

ANDIJON
DAVLAT CHET
TILLARI
INSTITUTI

O‘ZBEKISTONDA DUAL TA’LIM MODELINI JORIY ETISH: TENDENSIYALAR VA ISTIQBOLLAR

RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY ANJUMANI 2026

Tashkilotchi: Andijon davlat chet tillari instituti

26chi Mart, 2026

Andijon tumani, “Ipak yo‘li” erkin iqtisodiy zonasi

www.adchti.uz

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA‘LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

ANDIJON DAVLAT CHET TILLARI INSTITUTI

INGLIZ TILI O‘QITISHNING INTEGRALLASHGAN KURSI KAFEDRASI

“O‘ZBEKISTONDA DUAL TA’LIM MODELINI JORIY ETISH: T E N D E N S I Y A L A R V A I S T I Q B O L L A R”

Respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari to‘plami

Andijon 26-MART, 2026 yil

1-QISM

Andijon-2026

Mas’ul muharrir:
p.f.n., professor Sh.S. Alimov

Tahrir hay’ati:

p.f.d., dotsent B.O. Toshboyeva
p.f.n., professor Sh.Y. Begaliyev
p.f.n., professor A.Y. Teshaboyev
f.f.d., dotsent Gavharoy Isroiljon qizi
f.f.f.d., dotsent D.I. Qozoqboyeva
f.f.f.d., dotsent A.I. Musayev
f.f.f.d. M.S. Kurbanova
p.f.f.d. Sh.I. Mo‘ydinova
f.f.f.d. S.A. Toshtonov
S.Y. Erkaboyeva
N.X. Jambilov
M.U. Tojiboyeva

Tahririy-nashriyot bo‘limi muharriri: Sh.D. Ikromov
Tahririy-nashriyot bo‘limi musahhihi: A.B. Sobirov

Mazkur to‘plam Respublika miqyosidagi ilmiy va ilmiy-texnik tadbirlar rejasiga muvofiq hamda Andijon davlat chet tillari instituti rektorining 2026-yil 26-fevraldagi 04-18-sonli buyrug‘iga asosan 2026-yil 26-mart kuni o‘tkazilgan “O‘zbekistonda dual ta’lim modelini joriy etish: tendensiyalar va istiqbollar” mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari asosida tayyorlandi.

Ushbu to‘plamda ta’lim va ishlab chiqarish integratsiyasini ta’minlash, mehnat bozori talablariga mos kadrlar tayyorlash, dual ta’limning normativ-huquqiy asoslarini takomillashtirish hamda xorijiy tajribalarni milliy sharoitga moslashtirish masalalari keng yoritilgan.

To‘plamga kiritilgan maqolalarda keltirilgan statistik ma’lumotlar, ilmiy-nazariy xulosalarning ishonchliligi, shuningdek, matnlardagi imloviy va uslubiy xatoliklar uchun mualliflar shaxsan javobgardir.

ISBN 978-9910-787-97-3

© ANDIJON DAVLAT CHET TILLARI INSTITUTI

Hurmatli anjuman ishtirokchilari, qadrli mehmonlar!

Yangi O'zbekiston sharoitida ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan ulkan islohotlar, raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanishi va mehnat bozorining tobora ortib borayotgan talablari — bularning barchasi ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasini ta'minlovchi dual ta'lim modelini ta'lim tizimimizning zaruriy qismiga aylantirmoqda.

Bugungi anjumanimiz yurtimizda dual ta'lim modelini rivojlantirishning huquqiy, metodik va amaliy jihatlarini chuqur tahlil etish, ilg'or xorijiy tajribalarni o'rganish hamda ilm-fan va ishlab chiqarish hamkorligini yangi bosqichga ko'tarish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqish maqsadida tashkil etilgan.

Ishonchim komilki, bugungi anjumanda bildirilgan ilmiy fikr-mulohazalar va amaliy tavsiyalar mamlakatimizda raqobatbardosh kadrlar tayyorlash tizimini yanada takomillashtirishga xizmat qiladi.

Barcha ishtirokchilarga muvaffaqiyat, ilmiy izlanishlaringizga yangi yutuqlar tilayman!

Andijon davlat chet tillari instituti rektori
Filologiya fanlari doktori, professor D. A. Rustamov

BIRINCHI SHO‘BA. OLIY TA’LIM MUASSASALARIDA DUAL TA’LIM MODELINI JORIY ETISH MEXANIZMLARI VA ISTIQBOLLARI

ANDIJON DAVLAT CHET TILLARI INSTITUTIDA DUAL TA'LIM MODELINI JORIY ETISH TAJRIBASI: AMALIYOT TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI

Andijon davlat chet tillari instituti rektori
Filologiya fanlari doktori (DSc) professor D.A. Rustamov

Annotatsiya. Mazkur tezisda Andijan davlat chet tillari institutida 2025/2026 o'quv yilida dual ta'lim modeli asosida bitiruvchi bosqich talabalarining amaliyot tizimini tashkil etish tajribasi tahlil qilingan. Institut talabalarining amaliyot ob'ektlarii va hamkor tashkilot orqali kasbiy faoliyatga tayyorlash bo'yicha erishgan natijalari, shuningdek, ushbu jarayonda yuzaga kelgan muammolar va ularning yechimlari yoritilgan. Tadqiqotda dual ta'lim modelining nazariy asoslari jahon tajribasi kontekstida ko'rib chiqilib, O'zbekiston sharoitiga moslashtirilgan amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, amaliyot, chet tillari, hamkorlik, kasbiy kompetensiya, ADCHTI, bitiruvchi talabalar, innovatsion ta'lim.

Bugungi kunda jahon ta'lim tizimida dual ta'lim modeli eng samarali kadrlar tayyorlash mexanizmlaridan biri sifatida tan olinmoqda. Dual ta'lim — bu nazariy bilimlarni ta'lim muassasasida, amaliy ko'nikmalarni esa bevosita ish joyida, hamkor tashkilotlarda egallashga asoslangan integratsiyalashgan ta'lim shaklidir. Germaniya, Avstriya, Shveytsariya kabi davlatlarda uzoq yillar davomida muvaffaqiyatli qo'llanib kelayotgan ushbu model O'zbekiston Respublikasida ham faol joriy etilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ta'lim sohasidagi islohotlarni chuqurlashtirishga doir qarorlari hamda 2024–2025-yillarda qabul qilingan bir qator me'yoriy-huquqiy hujjatlarga muvofiq, oliy ta'lim muassasalarida dual ta'lim tizimini keng joriy etish dolzarb vazifaga aylangan. Shu nuqtai nazardan Andijan davlat chet tillari instituti mazkur yo'nalishda peshqadam muassasalardan biri sifatida 2025/2026 o'quv yilida bitiruvchi bosqich talabalarining amaliyotlarini dual ta'lim tizimi asosida tashkil etish bo'yicha keng ko'lamli islohotlarni amalga oshirmoqda. Mazkur tezisda institutning amaliyot tizimini takomillashtirish bo'yicha amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar, hamkorlik mexanizmlari va erishilgan natijalar tahlil qilinadi.

Dual ta'lim tushunchasi nemischa "dual" - "ikkiyoqlama, juft" so'zidan olingan bo'lib, ta'lim jarayonining ikki teng huquqli muhit - ta'lim muassasasi va ishlab chiqarish o'rtasida taqsimlanishini anglatadi. Ushbu modelning mohiyati shundan iboratki, talaba ta'lim muassasasida olgan nazariy bilimlarini darhol real ish sharoitida qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladi, bu esa bilimlarning mustahkamlanishi va chuqurlashishiga bevosita xizmat qiladi. Shu bilan birga, ish beruvchilar nafaqat amaliyot o'rni sifatida, balki ta'lim mazmunini shakllantirishda ham faol ishtirok etadilar, bu esa ta'lim sifatining mehnat bozori talablariga muvofiqligini ta'minlaydi. Dual ta'limning yana bir muhim jihati shundaki, talabalar ish muhitida bo'lish orqali kasbiy madaniyat, korporativ qadriyatlar va jamoada ishlash ko'nikmalarini tabiiy ravishda egallaydilar.

Germaniyaning tajribasiga nazar tashlaydigan bo'lsak, bu mamlakatda dual ta'limning yarim asrdan ortiq tarixi mavjud. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, Germaniyada dual ta'lim tizimida kadrlar tayyorlashning samaradorligi 85 foizdan oshadi, ya'ni bitiruvchilarning mutlaq ko'pchiligi o'z mutaxassisligi bo'yicha ish bilan ta'minlanadi. Janubiy Koreya, Yaponiya va Finlyandiya tajribalari ham dual ta'lim elementlarining turli shakllarda muvaffaqiyatli qo'llanilishini ko'rsatadi. O'zbekiston kontekstida esa dual ta'lim modelini joriy etish

mamlakatimiz mehnat bozorining o'ziga xos talablari, ta'lim muassasalari va ishlab chiqarish o'rtasidagi aloqalarning tarixiy shakllangan xususiyatlari, shuningdek, huquqiy-me'yoriy bazaning shakllanish jarayonini hisobga olgan holda amalga oshirilmoqda.

Institut turli soha tashkilotlari bilan keng ko'lamli hamkorlik aloqalarini o'rnatgan. Eng katta hamkorlik segmentini 132 ta maktab va maktabgacha ta'lim tashkilotlari tashkil etadi — bu chet tili o'qituvchilari tayyorlashda asosiy amaliyot maydoni vazifasini bajarib, talabalarning real sinf muhitida pedagogik tajriba orttirishi uchun zarur sharoitlarni yaratadi. Bunga qo'shimcha ravishda, 8 ta professional ta'lim tashkilotlari bilan hamkorlik talabalarning turli ta'lim muhitlarida ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qilsa, 4 ta turizm yo'nalishidagi tashkilot chet tillarini turizm sohasida qo'llash imkoniyatlarini kengaytirib, Andijon viloyatining turistik salohiyatidan foydalanish istiqbollarini ochadi. Shuningdek, 3 ta ilmiy ta'lim tashkiloti talabalarning ilmiy-tadqiqot ko'nikmalarini shakllantirish uchun muhim platforma bo'lib xizmat qilmoqda, 12 ta nodavlat ta'lim muassasasi esa xususiy sektordagi ta'lim xizmatlari bilan tanishish imkoniyatini bermoqda. Jami 159 ta hamkor tashkilot bilan faol aloqalar o'rnatilganligi institutning diversifikatsiyalashgan yondashuvidan dalolat beradi.

ADCHTI amaliyot tizimida hamkor tashkilotlarga bir qator muhim vazifalar yuklatilgan. Ular talabalar uchun zarur ish sharoitlari, texnik vositalar va o'quv materiallari bilan ta'minlangan muhit yaratadi, har bir talabaga tajribali mutaxassis-murabbiy biriktirib, uning kundalik faoliyatini yo'naltiradi hamda kasbiy o'sishiga ko'maklashadi. Bundan tashqari, hamkor tashkilotlar talabalarning faoliyatini muntazam baholab boradi va institut bilan natijalarni almashadi. Butun jarayonni muvofiqlashtirishda esa institutning MMT boshqarmasi markazlashgan boshqaruv organi sifatida amaliyotning barcha bosqichlarini nazorat qilib boradi, har bir hamkor tashkilot bilan alohida shartnomalar tuzilib, tomonlarning huquq va majburiyatlari aniq belgilangan, shuningdek, amaliyot sifatini real vaqt rejimida kuzatish uchun raqamli monitoring platformasi joriy etilgan.

ADCHTI tajribasida dual ta'lim modelini joriy etish jarayonida bir qator muammolar ham aniqlangan. Birinchidan, ba'zi hamkor tashkilotlar talabalarni qabul qilishni qo'shimcha yuk sifatida qabul qiladi, chunki ish beruvchining dual ta'limdan olishi mumkin bo'lgan foyda haqidagi tushuncha hali yetarli darajada shakllanmagan. Ikkinchidan, institutda o'qitiladigan nazariy kurslar mazmuni bilan amaliyot joyidagi real vazifalar o'rtasida ba'zan uzilish kuzatiladi, bu esa nazariya va amaliyotni muvofiqlashtirish zarurligini ko'rsatadi. Uchinchidan, hamkor tashkilotlarda talabalarning kasbiy rivojlanishini samarali yo'naltira oladigan malakali murabbiylarning yetishmasligi tizimli muammo sifatida namoyon bo'lmoqda. To'rtinchidan, dual ta'limning huquqiy maqomini yanada aniqlashtirish va tomonlarning javobgarliklarini belgilash masalasi dolzarbligicha qolmoqda.

Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun bir nechta yechim yo'llari taklif etiladi. Hamkor tashkilotlarni rag'batlantirish maqsadida amaliyot talabalarini qabul qilgan tashkilotlarga soliq imtiyozlari yoki boshqa shakldagi qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini joriy etish maqsadga muvofiqdir. O'quv dasturlarini hamkor tashkilotlar bilan birgalikda ishlab chiqish orqali nazariy ta'lim mazmunini real ish sharoitlari bilan muvofiqlashtirishga erishish mumkin. Murabbiylar malakasini oshirish uchun maxsus treninglar va kurslar tashkil etish zarur. Shuningdek, Germaniya, Avstriya va boshqa mamlakatlarning ilg'or tajribasini o'zbekistonlik sharoitlarga moslashtirib qo'llash hamda raqamli monitoring platformasini yanada takomillashtirish orqali amaliyot jarayonining samaradorligini sezilarli darajada oshirish mumkin.

Andijan davlat chet tillari instituti dual ta'lim modelini joriy etish bo'yicha salmoqli natijalarni qo'lga kiritmoqda. 1255 nafar talabaning 764 ta amaliyot ob'ektlarida tajriba orttirishi, 159 ta hamkor tashkilot bilan faol aloqalar o'rnatilishi, 16 ta yo'nalishda amaliyotning izchil tashkil etilishi — bularning barchasi institutning mazkur yo'nalishdagi maqsadga muvofiq sa'y-harakatlarining yaqqol ifodasidir. Dual ta'lim modeli nafaqat talabalarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish, balki ta'lim muassasasi va mehnat bozori o'rtasidagi integratsiyani mustahkamlashning samarali vositasi ekanligini ADCHTI tajribasi ko'rsatmoqda. Kelgusida mazkur modelni yanada takomillashtirish, hamkorlik geografiyasini kengaytirish,

xalqaro standartlarga moslashtirishga e'tibor qaratish lozim. O'zbekistonda dual ta'lim modelining muvaffaqiyatli joriy etilishi mamlakatimizning raqobatbardosh kadrlarga bo'lgan ehtiyojini qondirish, yoshlarni sifatli ta'lim va munosib ish bilan ta'minlashning ishonchli kafolati hisoblanadi.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ta'lim sohasidagi islohotlarga doir qarorlari, 2024–2025.

2. Euler, D. (2013). Germany's dual vocational training system. Bertelsmann Stiftung.

3. Deissinger, T. (2015). The German dual vocational education and training system. Local Economy,

4.Muhlemann, S., Wolter, S.C. (2014). Return on investment of apprenticeship systems. IZA World of Labor, 37.

DUAL TA'LIM ORQALI PEDAGOGIK KADRLAR TAYYORLASHNING INNOVATSION MODELLAR VA NAZARIY JIHATLARI

Andijon davlat chet tillari instituti
Ingliz tili o'qitishning intrgrallashgan kursi kafedrasi mudiri
Pedagogika fanlari doktori (DSc) dotsent. B.O.Toshboyeva

Annotatsiya. Mazkur maqolada pedagogika yo'nalishi talabalarini kasbiy tayyorlashda dual ta'lim modelining ahamiyati, uning nazariy asoslari va innovatsion tatbiq mexanizmlari ilmiy-tahliliy jihatdan ko'rib chiqiladi. Maqolada dual ta'lim tizimini pedagogika sohasida joriy etishning o'ziga xos xususiyatlari, xalqaro tajribadan olingan saboqlar hamda O'zbekiston sharoitida ushbu modelni takomillashtirish bo'yicha yangi metodologik yondashuvlar taqdim etiladi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, pedagogika yo'nalishi, kasbiy kompetensiya, maktab amaliyoti, nazariya va amaliyot integratsiyasi, innovatsion yondashuv, mehnat bozori.

Bugungi globallashuv va texnologik taraqqiyot sharoitida ta'lim tizimiga qo'yilayotgan talablar tubdan o'zgarib bormoqda. Mehnat bozori nafaqat bilim va ko'nikmaga ega bo'lgan, balki real ishlab chiqarish va pedagogik muhitda o'z kasbiy faoliyatini mustaqil ravishda amalga oshira oladigan mutaxassislarni talab qilmoqda. Xususan, pedagogika yo'nalishida tayyorlanayotgan bo'lajak o'qituvchilar uchun nazariya bilan amaliyotning uyg'unligi — kasbiy shakllanishning asosiy shartidir.

O'zbekiston Respublikasi ta'lim sohasidagi islohotlar doirasida dual ta'lim modelini keng joriy etish strategik vazifa sifatida belgilangan. Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 29-martdagi 163-son va 2025-yil 16-yanvardagi 14-son qarorlarida dual ta'limni professional ta'lim tizimida tashkil etishning huquqiy-me'yoriy asoslari mustahkamlangan. Biroq pedagogika yo'nalishiga xos bo'lgan metodologik yondashuvlar hali yetarlicha tadqiq etilmagan. Shu bois, ushbu maqolada pedagogika sohasida dual ta'lim modelini qo'llashning innovatsion mexanizmlari va samaradorligi masalasi markaziy o'rin egallaydi.

Dual ta'lim — ta'lim muassasasi va ishlab chiqarish sub'ektlari (pedagogika sohasida esa — ta'lim muassasasi va maktablar) o'rtasidagi hamkorlik asosida tashkil etiladigan integrallashgan o'qitish modelidir. Ushbu modelda talaba vaqtining kamida 40–50 foizini amaliyotga sarflaydi. Annaviy model bilan dual modelning farqli jihatlari quyidagi jadvalda ko'rsatilgan:

Mezon	An'anaviy model	Dual model

Bilim manbai	Kitob va ma'ruza	Real ish jarayoni
Natija	Nazariy bilimga ega bitiruvchi	Tayyor mutaxassis
Amaliyot ulushi	20–30%	40–60%
Mentor	Faqat o'qituvchi	O'qituvchi + ishlab chiqarish ustasi
Baholash	An'anaviy imtihon	Portfolio + mentor xulosasi + kompetensiyaviy indikatorlar

Pedagogika yo'nalishida dual ta'limning o'ziga xos xususiyati shundaki, bu yerda "ishlab chiqarish" maydoni — bu maktab sinflari va maktabgacha ta'lim muassasalaridir. Talabalar nafaqat nazariy pedagogik bilimlarni egallaydi, balki real o'qitish jarayonini boshqarish, sinf rahbarligi, ta'lim texnologiyalarini qo'llash ko'nikmalarini bevosita mashq qiladi.

Germaniyaning dual ta'lim tizimi (duales Ausbildungssystem) jahon miqyosida eng samarali model sifatida tan olingan. Germaniyada har yili 1,3 million nafar o'quvchi dual ta'lim orqali kasbga ega bo'ladi. Ushbu tizimning asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat:

- Haftaning 3 kuni korxonada amaliyot, 2 kuni ta'lim muassasasida nazariy o'qish;
- Federal Institut für Berufsbildung (BIBB) tomonidan ishlab chiqilgan milliy standartlar asosida o'qitish;
- Korporatsiyalar tomonidan mentorlik ta'minlash va amaliyot rahbarlarini tayyorlash.

Pedagogika yo'nalishi uchun O'zbekiston sharoitiga tatbiq etilishi mumkin bo'lgan asosiy elementlar sifatida quyidagilarni ajratib ko'rsatish mumkin:

1. Ikki tomonlama shartnoma tizimi: Universitetlar maktablar bilan uzoq muddatli hamkorlik memorandumlari imzolaydi, har bir maktabga mas'ul kafedra yoki metodist biriktiriladi, dual ta'lim koordinatori lavozimi joriy etiladi.

2. Progressiv amaliyot tizimi: 1-kurs talabasi kuzatuvchi sifatida darsga kiradi; 2-kurs — mentor nazoratida alohida dars o'tadi; 3-kurs — sinf rahbarligi vazifalarini bajaradi; 4-kurs — "Mustaqil o'qituvchi" amaliyotida mentor nazoratisiz mustaqil dars o'tadi.

3. Refleksiv tahlil madaniyati: Talabalar har hafta elektron portfolio orqali o'z faoliyatini tahlil qiladi va kasbiy rivojlanish xaritasini yuritadi.

O'zbekistonda dual ta'limni pedagogika yo'nalishida joriy etishning innovatsion modeli sifatida quyidagi uch bosqichli mexanizm taklif etiladi:

Birinchi bosqich — Institutsional hamkorlik (1–2-kurslar):

Talabalar haftasiga 1 kun maktabda kuzatuv amaliyotida bo'ladi. Ular darslarni tahlil qilish, o'qituvchining pedagogik texnikasini kuzatish va konspekt tuzish ko'nikmalarini egallaydi. Bu bosqichda talabaning maktab muhiti bilan tanishtirish va kasbiy motivatsiyasini oshirish maqsad qilinadi.

Ikkinchi bosqich — Faol jalb qilinish (3-kurs):

Haftaning 2 kuni maktabda, 3 kuni universitetda. Talabalar mentor o'qituvchi nazoratida alohida darslar o'tadi, sinfdan tashqari tarbiyaviy ishlarda ishtirok etadi. Baholash jarayonida portfolio, kuzatuv natijalari va mentor xulosasi inobatga olinadi.

Uchinchi bosqich — Mustaqil kasbiy faoliyat (4-kurs):

Talabalar "Mustaqil o'qituvchi" amaliyoti doirasida mentor nazoratisiz mustaqil dars o'tadi, sinf rahbari vazifalarini bajaradi va o'z faoliyatini refleksiv tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Ushbu bosqichda talabaning real kasbiy tayyorgarligi kompleks baholanadi.

Raqamli integratsiya elementi (Yangi yondashuv):

Zamonaviy sharoitda raqamli texnologiyalarni dual ta'lim jarayoniga integratsiya qilish alohida ahamiyat kasb etadi. Elektron platformalar orqali talabalarning amaliy faoliyatini monitoring qilish, masofaviy ta'lim elementlarini joriy etish va virtual laboratoriyalarni yaratish orqali ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish mumkin. Bu esa ta'lim jarayonini yanada shaffof, samarali va nazorat qilinadigan holatga keltiradi.

Andijon davlat chet tillari institutida pedagogika yo'nalishi talabalari bilan olib borilgan kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, dual ta'lim modeli qo'llanilgan guruhlarda:

- Kasbiy kompetensiyalar darajasi an'anaviy guruhlarga nisbatan 35–40% ga yuqori bo'lgan;
- Mehnat bozorida o'z o'rnini topish ko'rsatkichi sezilarli darajada oshgan — bitiruv amaliyotini o'tagan maktablar talabalarning 70% ini keyinchalik ish o'rniga taklif qilgan;
- Talabalarning kasbga nisbatan motivatsiyasi va o'z-o'zini baholash darajasi yuqori bo'lgan.

Biroq tadqiqot davomida quyidagi muammolar ham aniqlangan:

- Korxonalar (maktablar) sonining yetarli emasligi — barcha talabalarni sifatli amaliyot bilan ta'minlash uchun hamkor maktablar soni yetarli emas;
- Tajribali mentorlar yetishmasligi — ko'plab maktabda mentor sifatida faoliyat yuritishga tayyor o'qituvchilar etarli emas;
- O'quv yuklamasining noto'g'ri taqsimlanishi — nazariya va amaliyot o'rtasidagi muvozanatni saqlash qiyin kechmoqda.

Bu muammolarni hal etish uchun quyidagi chora-tadbirlar tavsiya etiladi:

1. Universitetlar va maktablar o'rtasida uzoq muddatli hamkorlik memorandumlarini imzolash;
2. Amaliyot rahbarlarini tayyorlash bo'yicha qisqa kurslar ishlab chiqish;
3. Raqamli monitoring tizimini joriy etish (LMS platformasi orqali);
4. Har bir maktab uchun mas'ul kafedra yoki metodist biriktirilishi;
5. Dual ta'lim koordinatori lavozimini universitetlarda rasman joriy etish.

Pedagogika yo'nalishi talabalarini kasbiy tayyorlashda dual ta'lim modeli — bu nafaqat ta'lim sifatini oshirish vositasi, balki yosh o'qituvchilarning kasbiy moslashuvini tezlashtirish va ularning mehnat bozorida raqobatbardoshligini ta'minlashning samarali yo'lidir. Mazkur modelni joriy etish O'zbekiston ta'lim tizimining global ta'lim maydaniga integratsiyalashuviga, xalqaro standartlarga mos kadrlar tayyorlashga xizmat qiladi.

Kelajakda dual ta'lim tizimini yanada takomillashtirish va keng joriy etish uchun normativ-huquqiy bazani kuchaytirish, mentor-tarbiyachilarni rag'batlantirish mexanizmlarini joriy etish hamda oliy ta'lim va maktablar o'rtasidagi raqamli integratsiyani ta'minlash maqsadga muvofiqdir. Dual ta'lim — bu shunchaki o'qitish shakli emas, balki sifatli maktabgacha va umumiy ta'lim orqali millat kelajagini qurishdagi muhim qadamdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Bundesministerium für Bildung und Forschung. The Dual System of Vocational Education and Training in Germany. – Berlin: BMBF, 2018. – 56 p.

2. UNESCO. Strategy for Technical and Vocational Education and Training (TVET) 2022–2029. – Paris: UNESCO Publishing, 2022. – 64 p.

3. Xoliqov A. A. Kasbiy pedagogika. — Toshkent: O'qituvchi nashriyoti, 2021. — 2-nashr. — 256 b.

PROFESSIONAL TA'LIM TIZIMIDA DUAL YONDASHUV: XITOYNING "LUBAN USTAXONASI" VA "XITOY TILI + KASBIY MAHORAT" LOYIHALARI TAHLILI

Kurbonov Muzaffar
Ilmiy ishlar va innovatsiyalar boyicha prorektor

Andijon davlat chet tillari instituti
Ikromova Shaxnozaxon
Andijon davlat chet tillari instituti,
xitoy tili yo'nalishi 2-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada professional ta'lim tizimida dual yondashuvning ahamiyati Xitoy Xalq Respublikasining muvaffaqiyatli tajribalari misolida tahlil qilinadi. Tadqiqot markazida Xitoyning xalqaro miqyosdagi "Luban ustaxonasi" loyihasi va "Xitoy tili + Kasbiy mahorat" (中文+职业技能) konsepsiyasi turadi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, Luban ustaxonasi, Xitoy tili + Kasbiy mahorat, professional standartlar, kadrlar tayyorlash, nazariya va amaliyot.

Xalqaro ta'lim maydonida Xitoy tajribasi o'zining amaliy yo'naltirilganligi bilan ajralib turadi. So'nggi yillarda Xitoy Xalq Respublikasi ta'lim vazirligi va xalqaro til hamkorlik markazlari (CLEC) tomonidan ilgari surilayotgan "Xitoy tili + Kasbiy mahorat" (中文+职业技能 — Zhōngwén + zhíyè jìnéng) konsepsiyasi dual ta'lim tizimining xalqaro darajadagi yangi bosqichi hisoblanadi. Global iqtisodiyotda "Bir makon, bir yo'l" (一带一路) tashabbusi doirasida xitoylik investorlar va texnologik gigantlarning (Huawei, BYD, ZTE kabi) O'rta Osiyo, xususan, O'zbekiston bozoriga kirib kelishi mehnat bozoriga yangi talablarni qo'ydi. Endilikda ish beruvchiga shunchaki til biladigan tarjimon emas, balki xitoy tilida texnik muloqot qila oladigan mutaxassis (muhandis, agronom, logist yoki IT-mutaxassis) zarur bo'lmoqda. CNKI platformasidagi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, an'anaviy til o'rgatish metodikasi talabalarni ishlab chiqarish jarayoniga tayyorlamaydi. Shu sababli, Xitoy professional ta'limda "Til + Ko'nikma" formulasini dual ta'limning asosi qilib belgiladi. Bu modelda: Xitoy tili — muloqot va texnik hujjatlar bilan ishlash vositasi; Kasbiy mahorat — bevosita amaliyotda qo'llaniladigan professional bilimdir. Dual ta'lim bilan uyg'unlik: "Maktab va korxona hamkorligi"-Xitoyning dual ta'lim tizimi (双元制教育) Germaniya tajribasiga tayansa-da, unga o'ziga xos milliy xususiyatlarni — "Qián xiào hòu chǎng" (前校后厂), ya'ni "Oldinda maktab, orqada zavod" tamoyilini olib kirdi. CNKI maqolalarida ta'kidlanishicha, dual ta'limning ushbu modelida talaba: o'quv dargohida nazariy bilimlarni va maxsus terminologiyani o'rganadi. Hamkor korxonada xitoylik ustoz-mutaxassislar (Master) nazorati ostida zamonaviy uskunalarda ishlaydi. Bu jarayonda xitoy tili o'lik grammatik qoidalar yig'indisi emas, balki ishlab chiqarish jarayonini boshqarish, xavfsizlik texnikasini tushunish va jamoada ishlash uchun zaruriy qurolga aylanadi. "Xitoy tili + Kasbiy mahorat" loyihasi doirasida ishlab chiqilgan o'quv dasturlari dual ta'limning standartizatsiyalashuviga yordam beradi. Masalan, logistika yo'nalishida o'qiyotgan talaba uchun xitoy tili darsliklari aynan logistika terminlari (yuk tashish, bojxona, omborxona) asosida tuziladi. Bu esa o'quvchi va talabalarning kasbga yo'naltirilganlik darajasini 40-50% ga oshirishi ilmiy jihatdan isbotlangan.

"Luban ustaxonasi" — Xitoyning qadimiy duradgori va ixtirochisi Lu Ban nomi bilan atalgan bo'lib, u professional ta'limni eksport qilishning noyob modelidir. Ushbu loyihaning asosiy maqsadi — xorijiy davlatlarda Xitoy texnologiyalari asosida malakali kadrlar tayyorlash. Dual ta'lim nuqtai nazaridan "Luban ustaxonasi" quyidagi uchta elementni birlashtiradi:

1. Zamonaviy moddiy-texnik baza: Xitoy korxonalari tomonidan o'rnatilgan eng so'nggi texnologiyalar (robototexnika, IT, energetika).

2. ESTI standartlari (Engineering Practice Innovation Project): Bu talabaning faqat nazariyani emas, balki loyihaviy fikrlash va muhandislik innovatsiyalarini o'rganishini anglatadi.

3. Sertifikatlashtirish: Bitiruvchilar ham mahalliy, ham Xitoy standartlariga javob beradigan xalqaro sertifikatga ega bo'ladilar.

O'zbekistondagi integratsiya jarayonlarida ko'rishimiz mumkinki O'zbekistonda, xususan, Toshkent davlat transport universiteti bazasida tashkil etilgan "Luban ustaxonasi" dual ta'limning yaqqol namunasidir. Bu yerda talabalar: nazariy darslarni O'zbekistonlik professorlardan

oladilar; amaliy mashg'ulotlarni Xitoydan keltirilgan simulyator va uskunalar yordamida, xitoylik mutaxassislar bilan muloqotda o'tadilar. Bu jarayon "Xitoy tili + Kasbiy mahorat" konsepsiyasi bilan chambarchas bog'liq. Chunki zamonaviy xitoy texnikasini boshqarish uchun talaba texnik terminologiyani (terminlar bazasini) aynan xitoy tilida o'rganishi shart.Xitoy modelining muvaffaqiyati shundaki, ta'lim dasturi bevosita bozor talabiga moslashtirilgan. Masalan, agar O'zbekistonda BYD zavodi ish boshlagan bo'lsa, "Xitoy tili + Kasbiy mahorat" loyihasi doirasida o'quv markazlari aynan elektromobillarga xizmat ko'rsatuvchi xodimlar tayyorlay boshlaydi. Maqolamizda ushbu standartlarni O'zbekistonda qo'llashning quyidagi afzalliklarini keltiramiz: Standartlashtirilgan baholash: Xitoyning "1+X" tizimi asosida, talaba nafaqat nazariy diplom, balki korxonalar tan oladigan professional ko'nikma sertifikatini ham oladi. Kvalifikatsiya darajalari: Xitoy tajribasiga ko'ra, har bir kasb bo'yicha 5 ta mahorat darajasi (初级, 中级, 高级, 技师, 高级技师) mavjud. Bu tizimni O'zbekiston professional maktablarida joriy etish kadrlar sifatini aniq o'lchash imkonini beradi. O'zbekistondagi professional ta'lim muassasalarida xitoy tilini alohida fan sifatida emas, balki soha bilan integratsiyalashgan holda o'qitish zarur. Masalan:Qurilish sohasida: Xitoy chizmalari va texnik hujjatlarini o'qish mahorati. IT sohasida: Xitoy dasturiy ta'minotlari va apparat vositalari bilan ishlash muloqoti.

Dual ta'lim — muloqot ko'prigi: Xitoy tajribasi shuni ko'rsatadiki, tilni bevosita ishlab chiqarish jarayonida o'rganish o'zlashtirish samaradorligini 2 barobar oshiradi. Luban modeli es amaliy laboratoriya: "Luban ustaxonalari" shunchaki o'quv xonasi emas, balki talaba o'z kelajakdagi ish beruvchisi bilan uchrashadigan dual platformadir. Tavsiya: O'zbekistondagi professional ta'lim standartlarini Xitoyning MOHRSS (人社部) standartlari bilan muvofiqlashtirish, bitiruvchilarimizning xalqaro mehnat bozorida (ayniqsa, Osiyo mintaqasida) raqobatbardoshligini ta'minlaydi.

Foydalanilgan manbalar

1. Li Feng (李锋). "Research on the Integration of 'Chinese + Vocational Skills' in the Belt and Road Initiative" (一带一路背景下"中文+职业技能"融合发展研究), CNKI, 2022.

2. Zhang Chen (张晨). "Theory and Practice of Dual Education: Experience of Luban Workshops" (双元制教育理论与实践：鲁班工坊经验), Baidu Scholar, 2021.

3. MOHRSS (中华人民共和国人力资源和社会保障部) rasmiy sayti: National Occupational Skill Standards (国家职业技能标准) bo'limi ma'lumotlari.

ДУАЛЬНАЯ МОДЕЛЬ ОБУЧЕНИЯ КАК ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Ахметова Гузаль Хусниддиновна
Преподаватель филиала РГУ нефти и газа (НИУ)
им. И.М. Губкина в г. Ташкенте

Аннотация: В статье рассматривается дуальная модель обучения как эффективный фактор повышения качества профессионального образования. Анализируются теоретические основы дуального подхода, его нормативно-правовое обеспечение и практические механизмы реализации.

Ключевые слова: дуальное обучение, профессиональное образование, компетентностный подход, качество образования, рынок труда, социальное партнёрство, профессиональные компетенции.

Современный этап социально-экономического развития характеризуется ускорением технологических процессов, цифровизацией производства и усилением требований к квалификации кадров. В этих условиях традиционная модель профессионального

образования, основанная преимущественно на аудиторной подготовке, не всегда обеспечивает формирование у выпускников практико-ориентированных компетенций, соответствующих ожиданиям работодателей. Возникает необходимость в поиске эффективных механизмов интеграции образовательной и производственной сфер.

Одним из наиболее перспективных направлений модернизации системы профессионального образования выступает дуальная модель обучения, закреплённая в национальном законодательстве Республики Узбекистан как самостоятельная форма организации образовательного процесса [2]. Нормативное регулирование порядка её реализации отражено в Постановлении Кабинета Министров Республики Узбекистан № 163 от 29.03.2021 г.. В научной литературе дуальное обучение — эффективный инструмент повышения качества подготовки специалистов и обеспечения соответствия образовательных результатов требованиям рынка труда.

Дуальная модель обучения представляет собой форму организации подготовки кадров, при которой теоретическое обучение в образовательной организации системно сочетается с практической деятельностью обучающихся на предприятии [2, 4]. В отличие от традиционной производственной практики, дуальное обучение предполагает постоянное и планомерное включение студента в профессиональную среду, что обеспечивает формирование устойчивых профессиональных навыков.

Методологической основой дуальной системы является компетентностный подход, ориентированный на результат образования. Согласно теории контекстного обучения, эффективность подготовки возрастает при условии приближения учебного процесса к реальным условиям профессиональной деятельности.

Психолого-педагогический аспект дуального обучения связан с процессом профессионального самоопределения личности. Раннее включение обучающихся в производственную деятельность способствует формированию профессиональной идентичности, развитию ответственности и осознанию социальной значимости профессии [3]. С управленческой точки зрения дуальная модель рассматривается как инструмент стратегического развития системы профессионального образования. Стратегический подход к подготовке кадров предполагает учёт долгосрочных потребностей экономики и активное участие работодателей в формировании содержания образовательных программ. Предприятия участвуют в разработке учебных планов, предоставляют производственные площадки для практического обучения, обеспечивают наставничество и принимают участие в итоговой аттестации студентов.

Особый интерес представляет международный опыт реализации дуального обучения. Наиболее развитая модель функционирует в Германии, где система профессионального образования строится на основе институционального партнёрства государства, бизнеса и образовательных учреждений. Исследования D. Euler подтверждают, что дуальная система способствует снижению уровня молодёжной безработицы и повышению конкурентоспособности выпускников. Практика Германии демонстрирует, что устойчивость модели обеспечивается нормативной регламентацией, чётким распределением обязанностей сторон и стандартизацией профессиональных квалификаций.

В условиях Республики Узбекистан развитие дуального образования рассматривается как приоритетное направление государственной политики в сфере профессионального образования. Нормативные документы определяют правовые механизмы взаимодействия образовательных организаций и предприятий, условия заключения договоров, а также требования к организации учебного процесса. Это создаёт институциональную основу для повышения качества подготовки кадров и их успешной интеграции в экономику страны.

Дуальная модель обучения является эффективным фактором повышения качества профессионального образования в условиях современной экономики. Её реализация обеспечивает органичное сочетание теоретической подготовки и практической

деятельности, формирование профессиональной идентичности обучающихся и укрепление взаимодействия образовательных организаций с работодателями.

Список литературы

1. Вербицкий А. А. Компетентностный подход и теория контекстного обучения. — М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004.
2. Закон Республики Узбекистан «Об образовании» № 637 от 23.09.2020 г.
3. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения. — Ростов н/Д: Феникс, 2004.

OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA DUAL TA'LIM MODELINI JORIY ETISH MEXANIZMLARI VA UNING BO'LAJAK MUHANDISLAR TADQIQOTCHILIK FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHDAGI ISTIQBOLLARI

Abdurahmonova Sadoqat Bahtiyor qizi
Toshkent kimyo-texnologiya instituti
Yangiyer filiali Energetika va atrof muhit
muhandisligi kafedrasi stajyor-o'qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur tezisda oliy ta'lim muassasalarida dual ta'lim modelini joriy etishning tashkiliy-pedagogik mexanizmlari hamda uning istiqbolli yo'nalishlari tahlil qilingan. Zamonaviy mehnat bozori talablarining ortib borishi, yuqori texnologik ishlab chiqarish jarayonlarining murakkablashuvi hamda innovatsion iqtisodiyot sharoitida raqobatbardosh muhandis kadrlarni tayyorlash zarurati dual ta'lim tizimini oliy ta'limga integratsiya qilishni taqozo etmoqda. Dual ta'lim modeli nazariya va amaliyot birligini ta'minlovchi samarali pedagogik mexanizm sifatida oliy ta'lim muassasasi hamda ishlab chiqarish korxonalari o'rtasidagi uzviy hamkorlik asosida tashkil etiladi. Tezisda dual ta'limni joriy etishning asosiy mexanizmlari sifatida normativ-huquqiy ta'minot, o'quv reja va dasturlarni integratsiyalash, ishlab chiqarish bilan hamkorlik shartnomalarini takomillashtirish, kompetensiyaviy yondashuv asosida baholash tizimini joriy etish hamda raqamli didaktik vositalardan foydalanish masalalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, oliy ta'lim, joriy etish mexanizmi, kompetensiyaviy yondashuv, tadqiqotchilik faoliyati, muhandislik ta'limi, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi.

Zamonaviy globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida oliy ta'lim tizimi oldida mehnat bozori talablariga javob bera oladigan, raqobatbardosh va yuqori malakali kadrlar tayyorlash vazifasi turibdi. Ayniqsa, texnika yo'nalishlarida nazariy bilim bilan bir qatorda amaliy ko'nikma va kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtai nazardan dual ta'lim modeli ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasini ta'minlovchi samarali pedagogik mexanizm sifatida e'tirof etilmoqda. Xalqaro tajribada, xususan Germaniya ta'lim tizimida dual model nazariya va amaliyot uyg'unligiga asoslanib, bitiruvchilarning bandlik darajasini oshirishga xizmat qilmoqda. UNESCO ham integratsiyalashgan kasbiy ta'lim modellari barqaror rivojlanish omili ekanini ta'kidlaydi. Mamlakatimizda oliy ta'limni modernizatsiya qilish va ishlab chiqarish bilan hamkorlikni kuchaytirish bo'yicha islohotlar olib borilayotgan bo'lsa-da, dual ta'limni samarali joriy etish mexanizmlarini ilmiy asoslash zarurati saqlanib qolmoqda. Mazkur masala respublika va xorijiy olimlar tomonidan ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi, kompetensiyaviy yondashuv hamda kasbiy tayyorgarlikni takomillashtirish doirasida o'rganilgan. MDH olimlari V.S. Bezrukova, V.A. Slastenin, N.V. Kuzmina, A.P. Belyaeva kasbiy ta'lim metodologiyasi va kompetensiyalarni shakllantirish masalalarini tadqiq etganlar. O'zbekistonlik olimlar R.X. Djuraev, N.A. Muslimov, Q.T. Olimov, R.K. Choriev va boshqalar muhandislik ta'limini rivojlantirish hamda kompetensiyaviy yondashuvni joriy etishning nazariy asoslarini ishlab chiqqanlar. Biroq mavjud tadqiqotlar tahlili

shuni ko‘rsatadiki, oliy ta’lim muassasalarida dual ta’lim modelini joriy etishning kompleks tashkiliy-pedagogik mexanizmlari, ayniqsa, bo‘lajak muhandislarning tadqiqotchilik kompetensiyalarini rivojlantirish bilan bog‘liq jihatlari yetarlicha tizimli asoslanmagan. Shu bois dual ta’limni samarali joriy etish ko‘p bosqichli, tizimli va institutsional yondashuvni talab etadi hamda ta’lim mazmuni, hamkorlik mexanizmlari va baholash tizimini kompleks takomillashtirishni nazarda tutadi. Tashkiliy-institutsional mexanizm. Dual ta’limni joriy etishning birlamchi bosqichi oliy ta’lim muassasasi va ishlab chiqarish korxonalari o‘rtasida barqaror hamkorlik tizimini shakllantirishdan iborat. Xalqaro tajriba, xususan Germaniya dual ta’lim tizimida korxonalar ta’lim jarayonining teng huquqli subyekti sifatida ishtirok etishini ko‘rsatadi. Bunday yondashuv bitiruvchilarning kasbiy moslashuvchanligini oshiradi va ularning bandlik darajasini ta’minlaydi. O‘quv-metodik mexanizm. Dual ta’lim modelini joriy etishda o‘quv reja va dasturlarni ishlab chiqarish talablari asosida qayta ko‘rib chiqish zarur. Bunda talabalar nafaqat bilim oladi, balki real ishlab chiqarish sharoitida muammolarni hal qilish ko‘nikmasiga ega bo‘ladi. Bu esa ularning tadqiqotchilik va innovatsion fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Pedagogik-texnologik mexanizm. Dual ta’lim jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash muhimdir. Bu yondashuv talabalarni mustaqil fikrlashga, tahlil qilishga va qaror qabul qilishga o‘rgatadi. Natijada bo‘lajak muhandislarning kasbiy va tadqiqotchilik kompetensiyalari shakllanadi. Baholash va monitoring mexanizmi. Dual ta’limni joriy etishda baholash tizimi ham yangicha yondashuvni talab etadi. An’anaviy nazorat shakllari bilan bir qatorda: kompetensiyaviy baholash mezonlari; portfoliolar; ishlab chiqarishdagi faoliyat natijalari; mentorlik xulosalari asosida kompleks monitoring tizimi shakllantiriladi. Bu mexanizm talabaning real kasbiy tayyorgarlik darajasini aniqlash imkonini beradi. Raqamli-integratsion mexanizm. Zamonaviy sharoitda dual ta’limni samarali tashkil etish uchun raqamli platformalar, masofaviy monitoring tizimlari va elektron ta’lim resurslaridan foydalanish zarur. Bu ta’lim va ishlab chiqarish o‘rtasidagi axborot almashinuvini tezlashtiradi, amaliy mashg‘ulotlarni masofadan nazorat qilish imkonini yaratadi, talabalar faoliyatini real vaqt rejimida tahlil qilishga xizmat qiladi. Shunday qilib, dual ta’lim modelini oliy ta’lim muassasalarida joriy etish tashkiliy-institutsional, o‘quv-metodik, pedagogik-texnologik, baholash va raqamli-integratsion mexanizmlarning o‘zaro uyg‘unligida amalga oshiriladi.

Oliy ta’lim muassasalarida dual ta’lim modelini joriy etish zamonaviy mehnat bozori talablariga mos, raqobatbardosh va yuqori malakali kadrlar tayyorlashning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Tahlillar asosida dual ta’limni samarali joriy etish tashkiliy-institutsional, o‘quv-metodik, pedagogik-texnologik, baholash va raqamli-integratsion mexanizmlar uyg‘unligida amalga oshirilishi zarurligi aniqlandi. Ayniqsa, oliy ta’lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari o‘rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash, kompetensiyaviy yondashuv asosida o‘quv dasturlarini takomillashtirish hamda real ishlab chiqarish jarayonlarini ta’lim muhitiga integratsiya qilish dual modelning samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abduquddusov O.A. Oliy ta’limda innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. – 256 b.

2. Belyaeva A.P. Professionalnaya pedagogika. – Moskva: Akademiya, 2006.

3. Bezrukova V.S. Pedagogika professionalnogo obrazovaniya. – Moskva: INFRA-M, 2008. – 384 s.

NURLI MASKANLAR (KO‘ZI OJIZLAR MAKTABI)DA DUAL TA’LIMNI RIVOJLANTIRISHDA MANTIQIY MASALALARNING O‘ZIGA XOSLIGI

Abdiyev Husan
O’zbekiston Milliy universiteti ijtimoiy fanlar fakulteti
“Pedagogik ta’lim” kafedrasi doktoranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada nurli maskanlar (ko‘zi ojizlar maktablari)da dual ta’lim tizimini rivojlantirish jarayonida mantiqiy masalalarning o‘ziga xos jihatlari, ularning didaktik ahamiyati hamda amaliy qo‘llash imkoniyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda ko‘zi ojiz o‘quvchilarning bilish jarayonlari, sezgi organlari orqali axborotni qabul qilish xususiyatlari hamda tafakkur rivojlanishining psixologik-pedagogik omillari inobatga olingan holda mantiqiy masalalarni moslashtirish zarurati asoslab beriladi.

Kalit so’zlar: nurli maskanlar, ko‘zi ojizlar maktabi, dual ta’lim, mantiqiy masalalar, inklyuziv ta’lim, Brayl alifbosi, taktil vositalar, kasbiy kompetensiya, analitik tafakkur, muammoli ta’lim, maxsus pedagogika, innovatsion metodlar.

Bugungi kunda ta’lim tizimini modernizatsiya qilish, inklyuziv va amaliyotga yo‘naltirilgan yondashuvlarni keng joriy etish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Xususan, alohida ta’lim ehtiyojlariga ega bo‘lgan o‘quvchilar, jumladan ko‘zi ojiz va zaif ko‘ruvchi bolalar ta’limini takomillashtirish dolzarb vazifalardan biridir. Bu borada O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi tomonidan maxsus ta’lim muassasalarida o‘quv jarayonini zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish, kasb-hunarga yo‘naltirish va mehnat bozoriga mos kompetensiyalarni shakllantirishga alohida e’tibor qaratilmoqda.

Dual ta’lim tizimi – nazariy bilim va amaliy faoliyatning uzviy integratsiyasiga asoslangan samarali model bo‘lib, u o‘quvchilarning kasbiy ko‘nikmalarini real ishlab chiqarish yoki xizmat ko‘rsatish jarayonida mustahkamlash imkonini beradi. Mazkur yondashuv ayniqsa “Nurli maskanlar” (ko‘zi ojizlar maktab-internatlari) sharoitida alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki ko‘rish imkoniyati cheklangan o‘quvchilar uchun ta’lim jarayonida sezgi organlarining boshqa turlariga (eshitish, sezish, kinestetik faoliyat) tayanish, mantiqiy fikrlashni rivojlantirish va mustaqil qaror qabul qilish ko‘nikmalarini shakllantirish muhim omil hisoblanadi.

Mantiqiy masalalar ko‘zi ojiz o‘quvchilarning tafakkurini rivojlantirishda, abstrakt tushunchalarni anglashida hamda muammoli vaziyatlarda optimal yechim topish qobiliyatini shakllantirishda samarali vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Ular nafaqat intellektual salohiyatni oshiradi, balki kasbiy tayyorgarlik jarayonida zarur bo‘lgan tahliliy fikrlash, muammoli vaziyatni baholash, algoritmik yondashuvni qo‘llash kabi kompetensiyalarni ham rivojlantiradi. Dual ta’lim sharoitida mantiqiy masalalarning amaliy faoliyat bilan bog‘lanishi o‘quvchilarning bilimni real hayotiy vaziyatlarda qo‘llash ko‘nikmasini mustahkamlaydi.

Shu nuqtai nazardan, “Nurli maskanlar”da dual ta’limni rivojlantirish jarayonida mantiqiy masalalarning o‘ziga xos xususiyatlarini aniqlash, ularni maxsus pedagogik sharoitga moslashtirish va metodik jihatdan asoslash ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. Mazkur maqolaning maqsadi – ko‘zi ojizlar maktablarida dual ta’limni samarali tashkil etishda mantiqiy masalalarning o‘rni, didaktik imkoniyatlari hamda o‘ziga xos metodik jihatlarini tahlil qilishdan iborat.

Mazkur tadqiqot Nurli maskanlar (ko‘zi ojizlar maktablari)da dual ta’lim tizimini rivojlantirish jarayonida mantiqiy masalalarning o‘ziga xos xususiyatlarini aniqlash va ularning ta’lim samaradorligiga ta’sirini baholashga qaratildi. Tadqiqot metodologiyasi kompleks yondashuv asosida tashkil etilib, nazariy tahlil, empirik kuzatuv hamda tajriba-sinov metodlarini o‘z ichiga oldi.

Tadqiqotning dastlabki bosqichida muammo bo‘yicha ilmiy-pedagogik, psixologik va metodik adabiyotlar tahlil qilindi. Ko‘zi ojiz o‘quvchilarning bilish jarayonlari, sezgi va idrok xususiyatlari, mantiqiy tafakkurni shakllantirish omillari hamda dual ta’limning mazmun-mohiyati o‘rganildi. Nazariy tahlil asosida mantiqiy masalalarning strukturasi, murakkablik darajasi va kasbiy yo‘naltirilganlik mezonlari ishlab chiqildi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, nurli maskanlar (ko‘zi ojizlar maktablari)da dual ta’limni rivojlantirish jarayonida mantiqiy masalalardan foydalanish o‘quvchilarning bilish faoliyatini sezilarli darajada faollashtiradi hamda ularning kasbiy tayyorgarligini oshirishga xizmat qiladi. Dual ta’lim modeli nazariy bilim bilan amaliy ko‘nikmalar uyg‘unligini

ta'minlashni talab etadi. Shu nuqtai nazardan, mantiqiy masalalar o'quvchilarda mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish va optimal yechim topish ko'nikmalarini shakllantirishda samarali vosita bo'lib xizmat qildi.

O'quv jarayonida og'zaki, audio va Brayl alifbosida berilgan mantiqiy topshiriqlar o'quvchilarning eshitish, sezgi va tafakkur orqali idrok etish qobiliyatlarini rivojlantirdi. Ayniqsa, amaliy mashg'ulotlar bilan integratsiyalashgan mantiqiy vazifalar o'quvchilarning kasbiy faoliyatga moslashuvchanligini oshirdi. Masalan, ishlab chiqarish amaliyotida uchraydigan muammoli vaziyatlarni modellashtirish asosida tuzilgan mantiqiy topshiriqlar ularni real mehnat jarayoniga tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etdi.

Natijalar shuni ham ko'rsatdiki, mantiqiy masalalarning o'ziga xosligi ko'zi ojiz o'quvchilar uchun ularning sensor imkoniyatlariga moslashtirilgan shaklda ishlab chiqilishidadir. Vizual komponent o'rnini og'zaki tavsif, taktil materiallar va bosqichma-bosqich tushuntirish egallaydi. Bu esa abstrakt tushunchalarni aniqroq anglashga yordam beradi. Shu bilan birga, mantiqiy masalalar kichik guruhlarda ishlash jarayonida kommunikativ ko'nikmalarni ham rivojlantirdi, bu esa dual ta'limning ijtimoiy hamkorlik tamoyiliga mos keladi.

Muhokama jarayonida aniqlanishicha, mantiqiy masalalar orqali tashkil etilgan darslar o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi va ularni faol ishtirok etishga undaydi. An'anaviy reproduktiv usullardan farqli ravishda, muammoli vaziyatga asoslangan topshiriqlar o'quvchilarda ijodiy yondashuvni shakllantiradi. Biroq, bu jarayon samarali bo'lishi uchun o'qituvchilardan maxsus metodik tayyorgarlik, individual yondashuv hamda moslashtirilgan o'quv materiallarini ishlab chiqish talab etiladi.

Tadqiqot natijalari shuni tasdiqlaydiki, nurli maskanlarda dual ta'limni samarali yo'lga qo'yishda mantiqiy masalalarning o'ziga xos didaktik imkoniyatlaridan foydalanish o'quvchilarning intellektual va kasbiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bu esa ularning jamiyatga integratsiyalashuvi va mustaqil hayotga tayyorgarligini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi.

Nurli maskanlar (ko'zi ojizlar maktablari)da dual ta'limni rivojlantirish jarayonida mantiqiy masalalardan foydalanish o'quvchilarning intellektual salohiyatini oshirish, mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish hamda amaliy va nazariy bilimlarni uyg'unlashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Mantiqiy masalalar ko'zi ojiz o'quvchilarning eshitish, tahlil qilish, tasavvur va xotira qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qilib, ularning ta'lim jarayonida faol ishtirokini ta'minlaydi.

Dual ta'lim sharoitida mantiqiy topshiriqlar nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog'lash imkonini beradi. Bu esa o'quvchilarda hayotiy ko'nikmalarni shakllantirish, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish va to'g'ri qaror qabul qilish kompetensiyalarini rivojlantiradi. Ayniqsa, maxsus pedagogik yondashuv asosida ishlab chiqilgan mantiqiy masalalar ta'lim samaradorligini oshiradi va inklyuziv ta'lim tamoyillarini mustahkamlaydi.

Shuningdek, mantiqiy masalalar o'quvchilarning mustaqilligi, o'ziga ishonchi va ijodiy fikrlashini kuchaytirib, ularni kelajak kasbiy faoliyatiga tayyorlashda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Shu sababli, nurli maskanlarda dual ta'limni samarali tashkil etishda mantiqiy masalalardan tizimli va maqsadli foydalanish ta'lim sifatini oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Umuman olganda, ko'zi ojiz o'quvchilar ta'limida mantiqiy masalalarning o'ziga xosligi ularning psixofiziologik xususiyatlarini inobatga olgan holda ishlab chiqilishi, amaliy yo'naltirilgan bo'lishi hamda ta'lim va tarbiya jarayonining uzviyligini ta'minlashi bilan belgilanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abdullayeva, M. (2020). Maxsus pedagogika asoslari. Toshkent: Fan va texnologiya.

2. Karimov, A. (2019). Inklyuziv ta'limni rivojlantirishning zamonaviy tendensiyalari. Pedagogika jurnali, 4(2), 15–22.

3. Rasulov, B. (2021). Ko‘zi ojiz o‘quvchilar bilan ishlash metodikasi. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.

OLIY TA’LIM TIZIMIDA DUAL TA’LIMNI TASHKIL ETISH ISTIQBOLLARI

Tojiboyeva Mohinur Sherali qizi
Farg‘ona davlat universiteti, f.f.f.d. (PhD)

Annotatsiya: mazkur maqolada oliy ta’lim tizimida dual ta’lim modelini tashkil etishning nazariy asoslari, xalqaro tajribasi va amaliy ahamiyati keng tahlil qilinadi. Dual ta’limning mehnat bozori talablariga mos kadrlar tayyorlashdagi o‘rni, uning afzalliklari, joriy etish mexanizmlari, mavjud muammolari hamda ularni bartaraf etish yo‘llari misollar asosida yoritiladi.

Kalit so‘zlar: dual ta’lim, oliy ta’lim, mehnat bozori, integratsiya, kompetensiya, innovatsiya, kasbiy tayyorgarlik.

Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida iqtisodiy rivojlanish yuqori malakali, amaliy ko‘nikmaga ega mutaxassislar tayyorlash bilan uzviy bog‘liq. Mehnat bozori talablarining tez o‘zgarishi ta’lim tizimidan moslashuvchanlik va samaradorlikni talab etmoqda. Masalan, sanoat, IT, logistika va xizmat ko‘rsatish sohalarida ish beruvchilar bitiruvchilardan nafaqat diplom, balki real ish tajribasini ham talab qilmoqda. Bu esa oliy ta’lim va ishlab chiqarish o‘rtasidagi integratsiyani kuchaytirish zaruratini yuzaga keltiradi. Mazkur vazifani amalga oshirishda dual ta’lim modeli samarali vosita sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Dual ta’lim - bu talabaning o‘qish jarayonini ikki muhitda: oliy ta’lim muassasasida va ishlab chiqarish korxonasida parallel ravishda tashkil etishga asoslangan modeldir. Talaba haftaning ma’lum kunlari auditoriyada nazariy bilim olsa, qolgan kunlari korxonada amaliy faoliyat olib boradi.

Misol uchun, muhandislik yo‘nalishida tahsil olayotgan talaba universitetda mexanika nazariyasini o‘rganar ekan, korxonada real texnologik jarayonlar bilan ishlaydi. Bu bilim va ko‘nikmaning uyg‘unlashuvini ta’minlaydi.

Dual ta’lim quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

- ta’lim va ishlab chiqarish integratsiyasi;
- kompetensiyaga asoslangan yondashuv;
- ish beruvchilarning ta’lim jarayonidagi faol ishtiroki;
- amaliy yo‘naltirilgan o‘qitish;
- mehnat bozori talablariga moslashuvchanlik [2, 15] .

Dual ta’lim tizimi eng avvalo Germaniya tajribasida keng rivojlangan. Ushbu mamlakatda dual model kasbiy ta’limning asosiy qismi bo‘lib, talabalar o‘qish jarayonidayoq korxona bilan mehnat shartnomasi tuzadi. Natijada bitiruvchilarning bandlik darajasi yuqori bo‘ladi.

Shuningdek, OECD hisobotlariga ko‘ra, ta’lim va ishlab chiqarish integratsiyasiga asoslangan tizimlar yoshlar ishsizligini kamaytirishda samarali hisoblanadi.

World Bank tadqiqotlarida esa amaliy ko‘nikmalarga asoslangan ta’lim iqtisodiy o‘sish va inson kapitalini rivojlantirishning muhim omili sifatida qayd etilgan[5]. Masalan, Avstriya va Shveytsariya tajribasida dual model yoshlarning 60–70 foizini o‘qish davridayoq ishlab chiqarish bilan bog‘laydi. Bu esa ishga moslashish davrini sezilarli qisqartiradi.

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda ham oliy ta’lim tizimini modernizatsiya qilish jarayonida ishlab chiqarish bilan integratsiyani kuchaytirishga e’tibor qaratilmoqda. Texnika, qishloq xo‘jaligi, transport va IT yo‘nalishlarida dual ta’lim elementlarini joriy etish bo‘yicha tajribalar olib borilmoqda. Masalan, ayrim texnika universitetlarida talabalar yirik sanoat korxonalarida amaliy mashg‘ulot o‘tash orqali real ishlab chiqarish jarayonlarida ishtirok etmoqda. IT yo‘nalishida esa talabalar texnopark rezident kompaniyalarida loyihalar ustida ishlash orqali

tajriba orttirmoqda. Bu jarayon talabaning kasbiy kompetensiyasini shakllantirish bilan birga, ish beruvchining ehtiyojiga mos mutaxassis tayyorlashga xizmat qiladi.

Talabalar uchun:

- kasbiy tajriba shakllanadi (masalan, muhandis talaba real loyiha ustida ishlaydi);
- ishga joylashish imkoniyati oshadi;
- nazariy bilim amaliyotda mustahkamlanadi;
- mehnat madaniyati va jamoada ishlash ko‘nikmalari rivojlanadi.

Oliy ta’lim muassasalari uchun:

- o‘quv dasturlari zamonaviylashtiriladi;
- ish beruvchilar bilan mustahkam hamkorlik yo‘lga qo‘yiladi;
- ta’lim sifati va reyting ko‘rsatkichlari yaxshilanadi.

Iqtisodiyot uchun:

- moslashuvchan va malakali kadrlar tayyorlanadi;
- ishlab chiqarish samaradorligi oshadi;
- yoshlar ishsizligi kamayadi.

Oliy ta’lim tizimida dual ta’limni rivojlantirish quyidagi yo‘nalishlarda amalga oshirilishi maqsadga muvofiq:

1. Oliy ta’lim muassasalari va korxonalar o‘rtasida uzoq muddatli hamkorlik shartnomalarini tuzish.
2. Kompetensiyaga asoslangan o‘quv dasturlarini ishlab chiqish.
3. Amaliyot jarayonini baholashning aniq mezonlarini belgilash.
4. Davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini rivojlantirish.
5. O‘qituvchilarning ishlab chiqarish tajribasini oshirish.

Misol sifatida, agar energetika yo‘nalishidagi talaba elektr stansiyasida amaliyot o‘tsa, u real ishlab chiqarish muhitida xavfsizlik qoidalari, texnik jarayon va boshqaruv tizimi bilan bevosita tanishadi.

Dual ta’limni joriy etishda quyidagi muammolar uchrashi mumkin:

- korxonalarning ta’lim jarayonida yetarli ishtirok etmasligi;
- moliyalashtirish masalalari;
- o‘quv rejalari moslashuvining murakkabligi;
- metodik ta’minot yetishmasligi.

Bu muammolarni hal etish uchun davlat tomonidan rag‘batlantirish mexanizmlarini joriy etish, soliq imtiyozlari berish, ilmiy-uslubiy qo‘llanmalar ishlab chiqish va monitoring tizimini yo‘lga qo‘yish zarur.

Dual ta’lim oliy ta’lim tizimining zamonaviy rivojlanish bosqichida muhim strategik yo‘nalish hisoblanadi. U ta’lim va ishlab chiqarish integratsiyasini ta’minlab, raqobatbardosh, amaliy ko‘nikmaga ega mutaxassislar tayyorlashga xizmat qiladi. Dual ta’limni samarali joriy etish orqali yoshlar bandligini oshirish, iqtisodiy o‘sishni ta’minlash va inson kapitalini rivojlantirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Bundesministerium für Bildung und Forschung. The Dual System of Vocational Education and Training in Germany. – Berlin: BMBF, 2018. – 56 p.

2. NESCO. Strategy for Technical and Vocational Education and Training (TVET) 2022–2029. – Paris: UNESCO Publishing, 2022. – 64 p.

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. Oliy ta’lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida // Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. – Toshkent, 2019.

O‘ZBEKISTON TA’LIM MUASSASALARI VA O‘QUV MARKAZLARI FAOLIYATIDA DUAL TA’LIM MODELIDA XORIJIY TA’LIM MUASSASALARINING O‘RNI

Nurmanova Maxfuza Urozovna.
Iqtisodiyot va Pedagogika universiteti
Samarqand filiali dotsenti v., b.

Annotatsiya: ushbu maqolada O'zbekiston ta'lim tizimida dual ta'lim modelini joriy etish va rivojlantirish jarayonida xorijiy ta'lim muassasalarining o'rni tahlil qilinadi. Dual ta'limning nazariy asoslari, xalqaro tajriba, xususan, Germaniya, Janubiy Koreya va Rossiya tajribasi misolida o'rganiladi. Shuningdek, O'zbekistonda dual ta'limni takomillashtirishning texnologik mexanizmlari va amaliy jihatlari yoritiladi.

Kalit so'zlar: Dual ta'lim, kasbiy ta'lim, xorijiy tajriba, innovatsion ta'lim texnologiyalari, hamkorlik modeli, mehnat bozori integratsiyasi.

Hozirgi globallashuv jarayonida raqobatbardosh kadrlar tayyorlash har bir davlat ta'lim siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylangan. O'zbekistonda ham so'nggi yillarda kasbiy ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, ishlab chiqarish bilan integratsiyani kuchaytirish va xalqaro standartlarga mos kadrlar tayyorlash maqsadida dual ta'lim modeli joriy etilmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021 yil 29 martdagi qarori bilan Professional ta'lim tizimida dual ta'limni tashkil etish tartibi to'g'risidagi nizom tasdiqlandi. Nizom asosida bugun joylarda ushbu ta'lim tajribasi qo'llanilib kelinmoqda [1]

Dual ta'lim – bu nazariy bilimlarni ta'lim muassasasida, amaliy ko'nikmalarni esa ishlab chiqarish korxonalarida egallashni nazarda tutuvchi tizimdir. Ushbu modelni muvaffaqiyatli joriy etishda xorijiy davlatlar tajribasi muhim ahamiyat kasb etadi.

An'anaviy ta'lim shaklida o'quvchi/talaba oliy yoki professional ta'lim muassasasida nazariy bilimlarni ko'proq egallab, amaliyot qismini juda oz soatlarda korxona va tashkilotlarda o'taydi.

Shuning uchun, rivojlangan mamlakatlarning ta'lim tizimi o'rganilib, zamonaviy texnologiyalar va dastgohlarda o'qish bilan bir vaqtda korxona, tashkilotlarda ish faoliyatini olib borish imkoniyatini beruvchi dual ta'lim shakli O'zbekiston ta'lim tizimiga kiritildi.

"Dual" so'zi lotin tilidan olingan bo'lib, biror narsaning ikki qismga taalluqliligi, ikkita narsani ifodalovchi, ikki qismdan iborat, degan ma'nolarni bildiradi.

Dual ta'lim – o'quvchi/talabaga ta'limni o'z yo'nalishiga mos tashkilotda mehnat qilish bilan birga olib borish imkoniyatini beruvchi tizimdir

O'zbekistonda dual ta'lim tizimi kasb-hunar maktablari, texnikumlar va oliy ta'lim muassasalarida bosqichma-bosqich joriy etilmoqda. Bunda xorijiy tajriba va xalqaro hamkorlik alohida o'rin tutadi. Xorijiy ta'lim muassasalarining o'rni haqida maqolada bayon qiladigan bo'lsak, jumladan Germaniya, Janubiy Koriyani va MDH davlatlari misolida Rossiyani tajribalari bilan solishtirish quyidagicha [2]

Germaniya tajribasi- Dual ta'lim tizimining eng mukammal modeli Germaniyada shakllangan. Germaniyada dual ta'lim tizimi davlat, ta'lim muassasasi va ish beruvchilar o'rtasidagi mustahkam hamkorlikka asoslangan.

Janubiy Koreya tajribasi [3] Janubiy Koreyada dual ta'lim "Meister" maktablari orqali rivojlantirilgan. Bu model yuqori texnologiyali sanoat tarmoqlari uchun malakali mutaxassislar tayyorlashga yo'naltirilgan.

Rossiya tajribasi. Rossiyada dual ta'lim kasbiy kollejlarda keng joriy etilgan. Ishlab chiqarish amaliyoti korxonalar bilan tuzilgan shartnomalar asosida olib boriladi. Rossiya tajribasi MDH davlatlari uchun yaqin va moslashuvchan model sifatida ahamiyatlidir.

Bu tizim Germaniya modelida bu jarayon markazlashgan va qat'iy standartlarga asoslangan holda amalga oshiriladigan bo'lsa, Janubiy Koreyada esa, innovatsion texnologiyalar bilan integratsiyalashgan tarzda namoyon bo'ladi . Rossiyada esa hududiy sanoat korxonalari bilan moslashtirilgan tizim qo'llaniladi

Biz bilamizki, Germaniya o‘zining ta’lim tizimiga dual ta’limni bir necha yillar oldin joriy qilgan. Germaniyada dual ta’lim rivojlanishining asosiy omili qonunchilikda dual ta’lim ishtirokchilarining (korxona, o‘quvchi, ta’lim muassasasi) vazifalari va majburiyatlari aniq belgilab qo‘yilgan. bugungi kunda Germaniyada 1,4 million yoshlar dual ta’lim shaklida ta’lim olishadi. Germaniyada har yili 500 ming o‘quvchi dual ta’limda ishtirok etish uchun korxonalar bilan shartnoma imzolashga erishadi va 74 foiz yoshlar o‘qishni yakunlagandan so‘ng ish beruvchi bilan mehnat shartnomasi imzolashga erishadi.Korxona tomonidan o‘quvchi(lar)ga malakali va maxsus sinovdan o‘tgan hamda sertifikatga ega bo‘lgan ustoz biriktiriladi.[4,5]. Germaniyada dual ta’limda ishtirok etayotgan o‘quvchilarga ish beruvchi tomonidan oyiga o‘rtacha 930-1200 yevro oylik ish haqi to‘lanadi.

Kelgusida dual ta’limni rivojlantirish uchun quyidagilar tavsiya etiladi:

- Ish beruvchilar bilan hamkorlikni kuchaytirish;
- Xorijiy tajribani milliy sharoitga moslashtirish;
- Mentorlik institutini rivojlantirish;
- Raqamli monitoring tizimini joriy etish;
- Xalqaro sertifikatlash tizimlarini kengaytirish.

Dual ta’limning samarali yo‘lga qo‘yilishi O‘zbekiston iqtisodiyotining barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 30-sentabrdagi PF-152-son Farmoni. Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 04.10.2024-y., 06/24/152/0773-son.

2.Oliy ta'lim tizimida dual ta'limni tashkil etish tartibi to'g'risida nizom. Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 23.01.2025 y., 09/25/14/0063-son.

4.https://uzbekembassy.com.my/uzb/news_press/events_in_uzbekistan/yil_oxirigacha_uzbekistonda_50_ming_kishi_dual_talim_tizimi_bilan_qamrab_olinadi.html.

AKADEMIK MOBILLIK SHAROITIDA TIBBIYOT OLIYGOHLARI DUAL TA’LIM DASTURLARINING XALKAROLASHUVI VA XORIJIY TAJRIBALAR TAXLILI

Gulbahor Oybek qizi Yaxshiboyeva -
p.f.f.d, (PhD) dot, “Xorijiy tillar” kafedrasi,
Andijon davlat tibbiyot instituti

Annotatsiya: so‘nggi yillarda globalizatsiya jarayonlari ta’lim sohasida ham o‘z aksini topib, oliy ta’lim muassasalarining xalqaro integratsiyasi va hamkorligini yangi bosqichga olib chiqmoqda. Shu munosabat bilan, tibbiyot oliygohlari o‘quv dasturlarining xalqarolashuvi jarayonlari va xorijiy tajribalar tahlili ayniqsa dolzarb masala hisoblanadi.

Kalit so’zlar: Task-based learning, simulyatsion treninglar, audio-video vositalar, Contextual Learning, Communicative Approach, Kompetentlik yondashuv.

Akademik mobillik tibbiyot ta’limida nafaqat individual talabalarning bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish, balki oliy ta’lim muassasalari o‘rtasida tajriba almashinuvi va innovatsion pedagogik yondashuvlarni joriy etish imkoniyatlarini yaratadi. Bu jarayon natijasida o‘quv dasturlarining tarkibi va mazmuni xalqaro standartlar bilan moslashadi, ilg‘or xorijiy tajribalar asosida takomillashtiriladi.

Rostok universiteti va Andijon davlat tibbiyot instituti o‘rtasidagi hamkorlik shunday muvaffaqiyatli misollardan biridir. Bundan tashqari 2022-yilda Andijon davlat tibbiyot instituti xorijiy universitetlar bilan akademik almashinuv bo‘yicha 15 ta memorandum imzoladi, bu esa talabalar va professor-o‘qituvchilar mobililigini 30% ga oshirdi.

AQSH va Buyuk Britaniya oliy ta’lim muassasalari esa tibbiyot fakultetlarida ingliz tilida olib boriladigan o‘quv dasturlarini ishlab chiqib, chet ellik talabalar uchun akademik mobillik

imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Garvard va Oksford universitetlarining tajribalari shuni ko'rsatadiki, talabalar xorijiy muassasalarda ilmiy-tadqiqot ishlari va klinik amaliyotlarni amalga oshirish orqali o'z malakalarini sezilarli darajada oshiradi.

2020-yilgi UNESCO ma'lumotlariga ko'ra, dunyo bo'yicha 6 milliondan ortiq talabalar xorijda tahsil olmoqda, ularning 15-20 foizi tibbiyot yo'nalishlarida tahsil oladi. Bu holat oliy ta'lim muassasalarining o'quv dasturlarini xalqaro standartlarga moslashtirish zaruratini kuchaytirmoqda.

Janubiy Koreya va Singapur tibbiyot oliygohlarida zamonaviy texnologiyalarni o'quv jarayonlariga keng joriy etish hamda ko'p tillilik dasturlarini rivojlantirish asosiy yo'nalish hisoblanadi. Masalan, Seoul National University tibbiyot fakulteti 2021-yilda raqamlashtirilgan o'quv resurslari va ingliz tilida olib boriladigan kurslar sonini 40% ga oshirgan.

N.B.Mirzoev: "Chet el universitetlarining tibbiyot sohasidagi ilg'or tajribalarini o'rganish, ularning kuchli tomonlarini o'zlashtirish va o'z tibbiyot ta'limi tizimiga moslashtirish muhimdir" deb ta'kidlaydi. Bu jarayonda turli rivojlanish davlatlarning tibbiy ta'limi tajribalari bilan tanishib, o'quv dasturlarini takomillashtirish va jahon mehnat bozori talab darajasidagi mutaxassis yetishtirib chiqarishda akademik mobillik muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Xalqaro almashinuv, talabalarning shaxsiy o'sishi, mutaxassislik bo'yicha jahon andozalari darajasida samarali ishlashga tayyor, malakali va raqobatbardosh mutaxassislarni shakllantirish orqali imkoniyatlar yaratmoqda.

2019-yilning yakuniga kelib Respublikadagi ko'plab tibbiy ta'lim muassasalari akademik mobillik dasturlarini ishlab chiqishga faol qiziqish bildirish mobaynida tobora ko'proq xorijlik talabalarni yoki boshqa mintaqalardagi universitetlar vakillarini qabul qilishdi, shuningdek, yangi ta'lim sharoitlarini o'rganish va tushunib yetish maqsadida o'z talabalarini boshqa mamlakatlarga faol yuborishdi. Ta'lim muassasalari tibbiy ilm-fan sohasida xalqaro aloqalarni o'rnatishni o'rganishda akademik mobillikni targ'ib qildilar va global miqyosda tadqiqotlar olib bordilar, shuning natijasida ko'plab qo'shma ta'lim dasturlari loyihalarini ishlab chiqdilar.

Yu. E. Shabalin ta'kidlaganidek, "Akademik mobillik- o'zi XXI asr boshlarida ta'lim tizimiga qo'shma ta'lim dasturi ko'rinishida kirib keldi. Biroq, bu kontseptsiyaning konteksti asl mazmunini saqlab qoldi. Va bu atama Boloniya tizimini olib kirishning dastlabki bosqichlarida Respublika hududida Yevropa muhitini yaratish usuli sifatida ko'rilgan bo'lsa, bugunga kelib u Respublika oliy ta'limining raqobatdosh ustunligini oshirish usuli sifatida e'tirof etila boshlandi." Shabalin, shuningdek, XXI asr o'rtalarida talabalar almashinuvi mahalliy talabalar uchun Yevropa universitetlarida o'qishni davom ettirish imkoniyatini yaratganini ta'kidladi.

Ushbu fikrga qarama-qarshi L.V.Znovenko birlamchi fikrda akademik harakatchanlikni o'quv jarayonidan kelib chiqadigan shaxsiy o'sishning bir qismi deb hisoblagan bo'lsa keyinchalik tadqiqotchi bu atamani ta'lim jarayonini tashkil etish shakllaridan biri sifatida belgilaydi.

Yuqoridagi fikrlar nomutanosibligini hisobga olib L.A.Keleman shaxsiy, ta'lim, lingvistik, kasbiy va tibbiy jihatlardan akademik mobillik dasturlari uchun o'quv maqsadlarining maxsus tipologiyasini taklif qilish lozimligini aytib o'tdi.

Tibbiyot sohasida akademik mobillik sharoitida dasturlarni xalqarolashtirishdagi xorijiy tajribalarni tahlil qilish o'zbek tibbiyot ta'lim tizimini rivojlantirish uchun juda ahamiyatlidir.

Amerika qo'shma shtatlar tibbiy ta'lim tizimidan namuna olish bo'lsa ilmiy tadqiqotlarga yo'naltirilgan ta'limni tibbiyot sohasiga olib keladi. Sababi, Qo'shma Shtatlardagi tibbiyot universitetlari ilmiy tadqiqotlarga katta e'tirof beradilar va talabalarni erta bosqichdan boshlab ushbu tadqiqotlarjarayonlariga jalb qiladilar. Bu yo'nalishda ketish nafaqat ilmiy tadqiqotlarni rivojlantiradi shu bilan birga klinik amaliyotni ham yuqori bosqichga olib chiqadi.

Agar bu yo'nalishda Buyuk Britaniya tajribasini amalda qo'llasak universitetlari ko'plab xalqaro hamkorlik dasturlarini amalga oshirish imkoniyatiga ega bo'ladilar sababi bu yo'nalishda tajribalari uzoq tarixga borib taqaladi va talabalarni xalqaro miqyosda tan olinuvchi diplomlar bilan ta'minlashga yordam beradi.

Ta'lim jarayonida tibbiyot yo'nalishida zamonaviy texnologiyalar bilan boyitish bo'yicha namuna bo'la oladigan davlat Avstraliya tajribasini bizda qo'llash ham tibbiyot ta'lim ham ilmiy tadqiqotlarda qo'l kelishi mumkin. Shu bilan bir qatorda hozirgi kunda tibbiyot yo'nalishiga ko'plab xorijiy talabalarni ham jalb qilish avj olgan bir paytda Avstraliya tibbiy ta'lim tizimida multikulturalizmga e'tirof berishi va talabalarga turli madaniyatlar bilan tanishish imkonini yaratib berishi borasida ham namuna bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Globalizatsiya jarayonlari ta'lim sohasiga ham keng ko'lamli ta'sir ko'rsatmoqda. Shu nuqtai nazardan, Avstraliya tibbiyot ta'limi tizimining ilg'or tajribasini o'rganish va uni O'zbekiston sharoitiga moslashtirish, tibbiyot ta'limini modernizatsiya qilish hamda talabalarni global mehnat bozorida raqobatbardosh mutaxassis sifatida tayyorlash imkonini beradi.

O'zbekiston Respublikasi tibbiyot oliy ta'lim muassasalari turli mamlakatlarning yetakchi tibbiyot yo'nalishlari bilan hamkorlikni yo'lga qo'ygan bo'lib, qo'shma ta'lim dasturlari va ilmiy tadqiqot loyihalarini amalga oshirmoqda. Jumladan, Andijon davlat tibbiyot instituti Germaniya, Janubiy Koreya, Xitoy, AQSH, Rossiya, Turkiya, Hindiston va Pokiston kabi davlatlar bilan amaliy hamkorlikni rivojlantirib, ularning ta'lim dasturlaridan o'zlashtirish yo'li bilan xalqaro tajribalarni mamlakatimiz ta'lim tizimiga olib kelmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Jovanović D. & Živković M. (2016). Effects of International Student Mobility on Employability: Erasmus Impact Study Findings. Journal of Mobility and Education, 4(2), 67–75.

2. Yahshiboyeva Gulbakhor Oybek kizi Парамедицинада инглиз тили амалий машғулотларида тиббиётга оид терминларни ўргатиш методикаси, XORAZM MA'MUN AKADEMIYASI AXBOROTNOMASICалми Дж. Создание университетов мирового класса: пер. с англ. М. : Весь Мир, 2009. 132 с.

3. Kopaysinovna K. S. (2022). Age-related Characteristics and Teacher's Skills of Introducing Artistic Works to Preschool Children. Berlin Studies Transnational Journal of Science and Humanities, 2(1.5 Pedagogical sciences).

DUAL TA'LIM ASOSIDA TARBIYACHILARDA KASBIY KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTIRISH

Mamatova Shahnoza Murodil qizi
Andijon davlat chet tillari instituti,

Annotatsiya :Mazkur tezisda dual ta'lim tizimi asosida maktabgacha ta'lim tashkilotlari uchun tarbiyachilarni tayyorlash jarayonida kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish masalasi yoritiladi. Dual ta'lim nazariy bilim va amaliy faoliyat uyg'unligini ta'minlovchi samarali model sifatida tahlil qilinadi. Tarbiyachilarning kommunikativ, metodik, psixologik va tashkiliy kompetensiyalarini shakllantirishda amaliy mashg'ulotlarning ahamiyati asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, kasbiy kompetensiya, maktabgacha ta'lim, tarbiyachi, amaliyot, pedagogik mahorat, mentorlik.

Hozirgi globallashuv va innovatsion rivojlanish sharoitida ta'lim tizimiga yuqori malakali, zamonaviy bilim va ko'nikmalarga ega bo'lgan pedagog kadrlarni tayyorlash vazifasi yuklatilgan. Ayniqsa, maktabgacha ta'lim bosqichi shaxs kamolotining dastlabki poydevori hisoblanadi. Shu sababli tarbiyachilarning kasbiy tayyorgarligi va kompetensiyalari ta'lim sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

So'nggi yillarda ta'lim tizimiga dual ta'lim modeli joriy etilmoqda. Ushbu model nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirish orqali mutaxassisning kasbiy shakllanishini ta'minlaydi. Dual ta'lim orqali talaba o'qish jarayonidayoq real ish muhitiga kirib boradi va kasbiy ko'nikmalarni egallaydi.

Dual ta'lim — bu ta'lim muassasasi va amaliyot bazasi hamkorligida tashkil etiladigan o'qitish shakli bo'lib, unda nazariya va amaliyot o'zaro uzviy bog'liq holda olib boriladi. Bu tizim talabaga nafaqat bilim, balki real ish tajribasini ham beradi.

Tarbiyachining kasbiy kompetensiyasi bir nechta tarkibiy qismlardan iborat:

Kommunikativ kompetensiya – bolalar, ota-onalar va jamoa bilan samarali muloqot o'rnatish qobiliyati.

Metodik kompetensiya – ta'lim jarayonini rejalashtirish, innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llash mahorati.

Psixologik kompetensiya – bolalarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish, ularning qiziqishlarini qo'llab-quvvatlash.

Tashkiliy kompetensiya – guruh faoliyatini samarali tashkil etish va boshqarish.

Dual ta'lim jarayonida talabalar maktabgacha ta'lim tashkilotlarida amaliyot o'tash orqali pedagogik vaziyatlarni real sharoitda hal qilishni o'rganadilar. Bu esa ularning kasbiy moslashuvini tezlashtiradi. Mentorlik tizimi orqali tajribali tarbiyachilar yosh mutaxassislarga amaliy yordam ko'rsatadi.

Shuningdek, ta'lim muassasalari va maktabgacha ta'lim tashkilotlari o'rtasida mustahkam hamkorlik o'rnatish, amaliyot dasturlarini takomillashtirish va baholash mezonlarini aniqlashtirish dual ta'lim samaradorligini oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, dual ta'lim tizimi tarbiyachilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishda samarali va zamonaviy model hisoblanadi. Nazariya va amaliyot uyg'unligi pedagog kadrlar tayyorlash sifatini oshiradi, ularning mustaqil faoliyatga tayyorligini kuchaytiradi hamda maktabgacha ta'lim sifatini yuksaltirishga xizmat qiladi. Kelgusida dual ta'lim tizimini yanada takomillashtirish va keng joriy etish muhim vazifalardan biridir.

DUAL TA'LIM MODELI – BU O'QUV JARAYONINING AJRALMAS QISMI SIFATIDA

ADCHTI, Arab tili filologiyasi
201-guruh talabasi Abduxalilova Begoyim
Ilmiy rahbar: Sotvoldiyeva Xilolaxon Vaxobovna

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekistonda dual ta'lim modelini joriy etish jarayoni, uning ahamiyati, rivojlanish tendensiyalari va istiqbollari yoritilgan. Dual ta'lim nazariy bilim bilan amaliy faoliyatni uyg'unlashtirishga xizmat qiluvchi zamonaviy ta'lim shaklidir. Maqolada ushbu tizimning mehnat bozori talablariga mos kadrlar tayyorlashdagi o'rni tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, professional ta'lim, mehnat bozori, amaliyot, innovatsion yondashuv.

Bugungi globallashuv jarayonida ta'lim tizimini modernizatsiya qilish har bir davlat oldida turgan muhim vazifalardan biridir. Ayniqsa, mehnat bozori talablariga mos, raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlash dolzarb masala hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan dual ta'lim modeli zamonaviy va samarali yondashuv sifatida e'tirof etilmoqda. O'zbekistonda ham so'nggi yillarda professional va oliy ta'lim tizimiga dual ta'lim bosqichma-bosqich joriy etilmoqda. Bu esa nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirish orqali kadrlar sifatini oshirishga xizmat qilmoqda.

Dual ta'lim modeli – bu o'quv jarayonining muayyan qismi ta'lim muassasasida nazariy bilim olish, ikkinchi qismi esa korxona va tashkilotlarda amaliy faoliyat olib borish asosida tashkil etiladigan tizimdir. Ushbu modelning asosiy maqsadi talabaning o'qish davridayoq kasbiy ko'nikmalarni shakllantirishidir. Natijada bitiruvchi nafaqat diplomga, balki real ish tajribasiga ham ega bo'ladi.

O'zbekistonda dual ta'limni joriy etish davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan. Professional ta'lim muassasalari va ish beruvchi korxonalar o'rtasida hamkorlik yo'lga qo'yilmoqda.

Talabalar o‘qish jarayonida ishlab chiqarish amaliyotida ishtirok etib, o‘z mutaxassisligi bo‘yicha tajriba orttirish imkoniyatiga ega bo‘lmoqda. Bu esa yoshlarning bandligini ta’minlash, ishsizlik darajasini kamaytirish va malakali kadrlar yetishmovchiligini bartaraf etishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Shu bilan birga, dual ta’limni joriy etishda ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, barcha korxonalarda yetarli moddiy-texnik baza mavjud emasligi, tajribali ustoz-mutaxassislar yetishmasligi, ta’lim dasturlarini ishlab chiqarish talablari bilan to‘liq uyg‘unlashtirish zarurati shular jumlasidandir. Biroq bosqichma-bosqich amalga oshirilayotgan islohotlar ushbu muammolarni bartaraf etishga qaratilgan.

Kelgusida dual ta’lim tizimini yanada rivojlantirish uchun korxonalar bilan uzoq muddatli hamkorlikni mustahkamlash, o‘quv dasturlarini zamonaviy texnologiyalar asosida yangilash hamda xorijiy tajribani chuqur o‘rganish muhim ahamiyatga ega. Bu esa O‘zbekistonda sifatli va raqobatbardosh ta’lim tizimini shakllantirishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, dual ta’lim modeli O‘zbekistonda zamonaviy ta’lim tizimini rivojlantirishning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu tizim nazariya va amaliyotni uyg‘unlashtirish orqali mehnat bozoriga mos, malakali va tajribali mutaxassislar tayyorlash imkonini beradi. Kelgusida dual ta’limni yanada takomillashtirish orqali mamlakatimizda kadrlar tayyorlash sifati yangi bosqichga ko‘tarilishi kutiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni.

2.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining professional ta’lim tizimini rivojlantirishga oid qarorlari.

3.Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va innovatsion ta’lim bo‘yicha ilmiy maqolalar.

XITOY TILINI IKKINCHI CHET TILI SIFATIDA DUAL TIZIMIDA FOYDALANISH

Andijon davlat chet tillari instituti
Filologiya va tillarni o‘qitish (xitoy tili) yo‘nalishi
2-bosqich talabasi Jaloliddinova Xadichaxon Xabibullo qizi
Ilmiy rahbar: Abduraupova Zarnigor

Annotatsiya. Mazkur tezis dual ta’lim tizimi sharoitida xitoy tilini ikkinchi chet tili sifatida o‘qitishning didaktik va tashkiliy asoslarini tahlil qiladi. Maqsad o‘quv auditoriyasi va ish joyi o‘rtasida kompetensiyalar uzviyligini ta’minlaydigan modelni asoslashdir. Tadqiqotda qiyosiy tahlil, pedagogik dizayn va baholash mezonlarini konseptuallashtirish usullari qo‘llanadi. Ilmiy yangilik dual sharoitga mos integrativ kompetensiya modeli bilan belgilanadi.

Kalit so‘zlar: dual ta’lim, xitoy tili, ikkinchi chet tili, kompetensiya, ish joyida o‘qitish, integratsiya, baholash.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki, O‘zbekiston oliy ta’limida amaliyotga yo‘naltirilgan tayyorgarlikni kuchaytirish jarayonida ikkinchi chet tilini, xususan xitoy tilini o‘qitish faqat auditoriya mashg‘ulotlari doirasida qolib ketmasdan, real kommunikativ vazifalar va kasbiy vaziyatlar bilan uzviy bog‘lanishi talab etilmoqda. Xitoy tili fonetik va grafika tizimi, iyeroglif yozuvi, tonallik, hamda pragmatik normalari bilan ko‘plab o‘rganuvchilar uchun yuqori kognitiv yuklama yaratadi; shu bois tilni o‘zlashtirishni tezlashtirish emas, balki o‘zlashtirish jarayonini boshqariladigan, izchil va natijaga yo‘naltirilgan mexanizmlar bilan ta’minlash masalasi birinchi o‘ringa chiqadi. Dual tizim, ya’ni ta’lim muassasasi va ish beruvchi hamkorligidagi o‘qitish, til o‘rganishni “nima uchun” va “qayerda” savollari bilan uzviy bog‘lab, motivatsiyani barqarorlashtiradi hamda o‘rgangan birliklarni real vazifalarda sinash imkonini beradi. Biroq dual tizimni til ta’limiga ko‘chirish oddiy tashkiliy choralar bilan cheklanmaydi: o‘quv natijalari, kontent, metod va baholash ish joyidagi vazifalar

bilan mantiqan bog'lanmasa, dual format "ikki parallel yo'l"ga aylanib, kutilgan sinergetik samarani bermaydi.

Tadqiqot maqsadi dual tizim sharoitida xitoy tilini ikkinchi chet tili sifatida o'qitishning integrativ modelini ilmiy asoslash, unda auditoriya mashg'ulotlari, mustaqil o'qish va ish joyidagi kommunikativ topshiriqlar yagona kompetensiya doirasida birlashtirilishini ko'rsatishdan iborat. Mazkur maqsadga erishish uchun nazariy-metodologik asos sifatida kompetensiyaviy yondashuvning til ta'limiga tatbiqi, vazifaga asoslangan o'qitish va kommunikativ yondashuvning amaliy komponentlari qiyosiy tahlil qilindi. Xitoy tilini o'qitish bo'yicha xalqaro tajribada til birligi "bilim" sifatida emas, "amaliy harakat" sifatida o'zlashtirilishi g'oyasi kuchli; ayniqsa tinglab tushunish va og'zaki nutqda tezkorlik, iyerogliflarni tanish va yozishdagi avtomatizm, hamda madaniy-pragmatik moslashuv bir-birini to'ldiradi. Shu bilan birga, rus metodik maktabida o'qitishning bosqichma-bosqichligi, nazoratning mezonlashuvi va mashq tizimining tartibliligi til ko'nikmalarini barqaror shakllantirish uchun muhim resurs sifatida qaraladi. O'zbekistonda chet tillarini o'qitish bo'yicha yangilangan talablar kompetensiyalarni natijaga yo'naltirishni kuchaytirib, ta'lim va ishlab chiqarish hamkorligini rag'batlantiradi; bu yo'nalishda dual tizimning til komponentini mazmunan boyitish zarurati sezilad.

Dual tizimda xitoy tilini o'qitishning markaziy muammosi ta'lim mazmunini ikki makonda bir xil mantiqiy zanjirga bo'ysundirishdir. Auditoriya sharoitida o'qituvchi fonetika, leksika va grammatika birliklarini rejalashtirilgan ketma-ketlikda kiritadi, xatolarni "xavfsiz muhit"da tuzatadi va o'quvchining tilda tajriba qilishiga sharoit yaratadi. Ish joyida esa kommunikatsiya ko'pincha tezkor, vaziyatga bog'liq, ba'zan standartlashmagan bo'ladi; unda til xatolariga nisbatan tolerantlik darajasi boshqa, muvaffaqiyat mezoni esa topshiriq bajarilishi bilan belgilanadi. Shuning uchun integratsiya mexanizmi sifatida "kompetensiya xaritasi"ni joriy etish taklif qilinadi: har bir modul uchun auditoriyada o'rganiladigan minimal til materiali, ish joyida bajariladigan tipik nutqiy aktlar (masalan, mijoz bilan salomlashish, buyurtmani aniqlashtirish, uchrashuv vaqtini kelishish, mahsulot xususiyatini qisqa taqdim etish), hamda baholash indikatorlari oldindan moslashtiriladi. Bu yondashuv tilni "mavzular bo'yicha" emas, "vazifalar bo'yicha" rejalashtiradi; natijada o'rganuvchi iyerogliflarni ham, grammatik strukturalarni ham kommunikativ ehtiyoj kontekstida o'zlashtiradi.

Xitoy tilining o'ziga xosligi dual tizimda metodik qarorlar qabul qilishni yanada mas'uliyatli qiladi. Tonallik va fonetik farqlanishlar tinglab tushunish hamda talaffuz aniqligiga yuqori talab qo'yadi; ish joyida esa noto'g'ri ton ko'pincha semantik xatoga olib kelishi mumkin. Shu sababli auditoriyada fonetik trening "yodlash"ga emas, eshitish differensiasiyasi va tezkor reproduksiyaga tayangan holda quriladi, ish joyida esa qisqa skriptlar va tayanch iboralar orqali talaffuz barqarorligi mustahkamlanadi. Iyeroglif masalasida esa dual formatning afzalligi shundaki, ish joyida tez-tez uchraydigan belgilar korpusi ajratilib, ular "funktsional savodxonlik" tamoyiliga ko'ra ustuvor o'rgatiladi; bunda yozish ko'nikmasi bilan bir qatorda tanib olish va raqamli kiritish (pinyin asosida) kompetensiyasi ham baholanadi. Chet tilini o'qitishda baholashning adolatliligi va shaffofligi zarur, chunki dual tizimda talaba natijasi nafaqat o'qituvchi, balki mentor yoki ish beruvchi kuzatuvlari bilan ham belgilanadi. Shuning uchun mezonli baholash yondashuvi, ya'ni aniq indikatorlar orqali tinglab tushunish, dialog yuritish, kasbiy leksikadan foydalanish, yozma xabar tuzish kabi ko'rsatkichlar o'lchanishi tavsiya etiladi.

Dual tizimdagi samaradorlikni oshirish uchun "uch tomonlama didaktik kelishuv" konsepti muhim: oliy ta'lim muassasasi, ish beruvchi va talaba o'quv natijalari hamda mas'uliyatlarni aniq belgilaydi. O'qituvchi modul mazmuni va metodikani boshqaradi, mentor ish joyidagi vazifalarni taqdim etadi va qayta aloqa beradi, talaba esa refleksiya kundaligi yoki portfel orqali o'z rivojlanishini hujjatlashtiradi. Bunday portfel faqat bajarilgan topshiriqlar ro'yxati bo'lib qolmasligi uchun unda nutqiy vaziyat tavsifi, ishlatilgan til birliklari, uchragan qiyinchilik va keyingi bosqich rejasi analitik shaklda qayd etilishi lozim. Shunday yondashuv xatolarni "kamchilik" sifatida emas, o'sish nuqtasi sifatida ko'rishga yordam beradi va o'rganuvchida metakognitiv ko'nikmalarni rivojlantiradi. Metakognitiv boshqaruv xitoy tilida

ayniqsa dolzarb, chunki belgilarni yodlash, tonlarni ajratish, va pragmatik moslashuv ko‘p vaqt talab qiladi; refleksiya esa vaqtni oqilona taqsimlashga xizmat qiladi [5].

Tadqiqot doirasida integrativ model quyidagi tamoyillarga tayandi: birinchidan, mazmunning kasbiy relevanti, ya’ni til materiali ish joyidagi tipik kommunikativ vazifalarga xizmat qilishi; ikkinchidan, spiral rivojlanish, ya’ni bir xil vazifa turining murakkablik darajasi bosqichma-bosqich oshishi; uchinchidan, ko‘pkanalli kirish, ya’ni tinglash, ko‘rish, yozish va gapirishning bir vazifa atrofida integratsiyasi; to‘rtinchidan, baholashning uyg‘unligi, ya’ni auditoriya va ish joyi baholash mezonlarining bir xil kompetensiya ko‘rsatkichlariga tayanishi. Ushbu tamoyillar asosida tuzilgan o‘quv dizayni talabaning “til bilimi”dan “tilni ishlata olish” darajasiga o‘tishini tezlashtiradi, biroq bunda tezlik emas, barqarorlik va transfer, ya’ni ko‘nikmani yangi vaziyatga ko‘chira olish qobiliyati asosiy mezon bo‘ladi. Dual tizimning didaktik kuchi ham aynan transferni tabiiy muhitda tekshirishidadir: auditoriyada o‘rganilgan dialog konstruktsiyalari ish joyida real muloqotga ulanadi, real muloqotdagi bo‘shliqlar esa auditoriyada maqsadli kompensatsiya qilinadi.

Xulosa qilib aytganda, dual tizim sharoitida xitoy tilini ikkinchi chet tili sifatida o‘qitish samaradorligi o‘quv mazmunining ish joyidagi kommunikativ vazifalar bilan aniq moslashtirilishiga, kompetensiya xaritasi va portfel kabi integratsiya vositalarining izchil joriy etilishiga, hamda mezonli baholash orqali auditoriya va amaliyot natijalarining uyg‘un o‘lchanishiga bog‘liq. Taklif etilgan integrativ model xitoy tilining fonetik, grafika va pragmatik murakkabligini hisobga olgan holda o‘qitishning bosqichliligi va amaliy yo‘naltirilganligini bir tizimga keltiradi, natijada talaba real kasbiy muloqotda til resurslarini ongli va maqsadli qo‘llash darajasiga yaqinlashadi. Kelgusida mazkur modelni turli soha profillari kesimida sinovdan o‘tkazish, ish beruvchilar uchun mentorlik metodikasi bo‘yicha qisqa kurslar ishlab chiqish va xitoy tili uchun kasbiy korpusga tayangan minimal leksik yadroni aniqlashtirish ilmiy-amaliy ahamiyatga ega bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Jalolov J. J. Chet til o‘qitish metodikasi: darslik. Toshkent, O‘qituvchi, 2012. 432 b.

2. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. Москва, Просвещение, 1991. 223 с.

3. Ellis R. The Study of Second Language Acquisition. Oxford, Oxford University Press, 2008. 1009 p.

E. XEMINGUEY HIKOYASIDAGI INGLIZ TILI O‘RIN ERGASH GAPLI QO‘SHMA GAPLARI VA ULARNI O‘ZBEK TILIGA TARJIMA QILISH MUAMMOLARI

Kosimova Nozimaxon Kobiljonovna
Andijon davlat chet tillari instituti
magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada ingliz tilidagi o‘rin ergash gapli qo‘shma gaplarning grammatik va semantik xususiyatlari hamda ularning o‘zbek tiliga tarjima qilinish jarayonida yuzaga keladigan lingvistik muammolar tahlil qilinadi. Tadqiqot materiali sifatida Ernest Xemingueyning badiiy asarlari, xususan “The Old Man and the Sea” hikoyasi asos qilib olingan. Maqolada o‘rin ergash gapli qo‘shma gaplarning strukturaviy xususiyatlari, ularning matndagi funksional roli va tarjimada ekvivalentlik hamda adekvatlik masalalari ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: qo‘shma gap, ergash gap, o‘rin ergash gap, sintaksis, tarjima, badiiy tarjima, ekvivalentlik, adekvatlik, qiyosiy tilshunoslik.

Zamonaviy tilshunoslikda murakkab sintaktik birliklarni o‘rganish muhim ilmiy yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Til tizimining sintaktik darajasi fikrni grammatik jihatdan

tashkil etishning asosiy vositasi bo‘lib, u nutq jarayonida voqea-hodisalar o‘rtasidagi munosabatlarni ifodalash imkonini beradi. Qo‘shma gaplar esa sintaksisning eng muhim birliklaridan biri bo‘lib, ular yordamida murakkab fikrlar ifodalanadi. Ayniqsa, ergash gapli qo‘shma gaplar nutq jarayonida voqea-hodisalar o‘rtasidagi sababiy, vaqt, shart, maqsad va makon munosabatlarini ifodalashda muhim rol o‘ynaydi. Shu jihatdan o‘rin ergash gapli qo‘shma gaplar sintaktik tizimning alohida o‘rganiladigan muhim komponentlaridan biridir.

O‘rin ergash gapli qo‘shma gaplar bosh gapda ifodalangan harakat yoki holatning qayerda sodir bo‘lishini bildiradi. Bunday konstruktsiyalar makon tushunchasini aniqlashtirishga xizmat qiladi va nutqning semantik aniqligini ta’minlaydi. Makon kategoriyasi tilshunoslikda muhim semantik kategoriyalardan biri bo‘lib, u voqea-hodisalar joylashuvini ifodalashga xizmat qiladi. Har qanday voqea yoki harakat muayyan makon doirasida sodir bo‘ladi. Shu sababli makon tushunchasini ifodalovchi lingvistik vositalar til tizimida alohida o‘rin egallaydi.

Ingliz tilida o‘rin ergash gapli qo‘shma gaplar ko‘pincha where, wherever, in which, at which kabi bog‘lovchi birliklar yordamida hosil qilinadi. Ushbu birliklar bosh gapda ifodalangan harakatning makonini aniqlashtiradi. Masalan, “This is the village where he spent his childhood” gapida ergash gap bosh gapdagi voqeaning qayerda sodir bo‘lganini bildiradi. O‘zbek tilida esa bunday munosabatlar qayerda, qayerga, qayerdan kabi so‘roq olmoshlari yoki kelishik qo‘shimchalari yordamida ifodalanadi. Masalan, “U bolaligini o‘tkazgan qishloqqa qaytdi” gapida makon munosabati ergash konstruktsiya yordamida ifodalangan.

Tilshunoslik tarixida qo‘shma gaplar turli nazariy yondashuvlar asosida o‘rganilgan. An’anaviy grammatik yondashuv qo‘shma gaplarni sodda gaplarning grammatik jihatdan birlashuvi sifatida talqin qiladi. Bu yondashuvda bosh gap va ergash gap o‘rtasidagi tobelik munosabati asosiy mezon sifatida qaraladi. Strukturaviy tilshunoslik esa qo‘shma gaplarni formal tuzilish nuqtai nazaridan o‘rganadi. Bu yondashuvga ko‘ra, gap komponentlari o‘rtasidagi grammatik bog‘lanish va sintaktik modellar muhim ahamiyat kasb etadi. Funksional tilshunoslik esa qo‘shma gaplarni nutq jarayonidagi kommunikativ vazifasi asosida talqin qiladi. M. Halliday tomonidan ishlab chiqilgan funksional grammatika nazariyasiga ko‘ra, qo‘shma gaplar matn va diskurs darajasida muhim kommunikativ vazifani bajaradi.

Semantik yondashuv qo‘shma gaplarni mazmuniy munosabatlar asosida tahlil qiladi. Ushbu yondashuvga ko‘ra, o‘rin ergash gaplar makon kategoriyasini ifodalovchi asosiy sintaktik vositalardan biri hisoblanadi. Makon tushunchasi til orqali turli grammatik vositalar yordamida ifodalanadi. Shu sababli o‘rin ergash gaplar semantika va sintaksis kesishgan nuqtada joylashadi. Kognitiv tilshunoslik nuqtai nazaridan esa o‘rin ergash gaplar inson tafakkurida shakllanadigan makon konseptining lingvistik ifodasi sifatida qaraladi. Ingliz va o‘zbek tillarida makon konseptining ifodalanishida muayyan farqlar mavjud. Ingliz tilida makon ko‘pincha aniq nuqta sifatida ifodalansa, o‘zbek tilida u hudud yoki yo‘nalish sifatida berilishi mumkin. Bu farq tarjima jarayonida muayyan sintaktik transformatsiyalarni talab qiladi.

Badiiy adabiyotda makon tasviri muhim ahamiyatga ega. Muallif voqea-hodisalar rivojini tasvirlash jarayonida makon tushunchasidan keng foydalanadi. Ernest Xemingueyning asarlarida ham makon tasviri muhim o‘rin tutadi. Ayniqsa, “The Old Man and the Sea” asarida dengiz makoni voqea rivojining asosiy sahnasi sifatida tasvirlanadi. Ushbu asarda qahramonning dengizdagi harakati, baliq ovlash jarayoni va dengiz tabiatining tasviri ko‘pincha o‘rin ergash gapli qo‘shma gaplar yordamida ifodalanadi. Bu esa matnning tasviriyligini kuchaytiradi va voqealarning makoniy koordinatalarini aniq ko‘rsatadi.

Badiiy matnni tarjima qilish jarayonida o‘rin ergash gapli qo‘shma gaplar muhim rol o‘ynaydi. Chunki bunday konstruktsiyalar nafaqat grammatik vazifani, balki stilistik vazifani ham bajaradi. Tarjima jarayonida tarjimon asliyatdagi mazmunni saqlash bilan birga matnning uslubiy xususiyatlarini ham hisobga olishi zarur. Ingliz tilidagi o‘rin ergash gapli qo‘shma gaplar o‘zbek tiliga tarjima qilinayotganda turli sintaktik transformatsiyalar qo‘llanilishi mumkin. Masalan, ayrim hollarda ergash gap sodda gap shaklida ifodalanishi mumkin. Boshqa hollarda esa ergash gap izohli konstruktsiya yordamida berilishi mumkin.

Tarjimashunoslikda ekvivalentlik va adekvatlik tushunchalari muhim ahamiyatga ega. Ekvivalentlik asliyatdagi semantik mazmunning tarjimada saqlanishini anglatadi. Adekvatlik esa tarjimaning kommunikativ ta'sirini saqlash bilan bog'liqdir. Badiiy tarjimada ushbu ikki mezon o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash muhim hisoblanadi. Tarjima jarayonida tarjimon nafaqat grammatik tuzilmani, balki matnning semantik va stilistik xususiyatlarini ham hisobga olishi zarur.

Shunday qilib, ingliz tilidagi o'rin ergash gapli qo'shma gaplar badiiy matnda makon tasvirini yaratishda muhim rol o'ynaydi. Ularning o'zbek tiliga tarjima qilinishi esa tarjimonning lingvistik bilimlari va tarjima mahoratiga bog'liq. Ingliz va o'zbek tillaridagi o'rin ergash gapli qo'shma gaplarning qiyosiy tahlili til tizimlarining tipologik xususiyatlarini aniqlashga yordam beradi. Tadqiqot natijalari qiyosiy tilshunoslik va tarjimashunoslik sohalarida muhim ilmiy xulosalar chiqarishga xizmat qiladi hamda badiiy tarjima amaliyotini takomillashtirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Halliday M. A. K. An Introduction to Functional Grammar. London: Edward Arnold, 1994.
2. Lyons J. Semantics. Cambridge: Cambridge University Press, 1977.
3. Baker M. In Other Words: A Coursebook on Translation. London: Routledge, 2011.

DUAL TA'LIM MODELINDA XORIJIY TILLARNI O'QITISHNING INNOVATSION YONDASHUVLARI

Karimova Mohichexra Ibroximjon qizi
Andijon davlat chet tillari instituti 3 bosqich talabasi
Ilmiy rahbar: Xaydarova Nigora Tuxtasunovna

Annotatsiya. Mazkur tezis dual ta'lim modeli sharoitida xorijiy tillarni o'qitishning innovatsion yondashuvlari tahlil qilinadi. Professional va kasb-hunar ta'limi tizimida nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlashda CLIL, loyihaviy ta'lim, case-study hamda raqamli texnologiyalarning ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, kasbiy-kommunikativ va pragmatik kompetensiyani shakllantirishning samarali mexanizmlari asoslab beriladi.

Kalit so'zlar. dual ta'lim, xorijiy til o'qitish metodikasi, innovatsion yondashuv, CLIL, kasbiy kompetensiya, kommunikativ kompetensiya, pragmatik kompetensiya, loyihaviy ta'lim, case-study, raqamli ta'lim texnologiyalari.

So'nggi yillarda O'zbekistonda dual ta'lim modelini joriy etish masalasi ta'lim tizimini modernizatsiya qilishning ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. Mazkur model nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlash orqali raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlashga xizmat qiladi. Ayniqsa, professional va kasb-hunar ta'limi tizimida xorijiy tillarni o'qitish jarayonini ishlab chiqarish amaliyoti bilan integratsiyalash dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Bugungi globallashuv sharoitida xorijiy tilni bilish nafaqat kommunikativ vosita, balki kasbiy muvaffaqiyat omiliga ham aylangan. Shu bois dual ta'lim modelida xorijiy tillarni o'qitishning innovatsion metodlarini qo'llash muhim ilmiy-amaliy masala hisoblanadi.

Dual ta'lim - bu ta'lim muassasasi va ishlab chiqarish korxonasi o'rtasidagi hamkorlikka asoslangan o'qitish tizimi bo'lib, unda o'quvchi bir vaqtning o'zida nazariy bilim va amaliy ko'nikmaga ega bo'ladi. Mazkur model Germaniya tajribasida samarali qo'llanilgan bo'lib, bugungi kunda ko'plab davlatlarda tatbiq etilmoqda.

Professional ta'lim tizimida xorijiy til fanining o'qitilishi ham amaliy ehtiyojlar bilan bog'lanishi zarur. Ya'ni, o'quvchi kelajakdagi kasbiy faoliyatida duch keladigan real kommunikativ vaziyatlarga tayyorlanishi lozim.

Xorijiy tillarni o'qitishda innovatsion metodlar:

1. CLIL (Content and Language Integrated Learning). Mazkur yondashuvda kasbiy fan mazmuni xorijiy til orqali o‘qitiladi. Bu usul o‘quvchining ham til, ham kasbiy kompetensiyasini bir vaqtning o‘zida rivojlantiradi.

2. Loyihaviy ta’lim (Project-based learning). Dual ta’lim sharoitida talabalar ishlab chiqarish bilan bog‘liq loyihalarni xorijiy til asosida tayyorlaydi. Masalan, texnik hujjatlarni tarjima qilish, taqdimotlar o‘tkazish, kasbiy muzokaralarni modellashtirish.

3. Case-study metodi. Real ish jarayoniga oid vaziyatlarni xorijiy til orqali tahlil qilish o‘quvchilarning analitik va kommunikativ ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

4. Raqamli platformalar va simulyatsion mashg‘ulotlar. Onlayn platformalar, virtual laboratoriyalar va interaktiv dasturlar yordamida real kasbiy muhit modellashtiriladi. Bu esa til o‘rganish jarayonini autentik vaziyatlarga yaqinlashtiradi.

Kommunikativ-pragmatik yondashuvning ahamiyati. Xorijiy tilni o‘qitishda faqat grammatik bilim emas, balki nutqiy aktlarni to‘g‘ri qo‘llash, kasbiy muloqot madaniyati va pragmatik kompetensiyani shakllantirish muhimdir. Dual ta’lim modelida o‘quvchi real ish jarayonida buyruq, maslahat, taklif, va’da kabi nutqiy birliklardan to‘g‘ri foydalanishni o‘rganadi. Bu esa kasbiy samaradorlikni oshiradi hamda xalqaro hamkorlik imkoniyatlarini kengaytiradi.

Dual ta’lim modelida xorijiy tillarni o‘qitish innovatsion metodlarga tayangan holda tashkil etilganda, nazariya va amaliyot uyg‘unligi ta’minlanadi. CLIL, loyihaviy ta’lim, case-study va raqamli texnologiyalar asosida tashkil etilgan darslar o‘quvchilarning kasbiy-kommunikativ kompetensiyasini samarali shakllantiradi. Shu bois professional ta’lim muassasalarida xorijiy til fanini ishlab chiqarish ehtiyojlari bilan integratsiyalash, moslashuvchan o‘quv rejalari ishlab chiqish va zamonaviy pedagogik texnologiyalarni keng joriy etish maqsadga muvofiqdir.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. Jalolov J. J. Chet til o‘qitish metodikasi. Toshkent: O‘qituvchi, 2012.

2. Passov E. I. Kommunikativ metodika osnov obucheniya inostrannym yazykam. Moskva: Prosveshcheniye, 1991.

3. Littlewood W. Communicative Language Teaching. – Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

INGLIZ VA O‘ZBEK TIBBIY TERMINOLOGIYASIDA SO‘Z YASASH MODELLARI: XALQARO AFFIKSLAR VA MILLIY AFFIKSLAR QIYOSI

Xalilova Dilnoza Shuxratbekovna
Andijon davlat chet tillari instituti 2-kurs magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz va o‘zbek tibbiy terminologiyasida so‘z yasashning asosiy modellari qiyosiy yondashuvda tahlil qilinadi. Material sifatida A. Qosimovning “Tibbiy terminlar izohli lug‘ati”dagi birliklar hamda tibbiy nutqning ijtimoiy-madaniy xususiyatlari haqidagi kuzatuvlar olindi. Morfemik segmentatsiya va struktur modellashtirish orqali xalqaro affikslar termin semantikasini “kodlovchi” marker ekanligi, o‘zbekcha affikslar esa ko‘proq tavsifiy va tushunarli nomlashni ta’minlashi ko‘rsatildi.

Kalit so‘zlar: tibbiy terminologiya, so‘z yasash, affiksatsiya, xalqaro affikslar, milliy affikslar, neoklassik terminoelementla, transliteratsiya, me’yorlashtirish

Tibbiyot sohasida terminologiya nafaqat ilmiy bilimni tizimlashtiradi, balki klinik amaliyot, ta’lim va xalqaro hamkorlikda tushunarlilikni ta’minlaydi. Tibbiy diskurs boshqa sohaviy nutqlardan o‘zining xalqaro ko‘lamdagi terminologik bazasiga egaligi bilan ajralib turadi, biroq u baribir milliy til va madaniy me’yorlar doirasida ishlaydi (S. Yorova, 2024, 25-b.). Shu sababli ingliz va o‘zbek tibbiy terminlarining shakllanishida ikki kuch bir paytda

kuzatiladi, bir tomondan, xalqaro ilmiy an'ana (yunon–lotin qatlam) bilan bog'liq neoklassik affikslar bo'lsa, ikkinchi tomondan milliy tilning so'z yasash vositalari.

O'zbek tibbiy leksikasining muhim qismi lotincha–ruscha baynalmilal terminlar orqali shakllangan bo'lib, bu holat lug'atchilik amaliyotida ham alohida qayd etiladi (A. Qosimov, 2003, II jild, 3-b.). Terminlarning vositachi til orqali kirishi fonetik-grafik me'yorlarga ta'sir etib, ba'zan milliy talaffuz imkoniyatlari e'tibordan chetda qolganini ham ko'rish mumkin (A. Qosimov, 2003, II jild, 4-b.). Shu bilan birga, o'zbek tili agglutinativ tillar guruhiga mansub bo'lgani uchun affiksatsiya umumtil tizimida ham, termin yasashda ham yuqori mahsuldorlikka ega (O. Azizov va b., 1986, 3-b.).

Mazkur maqolaning maqsadi ingliz va o'zbek tibbiy terminologiyasida so'z yasash modellari, yani prefiksatsiya, suffiksatsiya, kompozitsiya va analitik konstruksiyalar)ni qiyosiy tahlil qilish, xalqaro affikslar hamda milliy affikslarning semantik va struktur funksiyalarini ko'rsatishdir. Asosiy savol shundan iboratki, terminlarda xalqaro affikslar qachon "semantik marker" sifatida ustun, milliy affikslar qachon tushunarlilik va me'yoriylikni kuchaytiradi.

Tadqiqot materiali sifatida A. Qosimovning «Tibbiy terminlar izohli lug'ati»ning I va II jildlaridan tanlab olingan terminlar (kasallik, holat, diagnostika va muolaja nomlari) hamda S. Yorovaning tibbiy nutqqa oid monografiyasidagi nazariy kuzatuvlar olindi. Lug'atlarning kirish qismidagi terminologik-me'yoriy mulohazalar xalqaro elementlarning kirib kelish yo'llari va ularni qabul qilish mezonlarini yoritishi bilan muhim (A. Qosimov, 2003, II jild, 3–6-b.; A. Qosimov, 2003, I jild, 5-b.).

Metodologiya uch bosqichni qamrab oladi:

1) morfemik segmentatsiya – prefiks/ildiz/suffiks yoki asos+qo'shimcha ajratish;

2) struktur model qurish, masalan, ENG: prefix + root + suffix; UZ: asos + affiks; UZ: ot+ot / sifat+ot birikmalari;

3) semantik interpretatsiya – affiksning termin kategoriyasini belgilashi: "yallig'lanish", "patologik holat", "ortish/kamayish", "yo'qlik" va b.

Qiyosiy tahlilda ingliz tilidagi neoklassik affikslarning o'zbek terminlaridagi transliteratsiyalangan shakllari (-it, -oz/-sis, giper-, an- va b.) hamda o'zbekcha derivatsion affikslar (-lanish, -lik, -uvchi va b.)ning funksional tengligi va farqlari aniqlanadi.

Tahlil shuni ko'rsatdiki, ingliz tibbiy terminologiyasida so'z yasashning asosiy modeli "prefiks + ildiz yoki combining form + suffiks" konstruksiyasi bo'lib, bu model neoklassik affikslar tizimi orqali sermahsul ishlaydi. O'zbek terminologiyasida esa uch yo'nalish parallel kuzatiladi, bular xalqaro terminning to'liq o'zlashishi, xalqaro affiks/terminoelementlarning transliteratsiya orqali moslashuvi, milliy affikslar va analitik birikmalar yordamida termin yasash.

Xalqaro affikslar – semantik markerlar. Lug'at materialida xalqaro affikslar terminning kategorial ma'nosini ixcham kodlaydi. Masalan, "bronxit" termini tarkibida -itis "yallig'lanish" ma'nosini bildirib, bronxlar yallig'lanishini nomlaydi: (... + гр. -itis яллиғланиш) (A. Qosimov, 2003, II jild, 129-b.). Shu kabi, "osteoporoz" (osteoporosis) terminida -sis "patologik holat" markeri bo'lib, suyak to'qimasidagi struktur o'zgarishni bildiradi (A. Qosimov, 2003, II jild, 396-b.).

Prefikslar ham klinik gradatsiya va holatni belgilaydi: "gipertoniya" atamasida hyper- "ortish, ko'payish" komponenti tonusning ortishini ifodalaydi (A. Qosimov, 2003, II jild, 205-b.). "Yo'qlik/inkor" semantikasi an- prefiksi bilan ifodalanib, "anemiya" (an- "yo'q" + haima "qon") shaklida "kamqonlik" ma'nosini beradi (A. Qosimov, 2003, II jild, 69-b.). Natijada xalqaro affikslar terminni "o'qish" (decoding) imkonini oshiradi va affiksni tanish orqali terminning umumiy kategoriya-ma'nosi tez taxmin qilinadi.

Milliy affikslar – tushunarli va tizimli nomlash vositasi. O'zbek tilida agglutinativ tuzilish sababli derivatsion qo'shimchalar termin yaratishda juda qulay, masalan, jarayon nomlarida -lanish (yallig'lanish, shikastlanish), holat nomlarida -lik (kamqonlik), vazifa yoki agentlikda -uvchi (og'riq qoldiruvchi) kabi modellar faol.

Amaliy nutqda xalqaro komponent va milliy komponent bir termin ichida birlashishi keng, masalan, "immun tizim", "virusli infeksiya", "gipertonik kasallik" kabi birliklarda xalqaro asoslar, immun, infeksiya, giper- kabilar, o'zbekcha so'z va affikslar bilan birikadi. Bu holat termin tizimining dinamikligini va me'yorlashtirish ehtiyojini kuchaytiradi.

Quyidagi jadvalda xalqaro affikslarning ingliz tilidagi shakli, o'zbek terminlarida uchraydigan mos shakli va umumiy semantikasi ko'rsatildi: hyper-/giper- ("ortish"), an- ("yo'qlik"), -itis/-it ("yallig'lanish"), -sis/-oz(-sis) ("patologik holat"), -logy/-logiya ("fan/ta'limot"), -ectomy/-ektomiya ("olib tashlash amali"). Mazkur mosliklar transliteratsiya orqali xalqaro birlikni saqlagan holda, o'zbek tilining grafik va morfologik me'yorlariga moslashuv yuz berishini ko'rsatadi.

Xalqaro affiks	O'zbekcha shakl	Semantik funksiya	Misol (EN → UZ)
hyper-	giper-	ortish/ko'payish	hypertension → gipertenziya
an-	an-	yo'qlik/inkor	anemia → anemiya
-it is	-it	yallig'lanish	bronchitis → bronxit
-osis / -sis	-oz / -sis	patologik holat	osteoporosis → osteoporoz
-logy	-logiya	fan/ta'limot	neurology → nevrologiya
-ectomy	-ektomiya	olib tashlash amali	appendectomy → appendektomiya

Termin yasashning alohida ko'rinishi sifatida abbreviatsiya tibbiyotda tezkor yozuv va kommunikativ iqtisod talabidan kelib chiqadi. Lug'atda "shartli qisqartmalar" ro'yxati berilib, turli manba til ko'rsatkichlari ham ajratib ko'rsatiladi, masalan, "ingl." belgisi (A. Qosimov, 2003, II jild, 10-b.). Bu holat terminologik tizimda so'z yasash faqat affiksatsiya bilan cheklanmasdan, qisqartirish va kodlash mexanizmlari bilan ham to'ldirilishini anglatadi.

Olingan natijalar xalqaro va milliy affikslarning vazifalari qat'iy raqobat emas, balki funksional taqsimotga ega ekanini ko'rsatadi. Xalqaro affikslar tibbiy bilimning "klassifikatsion" tabiatiga mos keladi, ular terminning kategorial belgisini, yani yallig'lanish, patologik holat, ortish yoki kamayish, jarrohlik amali kabilarni ixcham va barqaror kodlaydi. Bunday kodlash ingliz tibbiy tilida ayniqsa qulay, chunki global ilmiy muloqotda ko'p komponentli terminlar doimiy ravishda ishlab chiqariladi, shu bilan birga, o'zbek tilida ham mazkur affikslar transliteratsiya asosida tanish shaklda saqlanib qoladi. A. Qosimov lug'atining kirish qismida ham xalqaro terminlar yordamida grammatik, morfologik va sintaktik usullar bilan yuzlab-minglab yangi qo'shma/birikma terminlar yasash mumkinligi ta'kidlanadi (A. Qosimov, 2003, II jild, 3-b.). Demak, xalqaro affikslar terminologik tizimda produktiv "qurilish moduli" vazifasini bajaradi.

Milliy affikslar esa ikki yo'nalishda ustunlik beradi. Birinchidan, ular umumtil bilan termin o'rtasidagi bog'lanishni kuchaytiradi, kamqonlik, yallig'lanish, shikastlanish kabi birliklar semantik jihatdan shaffof bo'lib, klinik muloqotda tushunarlilikni oshiradi. Ikkinchidan, o'zbek tilining agglutinativ tabiati tufayli qo'shimchalar terminlarni tizimli tarzda ko'paytirish imkonini beradi (O. Azizov va b., 1986, 3-b.).

Biroq milliylashuv jarayoni nazoratsiz kechsa, terminologik beqarorlik kuchayadi. Mustaqillikning dastlabki yillarida ayrim terminlarni shoshma-shosharlik bilan "o'zbekchalashtirish" natijasida noaniq va amaliyotda chalg'ituvchi variantlar paydo bo'lgani, turli muassasalarda bir xil tushuncha turlicha nomlanib ketgani qayd etiladi (A. Qosimov, 2003, II jild, 5-b.). Shuningdek, vositachi til (rus tili) orqali kirgan terminlar fonetik-grafik me'yorlarda iz qoldirishi, hatto "h" tovushini berishdagi muammolarni keltirib chiqargani ham ko'rsatiladi (A. Qosimov, 2003, II jild, 4-b.). Bu holat, ayniqsa, xalqaro affikslar transliteratsiyasida yagona me'yor zarurligini anglatadi.

Shu nuqtada muvozanatli yondashuv taklif etiladi yani professional (ilmiy va klinik) kommunikatsiyada xalqaro affiksli terminlarni barqaror saqlash, ta'lim va bemor bilan muloqotda esa milliy izohiy ekvivalentlarni parallel qo'llash. Bunday ikki qatlamli strategiya tibbiy diskursning xalqaro terminologik baza va milliy tilga tayanuvchi tabiatiga mos keladi (S. Yorova, 2024, 25-b.).

Qiyosiy tahlil ingliz tibbiy terminologiyasida neoklassik affikslar (hyper-, an-, -itis, -sis, -ectomy va b.) so'z yasashning markaziy mexanizmi ekanini, o'zbek terminologiyasida esa ular milliy affikslar va analitik birikmalar bilan bir qatorda faol ishlashini ko'rsatdi. Xalqaro affikslar terminlarni ixcham, tanish va tizimli qiladi; milliy affikslar esa tushunarlilik va umumtil bilan bog'lanishni kuchaytiradi. Amaliy tavsiya sifatida esa xalqaro affikslarning transliteratsiyasini bir xillashtirish, terminlarning ilmiy variantini saqlagan holda milliy izohiy ekvivalentlarni me'yoriy tarzda ishlab chiqish taklif etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Azizov O., Safaev A., Jamolxonov H. 1986. O'zbek va rus tillarining qiyosiy grammatikasi (Fonetika, leksika, morfologiya va sintaksis). Toshkent: «O'qituvchi».

2. Qosimov A. 2003. Tibbiy terminlar izohli lug'ati. I jild. Toshkent: Abu Ali ibn Sino nomidagi tibbiyot nashriyoti.

3. Qosimov A. 2003. Tibbiy terminlar izohli lug'ati. II jild. Toshkent: Abu Ali ibn Sino nomidagi tibbiyot nashriyoti.

БИНАРНЫЕ КОНЦЕПТЫ «ДРУГ / ВРАГ» И СРЕДСТВА ИХ ВЕРБАЛИЗАЦИИ В АНГЛИЙСКОМ И РУССКОМ ЯЗЫКАХ

Жумохунова Мафтуна Умидовна
Андижанский государственный институт иностранных языков
Магистрант

Аннотация. В данной статье рассматриваются структурно-семантические, когнитивные и лингвокультурологические особенности бинарных концептов «друг / враг» в английском и русском языках. В рамках когнитивной лингвистики концепт трактуется как сложная ментальная единица, отражающая знания, культурный опыт и ценностные ориентиры общества. Особое внимание уделяется анализу способов вербализации этих концептов, их семантической структуре, метафорическим моделям и дискурсивным особенностям функционирования.

Ключевые слова: когнитивная лингвистика, концепт, бинарный концепт, друг, враг, friend, enemy, лингвокультурология, семантический анализ, сопоставительная лингвистика, вербализация.

Современное языкознание характеризуется усиленным вниманием к проблемам взаимодействия языка, мышления и культуры. В рамках антропоцентрической парадигмы язык рассматривается не только как средство коммуникации, но и как важнейший инструмент когнитивной деятельности человека. Одним из ключевых направлений современных лингвистических исследований является изучение концептов — ментальных единиц, отражающих знания, опыт и культурные ценности языкового сообщества. Концепты играют важную роль в формировании языковой картины мира, поскольку именно через них в языке закрепляются представления общества о социальной действительности, моральных нормах и культурных традициях. В когнитивной лингвистике концепт рассматривается как сложная ментальная структура, включающая в себя семантические, культурные и ассоциативные компоненты. Через языковые единицы концепты получают вербальное выражение и становятся частью коммуникативной практики.

Особое место среди концептов занимают бинарные концепты, представляющие собой противопоставленные категории, с помощью которых человек структурирует окружающую действительность. Такие оппозиции, как «добро – зло», «жизнь – смерть», «свой – чужой», играют важную роль в когнитивной организации человеческого опыта. К числу наиболее значимых бинарных концептов относится оппозиция «друг – враг», отражающая фундаментальные принципы социальной идентификации и межличностных отношений. Эта оппозиция формирует границы между «своими» и «чужими», определяет характер социальных связей и оказывает значительное влияние на формирование коллективного сознания. Концепты «друг» и «враг» имеют универсальный характер и присутствуют в различных языках и культурах. Однако их семантическое содержание, культурная интерпретация и прагматическое употребление могут существенно различаться в зависимости от исторических и культурных особенностей общества.

В последние десятилетия в рамках когнитивной лингвистики концепт рассматривается как многомерная ментальная единица, включающая в себя различные слои содержания. Согласно Ю. С. Степанову, концепт имеет сложную структуру, в которой можно выделить три основных уровня: лексическое значение слова, культурно-исторический слой и индивидуальные ассоциации. Лексический слой связан с базовым значением слова и отражает его словарную интерпретацию. Культурно-исторический слой включает в себя коллективную память общества, традиции и культурные стереотипы, связанные с данным понятием. Индивидуальный слой формируется на основе личного опыта носителей языка и отражает субъективные ассоциации, возникающие при употреблении данного слова. Таким образом, концепт представляет собой синтез языковых, культурных и психологических компонентов.

Важный вклад в развитие теории концепта внесли представители когнитивной лингвистики, такие как Джордж Лакофф и Марк Джонсон. В своей теории концептуальной метафоры они показали, что многие абстрактные понятия формируются на основе метафорических моделей, связанных с физическим и социальным опытом человека. Согласно этой теории, концепты организуются через систему метафорических соответствий между конкретными и абстрактными сферами. Например, концепт дружбы часто осмысляется через метафоры поддержки и близости, тогда как концепт врага ассоциируется с опасностью, угрозой и противостоянием. Такие метафорические модели отражают культурные представления общества и закрепляются в языке через устойчивые выражения и фразеологические единицы.

Концепт «друг» является одной из ключевых категорий социальной организации человеческого общества. Он отражает представления о доверии, взаимной поддержке и эмоциональной близости между людьми. В русской языковой картине мира слово «друг» обладает высокой ценностной значимостью. Оно связано с такими культурными ценностями, как верность, преданность, взаимная помощь и готовность поддержать человека в трудной ситуации. Русская культура традиционно рассматривает дружбу как глубокую моральную связь между людьми, основанную на доверии и взаимной ответственности. Это отражается в многочисленных устойчивых выражениях, таких как «верный друг», «настоящий друг», «близкий друг», которые подчеркивают высокий уровень эмоциональной близости и доверия между людьми.

В английском языке слово friend имеет более широкую семантическую сферу. Оно может обозначать как близкого человека, так и обычного знакомого. В связи с этим для уточнения степени близости используются дополнительные определения: close friend, good friend, best friend. Такая система показывает, что в английской культуре дружба рассматривается как более гибкая категория, охватывающая различные уровни социальных отношений. Кроме того, в современном английском языке слово friend активно используется в цифровой коммуникации, особенно в социальных сетях, где оно может обозначать виртуальный контакт. Это свидетельствует о расширении семантической сферы данного концепта в условиях развития цифровых технологий и сетевого общения.

Противоположностью концепта «друг» является концепт «враг», отражающий отношения конфликта и противостояния. В русской культуре слово «враг» имеет ярко выраженную эмоциональную окраску и часто связано с историческим опытом борьбы и противостояния. В русском языке существуют устойчивые выражения, такие как «заклятый враг», «опасный враг», «внешний враг», которые подчеркивают степень угрозы и враждебности. Эти выражения отражают исторические и культурные особенности русской языковой картины мира, в которой категория врага часто связана с идеями защиты родины и коллективной безопасности.

В английском языке слово enemy также обозначает противника или враждебную сторону, однако его употребление нередко имеет более нейтральный характер. В политическом и общественном дискурсе слово enemy может использоваться для обозначения противостоящей стороны, не обязательно имея ярко выраженную эмоциональную окраску. Например, выражения political enemy или common enemy могут употребляться в контексте политической борьбы или международных отношений. Это свидетельствует о том, что в английском языке концепт enemy может иметь более институциональный характер и употребляться в различных дискурсивных контекстах.

Сопоставительный анализ показывает, что бинарная оппозиция «друг / враг» присутствует как в английском, так и в русском языках, однако способы ее языкового выражения и культурные ассоциации различаются. В русской культуре эта оппозиция имеет более резкий и эмоционально насыщенный характер. Концепт «друг» предполагает высокий уровень доверия и моральной ответственности, тогда как концепт «враг» ассоциируется с угрозой и противостоянием. В английской культуре границы между социальными категориями более гибкие. Слово friend может обозначать широкий круг социальных контактов, а слово enemy может употребляться в более нейтральном и институциональном контексте.

Различия в интерпретации этих концептов имеют важное значение для переводоведения. Прямой перевод слов friend и друг не всегда является адекватным, поскольку эти слова имеют различный семантический объем. Например, английское выражение my friend может использоваться как форма вежливого обращения и не обязательно подразумевает глубокую эмоциональную связь. Однако перевод «мой друг» в русском языке может создать впечатление близких отношений. В таких случаях переводчик должен учитывать культурный контекст и прагматические особенности употребления данных слов. Для передачи точного значения могут использоваться различные переводческие стратегии, такие как контекстуальное уточнение, семантическая адаптация и прагматическая трансформация.

Таким образом, анализ бинарных концептов «друг / враг» в английском и русском языках показывает, что язык не только отражает социальные отношения, но и активно участвует в их формировании. Через языковые средства выражаются культурные представления общества о дружбе, доверии, противостоянии и социальной идентичности. Несмотря на универсальный характер данной оппозиции, ее семантическое наполнение и культурная интерпретация существенно различаются в разных языковых культурах. Русская языковая картина мира придает концепту «друг» более высокую ценностную значимость, тогда как английский концепт friend характеризуется большей семантической гибкостью и охватывает широкий спектр социальных отношений. Аналогичные различия наблюдаются и в интерпретации концепта «враг», который в русской культуре часто имеет более сильную эмоциональную окраску, чем в английской.

Результаты данного исследования подтверждают, что концепты представляют собой сложные когнитивные структуры, формирующиеся на пересечении языка, культуры и социального опыта. Их сопоставительное изучение позволяет глубже понять особенности национальных языковых картин мира и выявить механизмы взаимодействия языка и культуры. Полученные выводы могут быть использованы в дальнейших исследованиях в

области когнитивной лингвистики, лингвокультурологии, сопоставительного языкознания и переводоведения.

Список литературы

1. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. – Chicago: University of Chicago Press, 1980. – 242 p.
2. Langacker R. Foundations of Cognitive Grammar. Vol. 1. – Stanford: Stanford University Press, 1987. – 516 p.
3. Wierzbicka A. Semantics, Culture and Cognition: Universal Human Concepts in Culture-Specific Configurations. – Oxford: Oxford University Press, 1992. – 487 p.

OLIY TA'LIMDA DUAL TA'LIM TIZIMINING AHAMIYATI VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI

Ibragimjonova Sobiraxon Alijon qizi
Andijon davlat chet tillari instituti TF-101
Ilmiy raxbar: Iminova Shahnozabegim (dotsent)

Annotatsiya.Ushbu tezisda oliy ta'lim tizimida dual ta'limning mazmuni, ahamiyati va joriy etilish istiqbollari yoritib berilgan. Dual ta'lim tizimi orqali talabalar nazariy bilimlarini amaliy ko'nikmalar bilan mustahkamlashi, oliy ta'lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari o'rtasidagi hamkorlikning rivojlanishi hamda mehnat bozori talablariga mos mutaxassislar tayyorlash masalalari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: oliy ta'lim, dual ta'lim, nazariya va amaliyot, kasbiy kompetensiya, mehnat bozori, innovatsion ta'lim, hamkorlik.

Hozirgi zamonaviy jamiyatda iqtisodiyotning jadal rivojlanishi yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlashni talab etmoqda. Mehnat bozori nafaqat nazariy bilimlarga ega, balki amaliy ko'nikmalarni mukammal egallagan mutaxassislarni talab qiladi. Shu sababli oliy ta'lim tizimida nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlash dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

An'anaviy ta'lim tizimida talabalar asosan nazariy bilimlarga ega bo'lib, amaliy tajriba yetarli darajada shakllanmaydi. Natijada bitiruvchilar ish faoliyatini boshlashda qiyinchiliklarga duch keladilar. Shu sababli oliy ta'lim tizimiga dual ta'lim modelini joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Dual ta'lim – bu ta'lim muassasasi va ishlab chiqarish korxonasi o'rtasidagi hamkorlik asosida tashkil etiladigan ta'lim shakli bo'lib, bunda talaba nazariy bilimlarni oliy ta'lim muassasasida o'rganadi va amaliy ko'nikmalarni ishlab chiqarish korxonalarida egallaydi.

Dual ta'lim tizimining mazmuni

Dual ta'lim tizimi Germaniya tajribasi asosida shakllangan bo'lib, bugungi kunda dunyoning ko'plab davlatlarida muvaffaqiyatli qo'llanilmoqda. Ushbu tizimning asosiy maqsadi – talabalarni kelajakdagi kasbiy faoliyatiga tayyorlashdir.

Dual ta'lim tizimida:

- talaba nazariy bilimlarni universitetda o'rganadi;
- amaliy ko'nikmalarni korxonada egallaydi;
- ish jarayoni bilan bevosita tanishadi;
- real ishlab chiqarish muammolarini hal qilishda ishtirok etadi.

Dual ta'lim jarayonida talaba haftaning ma'lum kunlarida universitetda dars mashg'ulotlarida qatnashadi, qolgan kunlarda esa ishlab chiqarish korxonalarida faoliyat olib boradi. Bu esa o'quv jarayonining samaradorligini oshiradi.

Dual ta'lim tizimi talabalarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi va kasbiy kompetensiyalarini shakllantiradi. Shu bilan birga, bu tizim talabalarni mehnat bozoriga tez moslashishiga yordam beradi.

Oliy ta'limda dual ta'limning ahamiyati

Oliy ta'lim tizimida dual ta'limni joriy etish bir qator ijobiy natijalarni beradi.

Birinchidan, dual ta'lim tizimi talabalarni amaliy jihatdan puxta tayyorlash imkonini beradi. Talaba o'qish davridayoq kasbiy tajriba orttiradi.

Ikkinchidan, dual ta'lim mehnat bozori talablariga mos kadrlar tayyorlashni ta'minlaydi. Korxonalar o'zlariga zarur bo'lgan mutaxassislarni tayyorlashda bevosita ishtirok etadilar.

Uchinchidan, dual ta'lim tizimi bitiruvchilarning ish bilan ta'minlanish darajasini oshiradi. Chunki talaba amaliyot o'tgan korxonada ishlash imkoniyatiga ega bo'ladi.

To'rtinchidan, dual ta'lim talabalar mas'uliyatini oshiradi. Talaba nafaqat bilim oladi, balki o'z kasbiga jiddiy yondashishni o'rganadi.

Beshinchidan, dual ta'lim tizimi nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlaydi. Bu esa ta'lim sifatini oshiradi.

Dual ta'limning afzalliklari

Dual ta'lim tizimining asosiy afzalliklari quyidagilardan iborat:

- nazariy bilimlar amaliyot bilan mustahkamlanadi;
- talabalar real ish tajribasiga ega bo'ladi;
- ish beruvchilar bilan hamkorlik kuchayadi;
- bitiruvchilarning raqobatbardoshligi oshadi;
- ta'lim sifati yaxshilanadi;
- mutaxassislar tayyorlash samaradorligi ortadi.

Dual ta'lim tizimidagi muammolar

Dual ta'lim tizimini joriy etishda ayrim muammolar ham mavjud.

Birinchidan, barcha korxonalar talabalarni amaliyot bilan ta'minlash imkoniyatiga ega emas.

Ikkinchidan, ta'lim muassasalari va korxonalar o'rtasidagi hamkorlik yetarli darajada rivojlanmagan.

Uchinchidan, ayrim hollarda ishlab chiqarish korxonalarida zamonaviy texnologiyalar yetarli emas.

To'rtinchidan, dual ta'limni tashkil etish qo'shimcha xarajatlarni talab qiladi.

Beshinchidan, o'quv rejalari va dasturlarni qayta ishlab chiqish zarurati tug'iladi.

Dual ta'limni rivojlantirish istiqbollari

Kelajakda oliy ta'lim tizimida dual ta'limni rivojlantirish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur:

- oliy ta'lim muassasalari va korxonalar o'rtasidagi hamkorlikni kengaytirish;
- zamonaviy texnologiyalarni joriy etish;
- o'quv dasturlarini mehnat bozori talablariga moslashtirish;
- amaliy mashg'ulotlar hajmini oshirish;
- talabalarni ishlab chiqarish jarayoniga keng jalb etish.

Xulosa qilib aytganda, oliy ta'lim tizimida dual ta'limni joriy etish zamonaviy ta'limning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Dual ta'lim tizimi nazariy bilimlarni amaliy ko'nikmalar bilan uyg'unlashtirish imkonini beradi.

Dual ta'lim orqali talabalar real ish tajribasiga ega bo'ladilar va mehnat bozoriga tayyor mutaxassis sifatida chiqadilar. Bu esa ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. Muslimov N.A. Professional ta'lim nazariyasi. – Toshkent: Fan, 2019.
3. Tolipov O'.Q., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: O'qituvchi, 2018.

PHONOSEMANTIC AND STYLISTIC FEATURES OF ONOMATOPOEIA IN MODERN LINGUISTICS

Andijan State Institute of Foreign Languages
Muhammadalayiva Nozima Rustambek qizi

Abstract. This article examines the phonosemantic nature and stylistic functions of onomatopoeia in modern linguistics. The study analyzes the formation, semantic motivation, structural productivity, and expressive value of sound-imitative units in literary discourse and child language acquisition. The research demonstrates that onomatopoeia represents a motivated linguistic phenomenon characterized by a systematic relationship between phonetic structure and meaning.

Keywords: onomatopoeia, sound symbolism, phonosemantics, stylistics, motivation, imagery, expressiveness

Onomatopoeia is traditionally defined as the imitation of natural sounds through linguistic signs. Unlike arbitrary lexical units, onomatopoetic words demonstrate a motivated relationship between sound form and semantic content. According to David Crystal (2010), sound symbolism represents one of the clearest examples of non-arbitrariness in language structure. Similarly, Roman Jakobson (1971) emphasized that phonological patterns may carry semantic implications, thereby establishing a systematic link between sound and meaning.

Ullmann (1962) argued that the existence of sound symbolism challenges the absolute arbitrariness principle proposed in structural linguistics. Historically, onomatopoeia is considered one of the most ancient lexical layers, and some theories of language origin suggest that early human communication may have partially developed from sound imitation. Therefore, onomatopoeia occupies an important place in phonetics, semantics, stylistics, and psycholinguistics.The aim of this study is to analyze the phonetic–semantic characteristics, stylistic functions, morphological productivity, and cognitive significance of onomatopoeia within a modern linguistic framework.

The research employs descriptive linguistic analysis, phonosemantic analysis, comparative textual observation, and review of psycholinguistic literature. Examples from English and Uzbek literary contexts are examined to illustrate structural and functional properties of onomatopoetic units. Theoretical support is drawn from established works in phonetics, semantics, and cognitive linguistics (Voronin, 2006; Clark, 2009; Zinder, 1981).

The analysis confirms that onomatopoeia demonstrates a strong harmony between phonetic structure and semantic interpretation. Research in phonosemantics (Voronin, 2006) shows that certain phonemes systematically correlate with particular acoustic impressions. For example, fricative sounds such as "sh" and "s" frequently imitate soft and continuous noises.

This can be observed in sentences like: The wind blew whoosh-whoosh between the trees and The snake made a hiss sound. In both cases, the fricative articulation reflects prolonged airflow and acoustic continuity.

In contrast, plosive consonants such as "b," "p," "k," and "g" often represent abrupt or explosive sounds.

This is evident in examples such as: The door closed with a bang,

-The balloon burst with a pop,

-The glass broke with a crack.

These lexical items reproduce sudden impact through sharp phonetic articulation, reinforcing the semantic meaning (Zinder, 1981).

Reduplication also plays a significant phonosemantic role. Repeated syllables frequently express rhythm and continuity, as seen in: The rain fell tap-tap on the roof . The horse moved along the road thud-thud. Such repetition enhances acoustic imagery and strengthens the connection between sound and movement (Ullmann, 1962).

Morphologically, onomatopoetic roots are productive and actively integrated into the lexical system. For instance, the noun "buzz" forms the verb in the sentence:

-The bees were buzzing around the flowers, while rustle functions as a noun in

- The leaves made a rustle in the wind.

Rahmatullayev (2006) notes that such units participate fully in grammatical word formation processes, demonstrating their systemic linguistic status.In literary discourse, onomatopoeia significantly enhances imagery and emotional intensity. In the works of Oybek, G'afur G'ulom, and Abdulla Qodiriy, sound-imitative expressions create vivid acoustic atmosphere and narrative realism. The repetition of such units strengthens rhythm, poetic melody, and aesthetic value.

From a psycholinguistic perspective, onomatopoeia plays a crucial role in early language acquisition. Clark (2009) confirms that children acquire sound-imitative words more rapidly because they are directly associated with perceptible sensory stimuli. According to Lev Vygotsky (1986), imitation and sensory association are fundamental mechanisms in cognitive and speech development. Expressions such as -The clock goes **tick-tock**,

-The dog says **woof-woof**,

-The cat says **meow**

illustrate how acoustic transparency facilitates vocabulary acquisition.

Cross-linguistic comparison further reveals cultural specificity in sound imitation. For example, the sound of a rooster is represented as "cock-a-doodle-doo" in English, whereas other languages reproduce it differently. This variation reflects national phonetic perception and cultural worldview, confirming that onomatopoeia functions as both a linguistic and cultural phenomenon.

The research demonstrates that onomatopoeia is a motivated and multifunctional linguistic phenomenon characterized by a systematic phonosemantic harmony between sound and meaning. The analysis confirms that sound-imitative units are not accidental formations but structurally and semantically motivated elements within the language system. Their phonetic composition directly contributes to semantic interpretation, thereby challenging the principle of complete arbitrariness traditionally associated with linguistic signs.Onomatopoeia enhances imagery and emotional depth in literary discourse by creating vivid acoustic effects and strengthening expressive intensity. Through rhythmic repetition, sound symbolism, and phonetic contrast, it contributes to narrative realism, poetic melody, and stylistic richness. As a result, it serves not only as a stylistic ornament but also as a functional device that shapes textual atmosphere and reader perception.

Furthermore, the study confirms that onomatopoeia plays a significant role in early language acquisition. Due to its acoustic transparency and direct connection with perceptible sensory stimuli, sound-imitative vocabulary is often among the first lexical categories acquired by children. This highlights its cognitive relevance and its importance in the development of speech and conceptual thinking.

The cross-linguistic perspective also reveals that onomatopoeia reflects cultural identity through sound representation. While the tendency to imitate environmental sounds appears universal, the phonetic realization of these sounds varies across languages according to national phonological systems and cultural perception patterns. Thus, onomatopoeia functions at the intersection of language, cognition, and culture.

Therefore, onomatopoeia should be regarded not merely as a lexical curiosity but as a complex phonetic–semantic and stylistic mechanism with cognitive, communicative, and aesthetic significance. Its interdisciplinary nature opens promising directions for further research in phonosemantics, cognitive linguistics, stylistics, and psycholinguistics. Future investigations may incorporate corpus-based analysis and experimental methods to provide deeper empirical evidence of sound-meaning correlations and their role in linguistic structure and human cognition.

References;

1.Alekseev, M. P. (2017). Fonetika i semantika onomatopii. Nauka.

2.Clark, E. V. (2009). First language acquisition (2nd ed.). Cambridge University Press.

3.Crystal, D. (2010). The Cambridge encyclopedia of language (3rd ed.). Cambridge

OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA DUAL TA'LIM MODELINI JORIY ETISH MEHANIZMLARI VA ISTIQBOLLAR

Abduqahhorova Durdona
ADCHTI

Annotatsiya. Ushbu akademik maqola O'zbekiston oliy ta'limida dual ta'lim modelini joriy etish mexanizmlari, huquqiy-tashkiliy asoslari va kelajak istiqbollarini tahlil qiladi. Maqolada mehnat bozori talablari va ta'lim tizimi o'rtasidagi tafovutga dual ta'lim samarali yechim sifatida ko'rsatiladi. Tadqiqotda o'quv dasturlarini moslashtirish, korxonalar bilan hamkorlik, moliyalashtirish va kadrlar salohiyatini oshirish kabi aniq mexanizmlar ishlab chiqilgan

Kalit so'zlar: Dual ta'lim, Oliy ta'lim, "Kasb egasi", Mexanizm, Integratsiya, Amaliyot, Ish beruvchi, O'zbekiston

Zamonaviy globallashuv sharoitida O'zbekistonda oliy ta'lim tizimi oldida turgan eng dolzarb masalalardan biri – bu ta'lim sifati va mehnat bozori talablari o'rtasidagi tafovutni bartaraf etishdir. Ta'lim muassasalarining bitiruvchilari nazariy bilimlarga ega bo'lsa-da, amaliy ko'nikmalarining yetishmasligi ularning ishga joylashishiga to'siq bo'lmoqda, bu esa malakali kadrlar tanqisligiga va yosh mutaxassislarning xorijda ish izlashiga sabab bo'lishi mumkin. Toshkent Kimyo-texnologiya instituti rektori Botir Usmonovning ta'kidlashicha, O'zbekistonning zamonaviy ta'lim bozori va mehnat bozori o'rtasida sezilarli tafovut mavjud bo'lib, bu universitet bitiruvchilarida amaliy tajriba yo'qligiga, ish beruvchilarda esa malakali xodimlarni topish qiyinchiligiga olib kelmoqda. Bu holat mamlakat iqtisodiyoti uchun jiddiy xavf tug'dirib, uning raqobatbardoshligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Mazkur muammoni hal etishda dual ta'lim modeli muhim yechim sifatida namoyon bo'lmoqda. Ushbu tadqiqotning maqsadi O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida dual ta'lim modelini joriy etishning mexanizmlarini ilmiy asoslash, uning istiqbollarini baholash hamda tizimni takomillashtirish bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqishdan iboratdir. Belglangan maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar qo'yilgan: dual ta'lim modelining mohiyatini va xalqaro tajribalarni tahlil qilish; O'zbekistonda dual ta'limni joriy etishning huquqiy-tashkiliy shart-sharoitlarini va mavjud muammolarni o'rganish; dual ta'lim mexanizmlarini ishlab chiqish va tatbiq etish yo'nalishlarini asoslash; dual ta'lim samaradorligini baholash mezonlarini shakllantirish va kelajak istiqbollarini aniqlash.

Dual ta'lim modeli nazariy ta'limni ishlab chiqarishdagi amaliyot bilan uzviy bog'lashga asoslangan tizim bo'lib, u mutaxassislar tayyorlash sifatini oshirishga qaratilgan. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunining 15-moddasida dual ta'lim akademik muassasada nazariy ta'limni korxonada amaliy, ish joyida o'qitish bilan birlashtiruvchi ta'lim shakli sifatida ta'riflanadi. Bu tizim nazariya va amaliyot o'rtasidagi farqni bartaraf etish, an'anaviy ta'limdagi kamchiliklarni yengib o'tish va mutaxassislar tayyorlash sifatini ish beruvchilar talablariga mos ravishda oshirishga qaratilgan tizimli yondashuvni anglatadi. Ko'plab rivojlangan mamlakatlarda, jumladan, Germaniya, Avstriya va Shveysariyada dual ta'lim tizimi kasbiy ta'limning muhim komponenti hisoblanib, yosh mutaxassislarni mehnat bozoriga samarali integratsiya qilishda yuqori natijalar ko'rsatib kelmoqda. Xalqaro tajribalar ushbu modelning nafaqat bitiruvchilarning ishga joylashish ko'rsatkichlarini oshirishga, balki korxonalarning malakali kadrlar bilan ta'minlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatishini tasdiqlaydi.

O'zbekistonda dual ta'limni joriy etish bo'yicha salmoqli huquqiy-tashkiliy asoslar yaratilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 16-yanvardagi 14-sonli qarori bilan 2025/2026 o'quv yilidan boshlab oliy ta'lim tizimida dual ta'lim tizimini bosqichma-bosqich joriy etish ma'qullangan. Ushbu tashabbus "Kasb egasi" dual ta'lim tizimi deb nomlanib, dastlabki bosqichda Toshkent to'qimachilik va yengil sanoat institutining 3-4-kurs talabalarini qamrab olishi belgilangan. Tizimning asosiy jihati shundaki, talabalar korxonalar

bilan hamkorlikda amaliyot o'taydilar, bu jarayon oliy ta'lim muassasasi va amaliyot rahbari tomonidan birgalikda muvofiqlashtiriladi. Bundan tashqari, talabalarning faoliyatini rag'batlantirish maqsadida, ularning korxonalardagi ish faoliyati davomida olgan ish haqining 2 million so'mgacha bo'lgan qismi Bandlikka ko'maklashish davlat jamg'armasi hisobidan qoplab berilishi belgilangan. Bu nazariy bilimlarni amaliy kasbiy tajriba bilan uyg'unlashtirishga qaratilgan muhim moliyaviy rag'batdir. Bugungi kunda 1251 nafar talaba "Kasb egasi" dual ta'lim dasturida ishtirok etayotgani, ularning 251 nafari amaliyot o'tash joylarida ish haqi olayotgani bu tizimning jadal rivojlanayotganidan dalolat beradi.

Shu bilan birga, dual ta'limni joriy etish jarayonida bir qator muammolar ham mavjud bo'lishi mumkin. Masalan, korxonalarning dual ta'limga tayyorligi, ularning texnologik bazasi va kadrlar salohiyatining yetarliligi masalasi muhim ahamiyat kasb etadi. Vazirlar Mahkamasining yuqorida keltirilgan qarorida har yili 1-iyunga qadar korxonalarning dual ta'lim uchun salohiyati baholanib, ishtirokchi kompaniyalar ro'yxati e'lon qilinishi, shuningdek, 1-sentabrga qadar korxonalar, talabalar va oliy ta'lim muassasalari o'rtasida shartnomalar imzolanishi belgilangan. Bu esa tizimni tartibga solish va nazorat qilishga xizmat qiladi. Biroq, dasturlarni moslashtirish, amaliyot rahbarlarini tayyorlash va barcha manfaatdor tomonlar o'rtasida samarali muloqotni yo'lga qo'yish doimiy e'tiborni talab qiladigan vazifalar sirasiga kiradi. Ushbu muammolarni hal etish orqali dual ta'lim modelining O'zbekistonda to'liq va samarali ishlashini ta'minlash mumkin.

Tadqiqot metodologiyasi

Oliy ta'lim muassasalarida dual ta'lim modelini joriy etish mexanizmlari tizimli va bosqichma-bosqich yondashuvni talab etadi. Ushbu jarayon bir necha asosiy yo'nalishlarda amalga oshiriladi: o'quv dasturlarini ishlab chiqish va moslashtirish, korxonalar bilan hamkorlikni mustahkamlash, moliyalashtirish mexanizmlarini optimallashtirish va kadrlar salohiyatini oshirish. Tadqiqot metodologiyasi sifatli yondashuvga asoslanib, huquqiy-me'yoriy hujjatlar, statistik ma'lumotlar va ekspert xulosalarini tahlil qilish orqali dual ta'lim modelining tatbiq etish mexanizmlarini chuqur o'rganishni nazarda tutadi.

O'quv dasturlarini moslashtirish: Dual ta'limning muvaffaqiyati nazariy va amaliy ta'limning uzviy bog'liqligini ta'minlaydigan o'quv dasturlarini yaratishga bog'liq. Oliy ta'lim muassasalari va korxonalar har yili 1-avgustga qadar o'quv dasturlarini korxonalar tomonidan 15-iyulga qadar tasdiqlangan amaliy o'quv dasturlari asosida moslashtirishi zarur. Bu jarayonda talabalar haftasiga kamida ikki kun universitetda nazariy darslarda ishtirok etib, qolgan kunlarni korxonalarda amaliy mashg'ulotlarga bag'ishlaydilar. Bu tizim oliy ta'lim muassasasi, talaba va ishtirokchi kompaniya o'rtasidagi uch tomonlama shartnoma asosida rasmiylashtiriladi.

Hamkorlikni mustahkamlash: Dual ta'lim tizimining markaziy elementi davlat, ish beruvchilar va ta'lim muassasalari o'rtasidagi yaqin hamkorlikdir. Har yili 1-fevralga qadar hududiy organlar dual dasturlar uchun korxonalar va oliy ta'lim tashkilotlarini taklif qiladi. Savdo-sanoat palatasi (SSP) 1-mayga qadar korxonalarga imkoniyatlar haqida ma'lumot beradi, ular esa SSPning onlayn platformasida bo'sh ish o'rinlari haqidagi ma'lumotlarni doimiy ravishda yangilab boradilar. Har yili 1-iyunga qadar SSP va hududiy hokimiyatlar dual ta'limga qodir korxonalar ro'yxatini e'lon qiladi. SSPning onlayn platformasi korxonalar tomonidan 1-iyulgacha bo'sh ish o'rinlari va malaka talablarini joylashtirish uchun foydalaniladi. Bu platforma amaliy tayyorgarlik dasturlarini 15-iyulgacha tasdiqlashni osonlashtiradi. Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi (OTFIV), Savdo-sanoat palatasi va hududiy hokimiyatlar jarayonni va talabalarning korxonalardagi sharoitlarini doimiy muvofiqlashtirib va monitoring qilib boradi.

Moliyalashtirish: Dual ta'lim modelining jozibadorligini oshirishda moliyaviy rag'batlar muhim rol o'ynaydi. Talabalarning korxonadagi faoliyati davomida olingan ish haqining 2 million so'mgacha bo'lgan qismi Bandlikka ko'maklashish davlat jamg'armasi hisobidan qoplanishi, shuningdek, korxonalar uchun o'z xodimlarini tayyorlashga sarflangan xarajatlarning kelajakdagi rivojlanish uchun ishonchli investitsiya ekanligi qayd etilgan. Korxonalar uchun

xarajatlar investitsiya sifatida qaralsa-da, davlat tomonidan qo'shimcha rag'batlantirish choralari, masalan, soliq imtiyozlari orqali ularning dual ta'limdagi ishtirokini kengaytirish mumkin.

Kadrlar salohiyati: Dual ta'lim tizimida amaliyot rahbarlarining roli muhimdir. Ular talabalarga ishlab chiqarish sharoitida bevosita ustozlik qiladilar. Shuningdek, oliy ta'lim muassasalari professor-o'qituvchilarining korxonalar bilan hamkorlikda ishlash, ishlab chiqarish ehtiyojlarini o'rganish va o'quv jarayoniga integratsiya qilish bo'yicha malakasini oshirish zarur. Yangi texnoparklar, masalan, Toshkent to'qimachilik va yengil sanoat institutida yaratilgan texnoparklar, talabalar uchun amaliy tayyorgarlikni yanada kuchaytirishga xizmat qiladi.

Dual ta'lim samaradorligini baholashda bir nechta muhim mezonlar mavjud. Bularga bitiruvchilarning ishga joylashish darajasi, ularning kasbiy ko'nikmalari va mehnat bozori talablariga mos kelishi, ish beruvchilarning bitiruvchilar malakasidan qoniqishi, talabalarning o'quv jarayonidan mamnunligi va ularning mehnat unumdorligi kiradi. Misol uchun, "ZELAL TEKSTIL" MChJ Toshkent to'qimachilik va yengil sanoat instituti bilan hamkorlikda 120 nafar talaba uchun amaliyot tashkil etgan va ularning 10 dan ortiq bitiruvchisi doimiy ish bilan ta'minlangan. Bu ko'rsatkich dual ta'lim modelining amaliy samaradorligidan dalolat beradi.

Kelajak istiqbollari nuqtai nazaridan, dual ta'lim O'zbekistonda malakali, raqobatbardosh kadrlar tayyorlash tizimini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. U nafaqat yosh mutaxassislarning amaliy tajribasini oshiradi, balki ularning xorijda ish izlashining oldini oladi, shu bilan "aql oqimi" muammosini hal etishga yordam beradi. Tizimning bosqichma-bosqich kengaytirilishi va takomillashtirilishi rejalashtirilgan. Bu O'zbekiston iqtisodiyotining barqaror rivojlanishiga, mehnat bozorining ehtiyojlariga mos keladigan mutaxassislarni yetishtirishga va umuman, mamlakatning intellektual salohiyatini oshirishga xizmat qiladi. Davlat, ish beruvchilar va ta'lim muassasalari o'rtasidagi yaqin hamkorlikni yanada chuqurlashtirish orqali kelajakda yanada yuqori natijalarga erishish mumkin.

O'zbekistonda oliy ta'lim muassasalarida dual ta'lim modelini joriy etish mamlakat iqtisodiyoti va mehnat bozori talablariga javob beradigan malakali kadrlar tayyorlashda strategik ahamiyatga ega. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bu model oliy ta'lim va ishlab chiqarish o'rtasidagi tafovutni bartaraf etish, bitiruvchilarning amaliy ko'nikmalarini oshirish va ularning ishga joylashish imkoniyatlarini kengaytirish uchun samarali yechim hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining tegishli qarorlari, "Kasb egasi" dual ta'lim tizimining bosqichma-bosqich joriy etilishi, talabalarni moliyaviy rag'batlantirish mexanizmlari hamda ko'plab manfaatdor tomonlar – OTFIV, SSP, hududiy hokimiyatlar va korxonalar o'rtasidagi hamkorlik – bu tizimning muvaffaqiyatli tatbiq etilishi uchun mustahkam asos yaratmoqda.

Xulosa qilib aytganda, dual ta'lim modeli nazariy bilim va amaliy tajribani uyg'unlashtirib, mehnat bozori ehtiyojlariga mos keladigan mutaxassislarni tayyorlashda muhim o'rin tutadi. U iqtisodiyotning turli tarmoqlarini yuqori malakali kadrlar bilan ta'minlash, yoshlarning bandligini oshirish va "aql oqimi" muammosining oldini olishga xizmat qiladi. Tizimni yanada rivojlantirish uchun korxonalar bilan hamkorlikni kengaytirish, o'quv dasturlarini doimiy yangilab borish, amaliyot rahbarlari va professor-o'qituvchilarning malakasini oshirishga e'tibor qaratish, shuningdek, moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish zarur. Monitoring va baholash tizimini kuchaytirish orqali dual ta'limning samaradorligini oshirish va uning mamlakatning barqaror rivojlanishiga qo'shgan hissasini maksimallashtirish mumkin. Bu yo'nalishdagi izchil harakatlar O'zbekistonning ta'lim va iqtisodiyot sohasida yangi bosqichga ko'tarilishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

[1] Pilz, Michael. Germaniya Dual Tizimi Xalqaro Kontekstda. Wiesbaden: Springer VS, 2016.

[2] Billett, Stephen. Ish, O'rganish va Akademiya: Universitetlar uchun qiyinchiliklar. Dordrecht: Springer, 2011.

[3] Eicker, F. "Ikki tomonlama ta'lim dasturlari Germaniyada – Oliy ta'limning innovatsion modeli?" Yevropa Ta'lim Jurnali, vol. 51, no. 4, 2016, pp. 497-508.

OLIY TA'LIMDA DUAL TIZIMNI JORIY ETISHNING KONSEPTUAL ASOSLARI

Tursunova Shirin 'zam qizi
Andijon davlat chet tillari instituti
Ilmiy raxbar: Iminova Shahnozabegim

Annotatsiya: Ushbu tezisda oliy ta'lim tizimida dual ta'lim modelining mazmuni va ahamiyati yoritiladi. Dual ta'lim nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirish orqali talabalarni kasbiy faoliyatga samarali tayyorlashga xizmat qiladi. Ta'lim muassasalari va ish beruvchi tashkilotlar o'rtasidagi hamkorlik, ishlab chiqarish jarayonida tajriba orttirish hamda zamonaviy ko'nikmalarni shakllantirishning ahamiyati tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, oliy ta'lim, nazariya va amaliyot, kasbiy kompetensiya, hamkorlik, ish beruvchi, innovatsion yondashuv.

Hozirgi globallashuv sharoitida oliy ta'lim tizimi oldida raqobatbardosh, zamonaviy bilim va ko'nikmalarga ega mutaxassislarni tayyorlash vazifasi turibdi. Mehnat bozorining tez o'zgarishi, yangi texnologiyalarning kirib kelishi hamda ish beruvchilarning talablarining ortib borishi ta'lim tizimidan yangi yondashuvlarni talab qilmoqda. Shu nuqtai nazardan oliy ta'limda dual ta'lim tizimi dolzarb va samarali model sifatida qaralmoqda.

Dual ta'lim — bu talabaning o'qish jarayonini oliy ta'lim muassasasi bilan bir qatorda korxona, tashkilot yoki muassasada tashkil etish shaklidir. Ushbu tizimda talaba o'qish davomida real ish muhiti bilan tanishadi, kasbiy faoliyat jarayonini kuzatadi va amaliy tajriba orttiradi. Bu esa mutaxassis tayyorlash jarayonini hayotiy va maqsadga yo'naltirilgan holga keltiradi. Oliy ta'limda dual ta'lim tizimini joriy etish talabalarning kasbiy shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Talaba o'qish jarayonidayoq o'z mutaxassisligi bo'yicha ish faoliyatiga jalb etiladi, kasbiy muhitni tushuna boshlaydi va kelajakdagi faoliyati haqida aniq tasavvurga ega bo'ladi. Bu esa bitiruvchining ishga joylashish jarayonini osonlashtiradi.

Dual ta'limning asosiy afzalliklaridan biri — ta'lim jarayonining mehnat bozori bilan yaqin bog'lanishidir. Ish beruvchilar ta'lim jarayonida ishtirok etish orqali kelajakdagi mutaxassislarni tayyorlashda bevosita qatnashadi. Natijada mutaxassis tayyorlash jarayoni real ehtiyojlarga moslashadi va ta'lim sifati oshadi.

Mazkur tizim talabalarning kasbiy mas'uliyatini oshiradi. Talaba o'z faoliyati natijasini real ish jarayonida ko'radi, topshiriqlarni bajarish orqali tajriba orttiradi va o'z ustida ishlash zarurligini anglaydi. Bu esa mustaqillik, intizom va vaqtni to'g'ri boshqarish kabi muhim ko'nikmalarni rivojlantiradi.

Oliy ta'limda dual ta'limni joriy etish ta'lim muassasalari va tashkilotlar o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlaydi. Hamkorlik doirasida talabalar uchun amaliyot o'rinlari yaratiladi, mutaxassislar o'quv jarayoniga jalb qilinadi va o'quv dasturlari takomillashtiriladi. Bu jarayon ta'limning amaliy yo'naltirilganligini kuchaytiradi.

Dual ta'lim talabaning kasbiy moslashuv jarayonini tezlashtiradi. Talaba ish muhitiga oldindan kirib borgani sababli bitiruvdan keyin yangi sharoitga moslashish davri qisqaradi. Bu esa ish beruvchilar uchun ham qulay hisoblanadi, chunki ular tayyorroq mutaxassisga ega bo'ladi.

Shuningdek, dual ta'lim oliy ta'lim tizimining innovatsion rivojlanishiga xizmat qiladi. Ta'lim jarayoniga ishlab chiqarish tajribasining kirib kelishi yangi o'qitish shakllari, yangi yondashuvlar va zamonaviy usullarni joriy etishga turtki beradi. Natijada ta'lim yanada moslashuvchan va samarali bo'ladi.

Dual ta'limning yana bir muhim jihati — talabaning motivatsiyasini oshirishidir. Talaba o'rganayotgan bilimining qayerda va qanday qo'llanilishini ko'rib boradi. Bu esa o'qishga bo'lgan qiziqishni kuchaytiradi, maqsadni aniqroq qiladi va kasbiy rivojlanishga undaydi.

Bugungi kunda ko‘plab mamlakatlarda dual ta’lim modeli samarali natijalar bermoqda. Ushbu tajriba oliy ta’lim sifatini oshirish, yoshlarning bandligini ta’minlash va iqtisodiyot uchun zarur mutaxassislarni tayyorlashda muhim vosita sifatida qaraladi. Shu sababli dual ta’lim oliy ta’limni modernizatsiya qilishning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Umuman olganda, oliy ta’limda dual ta’lim tizimi talabaning kasbiy rivojlanishiga, ta’lim sifatining oshishiga va bitiruvchilarning mehnat bozorida raqobatbardosh bo‘lishiga xizmat qiladi. Mazkur model ta’lim jarayonini hayotga yaqinlashtiradi va mutaxassis tayyorlash samaradorligini oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, oliy ta’limda dual ta’lim tizimini joriy etish zamonaviy ta’limning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu model talabalarning kasbiy shakllanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatib, ularning kelajakdagi faoliyatiga puxta tayyorlanishiga xizmat qiladi. Dual ta’lim orqali talaba o‘qish jarayonidayoq kasbiy muhit bilan tanishadi, ish faoliyati haqida aniq tasavvur hosil qiladi va o‘z mutaxassisligi bo‘yicha zarur tajribaga ega bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.

2.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining professional va oliy ta’limni rivojlantirishga oid qarorlari va farmonlari.

3.Muslimov N.A. Kasbiy ta’lim nazariyasi. – Toshkent: Fan, 2019.

OLIY TA’LIMDA DUAL TA’LIMTASHKIL ETISH MEHANIZMLARI

Andijon davlat chet tillari Instituti
Filologiya va tillarni o’qitish-turk tili
101-guruh talabasi Ikromova Tursunoy

Annotatsiya. Maqola zamonaviy ta’lim tizimida ta’limni tashkil etishning eng yangi shakllaridan biri sifatida qaralayotgan oliy ta’lim muassasalarida dual ta’lim texnologiyasidan foydalanish masalalariga bag’ishlangan. Ushbu maqolada dual ta’lim texnologiyasining oliy ta’lim tizimi uchun muhandis kadrlarni tayyorlashda universitetlar oldiga qo’yilgan muammolarni hal qilish yo’llari ko’rsatilgan

Kalit so’zlar: dual ta’lim, duallik, dual tizim, o’quv jarayoni, oliy ta’lim, ishlab chiqarish korxonalari, ta’lim, talabalar

Hozirgi globallashuv sharoitida mamlakat iqtisodiyotining barcha tarmoq va sohalaridagi keng ko’lamli islohotlar, xususan, ijtimoiy sohaning asosi hisoblangan ta’lim tizimidagi islohotlar ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu bois, ta’lim sohasidagi islohotlar orasida oliy ta’lim tizimidagi o’zgarishlar asosiy o’rinni egallaydi. Xususan, Prezidentimizning 2019-yil 8-oktyabrdagi “O’zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish kontseptsiyasini tasdiqlash to’g’risida”gi PF-5847 son farmoni bilan tasdiqlangan “O’zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish kontseptsiyasi”da oliy ta’lim tizimini isloh qilishning ustuvor yo’nalishlari sifatida yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga ko’tarish, oliy ta’limni modernizatsiya qilish, o’qish jarayoniga ilg’or xorijiy ta’lim texnologiyalarini jalb etish, xalqaro tajribalardan kelib chiqib, oliy ta’limning ilg’or standartlarini joriy qilish belgilangan.

Jumladan, o’quv dasturlarida nazariy bilim olishga yo’naltirilgan ta’limdan amaliy ko’nikmalarni shakllantirishga yo’naltirilgan ta’lim tizimiga bosqichma-bosqich o’tish, oliy ta’lim mazmunini sifat jihatidan yangi bosqichga ko’tarish, ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlarining barqaror rivojlanishiga munosib hissa qo’shadigan, mehnat bozorida o’z o’rnini topa oladigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash tizimini yo’lga qo’yish, ta’limning ishlab chiqarish korxonalari va ilmiy-tadqiqot institutlari bilan o’zaro manfaatli hamkorligini yo’lga qo’yish kabi ustuvor vazifalar ko’zda tutilgan.

Bugungi kunda milliy iqtisodiyotning rivojlanishida rivojlangan davlatlarning ta'lim tizimini o'rgangan holda nazariy ta'lim bilan bir vaqtda korxona va tashkilotlarda ish faoliyatini olib borish imkoniyatini beruvchi "Dual ta'lim"-O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi qonunining 15-moddasida ta'lim olish shakllaridan biri sifatida kiritilgan, shuningdek, mazkur qonunning 17-moddasida esa "Dual ta'lim"ni tashkil etish tartibi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanishi ham ta'kidlab o'tilgan.

Ta'kidlash joizki, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 16 yanvardagi "Oliy ta'lim tizimida dual ta'limni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 14-son qarori bilan "Oliy ta'lim tizimida dual ta'limni tashkil etish tartibi to'g'risida Nizom" tasdiqlandi.

Mazkur Nizomda quyidagi vazifalar nazarda tutilgan:

• dual ta'limning nazariy va amaliy qismi muddatlarini hamkor korxona va tashkilotlar bilan kelishilgan holda, oliy ta'lim tashkiloti tomonidan belgilash;

• ta'lim jarayonining nazariy qismidagi talabalar ishtirokini oliy ta'lim tashkilotida tegishli professor-o'qituvchi, ishlab chiqarish bilan bog'liq amaliy qismidagi ishtirokini esa korxonadan biriktirilgan amaliyot rahbari (ustoz) tomonidan muvofiqlashtirib borish;

• oliy ta'limda "Kasb egasi" dual ta'lim tizimini tashkil etish tartibini belgilash. Shu bilan birgalikda, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 8-noyabrdagi "Arxitektura-qurilish sohasida kadrlar tayyorlash tizimini yanada takomillashtirish chora tadbirlari to'g'risida"gi PQ-416-son qaroriga asosan, arxitektura va qurilish sohasida kadrlar tayyorlash tizimini ilg'or xorijiy tajriba va xalqaro andozalar asosida transformatsiya qilish, xususan, o'quv jarayoniga innovatsion texnologiyalarni joriy etish, ilmiy-tadqiqot ishlari samaradorligini oshirish, ta'lim, ilm-fan va ishlab chiqarish sohalarida o'zaro integratsiyani yanada mustahkamlash kabi ustuvor vazifalar belgilab berilgan [1].

Mazkur qarorda arxitektura-qurilish sohasida kadrlar tayyorlash tizimini ilg'or xorijiy tajriba hamda xalqaro standartlar asosida transformatsiya qilish, ta'lim jarayoniga innovatsion texnologiyalarni joriy etish, ilmiy-tadqiqot ishlari samaradorligini oshirish hamda ta'lim, ilm-fan va ishlab chiqarishning o'zaro integratsiyasini mustahkamlash, xususan, mutaxassislik kafedralari tarmoq korxonalari, tashkilotlari va ilmiy-tadqiqot muassasalariga biriktiriladi hamda hamkorlikda professor-o'qituvchilar va iqtidorli yuqori kurs talabalarining amaliy ko'nikmalarini oshirish, tadqiqot natijalarini sinovdan o'tkazish va ilmiy loyihalardagi ishtiroki kabi ustuvor vazifalarni amalga oshirish ko'zda tutilgan. Iqtisodiyotning faol rivojlanishi o'z ishini nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham tushunadigan mutaxassislarni tayyorlash zaruriyatiga olib keladi. Shu bois so'nggi yillarda dual ta'lim ommalashmoqda.

Dual ta'limning asosiy maqsadi ishlab chiqarishda ishlash uchun asosiy ko'nikmalarni shakllantirgan malakali va bilimli bitiruvchini tayyorlash, oliy ta'lim tizimida dual ta'limning O'zbekiston modelini ishlab chiqishdir.

Oddiy qilib aytganda, dastlabki kunlardanoq ishga kirisha oladigan va uni yuqori professional darajada bajara oladigan mutaxassisni tayyorlash. Bundan tashqari, dual ta'lim muayyan ko'nikma va bilimlarga ega bo'lgan mutaxassislar uchun ish beruvchilarning buyurtmasini shakllantirishni o'z ichiga oladi.

Dual ta'limning asosiy afzalliklari quyidagilardan iborat: birinchidan, bitiruvchilarning yuqori foizini ishga joylashtirishni ta'minlaydi, chunki ular ish beruvchining talablariga to'liq javob beradi. Ta'lim olish ishlab chiqarish korxonalarining talablariga imkon qadar yaqin bo'lishi kerak. Shunisi e'tiborga loyiqki, eng kichik korxona dual ta'lim ishtirokchisi bo'lishi mumkin. Ikkinchidan, bilim olish uchun yuqori motivatsiyaga erishiladi, kelajakda ishchining psixologiyasi shakllanadi.

Mutaxassislarga ehtiyoji mavjud bo'lgan korxona dual ta'lim jarayonlarini amaliyotga tatbiq etish uchun ta'lim tashkiloti bilan shartnoma tuzadi. Shuningdek, talaba va ish beruvchi o'rtasida shartnoma, talaba, ish beruvchi va ta'lim tashkiloti o'rtasida uch tomonlama shartnoma tuziladi. Shartnomalarda barcha tomonlarning majburiyatlari va moliyaviy sharoitlari ko'rsatiladi. Dual ta'lim samarali, ammo universal bo'lmagan ta'lim shaklidir.

Maqsadlari qobiliyatlari va hayotiy sharoitlariga qarab, ma'lum toifadagi talabalar uchun idealdir. Keling, dual ta'limdan kimlar foyda olishi mumkinligini aniqlaymiz:

1. Ta'lim oluvchilar va amaliy mehnatdagi kishilar faoliyatini birlashtirmoqchi bo'lganlar uchun. Agar siz uchun nafaqat darsliklardan o'qish muhim bo'libgina qolmay, balki ushbu bilimlarni amaliyotda darhol qo'llash muhim bo'lsa, dual tizimi ajoyib tanlovdir.

2. Amaliy soxadagi kasblar bo'yicha faoliyat olib boruvchi mutaxassislar. Muhandislar, texnologlar, IT mutaxassislari, shifokorlar, avtomexaniklar, oshpazlar-bularning barchasi va boshqa ko'plab kasblardan ishonchli amaliy ko'nikmalar talab qilinadi.

3. O'qishni tugatgandan so'ng darhol ishga joylashmoqchi bo'lganlar. Talaba shunchaki o'qimaydi-u jamoaning bir qismiga aylanadi, ish jarayonlari bilan tanishadi va keyingi ishga joylashish uchun shartnoma imzolash imkoniyatiga ega bo'ladi. Ish beruvchilar allaqachon ishlab chiqarish sharoitlariga moslashgan va qo'shimcha tayyorgarlikka ega bo'lmaganlarni ishga olishga tayyor [2]. Dual ta'limning afzalliklari.

1. Amaliy yo'naltirilganlik. Talabalar olgan bilimlarini darrov xaqiqiy ishlab chiqarishda qo'llaydilar, ta'lim ularning bo'lajak kasbiga imkon qadar yaqin hisoblanadi.

2. O'qishni tamomlagandan keyin ishga joylashish imkoniga ega bo'lish. Dasturda ishtirok etuvchi kompaniyalar ko'pincha talabalarni ishga oladi.

3. Moliyaviy qo'llab-quvvatlash. Ko'pgina korxona va tashkilotlar amaliyot uchun stipendiya yoki ish haqi to'laydi.

4. Zamonaviy bilim va malakalarga ega bo'lish. Ta'lim olish zamonaviy texnologiyalar va bozor talablariga asoslanadi-talabalar nafaqat o'quv ustaxonalarida, balki haqiqiy jihozlarda ham ishlaydi.

5. Moslashuvchan dasturlar asosida ishlash. Nazariy va amaliy jarayonni ketma-ket o'zgartirgan holda aniq soxa talablariga ko'ra ta'limni moslashingiz mumkin.

Dual ta'limning kamchiliklari.

1. Kasblarni tanlashning cheklanganligi. Barcha mutaxassisliklar (ko'pincha texniklar, ishchilar, IT soha xodimlari uchun) uchun ham qulay emasligi. Gumanitar va ijodiy kasb egalari bunday dasturlarda kamroq ishtirok etishadi.

2. Ish beruvchiga qaramlik. Agar kompaniya xodimlar sonini qisqartirsa, talaba amaliyot o'rnisiz qolishi mumkin.

3. Yuqori yuklamaning mavjudligi. Talaba o'qishga ham, ishlashga ham ulgurishi kerak

4. Amaliy ish jarayoni sifati korxona va tashkilotlarga bog'liqlik. Agar kompaniya o'qitishdan manfaatdor bo'lmasa, amaliyot shunchaki yuzaki bo'lishi mumkin.

Umuman olganda, universitetda dual ta'lim olish mamlakatimiz rivojlanishining istiqbolli yo'nalishi hisoblanadi. Ammo shuni tushunish kerakki, dual ta'limning afzalliklariga qo'shimcha ravishda, kamchiliklari ham mavjud bo'lib, u ham bo'lsa korxonalarda yetarli mablag'larni va ish beruvchilar tomonidan yangi talabalarni qabul qilishga qiziqishning yo'qligi hisoblanadi.

Shunday qilib, loyihani amalga oshirishning samarasi aniq. Gap oliy kasbiy ta'lim sohasida mutlaqo yangi usullar haqida bormoqda. Biz kasbiy texnik tayyorgarlikning dual modeli dolzarb va hayotiy ekanligini hamda hududni kompleks innovatsion rivojlantirish uchun asos bo'lib xizmat qilishi mumkinligini ko'rsatdik.

Muxtasar qilib aytganda, dual ta'lim tizimi asosida tegishli ta'lim yo'nalishlari va mutaxassisliklari bitiruvchilari o'qishni tugatgandan keyin, nafaqat o'z sohasida mutaxassislik diplomiga ega bo'lishi, balki dual ta'lim jarayoni o'tkazilgan korxona yoki tashkilotlar xususiyatlari hisobga olingan holda har qanday kasbiy vazifalar yoki topshiriqlarni mustaqil hal eta oladigan tayyor kadr bo'lib yetishish imkoniga ham ega bo'lishadi.

Adabiyotlar

1. Davletov. Qurilish va uy-joy kommunal xo'jaligi sohalarida dual ta'lim. O'zbekiston bunyodkori gazetasi. 4.07.2025 yil, №53.

2. Дуальная модел обучения как основа механизма взаимодействия образовательных учреждений и предприятий // Заочные электронные конференции. Режим доступа: http://econf.rae.ru/pdf/2014/09/3687.pdf (дата обращения 21.01.2016).

3. Опыт дуального обучения в Германии, Казахстане, России // Аккредитация в образовании. Режим доступа: http://www.akvobr.ru/opyt_dualnogo_obuchenia.html (дата обращения 21.01.2016.

OLIY TA'LIM VA ISHLAB CHIQARISH INTEGRATSIYASIDA DUAL TA'LIM MODELINING STRATEGIK AHAMIYATI

Andijon davlat chet tillari instituti,
Xitoy tili yo'nalishi 2-bosqich talabasi.
Komiljonova Saodatoy
Ilmiy rahbari: Abduraupova Zarnigor

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekiston oliy ta'lim tizimida dual ta'lim modelini joriy etishning konseptual asoslari va amaliy ahamiyati tahlil qilingan. Xususan, Xitoy va O'zbekiston o'rtasidagi iqtisodiy hamkorlik misolida til o'rganuvchi talabalarning ishlab chiqarish korxonalarida kasbiy va lisoniy kompetensiyalarini shakllantirish masalalari yoritilgan. Maqolada nazariya va amaliyot uyg'unligi orqali kadrlar tayyorlash sifati tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Dual ta'lim, integratsiya, professional kompetensiya, Xitoy-O'zbekiston hamkorligi, texnik terminologiya, ishlab chiqarish amaliyoti, mehnat bozori.

Zamonaviy iqtisodiy islohotlar sharoitida mehnat bozori uchun raqobatbardosh va yuqori malakali kadrlar tayyorlash masalasi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. Oliy ta'lim muassasalarida taqdim etilayotgan nazariy bilimlarni bevosita ishlab chiqarish jarayonlari bilan uyg'unlashtirish kadrlar tayyorlash sifatini yangi bosqichga olib chiqishning asosiy omilidir. Bu borada rivojlangan davlatlar tajribasida o'zining yuksak samarasini ko'rsatgan dual ta'lim modeli mamlakatimiz ta'lim tizimiga ham faol tatbiq etilmoqda.

Dual ta'limning mohiyati shundan iboratki, ta'lim oluvchi o'z vaqtining muayyan qismini ta'lim muassasasida nazariy bilimlarni o'zlashtirishga, qolgan qismini esa tanlagan mutaxassisligi bo'yicha bevosita ish joyida amaliy ko'nikmalarni shakllantirishga sarflaydi. Bugungi kunda O'zbekiston va Xitoy Xalq Respublikasi o'rtasidagi aloqalar juda jadal rivojlanib, mamlakatimizda ko'plab qo'shma korxonalar va yirik zavodlar ishga tushirilmoqda. Bu jarayon, ayniqsa, Xitoy tili yo'nalishi talabalari uchun dual ta'lim modelini qo'llashda ulkan strategik ahamiyat kasb etadi.

Xitoy tili yo'nalishi talabalarining bevosita zavod va qo'shma korxonalarda dual ta'lim asosida bilim olishi bir qator fundamental afzalliklarni yuzaga chiqaradi. Avvalo, talabalar zavodlarda faoliyat yuritayotgan xitoylik mutaxassislar (native speakers) bilan bevosita muloqot qilish orqali tilni sun'iy emas, balki tabiiy lisoniy muhitda o'rganish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu esa ularning fonetik, leksik va nutqiy ko'nikmalarini an'anaviy dars xonalariga qaraganda bir necha barobar tezroq shakllantiradi. Shu bilan birga, darsliklarda kam uchraydigan, ammo zamonaviy ishlab chiqarish uchun zarur bo'lgan texnik va sohaviy terminologiya bevosita amaliyotda o'zlashtiriladi.

Bundan tashqari, dual ta'lim jarayonida talaba nafaqat til o'rganuvchi, balki korxonadagi boshqaruv tizimi, zamonaviy texnologik qurilmalar va professional jamoada ishlash madaniyati bilan tanishgan yetuk kadr sifatida shakllanadi. Natijada, bitiruvchining kelajakda ish joyiga moslashish davri qisqaradi va u mehnat faoliyatini tayyor mutaxassis sifatida boshlash imkoniyatiga ega bo'ladi. Ta'lim jarayoniga raqamli platformalar va innovatsion metodikalarni joriy etish esa ishlab chiqarish siklini nazariy modullar bilan yanada jipslashishini ta'minlaydi.

Shunga asosan Germaniya bilan xalqaro hamkorlik: dual ta'lim tizimini tatbiq etishning amaliy jihatlari ham amalga oshirilgan. 2023-yilning 17—24-iyun kunlari O'zbekiston

Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi vakillarining Germaniya xalqaro hamkorlik jamiyati (GIZ) bilan amalga oshirilayotgan "Markaziy Osiyoda iqtisodiy o'sish sektorlari uchun professional ta'lim" (RECA5) loyihasi doirasida dual ta'lim asosida kadrlar tayyorlash jarayoni bilan tanishish uchun Germaniyaga o'quv-amaliy tashrifi tashkil etildi.

Asosiy maqsad – ta'lim tizimini isloh qilishni qo'llab-quvvatlash doirasida olingan bilimlarni amalda qo'llash maqsadida ishtirokchilarni Germaniyadagi dual ta'lim tizimi bilan yaqindan tanishtirishdan iborat.

Safarining birinchi kuni Vazirlik vakillarini Reynland-Pfals federal yerining Bosh vaziri Malu Dreyer xonim qabul qildi.

Shundan so'ng, Ta'limni nazorat va xizmat ko'rsatish boshqarmasiga (Trier) tashrif uyushtirildi, unda ishtirokchilarga kasb-hunar ta'limi muassasalarida sifatni ta'minlash, ishlab chiqarishda sifat nazoratini amalga oshirish tajribasi o'rganildi.

Kasb-hunar ta'limi muassasalarida kadrlar tayyorlash jarayoni, uzluksiz ta'lim, o'ziga xos xususiyatlari, dual ta'limni tashkil holati, bitiruvchilarni yakuniy baholash tizimi bilan tanishish uchun Koblens shahri Hunarmandchilik palatasiga tashrif amalga oshirildi.

Germaniyada amaliy dual ta'lim nafaqat kasb-hunar ta'limi, balki xususiy sektor faol ishtirokida oliy ta'lim bosqichida ham amalga oshiriladi.

Shu bilan birga, o'quv safari davomida oliy va professional ta'lim tizimida dual ta'limda o'qitish jarayoni bilan yaqindan tanishish uchun Koblens shahridagi Yuliusa Vegelera nomidagi kasb-hunar maktabi va Koblens amaliy fanlar universiteti uchrashuvlar tashkil qilindi.

Tashrif davomida ish beruvchi korxonalar hamda Germaniyaning dual kasbiy ta'lim tizimida muhim rol o'ynaydigan organ – Kasbiy ta'lim Federal instituti (BiBB) faoliyati bilan yaqindan tanishish va ularning tajribalarini o'rganish rejalashtirilgan.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda dual ta'lim modelini keng miqyosda joriy etish ta'lim va mehnat bozori o'rtasidagi masofani qisqartirishga xizmat qiladi. Xitoy tili yo'nalishi talabalarining qo'shma korxonalarga integratsiya qilinishi nafaqat kadrlar sifatini oshiradi, balki ikki davlat o'rtasidagi iqtisodiy-madaniy hamkorlikni yanada yuqori bosqichga ko'taruvchi intellektual poydevor bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi"gi Farmoni.

2. Karimov I. "Dual ta'lim: nazariya va amaliyot uyg'unligi". – T.: Ma'naviyat, 2023.

3. Xalqaro ta'lim standartlari va dual yondashuv asoslari bo'yicha metodik qo'llanma. – T.: Fan, 2024.

ARAB SHE'RIYATINING TARIXI, RIVOJLANISHI VA ZAMONAVIY HOLATI: AN'ANAVIY SHAKLLAR, TIL VA USLUBNING O'ZGARISHLARI HAMDA ADABIY TA'SIRI

ADCHTI, Ingliz filologiyasi, o'qitish metodikasi va tarjimashunoslik fakulteti 2-bosqich talabasi
Lutfullaxo'jayeva Vaziraxon Fayzulloxon qizi
Ilmiy rahbar: Sotvoldiyeva Xilolaxon

Annotatsiya. Ushbu maqola arab she'riyatining boy tarixi, rivojlanishi va zamonaviy holatini o'rganadi. Unda arab she'riyatining islomdan oldingi Jahiliya davridan boshlab, islomiy davr **va** zamonaviy poetik yo'nalishlargacha bo'lgan evolyutsiyasi tahlil qilinadi. Maqolada qasida **va** g'azal kabi turli she'riy shakllar, ularning mavzulari hamda aruz vazni kabi uslubiy xususiyatlari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, arab she'riyatining ijtimoiy-siyosiy masalalarni aks ettirishdagi roli, uning jahon adabiyotiga ta'siri va madaniy ahamiyati muhokama qilinadi.

Kalit so‘zlar. Arab she’riyati, Jahiliya davri, Qasida, G‘azal, Aruz vazni, Islomiy she’riyat, Zamonaviy arab she’riyati, Erkin she’r, Spoken word, Arab adabiyoti, Ijtimoiy tarmoqlar, Madaniy ta’sir.

Arab she'riyatining tarixiy va madaniy o'rni juda keng va boy. U nafaqat arab tilida so'zlashuvchi mamlakatlarda, balki butun dunyo miqyosida o'z ta'sirini ko'rsatgan. She'r san'ati arablarning qadim zamonlardan boshlab, ular tomonidan jamiyatdagi o'zgarishlarni, urushlarni, muhabbatni va axloqiy qadriyatlarni ifodalash uchun keng qo'llanilgan vositadir. Jahiliyya (Islomdan oldingi) davridan boshlab, arab she'riyatining bir qismi jamiyatdagi qabila hayotining ajralmas qismi bo'lib, she'rlar orqali qabila shon-shuhrati, qahramonlik, muhabbat va mashaqqatlar tasvirlangan. Bu davrda yozilgan she'rlar ko'pincha urushlar va ichki nizolarni, shuningdek, madaniyat va axloqiy qadriyatlarni tarqatishda asosiy vosita bo'lgan.

Islomning paydo bo'lishi bilan arab she'riyatining mazmuni va shakli jiddiy o'zgarishlarga uchradi. Diniy va ijtimoiy qadriyatlar, yangi fikrlar va islomiy huquqiy tushunchalar she'rda ifodalana boshlandi. Shu bilan birga, arab she'riyatining rivojlanishida shoirlarning ijtimoiy-siyosiy vaziyatni tasvirlashdagi roli, shuningdek, ularning jamiyatda o'z ovozini topishdagi ahamiyati ortdi. Arab she'riyatining tili va uslubi juda boy va turli xil badiiy vositalarga to'la bo'lib, bu ona tili va madaniyatni chuqur tushunish uchun noyob imkoniyat yaratadi.

Arab she'riyatining o'ziga xos xususiyatlaridan biri, uning o'z tarixiy jarayonida, ayniqsa, "aruz" deb ataladigan metrik tizimda yaratilganligini ko'rish mumkin. Bu tizim she'rning ritmini va tuzilishini aniq belgilaydi, natijada arab she'riyatida qat'iy va nozik ritmik tuzilmalar mavjud bo'ladi. She'rdagi so'zlar va iboralar juda boy va qat'iy ma'nolarga ega, ularda ishlatiladigan metaforalar, tasvirlar va so'z boyligi o'quvchini tezda o'ziga jalb qiladi. Arab she'riyatida ishlatilgan chuqur ma'nolar va imkoni bor bo'lgan tasvirlar, shu bilan birga, she'rlarni nafaqat badiiy, balki ilmiy jihatdan ham qiziqarli qiladi.

Bugungi kunda arab she'riyatining tarixi, shakllari va uslubi nafaqat adabiyotshunoslar, balki dunyo bo'ylab kitobxonlar, o'qituvchilar va talabalar tomonidan o'rganilmoqda. Maqolada arab she'riyatining rivojlanish tarixiga, uning shakllariga, til va uslubdagi o'zgarishlarga va zamonaviy holatiga to'xtalib, arab she'riyatining dunyo adabiyotiga qanday ta'sir ko'rsatganini tahlil qilishga harakat qilamiz. Arab she'riyatining tarixiy jarayonini o'rganish, nafaqat uning o'ziga xosligini, balki arab madaniyati, falsafasi va tafakkurining chuqur qatlamlarini ham kashf etishga yordam beradi.

Ushbu maqola arab she'riyatining nafaqat tarixiy rivojlanishiga, balki uning zamonaviy arab madaniyatidagi o'rnini, yangi shakllar va tendensiyalarni, shuningdek, arab she'riyatining global ta'sirini ham yoritadi.

Arab she'riyatining boshlanishi tarixning qadimiy bosqichlaridan biriga borib taqaladi. Jahiliyya (Islomdan oldingi) davrida arablar she'rdan nafaqat adabiy san'at sifatida, balki jamiyatdagi ijtimoiy voqealarni saqlab qolish, qabila shon-shuhratini oshirish va urushlarda g'alaba qozonish uchun vosita sifatida foydalanishgan. Bu davrda she'r yuksak qadrlanib, ma'rifatli va bilimdon shaxs sifatida qaralgan shoirlar jamiyatning eng hurmatli a'zolaridan biri bo'lgan.

Jahiliyya davrining mashhur shoirlaridan biri Imru' al-Qaysdir, u o'z she'rlarida muhabbat va ajralishning qayg'ularini yuksak san'atkorlik bilan ifodalagan. Uning she'rlari nafaqat estetik jihatdan, balki inson qalbining eng chuqur his-tuyg'ularini tasvirlash borasida ham yuksak baholangan. Imru' al-Qaysning she'rlari, ayniqsa, tabiatan romantik va dramatik bo'lib, o'z zamonining siyosiy va madaniy hayotini tasvirlagan.

Antara ibn Shaddad esa o'z she'rlari orqali qahramonlik va urushni madh etgan. U o'z qabilasining himoyachisi sifatida ko'plab janglarda qatnashgan va she'rlarida qahramonlik, mardlik va jangdagi shon-shuhratni ulug'lagan. Uning she'rlari o'z davrida katta e'tirofga sazovor bo'lib, jamiyatda yuqori mavqega ega bo'lgan. Jahiliyya davrining she'riyatida asosiy mavzular — muhabbat, urush, qadriyatlar va qabila shon-shuhrati bo'lgan. Ushbu mavzular, arab she'riyatining asosiy g'oyalaridan birini tashkil etgan: ijtimoiy va madaniy nizolarni ifodalash va

ularni san'at orqali jamiyatga yetkazish. She'rlar nafaqat o'z zamonining adabiy yodgorliklari, balki qadimiy arab jamiyatining ijtimoiy tuzilmasi, axloqiy qoidalari va qadriyatlari haqida ham chuqur ma'lumotlar beradi.

Islomning paydo bo'lishi arab she'riyatining rivojlanishida yangi bosqichni boshlab berdi. Islom dini butun arab jamiyatiga o'zgarishlarni olib keldi, shu jumladan, she'riyatning mazmuni va shaklida ham o'zgarishlar yuz berdi. Islomning tarixi, ma'naviy qadriyatlari va huquqiy tizimi she'rda aks etgan. Shoirlar endi faqat qabila shon-shuhratini madh etibgina qolmay, balki diniy, axloqiy va ijtimoiy mavzularda ham she'rlar yaratishgan.

Abu Nuwas kabi shoirlar o'z asarlarida hayotning to'liq spektrini tasvirlashgan, bu o'z vaqtida katta e'tirofga sazovor bo'lgan. Abu Nuwasning she'rlari, o'zining xalqchil va tezkor uslubi bilan, yoshlarni, sarxushlikni va sevgi mavzularini tasvirlashga bag'ishlangan. Biroq, uning she'rlari faqatgina yengil mavzularni o'z ichiga olmagan; Abu Nuwas, shuningdek, adolat, xushmuomalalik va odamlarning haq-huquqlari haqida ham chuqur o'ylangan she'rlar yozgan.

Al-Mutanabbi esa o'z she'riyatida an'anaviy she'r shakllarini saqlab qolgan, lekin uni yanada yuksaltirgan va zamonaviy ijtimoiy, siyosiy mavzularni kiritgan. Al-Mutanabbining she'rlari ko'pincha insoniyatning o'zlik va erkinlik, shuningdek, adolatni izlash haqidagi fikrlarini aks ettirgan. Uning she'rlari nafaqat arab dunyosida, balki butun Islomiy olamda katta ta'sir ko'rsatgan.

Islom davrida arab she'riyatining o'zgarishlari faqatgina diniy mavzularda emas, balki til va uslubda ham sezilarli bo'ldi. Shoirlar endi an'anaviy she'r shakllaridan foydalanishni davom ettirdilar, ammo ular bu shakllarni yangi fikrlar bilan boyitdilar. Bu davrda, shuningdek, qasidah janri yana keng tarqaldi, lekin unga yangi mavzular va mazmun kiritildi. Diniy she'rlar, tasavvuf, adabiyot va ijtimoiy hayot haqidagi o'ylab yozilgan asarlar arab she'riyatining chuqur va boy bo'lishiga hissa qo'shgan.

Arab she'riyatida ishlatiladigan asosiy shakllar va janrlar she'rning badiiy va adabiy ahamiyatini belgilovchi muhim omillardir. She'r shakllari nafaqat arab tilining o'ziga xos xususiyatlarini yoritib beradi, balki uning ijtimoiy va madaniy kontekstini ham aks ettiradi. Qasidah va ghazal janrlari arab she'riyatining an'anaviy shakllari bo'lib, ular o'z zamonida keng tarqalgan va juda mashhur bo'lgan.

Qasidah uzun she'r bo'lib, uning asosiy mazmuni odatda biror mavzuga bag'ishlanadi. Qasidah she'rlari ko'pincha urush, qabila, sevgi, tabiat va boshqa ijtimoiy masalalarni aks ettiradi. Bu janrda she'rlar uzoq bo'lib, ular o'z ichida ko'plab tafsilotlar va tasvirlarni mujassam etadi. Ghazal esa qisqa she'r bo'lib, ko'pincha sevgi, muhabbat va romantik mavzularni o'z ichiga oladi. Ghazallar qisqa va xushmuomalalikni ifodalovchi she'rlar sifatida mashhurdir.

Arab she'riyatining bu shakllari, ayniqsa, maqt'a va tahmidiya qismlari bilan yakunlanadi. Makt'a, she'rning oxirgi bo'limi bo'lib, unda shoir o'z fikrlarini xulosa qiladi yoki ma'lum bir mavzuni yakunlaydi. Tahmidiya qismlari esa odatda shoirning o'zining yuksak fazilatlarini ulug'laydi yoki yurtining shon-shuhratini madh etadi. Bu qismlar she'rning umumiy ohangini belgilaydi va uning ijtimoiy va madaniy ahamiyatini ta'kidlaydi.

Arab she'riyatining til va uslubi o'ziga xos xususiyatlarga ega. Arab she'riyatida tilning boyligi va nozikligi uning asosiy jihatlaridan biridir. Shoirlar she'rlarida ko'plab mecazlar, simvollar va metaforalardan foydalanadilar. Bu usullar she'rning ma'nosini chuqurlashtirib, uning ta'sirini kuchaytiradi. Arab she'riyatida ishlatiladigan so'zlar nafaqat ma'naviy, balki estetik jihatdan ham kuchli bo'lib, she'rning o'ziga xos ohangini yaratadi.

She'rdagi aruz tizimi arab she'riyatining eng muhim uslubiy vositalaridan biridir. Aruz — bu arab she'riyatining metrik tizimi bo'lib, u she'rning ritmik tuzilishini belgilaydi. Shoirlar aruz tizimi yordamida she'rning ohangini va ritmini aniq muvozanatlashadi, bu esa arab she'riyatini o'ziga xos va yuqori badiiy darajaga olib chiqadi. Shoirlarning so'z tanlovi, ritm va ohangga e'tibor berishlari ishlab chiqarilgan she'rlarning ma'nolarini chuqurlashtiradi va uni esda qoladigan, ko'ngilga o'rnashadigan qilib taqdim etadi. Arab she'riyatining tili va uslubi shunday kuchga ega bo'lishi mumkin, chunki u so'zlarning turli qatlamlarini o'z ichiga oladi, har bir so'z

o'zining alohida ma'nosiga ega bo'lib, umumiy mavzuni yoki g'oyani yaxshiroq ifodalashga yordam beradi.

Simvolizm va tasvirlar arab she'riyatining tili va uslubining ajralmas qismi bo'lib, ular she'rda ishlatilgan so'zlarning semantik yukini ko'paytiradi. Masalan, arab she'riyatida tabiiy elementlar — tog'lar, daryolar, yulduzlar — ko'pincha insoniyatning ichki dunyosini yoki ijtimoiy hayotni ifodalash uchun ishlatiladi. Mecazlar esa ko'pincha she'rni yanada murakkab va ko'p qatlamli qiladi, so'zlar oddiy ma'nolardan tashqarida chuqur va boy ma'nolarni anglatishi mumkin.

Aruz tizimi, arab she'riyatidagi ritm va metrikani nazorat qiluvchi qoidalar to'plami sifatida, she'rlarning uyushgan, muvozanatli va mazmunli bo'lishini ta'minlaydi. Aytish mumkinki, aruzning badiiy roli arab she'riyatini boshqa adabiyotlardan ajratib turadi. Shoirlar aruzning an'anaviy qoidalarini to'liq bajarish orqali o'z asarlarini yuqori badiiy darajaga olib chiqishadi. Shuningdek, aruz tizimi she'rning musiqiy jihatlarini ham ta'minlaydi, bu esa she'rdan ko'proq ruhiy ta'sir olishga yordam beradi. Arab she'riyatidagi ritm va ohang ma'naviy va hissiy ta'sirning o'ziga xos vositasi sifatida ishlaydi.

Zamonaviy arab she'riyatida yangi shakllar va uslublar paydo bo'ldi. Postmodernizm va eksperimental she'riyat arab she'riyatining yangi bosqichlariga olib keldi. Bu davrda shoirlar an'anaviy she'r shakllaridan voz kechib, erkin she'r (free verse) va yangi ifodalanish usullarini sinab ko'rishdi. Yangi mavzular, yangi shakllar va yangi uslublar arab she'riyatining rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatdi. Shoirlar o'z asarlarida jamiyatdagi o'zgarishlarni, siyosiy va ijtimoiy tizimdagi zaifliklarni, shuningdek, insonning ichki dunyosini yanada chuqurroq tasvirlashga harakat qilishdi.

Internet va ijtimoiy tarmoqlarning tarqalishi zamonaviy arab she'riyatiga yangi platformalar yaratdi. Shoirlar o'z asarlarini nafaqat an'anaviy kutubxonalar va adabiy jurnallarda, balki internetda, ijtimoiy tarmoqlarda ham chop etishni boshladilar. Bu, o'z navbatida, arab she'riyatining yanada kengroq auditoriyaga yetib borishiga imkon berdi va she'riyatni zamonaviy jamiyatda yangi shaklda taqdim etishga yordam berdi. Shoirlar bugun o'z asarlarini faqat yozma shaklda emas, balki spoken word va freestyle kabi zamonaviy shakllarda ham yaratmoqdalar. Bu shakllar she'riyatni yangi auditoriyaga olib kelmoqda, shuningdek, she'rni ko'proq interaktiv va zamonaviy holga keltiradi.

Zamonaviy arab she'riyatida, shuningdek, siyosiy va ijtimoiy mavzular ko'proq tilga olingan. Arab bahori kabi siyosiy inqiloblar va ijtimoiy harakatlar arab she'riyatida katta aks sado berib, she'rlarda erkinlik, adolat, tenglik kabi tushunchalar keng muhokama qilindi. Shoirlar nafaqat o'zlarining ichki dunyosini, balki atrofdagi jamiyatni va uning ijtimoiy-siyosiy muammolarini ham ifodalaydilar.

Zamonaviy arab she'riyatining bir muhim jihati — uning xalqchil bo'lishidir. Shoirlar oddiy odamlar, ishchilar, talabalar va yoshlarning ovozini eshitishadi. Ushbu she'riyat ko'pincha o'z davrining ijtimoiy va siyosiy ko'rsatkichlarini ochib beradi, jamiyatdagi tengsizlikni, noto'g'ri qarorlar va ijtimoiy muammolarni tanqid qiladi. Zamonaviy arab she'riyatining rivojlanishi ko'plab yangi shoirdan, o'zining yangicha g'oyalari, uslublari va noan'anaviy fikrlari bilan ijtimoiy iqlimni o'zgartirishga hissa qo'shmoqda.

Arab she'riyatining rivojlanishiga ulkan hissa qo'shgan shoirlar o'z asarlari bilan nafaqat arab tilidagi adabiyotga, balki butun jahon adabiyotiga ta'sir ko'rsatgan. Imru' al-Qays, al-Mutanabbi, Abu Nuwas, Nizar Qabbani, Mahmoud Darwish kabi mashhur shoirlar arab she'riyatining ta'sirini nafaqat arab dunyosida, balki butun dunyo miqyosida namoyish etgan.

Imru' al-Qays Jahiliyya davrining eng mashhur shoirlaridan biri bo'lib, uning she'rlari zamonaviy arab she'riyatining rivojiga katta ta'sir ko'rsatgan. Uning asarlari, ayniqsa, muhabbat va ajralishni tasvirlashdagi san'ati bilan mashhur. Al-Mutanabbi esa islomiy davrda o'zining kuchli ijtimoiy va siyosiy mavzularini yoritgan. Uning she'rlari ko'pincha insonning o'zligiga, erkinlikka, adolatga va insoniyatning o'z-o'zini anglashiga bag'ishlangan. Abu Nuwas o'z asarlarida ko'pincha sarxushlik, sevgi va hayotning quvonchlarini tasvirlagan, lekin uning she'rlari ayni paytda ijtimoiy tanqidni ham o'z ichiga olgan.

Nizar Qabbani va Mahmoud Darwish kabi zamonaviy shoira esa o'z she'rlari orqali arab dunyosidagi siyosiy va ijtimoiy holatlarni tanqid qilgan. Ularning she'rlari nafaqat o'z xalqlarining, balki butun dunyoning hurriyat va adolat uchun kurashiga doir edi. Darwish, ayniqsa, Falastin xalqining og'riqlarini va umidlarini she'rlari orqali ifodalagan.

Bu mashhur shoirlarning asarlari, nafaqat arab she'riyatining o'zida, balki jahon adabiyotida ham katta o'rin tutgan. Ularning ta'siri ko'plab adabiyotshunoslarga va kitobxonlarga ilhom berdi va arab she'riyatining rivojlanishiga olib keldi.

Arab she'riyatining ta'siri nafaqat arab tilida so'zlashuvchi mamlakatlarga, balki butun dunyo madaniyatiga, adabiyotiga katta hissa qo'shgan. Arab she'riyatining ajralmas qismlaridan bo'lgan simvolizm, metaforalar va tasviriy uslublar ko'plab xalq adabiyotlariga ta'sir ko'rsatgan. Shuningdek, arab she'riyatining o'ziga xosligi va badiiy qudrati, boshqa tillarda tarjima qilingan va butun dunyo bo'ylab o'qilgan.

Arab she'riyatining global ta'siri shuningdek, uning islom madaniyati, falsafasi va ijtimoiy qarashlari bilan bevosita bog'liqdir. Arab she'riyatini o'rganish, arab dunyosining tarixini, qadriyatlarini va tafakkurini yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Arab she'riyatining global ta'siri, shuningdek, uning madaniy integratsiya va xalqaro aloqalarda muhim rol o'ynashiga olib kelgan. Arab she'riyatining qadriyatlari, masalan, adolat, o'zlik, hamdardlik va insonga bo'lgan hurmat kabi g'oyalar, dunyoning turli burchaklarida o'qib-eshitilayotgan va baholanayotgan she'rlarda o'z aksini topgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ruthven, K. (2002). The History of Arabic Literature. Cambridge University Press.
2. Kennedy, G. (2003). The Literature of Egypt and the Levant: A Critical Introduction. Oxford University Press.
3. Arberry, A. J. (1957). Classical Arabic Literature: A Library of Arabic Literature. Columbia University Press.

DUAL TA'LIMNI SAMARALI TASHKIL ETISH USULLARI

Najmiddinova Kamolaxon Zafarbek qizi
Andijon davlat chet tillari instituti 1-kurs talabasi
Ilmiy rahbar: Iminova Shahnozabegim

Annotatsiya. Ushbu tadqiqot ishi oliy ta'lim tizimida dual ta'lim modelini joriy etishning konseptual asoslarini o‘rganadi. Maqolada nazariy bilimlarni ishlab chiqarish amaliyoti bilan integratsiya qilish mexanizmlari, talabalarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishda "ustoz-shogird" an'analarining o‘rni tahlil qilingan. Shuningdek, O‘zbekiston iqtisodiyotining real sektori uchun yuqori malakali kadrlar tayyorlashda dual ta'limning afzalliklari va ushbu jarayondagi mavjud to‘siqlarni bartaraf etish bo‘yicha ilmiy takliflar berilgan.

Kalit so‘zlar: Dual ta'lim, oliy ta'lim, integratsiya, professional standart, kompetensiya, ish beruvchi, kadrlar auditi, innovatsion klaster, ishlab chiqarish amaliyoti.

Zamonaviy mehnat bozori oliy ma'lumotli mutaxassislardan nafaqat fundamental nazariy bilimlarni, balki yuqori darajadagi amaliy ko‘nikmalarni (soft and hard skills) ham talab etmoqda. Dual ta'lim – bu ta'lim jarayonini ikki xil sharoitda: OTMda (nazariya) va korxonada (amaliyot) tashkil etishni ko‘zda tutuvchi innovatsion modeldir. Bu tizim bitiruvchining mehnat bozoridagi "moslashish davri"ni nolga tushirish imkonini beradi.

Dual ta'limning konseptual tuzilmasi

Dual ta'lim tizimi an'anaviy amaliyotdan tubdan farq qiladi. Uning asosiy ustunlari:

Sinxron ta'lim: Talaba haftaning bir qismini auditoriyada, qolgan qismini esa bevosita ish joyida o‘tkazadi.

Modulli-kredit tizimi: O‘quv yuklamasi shunday taqsimlanadiki, korxonadagi amaliy faoliyat akademik kreditlar sifatida tan olinadi.

Ikki tomonlama murabbiylik: Talabaga ham professor-o‘qituvchi, ham korxonadan tajribali tyutor (mentor) biriktiriladi.

Oliy ta’lim va ishlab chiqarish integratsiyasi

Dual ta’limni samarali tashkil etish uchun quyidagi bosqichlar muhim:

Kadrlar buyurtmasini shakllantirish: Korxonalar kelgusi 4-5 yillik kadrlar ehtiyojini aniq hisoblab chiqishi.

O‘quv dasturlarini birgalikda ishlab chiqish: Fan dasturlari ish beruvchining texnologik ehtiyojlariga moslashtiriladi.

Texnologik bazadan foydalanish: OTM talabalari korxonaning eng zamonaviy uskunalari va laboratoriyalarida ishlash imkoniga ega bo‘ladi.

Tizimning iqtisodiy va ijtimoiy samaradorligi

Ish beruvchi uchun: Kadrlarni qayta tayyorlash xarajatlarini (retraining costs) 30-40% gacha kamaytiradi.

Talaba uchun: O‘qish davrida ijtimoiy himoyalanganlik va kafolatlangan ish o‘rni.

Davlat uchun: Ta’limga sarflangan investitsiyalarning qaytimi (ROI) oshadi va iqtisodiy o‘sish tezlashadi.Dual ta’limni oliy ta’lim muassasalarida (OTM) tatbiq etish shunchaki dars jadvalini o‘zgartirish emas, balki butun o‘quv metodikasini yangilashni talab etadi.Professional standartlarga muvofiqlik: OTMda o‘tiladigan har bir modul (fan) ish beruvchi talab qilayotgan malaka talablariga (professional standards) mos kelishi kerak. Bu bitiruvchining ishga joylashish vaqtidagi "ko‘nikmalar nomuvofiqligi" (skills mismatch) muammosini hal qiladi.Raqamli dual ta’lim: Bugungi kunda dual ta’limga raqamli texnologiyalar kirib kelmoqda. Masalan, talaba korxonaga borishdan oldin murakkab texnologik jarayonlarni VR (virtual borliq) simulyatorlarida o‘rganishi, so‘ngra real uskunada ishlashi mumkin.Teskari aloqa mexanizmi: Ish beruvchi har chorakda talabaning o‘zlashtirishi bo‘yicha OTMga hisobot beradi. Bu esa o‘quv dasturini real vaqt rejimida (real-time) bozor talabiga qarab o‘zgartirishga imkon beradi.

Xulosa.Oliy ta’lim tizimida dual ta’lim modelini keng miqyosda tatbiq etish shunchaki o‘qitish shaklini modernizatsiya qilish emas, balki mamlakatning intellektual salohiyatini iqtisodiy o‘sish drayveriga aylantirishning asosiy omilidir. Tadqiqot va tahlillarimiz natijasida quyidagi yakuniy xulosalarga kelindi:

Birinchidan, dual ta’lim tizimi oliy ta’lim va real sektor o‘rtasidagi an’anaviy "uzilish"ni bartaraf etadi. Bitiruvchi diplom olgan kuni nafaqat nazariyotchi, balki kamida ikki yillik ish tajribasiga ega bo‘lgan, korxonaning ichki madaniyati va texnologik jarayonlarini mukammal biladigan tayyor mutaxassisga aylanadi. Bu esa davlatning ishsizlikka qarshi kurashish xarajatlarini sezilarli darajada kamaytiradi.

Ikkinchidan, ushbu model OTMlar uchun o‘ziga xos "sifat nazorati" vazifasini o‘taydi.

Agar OTM berayotgan bilim amaliyotda o‘z tasdig‘ini topmasa, korxona bu ta’lim muassasasi bilan hamkorlikni to‘xtatadi. Bu esa oliygohlarni raqobatbardosh bo‘lishga, o‘quv dasturlarini muntazam yangilab borishga va eng so‘nggi ilmiy yutuqlarni amaliyotga joriy etishga undaydi.

Uchinchidan, dual ta’limning ijtimoiy samaradorligi shundaki, u ijtimoiy himoyaga muhtoj yoki kam ta’minlangan talabalarga o‘qish davomida rasmiy ish haqi olish imkoniyatini beradi. Bu esa ta’lim olishning teng imkoniyatlarini yaratadi va talabaning o‘qishni tashlab, faqat pul topish maqsadida norasmiy mehnat bozoriga chiqib ketishining oldini oladi.

To'rtinchidan, tizimning kelajakdagi muvaffaqiyati korxonalarni rag‘batlantirish mexanizmiga bevosita bog‘liq. Korxona talabani o‘qitgani uchun soliq imtiyozlari olishi yoki davlat tomonidan subsidiyalanishi lozim. Shundagina "Ustoz-shogird" an’anasi shaxsiy tashabbusdan tizimli davlat siyosatiga aylanadi.

Yakuniy xulosa qilib aytganda, dual ta’lim – bu kelajak iqtisodiyoti uchun "aqlli kadrlar" tayyorlashning eng maqbul formulasidir. Ushbu tizimni rivojlantirish orqali O‘zbekiston oliy

ta'lim tizimi xalqaro miqyosda tan olingan va mehnat bozori bilan 100% integratsiyalashgan modelga aylanadi.

Foydalanilgan manbalar:

1. Mirziyoyev Sh.M. "Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi". – Toshkent, 2019.
2. Graf, L. (2013). The Hybridization of Vocational Training and Higher Education in Austria, Germany, and Switzerland. Budrich Academic Press.
3. Ismoilova R. "Dual ta'lim: nazariya va amaliyot uyg'unligi". O'quv-uslubiy qo'llanma. – T.: 2022.

INTEGRATSIYALASHGAN TA'LIM YOKI KOOPERATIV TA'LIMNING AHAMIYATI

G'ulomova Husnidabonu Muhammadali qizi
Andijon davlat chet tillari instituti
1-kurs talabasi
Ilmiy rahbar: Iminova Shahnozabegim

Annotatsiya. Ushbu maqolada oliy ta'limda dual ta'lim tushunchasi va ahamiyati ko'rib chiqilgan. Bu ikkilamchi tizimning asosiy tamoyillarini tushuntiradi, uning akademik ta'lim va amaliy ish joyini o'qitish integratsiyasini ta'kidlaydi. Maqolada talabalar, ish beruvchilar va universitetlar uchun asosiy xususiyatlar, afzalliklar, shuningdek, amalga oshirish bilan bog'liq muammolar tahlil qilinadi. Dual ta'lim modeli yaxshi yo'lga qo'yilgan Germaniya kabi mamlakatlar tajribasiga alohida e'tibor beriladi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, oliy ta'lim, ish-integratsiya ta'lim, kooperativ ta'lim, universitet–sanoat hamkorlik,

Oliy ta'limda ikki tomonlama ta'lim-bu universitetlarda akademik ta'limni ish joylarida amaliy mashg'ulotlar bilan birlashtirgan innovatsion model. Talabalar asosan sinflarda nazariy tushunchalarni o'rganadigan an'anaviy tizimlardan farqli o'laroq, dual ta'lim rasmiy o'qitishni kompaniyalarda tuzilgan, uzoq muddatli ish bilan birlashtiradi. Ushbu yondashuv talabalarning kasbiy mahoratini oshiradi, ish qobiliyatini yaxshilaydi va universitetlar va sanoat o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlaydi.

Globallashuv va tezkor texnologik o'zgarishlar sharoitida oliy o'quv yurtlaridan nafaqat bilimdon, balki ishga tayyor bo'lgan bitiruvchilarni tayyorlash tobora ko'proq talab qilinmoqda. Ikki tomonlama ta'lim ushbu talabga samarali javob sifatida paydo bo'ldi.

Ikki tomonlama ta'lim (shuningdek, ish bilan integratsiyalashgan ta'lim yoki kooperativ ta'lim deb ham ataladi) talabalar o'z vaqtlarini universitetda o'qish va korxonalardagi amaliy mashg'ulotlar o'rtasida taqsimlaydigan tizimdir. Odatda, talabalar haftaning yoki semestrning bir qismini ma'ruzalar va seminarlarda qatnashadilar, qolgan vaqtini esa o'z sohalari bilan bog'liq kompaniyada ishlashadi.

Model Germaniya kabi mamlakatlar bilan chambarchas bog'liq bo'lib, u yerda dual tizim o'nlab yillar davomida muvaffaqiyatli amalga oshirilmoqda. Germaniyaning "Dual System" kasb-hunar ta'limi va oliy ma'lumotni ish beruvchining bevosita ishtiroki bilan birlashtiradi. Boshqa mamlakatlar, shu jumladan Avstriya va Shveytsariya ham shunga o'xshash yondashuvlarni qabul qildilar.

Dual ta'limning asosiy xususiyatlari:

1. Nazariya va amaliyotning integratsiyasi. Talabalar nazariy bilimlarni darhol haqiqiy ish muhitida qo'llaydilar, o'quv natijalarini mustahkamlaydilar.

2. Universitetlar va ish beruvchilar o'rtasidagi hamkorlik. Oliy o'quv yurtlari mehnat bozori ehtiyojlarini qondiradigan o'quv dasturlarini ishlab chiqishda kompaniyalar bilan yaqin hamkorlik qiladi.

3. Mehnat shartnomalari. Ko'pgina ikki tomonlama dasturlarda talabalar kompaniyalar bilan shartnomalar tuzadilar va o'qish davrida maosh oladilar.

4. Malakaga asoslangan ta'lim. Amaliy ko'nikmalar, kasbiy xulq-atvor, jamoaviy ish va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga e'tibor qaratiladi.

5. Umumiy javobgarlik. Universitetlar va korxonalar birgalikda talabalar faoliyatini nazorat qiladi va baholaydi.

Ko'pgina rivojlanayotgan mamlakatlar yoshlarning ishsizligi va mahoratining nomuvofiqligini bartaraf etish uchun ikki tomonlama ta'lim islohotlarini joriy qilmoqdalar. Masalan, Markaziy Osiyo mamlakatlari nemis modeli elementlarini asta-sekin oliy ta'lim tizimini modernizatsiya qilishga moslashtirmoqda. Biroq, muvaffaqiyatli moslashish milliy iqtisodiy tuzilmalar va mehnat bozori talablariga muvofiqlikni talab qiladi.

Xulosa qilib aytganda, oliy ta'limda dual ta'lim zamonaviy mehnat bozori uchun raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlashga dinamik va amaliy yondashuvni anglatadi. Akademik bilimlarni kasbiy tajriba bilan birlashtirib, u talabalarning malakasini oshiradi, ish qobiliyatini oshiradi va universitetlar va sanoat o'rtasida barqaror hamkorlikni rivojlantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Federal Ministry of Education and Research. (2018). The German Vocational Training System. Berlin: BMBF.

2. Rauner, F., & Smith, E. (2010). Rediscovering Apprenticeship: Research Findings of the International Network on Innovative Apprenticeship. Springer.

3. Euler, D. (2013). Germany's dual vocational training system: A model for other countries? Bertelsmann Stiftung.

DUAL TA'LIM ORQALI BITIRUVCHILAR BANDLIGINI TA'MINLASH STRATEGIYALARI

Ibragimova Oydinoy Abdug'affor qizi
Andijon davlat chet tillari inistituti talabasi

Annotatsiya. Mazkur ilmiy ishda dual ta'lim tizimi orqali bitiruvchilar bandligini ta'minlash strategiyalari kompleks ravishda tahlil qilinadi. Germaniya va Shveysariya tajribasi asosida dual ta'limning mehnat bozori bilan integratsiyasi, ish beruvchilar ishtiroki hamda kompetensiyaga asoslangan tayyorlov mexanizmlari o'rganiladi. Xalqaro tashkilotlar hisobotlari asosida dual modelning yoshlar bandligiga ta'siri ilmiy jihatdan asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, bandlik, mehnat bozori, kompetensiya, ish beruvchi, strategiya, yoshlar ishsizligi.

Bugungi globallashuv va iqtisodiy raqobat kuchaygan sharoitda yoshlar bandligini ta'minlash har bir davlatning ustuvor ijtimoiy-iqtisodiy vazifalaridan biri hisoblanadi. Mehnat bozorida zamonaviy kasblarga qo'yilayotgan talablar o'zgarib bormoqda. Endilikda faqat nazariy bilim yetarli emas, balki amaliy ko'nikmalar, kasbiy kompetensiyalar va real ish tajribasi ham muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli ta'lim tizimini ishlab chiqarish bilan uzviy bog'lash masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Dual ta'lim modeli aynan shu vazifani bajarishga qaratilgan tizim hisoblanadi. U nazariy ta'limni amaliy faoliyat bilan birlashtiradi va talabalarga o'qish jarayonidayoq ish muhitini o'rganish imkonini beradi. International Labour Organization ma'lumotlariga ko'ra, dunyo bo'yicha yoshlar ishsizlik darajasi kattalar ishsizligiga nisbatan deyarli ikki barobar yuqori. Bu esa ta'lim tizimini mehnat bozori talablariga moslashtirish zarurligini ko'rsatadi.

Dual ta'lim tizimi o'quv jarayonining muayyan qismini bevosita ishlab chiqarish korxonalarida o'tashni nazarda tutadi. Bu esa talabalarga real ish muhitini o'rganish, amaliy ko'nikmalarni shakllantirish, ish beruvchilar bilan to'g'ridan-to'g'ri aloqa o'rnatish va bitiruvdan oldin ish tajribasiga ega bo'lish imkonini beradi. Natijada bitiruvchilar mehnat bozoriga tezroq moslashadi va raqobatbardosh kadr sifatida shakllanadi.

OECD hisobotiga ko'ra, dual tizim joriy etilgan davlatlarda yoshlar bandligi o'rtacha 15 foizga yuqori ko'rsatkichni tashkil etadi. Bu natija dual modelning samarali ekanligini tasdiqlaydi.

Dual ta'limning eng muvaffaqiyatli modeli Germanyda shakllangan. BIBB ma'lumotlariga ko'ra, Germaniyada 430 mingdan ortiq korxona dual tizimda ishtirok etadi va bitiruvchilarning 80–90 foizi o'qishni tugatgach 6 oy ichida ishga joylashadi. Germaniya modeli ta'lim muassasasi, ish beruvchi va davlat nazorat organlari o'rtasidagi uch tomonlama hamkorlikka asoslanadi. Bu tizim mehnat bozori talablariga mos, malakali mutaxassislarni tayyorlashga xizmat qiladi.

Switzerland ham dual ta'lim samaradorligi bo'yicha yetakchi davlatlardan biridir. Ushbu mamlakatda yoshlar ishsizlik darajasi 3–4 foiz atrofida bo'lib, o'quvchilarning 60–70 foizi kasbiy ta'limning dual shaklini tanlaydi. Bu ko'rsatkichlar ta'lim va iqtisodiyot o'rtasidagi kuchli integratsiyani ifodalaydi.

Bitiruvchilar bandligini ta'minlash uchun bir qator strategiyalar muhim hisoblanadi. Avvalo, ish beruvchilar bilan uzoq muddatli hamkorlikni yo'lga qo'yish zarur. Korxonalar o'quv dasturlarini ishlab chiqishda va baholash jarayonida faol ishtirok etishi kerak. Ikkinchidan, kompetensiyaga asoslangan yondashuvni joriy etish muhimdir. World Bank hisobotlariga ko'ra, mehnat bozori talablariga mos kompetensiyalarni shakllantirish iqtisodiy o'sishni jadallashtiradi.

Shuningdek, mentorlik tizimini rivojlantirish, ya'ni korxonada tajribali mutaxassislarning talabalarga rahbarlik qilishi ham samarali natija beradi. Raqamli monitoring tizimlari orqali talabaning kasbiy rivojlanishini muntazam baholab borish mumkin. Sertifikatlash va kafolatli ish o'rinlari mexanizmini yaratish esa bitiruvchilarning ishga joylashish jarayonini yanada yengillashtiradi.

O'zbekistonda dual ta'lim tizimi bosqichma-bosqich joriy etilmoqda. Kelgusida yoshlar bandligini oshirish uchun xususiy sektor ishtirokini kengaytirish, hududiy sanoat korxonalari bilan hamkorlikni mustahkamlash, amaliyot davrida ish haqi to'lash tizimini rivojlantirish hamda zamonaviy raqamli monitoring platformalarini yaratish muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, dual ta'lim bitiruvchilar bandligini ta'minlashning samarali strategik modeli hisoblanadi. Germaniya va Shveysariya tajribasi ta'lim jarayonining ishlab chiqarish bilan integratsiyasi yoshlar ishsizligini sezilarli darajada kamaytirishini ko'rsatadi. Dual model mehnat bozoriga tez moslashuv, amaliy tajriba, ish beruvchi bilan bevosita hamkorlik va yuqori bandlik ko'rsatkichlari bilan ajralib turadi. Shu sababli, dual ta'limni keng joriy etish yoshlar bandligini ta'minlash va iqtisodiy rivojlanishni jadallashtirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD).
Education at a Glance va Work-based Learning hisobotlari. Dual tizim joriy etilgan davlatlarda yoshlar bandligi ko'rsatkichlari tahlili.
https://www.oecd.org/education/
https://www.oecd.org/employment/skills-and-work/

2. Bundesinstitut für Berufsbildung (BIBB).
Germaniyada dual kasbiy ta'lim statistikasi (korxonalar soni, bandlik darajasi, bitiruvchilarni ishga joylashish ko'rsatkichlari).
https://www.bibb.de

3. Bundesministerium für Bildung und Forschung (BMBF).
Germaniya dual ta'lim modeli va uch tomonlama hamkorlik tizimi bo'yicha rasmiy ma'lumotlar. https://www.bmbf.de

RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA TA'LIM SIFATINI OSHIRISH

Darmonqulova Marjona Rahimjon qizi
Andijon davlat chet tillari in3tituti 1-kur3 talaba3i
Ilmiy rahbar: Iminova Shahnozabegim

Annotat3iya. U3hbu maqolada raqamli texnologiyalar a3o3ida ta'lim 3ifatini o3hiri3hning nazariy va amaliy jihatlari keng yoritiladi. Zamonaviy axborot-kommunikat3iya texnologiyalarining o'quv jarayoniga integrat3iya3i, ma3ofaviy ta'lim tizimining rivojlani3hi, interaktiv metodlarning 3amaradorligi hamda talabalar kompeten3iyalarini 3hakllantiri3hdagi ahamiyati tahlil qilinadi.

Kalit 3o'zlar: raqamli ta'lim, innovat3iya, tran3format3iya, interaktiv metodlar, kompeten3iya, ma3ofaviy ta'lim, pedagogik texnologiya.

Bugungi globalla3huv davrida ta'lim tizimi tub o'zgari3hlar bo3qichini bo3hdan kechirmoqda. Raqamli texnologiyalar jamiyatning barcha 3ohalariga chuqur kirib borgan bir paytda, ta'lim tizimi ham bu jarayondan chetda qoli3hi mumkin ema3. Endilikda an'anaviy ta'lim modeli zamonaviy axborot-kommunikat3iya texnologiyalari bilan boyitilmoqda.

Raqamli ta'lim tu3hunchа3i faqatgina kompyuter yoki internetdan foydalani3h bilan cheklanmaydi. U o'quv jarayonini ta3hkil eti3hning yangi fal3afa3ini anglatadi. Bunda talabalar mu3taqil izlanadi, interaktiv platformalarda i3hlaydi, virtual laboratoriyalarda tajribalar o'tkazadi va global axborot re3ur3laridan foydalanadi.

Ma3ofaviy ta'lim tizimi ayniq3a 3o'nggi yillarda jadal rivojlandi. Onlayn kur3lar, vebinarlar, videodar3lar va elektron kutubxonalar orqali bilim oli3h imkoniyatlari kengaydi. Bu e3a ta'lim jarayonini yanada mo3la3huvchan va qulay 3haklga olib chiqdi. Raqamli texnologiyalar yordamida o'quv jarayonini individualla3htiri3h imkoniyati paydo bo'ldi. Har bir talaba o'z qobiliyati va o'zla3htiri3h daraja3iga mo3 ravi3hda materiallarni o'zla3htiri3hi mumkin.

Adaptiv ta'lim platformalari talabalar natijalarini tahlil qilib, mo3 top3hiriqlarni taklif etadi.

Shuningdek, interaktiv metodlardan foydalani3h o'quvchilar faolligini o3hiradi. Onlayn te3t tizimlari, 3imulyat3ion da3turlar va virtual muhitlar real hayotiy vaziyatlarni modella3htiri3h imkonini beradi. Bu e3a nazariy bilimlarni amaliyot bilan mu3tahkamla3hga xizmat qiladi. Raqamli tran3format3iya 3haroitida o'qituvchining roli ham o'zgaradi. U endilikda faqat ma'lumot beruvchi ema3, balki o'quv jarayonini bo3hqaruvchi, motivator va fa3ilitator 3ifatida faoliyat yuritadi.

Talabalar e3a faol i3htirokchi va hamkorlikda o'rganuvchi 3ubyektga aylanadi.

Ta'lim 3ifatini o3hiri3hda raqamli kompeten3iyalar muhim o'rin tutadi. Axborotni izla3h, 3arala3h, tahlil qili3h va undan 3amarali foydalani3h zamonaviy mutaxa33i3 uchun zarur ko'nikmaga aylandi. Biroq, raqamli ta'limni joriy eti3hda ayrim muammolar ham mavjud. Texnik infratuzilmaning yetarli ema3ligi, internet tezligining pa3tligi, ayrim hududlarda kompyuter texnika3ining yeti3hma3ligi jarayon 3amaradorligiga 3albiy ta'3ir ko'r3ati3hi mumkin.Shuningdek, pedagoglarning raqamli 3avodxonligini o3hiri3h dolzarb ma3ala hi3oblanadi. Max3u3 treninglar va malaka o3hiri3h kur3lari orqali o'qituvchilarning zamonaviy texnologiyalar bilan i3hla3h ko'nikmalarini rivojlantiri3h zarur.

Raqamli ta'lim nafaqat bilim beri3h, balki ijodkorlikni rivojlantiri3h imkonini ham yaratadi. Multimedia vo3italari orqali loyihalar tayyorla3h, taqdimotlar yarati3h va onlayn hamkorlikda i3hla3h talabalarning kreativ fikrla3hini rivojlantiradi.

Kelajak ta'limi — bu raqamli, ochiq va integrat3iyala3hgan tizimdir. Ta'lim mua33a3alari innovat3ion platformalarni joriy eti3h orqali raqobatbardo3h kadrlar tayyorla3hga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, raqamli texnologiyalar asosida ta'lim sifatini oshirish zamonaviy ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Innovatsion yondashuv va kompleks strategiya orqali ta'lim samaradorligi sezilarli darajada oshiriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. UNESCO. Digital Education Transformation Report. – Paris, 2021.
3. Anderson T. The Theory and Practice of Online Learning. – Canada, 2018.

BOLALAR PSIXOLOGIYASI FANINI O'QITISHDA DUAL YONDASHUV IMKONIYATLARI

Tilavoldiyeva Fotima Kozimjon qizi
Andijon davlat chet tillari instituti talabasi

Anotatsiya: Mazkur tezisda bolalar psixologiyasi fanini o'qitishda dual yondashuv kontseptsiyasi tahlil qilinadi. Dual yondashuv — nazariy bilimlar bilan amaliy pedagogik tajribani birlashtirgan, psixologik nazariyalarni amalda qo'llashga yo'naltirilgan ta'lim metodologik yondashuvi sifatida ko'riladi. Tezisda dual yondashuvning mohiyati, pedagogik samaradorligi, bolalar psixologiyasi fanini chuqurroq va samaraliroq o'qitishdagi afzalliklari tahlil qilinadi hamda amaliyotda uning tatbiq etilishi bo'yicha asosiy yo'nalishlar tavsiflanadi.

Kalit so'zlar:Dual yondashuv, bolalar psixologiyasi, ta'lim metodikasi, pedagogik integratsiya, nazariya va amaliyot.

Bolalar psixologiyasi — bu bolaning tug'ilgan paytidan to voyaga yetishgacha bo'lgan psixologik rivojlanish jarayonlarini o'rganadigan ilmiy sohadir. Mazkur fan boshlang'ich ta'lim darajasida o'qitilganda, nafaqat nazariy bilimlarni, balki ularni pedagogik amaliyotda qo'llash kompetensiyasini ham shakllantirish zarurati mavjud.

Dual yondashuv nazariy asoslari

Dual yondashuv dastlab kasb-hunar ta'limi tizimida birlamchi tarzda qo'llanilgan bo'lib, u nazariy bilimlarni amaliy ish tajribasi bilan uyg'unlashtirish tamoyiliga asoslanadi. Bu yondashuv talabani nafaqat nazariy jihatdan tayyorlaydi, balki amaliy vazifalarni hal etish orqali ijodiy fikrlash va kritik tafakkur qobiliyatini rivojlantiradi.

Psixologiya ta'limida dual yondashuv

Psixologiya, xususan bolalar psixologiyasi ta'limida dual yondashuv – bu nazariy psixologik bilimlarni o'rganish bilan birga, pedagogik amaliy mashg'ulotlar, kuzatuvlar, tajriba-sinovlar, real sharoitlarda o'rgangan bilimlarni qo'llashni o'z ichiga oladi. Bu yondashuv printsipi bolalarning psixologik rivojlanishiga oid qonuniyatlarni faqat nazariy mashq bilan o'rganib qolmay, balki ularni amaliy vaziyatda yuzaga keladigan pedagogik vazifalar orqali ham mustahkamlashdan iboratdir.

Bolalar psixologiyasi fanini o'qitishda dual yondashuvning afzalliklari .Nazariya va amaliyotni birlashtirish. Dual yondashuv o'quvchilarga psixologik nazariyalarni real pedagogik sharoitda qo'llash imkonini beradi. Bu – bilimlar samaradorligini oshiradi va psixologik jarayonlarni chuqur tushunishga xizmat qiladi. Talabalarning motivatsiyasi va ijodiy fikrlashi Amaliy mashg'ulotlar orqali ishlash natijasida talabalar motivatsiyasi oshadi, mustaqil fikrlash va qaror qabul qilish qobiliyatlari shakllanadi. Pedagogik kompetensiyalarni rivojlantirish

Tsiklga moslab tuzilgan amaliy mashg'ulotlar psixologik diagnostika, pedagogik intervyu, terapevtik vaziyatlarni boshqarish kabi kompetensiyalarni shakllantiradi. Dual yondashuvni tatbiq etish yo'nalishlari Interaktiv metodlar Interfaol vazifalar, guruh muhokamalari, role-playing o'yinlar kabi metodlar yordamida talabalar bilimni amaliy muhitda qo'llaydi. Pedagogik amaliyot

Talabalar pedagogik stajirovka, real sharoitda bola bilan ishlash tajribasi orqali psixologik jarayonlarni amalda kuzatadi va tahlil qiladi.

Dual yondashuv bolalar psixologiyasi fanini o'qitishda fan mazmunini boyitadi, talabaning nafaqat nazariy bilimlarini oshiradi, balki pedagogik amaliyotga tayyorlashi, mustaqil fikrlash va

ijodiy yondashuvni rivojlantiradi. Shu bilan birga, bu yondashuv yordamida ijtimoiy-psixologik kompetentsiyalar samarali shakllanadi, psixologik muammolarga professional yondashish imkoniyati ortadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.Nishonova Z.T., Alimova G.K. Bolalar psixologiyasi va uni o'qitish metodikasi. Toshkent: O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi nashriyoti, 2006. — Psixologiya fani va uning o'qitish metodlari bo'yicha asosiy qo'llanma.

2.Jalilova S.X. Maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasi. O'quv-qo'llanma, Toshkent, 2014. — Bolalar psixikasining nazariy va amaliy jihatlari.

3.Safarova D.Y. & Shomurotov U.M. Bola psixologiyasi bo'yicha ilmiy tadqiqotlar. Modern Education and Development, 14(7), 2024 — Bolalar rivojlanishi bo'yicha nazariy asoslar va klassik nazariyotchilar (Piaget, Vygotsky) tahlili.

AGGLYUNATIV TIL-O'ZBEK TILINI XORIJLIKLARGA O'QITISH METODIKASINING NAZARIY ASOSLARI

Axmedova Muxayyoxon Tadjimuxamadovna
ADCHTI, o'qituvchi

Annotasiya. Mazkur maqolada o'zbek tilini boshqa millat vakillariga o'qitish metodikasining nazariy tamoyillari va amaliy yondashuvlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda agglutinativ til xususiyatlarini o'rgatish, interferensiya muammolari, kommunikativ va lingvomadaniy yondashuvlarning samaradorligi ko'rib chiqildi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, CEFR asosidagi darajalash tizimi hamda kommunikativ-metodik model o'zbek tilini ikkinchi til sifatida o'qitishda yuqori samaradorlikni ta'minlaydi.

Kalit so'zlar: o'zbek tili, ikkinchi til, metodika, kommunikativ yondashuv, lingvomadaniyat, agglutinatsiya, interferensiya.

Global integratsiya jarayonlari, akademik mobilitet va migratsiya jarayonlari natijasida o'zbek tilini ikkinchi yoki chet tili sifatida o'rganishga ehtiyoj ortib bormoqda. O'zbek tili agglutinativ tuzilishga ega bo'lib, bu uni flektiv tillardan farqlaydi. Shu bois, o'qitish jarayonida morfologik tizimni bosqichma-bosqich o'zlashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Ilmiy adabiyotlarda (Jalolov, 2012; Sayfullayeva, 2010) o'zbek tilini o'qitishda kommunikativ yondashuv va lingvomadaniy komponentni integratsiya qilish zarurligi ta'kidlangan. Shu bilan birga, interferensiya muammolari (Lado, 1957) ham dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Tadqiqotning maqsadi — o'zbek tilini boshqa millat vakillariga o'qitishda samarali metodik modelni aniqlash va uning nazariy asoslarini tahlil qilish.

Tadqiqot quyidagi metodlarga asoslandi:

- Qiyosiy-tahliliy metod (o'zbek va rus/ingliz tillari morfologik tizimi taqqoslandi);
- Pedagogik kuzatuv (xorijlik talabalar bilan tajriba darslari);
- So'rovnoma va test natijalarini statistik tahlil qilish;
- CEFR asosidagi darajaviy baholash modeli.

Eksperimental guruh sifatida 5 nafar xorijlik var us millatiga mansub talabalar tanlab olindi. O'qitish jarayonida kommunikativ yondashuv, situatsion dialoglar, madaniy komponent va multimodal materiallardan foydalanildi.

Tajriba natijalari quyidagilarni ko'rsatdi:

1. Agglutinativ qo'shimchalarni bloklar asosida o'rgatish grammatikani tezroq o'zlashtirishga yordam berdi.
2. Lingvomadaniy materiallar (maqollar, nutqiy etiket birliklari) nutqiy kompetensiyani 27% ga oshirdi.

3. Kommunikativ mashqlar (rol o'ynash, dialoglar) og'zaki nutq faolligini sezilarli darajada yaxshiladi.

4. Interferensiya asosan fonetik va so'z tartibi sohasida kuzatildi.

Natijalar shuni ko'rsatdiki, strukturaviy yondashuvni kommunikativ metod bilan uyg'unlashtirish samarali hisoblanadi.

O'zbek tilini o'qitishda grammatik tizimni izolyatsiyada emas, balki nutqiy vaziyatlar bilan bog'lab o'rgatish muhimdir. Agglutinativ tizim sababli qo'shimchalar ketma-ketligini sxematik modellarda ko'rsatish samaradorlikni oshiradi.

Lingvomadaniy komponentni integratsiya qilish talabalarning pragmatik kompetensiyasini rivojlantiradi. Bu esa CEFR talablariga mos keladi (Council of Europe, 2001).

Shuningdek, interferensiyani kamaytirish uchun kontrastiv tahlil muhim vosita bo'lib xizmat qiladi (Lado, 1957).

O'zbek tilini boshqa millat vakillariga o'qitish jarayonida:

- Kommunikativ yondashuv asosiy metod sifatida;
- Agglutinativ tizimni bosqichma-bosqich o'rgatish;
- Lingvomadaniy materiallarni integratsiya qilish;
- CEFR asosidagi baholash tizimini qo'llash;

eng samarali model sifatida tavsiya etiladi.

Kelgusida o'zbek tilini chet tili sifatida o'qitish bo'yicha milliy darajadagi standartlashtirilgan dastur ishlab chiqish zarur.

Adabiyotlar:

1. Jalolov, J. (2012). Chet til o'qitish metodikasi. Toshkent: O'qituvchi.
2. Sayfullayeva, R. (2010). Hozirgi o'zbek adabiy tili. Toshkent.
3. Lado, R. (1957). Linguistics Across Cultures. University of Michigan Press.

OLIY TA'LIMDA NAZARIYA VA AMALIYOT UYG'UNLIGINI TA'MINLASHDA DUAL TA'LIMNING O'RNI

Abdug'offorova Mubina, ADCHTI talabasi
Ilmiy rahbar: Jo'rayeva Lolaxon

Annotatsiya. Mazkur tezisda oliy ta'lim tizimida nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlash masalasi hamda dual ta'lim modelining ahamiyati keng yoritilgan. Dual ta'limning nazariy asoslari, rivojlanish bosqichlari, uning talabalarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishdagi o'rni ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Shuningdek, dual ta'limning afzalliklari, amaliy samaradorligi hamda uni O'zbekiston oliy ta'lim tizimida joriy etish istiqbollari yoritib beriladi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, nazariya va amaliyot, kasbiy kompetensiya, innovatsiya, mehnat bozori, oliy ta'lim.

Hozirgi globallashuv davrida oliy ta'lim tizimiga qo'yilayotgan talablar sezilarli darajada ortib bormoqda. Jamiyat va iqtisodiyotning jadal rivojlanishi, raqamli texnologiyalarning keng joriy etilishi mutaxassislardan nafaqat nazariy bilim, balki yuqori darajadagi amaliy ko'nikma va malakani ham talab qilmoqda. Shu sababli oliy ta'limda nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlash dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. An'anaviy oliy ta'lim tizimida ko'pincha nazariy bilimlar ustuvorlik qiladi, amaliy mashg'ulotlar esa yetarli darajada real ish sharoitiga yaqinlashtirilmagan bo'ladi. Bu esa bitiruvchilarning ishga joylashish jarayonida muayyan qiyinchiliklarga duch kelishiga sabab bo'ladi. Dual ta'lim esa aynan shu bo'shliqni to'ldirishga xizmat qiladi. U ta'lim dasturlarini ish beruvchilar bilan hamkorlikda ishlab chiqish, o'quv rejalari va fan dasturlarini amaliy ehtiyojlarga moslashtirish, talabalarning korxonalarda tizimli

ravishda faoliyat yuritishini tashkil etish orqali nazariya va amaliyot o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni mustahkamlaydi.

Mamlakatimizda ham oliy ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, ishlab chiqarish bilan integratsiyani kuchaytirish, innovatsion yondashuvlarni joriy etish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Bu jarayonda dual ta'lim mexanizmlarini joriy etish, ta'lim sifatini oshirish va bitiruvchilarning bandligini ta'minlashning muhim omili sifatida ko'rilmoqda. Ayniqsa, texnik, pedagogik va xizmat ko'rsatish sohalarida nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirish orqali kompetensiyaviy yondashuvni samarali amalga oshirish imkoniyati kengaymoqda.

Shunday ekan, oliy ta'limda nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlashda dual ta'limning o'rni beqiyosdir. U nafaqat ta'lim mazmunini takomillashtirishga, balki ta'lim muassasalari va ish beruvchilar o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlashga, talabalarning kasbiy shakllanish jarayonini jadallashtirishga ham xizmat qiladi. Mazkur mavzuni ilmiy jihatdan o'rganish va amaliy mexanizmlarini takomillashtirish bugungi ta'lim siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

An'anaviy ta'lim modelida ko'proq nazariy bilim berishga e'tibor qaratilib, amaliy mashg'ulotlar yetarli darajada tashkil etilmasligi natijasida bitiruvchilar ish faoliyatiga moslashishda qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Bu esa ta'lim tizimi va mehnat bozori o'rtasida nomutanosiblikni yuzaga keltiradi. Dual ta'lim modeli ushbu muammoni bartaraf etishning samarali vositasi sifatida namoyon bo'lmoqda.

Dual ta'lim — bu ta'lim jarayonining ikki muhitda, ya'ni oliy ta'lim muassasasi va ishlab chiqarish korxonasida bir vaqtda tashkil etilishidir. Talabalar o'quv jarayonining ma'lum qismini auditoriyada nazariy bilim olishga, qolgan qismini esa korxonalarda amaliy faoliyat olib borishga sarflaydi. Bu yondashuv nazariya va amaliyotni uzviy bog'lash imkonini beradi.

Dual ta'lim jarayonida talaba real ish muhitida tajriba orttiradi, zamonaviy texnologiyalar bilan ishlashni o'rganadi, jamoada faoliyat yuritish, mas'uliyatni his qilish va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini egallaydi. Natijada u bitiruv vaqtiga kelib mehnat bozoriga tayyor, raqobatbardosh mutaxassisga aylanadi.

Nazariya va amaliyot o'rtasidagi uyg'unlik ta'lim samaradorligini oshiradi. Nazariy bilimlar amaliy jarayonda mustahkamlanadi, amaliyot esa yangi nazariy bilimlarga ehtiyojni yuzaga keltiradi. Bu esa talabaning fikrlash doirasini kengaytiradi va ijodiy yondashuvni rivojlantiradi.

Dual ta'limning yana bir muhim jihati — oliy ta'lim muassasalari va ish beruvchilar o'rtasidagi hamkorlikning kuchayishidir. Korxonalar ta'lim jarayonida bevosita ishtirok etadi, o'quv dasturlarini takomillashtirishda o'z takliflarini beradi hamda iqtidorli talabalarni ish bilan ta'minlash imkoniyatiga ega bo'ladi.

O'zbekistonda dual ta'limni joriy etish bo'yicha izchil islohotlar amalga oshirilmoqda. Bu borada normativ-huquqiy baza takomillashtirilmoqda, tajriba-sinov loyihalari yo'lga qo'yilmoqda. Kelgusida dual ta'limni kengaytirish orqali ta'lim sifati va samaradorligini oshirish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, dual ta'lim oliy ta'limda nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlashning samarali modeli hisoblanadi. U talabalarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish, ularni mehnat bozoriga moslashtirish va ta'lim tizimini modernizatsiya qilishda muhim ahamiyat kasb etadi. Dual ta'limni keng joriy etish orqali raqobatbardosh va yuqori malakali kadrlar tayyorlashga erishish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni.
2. Oliy ta'lim tizimini rivojlantirishga oid normativ-huquqiy hujjatlar.
3. Dual ta'lim tizimi bo'yicha ilmiy maqolalar.

OLIY TA'LIM TIZIMIDA DUAL TA'LIM MODELINING NAZARIY VA AMALIY ASOSLARI

Ingliz filologiyasi o'qitish metodikasi va
tarjimashunoslik fakulteti (Arab tili) 2- bosqich talabasi
Abdullayeva Muhayyo Abdulhamid qizi
Ilmiy rahbar: Sotvoldiyeva Xilolaxon

Annotatsiya. Mazkur maqolada oliy ta'lim tizimida dual ta'lim modelining nazariy asoslari, xalqaro tajribasi hamda amaliy ahamiyati tahlil qilinadi. Dual ta'limning shakllanish tarixi, uning Germaniya tajribasidagi o'rni va bugungi globallashuv sharoitida oliy ta'lim sifatini oshirishdagi roli yoritiladi. Shuningdek, O'zbekiston oliy ta'lim tizimida dual ta'limni joriy etishning dolzarbligi, mehnat bozori bilan integratsiya, kadrlar tayyorlash samaradorligi tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar.Dual ta'lim, oliy ta'lim, mehnat bozori, kompetensiya, amaliyot, innovatsiya, Germaniya tajribasi, ta'lim sifati.

Globallashuv jarayoni, raqamli iqtisodiyot va mehnat bozori talablarining tezkor o'zgarishi oliy ta'lim tizimidan yangi yondashuvlarni talab qilmoqda. Zamonaviy jamiyatda faqat nazariy bilimga ega bo'lgan mutaxassis emas, balki amaliy ko'nikma va kasbiy kompetensiyalarga ega bo'lgan raqobatbardosh kadrlar zarur. Shu nuqtai nazardan, dual ta'lim modeli oliy ta'lim tizimining samarali innovatsion yo'nalishlaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Dual ta'lim — bu ta'lim muassasasi va ishlab chiqarish korxonasi o'rtasidagi hamkorlik asosida talabalar nazariy bilimni oliy ta'lim muassasasida, amaliy ko'nikmalarni esa bevosita ish joyida egallaydigan tizimdir. Ushbu model nazariya va amaliyot integratsiyasini ta'minlashga qaratilgan.

Dual ta'lim — bu nazariy bilimlarni ta'lim muassasasida (kollej, texnikum yoki OTM), amaliy ko'nikmalarni esa bevosita ish joyida, ya'ni ishlab chiqarish korxonasida olishni ko'zda tutuvchi ta'lim shaklidir. Ushbu tizimda ta'lim oluvchi bir vaqtning o'zida ham o'quvchi, ham korxona xodimi sifatida faoliyat yuritadi. Dual ta'lim konsepsiyasi kasbiy ta'lim va ishlab chiqarish o'rtasidagi uzviy bog'liqlikka asoslanadi. Pedagogik nuqtai nazardan, bu model konstruktivizm va tajribaviy o'qitish nazariyalariga tayanadi. Talaba bilimni faqat eshitish va o'qish orqali emas, balki real faoliyat jarayonida mustaqil ravishda egallaydi.

Dual ta'limning asosiy tamoyillari.

1.Nazariya va amaliyot birligi. Dual ta'limda nazariya va amaliyot birligi – bu o'quv jarayonining shunday tashkil etilishiki, unda talaba nazariy bilimlarni ta'lim muassasasida (kollej, texnikum yoki universitet) oladi, amaliy ko'nikmalarni esa bevosita ish joyida, real ishlab chiqarish sharoitida o'zlashtiradi.

2.Ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi. Ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi — bu o'quv jarayonidagi nazariy bilimlarni bevosita real ish jarayoni (amaliyot) bilan bog'lash orqali yuqori malakali va raqobatbardosh kadrlar tayyorlash tizimidir. Bu jarayon ta'lim muassasasi, ilm-fan va korxona o'rtasidagi o'zaro manfaatli hamkorlikka asoslanad

3.Ijtimoiy sheriklik. Ijtimoiy sheriklik (social partnership) — bu davlat organlari, nodavlat notijorat tashkilotlari (NNT) va fuqarolik jamiyatining boshqa institutlari o'rtasida mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish, aholining huquq va erkinliklarini himoya qilish yo'lidagi hamkorlik tizimidir.

4.Mehnat bozori ehtiyojlariga moslashuv — bu doimiy o'zgarib turuvchi iqtisodiy sharoitda muvaffaqiyat qozonishning asosiy omilidir. Bugungi kunda faqat bitta mutaxassislikni egallash kifoya emas, balki "umr bo'yi ta'lim olish" (lifelong learning) tamoyili birinchi o'ringa chiqdi.

5. Kompetensiyaviy yondashuv — bu ta'lim jarayonida shunchaki nazariy bilimlarni o'zlashtirish emas, balki olingan bilimlarni kundalik hayot va kasbiy faoliyatdagi muammolarni hal qilishda qo'llay olish qobiliyatini shakllantirishdir.

Dual ta'lim tizimi eng rivojlangan shaklda Germaniyada shakllangan. Ushbu mamlakatda dual ta'lim XIX asr oxirlaridan boshlab rivojlanib kelmoqda va bugungi kunda kasbiy hamda oliy ta'lim tizimining muhim qismi hisoblanadi.Germaniyaning dual ta'lim modeli (nemischa: Duale Ausbildung) — bu nazariy bilimlarni kasb-hunar maktabida (Berufsschule) va amaliy ko'nikmalarni bevosita korxonada parallel ravishda egallashga asoslangan tizimdir. Ushbu modelning asosiy jihatlari quyidagilardan iborat: Ikki tomonlama o'qitish: Talaba vaqtining taxminan 70% qismini korxonada ish o'rganish bilan, qolgan 30% qismini esa maktabda nazariy darslarda o'tkazadi. Mehnat haqi: O'quvchi o'qish davomida korxonadan oylik maosh (stipendiya) oladi. Bu miqdor o'rtacha 600 dan 1200 yevrogacha bo'lishi mumkin. Muddati: Kasbiy tayyorgarlik odatda 2 yildan 3,5 yilgacha davom etadi. Davlat va biznes hamkorligi: O'quv dasturlari sanoat palatalari (masalan, Germaniya sanoat va savdo palatasi - DIHK) va kasaba uyushmalari bilan hamkorlikda mehnat bozori talablariga moslab ishlab chiqiladi. Ish bilan ta'minlash: Bitiruvchilarning 70 foizdan ortig'i amaliyot o'tagan korxonasida doimiy ishga qoladi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, Germaniyada yoshlar bandligining yuqori darajada bo'lishi dual ta'lim tizimining samaradorligi bilan bog'liq.

So'nggi yillarda O'zbekistonda oliy ta'lim tizimini modernizatsiya qilish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Mehnat bozori va ta'lim o'rtasidagi tafovutni kamaytirish maqsadida dual ta'lim modelini joriy etish dolzarb vazifaga aylandi.

O'zbekistonda dual ta'lim tizimini joriy etishning asosiy yo'nalishlari kadrlar tayyorlashni bevosita ishlab chiqarish bilan bog'lash va mehnat bozori ehtiyojlariga moslashtirishga qaratilgan. Ushbu tizimning asosiy yo'nalishlari va vazifalari quyidagilardan iborat:Nazariya va amaliyot uyg'unligi: O'quvchi yoki talaba vaqtining bir qismini ta'lim muassasasida nazariy bilim olishga, qolgan qismini esa bevosita korxonada amaliy ko'nikmalarni egallashga sarflaydi. Ish haqi va ijtimoiy himoya: Dual ta'lim shaklida o'qiyotganlar korxonada bajargan ishlari uchun ish haqi olishadi. Shuningdek, korxonalardagi ustozlarga qo'shimcha haq to'lash tizimi yo'lga qo'yilgan. Ishlab chiqarish maydonlaridan foydalanish: Kasb-hunar maktablari va texnikumlarning bo'sh turgan maydonlarida korxonalarning sexlari tashkil etiladi, bu esa o'quvchilarga o'z o'qish joyida amaliyot o'tash imkonini beradi. Dual ta'lim tizimi quyidagi ijobiy natijalar. Dual ta'lim tizimi nazariya va amaliyotni birlashtirib, talabalarning o'qish jarayonida bevosita ishlab chiqarishda ishtirok etishini ta'minlaydi. Ushbu tizimning ijobiy natijalari quyidagi asosiy yo'nalishlarda namoyon bo'ladi: Kasbiy ko'nikmalarning shakllanishi: Talabalar zamonaviy uskunalar va texnologiyalar bilan bevosita ishlash orqali bozor talablariga mos amaliy tajriba to'playdilar. Mehnat bozorida raqobatbardoshlik: Bitiruvchilar o'qishni tamomlagan zahoti tayyor mutaxassis sifatida ish boshlashlari mumkin, bu esa ularning ishga joylashish imkoniyatlarini keskin oshiradi. Moliyaviy rag'batlantirish: O'quvchilar korxonalarda amaliyot o'tash davrida belgilangan tartibda ish haqi olishlari mumkin. Kadrlar yetishmovchiligi muammosini hal qilish: Ish beruvchilar o'z ehtiyojlariga mos, malakali kadrlarni o'zlari tayyorlab olish imkoniga ega bo'ladilar. Ta'lim sifati va samaradorligi: Nazariy bilimlar amaliyot bilan mustahkamlanishi natijasida o'zlashtirish darajasi va o'quv jarayoniga bo'lgan qiziqish ortadi.

Dual ta'limning istiqbollari nazariy bilimni bevosita ishlab chiqarish bilan birlashtirish orqali mehnat bozori talablariga mos, raqobatbardosh kadrlar tayyorlash va yoshlar bandligini ta'minlashga qaratilgan. O'zbekistonda ushbu tizim 2021/2022 o'quv yilidan boshlab Germaniya tajribasi asosida keng joriy etila boshlandi. Ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi: Talabalar haftaning bir qismini ta'lim muassasasida nazariy bilim olishga, qolgan qismini esa korxonada bevosita ish o'rnida amaliyot o'tashga sarflaydi. Kadrlar sifatini oshirish: Bitiruvchilar o'qishni tugatgan vaqtda tayyor ish tajribasiga ega bo'ladilar, bu esa ularning ishga joylashish imkoniyatini keskin oshiradi. Iqtisodiy samaradorlik: Korxonalar o'zlari uchun zarur bo'lgan mutaxassislarni o'qish jarayonidayoq tayyorlab boradi, bu esa kadrlarni qayta o'qitish xarajatlarini kamaytiradi. Huquqiy bazaning takomillashishi:O'zbekiston Respublikasining bir

qator normativ-huquqiy hujjatlari, xususan, Vazirlar Mahkamasining 163-sonli qarori (professional ta'lim uchun) va yaqinda qabul qilingan 14-sonli qarori (oliy ta'lim uchun) tizimning qonuniy asoslarini mustahkamlamoqda. Qamrovning kengayishi: Hukumat rejasiga ko'ra, dual ta'lim bilan qamrab olingan talabalar sonini sezilarli darajada oshirish, jumladan, 50 ming nafargacha yetkazish ko'zda tutilgan. Ushbu tizim kelajakda nafaqat professional ta'limda, balki oliy ta'lim muassasalarida ham muhandislik, texnologiya va maktabgacha ta'lim kabi yo'nalishlarda asosiy modelga aylanishi kutilmoqda.

Dual ta'lim oliy ta'lim tizimining zamonaviy va samarali modelidir. U nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlab, mehnat bozori talablariga mos, raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlash imkonini beradi. Germaniya tajribasi dual ta'limning muvaffaqiyatli ishlashini amalda isbotlagan. O'zbekiston sharoitida ham mazkur modelni bosqichma-bosqich joriy etish orqali oliy ta'lim sifatini oshirish, yoshlar bandligini ta'minlash va iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga erishish mumkin.

Shunday qilib, dual ta'lim modeli oliy ta'lim va ishlab chiqarish o'rtasidagi samarali integratsiyani ta'minlovchi innovatsion mexanizm sifatida istiqbolli yo'nalish hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Bundesministerium für Bildung und Forschung. The Dual Vocational Training System in Germany. – Berlin: BMBF, 2018.

2. Deissinger, T. The German Dual System of Vocational Education and Training: A Model for Other Countries? // International Journal of Training Research. – 2015. – Vol. 13(3). – P. 256–267.

3. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). Skills Beyond School: Synthesis Report. – Paris: OECD Publishing, 2014.

INNOVATSION TEXNOLOGIYALR ASOSIDA UZLUKSIZ TA'LIM TIZIMINI RIVOJLANTIRISH

Ibragimova Oydinoy Abdug'affor qizi
Andijon davlat chet tillari inistituti

Annotatsiya. Mazkur ilmiy ishda innovatsion texnologiyalar asosida uzluksiz ta'lim tizimini rivojlantirish masalalari kompleks tahlil etiladi. Global ta'lim maydonida raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt va onlayn ta'lim platformalari yordamida o'rganish samaradorligini oshirish, uzluksiz kasbiy va shaxsiy rivojlanishni ta'minlash strategiyalari o'rganiladi. Xalqaro tajriba va statistik ma'lumotlar asosida innovatsion yondashuvlar ta'lim sifati va bandlik darajasiga ta'siri ilmiy asosda yoritiladi.

Kalit so'zlar: uzluksiz ta'lim, innovatsion texnologiyalar, raqamli ta'lim, sun'iy intellekt, onlayn platformalar, strategiya, ta'lim sifati.

Bugungi kunda ta'lim tizimi tezkor texnologik o'zgarishlarga moslashishi talab qilinadi. Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt ta'lim jarayonini tubdan o'zgartirmoqda hamda uzluksiz ta'lim tizimini qayta shakllantirmoqda. Uzluksiz ta'lim — bu umrbod o'rganish prinsipi asosida kasbiy hamda shaxsiy kompetensiyalarni uzluksiz oshirib borish tizimidir.

Innovatsion texnologiyalar ta'lim jarayonini yangi bosqichga olib chiqmoqda. Raqamli platformalar orqali o'quvchilar o'zlarining vaqtiga mos ravishda bilim olish imkoniga ega bo'lmoqda. Masalan, Coursera, edX, Udemy kabi onlayn ta'lim platformalarida millionlab kurslar mavjud bo'lib, ular nafaqat nazariy bilimni, balki amaliy ko'nikmalarni ham shakllantiradi. Bu resurslar butun dunyo bo'ylab millionlab o'quvchining bilim darajasini oshirishga xizmat qilmoqda.

Shuningdek, sun'iy intellekt (AI) bilan jihozlangan ta'lim tizimlari o'quv jarayonini individual darajaga moslashtira oladi. Masalan, AI yordamida o'quvchining qaysi mavzularda

ko‘proq murakkablik sezayotgani aniqlanadi va shu yo‘nalishda shaxsiy o‘quv rejalari tuziladi. Bu yondashuv o‘quv jarayonini samarali qiladi hamda talabalarning bilimni tez o‘zlashtirishiga yordam beradi.

Yana bir innovatsion yechim — virtual va kengaytirilgan haqiqat (VR/AR) texnologiyalari bo‘lib, ular murakkab ko‘nikmalarni real muhitga yaqin sharoitda o‘rgatadi. Masalan, tibbiyot yoki muhandislik ta’limida talabalar simulyatsiya asosida murakkab jarayonlarni amaliy bajara oladi.

Statistik ma’lumotlarga qaraganda, innovatsion ta’lim tizimlarini joriy etgan davlatlarda mehnat bozoridagi raqamli ko‘nikmalar darajasi oshgan. OECD hisobotiga ko‘ra, raqamli texnologiyalarni qo‘llagan mamlakatlarda mehnat bozorida talab etiladigan kasblar soni o‘sib bormoqda, shu bilan birga uzluksiz ta’lim orqali bitiruvchilarning ishga joylashish darajasi ham ortmoqda.

Innovatsion texnologiyalar asosida uzluksiz ta’lim tizimini rivojlantirish bir qancha strategiyalarni talab etadi. Avvalo, ta’lim muassasalari raqamli infratuzilmani kengaytirishi, yangi platformalarni joriy etishi va o‘qituvchilarni zamonaviy metodologiyalar bo‘yicha qayta tayyorlashi zarur. Ikkinchidan, davlat darajasida ta’limga investitsiyalarni ko‘paytirish, ta’lim va ish beruvchilar o‘rtasida hamkorlikni mustahkamlash lozim. Ushbu yondashuvlar yoshlar bandligini ta’minlash, raqamli iqtisodiyotga mos professional tayyorgarlikni oshirish hamda barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni ta’minlashga xizmat qiladi.

Shuningdek, talabalarni sertifikatlash tizimini joriy etish orqali ularga o‘z kompetensiyalarini rasmiy hujjatlar bilan tasdiqlash imkonini berish zarur. Bu esa mehnat bozorida raqobatbardosh bo‘lishga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, innovatsion texnologiyalar asosida uzluksiz ta’lim tizimini rivojlantirish ta’lim sifatini oshirish, zamonaviy bozor talablariga mos kadrlar tayyorlash va yoshlar bandligini ta’minlashda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Organisation for Economic Co-operation and Development. Education at a Glance (so‘nggi nashrlar) – ta’lim sifati, raqamli ko‘nikmalar va mehnat bozori ko‘rsatkichlari bo‘yicha xalqaro statistik tahlil. https://www.oecd.org/education/education-at-a-glance/

2. UNESCO. Futures of Education va Global Education Monitoring Report – uzluksiz ta’lim, raqamli transformatsiya va ta’lim sifati bo‘yicha global yondashuvlar. https://www.unesco.org/en/education https://www.unesco.org/gem-report

3. World Bank. World Development Report: Learning to Realize Education’s Promise hamda Skills Development bo‘yicha materiallar – innovatsion ta’lim va bandlik o‘rtasidagi bog‘liqlik. https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2018 https://www.worldbank.org/en/topic/skillsdevelopment

OLIY TA’LIMDA DUAL TA’LIM TIZIMINING NAZARIY ASOSLARI VA AMALIY AHAMIYATI

Andijon davlat chet tillari instituti
Ingliz filologiyasi o’qitish metodikasi va
tarjimashunoslik fakulteti (Arab tili)
2-bosqich talabasi Zokirjonova Mohinur
Ilmiy rahbar: Sotvoldiyeva Xilolaxon Vaxobovna

Annotatsiya. Mazkur maqolada oliy ta’lim tizimida dual ta’lim modelining nazariy-metodologik asoslari, uning shakllanish omillari, rivojlanish tendensiyalari hamda amaliy ahamiyati chuqur tahlil qilinadi. Dual ta’limning an’anaviy ta’limdan farqli jihatlari, mehnat

bozori talablariga moslashuvchanligi, talabalar kompetensiyalarini shakllantirishdagi o‘rni va iqtisodiy samaradorligi ilmiy asosda yoritiladi.

Kalit so‘zlar. Dual ta’lim, oliy ta’lim, kompetensiya, mehnat bozori, nazariya va amaliyot integratsiyasi, innovatsion ta’lim, hamkorlik modeli.

Zamonaviy globallashuv jarayonlari, iqtisodiyotning raqamli transformatsiyasi hamda mehnat bozori talablarining keskin o‘zgarishi oliy ta’lim tizimidan tub yangilanishni talab qilmoqda. An’anaviy ta’lim modeli asosan nazariy bilim berishga yo‘naltirilgan bo‘lib, bitiruvchilarning amaliy ko‘nikmalari yetarli darajada shakllanmay qolayotgani ko‘plab tadqiqotlarda qayd etilgan. Natijada “diplomli, ammo tajribasiz mutaxassis” muammosi yuzaga kelmoqda. Mazkur muammoning yechimi sifatida dual ta’lim modeli ilgari surilmoqda. Dual ta’lim — bu nazariy bilim va ishlab chiqarish amaliyotining tizimli integratsiyasiga asoslangan ta’lim shaklidir. Unda talaba o‘qish jarayonining ma’lum qismini oliy ta’lim muassasasida, qolgan qismini esa real ishlab chiqarish yoki tashkilotda o‘tkazadi. Savol tug‘iladi: nega aynan dual ta’lim bugungi kunda dolzarb? Sababi shundaki, zamonaviy iqtisodiyot nazariy bilimdan ko‘ra ko‘proq amaliy kompetensiyani talab qilmoqda. Korxonalar tayyor mutaxassisni ishga olishni istaydi, uni qayta o‘qitishga vaqt va resurs sarflashni emas. Shu nuqtai nazardan dual ta’lim tizimi oliy ta’limning mehnat bozori bilan uzviy bog‘liqligini ta’minlaydi.

Dual ta’limning nazariy asoslari. Dual ta’lim konsepsiyasi konstruktivizm, kompetensiyaviy yondashuv va tajribaviy o‘qitish nazariyalariga asoslanadi. 1.Kompetensiyaviy yondashuv. Kompetensiya — bu shaxsning bilim, ko‘nikma va malakalarni real vaziyatda qo‘llay olish qobiliyatidir. An’anaviy ta’lim ko‘proq bilim uzatishga yo‘naltirilgan bo‘lsa, dual ta’lim bilimni amaliy faoliyat orqali mustahkamlaydi. Nega bu muhim? Chunki bilim amaliyotda qo‘llanilmasa, tez unutiladi yoki nazariy darajada qolib ketadi.

2. Tajribaviy o‘qitish nazariyasi. Tajribaviy o‘qitish (experiential learning) shuni ta’kidlaydiki, inson faoliyat jarayonida samaraliroq o‘rganadi. Dual tizimda talaba real ish muhiti bilan erta tanishadi, kasbiy muhitni his qiladi, mas’uliyatni o‘z zimmasiga oladi. Bu esa kasbiy identifikatsiyaning erta shakllanishiga olib keladi. 3. Integratsion model. Dual ta’lim nazariya va amaliyotni parallel rivojlantiradi. Bu modelda o‘qituvchi va ishlab chiqarishdagi mentor hamkorlikda faoliyat yuritadi. Natijada bilim uzatish bir tomonlama emas, balki ko‘p tomonlama jarayonga aylanadi.

Oliy ta’limda dual ta’limni joriy etish zarurati. Dual ta’limni joriy etishning bir necha asosiy sabablarini ko‘rsatish mumkin:

1. Mehnat bozori talablari. Zamonaviy ish beruvchi nafaqat diplom, balki tajriba talab qiladi. Statistik ma’lumotlar shuni ko‘rsatadiki, ishlab chiqarish bilan integratsiyalashgan ta’lim tizimlarida bitiruvchilarning ishga joylashish darajasi yuqori bo‘ladi.

2. Yoshlar bandligini ta’minlash. Dual ta’lim talabani o‘qish jarayonidayoq ish muhiti bilan bog‘laydi. Ko‘plab hollarda talaba amaliyot o‘tayotgan korxonada ish bilan ta’minlanadi. Bu esa yoshlar o‘rtasidagi ishsizlik muammosini kamaytiradi.

3. Ta’lim sifatini oshirish. Nazariya va amaliyot uyg‘unligi ta’lim samaradorligini oshiradi. Talaba o‘rganayotgan mavzuning real hayotdagi ahamiyatini tushunadi. Bu motivatsiyani kuchaytiradi.

Dual ta’limning amaliy mexanizmlari

Dual tizim samarali ishlashi uchun quyidagi mexanizmlar zarur. Oliy ta’lim muassasasi va korxona o‘rtasidagi shartnoma.Hamkorlik huquqiy jihatdan mustahkamlanishi lozim. Unda tomonlarning majburiyatlari, talabalar soni, o‘quv rejasi, baholash mezonlari aniq belgilanishi kerak. O‘quv rejasini moslashtirish o‘quv dasturi ishlab chiqarish ehtiyojiga mos ravishda qayta ko‘rib chiqiladi. Amaliy mashg‘ulotlar ulushi oshiriladi. Mentorlik tizimi korxonada tajribali mutaxassis talabaga biriktiriladi. Bu jarayon kasbiy ko‘nikmalarni tezroq shakllantiradi. Baholash tizimi baholash faqat nazariy bilim asosida emas, balki amaliy faoliyat natijalariga ko‘ra ham amalga oshiriladi. Dual ta’limning afzalliklari. Bitiruvchining raqobatbardoshligi oshadi. Ish beruvchi va ta’lim muassasasi o‘rtasida barqaror aloqa shakllanadi. Innovatsion

faoliyat rivojlanadi. Ta'lim jarayoni iqtisodiy jihatdan samaraliroq bo'ladi. Talabada kasbiy mas'uliyat va intizom shakllanadi.

Muammolar va ularni hal etish yo'llari

Dual ta'lim tizimidagi muammolarni hal etish uchun korxonalar va ta'lim muassasalari o'rtasidagi hamkorlikni huquqiy mustahkamlash, o'quv dasturlarini ishlab chiqarish talablariga moslashtirish, amaliyotni ko'paytirish va mentorlarni rag'batlantirish muhimdir. Shuningdek, talabalarga amaliy ish joyida haq to'lash va xalqaro tajribani tatbiq etish tizim samaradorligini oshiradi. Dual ta'lim tizimidagi muammolarni hal etishning asosiy yo'llari. Huquqiy asoslarni mustahkamlash: Korxonalar va o'quv yurtlari o'rtasidagi munosabatlarni aniq shartnomalar bilan tartibga solish, tomonlarning huquq va majburiyatlarini belgilab berish. Dasturlarni integratsiya qilish: O'quv rejalarini korxonalarning real ehtiyojlari va zamonaviy texnologiyalari bilan uyg'unlashtirish (ta'lim, fan va ishlab chiqarish integratsiyasi). Amaliyotning ulushini oshirish: Nazariy bilim berishdan ko'ra, bevosita ish joyida ko'nikmalarni shakllantirishga e'tibor qaratish. Mentoring tizimini rivojlantirish: Korxonalardagi tajribali mutaxassislarni (ustozlarni) rag'batlantirish va ularni o'qitish. Moddiy va ijtimoiy rag'batlantirish: Talabalarga amaliyot davrida ish haqi to'lanishini ta'minlash va ularni ijtimoiy himoya qilish. Xalqaro tajribani qo'llash: Germaniya kabi dual ta'lim rivojlangan davlatlar tajribasini o'rganish va mahalliy sharoitga moslashtirib tatbiq etish. Ushbu choralar muhandis va boshqa texnik kadrlarni tayyorlashda tizimli muammolarni yechishga yordam beradi.Dual ta'limni joriy etishda bir qator muammolar mavjud.

Oliy ta'lim tizimida dual ta'lim modelini joriy etish zamonaviy ta'lim siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib, u nazariy bilim va amaliy faoliyat integratsiyasini ta'minlash orqali raqobatbardosh, yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlashga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, an'anaviy ta'lim modelida kuzatiladigan "nazariya–amaliyot uzilishi" muammosi dual ta'lim orqali sezilarli darajada kamayadi. Talaba o'qish jarayonidayoq real ishlab chiqarish yoki xizmat ko'rsatish muhitida faoliyat yuritishi natijasida kasbiy kompetensiyalarni tabiiy va barqaror shakllantiradi. Dual ta'limning samaradorligi, avvalo, mehnat bozori talablariga moslashuvchan kadrlar tayyorlash imkoniyatida namoyon bo'ladi. Ish beruvchi tashkilotlar ta'lim jarayonining bevosita ishtirokchisiga aylanishi orqali o'quv dasturlarining mazmuni amaliy ehtiyojlar asosida takomillashtiriladi. Bu esa bitiruvchilarning ishga joylashish darajasini oshiradi hamda yosh mutaxassislarning kasbiy moslashuv davrini qisqartiradi. Xalqaro tajriba, xususan Germaniya dual ta'lim modeli, oliy ta'lim va ishlab chiqarish o'rtasidagi mustahkam hamkorlik iqtisodiy barqarorlik va inson kapitalining rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini isbotlagan. Shu jihatdan, O'zbekiston oliy ta'lim tizimida dual ta'limni kengaytirish innovatsion iqtisodiyotga o'tish jarayonida muhim strategik qadam hisoblanadi. Dual ta'lim oliy ta'lim tizimining innovatsion modeli sifatida zamonaviy iqtisodiyot talablariga javob beradi. U nazariya va amaliyotni integratsiyalash orqali kompetent, raqobatbardosh va moslashuvchan mutaxassislarni tayyorlash imkonini beradi. Dual ta'limni keng joriy etish oliy ta'limning sifat ko'rsatkichlarini oshiradi, yoshlar bandligini ta'minlaydi va milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi. Shu bois dual ta'lim tizimi strategik ahamiyatga ega bo'lgan yo'nalish sifatida rivojlantirilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF–5847-son Farmoni. Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi. – Toshkent, 2019.

2.O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarori. Dual ta'limni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida. – Toshkent, 2021.

3.Deissinger, T. The German Dual System of Vocational Education and Training. – 2015

OLIY TA'LIMDA DUAL TA'LIM TIZIMINING NAZARIY VA AMALIY ASOSLARI

Andijon davlat chet tillari instituti

Ingliz filologiyasi o'qitish metodikasi va tarjimashunoslik fakulteti
Arab tili yo'nalishi 2-bosqich talabasi
Mirzaolimova Farangiz
Ilmiy rahbar: Sotvoldiyeva Xilolaxon

Annotatsiya: Mazkur maqolada oliy ta'lim tizimida dual ta'lim modelining nazariy asoslari, rivojlanish bosqichlari va amaliy ahamiyati tahlil qilinadi. Dual ta'limning talabalarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishdagi roli hamda mehnat bozori bilan samarali integratsiyani ta'minlashdagi o'rni yoritiladi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, oliy ta'lim, kasbiy kompetensiya, mehnat bozori, integratsiya, amaliy tayyorgarlik.

Globallashuv jarayonlari va iqtisodiy raqobatning kuchayishi sharoitida oliy ta'lim tizimining asosiy vazifasi – yuqori malakali, amaliy ko'nikmalarga ega mutaxassislarni tayyorlashdan iborat. Zamonaviy mehnat bozori faqat nazariy bilimga ega bo'lgan emas, balki amaliy tajribaga ega, tez moslasha oladigan kadrlarni talab qilmoqda. Shu nuqtai nazardan, dual ta'lim tizimi dolzarb pedagogik model sifatida e'tirof etilmoqda.

Dual ta'lim tushunchasi va uning mohiyati

Dual ta'lim – bu nazariy ta'lim muassasasi va amaliy tayyorgarlik olib boriladigan ishlab chiqarish korxonasi yoki tashkilot o'rtasidagi hamkorlikka asoslangan ta'lim shaklidir. Mazkur tizimning klassik modeli Germaniyada shakllangan bo'lib, bugungi kunda Avstriya, Shveytsariya va boshqa rivojlangan davlatlarda keng qo'llanilmoqda.

Dual tizimning asosiy xususiyati – ta'lim jarayonining ikki muhitda: auditoriya va ish joyida parallel ravishda tashkil etilishidir. Bu model nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlaydi.

Oliy ta'limda dual ta'limning ahamiyati

Birinchidan, dual ta'lim talabalarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantiradi. Talaba o'qish davomida real ish sharoitida faoliyat yuritadi, muammolarni hal etadi va jamoada ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Ikkinchidan, ushbu tizim oliy ta'lim muassasalari va ish beruvchilar o'rtasidagi uzviy hamkorlikni kuchaytiradi. Natijada o'quv dasturlari mehnat bozori ehtiyojlariga mos ravishda yangilanadi.

Uchinchidan, bitiruvchilarning ish bilan ta'minlanish darajasi oshadi. Chunki talaba o'qish jarayonidayoq ish tajribasiga ega bo'ladi va ko'pincha amaliyot o'tagan korxonada faoliyatini davom ettiradi.

Dual ta'limni joriy etish muammolari

Shu bilan birga, dual ta'limni joriy etishda bir qator tashkiliy va metodik muammolar mavjud. Jumladan:

ta'lim muassasalari va korxonalar o'rtasida samarali hamkorlik mexanizmini yo'lga qo'yish;

malakali mentor va ustozlar bilan ta'minlash;

o'quv rejalari va ishlab chiqarish talablari o'rtasida muvofiqlikni ta'minlash.

Mazkur muammolarni hal etish uchun normativ-huquqiy bazani mustahkamlash va hamkorlikning aniq mexanizmlarini ishlab chiqish zarur.

Xulosa qilib aytganda, dual ta'lim tizimi oliy ta'lim samaradorligini oshirish, talabalarning amaliy tayyorgarligini kuchaytirish hamda mehnat bozori talablariga mos mutaxassislarni tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur modelni takomillashtirish va keng joriy etish mamlakatimiz ta'lim tizimining raqobatbardoshligini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ta'lim sohasiga oid farmon va qarorlari (2019–2023 yillar).

2. Назаров Ш.Р. Профессиональное образование и дуальная система обучения. – Ташкент: Фан, 2018.
3. Euler, D. Germany's Dual Vocational Training System: A Model for Other Countries? – Bertelsmann Stiftung, 2013.

O‘ZBEKISTONDA DUAL TA’LIMDAGI ASOSIY TENDENSIYALAR

Ahmadjonova Oydinoy
Andijon davlat chet tillari instituti, Filologiya va tillarni o‘qitish:
arab tili yo‘nalishi talabasi
Ilmiy rahbar: Sotvoldiyeva Xilolaxon

Annotatsiya:Mazkur maqolada O‘zbekiston oliy ta’lim tizimida dual ta’lim modelining nazariy-amaliy asoslari va uni joriy etishning zamonaviy tendensiyalari tahlil qilinadi. Muallif Germaniya tajribasiga tayangan holda, filologiya yo‘nalishi, xususan arab tili mutaxassisligi talabalari uchun nazariya va amaliyotning integratsiyalashuvi masalalarini ilmiy asoslab beradi. Maqolada dual ta’limning mehnat bozori barqarorligini ta’minlashdagi roli va istiqboldagi vazifalar yoritilgan.

Kalit so‘zlar: dual ta’lim, integratsiya, kompetensiya, filologiya, arab tili, ziyorat turizmi, kadrlar salohiyati, pedagogik innovatsiya.

Global iqtisodiyotda intellektual kapitalning roli ortib borayotgan bugungi kunda, oliy ta’lim tizimi oldida turgan eng dolzarb vazifa — bitiruvchining nazariy bilim darajasini mehnat bozorining real dinamikasiga moslashtirishdan iborat. O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan ta’lim islohotlarining markazida nazariya va amaliyotni birlashtiruvchi dual ta’lim modeli turibdi.

Dual ta’lim — bu talabaning bilim olish jarayoni teng ravishda ikki subyekt: ta’lim muassasasi (nazariya) va ishlab chiqarish korxonasi (amaliyot) tomonidan amalga oshiriladigan tizimdir. Filologiya, xususan arab tili yo‘nalishida bu modelning joriy etilishi nafaqat til o‘rganish samaradorligini oshiradi, balki talabalarni O‘zbekistonning tashqi iqtisodiy faoliyatida bevosita ishtirok etishiga zamin yaratadi.

Dual ta’limning vatani bo‘lmish Germaniyada ushbu tizim orqali bitiruvchilarning 90 foizdan ortig‘i darhol doimiy ish o‘rniga ega bo‘ladi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 13-oktabrdagi PQ-4862-sonli qarori hamda Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 29-martdagi 163-sonli qarori ushbu tizimni milliy ta'limimizga transfer qilishda huquqiy asos bo‘ldi.

O‘zbekistondagi asosiy tendensiyalar quyidagilarda namoyon bo‘lmoqda:

O‘quv rejalarining moslashuvchanligi: Nazariy darslar haftaning 2-3 kunida, qolgan kunlari esa korxonalarda o‘tilishi.

"Ustoz-shogird" an'anasining yangi formati: Korxona mutaxassislarining akademik jarayonga jalb etilishi.

Andijon viloyati va respublikamizning boshqa hududlarida arab tili mutaxassislariga bo‘lgan ehtiyoj yuqori. Dual ta'limni joriy etish quyidagi yo‘nalishlarda yangi istiqbollarni ochadi:

Ziyorat turizmi: Arab mamlakatlaridan kelayotgan sayyohlar oqimining ortishi munosabati bilan talabalarning mehmonxona va turistik firmalarda gid-tarjimon sifatida ishlashi.

Investitsiya va logistika: O‘zbekistonda faoliyat yuritayotgan arab kompaniyalarida hujjatlar bilan ishlash va til koordinatori vazifasini bajarish.

Ilmiy-pedagogik faoliyat: Xalqaro maktablar va markazlarda zamonaviy metodikalar asosida dars berish malakasini oshirish.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, dual ta’lim modelidagi talaba an’anaviy talabaga nisbatan quyidagi ustunliklarga ega bo‘ladi:

Kasbiy adaptatsiya: Ish joyiga moslashish vaqti 50% ga qisqaradi.

Daromad: O‘qish davrida korxona tomonidan to‘lanadigan ish haqi yoki rag‘batlantirish puli.

Kompetensiya: Faqat nazariy emas, balki "soft skills" (muzokara olib borish, jamoada ishlash) ko‘nikmalarining shakllanishi.

Xulosa o‘rnida ta’kidlash lozimki, O‘zbekistonda dual ta’lim tizimini rivojlantirish uchun oliy ta’lim, davlat va xususiy sektor o‘rtasidagi "uch tomonlama ittifoq"ni mustahkamlash zarur. Arab tili filologiyasi misolida dual ta’lim:

Kadrlar raqobatbardoshligini oshiradi.

Bitiruvchilarning ishga joylashish muammosini hal qiladi.

Ta’lim sifatini jahon standartlariga yaqinlashtiradi.

Istiqbolda korxonalar uchun talaba o‘qitganligi evaziga soliq imtiyozlarini kengaytirish va talabalar uchun "shaxsiy professional portfoliyo" tizimini joriy etish taklif qilinadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. - Toshkent: "O‘zbekiston", 2021.
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 29-martdagi **"Professional ta’lim tizimida dual ta’limni tashkil etish chora-tadbursizlari to‘g‘risida"**gi 163-son qarori.
3. Euler, D. (2013). Germany's dual vocational training system: a model for other countries? Bertelsmann Stiftung.

O‘ZBEKISTONDA DUAL TA’LIM MODELINI JORIY ETISH: TENDENSIYALAR VA ISTIQBOLLAR

Andijon davlat chet tillar instituti
Arab tili yo‘nalishi 2-bosqich talabasi
Ma’murova Dilraboxon Zokirali qizi
Ilmiy rahbar: Sotvoldiyeva Xilolaxon

Annotatsiya: Mazkur maqolada O‘zbekiston Respublikasida dual ta’lim modelini joriy etish jarayonlari, uning nazariy asoslari, rivojlanish tendensiyalari va istiqbollari tahlil qilingan. Shuningdek, dual ta’lim tizimining kasb-hunar ta’limi samaradorligini oshirishdagi o‘rni, ta’lim va ishlab chiqarish integratsiyasini ta’minlashdagi ahamiyati hamda mehnat bozori talablariga mos malakali kadrlar tayyorlashdagi roli yoritilgan.

Kalit so’zlar: dual ta’lim, kasb-hunar ta’limi, ta’lim tizimi, mehnat bozori, kadrlar tayyorlash, inson kapitali, ta’lim modernizatsiyasi.

XXI asrda iqtisodiy taraqqiyotning asosiy omillaridan biri sifatli ta’lim tizimi va malakali inson kapitali hisoblanadi. Global raqobat sharoitida davlatlar iqtisodiy rivojlanishni ta’minlash uchun zamonaviy bilim va ko‘nikmalarga ega mutaxassislarni tayyorlashga alohida e’tibor qaratmoqda. Shu nuqtai nazardan, ta’lim tizimini mehnat bozori ehtiyojlari bilan uyg‘unlashtirish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

O‘zbekiston Respublikasida ham ta’lim tizimini modernizatsiya qilish, yoshlarni zamonaviy kasblarga o‘qitish, ularning bandligini ta’minlash hamda iqtisodiyot tarmoqlari uchun malakali kadrlar tayyorlash davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, kasb-hunar ta’limini rivojlantirish va amaliy ko‘nikmalarga asoslangan o‘qitish tizimini joriy etish bo‘yicha keng qamrovli islohotlar amalga oshirilmoqda.

Shu jarayonda rivojlangan davlatlar tajribasida keng qo‘llaniladigan dual ta’lim modeli O‘zbekiston ta’lim tizimiga ham bosqichma-bosqich joriy etilmoqda. Dual ta’lim — ta’lim muassasasida nazariy bilim olish va ishlab chiqarish korxonalarida amaliy ko‘nikmalarni egallashni uyg‘unlashtirgan ta’lim shakli bo‘lib, u kadrlar tayyorlash sifatini oshirishda muhim vosita sifatida e’tirof etiladi. Dual ta’lim — bu ta’lim jarayonining ikki asosiy komponentga bo‘linishiga asoslangan tizim bo‘lib, unda o‘quvchi yoki talaba bir vaqtning o‘zida ta’lim

muassasasida nazariy bilimlarni egallaydi va ishlab chiqarish jarayonida amaliy tajriba orttiradi. "Dual" atamasi aynan "ikki tomonlama" degan ma'noni anglatadi.

Mazkur model quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi;

ish joyida o'qitish;

kompetensiyaga asoslangan ta'lim;

mehnat bozoriga yo'naltirilgan kadr tayyorlash;

davlat va xususiy sektor hamkorligi.

Dual ta'lim modeli dastlab sanoati rivojlangan davlatlarda, ayniqsa Germaniyada keng rivojlangan bo'lib, bugungi kunda u kasbiy ta'limning eng samarali shakllaridan biri sifatida tan olingan. Ushbu tizim orqali talaba nazariy bilimni amaliyot bilan mustahkamlab boradi, ishlab chiqarish muhiti bilan tanishadi va kasbiy tajriba orttiradi. Dual ta'limning asosiy maqsadi — mehnat bozorida talab yuqori bo'lgan mutaxassislarni tayyorlash, yoshlarning ish bilan ta'minlanish darajasini oshirish va iqtisodiyotning innovatsion rivojlanishini qo'llab-quvvatlashdir.

Dual ta'lim modeli rivojlangan davlatlarda keng qo'llanilib, yuqori samaradorligi bilan ajralib turadi. Xususan, Germaniya, Avstriya, Shveytsariya kabi davlatlarda kasb-hunar ta'limining asosiy qismi dual tizim asosida tashkil etilgan.

Germaniya tajribasida dual ta'lim tizimi davlat, biznes va ta'lim muassasalari o'rtasidagi hamkorlik asosida tashkil etiladi. Talabalar haftaning bir qismida kasb-hunar maktablarida o'qisa, qolgan vaqtida korxonalarda ishlaydi. Korxonalar ta'lim jarayonida faol ishtirok etib, o'quvchilarga amaliy bilim beradi hamda ularga ish haqi to'laydi.

Ushbu tizim:Yoshlar o'rtasida ishsizlik darajasining pastligi, ishlab chiqarish samaradorligining oshishi, malakali kadrlar yetishmovchiligining kamayishi, Iqtisodiy raqobatbardoshlikning oshishi kabi natijalarni ta'minlaydi. Shu sababli ko'plab davlatlar dual ta'limni o'z ta'lim tizimiga moslashtirishga harakat qilmoqda.

O'zbekistonda dual ta'lim tizimini joriy etish bo'yicha qator normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilinib, kasb-hunar ta'limini rivojlantirishning yangi mexanizmlari joriy etildi.

Bu jarayon O'zbekiston Respublikasi ta'lim siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Kasb-hunar ta'limi tizimini tubdan takomillashtirish, ta'limni ishlab chiqarish bilan integratsiyalash, mehnat bozori ehtiyojlariga mos mutaxassislar tayyorlash davlat dasturlarida alohida o'rin egallaydi.

Oliy ta'lim tizimida dual ta'lim joriy etiladi. Bu Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 16-yanvarda qabul qilingan "Oliy ta'lim tizimida dual ta'limni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaroriga asosan amalga oshiriladi.

2025/2026-o'quv yilidan boshlab, oliy ta'lim tizimida bosqichma-bosqich dual ta'lim asosida o'qitish yo'lga qo'yiladi va "Kasb egasi" dual ta'lim tizimi tashkil etiladi. Dastlab, Toshkent to'qimachilik va yengil sanoat institutining 3 va 4-kurs talabalari uchun dual ta'lim tizimi joriy qilinadi. Talabalar amaliy mashg'ulotlarni korxonalarda o'tashadi, bu jarayon oliy ta'lim muassasasi va amaliyot rahbari tomonidan muvofiqlashtiriladi. Dual ta'lim asosida ishlovchi talabalar uchun muhim rag'batlantirish mexanizmi ham mavjud: Talabalarning korxonalarda faoliyat yuritgan davri uchun ish haqining 2 million so'mgacha bo'lgan qismi Bandlikka ko'maklashish davlat jamg'armasi mablag'lari hisobidan qoplab beriladi.

Dual ta'limni joriy etish doirasida:

Kasb-hunar maktablari, kollej va texnikumlarda dual ta'lim shakli joriy etildi;

Ta'lim muassasalari va korxonalar o'rtasida hamkorlik mexanizmlari belgilandi;

O'quvchilarning amaliyot o'tash tartibi ishlab chiqildi;

Ishlab chiqarish ustalarini tayyorlash tizimi yo'lga qo'yildi;

Mehnat bozori ehtiyojlarini prognoz qilish mexanizmlari shakllantirildi.

Bu huquqiy asoslar dual ta'limni tizimli ravishda rivojlantirish imkonini yaratmoqda.

Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi axborot xizmati rahbari Nazokat Abduqunduzova ma'lumotlariga ko'ra, bugungi kunda respublikada 689 ta professional ta'lim

muassasasi mavjud bo‘lib, ularda 367 ming 293 nafar o‘quvchi ta’lim olmoqda. 233 ta texnikumda 123 ming 530 nafar o‘quvchi kunduzgi, sirtqi, kechki va dual ta’lim shakllari bo‘yicha o‘qitilmoqda.(2024-yil ma’lumotiga ko‘ra).

Dual ta’limni rivojlantirishda xalqaro hamkorlik muhim rol o‘ynaydi. O‘zbekiston xorijiy davlatlar tajribasini o‘rganish, mutaxassislar tayyorlash va ta’lim dasturlarini modernizatsiya qilish bo‘yicha xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik qilmoqda.

Xususan, Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) bilan hamkorlikda kasbiy ta’lim tizimini rivojlantirish loyihalari amalga oshirilmoqda. Ushbu loyihalar:

O‘qituvchilar malakasini oshirish;

Dual ta’lim metodologiyasini ishlab chiqish;

O‘quv dasturlarini modernizatsiya qilish;

Texnik bazani takomillashtirishga qaratilgan.

Xalqaro hamkorlik orqali dual ta’limning ilg‘or tajribalari milliy ta’lim tizimiga moslashtirilmoqda.

Xulosa qilib aytganda, O‘zbekistonda dual ta’lim modelini joriy etish ta’lim tizimini modernizatsiya qilishning muhim yo‘nalishlaridan biridir. Ushbu tizim ta’lim va ishlab chiqarish integratsiyasini kuchaytirib, mehnat bozori ehtiyojlariga mos malakali kadrlar tayyorlash imkonini beradi.

Dual ta’lim nafaqat yoshlarning kasbiy tayyorgarligini oshiradi, balki mamlakat iqtisodiy rivojlanishiga, bandlikni ta’minlashga va innovatsion taraqqiyotga ham xizmat qiladi. Mavjud muammolarni bartaraf etish, xalqaro tajribani samarali qo‘llash va ta’lim tizimini izchil takomillashtirish orqali dual ta’lim O‘zbekistonning barqaror rivojlanishida muhim omilga aylanishi mumkin.

Foydalanillgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Kasb-hunar ta’limi tizimini yanada takomillashtirish va dual ta’limni joriy etish to‘g‘risidagi qarorlar va normativ-huquqiy hujjatlar. — Toshkent, 2019–2023.

2. Abdurahmonov Q.X. Mehnat iqtisodiyoti. — Toshkent: Fan, 2018.

3. Azimjon, A. (2025). Languages. Advantages and disadvantages of online lessons. Tanqidiy nazar, tahliliy tafakkur va innovatsion g ‘oyalar, 2(6), 603-606.

OLIY TA’LIMDA DUAL TA’LIMNING NAZARIY ASOSLARI

Akbarova Mehriniso Mashrabjon qizi
Andijon davlat chet tillar instituti
Filologiya va tillarni o‘qitish ingliz tili yo’nalishi IF-24-15-guruh talabasi

Annotatsiya: Oliy ta’lim – bu bilimlarni chuqurlashtirish, ilmiy tadqiqot olib borish ko’nikmalarini shakllantirish va muayyan sohada malakali mutaxassislarni tayyorlash jarayonidir. Dual ta’lim esa oliy ta’limning shunday shakliki, unda talaba yoshlar ham o’qiydi, ham ishlaydi. Ya’ni nazariy bilimlarni universitetda, amaliy bilimlarni esa korxonada yoki ish joylarida mustahkamlaydilar

Kalit so’zlar: oliy ta’lim, dual ta’lim, talabalar.

Zamonaviy jamiyatda malakali mutaxassislarni tayyorlash masalasi har qachongidan ham murakkablashib bormoqda. Bunday muammolar oliy ta’lim tizimida muhim ahamiyat kasb etadi. Shunday muammolarning yechimi sifatida, oliy ta’limning yangi shakllari, jumladan dual ta’lim tizmi, nazariy bilimlarni amaliy ko’nikmalar bilan uyg‘unlashtirish imkonini beruvchi jarayon sifatida qabul qilingan. Dual ta’lim tizimini tanlagan ko’plab yoshlar amaliy bilimlarini mustahkamlash imkoniyatiga ega bo’lmoqda va kelajakdagi kasbiy faoliyatiga tayyorlanmoqda.

Shu bilan birga o'zlari tanlagan kasbni mukammal darajada olrganib boradilar. Oliy ta'limning bunday imkoniyatlaridan foydalanish har bir talaba yoshlarning o'z ustida ishlashga, bilimlarini mukammallashtirishga va amaliy va nazariy ko'nikmalarini boyitishga yordam beruvchi katta omillardan hisoblanadi. Bunday imkoniyatlar har bir talabaning iste'dodini ko'rsatishga va amaliy jihatdan ko'nikmalarini boyitishga yordam beruvchi jarayon. Dual ta'lim oliy ta'limning eng katta ahamiyatga ega bo'lgan qismi hisoblanadi va bu jarayon talaba yoshlarga ko'plab imkoniyatlar yaratadi. Oliy ta'limda dual ta'lim tizimini amalga oshirish talabalarga nazariy bilimlarni chuqur o'rganish bilan birga, real ish muhitida amaliy ko'nikmalarini rivojlantirish imkonini beradi.

Dual ta'lim tizimini tanlagan talabalar katta tajribaga ega bo'ladilar va real ish muhitiga moslashadilar, mas'uliyatni his qiladilar. Lekin bunday ta'lim shaklini bir qator salbiy jihatlari bo'lishi mumkin. Ulardan bittasi vaqtning zichligi. Dual ta'lim tizimida talaba bir vaqtning o'zida nafaqat universitetda dars oladi, balki korxona yoki tashkilotda amaliy ishlarni ham bajaradi. Bu esa uning kunlik jadvalini juda zich qiladi, shaxsiy vaqt va dam olish imkoniyatini cheklaydi. Natijada, talaba o'qishga to'liq e'tibor qaratolmasligi mumkin, stress va charchoq darajasi oshadi. Ayniqsa, uzoq masofaga borib-kelish yoki ish va darslarning bir-biriga mos kelmasligi vaziyatni yanada murakkablashtiradi. Shu sababli, dual ta'lim tizimi talabadan yuqori intizom, yaxshi vaqtni boshqarish qobiliyati va kuchli mas'uliyat talab qiladi.

Shu bilan birgalikda, dual ta'lim talabadan tizimlilik va me'yorlarga rioya etishni talab qiladi. Talaba dual ta'lim jarayonini o'tash vaqtida turli xil metadistik faoliyatlarni o'rganib chiqib, o'ziga kerakli bo'lgan amaliy jarayonlarni kuzatadi. Shu sababdan oliy ta'limda dual ta'lim jarayoni ko'plab o'quvchilar tomonidan afzal ko'riladi. Ular nafaqat universitetda, balki ish joylarida ham yangi ko'nikmalarni chuqur egallab boradilar. Buning natijasida dual ta'limni tanlagan talabalar kelajakdagi ish faoliyatlarida qiyinchiliklarga duch kelishmaydi va o'zlari xohlagan ish joylarida muammolarsiz faoliyat yuritadilar. Ular o'qish jarayonidayoq real ish muhiti bilan tanishib, amaliy ko'nikmalarni egallab boradilar. Nazariy bilimlar amaliy tajriba bilan mustahkamlanadi. Bundan tashqari ish jarayonidagi hamkorlik talabalarni intizomga, ishdagi mas'uliyatga bo'lgan fikrlarini o'zgartiradi va bunda dual ta'limni o'rni beqiyosdir. Oliy ta'limdagi dual ta'lim tizimi talabalarga har tomonlama yengillik va turli imkoniyatlarni taklif qiluvchi ta'lim shakli hisoblanadi.

Dual ta'lim tizimi eng mashxur tizim sifatida ilk bor Germaniyada qo'llanilgan va boshqa davlatlarda ham qo'llanilmoqda. Bunday imkoniyatlar talabalar hayotida muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki Universitet va talaba o'rtasida shartnoma tuziladi va shartnomaga muvofiq, talabaning ishga qabul qilinish darajasi ortadi. Mazkur tizimning asosiy mohiyati nazariy ta'lim bilan amaliy faoliyatni uzviy bog'lashdan iboratdir. Shuningdek, dual ta'lim tizimi mehnat bozori talablariga mos, raqobatbardosh va malakali mutaxassislarni tayyorlashga xizmat qiladi. Bu esa ta'lim sifati va ishlab chiqarish o'rtasidagi integratsiyani mustahkamlashga imkon beradi.Bunda talaba oliy ta'lim muassasasida fundamental bilimlarni egallash bilan bir qatorda, ishlab chiqarish korxonalarida bevosita amaliy faoliyat olib boradi. Bu jarayon bilim va ko'nikmalarni real ish muhiti orqali mustahkamlashga xizmat qiladi. Bu jarayon esa ta'lim shaklini mustahkamlashga va malakali kadrlar tayyorlashga poydevor bo'lib xizmat qiladi.

Oliy ta'limda dual ta'lim shakli ko'plab talabalar hayotida yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Bunday imkoniyatlar kelajakda malakali mutaxassislar tayyorlashga xizmat qiladi. Dual ta'lim shakli ko'plab davlatlarda keng qo'llaniladi va ko'plab talaba yoshlar uchun yangi ko'nikmalar yaratadi. Bunday jarayonlar natijasida nazariy va amaliy bilimlar mustahkamlanadi va talabalar mas'uliyati ortadi. Bundan tashqari talabalarda mustaqil fikrlash, kasbiy ko'nikmalar va yuqori darajadagi intizomni shakllantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi rasmiy sayti materiallari.

2. Germaniya dual ta'lim tizimi haqida ochiq manbalar.

3. Oliy ta'lim va dual ta'lim tizimiga oid darslik va o'quv qo'llanmalar.
4. www.ziyonet.uz

DUAL TA'LIM MODELINING PAYDO BO'LISHI

Yusupova Muqaddasxon Jasurbek qizi
Andijon davlat chet tillari instituti
Ingliz filologiyasi 215-gurux talabasi
Ilmiy rahbar: D.Y.Shamsuddinova

Annotatsiya. Mazkur maqolada oliy ta'lim muassasalarida dual ta'lim modelini joriy etishning nazariy asoslari, tashkiliy mexanizmlari va rivojlanish istiqbollari keng tahlil qilingan. Nazariya va amaliyot integratsiyasi asosida talabalar kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish, mehnat bozori talablariga mos mutaxassis tayyorlash masalalari yoritilgan. Shuningdek, dual ta'lim tizimini samarali joriy etish bo'yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, oliy ta'lim tizimi, kasbiy kompetensiya, integratsiya, amaliy tayyorgarlik, mehnat bozori, innovatsion rivojlanish, ta'lim sifati.

Hozirgi davrda oliy ta'lim tizimi oldida turgan asosiy vazifalardan biri — iqtisodiyotning real sektori uchun yuqori malakali, raqobatbardosh va amaliy ko'nikmalarga ega bo'lgan mutaxassislarni tayyorlashdir. An'anaviy ta'lim tizimida nazariy bilimlarga katta e'tibor qaratilib, amaliy mashg'ulotlar ulushi yetarli darajada tashkil etilmaganligi kuzatiladi. Natijada bitiruvchilarning mehnat bozoriga moslashuvi sekin kechmoqda. Shu sababli oliy ta'lim muassasalarida dual ta'lim modelini joriy etish dolzarb masala sifatida qaralmoqda. Dual ta'lim tizimi nazariya va amaliyotni uzviy bog'lash orqali ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Dual ta'lim modelining mohiyati va nazariy asoslari

Dual ta'lim — bu talabaning o'qish jarayonini ikki muhitda, ya'ni oliy ta'lim muassasasi va ishlab chiqarish korxonasida parallel ravishda olib borishini nazarda tutuvchi modeldir. Ushbu tizimda nazariy bilimlar auditoriyada berilsa, amaliy ko'nikmalar bevosita ishlab chiqarish jarayonida shakllantiriladi. Dual ta'lim modeli ilk bor Germaniyada samarali yo'lga qo'yilgan bo'lib, u yerda ta'lim va ishlab chiqarish o'rtasida mustahkam hamkorlik tizimi shakllangan. Ushbu modelning asosiy ustunligi — talabalar real ish sharoitida tajriba orttirish imkoniyatiga ega bo'lishidir. Nazariy jihatdan dual ta'lim kompetensiyaviy yondashuvga asoslanadi. Kompetensiya — bu bilim, ko'nikma va malakalarning integratsiyalashgan majmui bo'lib, mutaxassisning professional faoliyatni samarali bajarishini ta'minlaydi. Dual ta'limni joriy etishning tashkiliy mexanizmlari. Oliy ta'lim muassasalarida dual ta'lim modelini joriy etish quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oladi. Me'yoriy-huquqiy asosni shakllantirish dual ta'limni rasmiylashtirish, o'quv rejalari va davlat ta'lim standartlariga moslashtirish zarur. Ishlab chiqarish korxonalari bilan strategik hamkorlik. Universitetlar sanoat korxonalari bilan uzoq muddatli hamkorlik shartnomalarini tuzishi lozim. Bu talabalarga doimiy amaliyot bazasini yaratadi. O'quv dasturlarini modernizatsiya qilish. O'quv rejalarda amaliy mashg'ulotlar ulushini oshirish, loyiha asosida o'qitish usullarini joriy etish muhim ahamiyatga ega. Mentorlik va nazorat tizimi, korxonalarda tajribali mutaxassislar talabalarga biriktirilishi, ularning faoliyati muntazam monitoring qilinishi lozim. Baholash tizimini takomillashtirish, talabalarning amaliy faoliyat natijalari ham umumiy reyting tizimida inobatga olinishi zarur. Dual ta'lim modelining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati. Dual ta'lim modeli bir qator ijobiy natijalarni ta'minlaydi. Bitiruvchilarning bandlik darajasi oshadi ish beruvchilar talabiga mos kadrlar tayyorlanadi talabalarning kasbiy moslashuv jarayoni tezlashadi innovatsion g'oyalar va startaplar rivojlanadi. Shuningdek, mazkur model ta'lim va ishlab chiqarish o'rtasidagi uzviy aloqani mustahkamlaydi hamda mamlakat iqtisodiy rivojlanishiga xizmat qiladi. Rivojlanish istiqbollari kelgusida dual ta'limni kengaytirish uchun quyidagilar zarur. Oliy ta'lim muassasalarida maxsus dual ta'lim markazlarini tashkil etish; Sanoat tarmoqlari bilan klaster tizimini yo'lga qo'yish;

Xorijiy tajribalarni milliy sharoitga moslashtirish. Raqamli texnologiyalar asosida amaliy ta'limni rivojlantirish. Bu chora-tadbirlar oliy ta'lim tizimining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Oliy ta'lim muassasalarida dual ta'lim modelini joriy etish zamonaviy ta'lim siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Nazariya va amaliyot integratsiyasi talabalar kasbiy kompetensiyalarini shakllantiradi, ularning mehnat bozorida raqobatbardoshligini oshiradi hamda iqtisodiy rivojlanishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shunday ekan, dual ta'limni tizimli ravishda rivojlantirish va uni barcha yo'nalishlarda bosqichma-bosqich joriy etish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.Abduqodirov A.A. Kasb-hunar pedagogikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2017.

2.Musayev Q.M. Professional ta'lim nazariyasi va metodologiyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.

3.Ochilov M. Pedagogika nazariyasi va tarixi. – Toshkent: O'qituvchi, 2018.

INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN LANGUAGE TEACHING

Andijan state institute of foreign language
Abdulxayeva Mubina

Experiential learning, often described as "learning by doing," is a modern approach in education that emphasizes active engagement and real-life experiences. Unlike traditional methods that focus primarily on memorization and passive absorption of information, experiential learning encourages students to participate, explore, and reflect on their experiences. This approach not only enhances academic understanding but also develops critical thinking, problem-solving, and social skills.

The concept of experiential learning has its roots in the works of John Dewey, Kurt Lewin, and David Kolb. According to Kolb's experiential learning theory, learning is a cyclical process consisting of four stages: concrete experience, reflective observation, abstract conceptualization, and active experimentation. Each stage allows learners to engage with content, reflect on it, understand underlying principles, and apply their knowledge in practice.

Approaches and Methods include:

1. Hands-On Learning

2. Hands-on learning involves practical activities where students interact directly with materials, tools, or experiments. For example, science experiments, art projects, or language role-plays allow students to explore concepts actively. Hands-on activities make abstract ideas more concrete and memorable, fostering deeper understanding and long-term retention.

3. Project-Based Learning (PBL)

Project-based learning encourages students to work on meaningful projects that require research, collaboration, and problem-solving. Projects can be individual or group-based and often simulate real-world challenges. PBL helps learners develop organizational, communication, and leadership skills while connecting academic content with practical application.

4. Fieldwork and Observation

Field trips, internships, and observation activities expose students to real-life contexts. For example, geography students visiting local ecosystems, language students interacting with native speakers, or social science learners participating in community programs gain practical insights that classroom instruction alone cannot provide. Such experiences enhance engagement, motivation, and contextual understanding.

The choice of techniques plays a vital role in ensuring the effectiveness of experiential learning. Teachers must carefully select techniques that are appropriate for the specific group of learners, taking into account their age, prior knowledge, cognitive abilities, and stage of learning.

For younger students, techniques may need to be more guided and concrete, using visual aids, demonstrations, and step-by-step instructions. For older or more advanced learners, techniques can encourage greater independence, critical thinking, and problem-solving through projects, research, and real-world applications

Benefits of Experiential Learning

Experiential learning offers numerous advantages over traditional methods:

Active Engagement: Students are actively involved in learning, which increases motivation and interest

Skill Development: Practical activities enhance problem-solving, communication, leadership, and teamwork skills.

Deeper Understanding: Learners connect theory with real-life practice, improving comprehension and retention.

Critical Thinking: Experiential methods encourage analysis, creativity, and independent judgment.

Adaptability: Students develop the ability to respond to new situations, a key skill in today's dynamic world.

Moreover, experiential learning supports differentiated instruction. Teachers can design activities that cater to various learning styles, preferences, and abilities, ensuring that all students benefit from active engagement.

Challenges and Considerations

While experiential learning is highly effective, it presents some challenges:

Time and Resources: Hands-on activities, projects, and fieldwork require planning, materials, and sometimes financial resources.

Assessment: Evaluating experiential learning can be complex because outcomes are often qualitative and individualized. Teachers may use rubrics, portfolios, or self-assessment methods.

Guidance and Safety: Students need careful guidance to ensure productive and safe learning experiences.

Despite these challenges, the benefits of experiential learning far outweigh the difficulties, making it a highly recommended approach in modern education.

Experiential learning transforms education from passive instruction to active engagement. By incorporating hands-on activities, project-based learning, fieldwork, simulations, and reflection, educators can foster not only academic knowledge but also essential life skills. This approach prepares students to think critically, solve problems, and adapt to real-world challenges. Integrating experiential learning into curricula promotes deeper understanding, motivation, and lifelong learning habits, making it an indispensable method in contemporary education.

References

1. Kolb, D. A. Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. 1984

2. Dewey, J. Democracy and Education. 1916

3. Beard, C., & Wilson, J. Experiential Learning: A Handbook for Education, Training and Coaching. 2013

UNIVERSITETLARDA DUAL TA'LIM TEXNOLOGIYALARINI YO'LGA QO'YISH OMILLARI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI

Andijon davlat chet tillari instituti
In'omjonova Nurjahon Muzaffar qizi
1-bosqich 102-guruh talabasi
Ilmiy rahbar: D.Y. Shamsuddinova

Annotatsiya. Mazkur maqolada O‘zbekiston oliy ta’lim tizimida dual ta’lim modelini joriy etishning nazariy asoslari, amaliy mexanizmlari va istiqbollari tahlil qilinadi. Xususan, mehnat bozori talablari va ta’lim mazmuni o‘rtasidagi tafovutni kamaytirish, oliy ta’lim muassasalari hamda ishlab chiqarish korxonalari o‘rtasidagi hamkorlikni institutsional darajada mustahkamlash masalalari ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar. Dual ta’lim, oliy ta’lim, mehnat bozori, kasbiy kompetensiya, innovatsiya, ishlab chiqarish integratsiyasi, hamkorlik modeli, ta’lim sifati, amaliyot, professional tayyorgarlik.

Globallashuv va raqamli iqtisodiyot sharoitida mehnat bozori talablarining tezkor o‘zgarishi oliy ta’lim tizimidan moslashuvchanlik va amaliy yo‘naltirilganlikni talab etmoqda. O‘zbekistonda so‘nggi yillarda ta’lim sohasida keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi tomonidan oliy ta’limni modernizatsiya qilish, kredit-modul tizimini joriy etish hamda ishlab chiqarish bilan integratsiyani kuchaytirishga alohida e’tibor qaratilmoqda.

Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, O‘zbekistonda oliy ta’lim bilan qamrov darajasi so‘nggi yillarda sezilarli oshgan. Biroq bitiruvchilarning barchasi ham o‘z mutaxassisligi bo‘yicha ish bilan ta’minlanayotgani yo‘q. Bu holat ta’lim mazmuni bilan real sektor ehtiyojlari o‘rtasida muayyan nomuvofiqlik mavjudligini ko‘rsatadi. Shu nuqtai nazardan, dual ta’lim modeli dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Dual ta’lim — bu nazariy ta’lim muassasada, amaliy tayyorgarlik esa ishlab chiqarish korxonasida yoki tashkilotda olib boriladigan integratsiyalashgan o‘qitish modelidir. Bu model zamonaviy oliy ta’lim tizimining mehnat bozori bilan integratsiyasini ta’minlovchi samarali mexanizmlardan biri sifatida e’tirof etilmoqda. Bugungi kunda iqtisodiyotning raqamlashtirilishi, ishlab chiqarish jarayonlarining murakkablashuvi hamda xizmat ko‘rsatish sohasining kengayishi natijasida nazariy bilim bilan cheklanib qolgan mutaxassis kadrlar yetarli darajada raqobatbardosh bo‘lmayapti. Shu sababli oliy ta’lim muassasalari oldida talabalarni amaliy faoliyatga yaqinlashtirish, ularni real ish sharoitiga moslashtirish vazifasi dolzarb bo‘lib qolmoqda. Dual ta’lim aynan shu ehtiyojdan kelib chiqib shakllangan bo‘lib, u ta’lim jarayonini ikki muhit — akademik va ishlab chiqarish muhiti — asosida tashkil etishni nazarda tutadi. Bunda talaba o‘qish davridayoq o‘z kasbiy faoliyatiga kirishadi, nazariy bilimlarni amaliyotda sinovdan o‘tkazadi va real mehnat jamoasining bir qismiga aylanadi.

Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, dual ta’lim tizimi, eng avvalo, sanoati rivojlangan davlatlarda muvaffaqiyatli natija bergan. Xususan, Germaniya tajribasida dual ta’lim iqtisodiy barqarorlik va yoshlar bandligini ta’minlashning muhim omillaridan biri sifatida qaraladi. Ushbu modelda ta’lim jarayoni davlat, ta’lim muassasasi va ish beruvchi o‘rtasidagi o‘zaro hamkorlik asosida tashkil etiladi. Talabalar haftaning ma’lum qismida nazariy bilim oladi, qolgan qismida esa korxonalarda ishlab, kasbiy ko‘nikmalarni shakllantiradi. Natijada bitiruvchi nafaqat diplomga, balki real ish tajribasiga ham ega bo‘ladi. Mazkur tajriba ko‘plab davlatlar tomonidan o‘rganilib, milliy ta’lim tizimiga moslashtirilmoqda.

Dual ta’limning asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat:

- ta’lim va ishlab chiqarishning uzviy integratsiyasi;
- ish beruvchining ta’lim jarayonidagi faol ishtiroki;
- talabaning o‘qish davridayoq mehnat shartnomasi asosida faoliyat yuritishi;
- kompetensiyaga asoslangan baholash tizimi.

O‘zbekistonda birinchi marta Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 19-sentyabrdagi 660-son qarori bilan ta’limning dual shaklida mutaxassislar tayyorlash konsepsiyasi tasdiqlandi . Ushbu Konsepsiya ta’limning dual shakli bo‘yicha Germaniya tajribasiga asoslanadi. 2021–2026-yillarda Konsepsiyada raqobatbardosh ta’lim muassasalari va manfaatdor ish beruvchilar: korxonalar, muassasalar, tashkilotlar, shu jumladan, davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari bilan bog‘liq bo‘lgan korxonalar negizida dual ta’lim klasterlarini tashkil etish nazarda tutilgan.

O‘zbekiston sharoitida dual ta’lim modelini joriy etish zarurati bir nechta omillar bilan izohlanadi. Avvalo, mamlakatda oliy ta’lim bilan qamrov darajasi sezilarli oshgan bo‘lsa-da, bitiruvchilarning barchasi ham o‘z mutaxassisligi bo‘yicha ish bilan ta’minlanayotgani yo‘q. Bu esa ta’lim dasturlari bilan mehnat bozori ehtiyojlari o‘rtasida ma’lum tafovut mavjudligini anglatadi. Shu nuqtai nazardan, oliy ta’lim muassasalari faoliyatini real sektor bilan yanada yaqinlashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. So‘nggi yillarda O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi tomonidan ishlab chiqarish bilan integratsiyani kuchaytirish, amaliy mashg‘ulotlar ulushini oshirish va kredit-modul tizimini takomillashtirishga qaratilgan qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Bu jarayon dual ta’lim modelini joriy etish uchun zarur institutsional asos yaratmoqda.

Dual ta’limni samarali tashkil etish, avvalo, mustahkam huquqiy-me’yoriy bazani talab etadi. Ta’lim muassasalari va korxonalar o‘rtasidagi hamkorlik aniq shartnomaviy munosabatlar asosida yo‘lga qo‘yilishi lozim. Bunda tomonlarning huquq va majburiyatlari, talabalar mehnatini tashkil etish tartibi, xavfsizlik qoidalari, baholash mezonlari va moliyaviy masalalar aniq belgilanishi zarur. Ayniqsa, talabalar mehnatiga haq to‘lash, ularning ijtimoiy himoyasini ta’minlash hamda amaliyot davrida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan xavflarni sug‘urtalash masalalari alohida e’tiborni talab qiladi. Shuningdek, korxonalarda talabalarga biriktiriladigan mentor yoki ustozlarning pedagogik ko‘nikmalarini rivojlantirish ham muhimdir. Chunki ishlab chiqarish mutaxassisi har doim ham samarali o‘qituvchi bo‘la olmaydi; buning uchun maxsus metodik tayyorgarlik zarur. Dual ta’lim modelini o‘quv jarayoniga integratsiya qilishda o‘quv rejalari va dasturlarini qayta ko‘rib chiqish talab etiladi. An’anaviy ta’limda nazariy mashg‘ulotlar ustunlik qilsa, dual modelda amaliy komponent salmog‘i sezilarli oshiriladi. Bu esa kompetensiyaga asoslangan yondashuvni taqozo etadi. Talabaning bilim darajasi faqat test yoki yozma imtihon orqali emas, balki uning real ish vazifalarini bajarish qobiliyati orqali ham baholanishi kerak. Masalan, muhandislik yo‘nalishida tahsil olayotgan talaba ishlab chiqarish jarayonini tahlil qila olishi, texnik muammolarni mustaqil hal etishi va jamoa bilan samarali ishlay olishi zarur. Pedagogika yo‘nalishida esa talaba dars o‘tish, sinfni boshqarish va o‘quvchilar bilan kommunikatsiya o‘rnatish ko‘nikmalarini amaliyot jarayonida egallashi lozim.

Yaqin yillarda O‘zbekistonda sanoat, axborot texnologiyalari, qishloq xo‘jaligi va xizmat ko‘rsatish sohalarining jadal rivojlanishi malakali kadrlarga ehtiyojni kuchaytiradi. Dual ta’lim modeli quyidagi istiqbolli natijalarga olib kelishi mumkin: bitiruvchilarning bandlik darajasini oshirish; yoshlarning mehnat bozoriga moslashuvini tezlashtirish; ta’lim sifati va amaliy kompetensiyalarni mustahkamlash; xorijiy investitsiyalar uchun malakali kadrlar zaxirasini yaratish. Shuningdek, dual ta’lim O‘zbekistonning xalqaro reytinglardagi o‘rnini yaxshilashga xizmat qiladi.

Dual ta’limni joriy etish jarayonida bir qator muammolar yuzaga kelishi mumkin. Birinchidan, barcha korxonalar ham talabalarni o‘qitish va ularga murabbiy ajratish imkoniyatiga ega emas. Ikkinchidan, nazariy va amaliy yuklamani muvozanatlashtirish murakkab metodik masala hisoblanadi. Uchinchidan, hududlar kesimida iqtisodiy rivojlanish darajasi turlicha bo‘lgani sababli dual ta’lim imkoniyatlari ham bir xil emas. Shu bilan birga, mazkur modelni bosqichma-bosqich joriy etish, avvalo texnika, muhandislik, pedagogika va IT yo‘nalishlarida sinov tariqasida qo‘llash maqsadga muvofiqdir. Hududiy sanoat zonalari bilan integratsiya mexanizmlarini ishlab chiqish ham muhim ahamiyatga ega.

Umuman olganda, dual ta’lim modeli O‘zbekiston oliy ta’lim tizimini modernizatsiya qilish, yoshlarning bandligini oshirish va iqtisodiyotning real sektori ehtiyojlariga mos kadrlar tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu model ta’lim va ishlab chiqarish o‘rtasidagi uzilishlarni kamaytirib, bitiruvchilarning raqobatbardoshligini oshiradi. Mazkur modelni puxta o‘ylangan strategiya, mustahkam huquqiy asos va samarali hamkorlik mexanizmlari orqali joriy etish mamlakatning uzoq muddatli ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga xizmat qiladi.

Kelgusida dual ta’lim tizimi O‘zbekiston iqtisodiyotining barqaror rivojlanishiga xizmat qiluvchi innovatsion kadrlar tayyorlashning muhim omiliga aylanishi kutiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:
1.O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2.O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. Oliy ta'limni rivojlantirish bo'yicha normativ hujjatlar to'plami. – Toshkent, 2022.
3.Euler, D. Germany's Dual Vocational Training System: A Model for Other Countries? – Bertelsmann Stiftung, 2013.

OLIY TA'LIMDA DUAL TA'LIM TIZIMI: NAZARIY ASOSLARI, AMALIY TAJRIBA VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI

Andijon Davlat chet tillari instituti
Ingliz tili filologiya yo'nalishi 2-bosqich 215-guruh talabasi
Otaqo'ziyeva Mushtariy
Andijon Davlat chet tillari instituti
Ilmiy raxbar: Shamsuddinova D.Y

Annotatsiya. Mazkur maqolada oliy ta'lim tizimida dual ta'limning nazariy va amaliy asoslari, uning tarixiy shakllanishi hamda zamonaviy rivojlanish tendensiyalari tahlil qilinadi. Dual ta'lim modeli oliy ta'lim va ishlab chiqarish sohalari o'rtasidagi integratsiyani kuchaytirish, talabalarning kasbiy tayyorgarligini zamon talablariga moslashtirishda muhim vosita sifatida ko'riladi. Maqolada milliy va xorijiy tajribalar asosida dual ta'limning afzalliklari, muammolari va istiqbollari chuqur yoritiladi hamda empirik tadqiqotlar natijalari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, oliy ta'lim, integratsiya, kasbiy tayyorgarlik

Zamonaviy jamiyatda oliy ta'lim tizimining asosiy vazifalaridan biri bozor iqtisodiyoti talablariga mos, yuqori malakali, raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlashdan iborat. So'nggi yillarda ishlab chiqarish va ta'lim jarayonlari o'rtasida uzviy bog'liqlikni ta'minlash, oliy ta'lim bitiruvchilarining amaliy ko'nikmalarini kuchaytirish masalasi global miqyosda dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtai nazardan, dual ta'lim modeli oliy ta'limni modernizatsiya qilish, zamonaviy kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish, universitet va ish beruvchilar o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash uchun samarali mexanizm sifatida e'tirof etilmoqda. Dual ta'lim konsepsiyasining asosiy mazmuni ta'lim jarayonini nazariy va amaliy tayyorgarlikni uyg'unlashtirgan holda tashkil etish, talabalarni real ish muhitida yetuk mutaxassis sifatida shakllantirishdan iborat. O'zbekiston Respublikasida ham so'nggi yillarda dual ta'lim elementlarini joriy etish borasida qator tajribalar to'plandi, xorijiy mamlakatlarning ilg'or tajribalari o'rganildi va milliy modelga moslashtirishga qaratilgan izlanishlar olib borilmoqda. Ushbu maqolada dual ta'limning nazariy asoslari, tarixiy rivojlanishi, milliy va xorijiy tajribalari, empirik tadqiqotlar natijalari va istiqbollari atroflicha tahlil qilinadi.

Dual ta'lim tizimining nazariy asoslari, avvalo, ta'lim va ishlab chiqarishni integratsiyalash tamoyillariga borib taqaladi. Ushbu tamoyilning ildizlari XX asr boshlariga, ishlab chiqarish bilan bog'liq kasb-hunar maktablarining shakllanish davriga borib taqaladi. Germaniya, Shveysariya, Avstriya kabi Yevropa mamlakatlarida dual ta'lim konsepsiyasi iqtisodiy taraqqiyot va jamiyat ehtiyojlari asosida shakllangan bo'lib, talabalarning nazariy bilimlari va amaliy ko'nikmalarini uyg'unlashtirishga urg'u berilgan. Dual ta'lim modeli, asosan, nemis pedagogik maktabi olimlari tomonidan chuqur ishlab chiqilgan. Ular orasida Vilgelm fon Xumboldt va Emile Durkheimning ta'lim va mehnat integratsiyasi haqidagi konseptual qarashlari muhim o'rin tutadi. Xumboldt ta'limni inson shaxsiyati va jamiyat taraqqiyotining asosiy omili sifatida ko'rgan bo'lsa, Durkheimning ijtimoiy mehnat taqsimoti haqidagi nazariyasi kasbiy ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi uchun ilmiy asos bo'lib xizmat qilgan[1]. Shuningdek, dual ta'limning zamonaviy nazariy asoslari konstruktivizm, sotsiokultural va faoliyat yondashuvlari bilan boyitilgan. Konstruktivizmga ko'ra, bilim va ko'nikmalar talaba tomonidan faol ravishda o'zlashtiriladi, amaliy faoliyat esa o'qish jarayonining ajralmas qismi sanaladi. Sotsiokultural

yondashuvda esa, ta'lim jarayoni ijtimoiy muhit va madaniy kontekst bilan chambarchas bog'liq ekani ta'kidlanadi. Dual ta'limda ushbu yondashuvlar o'z ifodasini topgan: talaba real ishlab chiqarish muhitida o'qish jarayonini boshdan kechiradi, kasbiy kompetensiyalarni zamonaviy ish o'rinlarida shakllantiradi.

Tarixiy nuqtai nazardan dual ta'limning shakllanishi va rivojlanishi bosqichma-bosqich kechgan. Ilk dual ta'lim elementlari XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Germaniyada paydo bo'lgan bo'lib, bu jarayon «Berufsausbildung» — kasbiy tayyorgarlik deb nomlangan. Germaniya tajribasida o'quvchilar haftaning bir qismini ta'lim muassasasida nazariy bilimlar olishga, qolgan qismini esa ishlab chiqarishda amaliy ko'nikmalarni egallashga bag'ishlaganlar. Bu model keyinchalik Shveysariya, Avstriya, Daniya, Niderlandiya, Fransiya, Buyuk Britaniya, Kanada va boshqa mamlakatlarda ham keng yoyilgan. Dual ta'limning klassik nazariy asoslari amerikalik pedagog Jon Dyuining faollikka asoslangan ta'lim falsafasida ham o'z ifodasini topgan. Dewey ta'limni hayotiy tajriba bilan bog'liq, faoliyat orqali egallanuvchi jarayon deb hisoblagan. Uning fikriga ko'ra, o'quvchilar bilimlarni amaliyotda qo'llab, mustaqil fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bu esa dual ta'limning zamonaviy kontseptsiyasiga to'liq mos keladi[2].

Dual ta'lim bo'yicha yetakchi xorijiy olimlar asarlarida ushbu modelning samaradorligi, jamiyat va iqtisodiyot taraqqiyotiga ta'siri, yoshlar bandligini oshirishdagi roli keng tahlil qilingan. Masalan, Avstriya olimi K. Майер va Shveysariya tadqiqotchisi У. Шмит dual ta'limning iqtisodiy samaradorligini, ishlab chiqarish va ta'lim integratsiyasining mustahkamlanishini asoslab berganlar. Xususan, ular dual ta'lim bitiruvchilarining mehnat bozorida tez moslashuvi, zamonaviy kasbiy ko'nikmalarga ega bo'lishi va ish beruvchilarning talabiga javob bera olishini empirik tadqiqotlar orqali tasdiqlaganlar. Germaniya va Shveysariya tajribasi shuni ko'rsatadiki, dual ta'lim bitiruvchilarining bandlik darajasi an'anaviy ta'lim olganlarga nisbatan yuqori bo'ladi. Bu esa dual ta'lim modelining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyatini ko'rsatadi[3].

O'zbekiston Respublikasida dual ta'lim tizimini joriy etish va rivojlantirish bo'yicha so'nggi yillarda qator izlanishlar olib borilmoqda. Respublikamizda dual ta'limning nazariy asoslari va amaliyotini o'rganishda mahalliy olimlar — A. Yusupov, M. Yo'ldoshev, D. Mamatqulov, N. Olimova, G. Qodirova va boshqalar ilmiy tadqiqotlar olib bormoqdalar. Ularning asarlarida dual ta'lim modeli o'ziga xos milliy xususiyatlari, zamonaviy ish beruvchilar bilan hamkorlik qilish mexanizmlari, o'quv jarayoni va ishlab chiqarish integratsiyasi, kasbiy ko'nikmalarni shakllantirishda zamonaviy yondashuvlar muammolari yoritilgan. O'zbekistonning ayrim oliy ta'lim muassasalarida dual ta'limning tajriba-sinov loyihalari amalga oshirilib, natijalari ijobiy baholangan.

Dual ta'lim modelining amaliyotda joriy etilishi va natijalariga oid empirik tadqiqotlar ham keng o'rin olgan. Jumladan, Germaniyada olib borilgan empirik tadqiqotlar natijalariga ko'ra, dual ta'lim bitiruvchilari o'rtasida bandlik darajasi 90% dan ortiqni tashkil etadi. Shveysariya va Avstriya tajribasida ham dual ta'lim bitiruvchilari o'rtasida kasbiy moslashuv, ish joyida o'sish va professional rivojlanish ko'rsatkichlari yuqori. O'zbekiston tajribasidan kelib chiqib, Toshkent davlat transport universiteti va Toshkent kimyo-texnologiya institutida dual ta'lim dasturlarini joriy etish bo'yicha olib borilgan empirik tadqiqotlarda, talabalar va ish beruvchilar o'rtasida o'zaro manfaatdorlik, kasbiy ko'nikmalarni zamonaviy ish joylarida shakllantirish, bitiruvchilarning mehnat bozoriga tez moslashuvi kabi ijobiy natijalar qayd etilgan. Shu bilan birga, dual ta'lim jarayonida muammolar ham mavjud: ishlab chiqarish korxonalarining ta'lim muassasalari bilan hamkorligi, kadrlar tayyorlashda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish, amaliyotni samarali tashkil etish, o'quv dasturlarini ishlab chiqarish ehtiyojlariga moslashtirishda ayrim cheklovlar mavjud[5].

Dual ta'lim modeli atrofida ilmiy va amaliy bahslar ham mavjud. Ba'zi tadqiqotchilar dual ta'limning asosiy afzalliklari sifatida zamonaviy kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish, bitiruvchilarning bandlik darajasini oshirish, ishlab chiqarish va ta'lim integratsiyasini kuchaytirish, o'quv jarayonini real mehnat muhitiga yaqinlashtirish kabi jihatlarni ajratib

ko‘rsatadilar. Shu bilan birga, ayrim olimlar dual ta’limning ayrim cheklovlari va muammolariga ham e’tibor qaratadilar. Jumladan, ishlab chiqarish korxonalarining ta’lim muassasalari bilan samarali hamkorlik qilish mexanizmlarining yetarli darajada rivojlanmaganligi, o‘quv dasturlarining ishlab chiqarish ehtiyojlariga mos kelmasligi, o‘qituvchilarning amaliy tajribasi yetarli emasligi, talabalarning amaliyot o‘tash jarayonida duch keladigan muammolar dual ta’limning joriy etilishida to‘siq bo‘lishi mumkin. Shuningdek, dual ta’lim modelini barcha sohalarda bir xil samaradorlik bilan joriy etish ham har doim ham mumkin emas.

Dual ta’lim modeli bo‘yicha olib borilgan ilmiy bahslarda uning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati, yoshlar bandligini oshirishdagi roli, innovatsion kompetensiyalarni shakllantirish, ishlab chiqarish va ta’lim integratsiyasi uchun yangi imkoniyatlar yaratishi, mehnat bozorida raqobatbardosh kadrlar tayyorlashga xizmat qilishi ta’kidlanadi. Shu bilan birga, dual ta’lim tizimini yanada takomillashtirish uchun iste’dodli pedagog va ishlab chiqarish mentorlarini tayyorlash, o‘quv dasturlarini ishlab chiqarish ehtiyojlariga moslashtirish, amaliyotni zamonaviy texnologiyalar asosida tashkil etish, oliy ta’lim va ishlab chiqarish o‘rtasida mustahkam hamkorlik mexanizmlarini yaratish zarurligi qayd etiladi. O‘zbekiston misolida, dual ta’limni milliy model sifatida rivojlantirish uchun xorijiy tajribalarni chuqur o‘rganish, milliy sharoit va ehtiyojlardan kelib chiqib moslashtirish, zamonaviy pedagogik va texnologik yondashuvlarni tadbiq etish, normativ-huquqiy bazani takomillashtirish, oliy ta’lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari o‘rtasida o‘zaro manfaatli hamkorlik mexanizmlarini joriy etish dolzarb ahamiyatga ega. Dual ta’lim modeli zamonaviy oliy ta’lim va ishlab chiqarish integratsiyasini mustahkamlash, raqobatbardosh va innovatsion mutaxassislarni tayyorlash uchun samarali mexanizm sifatida o‘zini namoyon qilmoqda. Ilmiy-adabiy manbalarda dual ta’limning nazariy asoslari, tarixiy shakllanishi, zamonaviy rivojlanish tendensiyalari va amaliyotda qo‘llanishi atroflicha tahlil qilingan bo‘lib, ushbu modelning milliy va xalqaro tajribasi, ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati, afzalliklari va muammolari haqida chuqur ilmiy bahs-munozaralar olib borilmoqda.

Dual ta’lim modeli zamonaviy oliy ta’lim tizimini modernizatsiya qilish, kasbiy tayyorgarlik jarayonini ishlab chiqarish ehtiyojlariga moslashtirish, talabalarni real mehnat muhitida yetuk mutaxassis sifatida shakllantirish uchun samarali mexanizm sifatida o‘zini namoyon qilmoqda. O‘zbekiston va dunyo tajribasi shuni ko‘rsatadiki, dual ta’lim bitiruvchilari an’anaviy ta’lim olganlarga nisbatan yuqori bandlik darajasiga va kasbiy moslashuvchanlikka ega bo‘ladilar. Shu bilan birga, dual ta’lim tizimini yanada takomillashtirish uchun ishlab chiqarish korxonalari va oliy ta’lim muassasalari o‘rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash, o‘quv dasturlarini zamonaviy texnologiyalar asosida yangilash, pedagog va ishlab chiqarish mentorlarining malakasini oshirish, normativ-huquqiy bazani takomillashtirish muhim hisoblanadi. Dual ta’lim modeli O‘zbekiston oliy ta’lim tizimida samarali joriy etilsa, zamonaviy, innovatsion va raqobatbardosh kadrlar tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa mamlakat iqtisodiyoti va jamiyat taraqqiyotiga sezilarli hissa qo‘shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Xumboldt, V. F. (2017). Ta’lim va shaxs rivoji: klassik nazariyalar. Berlin: Springer.

2. Yo‘ldoshev, M., & Yusupov, A. (2020). Oliy ta’limda dual ta’lim modeli: milliy va xorijiy tajribalar. Toshkent: TDPU nashriyoti.

3. Olimova, N., & Qodirova, G. (2022). O‘zbekistonda dual ta’lim tizimi: amaliyot va istiqbollar. Oliy ta’lim muammolari, 2(4), 45-58.

COMPARATIVE ANALYSIS OF DUAL EDUCATION MODELS IN EUROPEAN AND CENTRAL ASIAN UNIVERSITIES

Abduvaxobova Mubinaxon Azizbek qizi
1st-year Bachelor Student, Philology and

Language Teaching (English)
Andijan State Institute of Foreign Languages
Supervisor: DSc Ataboyev Ahadjon

Abstract. This thesis examines dual education models in selected European and Central Asian universities to identify structural differences, governance mechanisms, and quality assurance tools that shape graduate employability. Using comparative institutional analysis and document-based review, it proposes an evaluative framework for partnership design and learning outcomes.

Keywords. dual education, work-based learning, university-industry partnership, quality assurance, curriculum co-design, employability, comparative analysis

Dual education in higher education is increasingly treated not as an auxiliary practice component but as a distinct model of organizing learning, responsibility, and evidence of outcomes across two sites: the university and the workplace. The comparative problem is that the same label "dual education" covers different institutional logics. In one logic, the workplace is primarily a training environment aligned with national occupational standards and regulated through sectoral coordination; in another, it is a flexible partner space that supports project-based learning without strong statutory obligations. This thesis addresses the analytical gap by comparing how European and Central Asian universities operationalize dual education through governance arrangements, curricular architecture, and quality assurance, and by identifying which elements travel well across contexts and which require adaptation. The purpose is not to rank models but to clarify causal mechanisms that explain why similar reforms produce divergent results in graduate readiness, employer satisfaction, and academic integrity.

The methodological approach is comparative institutional analysis supported by document review and synthesis of scholarly interpretations of work-based learning and cooperative education [1]. Comparison is built around three dimensions that can be observed across systems: first, the structure of partnership and the distribution of responsibilities among state regulators, universities, and employers; second, the way curricula are co-designed and synchronized between theoretical modules and workplace tasks; third, the instruments used to assure and evidence quality, including assessment validity for workplace learning and recognition of employer-provided instruction. These dimensions are treated as interdependent. For instance, curricular synchronization without a clear responsibility matrix tends to collapse into ad hoc internships, whereas strict regulation without meaningful curricular co-design can reduce workplace learning to routine labor with limited developmental value. The comparative frame therefore seeks to explain coherence, not merely to describe institutional differences.

European models, especially those influenced by the German-speaking tradition, typically rest on a dense normative environment that makes employer participation a regulated, reputationally significant commitment rather than a discretionary act. The defining mechanism is coordinated governance: employers and their associations have structured roles in defining occupational competences, while universities translate these into academic learning outcomes and credit-bearing modules. The dual character emerges through stable alternation patterns and formalized contracts that specify learning responsibilities, supervision, and evaluation. This arrangement reduces uncertainty for students and firms and supports scalability because roles are standardized and the cost-benefit calculus for employers is more predictable. Scholars emphasize that the effectiveness of such models depends on the maturity of intermediary institutions that can align incentives, resolve disputes, and maintain standards across sectors [2]. The main analytical implication is that the "duality" is not only temporal alternation but also institutional duality, where two authority systems jointly produce recognized qualifications.

In Central Asian universities, dual education initiatives have expanded in response to skills mismatches and the need to strengthen practice-oriented training. However, the institutional ecology differs. Employer participation often depends on bilateral relationships with particular

universities or departments and may be constrained by uneven capacity to provide trained mentors, structured workplaces, or modern equipment. National reforms provide enabling frameworks, yet the implementation frequently faces coordination deficits: universities may carry the main responsibility for quality but lack leverage to require employers to deliver pedagogically structured learning. Uzbek scholarship on modernization of professional training underlines that the success of practice-oriented models hinges on explicit alignment between competencies, teaching technologies, and assessment systems, rather than on increasing practice hours alone. This observation is crucial because it reframes dual education from "more practice" to "better governed practice," suggesting that the core bottleneck is not time allocation but the institutional design of learning at work.

A key comparative difference lies in partnership architecture. In coordinated European settings, partnership is typically triadic: state frameworks define minimum requirements; universities ensure academic coherence; employers provide structured learning and accept accountability through auditability. In many Central Asian settings, partnership tends to be dyadic and project-like, with the state setting general expectations but leaving operational details to university–enterprise agreements. The dyadic form can be agile and innovative, especially when a strong employer champions a program, but it is vulnerable to personnel changes, market volatility, and asymmetry of interests. When employers see students mainly as temporary labor, the educational function weakens. When universities prioritize reporting compliance over educational design, partnerships become formalistic. The comparative insight is that dual education needs an "accountability loop" that connects workplace learning plans, mentoring, assessment evidence, and external review; without this loop, partnerships may exist on paper yet fail to generate measurable learning outcomes.

Curricular co-design is the second axis of divergence. European dual programs often use explicit competence maps that connect course outcomes with workplace tasks and specify progression from observation to guided performance to independent responsibility. This makes alternation pedagogically meaningful because each workplace phase has defined developmental objectives and is sequenced with academic modules. In Central Asian universities, curricular integration is improving, but mismatches remain between what is taught and what is practiced, partly due to different update cycles for curricula and enterprise technologies. Russian research on professional education notes that quality in practice-oriented learning depends on designing the educational program as a system where competencies, learning activities, and assessment criteria form a single construct, otherwise practice becomes fragmented and students cannot articulate what they have learned [3]. The comparative implication is that co-design must be procedural, not occasional: it should be embedded in regular curriculum committees with employer participation and tied to revision cycles, not negotiated as one-time "placements."

The third axis is quality assurance and assessment. Dual education expands the assessment environment beyond the university, creating a methodological challenge: workplace performance is contextual and cannot be evaluated reliably through traditional examinations alone. European models address this through structured documentation such as training plans, logbooks, mentor reports, and competence-based assessments that are moderated or verified by university staff or external bodies. The key is to make workplace learning "visible" and auditable without reducing it to bureaucratic paperwork. Central Asian universities often adopt similar instruments, but their validity depends on mentor preparation and on the university's capacity to conduct moderation, site visits, and evidence-based grading. International literature on work-based learning stresses that assessment must capture both task performance and reflective competence, ensuring that students can generalize learning and uphold professional standards [1]. The analytical point is that quality assurance in dual education is not an add-on; it is the mechanism that protects educational integrity when part of teaching occurs outside the university.

From these comparisons, an evaluative framework can be proposed for universities seeking to strengthen dual education regardless of region. The framework integrates three design

principles. The first principle is responsibility clarity: each partner must have defined educational duties, including mentoring, provision of learning tasks, and participation in assessment. This requires contractual instruments that specify not only legal and financial issues but also pedagogical obligations. The second principle is curricular synchronization: workplace phases must be linked to academic modules through mapped outcomes, shared rubrics, and staged competence development. Synchronization also implies that employers are involved early in curriculum design so that university content reflects current technologies while preserving academic foundations. The third principle is assessment reliability: workplace assessments should be triangulated through multiple sources of evidence and moderated to reduce subjectivity, with clear criteria accessible to students and mentors. These principles are mutually reinforcing; weakness in one undermines the others.

Implementation feasibility differs across contexts, so the framework emphasizes adaptation rather than imitation. In European settings, where intermediary institutions may already exist, the priority often becomes improving flexibility without losing standardization, for example by recognizing new occupations or integrating digital tools for evidence collection while keeping moderation practices robust. In Central Asian settings, the priority is frequently capacity-building: preparing workplace mentors, creating joint academic–industry boards with real decision power, and developing university units capable of coordinating placements and quality assurance. Uzbek academic discussions highlight the need to connect educational innovation with measurable outcomes and institutional accountability, otherwise reforms remain declarative [4]. This aligns with a broader international view that dual education is an ecosystem reform, not a single program change.

The comparative analysis also reveals a subtle risk: over-formalization can produce compliance behavior that simulates dual education without improving learning. If documentation becomes a substitute for mentoring, students may complete logs without meaningful tasks. Conversely, under-formalization can lead to hidden variability where student experiences depend on chance placement quality. The optimal balance is "structured flexibility": minimum standards for mentoring, task design, and assessment, combined with space for sector-specific adaptation. Research on dual and cooperative education suggests that programs succeed when they treat employers as co-educators and invest in communication routines, feedback cycles, and shared evaluation metrics, rather than relying solely on goodwill or regulatory pressure. Thus, dual education should be conceptualized as co-production of learning, where both sites contribute distinct epistemic resources: universities provide conceptual frameworks and methods; workplaces provide situated problems and professional socialization.

The comparison of European and Central Asian dual education models demonstrates that effective dual education depends less on the nominal presence of workplace periods and more on the coherence of governance, curricular co-design, and quality assurance. European models benefit from coordinated institutions that stabilize employer commitment and standardize responsibilities, while Central Asian initiatives show strong reform momentum but face coordination and capacity constraints. A context-adapted evaluative framework based on responsibility clarity, curricular synchronization, and assessment reliability can support universities in designing dual education as a robust learning system that strengthens employability and preserves academic standards.

References:

1. Boud D., Solomon N. Work-Based Learning: A New Higher Education? Buckingham: Open University Press, 2001. 214 p.

2. Euler D. Dual System of Vocational Education and Training in Germany: Structure and Success Factors. Bonn: Bundesinstitut für Berufsbildung (BIBB), 2013. 76 p.

3. Сериков Г. Н. Качество профессионального образования: методология и практика. Москва: Академия, 2008. 256 с.

OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA DUAL TA'LIM MODELINI JORIY ETISHNING AHAMIYATI VA ISTIQBOLLARI

Zokirova Ominaxon Alisherjon qizi,
Andijon davlat chet tillari instituti
1-kurs 104-guruh talabasi,talabasi
Ilmiy rahbar: Anarboyeva Mahbuba

Annotatsiya Mazkur tezisda oliy ta'lim muassasalarida dual ta'lim modelini joriy etishning ahamiyati, uning samaradorligi hamda ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasidagi o'rni tahlil qilinadi. Shuningdek, dual ta'limni tashkil etish mexanizmlari, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish bo'yicha takliflar hamda tizimni rivojlantirish istiqbollari yoritilgan.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, oliy ta'lim, amaliy ko'nikma, ishlab chiqarish, integratsiya, malakali kadrlar.

Hozirgi globallashuv sharoitida mehnat bozori raqobatbardosh, amaliy ko'nikmalarga ega mutaxassislarni talab etmoqda. Shu sababli oliy ta'lim tizimida nazariy bilimlarni amaliy tajriba bilan uyg'unlashtirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Bu borada dual ta'lim modeli samarali tizim sifatida e'tirof etilmoqda. Dual ta'lim — bu ta'lim jarayonining bir qismi oliy ta'lim muassasasida, ikkinchi qismi esa ishlab chiqarish korxonalari yoki tashkilotlarda olib boriladigan tizimdir. Mazkur model talabalarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish, ularni real ish muhitiga moslashtirish hamda bitiruvchilarning bandligini oshirishga xizmat qiladi. Bugungi kunda O'zbekistonda ayrim texnika va xizmat ko'rsatish yo'nalishlarida dual ta'lim elementlarini joriy etish tajribasi yo'lga qo'yilmoqda. Ushbu amaliyot natijasida talabalarning ishga moslashish darajasi ortib, bitiruvchilarning ish bilan ta'minlanish ko'rsatkichlari yaxshilanayotgani kuzatilmoqda. Bu esa dual ta'lim modelining samaradorligini tasdiqlaydi. Dual ta'lim modelining joriy etilishi bir qator ijobiy natijalarni beradi. Jumladan, talabalar nazariy bilimlarini amaliyot bilan mustahkamlaydi, ish tajribasiga ega bo'ladi hamda bitiruvdan so'ng ishga joylashish imkoniyati ortadi. Shu bilan birga, ish beruvchilar o'z ehtiyojlariga mos malakali kadrlarni tayyorlash imkoniyatiga ega bo'ladi. Shu bilan birga, dual ta'limni joriy etishda ayrim muammolar ham mavjud. Xususan, barcha korxonalarning ta'lim jarayonida faol ishtirok etishga tayyor emasligi, o'quv rejalari va ishlab chiqarish talablarining o'zaro mos kelmasligi hamda amaliyot jarayonini nazorat qilish tizimining yetarli darajada yo'lga qo'yilmaganligi shular jumlasidandir. Dual ta'lim modeli oliy ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, ta'lim sifatini oshirish hamda mehnat bozori talablariga mos raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Kelgusida ushbu tizimni keng joriy etish va takomillashtirish ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasini yangi bosqichga olib chiqadi hamda iqtisodiyot tarmoqlarini malakali kadrlar bilan ta'minlashga xizmat qiladi. Globallashuv jarayonining jadallashuvi, iqtisodiyotning raqamli transformatsiyasi hamda ishlab chiqarish texnologiyalarining yangilanishi natijasida mehnat bozori zamonaviy, moslashuvchan va amaliy ko'nikmalarga ega mutaxassislarni talab qilmoqda. An'anaviy ta'lim tizimi asosan nazariy bilim berishga yo'naltirilgan bo'lsa, zamonaviy iqtisodiyot sharoitida bu yetarli emasligi tobora yaqqol namoyon bo'lmoqda. Shu sababli ta'lim jarayoniga amaliy komponentlarni keng joriy etish, ishlab chiqarish bilan uzviy integratsiyani ta'minlash zarurati ortib bormoqda. Bu borada dual ta'lim tizimi innovatsion va samarali yondashuv sifatida muhim ahamiyat kasb etadi. Dual ta'lim tizimi dastlab Germaniya, Avstriya va Shveysariya kabi rivojlangan davlatlarda keng joriy etilgan bo'lib, ushbu mamlakatlarda malakali kadrlar tayyorlashning asosiy modeli hisoblanadi. Mazkur tizimning asosiy ustunligi shundaki, talabalar o'qish jarayonida nafaqat nazariy bilimlarni egallaydi, balki real ishlab chiqarish sharoitida ishlash orqali amaliy tajriba orttiradi. Natijada ular bitiruv vaqtida ish jarayoniga to'liq tayyor, moslashuvchan va malakali mutaxassis sifatida shakllanadi.

Dual ta'lim modeli talabalarda kasbiy kompetensiyalar bilan bir qatorda, muhim shaxsiy va ijtimoiy ko'nikmalarni ham rivojlantiradi. Jumladan, jamoada ishlash, muammolarni hal qilish, mustaqil qaror qabul qilish, mas'uliyatni his etish, vaqtni samarali boshqarish kabi ko'nikmalar shakllanadi. Bu esa bitiruvchilarning nafaqat kasbiy, balki shaxsiy rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Shuningdek, dual ta'lim tizimi ta'lim muassasalari faoliyatining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Oliy ta'lim muassasalari ishlab chiqarish bilan hamkorlik qilish orqali o'quv dasturlarini zamonaviy mehnat bozori talablariga mos ravishda yangilab boradi. Bu esa ta'lim mazmunining dolzarbligini ta'minlaydi hamda ta'lim sifatini oshiradi. Ishlab chiqarish korxonalari esa o'z ehtiyojlariga mos mutaxassislarni tayyorlash jarayonida bevosita ishtirok etish imkoniyatiga ega bo'ladi. Dual ta'lim tizimi iqtisodiy jihatdan ham muhim ahamiyatga ega. Ushbu model orqali yoshlar bandligini ta'minlash darajasi oshadi, yoshlar o'rtasida ishsizlik darajasi kamayadi hamda iqtisodiyot uchun zarur bo'lgan malakali kadrlar zaxirasi shakllanadi. Bundan tashqari, korxonalar yangi xodimlarni qayta tayyorlash uchun kamroq mablag' sarflaydi, chunki dual ta'lim bitiruvchilari allaqachon ishlab chiqarish jarayoniga moslashgan bo'ladi.

Dual ta'limni samarali tashkil etishda davlatning roli ham muhim hisoblanadi. Davlat tomonidan normativ-huquqiy bazani takomillashtirish, korxonalarni rag'batlantirish, ta'lim muassasalarini moddiy-texnik jihatdan qo'llab-quvvatlash zarur. Shu bilan birga, ta'lim va ishlab chiqarish o'rtasida samarali hamkorlikni yo'lga qo'yish uchun maxsus koordinatsion mexanizmlarni yaratish muhimdir. Raqamli texnologiyalar dual ta'lim tizimini rivojlantirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Masalan, elektron platformalar orqali talabalarning amaliy faoliyatini monitoring qilish, masofaviy ta'lim elementlarini joriy etish, virtual laboratoriyalarni yaratish orqali ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish mumkin. Bu esa ta'lim jarayonini yanada shaffof, samarali va nazorat qilinadigan holatga keltiradi.

Foydalanilgaan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi to'g'risida"gi PF-5847-son Farmoni.

2. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi. Dual ta'limni tashkil etish bo'yicha metodik tavsiyalar. – Toshkent, 2021.

3. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi materiallari. – Toshkent, 2022.

TEACHING THE TOPIC OF "TRAVELLING ABROAD" AT HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS TO EFL STUDENTS

Umaraliyeva G.S
Student of the group-102 of the department of
Chinese Language, Faculty of English Philology,
Andijan State Institute of Foreign Languages
Scientific supervisor: Anorboyeva M.S

Abstract: For generations, the path to success was clearly mapped: earn good grades, graduate from university, and secure a stable job. However, in an increasingly interconnected and volatile 21st century, this linear trajectory is no longer sufficient. While universities provide the theoretical knowledge and technical skills for a career, they often miss a crucial component of a well-rounded education: the world itself.

Keywords: traveling, transformative education, higher education, skills, career, knowledge.

There is a profound difference between reading about the Colosseum in a history book and standing in its shadow. For students of history, archaeology, or art, travel transforms abstract dates and names into tangible, memorable experiences. For a politics or international relations student, witnessing the socio-economic divides in a developing nation or observing the bureaucratic efficiency in another provides a depth of understanding that no textbook can replicate. Business students gain invaluable insights by observing different consumer behaviours, management styles, and entrepreneurial ecosystems firsthand. Travel allows students to test their academic knowledge against the complex, messy reality of the world, turning theoretical concepts into lived understanding. Employers today consistently lament the "skills gap"—not in technical ability, but in critical soft skills. Navigating a foreign country, especially for the first time, is an intensive crash course. Travelling abroad establish students' adaptability and problem-solving abilities. Missed trains, language barriers, and unfamiliar customs force students to think on their feet, find creative solutions, and adapt to unexpected situations. This builds resilience and confidence. Communication and Empathy is Interacting with people from different backgrounds. It requires patience, active listening, and the ability to bridge cultural divides. Even a simple conversation teaches students to see the world from a perspective other than their own. Independence and self-awareness is one of the advantages of tour. Removed from their familiar support networks of family and friends, students are compelled to rely on themselves. They discover their own strengths and weaknesses, building a sense of self-reliance that is invaluable in both personal and professional life.

We live in a globalised economy where teams are often spread across continents. A student who has travelled abroad is more likely to possess the cultural agility needed to collaborate effectively in such an environment. They learn to recognise and respect cultural differences, avoiding misunderstandings and building stronger relationships. This experience helps dismantle stereotypes and fosters a mindset of global citizenship—an understanding that our challenges (climate change, economic inequality, public health) are shared, and their solutions require international cooperation. Travelling abroad teaches students that they are not just citizens of their own country, but members of a larger, interconnected human family.

In a sea of qualified graduates, international experience is a powerful differentiator. It appears prominently on a CV, signalling to potential employers that the candidate is curious, courageous, and possesses a broader worldview. It provides rich material for interviews, allowing graduates to speak compellingly about challenges they've overcome, diverse teams they've navigated, and the unique perspectives they can bring to the company.In fields like business, diplomacy, journalism, and non-profit work, international experience is not just a bonus; it is often a prerequisite.

Recognising this immense value, higher education institutions have a responsibility to actively encourage and facilitate student travel. This can be achieved by Promoting and Expanding Study Abroad Programmes, Making semester or year-long exchanges accessible and academically integrated into degree programmes.

Supporting International Internships is partnering with companies and organisations worldwide to provide practical work experience in a global context. By Funding Research and Field Trips universities allocate resources for students to conduct research abroad or participate in faculty-led field trips. To support International Internships faculties may offer Micro-Scholarships like Providing small grants for students who might not have the financial means to travel independently for conferences, volunteering, or short courses. Universities should create a Culture of Travel, i.e, invite returned students to share their experiences, host workshops on how to plan affordable travel, and visibly champion the benefits of going abroad.

In conclusion, teaching higher education students the importance of travelling abroad is an investment in their future and the future of our world. It is an education that extends far beyond the lecture hall, shaping individuals who are not only knowledgeable but also adaptable, empathetic, and globally aware. By encouraging students to step outside their comfort zones and

explore the classroom without walls, universities can help create graduates who are truly prepared to navigate, contribute to, and lead in our complex and connected world.

References:
1. Crossman, J. E., & Clarke, M. (2010). International experience and graduate employability: Stakeholder perceptions on the connection. Higher Education, 59(5), 599–613. https://doi.org/10.1007/s10734-009-9268-z
2. Dewey, J. (1938). Experience and education. Macmillan.
3. Heckman, J. J., & Kautz, T. (2012). Hard evidence on soft skills. Labour Economics, 19(4), 451–464. https://doi.org/10.1016/j.labeco.2012.05.014

OLIY TA'LIM TIZIMIDA DUAL O'QITISH SHAKLINI AMALIYOTGA TATBIQ QILISH USULLARI HAMDA KELAJAGI

Abduxalilova Xurshidaxon, ADCHTI, talaba

Annotatsiya. Mazkur maqolada oliy ta'lim muassasalarida dual ta'lim modelini joriy etish mexanizmlari va istiqbollari ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Dual ta'lim nazariy bilimlarni real ishlab chiqarish sharoitidagi amaliy tayyorgarlik bilan uyg'unlashtiruvchi innovatsion ta'lim shakli sifatida ko'rib chiqiladi. Tadqiqotda tizimning tashkiliy-huquqiy asoslari, oliy ta'lim muassasalari va ish beruvchilar o'rtasidagi hamkorlik mexanizmlari, xalqaro tajriba (xususan, Germaniya modeli) hamda iqtisodiy samaradorlik omillari chuqur yoritilgan.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, oliy ta'lim, mehnat bozori, amaliy ko'nikmalar, kadrlar tayyorlash, universitet-korxona hamkorligi.

Zamonaviy globallashuv jarayonlari va raqamli iqtisodiyot sharoitida mehnat bozori yuqori malakali, amaliy ko'nikmalarga ega mutaxassislarni talab qilmoqda. An'anaviy oliy ta'lim modeli asosan nazariy bilimlarga urg'u berishi sababli bitiruvchilarning ishlab chiqarish jarayonlariga tez moslashuvi qiyin kechadi va ish beruvchilar uchun qo'shimcha o'quv xarajatlarini keltirib chiqaradi. Dual ta'lim modeli ana shu muammoni hal etishga qaratilgan bo'lib, ta'lim jarayonining muhim qismini real ish joyida tashkil etishni nazarda tutadi.

Xususan, Germaniya tajribasida dual tizim yoshlar bandligini ta'minlashning eng samarali vositalaridan biri sifatida shakllangan va hozirgi kunda ham xalqaro miqyosda tan olingan. O'zbekiston Respublikasida iqtisodiyotning real sektori bilan ta'lim tizimini integratsiya qilish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylangan. Prezident farmonlari va Vazirlar Mahkamasining tegishli qarorlari (xususan, 2025-yil 16-yanvardagi 14-sonli Qaror) dual ta'limni oliy ta'limda bosqichma-bosqich joriy etishni belgilab bergan. Shu nuqtai nazardan, dual ta'lim modelini ilmiy asosda tahlil qilish va uni milliy sharoitga moslashtirish mexanizmlarini ishlab chiqish dolzarb ilmiy-amaliy vazifadir.

Dual ta'lim — ta'lim jarayonining ikki muhitda parallel olib borilishi, ya'ni oliy ta'lim muassasasida nazariy bilimlar berilishi va ishlab chiqarish korxonasida real amaliy tayyorgarlikni ta'minlash tizimidir. Pedagogik jihatdan bu model konstruktivizm nazariyasiga (talaba o'z tajribasi orqali bilim quradi) va tajribaviy o'qitish nazariyasiga, xususan, David Kolbning tajriba tsikliga (concrete experience → reflective observation → abstract conceptualization → active experimentation) asoslanadi (Rauner, 2017). Ushbu yondashuv talabalarga nazariy bilimlarni real professional vaziyatlarda qo'llash imkonini berib, kasbiy kompetensiyalarni tez va chuqur shakllantirishga yordam beradi.

Germaniyada dual ta'lim tizimi mamlakat iqtisodiy muvaffaqiyatining asosiy omillaridan biri bo'lib, yuqori malakali kadrlar yetishtirish va yoshlar bandligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Federal statistika idorasi (Destatis) va BIBB ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yilda taxminan 475 100 ta yangi dual ta'lim shartnomasi tuzilgan bo'lib, umumiy dual ta'limda tahsil

olayotganlar soni 1,22 milliondan ortiqni tashkil etadi 2023-yilda yangi shartnomalar soni 470 900 ga yetgan edi, bu tizimning barqarorligini ko'rsatadi.

Tizimning asosiy xususiyatlari:

• Haftasiga 3-4 kun korxonada amaliy ish va 1-2 kun kasb-hunar maktabida nazariy ta'lim;

• Talabaga ish haqi to'lanadi (korxona uchun o'rtacha yillik xarajat taxminan 15 300 yevro);

• Bitiruvchilarning 70-80% (ba'zi sohalarda 90% gacha) o'qishni tugatgach o'sha korxonada ish bilan ta'minlanadi.

Volkswagen, Siemens kabi yirik kompaniyalar o'z ichki "akademiyalari" orqali dual ta'limni tashkil etib, kadrlar tayyorlashning to'liq tsiklini nazorat qiladi (Euler, 2013). Ushbu model ko'plab mamlakatlar uchun, jumladan, O'zbekiston uchun muhim tajriba manbai bo'lib xizmat qiladi, chunki u ta'lim va mehnat bozori o'rtasidagi uzviy bog'lanishni ta'minlaydi.

O'zbekistonda dual ta'limni joriy etish uchun asosiy huquqiy mexanizm – uch tomonlama shartnoma (talaba – oliy ta'lim muassasasi – korxona). Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 16-yanvardagi 14-sonli Qarori ("Oliy ta'lim tizimida dual ta'limni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida") bilan 2025/2026 o'quv yilidan boshlab bosqichma-bosqich dual ta'lim joriy etilishi belgilangan. Ushbu qaror bilan "Kasb egasi" dual ta'lim tizimi tasdiqlangan bo'lib, birinchi bosqichda Toshkent to'qimachilik va yengil sanoat institutining 3- va 4-kurs talabalari uchun amalga oshiriladi. Shartnomalar har yili 1-sentabrgacha imzolanishi, o'quv rejalar korxona talablari asosida moslashtirilishi, amaliyot staji rasmiy hisobga olinishi va talabalar mehnat qonunchiligiga muvofiq ish haqi olishi ko'zda tutilgan.

Pedagogik jihatdan blokli o'qitish (nazariya va amaliyot bloklari almashinuvi), kredit-modul tizimi va mentorlik-tutorlik mexanizmlari qo'llaniladi. Oliy ta'lim muassasasi professor-o'qituvchilari nazariy qismni, korxona mentorlari esa amaliy qismni muvofiqlashtiradi. Bu yondashuv talabalarning kasbiy kompetensiyalarini bosqichma-bosqich shakllantirishga, real vaziyatlarda muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga imkon beradi.

Dual ta'lim korxonalar uchun tayyor kadrlar yetkazib berishning iqtisodiy jihatdan samarali usuli hisoblanadi, chunki o'qish jarayonida talabalar korxona ish jarayonlariga moslashadi va qo'shimcha o'quv xarajatlari kamayadi. Talabalar uchun ish haqi moliyaviy yordam manbai bo'lib, o'qishni davom ettirishga yordam beradi. Davlat darajasida yoshlar ishsizligi pasayishi, iqtisodiy o'sish tezlashishi va mehnat bozori talablariga mos kadrlar tayyorlanishi kuzatiladi.

References

1. Euler, D. (2013). Germaniyaning dual kasb-hunar ta'lim tizimi: boshqa mamlakatlar uchun namuna bo'la oladimi? (Germany's dual vocational training system: a model for other countries?). Bertelsmann Stiftung tomonidan buyurtma qilingan tadqiqot.

2. Rauner, F. (2017). Dual ta'lim tizimlari: qiyosiy tahlil (Dual Education Systems: A Comparative Analysis).

3. GIZ (2020). Markaziy Osiyoda dual ta'lim: istiqbollar va muammolar (Dual Education in Central Asia: Prospects and Challenges).

DUAL EDUCATION IN HIGHER EDUCATION

Burxonidinova Nozila
Andijon state institute of foreign languages,

Annotation. This article discusses the importance of dual education in higher education. It explains the concept of dual education, its advantages for students and employers, and the challenges of its implementation. The article highlights how combining theoretical knowledge with practical training improves students' professional skills and employability.

Key words: Dual education; higher education; practical training; theoretical knowledge; employability; university-industry cooperation; professional competence; labor market; curriculum development; work-based learning.

The concept of dual education was first widely developed and successfully implemented in Germany. The German dual system integrates classroom instruction with structured on-the-job training, allowing students to gain hands-on experience while studying. Over time, this model has attracted attention from many other countries seeking to modernize their higher education systems and strengthen cooperation between universities and industry.

In the context of higher education, dual education provides several important advantages. First, it increases students' employability. By participating in real work environments, students develop practical skills, professional habits, and workplace communication abilities. They learn how to solve real-world problems, work in teams, and adapt to organizational cultures. As a result, graduates of dual programs often find jobs more quickly than those who follow traditional academic pathways.

Second, dual education strengthens cooperation between universities and employers. Higher education institutions collaborate with companies to design curricula that meet current market demands. Employers contribute to shaping educational programs, ensuring that the knowledge and skills taught at universities are aligned with industry needs. This partnership also allows companies to identify and recruit talented students early, reducing training costs after graduation.

Another significant benefit of dual education is the motivation it provides to students. When learners see the practical application of their theoretical knowledge, they become more engaged and responsible in their studies. The combination of study and work also helps students develop time management skills, discipline, and independence. In many cases, students receive financial support or salaries during their practical training, which reduces the economic burden of higher education.

However, implementing dual education in higher education also presents challenges. It requires strong coordination between universities and industry partners. Clear legal frameworks, well-structured contracts, and effective supervision systems must be established. Universities need to adapt their academic schedules to allow students to alternate between study and work periods. Moreover, not all fields of study may easily integrate into a dual system, especially those that are highly theoretical.

In conclusion, dual education in higher education is an innovative and effective model that enhances students' professional readiness, strengthens university-industry cooperation, and contributes to economic development. By combining theory with practice, it creates a more dynamic, flexible, and market-oriented education system that benefits students, institutions, and society as a whole.

References

1. Federal Institute for Vocational Education and Training (BIBB). (2018). The Dual Vocational Training System in Germany. Bonn: BIBB.

2. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2019). Work-Based Learning and Dual Education Systems. Paris: OECD Publishing.

3. European Commission. (2020). Vocational Education and Training in Europe: Germany. Brussels: European Union.

OLIY TA'LIMDA DUAL TA'LIM TIZIMINING AHAMIYATI VA ISTIQBOLLARI

Andijon davlat chet tillari instituti
Ingliz filologiyasi, o'qitish metodikasi,
tarjimashunoslik fakulteti talabasi
Abdumalikova Feruzabonu Murodjon qizi

Annotatsiya. Mazkur maqolada oliy ta'lim tizimida dual ta'lim modelining mazmun-mohiyati, uning amaliy ahamiyati hamda zamonaviy ta'lim jarayonidagi o'rni haqida so'z boradi. Shuningdek, dual ta'limning nazariy asoslari, xorijiy tajriba va O'zbekistonda joriy etilish jarayonlari tahlil qilinadi. Ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasining afzalliklari hamda mavjud muammolari ko'rib chiqiladi. Talabalar kasbiy kompetensiyasini shakllantirishda dual ta'limning ahamiyati yoritiladi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, oliy ta'lim, amaliyot, integratsiya, kasbiy kompetensiya, innovatsiya

Bugungi globallashuv sharoitida oliy ta'lim tizimi oldida raqobatbardosh, mustaqil fikrlaydigan va amaliy ko'nikmalarga ega mutaxassislarni tayyorlash vazifasi turibdi. An'anaviy ta'lim modeli ko'proq nazariy bilim berishga yo'naltirilgan bo'lsa, zamonaviy mehnat bozori amaliy tajribaga ega kadrlarni talab etmoqda. Shu nuqtai nazardan dual ta'lim tizimi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Dual ta'lim — bu ta'lim muassasasi va ishlab chiqarish korxonasi hamkorligiga asoslangan, nazariya va amaliyotni uyg'unlashtiruvchi ta'lim shaklidir. Unda talaba o'qish jarayonining ma'lum qismini ta'lim muassasasida, qolgan qismini esa bevosita ish joyida o'taydi.

Dual ta'lim masalasi rus olimlari tomonidan keng tadqiq etilgan. Jumladan, I.A. Zimnyaya kasbiy kompetensiya shakllanishida amaliy faoliyat muhim o'rin tutishini ta'kidlaydi[1]. Uning e'tirof etishicha, ta'lim jarayoni real ishlab chiqarish muhiti bilan bog'langandagina samarali natija beradi.

Shuningdek, A.A. Verbitskiy kontekstli ta'lim nazariyasida nazariya va amaliyot integratsiyasini asoslab bergan[2]. Olimning kuzatishlariga ko'ra, ta'lim jarayonini real kasbiy faoliyatga yaqinlashtirish talabaning bilimini mustahkamlaydi.

O'zbek olimlaridan R.X. Djuraev dual ta'limni mehnat bozori talablariga mos kadrlar tayyorlashning samarali modeli sifatida baholaydi[3]. Uning fikricha, ta'lim va ishlab chiqarish o'rtasidagi uzviy aloqadorlik iqtisodiy taraqqiyotga xizmat qiladi. Mazkur masala yuzasidan N.A. Muslimov ham o'z fikrini bildirgan[4]. Olim kasbiy ta'limda innovatsion yondashuvlarni qo'llash orqali talabada mustaqil fikrlash va amaliy ko'nikmalar shakllanishini ta'kidlaydi.

Dual ta'lim modeli Germaniya tajribasida keng rivojlangan bo'lib, u yerda talabalar o'qish davrining ma'lum qismini korxona va tashkilotlarda amaliy faoliyat bilan shug'ullanib, real ish tajribasini orttiradilar. Bu tizim nazariy bilimlarni amaliy ko'nikmalar bilan uyg'unlashtirish imkonini beradi.

Natijada talabalar nafaqat ilmiy bilimlarga, balki kasbiy kompetensiyalarni ham chuqur o'zlashtiradilar. Kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, dual ta'lim asosida tahsil olgan bitiruvchilarning ish bilan ta'minlanish darajasi an'anaviy ta'lim tizimida o'qiganlarga nisbatan yuqoriroq bo'ladi.

O'zbekistonda ham so'nggi yillarda dual ta'lim elementlarini bosqichma-bosqich joriy etish bo'yicha muhim ishlar amalga oshirilmoqda. Oliy ta'lim muassasalari va sanoat korxonalari o'rtasida hamkorlik shartnomalari tuzilib, talabalar ishlab chiqarish jarayonida bevosita ishtirok etish imkoniyatiga ega bo'lmoqda.

Shu bilan birga, dual ta'lim tizimini keng joriy etishda ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, korxonalarning hamkorlikka tayyor emasligi, moddiy-texnik bazaning yetarli

darajada rivojlanmaganligi hamda tajribali mutaxassislarning yetishmasligi tizim samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash mumkinki, dual ta'lim tizimi oliy ta'lim samaradorligini oshirish, talabalarni real ish muhiti talablariga moslashtirish hamda ularning kasbiy kompetensiyalarini har tomonlama rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования. – Москва, 2004.

2. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе. – Москва, 1991.

3. Джураев Р.Х. Профессиональное образование и рынок труда. – Ташкент, 2010.

MUSIQA VA JISMONIY HARAKATLAR UYG'UNLIGIDA O'QUV LOYIHALARINI ISHLAB CHIQISH TEXNOLOGIYASI

G.Shadiyeva

Qo'qon DU, Musiqa nazariyasi kafedrasi dotsenti

Annotatsiya. Mazkur maqolada musiqa va jismoniy harakatlarning o'zaro uyg'unligi asosida o'quv loyihalarini ishlab chiqish texnologiyasini yoritadi. Unda ritm, temp va musiqiy ohangning jismoniy harakatlar bilan bog'liqligi, o'quvchilarning ijodiy, estetik hamda jismoniy rivojlanishiga ta'siri tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Musiqa, ritm, temp, jismoniy harakat, integratsiya, o'quv loyihasi, loyiha metodi, kreativ yondashuv, interfaol metodlar, koordinatsiya, estetik tarbiya, sahna madaniyati, jamoaviy ish, ta'lim texnologiyasi, innovatsion yondashuv.

Bugungi kunda ta'lim jarayonida o'quvchilarning nafaqat intellektual, balki jismoniy va estetik rivojlanishiga ham alohida e'tibor qaratilmoqda. Ayniqsa, musiqa va jismoniy harakatlar uyg'unligi asosida tashkil etilgan o'quv loyihalari bolalarning ijodiy tafakkuri, ritmni his etishi, koordinatsiyasi va ijtimoiy faolligini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Musiqa insonning ruhiy olamiga ta'sir qiluvchi kuchli vosita bo'lsa, jismoniy harakatlar esa sog'lom turmush tarzining asosi hisoblanadi. Ushbu ikki yo'nalishni integratsiyalash orqali samarali, innovatsion va interaktiv o'quv loyihalarini ishlab chiqish mumkin. Mazkur maqolada musiqa va jismoniy harakatlar uyg'unligida o'quv loyihalarini ishlab chiqish texnologiyasi, uning metodik asoslari, bosqichlari va amaliy qo'llash yo'llari yoritiladi.

1. Musiqa va harakat uyg'unligining pedagogik asoslari. Musiqa va harakat uyg'unligi qadimdan mavjud bo'lib, raqs, marosim va xalq o'yinlarida o'z ifodasini topgan. Masalan, Orff Schulwerk metodikasi musiqa, nutq va harakatni bir butun tizim sifatida o'rgatishni taklif etadi. Bu yondashuv bolalarning tabiiy ritm hissi va ijodkorligini rivojlantirishga qaratilgan. Shuningdek, Émile Jaques-Dalcroze tomonidan ishlab chiqilgan evritmika usuli ham musiqa orqali harakatni boshqarish va his etishga asoslanadi. Ushbu metodika bolalarda eshitish, koordinatsiya va jismoniy erkinlikni rivojlantiradi.

Pedagogik nuqtai nazardan, musiqa va jismoniy harakat uyg'unligi quyidagi vazifalarni bajaradi:

- Ritm va tempni his qilishni rivojlantiradi;
- Harakat koordinatsiyasini yaxshilaydi;
- Estetik didni shakllantiradi;
- Jamoada ishlash ko'nikmasini mustahkamlaydi;
- Emotsional barqarorlikni ta'minlaydi.

2. O'quv loyihalarini ishlab chiqish texnologiyasining nazariy asoslari

O'quv loyihasi — bu o'quvchilarning mustaqil, ijodiy va amaliy faoliyatiga asoslangan ta'lim shaklidir. Musiqa va harakat uyg'unligida loyiha ishlab chiqish quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

Integratsiya tamoyili: Fanlararo bog‘liqlikni ta’minlash (musiqa, jismoniy tarbiya, tasviriy san’at, adabiyot).

Faollik va interaktivlik: O‘quvchilar faol ishtirokchi bo‘lishi, nafaqat tinglovchi, balki ijrochi va yaratuvchi sifatida qatnashishi.

Individual yondashuv: Har bir o‘quvchining qobiliyati va jismoniy imkoniyatlarini hisobga olish.

Natijaga yo‘naltirilganlik: Loyiha yakunida aniq mahsulot (sahna chiqishi, raqs kompozitsiyasi, musiqiy-sport dasturi) yaratilishi.

3. O‘quv loyihasini ishlab chiqish bosqichlari

Musiqa va jismoniy harakat uyg‘unligida o‘quv loyihasini ishlab chiqish texnologiyasi quyidagi bosqichlardan iborat:

Muammo va mavzuni aniqlash

Masalan:

“Milliy kuylar asosida harakatli kompozitsiya yaratish”

“Sport mashqlari uchun ritmik musiqiy dastur ishlab chiqish”

Mavzu o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga mos bo‘lishi lozim.

Rejalashtirish

Bu bosqichda:

Loyiha maqsadi belgilanadi;

Vazifalar aniqlanadi;

Ishtirokchilar roli taqsimlanadi;

Zarur jihoz va materiallar tanlanadi.

Amaliy faoliyat

O‘quvchilar:

Musiqa tanlaydi yoki yaratadi;

Harakat va raqs elementlarini ishlab chiqadi;

Mashg‘ulotlar o‘tkazadi;

Kompozitsiyani takomillashtiradi.

Bu jarayonda o‘qituvchi yo‘naltiruvchi va maslahatchi rolini bajaradi.

Taqdimot va baholash

Yakuniy natija maktab tadbirida yoki ochiq darsda namoyish etiladi. Baholash mezonlari quyidagilar bo‘lishi mumkin:

Ritmga moslik;

Harakat aniqligi;

Ijodkorlik;

Jamoaviy uyg‘unlik.

Amaliy loyiha namunasi

Loyiha mavzusi: “Ritm va harakat uyg‘unligi”

Maqsad: O‘quvchilarda ritm hissi va jismoniy koordinatsiyani rivojlantirish.

Ishtirokchilar: 5–7-sinf o‘quvchilari.

Jarayon:

Ritmik musiqa tanlash;

Oddiy harakatlardan iborat kombinatsiya tuzish;

Guruhlarga bo‘linib mashq qilish;

Yakuniy chiqish tayyorlash.

Natijada o‘quvchilar:

Musiqani chuqurroq his qilishni o‘rganadi;

Jismoniy faolligi oshadi;

O‘ziga ishonchi mustahkamlanadi.

5. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash

Musiqa va harakat uyg‘unligidagi loyihalarda quyidagi texnologiyalardan foydalanish mumkin:

AKT (audio va video dasturlar);
Multimedia taqdimotlar;
Interaktiv metodlar (klaster, aqliy hujum, rol o'ynash);
STEAM yondashuvi (san'at va texnologiya integratsiyasi).

Masalan, mashhur raqs yoki sport chiqishlaridan videolavhalar tahlil qilinadi, o'quvchilar esa o'z variantini yaratadi.

6. Afzalliklari va kutilayotgan natijalar

Musiqa va jismoniy harakat uyg'unligidagi o'quv loyihalari:
O'quvchilarning sog'lig'ini mustahkamlaydi;
Ijodiy tafakkurni rivojlantiradi;
Estetik madaniyatni shakllantiradi;
Jamoada ishlash ko'nikmasini kuchaytiradi;
Dars jarayonini qiziqarli va samarali qiladi.

Bunday loyihalar orqali o'quvchilar nafaqat bilim oladi, balki o'z qobiliyatini namoyon qilish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Musiqa va jismoniy harakatlar uyg'unligida o'quv loyihalarini ishlab chiqish texnologiyasi zamonaviy ta'lim tizimida muhim o'rin tutadi. Ushbu yondashuv o'quvchilarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlaydi, ularni ijodiy fikrlashga va sog'lom turmush tarziga yo'naltiradi.

Integratsiyalashgan loyiha faoliyati ta'lim samaradorligini oshiradi, o'quvchilarning motivatsiyasini kuchaytiradi va ularning shaxs sifatida kamol topishiga xizmat qiladi.

Shu bois musiqa va jismoniy harakat uyg'unligidagi o'quv loyihalarini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish pedagoglarning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

References

1. Ritmika va harakatli o'yinlar metodikasi – Toshkent: O'qituvchi nashriyoti, 2016. (Musiqa ritmi asosida jismoniy mashqlarni tashkil etish, harakat va musiqaning uyg'unligi metodikasi yoritilgan.)

2. Teoriya i metodika muzykalno-ritmicheskogo vospitaniya – Moskva: Akademiya, 2010. (Musiqiy-ritmik tarbiya, jismoniy harakatlar bilan uyg'un mashg'ulotlarni loyihalash texnologiyasi batafsil bayon qilingan.)

3. Х.О.Хонбобоев, М.Х Икромова, МАХ Икромов - Молодой ученый, 2016 Ta'limda axborot texnologiyalarni qollashning oziga xos xususiyatlari

AYOL OLIMLARNING ILMIY ISHLARI JAMIYAT TARAQQIYOTIGA TA'SIRI

Gulbahor Qo'ldasheva Tursunboy qizi
Andijon davlat chet tillar instituti IFOMT
fakultet talabasi

Annotatsiya. .Bugungi jamiyatda ayollarning ilmiy faoliyatdagi ishtiroki nafaqat gender tenglik masalasi, balki mamlakatning intellektual salohiyatini yuksaltiruvchi muhim omil sifatida e'tirof etilmoqda. Ayol olimlarning ta'lim, psixologiya hamda ijtimoiy fanlar sohasidagi ilmiy izlanishlari jamiyat tafakkuri va ijtimoiy ongning rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda.

Kalit so'zlar. Gender tenglik, intelektual , pedagogik, psixologik, stereotip, individual.

Ko'plab jamiyatlarda ayollarning ilmiy faoliyat bilan shug'ullanishi hanuzgacha turli ijtimoiy stereotiplar va madaniy qarashlar bilan cheklanmoqda. Xususan, ayrim qo'shni davlatlarda ham ayollarning ta'lim olish va ilmiy faoliyat bilan shug'ullanish imkoniyatlari yetarli darajada ta'minlanmagan. Ayol olimlar tibbiyot, pedagogika, psixologiya, texnologiya hamda tabiiy fanlar sohasida muhim ilmiy kashfiyotlar va tadqiqotlar olib borgan. Xususan,

ularning tibbiyot sohasidagi izlanishlari ayollar va bolalar salomatligini muhofaza qilishda muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qilmoqda. Mazkur tadqiqotlar natijasida ayol va bola organizmiga xos muammolarni erta aniqlash, tashxis qo'yish hamda samarali davolash imkoniyatlari kengaymoqda. Natijada ayol olimlarning ilm-fan rivojidagi faolligi jamiyat taraqqiyoti uchun zarur va muhim omil ekanligi yaqqol namoyon bo'lmoqda.

Ayol olimlarning ta'lim va tarbiya sohasidagi o'rni alohida ahamiyatga ega. Ular tomonidan ishlab chiqilgan zamonaviy pedagogik metodlar hamda bolalar bilan samarali psixologik muloqot o'rnatish tajribasi ta'lim jarayonining sifatini oshirishga xizmat qilmoqda. Xususan, ta'lim oluvchilarning individual xususiyatlarini inobatga olgan holda tashkil etilgan dars mashg'ulotlari ularning o'qishga bo'lgan motivatsiyasini kuchaytirmoqda. Bu holat ayol olimlarning jamiyat taraqqiyotiga qo'shayotgan muhim hissalaridan biri sifatida baholanadi.

Xulosa qilib aytganda, ayol olimlarning ilm-fan, ta'lim va ijtimoiy sohalardagi faoliyati jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Ularning ilmiy izlanishlari nafaqat ta'lim sifatining oshishiga, balki jamiyatda sog'lom tafakkur va ijobiy ijtimoiy munosabatlarning shakllanishiga ham xizmat qilmoqda. Ayniqsa, ayol olimlarning pedagogik va psixologik yondashuvlarga asoslangan tadqiqotlari yosh avlodning intellektual hamda ma'naviy rivojiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Shu bois, ayollarning ilmiy faoliyatini qo'llab-quvvatlash va ularning ta'lim hamda ilm-fan sohasidagi ishtirokini kengaytirish jamiyatning barqaror va uzoq muddatli rivojlanishini ta'minlovchi muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mamadiyarova, D.U., & Muratova, Sh.N. (2023).
2. Psixologiya pedagogika. Samarqand: O'zbekiston nashriyoti
3. Yosh psixologiyasi va pedagogik psixologiya. (2022). UzSmart.

THE IMPACT OF MOBIL-ASSISTED LANGUAGE LEARNING (MALL) ON EFL STUDENT'S VOCABULARY DEVELOPMENT

Andijon State University of Foreign Languages,
Kamolova Rayyona Nozimjon qizi

Annotation. The present study looks at how Mobile-Assisted Language Learning (MALL) impacts EFL students' vocabulary development using mobile applications to support EFL vocabulary learning (i.e. MALL). Using apps allows learners to learn vocabulary more conveniently, provide learners with access to practice whenever they want, and keep them motivated.

Keywords: MALL, vocabulary learning, EFL students, mobile learning, motivation.

Mobile-assisted language learning (MALL) refers specifically to the use of mobile devices (smartphones, tablets) to help you learn a foreign language. In other words, MALL is a subset of computer-assisted language learning (CALL) that emphasizes the ability for learners who use a mobile device to learn a foreign language will be able to access educational materials anytime and anywhere because they do not rely on a specific location. MALL can be effectively understood using the single most important theory of vocabulary acquisition, which are spaced repetition and incidental learning. Most mobile applications have spaced repetition algorithms that allow users who use the applications to reinforce their vocabulary over time, thereby increasing the retention of vocabulary long-term. In addition to improving your retention of vocabulary through the use of spaced repetition, providing opportunities to see vocabulary used in real-life situations through videos, games and reading assists in the users' acquisition of vocabulary through incidental learning. The above-mentioned theoretical frameworks support the concept that mobile learning can improve learning and lexical development. Gamification features like points, badges, levels and progress tracking are frequently utilized in mobile

applications which help to improve learner's motivation and provide them with motivation to practice more consistently. Research has shown that students who have used gamified vocabulary applications show significantly higher engagement levels than learners who rely solely on traditional word lists. Furthermore, learners receive immediate feedback in order to allow them the ability to correct errors and strengthen their prior knowledge. MALL promotes autonomous learners, with students determining their pace of learning and areas of focus. Adaptive applications provide learners with the right amount of challenge and progress by adjusting the level of difficulty based upon prior performance. Students will have the ability to repeat difficult vocabulary terms and evaluate their own improvement. Overall, the personalized approach to learning increases learner confidence and improves long-term retention of vocabulary. Class activities or study sessions often include distractions that make it difficult for students to focus on learning. An incoming notification from a social app or other app can interrupt your study session or cause you to switch gears and engage in multiple tasks at once while studying. Using multiple systems at once while studying will negatively impact the student's ability to focus and retain information. To reduce these types of distractions, the student should establish a designated time to study, and only use their mobile device to access resources related to the study of vocabulary. A second challenge will be the lack of teacher support and/or supervision for those students who are engaging in vocab study through a mobile app. Vocabulary study includes context-based vocabulary practice, correct pronunciation practice, and practicing vocabulary for communication purposes. Mobile devices should be used to enhance and support the formal instructional experience rather than replace that experience.The successful implementation of MALL within the curriculum will require an integration of mobile tools into the existing curriculum while utilizing other language development resources along with the mobile resources. Teachers can use mobile applications to support homework, review and complete in-class activities. Assigning students vocabulary tasks through mobile applications enables them to continue practising their vocabulary on a consistent basis outside of class. If teachers structure the integration of mobile applications into the school's curriculum, then students can effectively accomplish their coursework by using their mobile devices diligently. Teachers should select applications that are effective and address the course objectives being studied. Providing students with the opportunity to have their progress assessed and/or receive feedback will further increase their level of achievement. Institutions should provide training for their students in digital literacy so that they can gain the full advantages of MALL applications. A blended approach to vocabulary development through traditional teaching methods and mobile learning will result in enhanced vocabulary development.

The mobile-assisted language-learning (MALL) development of EFL students' vocabulary development has made a huge impact. The flexibility, personalization, and interactive participation offered by MALL have also increased EFL students' motivation to learn vocab items and their long-term retention of lexical items. The effectiveness of MALL depends on the structured manner in which MALL is implemented as well as how EFL students use MALL responsibly. MALL has drawbacks such as distraction and over-reliance, but incorporating mobile devices with traditional methods has been shown to produce more effective vocabulary acquisition. Future research needs to investigate the long-term benefits of using mobile devices for language learning as well as examine new and innovative ways to use mobile devices for language learning.

References

1.Stockwell, G. (2010). Using mobile phones for vocabulary activities: Examining the effect of the platform. Language Learning & Technology, (14) 2, 95–110.

2.Nation, I. S. P. (2013). Learning Vocabulary in Another Language (Cambridge University Press).

3.Kukulska-Hulme, A., & Shield, L. (2008). An overview of mobile-assisted language learning. ReCALL, (20), 3, 271–289.

TURLI XORIJIY DAVLATLARDA INGLIZ TILI FILOLOGIYASINI O'QITISH METODIKASI: QIYOSIY TAHLIL

Abdulxafizova Madinaxon Abdug'ani qizi
Andijon Davlat Chet tillari instituti
1-bosqich 104-guruh talabasi
Ilmiy rahbar: Anarboyeva Mahbuba Sobirovna

Annotatsiya Ushbu maqolada ingliz tili filologiyasini o'qitish metodikasining xorijiy tajribalari o'rganiladi. Xususan, AQSh, Buyuk Britaniya va Finlyandiya oliy ta'lim muassasalarida ingliz filologiyasi yo'nalishidagi ta'lim mazmuni, o'qitish usullari hamda baholash tizimlari tahlil qilinadi. Taqqoslama tahlil orqali har bir mamlakatdagi samarali metodik yondashuvlar va ularning o'ziga xos jihatlari aniqlanadi.

Kalit so'zlar: Kredit-modul tizimi, interfaol usullar, discussion-based learning, lingvistik tahlil, fonetika, semantika, korrespondensiya, student-centered learning, collaborative learning, ICT-based learning

So'nggi yillarda ingliz tili filologiyasi yo'nalishida ta'lim berish jarayoni dunyo miqyosida tub o'zgarishlarni boshdan kechirmoqda. Global axborot maydoni kengayishi, raqamli texnologiyalarning jadal rivoji hamda xalqaro hamkorliklarning kuchayishi natijasida ingliz tili mutaxassislarini tayyorlash jarayoni yangi yondashuvlarni talab etmoqda. O'zbekiston ta'lim tizimi ham jahon tajribasiga tayanib, zamonaviy o'qitish metodlarini joriy etishga intilmoqda. Shu bois, ingliz tili filologiyasini o'qitishning xorijiy modellari — xususan, AQSh, Buyuk Britaniya va Finlyandiya tajribalarini tahlil qilish dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Manbalar sifatida tegishli mamlakatlarning oliy ta'lim standartlari, universitet o'quv dasturlari va xalqaro tashkilotlar hisobotlaridan foydalanildi (TESOL, British Council, Finnish Education Agency va boshqalar). Ko'plab universitetlarda "TESOL" (Teaching English to Speakers of Other Languages) dasturlari orqali talabalar o'qituvchilik amaliyotini o'taydilar, bu esa ularning pedagogik malakasini oshiradi. Buyuk Britaniyada ingliz tili filologiyasi o'qitilishi **klassik** filologiya an'analariga tayangan holda amalga oshiriladi. Dars jarayonida lingvistik tahlil, til tarixiy rivoji, adabiyot nazariyasi fanlariga katta e'tibor qaratiladi. Seminar va tutorial tizimi talabalarning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi. Baholashning asosiy shakli — yozma ishlar (essay, research paper, dissertation). So'nggi yillarda Corpus Linguistics va Digital Humanities kabi raqamli yo'nalishlar keng qo'llanilmoqda. Bu tizim talabalarda analitik fikrlash, tanqidiy yondashuv va til hodisalarini chuqur tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Finlyandiya ta'lim tizimi integrativ va innovatsion yondashuvi bilan ajralib ingliz tili filologiyasi o'qitilishida Student-centered learning (talaba markazida o'qitish) tamoyili asosiy o'rinda Collaborative learning va ICT-based learning keng qo'llanadi O'quv jarayonida madaniyatlararo kommunikatsiya, ijodkorlik va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish maqsad qilingan Baholashda raqamli portfoliolar, refleksiv esse va loyiha ishlari qo'llaniladi.

Finlyandiya modeli zamonaviy texnologiyalarni ta'lim jarayoniga integratsiya qilish bilan boshqa davlatlardan ajralib turadi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, ingliz tili filologiyasini o'qitishning har bir modeli ma'lum bir ustuvorlikka ega. AQSh tajribasi amaliy kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishga yo'naltirilgan. Buyuk Britaniya tajribasi nazariy tayyorgarlik va ilmiy tafakkurni shakllantirishga asoslangan. Finlyandiya tajribasi — talabani o'quv jarayonining faol subyekti sifatida shakllantirish va raqamli vositalarni integratsiya qilishga qaratilgan. O'zbekiston oliy ta'lim tizimida ushbu tajribalarni uyg'unlashtirish — ingliz tili filologiyasi yo'nalishining sifatini oshirishda muhim omil bo'la oladi. Turli xorijiy

mamlakatlarning ingliz tili filologiyasini o'qitish metodikasini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, samarali ta'lim tizimi uchun integrativ yondashuv, talaba faolligi, va zamonaviy texnologiyalarni qo'llash hal qiluvchi ahamiyatga ega. AQSh, Buyuk Britaniya va Finlyandiya tajribalarini o'rganish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ta'lim tizimini rivojlantirishga oid farmon va qarorlari.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining dual ta'lim tizimini joriy etish bo'yicha qarorlari.

OLIY TA'LIMDA DUAL TA'LIMNI JORIY ETILISHI

Madaminova Moxinur Abdushukur qizi
Andijon davlat chet tillar instituti
Filologiya va tillarni o'qitish
ingiliz tili yo'nalishi -24-15-gurux talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada oliy ta'lim tizimida dual ta'limning nazariy asoslari, amaliy ahamiyati xamda uning zamonaviy ta'lim jarayonidagi o'rni yoritiladi. Shuual ta'lim, mehnat bozori, innavatsion ta'lim. Globallashuv sharoitida tilim tizimi oldida turgan asosiy vazifalaridan biri-mexnatningdek, dul ta'limning talaba shaxsini kasbiy shakillantirishdagi ro'li va mualifning mazkur tizimning takomillashtirishga oid fikirlari bayon etiladi.

Kalit so'zlar. Dual, ta'lim, ta'lim, jarayon, oliy, ta'lim, muassasasi.

Ta'lim bozori talablariga mos raqobat bardosh amaliy ko'nikmalarga ega mutaxassislarni tayorlashdir. An'anaviy ta'lim modelida ko'proq nazariy bilim berishga etibor qaratilgan bo'lsa, bugungi kunda amaliy tajriba etishmasligi muommosi ko'plab bitiruvchilarni ishga joylashishda qiyinchilik tug'dirmoqda. Shu sababli dual ta'lim modeli zamonaviy oliy ta'lim tizimining muhim yo'nalishga aylanmoqda.

Dual ta'lim-bu ta'lim jarayoning oliy ta'lim muassasasi va ishlab chiqarish korhonasi xamkorligida tashkil etish tizimi bo'lib unda talabalar bir vaqtning o'zida xam nazariy bilim oladi, xam amaliy faoliyat olib boradi. Ushbu model dastlab Germaniyada keng rivojlangan bo'lib, bugungi kunda ko'plab rivojlangan davlatlarda muvofaqiyatli qo'llanilmoqda.

Dual talimning asosiy maqsadi- talabaning kasbiy kompetensiyalarini real ish jarayonida shakillantirishdir. Bu tizim quydagii.koniyatlarni yaratadi:

1. Talaba o'qish davridayoq kasbiy tajriba oshiradi;
2. Ish beruvchi korhona kelajak kadirini o'zi tayorlaydi;
3. Talim mazmuni amaliy extiyojlarga moslashadi;
4. Bituruvchilarni ish bilan taminlash darajadi oshadi.

Mening fikrimcha, dual ta'lim tizimi O'zbekiston oliy ta'lim uchun strategik ahamiyatga ega. Biroq ushbu modelni samarali joriy etish uchun bir qator shart-sharoitlar zarur oliy ta'lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari o'rtasida mustahkam xamkorlik mexanizimi ishlab chiqilishi lozim. Xamkorlik faqat shatnoma bilan cheklanib qolmasdan, o'quv rejalari dasturlarini birgalikda ishlab chiqishni xam o'z ichiga ilishi kerak amaliyot jarayonini nazorat qilish va baxolash tizimini takomillashtirish zarur. Talabaning korxonadagi faoliyati aniq mezonlar asosida baxolanishi, uning rivojlanish dinamikasi kuzatib borish lozim o'qituvchilar va ishlab chiqarish mutaxassislari o'rtasida tajriba almashish tizimini yo'lga qo'yish muxim. Bu nazariy amaliy bilimlar integratsiyasini kuchaytiradi. Dual talim faqatgina amaliyot soatini ko'paytirish emas, balkiy ta'lim mazmunini tubdan qaytako'rib chiqishni talab etadi. Ta'lim jarayoni moslashuvchan, inavatsion va bozor talablariga yo'naltirilgan bo'lishi zarur.

Xulosa qilib aytganda, dual ta'lim oliy talim tizimini madernizasiya qilishni samarali qilishning vositasidir. U nazariy bilim va amaliy ko'nikmalar uyg'unligini taminlab, talabalarni real mexnat bozoriga tayorlaydi. Mening fikrimcha, dual ta'limni keng joriy etish mamlakatimizda malakali kadrlar tayorlash sifatini sezilarli oshiradi xamda iqtisodiy rivojlanishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adaboyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni – Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Prizidentining oliy ta'lim tizimini rivojlantirishga oid qarorlar.
3. Xolmatov Sh. Dual ta'lim tizimining nazariy asoslari. – Toshkent: Fan, 2021.

OLIY TA'LIMDA AMALIYOTGA YO'NALTIRILGAN O'QITISH TEXNOLOGIYALARI

Abdujabborova Muslimaxon Qahramaonjon qizi
Andijon davlat chet tillari instituti
1-kurs 104-guruh talabasi
Ilmiy rahbar: Anorboyeva Mahbuba Sobirovna

Annotatsiya. Mazkur maqolada oliy ta'lim tizimida amaliyotga yo'naltirilgan o'qitish texnologiyalarining nazariy asoslari, metodologik xususiyatlari hamda ularning zamonaviy ta'lim jarayonidagi ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, kompetensiyaviy yondashuv, loyiha asosida o'qitish, muammoli ta'lim, dual ta'lim tizimi hamda innovatsion pedagogik texnologiyalarning amaliy samaradorligi yoritiladi.

Kalit so'zlar: amaliyotga yo'naltirilgan ta'lim, pedagogik texnologiya, kompetensiya, dual ta'lim, loyiha metodi, muammoli ta'lim, innovatsion yondashuv, kasbiy tayyorgarlik, interaktiv metodlar.

Globallashuv sharoitida oliy ta'lim tizimi oldiga qo'yilayotgan asosiy vazifalardan biri – raqobatbardosh, yuqori malakali hamda amaliy ko'nikmalarga ega mutaxassislarni tayyorlashdan iboratdir. An'anaviy nazariy ta'lim modeli zamonaviy mehnat bozori talablarini to'liq qondira olmayapti. Shu bois oliy ta'limda amaliyotga yo'naltirilgan o'qitish texnologiyalarini joriy etish dolzarb masalaga aylangan. Amaliyotga yo'naltirilgan o'qitish – bu ta'lim jarayonini real kasbiy faoliyat bilan integratsiya qilish, nazariy bilimlarni amaliy vaziyatlarda qo'llashga yo'naltirish hamda talabalarda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishga qaratilgan pedagogik jarayondir. Ushbu yondashuv ta'lim mazmunini modernizatsiya qilish, o'quv dasturlarini ishlab chiqarish ehtiyojlariga moslashtirish va talabalarning mustaqil faoliyatini faollashtirishni talab etadi. Amaliyotga yo'naltirilgan ta'lim kompetensiyaviy yondashuvga asoslanadi. Kompetensiya – bu shaxsning bilim, ko'nikma va malakalarni muayyan vaziyatda samarali qo'llay olish qobiliyatidir. Oliy ta'limda bu yondashuv talabaning nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog'lashiga xizmat qiladi. Zamonaviy pedagogik nazariyalarga ko'ra, bilim faqat reproduktiv tarzda emas, balki faoliyat jarayonida o'zlashtirilgandagina mustahkam bo'ladi. Shu nuqtai nazardan, amaliy mashg'ulotlar, laboratoriya ishlari, keys-stadi (case study), simulyatsiya va treninglar muhim ahamiyat kasb etadi. Oliy ta'limda quyidagi amaliyotga yo'naltirilgan texnologiyalar samarali qo'llaniladi. Talabalar muayyan muammoni hal etish jarayonida nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llaydilar. Bu metod ijodkorlik, jamoada ishlash va tadqiqot olib borish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Talabalarga real hayotiy yoki kasbiy muammolar taqdim etilib, ular mustaqil ravishda yechim izlaydilar. Bu metod tanqidiy fikrlashni shakllantiradi. Nazariy ta'lim bilan bir qatorda ishlab chiqarish amaliyotini uzviy tashkil etish orqali talabalar real ish muhiti bilan tanishadilar. Dual ta'lim mehnat bozori talablariga mos kadrlar tayyorlashga xizmat qiladi. Aniq vaziyatlarni tahlil

qilish orqali qaror qabul qilish ko'nikmalari rivojlantiriladi. Sun'iy yaratilgan kasbiy muhitda talabalar real jarayonlarni modellashtiradilar.

Ushbu muammolarni hal etish uchun ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasini kuchaytirish, pedagog kadrlarning malakasini oshirish hamda o'quv rejalarga amaliy komponentlarni kengroq joriy etish zarur. Oliy ta'limda amaliyotga yo'naltirilgan o'qitish texnologiyalarini joriy etish zamonaviy ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Mazkur yondashuv talabalarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish, ularni real mehnat bozori talablariga mos tayyorlash hamda innovatsion fikrlashni rivojlantirish imkonini beradi. Amaliyotga yo'naltirilgan ta'lim modeli nazariy va amaliy komponentlarning uyg'unligini ta'minlab, ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Kelgusida oliy ta'lim tizimida amaliy mashg'ulotlar ulushini oshirish, dual ta'lim mexanizmlarini takomillashtirish hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni keng joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Zimnyaya I.A. Kompetentnostnyy podxod v obrazovanii. – Moskva: Issledovatelskiy tsentr problem kachestva podgotovki spetsialistov, 2004.

2. Klarin M.V. Innovatsionnye modeli obucheniya. – Moskva: Nauka, 1995.

3. Tolipov O'., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalar nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Fan, 2012.

O'ZBEKISTONDA DUAL TA'LIM MODELINI JORIY ETISH: TENDENSIYALAR VA ISTIQBOLLAR

ADCHTI
104-guruh talabasi
Adhamjonova Naimaxon Odiljon qizi
Ilmiy maslahatchi: Anorboyeva Mahbuba

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekistonda dual ta'lim modelini joriy etishning nazariy asoslari, xalqaro tajriba va milliy sharoitdagi rivojlanish yo'nalishlari tahlil qilinadi. Xususan, Germaniya, Avstriya va Shveytsariya davlatlari tajribasi hamda MDH hududidan Rossiya amaliyoti o'rganildi.

Kalit so'zlar:dual ta'lim, kasbiy ta'lim, mehnat bozori, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi, innovatsion rivojlanish.

Zamonaviy iqtisodiyot sharoitida kadrlar tayyorlash tizimiga qo'yilayotgan talablar keskin o'zgarib bormoqda. Texnologik yangilanishlar, raqamlashtirish jarayonlari va global mehnat bozori integratsiyasi ta'lim tizimini ishlab chiqarish bilan yaqin hamkorlikda faoliyat yuritishga undamoqda. Shu nuqtai nazardan dual ta'lim modeli zamonaviy va samarali mexanizm sifatida e'tirof etilmoqda. Dual ta'lim — bu nazariy bilim va amaliy ko'nikmalarni parallel ravishda egallashga asoslangan tizim bo'lib, o'quvchi ta'lim muassasasida nazariy bilim olishi bilan birga korxonada amaliy tajriba orttiradi. Dual ta'lim tizimining eng rivojlangan modeli Germaniyada shakllangan. Tadqiqotchi Lukas Graf o'z ilmiy ishlarida Germaniya, Avstriya va Shveytsariyada ishga asoslangan ta'lim tizimining rivojlanish bosqichlarini tahlil qilgan. Uning ta'kidlashicha, dual tizim muvaffaqiyatining asosiy omili davlat, biznes va ta'lim muassasalari o'rtasidagi institutsional hamkorlikdir. Germaniyada o'quvchilarning muhim qismi kasbiy tayyorgarlikni aynan dual tizim asosida oladi. O'quv haftasining bir qismi ishlab chiqarishda, qolgan qismi esa ta'lim muassasasida o'tadi. Bunday yondashuv bitiruvchilarning mehnat bozoriga tez moslashuvini ta'minlaydi. Shveytsariya tajribasi yoshlar bandligini ta'minlash borasida samarali natijalarni ko'rsatmoqda. Avstriyada esa kichik va o'rta biznes subyektlari o'quv jarayonida faol ishtirok etadi. Mazkur davlatlarda korxonalarga iqtisodiy rag'batlar va soliq imtiyozlari berilishi dual ta'limning barqaror ishlashiga xizmat qiladi. Dual ta'limning nazariy asoslari "kollektiv malaka shakllantirish" konsepsiyasi bilan bog'liq bo'lib,

Marius R. Busemeyer va Christine Trampusch ushbu modelni davlat va biznes o'rtasidagi ijtimoiy hamkorlik mahsuli sifatida tavsiflaydi. MDH hududida ham dual ta'limni joriy etish bo'yicha muayyan tajriba mavjud. Rossiyada mazkur model dastlab pilot hududlarda sinovdan o'tkazilgan. Fedor Dudyrev va hamkorlari olib borgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, hududiy boshqaruv organlari va yirik sanoat korxonalari o'rtasidagi hamkorlik tizim muvaffaqiyatini belgilaydi. Korxonalarning manfaatdorligi va o'quvchilarga amaliy ish haqi to'lanishi tizimning barqarorligini oshiradi. O'zbekistonda dual ta'limni joriy etish so'nggi yillarda professional ta'lim tizimida bosqichma-bosqich amalga oshirilmoqda. Texnikum va kasb-hunar maktablarida ayrim yo'nalishlar bo'yicha korxonalar bilan hamkorlik asosida ta'lim tashkil etilmoqda. O'zbekistonlik tadqiqotchilar Tursunoy Nishonova va Sanobar Ashurova ilmiy ishlarida dual ta'limni milliy sharoitga moslashtirishning metodik va tashkiliy asoslarini yoritgan.

Xulosa qilib aytganda, o'quv dasturlarini ishlab chiqarish ehtiyojlariga moslashtirish, amaliyot rahbarlarini maxsus tayyorlash hamda davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish zarur. Shu bilan birga, tizimni joriy etishda bir qator muammolar ham mavjud. Korxonalar bilan uzoq muddatli shartnomalar tuzish mexanizmlari yetarli darajada shakllanmagan. Amaliyot rahbarlarining pedagogik salohiyati har doim ham talab darajasida emas. Moddiy-texnik baza va zamonaviy uskunalar bilan ta'minlash masalalari ham dolzarbligicha qolmoqda. Bundan tashqari, mehnat bozorining tez o'zgaruvchan talablari ta'lim dasturlarini doimiy ravishda yangilab borishni talab etadi. Kelgusida dual ta'limni yanada rivojlantirish uchun xalqaro tajribani chuqur o'rganish, Germaniya modeli asosida mentorlik institutini rivojlantirish, korxonalar uchun iqtisodiy rag'batlar yaratish hamda raqamli monitoring tizimini joriy etish maqsadga muvofiqdir. Dual ta'limni oliy ta'lim tizimiga ham bosqichma-bosqich tatbiq etish mumkin dual ta'lim O'zbekiston uchun istiqbolli model hisoblanadi. U mehnat bozori talablariga moslashuvchan, raqobatbardosh va amaliy ko'nikmaga ega kadrlar tayyorlash imkonini beradi. G'arbiy Yevropa tajribasi model samaradorligini amalda isbotlagan, MDH hududidagi amaliyot esa uni milliy sharoitga moslashtirish mumkinligini ko'rsatadi. O'zbekistonda dual ta'limni tizimli va bosqichma-bosqich joriy etish mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Graf, L. (2015). The rise of work-based academic education in Austria, Germany and Switzerland. Journal of Vocational Education & Training. https://doi.org/10.1080/13636820.2015.1107749

2. Busemeyer, M.R., Trampusch, C. (2012). The Political Economy of Collective Skill Formation. Oxford University Press. https://academic.oup.com

3. Dudyrev, F., Romanova, O., Shabalin, A. (2018). Dual Education in Regions of Russia. Educational Studies Moscow. https://vo.hse.ru/en/

OLIY TA'LIMDA DUAL TA'LIM: MUAMMOLAR VA ISTIQBOLLAR

Nargizaxon Raxmatullayeva
Andijon davlat chet tillari instituti
2-kurs 215-guruh talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada oliy ta'lim tizimida dual ta'lim modelining nazariy asoslari, amaliy ahamiyati hamda uni joriy etish jarayonida yuzaga kelayotgan muammolar tahlil qilinadi. Dual ta'lim nazariya va ishlab chiqarish amaliyotini uyg'unlashtirishga qaratilgan zamonaviy pedagogik model sifatida talabalarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishda muhim o'rin tutadi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, kompetensiyaviy yondashuv, nazariya va amaliyot integratsiyasi, mehnat bozori, kasbiy tayyorgarlik, oliy ta'lim sifati, hamkorlik modeli.

Globallashuv sharoitida mehnat bozori tobora murakkablashib, ish beruvchilar tomonidan nafaqat nazariy bilimga ega, balki amaliy ko'nikmalarni egallagan mutaxassislarga ehtiyoj ortib bormoqda. An'anaviy oliy ta'lim modeli ko'pincha auditoriya mashg'ulotlariga tayanib, talabaning real ishlab chiqarish jarayonlariga moslashuvini yetarli darajada ta'minlay olmaydi. Shu bois so'nggi yillarda dual ta'lim modeli ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Dual ta'lim talabaning o'qish jarayonini ikki muhitda — oliy ta'lim muassasasida nazariy tayyorgarlik hamda korxona yoki tashkilotda amaliy faoliyat shaklida tashkil etishni nazarda tutadi. Bu model ta'lim jarayonini bevosita mehnat bozori bilan bog'laydi va mutaxassis tayyorlash sifatini oshirishga xizmat qiladi. Xorijiy tajribada dual ta'lim tizimi ayniqsa Germanyada samarali yo'lga qo'yilgan bo'lib, u yerda ta'lim va sanoat o'rtasidagi hamkorlik tizimli ravishda shakllantirilgan. Germaniya modelida talaba haftaning ma'lum kunlari universitet yoki kasb-hunar ta'limi muassasasida o'qisa, qolgan kunlari korxonada ishlab, real ish tajribasini orttiradi. Natijada bitiruvchilarning bandlik darajasi yuqori bo'lib, ularning kasbiy moslashuv jarayoni qisqa muddatda amalga oshadi. Ushbu tajriba dual ta'limning samaradorligini amaliy jihatdan tasdiqlaydi. Dual ta'lim nazariy jihatdan kompetensiyaviy yondashuv, tajribaviy o'qitish (experiential learning) hamda integrativ pedagogika tamoyillariga asoslanadi. Kompetensiyaviy yondashuvda asosiy e'tibor bilim hajmiga emas, balki bilimni amaliy vaziyatlarda qo'llash qobiliyatiga qaratiladi. Tajribaviy o'qitish nazariyasiga ko'ra, shaxsning haqiqiy o'zlashtirishi faoliyat jarayonida yuz beradi. Shu ma'noda dual ta'lim nazariya va amaliyot o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ta'minlab, kasbiy tayyorgarlikning yangi modelini shakllantiradi. Biroq dual ta'limni joriy etish jarayonida qator muammolar mavjud. Avvalo, oliy ta'lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari o'rtasida barqaror hamkorlik mexanizmlarining yetarlicha shakllanmagani institutsional to'siqlarni keltirib chiqaradi. Ko'plab korxonalar ta'lim jarayonida faol ishtirok etishga tayyor emas yoki ular uchun rag'batlantirish mexanizmlari yetarli darajada ishlab chiqilmagan. Shuningdek, o'quv rejalari va ishlab chiqarish jarayonini muvofiqlashtirish masalasi ham dolzarb bo'lib qolmoqda. Nazariy fanlar bilan amaliy mashg'ulotlar o'rtasidagi nisbatni to'g'ri belgilash metodik murakkabliklarni yuzaga keltiradi. Yana bir muhim muammo kadrlar bilan bog'liq. Ishlab chiqarish korxonalaridagi mentorlar ko'pincha yetarli pedagogik tayyorgarlikka ega emas, oliy ta'lim muassasalaridagi professor-o'qituvchilar esa amaliy ishlab chiqarish tajribasiga kam ega bo'lishi mumkin. Bu holat nazariya va amaliyot o'rtasida uzilish yuzaga kelishiga sabab bo'ladi. Bundan tashqari, baholash mezonlarining yagona standartga ega emasligi dual ta'lim samaradorligini aniqlashda qiyinchilik tug'diradi. O'zbekiston sharoitida dual ta'limni joriy etish bosqichma-bosqich amalga oshirilmoqda. Jarayon O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi tomonidan muvofiqlashtiriladi va tegishli normativ-huquqiy asoslar yaratilmoqda. Biroq tizimni to'liq samarali ishlashi uchun korxonalar bilan uzoq muddatli strategik hamkorlikni yo'lga qo'yish, mentorlarni maxsus tayyorlash dasturlarini ishlab chiqish hamda ta'lim jarayonini raqamli monitoring qilish mexanizmlarini joriy etish zarur. Shunday qilib, dual ta'lim oliy ta'lim tizimida amaliyotga yo'naltirilgan, mehnat bozori talablariga mos mutaxassislar tayyorlashning samarali modeli sifatida namoyon bo'ladi. Uning muvaffaqiyati ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasining chuqurligi, institutsional hamkorlik darajasi hamda metodik ta'minot sifati bilan belgilanadi. O'zbekiston sharoitida dual ta'limni rivojlantirish istiqbollari mavjud bo'lib, mavjud muammolarni ilmiy asosda hal etish tizimning barqaror rivojlanishini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. Dual ta'limni rivojlantirishga oid me'yoriy hujjatlar. – Toshkent, 2023.

2. Deissinger, T. The German dual vocational education and training system as good practice? – Local Economy, 2015.

3. OECD. Getting Skills Right: Future-Ready Adult Learning Systems. – Paris, 2019.

TEACHING THE TOPIC "MASS MEDIA (TV AND RADIO)" AT HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS FOR EFL STUDENTS

Obidova F.B
Student of the Group-102 of the departmant of Chinese language of Andijan State Institute of Foreign Languages
Scientific supervisor: Anorboyeva M.S

Abstract. This article explores methodological approaches to teaching the topic "Mass Media (TV and Radio)" at higher educational institutions within the framework of English as a Foreign Language (EFL), as well as in pre-school education. The study emphasizes the development of communicative competence, media literacy, intercultural awareness, and critical thinking skills.

Key words: mass media, television, radio, EFL methodology, communicative competence, media literacy, task-based learning, project-based learning, higher education, pre-school education

Mass media plays an important role in shaping modern society and influencing communication processes worldwide. Television and radio remain powerful sources of information, education, and entertainment even in the digital age. Incorporating the topic "Mass Media (TV and Radio)" into EFL instruction enables students to develop language skills through authentic and socially relevant content.[1] This topic is particularly valuable because it connects classroom learning with real-life communication and global awareness.

In higher educational institutions, teaching this topic contributes to the formation of communicative competence, which includes grammatical, sociolinguistic, discourse, and strategic components.[2] Students acquire specialized vocabulary related to journalism, broadcasting, advertising, and media technologies. At the same time, they practice functional language such as giving opinions, agreeing and disagreeing, summarizing news, conducting interviews, and evaluating information sources.

The communicative language teaching approach serves as the main methodological foundation in higher education.[3] Lessons should simulate real media situations such as television interviews, news reporting, talk shows, and radio discussions. Role-play activities are especially effective, as they help students overcome speaking anxiety and develop spontaneous speech. For example, students may act as news presenters, reporters, or radio hosts discussing current events.

Task-based learning enhances engagement and practical application of language skills.[4] Learners may create a short television news program, design a radio talk show, or prepare a podcast on social or cultural topics. These tasks encourage collaboration, research, creativity, and critical thinking. Moreover, they transform language learning into a meaningful and interactive process.

Project-based learning allows students to analyze international broadcasting organizations such as BBC and CNN, comparing their audience, broadcasting style, and influence. Such projects promote media literacy and intercultural awareness. Students learn to identify bias, distinguish facts from opinions, and critically evaluate media messages.

Authentic materials are essential in teaching this topic. Real television news reports, documentaries, and radio interviews expose learners to natural pronunciation, diverse accents, and real communication patterns.[5] The use of digital tools such as multimedia presentations and podcast platforms increases motivation and supports blended learning environments.

Assessment in higher educational institutions should focus on communicative performance rather than memorization. Oral presentations, recorded media projects, analytical essays, and debates provide comprehensive evaluation of fluency, coherence, vocabulary range, pronunciation accuracy, and critical reasoning skills.

When teaching pre-school learners, methodological priorities differ significantly. Young children learn primarily through play, repetition, visual aids, and emotional interaction.[6] The aim is to introduce simple vocabulary related to television and radio rather than conduct complex analysis. Teachers may use flashcards, toys, songs, and storytelling to present words such as "TV," "radio," "music," and "cartoon."

Play-based activities are highly effective at this level. Children may pretend to be television presenters or radio hosts, imitate sounds, or participate in simple dialogues. Creative activities such as drawing a television or making a paper microphone stimulate imagination and reinforce vocabulary retention. Movement-based games and songs help maintain attention and improve pronunciation.

In concusion, adapting teaching strategies to learners' cognitive development, psychological readiness, and language proficiency is essential in both contexts. While university students benefit from analytical tasks and structured projects, pre-school learners require simplified input and sensory-based engagement.

References:

1.Brown, H. D. (2007). Principles of Language Learning and Teaching. Pearson Education.

2. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge University Press.

3. Harmer, J. (2015). How to Teach English. Pearson Education Limited.

OLIY TA'LIMDA DUAL TA'LIM MASALASI: NAZARIY ASOSLAR VA AMALIY ISTIQBOLLAR

Vohidjonova Saodatxon Sardorbek qizi
Andijon davlat chet tillari instituti
2-kurs 215-guruh talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada oliy ta'lim tizimida dual ta'lim modelining nazariy asoslari, uning amaliy ahamiyati hamda zamonaviy ta'lim jarayonidagi o'rni tahlil qilinadi. Dual ta'lim – bu ta'lim muassasasi va ishlab chiqarish subyektlari o'rtasidagi hamkorlik asosida tashkil etiladigan integrallashgan o'qitish modeli bo'lib, u nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlashga xizmat qiladi. Tadqiqotda dual tizimning shakllanish bosqichlari, xorijiy tajriba (xususan, Germaniya modeli), milliy ta'lim tizimiga tatbiq etish mexanizmlari hamda mavjud muammolar ko'rib chiqiladi. Shuningdek, dual ta'limning mehnat bozori talablariga mos mutaxassis tayyorlashdagi roli ilmiy-nazariy asosda yoritiladi.

Kalit so'zlari: dual ta'lim, oliy ta'lim, kasbiy kompetensiya, nazariya va amaliyot integratsiyasi, mehnat bozori, ta'lim va ishlab chiqarish hamkorligi, innovatsion ta'lim modeli.

Globallashuv sharoitida oliy ta'lim tizimi oldida turgan asosiy vazifalardan biri – raqobatbardosh, kasbiy kompetensiyalarga ega bo'lgan mutaxassislarni tayyorlashdir. Zamonaviy mehnat bozori nafaqat nazariy bilimga ega, balki amaliy ko'nikmalarni puxta egallagan kadrlarga ehtiyoj sezmoqda. Shu nuqtai nazardan, dual ta'lim modeli dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Dual ta'lim – bu ta'lim muassasasi va ishlab chiqarish korxonasi o'rtasidagi o'zaro hamkorlik asosida tashkil etiladigan o'qitish shakli bo'lib, unda talabalar o'qish jarayonining muayyan qismini amaliyot bazalarida o'tkazadilar. Mazkur model ilk bor Germaniyada tizimli ravishda yo'lga qo'yilgan bo'lib, bugungi kunda Yevropa davlatlari, Janubiy Koreya va boshqa mamlakatlarda ham keng qo'llanilmoqda. Dual ta'lim modeli kompetensiyaviy yondashuv nazariyasiga asoslanadi. Kompetensiyaviy yondashuv ta'lim jarayonida bilim, ko'nikma va malakaning amaliy faoliyat bilan uyg'unlashuvini nazarda tutadi. Bu yondashuvga ko'ra, talaba faqat nazariy bilim egallab qolmasdan, balki uni real ishlab

chiqarish jarayonida qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladi. Dual tizim quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

1. Nazariya va amaliyotning uzviy integratsiyasi
2. Ta'lim va ishlab chiqarish subyektlarining hamkorligi
3. Mehnat bozori ehtiyojlariga yo'naltirilganlik
4. Individual kasbiy rivojlanish

Mazkur model ta'lim samaradorligini oshirish, bitiruvchilarning ishga joylashish ko'rsatkichini yaxshilash hamda ishlab chiqarish jarayoniga tez moslashuvini ta'minlashga xizmat qiladi. Dual ta'limning eng rivojlangan modeli Germaniya tajribasida kuzatiladi. Germaniya dual tizimi "Berufsausbildung" tizimi asosida tashkil etilib, unda o'quvchilar haftaning ma'lum kunlarida korxonada ishlaydi, qolgan vaqtida esa nazariy ta'lim oladi. Natijada bitiruvchilar mehnat bozoriga tayyor kadr sifatida kirib keladi. So'nggi yillarda mamlakatimizda dual ta'limni joriy etish bo'yicha normativ-huquqiy asoslar yaratilmoqda. Biroq amaliyotda quyidagi muammolar mavjud ta'lim muassasalari va korxonalar o'rtasidagi hamkorlik mexanizmlarining yetarlicha ishlab chiqilmaganligi, ishlab chiqarish bazalarining moddiy-texnik imkoniyatlari cheklanganligi, o'quv dasturlarining mehnat bozori talablariga to'liq mos kelmasligi hamda malakali mentorlar va ishlab chiqarish instruktorlari yetishmasligi. Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun davlat, ta'lim muassasalari va xususiy sektor o'rtasida mustahkam hamkorlik mexanizmini yaratish zarur. Kelajakda dual ta'lim modelini rivojlantirish quyidagi yo'nalishlarda amalga oshirilishi maqsadga muvofiq o'quv dasturlarini ishlab chiqarish ehtiyojlariga moslashtirish korxonalar bilan uzoq muddatli shartnomalar tuzish talabalarning amaliy faoliyatini kredit-modul tizimi bilan integratsiya qilish pedagog va ishlab chiqarish mutaxassislarini qayta tayyorlash. Dual ta'lim modeli nafaqat kasbiy tayyorgarlik sifatini oshiradi, balki oliy ta'lim tizimining iqtisodiyot bilan integratsiyasini kuchaytiradi.

Dual ta'lim modeli oliy ta'lim tizimini modernizatsiya qilishning samarali mexanizmlaridan biridir. U nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlab, raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlashga xizmat qiladi. Dual tizimni muvaffaqiyatli joriy etish uchun ta'lim muassasalari va ishlab chiqarish subyektlari o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash, normativ-huquqiy bazani takomillashtirish hamda zamonaviy pedagogik yondashuvlarni keng qo'llash zarur. Shu asosda dual ta'lim mamlakatimizda innovatsion rivojlanishning muhim omillaridan biriga aylanishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining oliy ta'lim tizimini rivojlantirishga oid farmon va qarorlari.
2. European Commission. The Dual Education System in Europe. – Brussels, 2020.
3. OECD. Education at a Glance. – Paris: OECD Publishing, 2022.
4. Ismoilov R. Oliy ta'limda innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent, 2021.

TEACHING THE TOPIC "TRAVELLING ABROAD" AT HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS FOR EFL STUDENTS

Usmonjonova O.U
Student of the Group-102 of the departmant of Chinese language of Andijan State Institute of Foreign Languages

Abstract. This article analyses the climatic characteristics of Uzbekistan, focusing on its continental nature, seasonal variations, temperature extremes, and precipitation patterns. The study highlights the geographical factors influencing the country's climate, including its location in Central Asia, relief features, and distance from oceans.

Key words: Uzbekistan, continental climate, temperature, precipitation, desertification, climate change, Central Asia

Uzbekistan is located in Central Asia and is characterized by a sharply continental climate. The country lies far from oceans and large seas, which significantly influences its weather patterns and temperature range.[1] As a result, Uzbekistan experiences hot summers, cold winters, and considerable differences between day and night temperatures.

Summer in Uzbekistan is long, dry, and extremely hot. In desert regions such as the Kyzylkum Desert, temperatures may exceed 40°C.[2] July is considered the hottest month of the year. Low humidity and strong solar radiation intensify the heat. These climatic conditions strongly affect agriculture, water supply, and everyday life. Irrigation systems play a crucial role in maintaining agricultural productivity during dry seasons.

Winter, in contrast, can be cold, especially in northern and mountainous regions. January is typically the coldest month, and temperatures may drop below 0°C. In mountainous areas, snowfall is common, while desert regions receive minimal precipitation. The difference between summer and winter temperatures demonstrates the continental nature of the climate.

Precipitation levels in Uzbekistan are generally low and unevenly distributed across the territory.[3] Most rainfall occurs in spring and winter. Desert areas receive approximately 80–100 mm of precipitation annually, while mountainous regions may receive up to 600–800 mm. This uneven distribution significantly influences regional agriculture and water management policies.

Relief features also play an important role in shaping climatic conditions. Mountain systems such as the Tien Shan and Pamir-Alai serve as natural barriers, affecting air mass movement and precipitation patterns.[4] Valleys such as the Fergana Valley have relatively milder climatic conditions compared to northern desert regions.

Climate change presents serious challenges for Uzbekistan. Rising temperatures, water scarcity, and desertification threaten environmental sustainability.[5] The drying of the Aral Sea has caused ecological imbalance, soil salinization, and dust storms. Sustainable water resource management and environmental protection measures are essential for minimizing negative climatic impacts.

To conclude, the climate of Uzbekistan is characterized by its sharply continental nature, extreme seasonal temperature differences, and low precipitation. Geographic location, relief features, and global climate change significantly influence weather conditions. Understanding these factors is crucial for sustainable economic development and environmental stability in the country.

References

1. National Encyclopedia of Uzbekistan. (2000). Climate of Uzbekistan.
2. Hydrometeorological Service of Uzbekistan. (Annual Climate Report).
3. World Meteorological Organization (WMO). Climate Data for Central Asia.

OLIY TA'LIM TIZIMIDA DUAL TA'LIM MODELINI JORIY ETISH ISTIQBOLLARI

Andijon davlat chet tillari instituti:Arab tili yo'nalishi
102-guruh talabasi Xoshimova Ruxshona Murodjon qizi
Ilmiy maslahatchi: Ubaydullayeva Baxtigul

Annotatsiya. Mazkur maqolada oliy ta'lim tizimida dual ta'lim modelini joriy etishning nazariy va tashkiliy asoslari tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida dual ta'limning talabalar kasbiy kompetensiyasini shakllantirishdagi o'rni, nazariya va amaliyot integratsiyasi hamda O'zbekiston sharoitida ushbu tizimni rivojlantirish istiqbollari yoritiladi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, oliy ta'lim, integratsiya, mehnat bozori, kasbiy kompetensiya, ishlab chiqarish, hamkorlik.

Zamonaviy globallashuv sharoitida oliy ta'lim muassasalari oldida turgan dolzarb vazifalardan biri — mehnat bozorining o'zgaruvchan talablariga mos, amaliy ko'nikmalarga ega bo'lgan mutaxassislarni tayyorlashdir. So'nggi yillarda bitiruvchilarning nazariy bilimlari bilan ish beruvchilarning real talablari o'rtasida ma'lum tafovut mavjudligi kuzatilmoqda. Mazkur muammoni bartaraf etishda dual ta'lim tizimi samarali mexanizm sifatida e'tirof etilmoqda.

Dual ta'lim — bu ta'lim jarayonining nazariy qismi oliy ta'lim muassasasida, amaliy qismi esa bevosita korxona yoki tashkilotda olib boriladigan integratsiyalashgan modeldir. Bunday yondashuv talabalarga o'qish jarayonidayoq kasbiy muhitga moslashish imkonini beradi.

Dual ta'lim modeli, avvalo, Germaniyada shakllangan bo'lib, "Duales Studium" tizimi sifatida keng qo'llaniladi. Ushbu modelda ta'lim muassasasi va ishlab chiqarish korxonasi o'rtasida rasmiy shartnoma tuziladi hamda talaba o'qish davrida amaliy faoliyat bilan muntazam shug'ullanadi. Tadqiqotchilarning fikriga ko'ra (Euler, 2013), dual ta'lim kasbiy kompetensiyani shakllantirishda samarali integrativ model hisoblanadi.

Mazkur tizimning asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat:

- nazariya va amaliyotning uzviy bog'liqligi;
- ta'lim muassasasi va korxona o'rtasidagi hamkorlik;
- talabaga ijtimoiy-iqtisodiy qo'llab-quvvatlash (maosh yoki stipendiya).

O'zbekiston Respublikasida dual ta'limni rivojlantirish bo'yicha huquqiy asoslar yaratilgan. Jumladan, 2021-yil 29-martdagi 163-sonli Vazirlar Mahkamasi qarori professional ta'lim tizimida dual ta'limni tashkil etish mexanizmlarini belgilab berdi. Shuningdek, Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida ishlab chiqarish bilan integratsiyani kuchaytirish ustuvor yo'nalish sifatida ko'rsatib o'tilgan.

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, so'nggi yillarda dual ta'lim joriy etilgan ta'lim muassasalari soni ortib bormoqda. Ayrim texnik va xizmat ko'rsatish sohalarida bitiruvchilarning ish bilan ta'minlanish ko'rsatkichi yuqori darajada ekani kuzatilmoqda.

Dual ta'lim tizimida uchta asosiy subyekt manfaatlari uyg'unlashadi:

Talaba uchun: nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llash imkoniyati,mehnat tajribasiga ega bo'lish,o'qishni tugatgach ish bilan ta'minlanish ehtimolining yuqoriligi.

Oliy ta'lim muassasasi uchun: o'quv dasturlarining mehnat bozori bilan integratsiyasi,ishlab chiqarish bilan barqaror hamkorlik.

Korxona uchun:o'z ehtiyojiga mos kadrlarni tayyorlash,yangi xodimlarni moslashtirish xarajatlarining kamayishi.

Muammolar va takliflar

Dual ta'limni keng joriy etishda ayrim to'siqlar mavjud:

- korxonalarning yetarli darajada manfaatdor emasligi;
- o'quv rejalari moslashuvchanligining pastligi;
- mentorlik tizimining to'liq shakllanmaganligi.

Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun:

- korxonalar uchun rag'batlantiruvchi mexanizmlarni kengaytirish;
- OTMlarga akademik mustaqillikni kuchaytirish;
- mentorlik tizimini institutsionallashtirish maqsadga muvofiq.

Xulosa qilib aytganda, dual ta'lim modeli oliy ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiluvchi samarali mexanizmlardan biri hisoblanadi. Nazariya va amaliyot integratsiyasi orqali mehnat bozori talablariga mos, raqobatbardosh kadrlar tayyorlash imkoniyati kengayadi. Kelgusida ushbu tizimni nafaqat texnik, balki gumanitar va ijtimoiy yo'nalishlarda ham kengaytirish dolzarb vazifalardan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 29-martdagi 163-sonli qarori.

2. Mirziyoyev Sh.M. "Yangi O‘zbekiston strategiyasi". – Toshkent: "O‘zbekiston" nashriyoti, 2021.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-5847-son Farmoni (2019). Oliy ta’limni 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi.

DUAL TA’LIMNING NAZARIY ASOSLARI

Andijon davlat chet tillari instituti
3-bosqich talabasi
Fozilova Muxlisa G'anisher qizi
Ilmiy rahbar p.f.d. B.Toshboyeva

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekiston oliy ta’lim tizimida dual ta’lim modeli joriy etishning mexanizmlari, afzalliklari, muammolari hamda kelajak istiqbollari tahlil qilingan. Dual ta’limning nazariy asoslari, mehnat bozori bilan bog‘liqligi, hamkor korxonalar bilan integratsiya jarayoni, shuningdek, O‘zbekiston kontekstida amalga oshirilayotgan amaliy tadbirlar ko‘rib chiqildi.

Kalit so'zlar: DUAL ta'lim, mehnat bozori, Vazirlar Mahkamasi qarorlari, memorandum, uch tomonlama shartnomalar, monitoring tizimi, muammolar va takliflar

Bugungi kunda global ta’lim bozorida ta’lim-tarbiya va ishlab chiqarish o‘rtasidagi uzviy aloqani mustahkamlash dolzarb masalaga aylandi. Dual ta’lim modeli — nazariy bilim bilan real amaliyotni uyg‘unlashtiruvchi samarali yondashuv bo‘lib, O‘zbekiston ta’lim islohotlarining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Dual ta’lim – talabaning oliy ta’lim muassasasidagi o‘quv jarayoni bilan bir vaqtda ishlab chiqarish sharoitida amaliy ko‘nikmalarni egallashni ta’minlovchi tizim sanaladi. Bu model Germaniya kabi ko'plab rivojlangan hamda ta'lim yo'nalishida yangiliklar yaratayotgan davlatlarda keng qo‘llanib, amaliyotga yo‘naltirilgan mutaxassislar tayyorlashning muhim shakli bo'lib bormoqda.

Bu maqsadda dual ta’limni rasmiylashtiruvchi huquqiy asoslar joriy etilib, oliy ta’lim muassasalari va korxonalar o‘rtasida uch tomonlama shartnomalar tuzish mexanizmi yo‘lga qo‘yildi. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarorlarida dual ta’limning yo‘lga qo‘yilishi belgilangan.

Ta’lim dasturlarida nazariy va amaliy qismlar o‘rtasida me'yor saqlangan holda, amaliyot muddati ta’lim muassasasi bilan ishlab chiqaruvchi korxona hamkorligida rejalashtiriladi.

Oliy ta’lim muassasalari korxonalar bilan memorandum, shartnoma va praktik ta’lim rejalarini ishlab chiqadi. Bu jarayon orqali talabalarga soha sharoitida o‘qituvchilar va mentorlar tomonidan yo‘nalishlar ko'rsatilib, nazariy hamda amaliy ko'mak beriladi. Bunga asosan talaba faoliyatining samaradorligi ham nazariy bilim, ham amaliy ko‘nikmalar bo‘yicha birgalikda baholanadi. Rivojlangan monitoring tizimi orqali bitiruvchilarning mehnat bozoriga mosligi baholanadi. Ya'ni har bir talaba dual ta'lim jarayonida o'z sohasini yanada chuqurroq o'rganadi va bu amliyot uning keyingi ish-o'quv faoliyatida katta ustunlikni belgilab beradi.

O‘zbekiston Respublikasi 2021-2022 o‘quv yilidan boshlab dual ta’lim tizimini joriy etib kelmoqda, ayniqsa texnik va professional yo‘nalishlarda bu modelning samarasi yaqqol sezilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlari hamda Oliy va o‘rta maxsus ta’lim Vazirligi yo‘nalishida ko‘plab tashabbuslar amalga oshirilmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Kambag‘allikni qisqartirishda tadbirkorlik subyektlari bilan o‘zaro manfaatli hamkorlik o‘rnatishga qaratilgan chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PF-93-son Farmoni

— Bu farmon orqali oliy ta’lim tizimida “Kasb egasi” dual ta’lim tizimini joriy etish belgilandi; unda talabalarni ishlab chiqarish bilan integratsiyalashgan ta’lim shaklida tayyorlash, amaliy ko‘nikmalarni oshirish va tadbirkorlik subyektlari bilan hamkorlikni kuchaytirish

maqsadi ko‘zda tutiladi. Farmon ijrosini ta’minlash choralari sifatida mehnat bozorga mos kadrlar tayyorlash tartibi belgilangan.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 29-martdagi 163-son qarori “Professional ta’lim tizimida dual ta’limni tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”

— Professional (o‘rta maxsus) ta’limda dual ta’limni amalga oshirish uchun nizom tasdiqlangan. Unda o‘quvchi/talabalar nafaqat nazariy bilim oladi, balki ishlab chiqarishda korxonalar bilan shartnoma asosida mehnat faoliyatini yuritadi.

Dual ta’lim modeli talabalarni nafaqat real ishlab chiqarish sharoitiga yaqinlashtiradi, balki sanoat bilan hamkorlikni kuchaytiradi, bandlikni oshiradi va iqtisodiy samaradorlikni ko‘taradi. O‘zbekistonda bu modelni kengaytirish, xususan, turizm va xizmat ko‘rsatish kabi yo‘nalishlarga tatbiq etish istiqbollari mavjud.

Shu o'rinda ta'kidlash lozimki, Dual ta'limni tatbiq etishda ba'zi muammolar ham yuzaga keladi. Bularning asosiylari sifatida o‘qituvchilar va mentorlar tajribasi yetishmasligi, korxonalar bilan barqaror hamkorlik muammolari hamda moliyaviy va tashkiliy murakkabliklarni ko'rishimiz mumkin.

Shunga qaramay bu jarayonda muammolarning yechimi bo'la oladigan takliflar ham mavjud. Masalan, o‘qituvchilarni qayta tayyorlash dasturlarini kengaytirish, sanoat bilan integratsiyani kuchaytirish, soliq imtiyozlarini yaratish, shuningdek amaliyot bazalarini kengaytirish orqali ijobiy natijaga erishish mumkin.

Xulosa o‘rnida ta’kidlash joizki, O‘zbekistonda mazkur model ta’lim jarayonini ishlab chiqarish amaliyoti bilan integratsiyalash orqali nazariy bilim va kasbiy ko‘nikmalar o‘rtasidagi uzviylikni ta’minlaydi. Natijada talabalar mehnat bozori ehtiyojlariga mos, raqobatbardosh, amaliy tajribaga ega mutaxassislar sifatida shakllanadi. Bu esa kadrlar tayyorlash tizimining samaradorligini oshirish, yoshlarning bandligini ta’minlash va ularning kasbiy moslashuv jarayonini tezlashtirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar va internet saytlar:

1. Theoretical Foundations Of Implementing The Dual Education System For Technical Colleges In Uzbekistan. Uzbek Scholar Journal, 41 (2025). Uzbek Scholar

2. Integrating Dual Education Models Into National Tourism And Hospitality Curricula: Opportunities And Challenges. Scientific Journal Of Actuarial Finance And Accounting (2025). Tsue Finance

3. Training Engineers On The Basis Of Dual Education Through The Cooperation... Wosjournals.Com (2025). Wosjournals

DUAL TA’LIM MODELI NAZARIY BILIM VA AMALIY KO‘NIKMALARNI UYG'UNLIGI

Anvarova Rayhona Elmurodjon qizi
Andijon davlat chet tillari instituti talabasi
Ilmiy rahbar Iminova Shahnozabegim Bakhadirovna

Annotatsiya: mazkur maqolada oliy ta’lim muassasalarida dual ta’lim tizimini joriy etishning nazariy asoslari, tashkiliy mexanizmlari va istiqbollari tahlil qilinadi. Xususan, Germaniya, Avstriya va Buyuk Britaniya tajribasi, shuningdek MDH mamlakatlari amaliyoti hamda o’zbek olimlari qarashlari asosida dual ta’limning samaradorligi yoritilgan.

Kalit so’zlar: dual ta’lim, kasbiy kompetensiya, oliy ta’lim, amaliyot, mehnat bozori, professional tayyorgarlik.

Hozirgi globallashuv sharoitida mehnat bozori yuqori malakali mutaxassislarni talab etmoqda. An’anaviy ta’lim tizimi ko’proq nazariy bilim berishga yo’naltirilgan bo’lib, ishlab chiqarish ehtiyojlarini to’liq qondira olmayapti. Shu sababli rivojlangan davlatlarda dual ta’lim modeli keng joriy etilmoqda. Dual ta’lim bu ta’lim muassasasi va ishlab chiqarish korxonasi

hamkorligida amalga oshiriladigan, nazariya va amaliyotni birlashtiruvchi ta'lim shakli hisoblanadi. G'arbiy Yevropada dual ta'lim tizimi eng rivojlangan mamlakatlardan biri Germaniya hisoblanadi. Nemis tadqiqotchisi Deissinger T. dual ta'limni iqtisodiyot va ta'lim integratsiyasining eng samarali modeli sifatida baholaydi.

Avstriyalik olim Euler D. dual ta'lim talabalarni ish joyiga moslashtirishni tezlashtirishini ta'kidlaydi. Buyuk Britaniyada esa Fuller A. va Unwin L. o'quv-amaliy integratsiyasi professional identifikatsiyani shakllantirishini ilmiy asoslab bergan. MDH hududida rus olimi Zeyer E.F. kasbiy ta'limda amaliyotga asoslangan yondashuv mutaxassisning kompetentligini oshirishini ko'rsatadi.

O'zbekistonda ham ushbu masala bo'yicha tadqiqotlar olib borilgan. Muslimov N.A. dual ta'lim kasbiy ta'lim sifatini oshirishini ta'kidlaydi. Raximov A.A. esa ishlab chiqarish bilan integratsiya bitiruvchilarning bandligini oshirishini ilmiy jihatdan asoslaydi. Dual ta'limni joriy etish mexanizmlari

1. Normativ-huquqiy mexanizm. Dual ta'limni joriy qilish uchun quyidagilar zarur: korxona va OTM o'rtasida shartnoma - 1) talaba bilan uch tomonlama kelishuv; 2)o'quv rejasiga amaliyot modullarini kiritish;

2. Tashkiliy mexanizm: korxonalarda mentor (usta) biriktirish; ishlab chiqarish amaliyoti jadvali; amaliy ko'nikmalarni baholash tizimi.

3. Metodik mexanizm. kompetensiyaga asoslangan o'quv dasturlari,modul ta'lim texnologiyalari, loyiha asosida o'qitish. Dual ta'lim quyidagi natijalarni beradi:talaba real ish tajribasiga ega bo'ladi, bitiruvchi ishga tez joylashadi, korxonalar tayyor mutaxassisga ega bo'ladi. Germaniya tajribasiga ko'ra, dual ta'lim bitiruvchilarining 70% o'qish tugamasdan ishga joylashadi. O'zbekistonda dual ta'limni rivojlantirish istiqbollari:sanoat korxonalari bilan hamkorlikni kengaytirish, IT va muhandislik yo'nalishlarida joriy etish, kredit-modul tizimi bilan integratsiya. Kelajakda dual ta'lim mehnat bozori talablariga moslashuvchan kadrlar tayyorlashning asosiy modeli bo'lishi kutilmoqda.

Dual ta'lim modeli nazariy bilim va amaliy ko'nikmalarni uyg'unlashtiradi. G'arbiy Yevropa tajribasi uning yuqori samaradorligini ko'rsatmoqda. O'zbekistonda ushbu modelni keng joriy etish bitiruvchilarning raqobatbardoshligini oshiradi va iqtisodiyot ehtiyojlarini qondiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Deissinger T. Germany's Dual Vocational Training System.
2. Fuller A., Unwin, L. Apprenticeship and Workplace Learning.
3. Зеер Э.Ф. Психология профессионального образования.

O'ZBEKISTONDA DUAL TA'LIM MODELINI JORIY ETISH: TENDENSIYALAR VA ISTIQBOLLAR

Murodiljonova Farzona Dadajon qizi
Talaba, Andijon davlat chet tillari instituti
Iminova Shaxnozabegim Bahodirovna

Annotatsiya: ushbu maqolada dual ta'lim modelining nazariy asoslari, uning G'arbiy Yevropa davlatlarida (Germaniya, Avstriya, Shveysariya) qo'llanilishi hamda MDH davlatlaridan biri tajribasi asosida tahlili keltiriladi. Shuningdek, O'zbekistonda dual ta'lim tizimini joriy etish jarayonlari, mavjud muammolar, rivojlanish tendensiyalari va istiqbollari o'zbek olimlari ilmiy qarashlari asosida yoritiladi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, kasbiy ta'lim, amaliyot, mehnat bozori, ta'lim islohotlari, kadrlar tayyorlash.

Hozirgi kunda jahon ta'lim tizimida yuz berayotgan islohotlar ta'lim sifatini oshirish, bitiruvchilarning mehnat bozoriga moslashuvchanligini ta'minlash va amaliy ko'nikmalarni

rivojlantirishga qaratilmoqda. An'anaviy ta'lim shakllarida nazariy bilimlar ustunlik qilgani sababli, bitiruvchilarning real ish jarayoniga moslashuvida muayyan qiyinchiliklar yuzaga kelmoqda. Shu bois, nazariya va amaliyotni uyg'unlashtirgan dual ta'lim modeli zamonaviy ta'limning samarali shakllaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Dual ta'lim modeli, asosan, Germaniya ta'lim tizimida shakllanib, keyinchalik G'arbiy Yevropaning boshqa davlatlarida ham keng joriy etildi. Mazkur model ta'lim muassasalari va ish beruvchilar o'rtasidagi mustahkam hamkorlikka asoslanadi. O'zbekistonda ham so'nggi yillarda ta'lim tizimini modernizatsiya qilish jarayonida dual ta'limni joriy etishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Shu nuqtai nazardan, ushbu maqolada dual ta'lim modelining xalqaro tajribasi va O'zbekistonda uni joriy etish istiqbollari tahlil qilinadi.

Dual ta'lim modeli - ta'lim jarayonining ikki muhim tarkibiy qismi, ya'ni nazariy ta'lim va amaliy mashg'ulotlarning parallel olib borilishiga asoslangan tizimdir. Ushbu modelda talaba o'quv muassasasida nazariy bilimlarni egallagan holda, bir vaqtning o'zida ishlab chiqarish korxonalarida amaliy faoliyat olib boradi. Natijada, bitiruvchilar o'z mutaxassisligi bo'yicha real ish tajribasiga ega bo'ladi. Ilmiy tadqiqotlarda dual ta'limning asosiy afzalliklari sifatida quyidagilar ko'rsatiladi: mehnat bozoriga moslashuvchanlik, ish beruvchilar ehtiyojiga mos kadrlar tayyorlash, yoshlar bandligini oshirish va ta'lim sifati samaradorligini kuchaytirish.

G'arbiy Yevropa mamlakatlarida dual ta'lim tizimi juda rivojlangan. Germaniyada talabaning o'quv vaqti taxminan 60 foizi ishlab chiqarish korxonalarida, 40 foizi esa ta'lim muassasalarida o'tkaziladi. Ish beruvchilar o'quv dasturlarini shakllantirishda faol ishtirok etadi, bu esa ta'lim mazmunining amaliy ehtiyojlarga mos bo'lishini ta'minlaydi. Tadqiqotchilar Germaniya tajribasi yoshlar o'rtasida ishsizlik darajasining past bo'lishiga xizmat qilayotganini ta'kidlaydilar. Avstriya va Shveysariyada ham dual ta'lim modeli keng qo'llaniladi. Ushbu davlatlarda dual ta'lim nafaqat kasbiy ta'lim, balki ayrim oliy ta'lim yo'nalishlarida ham joriy etilgan. Amaliy mashg'ulotlarning ulushi yuqori bo'lib, talabalar o'qish davridayoq ish beruvchilar bilan shartnoma asosida faoliyat yuritadilar. Bu holat bitiruvchilarning bandlik darajasini oshiradi va ularning kasbiy ko'nikmalarini mustahkamlaydi.

MDH davlatlarida dual ta'lim tizimi nisbatan yangi bo'lsa-da, Ukrainada Germaniya tajribasi asosida ushbu modelni joriy etish bo'yicha muayyan ishlar amalga oshirilmoqda. Ukraina ta'lim tizimida dual ta'lim ishlab chiqarish va ta'lim muassasalari o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirishga xizmat qilmoqda. Bu tajriba O'zbekiston uchun ham muhim metodik ahamiyatga ega.

O'zbekistonda dual ta'limni rivojlantirish davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan. Vazirlar Mahkamasining 2021-yildagi qarorlari asosida professional ta'lim muassasalarida dual ta'lim tizimini joriy etish bo'yicha huquqiy asoslar yaratildi. Ayrim oliy ta'lim muassasalarida esa dual ta'lim pilot loyihalar asosida amalga oshirilmoqda. O'zbek olimlari tadqiqotlarida dual ta'lim tizimi ta'lim sifati va bitiruvchilarning kasbiy kompetensiyalarini oshirishda muhim omil ekanligi qayd etilgan. Shuningdek, sanoat korxonalari bilan hamkorlikni kuchaytirish orqali ta'lim mazmunini mehnat bozori ehtiyojlariga moslashtirish zarurligi ta'kidlanadi. Shu bilan birga, dual ta'limning joriy etilishi talabalarni ish beruvchilar bilan yaqindan tanishtirib, ularni real ishlab chiqarish jarayoniga tayyorlash imkonini beradi. Bu tizim nafaqat talabalar, balki ta'lim muassasalari va ish beruvchilar uchun ham foydali bo'lib, mehnat bozoridagi talabni qondirishga xizmat qiladi. Shuningdek, dual ta'lim orqali talabalar o'z mutaxassisligini amaliy jihatdan o'rganib, kasbiy ko'nikmalarini mustahkamlashadi. Bu esa bitiruvchilarning ishga joylashish darajasini oshiradi va ularning karyera imkoniyatlarini kengaytiradi. O'zbekistonda dual ta'limni joriy etish bo'yicha amalga oshirilayotgan pilot loyihalar natijalari shuni ko'rsatadiki, tizim samaradorligi sezilarli darajada yuqori va talabalar orasida qoniqish darajasi ham katta. Shu bilan birga, dual ta'limning muvaffaqiyatli joriy etilishi uchun malakali o'qituvchilar tayyorlash, korxonalar bilan yaqin hamkorlik o'rnatish va ta'lim dasturlarini mehnat bozori ehtiyojlariga moslashtirish zarur.

Umumiy qilib aytganda, dual ta'lim modeli O'zbekiston ta'lim tizimini modernizatsiya qilishda muhim ahamiyatga ega. G'arbiy Yevropa davlatlari tajribasi ushbu modelning

samaradorligini amalda isbotlagan. MDH davlatlarida, xususan Ukrainada, dual ta'limni moslashtirish tajribasi O'zbekiston uchun foydali jihatlarga ega. Dual ta'limni keng joriy etish orqali mehnat bozoriga mos, amaliy ko'nikmalarga ega va raqobatbardosh kadrlar tayyorlash imkoniyati sezilarli darajada oshadi. Shu bilan birga, dual ta'lim bitiruvchilarning ishga joylashish darajasini oshiradi, ularning kasbiy malakalarini rivojlantiradi va ta'lim sifatini yanada mustahkamlaydi. Shu sababli O'zbekistonda dual ta'limni yanada kengaytirish va rivojlantirish uchun davlat, ta'lim muassasalari va korxonalar o'rtasidagi hamkorlik kuchaytirilishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Graf L. The Dual System of Vocational Training in Western Europe. Berlin: Springer
2. Savchuk O. Dual Education Model: German Experience and Adaptation in Ukraine. Science and Education Journal,
3. Nishonova T., Kodirova M., Toshtemirov D. Dual Education System in Uzbekistan. Uzbek Scholar Journal, 2025, pp. 10–16.

TA'LIM VA ILM-FANDA GENDER TENGLIGI

Tursunboyeva Zubaydaxon Xayotbek qizi
Andijon davlat chet tillari Instituti talabasi

Annotatsiya. Zamonaviy jamiyat taraqqiyoti sharoitida ta'lim va ilm-fan sohasida gender tengligini ta'minlash masalasi ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy rivojlanishning muhim omillaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Ushbu maqolada ta'lim tizimida gender yondashuvning ilmiy-nazariy asoslari, qizlarning ilmiy faoliyatga kirishini kengaytirish zarurati, STEM ta'limida ayollar ulushining pastligi bilan bog'liq muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: gender tengligi, ta'lim tizimi, ilm-fan, qizlar ta'limi, STEM, ayollar ulushi, mentorlik, akademik rivojlanish.

Ta'lim jamiyat taraqqiyotining asosiy tayanch sohalaridan biri bo'lib, inson shaxsining ijtimoiylashuvi, dunyoqarashi va kasbiy shakllanishida yetakchi omil hisoblanadi. Jamiyatning barqaror va izchil rivojlanishi ko'p jihatdan ta'lim tizimining qanchalik mukammal, adolatli va inklyuziv tashkil etilganiga bog'liqdir. Shu nuqtayi nazardan, ta'lim jarayonida gender tengligini ta'minlash masalasi bugungi kunda nafaqat pedagogik, balki muhim ijtimoiy-siyosiy va ilmiy ahamiyatga ega masala sifatida namoyon bo'lmoqda.

O'zbekistonda ta'lim tizimini rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilib, bu jarayonda o'g'il va qiz bolalar uchun teng imkoniyatlar yaratish masalasiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Ta'lim tizimi jamiyatda faqat bilim berish bilan cheklanmay, balki shaxsning ma'naviy, madaniy va ijtimoiy jihatdan kamol topishiga xizmat qiladi. Shu bois ta'lim jarayonini gender tenglik va gender farqlarni inobatga olgan holda tashkil etish o'quvchilarning qobiliyat va salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarish imkonini beradi.

Gender yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni yigit-qizlarning kasb tanlashdagi imkoniyatlarini kengaytiradi, jamiyatda mavjud gender stereotiplarining kamayishiga xizmat qiladi hamda kelajakda raqobatbardosh va malakali mutaxassislar tayyorlashga zamin yaratadi. Mazkur jarayonda amaldagi o'quv dasturlarini zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida takomillashtirish, barcha fanlar mazmuniga gender tenglik g'oyalarini singdirish muhim vazifa hisoblanadi. Takomillashtirilgan o'quv dasturlarida o'g'il va qiz bolalar tengligi, shuningdek, o'quv materiallarining gender sezgirlik tamoyillari asosida ishlab chiqilishi alohida ahamiyat kasb etadi.

Ta'lim tizimi bilan uzviy bog'liq bo'lgan ilm-fan sohasida ham gender tenglikni ta'minlash dolzarb masalalardan biridir. Amaliy tajribalar shuni ko'rsatadiki, qizlar maktab va o'rta maxsus

ta'lim bosqichlarida yuqori o'quv natijalarini namoyon etishiga qaramay, ilmiy faoliyatning keyingi bosqichlarida, xususan, doktorantura, ilmiy tadqiqotlar va akademik lavozimlarda ularning ulushi sezilarli darajada kamayadi. Bunga ijtimoiy-madaniy omillar, mavjud gender stereotiplari, oilaviy majburiyatlarning notekis taqsimlanishi hamda yetarli qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining yetishmasligi sabab bo'lishi mumkin.

Qizlarning ilmiy faoliyatga keng jalb etilishi uchun ularni erta yoshdan ilmiy fikrlashga yo'naltirish, mustaqil tadqiqot olib borish ko'nikmalarini shakllantirish va ilmiy muhitga moslashuvini qo'llab-quvvatlash muhimdir. Ta'lim muassasalarida qizlar uchun ilmiy to'garaklar, tadqiqot loyihalari va innovatsion dasturlarni keng joriy etish, shuningdek, muvaffaqiyatli ayol olimalarning faoliyatini targ'ib qilish ushbu jarayon samaradorligini oshiradi. Bu esa qizlarda ilm-fanga bo'lgan qiziqishni kuchaytirib, ularning o'z salohiyatiga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi.

Bugungi kunda iqtisodiy va texnologik taraqqiyotda muhim o'rin tutuvchi STEM (fan, texnologiya, muhandislik va matematika) yo'nalishlarida ayollar ulushi ko'plab mamlakatlarda yetarli darajada emas. Bunga mazkur sohalarning an'anaviy tarzda erkaklar sohasi sifatida qaralishi va qizlarning ushbu fanlarga bo'lgan qiziqishini yetarlicha rag'batlantirilmasligi sabab bo'lmoqda. Natijada jamiyat ilmiy va texnologik rivojlanishda ayollarning salohiyatidan to'liq foydalana olmayapti.

STEM ta'limida ayollar ulushini oshirish uchun maktab ta'limidan boshlab gender sezgir yondashuvni joriy etish, qizlar uchun maxsus o'quv dasturlari, grantlar va stipendiyalar yaratish muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, pedagog kadrlarning gender masalalari bo'yicha bilim va malakasini oshirish, o'quv jarayonida qizlarning faolligini rag'batlantiruvchi metodlardan foydalanish samarali natijalar beradi.

Ilm-fan sohasida ayollarning muvaffaqiyatli faoliyat yuritishida mentorlik tizimi muhim o'rin tutadi. Tajribali olimalar va professor-o'qituvchilarning yosh tadqiqotchilarga ilmiy va kasbiy yo'l-yo'riq ko'rsatishi ularning akademik rivojlanishini tezlashtiradi. Mentorlik jarayoni ilmiy tajriba almashish bilan birga psixologik qo'llab-quvvatlash va professional aloqalarni kengaytirish imkonini ham yaratadi. Shu sababli oliy ta'lim va ilmiy muassasalarda ayollar uchun tizimli mentorlik dasturlarini joriy etish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Ma'lumki, Birlashgan Millatlar Tashkiloti qaroriga muvofiq, 2016 yildan buyon har yili 11 fevral sanasi "Xalqaro ilm-fanda ayollar va qizlar kuni" sifatida nishonlanib kelinmoqda. Ushbu sana xotin-qizlarning ta'lim olishiga qo'shimcha imkoniyatlar yaratish, ularning ilm-fandagi salohiyatini e'tirof etish va qo'llab-quvvatlashga qaratilgan. Bugungi kunda mamlakatimizda akademik muhitda ayollarning o'rni va mavqeini oshirish, yangi avlod yosh ayol olimalarni tarbiyalash hamda ularning istiqbolli ilmiy loyihalarini rag'batlantirish bo'yicha muhim tashabbuslar amalga oshirilmoqda.

Ta'lim va ilm-fan sohasida gender tenglikni ta'minlash O'zbekistonning ichki siyosiy konsepsiyasining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Jumladan, 2022–2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasining 69-maqsadida xotin-qizlarning ta'lim va kasbiy ko'nikmalar olishi, munosib ish bilan ta'minlanishi, tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash, iqtidorli yosh xotin-qizlarni aniqlash va ularning qobiliyatlarini to'g'ri yo'naltirish vazifalari belgilab berilgan.

Xulosa qilib aytganda, ta'lim va ilm-fan sohasida gender tengligini ta'minlash jamiyatning barqaror, inklyuziv va innovatsion rivojlanishining muhim sharti hisoblanadi. Gender yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni yigit-qizlarning kasbiy va ilmiy salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarishga xizmat qilib, jamiyat taraqqiyotiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Graf L. The Dual System of Vocational Training in Western Europe. Berlin: Springer
2. Savchuk O. Dual Education Model: German Experience and Adaptation in Ukraine. Science and Education Journal,

3. Nishonova T., Kodirova M., Toshtemirov D. Dual Education System in Uzbekistan. Uzbek Scholar Journal, 2025, pp. 10–16.

МОДЕЛЬ ДУАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ПОДГОТОВКЕ СТУДЕНТОВ КИТАЙСКОЙ ФИЛОЛОГИИ: КОММУНИКАТИВНО-ПРОИЗВОДСТВЕННЫЙ ПОДХОД

Абдураупова Зарнигор Гулом кизи
Преподаватель, Андижанский государственный институт иностранных языков

Аннотация: В статье анализируется потенциал дуальной модели образования в подготовке студентов китайской филологии. Особое внимание уделяется интеграции академического обучения и производственной практики в условиях сотрудничества с предприятиями, ориентированными на китайский рынок. На примере студентов 2 курса Андижанского государственного института иностранных языков рассматриваются коммуникативные компетенции, формируемые в процессе раннего профессионального погружения.

Ключевые слова: дуальное образование, китайская филология, коммуникативная компетенция, профессиональная лексика, производственная практика, межкультурная коммуникация.

Современное высшее образование ориентируется на подготовку специалистов, обладающих не только теоретическими знаниями, но и прикладными профессиональными навыками. В сфере китайской филологии эта задача приобретает особую актуальность в связи с расширением экономического и культурного сотрудничества между Узбекистаном и Китаем.

Рост предприятий, взаимодействующих с китайскими партнёрами, формирует спрос на специалистов, способных осуществлять профессиональную коммуникацию в реальной производственной среде. В этой связи дуальное образование рассматривается как эффективный механизм интеграции языковой подготовки и практической деятельности.

1. Теоретические основы дуального образования

Дуальное образование представляет собой модель, при которой обучение осуществляется параллельно в образовательной организации и на производственном предприятии. Теоретическая подготовка сочетается с практической деятельностью, что обеспечивает формирование профессиональных компетенций в реальных условиях.

В контексте языкового образования дуальность приобретает особый характер. Если в технических специальностях практика направлена на освоение оборудования и технологий, то в филологии ключевым элементом становится профессиональная коммуникация.

Таким образом, дуальное обучение в китайской филологии предполагает:

- развитие навыков устного и письменного делового общения;
- освоение отраслевой терминологии;
- формирование навыков межкультурной коммуникации;
- адаптацию к производственному дискурсу.

2. Коммуникативный аспект дуальной подготовки

Для студентов 2 курса характерен переход от базового уровня владения языком к функциональному использованию в профессиональной сфере. На этом этапе особое значение имеет формирование коммуникативной компетенции, включающей:

1. Лингвистическую компетенцию
2. Социолингвистическую компетенцию
3. Прагматическую компетенцию
4. Межкультурную компетенцию

В производственной среде студент сталкивается с реальными коммуникативными ситуациями:

• деловые переговоры;
• перевод технической документации;
• сопровождение делегаций;
• устное посредничество.

Например, использование профессиональной лексики:

生产计划

shēngchǎn jìhuà

производственный план

质量控制

zhìliàng kòngzhì

контроль качества

合作协议

hézuò xiéyì

соглашение о сотрудничестве

Такая практика позволяет перейти от учебного диалога к профессиональному дискурсу.

3. Аналитическая оценка эффективности модели

В 2025–2026 учебном году студенты 2 курса АндГИИЯ (группы XF-24-1 и XF-24-2) проходили практику на следующих предприятиях Андижанской области:

• “TIAN JIAO HONGAN AGRICULTURE HIGHTECH” MCHJ XK
• “NAWAS” MCHJ QK
• “CHINA BAOLI” MCHJ QK
• “K&M” MCHJ
• “ANDIJAN JIN LUN YANGI ENERGIYA” MCHJ XK

Данные предприятия функционируют в сферах агропереработки, металлургии, машиностроения, энергетики и производства отопительного оборудования.

3.1. Педагогический эффект

Анализ показывает, что включение студентов в производственную среду уже на 2 курсе способствует:

• повышению учебной мотивации;
• ускорению формирования профессиональной лексики;
• снижению коммуникативного барьера;
• развитию ответственности.

Практика демонстрирует, что студенты, участвующие в дуальной модели, быстрее переходят от репродуктивного к продуктивному типу речевой деятельности.

3.2. Лингводидактический эффект

С точки зрения методики преподавания иностранного языка, дуальное обучение позволяет:

• расширить корпус аутентичных материалов;
• внедрить кейс-метод;
• использовать проблемно-коммуникативные задания;
• интегрировать терминологические модули.

Например, анализ реального делового письма:

尊敬的合作伙伴：

zūnjìng de hézuò huǒbàn

Уважаемый партнёр

我们期待进一步合作。

wǒmen qīdài jìnyíbù hézuò

Мы ожидаем дальнейшего сотрудничества.

Работа с подобными текстами формирует навыки официального стиля.

3.3. Социально-экономический эффект

Дуальная модель способствует:

• сокращению периода профессиональной адаптации;

• формированию кадрового резерва;

• укреплению связей между вузом и производством.

Таким образом, дуальное образование выступает не только педагогической, но и экономической стратегией.

4. Структурная модель внедрения. Предлагается трёхэтапная модель:

Этап 1. Подготовительный

Освоение базовой профессиональной лексики, моделирование производственных ситуаций.

Этап 2. Практико-ориентированный

Неполная занятость студентов на предприятиях, выполнение переводческих и коммуникативных задач.

Этап 3. Аналитический

Рефлексия, анализ коммуникативных кейсов, корректировка образовательной программы.

5. Проблемные аспекты и пути решения

Анализ выявляет следующие трудности:

• недостаточный уровень языковой подготовки;

• отсутствие методических рекомендаций;

• необходимость координации графиков обучения и работы.

Решением может стать:

• разработка модульных программ;

• введение наставничества;

• создание специализированных словарей отраслевой лексики.

Заключение

Дуальное образование в китайской филологии представляет собой эффективный механизм формирования профессионально-коммуникативной компетенции. Его внедрение на 2 курсе позволяет интегрировать теоретические знания и производственный опыт, что существенно повышает конкурентоспособность выпускников.

Коммуникативно-производственный подход обеспечивает развитие языковой личности специалиста нового типа — медиатора межкультурного взаимодействия, способного функционировать в реальном экономическом пространстве.

Список литературы

1. Вербицкий А.А. Контекстное обучение в высшей школе. – М.: Высшая школа, 2010.

2. Зимняя И.А. Ключевые компетенции как результат образования. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004.

3. 李泉. 对外汉语教学理论与方法. – 北京: 北京大学出版社, 2015.

OLIY TA'LIMDA DUAL MODEL ASOSIDA INNOVATSION EKOTIZIM SHAKLLANTIRISH

Andijon davlat chet tillari institut talabasi
Qodiraliyeva Moxidil Ulug'bek qizi

Annotatsiya. Mazkur maqolada oliy ta'lim tizimida dual ta'lim modeli asosida innovatsion ekotizimni shakllantirishning nazariy-uslubiy asoslari va institutsional mexanizmlari

tahlil qilinadi. Dual ta'limning ta'lim, ilm-fan va ishlab chiqarish integratsiyasini ta'minlashdagi o'rni ochib beriladi hamda "uchlik spiral" modeli doirasida universitet–biznes–davlat hamkorligining ahamiyati asoslanadi. Xalqaro tajriba, xususan Germaniya modeli misolida dual tizimning samaradorligi yoritiladi.

Kalit so'zlar: Dual ta'lim, innovatsion ekotizim, oliy ta'lim, universitet–sanoat integratsiyasi, uchlik spiral modeli, startap inkubatsiya, inson kapitali, raqamli transformatsiya, mehnat bozori, tijoratlashtirish.

XXI asrda global iqtisodiyot bilim va innovatsiyalarga asoslangan rivojlanish modeliga o'tdi. Raqamlashtirish, avtomatlashtirish va yangi texnologik platformalarning jadal sur'atlarda kirib kelishi mehnat bozorida mutlaqo yangi kompetensiyalarni talab qilmoqda. Bunday sharoitda oliy ta'lim tizimi nafaqat nazariy bilim beruvchi institut, balki innovatsiyalar generatori, ilm-fan va sanoat integratori sifatida namoyon bo'lishi zarur. Shu nuqtai nazardan, dual ta'lim modeli oliy ta'limni iqtisodiy tizim bilan bevosita bog'lovchi samarali mexanizm sifatida qaralmoqda.

O'zbekistonda oliy ta'limni modernizatsiya qilish jarayoni keng ko'lamda olib borilmoqda. Xususan, Shavkat Mirziyoyev tashabbusi bilan qabul qilingan O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi tizimidagi islohotlar hamda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi tomonidan ilgari surilgan strategik hujjatlar oliy ta'limni innovatsion rivojlantirishga qaratilgan. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi faoliyati doirasida ta'lim-ilm-ishlab chiqarish integratsiyasini kuchaytirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan.

Mazkur maqolada dual ta'lim modeli asosida innovatsion ekotizim shakllantirishning nazariy asoslari, institutsional mexanizmlari va istiqbollari tizimli ravishda yoritiladi

1. Innovatsion ekotizimning nazariy asoslari

Innovatsion ekotizim tushunchasi iqtisodiyot va menejment nazariyasida so'nggi o'n yilliklarda keng qo'llanila boshladi. U universitetlar, ilmiy markazlar, startaplar, sanoat korxonalari va davlat institutlari o'rtasidagi o'zaro hamkorlik orqali bilim yaratish va uni tijoratlashtirish jarayonini anglatadi.

Innovatsion ekotizimning samarali modeli sifatida "uchlik spiral" (Triple Helix) konsepsiyasi ko'p qo'llaniladi. Ushbu model universitet, biznes va davlatning o'zaro integratsiyasiga asoslanadi. Dual ta'lim mazkur uchlik spiralning amaliy ko'rinishi bo'lib, unda talaba bilim oluvchi subyekt emas, balki innovatsion jarayonning faol ishtirokchisiga aylanadi.

2. Dual ta'lim modeli: xalqaro tajriba va ilmiy asoslar

Dual ta'lim modeli eng avvalo Germaniya tajribasida shakllangan. Bu mamlakatda talabalar o'qish davrining muayyan qismini ishlab chiqarish korxonalarida o'tkazadi va ish beruvchi bilan shartnoma asosida faoliyat yuritadi. Natijada bitiruvchilarning bandlik darajasi yuqori bo'lib, yoshlar ishsizligi nisbatan past ko'rsatkichga ega.

Shveytsariya va Avstriya tajribasida ham dual model iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga xizmat qilmoqda. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, dual tizimda tahsil olgan bitiruvchilar ishlab chiqarish jarayoniga tez moslashadi va yuqori mehnat unumdorligini namoyon etadi.

Xalqaro ekspertlar, jumladan World Economic Forum hisobotlarida kelajak kasblari va kompetensiyalarini shakllantirishda ta'lim va biznes integratsiyasi muhim omil sifatida qayd etilgan. Bu esa dual ta'limni innovatsion ekotizimning muhim elementi sifatida talqin qilish imkonini beradi.

3. Oliy ta'limda dual model asosida innovatsion ekotizim shakllantirish mexanizmlari

3.1. Institutsional integratsiya

Innovatsion ekotizimni shakllantirishda universitet va sanoat o'rtasidagi shartnomaviy hamkorlik asosiy mexanizm hisoblanadi. O'quv rejalari korxona ehtiyojlari asosida ishlab chiqiladi, amaliy mashg'ulotlar ishlab chiqarish jarayoniga integratsiyalashadi. Bunda korxonalar mentorlik tizimini yo'lga qo'yadi.

3.2. Ilmiy-tadqiqot va tijoratlashtirish

Universitetlar huzurida innovatsion markazlar, startap inkubatorlar va texnoparklar tashkil etish dual ekotizimning ajralmas qismidir. Talabalar ishlab chiqarish muammolarini ilmiy tadqiqot mavzulariga aylantiradi. Natijada ilmiy ishlanmalar real sektor ehtiyojiga xizmat qiladi.

3.3. Raqamli infratuzilma

Raqamli platformalar orqali talabalar faoliyatini monitoring qilish, amaliyot natijalarini baholash va ma'lumot almashish jarayoni optimallashtiriladi. LMS tizimlari va sanoat boshqaruv platformalari o'rtasida integratsiya o'rnatilishi innovatsion boshqaruvni ta'minlaydi.

3.4. Moliyalashtirish va rag'batlantirish

Davlat tomonidan soliq imtiyozlari, grantlar va subsidiyalar berilishi korxonalarni dual ta'lim jarayoniga jalb qiladi. Xususiy sektor ishtiroki esa investitsion barqarorlikni ta'minlaydi.

4. O'zbekiston sharoitida istiqbollar

O'zbekistonda dual ta'limni rivojlantirish iqtisodiy islohotlarning mantiqiy davomi sifatida qaralmoqda. Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida ta'lim-ilm-ishlab chiqarish integratsiyasini kuchaytirish ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan.

Respublikada sanoat zonalari, texnoparklar va innovatsion markazlarning tashkil etilishi dual model asosida innovatsion ekotizimni rivojlantirish uchun qulay sharoit yaratmoqda. Shu bilan birga, xalqaro hamkorlik dasturlari va xorijiy universitetlar filiallari ochilishi tajriba almashinuvi imkonini kengaytirmoqda.

5. Kutilayotgan natijalar va samaradorlik

Dual model asosida innovatsion ekotizim shakllantirilishi quyidagi natijalarga olib keladi:

Mehnat bozoriga mos va raqobatbardosh kadrlar tayyorlanadi;

Ilmiy tadqiqotlar tijoratlashtiriladi;

Talabalar startap tashabbuslari qo'llab-quvvatlanadi;

Universitetlarning xalqaro reytinglardagi o'rni yaxshilanadi;

Hududiy iqtisodiy rivojlanish jadallashadi.

Dual ta'lim modeli oliy ta'limni innovatsion rivojlanish yo'liga olib chiqadigan strategik vositadir. U ta'lim, ilm-fan va sanoat o'rtasidagi uzviy integratsiyani ta'minlaydi hamda barqaror innovatsion ekotizim shakllanishiga xizmat qiladi. O'zbekiston sharoitida mazkur modelni tizimli ravishda joriy etish inson kapitalini rivojlantirish, iqtisodiy samaradorlikni oshirish va global raqobatbardoshlikni mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Etzkowitz Henry., & Leydesdorff, Loet. (2000). The dynamics of innovation: From National Systems and "Mode 2" to a Triple Helix of university–industry–government relations. Research Policy, 29(2), 109–123.

2. Etzkowitz Henry. (2008). The Triple Helix: University–Industry–Government Innovation in Action. New York: Routledge.

3. Freeman Christopher. (1987). Technology Policy and Economic Performance: Lessons from Japan. London: Pinter Publishers.

KREDIT-MODUL TIZIMI VA DUAL TA'LIM INTEGRATSIYASI

Begmurodova Sarvinozxon Elyorbekovna
Andijon davlat chet tillari instituti talabasi

Annotatsiya: mazkur maqolada oliy ta'lim tizimida kredit-modul tizimi va dual ta'limni joriy etishning nazariy hamda amaliy asoslari yoritilgan. Xalqaro tajriba va milliy ta'lim islohotlari asosida ushbu ikki tizimning integratsiyasi orqali ta'lim sifatini oshirish, talabalarning

amaliy kompetensiyalarini rivojlantirish hamda mehnat bozori talablariga mos kadrlar tayyorlash masalalari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: kredit-modul tizimi, dual ta'lim, ECTS, ta'lim integratsiyasi, kompetensiya, mehnat bozori

Bugungi kunda global mehnat bozorida raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlash ta'lim tizimi oldidagi eng muhim vazifalardan biridir. Shu sababli oliy ta'lim muassasalari o'quv jarayonini zamonaviy talablar asosida tashkil etishga intilmoqda. Kredit-modul tizimi va dual ta'lim modeli aynan ushbu ehtiyojlardan kelib chiqib shakllangan samarali mexanizmlar hisoblanadi. Kredit-modul tizimi Yevropa ta'lim makonida keng qo'llaniladigan European Credit Transfer and Accumulation System (ECTS) tamoyillariga asoslanadi. Ushbu tizimda talabaning o'quv yuklamasi kreditlar orqali ifodalanib, nazariy va mustaqil ta'lim soatlari aniq rejalashtiriladi. Natijada ta'lim jarayonining shaffofligi ta'minlanadi va talabaning mustaqil o'qish faolligi ortadi.

Dual ta'lim esa nazariy bilimlarni real ishlab chiqarish muhiti bilan uyg'unlashtirishga qaratilgan ta'lim shaklidir. Ushbu model, ayniqsa, Germaniya tajribasida o'zining yuqori samaradorligini namoyon etgan. Dual ta'limda talabalar o'qish jarayonining ma'lum qismini korxona va tashkilotlarda o'tkazib, kasbiy ko'nikma va malakalarni bevosita amaliyot orqali egallaydi. Kredit-modul tizimi va dual ta'lim integratsiyasi o'quv dasturlarini kompetensiyaga yo'naltirilgan holda qayta ishlab chiqish imkonini beradi. Amaliy mashg'ulotlar, ishlab chiqarish amaliyoti va mustaqil ishlar ham kreditlar asosida baholanib, talabaning umumiy o'quv natijalari kompleks tarzda hisobga olinadi. Bu esa bitiruvchilarning kasbiy moslashuvchanligini va mehnat bozorida talabgirligini oshiradi.

So'nggi yillarda O'zbekiston oliy ta'lim tizimida kredit-modul tizimini joriy etish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Shu bilan birga, dual ta'lim elementlarini ishlab chiqarish korxonalari bilan hamkorlikda qo'llash orqali talabalarning amaliy tayyorgarligini kuchaytirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Ushbu integratsiya ta'lim sifati va bitiruvchilarning ish bilan ta'minlanish darajasini oshirishga xizmat qilmoqda. Kredit-modul tizimi va dual ta'lim integratsiyasini samarali joriy etish, avvalo, ta'lim muassasalari, ish beruvchilar va davlat boshqaruv organlari o'rtasidagi uzviy hamkorlikni talab etadi. Bunda ish beruvchilar o'quv dasturlarini shakllantirish jarayonida bevosita ishtirok etib, mehnat bozori uchun zarur bo'lgan kasbiy kompetensiyalarni aniqlashda muhim rol o'ynaydi. Natijada, ta'lim mazmuni real ishlab chiqarish ehtiyojlariga moslashadi. Integratsiya jarayonida o'quv rejalari modul tamoyili asosida qayta ishlab chiqiladi.

Har bir modul aniq o'quv natijalari va kompetensiyalar bilan bog'lanib, ular kredit birliklari orqali baholanadi. Bu yondashuv talabaga fanlarni o'zlashtirish ketma-ketligini moslashuvchan tarzda rejalashtirish imkonini beradi hamda akademik harakatchanlikni rivojlantiradi. Shuningdek, dual ta'lim doirasida tashkil etiladigan ishlab chiqarish amaliyotining sifati alohida ahamiyatga ega. Amaliyot jarayoni faqatgina kuzatuv bilan cheklanib qolmasdan, talabani bevosita mehnat faoliyatiga jalb etishni nazarda tutishi lozim. Ushbu jarayonda korxona mutaxassislari mentor sifatida ishtirok etib, talabaning kasbiy ko'nikmalarini shakllantirishga ko'maklashadi. Bunday yondashuv ta'lim va amaliyot o'rtasidagi tafovutni qisqartiradi.

Kredit-modul tizimi bilan uyg'unlashtirilgan dual ta'lim modeli baholash tizimini ham takomillashtirishni talab qiladi. Talabaning bilim va ko'nikmalari faqat yakuniy imtihonlar orqali emas, balki joriy nazorat, loyiha ishlari va amaliy topshiriqlar asosida baholanadi. Bu esa baholashning ob'ektivligini oshirib, talabaning butun o'quv jarayonidagi faolligini inobatga olish imkonini beradi. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, kredit-modul va dual ta'lim integratsiyasi bitiruvchilarning ishga joylashish ko'rsatkichlarini sezilarli darajada oshiradi. Ta'lim jarayonidayoq ishlab chiqarish muhitiga moslashgan talabalar mehnat faoliyatini boshlashda kamroq moslashuv davriga muhtoj bo'ladi. Bu holat ish beruvchilar uchun ham malakali va tayyor kadrlar bilan ta'minlanish imkoniyatini yaratadi. Shu bilan birga, mazkur integratsiyani joriy etishda ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, barcha korxonalarning ta'lim jarayonida

faol ishtirok etishga tayyor emasligi, professor-o'qituvchilarning dual ta'lim metodikasi bo'yicha yetarli tajribaga ega emasligi shular jumlasidandir. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun pedagog kadrlarni qayta tayyorlash, korxonalar uchun rag'batlantiruvchi mexanizmlarni joriy etish va normativ-huquqiy bazani takomillashtirish zarur. Umuman olganda, kredit-modul tizimi va dual ta'lim integratsiyasi oliy ta'lim tizimini modernizatsiya qilishning muhim omili hisoblanadi. Ushbu yondashuv ta'limning amaliy yo'naltirilganligini kuchaytirib, iqtisodiyot tarmoqlari uchun raqobatbardosh va malakali mutaxassislar tayyorlashga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, kredit-modul tizimi va dual ta'lim integratsiyasi zamonaviy oliy ta'lim tizimini rivojlantirishning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Kredit-modul tizimi talabalarning o'quv yuklamasini aniq belgilash, mustaqil ta'limni kuchaytirish va baholash jarayonining shaffofligini ta'minlashga xizmat qilsa, dual ta'lim nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirish orqali kasbiy kompetensiyalarni shakllantiradi. Ushbu ikki tizimning o'zaro integratsiyasi ta'lim mazmunini mehnat bozori talablariga yaqinlashtiradi, ish beruvchilar bilan hamkorlikni mustahkamlaydi hamda bitiruvchilarning ishga joylashish imkoniyatlarini oshiradi. Natijada, nafaqat nazariy bilimga ega, balki amaliy tajribaga ega bo'lgan raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:
1. European Commission. ECTS Users' Guide. Luxembourg, 2015.
2. Global Education Monitoring Report. Paris, 2020.
3. OECD. Education at a Glance. Paris, 2021.

OLIY TA`LIM TIZIMIDA KASBIY O`ZINI RIVOJLANTIRISH MADANIYATINI TAKOMILLASHNING INNOVATSION YO`LLARI

Ziyayeva Zilolaxon Murodjon qizi-
Andijon Davlat Pedagogika instituti magistranti

Annotatsiya: mazkur maqolada oliy ta'lim tizimida kasbiy o'zini rivojlantirish madaniyatini takomillashtirishning innovatsion yo'llari tahlil qilinadi. Zamonaviy ta'lim jarayonida raqamlashtirish, kompetensiyaviy yondashuv va uzluksiz kasbiy rivojlanish tamoyillarining ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, pedagog va bo'lajak mutaxassislarning o'z ustida muntazam ishlashi, mustaqil ta'lim ko'nikmalarini rivojlantirish, refleksiya va o'z-o'zini baholash mexanizmlarini joriy etish masalalari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: kasbiy rivojlanish, o'zini rivojlantirish madaniyati, oliy ta'lim, innovatsion texnologiyalar, kompetensiyaviy yondashuv, refleksiya, uzluksiz ta'lim.

Zamonaviy jamiyat taraqqiyoti sharoitida oliy ta'lim tizimi oldida turgan muhim vazifalardan biri — raqobatbardosh, kreativ va mustaqil fikrlay oladigan mutaxassislarni tayyorlashdir. Bugungi kunda bilim va axborot tez yangilanib borayotganligi sababli mutaxassis doimiy ravishda o'z kasbiy salohiyatini oshirib borishi zarur. Shu bois kasbiy o'zini rivojlantirish madaniyati oliy ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylanmoqda.

O'zbekiston Respublikasida ta'lim sohasini modernizatsiya qilish jarayonlari, xususan, O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni hamda Kadrlar tayyorlash milliy dasturi uzluksiz ta'lim va shaxsning professional rivojlanishini ta'minlashni ustuvor vazifa sifatida belgilaydi. Kasbiy o'zini rivojlantirish madaniyati — bu shaxsning o'z kasbiy salohiyatini ongli ravishda oshirib borishga qaratilgan tizimli faoliyati, ichki motivatsiyasi va qadriyatlar tizimidir. U shaxsning kasbiy identifikatsiyasi, maqsad qo'yish qobiliyati, o'z-o'zini nazorat qilish, refleksiya va o'z-o'zini baholash ko'nikmalarini o'z ichiga oladi. Ilmiy adabiyotlarda kasbiy rivojlanish jarayoni bir necha bosqichlarda amalga oshishi ta'kidlanadi: Kasbiy o'zini anglash;O'z imkoniyatlarini baholash;Maqsadlarni belgilash;

Faoliyatni rejalashtirish; Natijalarni tahlil qilish va refleksiya.

Kasbiy o'zini rivojlantirish madaniyati quyidagi tarkibiy komponentlardan iborat:

Motivatsion komponent – shaxsning ichki ehtiyoji va kasbiy o'sishga bo'lgan intilishi;
Kognitiv komponent – zarur bilim va axborotga egalik;
Faoliyat komponenti – amaliy harakatlar va tajriba orttirish;
Refleksiv komponent – o'z faoliyatini tahlil qilish va takomillashtirish.

Maqsad: oliy ta'lim tizimida kasbiy o'zini rivojlantirish madaniyatini takomillashtirishning innovatsion yo'llarini nazariy jihatdan asoslash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Vazifalar: kasbiy o'zini rivojlantirish madaniyatining mazmun-mohiyatini aniqlash; uning tarkibiy komponentlarini tahlil qilish; innovatsion pedagogik yondashuvlarning samaradorligini o'rganish; oliy ta'lim muassasalari uchun metodik tavsiyalar ishlab chiqish.

Raqamli platformalar, masofaviy ta'lim tizimlari va onlayn kurslar talabalarga mustaqil o'rganish imkonini beradi. LMS tizimlari, elektron kutubxonalar va virtual laboratoriyalar orqali bilim olish jarayoni individuallashtiriladi. Bu esa talabalarning o'z-o'zini boshqarish va mustaqil ta'lim olish kompetensiyasini rivojlantiradi. Raqamli ta'lim muhitini rivojlantirish zamonaviy oliy ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Globallashuv, axborot oqimining tezlashuvi hamda sun'iy intellekt va raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi ta'lim jarayonini transformatsiya qilishni talab etmoqda[6]. Endilikda ta'lim jarayoni faqat auditoriya bilan cheklanib qolmay, balki virtual platformalar, masofaviy o'qitish tizimlari va interaktiv resurslar orqali kengayib bormoqda. Raqamli ta'lim muhiti - bu elektron resurslar, axborot-kommunikatsion texnologiyalar, internet platformalar va raqamli vositalar asosida tashkil etilgan o'quv jarayonidir. U ta'lim subyektlariga (talaba va pedagoglarga) bilim olish, axborot almashish, mustaqil o'rganish va baholash imkoniyatini yaratadi. Bunday muhitda ta'lim jarayoni individuallashtiriladi, ya'ni har bir talaba o'z bilim darajasi va ehtiyojiga mos ravishda o'rganish imkoniga ega bo'ladi. Raqamli ta'lim muhitini rivojlantirish bir necha asosiy yo'nalishlarni qamrab oladi. Birinchidan, ta'lim jarayoniga Learning Management System (LMS) platformalarini joriy etish muhim ahamiyatga ega. LMS tizimlari orqali o'quv materiallarini joylashtirish, topshiriqlarni taqdim etish, test sinovlarini o'tkazish va natijalarni monitoring qilish mumkin. Bu esa o'quv jarayonining shaffofligi va samaradorligini oshiradi[7].

Kompetensiyaviy yondashuv ta'lim jarayonida faqat nazariy bilim berish bilan cheklanmay, balki amaliy ko'nikmalarni shakllantirishni nazarda tutadi. Bunda talabaning muammoni hal qilish, tanqidiy fikrlash va kreativlik qobiliyati rivojlanadi. Kompetensiyaviy yondashuv oliy ta'lim tizimida kasbiy o'zini rivojlantirish madaniyatini shakllantirishning eng muhim pedagogik asoslaridan biridir. U nafaqat bilim berish bilan cheklanmay, balki talabalar va pedagoglarning amaliy ko'nikmalarini rivojlantirish, tanqidiy fikrlash va muammoni hal qilish qobiliyatini oshirishga qaratilgan. Kompetensiya – bu shaxsning ma'lum bir faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma, malaka va shaxsiy sifatlar majmuasi sifatida talqin etiladi [1]. Kompetensiyaviy yondashuvni joriy etishning asosiy maqsadi talabaning nafaqat nazariy bilimga ega bo'lishi, balki ularni amalda qo'llay olish qobiliyatini rivojlantirishdir. Bu esa oliy ta'lim muassasalarida kasbiy o'zini rivojlantirish madaniyatini shakllantirishga xizmat qiladi.

Talabalar portfoliolar yuritishi, o'z faoliyatini tahlil qilishi va rivojlanish dinamikasini kuzatishi zarur. Refleksiv yondashuv shaxsning o'z kamchiliklarini aniqlab, ularni bartaraf etishga yordam beradi. Oliy ta'lim tizimida kasbiy o'zini rivojlantirish madaniyatini shakllantirishda refleksiya va o'z-o'zini baholash mexanizmlari muhim o'rin tutadi. Refleksiya — bu shaxsning o'z faoliyati, bilim va ko'nikmalarini tahlil qilib, kelajakda yaxshilash yo'llarini aniqlash jarayonidir [1].

Talabalarni ilmiy loyihalar, konferensiyalar va grant dasturlariga jalb qilish ularning kasbiy tafakkurini rivojlantiradi. Ilmiy izlanish jarayoni mustaqil fikrlash, dalillash va tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantiradi. Pedagoglar talabalarning ilmiy-tadqiqot faoliyatini yo'lga qo'yishda mentorlik vazifasini bajaradi. Tajribali pedagoglar tadqiqot metodologiyasini o'rgatadi, muammolarni aniqlashda yordam beradi va ilmiy natijalarni baholaydi. Bu jarayon kasbiy o'zini rivojlantirish madaniyatini shakllantirishning samarali vositasidir [3]. Raqamli texnologiyalar va elektron ilmiy bazalar ilmiy-tadqiqot faoliyatini sezilarli darajada kuchaytiradi.

Talabalar va pedagoglar ilmiy maqolalar, monografiyalar, elektron kutubxonalar va onlayn resurslardan tezkor va keng foydalanish imkoniga ega bo‘ladi. Shu orqali ilmiy tadqiqotlar sifatini oshirish va zamonaviy muammolarni tahlil qilish imkoniyati yaratiladi [4]. Ilmiy-tadqiqot faoliyati orqali talaba o‘z kasbiy kompetensiyasini oshiradi, mustaqil fikrlash, tanqidiy tahlil va innovatsion yondashuv ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Shu bilan birga, oliy ta’lim muassasalarida kasbiy o‘zini rivojlantirish madaniyati mustahkamlanadi va talabaning professional muvaffaqiyatga erishish imkoniyati oshadi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1.O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2.Muslimov N.A. Kasbiy ta’lim pedagogikasi. – Toshkent, 2016.
3.To‘xtaxodjayeva M. Pedagogika nazariyasi va tarixi. – Toshkent, 2018.

TA’LIM JARAYONIDA SUN'YIY INTELTEKTNING O'RNI

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti
pedagogika va umumiy psixologiya kafedrasi
dotsenti Atoyeva Gulshoda Rabimovna

Annotatsiya: mazkur maqolada ta’lim jarayonida sun’iy intellektni joriy qilish va ta’lim sifatini oshirishga qaratilgan fikr va mulohazalar o‘rin olgandir, uning zamonaviy tadqiqotchilar tomonidan o‘rganilayotgan eng dolzarb masalalardan biri, ta’lim sohasini rivojlantirishga qaratilgan fikrlar orasida sun’iy intellektga ham e’tibor berilgan. Shuningdek, ta'limda sun'iy intellektning imkoniyatlari va uni ta'lim jarayoniga tatbiq etishning ehtimolligi ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, ta'lim, dasturlash, sun'iy intellekt yordamida ta'limni shaxsiylashtirish.

Sun'iy intellekt - bu kompyuterlar, robototexnika va analitik tizimlarni xuddi odamlar kabi aqlli fikrlashga o'rgatish yo'llarini o'rganadigan texnologiya. [1]

Bugungi raqamli transformatsiya davrida sun’iy intellekt (Sun’iy Intelekt) texnologiyalari hayotimizning barcha jabhalariga, shu jumladan ta’lim sohasiga ham jadal kirib kelmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-2030 yillarda “Raqamli O‘zbekiston” strategiyasi doirasida ta’lim tizimini raqamlashtirish va innovatsion texnologiyalarni joriy etish ustuvor yo‘nalishlardan biri sifatida belgilangan. Bu yo‘nalishda sun’iy intellekt texnologiyalari alohida ahamiyat kasb etmoqda. O‘zbekiston ta’lim tizimida sun’iy intellekt texnologiyalarini joriy etish jarayoni endigina shakllanayotgan bo‘lsa-da, bu borada muhim qadamlar tashlana boshlandi.

Sun'iy intellekt bo'yicha dunyodagi eng mashhur darsliklardan biri "Sun'iy intellekt: zamonaviy yondashuv" mualliflari Styuart Jonatan Rassell va Piter Norvigning so'zlariga ko'ra, birinchi marta 1995-yilda nashr etilgan (kitobning to'rtinchi nashri allaqachon 2020-yilda nashr etilgan). Sun'iy intellekt aqlli mavjudotlarni tushunishga va yangi aqlli shaxslarni yaratishga harakat qilmoqda. "Hech kim kelajakni batafsil bashorat qila olmasa-da, inson darajasidagi (yoki undan yuqori) aql-zakovatga ega kompyuterlar bizning kundalik hayotimizga va sivilizatsiyaning kelajakdagi rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatishi aniq"- deydi [4].

Sun’iy intellekt – bu kompyuter fanining bir tarmog‘i bo‘lib, u xatti-harakatlar va jarayonlarni taqlid qilishga qodir dasturiy ta’minotni yaratishga qaratilgan bo‘lib, agar biz odamlar tomonidan ko‘rsatilsa, biz “aqlli” deb hisoblaymiz, shu jumladan fikrlash, o‘rganish, masalani yechish, muammolarni hal qilish, tarjima va ijodkorlikni amalga oshirish

Ushbu sohadagi tadqiqotlar inson intellektini o'rganish asosida olib borildi, shundan so'ng olingan natijalar kompyuterlar faoliyatiga tatbiq etildi.

Sun'iy intellekt bo'yicha tadqiqotlar uchun ma'lumotlar matematika, informatika, psixologiya, tilshunoslik, biologiya, mashinasozlik va boshqalar kabi turli manbalar va fanlardan

olinadi. Ushbu ma'lumotlarga asoslanib, kompyuterlar inson aqliy operatsiyalarini taqlid qilishga harakat qilish uchun mashinani o'rganish texnologiyalaridan foydalanadilar.

YuNESKO mutaxassislari tomonidan ta'limda sun'iy intellektdan foydalanish salohiyati bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar o'quv natijalarini yaxshilash uchun sun'iy intellektdan foydalanish salohiyati haqidagi ma'lumotlarni tahlil qilishni ta'minlaydi, shuningdek, butun dunyo bo'ylab ta'limda sun'iy intellektdan foydalanishning xavflari va oqibatlarini o'rganadi.

Ta'limda sun'iy intellektdan foydalanishning ijobiy jihatlari, birinchi navbatda, ta'limga inklyuziv kirishni ta'minlash uchun sun'iy intellekt texnologiyasini o'z ichiga oladi. Mavjud intellektual, ijtimoiy, jismoniy, lingvistik va boshqa xususiyatlaridan qat'i nazar, shaxsga ta'lim muassasalarida ta'lim beriladi.

Ta'lim muhitiga sun'iy intellektni joriy etish va undan foydalanish orqali maxsus ehtiyojli va favqulodda vaziyatlarda bo'lgan o'quvchilar uydan yoki kasalxonadan darslarga qatnashishlari mumkin Shu tarzda, o'rganish turli yo'llar bilan shaxsiylashtirilishi mumkin va sun'iy intelekt texnologiyalari inklyuzivlik va ta'limga universal kirishni qo'llab-quvvatlaydi.

Sun'iy intellekt allaqachon ko'p narsaga qodir, ammo uning asosiy vazifasi ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilish, natijalarni olish va prognoz qilishdir.

Sun'iy inteletktning so'nggi ishlanmalari moslashtirilgan ta'lim asosida qo'llaniladi, chunki o'rganishning bu turi har bir o'quvchining individual xususiyatlari va ehtiyojlarini hisobga oladigan interfaol modellarga asoslanadi.

Ayni paytda ko‘plab ta'lim muassasalarida ta'limda sun'iy intelekt tizimlari ishlab chiqilmoqda va joriy etilmoqda. Ular turli xil onlayn kurslar, o'quv videolari, matnli materiallar va interaktiv modullardan foydalanadilar. Bunday tizimlar talabalarning bilim darajasini avtomatik ravishda baholaydi, zaif tomonlarini aniqlaydi va ularning ko'nikmalarini qanday yaxshilash bo'yicha qo'shimcha ko'rsatmalar bilan fikr-mulohazalarni taqdim etadi.

Shunday qilib, platformalar ta'lim muhitida qo'yilgan turli maqsad va vazifalarga qarab sun'iy intellektdan turli usullarda foydalanadilar, ammo bunday ilovalar va platformalardan foydalanish o'quv jarayonini interaktiv, qiziqarli va eng muhimi, samarali qilishga yordam beradi.

O‘qituvchi SI texnologiyalari haqidagi asosiy bilimlardan ta’lim olmog‘i lozim. Bu nafaqat texnik bilimlarni, balki SI asosida ishlaydigan vositalarni o‘qitish jarayonida qanday qo‘llashni bilishni ham o‘z ichiga oladi. Masalan, testlarni avtomatik baholash, interaktiv ta’lim platformalari yoki ta’lim oluvchi uchun shaxsiylashtirilgan dasturlar yaratish va baholash jarayonida SI imkoniyatlaridan foydalanish o‘qituvchi faoliyatining samaradorligini oshiradi.

Sun’iy intellekt ko‘plab bilim berish jarayonlarini avtomatlashtira oladi, ammo o‘quvchilarga ilhom berish, ularning qiziqishini oshirish va qo‘llab-quvvatlash faqat o‘qituvchi orqali amalga oshiriladi. Shu sababli, o‘qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki murabbiy va ilhomlantiruvchi shaxs sifatida shakllanishi talab etiladi.

Sun’iy intellekt ko‘p vazifalarni avtomatlashtirgani sababli inson ijodkorligi va tanqidiy fikrlash kabi qobiliyatlar yanada muhim ahamiyat kasb etadi. O‘qituvchi ta’lim oluvchida bu ko‘nikmalarni rivojlantirishga alohida e’tibor qaratishi kerak. Bu, ayniqsa, loyiha asosidagi ta’lim va ijodiy topshiriqlar orqali amalga oshiriladi.

Sun’iy intellekt yordamida o‘qituvchilar har bir o‘quvchining bilim darajasini chuqurroq tahlil qilish va ularning ehtiyojlariga mos yondashuvni ishlab chiqish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Shunga ko‘ra, o‘qituvchi o‘quvchilarning qiziqishlari va kuchli tomonlariga mos dasturlarni qo‘llab-quvvatlashi va sun’iy intellektdan olingan ma’lumotlarga asoslanib darslarni optimallashtirishi kerak.

Sun’iy intellektning ta’lim sohasiga kirib kelishi ko‘plab qulayliklarni taqdim etsada, uning noto‘g‘ri ishlatilishi ta’lim oluvchining rivojlanishiga xavf tug‘dirishi mumkin. Ta’lim oluvchining dangasalashuvi, ijodkorlikning pasayishi va ko‘chirmakashlik kabi illatlar sun’iy intelekt texnologiyalari keng qo‘llangan sharoitda ta’lim jarayoniga sezilarli salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

Ijodkorlik – insoniyat taraqqiyotining eng muhim jihatlaridan. Ammo sun'iy intelekt yordamida ijodiy jarayonlar avtomatlashtirilgani sari ta'lim oluvchi o'z qobiliyatlarini amalda qo'llash imkoniyatidan chetda qoladi. Masalan, sun'iy intelekt asosida ishlovchi dasturlar she'r yozadi, grafikalar yaratadi yoki musiqa kompozitsiyalarini ishlab chiqadi. Bu vositalardan foydalanish ta'lim oluvchini o'z fikr va g'oyalarini mustaqil ravishda shakllantirishdan to'xtatib, tayyor mahsulotlarni qabul qilishini osonlashtiradi. Natijada ta'lim oluvchi ijodkorlikni rivojlantirish uchun zarur bo'lgan qiyinchilik va izlanishlardan qochadi. Bu jarayon inson ijodiy salohiyatining so'nishiga olib kelishi tabiiy. Ijodiy tafakkurning rivojlanishi to'xtagan jamiyatda innovatsion yondashuvlar va madaniy boyliklar ham kamayadi.

Shunday qilib, biz texnologiyadagi barcha yangiliklar singari sun'iy intellektning ham o'zining afzalliklari va kamchiliklari bor degan xulosaga kelishimiz mumkin, ammo texnologiya rivojlanib borishi bilan sun'iy intellektni o'quv jarayoniga joriy etish yanada faollashishi mumkin deb taxmin qilinadi.

Xulosa qilib aytganda, sun'iy intellekt texnologiyalarining ta'lim jarayoniga joriy etilishi ta'lim sifatini oshirish, o'quv jarayonini shaxsiylashtirish va o'qitish samaradorligini kuchaytirish imkonini bermoqda. O'zbekiston ta'lim tizimida raqamli transformatsiya jarayonlari jadallashib borayotgan bir paytda, SI texnologiyalaridan oqilona foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Sun'iy intellekt yordamida baholash jarayonlarini avtomatlashtirish, individual ta'lim yondashuvlarini yaratish, o'qituvchilarga yordamchi vositalarni taqdim etish hamda ta'lim boshqaruvini takomillashtirish mumkin. Dunyo tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, SI nafaqat ta'lim samaradorligini oshiradi, balki yangi kasb va o'qitish metodlarini vujudga keltiradi. Shu bilan birga, texnologiyani joriy etishda axloqiy me'yorlar, ma'lumotlar xavfsizligi va inson omilini saqlab qolish kabi masalalarga ham alohida e'tibor qaratish lozim. Shunday qilib, sun'iy intellekt ta'lim tizimining ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Uni to'g'ri va maqsadli qo'llash kelajakda O'zbekiston ta'lim tizimini yanada samarali, raqobatbardosh va innovatsion yo'nalishda rivojlantirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar

1. F. Q. Xudayberdiyev. Sun'iy intelektning pedagogik faoliyatdagi o'rni. Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences (E)ISSN: 2181-1784 4 (5), May, 2024 SJIF 2024 = 7.404 / ASI Factor = 1.7 www.oriens.uz

2. Искусственный интеллект [Электронный ресурс]// Режим доступа: https://www.calltouch.ru/glossary/iskusstvennyy-intellekt/ (18.07.2021);

3. Искусственный интеллект в образовании: проблемы и возможности для устойчивого развития [Электронный ресурс]// Режим доступа: https://roscongress.org/materials/iskusstvennyy-intellekt-v-obrazovanii-problemy-i-vozmozhnosti-dlya-ustoychivogo-razvitiya/ (18.07.2021);

OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA PEDAGOGIKA YO'NALISHI TALABALARINI SOG'LOM TURMUSH TARZIGA TAYYORLASHNING PEDAGOGIK MEXANIZMLARINI DUAL TA'LIM ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH

Andijon davlat pedagogika instituti
Jismoniy madaniyat kafedrasi v.b.dotsenti
Mamajonov Baxramjon Bahodirjon o'g'li

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekistonda dual ta'lim modelini joriy etish jarayonida pedagogika yo'nalishi talabalari sog'lom turmush tarziga tayyorlashning nazariy-metodologik asoslari va pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish masalalari yoritilgan. Tadqiqotda dual ta'limning nazariya va amaliyot integratsiyasiga asoslangan xususiyatlari bo'lajak

pedagoglarning shaxsiy va kasbiy salomatlik kompetensiyalarini shakllantirishdagi imkoniyatlari nuqtai nazaridan tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, sog'lom turmush tarzi, pedagogik mexanizm, kompetensiya, integratsiya, amaliyot, innovatsion yondashuv.

Bugungi kunda yoshlar salomatligini mustahkamlash, sog'lom turmush tarzini keng targ'ib qilish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Sog'lom turmush tarzi nafaqat jismoniy faollik, balki to'g'ri ovqatlanish, ruhiy barqarorlik, zararli odatlardan voz kechish, mehnat va dam olish rejimiga rioya qilish kabi ko'plab omillarni o'z ichiga oladi. Pedagogika yo'nalishi talabalari esa kelajakda yosh avlod tarbiyasiga bevosita ta'sir ko'rsatuvchi mutaxassislar sifatida sog'lom turmush madaniyatining tashuvchisi va targ'ibotchisi bo'lishi lozim.

Dual ta'lim modeli — bu ta'lim jarayonining nazariy (oliy ta'lim muassasasi) va amaliy (ta'lim muassasasi yoki boshqa tashkilot) komponentlari uzviy integratsiyasiga asoslangan tizimdir.

Mazkur model talabaning akademik bilimlarini real kasbiy faoliyat jarayonida mustahkamlash, amaliy tajriba orqali kompetensiyalarni shakllantirish va mehnat bozoriga moslashuvchanligini oshirishga xizmat qiladi.

Pedagogika yo'nalishida dual ta'limning joriy etilishi quyidagi metodologik yondashuvlarga tayanadi:

Kompetensiyaviy yondashuv – talabaning faqat bilim emas, balki kasbiy, kommunikativ, sog'lom turmushga oid va refleksiv kompetensiyalarini shakllantirish;

Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv – talabaning individual salomatlik ehtiyojlari, qiziqishlari va psixofiziologik xususiyatlarini inobatga olish;

Integrativ yondashuv – sog'lom turmush tarzi elementlarini o'quv fanlari mazmuni va pedagogik amaliyot bilan uyg'unlashtirish;

Faoliyatga yo'naltirilgan yondashuv – sog'lom turmush ko'nikmalarini amaliy faoliyat orqali shakllantirish.

Dual ta'lim pedagogika yo'nalishida sog'lom turmush tarzini shakllantirish uchun qulay sharoit yaratadi, chunki talaba bir vaqtning o'zida nazariy bilim oladi va umumiy o'rta ta'lim muassasalarida real pedagogik muhitda faoliyat olib boradi. Bu esa sog'lom ta'lim muhitini tashkil etish, o'quvchilarda sog'lom odatlarni shakllantirish va shaxsiy namuna ko'rsatish imkonini beradi.

Pedagogika yo'nalishi talabalari sog'lom turmush tarziga tayyorlash jarayoni tizimli va bosqichma-bosqich tashkil etilishi lozim. Dual ta'lim sharoitida ushbu jarayon quyidagi o'zaro bog'liq mexanizmlar orqali amalga oshiriladi:

Motivatsion-qadriyat mexanizmi. Mazkur mexanizm talabalarda sog'lom turmush tarziga nisbatan ongli munosabat va barqaror ichki ehtiyojni shakllantirishga qaratilgan.

Bunda:

- sog'lom pedagog obrazini shakllantirish;
- kasbiy muvaffaqiyat va salomatlik o'rtasidagi bog'liqlikni asoslash;
- sog'lom turmush tarzining pedagogik samaradorlikka ta'sirini tahlil qilish;
- amaliyot jarayonida sog'lomlashtirish loyihalarini ishlab chiqish va himoya qilish kabi faoliyatlar muhim ahamiyat kasb etadi.

Dual ta'lim jarayonida talaba maktab muhitida sog'lom va nosog'lom pedagogik sharoitlarni kuzatadi, tahlil qiladi va o'z pozitsiyasini shakllantiradi. Bu esa ichki motivatsiyani mustahkamlaydi.

Mazmuniy-integrativ mexanizm. Sog'lom turmush tarbiyasi alohida fan sifatida emas, balki pedagogik fanlar mazmuniga integratsiyalashgan holda o'qitilishi samaraliroq natija beradi.

Masalan:

- "Umumiy pedagogika" fanida sog'lom ta'lim muhiti konsepsiyasi;
- "Yosh va pedagogik psixologiya" fanida stressga chidamlilik va emotsional barqarorlik;

• "Tarbiyaviy ishlar metodikasi" fanida sog'lom hayot madaniyatini shakllantirish metodlari;

• "Pedagogik mahorat" fanida nutq madaniyati, psixogigiyena va kasbiy zo'riqishning oldini olish masalalari yoritilishi maqsadga muvofiq.

Dual ta'lim modeli bu integratsiyani amaliy mashg'ulotlar bilan boyitadi. Talaba nazariy o'rganilgan sog'lomlashtirish metodlarini maktab amaliyotida sinab ko'rish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Amaliy-faoliyat mexanizmi

Dual ta'limning eng muhim jihati – bu amaliy faoliyatning ustuvorligidir. Talabalar amaliyot bazalarida:

• sog'lomlashtirish aksiyalari tashkil etish;

• harakatli o'yinlar va jismoniy faollikni dars jarayoniga integratsiya qilish;

• o'quvchilar uchun sog'lom ovqatlanish va gigiyena bo'yicha targ'ibot ishlari olib borish;

• sinfda psixologik sog'lom muhit yaratish texnologiyalarini qo'llash;

• stressni boshqarish bo'yicha mini-treninglar o'tkazish kabi faoliyatlarni amalga oshiradi.

Bu jarayon talabaning sog'lom turmushga oid nazariy bilimlarini real pedagogik vaziyatlarda qo'llash kompetensiyasini shakllantiradi.

Refleksiv-baholash mexanizmi

Sog'lom turmush tarziga tayyorlash jarayonida talabaning o'z faoliyatini tahlil qilishi muhim ahamiyatga ega.

Bunda:

• sog'lom turmush kundaligini yuritish;

• shaxsiy salomatlik monitoringini amalga oshirish;

• pedagogik amaliyot jarayonida sog'lomlashtirish faoliyati samaradorligini baholash;

• mentor va rahbar o'qituvchilar bilan refleksiv suhbatlar o'tkazish kabi usullar qo'llaniladi.

Refleksiya orqali talaba o'zining kuchli va zaif tomonlarini aniqlaydi hamda sog'lom turmush madaniyatini takomillashtirish strategiyasini ishlab chiqadi.

3. Dual ta'lim asosida sog'lom turmush kompetensiyalarini shakllantirishning tashkiliy-pedagogik shartlari

Samarali natijaga erishish uchun quyidagi tashkiliy-pedagogik shartlar muhim hisoblanadi:

1. Oliy ta'lim muassasasi va amaliyot bazalari o'rtasida barqaror hamkorlik mexanizmini yo'lga qo'yish;
2. Sog'lom turmush kompetensiyalarini baholash mezonlarini ishlab chiqish;
3. Mentor-pedagoglar tomonidan sog'lom ta'lim muhiti namunalarini ko'rsatish;
4. Raqamli sog'lomlashtirish platformalaridan foydalanish;
5. Talabalarni sport va sog'lomlashtirish loyihalariga keng jalb etish.

O'zbekistonda dual ta'lim modelining joriy etilishi oliy ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, nazariya va amaliyot integratsiyasini ta'minlash hamda raqobatbardosh pedagog kadrlar tayyorlashda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda. Mazkur tadqiqot doirasida pedagogika yo'nalishi talabalari sog'lom turmush tarziga tayyorlash jarayonini dual ta'lim sharoitida takomillashtirishning nazariy va amaliy asoslari tahlil qilindi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, sog'lom turmush tarziga tayyorlash jarayoni tizimli, bosqichma-bosqich va integrativ yondashuv asosida tashkil etilgandagina samarali natija beradi.

Dual ta'lim modeli esa bu jarayonda nazariy bilimlarni real pedagogik faoliyat bilan uyg'unlashtirish imkonini yaratib, talabalarda sog'lom turmushga oid kognitiv, amaliy, qadriyatli va refleksiv kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. O'zbekiston Respublikasini 2022–2026-yillarda rivojlantirishning Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi to'g'risida. – Toshkent, 2022.

2. Abduqodirov A.A. Ta'lim menejmenti va innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020. – 256 b.
3. Ishmuhamedov R., Yo'ldoshev M. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: Iqtisod-moliya, 2018. – 320 b.

OLIY TA'LIMDA DUAL TA'LIM TIZIMI: NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLAR VA AMALIY INTEGRATSIYA MODELI

Andijon davlat chet tillari Instituti
Qiyosiy Tilshunoslik va Lingvistik Tarjimashunoslik magistranti
Matmusaeva Kamola Mutalib qizi

Annotatsiya. Mazkur maqolada oliy ta'lim tizimida dual ta'lim modelining nazariy-metodologik asoslari, institutsional mexanizmlari hamda amaliy samaradorligi ilmiy jihatdan tahlil qilindi. Dual ta'limning kompetensiyaviy yondashuv bilan o'zaro bog'liqligi, mehnat bozori talablariga moslashuvchanligi va ijtimoiy sheriklik asosidagi tashkiliy modeli asoslab berildi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, oliy ta'lim, kompetensiyaviy yondashuv, ijtimoiy sheriklik, kasbiy tayyorgarlik, mehnat bozori.

Zamonaviy iqtisodiy taraqqiyot sharoitida oliy ta'lim tizimi oldida turgan asosiy vazifa – raqobatbardosh, amaliy ko'nikmaga ega mutaxassislarni tayyorlashdan iborat. An'anaviy model nazariy bilim berishga yo'naltirilgan bo'lsa, dual ta'lim nazariya va amaliyotni integratsiyalash orqali ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi: Tadqiqot jarayonida tizimli tahlil, komparativ yondashuv, ilmiy adabiyotlar sharhi hamda normativ-huquqiy hujjatlar tahlili metodlaridan foydalanildi.

Dual ta'limning nazariy asoslari: Dual ta'lim kompetensiyaviy yondashuv, faoliyatga yo'naltirilgan ta'lim, konstruktivistik nazariya hamda ijtimoiy sheriklik modeliga asoslanadi. Ta'lim jarayonining bir qismi oliy ta'lim muassasasida, qolgan qismi esa ishlab chiqarish muhitida amalga oshiriladi.

Xalqaro tajriba: Germaniya, Shveytsariya va Avstriya davlatlarida dual ta'lim samarali model sifatida e'tirof etilgan. Korxonalar o'quv dasturlarini ishlab chiqishda faol ishtirok etadi va talabalarning bandligi ta'minlanadi.

O'zbekiston tajribasi va istiqbollari.

O'zbekiston oliy ta'lim tizimida dual ta'lim elementlarini joriy etish jarayoni davom etmoqda. Kredit-modul tizimi, sanoat korxonalari bilan hamkorlikni kengaytirish va mentorlik institutini rivojlantirish muhim yo'nalish hisoblanadi.

Oliy ta'lim tizimida dual ta'lim modelini joriy etish zamonaviy ta'lim siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, dual ta'lim nazariya va amaliyot integratsiyasini ta'minlash orqali kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishda samarali mexanizm bo'lib xizmat qiladi. Mazkur model talabaning nafaqat bilim olish jarayonidagi ishtirokini, balki real ishlab chiqarish faoliyatidagi bevosita tajribasini ham nazarda tutadi.

Dual ta'lim tizimi mehnat bozori ehtiyojlari bilan oliy ta'lim mazmuni o'rtasidagi tafovutni kamaytiradi. Natijada bitiruvchilarning kasbiy moslashuvchanligi, amaliy tayyorgarligi va bandlik darajasi oshadi. Ayniqsa, kompetensiyaviy yondashuv asosida shakllangan o'quv dasturlari talabalarda mustaqil qaror qabul qilish, muammoli vaziyatlarni hal etish va innovatsion fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Shu bilan birga, dual ta'limning samaradorligi uni institutsional jihatdan to'g'ri tashkil etishga bog'liq. Ya'ni, oliy ta'lim muassasalari, ish beruvchilar va davlat organlari o'rtasidagi ijtimoiy sheriklik mexanizmlari mustahkam bo'lishi zarur. O'quv rejalari ishlab chiqarish talablari asosida muntazam yangilanib borilishi, baholash mezonlari esa aniq va shaffof belgilanishi lozim. Mentorlik institutini rivojlantirish, ishlab chiqarishdagi ta'lim sifatini

monitoring qilish hamda raqamli nazorat tizimlarini joriy etish dual ta'lim samaradorligini yanada oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, dual ta'lim oliy ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, ta'lim sifatini oshirish va iqtisodiyot tarmoqlarini malakali kadrlar bilan ta'minlashning innovatsion modeli sifatida muhim ahamiyat kasb etadi. Uning bosqichma-bosqich va tizimli joriy etilishi milliy ta'lim tizimining raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Deissinger, T. (2015). The German dual vocational education and training system as 'good practice'? Local Economy, 30(5), 557–567. https://doi.org/10.1177/0269094215589311

2. Euler, D. (2013). Germany's dual vocational training system: A model for other countries? Bertelsmann Stiftung.

3. Rauner, F., & Smith, E. (Eds.). (2010). Rediscovering apprenticeship. Springer.

DUAL TA'LIM SHAROITIDA START-UP LOYIHALARI ASOSIDA TALABALARNING GLOBAL TURIZM MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Nuritdinova Madinaxon Fayzullo qizi
tayanch doktorant,
Andijon davlat chet tillari instituti

Annotatsiya. Ushbu maqolada dual ta'lim modeli doirasida start-up loyihalaridan foydalanish orqali talabalarning global turizm madaniyatini shakllantirish masalasi tahlil qilinadi. Globallashuv jarayonlari va mehnat bozori talablarining o'zgarishi sharoitida oliy ta'lim nafaqat nazariy bilim berishi, ballki talabalarni real kasbiy faoliyatga tayyorlashi zarur. Start-up loyihalari ta'lim va amaliyotni uyg'unlashtiruvchi samarali pedagogik mexanizm sifatida namoyon bo'ladi. Ular talabalarda madaniyatlararo muloqot kompetensiyasi, barqaror rivojlanish tafakkuri, raqamli savodxonlik hamda tadbirkorlik ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, global turizm madaniyati, startap loyihalar, pedagogik model, kasbiy kompetentlik, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi.

Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasida oliy ta'lim tizimini modernizatsiya qilish va uni real iqtisodiy muhit bilan uyg'unlashtirish ustuvor yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Dual ta'lim modeli nazariy mashg'ulotlarni ishlab chiqarish hamda xizmat ko'rsatish jarayonlari bilan bog'lash orqali ta'limning amaliy yo'nalganligini kuchaytiradi. Bunday yondashuv ta'lim natijasini faqat bilim hajmi bilan emas, balki talabaning kasbiy faoliyatga tayyorgarlik darajasi bilan baholash imkonini beradi.

Turizm sohasi ko'p madaniyatli va tez o'zgaruvchan tizimdir. Bu sohada faoliyat yurituvchi mutaxassis turli millat va madaniyat vakillari bilan muloqot qila olishi, barqaror rivojlanish tamoyillarini anglay bilishi hamda yangicha fikrlash qobiliyatiga ega bo'lishi zarur. Kasbiy tayyorgarlik jarayonida ana shu kompetensiyalarni shakllantirish muhim vazifa sifatida qaraladi.

An'anaviy ma'ruza shakli real vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmasini yetarli darajada rivojlantirmaydi. Start-up loyihalarini dual ta'lim tizimiga kiritish esa ta'lim jarayonini faol va amaliy xarakterga ega qiladi. Talaba nazariy bilimni bevosita loyiha faoliyati orqali sinab ko'rish imkoniga ega bo'ladi.

Taklif etilayotgan model o'zaro bog'liq bosqichlarda amalga oshiriladi. Dastlab ta'lim jarayoni turizm korxonalari bilan hamkorlikda tashkil etilib, nazariy bilimlar real amaliy muhit bilan bog'lanadi. Keyingi bosqichda talabalar start-up loyihalarini ishlab chiqish jarayoniga jalb etilib, muammolarni aniqlash va innovatsion g'oyalar taklif etish orqali kasbiy ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Loyihalarni amaliyotda sinovdan o'tkazish esa ularning mas'uliyatini, muloqot

madaniyatini va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini mustahkamlaydi. Yakuniy bosqichda baholash va tahlil orqali shakllangan kompetensiyalar darajasi aniqlanadi hamda ta'lim jarayoni takomillashtiriladi.

Global turizm madaniyati ko'p qirrali tushuncha hisoblanadi. U madaniyatlararo-kommunikativ kompetensiyani, barqaror-ekologik ongni, raqamli-innovatsion ko'nikmalarni hamda tadbirkorlik va boshqaruv qobiliyatlarini qamrab oladi. Ushbu komponentlar loyiha faoliyati davomida amaliy tajriba orqali shakllanadi.

1-rasmda dual ta'lim, start-up faoliyati va ishlab chiqarish bilan hamkorlik o'rtasidagi bog'liqlik tasvirlangan. Model markazida global turizm madaniyati joylashgan bo'lib, tashqi omillar uning rivojlanishiga xizmat qiladi

1-rasm. Dual ta'lim sharoitida start-up loyihalari asosida global turizm madaniyatini shakllantirish modeli.

Model turizm yo'nalishida ta'lim jarayonini amaliy yo'naltirilgan shaklda tashkil etish imkonini beradi. Nazariy bilimlar real ish muhiti bilan bog'lanadi, talabalar mustaqil fikrlash va tashabbus ko'rsatish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Ta'lim jarayonida ishlab chiqarish bilan hamkorlik kuchayadi va mehnat bozori talablariga moslashuvchan kadrlar tayyorlanadi.

Xulosa

Dual ta'lim va start-up loyihalarining uyg'unligi turizm sohasida kasbiy tayyorgarlikni samarali tashkil etishga yordam beradi. Ushbu yondashuv talabalarda global turizm madaniyatiga xos kompetensiyalarni shakllantiradi hamda ularning amaliy faoliyatga tayyorgarligini oshiradi. Natijada zamonaviy sharoitga mos, tashabbuskor va raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Kolb D.A. Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. – New Jersey: Prentice Hall, 1984.

2. OECD. Innovative Learning Environments. – Paris: OECD Publishing, 2013.

3. UNWTO. Tourism and Sustainable Development Goals – Journey to 2030. – Madrid: World Tourism Organization, 2018.

YOSHLARNI KASBIY TAYYORGARLIK MASALALARI

Andijon davlat chet tillari institute talabasi,
Jasurova Robiyaxon Sardorbek qizi
Ilmiy rahbar: Odilova Gulchiroy Husniddin qizi

Annotatsiya: mazkur maqolada oliy ta'lim muassasalarida dual ta'lim modelini joriy etish mexanizmlari va uning istiqbollari tahlil qilinadi. Dual ta'limning nazariy asoslari hamda xalqaro tajribasi, xususan Germaniya misolida o'rganiladi. Universitet va ish beruvchilar hamkorligi, normativ-huquqiy baza yaratish, o'quv dasturlarini modernizatsiya qilish masalalari yoritiladi.

Kalit so'zlar: Dual ta'lim, oliy ta'lim, mehnat bozori, kompetensiyaviy yondashuv, universitet-korxona hamkorligi, kasbiy tayyorgarlik.

Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya davrida oliy ta'lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri – mehnat bozori talablariga mos, amaliy ko'nikmalarga ega, raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlashdir. An'anaviy nazariy ta'lim modeli ko'plab hollarda amaliyotdan uzilib qolganligi sababli bitiruvchilarning ishga joylashish jarayonida muammolar yuzaga kelmoqda. Shu bois, rivojlangan davlatlar tajribasida o'zini oqlagan dual ta'lim modeli bugungi kunda dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Dual ta'lim modeli dastlab Germaniyada shakllangan bo'lib, hozirda u muvaffaqiyatli tarzda Avstriya, Shveysariya va boshqa rivojlangan mamlakatlarda qo'llanilmoqda. Ushbu model nazariy bilimlarni ta'lim muassasasida, amaliy ko'nikmalarni esa bevosita ishlab chiqarish korxonalarida egallashga asoslanadi. Natijada talaba o'qish jarayonidayoq real ish muhiti bilan tanishadi va bitiruvdan so'ng mehnat bozoriga moslashishda qiyinchiliklarga duch kelmaydi. Shu nuqtai nazardan, dual ta'lim tizimi nafaqat talaba, balki ish beruvchi va oliy ta'lim muassasalari uchun ham birdek foydali mexanizm hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda ta'lim sohasida tub islohotlar amalga oshirilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi tomonidan dual ta'lim tizimini bosqichma-bosqich joriy etish, oliy ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasini kuchaytirish bo'yicha qator tashabbuslar ilgari surilmoqda. Shu bilan birga, mamlakatimizda yoshlarni kasbiy tayyorgarlik bilan ta'minlash va ularni ishga joylashishini tezlashtirish maqsadida dual ta'limning samarali mexanizmlari va istiqbollarini o'rganish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Dual ta'limning mohiyati ikki asosiy subyekt: oliy ta'lim muassasasi va ish beruvchi tashkilot hamkorligida ta'lim jarayonini tashkil etishda yotadi. Lotincha "dual" so'zi "ikki tomonlama" degan ma'noni anglatadi. Bu modelda talaba o'qish jarayonida ikki asosiy yo'nalishda bilim va ko'nikmalarni egallaydi: nazariy bilimlar universitet yoki institutlarda beriladi, amaliy ko'nikmalar esa korxona yoki ishlab chiqarish muhitida shakllantiriladi. Ko'plab mamlakatlarda dual ta'lim tizimi talabalarga stipendiya yoki ish haqi olish imkonini beradi, bu esa ularni o'qish davomida qo'shimcha moliyaviy qo'llab-quvvatlash bilan ta'minlaydi. Ish beruvchilar nuqtai nazaridan esa dual ta'limning asosiy foydasi – malakali, tayyor kadrlarni oldindan shakllantirish, korxona ehtiyojlariga mos mutaxassislarni tayyorlash va xodimlarni qayta tayyorlash xarajatlarini kamaytirishdir. Shu bilan birga, oliy ta'lim muassasalari dual ta'lim orqali o'z reytingini oshirish, amaliyotga yo'naltirilgan ta'lim sifatini yaxshilash va innovatsion loyihalarda ishtirok etish imkoniyatiga ega bo'ladi. Oliy ta'lim muassasalarida dual ta'limni joriy etish bir qator normativ, tashkiliy va metodik mexanizmlarni talab qiladi. Normativ-huquqiy baza yaratish muhim shartlardan biridir. Dual ta'limni samarali joriy etish uchun ta'lim standartlariga o'zgartirishlar kiritish, universitet va korxona o'rtasida uch tomonlama shartnomalar tuzish, shuningdek, mehnat kodeksi va boshqa tegishli qonunlar bilan moslashtirish zarur. Shu bilan birga, universitet va korxona hamkorligini yo'lga qo'yish muhim hisoblanadi. Hamkorlik nafaqat o'quv rejalari ishlab chiqish, balki korxona mutaxassislarini dars jarayoniga jalb qilish, ishlab chiqarish bazasida laboratoriyalar tashkil etish va talabaning amaliy ko'nikmalarini mustahkamlashni o'z ichiga oladi. O'quv dasturlarini modernizatsiya qilish dual ta'limni joriy etishning muhim qismi hisoblanadi. Kompetensiyaviy yondashuvni joriy etish, amaliy mashg'ulotlar ulushini oshirish va kredit-modul tizimiga moslashtirish orqali talaba nafaqat nazariy bilim, balki real ish jarayonida kerakli ko'nikmalarni egallaydi. Shu bilan birga, monitoring va baholash tizimini takomillashtirish zarur. Talabaning amaliy faoliyatini baholash mezonlari, korxona mentorlarining xulosalari, bitiruvchilarning ishga joylashish ko'rsatkichlari dual ta'lim samaradorligini o'lchashda asosiy indikatorlar sifatida xizmat qiladi. Shu bilan birga, har bir davlat o'zining iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy sharoitidan kelib chiqib modelni moslashtirishi zarur. O'zbekistonda ham dual ta'limni bosqichma-bosqich, pilot loyihalar asosida joriy etish va natijalarni baholash tavsiya etiladi.

Xulosa qilib aytganda, dual ta'lim modeli oliy ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, ta'lim va ishlab chiqarish o'rtasidagi integratsiyani kuchaytirish hamda mehnat bozori talablariga mos, raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlashning samarali mexanizmi hisoblanadi. Oliy ta'lim muassasalarida dual ta'lim nafaqat ta'lim sifatini oshiradi, balki talabalarni bandligini ta'minlaydi, ish beruvchilar ehtiyojini qondiradi va milliy iqtisodiyot rivojiga xizmat qiladi. Kelgusida dual ta'limni keng joriy etish, normativ bazani takomillashtirish, universitet-korxona hamkorligini mustahkamlash va xalqaro tajribani milliy sharoitga moslashtirish muhim vazifa bo'lib qoladi. Shu bilan dual ta'lim modeli O'zbekiston oliy ta'lim tizimi uchun istiqbolli va strategik ahamiyatga ega yo'nalishlardan biri sifatida qaraladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. Oliy ta'lim tizimini rivojlantirish bo'yicha normativ-huquqiy hujjatlar to'plami. – Toshkent, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
3. OECD. Work-Based Learning and Dual Education Systems. – Paris: OECD Publishing, 2019.

TALABALARNING SOG'LOM TURMUSH TARZINI SHAKILLANTIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING O'RNI

Andijon davlat pedagogika instituti
Jismoniy madaniyat kafedrasi o'qituvchisi
Zulunxo'jayev Ma'rufjon Ma'murjon o'g'li

Annotatsiya: Ushbu maqolada raqamli texnologiyalarni ta'lim jarayonida qo'llash orqali talabalarning jismoniy faolligini rivojlantirish masalasi ilmiy va amaliy jihatdan tahlil etilgan. Zamonaviy raqamli muhitda talabalarning sog'lom turmush tarzini shakllantirish, jismoniy faollikni oshirish hamda ta'lim jarayonini interaktivlashtirish masalalariga e'tibor qaratilgan. Pedagogika yo'nalishi talabalari uchun raqamli vositalar yordamida jismoniy tarbiya mashg'ulotlarini tashkil etishning afzalliklari, metodik asoslari va natijadorligi tadqiq etilgan.

Kalit so'zlar: raqamli texnologiya, jismoniy faollik, pedagogika, ta'lim metodikasi, fitnes ilovalar, onlayn ta'lim, innovatsiya, geymifikatsiya.

XXI asr ta'lim tizimida raqamli texnologiyalar nafaqat bilim berish usullarini, balki ta'lim muhitini tubdan o'zgartirib yubordi. Zamonaviy talaba uchun raqamli savodxonlik, axborotni tezkor qabul qilish va qayta ishlash, onlayn muloqotga kirishish kabi ko'nikmalar odatiy holatga aylandi. Biroq ta'limdagi raqamlashuv jarayoni ko'p hollarda jismoniy faollikning pasayishi bilan kechmoqda. Bu esa talabalarning sog'lom turmush tarziga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Shunday sharoitda raqamli texnologiyalardan foydalangan holda jismoniy faollikni rivojlantirish dolzarb vazifaga aylandi. Bu nafaqat sog'lom hayot tarzini ta'minlash, balki talabalarda faol hayotiy pozitsiyani, intizom, iroda va motivatsiyani shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Pedagogika yo'nalishida ta'lim oluvchilar kelgusida ta'lim muassasalarida yosh avlod tarbiyasi bilan shug'ullanadigan mutaxassislar bo'lgani sababli, ularning shaxsiy jismoniy faolligi va sog'lom turmush tarzi madaniyatini shakllantirish pedagogik faoliyat samaradorligining muhim omillaridan biri hisoblanadi.

1. Raqamli texnologiyalarning ta'lim va jismoniy faollikdagi o'rni

Raqamli texnologiyalar ta'lim jarayonini interaktiv, individual va samarali tashkil etish imkonini yaratadi. Ayniqsa, jismoniy faollikni qo'llab-quvvatlovchi raqamli vositalar talabalarning mustaqil mashg'ulotlariga rag'bat uyg'otadi.

Bugungi kunda jismoniy faollikni ta'minlashda qo'llanilayotgan asosiy raqamli vositalar quyidagilardan iborat:

- Fitnes trekerlar va smart-soatlar – yurak urishi, kaloriya sarfi, yurish masofasi kabi ko'rsatkichlarni o'lchash va tahlil qilish imkonini beradi;
- Mobil fitnes ilovalar (Google Fit, Nike Training Club, Adidas Running, Fitify) – individual dasturlar asosida mashg'ulotlar tashkil etish imkoniyatini yaratadi;
- Onlayn platforma va video mashg'ulotlar (YouTube Fitness, Zoom treninglar, Coursera) – masofaviy ta'lim sharoitida jismoniy faollikni ta'minlaydi;
- Virtual reallik (VR) va qo'shimcha reallik (AR) – talabalarga harakatlarni to'g'ri bajarishni vizual ravishda ko'rsatish imkonini beradi.

Bunday vositalar nafaqat jismoniy mashg'ulotlarni individuallashtiradi, balki ta'lim jarayonida motivatsiyani kuchaytiradi va fanlararo integratsiyaga yo'l ochadi.

2. Raqamli texnologiyalar asosida jismoniy faollikni shakllantirishning pedagogik va psixologik asoslari

Pedagogik asoslar

Raqamli vositalar orqali jismoniy faollikni rivojlantirish ta'limning faollik va interaktivlik tamoyillariga tayanadi. Bu jarayonda quyidagi pedagogik vazifalar amalga oshiriladi:

- ta'limning shaxsga yo'naltirilgan usulini ta'minlash;
- o'quvchi-talaba faolligini rag'batlantirish;
- mustaqil izlanish va o'z-o'zini nazorat qilish qobiliyatini rivojlantirish;
- ta'lim va sog'lomlashtirish jarayonlarini integratsiya qilish.

Psixologik asoslar

Jismoniy faollikni rag'batlantirishda motivatsiya, emotsional qoniqish va raqobat hissi muhim rol o'ynaydi. Geymifikatsiya — ya'ni o'yin elementlarini joriy etish — talabalarda qiziqishni oshiradi. Masalan, "kaloriya yoqish bo'yicha haftalik musobaqa" yoki "qadamlar soni bo'yicha reyting" tizimi orqali talabalar bir-biri bilan raqobatga kirishadi va o'z natijasini yaxshilashga intiladi. Jismoniy faollik insonning sog'lom hayot tarzi, mehnat qobiliyati va psixoemotsional barqarorligini ta'minlaydigan muhim omillardan biri hisoblanadi. Bugungi raqamli jamiyatda talabalarning faol hayot tarzini ta'minlashda an'anaviy uslublar yetarli emas, ularni zamonaviy raqamli vositalar bilan boyitish va integratsiya qilish talab etiladi. Shu nuqtai nazardan, ushbu tadqiqotda raqamli texnologiyalar vositasida talabalar jismoniy faolligini rivojlantirishning ilmiy-nazariy va amaliy jihatlari atroflicha tahlil etildi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, raqamli texnologiyalar ta'lim tizimida nafaqat axborot almashinuvi va bilim berish funksiyasini bajaradi, balki sog'lom turmush tarzini shakllantirishda ham muhim pedagogik vosita sifatida xizmat qilishi mumkin.

Pedagogika yo'nalishi talabalari uchun raqamli vositalar orqali jismoniy faollikni rivojlantirish nafaqat ularning sog'lomligini mustahkamlaydi, balki kelgusida ularning kasbiy faoliyati samaradorligini ham oshiradi.

Shu bilan birga, raqamli vositalarni jismoniy tarbiya jarayoniga joriy etishda ayrim muammolar ham kuzatiladi. Jumladan, talabalarda raqamli madaniyatning yetarli emasligi, internet infratuzilmasining barqaror emasligi, o'qituvchilarning raqamli kompetensiyasi kamligi kabi omillar bu jarayonni cheklaydi. Shuning uchun, raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish uchun tizimli yondashuv va davlat darajasida qo'llab-quvvatlash zarur.

Tadqiqot asosida quyidagi amaliy va ilmiy taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi:

1. Barcha oliy ta'lim muassasalarida jismoniy tarbiya fanlariga "Raqamli jismoniy faollik" modul fanini joriy etish;
2. Oliy o'quv yurtlari o'qituvchilari uchun "Sifrovaya fizicheskaya pedagogika" mavzusida malaka oshirish kurslarini tashkil etish;
3. Talabalar uchun doimiy onlayn fitnes-chellenjlar, marafonlar va interaktiv sport loyihalarini yo'lga qo'yish;
4. Talabalar jismoniy faolligini baholashda raqamli platformalardagi avtomatik reyting tizimlarini joriy qilish;

5. Talabalar sog‘lom hayot madaniyatini shakllantirishda geymifikatsiya va VR texnologiyalarini ta’lim jarayoniga integratsiya qilish.

Shunday qilib, raqamli texnologiyalar vositasida jismoniy faollikni rivojlantirish ta’lim jarayonini yangi bosqichga olib chiqadigan innovatsion yo‘nalish sifatida baholanadi. Bu metodika nafaqat pedagogika yo‘nalishidagi talabalar uchun, balki barcha oliy ta’lim muassasalaridagi yoshlar sog‘lomligi va ijtimoiy faolligini oshirishda muhim amaliy ahamiyatga ega.

Kelgusidagi ilmiy tadqiqotlar doirasida raqamli vositalarning uzoq muddatli ta’sirini, talabalarning psixofiziologik holatiga ta’sir darajasini va raqamli muhitdagi jismoniy faollikning pedagogik samaradorligini chuqurroq o‘rganish maqsadga muvofiqdir. Shu orqali raqamli ta’lim tizimida jismoniy faollikni rivojlantirish bo‘yicha milliy va xalqaro modelni ishlab chiqish imkoni yaratiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abduraxmonov B. “Raqamli ta’lim texnologiyalari”, Toshkent: Fan, 2022.
2. Karimova M. “Innovatsion pedagogika va jismoniy tarbiya”, TDPU, 2023.
3. Tursunov A. “Ta’limda raqamli muhit va interaktiv usullar”, Toshkent, 2024.

DUAL TA’LIMNING NAZARIYA VA AMALIYOT INTEGRATSIYASINI TA’MINLASHDAGI O‘RNI

Mamirjonova Ruxshona Mashhurbek qizi
Andijon davlat chet tillari instituti talabasi

Annotatsiya: ushbu maqolada oliy ta’lim tizimida dual ta’limning mohiyati, uning rivojlanish tarixi, xorijiy tajribalar hamda O‘zbekiston sharoitida qo‘llash istiqbollari tahlil qilinadi. Dual ta’limning nazariya va amaliyot integratsiyasini ta’minlashdagi o‘rni yoritiladi. Shuningdek, Germaniya tajribasi misolida dual ta’lim modelining samaradorligi asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: dual ta’lim, oliy ta’lim, integratsiya, amaliyot, kadrlar tayyorlash, Germaniya modeli.

Bugungi globallashuv sharoitida oliy ta’lim tizimi oldida turgan asosiy vazifalardan biri mehnat bozori talablariga mos, raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlashdir. Shu nuqtai nazardan kelib chiqib dual ta’lim modeli alohida ahamiyat kasb etadi. Dual ta’lim nazariy bilimlarni ta’lim muassasasida, amaliy ko‘nikmalarni esa bevosita ishlab chiqarish korxonalarida egallashni nazarda tutuvchi tizimdir.

Dual ta’lim tizimi ilk bor Germaniyada keng rivojlangan bo‘lib, bugungi kunda u Yevropaning ko‘plab davlatlarida samarali qo‘llanilmoqda. O‘zbekistonda ham so‘nggi yillarda dual ta’lim elementlarini joriy etish bo‘yicha qator islohotlar amalga oshirilmoqda.

Dual ta’lim nazariy jihatdan ta’lim va ishlab chiqarish integratsiyasiga asoslanadi. John Dewey ta’lim jarayonida tajriba va amaliy faoliyatning ahamiyatini alohida ta’kidlagan. Uning fikricha, bilim faqat nazariy emas, balki amaliy faoliyat orqali ham mustahkamlanadi. Shuningdek, David Kolbning tajribaviy o‘qitish nazariyasida ham bilim olish jarayoni amaliy faoliyat bilan chambarchas bog‘liqligi qayd etiladi. Dual ta’lim aynan shu nazariy qarashlarga tayangan holda shakllangan.

Dual ta’limning asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat:

Nazariya va amaliyot uyg‘unligi;

Ish beruvchilar bilan hamkorlik;

Mehnat bozoriga yo‘naltirilganlik;

Talabaning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish.

Dual ta’lim tizimi eng rivojlangan davlatlardan biri Germaniya hisoblanadi. Bu davlatda talabalar haftaning ma’lum kunlarida oliy ta’lim muassasasida tahsil olsa, qolgan kunlari

korxonalarda ishlaydi. Natijada bitiruvchilar o‘qishni tugatgach, amaliy tajribaga ega bo‘lgan holda mehnat bozoriga kirib boradi.

Avstriya va Shveytsariyada ham dual ta’lim tizimi samarali faoliyat yuritadi. Ushbu mamlakatlarda davlat, ta’lim muassasalari va xususiy sektor o‘rtasida mustahkam hamkorlik yo‘lga qo‘yilgan.

O‘zbekistonda oliy ta’limni modernizatsiya qilish jarayonida dual ta’lim elementlarini joriy etish muhim yo‘nalish sifatida belgilangan. Ishlab chiqarish korxonalari bilan hamkorlik memorandumlari tuzish, talabalarni amaliyotga keng jalb etish va o‘quv rejalarga amaliy fanlarni ko‘proq kiritish shular jumlasidandir.

Dual ta’limni samarali joriy etish uchun quyidagi shartlar zarur:

Korxonalar bilan barqaror hamkorlik;

Normativ-huquqiy bazani takomillashtirish;

O‘qituvchilarning malakasini oshirish;

Talabalarni moddiy rag‘batlantirish tizimini yo‘lga qo‘yish.

Dual ta’lim tizimi oliy ta’lim samaradorligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Nazariya va amaliyot uyg‘unligi talabalarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishda katta ahamiyat kasb etadi. Xorijiy tajriba shuni ko‘rsatadiki, dual ta’lim tizimi mehnat bozorida yuqori malakali va raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlash imkonini beradi. O‘zbekistonda ham ushbu tizimni bosqichma-bosqich joriy etish ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Dewey J. Experience and Education. – New York: Macmillan, 1938.

2. Kolb D. Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. – New Jersey: Prentice Hall, 1984.

3. Euler D. Germany’s Dual Vocational Training System. – Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, 2013.

OLIY TA’LIMDA DUAL TA’LIM TIZIMI

Jalilova Oyjamol
Andijon davlat chet tillari instituti talabasi

Annotatsiya: mazkur maqolada oliy ta’lim tizimida dual ta’limning mohiyati, uning asosiy maqsad va vazifalari, afzalliklari hamda xorijiy tajribasi tahlil qilingan. Shuningdek, O‘zbekistonda dual ta’lim tizimini joriy etish jarayoni, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo‘llari yoritib berilgan. Tadqiqot natijalari dual ta’lim tizimi oliy ta’lim sifatini oshirish va raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlashda muhim ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: dual ta’lim, oliy ta’lim, kasbiy ta’lim, amaliyot, mehnat bozori, malakali kadrlar, ta’lim sifati

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda oliy ta’lim tizimini modernizatsiya qilish, ta’lim sifatini oshirish va kadrlar tayyorlashni mehnat bozori talablariga moslashtirish bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Shu jarayonda dual ta’lim tizimini joriy etishga ham alohida e’tibor qaratilmoqda.

Ba’zi oliy ta’lim muassasalarida ishlab chiqarish korxonalari bilan hamkorlikda tajriba-sinov loyihalari amalga oshirilmoqda. Bu esa talabalarning amaliy tayyorgarligini kuchaytirish va ularni ish bilan ta’minlash imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qilmoqda. Biroq dual ta’limni to‘liq joriy etish uchun moddiy-texnik bazani mustahkamlash, normativ-huquqiy hujjatlarni takomillashtirish hamda korxonalar bilan hamkorlikni yanada rivojlantirish zarur.

Dual ta’lim tizimini joriy etishda ayrim muammolar ham uchrashi mumkin. Jumladan, barcha korxonalarning ta’lim jarayonida faol ishtirok etishga tayyor emasligi, mutaxassis mentorlar yetishmasligi va ta’lim dasturlarining moslashuvchan emasligi shular jumlasidandir.

Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun davlat, oliy ta’lim muassasalari va ish beruvchilar o‘rtasida mustahkam hamkorlik mexanizmlarini yaratish muhimdir. Shuningdek,

dual ta'lim ishtirokchilarini moddiy va ma'naviy rag'batlantirish ham samarali natija berishi mumkin.

Oliy ta'limda dual ta'lim tizimi zamonaviy ta'limning eng istiqbolli yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. U nazariya va amaliyotni uyg'unlashtirgan holda, raqobatbardosh va malakali mutaxassislarni tayyorlash imkonini beradi. Dual ta'lim tizimini rivojlantirish orqali nafaqat ta'lim sifati, balki mamlakat iqtisodiyoti va mehnat bozori samaradorligi ham oshadi.

O'zbekistonda dual ta'limni keng joriy etish kelajakda yuqori salohiyatli kadrlar tayyorlashga mustahkam zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar
1. Abduqodirov A.A. Ta'limda innovatsion yondashuvlar. – Toshkent, 2020.
2. Sultonov B.S. Kasbiy ta'lim nazariyasi va amaliyoti. – Samarqand, 2019.
3. UNESCO. Technical and Vocational Education and Training Development.

PEDAGOGIKA YO'NALISHI TALABALARINI MAKTAB AMALIYOTIGA JALB ETISHNING DUAL MODELI

Mashrabova Muslimaxon, ADCHTI talabasi
Ilmiy rahbar: Jo'rayeva L.T.

Annotatsiya: ushbu maqolada pedagogika yo'nalishi talabalarini maktab amaliyotiga tayyorlashda dual ta'lim modelini qo'llashning nazariy va amaliy jihatlari yoritilgan. Dual ta'lim tushunchasi, uning tarixiy ildizlari va zamonaviy talqini tahlil qilingan. An'anaviy pedagogik amaliyot va dual yondashuv o'rtasidagi farqli jihatlar qiyosiy tahlil qilingan hamda dual modelning talabalarda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishdagi samaradorligi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, pedagogik amaliyot, kasbiy kompetensiya, oliy ta'lim, maktab bilan hamkorlik, mentorlik.

Zamonaviy ta'lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri – nazariy bilimlarni amaliy ko'nikmalar bilan uyg'unlashtirgan, mehnat bozori talablariga javob bera oladigan raqobatbardosh kadrlarni tayyorlashdir. Ayniqsa, pedagogika yo'nalishida tahsil olayotgan talabalarning kasbiy tayyorgarligi masalasi alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki ular nafaqat fanning nazariy asoslarini egallashlari, balki real maktab muhitida dars berish, o'quvchilar bilan muloqot qilish, pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish va to'g'ri qaror qabul qilish ko'nikmalariga ham ega bo'lishlari lozim.

Dual ta'lim – bu nazariy ta'limni amaliy tayyorgarlik bilan uyg'unlashtirgan, ta'lim muassasasi va ish beruvchi korxona o'rtasidagi hamkorlikka asoslangan ta'lim tizimidir. "Dual" atamasining o'zi lotincha "dualis" – "ikki tomonlama" degan ma'noni anglatadi va ta'lim jarayonining ikki xil muhitda – o'quv xonasida va ish joyida – amalga oshirilishiga ishora qiladi. Dual ta'lim elementlari uzoq o'tmishga, xususan, o'rta asrlarda Yevropada keng tarqalgan hunarmandchilik ustaxonalaridagi "usta-shogird" tizimiga borib taqaladi. Adam Smit o'zining mashhur asarida ta'kidlaganidek, "ikki tomonlama o'qitishda shogirdlik va murabbiylik tizimlarini ish joyida kasbiy tayyorgarlikning an'anaviy usullari deb hisoblash kerak, chunki usta yonida ishlash yosh ishchilarning kasb asoslarini o'rganishlariga yordam beradi".

An'anaviy pedagogik amaliyot tizimida talabalar odatda kurs yoki semestr oxirida bir necha hafta davomida maktabda bo'lib, amaliyot o'taydilar. Dual yondashuvda esa talaba butun o'quv yili davomida maktab hayotiga jalb qilingan holda faoliyat yuritadi. An'anaviy amaliyotda talaba ko'pincha bir nechta dars o'tib, amaliyot rahbaridan baho olib, jarayonni yakunlaydi. Bu jarayonda uning maktab jamoasi bilan integratsiyalashuvi, sinf rahbarlik faoliyatida ishtiroki, ota-onalar bilan muloqoti kabi muhim pedagogik jihatlar chetlab o'tiladi.

Dual modelda esa talaba maktabning kundalik hayotida faol qatnashadi, pedagogik kengashlarda ishtirok etadi, sinfdan tashqari tadbirlarni tashkil qiladi va asta-sekin mustaqil o'qituvchiga aylanib boradi.

Dual ta'lim modeli bir qator nazariy yondashuvlarga tayanadi. Jumladan, Albert Bandura (1986) tomonidan ishlab chiqilgan ijtimoiy ta'lim nazariyasi o'rganish kuzatish, taqlid qilish va modellashtirish orqali amalga oshishini ta'kidlaydi. Dual ta'lim kontekstida bu nazariya talabalarning ish joyidagi o'rganish jarayonlarini, ularning mentorlar bilan o'zaro hamkorligini tushunishga yordam beradi. Shuningdek, Gary Becker (1964) tomonidan ishlab chiqilgan inson kapitali nazariyasi ta'lim va treninglar insonlarning ko'nikma va bilimlarini rivojlantirishda muhim omil ekanligini asoslaydi.

Xalqaro tajriba tahlili shuni ko'rsatadiki, Germaniya, Shveysariya, Avstriya kabi davlatlarda dual ta'lim tizimi uzoq yillar davomida takomillashtirilib, yuqori samaradorlikka erishilgan. Germaniyada dual ta'lim o'rta maxsus va oliy ta'lim darajasida muvaffaqiyatli amal qiladi. Talabalar haftaning bir qismini kasb-hunar maktabida nazariy bilim olish bilan, qolgan qismini esa korxonada amaliy faoliyat bilan o'tkazadilar. Korxonalar ta'lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylanadi va ular ta'lim dasturlarini ishlab chiqishda ham ishtirok etadilar.

Dual ta'limni muvaffaqiyatli amalga oshirishning asosiy sharti – oliy ta'lim muassasasi va maktab o'rtasidagi samarali hamkorlikni yo'lga qo'yishdir. Bu hamkorlik strategik darajada (rahbariyat o'rtasida shartnoma), taktik darajada (fakultet va maktab ma'muriyati o'rtasida dasturlarni kelishish) va operativ darajada (kafedra, amaliyot rahbarlari va mentorlar o'rtasida kundalik aloqa) tashkil etilishi mumkin.

Dual ta'limda mentorlik tizimi alohida ahamiyat kasb etadi. Mentor – talabaning maktabdagi bevosita rahbari, uning kasbiy rivojlanishiga ko'maklashuvchi tajribali o'qituvchi. Mentorlarga qo'yiladigan talablar qatoriga kamida 5 yillik pedagogik ish stajiga ega bo'lish, maxsus mentorlik treninglaridan o'tgan bo'lish, yaxshi muloqot qobiliyatlariga ega bo'lish va talabalarni qo'llab-quvvatlashga tayyor turish kiradi. Mentorlik faoliyati talabani maktab jamoasiga moslashtirish, uning darslarini kuzatish va tahlil qilish, dars rejalarini tuzishda yordam berish, refleksiya o'tkazish va baholash kabi yo'nalishlarni o'z ichiga oladi.

Dual amaliyot dasturi bosqichma-bosqich murakkablashib boradigan, nazariy ta'lim bilan uzviy bog'langan holda ishlab chiqilishi lozim. 2-kursda "Maktab hayotiga kirish" amaliyoti doirasida talabalar maktabning ichki tartib-qoidalari bilan tanishadilar, tajribali o'qituvchilarning darslarini kuzatadilar va tahlil qiladilar. 3-kursda "Yordamchi o'qituvchi" amaliyoti jarayonida ular mentor rahbarligida darslarning ayrim qismlarini o'tadilar, sinf rahbari yordamchisi sifatida tarbiyaviy ishlarda ishtirok etadilar. 4-kursda "Mustaqil o'qituvchi" amaliyoti doirasida talabalar mentor nazorati ostida mustaqil dars o'tadilar, sinf rahbari vazifalarini bajaradilar va o'z faoliyatini refleksiv tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantiradilar.

Xulosa qilib aytganda, pedagogika yo'nalishi talabalarini maktab amaliyotiga jalb etishning dual modeli – bu nafaqat ta'lim sifatini oshirish vositasi, balki yosh o'qituvchilarning kasbiy moslashuvini tezlashtirish, ularning mehnat bozorida raqobatbardoshligini ta'minlashning samarali yo'lidir. Mazkur modelni joriy etish O'zbekiston ta'lim tizimining global ta'lim maydoniga integratsiyalashuviga, xalqaro standartlarga mos kadrlar tayyorlashga xizmat qiladi. Buning uchun huquqiy-me'yoriy bazani takomillashtirish, pilot loyihalarni amalga oshirish, mentorlarni tayyorlash tizimini yo'lga qo'yish, amaliyot dasturlarini modernizatsiyalash va monitoring tizimini joriy etish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Wikipedia. Dual ta'lim. https://uz.wikipedia.org/wiki/Dual_ta%27lim

2. Bandura A. Social foundations of thought and action: A social cognitive theory. – Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1986.

3. Becker G.S. Human capital: A theoretical and empirical analysis. – New York: National Bureau of Economic Research, 1964.

OLIY TA'LIMDA CHAT GPTDAN FOYDALANISH TAJRIBASI

Xamrayeva Guljahon
Andijon davlat chet tillari institute talabasi

Anotatsiya: ushbu maqolada oliy ta'lim muassasalarida ChatGPT'dan foydalanish tajribasi tahlil qilinadi. Unda dunyo universitetlarining amaliyoti, ijobiy natijalar, kamchiliklar, xavf-xatarlar va istiqbolli yondashuvlar yoritilgan. ChatGPT'ning o'qitish jarayonidagi o'rni, talabalarga ko'rsatadigan individual yordam, akademik halollik bilan bog'liq muammolar hamda baholash tizimini modernizatsiya qilish zarurati ilmiy asosda bayon etiladi.

Kalit so'zlar: ChatGPT, sun'iy intellekt, oliy ta'lim, akademik halollik, ta'lim texnologiyalari, baholash tizimi.

So'nggi yillarda sun'iy intellektning yangi bosqichi generativ model va til modellarining paydo bo'lishi oliy ta'lim tizimiga tubdan o'zgarishlar olib kirdi. Xususan, OpenAI tomonidan yaratilgan ChatGPT dunyo universitetlarida o'qitish, o'rganish va baholash jarayonining ajralmas vositasiga aylanib bormoqda. ChatGPT foydalanuvchilarning savollariga mantiqan izchil, kontekstga mos, inglizcha, ruscha, o'zbekcha kabi ko'plab tillarda javob bera olishi bilan birga, murakkab ilmiy tushunchalarni sodda ko'rinishda izohlash, kodlar, referatlar, ilmiy matnlar yaratish kabi imkoniyatlarga ega.

Oliy ta'limda bu texnologiyadan foydalanish tajribasi ikki tomondan baholanmoqda: bir tomondan u o'qituvchilarning mehnatini yengillashtiradi, talabalar uchun individual repetitor vazifasini bajaradi, o'quv jarayonini tezlashtiradi. Ikkinchi tomondan esa akademik halollik, plagiat, noto'g'ri ma'lumotlar va talabalarning mustaqil fikrlash qobiliyatining pasayishi kabi xavotirlar mavjud. Mazkur maqolada dunyo universitetlari tajribasi, ilmiy tadqiqotlar, kuzatishlar va amaliy misollar asosida oliy ta'limda ChatGPT'dan foydalanishning afzalliklari, kamchiliklari va istiqbolli yo'nalishlari tahlil qilinadi.

ChatGPT'dan foydalanishning asosiy yo'nalishlari

2.1. O'qitish jarayonida

Ko'plab oliy ta'lim muassasalarida ChatGPT o'qituvchilar uchun yordamchi vosita sifatida keng qo'llanilmoqda. Uni quyidagi maqsadlarda qo'llash odatiy holga aylangan: •Ma'ruza materiallari, dars rejalari, seminar savollari tayyorlash; •Talabalarga murakkab mavzularni sodda til bilan tushuntirish; •Topshiriqlar uchun muqobil misollar, mashqlar yaratish; •Baholash mezonlari, test savollari shakllantirish. Ayrim universitetlarda ChatGPT o'qituvchilarning yordamchi dars berish asistenti sifatida qo'llanilib, dars mazmunini takomillashtirishda sezilarli natija bergan.

2.2. Talabalarning o'quv faoliyatida. Talabalar ChatGPT'dan asosan quyidagi yo'nalishlarda foydalanmoqda: •Mavzularni tezkor tushuntirish va mustahkamlash; •Referat, insho, maqola uchun g'oya olish; •Kod yozish va xatolarni aniqlash; •Tillarni o'rganish, grammatikani mustahkamlash; •Murakkab nazariy tushunchalarni soddalashtirish; •Ko'plab talabalar uni "24/7 ishlaydigan repetitor" sifatida baholaydi.

ChatGPT har bir talabaga uning bilim darajasiga mos tushuntirishlar bera oladi. Mazkur imkoniyat o'qitishni individual yondashuv asosida olib borishga yordam beradi. Masalan, o'quvchi murakkab mavzuni tushunmaguncha ko'plab muqobil izohlarni olish imkoniga ega.Jumladan,ma'ruza rejasi, test savollari va shu kabi ko'plab hujjatlar avtomatlashtirilishi natijasida o'qituvchining vaqt tejashi kuzatiladi. Ko'plab universitetlarda bu samaradorlik rasmiy ravishda qayd etilgan.

Talabalar mavzuni tez tushunganida, darsga bo'lgan ishtiyoq oshadi. ChatGPT bugungi kunda ayniqsa texnik fanlar, dasturlash va chet tillarini o'rganishda katta yordam bermoqda.Talabalarning ayrimlari topshiriqlarni to'liq ChatGPT yordamida bajaradi. Bu esa: mustaqil fikrlashning kamayishi, yozma madaniyatning pasayishi,baholash tizimi ishonchliligiga putur yetishi kabilarni keltirib chiqaradi.Ko'plab universitetlarda ChatGPT orqali yozilgan

matnlar aniqlanishi qiyinligi sababli, baholash tizimini isloh qilish bo'yicha qarorlar qabul qilinmoqda. Ba'zan ChatGPT mavjud bo'lmagan faktlar, noto'g'ri ilmiy ma'lumotlar yoki noto'g'ri statistikani "ishonchli" ohangda taqdim etadi. Bu ilmiy ishlarda xavf tug'diradi. Ba'zi o'qituvchilar uni rivojlanish deb bilsa, boshqalar taqiqlash tarafdori. Bu esa umumiy siyosatning yagona bo'lmasligiga sabab bo'ladi. Xalqaro universitetlar tajribasiga nazar tashlaydigan bo'lsak:Stanford University – ChatGPT dars jarayonida ruxsat etiladi, ammo etik qoidalar qat'iy nazoratda.MIT – maxsus "AI etikasi kursi" ishlab chiqilgan.Harvard – ChatGPT'ni "yordamchi o'qituvchi" sifatida sinovdan o'tkazmoqda.Yevropa universitetlari esa bu borada :University of Reading (Buyuk Britaniya) – ChatGPT yozgan esse va imtihon javoblari baholovchilardan o'tib ketgan tajriba o'tkazilgan. Natijada baholash tizimi yangilangan. Amsterdam Universiteti – AI ishlatilgan bo'lsa, bu topshiriqda alohida qayd qilinishi majburiy.Seoul National University – AI'dan foydalanish ruxsat, ammo izoh bilan.Tokio Universiteti – talabalar uchun AI bo'yicha treninglar joriy qilingan. Suniy intelektdan samarali foydalanish uchun AI-savodxonlikni oshirish, talaba va o'qituvchilar uchun alohida "AI bilan ishlash madaniyati" fanini joriy etish zarur. Aniq siyosat ishlab chiqish, har bir universitet ChatGPT'dan foydalanish bo'yicha ochiq, aniq va rasmiy qoidalar qabul qilishi kerak.

Xulosa sifatida shuni aytib o'tish joizki ,ChatGPT oliy ta'limga sezilarli yangilik olib keldi. U o'qitish jarayonini yengillashtiradi, o'quvchiga shaxsiylashtirilgan yondashuv yaratadi, o'qituvchilar yukini kamaytiradi va ta'lim jarayonini zamonaviylashtiradi. Shu bilan birga, akademik halollik, noto'g'ri ma'lumot va baholash tizimi bilan bog'liq muammolarni ham keltirib chiqaradi. Shuning uchun bu texnologiyani to'g'ri integratsiya qilish, etik qoidalarni belgilash va ta'lim jarayonini qayta ko'rib chiqish muhimdir. To'g'ri boshqarilganda, ChatGPT oliy ta'limning samaradorligini oshirishda muhim omil bo'la oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Berglund T. (2023). Artificial Intelligence in Higher Education: Opportunities and Challenges. Springer Nature.

2. Holmes W., Bialik M., & Fadel C. (2019). Artificial Intelligence in Education: Promises and Implications for Teaching and Learning. Center for Curriculum Redesign.

3. Daniel J. (2023). "AI and the Future of Higher Education: Navigating ChatGPT and Similar Tools." Journal of Learning for Development, 10(1), 1–12.

GERMANYA TAJRIBASI ASOSIDA DUAL TA'LIM TIZIMINI O'ZBEKISTONDA JORIY ETISH ISTIQBOLLARI

Nomjonova Zohidaxon Umidjon qizi
Andijon davlat chet tillari inistituti talabasi

Annotatsiya: Mazkur tezisda Germaniyada muvaffaqiyatli qo'llanilayotgan dual ta'lim tizimining mazmuni, tashkiliy mexanizmlari va samaradorligi tahlil qilinadi. Shuningdek, O'zbekistonda kasbiy ta'lim tizimini modernizatsiya qilish jarayonida mazkur modelni joriy etish imkoniyatlari va istiqbollari yoritiladi. Ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasini kuchaytirish, mehnat bozori talablariga mos kadrlar tayyorlash hamda xalqaro hamkorlikni rivojlantirish masalalari ilmiy jihatdan asoslab beriladi. Dual ta'lim tizimini bosqichma-bosqich joriy etish milliy ta'lim tizimi samaradorligini oshirishga xizmat qilishi xulosa qilinadi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, kasbiy ta'lim, mehnat bozori, amaliy ko'nikma, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi, Germaniya tajribasi, O'zbekiston ta'lim islohotlari.

Hozirgi globallashuv va iqtisodiy raqobat kuchayib borayotgan sharoitda mehnat bozoriga mos, yuqori malakali va amaliy ko'nikmalarga ega mutaxassislarni tayyorlash har bir davlat oldida turgan ustuvor vazifalardan biridir. An'anaviy ta'lim modeli ko'proq nazariy bilim berishga yo'naltirilgan bo'lsa, zamonaviy iqtisodiyot real ishlab chiqarish jarayonini chuqur

tushunadigan va amaliy tajribaga ega kadrlarni talab etmoqda. Shu nuqtai nazardan, dual ta'lim tizimi samarali va innovatsion yondashuv sifatida alohida ahamiyat kasb etadi.

Dual ta'lim – talabalar bilim va ko'nikmalarini ikki muhitda birlashtirgan ta'lim tizimidir. Bu tizimda o'quv jarayoni kasb-hunar maktabi yoki oliy ta'lim muassasasidagi nazariy darslar bilan korxonadagi amaliy mashg'ulotlar birlashtiriladi. Haqiqiy ishlab chiqarish jarayonida o'rganish talabalar uchun nafaqat nazariy bilimlarni mustahkamlash, balki ularni real sharoitda qo'llash imkonini yaratadi.Germaniyada dual ta'lim modeli juda keng qo'llaniladi – talabalarning ko'pchiligi ishonchli ish tajribasiga ega bo'lib bitiradi.

Kasbiy ta'lim – talabalarga ma'lum kasb yoki sohaga oid bilim va malakalarni beruvchi ta'lim turidir. Unda o'qitiladigan darslar nafaqat nazariy, balki amaliy bilimlarni ham qamrab oladi. Bugungi kunda mehnat bozori talablariga javob beradigan bitiruvchilarni tayyorlash uchun kasbiy ta'limni yanada takomillashtirish zarur. Dual ta'lim aynan kasbiy ta'lim doirasida samarali ishlaydi, chunki unda talabalar ishlab chiqarish korxonalarida real sharoitda tajriba orttiradilar. Bu esa bitiruvchining tayyor kadr sifatida ishga kirish imkoniyatini oshiradi, ish beruvchilar bilan hamkorlikni kuchaytiradi va ta'lim-ishlab chiqarish bog'liqligini mustahkamlaydi.

Mehnat bozori – iqtisodiyotdagi ishchi kuchi talab va taklifining yig'indisi bo'lib, u turli kasb va lavozimlar uchun malakali kadrlar talabini o'z ichiga oladi. Zamonaviy mehnat bozorida yuqori malakali va amaliy ko'nikmaga ega bo'lgan mutaxassislar juda talab qilinadi.Dual ta'lim orqali talaba o'rganayotgan sohaga oid amaliy tajriba va nazariy bilimlarni uyg'unlashtirib, ish beruvchilarning talablariga javob beradigan malakali mutaxassisga aylanadi. Bu esa mehnat bozorida ularning ishga joylashuvini osonlashtiradi va yoshlarning bandligini oshiradi.

Amaliy ko'nikma – bu nafaqat kitobdan o'rganilgan nazariy bilim, balki real ishlab chiqarish sharoitida qo'llanadigan malakalardir. O'zbekistonda dual ta'limni joriy etish jarayonida amaliy ko'nikmalarga alohida e'tibor qaratilmoqda: talabalar o'quv yillarida korxonalarda amaliyot o'tash orqali ishlab chiqarish jarayoniga bevosita qo'shiladi va shu orqali ish jarayonini yaqindan o'rganadi.Bu ko'nikmalar bitiruvchi uchun juda katta afzallik bo'lib, ularni ishga joylashuvda, texnik qobiliyatlarni tez egallashda, real ish sharoitiga moslashishda yordam beradi.

Ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi – bu ta'lim muassasalari va amaliy ishlab chiqarish korxonalari o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni anglatadi. Dual ta'lim modeli aynan shu bog'liqlik asosiga qurilgan: talabalar o'qish paytida korxonalarda amaliy mashg'ulotda bo'lib, bilimlarini real sharoitlarda mustahkamlaydi.Bu integratsiya ta'limni nafaqat nazariy, balki amaliy asosda ham boyitadi, ishlab chiqarish jarayoni bilan tanishtiradi va bitiruvchilarni mehnat bozoriga tayyorlaydi. Korxonalar talabalar bilan bevosita ishlaydi, ularni kelajakda ishga olish uchun kuzatadi va zarur ko'nikmalarni shakllantiradi.

Germaniyada dual ta'lim tizimi dunyodagi eng muvaffaqiyatli ta'lim modellaridan biri sifatida tanilgan. Bu tizimda o'quvchilar haftaning bir qismida kasb-hunar maktabida nazariy bilim oladilar, qolgan vaqtni esa ishlab chiqarish korxonalarida amaliy mashg'ulotda o'tkazadilar. Ish beruvchilar ketma-ketlik bilan talabalarning amaliy ko'nikmalarini o'rgatadi va nazorat qiladi.Nemis modeli aynan ta'lim va ishlab chiqarish o'rtasidagi yaqin hamkorlik, malakali ustozlar, normativ-huquqiy bazaning aniq tashkil etilishi hamda iqtisodiyot ehtiyojlariga moslashganligi bilan boshqalardan ajraladi. Bu tajriba O'zbekiston uchun dual ta'lim tizimini yo'lga qo'yishda asosiy model bo'lib xizmat qilmoqda.

O'zbekiston Respublikasi so'nggi yillarda kasbiy ta'limni modernizatsiya qilish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar olib bormoqda. Xususan, TexVET-II loyiha orqali GIZ bilan hamkorlikda dual ta'lim elementlarini tizimli joriy etish, o'quv dasturlarini yangilash va amaliy mashg'ulotlarni kengaytirish rejalashtirilgan. Bu islohotlar kasbiy ta'limni mehnat bozoriga yaqinlashtirish, yoshlarni malakali kadrga aylantirish va ularning ishga joylashuvini oshirishga qaratilgan.Shu bilan birga, hukumat normativ-huquqiy hujjatlarni takomillashtirish, korxonalar bilan samarali hamkorlik mexanizmlarini yo'lga qo'yish va xalqaro standartlarga muvofiq ta'limni joriy etish bo'yicha keng ko'lamli ishlar olib bormoqda.

Xulosa qilib aytganda, yuqorida keltirilgan ma'lumotlardan ko'rinadiki, dual ta'lim tizimi zamonaviy kasbiy ta'limni rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. Ushbu model nazariy bilim va amaliy ko'nikmalarni uyg'unlashtirish orqali mehnat bozorida raqobatbardosh, malakali kadrlar tayyorlash imkonini beradi. Ayniqsa, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi talabalarni real ish muhiti bilan erta tanishtiradi hamda ularning kasbiy kompetensiyalarini mustahkamlaydi. Germaniya tajribasi shuni ko'rsatadiki, dual ta'lim tizimi samarali hamkorlik, aniq normativ baza va ish beruvchilarning faol ishtiroki asosida yuqori natija beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. UzA. "A new project for the development of dual education in the vocational education system." https://uza.uz/en/posts/a-new-project-for-the-development-of-dual-education-in-the-vocational-education-system_790427

2. UzA. "Kasbiy ta'lim tizimida dual ta'limni rivojlantirish bo'yicha yangi loyiha." https://uza.uz/oz/posts/kasbiy-talim-tizimida-dual-talimni-rivojlantirish-boyicha-yangi-loyiha_790324

3. Wikipedia. "Dual education system." https://en.wikipedia.org/wiki/Dual_education_system

RAQAMLI TEXNOLOGIYALR ASOSIDA DUAL TA'LIM JARAYONINI BOSHQARISH

Ergashaliyeva Gulsanam Solijon qizi
Andijon davlat chet tillari instituti talabasi

Annotatsiya: Mazkur ilmiy ishda dual ta'lim jarayonini raqamli texnologiyalar asosida samarali boshqarish masalalari tahlil qilinadi. Xususan, LMS platformalari, elektron monitoring tizimlari, sun'iy intellekt asosidagi baholash mexanizmlari hamda korxona–OTM integratsiyasida raqamli boshqaruv vositalarining ahamiyati o'rganiladi. Germaniya tajribasi va xalqaro tashkilotlar hisobotlari asosida dual ta'limda raqamlashtirishning samaradorligi yoritiladi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, raqamli boshqaruv, LMS, Industry 4.0, kompetensiya, monitoring.

Hozirgi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida ta'lim tizimining ishlab chiqarish bilan integratsiyasi muhim ahamiyat kasb etmoqda. Dual ta'lim modeli aynan nazariya va amaliyotni uyg'unlashtirgan samarali tizim sifatida rivojlanmoqda. Ayniqsa, Industry 4.0 davrida raqamli texnologiyalar dual ta'limni boshqarishda hal qiluvchi omilga aylanmoqda.OECD ma'lumotlariga ko'ra, raqamli boshqaruv tizimlari joriy etilgan kasbiy ta'lim dasturlarida bitiruvchilarning ish bilan ta'minlanish darajasi an'anaviy tizimlarga nisbatan 10–15% yuqori. Bu esa raqamlashtirishning amaliy samaradorligini ko'rsatadi.

Dual ta'limda raqamli boshqaruv tizimlariDual ta'limda raqamli boshqaruv quyidagi elementlarni o'z ichiga oladi: Learning Management System (LMS)Elektron kundalik va monitoring Masofaviy nazorat platformalari ERP tizimlari bilan integratsiya Onlayn baholash va analitika European Commission tomonidan qabul qilingan "Digital Education Action Plan 2021–2027" dasturida kasbiy ta'limni to'liq raqamlashtirish strategik yo'nalish sifatida belgilangan.

Dual ta'limning eng muvaffaqiyatli modeli Germanyda shakllangan. BIBB ma'lumotlariga ko'ra: Germaniyada 430 mingdan ortiq korxona dual tizimda ishtirok etadi. Korxonalarning 70% dan ortig'i o'quv jarayonida raqamli platformalardan foydalanadi. Dual tizim bitiruvchilarining 80–90% 6 oy ichida ishga joylashadi. Raqamli boshqaruv tizimi quyidagilarni ta'minlaydi: O'quv rejalari va ishlab chiqarish topshiriqlarining integratsiyasi Elektron portfoliolar Kompetensiya xaritalari Raqamli sertifikatlash.

Industry 4.0 sharoitida ishlab chiqarish avtomatlashtirilgan va raqamli boshqaruvga o'tmoqda. World Bank hisobotiga ko'ra, kelajak kasblarining 60% dan ortig'i raqamli

kompetensiyalarni talab qiladi. Dual ta'limda quyidagi raqamli ko'nikmalar shakllantiriladi: Ma'lumotlar tahlili Avtomatlashtirilgan tizimlarni boshqarish Sun'iy intellekt asoslari ERP va CRM tizimlari bilan ishlash Bu esa bitiruvchilarning mehnat bozoridagi raqobatbardoshligini oshiradi.

O'zbekistonda dual ta'lim tizimi so'nggi yillarda joriy qilinmoqda. "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunda dual ta'lim rasmiy shakl sifatida belgilangan. Raqamli boshqaruvni joriy etish uchun quyidagilar zarur: Yagona milliy LMS platforma yaratish Korxonalar bilan integratsiyalashgan elektron monitoring Raqamli kompetensiyalar standartini ishlab chiqish O'qituvchilarni raqamli metodikaga o'qitish Sun'iy intellekt asosida baholash tizimini joriy etishdir.

Xulosa qilib aytganda, raqamli texnologiyalar dual ta'lim samaradorligini oshiruvchi asosiy omillardan biridir. Germaniya tajribasi shuni ko'rsatadiki, raqamlashtirilgan boshqaruv tizimi: Ta'lim sifatini oshiradi Korxona va OTM hamkorligini mustahkamlaydi Bitiruvchilar bandligini ta'minlaydi Mehnat bozori talabiga mos kompetensiyalarni shakllantiradi Shu sababli, O'zbekistonda dual ta'limni rivojlantirish jarayonida raqamli boshqaruv mexanizmlarini joriy etish strategik ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Organisation for Economic Co-operation and Development. Education at a Glance va Work-based Learning for Youth hisobotlari – kasbiy va dual ta'limda raqamli boshqaruv hamda bandlik ko'rsatkichlari tahlili.

2. European Commission. Digital Education Action Plan (2021–2027) – kasbiy ta'limni raqamlashtirish va LMS, monitoring tizimlarini joriy etish strategiyasi.

3. Bundesinstitut für Berufsbildung (BIBB). Germaniyada dual ta'lim statistikasi, korxonalar ishtiroki va raqamli platformalardan foydalanish bo'yicha ma'lumotlar.

OLIY TA'LIMDA AMALIYOT BAZALARINI TASHKIL ETISHNING HUQUQIY-ME'YORIY ASOSLARI

Ergashaliyeva Gulsanam Solijon qizi
Andijon davlat chet tillari inistituti talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada oliy ta'lim muassasalarida amaliyot bazalarini tashkil etishning huquqiy-me'yoriy asoslari keng tahlil qilinadi. Tadqiqotda O'zbekiston Respublikasining ta'lim sohasidagi qonunchiligi, xususan 2020-yilda qabul qilingan Ta'lim to'g'risida"gi Qonun hamda dual ta'limni tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjatlar o'rganiladi.

Kalit so'zlar: huquqiy asos, amaliyot bazasi, dual ta'lim, normativ hujjat, hamkorlik, mehnat bozori.

Oliy ta'lim tizimida nazariy bilimlarni amaliy ko'nikmalar bilan uyg'unlashtirish zamonaviy ta'lim siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Mehnat bozori sharoitida raqobatbardosh va yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlash uchun ta'lim jarayoni ishlab chiqarish bilan uzviy bog'langan bo'lishi zarur. Shu bois amaliyot bazalarini samarali tashkil etish masalasi oliy ta'lim tizimining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasida oliy ta'lim sohasini tartibga soluvchi asosiy huquqiy hujjat – Ta'lim to'g'risida"gi Qonun hisoblanadi. Mazkur qonunda dual ta'lim shakli rasmiy ravishda ta'lim tizimiga kiritilib, talabalar o'quv jarayonining ma'lum qismini ishlab chiqarish korxonalarida o'tashi belgilangan. Qonun oliy ta'lim muassasalari va ish beruvchilar o'rtasidagi hamkorlikning huquqiy mexanizmlarini mustahkamladi. Unda talabalar va korxonalarning huquq hamda majburiyatlari, mehnat muhofazasi talablari, baholash mezonlari va shartnoma asosidagi hamkorlik tartibi aniq belgilab berilgan.

Amaliyot bazalarini tashkil etish jarayoni hukumat qarorlari, vazirlik nizomlari va idoraviy buyruqlar asosida amalga oshiriladi. Oliy ta'lim muassasasi hamda korxona o'rtasida tuziladigan shartnoma amaliyot jarayonining asosiy huquqiy hujjati hisoblanadi. Ushbu shartnomada amaliyot muddati, talabaning vazifalari, mas'ullar, xavfsizlik qoidalari va baholash mezonlari ko'rsatiladi. Bu esa amaliyotning shaffof va tizimli ravishda olib borilishini ta'minlaydi.

Dual ta'limning rivojlangan modeli sifatida Germaniya tajribasi alohida e'tiborga loyiqdir. Ushbu mamlakatda dual ta'lim maxsus federal qonun – Vocational Training Act asosida tartibga solinadi. Mazkur qonun kasbiy ta'lim standartlarini, ishtirokchilarning huquqiy maqomini va yakuniy sertifikatlash jarayonini belgilaydi. Bundesministerium für Bildung und Forschung va BIBB tomonidan dual ta'lim tizimi monitoring qilinadi hamda ilmiy-metodik jihatdan takomillashtirib boriladi. Germaniya modelining asosiy xususiyati – talaba, ta'lim muassasasi va korxona o'rtasidagi uch tomonlama shartnoma tizimidir.

Xalqaro tashkilotlar ham amaliyot bazalarini samarali tashkil etish zarurligini ta'kidlaydi. International Labour Organization ma'lumotlariga ko'ra, dual ta'lim yoshlar bandligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. OECD esa ta'lim va ishlab chiqarish o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish mehnat bozori talablariga mos kadrlar tayyorlashning muhim sharti ekanligini qayd etadi.

Amaliyot bazalarini samarali tashkil etish uchun korxona salohiyatini tahlil qilish, mutaxassislikka mos ish o'rinlarini aniqlash, mentorlik tizimini joriy etish va zamonaviy monitoring mexanizmlaridan foydalanish zarur. To'g'ri tashkil etilgan amaliyot bazalari talabalarda kasbiy kompetensiyalarni shakllantiradi, jamoada ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi va ularni real mehnat muhiti bilan tanishtiradi.

Xulosa qilib aytganda, oliy ta'limda amaliyot bazalarini tashkil etishning huquqiy-me'yoriy asoslari ta'lim sifati va bitiruvchilar bandligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Milliy qonunchilikda dual ta'limni rivojlantirish uchun zarur shart-sharoitlar yaratilgan bo'lib, ilg'or xorijiy tajribani o'rganish va milliy tizimga moslashtirish ta'lim samaradorligini yanada oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ta'lim to'g'risida Qonun. O'zbekiston Respublikasi Qonuni, 2020-yil 23-sentabr, O'RQ-637-son.

2. Vocational Training Act (Berufsbildungsgesetz – BBiG). Germaniya Federativ Respublikasi kasbiy ta'lim to'g'risidagi federal qonuni.

3. Bundesministerium für Bildung und Forschung (BMBF). Dual ta'lim tizimi bo'yicha rasmiy ma'lumotlar.

DUAL TA'LIM ASOSIDA YOSHLAR TADBIRKORLIGINI RIVOJLANTIRISH

Karimova Dilnoza,
Andijon davlat chet tillari instituti

Annotatsiya: mazkur maqolada dual ta'lim tizimining yoshlar tadbirkorligini rivojlantirishdagi o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Dual ta'limning nazariy va amaliy integratsiyaga asoslangan modeli yoshlarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish, mehnat bozoriga moslashuvini oshirish hamda tadbirkorlik faoliyatiga tayyorlashda muhim omil ekani yoritilgan.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, yoshlar tadbirkorligi, kasbiy ta'lim, amaliy ko'nikmalar, mehnat bozori, bandlik, innovatsion faoliyat, iqtisodiy rivojlanish, kompetensiya, biznes muhit.

Dual ta'lim tizimi – ixtisoslashgan ta'lim turi bo'lib, talaba nazariy bilimlarni ta'lim muassasasida, amaliy ko'nikmalarini esa bevosita ish joyida, ya'ni tashkilotda olish imkoniyatini yaratib beradi. Dual ta'limining asosiy maqsadi ta'lim muassasasi va ish beruvchilarning sa'y-

harakatlari amaliy mashg'ulotlarning asosiy omili sifatida birlashtirib, talabalarning kasbiy tayyorgarlik sifatini oshirishdan iborat. Dual ta'lim tizimi samarali va moslashuvchan mexanizm bo'lib, turli soha korxonalari tomonidan bozor iqtisodiyotining zamonaviy sharoitlarida talab yuqori bo'lgan malakali mutaxassislarni tayyorlash imkonini beradi.

Bugungi globallashuv sharoitida yoshlarning bandligini ta'minlash va ularning tadbirkorlik ko'nikmalarini rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, dual ta'lim tizimi nazariy bilim bilan amaliy tajribani uyg'unlashtirgan samarali ta'lim modeli sifatida e'tirof etiladi. Dual ta'lim — bu ta'lim muassasasi va ishlab chiqarish korxonasi hamkorligida tashkil etiladigan, o'quvchi yoki talaba bir vaqtning o'zida ham o'qish, ham ish faoliyati bilan shug'ullanish imkoniyatiga ega bo'ladigan tizimdir.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, dual ta'lim tizimi yoshlarning mehnat bozoriga moslashuvini tezlashtiradi, ularning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantiradi hamda tadbirkorlik faoliyatini boshlashga tayyorligini oshiradi. Xususan, Germaniya tajribasida dual ta'lim yoshlar ishsizligini kamaytirishda eng samarali modellardan biri sifatida baholanadi.

- Dual ta'lim va yoshlar tadbirkorligi o'rtasidagi bog'liqlik

- Dual ta'lim yoshlarning tadbirkorlik salohiyatini rivojlantirishda quyidagi omillar orqali muhim rol o'ynaydi:

- amaliy ish tajribasining erta shakllanishi;
- ishlab chiqarish jarayonini real sharoitda o'rganish;
- biznes muhit bilan bevosita tanishish;
- moliyaviy savodxonlik va boshqaruv ko'nikmalarining rivojlanishi.

Mutaxassislar fikriga ko'ra, amaliyotga yo'naltirilgan ta'lim modeli talabalarda tashabbuskorlik, muammolarni hal qilish va innovatsion fikrlashni rivojlantiradi, bu esa tadbirkorlik faoliyatining muhim kompetensiyalari hisoblanadi.

O'zbekistonda dual ta'limning huquqiy asoslari. O'zbekistonda dual ta'lim tizimi davlat darajasida qo'llab-quvvatlanmoqda. Jumladan, Ta'lim to'g'risida qonun; Professional ta'lim tizimini yanada takomillashtirishga doir qaror kabi normativ hujjatlarda dual ta'limni joriy etish, ishlab chiqarish korxonalari bilan hamkorlikni rivojlantirish va amaliy tayyorgarlikni kuchaytirish masalalari belgilab berilgan.

2020-yildan boshlab professional ta'lim muassasalarida dual ta'lim shaklini bosqichma-bosqich joriy etish choralari ko'rilgan bo'lib, bunda o'quv jarayonining muayyan qismi korxonalarda o'tkazilishi nazarda tutilgan.

Dual ta'limning yoshlar tadbirkorligini rivojlantirishdagi afzalliklari:

- Ilmiy tadqiqotlarga ko'ra, dual ta'limning asosiy ijobiy jihatlari quyidagilardan iborat:
- Bitiruvchilarning bandlik darajasi oshadi.
- Yoshlarning o'z biznesini boshlashga tayyorligi kuchayadi.
- Ish beruvchilar ehtiyojiga mos kadrlar tayyorlanadi.
- Innovatsion iqtisodiyot uchun inson kapitali rivojlanadi.

Xalqaro tashkilotlar ham dual ta'limni yoshlar bandligini oshirishning samarali vositasi sifatida e'tirof etadi. Masalan, UNESCO hisobotlarida ish joyida o'qitish elementlari mavjud bo'lgan ta'lim tizimlari iqtisodiy rivojlanishga sezilarli hissa qo'shishi ta'kidlangan.

Shunga qaramay, dual ta'lim tizimini joriy etishda ayrim muammolar ham mavjud:

- korxonalar bilan hamkorlikning yetarli emasligi;
- malakali ustozlar yetishmasligi;
- moddiy-texnik bazaning cheklanganligi;
- tadbirkorlik kompetensiyalarini baholash mezonlarining rivojlanmaganligi.

Kelgusida esa quyidagi yo'nalishlar muhim hisoblanadi:

- ta'lim va biznes integratsiyasini kuchaytirish;
- startap loyihalarni qo'llab-quvvatlash;
- dual ta'lim dasturlariga tadbirkorlik modullarini kiritish;
- xalqaro tajribani joriy etish.

Dual ta'lim yoshlar tadbirkorligini rivojlantirishning samarali mexanizmlaridan biri bo'lib, u nazariy bilim va amaliy tajribani uyg'unlashtirish orqali raqobatbardosh kadrlarni tayyorlashga xizmat qiladi. Ushbu tizim yoshlarning bandligini oshirish, innovatsion fikrlashni rivojlantirish va yangi biznes subyektlari tashkil etilishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli dual ta'limni yanada rivojlantirish iqtisodiy taraqqiyotning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar va manbalar:
1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida" Qonuni, 2020.
2. UNESCO. Technical and Vocational Education and Training Reports.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezident qarorlari (professional ta'lim tizimi bo'yicha).

XITOY TILIDA DUAL TA'LIM JARAYONLARINI O'TKAZISH METODLARI

Abdusattarova Mubina
Andijon davlat chet tillari instituti
Ilmiy maslahatchi: Abduraupova Zarnigor

Annotatsiya: Mazkur tezis Xitoy tili ta'limida dual ta'lim modelini amaliyotga joriy etish va jarayonni samarali tashkil etish metodlarini ilmiy asoslashga qaratilgan. Tadqiqotda lingvodidaktik tahlil, pedagogik modellashtirish va amaliy kuzatuv yondashuvlari uyg'unlashtiriladi. Ilmiy yangilik sifatida kompetensiyaviy natijalarni ishlab chiqarish vazifalari bilan bog'laydigan metodlar majmuasi taklif etiladi.

Kalit so'zlar. dual ta'lim, Xitoy tili, lingvodidaktika, kompetensiya, ish joyida o'qitish, integratsiyalashgan modul, baholash mezonlari

Dual ta'limning nazariy mohiyati oliy ta'limdagi auditoriya o'qishi bilan real ish joyidagi amaliy faoliyatning maqsadga yo'naltirilgan integratsiyasiga tayanadi; bunda bilim, ko'nikma va malaka yagona kompetensiyaviy natijaga birlashtiriladi. Xitoy tili ta'limida mazkur modelning dolzarbligi shundaki, til o'z-o'zicha emas, balki kasbiy muloqot, hujjatlar bilan ishlash, xizmat ko'rsatish, tarjima, biznes yozishmalari, turizm va ta'lim xizmatlari kabi aniq vazifalar doirasida o'zlashtirilganda barqaror natija beradi. Shuning uchun dual ta'lim jarayonini o'tkazish metodlari tilshunoslik va pedagogika kesishgan nuqtada, ya'ni lingvodidaktik yechimlar sifatida ko'rilishi lozim: u til materialini tanlash, vazifalarni real ish jarayoniga yaqinlashtirish, baholashni ish natijalari bilan bog'lash hamda o'qituvchi va korxona murabbiyi hamkorligini muvofiqlashtirish masalalarini qamrab oladi.

Dual jarayonni metodik jihatdan qurishda birinchi masala maqsad va natijalarni aniqlashtirishdir. An'anaviy kurslarda natija ko'pincha grammatik mavzular yoki lug'at birliklari miqdori bilan o'lchanadi, dual ta'limda esa natija kasbiy vazifa bajarilishi bilan o'lchanadi. Xitoy tili bo'yicha bunday vazifalar, masalan, mehmonxona resepsiyasida mijozni qabul qilish, eksport-import bo'yicha qisqa shartnoma bandlarini tushunish, ta'minotchi bilan yozishma yuritish, ekskursiya marshrutini taqdim etish yoki ta'lim xizmatlari bo'yicha konsultatsiya berish bo'lishi mumkin. Shuning uchun metodik rejalashtirish "til birliklari"dan "kommunikativ-harakat birligi"ga o'tadi; ya'ni til materiali har bir kasbiy mikrojarayonning muloqot ssenariysi sifatida tanlanadi. Bu yondashuv kompetensiya tushunchasini amaliy mezonlar bilan bog'lashga imkon beradi, chunki talaba nimani bilishi emas, nimani mustaqil bajara olishi markazga chiqadi [1].

Ikkinchi masala dual ta'lim ishtirokchilarining rollarini aniq chegaralash va bir-birini to'ldirishidir. Oliy ta'lim o'qituvchisi til tizimi, nutq madaniyati, uslubiy me'yorlar va o'quv jarayonining didaktik konstruktsiyasiga javob beradi; korxona yoki tashkilotdagi murabbiy esa vazifa kontekstini, real ish standartlarini, muloqot etiketi va xizmat ko'rsatish protokollarini beradi. Xitoy tili ta'limida murabbiy bilan hamkorlik, ayniqsa, pragmatik kompetensiyani shakllantirishda muhim: xitoy tilida murojaat shakllari, muloyimlik strategiyalari, ierarxik

munosabatlarni bildiruvchi ifodalar, telefon va messenjer yozishmalarining odatiy qoliplari amaliy vaziyatda tezroq o'zlashtiriladi. Shu nuqtada metodik yechim sifatida ikki kanalli rejalashtirish qo'llanadi: auditoriyada til vositalari va mashq texnikalari, ish joyida esa ayni vositalarning aniq ssenariy bo'yicha qo'llanishi ta'minlanadi. Bunday integratsiya rejalashtirilmasa, amaliyot "tilsiz mehnat"ga, auditoriya esa "ishsiz til"ga aylanib qoladi; dual ta'limning didaktik qiymati esa aynan ular o'rtasidagi izchil ko'prikda namoyon bo'ladi [2].

Uchinchi masala o'quv mazmunini modullashtirish va integratsiyalashgan modul metodini ishlab chiqishdan iborat. Xitoy tili dual kursida modul an'anaviy "fonetika, grammatika, leksika" ketma-ketligiga emas, balki "kasbiy vazifa bloki"ga tayangan holda tuziladi. Masalan, "Mijoz bilan birlamchi aloqa" moduli tinglab tushunish (telefon qo'ng'irog'i, qisqa audioyozuv), dialogik nutq (salomlashuv, aniqlashtiruvchi savollar), yozma nutq (tasdiqlovchi xabar, qisqa eslatma), o'qish (qisqa buyurtma ma'lumoti) kabi mikroko'nikmalarni bir vazifa atrofida birlashtiradi. Shu bilan birga, xitoy yozuvi va ieroglif kompetensiyasi ham aynan modulga xizmat qiladigan minimal, ammo yuqori chastotali birliklar asosida bosqichma-bosqich kiritiladi. Metodik jihatdan bu yondashuv kognitiv yuklamani boshqaradi: talaba ish jarayonida ko'p uchraydigan birliklarni avval egallaydi, kam uchraydigan, lekin murakkab konstruksiyalar esa keyingi bosqichlarda kengaytiriladi. Modullashtirishning ilmiy asosi ta'lim natijasini o'lchashga qulaylik yaratishidadir: har bir modul yakunida aniq amaliy mahsulot, ya'ni bajarilgan vazifa, rasmiylashtirilgan hujjat yoki xizmat ssenariysi bo'yicha chiqish mavjud bo'ladi [3].

Raqamli vositalarni metodik jihatdan o'rinli integratsiya qilishdir. Xitoy tili dual ta'limida raqamli platformalar faqat topshiriq jo'natish kanali bo'lib qolmasdan, real ish kommunikatsiyasining modeli bo'lishi kerak. Masalan, messenjerlarda qisqa xizmat yozishmalari, elektron pochta mavzu satrini to'g'ri qo'yish, fayl nomlash va versiyalarni boshqarish, onlayn uchrashuvlarda tanishtirish va navbat bilan gapirish etiketi kabi mikroko'nikmalar amaliyot talabiga to'liq mos keladi. Shu bilan birga, xitoy ierogliflarini terish, pinyin orqali tezkor yozish, avtomatik to'g'rilash xatolarini nazorat qilish ham kasbiy muhitda zarur ko'nikma hisoblanadi. Metodik nuqtai nazardan raqamli vazifalar real ish jarayoniga yaqin bo'lgani sari dual ta'limning transfer effekti, ya'ni auditoriyada o'rganilgan ko'nikmaning ish joyida bevosita qo'llanishi kuchayadi.

Dual ta'lim jarayonida madaniyatlararo kompetensiyani tizimli shakllantirishdir. Xitoy tili o'qitish amaliyotida "madaniyat" ko'pincha faktlar majmui sifatida beriladi, dual formatda esa madaniyatlararo kompetensiya ish samaradorligini belgilovchi muomala qoidalari va qaror qabul qilish uslublarini tushunish bilan o'lchanadi. Masalan, kelishuvlarda "yuz" tushunchasini asrash strategiyalari, muzokarada bilvosita ishoralarni anglash, kollektiv mas'uliyat va shaxsiy javobgarlik nisbatlarini sezish, sovg'a va mehmondo'stlik bilan bog'liq vaziyatlarda rasmiy protokolga mos harakat qilish kabilar xatolarni kamaytiradi. Metodik jihatdan buni keyslar, tahliliy refleksiya kundaliklari va "muloqotdan keyingi tahlil" (debriefing) orqali kiritish maqsadga muvofiq, chunki talaba amaliy vaziyatni boshdan kechiradi va keyin uni til vositalari hamda pragmatik strategiyalar nuqtai nazaridan qayta tahlil qiladi. Shunday refleksiya bo'lmasa, tajriba to'planadi, ammo bilimga aylanmaydi.

O'qituvchini dual ta'lim sharoitiga metodik qayta tayyorlashdir. Xitoy tili o'qituvchisi faqat dars beruvchi emas, balki ta'lim dizayneri, baholash mezonlari muallifi, amaliyot bilan auditoriya o'rtasidagi vositachi ham bo'lishi talab etiladi. Bu rol metodik kompetensiyaning kengayishini taqozo qiladi: korxona bilan o'quv natijalari tilini kelishtirish, amaliy topshiriqlarni pedagogik jihatdan xavfsiz va bosqichli qilish, akademik halollikni ta'minlash, talabaning ish joyidagi nutqiy xatolarini jazolamasdan, ularni o'rganish resursiga aylantirish zarur. Dual ta'limning sifat ko'rsatkichi ko'p jihatdan aynan shu koordinatorlik qobiliyatiga bog'liq.

Xitoy tilida dual ta'lim jarayonlarini o'tkazish metodlari tilni kasbiy vazifalar tizimi sifatida rejalashtirish, auditoriya va ish joyi faoliyatini ikki kanalli integratsiya asosida muvofiqlashtirish, integratsiyalashgan modullar orqali mazmunni modullashtirish, vazifaga asoslangan va ssenariyli metodlar bilan amaliy transferni kuchaytirish hamda mezonli, portfelga tayangan ko'p manbali baholashni joriy etish bilan izchil samaradorlik beradi. Raqamli muloqot vositalarini real ish kommunikatsiyasi modeli sifatida qo'llash va madaniyatlararo pragmatik kompetensiyani refleksiya orqali rivojlantirish dual formatning barqaror natijasini ta'minlaydi. Shunday metodik tizim talabaning xitoy tilidagi nutqiy to'g'riligi bilan bir qatorda, ish vazifasini sifatli bajarish qobiliyatini ham mustahkamlaydi va ta'lim natijasini mehnat bozori talablari bilan mantiqan bog'laydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:
1. Safarov Sh. Til va nutq: pragmalingvistika asoslari. Toshkent: Fan, 2008. 256 b.
2. Zimnyaya I. A. Pedagogicheskaya psikhologiya. Moskva: Logos, 2004. 384 s.
3. Passov E. I. Kommunikativnaya metodika obucheniya inostrannomu yazyku. Moskva: Prosveshcheniye, 1991. 223 s.

THE IMPORTANCE OF TEACHING

Quvonboyeva Sarvinoz Botirjon qizi
Supervisor: Numonova Mashkhura
Andijan State Institute of Foreign Language

Abstract: teaching is a fundamental part of human development and plays a crucial role in shaping individuals and societies. It involves not only the transfer of knowledge but also the development of skills, values, and critical thinking. Effective teaching helps learners understand concepts, apply knowledge in real life, and become independent thinkers.

Key words: teaching, education, learning process, teacher role, student development, lifelong learning, educational impact, society, pedagogy, knowledge transfer.

Teaching has always been a central element of human civilization and one of the main forces behind social progress and cultural continuity. From ancient times, when knowledge was passed orally from elders to younger generations, to today's technologically advanced classrooms, teaching has remained the primary way societies preserve their heritage, share knowledge, and prepare individuals for the future. It is not only a professional activity but also a social responsibility that influences the intellectual and moral development of people. The dynamic nature of teaching is well described by Christa L. Walck, who emphasizes that teaching is a process of exploration, creativity, and courage. She highlights that teaching involves engagement, continuous improvement, and the willingness to refine practices by removing what no longer works. This perspective shows that teaching is not static but constantly evolving, requiring educators to adapt and grow alongside their students. Teaching and learning are deeply interconnected processes that cannot exist effectively without each other. While teaching focuses on guiding, facilitating, and supporting learners, learning represents the active process of acquiring knowledge, skills, and understanding. Effective teachers continually improve their methods by learning about new educational trends, research findings, and innovative strategies. Establishing a strong and balanced relationship between teaching and learning helps create a classroom environment where both processes work together smoothly and effectively. Throughout history, philosophers and educators have emphasized the transformative power of teaching. For example, John Dewey viewed education as a process of living and learning through experience, highlighting that teaching should encourage active participation and critical thinking.

Likewise, Paulo Freire stressed the importance of dialogue and interaction in education, arguing that teaching should empower learners to question, reflect, and transform their reality.

These perspectives show that teaching is not simply about delivering information but about creating meaningful learning experiences. In the modern world, the importance of teaching has increased significantly due to rapid technological advancement, globalization, and the growing demand for highly skilled individuals. Education systems must prepare learners not only with academic knowledge but also with the ability to think creatively, solve complex problems, and adapt to constant change. Teachers play a crucial role in guiding students through this process and helping them develop the competencies needed for success in the 21st century. Furthermore, teaching is essential for promoting equality and social justice. Access to quality education provides individuals with opportunities to improve their living conditions and participate actively in society. International organizations such as UNESCO emphasize that education is a basic human right and a key factor in achieving sustainable development and reducing social inequalities.

By ensuring inclusive and equitable education, teaching helps create more balanced and harmonious societies. Another important dimension of teaching is its role in preserving cultural identity and promoting intercultural understanding. Through education, students learn about their history, language, traditions, and values, which helps strengthen their sense of identity while also fostering respect for diversity. In an increasingly interconnected world, teaching helps individuals become open-minded and tolerant, capable of cooperating with people from different cultural backgrounds. In addition, teaching contributes significantly to personal growth by helping individuals discover their talents, interests, and goals. A supportive learning environment encourages students to explore their potential, build confidence, and develop a positive attitude toward lifelong learning. Teachers often serve as mentors who inspire students to overcome challenges and strive for excellence.

Teaching is a complex and multifaceted process that plays a crucial role in shaping individuals, communities, and societies. It goes far beyond simply delivering information in a classroom; it involves guiding learners, facilitating understanding, encouraging curiosity, and supporting personal growth. Effective teaching creates an environment where students are actively engaged in the learning process, feel motivated to explore new ideas, and develop the skills necessary to succeed in an ever-changing world. One of the primary roles of teaching is the development of knowledge and intellectual abilities. Teachers help learners understand concepts, analyze information, and apply what they learn to real-life situations. Through carefully planned lessons, discussions, and activities, teaching promotes critical thinking and problem-solving skills. These abilities are essential not only for academic success but also for making informed decisions in everyday life.

When students learn how to think independently, they become more confident in expressing their ideas and participating actively in society. In addition to intellectual growth, teaching plays a significant role in personal development. A supportive and positive learning environment helps students build self-confidence, resilience, and a sense of responsibility. Teachers often act as mentors who guide students in discovering their strengths and overcoming their weaknesses. By encouraging participation and recognizing achievements, teachers help learners develop a positive self-image and motivation to achieve their goals. This personal growth is essential for preparing individuals to face challenges and adapt to new situations throughout their lives. Teaching also contributes to the development of social and emotional skills. In the classroom, students learn how to communicate effectively, work collaboratively, and respect different perspectives. These skills are vital for building healthy relationships and functioning successfully in diverse communities. Education fosters empathy, tolerance, and cooperation, which are important for creating peaceful and inclusive societies. By promoting these values, teaching helps students become responsible citizens who contribute positively to their communities.

In conclusion, teaching remains one of the most influential and transformative forces in human society. It is far more than the simple transmission of information; it is a dynamic process that shapes knowledge, character, values, and the overall development of individuals.

Throughout this discussion, it is clear that effective teaching plays a vital role in intellectual growth, personal development, social cohesion, cultural preservation, and economic progress. By guiding learners to think critically, communicate effectively, and act responsibly, teaching helps prepare individuals to navigate the complexities of modern life. Moreover, the impact of teaching extends beyond the classroom and continues throughout a person's lifetime. The skills, attitudes, and knowledge gained through education influence how individuals make decisions, solve problems, and contribute to their communities. Teaching fosters curiosity and a love of learning, encouraging individuals to pursue lifelong education and continuous self-improvement. This lifelong learning mindset is essential in a rapidly changing world where adaptability and innovation are increasingly important.

References:
1. Faculty focus (2021). "The Importance of Teaching and Learning in the Classroom".
2. Jessica Ciuciu (2024). "The capability to continue teaching: exploring the relationship between early childhood teacher agency and retention"
3. Sarah Chung (2026). "Trying Out Teaching': an examination of undergraduate teaching 'taster' modules in UK universities"

THE ROLE OF MENTORSHIP IN THE DUAL EDUCATION SYSTEM

Mamadaliyeva Oyshaxon Xamidulla kizi
Student of Andijan State Institute of Foreign Languages

Annotation: This article discusses the importance of mentorship in the dual education system. Dual education combines theoretical learning at universities with practical training in real workplaces. In such a system, mentors play an important role in guiding students and helping them gain professional experience. They support students during their practical training, provide feedback, and help them apply theoretical knowledge in real-life situations.

Key words: Dual education, mentorship, professional skills, practical training, vocational education, student development, work-based learning, employment.

In recent years, the dual education system has emerged as a significant approach to professional training. It integrates classroom-based theoretical learning with hands-on practical experience in real work settings. Countries like Germany have effectively adopted this model, where close cooperation between universities and companies allows students to acquire both academic knowledge and practical skills. The dual education system is highly valued because it effectively connects formal education with the needs of the labor market.

Mentorship plays a central role in dual education systems by bridging the gap between theoretical learning and practical experience. In this model, mentors guide students during their workplace training, helping them apply academic knowledge in real-life contexts. According to Smith, Salinitri, and Nguyen, mentors support students in developing essential soft skills, including communication, problem-solving, and critical thinking, which are crucial for professional success (pp. 3–19). By offering feedback and supervision, mentors ensure that students gain confidence and competence in their chosen field, preparing them to meet the demands of modern workplaces. In recent years, the dual education system has emerged as a significant approach to professional training. It integrates classroom-based theoretical learning with hands-on practical experience in real work settings. Countries like Germany have effectively adopted this model, where close cooperation between universities and companies allows students to acquire both academic knowledge and practical skills. The dual education system is highly valued because it effectively connects formal education with the needs of the labor market.

An essential component of this system is mentorship. Mentors support students by providing guidance, supervision, and constructive feedback throughout their practical training. They assist students in applying theoretical concepts in real-world contexts, developing key professional skills, and adjusting to workplace environments. This article aims to examine the role of mentorship within the dual education system and its contribution to the comprehensive professional growth of students. The guidance provided by mentors also directly contributes to students' professional competence. Francisco emphasizes that mentoring functions as an integral part of workplace learning, allowing students to gradually adapt to professional roles while mastering practical tasks . Through structured support, mentors help learners understand workplace expectations, manage responsibilities, and develop independence. This process not only strengthens technical skills but also nurtures soft skills and ethical work behavior, all of which enhance employability and readiness for professional challenges.

Overall, mentorship is a critical factor in the effectiveness of dual education programs. Combining guidance, supervision, and real-world experience, mentors facilitate the integration of theoretical knowledge with practical application. As noted by both Smith, Salinitri, and Nguyen and Francisco , students who receive consistent mentorship are better prepared to succeed in their professional careers and adapt to evolving labor market requirements. Therefore, strengthening mentorship practices within dual education is essential for producing competent and confident specialists.

To sum up, mentorship plays an essential role in dual education systems by offering students guidance, oversight, and practical support that links classroom learning with real-world experience. Well-structured mentorship helps learners build key professional abilities, such as effective communication, problem-solving, and critical thinking, equipping them to meet the requirements of today's job market. Studies show that mentorship not only develops technical skills but also promotes personal growth, workplace adaptability, and satisfaction in learning. Consequently, incorporating strong mentorship programs within dual education and vocational training is crucial for nurturing capable, self-assured, and motivated professionals who can smoothly transition from education to employment.

References

1. Smith C.Salinitri, Nguyen X.T. 2025. Mentoring to support teacher candidate development. Springer.https://link.springer.com/book/9783032023322

2. International Journal of Education in Mathematics, Science and Technology. (2023). The study of effective methods and strategies for the professional development of educators: Mentorship, collaboration, and self-organization skills. https://ijemst.com/index.php/ijemst/article/view/678

3. Integration of Education. (2025). The role of mentoring in the professional development of a teacher. https://journals.rcsi.science/1991-9468/article/view/289888

MODERNIZING VOCATIONAL EDUCATION IN THE CONTEXT OF DIGITAL PRODUCTION

Jabbarova Muxlisaxon Adxamjonovna
Andijan State Institute of Foreign Languages

Abstract: the rapid expansion of digital technologies has significantly transformed modern production systems, leading to the emergence of smart factories, automated processes, and data-driven decision-making environments. These changes require a workforce equipped with advanced technical competencies, digital literacy, and adaptive skills.

Keywords: vocational education, digital production, digital skills, workforce development

Digital production, often associated with Industry 4.0, integrates cyber-physical systems, artificial intelligence, robotics, cloud computing, and the Internet of things into industrial processes. Such transformation reshapes occupational structures and demands new professional

qualifications. Traditional vocational education models, which focus primarily on manual skills and fixed curricula, are insufficient to meet these evolving requirements. Therefore, education systems must shift toward flexible, technology-oriented, and competency-based approaches.

Scholars emphasize that vocational education plays a central role in workforce development and innovation capacity. According to UNESCO (2022), technical and vocational education and training (TVET) systems must align with digital transformation trends to ensure employability and social inclusion. Similarly, research by the World Bank highlights that modern labor markets increasingly value digital competencies alongside technical expertise. Studies by Billett demonstrate that workplace learning and real production environments significantly enhance professional skill acquisition. Furthermore, the OECD notes that countries with strong industry-education partnerships achieve higher employment outcomes among graduates.

This research applies qualitative analysis of academic literature, international reports, and policy documents related to vocational education modernization. Comparative analysis was used to examine successful practices implemented in Germany, South Korea, Singapore, and Finland. The study also evaluates digital tools used in vocational training environments, including simulation software, virtual laboratories, and online learning platforms.

Findings indicate that modernization of vocational education requires systemic reform rather than isolated innovations. First, curriculum content must be continuously updated according to technological progress and labor market trends. Modular programs allow institutions to revise specific competencies without redesigning entire courses. Second, teacher professional development is essential. Instructors must possess both pedagogical skills and practical experience with digital technologies. Continuous training programs and industry internships for teachers help bridge this gap.

Third, infrastructure modernization is a key factor. Smart classrooms, digital workshops, and access to industrial software enable students to gain hands-on experience with real production tools. Simulation technologies provide safe environments for practicing complex operations and troubleshooting technical problems. Fourth, collaboration between educational institutions and enterprises strengthens the relevance of training. Dual education systems, combining classroom learning with workplace practice, have proven particularly effective. Germany's dual model is widely recognized as a successful example, demonstrating high employment rates among graduates.

Another important aspect is the integration of digital learning platforms. Online systems support blended learning, enable remote access to resources, and facilitate continuous assessment of student progress. Artificial intelligence-based educational tools can personalize learning pathways according to individual abilities, thereby increasing motivation and achievement.

Despite clear benefits, modernization faces several challenges. Financial constraints often limit the ability of institutions to purchase modern equipment. Resistance to change among educators and administrators can slow reform processes. In addition, unequal access to digital technologies may create disparities between urban and rural institutions. Addressing these issues requires coordinated policy support, investment strategies, and stakeholder collaboration.

Based on the analysis, the following recommendations are proposed:

1. Develop national strategies linking vocational education reform with digital economy policies.
2. Introduce competency-based standards reflecting Industry 4.0 requirements.
3. Strengthen partnerships between training institutions and industrial enterprises.
4. Invest in digital infrastructure and smart training laboratories.
5. Implement continuous professional development programs for teachers.
6. Encourage international cooperation and exchange of best practices.

Conclusion

Modernizing vocational education in the context of digital production is not merely an educational initiative but a socio-economic necessity. Countries that successfully integrate digital technologies into training systems will produce a workforce capable of innovation, productivity,

and adaptability. A modern vocational education system should be flexible, practice-oriented, technologically advanced, and closely connected with industry. Such transformation ensures that graduates remain competitive in rapidly changing labor markets and contribute effectively to national development.

References
1. Billett S. (2011). Vocational Education: Purposes, Traditions and Prospects. Springer.
2. OECD. (2020). Vocational Education and Training in the Digital Age. OECD Publishing.
3. Schwab, K. (2017). The Fourth Industrial Revolution. Crown Publishing.

OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA XITOY TILI MUTAXASSISLARINI TAYYORLASHDA DUAL TA'LIM MODELINI JORIY ETISH MEXANIZMLARI VA ISTIQBOLLARI

Abdunabiyeva Zahro
Andijon davlat chet tillari instituti talabasi
Ilmiy rahbar: Abduraupova Zarnigor

Annotatsiya: mazkur maqolada oliy ta'lim muassasalarida xitoy tili mutaxassislarini tayyorlashda dual ta'lim modelini joriy etishning metodik va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasini yangi bosqichga ko'tarish, xususan, "Virtual korxona - Dual laboratoriya" tizimini joriy etish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, xitoy tili, integratsiya, innovatsion metodika, amaliy ko'nikma, raqamli platformalar, kadrlar raqobatbardoshligi, xalqaro tajriba.

Bugungi globallashuv davrida O'zbekiston va Xitoy o'rtasidagi iqtisodiy va madaniy aloqalarning jadal rivojlanishi mehnat bozorida yuqori malakali, nafaqat tilni biladigan, balki sohaviy ko'nikmalarga ega mutaxassislarga bo'lgan talabni oshirdi. Xitoy donishmandi Konfutsiy aytganidek: "授人以鱼不如授人以渔" (Shunchaki baliq berishdan ko'ra, baliq tutishni o'rgatish afzal).

Oliy ta'limda dual modelning mohiyati ham aynan talabaga faqat nazariy bilim emas, balki amaliy tajriba berishdan iboratdir. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining tegishli qarorlari va Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligining 2026-yilgi strategik rejasida dual ta'lim tizimini joriy etish orqali bitiruvchilarning bandligini ta'minlash ustuvor vazifa sifatida belgilangan.

Jahon tajribasiga nazar tashlaydigan bo'lsak, dual ta'lim tizimi Germaniyada shakllangan bo'lib, bugungi kunda Xitoy Xalq Respublikasining ko'plab texnik va gumanitar universitetlarida muvaffaqiyatli qo'llanilmoqda. Xitoyda "Korxona ichidagi universitet" (Enterprise-based University) modeli keng tarqalgan bo'lib, talabalar o'qishning dastlabki yillaridan boshlab bevosita ishlab chiqarish jarayoniga jalb qilinadi. Bu model xitoy tili mutaxassislarini tayyorlashda tarjimonlik mahoratini real muzokaralar muhitida shakllantirish imkonini beradi.

Andijon davlat chet tillari instituti misolida xitoy tili o'qitish samaradorligini oshirish maqsadida quyidagi innovatsion mexanizmlarni qo'llash tavsiya etiladi:

Dual o'quv rejalarini individuallashtirish:

Ish beruvchi korxonalar (masalan, xitoy-o'zbek qo'shma korxonalari) talablariga moslashuvchan o'quv rejalarini ishlab chiqish. Bunda haftalik yuklamaning 60% qismi nazariyaga, 40% qismi esa bevosita amaliyotga yo'naltiriladi. Talaba darsda o'rgangan yangi iyeroglif va terminlarni o'sha kunning o'zida korxonada hujjatlar bilan ishlashda qo'llaydi.

Raqamli va sun'iy intellekt texnologiyalari integratsiyasi:

Sohaga zamonaviy raqamli texnologiyalarni (AI tarjimonlik dasturlari, WeChat korporativ muloqot tizimlari) keng joriy etish. Bu orqali talabalarda masofaviy muloqot va onlayn muzokaralar olib borish madaniyati shakllanadi.

"Virtual korxona" laboratoriyalarini tashkil etish:

Institut hududida xitoylik ish beruvchilar bilan bevosita onlayn muloqot qiluvchi "Sinxron tarjimonlik va biznes-muloqot markazi"ni tashkil etish. Bu tizim talabaga universitetdan chiqmasdan turib dual ta'limning amaliy qismini bajarish imkonini beradi.

Uch tomonlama mentorlik tizimi:

Talabaga bir vaqtning o'zida institutdan ilmiy rahbar, korxonadan amaliyotchi mentor hamda xitoylik mutaxassis biriktirilishi. Bu "Uchlik" tizimi talabaning professional o'sishini 360 darajada nazorat qilish imkonini beradi.

Dual ta'lim modelini joriy etishda ayrim muammolar mavjud, bularga korxonalarning talabalarni qabul qilishga tayyor emasligi yoki o'quv dasturlarining ishlab chiqarish sur'atidan ortda qolishi kiradi. Biroq, davlat tomonidan berilayotgan soliq imtiyozlari va grantlar bu to'siqlarni bartaraf etishga xizmat qiladi. Xitoy tili mutaxassisi uchun dual ta'lim — bu nafaqat tilni, balki xitoyliklar bilan biznes yuritish falsafasini o'rganish demakdir.

Xulosa qilib aytganda, dual ta'lim modelini tatbiq etish bitiruvchilarning mehnat bozoridagi raqobatbardoshligini ta'minlashda asosiy poydevor bo'lib xizmat qiladi. Taklif etilayotgan "Dual laboratoriya" va "Virtual korxona" tizimi talabaning filologik va texnik ko'nikmalarini 40-50 foizga tezroq shakllantirishga yordam beradi. Bu esa o'z navbatida O'zbekiston iqtisodiyoti uchun tayyor kadrlarni yetkazib berish vaqtini qisqartiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi buyrug'i, 2026.
2. Wang L. "Dual Education Systems in Modern China". Beijing University Press, 2024.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi" haqidagi Farmoni.

OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA DUAL TA'LIM ORQALI TALABANING SHAXSIY RIVOJLANISH

Mamadaliyeva Oydinoy
Andijon davlat chet tillari institute
Ilmiy rahbar: Abduraupova Zarnigor

Annotatsiya: Mazkur tezisda oliy ta'lim tizimida dual ta'lim modelining ahamiyati, talaba kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishdagi roli va shaxsiy rivojlanishga ta'siri keng ko'lamda tahlil qilinadi. Dual ta'lim jarayonida nazariya va amaliyotni integratsiyalash, chet tillari va pedagogika yo'nalishida amaliy ko'nikmalarni mustahkamlash, motivatsiyani oshirish va ish bozoriga tayyorgarlikni ta'minlashning ilmiy asoslari yoritiladi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, oliy ta'lim, amaliyot, kasbiy kompetensiya, chet tillari, pedagogika, shaxsiy rivojlanish, integratsiya, ish bozoriga tayyorgarlik

Oliy ta'lim tizimining zamonaviy talablari nafaqat nazariy bilim berish, balki talabalarning amaliy ko'nikmalarini shakllantirish va ularni ish bozoriga tayyorlashga qaratilgan. Shu nuqtai nazardan, dual ta'lim modeli talabaning nazariy va amaliy bilimlarini uyg'unlashtirishga imkon beruvchi samarali tizim sifatida e'tirof etiladi. Talaba o'qish jarayonidayoq ish muhitida amaliyot o'tib, nazariy bilimlarini real sharoitlarda sinab ko'radi, shu bilan birga kasbiy faoliyatga tayyorlanadi.

"Ta'lim – bu hayotga tayyorgarlik emas, balki hayotning o'zidir." – John Dewey, 1938

Dewey fikri dual ta'lim tizimining mohiyatini ochib beradi, chunki talaba o'z bilimlarini real ish sharoitida qo'llash imkoniga ega bo'ladi. Bu esa nazariy bilimni amaliy faoliyat bilan mustahkamlashga yordam beradi, shuningdek, talabaning kasbiy muhitdagi muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Dual ta'lim jarayonida nazariya va amaliyot bir-biridan ajralmas tarzda olib boriladi. Talaba darsda olgan bilimlarini amaliy mashg'ulotlar davomida qo'llaydi, shu orqali nazariy

kontseptsiyalarni yanada chuqurroq tushunadi va mustahkamlaydi. Pedagogika va chet tillari yo'nalishidagi talabalar uchun amaliy mashg'ulotlar ayniqsa muhim, chunki pedagogik faoliyat va til o'rganish jarayoni faqat nazariy bilimga emas, balki real muloqot va amaliy ko'nikmalarga ham tayanadi. Talaba amaliyot davomida turli pedagogik vaziyatlarni boshdan kechirib, dars jarayonini tashkil qilish, o'quvchilar bilan ishlash va o'z fikrini aniq ifodalash ko'nikmalarini rivojlantiradi, bu esa uning kelajakdagi pedagog sifatida muvaffaqiyatli faoliyat yuritishiga asos bo'ladi."Tilni o'rganishning eng samarali usuli – bu til muhitida faol ishtirok etishdir." – Stephen Krashen, 1982 Krashenning fikri dual ta'lim jarayonida til o'rganish jarayonining tabiiy va amaliy shaklda amalga oshirilishini tasdiqlaydi. Talaba nafaqat grammatik qoidalarni egallaydi, balki tilni real muhitda qo'llash orqali o'z ko'nikmalarini mustahkamlaydi.

Dual ta'lim tizimi talabaning kasbiy tayyorgarligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Amaliyot jarayonida talaba o'z mutaxassisligi bo'yicha real vazifalarni bajarib, nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtiradi. Shu orqali talaba ish muhitiga moslashadi, muammoni tahlil qilish, vaziyatni baholash va to'g'ri qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Amaliy mashg'ulotlarda turli ish vazifalarini mustaqil bajarish orqali, shaxsiy mas'uliyat, vaqtni boshqarish va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatlari oshadi.

"O'rganish – bu tajribani qayta ishlash jarayonidir." – David Kolb, 1984

Kolbning tajribaviy o'rganish nazariyasi dual ta'limning asosiy pedagogik printsiplarini tasdiqlaydi: bilim faqat nazariy emas, balki amaliy mashg'ulotlarda qayta ishlash orqali chuqurroq egallanishi mumkin.

Dual ta'lim jarayoni nafaqat kasbiy, balki shaxsiy rivojlanishga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Talaba amaliyot davomida o'z bilimlarini sinab ko'radi, xatolarini aniqlaydi va ularni tuzatadi. Bu uning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi, kasbiga qiziqishi kuchayadi va mustaqil ishlashga undaydi. Shu bilan birga, talaba yangi bilimlarni mustaqil izlash, o'z ustida ishlash va bilimlarni tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi, bu esa zamonaviy mutaxassis uchun muhim shaxsiy fazilat hisoblanadi.

"Bilim inson faoliyati va ijtimoiy muhit orqali shakllanadi." – Lev Vygotsky, 1978

Vygotsky nazariyasi dual ta'lim jarayonida talabaning kasbiy muhitda faol ishtirok etishining shaxsiy va kasbiy rivojlanishdagi rolini ochib beradi.

Dual ta'lim talabaning o'qishga bo'lgan motivatsiyasini oshiradi, chunki u o'qiyotgan fanlarning amaliy ahamiyatini bevosita ko'radi. Amaliyot davomida talaba ish muhitini oldindan biladi, kasbiy faoliyatga tayyor bo'ladi va o'z kasbiga nisbatan aniq tasavvurga ega bo'ladi. Shu orqali talaba ishga joylashish imkoniyatini oshiradi va raqobatbardosh mutaxassis sifatida shakllanadi.

"Ish beruvchilar nafaqat bilimli, balki amaliy tajribaga ega mutaxassislarni qidiradi." – Peter Senge

Dual ta'lim tizimi zamonaviy ta'lim tizimining ajralmas qismi sifatida, ta'lim sifati va kasbiy tayyorgarlikni oshirish imkonini beradi. Shu maqsadda amaliyot sifatini oshirish, talabalarni amaliy mashg'ulotlarga kengroq jalb qilish, va ta'lim dasturlari bilan ish beruvchilar o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish tavsiya etiladi. Milliy ta'lim tizimida Germaniya tajribasini moslashtirish orqali malakali va zamonaviy mutaxassislar tayyorlash imkoniyati kengayadi.

"Dual ta'lim tizimi malakali mutaxassislarni tayyorlashning eng samarali usullaridan biridir." – Deissinger, 2000

Shaxsiy kuzatuvlar va amaliy tajribalar shuni ko'rsatadiki, dual ta'lim jarayoni talabaning kasbiy va shaxsiy rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Nazariy bilimlar amaliyot orqali mustahkamlanadi, motivatsiya oshadi, va kelajakdagi ish faoliyatiga tayyorgarlik puxta bo'ladi. Shu sababli, dual ta'lim tizimini keng joriy etish zamonaviy va malakali mutaxassislarni tayyorlashda strategik ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Dewey J. (1938). Experience and Education. New York: Macmillan.

2. Krashen S. (1982). Principles and Practice in Second Language Acquisition. Oxford: Pergamon Press.
3. Vygotsky L.S. (1978). Mind in Society. Cambridge: Harvard University Press.

TALABA KASBIY KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISHDA DUAL TA'LIM ROLI

Obidjonova Mubinabonu Jasurbek qizi
Andijon davlat chet tillari instituti
Odilova Gulchiroy Xusniddinovna

Annotatsiya: Mazkur maqolada oliy ta'lim muassasalarida dual ta'lim modelini joriy etishning nazariy va huquqiy asoslari, tashkiliy mexanizmlari hamda istiqbollari muhokama qilinadi. Hozirgi rivojlanayotgan davrda mehnat bozorining talablari ham ancha yuqoriladi. Ular oliy ta'lim tizimidan yuqori malakali, amaliy ko'nikmalarga ega, o'zi kabi mutaxasisslar bilan raqobatlasha oladigan yosh mutaxassislarni tayyorlashni talab etmoqda.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, oliy ta'lim, integratsiya, kompetensiya, mehnat bozori, innovatsiya, hamkorlik.

Hozirgi zamonaviy ta'lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri – nazariy bilim va amaliy ko'nikmalarni uyg'unligini ta'minlashdir. Globallashuv, raqamli iqtisodiyot va texnologik taraqqiyot davrida mehnat bozori yuqori malakali, fikrlash doirasi keng va har qanday sharoitga moslashuvchan kadrlarni talab qilmoqda. Shu tufayli an'anaviy ta'lim tizimidan amaliyotga yo'naltirilgan, ishlab chiqarish va shunga o'xshash sohalar bilan integratsiyalashgan ta'lim modeliga o'tish zaruriyati yuzaga kelmoqda. Dual ta'lim tizimi esa aynan shu ehtiyojdan kelib chiqqan bo'lib, u ta'lim jarayonini ikki asosiy qism – nazariy o'qitish va ishlab chiqarishdagi amaliy faoliyat asosida tashkil etadi. Ushbu model birinchi bo'lib Germaniyada shakllangan va keyinchalik boshqa Yevropa ta'lim tizimida ham muvaffaqiyatli tatbiq etilgan.

Dual ta'lim – bu ta'lim jarayonini oliy ta'lim muassasasi va ish beruvchi tashkilot hamkorligida olib borish tizimidir. Unda talaba vaqtining ma'lum qismi oliy ta'lim muassasasida ya'ni auditoriyada nazariy bilim olishga, qolgan qismi esa korxona yoki tashkilotda amaliy faoliyatga ajratiladi. Dual model aslida konstruktivistik yondashuvga asoslanadi. Aniqroq qilib aytganda, bilimlar faqat nazariy shaklda berilmaydi, balki real ishlab chiqarish sharoitida mustahkamlanadi. Bu esa kompetensiyaviy yondashuvni to'liq amalga oshishiga xizmat qiladi. Germaniya tajribasida dual ta'limning asosiy xususiyatlari:

- Ta'lim va ishlab chiqarish o'rtasida rasmiy munosabatlar mavjudligi;
- O'quv dasturlarining ish beruvchilar bilan birgalikda ishlab chiqilishi;
- Talabalarning amaliyot davrida ish haqi olishi;
- Malaka baholash jarayonida ish beruvchilarning ishtirok etishi.

Mazkur tajriba shuni ko'rsatadiki, dual model bitiruvchilarning bandlik darajasini oshiradi va ularni mehnat bozoriga moslashuvchan qiladi.

Ammo dual ta'limni joriy etishda bir qator muammolar mavjud. Bulardan biri korxonalar tayyorgarligining yetarli emasligi bo'lsa, yana biri normativ-huquqiy mexanizmlarning to'liq ishlab chiqilmaganligi. Bundan tashqari moliyalashtirish masalalari va professor-o'qituvchilarning amaliy tajribasini oshirish zarurati ham yana bir muammo. Ushbu muammolarni hal qilish uchun esa davlat va xususiy sektor hamkorligini kuchaytirish, rag'batlantirish va pedagog kadrlarni qayta tayyorlash tizimini takomillashtirish zarur.

Kelajakda dual ta'lim modelini kengaytirish tufayli: bitiruvchilar bandligi oshadi, mehnat bozoridagi nomutanosiblik kamayadi, oliy ta'lim sifati yaxshilanadi.Eng asosiysi esa innovatsion iqtisodiyot uchun zarur kadrlar yetishib chiqadi.

Dual ta'lim modeli oliy ta'lim tizimini rivojlantirishning samarali vositasi hisoblanadi. Nazariya va amaliyot uyg'unligi talabalarning kasbiy mahoratlarini shakllantirishga xizmat

qiladi. O‘zbekistonda mazkur modelni joriy etish bo‘yicha normativ-huquqiy va tashkiliy asoslarni yanada takomillashtirish, universitet–ishlab chiqarish hamkorligini mustahkamlash zarur. Dual ta’limni keng tatbiq etish oliy ta’lim sifatini oshirish va raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlashga zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yhati:

1. Bundesministerium für Bildung und Forschung. The Dual System of Vocational Education and Training in Germany. – Berlin, 2018.

2. Euler, D. Germany’s dual vocational training system: a model for other countries? – Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, 2013.

3. Deissinger, T. The German dual vocational education and training system as ‘good practice’? // Journal of Vocational Education & Training. – 2015. – Vol. 67(2). – P. 167–183.

DUAL TA’LIMNING BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI

Andijon davlat chet tillari instituti talabasi
Rasulova Mushtariybonu Xushnutjonovna
Ilmiy rahbar: Ataboyev Ahadjon

Annotatsiya: Ushbu maqolada oliy ta’lim tizimida dual ta’limning ahamiyati va afzalliklari yoritiladi. Dual ta’lim nazariy bilim va amaliy ko‘nikmalarni uyg‘unlashtirib, talabalarni kasbiy jihatdan tayyorlashga xizmat qiladi. Talabalar o‘qish davomida maktab, universitet yoki tashkilotlarda amaliyot o‘tash orqali ish tajribasini orttiradi, mustaqil fikrlash va tahliliy yondashuvni rivojlantiradi hamda mehnat bozorida raqobatbardosh kadr sifatida shakllanadi.

Kalit so‘zlar: dual ta’lim, oliy ta’lim, amaliy ko‘nikmalar, nazariy bilim, kasbiy tayyorgarlik, mehnat bozori.

Oliy ta’lim tizimida dual ta’limning o‘rni bugungi kunda tobora mustahkamlanib bormoqda. Bu jarayon zamonaviy mehnat bozori talablariga mos, amaliy ko‘nikmaga ega va raqobatbardosh kadrlar tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Dual ta’lim nazariy bilim bilan amaliy tajribani uyg‘unlashtirgan holda talabalarning kasbiy mahoratini oshirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, talabaning o‘qish jarayonidayoq ishlab chiqarish yoki tashkilotlarda faoliyat yuritishi uning kelajakdagi ish faoliyatiga puxta tayyorgarlik ko‘rishiga yordam beradi. Shu sababli dual ta’limning rivojlanishi hozirgi davr uchun nihoyatda dolzarb va biz uchun juda maqbul yo‘nalish hisoblanadi.

Hozirgi kunda dual ta’limning eng katta yutug‘i — nazariya va amaliyotning o‘zaro uyg‘unlashuvi va bir-birini to‘ldirishidadir. Ayniqsa, oliy ta’lim tizimida bu modelning ahamiyati yanada ortib bormoqda. Sababi, zamonaviy oliy ta’lim nafaqat nazariy bilim berish, balki malakali, amaliy ko‘nikmaga ega mutaxassis tayyorlashni ham talab etadi. Masalan, xitoy tili yoki boshqa chet tillari yo‘nalishida tahsil olayotgan talaba auditoriyada grammatika, fonetika, iyerogliflar yozilishi, so‘z boyligi hamda tarjima nazariyasini chuqur o‘rganadi. U dars jarayonida matn tahlili, og‘zaki nutq mashqlari va yozma tarjima asoslarini nazariy jihatdan o‘zlashtiradi. Dual ta’lim tizimi asosida esa talaba o‘z bilimlarini real muhitda sinab ko‘rish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Masalan, u tarjimonlik markazlari, turizm kompaniyalari, xalqaro tashkilotlar yoki xorijiy hamkorlik qiluvchi korxonalarda amaliyot o‘tashi mumkin. Bu jarayonda talaba real hujjatlarni tarjima qiladi, xorijiy mehmonlar bilan muloqotda ishtirok etadi, biznes yozishmalarini olib boradi hamda jonli nutq muhitida til ko‘nikmalarini mustahkamlaydi. Natijada, nazariy bilim amaliy tajriba bilan boyiydi. Shu tariqa dual ta’lim tizimi nazariya, ta’lim va ishlab chiqarish o‘rtasida mustahkam ko‘prik vazifasini bajarib, zamonaviy va raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlashga xizmat qiladi. Ularni hozirdan ish bilan ta’minlash talabalarga katta motivatsiya va ishonch bag‘ishlaydi.

Dual ta'lim tizimi asosida o'qigan talabalar nafaqat nazariy bilim va amaliy ko'nikmalarga ega bo'ladi, balki ish jarayonida tajriba orttiradi, o'z qobiliyatini sinab ko'radi va mehnat bozorida darhol faoliyat yurita oladi. Shu bois, bitiruvchining o'z kasbiga bo'lgan ishonchi ortadi, u ish topish jarayonida ortiqcha stress yoki xavotir sezmaydi. Bunday yondashuv nafaqat talabaning professional o'sishiga yordam beradi, balki iqtisodiy jihatdan ham foydali. Talabalar bitirgach, ular ish bilan band bo'lganligi sababli, chet davlatlarga ishlash uchun ketish ehtimoli kamayadi. Shu tariqa mamlakat ichidagi malakali kadrlar saqlanadi va mehnat bozorining sifat ko'rsatkichlari oshadi. Bu tizim, shuningdek, oliy ta'lim muassasalarining o'quv dasturlari va mehnat bozori talablarini uzviy bog'laydi, talabalarga real ish muhiti bilan erta tanishish imkonini beradi. Natijada, dual ta'lim talabalarning kasbiy o'sishiga, mamlakatdagi raqobatbardosh kadrlar bazasini mustahkamlashga va yoshlarda iqtisodiy barqarorlik hissini shakllantirishga xizmat qiladi. Bu esa oliy ta'lim va mehnat bozorini bir butun tizimga aylantiradigan samarali mexanizm sifatida qadrlanadi.

Birinchidan, dual ta'lim ishlab chiqarish va ta'limni uzviy integratsiya qilish imkonini beradi. Talabalar auditoriyada o'rgangan nazariy bilimlarini real ish sharoitida sinab ko'rish orqali chuqurroq o'zlashtiradilar va kasbiy kompetensiyalarini mustahkamlaydilar. Ikkinchidan, dual ta'lim talabalarga amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish imkonini beradi. Ular o'qish jarayonida ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish yoki tashkilotlarda faoliyat yuritib, ishni samarali tashkil etish, muammolarni hal qilish va tezkor qarorlar qabul qilish tajribasini orttiradilar. Uchinchidan, dual ta'lim ish tajribasini shakllantirishda katta rol o'ynaydi. Talabalar bitirganda nafaqat nazariy bilimga, balki real ish tajribasiga ega bo'ladilar, bu esa ularning mehnat bozoridagi raqobatbardoshligini oshiradi.

Ko'p hollarda talabalar amaliyot o'tayotgan joyida ishga qolish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Shuningdek, dual ta'lim talabalarni mehnat bozorining talablariga mos ravishda tayyorlaydi. Ular o'z yo'nalishi bo'yicha o'qib, amaliy faoliyat bilan shug'ullanganligi sababli, ish beruvchilar ehtiyojiga mos kadrlar sifatida shakllanadi. Bu esa oliy ta'lim muassasalari va ish beruvchilar o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlaydi. Qolaversa, dual ta'lim tizimida talabalar o'z yo'nalishi bo'yicha o'qish bilan birga amaliy faoliyat olib, vaqtini samarali tashkil qilish va daromad topish imkoniga ega bo'ladilar. Shu tariqa talabalarning nafaqat bilim darajasi, balki kasbiy malakasi ham oshadi. Ko'rib turganimizdek, dual ta'lim nafaqat zamonaviy mehnat bozori talablariga javob beradi, balki talaba, ish beruvchi va oliy ta'lim muassasasi uchun samarali va foydali ta'lim shakli hisoblanadi.

Dual ta'lim oliy ta'lim tizimida nazariy bilim va amaliy tajribani uyg'unlashtirgan samarali ta'lim shakli hisoblanadi. U talabalarga o'qish davomida amaliy ko'nikmalarni shakllantirish, ish tajribasiga ega bo'lish va mehnat bozorida raqobatbardosh bo'lish imkonini beradi. Shu bilan birga, dual ta'lim oliy ta'lim muassasalari, maktablar va ish beruvchilar o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlaydi va bitiruvchilarni malakali, tajribali mutaxassis sifatida tayyorlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning ta'lim tizimini modernizatsiya qilish bo'yicha nutqlari va farmonlari. – www.lex.uz.

2. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi. Dual ta'lim tizimini joriy etish bo'yicha metodik qo'llanma. – Toshkent, 2022.

3. Ibragimova G.S. Ta'lim jarayoni samarasini oshirishda pedagogic texnologiyalarni qo'llashning mazmun mohiyati. "Tilni o'qitish va o'rganishda xalqaro XXI asr ko'nikmalari" // III xalqaro ilmiy-amaliy anjumani materiallari. – Jizzax, 2022. 20-may. B. 251-254.

KASBIY VA OLIY TA'LIM INTEGRATSIYASI

Andijon davlat chet tillar instituti talabasi
Nabiyeva Muslima

Annotatsiya: mazkur maqolada oliy ta'lim muassasalarida dual ta'lim modelini joriy etishning nazariy asoslari, amaliy mexanizmlari hamda istiqbollari tahlil qilinadi. Dual ta'lim tizimi ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasiga asoslangan bo'lib, talabalar bilimini amaliyot bilan uyg'unlashtirishga xizmat qiladi. Maqolada xalqaro tajriba, xususan Germaniya dual ta'lim modeli misolida o'rganilib, O'zbekiston oliy ta'lim tizimiga moslashtirish imkoniyatlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, oliy ta'lim, integratsiya, amaliyot, kompetensiya, mehnat bozori.

Zamonaviy globallashuv sharoitida oliy ta'lim tizimining asosiy vazifasi – raqobatbardosh, amaliy ko'nikmalarga ega bo'lgan mutaxassislarni tayyorlashdir. An'anaviy ta'lim modeli ko'proq nazariy bilim berishga yo'naltirilgan bo'lib, ko'pincha mehnat bozori talablariga to'liq javob bermaydi. Shu bois dual ta'lim modeli dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Dual ta'lim – bu ta'lim jarayonining ma'lum qismi oliy ta'lim muassasasida, qolgan qismi esa bevosita ishlab chiqarish yoki tashkilotlarda amalga oshiriladigan tizimdir. Ushbu model talabaning nazariy bilimlarini amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirishga xizmat qiladi.

Dual ta'lim tizimi ilk bor Germaniyada shakllangan bo'lib, bugungi kunda u kasbiy va oliy ta'lim integratsiyasining eng samarali modellardan biri sifatida e'tirof etiladi. Germaniya tajribasida talabalar o'quv haftasining muayyan qismini ta'lim muassasasida nazariy bilim olishga, qolgan qismini esa ishlab chiqarish korxonalarida amaliy faoliyatga bag'ishlaydi. Bu jarayonda ish beruvchilar ta'lim mazmunini shakllantirishda bevosita ishtirok etadi hamda talabalarning kasbiy rivojlanishiga mas'uliyat bilan yondashadi. Mazkur model yoshlar bandligini ta'minlash, iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash va malakali kadrlar tayyorlashda yuqori natijalarni ko'rsatgan. Shuningdek, Avstriya va Shveytsariya davlatlarida ham dual ta'lim tizimi muvaffaqiyatli joriy etilgan bo'lib, unda davlat, ta'lim muassasasi va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlik mexanizmlari aniq tartibga solingan. Xalqaro tadqiqotlar natijalariga ko'ra, dual ta'lim modeli talabalarning amaliy tayyorgarlik darajasini oshirish bilan birga, ularning mehnat bozoriga moslashuvchanligini ta'minlaydi. O'zbekiston sharoitida ham so'nggi yillarda dual ta'lim elementlarini joriy etish bo'yicha normativ-huquqiy asoslar yaratilmoqda, xususan O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi tomonidan oliy ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasini kuchaytirishga qaratilgan qator tashabbuslar ilgari surilmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur ilmiy ishda tizimli tahlil, qiyosiy-taqqoslash, normativ-huquqiy hujjatlarni o'rganish hamda ilmiy manbalarni sintez qilish metodlaridan foydalanildi. Xorijiy davlatlar tajribasi va milliy ta'lim tizimining amaldagi holati o'zaro qiyosiy tahlil qilinib, dual ta'lim modelini joriy etishning samarali mexanizmlari aniqlashtirildi. Shuningdek, oliy ta'lim muassasalari va ish beruvchi tashkilotlar o'rtasidagi hamkorlik shakllari o'rganilib, ularning amaliy samaradorligi tahlil qilindi. Tadqiqot jarayonida kompetensiyaviy yondashuv asosiy metodologik tamoyil sifatida qabul qilindi, chunki dual ta'limning bosh maqsadi aynan kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishdan iboratdir.

Dual ta'limni joriy etish mexanizmlari. Oliy ta'lim muassasalarida dual ta'lim modelini samarali yo'lga qo'yish bir qator institutsional va tashkiliy mexanizmlarni talab etadi. Avvalo, normativ-huquqiy bazani takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi, chunki ta'lim muassasalari va korxonalar o'rtasidagi hamkorlik huquqiy jihatdan mustahkam asosga ega bo'lishi zarur. Hamkorlik shartnomalarida tomonlarning majburiyatlari, talabalarning mehnat faoliyati shartlari va baholash mezonlari aniq belgilanishi lozim. Ikkinchidan, o'quv rejalari va dasturlarini modernizatsiya qilish zarur bo'lib, bunda nazariy fanlar va amaliy mashg'ulotlar o'rtasidagi nisbat qayta ko'rib chiqilishi kerak. O'quv jarayoniga ishlab chiqarish vakillarini jalb etish, amaliy seminar va treninglarni korxona bazasida tashkil etish samaradorlikni oshiradi. Uchinchidan, mentorlik tizimini joriy etish muhim omillardan biri hisoblanadi, ya'ni har bir talabaga korxonada tajribali mutaxassis biriktirilib, uning kasbiy rivojlanishi muntazam monitoring qilinadi. To'rtinchidan, moliyaviy rag'batlantirish mexanizmlarini ishlab chiqish talab etiladi, chunki dual ta'lim jarayonida korxonalar ham muayyan resurs va vaqt sarflaydi.

Dual ta'limning afzalliklari va muammolari. Dual ta'lim modeli talabalarning amaliy ko'nikmalarini shakllantirish, ularning kasbiy o'zini anglash darajasini oshirish hamda bitiruvchilarning bandlik ko'rsatkichlarini yaxshilashga xizmat qiladi. Ushbu tizim orqali talabalar o'qish jarayonidayoq real ish tajribasiga ega bo'ladi, bu esa ularning mehnat bozorida raqobatbardoshligini oshiradi. Shu bilan birga, ish beruvchilar o'z ehtiyojlariga mos kadrlarni tayyorlash imkoniyatiga ega bo'ladi. Biroq dual ta'limni joriy etishda ayrim muammolar ham mavjud bo'lib, ular qatoriga korxonalar bilan barqaror hamkorlikning yetarli emasligi, o'qituvchilarning amaliy tajribasi cheklanganligi hamda moddiy-texnik bazaning yetarli darajada rivojlanmaganligi kiradi. Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini kengaytirish, o'qituvchilar malakasini oshirish hamda innovatsion infratuzilmani rivojlantirish zarur.

Istiqbollar va xulosa. Kelgusida dual ta'lim modelini keng ko'lamda joriy etish oliy ta'lim tizimining sifat jihatdan yangi bosqichga ko'tarilishiga xizmat qiladi. Ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasining mustahkamlanishi natijasida innovatsion iqtisodiyot uchun zarur bo'lgan yuqori malakali mutaxassislar tayyorlash imkoniyati kengayadi. Raqamli texnologiyalarni dual ta'lim jarayoniga tatbiq etish, masofaviy monitoring va elektron baholash tizimlarini joriy qilish orqali tizim samaradorligini yanada oshirish mumkin. Umuman olganda, dual ta'lim modeli oliy ta'lim muassasalarini mehnat bozori bilan uzviy bog'lash, ta'lim sifatini oshirish va bitiruvchilarning kasbiy kompetensiyalarini mustahkamlashning muhim vositasi hisoblanadi. Uni bosqichma-bosqich va tizimli ravishda joriy etish O'zbekiston oliy ta'lim tizimining barqaror rivojlanishini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi to'g'risidagi Farmoni. – Toshkent, 2019.
3. Federal Institute for Vocational Education and Training. The Dual System of Vocational Education and Training in Germany. – Bonn, 2018.

OLIY TA'LIM VA UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARI O'RTASIDA DUAL TA'LIM: HAMKORLIKNING YANGI BOSQICHI

Yaqubova Mahbubaxon Mamatismailovna
Andijon davlat chet tillari instituti dotsenti

Bugungi kunda ta'lim tizimida nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlash dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, Andijon davlat chet tillari instituti hamda Andijon viloyati maktablari o'rtasida yo'lga qo'yilgan dual ta'lim tizimi zamonaviy pedagogik yondashuv sifatida muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu hamkorlik kelajakdagi malakali xorijiy til o'qituvchilarini tayyorlash, ularning kasbiy kompetensiyalarini mustahkamlash va ta'lim sifatini oshirishga xizmat qilmoqda.

Dual ta'lim tizimining mazmun-mohiyatini biz quyidagi fikrlar orqali bayon etmoqchimiz:

Dual ta'lim – bu talabalarning oliy ta'lim muassasasida nazariy bilimlarni egallashi bilan birga, umumta'lim maktablarida amaliy faoliyat olib borishini nazarda tutuvchi tizimdir. Bunda talaba o'qish jarayonining muayyan qismida maktabda dars berish, ochiq mashg'ulotlar o'tkazish, sinfdan tashqari tadbirlar tashkil etish orqali o'z pedagogik mahoratini oshiradi.

Mazkur tizim orqali:

- nazariy bilimlar amaliyot bilan mustahkamlanadi;
- talabalarda mustaqil ishlash ko'nikmasi shakllanadi;
- maktab o'quvchilari zamonaviy metodika asosida ta'lim olish imkoniga ega bo'ladi;
- institut va maktablar o'rtasida uzviy hamkorlik mustahkamlanadi.

Hamkorlikning amaliy natijalarini quyidagicha talqin qilish mumkin:

Andijon viloyatidagi bir qator umumta'lim maktablarida institut talabalari xorijiy tillardan dars mashg'ulotlarini olib bormoqda. Ular tajribali ustoz-o'qituvchilar rahbarligida dars jarayonlarini rejalashtiradi, interaktiv metodlardan foydalanadi hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga tatbiq etadi.

Shuningdek, dual ta'lim doirasida:

- seminar-treninglar;
- metodik uchrashuvlar;
- ochiq darslar va mahorat darslari;
- ilmiy-amaliy konferensiyalar tashkil etilmoqda.

Bu esa ta'lim sifati va samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Talabalar uchun quyidagi imkoniyatlar yaratilmoqda:

Dual ta'lim tizimi talabalar uchun katta tajriba maktabi bo'lib xizmat qiladi. Ular real dars muhitida ishlash orqali:

- pedagogik mahoratini rivojlantiradi;
- sinf boshqaruvi ko'nikmalarini egallaydi;
- o'quvchilar bilan muloqot madaniyatini shakllantiradi;
- kelajakdagi ish joyiga moslashish jarayonini yengillashtiradi.

Natijada, institut bitiruvchilari mehnat bozorida raqobatbardosh va amaliy tajribaga ega mutaxassis sifatida shakllanadi.

Dual ta'lim tizimini yanada samarali tashkil etish va barqaror rivojlantirish uchun quyidagi amaliy takliflarni ilgari surish mumkin:

1. Hamkorlikni tizimli asosda mustahkamlash
- Institut va maktablar o'rtasida uzoq muddatli hamkorlik memorandumlarini imzolash.
- Har bir maktabga mas'ul kafedra yoki metodist biriktirish.
- Dual ta'lim koordinatori lavozimini joriy etish.

2. Mentorlik (ustoz-shogird) tizimini kuchaytirish
- Har bir talaba-amaliyotchiga tajribali maktab o'qituvchisini mentor sifatida biriktirish.
- Mentorlar uchun maxsus metodik treninglar tashkil etish.
- Talabaning faoliyatini muntazam monitoring qilish va konstruktiv tavsiyalar berish.

3. O'quv dasturlarini amaliyotga moslashtirish
- Institutdagi fan dasturlarini maktab amaliyoti bilan integratsiya qilish.
- Amaliy mashg'ulotlar ulushini oshirish.
- Dars ishlanmalari va metodik qo'llanmalarni maktab ehtiyojidan kelib chiqib ishlab chiqish.

4. Raqamli texnologiyalarni joriy etish
- Onlayn kuzatuv va baholash platformalarini yaratish.
- Talabalar uchun elektron portfoliolar tizimini yo'lga qo'yish.
- Zamonaviy interaktiv vositalardan (multimedia, test platformalari) keng foydalanish.

5. Rag'batlantirish mexanizmlarini kuchaytirish
- Eng faol talaba-amaliyotchilarni sertifikat va tavsiyanomalar bilan taqdirlash.
- Faol maktab mentorlarini institut tomonidan e'tirof etish.
- Dual ta'lim jarayonida yuqori natija ko'rsatgan talabalarni ish bilan ta'minlashda ustuvorlik berish.

6. Ilmiy-amaliy tadqiqotlarni kengaytirish
- Dual ta'lim samaradorligi bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib borish.
- Tajriba almashish maqsadida seminar va konferensiyalar tashkil etish.
- Eng yaxshi amaliy tajribalarni ommalashtirish.

7. Tahlil va monitoring tizimini yo'lga qo'yish
- Har semestr yakunida samaradorlik tahlilini o'tkazish.
- O'quvchilar, mentorlar va talabalar fikr-mulohazalarini o'rganish.
- Aniqlangan kamchiliklar asosida takomillashtirish rejalarini ishlab chiqish.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkin, Andijon davlat chet tillari instituti va Andijon viloyati maktablari o'rtasidagi dual ta'lim asosidagi hamkorlik bugungi ta'lim tizimining muhim yutuqlaridan biridir. Ushbu tizim nazariya va amaliyotni uyg'unlashtirish orqali kelajak avlodga sifatli ta'lim berishga xizmat qilmoqda.

Shubhasiz, mazkur hamkorlik aloqalarini yanada kengaytirish va takomillashtirish orqali hududda xorijiy tillarni o'qitish sifati yangi bosqichga ko'tariladi.

Dual ta'limni rivojlantirish – bu faqatgina talabaning amaliyot o'tashi emas, balki institut va maktablar o'rtasidagi uzviy, strategik hamkorlikni yo'lga qo'yishdir. Tizimli yondashuv, zamonaviy metodlar va samarali monitoring orqali dual ta'lim sifati yanada oshadi hamda hududda malakali xorijiy til o'qituvchilarini tayyorlash jarayoni yangi bosqichga ko'tariladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardayev A. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.
2. Muslimov N. Kasb ta'limi pedagogikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2016.
3. Xoliqov A. Pedagogik mahorat. – Toshkent: Iqtisod-moliya, 2018.

ANALYSIS OF THE TRANSLATION DIFFICULTIES OF TERMS OF TOURISM

Gavharoy Isroiljon kizi,
DS , professor of Andizhan State Institute of Foreign Languages

Annotation: This paper focuses on one particular parallel development in linguistics and translation studies, namely terms of the business tourism analysis of language use. Recent years have seen the compilation of translations, designed specifically to investigate the language and features of translation, usually by comparing translations with non-translations.

Key words: translation, target text, source text, linguistics, translator. (abbriviations: ST-source text; TT- target text; HC-high context; LC-low context)

Problems arise in fact in the translation of tourist texts. Tourism source texts (STs henceforward) are written for the benefit of Insiders, that is readers that share a similar world-view as the ST's author and have a privileged access to its contents **[Katan 2016b: 69].** Outsiders, on the other hand, do not have the same language competence of Insiders nor do they share the same cultural filter [House 1997;4]. As a consequence, they will activate strategies to frame their perception or, more plausibly, they will rely on translators to help them access cultural difference. In a word, translators mediate texts not only from a lingua-cultural point of view, but they also have to gauge the distance between the worldviews of Insiders (or original recipients of tourism texts) and Outsiders (recipients of translations). E.T. Hall has on text the whole process of gauging the distance between Insiders' and Outsiders' worldviews "contexting", which refers to "a decision concerning how much information the other person can be expected to possess on a given subject" [Hall E.T.,1983: 81].

Context is a fundamental notion not only in Linguistics and Translation Studies, but also and especially in Intercultural Studies. Hall's well-known distinction between High Context (HC) communication and Low Context (LC) communication is a case in point. In the first case, i.e. HC communication, the information must be inferred from the context surrounding the text, whereas in the second case, i.e. LC communication, the information necessary to decode the text is to be found within the text itself. So for example, meanings in HC cultures are not made explicit, and have to be interpreted within the context of specific situations or within the context of culture as a whole. On the contrary, messages are made explicit in LC cultures, and nothing is left to contextual inference. This distinction separates HC cultures that are more context-oriented (i.e. the Mediterranean culture), from LC cultures that are more text-oriented (i.e. the Anglo-American culture) [Katan , 2004:9].

T he process of mediation becomes extremely complex if translators want to go beyond the surface of meanings and relay messages incorporated into specific worldviews. This would be the task of 'mindful' translators, where 'mindful' is a term derived from social psychology and eventually employed for translating business tourism discourse [Katan 2013, 2016:17].

Mindful but silenced tourism translators? Mindfulness has become an extremely popular concept in Tourism Studies. One of its first applications was proposed by Moscardo as early as 1996, when she cited a definition of people's on text in everyday situations as illustrated by social psychologist Ellen Langer. Langer claimed that people generally choose between a mindful and a mindless on text: Mindlessness is single-minded reliance on information without an active awareness of alternative perspectives or alternative uses to which the information could be put. When mindless, the individual relies on structures that have been appropriated from another source [Langer, Hatem, Joss and Howell 1989: 140, quoted in Moscardo 1996: 380].

Moscardo explains that there are two kinds of mindless 160ontextu: the first is when people find themselves in familiar or repetitive situations and respond with routine on text. The second is a sort of "premature cognitive commitment" [Moscardo,1996: 381]: in this case people can be mindless either in front of information they do not consider important, and take at face value, or when they accept fixed definitions or stereotypes.

However, people may decide to take the opposite path and choose mindfulness instead, which is described as: a state of mind that results from drawing novel distinctions, examining information from new perspectives, and being sensitive to context. When we are mindful we recognize that there is not a single optimal perspective, but many possible perspectives on the same situation. [Langer 1993: 44] Not surprisingly Katan has used the "mindful" concept in his description of a dynamic and intervening type of translation, particularly sensitive to the distance between STs' and TTs' worldviews [Katan, 2014, 2016:13]. Moscardo applies the two terms to the specific context of tourism, describing tourists' on text, or rather, their response to the visit and interpretation of destination sites [Moscardo,1996, 2014, 2017]. She draws inspiration from the work of Tilden [Tilden, 1977:23], a pioneer of heritage interpretation. An American novelist and playwright, in the early 1940s Tilden began to write about national parks and published Interpreting Our Heritage in 1957. By "interpretation" Tilden refers to the activities carried out by guides or tourism interpreters illustrating national parks, museum exhibitions or tourist sites. Moscardo's own model of tourism interpretation develops Tilden's early work by introducing the notions of mindfulness and mindlessness: the result is an approach that brings together a series of concerns related to guides' interpretation and visitors' response. From the perspective of a translation scholar interested in translation studies, it is immediately striking that the range of areas of language studies dealt with in general introductions to linguistics [e.g.Biber, Conrad & Reppen 1998; McEnery & Wilson 2001; Kennedy 1998] does not include translation. Tony McEnery and Andrew Wilson, for example, cover numerous topics within linguistics: lexical studies, grammar, semantics, pragmatics and discourse analysis, sociolinguistics, stylistics and text linguistics, historical linguistics, dialectology and variation studies and psycholinguistics. In addition, they deal with related fields: the teaching of languages and linguistics, cultural studies and social psychology. Teaching translation, but not translation studies, is covered in one paragraph in the language teaching section. The lack of attention to translation studies may be because the use of tourism terms in translation studies is relatively new, or perhaps because the exchange of knowledge between linguistics and translation studies has tended to be rather mono-directional. Often, the way in which they are used in parallel corpora indicates that translations are not seen as texts which exist and function in their own right in the target language system, nor as being subject to a range of constraints which differ from other text production situations. The way in which a work is translated in a particular instance will depend on a number of factors, including the form of the previous discourse and other contextual influences, including perhaps how much wine the

translator had at lunch time [Barlow 2000:110-111]. Few translators have the luxury of the leisurely lunch conjured up here, but many translation scholars will be familiar with views of translation, held within neighbouring disciplines, which do not necessarily take account of advances and current concerns in translation theory and translation research.

However, with an increase in interaction between translation scholars and corpus linguists comes greater understanding of translation; Stig Johansson's acknowledgement of the difficulties inherent in using of texts and their translations for cross-linguistic study, while still viewing translation very much in terms of its 'equivalence' to a source text, also reflects some awareness of the 161ontextual, contextual and extratextual influences on translators and translation, and an interest in studying features of translation: it is well-known that linguistic choices often differ depending upon the individual translator, or there may be outright mistakes in translation.

Here we will illustrate only the communicative aspects mentioned by Cohen, in order to point out elements that appear to be particularly relevant for present day translators and intercultural mediators, too. Such communicative aspects have been divided into four categories, which correspond to four activities, and namely: 1.Selection: guides should point out objects of interest to the tourist, that is "those which they deem worthy of their [visitors'] attention". In fact selection will structure the tourists' attention. 2.Information: the guide should provide visitors with correct and detailed information. 3. Interpretation: the guide should produce interpretation according to a principle of 'naturalisation': "In its general form, transcultural interpretation takes the form of translation of the strangeness of a foreign culture into a cultural idiom familiar to the visitors". 4. Keying and Fabrication: a distinction is made between "keying" – a sort of performance to present as authentic what is in fact a "staged" attraction – and "fabrication" – when it becomes apparent that the attractions illustrated by the guide have been made up. However, this distinction appears to be set up more in terms of degree than kind, although fabrication is given a definite moral bias, when Cohen illustrates it as "a type of activity which does not meet with general approval" .

These aspects of the tourist guide's role seem to be perfectly suitable for translators and intercultural mediators too – particularly for those working in the field of tourism. As a matter of fact, three of them match rather closely Katan's Greimas-derived definition of the tripartite function of tourism discourse, consisting respectively of vouloir (to desire), savoir (to know) and pouvoir (to be able). These three functions or language modalities represent the promotional (vouloir), informative (savoir) and performative (pouvoir) aspects of texts. Katan makes clear that it is up to the translator to decide which function should prevail in any single text.

References

1. Katan D., 2012, "Translating the tourist gaze: from 'heritage?' and culture to actual encounter", Pasos 10:4, pp. 83-95.

2. Katan D., 2014, "Intercultural communication, mindful translation and squeezing 'culture' onto the screen", in Garzelli B. and Baldo M. (eds.), Subtitling and intercultural communication European languages and beyond, Edizioni ETS, Pisa, pp. 55-76.

3. Moscardo G., 1996, "Mindful visitors: Heritage and tourism", Annals of Tourism Research 23:2, pp. 376-397.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA INGLIZ TILINI O'QITISHDA ERTAK VA MULTIMEDIA TEXNOLOGIYALARINING AHAMIYATI

O'ktamova Xosiyatxon Davronbekovna

ADCHTI, 3-bosqich talabasi.
Jalilov Baxtiyor Tulanovich
ADCHTI, Ingliz tili o'qitishning integrallashgan
kusrsi kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda ingliz tilini o'qitishda ertaklar hamda multimedia texnologiyalaridan foydalanishning pedagogik ahamiyatiga bag'ishlangan. Etaklar orqali o'quvchilarning so'z boyligini oshirish, talaffuzni yaxshilash hamda kommunikativ nutq ko'nikmalarini rivojlantirish imkoniyatlar, shuningdek, multimedia texnologiyalaridan foydalanish dars jarayonini interaktiv tashkil etish, o'quvchilarning tinglash va ko'rish xotirasini faollashtirish hamda til o'rganish jarayonini samarali tashkil etishga yordam berishi asoslab berildi.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, ingliz tili, ertak, multimedia texnologiyalari, kommunikativ kompetensiya, til o'rganish, pedagogika.

Bugungi globallashuv jarayonida mamlakatimizda chet tillarini, ayniqsa ingliz tilini o'rganish zamonaviy ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ingliz tili xalqaro muloqot vositasi sifatida ta'lim, ilm-fan, texnologiya va madaniyat sohalarida keng qo'llaniladi. Shu sababli, yurtimiz ta'lim muassalarining boshlang'ich ta'lim bosqichida ingliz tilini samarali o'qitish o'quvchilarning kelajakdagi til kompetensiyasini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari psixologik jihatdan tasavvuri boy, qiziqishlari yuqori va yangi bilimlarni tez qabul qilish xususiyatiga ega bo'ladi. Shu sababli ularni o'qitishda an'anaviy metodlardan tashqari zamonaviy pedagogik yondashuvlardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, ertaklar va multimedia texnologiyalaridan foydalanish o'quv jarayonini yanada qiziqarli va samarali tashkil etishga yordam beradi.

Ertaklar bolalarning tasavvurini rivojlantiradi, nutq faoliyatini faollashtiradi hamda til o'rganish jarayonida tabiiy kommunikativ muhit yaratadi. Multimedia texnologiyalari esa matn, rasm, audio va video elementlarini birlashtirgan holda o'quv materiallarini tushunarli va esda qolarli shaklda taqdim etishga imkon beradi.

Ertaklarning boshlang'ich ta'limdagi roli.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun ertaklar sodda til, qiziqarli syujet hamda takrorlanuvchi iboralar bilan ajralib turadi. Shu sababli, ertaklar orqali til o'rganish jarayoni bolalar uchun qiziqarli va samarali bo'ladi. Ertaklar o'quvchilarning lug'at boyligini kengaytiradi, talaffuzni yaxshilaydi hamda grammatik tuzilmalardan foydalanish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ertaklarni tinglash va o'qish o'quvchilarning listening va reading ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi[1.226]. Bundan tashqari, ertaklar orqali o'quvchilarda axloqiy va ijtimoiy qadriyatlar ham shakllanadi.

Masalan, "The Lion and the Mouse" ertagi orqali do'stlik, mehr-muhabbat va o'zaro yordam kabi tushunchalar o'quvchilarga yetkaziladi.

Ertaklardan foydalanishning yana bir muhim jihati shundaki, ular dramatizatsiya, rolli o'yinlar hamda sahnalashtirish orqali o'qitilishi mumkin. Bunday metodlar o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishga yordam beradi. Shuningdek, ertaklar asosida tashkil etilgan interaktiv mashg'ulotlar o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi.

Multimedia texnologiyalarining ta'lim jarayonidagi ahamiyati.

Zamonaviy ta'lim tizimida multimedia texnologiyalaridan foydalanish samarali pedagogic vositalardan biri hisoblanadi. Multimedia texnologiyalari matn, grafika, audio va video elementlarini birlashtirib, o'quv jarayonini interaktiv tarzda tashkil etishga yordam beradi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun video ertaklar, animatsiyalar, interaktiv taqdimotlar hamda audio materiallar dars jarayonini yanada qiziqarli qiladi. Multimedia vositalari yordamida o'quvchilar yangi til materialini eshitish va ko'rish orqali tezroq o'zlashtiradi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, multimedia texnologiyalaridan foydalanish o'quvchilarning vizual va eshitish xotirasini mustahkamlaydi hamda yangi so'zlarni samarali o'zlashtirishga yordam beradi [2.39].

Shuningdek, multimedia texnologiyalari o'quvchilarning dars jarayonida faol ishtirok etishini ta'minlaydi hamda interaktiv o'qitish muhitini yaratadi. Bu esa til o'rganish jarayonini yanada samarali va qiziqarli qiladi.

Ertaklarni multimedia texnologiyalari bilan integratsiyalashgan holda qo'llash ingliz tilini o'qitishda samarali pedagogik yondashuvlardan biri hisoblanadi. Masalan, "The Three Little Pigs" ertagini animatsion video orqali namoyish etish mumkin. Keyinchalik o'quvchilar ertak qahramonlari ishtirokida sahnalashtirilgan rolli o'yinlarda qatnashib, yangi o'rganilgan so'zlarni amaliy ravishda qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Bunday yondashuv o'quvchilarda active learning jarayonini shakllantiradi hamda til o'rganish samaradorligini oshiradi. Shuningdek, ertak va multimedia vositalarining uyg'unligi o'quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantiradi hamda dars jarayonini yanada samarali tashkil etishga yordam beradi.

O'qituvchilar uchun amaliy tavsiyalar sifatida yutimizda boshlang'ich sinflarda ingliz tilini o'qitishda ertaklardan samarali foydalanish uchun quyidagi tavsiyalarni qo'llash maqsadga muvofiq:

o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos ertaklarni tanlash;

multimedia vositalari yordamida vizual va audio materiallardan foydalanish;

ertak asosida savol-javob mashqlarini tashkil etish;

dramatizatsiya va rolli o'yinlardan foydalanish;

o'quvchilarni ertak qahramonlari rolini ijro etishga jalb qilish.

Demak, boshlang'ich sinflarda ingliz tilini o'qitishda ertaklar va multimedia texnologiyalaridan foydalanish samarali pedagogik metod hisoblanadi. Ertaklar o'quvchilarning tasavvuri, so'z boyligi va nutq ko'nikmalarini rivojlantiradi. Multimedia texnologiyalari esa ta'lim jarayonini interaktiv va qiziqarli shaklda tashkil etishga yordam beradi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ertaklar va multimedia texnologiyalarini integratsiyalashgan holda qo'llash o'quvchilarning ingliz tiliga bo'lgan qiziqishini oshiradi, kommunikativ kompetensiyasini rivojlantiradi hamda til o'rganish samaradorligini sezilarlidarajada oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Anderson, R. (2017). Storytelling in English Language Teaching for Children. OxfordUniversity Press.

2. Chen, L. (2019). Multimedia in Primary Education: Enhancing English Learning. Routledge.

3. Cameron, L. (2001). Teaching Languages to Young Learners. Cambridge University Press.

ДУАЛЬНАЯ МОДЕЛЬ ОБУЧЕНИЯ КАК ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Ахметова Гузаль Хусниддиновна

Преподаватель филиал РГУ нефти и газа
(НИУ) им. И.М. Губкина в г. Ташкенте,

Аннотация: В статье рассматривается дуальная модель обучения как эффективный фактор повышения качества профессионального образования. Анализируются теоретические основы дуального подхода, его нормативно-правовое обеспечение и практические механизмы реализации. Обосновывается значимость дуального обучения для повышения конкурентоспособности выпускников и соответствия подготовки требованиям современного рынка труда.

Ключевые слова: дуальное обучение, профессиональное образование, компетентностный подход, качество образования, рынок труда, социальное партнёрство, профессиональные компетенции.

Современный этап социально-экономического развития характеризуется ускорением технологических процессов, цифровизацией производства и усилением требований к квалификации кадров. В этих условиях традиционная модель профессионального образования, основанная преимущественно на аудиторной подготовке, не всегда обеспечивает формирование у выпускников практико-ориентированных компетенций, соответствующих ожиданиям работодателей. Возникает необходимость в поиске эффективных механизмов интеграции образовательной и производственной сфер.

Одним из наиболее перспективных направлений модернизации системы профессионального образования выступает дуальная модель обучения, закреплённая в национальном законодательстве Республики Узбекистан как самостоятельная форма организации образовательного процесса [2]. Нормативное регулирование порядка её реализации отражено в Постановлении Кабинета Министров Республики Узбекистан № 163 от 29.03.2021 г. [4]. В научной литературе дуальное обучение — эффективный инструмент повышения качества подготовки специалистов и обеспечения соответствия образовательных результатов требованиям рынка труда [6].

Дуальная модель обучения представляет собой форму организации подготовки кадров, при которой теоретическое обучение в образовательной организации системно сочетается с практической деятельностью обучающихся на предприятии [2, 4]. В отличие от традиционной производственной практики, дуальное обучение предполагает постоянное и планомерное включение студента в профессиональную среду, что обеспечивает формирование устойчивых профессиональных навыков.

Методологической основой дуальной системы является компетентностный подход, ориентированный на результат образования [1]. Согласно теории контекстного обучения, эффективность подготовки возрастает при условии приближения учебного процесса к реальным условиям профессиональной деятельности.

Психолого-педагогический аспект дуального обучения связан с процессом профессионального самоопределения личности. Раннее включение обучающихся в производственную деятельность способствует формированию профессиональной идентичности, развитию ответственности и осознанию социальной значимости профессии. С управленческой точки зрения дуальная модель рассматривается как инструмент стратегического развития системы профессионального образования. Стратегический подход к подготовке кадров предполагает учёт долгосрочных потребностей экономики и активное участие работодателей в формировании содержания образовательных программ [6]. Предприятия участвуют в разработке учебных планов, предоставляют производственные площадки для практического обучения, обеспечивают наставничество и принимают участие в итоговой аттестации студентов.

Особый интерес представляет международный опыт реализации дуального обучения. Наиболее развитая модель функционирует в Германии, где система профессионального образования строится на основе институционального партнёрства

государства, бизнеса и образовательных учреждений. Исследования D. Euler подтверждают, что дуальная система способствует снижению уровня молодёжной безработицы и повышению конкурентоспособности выпускников. Практика Германии демонстрирует, что устойчивость модели обеспечивается нормативной регламентацией, чётким распределением обязанностей сторон и стандартизацией профессиональных квалификаций.

В условиях Республики Узбекистан развитие дуального образования рассматривается как приоритетное направление государственной политики в сфере профессионального образования. Нормативные документы определяют правовые механизмы взаимодействия образовательных организаций и предприятий, условия заключения договоров, а также требования к организации учебного процесса. Это создаёт институциональную основу для повышения качества подготовки кадров и их успешной интеграции в экономику страны.

Дуальная модель обучения является эффективным фактором повышения качества профессионального образования в условиях современной экономики. Её реализация обеспечивает органичное сочетание теоретической подготовки и практической деятельности, формирование профессиональной идентичности обучающихся и укрепление взаимодействия образовательных организаций с работодателями.

Список литературы

1. Вербицкий А. А. Компетентностный подход и теория контекстного обучения. — М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004.

2. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения. — Ростов н/Д: Феникс, 2004.

3. Постановление Кабинета Министров Республики Узбекистан от 29.03.2021 г. № 163 «О мерах по организации дуального обучения в системе профессионального образования».

ДУАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ КАК ЭФФЕКТИВНАЯ МОДЕЛЬ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ В НЕГОСУДАРСТВЕННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ И УЧЕБНЫХ ЦЕНТРАХ

Клеблеева Резеда,
докторант, преподаватель Андижанского
Государственного института иностранных языков.

Аннотация. В статье рассматривается роль дуального образования как эффективной модели подготовки специалистов в системе негосударственных образовательных учреждений и учебных центров. Анализируются особенности интеграции теоретического обучения и практической подготовки в условиях взаимодействия образовательных организаций и работодателей. Особое внимание уделяется опыту внедрения дуального образования в системе профессионального образования, а также реформам в сфере образования в Республике Узбекистан.

Ключевые слова: дуальное образование, негосударственные образовательные учреждения, учебные центры, профессиональная подготовка, рынок труда, образовательные реформы, Узбекистан.

Современные социально-экономические изменения требуют качественно нового уровня подготовки специалистов. В условиях глобализации экономики и технологического развития особую актуальность приобретает проблема соответствия образовательных программ требованиям современного рынка труда. Традиционная система образования, ориентированная преимущественно на теоретическое обучение, зачастую не обеспечивает

выпускников достаточным уровнем практических навыков и профессиональных компетенций.

В этой связи всё более широкое распространение получает модель дуального образования, которая предполагает интеграцию теоретического обучения в образовательном учреждении с практической подготовкой на предприятиях и в организациях. Данная модель обучения позволяет сократить разрыв между академическим образованием и реальными требованиями профессиональной деятельности.

Особую роль в развитии дуального образования играют негосударственные образовательные учреждения и учебные центры. В отличие от государственных организаций они обладают большей гибкостью в разработке образовательных программ и могут оперативно адаптировать образовательный процесс к потребностям рынка труда.

В последние годы в Республике Узбекистан реализуется масштабная программа реформирования системы образования, направленная на модернизацию профессиональной подготовки кадров. Одним из ключевых направлений данных реформ является развитие практико-ориентированного обучения и внедрение элементов дуальной системы образования.

Целью данной статьи является анализ роли дуального образования в деятельности негосударственных образовательных учреждений и учебных центров, а также исследование перспектив его развития в контексте образовательных реформ в Узбекистане.

Методологической основой исследования являются научные труды отечественных и зарубежных исследователей в области профессионального образования и дуального обучения. В ходе исследования были использованы следующие методы:

1.анализ научной и педагогической литературы;

2.сравнительный анализ международного опыта дуального образования;

3.системный анализ взаимодействия образовательных учреждений и работодателей;

4.обобщение практического опыта внедрения дуального обучения в негосударственных образовательных учреждениях.

Использование комплексного подхода позволило выявить основные особенности и преимущества дуальной модели образования, а также определить перспективы её развития в современных образовательных условиях.

Дуальное образование представляет собой систему профессиональной подготовки, основанную на сочетании теоретического обучения в образовательном учреждении и практической подготовки непосредственно на предприятии или в организации.

Исторически наиболее развитой моделью дуального образования считается немецкая система профессиональной подготовки, которая успешно функционирует уже несколько десятилетий. В рамках данной системы студенты одновременно проходят обучение в учебных заведениях и работают на предприятиях, где получают практический опыт и профессиональные навыки.

Основными принципами дуального образования являются:

1.интеграция теоретических знаний и практических навыков;

2.тесное сотрудничество образовательных учреждений и работодателей;

3.ориентация образовательных программ на потребности рынка труда;

4.развитие профессиональных компетенций обучающихся.

Современные исследования в области педагогики подчеркивают, что практико-ориентированное обучение значительно повышает эффективность образовательного процесса. Студенты, участвующие в программах дуального образования, демонстрируют более высокий уровень профессиональной подготовки и быстрее адаптируются к условиям трудовой деятельности.

Негосударственные образовательные учреждения и учебные центры играют важную роль в развитии системы профессионального образования. Их деятельность направлена на

подготовку специалистов в различных областях, включая информационные технологии, бизнес, иностранные языки, туризм и другие сферы.

Одним из ключевых преимуществ негосударственных образовательных организаций является гибкость образовательных программ. В отличие от государственных образовательных учреждений они могут быстрее реагировать на изменения в экономике и внедрять новые образовательные технологии.

Внедрение дуального образования в учебных центрах позволяет значительно повысить качество подготовки специалистов. Обучающиеся получают возможность применять теоретические знания в реальных условиях профессиональной деятельности, что способствует формированию практических навыков.

Кроме того, сотрудничество учебных центров с предприятиями позволяет формировать образовательные программы с учетом реальных потребностей работодателей.

В последние годы в Республике Узбекистан проводится масштабная модернизация системы образования. Основной целью реформ является повышение качества подготовки специалистов и приведение образовательных программ в соответствие с международными стандартами.

Одним из важных направлений реформ является развитие профессионального образования и внедрение практико-ориентированных моделей обучения. В частности, государственная политика в сфере образования предусматривает расширение сотрудничества между образовательными учреждениями и предприятиями.

В рамках данных реформ особое внимание уделяется развитию системы профессионального образования, включая создание современных учебных центров, внедрение новых образовательных программ и повышение квалификации преподавателей.

Негосударственные образовательные учреждения активно участвуют в данном процессе. Многие учебные центры внедряют элементы дуального обучения, организуя стажировки и практическую подготовку студентов на предприятиях.

Развитие дуального образования способствует повышению уровня занятости выпускников и формированию кадрового потенциала страны.

Внедрение дуального образования имеет ряд значительных преимуществ как для образовательных учреждений, так и для обучающихся и работодателей.

Интеграция теоретического и практического обучения способствует более глубокому усвоению учебного материала.

Студенты, прошедшие практическую подготовку на предприятиях, обладают необходимыми профессиональными навыками и опытом работы.

Сотрудничество образовательных учреждений и работодателей способствует формированию образовательных программ, ориентированных на реальные потребности экономики.

Работа в реальной профессиональной среде способствует развитию ответственности, коммуникационных навыков и способности к командной работе.

Несмотря на многочисленные преимущества, внедрение дуальной системы обучения сопровождается рядом трудностей.

Одной из основных проблем является недостаточное развитие механизмов сотрудничества между образовательными учреждениями и предприятиями. Не все работодатели готовы участвовать в образовательном процессе и принимать студентов на практическую подготовку.

Кроме того, внедрение дуального образования требует значительных организационных и финансовых ресурсов. Необходимо разработать эффективные модели взаимодействия между учебными центрами и предприятиями, а также обеспечить подготовку наставников и преподавателей.

Также важным аспектом является разработка нормативно-правовой базы, регулирующей процесс организации дуального обучения.

Перспективы развития дуального образования связаны с дальнейшим укреплением сотрудничества между образовательными учреждениями и работодателями.

Важным направлением является создание образовательных кластеров, объединяющих учебные центры, предприятия и исследовательские организации. Такое взаимодействие позволит более эффективно организовать процесс подготовки специалистов.

Кроме того, необходимо расширять использование цифровых образовательных технологий, которые могут дополнять традиционные формы обучения и повышать эффективность образовательного процесса.

В условиях глобализации экономики и роста конкуренции на рынке труда развитие дуального образования становится одним из ключевых факторов повышения качества профессиональной подготовки специалистов.

Таким образом, дуальное образование представляет собой эффективную модель подготовки специалистов, позволяющую интегрировать теоретические знания и практические навыки. Внедрение данной модели обучения способствует повышению качества образовательного процесса и формированию профессиональных компетенций обучающихся.

Негосударственные образовательные учреждения и учебные центры играют важную роль в развитии дуального образования благодаря гибкости образовательных программ и активному взаимодействию с работодателями.

Реформы системы образования в Республике Узбекистан создают благоприятные условия для дальнейшего развития практико-ориентированного обучения. Внедрение дуальной системы образования может стать одним из ключевых факторов повышения конкурентоспособности выпускников и развития кадрового потенциала страны.

Список литературы

1. Вербицкий А.А. Контекстное обучение в системе профессионального образования. — Москва: Высшая школа, 2019. — 256 с.

2. Зеер Э.Ф. Психология профессионального образования. — Екатеринбург: РГППУ, 2020. — 310 с.

3. Кузнецов В.И. Дуальное образование: зарубежный опыт и перспективы внедрения. — Москва: Академия, 2021. — 220 с.

TA'LIM JARAYONIDA TANQIDIY FIKRLASH KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH: NAZARIYA VA AMALIYOT UYG'UNLIGI

Jizzax Davlat pedagogika universiteti
III-bosqich Tayanch Doktoranti
Abdullayev Javohir

Annotatsiya: Mazkur maqolada ta'lim jarayonida tanqidiy fikrlash kompetensiyasini rivojlantirish masalalari nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Zamonaviy ta'lim tizimida shaxsning mustaqil, analitik va refleksiv fikrlash qobiliyatlarini shakllantirish ta'lim sifatini oshirishning muhim sharti sifatida e'tirof etiladi. Maqolada tanqidiy fikrlash kompetensiyasining mohiyati, uning pedagogik ahamiyati hamda ta'lim jarayonida samarali rivojlantirish yo'llari ilmiy manbalar asosida yoritilgan.

Kalit so'zlar: tanqidiy fikrlash, kompetensiya, ta'lim jarayoni, pedagogik texnologiya, innovatsion yondashuv.

Zamonaviy ta'lim tizimining rivojlanishi jamiyatda raqobatbardosh, mustaqil fikrlovchi, mas'uliyatli va ijodiy yondashuvga ega bo'lgan mutaxassislarni tayyorlash zaruriyatini yuzaga keltirmoqda. Shu nuqtai nazardan qaraganda, ta'lim jarayonida tanqidiy fikrlash

kompetensiyasini rivojlantirish masalasi pedagogika fanining muhim ilmiy-amaliy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Tanqidiy fikrlash kompetensiyasi shaxsning bilimlarni tayyor holatda qabul qilmasdan, ularni tahlil qilish, baholash, solishtirish va asosli xulosalar chiqarish qobiliyatini ifodalaydi [1].

Ushbu kompetensiyani rivojlantirishga xizmat qiluvchi pedagogik imkoniyatlar, metodlar va tashkiliy shart-sharoitlar ilmiy asosda yoritilishi muhim hisoblanadi.

Ilmiy-pedagogik adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, tanqidiy fikrlash kompetensiyasi murakkab va ko'p komponentli tuzilishga ega bo'lib, u bilish, refleksiya, mantiqiy tafakkur, baholash va ijodiy faoliyat elementlarini o'z ichiga oladi [2]. J. Dyui tanqidiy fikrlashni muammoli vaziyatlarni anglash va ularni hal etishga qaratilgan ongli tafakkur jarayoni sifatida ta'riflagan bo'lsa [3], R. Ennis ushbu jarayonni dalillarga asoslangan qaror qabul qilish qobiliyati bilan bog'laydi [4]. D. Halpern esa tanqidiy fikrlashni shaxsning intellektual kompetensiyasi sifatida talqin qilib, uni ta'lim jarayonida maxsus pedagogik shart-sharoitlar asosida rivojlantirish zarurligini ta'kidlaydi [5].

Ta'lim jarayonida tanqidiy fikrlash kompetensiyasini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari, avvalo, ta'lim mazmuni va uni tashkil etish shakllari bilan bevosita bog'liqdir. An'anaviy reproduktiv ta'lim usullari ta'lim oluvchilarning fikrlash faolligini yetarli darajada ta'minlay olmasligi sababli, zamonaviy pedagogika fanida interfaol, muammoli va kompetensiyaviy yondashuvlarga asoslangan metodlardan foydalanish zaruriyati yuzaga kelmoqda [6]. Kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayonida bilimlar amaliy faoliyat bilan integratsiyalashadi va bu holat tanqidiy fikrlashning rivojlanishiga qulay sharoit yaratadi.

Muammoli ta'lim texnologiyasi tanqidiy fikrlash kompetensiyasini rivojlantirishning eng samarali pedagogik imkoniyatlaridan biri sifatida e'tirof etiladi. Muammoli ta'lim jarayonida o'quvchilar tayyor bilimlarni qabul qiluvchi emas, balki bilimlarni mustaqil izlovchi va kashf etuvchi subyekt sifatida faoliyat yuritadi [7]. Muammoli vaziyatlar orqali ta'lim oluvchilarda savol berish, taxmin qilish, dalillarni tahlil qilish va mantiqiy xulosalar chiqarish ko'nikmalari shakllanadi. Bu esa tanqidiy fikrlash kompetensiyasining rivojlanishiga bevosita xizmat qiladi. Shu bilan birga, muammoli ta'lim jarayonida refleksiya mexanizmlarining yo'lga qo'yilishi ta'lim oluvchilarning o'z fikrlash faoliyatini baholashiga imkon yaratadi [8].

Ta'lim jarayonida interfaol metodlardan foydalanish ham tanqidiy fikrlash kompetensiyasini rivojlantirishning muhim pedagogik imkoniyatlaridan biridir. Munozara, debat, "aqliy hujum", keys-stadi, loyihaviy faoliyat kabi metodlar ta'lim oluvchilarning muloqot madaniyatini, asosli fikr bildirish va o'z pozitsiyasini himoya qilish qobiliyatini rivojlantiradi [9]. Ushbu metodlar orqali ta'lim jarayonida subyekt-subyekt munosabatlari shakllanib, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida hamkorlik muhiti yaratiladi. Natijada ta'lim oluvchilarning fikrlash faolligi oshib, tanqidiy fikrlash kompetensiyasi bosqichma-bosqich rivojlanadi.

Shuningdek, alohida e'tibor qaratilishi lozim bo'lgan jihatlardan biri bu o'qituvchining pedagogik faoliyatidir. Tanqidiy fikrlash kompetensiyasini rivojlantirish jarayonida o'qituvchi faqat bilim beruvchi emas, balki ta'lim oluvchilarning bilish faoliyatini boshqaruvchi, yo'naltiruvchi va rag'batlantiruvchi shaxs sifatida namoyon bo'ladi [10]. Shu sababli bo'lajak o'qituvchilarning o'zlarida tanqidiy fikrlash kompetensiyasini shakllantirish muhim ahamiyatga ega.

Tanqidiy fikrlovchi o'qituvchi ta'lim jarayonini muammoli vaziyatlar asosida tashkil eta oladi va o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Pedagogik imkoniyatlar tizimida baholash jarayoni ham muhim o'rin tutadi. An'anaviy baholash usullari ko'proq bilimlarni qayta aytib berishga yo'naltirilgan bo'lsa, zamonaviy baholash tizimi ta'lim oluvchilarning fikrlash faoliyatini, muammoni hal etish qobiliyatini va refleksiv ko'nikmalarini baholashga qaratilgan bo'lishi lozim [11]. Formativ baholash, o'z-o'zini baholash va o'zaro baholash usullari tanqidiy fikrlash kompetensiyasini rivojlantirishda samarali pedagogik vosita hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, ta'lim jarayonida tanqidiy fikrlash kompetensiyasini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari nazariya va amaliyot uyg'unligi asosida amalga oshiriladi. Muammoli ta'lim, interfaol metodlar, kompetensiyaviy yondashuv va refleksiv faoliyatni tizimli tashkil etish tanqidiy fikrlash kompetensiyasining samarali rivojlanishiga xizmat qiladi.

INGLIZ TILI O'QITISHDA A1 DARAJADAGI O'QUVCHILARNING LEKSIK KOMPETENSIYASINI O'YIN TEXNOLOGIYALRI ORQALI RIVOJLANTIRISH

G'aniyeva Honzodabegim Komiljon qizi
"Turon"universiteti magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada ingliz tili o'qitishda A1 darajadagi o'quvchilarning leksik kompetensiyasini o'yin texnologiyalari orqali rivojlantirish masalalari yoritilgan. Tadqiqotda o'yin metodlari yordamida o'quvchilarning so'z boyligini oshirish, motivatsiyasini kuchaytirish va o'rganish samaradorligini ta'minlashga e'tibor qaratilgan.

Kalit so'zlar: leksik kompetensiya, ingliz tili, A1 daraja, o'yin, texnologiyalar, o'qitish metodikasi, muloqot, metodlar, uslub.

Globallashuv davrida ingliz tili dunyo miqyosida muloqot vositasi sifatida tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Til o'rganish jarayonida leksik kompetensiya — ya'ni, o'quvchining so'z boyligi va uni to'g'ri qo'llash qobiliyati — tilni egallashning asosiy ko'rsatkichlaridan biridir. A1 darajadagi o'quvchilar uchun leksik bilimlarni o'zlashtirish ko'p hollarda zerikarli va murakkab kechadi. Shu sababli o'yin texnologiyalarini qo'llash ularning til o'rganish jarayonini yanada qiziqarli va samarali qiladi.

Til o'rgatish jarayonida A1 darajadagi o'quvchilar uchun juda samarali vosita hisoblangan 'Word Bingo', 'Memory Game', 'Guess the Word', 'Vocabulary Race' kabi interaktiv o'yinlardan foydalanib dars o'tish o'quvchilarning yangi so'zlarni yodlash tezligini, ularni nutqda qo'llash darajasini va umumiy ishtirokini oshirishga xizmat qiladi, natijada o'qituvchi tomonidan til o'rganuvchilarning so'z boyligini tabiiy tarzda oshirilishga, darsni qiziqarli tarzda otilishiga, ingliz tilini o'rganishda motivatsiyaning kuchaytirilishiga va ularning nutq faolligini rag'batlantirilishiga erishiladi.

Quyida biz har bir o'yinni A1 darajadagi o'quvchilarga bosqichma-bosqich qanday qo'llash mumkinligi haqida tushuncha beramiz.

1. Word Bingo (Bingo so'z o'yini)

Maqsad:Yangi so'zlarni eslab qolish va talaffuzni mustahkamlash.

Kerakli materiallar:Bingo kartalar (har bir kartada 9–16 ta so'z), o'qituvchi uchun so'zlar ro'yxati.

Tashkil etish:

1. O'qituvchi mavzuga doir 20–25 ta so'z tanlaydi (masalan: "Fruits", "Clothes", "Animals").

2. Har bir o'quvchiga so'zlar bilan to'ldirilgan Bingo kartalar tarqatiladi.

3. O'qituvchi so'zlarni tartibsiz o'qiydi yoki rasmni ko'rsatadi.

4. O'quvchilar o'z kartalaridagi mos so'zni belgilar bilan belgilaydi.

5. Kim birinchi bo'lib "BINGO!" deb aytsa — g'olib.

Natija: So'zlarni eslab qolish mustahkamlanadi, tinglab tushunish ko'nikmasi rivojlanadi.

2. Memory Game (Eslab qolish o'yini)

Maqsad: Yangi so'zlarni vizual va mantiqiy bog'lash orqali yod olish.

Kerakli materiallar: Kartochkalar (bir tomonda so'z, ikkinchisida rasm).

Tashkil etish:

1. Kartochkalar stol ustiga pastga qaratib teriladi.

2. O‘quvchilar navbat bilan 2 ta kartani ochishadi.
3. Agar rasm va so‘z mos kelsa — o‘quvchi juftlikni oladi va 1 ball.
4. Mos kelmasa — kartalar yana yopiladi.
5. Eng ko‘p juftlik to‘plagan o‘quvchi g‘olib bo‘ladi.
Natija: So‘z–ma’no bog‘lanishi mustahkamlanadi, e’tibor va xotira rivojlanadi.
3. Guess the Word (So‘zni top)
Maqsad: So‘z boyligini faol nutqda ishlatish va tasvirlash ko‘nikmasini rivojlantirish.
Kerakli materiallar:So‘z yozilgan kartochkalar yoki slaydlar.
Tashkil etish:
1. Bir o‘quvchi kartochkadan so‘zni oladi (masalan: “apple”), lekin uni aytolmaydi.
2. U so‘zni tasvirlaydi: “It is a fruit. It’s red or green. You can eat it.”
3. Boshqalar so‘zni topadi.
4. Kim topgan bo‘lsa, keyingi navbatni oladi.
Moslashtirish: A1 o‘quvchilar uchun oddiy so‘zlardan (animals, food, colors) boshlash.
Natija:So‘zlarni nutqda qo‘llash, gap tuzish va tinglashni rivojlantiradi.
4. Vocabulary Race (So‘z musobaqasi)
Maqsad:Yangi so‘zlarni faol ishlatish va jamoaviy ishlashni o‘rganish.
Kerakli materiallar: Doska yoki katta qog‘ozlar, markerlar.
Tashkil etish:
1. Sinf 2 yoki 3 guruhga bo‘linadi.
2. O‘qituvchi mavzuni aytadi: “Food”, “Jobs”, “Animals”.
3. Guruhlar navbat bilan doskaga shu mavzuga oid so‘zlarni yozishadi.
4. 1 daqiqa ichida eng ko‘p to‘g‘ri so‘z yozgan jamoa g‘olib bo‘ladi.
Variant: So‘zlarni rasmlar bilan bog‘lash yoki ularni gapda ishlatish orqali ball berish.
Natija: So‘zlarni eslab qolish, tez fikrlash, jamoaviylik va raqobat hissi shakllanadi.
Qo‘shimcha tavsiyalar:
Har bir o‘yindan so‘ng qisqa savol- javob o‘tkazish: “Bugun qaysi so‘zni o‘rganding?”, “Qaysi o‘yin senga yoqdi?”

O‘yinlarni haftasiga kamida 1–2 marta kiritish samarali.

Raqamli vositalar (Quizizz, Kahoot, Wordwall) orqali ham shu o‘yinlarni onlayn formatda o‘tkazish mumkin.

Tadqiqot davomida kuzatuv, tajriba, tahlil va so‘rovnoma metodlari qo‘llanildi. Tajriba Andijon voloyati Jalaquduq tumanidagi 13-son umumta’lim maktabining 6-sinf o‘quvchilari ishtirokida o‘tkazildi. Dars jarayonida ‘Word Bingo’, ‘Memory Game’, ‘Guess the Word’, ‘Vocabulary Race’ kabi interaktiv o‘yinlardan foydalanildi. O‘yinlar yordamida o‘quvchilarning yangi so‘zlarni yodlash tezligi, ularni nutqda qo‘llash darajasi va umumiy ishtiroki kuzatildi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, o‘yin texnologiyalaridan foydalanilgan guruhda o‘quvchilarning so‘z boyligi 35% ga oshgan. Ularning og‘zaki nutqda so‘zlarni faol ishlatish ko‘rsatkichlari ham sezilarli darajada yaxshilangan. O‘yin asosidagi darslarda o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishi va motivatsiyasi yuqori bo‘ldi. Bu esa o‘yin metodlarining leksik kompetensiyani rivojlantirishda samarali vosita ekanligini isbotlaydi.

O‘yin texnologiyalarining afzalligi shundaki, ular o‘quvchilarda raqobat, ijodkorlik va jamoaviylikni shakllantiradi. A1 darajadagi o‘quvchilar uchun o‘yinlar orqali so‘zlarni tabiiy muloqotda qo‘llash imkoniyati yaratiladi. Biroq o‘yinlarni tanlashda ularning yosh xususiyatlariga, mavzuga va dars maqsadiga mosligini hisobga olish muhimdir. Shuningdek, o‘qituvchining o‘yinlarni tashkil etishdagi roli va nazorati ham jarayon samaradorligiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Ingliz tili o‘qitishda o‘yin texnologiyalarini qo‘llash A1 darajadagi o‘quvchilarning leksik kompetensiyasini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Ular o‘quvchilarning o‘rganishga bo‘lgan qiziqishini oshiradi, o‘z fikrini erkin ifodalash va yangi so‘zlarni faol qo‘llash ko‘nikmasini shakllantiradi. Kelajakda ushbu yo‘nalishda metodik tavsiyalar ishlab chiqish va o‘yin texnologiyalarini raqamli muhitga integratsiya qilish maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar
1. Harmer, J. (2015). The Practice of English Language Teaching. Pearson Education.
2. Wright, A., Betteridge, D., & Buckby, M. (2006). Games for Language Learning. Cambridge University Press.
3. Richards, J.C., & Rodgers, T.S. (2014). Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge University Press.

HUQUQIY MATNLAR KORPUSIGA ASOSLANGAN SUN`IY INTELLEKT YORDAMIDA DUAL TA`LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISH MEXANIZMLARI

Altinova Fotimaxon Paxlavon qizi
Andijon Davlat Chet tillari instituti 1-bosqich doktoranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada Oliy ta'limda dual ta'lim jarayonida huquqiy matnlar bilan ishlashning amaliy va ilmiy jihatlari, AI-korpus yordamida matnni tahlil qilishning mexanizmlari va istiqbollari o'rganildi va AI-korpus (sun'iy intellekt asosidagi lingvistik korpus) yordamida huquqiy matnlarning sintaktik va semantik xususiyatlari tahlil qilindi. Tadqiqotning asosiy maqsadi — O'zbek qonunlari tilini antroposentrik yondashuv asosida o'rganish jarayonini dual ta'lim bilan uyg'unlashtirish va AI-korpusning amaliy samaradorligini aniqlash.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, "O'zbekiston Respubliksining Yangi Konstitutsiyasi", huquqiy matnlar, AI-korpus, antroposentrik tahlil, normativ til.

"Bugungi kunda yangi texnologiyalar, raqamli bilim va sun'iy intellekt sohasidagi ko'nikmalarga ega bo'lgan mutaxassislarni tayyorlash — bu mustaqil, farovon va raqobatbardosh jamiyat qurishning eng muhim sharti."- Sh.M.Mirziyoyev.

Hozirgi globallashuv sharoitida mamlakatimizning barcha tarmoq va sohalaridagi keng ko'lamli islohotlar, xususan, ijtimoiy sohaning asosi hisoblangan ta'lim tizimidagi islohotlar ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu bois, ta'lim sohasidagi islohotlar orasida oliy ta'lim tizimidagi o'zgarishlar asosiy O'rinni egallaydi.

Bugungi kunda milliy iqtisodiyotning rivojlanishida rivojlangan davlatlarning ta'lim tizimini o'rgangan holda nazariy ta'lim bilan bir vaqtda korxona va tashkilotlarda ish faoliyatini olib borish imkoniyatini beruvchi "Dual ta'lim"-O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi qonunining 15-moddasida ta'lim olish shakllaridan biri sifatida kiritilgan, shuningdek, mazkur qonunning 17-moddasida esa "Dual ta'lim"ni tashkil etish tartibi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanishi ham ta'kidlab O'tilgan. Ta'kidlash joizki, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 16- yanvardagi "Oliy ta'lim tizimida dual ta'limni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 14-son qarori bilan "Oliy ta'lim tizimida dual ta'limni tashkil etish tartibi to'g'risida Nizom" tasdiqlandi.

Oliy ta'lim tizimida dual ta'lim modeli talabalarni real ish jarayoniga yaqinlashtiruvchi samarali vosita hisoblanadi. Huquq yo'nalishida esa talabalar ko'pincha murakkab normativ matnlar, rasmiy terminologiya va qattiq sintaktik tuzilmalarga duch keladi. Shu sababli ular matnni tushunishda qiyinchilikka duchor bo'ladi va amaliy jarayonda xatolarga yo'l qo'yishi mumkin.

Shu nuqtai nazardan, AI-korpusdan foydalanish dual ta'lim jarayonini ilmiy-amaliy jihatdan boyitadi. Talabalar matnni tahlil qilish, terminlarni ajratish, ijtimoiy-subyektiv komponentlarni anglash ko'nikmalarini shakllantiradi.

Tadqiqotda sun`iy intellekt asosidagi uch bosqichli lingvistik tahlildan foydalanildi:

1. **Chastotaviy tahlil** — asosiy leksik birliklar va modal fe'llarning takrorlanish darajasi aniqlandi.

2. **Semantik klasterlash** — “inson”, “huquq”, “majburiyat”, “ta’lim” kabi antroposentrik birliklar o‘zaro yaqinlik darajasiga ko‘ra guruhlandi.
3. **Konstitutsiyadagi ta’limga oid normalarning AI-ekstraksiyasi** — matndagi ta’lim, kadrlar, bilim va kasbiy rivojlanishga oid terminlar ajratildi.

Konstitutsiyadagi eng faol birliklar inson, huquq va erkinlik atrofida jamlangan.

Modal fe’llarning semantik vazifasi

Modal birlik	Chastota	Semantik vazifa
Taqiqlanadi	56	Normativ cheklov
Huquqli	74	Subyekt vakolati
Majbur	62	Yuridik majburiyat
Ta’minlaydi	88	Davlat zimmadagi kafolat
Rag‘batlantiriladi	17	Ilm-fan va ta’limga ijobiy turtki

Antroposentrik birliklarning AI-klasteri
AI asosidagi semantik klasterlash natijalari

Klaster	Asosiy birliklar	Umumiy mazmun
1-klaster: Inson qadri	inson, erkinlik, sha’n, daxlsizlik	Inson manfaatlari davlat siyosatida markazda
2-klaster: Huquqiy mas’uliyat	majburiyat, javobgarlik, qonun, taqiqlanadi	Normativ tizimning barqarorligi
3-klaster: Ijtimoiy rivojlanish	ta’lim, fan, yoshlar, mehnat	Kadrlar tayyorlash va ta’lim tizimi ustuvorligi

Konstitutsiyada “ta’lim” so‘zining 82 marta uchrashi — ta’lim siyosatidagi tub burilishning eng yorqin ko‘rinishidir. Ayniqsa “rag‘batlantiriladi”, “ta’minlaydi” kabi modal birliklar ishlab chiqarish korxonalari, oliy ta’lim muassasalari va yosh mutaxassislarga qo‘yilgan ijtimoiy ishonchni ifodalaydi.

AI yordamida amalga oshirilgan tahlil dual ta’limning nafaqat pedagogik, balki huquqiy asosga ham ega ekanini ko‘rsatdi. Bu esa tizimning kelajakdagi istiqboli haqida ijobiy tasavvurni mustahkamlaydi.

- Talabalar avval matnni faqat o‘qishardi, endi tahlil qiladilar.
- AI-korpus yordamida talabalar tushunish ko‘rsatkichi 20% dan 74% gacha oshdi.
- Talabalar terminlar va normativ modullarni amaliy misollar bilan bog‘lab ishlashni O‘rgandilar.

Tadqiqotning amaliy natijalari ham bevosita hayot bilan bog‘liq:

- AI yordamida huquqiy matnlarni tahlil qilish qonun loyihalarini puxta va aniqlangan shaklda ishlab chiqishga xizmat qiladi;
- fuqarolar uchun tushunarliroq huquqiy til yaratishga yordam beradi;
- tilshunos, huquqshunos va qonun ijodkorlari uchun bir xil platforma yaratadi;
- davlat boshqaruvi jarayonida matnlarni standartlashtirish imkoniyatini beradi.

1. “LawEdu-AI” nomli O‘quv-trening platformasi yaratish.
2. Ishlab chiqarish — OTM — Talaba uchligini bog‘lovchi AI-monitoring tizimi
3. “Huquqiy til klinikasi” (Legal Language Clinic) tashkil etish.
4. Qonun matnlarining dual ta’limga oid bo‘limlari bo‘yicha AI-ekstraksiyaga asoslangan “normativ xarita” yaratish.
5. Dual ta’limga oid huquqiy terminlar uchun mikro-korpus yaratish.

Talabalar real huquqiy matnlarni tahlil qilib o‘rganadi — bu esa amaliy kuchaytiradi, mustahkamlovchi vositaga aylanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro`yxati:
1. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi(yangi tahrir).- Toshkent, 2023.
2. Mirziyoyev Sh. “Yangi O‘zbekiston strategiyasi”. Toshkent, 2021.
3. Nuriddinov, A. Sun’iy intellekt va pedagogik monitoring. *Ta’lim va Innovatsiyalar* jurnal, 3(4), 2022. 45–57.

ZAMONAVIY JAMIYATDA OLIY TA’LIM TIZIMINING ASOSIY VAZIFASI

Andijon davlat chet tillar institutI talabasi
Ibroximova Muxlisa
Ilmiy rahbar: Qozoqboyeva Dilfuzaxon

Annotatsiya. Mazkur tezisda oliy ta’lim tizimida dual ta’lim modelining nazariy asoslari, iqtisodiy ahamiyati hamda mehnat bozori talablariga moslashishdagi roli tahlil qilinadi. Dual ta’limning innovatsion rivojlanish, kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish va yoshlar bandligini ta’minlashdagi o‘rni yoritiladi. .

Kalit so‘zlar: dual ta’lim, integratsiya, kompetensiya, mehnat bozori, innovatsion rivojlanish, hamkorlik, kasbiy ta’lim.

Zamonaviy jamiyatda oliy ta’lim tizimining asosiy vazifasi – raqobatbardosh, amaliy ko‘nikmaga ega mutaxassislarni tayyorlashdan iborat. An’anaviy ta’lim modeli asosan nazariy bilim berishga qaratilgan bo‘lsa, bugungi iqtisodiy sharoit amaliy tajribaga ega kadrlarni talab etmoqda.

Shu bois dual ta’lim modeli nazariya va amaliyotni uyg‘unlashtiruvchi samarali tizim sifatida e’tirof etilmoqda. Ushbu model talabaning o‘qish jarayonidayoq ishlab chiqarish muhitiga kirib borishini ta’minlaydi.

Dual ta’limning mazmun-mohiyati

Dual ta’lim – bu ta’lim muassasasi va ish beruvchi o‘rtasidagi hamkorlik asosida tashkil etiladigan, nazariy ta’lim bilan bir qatorda ishlab chiqarish amaliyotini ham o‘z ichiga olgan ta’lim shaklidir.

Mazkur model quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

Nazariya va amaliyot integratsiyasi

Davlat va xususiy sektor hamkorligi

Talabaning ishlab chiqarish jarayonida faol ishtiroki

Natijaga yo‘naltirilgan baholash tizimi

Dual ta’lim jarayonida talaba nafaqat bilim oladi, balki real ish tajribasiga ega bo‘ladi.

Xalqaro tajriba

Dual ta’lim tizimi ayniqsa Germaniyada keng rivojlangan bo‘lib, bu mamlakatda korxonalar va ta’lim muassasalari o‘rtasidagi hamkorlik mustahkam yo‘lga qo‘yilgan. Talabalar haftaning ma’lum kunlari o‘qishsa, qolgan kunlari ishlab chiqarishda faoliyat yuritadilar.

Shuningdek, Shveytsariyada yoshlarning katta qismi aynan dual tizim orqali kasb egallaydi. Janubiy Koreyada esa sanoat korxonalari bilan integratsiyalashgan ta’lim modeli iqtisodiy o‘sish omillaridan biri sifatida qaraladi.

Bu tajribalar dual ta’limning samaradorligini isbotlab bermoqda.

Dual ta’limning afzalliklari

Talabalar uchun:

•Amaliy ko‘nikma va ish tajribasi

•Bandlik kafolatining oshishi

•O‘qish davrida daromad olish imkoniyati

Oliy ta’lim muassasalari uchun:

•O‘quv dasturlarining amaliyotga moslashuvi

•Ish beruvchilar bilan barqaror aloqalar

•Bitiruvchilarning bandlik ko‘rsatkichining oshishi

Korxonalar uchun:

•O‘z ehtiyojiga mos mutaxassis tayyorlash

•Moslashuv xarajatlarining kamayishi

•Mehnat unumdorligining ortishi

Muammolar va ularni hal etish yo‘llari

Dual ta’limni joriy etishda quyidagi muammolar kuzatilishi mumkin:

•Korxonalar sonining yetarli emasligi

•Tajribali mentorlar yetishmasligi

•O‘quv yuklamasining noto‘g‘ri taqsimlanishi

Xulosa

Dual ta’lim oliy ta’lim tizimida nazariya va amaliyotni integratsiyalashning samarali shaklidir. Ushbu model yoshlarning bandligini ta’minlash, mehnat bozori talablariga mos mutaxassislar tayyorlash hamda iqtisodiy rivojlanishni qo‘llab-quvvatlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kelgusida dual ta’limni yanada takomillashtirish orqali innovatsion, raqobatbardosh kadrlar tayyorlash imkoniyati kengayadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1.O‘zbekiston Respublikasi. “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun. – Toshkent: 2020-yil 23-sentabr, O‘RQ-637-son. – 12 b.

2.O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Dual ta’lim tizimini joriy etish to‘g‘risida Qaror. – Toshkent, 2025-yil 16-yanvar, 14-son. – 8 b.

3.Xoliqov A. A. Kasbiy pedagogika. – Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti, 2021. – 2-nashr. – 256 b. (45–52-betlar).

YUQORI MALAKALI KADRLAR TAYYORLASH MASALALARI HAMDA TIZIMDAGI MAVJUD MUAMMOLAR VA ULARNING YECHIMLARI

ADCHTI. Yapon tili yo'nalishi 101-guruh talabasi
Arabboyeva Sug'diyona Olimjon qizi
Ilmiy rahbar: Mamatxanov Xumoyun

Annotatsiya: Ushbu maqolada oliy ta’lim muassasalarida dual ta’lim modelini joriy etishning tashkiliy-huquqiy mexanizmlari va uning istiqbollari tahlil qilinadi. Shuningdek, nazariya va amaliyot uyg‘unligini ta’minlash orqali yuqori malakali kadrlar tayyorlash masalalari hamda tizimdagi mavjud muammolar va ularning yechimlari ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: dual ta’lim, oliy ta’lim, integratsiya, mehnat bozori, kadrlar tayyorlash, amaliyot, innovatsiya, ijtimoiy hamkorlik.

Bugungi globallashuv va jadal texnologik taraqqiyot davrida oliy ta’lim tizimi oldida mehnat bozorining real talablariga javob bera oladigan kadrlar tayyorlash vazifasi turibdi. An’anaviy ta’lim tizimi ko‘p hollarda nazariy bilimlar bilan amaliy ko‘nikmalar o‘rtasidagi tafovutni bartaraf eta olmayotgani sir emas. Bu muammoning samarali yechimi sifatida Germaniya ta’lim tajribasida o‘zini oqlagan "dual ta’lim" modeli namoyon bo‘lmoqda. O‘zbekistonda ham oliy ta’limni transformatsiya qilish jarayonida dual ta’lim tizimini joriy etish ustuvor yo‘nalishlardan biri sifatida belgilanmoqda.

Dual ta’lim – bu nazariy bilimlar ta’lim muassasasida, amaliy ko‘nikmalar esa bevosita ish joyida (korxonada) egallanadigan ta’lim modelidir. Bu tizimda talaba ham o‘quvchi, ham ishchi maqomiga ega bo‘ladi. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 29-martdagi 163-son qarori bilan tasdiqlangan "Professional ta’lim tizimida dual ta’limni tashkil etish tartibi to‘g‘risida"gi Nizom ushbu sohadagi dastlabki huquqiy qadam hisoblanadi.

Garchi bu tizim dastlab professional ta'lim (kollej va texnikumlar) uchun mo'ljallangan bo'lsa-da, bugungi kunda oliy ta'lim muassasalarida (OTM) ham muhandislik, agrotexnologiya va xizmat ko'rsatish sohalarida keng tatbiq etilmoqda. Dual ta'limning asosiy mexanizmi — ta'lim muassasasi, talaba va ish beruvchi o'rtasidagi uch tomonlama shartnomaga asoslanadi.

Dual ta'limni muvaffaqiyatli joriy etish uchun quyidagi mexanizmlarni shakllantirish talab etiladi:

1. O'quv dasturlarini moslashtirish: OTM o'quv rejasidagi nazariy fanlar hajmini qisqartirmasdan, ularni amaliyot bilan bog'liq holda optimallashtirishi zarur. Bunda o'quv yuklamasining taxminan 60-70 foizi bevosita ishlab chiqarish korxonasida o'tiladi.
2. Mentorlik (ustoz-shogird) tizimi: Korxonada talabaga biriktirilgan malakali mutaxassis — mentor (ustoz) uning amaliy ko'nikmalarini shakllantirish uchun mas'ul bo'ladi.
3. Moddiy-texnik integratsiya: Korxonalar o'z laboratoriyalari va zamonaviy uskunalarini ta'lim jarayoni uchun taqdim etadi, OTM esa o'z navbatida korxona xodimlarining malakasini oshirishga ko'maklashadi.

Hozirgi kunda dual ta'limni OTMlarda keng joriy etishda ayrim to'siqlar mavjud. Birinchidan, ko'plab ishlab chiqarish korxonalarida talabalarni o'qitish uchun zaruriy pedagogik salohiyatga ega kadrlar yetishmaydi. Ikkinchidan, ish beruvchilarning talabaga ish haqi to'lash va ijtimoiy paketlar bilan ta'minlash borasidagi iqtisodiy rag'batlantirish tizimi yetarli darajada rivojlanmagan.

Biroq, istiqbolda dual ta'lim tizimi quyidagi natijalarni beradi:

–Bitiruvchilarning bandlik darajasi 100% ga yaqinlashadi;

–Davlat byudjetining ta'lim uchun sarflanadigan xarajatlari kamayadi (chunki korxonalar ham investitsiya kiritadi);

–Iqtisodiyotning real sektori uchun "tayyor" mutaxassislar yetkazib beriladi.

Xulosa o'rnida shuni aytishimiz joizki, Oliy ta'lim muassasalarida dual ta'lim modelini joriy etish shunchaki ta'lim shaklini o'zgartirish emas, balki ta'lim va mehnat bozori o'rtasidagi uzviylikni ta'minlovchi strategik islohotdir. Mazkur modelni rivojlantirish uchun korxonalar uchun soliq imtiyozlarini kengaytirish va mentorlarni tayyorlashning maxsus kurslarini tashkil etish maqsadga muvofiqdir. Dual ta'lim — O'zbekiston oliy ta'lim tizimining raqobatbardoshligini oshirishdagi eng samarali yo'llardan biri bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Professional ta'lim tizimida dual ta'limni tashkil etish tartibi to'g'risida"gi 163-son qarori. – Toshkent: 2021-yil 29-mart. 4-7-betlar.

2. Majidov I.U. Oliy ta'limda innovatsion faoliyat va masofaviy ta'lim texnologiyalari. – Toshkent: O'qituvchi, 2022. 112-bet.

3. Rauner F. Duale Ausbildung: Theoretische Grundlagen und internationale Perspektiven. – Berlin: Springer, 2020. S. 45-48.

PROFESSIONAL TA'LIMDA NAZARIYA VA AMALIYOT

Anvarova Rayhona Elmurodjon qizi
Student of Andijan State Institute of Foreign Languages,
Supervizer Iminova Shahnozabegim Bahodirovna

Annotatsiya: Mazkur maqolada professional ta'lim tizimida nazariy bilimlar va amaliy ko'nikmalar uyg'unligini ta'minlash masalalari yoritilgan. Zamonaviy mehnat bozori talablariga mos mutaxassis tayyorlashda amaliyotga yo'naltirilgan ta'limning ahamiyati, dual ta'lim elementlari hamda o'quv-ishlab chiqarish integratsiyasining pedagogik jihatlari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: professional ta'lim, nazariya, amaliyot, kompetensiya, dual ta'lim, malaka, mehnat bozori, kasbiy tayyorgarlik.

Bugungi kunda jamiyatning iqtisodiy rivojlanishi ko‘p jihatdan malakali mutaxassislar tayyorlash sifatiga bog‘liq. Ayniqsa professional ta’lim tizimida faqat nazariy bilim berish yetarli emas. Mehnat bozori ish beruvchilardan ishlab chiqarish jarayoniga darhol moslasha oladigan, mustaqil ishlay oladigan va amaliy ko‘nikmaga ega kadrlarni talab qilmoqda.Shu sababli professional ta’limda nazariya va amaliyotning o‘zaro bog‘liqligini ta’minlash dolzarb pedagogik muammolardan biri hisoblanadi.

Nazariya — bu o‘quvchiga kasbning ilmiy asoslarini, qonuniyatlarini, texnologik jarayonlarni tushuntiruvchi bilimlar tizimidir.Amaliyot esa — olingan bilimlarni real ish jarayonida qo‘llash orqali hosil qilinadigan ko‘nikma va malakalardir.Pedagogika fanida quyidagi qoida mavjud:“Nazariyasiz amaliyot — ko‘r, amaliyotsiz nazariya — samarasiz.”Ya’ni o‘quvchi texnologiyani tushunmasdan bajaradigan ishni mukammal o‘rganolmaydi, faqat nazariya bilan esa mutaxassis bo‘lib yetishmaydi.Professional ta’limda ularning o‘zaro bog‘liqligi. Professional ta’limning asosiy maqsadi — kompetent mutaxassis tayyorlash. Kompetensiya 3 qismdan iborat:Bilim (nazariya)Ko‘nikma (amal), Malaka (tajriba)Agar o‘quvchi faqat ma’ruza eshitsa:u biladi, lekin bajara olmaydi.Agar faqat ishlab ko‘rsa:u takrorlaydi, lekin tushunmaydi.Faqat nazariya va amaliyot birlashgandagina haqiqiy kasbiy kompetensiya shakllanadi.Amaliyotga yo‘naltirilgan o‘qitishning ahamiyati

Amaliyotga yo‘naltirilgan ta’lim quyidagi imkoniyatlarni beradi:

o‘quvchilarda kasbga qiziqish ortadi, mustaqil fikrlash shakllanadi, muammo yechish qobiliyati rivojlanadi,ish joyiga moslashish tezlashadi, bitiruvchilar bandligi oshadi. Shuningdek, amaliy mashg‘ulotlar davomida o‘quvchilar:asbob-uskunalar bilan ishlashni,xavfsizlik qoidalarini,jamoada ishlashni o‘rganadilar.Dual ta’lim — nazariya va amaliyot integratsiyasi.Professional ta’limda eng samarali usullardan biri dual ta’lim modeli hisoblanadi. Unda o‘quvchi:haftaning bir qismi ta’lim muassasasida (nazariya)qolgan qismi — korxonada (amaliyot)‘qiydi.Dual ta’limning afzalliklari:haqiqiy ish tajribasi paydo bo‘ladi.ish beruvchi o‘zi kadr tayyorlaydi, bitiruvchi ishga tayyor bo‘ladi.Ishsizlik kamayadi. Bu tizim Germaniya, Avstriya va Shveytsariyada juda samarali ishlamoqda.O‘qituvchining roli, Professional ta’limda o‘qituvchi endi faqat ma’ruza o‘qiydigan shaxs emas, balki:instruktor,mentor, amaliyot rahbari, maslahatchi bo‘lishi kerak.

O‘zbekistonda dual ta’limning joriy etilishI O‘zbekistonda bu tizim davlat siyosati darajasiga ko‘tarildi. Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 29-martdagi 163-sonli qarori professional ta’limda dual tizimni joriy etish uchun huquqiy asos bo‘lib xizmat qildi. An’anaviy model – bilim manbai: kitob va ma’ruza, natija: nazariy bilimga ega bitiruvchi.Dual model – bilim manbai: real ish jarayoni, natija: tayyor mutaxassis.

Tizimni kengaytirishda quyidagi omillarga e’tibor qaratish lozim:

– Dual ta’lim bo‘yicha dars beruvchi pedagoglarning malakasini oshirish.– Korxonalar va ta’lim muassasalari o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish.– O‘quv rejalarni ish beruvchi talablariga moslashtirish.– Talabaning korxonadagi faoliyatini baholashning shaffof tizimini yaratish.

Dual ta’lim modeli O‘zbekiston iqtisodiyotining kadrlar bilan bog‘liq muammolarini yechishda strategik ahamiyatga ega. Ushbu tizim bitiruvchilarning ishga joylashish darajasini oshiradi. Xulosa qilib aytganda, professional ta’lim samaradorligi nazariya va amaliyotning uyg‘unligiga bog‘liq. Amaliyot bilan mustahkamlanmagan nazariy bilim kadrni raqobatbardosh mutaxassisga aylantira olmaydi. Shuning uchun zamonaviy professional ta’lim tizimi ishlab chiqarish bilan integratsiyada tashkil etilishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni.
2.Musurmonova O. Professional pedagogika. – Toshkent.
3.Nazarova N. Kasbiy ta’lim metodikasi. – T.: O‘qituvchi.

CHET TILLARINI O‘QITISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR VA JAHON TAJRIBASI

Andijon davlat chet tillari instituti.
Arab tili yo‘nalishi 302-guruh talabasi
Turg‘unova Zahroxon Zoxirjon qizi.
Ilmiy rahbar: Nilufarxon Murxanova

Annotatsiya. Ushbu maqola chet tillarini o'qitishda qo'llanilayotgan innovatsion yondashuvlar va jahon tajribasini o'rganadi. Maqolada texnologiyalardan foydalanish, muloqotga asoslangan o'qitish, loyiha asosidagi o'rganish va shaxsiy o'rganish kabi zamonaviy usullar tahlil qilinadi. Shuningdek, Kanada,Finlyandiya va Janubiy Koreya kabi mamlakatlarning til o'qitishdagi muvaffaqiyatli tajribalari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: *chet tillarini o'qitish, innovatsion yondashuvlar, jahon tajribasi, texnologiya, muloqotga asoslangan o'qitish, loyiha asosidagi o'rganish, shaxsiy o'rganish.*

Globalizatsiya davrida chet tillarini o'rganish har qachongidan ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Dunyo miqyosida muloqot qilish, xalqaro hamkorlikni rivojlantirish va madaniy almashinuvni kuchaytirish uchun chet tillarini bilish zarur. Shuning uchun ham chet tillarini o'qitishda innovatsion yondashuvlar va jahon tajribasini o'rganish dolzarb masalalardan biridir.

Texnologiyadan foydalanish:

Zamonaviy texnologiyalar chet tillarini o'rganishni yanada interaktiv, qiziqarli va samarali qiladi.Mobil ilovalar (Duolingo, Babbel, Memrise) o'yinlashtirilgan o'rganish orqali so'z boyligini oshirish, grammatikani o'rganish va talaffuzni yaxshilashga yordam beradi.Onlayn platformalar (Coursera, edX, YouTube) turli xil o'quv materiallari, video darslar va interaktiv mashqlarni taqdim etadi.Virtual reallik (VR) o'quvchilarga o'rganilayotgan til muhitiga tushib qolishga va amaliy ko'nikmalarini rivojlantirishga imkon beradi.

Muloqotga asoslangan o'qitish:

Bu yondashuv til o'rganuvchilari haqiqiy hayotiy vaziyatlarda muloqot qilishlariga e'tibor qaratadi.Sinf mashg'ulotlari suhbatlar, rol o'yinlari, guruh loyihalari va munozaralar kabi interaktiv faoliyatlarni o'z ichiga oladi. O'quvchilar tilni grammatik qoidalarini yodlash o'rniga, uni amalda qo'llash orqali o'rganadilar.

Loyiha asosidagi o'rganish:

O'quvchilar ma'lum bir tilni o'rganish uchun loyihalarda ishtirok etadilar.Masalan, ular chet tilida taqdimot tayyorlashlari, qisqa film suratga olishlari, veb-sayt yaratishlari yoki tadqiqot loyihasini amalga oshirishlari mumkin.Loyiha asosidagi o'rganish o'quvchilarning mustaqil o'rganish, tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Shaxsiy o'rganish:

O'qituvchilar har bir o'quvchining ehtiyojlari, qiziqishlari va o'rganish uslublariga moslashtirilgan o'quv dasturlarini yaratadilar.Bu o'quvchilarga o'z tezligida o'rganish va o'zlariga qiziqarli bo'lgan mavzularga e'tibor qaratish imkonini beradi.Shaxsiy o'rganish o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi va ularning o'z-o'zini o'rganish qobiliyatini rivojlantiradi.

Kanadada maktab ta’limi uch bosqich: 1–6-sinf – boshlang‘ich, 7–9 – o‘rta hamda 10–12 – yuqori sinfga bo‘linadi. Boshlang‘ichda bola unchalik zo‘riqmay, emin-erkin o‘qisa-da, o‘rta va yuqori sinflarga borib haqiqiy “jang” boshlanadi – maktabdagi baho va ko‘rsatkichlariga qarab ertaga universitet, institutga kira oladi. Aynan oxirgi uch yil –10–12-sinflardagi natija kelajakda muhim rol o‘ynaydi. Chunki Kanada maktablarini tamomlagan o‘quvchi oliy ta’limni davom ettirish uchun O‘zbekistondagidek repetitorda tayyorlanib, alohida imtihon topshirmaydi. Maktabdagi bahosi, reytingi va volont-yorlik ishlari talaba bo‘lish-bo‘lmasligini belgilaydi.Ta’lim tizimida yagona darslik, ikki yilda bir yangi-lanadigan kitoblar degan tushuncha yo‘q. Har bir o‘qituvchi tanlagan metodi va provinsial o‘quv dasturi-ga qarab tarqatma materiallar bilan mashg‘ulot o‘tadi. O‘qituvchi o‘quvchidan hamisha “nega, nima

uchun, nega bunday, qanday qilib?" degan savollarni ko'proq berishini so'raydi.U yerda forma emas,bilim biamchi!Maktab formasi yo'q.Hamma o'zi qulay bo'lgan kiyimda kelaveradi.

Finlyandiyada ta'limning asosiy maqsadi — ijtimoiy kelib chiqishidan qat'i nazar barcha bolalar uchun sifatli ta'lim xizmatlaridan foydalanish imkoniyatini ta'minlash, ularni jamiyatning faol fuqarolari sifatida voyaga yetkazish va mustaqil hayotga tayyorlashdan iborat. Mamlakatda bepul maktabgacha ta'lim va umumiy o'rta ta'lim barcha uchun kafolatlangan.Finlyandiya ta'lim tizimi barcha uchun teng ta'lim imkoniyatlarini taklif etishga qaratilgan.Undan tashqari,hukumat o'quvchilar va o'qituvchilarning sog'ligiga katta e'tibor qaratadi.O'qituvchilar faoliyati baholanmaydi, tekshiruvlardan o'tkazilmaydi. Ya'ni o'qituvchilarga hisobdorlik emas, mas'uliyat yuklanadi. O'qituvchilar tayyorlash tizimining uzluksizligi va sifati sababli faoliyatlari davomida ularga erkinlik: o'qitish usullari va o'quv materiallarini milliy va mahalliy darajadagi o'quv dasturlari asosida mustaqil tanlash huquqi beriladi.

Janubiy Koreyada ingliz tilini o'rganishga katta e'tibor beriladi.Ko'pgina o'quvchilar xususiy til kurslariga qatnashadi va xorijda o'qish imkoniyatlaridan foydalanadilar.Janubiy Koreya ta'lim tizimi til o'rganishda raqobatbardosh muhitni yaratadi.Davlat ma'muriy organlari bolaning dastlabki yillaridan to o'rta maktabdagi so'nggi yiligacha butun o'quv jarayonini aniq shakllantiradi va nazorat qiladi. Matematikaga, koreys va ingliz tillariga, aniq fanlarga va jamiyat fanlariga ustunlik beriladi. Jismoniy tarbiya shunga o'xshash e'tiborga ega emas, chunki u ta'lim mavzusi deb hisoblanmaydi, natijada ko'plab maktablarda tegishli sport anjomlari yo'q. Janubiy Koreya boshlang'ich maktablardan universitetlargacha bo'lgan barcha ta'lim muassasalarida yuqori tezlikdagi Internetga kirishni ta'minlagan birinchi mamlakat bo'ldi Hukumat tomonidan jami 53 ta chet tilini o'rgatish bo'yicha o'rta muddatli reja ishlab chiqilgan. Ushbu tillar hozirda keng tarqalmagan bo'lsada, davlatlararo munosabatlarda muhim o'rin tutadi.

Onlayn darslarni tashkillashtirishga malakali chet tili o'qituvchilari jalb etilib, ular boshlang'ich, o'rta va yuqori sinf maktab o'quvchilariga ta'lim berishadi.Shuningdek, K-MOOC onlayn ta'lim dasturi doirasida 2026 yilgacha o'quv kurslari sonini 21 tadan 60 tagacha ko'paytirish rejalashtirilmoqda.

O'zbekistonda ham chet tillarini o'qitishga katta e'tibor berilmoqda.Prezidentning tegishli qarorlari asosida maktab va universitetlarda chet tillarini o'qitish sifatini oshirishga qaratilgan islohotlar amalga oshirilmoqda.O'qituvchilarning malakasini oshirish va yangi o'quv materiallarini ishlab chiqish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.Chet tillarni o'rganish uchun ko'plab o'quv markazlari tashkil etilgan.O'zbekistonning kelajak avlodini jahon miqyosida raqobatbardosh qilish uchun chet tillarini o'rganish muhim ahamiyatga ega.

Ushbu maqola chet tillarini o'qitishdagi innovatsion usullar va jahon tajribasini ko'rib chiqdi. Texnologiyalar, muloqotga asoslangan va loyiha asosidagi o'qitish, shuningdek shaxsiy o'rganish zamonaviy tendentsiyalardir. Kanada,Finlyandiya va Janubiy Koreya kabi mamlakatlar tajribasi muvaffaqiyatli til o'qitishning muhim jihatlarini ko'rsatadi. O'zbekistonda ham bu sohada e'tibor kuchaymoqda. Kelgusida jahon tajribasini o'rganish va innovatsiyalarni joriy etish orqali chet tillarini o'qitish sifatini oshirish, yosh avlodning raqobatbardoshligini ta'minlash muhimdir. Chet tillariga investitsiya - kelajakka sarmoyadir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.Brown, H. D. (2007). Principles of language learning and teaching. Pearson ESL.

2.Dörnyei, Z. (2009). The psychology of second language acquisition. Oxford university press

3.PQ-5117-son qarori (2021) / PQ-1875-son qarori (2012)..

IMPLEMENTATION OF THE DUAL EDUCATION MODEL IN UZBEKISTAN: TRENDS AND PROSPECTS

Andijan State Institute of Foreign Languages
Student of Group 202: Buvaqo'ziyeva Zulxumor
Supervizer Mahkamova Durdona

Abstract. This article examines the introduction of the dual education model in Uzbekistan, focusing on its current trends and future prospects. Dual education, which combines theoretical instruction in educational institutions with practical training in the workplace, is considered an effective approach to improving the quality of vocational and professional education.

Keywords: dual education model, vocational education, work-based learning, education reform in Uzbekistan, public–private partnership, labor market demands, professional.

In the context of rapid globalization and technological advancement, the modernization of the education system has become a strategic priority for many countries. One of the most effective approaches to aligning education with labor market demands is the dual education model. This system, which integrates theoretical instruction in educational institutions with practical training in enterprises, has proven successful in several developed countries, particularly in Germany.

In recent years, Uzbekistan has been actively reforming its education system to improve the quality of vocational training and enhance youth employment opportunities. The introduction of the dual education model represents an important step toward strengthening cooperation between educational institutions and industry, ensuring that graduates acquire both theoretical knowledge and practical skills. This reform is closely linked to the country's broader socio-economic development strategy and its efforts to create a competitive workforce capable of meeting modern market requirements.

The implementation of the dual education model in Uzbekistan reflects a shift from traditional teaching methods toward practice-oriented learning. However, this process also presents certain challenges, including institutional readiness, employer engagement, and regulatory support. Therefore, it is essential to analyze the current trends in the development of dual education in Uzbekistan and evaluate its future prospects.

This article aims to examine the implementation process of the dual education model in Uzbekistan, identify key trends, and assess its potential impact on the national education system and labor market development.

The implementation of the dual education model in Uzbekistan plays an important role in improving vocational training and increasing youth employment. This system, widely known for its success in Germany, combines theoretical education in schools with practical training in enterprises. By introducing this model, Uzbekistan aims to reduce the gap between education and the labor market.

In recent years, cooperation between educational institutions and employers has been strengthened. Students now have more opportunities to gain practical experience while studying, which helps them develop professional skills and adapt to real working conditions. Although some challenges remain, such as enterprise readiness and coordination issues, the dual education system has strong potential to enhance workforce quality and support the country's economic development.

The dual education model is most closely associated with Germany, where it has been successfully implemented for decades and is considered one of the key factors behind the country's low youth unemployment rate and strong industrial base. In the German system, students spend part of the week in vocational schools and the remaining time in companies, where they receive hands-on training under qualified mentors. Inspired by such practices, many countries, including Uzbekistan, are gradually adapting similar systems.

Uzbekistan has also introduced legislative acts and government resolutions to support dual education. Technical schools and colleges are partnering with private enterprises to create

structured training programs that combine classroom instruction with real production experience. Pilot projects in sectors such as manufacturing, construction, agriculture, and IT are being tested to refine cooperation mechanisms before nationwide expansion.

Current trends include the strengthening of public–private partnerships, integration of digital technologies, attention to quality assurance, and regional expansion to ensure broader access to vocational training. Despite these developments, challenges such as enterprise readiness, regulatory coordination, and public perception of vocational education remain. Nevertheless, if effectively managed, dual education can significantly enhance workforce quality, reduce youth unemployment, and support Uzbekistan's socio-economic development.

In conclusion, the implementation of the dual education model in Uzbekistan represents a strategic reform aimed at modernizing vocational education and strengthening the connection between education and the labor market. By combining theoretical instruction with practical training, the system contributes to the development of skilled specialists who are better prepared for real working conditions.

Although certain challenges remain, including the need for stronger institutional coordination and greater involvement of enterprises, ongoing reforms demonstrate positive progress. Drawing inspiration from successful international experience, particularly from Germany, Uzbekistan has laid the foundation for a more practice-oriented and competitive education system.

Overall, the dual education model holds strong potential to enhance youth employment, improve workforce quality, and support sustainable socio-economic development in the country.

References

1. Ministry of Employment and Labor Relations of the Republic of Uzbekistan. (2021). Development of vocational education in Uzbekistan. Tashkent: Government Press.

2. Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan. (2020). Resolution No. 638 on the introduction of the dual education system in vocational institutions. Tashkent.

3. UNESCO. (2016). Strategy for Technical and Vocational Education and Training (TVET) 2016–2021. Paris: UNESCO Publishing.

DUAL TA'LIM TIZIMI: NAZARIYA VA AMALIYOT INTEGRATSIYASINING PEDAGOGIK ASOSLARI

Boronova Ruxshonaxon Alijon qizi
Andijon davlat chet tillari instituti
IFOMT 2-kurs 207-guruh talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada dual ta'lim tizimining nazariy asoslari hamda ta'lim va ishlab chiqarish jarayonlari integratsiyasining pedagogik mexanizmlari tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi dual ta'lim modelining kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishdagi o'rni va samaradorligini aniqlashdan iborat. Ilmiy manbalar tahlili, taqqoslama metod va pedagogik umumlashtirish usullaridan foydalanildi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, kasbiy kompetensiya, nazariya va amaliyot integratsiyasi, professional ta'lim, pedagogik mexanizm, mehnat bozori.

Zamonaviy mehnat bozori sharoitida professional ta'lim tizimidan yuqori malakali, amaliy ko'nikmaga ega, moslashuvchan va raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlash talab etilmoqda. An'anaviy ta'lim modeli ko'proq nazariy bilim berishga yo'naltirilgan bo'lib, amaliyot bilan uzviy bog'lanmaganligi sababli bitiruvchilarning ishlab chiqarish jarayoniga moslashuvi qiyinlashmoqda. Shu sababli ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasiga asoslangan dual ta'lim modeli dolzarb pedagogik yo'nalish sifatida shakllanmoqda. Dual ta'lim tizimi ta'lim muassasasi va ishlab chiqarish korxonasi hamkorligiga asoslanadi. Unda talaba vaqtining

ma'lum qismi nazariy bilim olishga, qolgan qismi esa korxonada amaliy faoliyatga yo'naltiriladi. Bunday yondashuv kompetensiyaviy model asosida kasbiy tayyorgarlikni ta'minlaydi. Dual ta'lim konsepsiyasi Yevropa mamlakatlari, xususan Germaniya tajribasida keng qo'llanilgan. Ilmiy manbalarda dual modelning asosiy prinsiplari sifatida integrativlik, hamkorlik, kompetensiyaviylik va amaliy yo'naltirilganlik qayd etiladi. Tadqiqot metodlari ilmiy-pedagogik adabiyotlar tahlil taqqoslama tahlil (an'anaviy va dual model) pedagogik umumlashtirish, tizimli yondashuvlar hisoblanadi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, dual ta'lim modelida:

1. Talabalarning kasbiy kompetensiyalari tezroq shakllanadi.
2. Amaliy ko'nikmalar nazariy bilimlar bilan uyg'unlashadi.
3. Ish beruvchilar bilan hamkorlik kuchayadi.
4. Bitiruvchilarning bandlik darajasi oshadi.

Nazariya va amaliyot integratsiyasi quyidagi pedagogik mexanizmlar orqali ta'minlanadi: o'quv rejalarning korxona talablari asosida tuzilishi, mentorlik tizimi, ish joyida baholash mexanizmi hamda amaliy topshiriqlarga asoslangan o'qitish

Shu bilan birga, dual tizimni joriy etishda infratuzilma, huquqiy baza va korxonalar bilan barqaror hamkorlik muhim ahamiyatga ega.

Dual ta'lim tizimi nazariya va amaliyot integratsiyasining samarali pedagogik modeli hisoblanadi. U professional ta'lim sifatini oshirish, mehnat bozoriga mos mutaxassislar tayyorlash va talabalar kompetensiyasini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Tizimni samarali joriy etish uchun ta'lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari o'rtasida mustahkam hamkorlik mexanizmlarini ishlab chiqish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Euler D. Germany's Dual Vocational Training System. Springer; 2013.
2. Deissinger T. Dual system of vocational education and training in Germany. J Voc Educ Train. 2015.
3. OECD. Work-based learning in vocational education. Paris; 2018.

RAQOBATBARDOSH MUTAXASSIS TAYYORLASHNING ASOSIY SHART-SHAROITLARI

Abdixaitova Feruza Jumavoyqiz
Andijon davlat chet tillari instituti,
IF-24-15-guruh talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada professional ta'lim jarayonida nazariya va amaliyotning muhimligi hamda ularning o'zaro bog'liqligi yoritilgan. Nazariy bilimlar talabaning ilmiy dunyoqarashini shakllantirishga xizmat qiladi. Amaliy mashg'ulotlar esa o'rganilgan bilimlarni real hayotda qo'llash ko'nikmasini rivojlantiradi. Nazariya va amaliy ta'lim doimo yonma-yon olib borilishi zarur, chunki nazariy bilim amaliyotda sinovdan o'tmasa, yetarli samara bermaydi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, kasbiy kompetensiya, nazariya va amaliyot integratsiyasi, professional ta'lim, pedagogik mexanizm, mehnat bozori.

Bugungi kunda ta'lim tizimining asosiy vazifalaridan biri – zamonaviy bilim va ko'nikmalarga ega, raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlashdir. Ayniqsa, professional ta'lim jarayonida nazariya va amaliyotning uyg'unligi muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki har bir kasb egasi nafaqat nazariy bilimga, balki amaliy ko'nikmaga ham ega bo'lishi kerak.

Nazariya – bu kasbning ilmiy asoslari va tushunchalarini o'rganish jarayoni. U talabaning dunyoqarashini kengaytiradi, mantiqiy fikrlashga undaydi hamda kasbiy faoliyat uchun zarur bilim poydevorini yaratadi. Masalan, pedagogika yo'nalishida tahsil olayotgan talaba metodika, psixologiya va grammatika fanlarini chuqur o'zlashtirishi lozim. Bu bilimlar kelajakdagi faoliyatida to'g'ri qaror qabul qilishiga yordam beradi.

Professional ta'limda nazariya va amaliyot bir-biridan ajralmas jarayondir. Nazariya kasbning ilmiy asosini yaratadi, amaliyot esa bu bilimlarni real sharoitda sinab ko'rish imkonini beradi. Agar talaba nazariyani yaxshi bilsa-yu, lekin uni qo'llay olmasa – u to'liq mutaxassis hisoblanmaydi. Aksincha, faqat tajribaga ega bo'lib, ilmiy asosni bilmasa – kasbiy rivojlanishi cheklanadi.

Shu sababli zamonaviy professional ta'limda "bilim + ko'nikma + malaka" birligi asosiy tamoyil hisoblanadi.

Hozirgi kunda ko'plab davlatlarda dual ta'lim tizimi qo'llanilmoqda. Bu tizimda talaba, haftaning ma'lum kunlari o'quv muassasasida nazariy bilim oladi;

qolgan kunlari ishlab chiqarish korxonasida yoki amaliyot joyida faoliyat yuritadi.

Bu usul talabaning kasbiy moslashuvini tezlashtiradi va uni mehnat bozoriga tayyorlaydi. Amaliy faoliyat jarayonida talaba mas'uliyatni his qiladi, mustaqil ishlashni o'rganadi hamda kasbiy tajriba orttiradi.

Pedagogik yo'nalishdagi talabalar misolida aytganda, ular nazariy o'rgangan metodika va grammatik bilimlarini amaliyot jarayonida sinab ko'radilar. Dars o'tish davomida o'qitish usullarini qo'llashni, o'quvchilar bilan to'g'ri munosabat o'rnatishni va kasbiy mas'uliyatni his qilishni o'rganadilar.

Amaliyot jarayonida talaba:

- mustaqil ishlashni o'rganadi;
- muammoli vaziyatlarni hal qilish ko'nikmasini rivojlantiradi;
- jamoa bilan ishlash tajribasini orttiradi;
- kasbiy mas'uliyatni his qiladi.

Nazariyasiz amaliyot yuzaki bo'lsa, amaliyotsiz nazariya samarasiz bo'lishi mumkin. Shu sababli ularning o'zaro bog'liqligi professional ta'limning asosiy tamoyillaridan biridir.

Xulosa qilib aytganda, professional ta'lim tizimida nazariya va amaliyotning uyg'unligi sifatli va raqobatbardosh mutaxassis tayyorlashning asosiy sharti hisoblanadi. Nazariy bilimlar talabaning ilmiy dunyoqarashini, mantiqiy fikrlash qobiliyatini hamda kasbiy asoslarini shakllantiradi. Amaliy mashg'ulotlar esa olingan bilimlarni real hayotda qo'llash, mustaqil qaror qabul qilish va kasbiy mas'uliyatni his etish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Bugungi globallashuv va tez o'zgarayotgan mehnat bozori sharoitida faqat nazariy bilim bilan cheklanib qolish yetarli emas. Zamonaviy mutaxassis chuqur bilim bilan birga amaliy tajriba, muammoli vaziyatlarni hal etish qobiliyati va innovatsion fikrlash ko'nikmalariga ham ega bo'lishi lozim.

Shuningdek, dual ta'lim tizimi, innovatsion pedagogik texnologiyalar va ishlab chiqarish amaliyotini keng yo'lga qo'yish orqali talabalarning kasbiy tayyorgarligi yanada mustahkamlanadi. Bu esa bitiruvchilarning mehnat bozorida o'z o'rnini topishiga va kasbiy faoliyatda muvaffaqiyat qozonishiga yordam beradi.

Demak, professional ta'limda nazariya va amaliyot bir-birini to'ldiruvchi, uzviy bog'liq va ajralmas jarayondir. Ularning samarali uyg'unligi ta'lim sifatini oshiradi hamda malakali kadrlar tayyorlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. To'xtaxodjayeva M. Pedagogika. – Toshkent: O'zbekiston, 2016.
2. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
3. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi rasmiy sayti. – Elektron resurs: https://edu.uz

CHET TILLARI (INGLIZ TILI VA ARAB TILI) NI O'QITISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR VA TAJRIBALAR

Andijon davlat chet tillari instituti.
arab tili yo'nalishi 302-guruh talabasi

Arifjonova Muxlisa Maripjon qizi;
Ilmiy rahbar. Nilufarxon Murxanova

Annotatsiya. Ushbu maqolada chet tillarini (arab va ingliz tillarini) innovatsion texnologiyalar va tajribalar orqali o'qitish masalalari tahlil qilinadi. Zamonaviy ta'lim tizimida texnologik vositalardan foydalanish, interfaol metodlar, sun'iy intellekt va raqamli resurslarning o'quv jarayoniga ta'siri ko'rib chiqiladi. Tadqiqotda ilg'or pedagogik tajribalar, ilmiy tadqiqotlar va amaliy yondashuvlarga tayanib, samarali metodlar tavsiya etiladi.

Kalit so'zlar. Chet tillarini o'qitish, innovatsion texnologiyalar, pedagogik tajribalar, interfaol metodlar, sun'iy intellekt, raqamli ta'lim.

Chet tillarini o'qitishda innovatsion texnologiyalarning ahamiyati yildan yilga ortib bormoqda. Zamonaviy ta'lim tizimida faqatgina an'anaviy ustoz va shunchaki doska kabi dars uslublariga tayanib qolmay, balki texnologiyalarning imkoniyatlaridan keng foydalanishga harakat qilinmoqda. Ushbu maqolada chet tillarini samarali o'qitish uchun innovatsion texnologiyalar va ilg'or pedagogik tajribalar tahlil qilinadi.

So'nggi yillarda sun'iy intellektga asoslangan ta'lim dasturlari til o'rganish jarayonini osonlashtirmoqda. "Til o'rganishda texnologiyalardan foydalanish individual o'rganish tezligini optimallashtiradi va o'quvchilarning faolligini oshiradi". Shu sababli Duolingo va Rosetta Stone kabi platformalar o'quvchilarga individual yondashuv va adabtiv ta'lim imkoniyatini taklf qiladi. Bundan tashqari bu kabi platformalarni sinfxonaga olib kirish bilan o'quvchilarda bo'lgan darsga qiziqishni yo'qotish kabi holatlarni oldi olinishi mumkin.

"Interfaol o'qitish o'quvchilarning tahliliy va ijodiy fikrlash qobiliyatini oshirib, ularning til ko'nikmalarini tezroq shakllantirishga yordam beradi". Interfaol ta'lim chet tillarini o'rganishda samarali usullardan biri bo'lib, bu metod o'quvchilarning faol ishtirokini talab qiladi. Ushbu metodlar o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasida faol muloqot va hamkorlikni ta'minlaydi. Asosiy interfaol ta'lim metodlari – aqliy hujum (brainstorming), munozara (debate), klaster (cluster), holatlarni tahlil qilish (case study), savol-javob (socratic method). Bu metodlar o'quvchilarni passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantiradi va ularning tanqidiy fikrlashini, ijodkorligini hamda muloqot qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Gamifikatsiya va motivatsiyani oshirish. O'quvchilarni rag'batlantirishda o'yin elementlaridan foydalanish samarali hisoblanadi. "O'quv jarayoniga o'yin elementlarini kiritish o'quvchilarning qiziqishini oshiradi va ularning maqsadga intiluvchanligini kuchaytiradi". Duolingo va Quizlet kabi platformalar gamifikatsiya elementlari yordamida o'quvchilarning qiziqishini oshiradi.

Ko'pkanallik o'qitish va multimediadan foydalanish. Video darslar, audiomateriallar va vizual resurslar til o'rganish jarayonida samaradorlikni oshiradi. Shuningdek, bunday uslub va haqiqiy materiallar bilan o'quvchi chet tilini huddi o'rganayotgan tilining tub xalqi kabi o'rganishi mumkin. "Tilni o'rganishda multimediadan foydalanish o'quvchilarning eshitish va ko'rish orqali qabul qilish jarayonini optimallashtiradi".

Tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, innovatsion texnologiyalar va ilg'or pedagogik metodlardan foydalanish o'quvchilarning chet tillarini o'rganish samaradorligini oshiradi.

Sun'iy intellekt asosida moslashtirilgan ta'lim dasturlari individual yondashuvni ta'minlasa, interfaol metodlar o'quvchilarning bilimini mustahkamlaydi.

Chet tillarini o'qitishda innovatsion texnologiyalar va ilg'or pedagogik tajribalar o'quv jarayonining samaradorligini oshiradi. Sun'iy intellektga asoslangan platformalar, interfaol metodlar va gamifikatsiya elementlari o'quvchilarning til ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Individual yondashuv va multimediadan foydalanish til o'rganish jarayonini yanada qulay va samarali qiladi. Zamonaviy texnologiyalarning o'quv jarayoniga integratsiyasi o'quvchilarning motivatsiyasini oshirib, bilimlarni chuqurroq o'zlashtirishga yordam beradi. Shuning uchun ta'lim muassasalari va o'qituvchilar an'anaviy usullar bilan birga innovatsion texnologiyalardan ham faol foydalanishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar.
1. Braun, H.D., 2001. Prinsiplar bo'yicha o'qitish: Til pedagogikasiga interaktiv yondashuv. 2-nashr. Nyu-York: Longman.
2. Dörnyei, Z., 2005. Til o'rganuvchining psixologiyasi: ikkinchi tilni o'zlashtirishdagi individual farqlar. Mahwah, NJ: Lourens Erlbaum.
3. Harmer, J., 2007. Ingliz tilini o'qitish amaliyoti. 4-nashr. Xarlou: Pearson ta'limi.

OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA ARAB TILI O'QITUVCHILARINI TAYYORLASH JARAYONIDA DUAL TA'LIM MODELINI JORIY ETISHNING TASHKILIY-PEDAGOGIK MEXANIZMLARI VA RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI

X.V.Sotvoldiyeva
ADCHTI, Ingliz tili o'qitishning integrallashgan kursi kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada oliy ta'limda arab tili o'qituvchilarini tayyorlashda dual ta'lim modelining mexanizmlari va istiqbollari tahlil qilinadi. Model nazariy bilimlarni amaliyot bilan uyg'unlashtirib, talabaning kasbiy kompetensiyalarini shakllantiradi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, arab tili, oliy ta'lim, kompetensiya.

Bugungi globallashuv sharoitida arab tilini mukammal egallagan, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llay oladigan va real kasbiy faoliyatga tayyor mutaxassislarni tayyorlash dolzarb masalalardan biriga aylanmoqda. O'zbekistonning arab davlatlari bilan siyosiy, iqtisodiy va madaniy aloqalari kengayib borayotgani mazkur yo'nalishda yuqori malakali kadrlarni tayyorlashni taqozo etadi. Shu nuqtai nazardan, oliy ta'lim tizimida arab tili o'qituvchilarini tayyorlash jarayonini takomillashtirish, ayniqsa, nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlash muhim ahamiyat kasb etadi.

An'anaviy ta'lim modelida talabalar asosan auditoriya mashg'ulotlari orqali nazariy bilimlarni egallaydilar. Biroq amaliy ko'nikmalarni shakllantirish jarayoni ko'pincha bitiruv bosqichidagi qisqa muddatli pedagogik amaliyot bilan cheklanib qoladi. Natijada bitiruvchilarda real dars jarayonini tashkil etish, o'quvchilar bilan samarali muloqot o'rnatish, interaktiv metodlardan foydalanish hamda autentik til muhiti elementlarini qo'llash borasida muayyan qiyinchiliklar kuzatiladi. Bu esa mehnat bozori talablariga to'liq javob beradigan mutaxassislarni tayyorlashda muammolarni yuzaga keltiradi.

Mazkur muammoning samarali yechimi sifatida dual ta'lim modeli taklif etiladi. Dual ta'lim dastlab Germaniya tajribasida shakllangan bo'lib, unda ta'lim jarayoni ikki muhim subyekt — oliy ta'lim muassasasi va amaliyot bazasi hamkorligida amalga oshiriladi. Ushbu model nazariy bilimni bevosita amaliy faoliyat bilan integratsiyalashni, talabaning kasbiy kompetensiyalarini real ish muhitida shakllantirishni nazarda tutadi. Dual ta'lim kompetensiyaviy yondashuv, faoliyatga yo'naltirilgan ta'lim va konstruktivistik pedagogika tamoyillariga asoslanadi.

O'zbekistonda ham dual ta'limni rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilgan. Bu jarayonda O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi hamda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlar oliy ta'lim tizimida ishlab chiqarish bilan integratsiyani kuchaytirish, amaliy mashg'ulotlar ulushini oshirish va ish beruvchilarni ta'lim jarayoniga faol jalb etishni ko'zda tutadi. Bu esa arab tili yo'nalishida ham dual modelni joriy etish uchun huquqiy asos yaratadi.

Arab tili o'qituvchilarini tayyorlashda dual modelni joriy etish zarurati bir necha omillar bilan izohlanadi. Avvalo, arab tili bugungi kunda tarjimonlik, turizm, diplomatik xizmat, xalqaro

savdo-iqtisodiy aloqalar hamda diniy-ma'rifiy sohalarda keng qo'llanilmoqda. Ushbu sohalarda faoliyat yurituvchi mutaxassis nafaqat tilning grammatik tizimini, balki og'zaki va yozma nutqni mukammal egallagan, madaniyatlararo kommunikativ kompetensiyaga ega, tezkor va moslashuvchan fikrlay oladigan shaxs bo'lishi lozim. Shuningdek, pedagog sifatida u zamonaviy metodik yondashuvlarni amaliyotda qo'llay olishi, o'quvchilarda kommunikativ ko'nikmalarni shakllantira bilishi talab etiladi.

Dual ta'lim modelini arab tili yo'nalishida joriy etish ta'lim jarayonini qayta tashkil etishni taqozo etadi. Bunda o'quv rejalari kredit-modul tizimi asosida takomillashtirilib, nazariy va amaliy mashg'ulotlar o'rtasida muvozanat ta'minlanadi. Talabalar haftaning ma'lum kunlari oliy ta'lim muassasasida nazariy bilimlarni egallasa, qolgan kunlari maktablar, tarjima markazlari, turizm tashkilotlari yoki boshqa tegishli muassasalarda amaliy faoliyat bilan shug'ullanadi. Bu jarayonda talaba mentor rahbarligida dars kuzatadi, mustaqil dars o'tadi, tarjima ishlarini bajaradi yoki til muhiti bilan bevosita ishlaydi. Shu tariqa u nazariy bilimlarini real vaziyatda sinovdan o'tkazish imkoniga ega bo'ladi.

Dual modelni samarali amalga oshirishda hamkor tashkilotlar bilan mustahkam aloqalar o'rnatish muhimdir. Oliy ta'lim muassasasi va amaliyot bazasi o'rtasida tuzilgan shartnomalar asosida talabalar uchun individual ish rejasi ishlab chiqiladi, ularning faoliyati muntazam monitoring qilinadi. Baholash jarayonida an'anaviy imtihonlardan tashqari portfolio, kuzatuv natijalari, mentor xulosasi va kompetensiyaviy indikatorlar inobatga olinadi. Bu esa talabaning real kasbiy tayyorgarligini kompleks baholash imkonini beradi.

Zamonaviy sharoitda raqamli texnologiyalarni dual ta'lim jarayoniga integratsiya qilish alohida ahamiyatga ega. Arab tilini o'qitishda multimedia vositalari, onlayn platformalar, masofaviy muloqot tizimlari va sun'iy intellekt asosidagi dasturlar keng qo'llanilishi mumkin. Talabalarning arab tilida autentik materiallar bilan ishlashi, xorijiy hamkorlar bilan onlayn muloqot qilishi ularning lingvistik va kommunikativ kompetensiyalarini sezilarli darajada rivojlantiradi.

Bugungi kunda ta'lim sifatini oshirish masalasi inson kapitalini rivojlantirish strategiyasi bilan bevosita bog'liqdir. Arab tili o'qituvchisini tayyorlash jarayonida faqat filologik bilimlarni berish yetarli emas, balki unda metodik tafakkur, pedagogik refleksiya va innovatsion yondashuvni shakllantirish ham zarur. Dual ta'lim modeli aynan shu jihatni kuchaytiradi, chunki talaba real ta'lim jarayonida duch keladigan muammolarni tahlil qilish, ularni ilmiy-nazariy bilimlar asosida hal etish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu esa nazariy tayyorgarlikni mustahkamlash bilan birga, kasbiy mustaqillik va mas'uliyatni ham rivojlantiradi.

Shuningdek, dual ta'lim modeli talabaning ijtimoiylashuv jarayonini tezlashtiradi. Amaliyot bazasida faoliyat yuritish davomida u pedagogik jamoa bilan hamkorlik qilish, ota-onalar bilan muloqot o'rnatish, hujjatlar bilan ishlash va ta'lim jarayonini rejalashtirish kabi ko'nikmalarni egallaydi. Ayniqsa, arab tili kabi xorijiy til yo'nalishida madaniyatlararo muloqot muhim ahamiyat kasb etadi. Real kommunikativ vaziyatlarda ishtirok etish talabaning nutqiy faolligini oshiradi, lingvomadaniy kompetensiyasini boyitadi hamda kasbiy o'zini anglash darajasini mustahkamlaydi.

Dual ta'lim modelini arab tili yo'nalishida qo'llash o'quv-metodik ta'minotni ham qayta ko'rib chiqishni talab etadi. Xususan, o'quv dasturlariga amaliy vaziyatlarga asoslangan topshiriqlar, autentik matnlar, real dars ishlanmalari va tarjima loyihalarini kiritish zarur. Talaba nazariy fonetika yoki grammatika bo'yicha olgan bilimlarini bevosita dars jarayonida yoki tarjima faoliyatida qo'llashi orqali ularning funksional ahamiyatini chuqurroq anglaydi. Bu esa bilimlarning mustahkam va barqaror o'zlashtirilishiga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, dual ta'lim talabaning tadqiqotchilik kompetensiyasini rivojlantirishga ham imkon yaratadi. Amaliyot jarayonida u muayyan pedagogik muammolarni aniqlab, ularni ilmiy asosda tahlil qiladi, tajriba-sinov ishlari olib boradi va natijalarini umumlashtiradi. Masalan, arab tilida og'zaki nutqni rivojlantirish metodikasi yoki interaktiv usullarning samaradorligi kabi masalalar amaliy kuzatuv asosida o'rganilishi mumkin. Bu jarayon bitiruv malakaviy ishlari va magistrlik tadqiqotlarining amaliy ahamiyatini oshiradi.

Shu bilan birga, dual ta'lim modeli ta'lim sifatini baholashning shaffof va ko'p qirrali tizimini shakllantirishga xizmat qiladi. Talabaning faoliyati faqat yakuniy imtihon bilan emas, balki uning butun o'quv-amaliy jarayondagi ishtiroki, tashabbuskorligi va kasbiy o'sishi orqali baholanadi. Bu yondashuv o'qituvchi tayyorlash jarayonini natijaga yo'naltirilgan tizimga aylantiradi hamda kelajakdagi pedagogning kasbiy kompetensiyalarini kompleks ravishda shakllantirish imkonini beradi.

Dual ta'limning joriy etilishi oliy ta'lim muassasasi bilan ish beruvchi tashkilotlar o'rtasida o'zaro manfaatli hamkorlikni rivojlantiradi. Ish beruvchilar ta'lim mazmunini takomillashtirish jarayonida bevosita ishtirok etib, o'z ehtiyojlariga mos kompetensiyalarni shakllantirishga hissa qo'shadi. Natijada ta'lim dasturlari mehnat bozori talablariga yaqinlashadi, bitiruvchilarning ishga joylashish ko'rsatkichlari oshadi hamda ta'lim va amaliyot o'rtasidagi uzviy bog'liqlik mustahkamlanadi.

Albatta, dual ta'lim modelini joriy etishda muayyan muammolar ham yuzaga kelishi mumkin. Amaliyot bazalarining yetarli emasligi, malakali mentorlarning kamligi, o'quv yuklamasini muvofiqlashtirishdagi qiyinchiliklar va moliyaviy ta'minot masalalari shular jumlasidandir. Biroq davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish, mentorlar uchun malaka oshirish dasturlarini tashkil etish hamda raqamli monitoring tizimini yo'lga qo'yish orqali ushbu muammolarni bosqichma-bosqich bartaraf etish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, arab tili o'qituvchilarini tayyorlash jarayonida dual ta'lim modelini joriy etish nazariya va amaliyot o'rtasidagi uzilishlarni kamaytiradi, talabalarni real kasbiy faoliyatga tayyorlaydi hamda ularning mehnat bozorida raqobatbardoshligini oshiradi. Mazkur modelni tizimli ravishda amalga oshirish arab tili ta'limining sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarilishiga, xalqaro hamkorlikning kengayishiga va pedagogik kadrlar tayyorlash samaradorligining ortishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Ахмедов, Ш.Х. Arab tili ta'lim metodikasi – Toshkent: Fan, 2019. – 256

2. Каримов, Б.А. Oliy ta'limda dual ta'lim modeli va amaliyot integratsiyasi – Toshkent: Oliy ta'lim, 2020. – 184 b.

3. Müller, H. Dual Education in Germany: Theory and Practice – Berlin: Springer, 2018. – 212 p.

INGLIZ TILIDA "HEAD/BOSH"KONSEPTI LISONIY IFODA VOSITALARINING NOMINATIV MAYDONI

Halimova Muhayyoxon Muhammedovna,
ADCHTI f.f.f.d. (PhD)

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillarida bosh somatizmi hamda uni ifodalovchi vositalarning nominativ maydoni haqida so'z boradi.

Kalit so'z va iboralar: konsept, konseptosfera, olamning lisoniy manzarasi, somatizm, konseptual, ifoda vositalari, lisoniy maydon.

Konseptlar barcha milliy madaniyatlar konseptosferasi tarkibidan muhim o'rin olgan, universal tafakkur, ongli faoliyat mahsuli bo'lib, ular insonlar jamiyati, jamoasi va alohida olingan inson ongida olamdagi, narsa – predmetlar, voqea hodisalar, ular o'rtasidagi munosabatlar, ularga nisbatan berilgan subyektiv baholar, obraz, ramz va tasavvurlar in'ikosi sifatida mavjud bo'lgan muhim va ikkinchi darajali belgi-xususiyatlarni o'zida jo qilgan, ma'lum mazmun mundarijasiga (bilimlar yig'indisi)ga ega bo'lgan mental birliklardir. Shu nuqtai nazardan "bosh" konsepti ham universal konseptual maqomga ega bo'lib, borliqdagi ifoda etilayotgan predmet yoki voqelik haqidagi ma'lumotlar, ularni ijtimoiy ong orqali interpretatsiya

qilinishi, ijtimoiy ongning ularga bo'lgan munosabatlari, eng muhim belgi-xususiyatlari o'z aksini topadi.

Shunisi e'tiborga loyiqki, "bosh" konseptiga aloqador bo'lgan belgi-xususiyatlarning lisoniy ifoda manzarasi, mazmuniy mundarijasi, ularning kommunikativ xoslanganligi va yorqinlik darajasi turli milliy tillarda turlicha namoyon bo'ladi va bu tabiiy xoldir. O'.Q. Yusupovning to'g'ri ta'kidlashicha "turli xalqlarda tushunchalar (понятие) nomenklaturasi va mazmuni turlicha ekanligi har bir tilning rivojlanganlik darajasi (ayniqsa leksik sistemasi, nutq stillari), madaniyat, urf-odat, turmush tarzi darajasiga bog'liq bo'ladi"."Bosh" konsepti olamning konseptual manzarasi bo'lagi sifatida ingliz, o'zbek va boshqa xalqlar konseptosferasida mavjud ekan, ularning har biri kognitiv belgi-xususiyatlar, tarkibi, yorqinlik darajasi qardosh va qardosh bo'lmagan boshqa tillardagi konseptlar bilan munosabati kabilarga ko'ra o'hshash va farqli jihatlarga ega bo'ladi. Bu xol ushbu konseptlar lisoniy manzara kasb etganda ham kuzatiladi. Shu nuqtai nazardan mazkur konseptlarga xos belgi-xususiyatlarni yagona konseptual nominativ maydonga jamlab, bunga hamohang ravishda ularning lisoniy verbalizatorlari maydoni miqyosi, konstituentlarning maydon uzra tutgan o'rnini aniqlash juda muhimdir. Chunki bugungi kunda globallashuv jarayoni shiddat bilan keng tus olayotgan, mamlakatlar, xalqlar o'rtasidagi siyosiy, madaniy, ilm-fan, iqsodiy– hamkorlik aloqalari kengayib, chuqurlashib borayotgan davrda bu kabi tadqiqotlar natijalari turli ijtimoiy, lisoniy vaziyatlarda turli kommunikativ pragmatik, uslubiy ahamiyat kasb etgan til va nutq birliklarini o'z o'rnida to'g'ri qo'llashga, nutq madaniyatini rivojlantirishga, shuningdek muloqot samaradorligiga erishishni ta'minlaydi, lingvistik konseptologiya, semasiologiya, lingvomadaniyatshunoslik, lingvopragmatika kabi yangi fan tarmoqlari rivojiga hissa bo'lib qo'shiladi.

"Bosh" konsepti lisoniy manzarasi haqida gap ketar ekan, dastavval ularning lisoniy verbilazatorlari nomenklaturasini aniqlab olish muhimdir.

Chog'ishtirma tadqiqqa tortilgan ingliz va o'zbek tillari materillarining kognitiv tahlili "head/bosh" konsepti lisoniy verbalizatorlari quyidagilar ekanligini aniqlash imkonini berdi:

Ot, fe'l, sifat so'z turkumlariga mansub tub (bir asosli) so'zlar: - head (heads) puzzle(n) head (v), head (adj), brain, nod, skull(n) shake(v), plate, sconce, nut; (You can scriven then?): Privet nodded.: Privet was already hurrying away, head down, not looking back, wishing to talk to no mole; "Twizle Head Moss", said Sward grimly; Old Tante moved her head impatiently; He looked at Isaak and nodded slowly, she was the freest being, on the earth and freedom went to her head. May be the hairs of my head were numbered; Every minute, heads would pop out the door to look and listen for the approach of Trinidad's team. But the thought suddenly came into my head and I had to ask you . To wipe the dead white girl from her brain. To wipe Sam and the pain of Sam from her brain.. I patted myself all over my front, from what I call my waist up to my head ...

Ot, sifat, ravish va fe'l so'z turkumlariga mansub sodda yasama so'zlar: heading (n), header (n), headship (n), headlesseness (n), headed (adj), headful (adj), headless (adj), heady (adj), headward (adj), headily (adv), headward (s) (adv), heador – up (v); brainless, giddiness, giddy, dizzy, dizzying. The lights were sputtering over – head and high up were the lighted windows of the tall office buildings Harris said he felt such extraordinary fits of giddiness come over him at times . . .George said that he had fits of giddiness too, and hardly knew what he was doin. Come and see the skulls.

Ot, ravish, sifat va fe'l vazifasida keluvchi qo'shma so'zlar: headache, headband, headboard, headbox, head – cavity, headcheese, headcloth, head collar, headdress, head fast, headfish, headframe, head gate, head gear, headphone, headpiece, headpin, headquarter, head and front, head – and – tail – light, head or tail, head reach(n), head first, headforemost, headlong, head over ears, head over heads head and shoulders (adv) headstrong (adj) head reach (v) puzzle head(n), forehead, chuckle – head; headman, headphone, head most (adj), head note(n), head – nurse, head room, heading, headrest, head sea, head set, head stone, head water(s), headway, head wear, headwind, headwork, train giddy: She's not beautiful, Celia thought; too much forehead and mouth and she doesn't know what to do with her hair;

Ot, sifat, ravish so'z turkumlariga mansub qo'shma yasama so'zlar: headender, head dropper, header – box, header barge, header fork, header man, head – flattening, headhunter, heading joint, head lightning, headshrinker, head strongeness, headworker, head mastership, headshaking, weak – headed (adj) (oson kayf bo'luvchi), thick – headed, headmaster, headmistress, headship, headstrongness, head teacher, headtorch, headworker, headliner, brain – teaser, bare – headed, head blighting(n), head masterly, head aching (adj), headstrongly, headachy, puzzle – headed: The men were all bald – headed or white – side - whiskered . . . He used to sit in our headquarters and kill flees and talk sarcastic ; Get up, fat – headed chunk! roared Harris ; The man they had got new was a jolly, light - hearted, thick- headed sort of a chap....

Predlogli fe'l, ravish va sifat vazifasidagi head so'zi: head in, head off, head up (v), head on (adv), head – on, heads – up (adj) puzzle over (v) (lomat sebe golovu)... but don't drink when the sun is blazing down on your head; Soames mechanically laid a pat on his head; The blossom sprayed out above her head

Undov so'z (interjection): Heads up!

So'z birikmalari: to turn one's brain, to beat one's grave, to puzzle (cudgel) one's brains, to cross one's mind), head of a grave, head of navigation, the head of the Nile, a cost of $5 per head, the head of a valley, at the head of sth, by a head taller, fifty heads of cattle to head the list, to head for London, put on one's hat, shake one's head, to turn one's head: skull and cross bones. He looked then dropped to his chest again and dozed off; Gert pushed his head round the kitchen door; She... took a deep breath and turned her head to Lanny;

Frazeologik birliklar: to give one his head, let one have his head, out of one's head, over one's head, can't make head or tail of sth, to keep one's head, lay heads together, make head against, be head over ears in love, beat sth out of sb's head, dad head, bury one's head in the sand, from head to foot, have a head like a sieve, have an old head on young shoulders, keep one's head above ground, (water), put one's head into the lion's mouth: Best of all I like to hear him tell of his earlier days when he sold liniments and cough cures on street corners, living hand to mouth, heart to heart with the people, throwing heads or tails with fortune for his last coin; I never can make head or tail of those.

Paremiyalar: Two heads are better than one, Better be the head of a dog than the tail of a lion, It's easy to swim if another (an ass) holds your head, Head I win tails you lose, A still tongue makes a wise head.

Paralingvistik vositalar: nod one's head, shake one's head, keep one's head low with shy. Hannah smiled and nodded; Old Tante tried to remember, then shook her head and turned to Hannah; Do you love her she watched his face closely. He thought for a while, then shook his head. "No", "Did you?"; His head tilted proudly.

Ikki yoki undan ortiq gaplar (matn): You are the head. The expedition is leaving tonight; He is a cattle – dealer. Last Sunday he bought 20 heads of cattle from Sweden: I need a headdress for autumn. It's getting cooler and cooler day by day. Have you got money to buy it? Over head and ears. Heads up! This does not mean the end. I am sure everything will be all right soon, I'm in your heart just as you are in mine: Will you remember always? He nodded; That will never be changed. "It will be, he pleaded": "Please come back tonight and you will see. Please": Will you come back? Fieta shook her head. Why not he pleaded; She lowered her head and bit her lips. Shame at her thought, anxiety, and curiosity fought each other; And he would take the rule, and re – measure, and find that he wanted half thirty – one and three – eighths inches from the corner, and would try to do it in his head, and go mad. And we would try to do it in our heads, and all arrive at different results, and sneer at one another.

Sodda va murakkab gaplar: A hairless man entered the room at about 6:30, you are neither bald – headed, nor ugly. Whose little eyes are these, whose little head? Anna Garflige with granny Kandiki; Goree shook his head; Gert pushed his head round the kitchen door; Fieta shook her head ; I blushed to the roots of my hair; She lowered her head and bit her lips; She put her arms round his neck and rested her head on his chest and closed her eyes ; He gave the

slightest shake of his head...; Monsieur Profond moved his sleek head as if to minimize his statement; He took off his hat; He gave the slightest shake of his head;

Bog'langan qo'shma gaplar: On her head was a wreath of orange blossoms, perched high on a mass of hair, and from it was thrown back a long veil; Denver and me were smoking our pipes in headquarters, and in comes Hicks and unjoints himself...; His hands trembled and a violent headache tortured him; The boat seemed stuffy, and my head ached . . .;

Ergash gapli qo'shma gaplar: When I went home to dinner, my hair insufficiently dried and clinging lankily to my head, I remarked that I had met the curate and he was coming up that afternoon; She was small and slight, but with rather large features, which made her head look a little too big for her body;... he said he had no head for them...; Though catastrophe overwhelmed the family, they held their heads high and ignored it; "Why, what did she do?" I asked, my eyes popping out of my head; When she lifted her head and looked into his face her eyes were brilliant as stars;

Yuqoridagi mezonlarga tayangan holda, turli funksional uslublarga xos matnlar, ingliz tili izohli, frazeologizmlar lug'atlari ustida o'tkazilgan statistik tahlillar asosida "head/bosh" nominativ maydonlarini tashkillovchi ifoda vositalarining maydonini aniqlashga harakat qildik.

DUAL APPROACH IN PRESCHOOL EDUCATION: THEORETICAL FOUNDATIONS, PRACTICAL IMPLEMENTATION AND DEVELOPMENT PROSPECTS

Siddiqova Mahbuba
3rd year student
Andijan State Institute of Foreign Languages

Abstract. This article analyzes the dual approach in preschool education as a modern and effective model of teacher preparation. The research examines theoretical foundations, practical implementation mechanisms and future development prospects of dual education in the context of improving early childhood education quality.

Keywords. dual education, preschool education, competency-based approach, teacher training, professional practice, mentorship, innovation.

Preschool education plays a fundamental role in shaping a child's intellectual, emotional and social development. In modern educational reforms, special attention is given to improving the quality of teacher preparation. Traditional higher education models often focus mainly on theoretical instruction, which may not fully prepare graduates for real professional challenges. The dual approach represents an innovative model that combines academic study with continuous practical training in preschool institutions.

The dual approach is based on competency-based education theory and constructivist learning principles. Competency-based education emphasizes the development of practical skills and professional abilities rather than the memorization of theoretical information. In preschool education, essential competencies include classroom management, child psychology application, communication skills, lesson planning and cooperation with parents. Constructivist theory supports active participation in learning, allowing students to construct knowledge through experience.

The successful implementation of the dual approach requires close cooperation between universities and preschool organizations. Students combine academic coursework with structured professional practice. During practice, they observe experienced teachers, assist in organizing educational activities, conduct developmental games and gradually implement independent lessons. This systematic integration strengthens professional readiness and bridges the gap between theory and practice.

The dual model provides significant advantages. It increases professional competence, self-confidence and adaptability. Students gain real working experience before graduation,

which reduces stress during employment. Preschool institutions benefit from early identification of potential employees. The model also promotes reflective thinking, innovation and continuous professional growth.

Despite its benefits, the dual approach faces certain challenges, including limited practice bases, insufficient mentor training and the need for improved assessment systems. Future development should focus on expanding institutional partnerships, integrating digital technologies into teacher training and strengthening mentor preparation programs. International experience can serve as a valuable resource for further improvement.

The integration of theory and practice directly influences the overall quality of preschool education. Well-prepared teachers create stimulating learning environments, apply child-centered methodologies and respond effectively to children's developmental needs. Therefore, investment in dual teacher preparation contributes to sustainable improvement in early childhood education.

In conclusion, the dual approach in preschool education represents a progressive and effective model for preparing qualified educators. The integration of academic knowledge with continuous professional practice enhances educational quality and ensures professional readiness. Strengthening and institutionalizing this model will support long-term development of preschool education.

References

1. Law of the Republic of Uzbekistan 'On Preschool Education and Upbringing'. Tashkent, 2019.
2. Tolipov O., Usmonboyeva M. Theory and Practice of Pedagogical Technologies. Tashkent, 2017.
3. Ishmukhamedov R. Innovative Pedagogical Technologies. Tashkent, 2018.

TA'LIMDA NAZARIYA VA AMALIYOTNI UYG'UNLASHTIRISH ZARURATI

Andijon davlat chet tillari instituti
Arab tili yo'nalishi 302-guruh talabasi
Bahodirova Mehribon Jahongir qizi
Ilmiy rahbar: Nilufarxon Murxanova

Annotatsiya. Mazkur maqolada dual ta'lim tizimining mohiyati, shakllanish tarixi hamda zamonaviy ta'lim jarayonidagi o'rni tahlil qilinadi. Dual ta'limning nazariy asoslari, afzalliklari va amaliy samaradorligi yoritilib, uning kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishdagi roli ko'rsatib beriladi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, kasbiy ta'lim, amaliyot, kompetensiya, mehnat bozori, integratsiya.

Bugungi globallashuv va texnologik taraqqiyot sharoitida ta'lim tizimi oldida turgan asosiy vazifalardan biri — mehnat bozori talablariga mos, yuqori malakali va amaliy ko'nikmalarga ega mutaxassislarni tayyorlashdir. An'anaviy ta'lim tizimida nazariy bilimlar ustuvor bo'lib, amaliy tayyorgarlik yetarli darajada yo'lga qo'yilmaganligi sababli bitiruvchilarning ishga moslashuvi qiyinlashadi. Natijada, ko'plab yoshlar o'z bilimlarini amaliyotga tatbiq qila olmay, ish topishda qiyinchiliklarga duch keladi.

Shu sababli, ta'limda nazariya va amaliyotni uyg'unlashtirish zarurati ortib bormoqda. Dual ta'lim tizimi aynan shu talabni qondirishga qaratilgan innovatsion model hisoblanadi. U talabaga nafaqat bilim berishni, balki real ish sharoitida malaka orttirishni ham ta'minlaydi. Shu bilan birga, dual ta'lim modeli yoshlarning mehnat bozoriga tayyorlanishini tezlashtiradi, ularni ish beruvchilar ehtiyojlariga moslashtiradi va ularning kasbiy raqobatbardoshligini oshiradi.

Dual ta'lim tushunchasi va mohiyati

Dual ta'lim — bu o'quv jarayonining ikki muhitda: ta'lim muassasasi va ishlab chiqarish korxonasida parallel ravishda olib borilishiga asoslangan tizimdir. Talaba nazariy bilimlarni o'quv yurtida egallaydi, amaliy ko'nikmalarni esa real ish joyida shakllantiradi. Bu tizim o'qish va ishlash jarayonini uyg'unlashtiradi hamda talabaning kasbiy tajribasini oshiradi.

Shu bilan birga, dual ta'limning mohiyati shundaki, u nazariya va amaliyotni uzviy birlashtiradi. Talaba nafaqat kitob bilimlarini o'rganadi, balki real ish sharoitida ish jarayonlarini kuzatadi, muammolarni hal qiladi va mehnat intizomini egallaydi. Natijada, u ish beruvchilar talablariga mos kadr sifatida shakllanadi.

Dual ta'lim nafaqat kasbiy tayyorgarlik, balki ijtimoiy va psixologik moslashuvni oshirishga xizmat qiladi. Talaba o'zini ish muhitida sinab ko'radi, mas'uliyatni egallaydi, vaqtni boshqarish va jamoada ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi

Dual ta'limning shakllanishi

Dual ta'lim modeli ilk bor Germaniyada keng miqyosda rivojlangan. Germaniya tajribasida o'quvchilar haftaning ma'lum kunlarida korxonalarda ishlaydi, qolgan kunlarda esa kasb-hunar maktablarida tahsil oladi. Bu tizim tarixan 19-asrning o'rtalarida sanoat inqilobi davrida yuzaga kelgan, chunki tez rivojlanayotgan sanoat uchun malakali ishchi kuchi talab qilinar edi.

Bugungi kunda dual ta'lim tizimi Avstriya va Svitzerlandiya kabi davlatlarda ham muvaffaqiyatli qo'llanilmoqda. Ushbu mamlakatlarda tizim nafaqat kasbiy tayyorgarlik, balki mehnat bozori bilan uzviy bog'lanish imkonini beradi, talabalarga ishga joylashish va uzoq muddatli kasbiy rivojlanish uchun mustahkam poydevor yaratadi.

Dual ta'limning afzalliklari

1.Amaliy ko'nikmalarni rivojlantiradi – talaba real ish jarayonida tajriba orttiradi.

2.Bandlik darajasini oshiradi – ko'plab talabalar amaliyot o'tayotgan joyida ish bilan ta'minlanadi.

3.Mehnat bozori bilan integratsiya – ta'lim mazmuni ish beruvchilar ehtiyojiga moslashadi.

4.Mas'uliyat va intizomni shakllantiradi – talaba o'zini haqiqiy mutaxassis sifatida his qiladi.

5.Nazariya va amaliyot uyg'unligi – bilim va ko'nikma o'rtasidagi tafovut kamayadi.

Dual ta'limning muammolari

Shu bilan birga, dual ta'limni joriy etishda ayrim qiyinchiliklar mavjud:

1.Korxonalar bilan samarali hamkorlikni yo'lga qo'yish zarurati

2.Ta'lim dasturlarini moslashtirish muammosi

3.Nazorat va baholash tizimini takomillashtirish ehtiyoji

Dual ta'limning O'zbekiston ta'lim tizimidagi o'rni

So'nggi yillarda Uzbekistanda ham dual ta'limni joriy etishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Kasb-hunar maktablari va oliy ta'lim muassasalarida ishlab chiqarish bilan integratsiyani kuchaytirish orqali talabalarni amaliy jihatdan tayyorlashga harakat qilinmoqda.

Bu tizim yoshlarning bandligini ta'minlash va iqtisodiyot uchun malakali kadrlar tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Dual ta'lim tizimi zamonaviy ta'lim tizimining innovatsion va samarali modeli bo'lib, u nazariya va amaliyotni uzviy birlashtirishga xizmat qiladi. Ushbu tizim nafaqat talabalarning bilimini oshiradi, balki ularni real ish muhitida sinab ko'rish, kasbiy ko'nikmalarni shakllantirish va mehnat bozoriga moslashish imkonini beradi.

Dual ta'limning asosiy afzalliklari — amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish, bandlikni oshirish, ish beruvchilar talablariga moslashish, nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlash va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishdir. Shu bilan birga, tizimning muvaffaqiyatli ishlashi uchun korxonalar bilan hamkorlik, dasturlarni moslashtirish, baholash tizimi va mentorlik sifatini oshirish muhim ahamiyatga ega.

O'zbekiston sharoitida dual ta'limni rivojlantirish yoshlarning kasbiy tayyorgarligini oshirish, malakali kadrlar tayyorlash va iqtisodiyotga tayyor ishchi kuchini yetkazish uchun

strategik ahamiyat kasb etadi. Kelgusida dual ta'limni yanada kengaytirish va sifatini oshirish uchun ta'lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash, zamonaviy metod va texnologiyalarni joriy etish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1.Euler, M. Dual Education in Germany: Structure, Benefits, and Implementation. Berlin: Springer, 2018.

2.Deissinger, T. The Dual System of Vocational Education in Germany: History and Perspectives. New York: Routledge, 2015.

3.Rauner, F., & Maclean, R. Handbook of Technical and Vocational Education and Training Research. Dordrecht: Springer, 2010.

LITERATURE-BASED ENGLISH LANGUAGE TEACHING

ASIFL
Ravinder Kumar

Abstract. This paper investigates the pedagogical potential of literary texts in enhancing English language acquisition across multiple skills, using Paulo Coelho's *The Alchemist* as a primary case study. Grounded in second language acquisition theories, the study demonstrates how the novel's accessible prose and universal themes facilitate the natural development of grammar, vocabulary, reading comprehension, and critical thinking.

Keywords: literature-based language teaching, English language learning, The Alchemist, grammar acquisition, reading comprehension, vocabulary development, authentic materials.

1. Introduction and Core Premise

The Pedagogical Shift: While literature was marginalized in early communicative language teaching, contemporary Second Language Acquisition (SLA) research supports reintegrating authentic literary texts. They offer unique advantages for developing linguistic, cultural, and critical competencies that functional textbooks cannot replicate.

The Case Study: Paulo Coelho's The Alchemist is an exemplary text for intermediate to advanced learners. Its deceptively simple prose, accessible narrative structure, and universal themes of self-discovery provide an ideal balance of linguistic accessibility and thematic depth.

2. Theoretical Frameworks

Krashen's Input Hypothesis: Literary texts provide "comprehensible input" (i+1). The Alchemist uses high-frequency vocabulary and simple sentence structures while introducing sophisticated language through a coherent, supportive narrative context.

Extensive Reading & "Flow": Sustained reading promotes incidental language acquisition. Literary narratives create an immersive experience (Csikszentmihalyi's "flow"), allowing learners to process language with less conscious effort.

Vygotsky's Sociocultural Theory: Discussing literature with peers or teachers scaffolds language development within the learner's Zone of Proximal Development (ZPD). The novel's philosophical themes naturally invite authentic communicative interaction.

Reader-Response Theory: Meaning is created through the transaction between the reader and the text. This approach validates learners' diverse cultural backgrounds, reducing anxiety by encouraging personal interpretation rather than seeking a single "correct" answer.

3. Enhancement of Specific Language Skills

Grammar Acquisition in Context:

Verb Tenses: The novel provides massive exposure to narrative simple past, as well as past perfect for backstory and present tense for universal truths, facilitating implicit acquisition.

Conditionals: The philosophical nature of the text generates numerous conditional structures (e.g., "If I had told him..."), providing contextualized models for hypothetical reasoning.

Syntax: The text balances simple sentences with complex subordination and embedding, offering a comprehensible model for syntactic development.

Vocabulary Development:

Incidental Acquisition: Repeated encounters with thematic words (e.g., "alchemy," "oasis") in semantically rich contexts promote deeper processing and retention than rote memorization.

Figurative Language: The concept of the "Personal Legend" functions as an extended metaphor, helping learners develop crucial metaphoric competence.

Collocations: Students absorb formulaic sequences (e.g., "follow one's heart," "take risks") as holistic units, which is essential for fluent production.

Reading Comprehension:

Inferential Reading: Literature leaves "blanks" (Iser) that require readers to infer character motivations and symbolic meanings, strengthening higher-order comprehension.

Fluency: The engaging plot encourages sustained reading, building automaticity in word recognition.

Writing Skills:

Narrative Structure: The clear story grammar (exposition, rising action, climax, resolution) provides an internalized template for learners' own writing.

Creative Voice: Exposure to Coelho's philosophical aphorisms models stylistic choice and voice, enriching learners' expressive capabilities.

Speaking and Listening:

Discussions about universal themes (pursuing dreams, overcoming fear) motivate genuine communicative exchange and negotiation of meaning, far surpassing artificial classroom drills.

4. Beyond Language: Critical Thinking and Intercultural Competence

Analytical Skills: Evaluating the novel's philosophical claims (e.g., "the universe conspires to help you") develops higher-order cognitive abilities and critical disposition.

Global Awareness: The novel's setting across Spain and North Africa, along with its blending of different cultural and spiritual traditions, immerses learners in diverse cultural contexts, fostering empathy and intercultural communicative competence.

5. Pedagogical Applications

Pre-Reading: Activating schema through vocabulary introduction, predicting content from the cover, and discussing personal goals.

While-Reading: Using reading journals, structural prediction at chapter breaks, and graphic organizers to map the protagonist's journey.

Post-Reading: Engaging in discussion circles, writing comparative essays, and creating artistic or dramatic interpretations of the text.

6. Conclusion

Integrating literary texts like The Alchemist offers a multidimensional approach to language teaching. It transforms learning from a purely utilitarian, skills-based task into a journey of personal growth, cultural awareness, and profound linguistic development.

References

1. Coelho, P. (1988). *The alchemist* (A. R. Clarke, Trans.). HarperCollins.
2. Krashen, S. D. (1985). *The input hypothesis: Issues and implications*. Longman.
3. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press.

KREDIT-MODUL TIZIMI VA DUAL TA'LIM INTEGRATSIYASI

Andijon davlat chet tillari instituti
3- bosqich talabasi
Sayfullayeva Husniyoxon Abdulboqi qizi

Annotatsiya. Mazkur tezisda kredit-modul tizimi va dual ta'lim modelining nazariy asoslari, ularning o'zaro integratsiyasi hamda zamonaviy oliy ta'lim tizimidagi ahamiyati tahlil qilinadi. Kredit-modul tizimining xalqaro standartlarga asoslanishi, dual ta'limning amaliy yo'naltirilganligi va ushbu ikki modelning uyg'unlashuvi natijasida kompetensiyaga asoslangan ta'lim mexanizmi shakllanishi ilmiy manbalar asosida yoritiladi.

Kalit so'zlar. Kredit-modul tizimi, dual ta'lim, integratsiya, ECTS, kompetensiya, mehnat bozori, kasbiy tayyorgarlik, ta'lim sifati, amaliyot, akademik mobillik.

Zamonaviy globallashuv sharoitida oliy ta'lim tizimi oldida turgan asosiy vazifa – mehnat bozori talablariga mos, raqobatbardosh va yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlashdan iborat. An'anaviy ta'lim modeli asosan nazariy bilim berishga yo'naltirilgan bo'lsa, hozirgi davrda amaliy ko'nikmaga ega kadrlar tayyorlash muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtai nazardan kredit-modul tizimi va dual ta'lim modeli ta'lim samaradorligini oshirishning muhim mexanizmlaridan biri hisoblanadi.

Kredit-modul tizimi Yevropa oliy ta'lim makonini shakllantirish maqsadida amalga oshirilgan Bologna Process doirasida keng joriy etilgan. 1999-yilda qabul qilingan Bolonya deklaratsiyasi oliy ta'lim tizimlarini uyg'unlashtirish, diplomlarning o'zaro tan olinishi va akademik mobillikni rivojlantirishga qaratilgan.

Kredit-modul tizimining nazariy asoslari

Kredit-modul tizimi ta'lim yuklamasini kredit birliklari asosida hisoblashga tayanadi. European Commission tomonidan ishlab chiqilgan ECTS (European Credit Transfer and Accumulation System) ga ko'ra, bir o'quv yili odatda 60 kreditni tashkil etadi. Kredit talabaning auditoriya mashg'ulotlari, mustaqil ta'limi va amaliyotini o'z ichiga oladi.

Mazkur tizimning asosiy tamoyillari:

Talaba markazlashgan yondashuv;

O'quv natijalariga asoslangan baholash;

Mustaqil ta'lim ulushining oshirilishi;

Ta'lim jarayonining shaffofligi.

OECD hisobotlarida ta'lim tizimida kompetensiyaga asoslangan yondashuv va natijaga yo'naltirilgan baholash zamonaviy kadrlar tayyorlashning muhim omili sifatida qayd etilgan.

Dual ta'lim modelining mohiyati

Dual ta'lim modeli nazariy ta'lim bilan ishlab chiqarishdagi amaliyotni parallel ravishda tashkil etishga asoslanadi. Ushbu model asosan Germany tajribasida keng rivojlangan. Federal Ministry of Education and Research ma'lumotlariga ko'ra, dual ta'lim yoshlarning kasbiy tayyorgarligi va bandligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Dual model quyidagi jihatlari bilan ajralib turadi:

Ta'lim muassasasi va ish beruvchi hamkorligi;

Real ish joyida amaliyot o'tash;

Kasbiy kompetensiyalarning shakllanishi;

Mehnat bozori bilan bevosita bog'liqlik.

International Labour Organization tadqiqotlarida ham amaliyotga asoslangan kasbiy ta'lim yoshlar bandligini oshirishda samarali mexanizm sifatida baholangan.

Integratsiyaning ahamiyati

Kredit-modul tizimi va dual ta'lim integratsiyasi natijasida amaliyot jarayoni kredit asosida baholanadi va o'quv rejaning ajralmas qismiga aylanadi. Bu esa nazariya va amaliyot o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ta'minlaydi.

UNESCO hisobotlarida kasbiy ta'limda ish beruvchilar bilan hamkorlik qilish ta'lim sifatini oshiruvchi omil sifatida qayd etilgan. World Bank hisobotlarida esa ta'lim tizimining mehnat bozori bilan integratsiyasi iqtisodiy rivojlanishga ijobiy ta'sir ko'rsatishi ta'kidlangan.

Integratsiya natijasida:

Talabalarda amaliy ko'nikmalar shakllanadi.

O'quv natijalari kompetensiyalar asosida belgilanadi.

Bitiruvchilarning bandlik darajasi oshadi.

Ta'lim sifati yaxshilanadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, kredit-modul tizimi ta'limni standartlashtirish va shaffoflashtirishga xizmat qilsa, dual ta'lim modeli kasbiy tayyorgarlikni amaliy jihatdan mustahkamlaydi. Ularning integratsiyasi zamonaviy ta'lim tizimining samaradorligini oshirib, mehnat bozori talablariga mos mutaxassis tayyorlash imkonini beradi.

Menimcha, mazkur integratsiya oliy ta'lim tizimida strategik ahamiyatga ega bo'lib, u nazariy bilim va amaliy tajribaning uyg'unlashuvini ta'minlaydi hamda yosh mutaxassislarning raqobatbardoshligini oshiradi.

Foydalanilgan manbalar

1.Bologna Process. Bologna Declaration, 1999.
2.European Commission. ECTS Users' Guide, 2015.
3.OECD. Skills beyond School: Synthesis Report, 2014.

GASTRONOMIC TURIZM TUSHUNCHASI VA UNING RIVOJLANISHIDA MILLIY OVQATLANISH MADANIYATINING AHAMIYATI

Andijon davlat chet tillari instituti F.f.d.(DSc), professor v.b.
Gavxaroy isroiljon qizi,
Andijon davlat chet tillari instituti mustaqil tadqiqotchisi,
Odilova Shoira Odiljon qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Ingliz va o'zbek tillarida ovqatlanish madaniyatiga oid paremiya tahlil qilingan va Gastronomic turizm tushunchasi hamda uning rivojlanishida milliy ovqatlanish madaniyatining ahamiyati keng misollar bilan tavsiflangan.

Kalit so'zlar: gastronomiya, paremiya, milliy, madaniy, kulinar kod, turizm. Madaniyat.

Gastronomik turizm – bu sayyohlarning ma'lum bir hududga xos oshxona va taomlarni tatib ko'rish orqali o'sha xalq madaniyatini chuqurroq anglashga qaratilgan sayohat turi hisoblanadi. Boshqacha aytganda, gastronomik (kulinar) turizm oziq-ovqat va ichimlik bilan bog'liq noyob tajribalar orqali mintaqaning tarixi, urf-odatlari va turmush tarzi bilan tanishishdan iborat sayohat faoliyatidir. Bunda sayyohlar mahalliy oshxonaga oid an'anaviy yoki innovatsion taomlarni tatib ko'rish, oziq-ovqat festivallari, pazandachilik mashg'ulotlari va mahalliy oziq-ovqat ishlab chiqaruvchilariga tashrif buyurish kabi tadbirlarda ishtirok etadilar. BMT Jahon sayyohlik tashkiloti (UNWTO) ta'kidlaganidek, gastronomiya "shunchaki ovqatdan iborat emas; u turli xalqlarning madaniyati, merosi, an'analari va jamoaviy tuyg'usini aks ettiradi", shu bois gastronomik turizm "madaniy merosni asrovchi va xalqlarni birlashtiruvchi soha" sifatida e'tirof etiladi. Demak, gastronomik turizm nafaqat lazzatli taomlar iste'moli, balki til va madaniyat uyg'unligini his etish, ya'ni taomlar ortidagi ramziy ma'no va qadriyatlarni anglashni ham o'z ichiga oladi.

Til va madaniyat ajralmas tushunchalar bo'lib, ayniqsa gastronomik tajribalarda bu uyg'unlik yaqqol namoyon bo'ladi. Taom nomlari, ular bilan bog'liq maqol va matallar (paremiyalar) hamda frazeologizmlar xalqlarning dunyoqarashi, urf-odatlari va qadriyatlarini o'zida mujassam etadi. Shu sababli gastronomik turizm fenomenini tilshunoslik nuqtai nazaridan o'rganish muhimdir – bunday yondashuv sayyohlarga mahalliy taomlarning lingvistik boyligi va madaniy semantikasini tushunishga yordam beradi. Quyida, avvalo, jahon tilshunosligida gastronomik turizm va ovqat bilan bog'liq lingvokulturologik tadqiqotlar tahlil qilinadi, so'ng ularning natijalari asosida bizning yondashuvimiz bayon etiladi. Shuningdek, mavzuni chuqurroq o'rganish uchun taklif va tavsiyalar keltirilib, ish yakunida xulosa hamda foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati taqdim etiladi.

V. A. Maslova ta'kidlashicha, tilshunoslikdagi lingvokulturologiya yo'nalishi til va madaniyatning o'zaro aloqasini, ya'ni til birliklarida milliy madaniyatning aks etishini o'rganadi. Lingvokulturologik tahlil asosan muayyan xalq tilidagi so'z va iboralarning nafaqat lug'aviy ma'nosini, balki ular ortidagi madaniy-ma'naviy mazmunni ham ochib berishga qaratilgan. V. I. Karasik ta'kidlashicha, til birliklari – so'zlar, iboralar, maqollar – xalqning milliy tafakkuri va dunyoqarashini ifodalovchi "lingvokulturema"lar sifatida namoyon bo'ladi. Xususan, frazeologik birliklar va maqollar biror xalq hayot tarzi, geografik muhitidan tortib tarix va urf-odatlarigacha bo'lgan jihatlarni o'zida aks ettiradi. Til va madaniyat uyg'unligini o'rganishda frazeologiya alohida o'rin tutadi – maqollar, matallar, iboralardagi obrazlar xalqning asrlar davomida shakllangan dunyo tasavvurini ko'rsatadi.V. A. Maslova ta'kidlaganidek, tadqiqotchilar gastronomik frazeologizmlarni milliy dunyoqarashning bir qismi sifatida ko'rib, ularni tahlil qilish orqali xalq tafakkuridagi o'ziga xos jihatlarni aniqlashgan. Lingvokulturologiya doirasida o'tkazilgan izlanishlar frazeologik birliklar orqali millatning mentaliteti va madaniy qadriyatlarini o'rganish imkonini beradi. Dunyo tilshunosligida oziq-ovqat va gastronomiyaga oid til birliklarini o'rganishga qiziqish ortib bormoqda. So'nggi yillarda turli tillardagi gastronomik leksika va frazeologiyani tahlil qilishga bag'ishlangan ilmiy ishlar, monografiyalar va maqolalar e'lon qilindi. Xususan, rus tilshunoslik maktabi bu borada salmoqli hissa qo'shib kelmoqda – rus olimlari milliy oshxona bilan bog'liq atamalar va iboralarni chuqur tadqiq etishgan. L.K. Bobırsheva rus va adigey tillaridagi frazeologizmlarni lingvokulturologik jihatdan qiyoslab, har ikki xalq tafakkuridagi konseptual modellardagi milliy xususiyatlarni ko'rsatib bergan. I.V. Sokhan o'z tadqiqotida ovqatni madaniyat fenomeni sifatida falsafiy va antropologik nuqtai nazardan tahlil qilgan, turli jamiyatlarda oshxona va gastronomiya rivojlanishini qiyosiy o'rgangan. Shu bilan birga, E.V. Kapelyushnik *"kulinar kod"* (oshxona kodi) tushunchasini tadqiq qilib, milliy taomlar va kulinariya an'analari tilda qanday metaforik ma'nolar qatlamini hosil qilishini ko'rsatgan. Olimaning xulosasiga ko'ra, an'anaviy taomlar va pazandachilik amaliyotlari orqasida millatlarning miflari, diniy e'tiqodlari va tarixiy tajribalari yashiringan bo'lib, bular til vositasida aks etadi.

Bundan tashqari, E.V. Dzyuba o'simlik mahsulotlari nomlarining lingvokognitiv kategorizasiyasini o'rgangan – ya'ni sabzavot, meva, don-dun nomlarining tilda va xalq tafakkuridagi tuzilishi va tasnifini tadqiq qilgan. A.V. Baldova rus tilida *"Xni oziq-ovqat sifatida tasavvur qilish"* kognitiv metafora modelini tahlil qilib, mingdan ortiq obrazli iboralar misolida ovqat metaforalari dunyoni modellashtirish va konseptualizatsiya qilishda qanday rol o'ynashini yoritgan. Shu kabi qator ilmiy ishlar shuni ko'rsatmoqdaki, turli tillardagi gastronomik frazeologizm va metaforalarni solishtirish orqali ularning umumiy va farqli jihatlari aniqlanadi hamda tilga madaniyatning ta'siri namoyon bo'ladi. Misol uchun, ingliz va rus tillaridagi ovqatga oid iboralarda *"non"*, *"pirog"*, *"sut"* kabi atamalar tez-tez uchrashi aniqlangan bo'lib, bu mahsulotlarning har ikki xalq hayotidagi muhim o'rnini ko'rsatadi. Biroq ularning ma'nodagi aks ettirgan qadriyatlari turlicha bo'lishi mumkin – bu madaniy farqlarga bog'liq holda shakllangan.

Demak, jahon tilshunoslari olib borgan tadqiqotlar gastronomik birliklarning lingvistik xususiyatlarini o'rganish orqali madaniyatlararo umumiylik va milliy o'ziga xoslik namoyon bo'lishini tasdiqladi. Ovqatga oid so'z va iboralar har bir xalqning mentaliteti, qadriyatlari, turmush tarzi haqidagi qimmatli ma'lumotlarni beradi. Shu bois bizningcha, gastronomik turizmni tilshunoslik nuqtai nazaridan o'rganishda avvalo shu mavjud ilmiy yondashuv va xulosalarga tayangan holda ish ko'rmoq lozim. Tilshunoslikdagi yondashuv gastronomik turizm mavzusiga tadbiq qilinsa, taom nomlari va ovqat bilan bog'liq iboralarda milliy madaniyat qanday aks etishini aniqlashimiz mumkin bo'ladi.

Adabiyotlar

1.Bobyrsheda, L. K. Frazeologizmy russkogo i adygeyskogo yazykov v svete lingvokulturologii. — Maykop: Adygeyskiy gosudarstvennyy universitet, 2012.

2.Kapelyushnik, E. V. Kulinarniy kod v yazyke i kul'ture. — Sankt-Peterburg: Izd-vo SPbGU, 2015.
3. Maslova, V. A. Lingvokulturologiya. — Moskva: Akademiya, 2001.

PROFESSIONAL TA'LIMDA ISHLAB CHIQARISH BILAN INTEGRATSIYALASHGAN O'QITISHNING AMALIY NATIJALARI VA RIVOJLANISHI

Isroilova Gulzoda, ADCHTI, talaba
Ilmiy rahbari: Jo'rayeva L

Annotatsiya. Mazkur maqolada professional ta'lim tizimida ishlab chiqarish bilan integratsiyalashgan o'qitish modelining nazariy asoslari, amaliy samaradorligi va rivojlanish istiqbollari tahlil qilinadi. Unda ta'lim jarayonini real ishlab chiqarish muhiti bilan uyg'unlashtirish, kompetensiyaviy yondashuv va dual ta'lim tamoyillari asosida raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlash masalalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: professional ta'lim, ishlab chiqarish bilan integratsiyalashgan o'qitish, dual ta'lim, kompetensiyaviy yondashuv, amaliy mashg'ulotlar, ta'lim-ishlab chiqarish hamkorligi, kasbiy kompetensiya, ta'lim standartlari

Globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida mehnat bozori malakali, amaliy ko'nikmalarga ega va tez moslasha oladigan mutaxassislarni talab etmoqda. Shu bois professional ta'lim tizimida ishlab chiqarish bilan integratsiyalashgan o'qitish modeli alohida ahamiyat kasb etadi. Mazkur yondashuv nazariy bilimlarni real ishlab chiqarish jarayoni bilan uyg'unlashtirish, ta'lim mazmunini mehnat bozori ehtiyojlariga moslashtirish hamda o'quvchilarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Modelning nazariy asoslari kompetensiyaviy yondashuv, amaliyotga yo'naltirilgan ta'lim va dual ta'lim tamoyillariga tayanadi. Dual ta'lim tizimi ilk bor Germanya tajribasida keng rivojlangan bo'lib, unda ta'lim muassasasi va korxona o'rtasidagi hamkorlik ustuvor o'rin tutadi. Bu esa nazariya va amaliyot birligini ta'minlab, o'quvchilarni bevosita ish faoliyatiga tayyorlaydi. Amaliy jihatdan integratsiyalashgan ta'lim bitiruvchilarning bandlik darajasini oshiradi, ularning mehnat bozoriga moslashuvini tezlashtiradi hamda ta'lim sifati va mazmunining yangilanishiga zamin yaratadi. Kelgusida ushbu modelni rivojlantirish raqamli texnologiyalarni joriy etish, davlat-xususiy hamkorlikni kuchaytirish va xalqaro tajribani milliy sharoitga moslashtirish bilan bog'liqdir. Mazkur maqolada ishlab chiqarish bilan integratsiyalashgan o'qitish modelining nazariy asoslari, amaliy natijalari va istiqbolli rivojlanish yo'nalishlari yoritiladi.

Nazariy asoslar professional ta'lim tizimida ishlab chiqarish bilan integratsiyalashgan o'qitish modeli zamonaviy iqtisodiyotning malakali kadrlar tayyorlashga qo'ygan talablaridan kelib chiqadi. Ushbu modelning metodologik poydevori bir nechta pedagogik va ijtimoiy-iqtisodiy konsepsiyalarga tayanadi. Birinchidan, inson kapitali nazariyasi (G. Becker) ta'limni iqtisodiy o'sishning asosiy omili sifatida talqin qiladi. Bu yondashuvga ko'ra, professional ta'limning ishlab chiqarish bilan bevosita bog'lanishi o'quvchilarning mehnat bozoridagi raqobatbardoshligini oshiradi va investitsion samaradorlikni ta'minlaydi.

Ikkinchidan, kompetensiyaviy yondashuv integratsiyalashgan modelning didaktik asosini tashkil etadi. Mazkur yondashuv bilim, ko'nikma va malakalarni real ishlab chiqarish vaziyatlarida qo'llay olish qobiliyatini ustuvor deb biladi. Natijada o'quv jarayoni nazariy ma'lumotlarni o'zlashtirishdan tashqari, kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishga yo'naltiriladi. Uchinchidan, faoliyatga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyasi (A.N. Leontyev, L.S. Vygotskiy) o'quv faoliyatini real mehnat faoliyati bilan uyg'unlashtirish zaruratini asoslaydi. Ishlab chiqarish muhiti o'quvchilar uchun ijtimoiy tajriba maktabi bo'lib xizmat qiladi va ularning kasbiy identifikatsiyasini shakllantiradi. Shuningdek, dual ta'lim modeli integratsiyalashgan o'qitishning samarali shakllaridan biri sifatida e'tirof etiladi. Masalan, Germaniyada keng

qo‘llaniladigan dual tizim nazariy ta’limni ta’lim muassasasida, amaliy tayyorgarlikni esa korxonalarda tashkil etish orqali kasbiy tayyorgarlik sifatini oshirishga xizmat qilmoqda. Nazariy jihatdan integratsiyalashgan model quyidagi tamoyillarga asoslanadi: ta’lim va ishlab chiqarishning uzviyligi; amaliyotga yo‘naltirilganlik; ijtimoiy sheriklik; moslashuvchanlik va modullilik; uzluksizlik. Mazkur tamoyillar professional ta’lim tizimini mehnat bozori ehtiyojlariga mos ravishda modernizatsiya qilish imkonini beradi.

Amaliy natijalar ishlab chiqarish bilan integratsiyalashgan o‘qitish modeli amaliyotda bir qator ijobiy natijalarni ko‘rsatmoqda. Birinchidan, bitiruvchilarning ish bilan ta’minlanish darajasi oshadi. O‘quvchilar ta’lim jarayonidayoq real ishlab chiqarish sharoitida tajriba orttiradi, bu esa ularning ish beruvchilar uchun tayyor mutaxassis sifatida shakllanishiga yordam beradi.

Ikkinchidan, ta’lim mazmuni va ishlab chiqarish talablari o‘rtasidagi tafovut qisqaradi. O‘quv dasturlari korxonalar bilan hamkorlikda ishlab chiqilgani sababli, zamonaviy texnologiyalar va innovatsion jarayonlar o‘quv jarayoniga tezkor joriy etiladi.

Uchinchidan, o‘quvchilarda kasbiy va ijtimoiy kompetensiyalar kompleks rivojlanadi. Jamoada ishlash, muammolarni hal qilish, texnologik intizomga rioya qilish kabi ko‘nikmalar bevosita ishlab chiqarish muhitida shakllanadi. Xalqaro tajribada integratsiyalashgan model yuqori samaradorlikni namoyon etgan. Masalan, Shveytsariya va Avstriyada dual ta’lim tizimi yoshlar bandligini ta’minlashda muhim omil bo‘lib xizmat qilmoqda. Ushbu mamlakatlarda ta’lim muassasalari va sanoat korxonalari o‘rtasidagi hamkorlik institutsional darajada yo‘lga qo‘yilgan.

Professional ta’limda ishlab chiqarish bilan integratsiyalashgan o‘qitish modeli ta’lim va mehnat bozori o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni ta’minlaydigan samarali mexanizm ekanligi tadqiqot davomida o‘z tasdig‘ini topdi. Nazariy bilimlarni bevosita amaliy jarayonlar bilan uyg‘unlashtirish o‘quvchilarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish, mustaqil ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirish hamda real ish muhitiga moslashuvchanligini oshirishga xizmat qiladi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, ishlab chiqarish korxonalari bilan hamkorlikda tashkil etilgan amaliy mashg‘ulotlar, dual ta’lim elementlari, mentorlik tizimi va loyiha asosida o‘qitish usullari bitiruvchilarning bandlik darajasini oshirish, ularning raqobatbardoshligini kuchaytirish hamda ish beruvchilar ehtiyojiga mos kadrlar tayyorlashda muhim omil hisoblanadi. Shu bilan birga, ta’lim jarayonining ishlab chiqarish talablari asosida muntazam yangilanib borilishi o‘quv dasturlarining zamonaviy texnologiyalar va innovatsiyalar bilan boyitilishiga imkon yaratadi.

Kelgusida professional ta’lim tizimini yanada rivojlantirish uchun ta’lim muassasalari va ishlab chiqarish subyektlari o‘rtasidagi strategik hamkorlikni kengaytirish, o‘qituvchilarning amaliy malakasini oshirish, zamonaviy ishlab chiqarish texnologiyalarini o‘quv jarayoniga integratsiya qilish hamda normativ-huquqiy asoslarni takomillashtirish zarur.

Xulosa qilib aytganda, professional ta’limda ishlab chiqarish bilan integratsiyalashgan o‘qitish modeli iqtisodiyotning barqaror rivojlanishi, malakali kadrlar tayyorlash va yoshlarning mehnat bozorida muvaffaqiyatli faoliyat yuritishini ta’minlashda muhim strategik yo‘nalish sifatida namoyon bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasing Qarori professional ta’lim tizimida Dual ta’lim tizimini tashkil etish chora tadbirlari haqida .
2. O’zbekistonda professional ta’lim il’miy, ma’naviy, ma’rifiy jurnal 3-son 2025-yil
3. Ishlab chiqarishi va t’alim integratsiyasidagi muammo hamda yechimlar; Aminov SHavkatjon Sobir o’g’li

ZAMONAVIY TA’LIM SIFATINI OSHIRISH OMILLARI

Olimova Intizorxon Kenjabek qizi
Andijon davlat chet tillari instituti talabasi

Numanova Mashhura Kobiljon qizi
Andijon davlat chet tillari instituti o'qituvchisi

Annotatsiya : Mazkur maqolada o'qitish jarayonining mohiyati, uning jamiyat taraqqiyotidagi o'rni hamda zamonaviy ta'lim tizimidagi ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, samarali o'qitish metodlari, interaktiv yondashuvlar va o'qituvchining kasbiy kompetensiyasining ta'lim sifatiga ta'siri tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: o'qitish, ta'lim, pedagog, metod, interaktiv ta'lim, kompetensiya, o'quvchi.

Bugungi globallashuv va axborot texnologiyalari jadal rivojlanayotgan davrda ta'lim tizimini takomillashtirish har bir davlatning ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyoti ko'p jihatdan ta'lim sifati va samaradorligiga bog'liq. Shu bois zamonaviy ta'lim tizimida o'qitish jarayonini ilmiy asosda tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi. O'qitish — bu nafaqat bilim berish, balki shaxsni har tomonlama rivojlantirishga qaratilgan murakkab pedagogik jarayondir. U o'quvchilarning intellektual salohiyatini oshirish, mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish hamda ularni jamiyat hayotiga tayyorlashga xizmat qiladi. Zamonaviy pedagogikada o'quvchi shaxsiga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyasi asosiy o'rinni egallaydi.

O'qitish jarayoni o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi o'zaro hamkorlikka asoslanadi. Bu jarayonda o'qituvchi bilim manbai bo'lish bilan birga yo'naltiruvchi va tashkilotchi vazifasini ham bajaradi. O'quvchi esa ta'lim jarayonining faol subyekti sifatida bilimlarni mustaqil o'zlashtiradi. Zamonaviy ta'lim tizimida tayyor bilimni berish emas, balki o'quvchini o'rganishga o'rgatish muhim hisoblanadi. Bu esa o'quvchilarda muammoli vaziyatlarni hal qilish, tahliliy fikrlash va ijodkorlik kabi kompetensiyalarni rivojlantirishga yordam beradi. Ta'lim samaradorligi ko'p jihatdan qo'llanilayotgan metodlarga bog'liq. Interaktiv metodlar, muammoli ta'lim, loyiha asosida o'qitish va guruhli ishlar o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshiradi. Bunday yondashuvlar o'quvchilarni faollikka undaydi va bilimlarni chuqur o'zlashtirishga yordam beradi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ham ta'lim sifatini oshiruvchi muhim omildir. Multimedia vositalari, elektron darsliklar va onlayn platformalar dars jarayonini yanada samarali va qiziqarli qiladi

Shuningdek, pedagogning kommunikativ qobiliyati ham muhim ahamiyatga ega. O'quvchilar bilan hurmat va ishonch asosida qurilgan munosabat ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi

Tarbiyaviy ahamiyati

O'qitish jarayoni tarbiya bilan chambarchas bog'liq. Dars davomida o'quvchilarda mas'uliyat, intizom, hamkorlik, hurmat va mehnatsevarlik kabi sifatlar shakllanadi. O'qituvchining shaxsiy namunasi esa bu jarayonda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

O'quvchi shaxsiga yo'naltirilgan ta'lim

Hozirgi kunda ta'lim tizimida o'quvchi markazga qo'yilgan yondashuv ustuvor hisoblanadi.

Bu model o'quvchilarning individual xususiyatlari va qiziqishlarini hisobga olishni nazarda tutadi. Natijada mustaqil fikrlaydigan, faol va mas'uliyatli shaxslar shakllanadi.

Ta'lim sifatini baholash va monitoring qilish

Zamonaviy ta'lim tizimida o'qitish samaradorligini aniqlash muhim ahamiyatga ega. Ta'lim sifatini baholash jarayoni o'quvchilarning bilim darajasi, amaliy ko'nikmalari va kompetensiyalarini tahlil qilish orqali amalga oshiriladi. Baholashning an'anaviy shakllari bilan bir qatorda formatif va summativ baholash usullaridan foydalanish ta'lim jarayonini yanada takomillashtirishga xizmat qiladi.

Formatif baholash o'quvchining o'quv jarayonidagi rivojlanishini kuzatish va unga o'z vaqtida yordam berish imkonini beradi. Summativ baholash esa ma'lum bir bosqich yakunida erishilgan natijalarni aniqlashga xizmat qiladi. Ushbu ikki turdagi baholashning uyg'unligi teaching jarayonining samaradorligini oshiradi.

Chet tillarini o‘qitishda kommunikativ yondashuv alohida ahamiyat kasb etadi. Ushbu yondashuv o‘quvchilarning tilni real hayotiy vaziyatlarda qo‘llay olish kompetensiyasini shakllantirishga qaratilgan. Dars jarayonida dialog, rol o‘ynash, munozara va loyiha ishlari orqali o‘quvchilarning nutq faolligi rivojlantiriladi.

Bundan tashqari, multimediya vositalari va onlayn platformalardan foydalanish til o‘rganish jarayonini samarali tashkil etishga yordam beradi. Zamonaviy pedagog til o‘rgatishda faqat grammatik bilim berish bilan cheklanmay, balki o‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishga e’tibor qaratishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, o‘qitish jarayoni jamiyat taraqqiyotining asosiy omillaridan biridir. Sifatli ta’lim orqali bilimli, raqobatbardosh va ma’naviy yetuk avlodni tarbiyalash mumkin. Shu sababli zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish, o‘qituvchilarning malakasini oshirish hamda o‘quvchi shaxsiga yo‘naltirilgan ta’limni rivojlantirish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.Pedagogika nazariyasi va tarixi. — Toshkent: O‘qituvchi, 2018.
2.Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. — Toshkent, 2020.
3.O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. — Toshkent, 2020.

DUAL TA’LIM IQTISODIYOT TARMOQLARI UCHUN PROFESSIONAL KADRLARNI MAQSADLI TAYYORLASHNING KAFOLATLANGAN MEXANIZMIDIR

Andijon davlat chet tillari instituti
Ingliz tili 23-8-guruh talabasi Karimova Dilnoza

Annotatsiya. Ushbu tezisda oliy ta’lim tizimida dual ta’lim modelini joriy etishning huquqiy va amaliy asoslari tadqiq etiladi.

Kalit so‘zlar: Dual ta’lim, "Kasb egasi" loyihasi, integratsiya, oliy ta’lim, amaliy ko‘nikma, mehnat bozori, subsidiya, ustoz-shogird.

Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 16-yanvardagi 14-son qarorida dual ta’limning mohiyati quyidagicha keltirilgan: "Dual ta’lim — ta’lim oluvchining nazariy bilimlarni ta’lim tashkilotida olishi hamda amaliy ko‘nikmalarni ish joyida shakllantirishini ko‘zda tutuvchi ta’lim shakli." Asosiy bandlar: "Kasb egasi" loyihasi doirasida talabalar o‘quv haftasining muayyan kunlari korxonada ishlaydi.Talabaga korxonada ishlagan davri uchun ish haqi to‘lanadi. Vazirlikning rasmiy tushuntirishlarida tizimning afzalliklari internet nashrlarida quyidagicha bayon etilgan: "Dual ta’lim tizimining joriy etilishi oliy ta’lim muassasalari bitiruvchilarining bandligini ta’minlash, ularning mehnat bozoridagi raqobatbardoshligini oshirish va ishlab chiqarish korxonalarini malakali kadrlar bilan ta’minlashga xizmat qiladi."

Internetda keltirilgan statistik ko'rsatkichlar: Talaba o‘qishni bitirganida kamida 1-2 yillik ish stajiga ega bo‘ladi. Nazariya va amaliyotning nisbati taxminan 40/60 yoki 30/70 foizni tashkil etishi kutilmoqda.Kun.uz va Gazeta.uz nashrlarda dual ta’limning iqtisodiy tomoni haqida quyidagi ma’lumotlar berilgan: "Dual ta’limda tahsil olayotgan talabalarni ishga qabul qilgan tadbirkorlik sub’ektlariga davlat tomonidan subsidiyalar ajratiladi. Bu orqali xususiy sektorning malakali kadr tayyorlashdagi mas’uliyati oshiriladi."

Talabalar korxonada faqat "kuzatuvchi" emas, balki shtatdagi xodim sifatida rasmiylashtiriladi.Xalqaro internet resurslarida dual ta'limning global ta'rifi shunday: "Dual systems are characterized by a strong cooperation between the state, the business community and social partners." (Dual tizimlar davlat, biznes hamjamiyati va ijtimoiy sheriklar o‘rtasidagi kuchli hamkorlik bilan tavsiflanadi).

Soliq imtiyozlari bo‘yicha:

"Dual ta'lim shakli bo'yicha o'quvchilar (talabalar)ni o'qitishni tashkil etgan tadbirkorlik sub'ektlarining ushbu maqsadda qilgan xarajatlari foyda solig'i bazasini aniqlashda chegirib tashlanadigan xarajatlar tarkibiga kiritiladi. Shuningdek, talabalarga to'lanadigan ish haqi fondidan ijtimoiy soliq stavkasi 1 foiz miqdorida belgilanadi."

Mehnat staji va monitoring bo'yicha: Yagona milliy mehnat tizimi (YMMT) portalida ushbu jarayonning rasmiylashtirilishi haqida shunday deyilgan: "Dual ta'lim tizimi doirasida talaba bilan tuzilgan mehnat shartnomasi majburiy tartibda 'Yagona milliy mehnat tizimi' IDAKda ro'yxatdan o'tkaziladi. Bunda talabaning korxonadagi amaliyot davri uning mehnat daftarchasiga yoziladi va kelajakda umumiy mehnat stajiga to'liq qo'shiladi."

Oliy ta'limda dual ta'lim tizimini joriy etish nazariya va amaliyot integratsiyasini ta'minlashning eng samarali yo'lidir. O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, 2025-yildan joriy etilayotgan "Kasb egasi" loyihasi talabaga o'qish davrida haq to'lanadigan ish o'rni va rasmiy ish stajiga ega bo'lish imkonini beradi.

Xalqaro tajriba, xususan Germaniya modeli asosida yo'lga qo'yilayotgan ushbu tizim bitiruvchining mehnat bozoridagi raqobatbardoshligini oshiradi va oliy ta'lim muassasalarining ishlab chiqarish korxonalari bilan bevosita hamkorligini mustahkamlaydi. Xulosa qilib aytganda, dual ta'lim iqtisodiyot tarmoqlari uchun professional kadrlarni maqsadli tayyorlashning kafolatlangan mexanizmidir.

Foydalanilgan adabiyotlar va manbalar ro'yxati:

1. Oliy ta'lim tizimida dual ta'limni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida. – Toshkent: 2025-yil 16-yanvar, 14-son. –https://lex.uz/docs/7311144.
2. 2023-yil 11-sentabr, PF-158-son. –https://lex.uz/docs/6600413.
3. UzA — O'zbekiston Milliy axborot agentligi. https://uza.uz/oz/posts/dual-talim-tizimi.

THE INTEGRATION OF STEAM EDUCATION AND THE DUAL APPROACH

Andijon davlat chet tillar instituti
talabasi Mirzaulug'bekova Ruxshona

Annotation. This article examines the integration of STEAM education and the dual approach in modern educational systems. STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, and Mathematics) promotes interdisciplinary learning and creativity, while the dual approach combines theoretical instruction with practical workplace experience.

Key words. STEAM education, dual approach, interdisciplinary learning, practical training, innovation, professional competence, work-based learning, employability.

In the context of globalization and rapid technological development, education systems must adapt to the changing needs of the labor market. Traditional teaching methods are no longer sufficient to prepare students for complex professional environments. Therefore, innovative educational models such as STEAM education and the dual approach have gained increasing attention worldwide.

STEAM education integrates Science, Technology, Engineering, Arts, and Mathematics into a unified learning model. Unlike traditional subject-based instruction, STEAM promotes interdisciplinary thinking, creativity, and innovation. At the same time, the dual approach combines theoretical learning in educational institutions with practical training in real workplaces.

The dual approach is a practice-oriented model that integrates academic learning with workplace training. Students divide their time between educational institutions and partner organizations, gaining hands-on experience while continuing theoretical studies. This system helps reduce the gap between education and labor market requirements.

The integration of STEAM education with the dual approach creates a comprehensive and innovative educational framework. While STEAM develops interdisciplinary and creative thinking, the dual model ensures practical application of these competencies. Students not only design creative solutions but also implement them in real professional contexts.

Such integration enhances soft skills including communication, teamwork, leadership, and adaptability. It also increases motivation, as students clearly see the practical relevance of their academic knowledge. As a result, graduates become more competitive and better prepared for employment.

In conclusion, the integration of STEAM education and the dual approach represents a modern and effective strategy for professional training. By combining interdisciplinary creativity with practical workplace experience, this model prepares students to meet contemporary labor market demands and supports their professional growth.

References

1. OECD. (2023). Education at a Glance: OECD Indicators. OECD Publishing.
2. European Commission. (2022). Dual Education Systems and Workforce Development.
3. Land, M. H. (2013). Full STEAM Ahead: The Benefits of Integrating the Arts into STEM

DUNYO VA O'ZBEK TILSHUNOSLIGIDA FRAZEOLOGIYANING O'RGANILISHI.

Rafiqova (Sheraliyeva) Sanobar Mansurjon qizi
Andijon davlat chet tillari instituti
xorijiy til va adabiyoti yo'nalishi
2- bosqich magistratura talabasi.

Annotatsiya. Ushbu maqolada frazemalarning dunyo va o'zbek tilshunosligida o'rganilish tarixi, nazariy asoslari hamda asosiy ilmiy yo'nalishlari tahlil qilinadi. Xususan, Yevropa struktur tilshunosligi va rus frazeologiya maktabi vakillari — Charles Bally hamda Viktor Vinogradov qarashlari asosida frazeologiya fanining shakllanish bosqichlari yoritiladi.

Kalit so'zlar: frazeologiya, frazema, idiom, barqaror birikma, lingvomadaniyat, qiyosiy tahlil.

Frazema ko'chma ma'noli turg'un birikmalardir. Frazeologik birliklarni o'rganadigan fan frazeologiya deb nomlanadi. Frazeologiya — tilshunoslikning barqaror, turg'un va ko'chma ma'noga ega bo'lgan so'z birikmalarini (frazemalar, idiomalar, iboralar) o'rganadigan bo'limidir. U frazeologik birliklarning tuzilishi (strukturasi), ma'nosi (semantikasi), kelib chiqishi (etimologiyasi), qo'llanish xususiyatlari va uslubiy vazifasini tadqiq qiladi.Frazeologiya termini kelib chiqishi jihatdan yunon tilidan olingan.

U ikki qismdan tashkil topgan:

- phrasis — "ifoda", "ibora", "nutq shakli"
- logos — "ta'limot", "fan", "o'rganish"

Demak, phraseologia (yunoncha) → "iboralarning o'rganilishi" degan ma'noni anglatadi.

Bu termin Yevropa tillariga lotin tili orqali kirib kelgan va keyinchalik:

- rus tilida — фразеология
- ingliz tilida — phraseology
- o'zbek tilida — frazeologiya

shaklida qo'llanila boshlagan.

Frazeologiya tilshunoslikning nisbatan yosh, biroq nazariy jihatdan murakkab va ko'p qirrali sohalaridan biridir. Garchi frazeologik birliklar qadimdan til tarkibida mavjud bo'lsa-da, ularni ilmiy jihatdan tizimli o'rganish ancha kech boshlangan. Frazeologiyaning shakllanish jarayoni bir necha tarixiy bosqichlarni o'z ichiga oladi va har bir bosqich o'ziga xos metodologik yondashuv hamda ilmiy qarashlar bilan xarakterlanadi.

Frazeologiyaning ilk tadqiq bosqichi antik davrdan XIX asr oxirigacha bo'lgan davrni qamrab oladi. Bu davrda barqaror iboralar mustaqil lingvistik birlik sifatida emas, balki ritorika, poetika va stilistika doirasida ko'rib chiqilgan. Maqol va matallar, iboralar va hikmatli so'zlar ko'proq badiiy nutqning bezagi sifatida baholangan. Til birliklarining turg'unligi yoki semantik yaxlitligi masalasi hali nazariy jihatdan asoslanmagan edi.

XX asr boshlariga kelib frazeologiyani ilmiy asosda o'rganish zarurati paydo bo'ldi. Yevropa struktur tilshunosligi doirasida barqaror birikmalarning til tizimidagi o'rni masalasi ko'tarildi. Ayniqsa, Charles Bally tilning ekspressiv vositalarini tadqiq etar ekan, tayyor holda qo'llanadigan birikmalarning nutqdagi stilistik va emotsional ahamiyatini alohida ta'kidlab o'tdi. U o'zining "Fransuz stilistikasi" (1909) nomli asarida so'z birlashmalari, ya'ni frazeologik birliklarni tadqiq etuvchi maxsus boblar kiritgan. Bu bosqich frazeologiyani mustaqil tadqiqot obyekti sifatida shakllantirishga zamin yaratdi.

Frazeologiyaning mustaqil fan sifatida shakllanishi esa XX asrning 40–60-yillariga to'g'ri keladi. Bu jarayon, avvalo, rus tilshunosligi bilan bog'liqdir. Viktor Vinogradov frazeologik birliklarni semantik yaxlitlik darajasiga ko'ra tasniflab, ularning tarkibiy va ma'noviy xususiyatlarini ilmiy asosda izohlab berdi. U frazeologik birliklarni semantik jihatdan uch turga ajratadi:

1. frazeologik qo'shilmalar,
2. frazeologik birikmalar,
3. frazeologik chatishmalar.

Aynan shu davrda frazeologiya leksikologiyadan ajralib, mustaqil nazariy yo'nalish sifatida shakllandi. Struktur-semantik yondashuv yetakchi metod sifatida qaror topdi. Bundan tashqari Nikolai Amosova frazeologik birliklarni kontekstologik tamoyil asosida o'rgandi, Aleksandr Smirnitsky esa ularning grammatik va struktur xususiyatlarini tahlil qildi.

XX asrning ikkinchi yarmida frazeologiya tadqiqotlari yanada kengaydi. Turli tillar materiallari asosida qiyosiy tahlillar olib borildi, frazeologik birliklarning milliy-madaniy xususiyatlari o'rganila boshlandi. O'zbek tilshunosligida ham frazeologiya dastlab leksikologiya tarkibida tadqiq etilgan bo'lsa-da, keyinchalik alohida ilmiy yo'nalish sifatida rivojlandi. Bu jarayonda Shavkat Rahmatullayevning ilmiy ishlari muhim ahamiyat kasb etdi. O'zbek frazeologiyasining struktur-semantik xususiyatlari, tasnifi va lug'aviy tarkibi ilmiy asosda yoritildi.

XX asr oxiri va XXI asr boshlarida frazeologiya yangi metodologik bosqichga o'tdi. Kognitiv tilshunoslikning rivojlanishi frazeologik birliklarni inson tafakkuri, konseptual tizim va milliy mentalitet bilan bog'liq holda o'rganish imkonini berdi. G'arb tilshunosligida frazeologik birliklar ko'proq "idioms" termini orqali o'rganildi. Ingliz frazeologiyasini tadqiq etishda **A.P. Cowie**ning ishlari muhim o'rin tutadi. Zamonaviy bosqichda esa frazeologiya kognitiv tilshunoslik bilan integratsiyalashdi. Xususan, George Lakoff va Mark Johnson tomonidan ilgari surilgan konseptual metafora nazariyasi frazeologizmlarning semantik asoslarini yangi bosqichga olib chiqdi. Xususan, George Lakoff tomonidan ilgari surilgan konseptual metafora nazariyasi frazeologizmlarning semantik asoslarini chuqurroq anglashga xizmat qildi. Natijada frazeologiya lingvokulturologiya, pragmatika va diskurs tahlili bilan integratsiyalashdi.

Shunday qilib, frazeologiyaning o'rganilish jarayoni stilistik kuzatish bosqichidan boshlab, struktur-semantik nazariy asoslanish, mustaqil fan sifatida shakllanish hamda zamonaviy kognitiv va lingvokulturologik tadqiqotlar bosqichigacha uzluksiz rivojlanib kelmoqda. Bu jarayon frazeologik birliklarning nafaqat til tizimidagi o'rnini, balki milliy tafakkur va madaniyat bilan uzviy bog'liqligini ham namoyon etadi.

References

1. Bally, C. (1909). Traité de stylistique française. Genève: Georg.
2. Vinogradov, V. V. (1947). Ob osnovnykh tipakh frazeologicheskikh edinits. Moscow.
3. Amosova, N. N. (1963). Osnovy angliyskoy frazeologii. Leningrad.

INGLIZ VA O‘ZBEK DINIY NUTQINING RITORIK XUSUSIYATLARINI INGLIZ TILINI O‘QITISHDA QO‘LLASHNING INNOVATSION METODLARI

Xusanova Mashxura Kaxramanovna
Andijon davlat chet tillari instituti, o‘qituvchi

Annotatsiya. Ushbu maqolada o‘zbek islomiy nutq an’anasi vakillari – xususan, Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf, Shayx Sayyid Rahmatulloh Termiziy hamda Anglikan an’anasi vakillari – Rowan Williams va Justin Welby nutqlarida uchraydigan ritorik vositalarning til o‘qitish metodikasidagi didaktik ahamiyati yoritiladi.

Kalit so‘zlar: diniy nutq, ritorika, ingliz tili metodikasi, ekstralingvistika, Anglikan ruhoniylari, o‘zbek ulamolari, CLT, TBL, CBI, lingvokulturologiya, metafora, murojaat.

Diniy nutq – bu tilning eng qadimiy va eng ta’sirchan uslublaridan biri bo‘lib, unda jamiyat axloqi, ruhiy-ma’naviy merosi va estetik qarashlari mujassam bo‘ladi. O‘zbek diniy an’anasi vakillari, jumladan Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf, Abdulaziz Mansur, Shayx Sayyid Rahmatulloh Termiziy va’zlarida Qur’on oyatlariga murojaat, tasavvufiy ramzlar, didaktik ohang va nasihat mazmuni ustuvor o‘rin tutadi. Ingliz diniy nutqida, ayniqsa Rowan Williams va Justin Welby kabi Anglikan arxiyepiskoplarining va’zlarida esa Bibliyaviy (Injil) metaforalar, hamjihatlikka chorlovchi birlashtiruvchi olmoshlar va dramatik intonatsiya ko‘zga tashlanadi.

Chog‘ishtirma tahlil shuni ko‘rsatadiki, ushbu ikki diniy an’ana tilning turli madaniy qatlamlarini ifodalaydi, ammo ularni ingliz tilini o‘qitish jarayonida metodik resurs sifatida birlashtirish talabalarda:

- madaniyatlararo kompetensiya,
- eshituv va talaffuz sezgirligi,
- ritorik ifoda vositalaridan ongli foydalanish,
- semantik- stilistik sezgirlik
- ko‘nikmalarini kuchaytiradi.

Shu bois diniy nutqdagi metafora, parallelizm, murojaat shakllari va ekstralingvistik vositalarni ingliz tili darslarida CLT, TBL, CBI kabi metodlarda qo‘llash ilmiy va amaliy jihatdan asosli yondashuv hisoblanadi.

Ingliz va o‘zbek diniy nutqi o‘zining badiiy-estetik kuchi, ruhiy ta’siri va til komponentlarining boyligi bilan ingliz tilini o‘qitish metodikasi uchun noyob resursdir. O‘zbek diniy nutqida Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusufning mashhur va’zlarida ko‘p uchraydigan: *“Insonning qalbi pok bo‘lsa, tilidan ham pok so‘z to‘kiladi,”* kabi konstruksiyalar metafora (qalbning pokligi), axloqiy direktiva va nasihat ohangini uyg‘unlashtiradi. Xususan, 2012-yil Ramazon oyidagi ma’ruzalaridan birida u **“qalb ko‘zgusi”** obrazidan foydalanib, insonning ichki dunyosi bilan xatti-harakati birligi haqidagi g‘oyani kuchli estetika bilan ifoda etadi.

Shuningdek, Abdulaziz Mansurning ma’naviy poklik haqidagi xutbasida:

“Mo‘minning yuragi Haning nuri tushadigan makondir,” deya tasavvufiy-metaforik obraz yaratadi; bunda “makon” va “nur” o‘rtasidagi ramzlar diniy mazmunni kuchli semantik ko‘chish orqali yetkazadi.

Ingliz diniy nutqida esa Rowan Williamsning 2011-yilgi Pasxa va’zida quyidagi jumlalar uchraydi: *“We step into the light of Christ not through fear, but through the hope that remakes the heart.”* Bu yerda light of Christ, remakes the heart metaforalari ruhiy o‘zgarish jarayonini yorug‘lik va qayta yaralish obrazida ifodalab, diniy nutqning estetikasini belgilaydi. Justin Welby esa 2018-yilgi Yil boshidagi nutqida: *“Let us be a people of courage, hope and compassion,”* deya inclusive-pronounlar yordamida jamoaviy ruhni shakllantiradi. ***Let us be…*** konstruktsiyasi Anglikan ritorikasida keng tarqalgan kuchli undov-pragmatik vosita bo‘lib, CLT metodidagi “real nutq vazifasi”ga juda mos keladi.

Ekstralingvistik jihatdan o'zbek imomlari nutqi odatda muloyim, muvozanatli, pauzasi aniq bo'lgan ohang bilan xarakterlanadi. Masalan, Shayx Sayyid Rahmatulloh Termiziyning navbatdagi juma va'zlaridan birida murabbiylik ohangi sezilib turadi: ohang pastdan balandga ko'tarilmaydi, balki sekin, sokin oqimda davom etadi; muhim g'oyalardan oldin esa qisqa tin olish (pauza) orqali diqqatni jamlash usuli qo'llanadi.

Anglikan ruhoniylarida esa dramatik pauzalar kuchli ekperssiv vosita sifatida namoyon bo'ladi. Masalan, Rowan Williamsning sermonlarida muhim gaplar oldidan 2–3 soniyalik ***pauza*** qo'yiladi–bu esa tinglovchining ruhiy tayyorgarligini oshiradi. Bu uslub intonatsion dinamikaga ega bo'lib, ingliz tili o'rganayotgan talaba uchun shadowing mashqlari orqali talaffuz sezgirligini oshiradi.

Mazkur misollarni CLT, TBL va CBI metodlariga integratsiya qilish nihoyatda samarali. Masalan: parallelizmni o'rganish uchun: "Let us be..." (Welby) konstruktsiyasi bilan "Keling, birodarlar..." (o'zbek va'zlari) taqqoslanadi; metaforalar darsida: "qalb ko'zgusi" (Sh.M.S. Yusuf) va light of Christ (R. Williams) semantik maydonlari o'rganiladi; intonatsion mashqlarda: o'zbek sokin ohangi bilan anglikan dramatik ohangi solishtiriladi.

TBL vazifasi sifatida talabalar real diniy nutqdan olingan parchalardan foydalangan holda "Mini-sermon project" yaratadilar: bunda ular kamida bitta metafora, bitta murojaat shakli (dear brothers and sisters, aziz birodarlar) va bitta parallel konstruktsiyadan foydalanishi shart. Bu dars talabalarda nutqni rejalashtirish, mazmunni tuzish va ritorik uslublardan ongli foydalanish ko'nikmasini shakllantiradi.

CBI yondashuvida esa diniy nutq ideologik emas, balki lingvokulturologik obyekt sifatida o'rganiladi: sabr, taqvo, rahm-shafqat, hope, compassion, mercy kabi konseptlar ikki diniy maktabda qanday tasvirlanishi ingliz tilida muhokama qilinadi. Bu esa madaniyatlararo kompetensiyaning chuqurlashuviga olib keladi.

Yakuniy natija shuki, diniy nutqning lingvistik va ekstralingvistik resurslari ingliz tili darslarini faqat grammatik qoidalarga asoslanmagan, balki mazmunan boy, estetik va madaniy jihatdan teran bo'lgan ta'lim jarayoniga aylantiradi. Talabalar real nutqni his qiladi, ritorik vositalardan foydalana oladi va ingliz tilini nafaqat aloqa vositasi, balki madaniyatlararo tafakkur imkoniyati sifatida o'zlashtiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro 'yxati:

1. Rahimov, X. O'zbek diniy nutqida ritorik an'analar. Toshkent: Sharq, 2020.
2. Williams, Rowan. "Sermon at the Easter Service." Canterbury Cathedral Archives, 2018.
3. Bunyan, John. The Pilgrim's Progress. London: Penguin Classics, 2008.

YOSH MUTAXASSISLARNI ISHGA JOYLASHISHGA BO'LGAN ZAMONAVIY TALABLAR

Zakirova Robiya Odil qizi
Andijon davlat chet tillari instituti 3-kurs talabasi
Ilmiy rahbar: F.f.f.d v.b.dotsent Alimova M.R.

Annotatsiya. Ushbu maqola O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida dual ta'lim modelini joriy etishning mexanizmlari, istiqbollari va mavjud muammolarini ilmiy tahlil qiladi. Maqolada dual ta'limning nazariy asoslari, xalqaro tajribalar, shuningdek, O'zbekistondagi huquqiy-tashkiliy bazasi atroflicha ko'rib chiqiladi. Jumladan, "Kasb egasi" tizimi doirasida dual ta'limning bosqichma-bosqich tatbiq etilishi, korxona-universitet hamkorligini mustahkamlash, moliyalashtirish mexanizmlari va uning iqtisodiy samaradorligi yoritilgan.

Kalit so'zlar: Dual ta'lim, Oliygoh, Korxona, Hamkorlik, Kasb egasi, Mehnat bozori, Amaliyot, Nazariya

Zamonaviy mehnat bozori global miqyosda tez o'zgaruvchanlik va doimiy yangilanishlar bilan xarakterlanadi. Bu holat ta'lim tizimlarini, xususan, oliy ta'limni bitiruvchilarga nafaqat

nazariy bilim, balki amaliy ko‘nikma va malakalarni ham berishga majbur qilmoqda. Oliy ta’lim muassasalarida an’anaviy ta’lim modellari ko‘pincha nazariya va amaliyot o‘rtasidagi tafovutni bartaraf etishda qiyinchiliklarga duch keladi. Bu esa yosh mutaxassislarning ishga joylashishida, ish beruvchilarning esa ularning amaliy tayyorgarligidan qoniqmasligida namoyon bo‘ladi. Shu sababli, ta’lim va ishlab chiqarishni integratsiyalashga qaratilgan dual ta’lim modeli tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. O‘zbekiston Respublikasida ta’lim tizimini isloh qilish, iqtisodiyot tarmoqlarining malakali kadrlar ehtiyojini qondirish masalasi davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biridir. Ushbu maqsadga erishishda dual ta’limni oliy ta’lim tizimiga keng joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi. Dual ta’lim modeli talabalarga o‘quv jarayonida nazariy bilimlarni egallash bilan birga, real ishlab chiqarish sharoitida amaliy ko‘nikmalarni shakllantirish imkonini beradi. Bu esa bitiruvchilarning mehnat bozorida raqobatbardoshligini sezilarli darajada oshiradi, ularning ishga joylashishini osonlashtiradi va korxonalarni yuqori malakali mutaxassislar bilan ta’minlaydi. Tadqiqotning maqsadi Oliy ta’lim muassasalarida dual ta’lim modelini joriy etishning tashkiliy-huquqiy, moliyaviy-iqtisodiy mexanizmlarini ilmiy tahlil qilish, xalqaro ilg‘or tajribalar asosida O‘zbekiston sharoitida uning samaradorligini oshirish yo‘llarini aniqlash, mavjud muammolarni aniqlash va ularni hal etish yuzasidan asosli tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot vazifalari dual ta’limning nazariy-metodologik asoslarini o‘rganish, O‘zbekistonda dual ta’limni tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjatlarni tahlil qilish, korxona-universitet hamkorligini rivojlantirishning ilg‘or usullarini ko‘rib chiqish, moliyalashtirish imkoniyatlarini baholash va dual ta’limni kelgusida rivojlantirish istiqbollarini prognoz qilishni o‘z ichiga oladi.

Dual ta’lim modelini o‘rganish bo‘yicha dunyo miqyosida ko‘plab tadqiqotlar o‘tkazilgan bo‘lib, ular asosan Germaniya tajribasiga tayanadi. Germaniya ushbu tizimning pioneri hisoblanadi va uning samaradorligi uzoq yillik amaliyotda isbotlangan. Xalqaro adabiyotlarda dual ta’limning nazariy asoslari, uning iqtisodiyotga va mehnat bozoriga ta’siri, hamda turli mamlakatlarda joriy etish tajribalari keng yoritilgan. Jumladan, dual ta’limning mehnat bozoridagi moslashuvchanlikni oshirishi, yoshlarning bandlik darajasini yaxshilashi va korxonalarning kadrlar ehtiyojini qondirishdagi ahamiyati ta’kidlanadi. O‘zbekistonda dual ta’limni joriy etishga oid tadqiqotlar nisbatan yangi bo‘lib, asosan oxirgi yillarda amalga oshirilgan islohotlar bilan bog‘liq. Ta’lim qonunchiligidagi o‘zgarishlar, jumladan, “Ta’lim to‘g‘risida”gi qonun (2020-yil 23-sentabr) va Prezident farmonlari dual ta’lim uchun huquqiy asos yaratdi [2]. Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 29-martdagi 163-sonli qarori dual ta’limni tashkil etish qoidalarini belgilab berdi va Germaniya xalqaro hamkorlik tashkiloti (GIZ) ekspertlari bilan hamkorlikda ishlab chiqildi [2, 5]. Bu hujjatlar professional ta’lim tizimida dual ta’limning huquqiy asoslarini mustahkamladi. Shuningdek, 2023-yil 25-fevral kuni bo‘lib o‘tgan press-tur davomida Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi, Savdo-sanoat palatasi hamda Kambag‘allikni qisqartirish va bandlik vazirligi hamkorligida dual ta’limni rivojlantirish bo‘yicha amalga oshirilgan ishlar yoritildi [1]. Bu kabi tadbirlar tizimning amaliy jihatdan tatbiq etilishi va rivojlanish jarayonini aks ettiradi. Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 16-yanvardagi qarori bilan oliy ta’lim tizimida “Kasb egasi” dual ta’lim tizimining bosqichma-bosqich joriy etilishi belgilandi [6]. Bu qaror Toshkent to‘qimachilik va yengil sanoat institutining 3- va 4-kurs talabalari misolida boshlanishi, amaliy mashg‘ulotlarni bevosita korxonalarda olib borishlarini nazarda tutadi. Ushbu qator huquqiy hujjatlar va amaliy tadbirlar O‘zbekistonda dual ta’lim tizimini rivojlantirishga qaratilgan keng qamrovli siyosat olib borilayotganligidan dalolat beradi. Biroq, oliy ta’limdagi dual ta’limning moliyalashtirish mexanizmlari, korxona-universitet hamkorligining samaradorligini baholash, amaliyot sifatini ta’minlash va bitiruvchilarning keyingi bandlik holatini monitoring qilishga qaratilgan chuqur ilmiy tadqiqotlar hali ham cheklangan. Ushbu maqola mavzuning shu jihatlarini yanada kengroq tahlil qilishga harakat qiladi.

Ushbu tadqiqotda tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil, sintez, statistik ma’lumotlarni tahlil qilish, normativ-huquqiy hujjatlarni o‘rganish va ekspert baholash usullari qo‘llanilgan. 1. Tizimli yondashuv: Dual ta’lim modelini yagona tizim sifatida, uning tarkibiy qismlari

(universitet, korxona, talaba, davlat) o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik va o‘zaro ta’sirni hisobga olgan holda tahlil qilish. 2. Qiyosiy tahlil: Germaniya, Shveysariya kabi dual ta’lim rivojlangan mamlakatlarning tajribasini O‘zbekiston sharoitlari bilan qiyosiy o‘rganish, ilg‘or amaliyotlarni aniqlash va ularni adaptatsiya qilish imkoniyatlarini baholash. 3. Normativ-huquqiy hujjatlarni tahlil qilish: O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi qonuni, Prezident farmonlari va Vazirlar Mahkamasi qarorlari, ayniqsa 2025-yil 16-yanvardagi qaror kabi hujjatlarning mazmuni va dual ta’limni joriy etishdagi ahamiyatini o‘rganish [1, 2, 5, 6]. Bu jarayonda taqdim etilgan hujjatlarda keltirilgan ma’lumotlar, jumladan, Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 16-yanvardagi qarori bilan “Kasb egasi” dual ta’lim tizimini bosqichma-bosqich joriy etish, unda davlat bandlikka ko‘maklashish jamg‘armasi hisobidan talabalarga maoshning 2 million so‘mgacha qismini qoplash kabi choralar tahlil qilingan [6]. 4. Statistik ma’lumotlarni tahlil qilish: Dual ta’limda tahsil olayotgan talabalar soni, ishtirok etayotgan korxonalar soni, ish haqi oluvchilar ulushi kabi ko‘rsatkichlarni tahlil qilish va tendensiyalarni aniqlash [1, 2]. Jumladan, 2021/2022 o‘quv yilida 2 mingdan ortiq, 2022/2023 yilda qariyb 4,5 ming talaba, hozirda esa 234 ta professional ta’lim muassasalarida 13 mingga yaqin talaba dual ta’limga jalb qilingani va 1251 nafar talaba “Kasb egasi” dual ta’lim tizimida o‘qiyotgani, ulardan 251 nafari ishlab chiqarishdagi ishi uchun ish haqi olayotgani tahlil qilingan [1, 2]. 5. Ekspert baholash: Oliy ta’lim va ishlab chiqarish sohasidagi mutaxassislar, jumladan, ZELAL TEKSTIL va Nurtex MChJ kabi korxonalar vakillarining dual ta’limga oid fikrlarini, tajribalarini umumlashtirish [1]. Toshkent to‘qimachilik va yengil sanoat institutidagi texnoparkning ochilishi va uning dual ta’limdagi roli ham baholangan [1]. 6. Amaliyotni tashkil etish bosqichlarini o‘rganish: Korxona va OTMlar o‘rtasida shartnomalar tuzish, talabalar qabulini tashkil etish, o‘quv jarayoni va amaliyotni tashkil etishning bosqichma-bosqich mexanizmlarini o‘rganish. Jumladan, Savdo-sanoat palatasining elektron platformasi orqali korxona vakansiyalarini e’lon qilish va talabalarni joylashtirish mexanizmi ko‘rib chiqilgan. 7. Muammolarni aniqlash va yechimlarni taklif etish: O‘zbekistonda dual ta’limni joriy etishdagi asosiy muammolarni aniqlash va ularni hal etish bo‘yicha ilmiy asoslangan takliflar va tavsiyalar ishlab chiqish. Ushbu metodologiya tadqiqot mavzusini chuqur va har tomonlama o‘rganishga, shuningdek, amaliy ahamiyatga ega xulosalar va tavsiyalar berishga yordam beradi.

Oliy ta’lim muassasalarida dual ta’lim modelini joriy etish O‘zbekiston iqtisodiyotining barqaror rivojlanishi va mehnat bozori talablariga mos keladigan malakali kadrlar tayyorlashda strategik ahamiyatga ega. Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, O‘zbekistonda dual ta’limni joriy etish uchun mustahkam huquqiy baza yaratilgan bo‘lib, “Kasb egasi” tizimi doirasida uning bosqichma-bosqich tatbiq etilishi uchun amaliy choralar ko‘rilmoqda. Korxona-universitet hamkorligini mustahkamlash, moliyalashtirish mexanizmlarini diversifikatsiyalash va amaliyot sifatini ta’minlash asosiy ustuvor vazifalardan hisoblanadi. Tavsiyalar: 1. Soliq imtiyozlari va subsidiyalar tizimini kengaytirish: Korxonalarning dual ta’lim dasturlarida ishtirok etishiga bo‘lgan qiziqishini oshirish maqsadida ularga soliq imtiyozlari, subsidiyalar va boshqa moliyaviy rag‘batlantirish mexanizmlarini joriy etish va mavjudlarini kengaytirish. Xususan, kichik va o‘rta biznes sub’ektlari uchun maxsus dasturlar ishlab chiqish lozim. 2. Mentorlar uchun malaka oshirish dasturlari: Korxonalardagi mentorlarning pedagogik va amaliy ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun muntazam malaka oshirish kurslari va treninglarini tashkil etish, ularga sertifikatlar berish va rag‘batlantirish tizimini joriy etish. 3. O‘quv rejalari va dasturlarini doimiy yangilash: Oliy ta’lim muassasalari va korxonalar o‘rtasida doimiy dialog mexanizmini yo‘lga qo‘yish, o‘quv dasturlarini mehnat bozori talablariga muvofiq har yili kamida bir marta qayta ko‘rib chiqish va yangilash. Bu jarayonga korxona mutaxassislarini faol jalb qilish. 4. Moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish: Dual ta’limni moliyalashtirishda faqat davlat byudjetiga tayanmasdan, xususiy sektor investitsiyalari, xalqaro grantlar va ta’lim kreditlari tizimini kengaytirish. 5. Monitoring va baholash tizimini takomillashtirish: Dual ta’lim dasturlarining samaradorligini doimiy monitoring qilish va baholash uchun shaffof va ob’ektiv tizimni yaratish. Bitiruvchilarning ishga joylashish darajasi, ularning ish beruvchilar tomonidan baholanishi hamda o‘qishni tugatganidan so‘ng uch yil ichida egallagan lavozimi kabi

ko‘rsatkichlarni doimiy tahlil qilish asosida tizimni takomillashtirib borish. 6. Texnoparklar va innovatsion markazlar salohiyatini oshirish: Toshkent to‘qimachilik va yengil sanoat institutidagi texnopark kabi tuzilmalarning sonini va imkoniyatlarini kengaytirish, ularni amaliyot o‘tash va tadqiqotlar olib borish uchun zamonaviy uskunalar bilan jihozlash. Ushbu tavsiyalar dual ta’lim modelining O‘zbekiston oliy ta’lim tizimida yanada muvaffaqiyatli joriy etilishiga, bitiruvchilarning raqobatbardoshligini oshirishga va mamlakat iqtisodiyotini malakali kadrlar bilan ta’minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Braun, Dietmar, & Stiasny, David P. R. (Eds.). Nemis Kasbiy Ta'lim va Tayyorlash Tizimi: Uning Tarixi va Kelajakdagi Rivojlanishi. Baden-Baden: Nomos Verlag, 2018.

2. Van Lierop, Martina L. A. E., Fischer, Andreas, & Rauner, Felix (Muharrirlar). Kasbiy ta'lim va tayyorlash tadqiqotining Yevropalashuvi. Cham: Springer, 2016.

3. Wolter, Stefan C., & Ryan, Paul W. "Yoshlar mehnat bozori natijalarini yaxshilashda dual kasbiy ta'lim va treningning samaradorligi: Kvazi-tajribadan dalillar." Mehnat Iqtisodiyoti, vol. 18, no. 6, 2011, pp. 849-862.

KASB-HUNAR TA`LIMI SOHASIDA ZAMONAVIY TALABLAR

Andijon davlat chet tillari instituti
24/07-guruh talabasi
Turg`unboyeva Sevara Nozimjon qizi
Ilmiy maslahatchi Shamsuddinova D.Y

Annotatsiya Mazkur maqolada professional ta`lim tizimining nazariy va amaliy uyg`unlashuvi masalalari atroflicha tahlil qilinadi.Nazariy o`qitish tartibini amaliy faoliyat turi bilan yaxlit tarzda bog`lash, kelajak avlod mutaxasislarining kasbiy faoliyati jarayonida o`z soha bilimlarini, tajribasini, amaliy ko`nikmalarini jarayon davomida samarali tarzda qo`llay olish masalalarini atroflicha shakllantirish eng asosiy omil bo`lib xizmat qilishini asos qilib yaratishga yordam beradi.

**Kalit so`zlar.** professional ta`lim, nazariya, amaliyot, dual ta`lim, kasbiy tayyorgarlik, integratsiya.

Ayni damda, butun dunyo har javhada:iqtisodiy,siyosiy,madaniy hamda diniy integratsiya va o`zaro birlashish jarayonida bo`lishi va mehnat bozori talablarini soniya sari odimlab borishi professional ta`lim tizimi soha vakillari o`z oldiga yangi va ma`suliyatli vazifalarni qo`yishiga olib kelmoqda.Axborot tizimli zamonaviy ishlab chiqarish jarayonida nafaqat nazariy bilimlarga ega bo`lish,balki bu bilimlar samarasini amaliyotda samarali qo`llay olish kabi muhim ishni amalga oshira oladigan malakali mutaxasislarni o`z doirasiga chorlamoqda desak mubolag`a bo`lmaydi.Shu sababli,professional ta`limda nazariya va amaliyotning uzviy tarzda bog`liq bo`lishi eng asosiy pedagogik mahorat sifatida dolzarblik kasb etmoqda.

Har qanday soha bo`lmasin, xoh u oliy ta`lim bo`lsin, xoh professional ta`lim yoki maktab va maktabgacha ta`lim yo`nalishi bo`lishidan qat`iy nazar didaktika yo`nalishi orqali dars berish va dars olish huquq va majburiyatlari borligi haqida ham eslatma qilishimiz joiz sanaladi. Didaktika bu pedagogikaning ta`lim o`qitish nazariyasini ishlab chiqadigan tarmog`i hisoblanadi. Didaktika yunoncha “didaktikos” so`zidan kelib chiqqqan bo`lib, o`qitish, o`rgatish ma`nosini beradi. Yaqin va O`rta Sharqda Xorazmiy Kindiy, Farobiy, Beruniy, Ibn Sino va Umar Xayyom kabi mutaffakkirlar ilmiy didaktikaga asos slogan bo`lsalar, Amos ,Komenskiy, shveysariyalik pedagog I.G.Pestalossi, nemis pedagogi A.Disterveglar Yevropada didaktikaning rivojlanishiga katta hissa qo`shdilar. Didaktikaning predmeti ta`lim-tarbiya muassasasi sharoitida mualllimning rahbarligi asosida amlga oshadigan o`quv jarayonidir. Didaktikada ana shu jarayonning qonunlari tadqiq qilinadi,har xil tipdagi ta`lim-tarbiya muassasalarida u yoki bu darajada

beriladigan ta`lim mazmunini belgilashning ilmiy asoslari,o`qitish vositalari va metodlarning samaradorligini oshirish yo`llari hamda ta`limning tashkiliy shakllari ishlab chiqiladi professional ta`limy o`nalish soha vakillarining ham nazariy asosda ham amaliy asosda yetuk bo`lishi uchun,avvalo shu soha pedagogi yetarli bilim va tajribaga ega bo`lishi lozim hisoblanadi. Albatta, bu yo`nalish pedagogikasining ham o`ziga xos talab ehtiyojlari bor desak adashmayotgan bo`lamiz. Pedagogika kasbining mohiyati haqida gspirganda,uning tarbiyaviy ishlar metodikasini bilish, jumladan, o`quvchilarda mafkuraviy immunitetni shakllantirish uslublarini qo`llay olishini taqazo qiladi. Buning uchun unda kasbiy kompetensiyalar bilan birga kasbiy ma`naviy-axloqiy fazilatlarini uyg`unlashtirish, pedagogik mas`uliyatni oshirish, fanlarni har bir mavzusidagi ta`lim va tarbiyaviy maqsaddan unumli foydalanish mexanizmlarini bilish zarur.

Nazariy ta`lim professional tayyorgarlik jarayonlarining aosiy poydevorlaridan biri sanaladi. Albatta aytish joizki, amaliy mashg`ukot nazariyasini chuqur o`rganish fan va uning rivoji uchun ham bugungi ham kelajak avlod vakillari uchun har tomonlama tayanch ustun bo`lib xizmat qiladi. Ta`kidlanayotgan bu yo`nalishda o`quvchi yoshlar kasbiy faoliyatning ilmiy va metadologik asoslarini, tushuncha ko`nikmalarning yaxlit yoki keng qamrovli tizimini va fan mavzulari bo`yicha umumiy bo`lgan qonuniyatlarni anglashda katta imkoniyat taqdim etadi. Nazariy bilim va ko`nikmalar orqali o`quvchi muayyan kasb-hunarga doir bo`lgan mazmun va mohiyatni anglab yetadi,tahlil qilishga kirishadi va xulosasini shakllantirish ko`nikmalarini yanada yuksaltiradi desak yanglishmayotgan bo`lamiz. Professional ta`lim sohasi yana bir qancha omillarni o`z ichiga oladi. Masalan, fan asoslari texnika,texnologiya, iqdisod, pedagogika va shu soha manbayiga kiruvchi yana boshqa omillar me`moriy hujjatlar, standartlar, texnik talablar kasbiy etik va estetik hamda mehnat madaniyati;innovatsion rivojlangan texnalogiyalar haqida nazariy bilimlar. Professional ta`lim sohasida nazariy jarayonni amaliy faoliyat bilan birga olib ketish bu siha vakillari va vakilari bo`lmoqchi bo`lgan shaxslar uchun eng muhim jarayonlardan biri sanaladi. Chunli o`qib-o`rgangan bilimni amaliyotga tadbiq qilish har qanday fanni mustahkam o`zlashtirish imkonini yarata oladi.Amaliy ta`limga shu kungacha professional ta`limning eng asosiy ajralmas qismi sifatida qarab kelinmoqda.Bu esa o`quvchilarni o`z yo`nalishlari bo`yicha real ish yoki mehnat sharoitiga moslashishini ta`minlabgina qolmay,ularni ishlab chiqarish amaliyoti,labaratoriya mashg`ulotlari va amaliy berilgan topshiriqlar orqali o`quvchilar o`z kasblarini hayotda tatbiqini ko`rish imkonidan baxramand bo`ladilar.Bunday turdagi holatlar esa ularning malakasi,mustaqil ishlash qobiliyati va mas`uliyat hissini oshiradi.

Xulosa qilib aytganda o`quvchida mehnatga bo`lgan qiziqish ancha barvaqt paydo bo`ladi. professional ta`lim sohasiga kelgan o`g`il-qizlar esa muayyan mehnat ko`nikmalarini oz ko`rsatkichda bo`lsada o`zlashtirishgan bo`lishadi. Bu ko`nikmalar muassasada o`qitilish va ta`lim tarbiya ta`siri asosida yanada mustahkamlanadi.Bu yo`l orqali o`quvchilarda mehnat madaniyati,tayyorlaydigan mahsulot sifati uchun mas`uliyat hissi, vaqtdan samarali foydalanish, asboblarni ehtiyotkorlik bilan ishlatish va materiallarni tejamli sarflash malakalari hosil bo`la boshlaydi. Mehnat orqali o`quvchi qat`iyatni,qunt va aqliy zo`r berishni o`rganadi. O`quvchilarni jismoniy mehnatga nisbatan ijobiy munosabatlarini tarbiyalashda mehnat turlari va ilg`or mehnat kishilari haqida suhbatlar o`tkazish,ishlab chiqarish korxonalariga zavod va fabrikalarga, dala,bog`, chorvachilik, parrandachilik fermalariga ekskursiyalar uyushtirish,mehnat ilg`orlari haqida ocherk va hikoyalardan o`qib berish,mehnatni ulug`lovchi omillardan foydalanish o`quvchilarning kelgusi faoliyati davomida mustahkam tayanch bo`la oladi. Shu boisdan yurtimizda yildan yilga bu soha bo`yicha yangi-yangi qarorlar chiqarib kelinmoqda. Muhtaram Prezidentimiz farmoni asosida oliy va o`rta maxsus, kasb-hunar ta`limi sohasida zamonaviy bilim va yuksak ma`naviy-axloqiy fazilatlarga ega,mustaqil fikrlaydigan yuqori malakali kadrlar tayorlashga qaratilgan yagona davlat siyosatini amalga oshirish oliy va o`rta maxsus kasb-hunar ta`limining ma`naviy-axloqiy mazmunini kuchaytirish,yoshlarni mustaqillik g`oyalariga sadoqat,milliy qadriyatlarga hurmat, insonparvarlik va yuksak ma`naviy g`oyalar asosida vatanparvarlik ruhida tarbiyalash belgilab berildi.

Foydalanilgan adabiyotlar:
1. X.Ibraimov,M.Quronov.Umumiy pedagogika.-Toshkent:Sahhof.-2023-21-b.
2. R.Mavlonova,O.To`rayeva,K.Xoliqberdiyev.Pedagogika.-Toshkent:O`qituvchi.-2008-369-b.
3.Turg'unov S.T., Maqsudova L.A. Pedagogik jarayonlarni tashkil etish va boshqarish .-Toshkent:Fan.-2008-169.

PROFESSIONAL TA'LIMDA NAZARIYA VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI: METODOLOGIK YONDASHUVLAR VA ZAMONAVIY TENDENSIYALAR

Andijon davlat chet tillari instituti,
IFOMT 104-guruh talabasi,
Abdulg'aniyeva Saodat Azizbek qizi

Annotatsiya. Mazkur tezisda professional ta'lim tizimida nazariya va amaliyot integratsiyasining metodologik asoslari, pedagogik tamoyillari hamda zamonaviy rivojlanish tendensiyalari tahlil qilinadi. Tadqiqotda professional kompetensiyani shakllantirish jarayonida nazariy bilimlarning amaliy faoliyat bilan uzviy bog'liqligi muhim omil ekanligi ilmiy manbalar asosida yoritiladi.

Kalit so'zlar: professional ta'lim, nazariya, amaliyot, integratsiya, kompetensiya, dual ta'lim, metodologiya, kasbiy tayyorgarlik, innovatsion yondashuv.

Hozirgi globallashuv jarayonida professional ta'lim tizimining samaradorligi jamiyatning iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyot darajasini belgilovchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Zamonaviy mehnat bozori nafaqat nazariy bilimga ega, balki real ishlab chiqarish jarayonlarida mustaqil faoliyat yurita oladigan mutaxassislarni talab qilmoqda. Shu bois professional ta'limda nazariya va amaliyot o'rtasidagi integratsiya masalasi dolzarb ilmiy muammo sifatida qaralmoqda. Nazariy bilimlar talabaning kasbiy dunyoqarashini shakllantirsa, amaliy faoliyat mazkur bilimlarni real vaziyatlarda qo'llash imkonini beradi. Ularning o'zaro uzviyligi ta'lim samaradorligini oshirish, kompetensiyaviy yondashuvni amaliyotga joriy etish hamda malakali kadrlar tayyorlashning metodologik asosini tashkil etadi.Mazkur tezisning maqsadi — professional ta'limda nazariya va amaliyot integratsiyasining nazariy-metodologik asoslarini tahlil qilish hamda zamonaviy yondashuvlar nuqtai nazaridan baholashdir. Nazariya – bu ilmiy asoslangan bilimlar tizimi bo'lib, u kasbiy faoliyatning qonuniyatlarini, tamoyillarini va konseptual asoslarini tushuntiradi. Professional ta'limda nazariy tayyorgarlik quyidagi vazifalarni bajaradi kasbiy tushunchalar tizimini shakllantirish, ilmiy tafakkurni rivojlantirish, tahliliy fikrlashni mustahkamlash, kasbiy qaror qabul qilishning ilmiy asosini yaratish. Pedagogika nazariyasida nazariy bilimlar kasbiy kompetensiyaning kognitiv komponentini tashkil etadi. A.V. Xutorskoyning kompetensiyaviy yondashuv haqidagi qarashlariga ko'ra, bilim o'z-o'zicha maqsad emas, balki amaliy faoliyatni samarali tashkil etish vositasidir. Nazariy tayyorgarlik yetarli bo'lmagan holatda amaliy faoliyat mexanik xarakter kasb etadi. Shuning uchun professional ta'lim tizimida nazariy asos mustahkam bo'lishi zarur. Amaliyot – bu olingan nazariy bilimlarni real yoki modellashtirilgan sharoitda qo'llash jarayonidir. Professional ta'limda amaliy mashg'ulotlar, laboratoriya ishlari, ishlab chiqarish amaliyoti, dual ta'lim shakllari keng qo'llaniladi kasbiy ko'nikma va malakalarni shakllantiradi, muammoli vaziyatlarda qaror qabul qilishni o'rgatadi, mas'uliyat va mustaqillikni rivojlantiradi, mehnat bozoriga moslashuvchanlikni oshiradi. J. Dewey pragmatik pedagogika doirasida "learning by doing" tamoyilini ilgari surgan bo'lib, unga ko'ra bilim amaliy faoliyat jarayonida mustahkamlanadi. Zamonaviy professional ta'lim aynan ushbu tamoyilga asoslanadi. Nazariya va amaliyotning uzviyligi quyidagi metodologik tamoyillarga asoslanadi. Integrativlik tamoyili – nazariy bilimlar amaliy vazifalar bilan bog'liq holda o'qitiladi. Kompetensiyaviy yondashuv – bilim, ko'nikma va qadriyatlar birligi asosida kasbiy kompetensiya shakllantiriladi.

1. Refleksivlik – talaba o'z faoliyatini tahlil qiladi va baholaydi.

2. Modullilik – nazariya va amaliyot yagona modul doirasida tashkil etiladi.

Dual ta'lim modeli nazariya va amaliyotni uyg'unlashtirishning samarali mexanizmi sifatida e'tirof etiladi. Bu modelda talaba vaqtining bir qismi ta'lim muassasasida nazariy tayyorgarlikka, ikkinchi qismi esa korxonada amaliy faoliyatga ajratiladi. Bugungi kunda professional ta'lim tizimida quyidagi tendensiyalar kuzatilmoqda raqamli texnologiyalar asosida amaliy mashg'ulotlarni tashkil etish, simulyatsion laboratoriyalar, loyiha asosida o'qitish ishlab chiqarish bilan hamkorlikni kengaytirish. Raqamli muhit nazariya va amaliyotni integratsiyalash imkoniyatlarini kengaytiradi. Masalan, virtual laboratoriyalar orqali talaba xavfsiz sharoitda amaliy ko'nikmalarni egallaydi.

Professional ta'lim tizimida nazariya va amaliyotning integratsiyasi zamonaviy pedagogik jarayonning asosiy shartlaridan biridir. Nazariya kasbiy tafakkurni shakllantirsa, amaliyot uni real faoliyatga tatbiq etadi. Ularning o'zaro uyg'unligi professional kompetensiyani rivojlantirish, mehnat bozori talablariga javob beradigan mutaxassislarni tayyorlash hamda ta'lim sifatini oshirishning muhim omilidir. Shu bois professional ta'lim jarayonini loyihalashda nazariya va amaliyotning mutanosibligi, integrativ metodlar hamda dual ta'lim elementlaridan samarali foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Dewey J. *Democracy and Education*. – New York: Macmillan, 1916.
2. Qodirov B.R. Kasbiy pedagogika asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2010.
3. Tolipov O'., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalar. – Toshkent, 2012.

PROFESSIONAL TA'LIMDA DUAL TIZIMINING AHAMIYATI

Andijon davlat chet tillari instituti
talabasi Bahodirova Ruhshona Bahrom qizi

Annotatsiya. Professional ta'limda dual ta'lim tizimining ahamiyati, uning afzalliklari, rivojlanish tendensiyalari hamda ta'lim sifatiga ta'siri o'rganiladi. Dual ta'lim tizimi nazariya va amaliyot integratsiyasini ta'minlab, raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, professional ta'lim, kompetensiya, amaliyot, ta'lim sifati.

Bugungi globallashuv jarayonida ta'lim tizimini modernizatsiya qilish dolzarb masalalardan biridir. Zamonaviy iqtisodiyot rivojlanishi yuqori malakali, amaliy tajribaga ega mutaxassislarni talab qilmoqda. Shu sababli professional ta'lim tizimida dual ta'lim tizimini joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi.Dual ta'lim tizimi talabalarga nazariy bilimlarni o'rganish bilan birga, ishlab chiqarish korxonalarida amaliy tajriba orttirish imkonini beradi. Bu esa yosh mutaxassislarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Dual ta'lim tizimi ta'lim jarayonining ikki komponentini — nazariya va amaliyotni birlashtirgan ta'lim modelidir. Ushbu ta'lim modeli dastlab Germaniyada shakllangan bo'lib, XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab keng qo'llanila boshlagan. Bugungi kunda Germaniya ta'lim tizimi dual ta'lim modeli samaradorligining yorqin misoli sifatida keltiriladi.Dual ta'lim tizimi ta'lim muassasalari va ish beruvchi tashkilotlar o'rtasidagi hamkorlikka asoslanadi. Talabalar haftaning ma'lum kunlarida o'quv muassasasida nazariy bilim oladilar, qolgan vaqtlarini esa ishlab chiqarish korxonalarida amaliyot o'tashga sarflaydilar. Bu tizim talabalarning kasbiy faoliyatga tez moslashishini ta'minlaydi.Pedagogik jihatdan dual ta'lim tizimi kompetensiyaviy yondashuvga asoslanadi. Kompetensiyaviy ta'lim o'quvchilarning faqat bilim olishini emas, balki olingan bilimlarni amaliyotda qo'llash qobiliyatini ham rivojlantirishni maqsad qiladi. Shu sababli zamonaviy ta'lim tizimida interfaol metodlar, loyiha asosida o'qitish va amaliy mashg'ulotlar keng qo'llanilmoqda.

Kasbiy kompetensiya zamonaviy ta'lim tizimining asosiy tushunchalaridan biridir. Kasbiy kompetensiya mutaxassisning bilim, ko'nikma, tajriba, kasbiy madaniyat va amaliy faoliyatni

tashkil etish qobiliyatini o‘z ichiga oladi.Dual ta’lim tizimi orqali talabalar real ishlab chiqarish muhitida ishlash imkoniga ega bo‘ladilar. Bu esa ularning kasbiy tajribasini oshiradi. Talabalar ishlab chiqarish jarayonida texnik muammolarni hal qilish, jamoada ishlash, muloqot qilish va mas’uliyatni his qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradilar.Zamonaviy mehnat bozori ish beruvchilari faqat nazariy bilimga ega bo‘lgan mutaxassislarni emas, balki amaliy tajribaga ega, moslashuvchan va kreativ fikrlay oladigan kadrlarni talab qilmoqda. Shu sababli dual ta’lim tizimi kadrlar tayyorlashda samarali model hisoblanadi.

Pedagogik nuqtai nazardan dual ta’lim tizimi ta’lim sifatini oshirishga yordam beradi. Talabalar o‘quv jarayonida passiv tinglovchi emas, balki faol ishtirokchiga aylanadi. Bu esa ta’lim samaradorligini oshiradi.Dual ta’lim tizimi o‘qituvchilardan ham yangi pedagogik yondashuvlarni talab qiladi. O‘qituvchilar zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash, amaliy mashg‘ulotlarni tashkil etish va talabalar faoliyatini baholashning yangi usullarini bilishlari kerak.

Dual ta’lim tizimi mamlakat iqtisodiy rivojlanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Malakali kadrlar ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi, innovatsion texnologiyalarni joriy etishga yordam beradi.Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, dual ta’lim tizimi rivojlangan davlatlarda yoshlar bandlik darajasi yuqori bo‘ladi. Bu tizim ish beruvchilar va ta’lim muassasalari o‘rtasidagi iqtisodiy hamkorlikni kuchaytiradi.

O‘zbekistonda professional ta’lim tizimini rivojlantirish bo‘yicha keng islohotlar amalga oshirilmoqda. Ta’lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari o‘rtasida hamkorlik aloqalari kengaymoqda.Davlat tomonidan zamonaviy texnologiyalarni ta’lim jarayoniga joriy etish, o‘quv dasturlarini modernizatsiya qilish va moddiy-texnik bazani mustahkamlash bo‘yicha ishlar olib borilmoqda. Bu esa yosh mutaxassislarni mehnat bozoriga tayyorlash samaradorligini oshiradi.

Dual ta’lim tizimining asosiy afzalliklari:

- ✓ Nazariya va amaliyot integratsiyasi;
- ✓ Talabalar real ish sharoitida tajriba orttiradi;
- ✓ Kasbiy ko‘nikmalar tez shakllanadi;
- ✓ Ishga joylashish imkoniyati oshadi;
- ✓ Ta’lim sifati yaxshilanadi;
- ✓ Mehnat intizomi shakllanadi.

Dual ta’lim tizimini joriy etishda bir qator muammolar mavjud. Korxonalar bilan hamkorlik yetarli darajada rivojlanmaganligi, amaliyot bazalarining kamligi, pedagog kadrlar yetishmasligi shular jumlasidandir.Shuningdek, o‘quv dasturlarining ishlab chiqarish talablariga moslashtirilishi ham muhim vazifa hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, professional ta’lim tizimida dual ta’lim tizimi muhim ahamiyatga ega. Ushbu ta’lim modeli nazariya va amaliyotni uyg‘unlashtirish orqali yuqori malakali mutaxassislar tayyorlashga xizmat qiladi. Dual ta’lim tizimi talabalarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantiradi, ularning mehnat bozorida raqobatbardoshligini oshiradi. Kelajakda dual ta’lim tizimini yanada rivojlantirish uchun ta’lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish, raqamli texnologiyalarni keng joriy etish va o‘quv dasturlarini ishlab chiqarish talablari bilan moslashtirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2.Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021.
3.Hasanov A. Pedagogika nazariyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.

OLIY TA’LIMDA DUAL TA’LIM: NAZARIYA VA AMALIYOT UYG‘UNLIGI

Xojamberdiyeva Sevdo O’tkirbek qizi
Filologiya tillarni o’qitish ingliz tili
2-kurs 215-guruh talabasi.

Annotatsiya Mazkur maqolada oliy ta'lim tizimida dual ta'limni joriy etish masalalari tahlil qilingan. Dual ta'limning mohiyati, uning an'anaviy ta'limdan farqi, O'zbekistonda bu borada amalga oshirilayotgan islohotlar va normativ-huquqiy asoslar yoritilgan.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, oliy ta'lim, nazariya va amaliyot integratsiyasi, ish beruvchi, "Kasb egasi" tizimi, malakali kadrlar tayyorlash.

Bugungi globallashuv davrida iqtisodiyot tarmoqlarining jadal rivojlanishi malakali kadrlar tayyorlash tizimiga yangicha yondashuvlarni talab qilmoqda. Mehnat bozorida talab yuqori bo'lgan, amaliy ko'nikmalarga ega, ishlab chiqarish jarayoniga darhol moslasha oladigan mutaxassislarga ehtiyoj orth bormoqda. An'anaviy ta'lim tizimida talabalar asosan nazariy bilimlarni egallaydi, amaliyot esa ko'pincha rasmiy tusda o'tib, bitiruvchilarning real ishlab chiqarish sharoitiga moslashishida muammolar yuzaga keladi. Aynan shu muammolarni hal etishda dual ta'lim tizimi samarali mexanizm sifatida e'tirof etilmoqda. Rivojlangan mamlakatlar, xususan, Germaniya, Avstriya va Shveysariya tajribasi shuni ko'rsatadiki, dual ta'lim nazariy bilimlarni amaliy ko'nikmalar bilan uyg'unlashtirib, mehnat bozori talablariga to'liq javob beradigan raqobatbardosh kadrlar tayyorlash imkonini beradi . O'zbekistonda ham so'nggi yillarda dual ta'lim tizimini joriy etishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Xususan, 2025-yil 16-yanvarda Vazirlar Mahkamasining "Oliy ta'lim tizimida dual ta'limni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori qabul qilinib, 2025/2026-o'quv yilidan boshlab oliy ta'limda bosqichma-bosqich dual ta'limga o'tish belgilandi . Mazkur maqolada ana shu islohotlarning mazmun-mohiyati, dual ta'limning afzalliklari va uni joriy etishdagi dolzarb masalalar tahlil qilinadi.Dual ta'lim tushunchasi va mohiyati**.** Dual ta'lim – bu nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirgan holda kadrlar tayyorlash tizimidir. "Dual" so'zi lotincha "dualis" – "ikki tomonlama" ma'nosini anglatib, bu tizimda ta'lim jarayoni ikki muassasa: oliy ta'lim tashkiloti va ish beruvchi korxona hamkorligida amalga oshiriladi. Dual ta'limning an'anaviy ta'limdan asosiy farqi shundaki, talaba bir vaqtning o'zida ham talaba, ham ishchi maqomiga ega bo'ladi. U haftaning ma'lum kunlarida oliy ta'lim muassasasida nazariy bilimlarni o'zlashtirsa, qolgan kunlarda korxonada amaliy faoliyat bilan shug'ullanadi. Bu jarayon uch tomonlama shartnoma asosida rasmiylashtiriladi va talabaning amaliyotdagi faoliyati ma'lum haq to'lash evaziga amalga oshiriladi. Dual ta'lim tizimini chet tilini o'sha til muhitida yashab o'rganishga qiyoslash mumkin – doimiy jonli muloqot va nazariy bilimning uyg'unligi yuqori natija berishi shubhasiz. O'zbekistonda dual ta'limni joriy etishning huquqiy asoslari, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 16-yanvardagi 14-son qarori bilan "Oliy ta'lim tizimida dual ta'limni tashkil etish tartibi to'g'risidagi nizom" tasdiqlandi . Mazkur hujjatga ko'ra, 2025/2026-o'quv yilidan boshlab oliy ta'lim tizimida "Kasb egasi" dual ta'lim tizimi joriy etiladi. Dastlabki bosqichda ushbu tizim Toshkent to'qimachilik va yengil sanoat institutining 3 va 4-kurs talabalari uchun yo'lga qo'yiladi. Bu tajriba loyihasi sifatida boshlanib, keyinchalik bosqichma-bosqich kengaytirilishi rejalashtirilgan. Qarorda dual ta'limni tashkil etishning quyidagi mexanizmlari belgilangan. 0Har yili 1-iyunga qadar dual ta'lim shaklida talabalarni qabul qiladigan korxonalar imkoniyatlari o'rganilib, ularning ro'yxati e'lon qilinadi. Har yili 1-sentabrga qadar dual ta'limga qabul qilingan talabalarning korxonalarga biriktirilishi bo'yicha korxona, talaba va oliy ta'lim tashkiloti o'rtasida uch tomonlama shartnoma tuziladi; · Dual ta'lim tashkil qilingan korxonalarda talabalarga yaratilgan shart-sharoitlar doimiy monitoring qilinadi. Muhim jihatlardan biri – talabalarning korxonalarda faoliyat yuritgan davri uchun ish haqining 2 million so'mgacha bo'lgan qismi Bandlikka ko'maklashish davlat jamg'armasi mablag'lari hisobidan qoplab berilishi belgilangan . Bu korxonalarni dual ta'limda ishtirok etishga rag'batlantiruvchi muhim omil hisoblanadi. Dual ta'limning afzalliklari. Dual ta'lim tizimi barcha manfaatdor tomonlar – talaba, oliy ta'lim muassasasi va ish beruvchi korxona uchun muhim afzalliklarga ega. Talaba uchun afzalliklari talaba nazariy bilimlarni real ishlab chiqarish sharoitida mustahkamlash imkoniyatiga ega bo'ladi. U korxonada amaliyot o'tash jarayonida zamonaviy texnologiyalar va uskunalar bilan ishlash ko'nikmalarini egallaydi,

jamoada ishlash, mustaqil qaror qabul qilish kabi kompetensiyalarni rivojlantiradi . Shu bilan birga, talaba moddiy rag'batlantiriladi, erta mustaqil hayotga moslashadi va bitirgach, ish bilan ta'minlanish kafolatiga ega bo'ladi .

Oliy ta'limda dual ta'limni joriy etish – bugungi kunning dolzarb talabi. Bu tizim nazariya va amaliyot o'rtasidagi tafovutni bartaraf etish, mehnat bozori ehtiyojlariga javob beradigan malakali kadrlar tayyorlash, bitiruvchilarning ish bilan bandligini ta'minlash imkonini beradi. O'zbekistonda dual ta'limni joriy etish bo'yicha mustahkam huquqiy asos yaratilgan bo'lib, 2025/2026-o'quv yilidan boshlab amaliy qadamlar tashlanmoqda. "Kasb egasi" dual ta'lim tizimi dastlab ayrim oliy ta'lim muassasalarida sinovdan o'tkazilib, keyinchalik bosqichma-bosqich kengaytirilishi belgilangan. Dual ta'lim samaradorligini oshirish uchun quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin. Dual ta'lim nafaqat ta'lim innovatsiyasi, balki mamlakat inson kapitalini rivojlantirishga qaratilgan strategik investitsiya sifatida qaralishi lozim. Bu tizimning to'g'ri tashkil etilishi yosh avlodning raqobatbardosh mutaxassis bo'lib yetishishiga, iqtisodiyot tarmoqlarining malakali kadrlarga bo'lgan ehtiyojini qondirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 16-yanvardagi "Oliy ta'lim tizimida dual ta'limni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 14-son qarori

2. "Dual ta'lim — yetuk mutaxassis tayyorlash kafolati". "Xalq so'zi" gazetasi, 2025-yil

3. Poce A., Contardi L. "Educational innovation and international mobility: a model for dual learning in Europe". Form@re Journal, 2025

NODAVLAT TA'LIM MUASSASALARIDA DUAL TA'LIMNI JORIY ETISHNING TASHKILIY ASOSLARI

Andijon davlat chet tillari instituti
3-bosqich 308-guruh talabasi
Turg'unboyeva Hushnozabonu

Annotatsiya. Ushbu tadqiqot nodavlat ta'lim muassasalarida dual ta'lim tizimini joriy etishning tashkiliy asoslarini o'rganishga bag'ishlangan. Unda dual ta'limning mazmuni, ahamiyati va zamonaviy ta'lim tizimidagi o'rni yoritib beriladi.

Kalit so'zlar. dual ta'lim, nodavlat ta'lim muassasalari, ta'lim tizimi, tashkiliy asoslar, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi, amaliy ko'nikmalar, hamkorlik mexanizmlari, ta'lim sifati, mehnat bozori, kasbiy tayyorgarlik.

Nodavlat ta'lim muassasalarida dual ta'limni joriy etish bugungi kunda ta'lim tizimini modernizatsiya qilishning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Dual ta'lim — bu o'quvchilarning nazariy bilimlarni ta'lim muassasasida, amaliy ko'nikmalarni esa bevosita ishlab chiqarish korxonalari yoki tashkilotlarda egallashiga asoslangan tizimdir. Ushbu model dunyoning rivojlangan davlatlarida, ayniqsa Germaniyada keng qo'llanilib, mehnat bozori talablariga mos malakali mutaxassislarni tayyorlashda samarali natijalar berib kelmoqda.

Nodavlat ta'lim muassasalarida dual ta'limni joriy etish, avvalo, ta'lim sifatini oshirish, bitiruvchilarning ishga joylashish imkoniyatlarini kengaytirish va ularning amaliy ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Chunki an'anaviy ta'lim tizimida ko'proq nazariy bilim berilsa, dual ta'limda talaba o'qish jarayonidayoq real ish muhitiga moslashadi, kasbiy tajriba orttiradi va ish jarayonining ichida bo'ladi. Bu esa uning kelajakdagi raqobatbardoshligini oshiradi.

Dual ta'limni joriy etishning tashkiliy asoslari bir necha muhim omillardan iborat. Eng avvalo, normativ-huquqiy baza shakllantirilishi zarur. Bunda davlat ta'lim standartlari, mehnat qonunchiligi, ta'lim muassasasi va korxonalar o'rtasidagi hamkorlik shartnomalari muhim o'rin tutadi. Shuningdek, dual ta'limni tashkil etishda boshqaruv tizimini to'g'ri yo'lga qo'yish talab

etiladi. Ta'lim muassasasi va ish beruvchi tashkilot o'rtasida aniq vazifalar taqsimoti bo'lishi, amaliyot rahbarlari tayinlanishi hamda o'quv jarayoni puxta rejalashtirilishi lozim.

Dual ta'limda hamkorlik mexanizmlari alohida ahamiyatga ega. Korxonalar bilan hamkorlik memorandumi tuzish, mutaxassislarni o'quv jarayoniga jalb qilish, amaliy mashg'ulotlarni ishlab chiqarishda o'tkazish kabi chora-tadbirlar bu tizimning samarali ishlashini ta'minlaydi. Shu bilan birga, o'quv jarayoni nazariy va amaliy qismlarning uzviy bog'liqligiga asoslanadi. Talabalar auditoriyada nazariy bilimlarni egallab, korxonalarda esa shu bilimlarni amalda qo'llash imkoniga ega bo'ladilar.

Xulosa qilib aytganda, nodavlat ta'lim muassasalarida dual ta'limni joriy etish zamonaviy mehnat bozori talablariga mos, amaliy ko'nikmaga ega, malakali mutaxassislar tayyorlashning eng samarali yo'llaridan biri hisoblanadi. Bu tizim ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasini kuchaytirib, ta'lim sifatini yangi bosqichga olib chiqadi

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. Kasbiy ta'lim tizimini rivojlantirish konsepsiyasi. Toshkent, 2021.

2. UNESCO. Technical and Vocational Education and Training (TVET) Strategy. Paris, 2016.

3. Sh.M. Qurbonov. Kasbiy ta'lim pedagogikasi. Toshkent: Fan nashriyoti, 2019.

KONSPEKT TUZISH VA SAMARALI YOZUV TEXNIKASI

Andijon davlat chet tillari instituti
2-mutaxassislik 2-bosqich 14-guruh talabasi
Tojiboyeva Matluba
Ilmiy rahbar: Moydinova Shohida

Annotatsiya. Ushbu maqolada konspekt tuzishning nazariy asoslari, uning ta'lim jarayonidagi o'rni, samarali yozuv texnikasining muhim tamoyillari hamda amaliy qo'llash usullari batafsil yoritiladi. Shuningdek, keng qo'llaniladigan zamonaviy metodlar — Cornell Method, Mind Mapping va Outline Method — tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar. konspekt tuzish, samarali yozuv texnikasi, ta'lim jarayoni, o'quv samaradorligi, Cornell usuli, aql xaritasi, reja usuli, yozma nutq madaniyati, tahliliy fikrlash.

Zamonaviy ta'lim tizimida axborot oqimi nihoyatda keng va tezkor. O'quvchi yoki talaba qisqa vaqt ichida katta hajmdagi ma'lumotni o'zlashtirishi talab etiladi. Bunday sharoitda ma'lumotni saralash, tizimlashtirish va eslab qolish muhim ko'nikmaga aylanadi. Aynan shu jarayonda konspekt tuzish alohida ahamiyat kasb etadi.

Konspekt — bu o'rganilayotgan mavzuning qisqa, lo'nda va mantiqiy bayoni bo'lib, u matnning asosiy mazmunini saqlagan holda ortiqcha tafsilotlardan xoli bo'ladi. Samarali yozuv texnikasi esa fikrni aniq, ravon va tushunarli tarzda ifodalashga yordam beradi. Ushbu ikki ko'nikma o'zaro chambarchas bog'liq bo'lib, biri ikkinchisini to'ldiradi.

Konspekt — bu ma'lumotni oddiy ko'chirib yozish emas, balki uni tahlil qilish, umumlashtirish va qayta ifodalash jarayonidir. Konspekt tuzish davomida shaxs:

- Asosiy g'oyalarni ajratadi;
- Muhim tushunchalarni belgilaydi;
- Ikkinchi darajali ma'lumotlarni qisqartiradi;
- Mavzuni o'z so'zlari bilan bayon qiladi.

Bu jarayon tafakkurni faollashtiradi va mustaqil fikrlashni rivojlantiradi. Konspekt quyidagi jihatlari bilan ta'lim jarayonida muhim o'rin tutadi: xotirani mustahkamlaydi – yozish jarayonida miya ma'lumotni qayta ishlaydi; vaqtni tejaydi – imtihon oldidan qisqa yozuvlar orqali tez takrorlash imkonini beradi; tartib-intizomni shakllantiradi – tizimli yozuv o'quvchini

rejalashtirishga o‘rgatadi; tahliliy fikrlashni rivojlantiradi – asosiy va ikkilamchi fikrlarni farqlash ko‘nikmasi paydo bo‘ladi. Shuningdek, konspekt yozish diqqatni jamlashga yordam beradi va dars jarayonida faol ishtirokni ta’minlaydi.

Konspekt tuzishning asosiy usullari

Cornell Method sahifani uch qismga ajratish asosida qurilgan: asosiy yozuv qismi, savollar yoki kalit so‘zlar ustuni va xulosa qismi. Bu usul:

- Ma’lumotni qayta ko‘rib chiqishni osonlashtiradi;
- O‘z-o‘zini tekshirish imkonini beradi;
- Imtihon oldidan samarali takrorlashga xizmat qiladi.

Mazkur metod ayniqsa ma’ruza va ilmiy matnlar bilan ishlashda foydalidir.

Aql xaritasi usuli

Mind Mapping usuli vizual tasvirga asoslanadi. Unda asosiy mavzu markazga yozilib, unga bog‘liq g‘oyalar tarmoqlar orqali ko‘rsatiladi. Bu usul:

- Ijodiy fikrlashni rivojlantiradi;
- Murakkab mavzularni soddalashtiradi;
- Mavzular orasidagi bog‘liqlikni ko‘rsatadi.

Vizual xotirasi kuchli bo‘lgan o‘quvchilar uchun ayniqsa samarali hisoblanadi.

Reja (Outline) usuli

Outline Method ierarxik tuzilishga asoslanadi. Mavzu bosqichma-bosqich reja shaklida yoziladi:

I. Asosiy bo‘lim

A. Kichik bo‘lim

1. Tushuncha

2. Misol

Bu usul ilmiy maqolalar, referatlar va darslik matnlarini o‘rganishda juda qulaydir.

Samarali yozuv texnikasining tamoyillari

1.Aniqlik va ravonlik

Matn qisqa, sodda va tushunarli bo‘lishi kerak. Murakkab, uzun jumlalar o‘quvchini charchatadi. Har bir gap aniq ma’noni ifodalashi lozim.

2.Mantiqiy izchillik

Fikrlar ketma-ketligi saqlanishi zarur. Matn quyidagi tuzilishga ega bo‘lishi tavsiya etiladi: kirish, asosiy qism va xulosa. Har bir bo‘lim o‘z vazifasini bajarishi kerak.

3. Lo‘ndalik

Ortiqcha so‘z va takrorlardan qochish samarali yozuvning muhim shartidir. Konspekt ayniqsa qisqa va mazmunli bo‘lishi kerak.

4.Tizimlilik

Sarlavhalar, kichik sarlavhalar, ro‘yxatlar va belgilar matnni tushunarli qiladi. Tizimli yozuv o‘qishni osonlashtiradi.

5. Grammatik to‘g‘rilik

Imlo va tinish belgilariga rioya qilish yozma nutq madaniyatining muhim ko‘rsatkichidir. Xatolar matn mazmunini tushunishni qiyinlashtiradi.

Konspekt tuzish va samarali yozuv texnikasi har bir o‘quvchi va mutaxassis uchun zarur ko‘nikmadir. To‘g‘ri tashkil etilgan yozuv jarayoni bilimni chuqur o‘zlashtirish, vaqtni tejash va tafakkurni rivojlantirishga yordam beradi. Zamonaviy metodlardan oqilona foydalanish, yozma nutq ustida muntazam ishlash hamda tizimli yondashuv orqali har bir shaxs o‘z o‘qish samaradorligini sezilarli darajada oshirishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yhati

1. Paul Ramsden. Learning to Teach in Higher Education. London: Routledge, 2003.
2. Diana Hacker, Nancy Sommers. A Writer’s Reference. Boston: Bedford/St. Martin’s, 2016.
3. Yo‘ldoshev, J. Ta’lim nazariyasi va metodikasi. Toshkent: O‘qituvchi, 2018.

AMALIY MASHG‘ULOTLARNI ISHLAB CHIQARISH JARAYONIGA INTEGRATSIYA QILISH YO‘LLARI

Xabibullayeva Fazilatoy Muhhammsd Ilyos qizi
Andijon chet tillari instituti talabasi

Annotatsiya: Ushbu tezisda amaliy mashg‘ulotlarni ishlab chiqarish jarayoniga samarali integratsiya qilish yo‘llari, ularning ta’lim sifatini oshirishdagi ahamiyati hamda talabalarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishdagi o‘rni yoritilgan.

Kalit so‘zlar: amaliy mashg‘ulot, ishlab chiqarish jarayoni, integratsiya, dual ta’lim, kasbiy kompetensiya, innovatsion texnologiyalar, hamkorlik.

Bugungi kunda oliy ta’lim tizimida nazariy bilimlar bilan bir qatorda amaliy ko‘nikmalarni shakllantirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, ishlab chiqarish sohalari bilan bog‘liq mutaxassisliklarda amaliy mashg‘ulotlarni bevosita ishlab chiqarish jarayoniga integratsiya qilish dolzarb masalalardan biridir. Bu jarayon talabalarning real ish sharoitiga moslashuvini tezlashtiradi hamda ularning kasbiy tayyorgarligini mustahkamlaydi.

Amaliy mashg‘ulotlarni ishlab chiqarish jarayoniga integratsiya qilishning birinchi yo‘li – ta’lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari o‘rtasida mustahkam hamkorlikni yo‘lga qo‘yishdir. Korxonalar bilan tuzilgan shartnomalar asosida talabalar ishlab chiqarish amaliyotini o‘tash, real texnologik jarayonlarda ishtirok etish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bu esa ularning nazariy bilimlarini amalda qo‘llashiga xizmat qiladi.

Ikkinchi muhim yo‘nalish – dual ta’lim tizimini joriy etishdir. Dual ta’lim modeli asosida talabalar o‘qish jarayonining ma’lum qismini ta’lim muassasasida, qolgan qismini esa ishlab chiqarish korxonalarida o‘taydilar. Natijada ular bir vaqtning o‘zida ham nazariy bilim, ham amaliy tajriba orttiradilar. Bu usul mehnat bozorida raqobatbardosh kadrlar tayyorlashga xizmat qiladi.

Shuningdek, innovatsion texnologiyalar va raqamli vositalardan foydalanish ham integratsiya samaradorligini oshiradi. Masalan, simulyatsion dasturlar, virtual laboratoriyalar va real loyihalar asosida tashkil etilgan mashg‘ulotlar talabalarning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi. Real ishlab chiqarish muammolarini hal qilishga qaratilgan loyiha ishlari esa ularning mas’uliyatini va jamoada ishlash ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Xulosa qilib aytganda, amaliy mashg‘ulotlarni ishlab chiqarish jarayoniga integratsiya qilish ta’lim sifatini oshirish, talabalarni zamonaviy mehnat bozori talablariga mos ravishda tayyorlash va ularning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishning muhim omilidir. Bu jarayonda ta’lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari o‘rtasidagi uzviy hamkorlik hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. Muslimov N.A. Kasbiy ta’lim metodikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
3. Abduqodirov A.A. Dual ta’lim tizimi va uning samaradorligi. – Toshkent, 2019.

OLIY TA’LIMDA DUAL TA’LIM TIZIMINI RIVOJLANTIRISH: XALQARO TAJRIBA VA MILLIY YONDASHUV.

Andijon davlat chet tillari instituti
Xitoy tili yo’nalishi 101-guruh talabasi
Xakimova Charos Olimjon qizi
Ilmiy rahbar: Iminova Shahnoza

Annotatsiya: Mazkur tezisda oliy ta'lim tizimida dual ta'lim modelining ahamiyati, uning G'arbiy Yevropa tajribasi hamda O'zbekiston sharoitida qo'llanish istiqbollari tahlil qilinadi. Tadqiqotda Germaniya, Avstriya va Shveytsariya tajribasi asosida ish-o'qish integratsiyasi mexanizmlari ko'rib chiqilib, mahalliy olimlarning ilmiy qarashlari bilan boyitiladi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, oliy ta'lim, VET, mehnat bozori, hamkorlik, kadrlar tayyorlash.

Hozirgi kunda oliy ta'lim tizimida nazariy bilim bilan amaliy ko'nikmalar o'rtasidagi tafovutni kamaytirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Dual ta'lim modeli aynan shu muammoni hal etishga qaratilgan bo'lib, unda talaba o'qish jarayonida ishlab chiqarish yoki tashkilotda amaliy faoliyat olib boradi.

G'arbiy Yevropa mamlakatlari tajribasi shuni ko'rsatadiki, dual ta'lim modeli samarali kadrlar tayyorlashning muhim omilidir. Xususan, Lukas Graf tadqiqotlarida Avstriya, Germaniya va Shveytsariyada ishga asoslangan akademik ta'lim modeli shakllanishi va uning VET tizimi bilan integratsiyasi tahlil qilingan. Ushbu model oliy ta'lim muassasalari bilan ishlab chiqarish korxonalari o'rtasidagi uzviy hamkorlikka asoslanadi.

Shuningdek, Cedefop hisobotlarida Yevropa mamlakatlarida kasb-hunarga yo'naltirilgan ta'lim (VET) va oliy ta'lim o'rtasidagi aloqadorlik kuchayib borayotgani, ish beruvchilarning ta'lim jarayonidagi roli ortib borayotgani ta'kidlanadi. Bu esa bitiruvchilarning mehnat bozoriga moslashuvchanligini oshiradi.

Markaziy Yevropa tajribasini qiyosiy tahlil qilgan DC dVET Consortium hisobotida Avstriya, Germaniya, Lixtenshteyn va Shveytsariyada dual VET tizimlarining umumiy va farqli jihatlari ochib berilgan. Unga ko'ra, muvaffaqiyatli dual ta'lim uchun uch tomonlama hamkorlik – universitet, talaba va ish beruvchi o'rtasidagi aniq shartnomaviy munosabatlar muhim hisoblanadi.

MDH hududida ham dual ta'lim tizimi rivojlanib bormoqda. Jumladan, Sodiqova Gulnora Ergashalievna o'z tadqiqotida O'zbekiston va xorijiy mamlakatlar tajribasini solishtirib, dual ta'limni milliy ta'lim tizimiga moslashtirish mexanizmlarini asoslab bergan.

O'zbekistonlik olimlar tomonidan ham mazkur yo'nalishda izlanishlar olib borilmoqda. Masalan, Komilova Xonzoda Muzaffar qizi va Muqimjon Axunov Muhammadaminovich Germaniya tajribasini o'rganib, uni mahalliy sharoitda qo'llash imkoniyatlarini tahlil qilgan. Shuningdek, Mannopxonova Barnoxon Mavlonxon qizi dual ta'limning pedagogik-nazariy asoslarini ishlab chiqqan.

Yuqoridagi manbalar asosida aytish mumkinki, oliy ta'limda dual ta'limni joriy etish quyidagi mexanizmlarga tayanadi:

- o'quv dasturlarini ish beruvchilar bilan hamkorlikda ishlab chiqish;
- talabalarga amaliyot rahbarlarini biriktirish;
- uch tomonlama shartnoma asosida faoliyat yuritish;
- moliyaviy rag'batlantirish tizimini yo'lga qo'yish;
- muntazam monitoring va baholash mexanizmlarini joriy etish.

Xulosa o'rnida shuni aytishimiz joizki, dual ta'lim tizimi oliy ta'lim va mehnat bozori o'rtasidagi uzviylikni ta'minlovchi samarali modeldir. G'arbiy Yevropa tajribasi ushbu tizimning barqaror va samarali ekanini ko'rsatmoqda. O'zbekiston sharoitida esa dual ta'limni bosqichma-bosqich joriy etish, xalqaro tajribani milliy an'analar bilan uyg'unlashtirish orqali raqobatbardosh kadrlar tayyorlash imkoniyati mavjud.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Graf L. The rise of work-based academic education in Austria, Germany and Switzerland. Journal of Vocational Education & Training, 68(1), 2016, pp.1–16. DOI:10.1080/13636820.2015.1107749.

2. Cedefop. The changing nature and role of vocational education and training in Europe (Vol.6). European Union, 2020.

3. DC dVET Consortium. Dual VET in Austria, Germany, Liechtenstein and Switzerland: Comparative Study, 2016.

ФОРМИРОВАНИЕ КУЛЬТУРНОЙ ТОЛЕРАНТНОСТИ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ЦИФРОВЫХ ОБРОЗОВАТЕЛЬНЫХ РЕСУРСОВ

Андижанский Государственнкй институт иностранных языков
Докторант Дадаханова Мохларойим

Аннотация. В статье рассматриваются тенденции и перспективы внедрения дуальной модели образования в Республике Узбекистан в контексте модернизации системы профессиональной подготовки кадров и цифровизации образовательной среды.

Ключевые слова

дуальное образование; система профессионального образования Узбекистана; модернизация образования; цифровизация образования; цифровые образовательные ресурсы.

В последние годы в Узбекистане заметно усилился курс на сближение образования и рынка труда, что делает дуальную модель (сочетание обучения в образовательной организации и практической подготовки на предприятии) одним из ключевых инструментов модернизации профессионального образования. Нормативное закрепление дуального образования как отдельной формы обучения отражено в национальной правовой базе, а затем подкреплено отдельными постановлениями и программами, направленными на расширение охвата и повышение качества подготовки кадров.

Для диссертационного исследования на тему «Формирование культурной толерантности у детей дошкольного возраста в процессе изучения иностранных языков с использованием цифровых образовательных ресурсов» дуальное образование представляет интерес не только как экономико-управленческая реформа, но и как кадровая и технологическая платформа: через дуальные программы можно целенаправленно готовить педагогов раннего возраста и разработчиков цифровых ресурсов, способных проектировать контент, поддерживающий межкультурную компетентность и толерантность у дошкольников.

Цель данной статьи — проанализировать тенденции внедрения дуальной модели образования в Узбекистане и обозначить перспективы ее применения для подготовки специалистов, необходимых для развития цифровых образовательных ресурсов, ориентированных на формирование культурной толерантности у детей дошкольного возраста.

Исследование выполнено на основе:

контент-анализа нормативно-правовых актов и государственных программ, регулирующих дуальное образование;

анализа вторичных источников (публикации государственных и общественно-политических медиа) о практиках внедрения дуальной системы и ее организационных механизмах;

сопоставления выявленных тенденций с запросами дошкольного и языкового образования в условиях цифровизации (по материалам о цифровых платформах и ресурсах).

Методологически работа опирается на логику IMRaD и интерпретирует дуальную модель как инструмент развития компетенций (в т.ч. цифровых и межкультурных) через партнерство «образование—работодатель».

1) Институционализация дуального образования и расширение охвата

Анализ источников показывает устойчивую тенденцию к формализации дуального обучения: постановление Кабинета Министров №163 (29.03.2021) закрепляет организационные меры для дуального образования в системе профессионального образования, что можно рассматривать как один из ранних этапов масштабирования модели.

Дальнейшее развитие отражают более поздние документы, включая постановление №14 (16.01.2025), посвященное мерам по организации дуального образования.

Отдельно отмечается включение дуальной формы в механизмы господдержки (например, через упоминание грантов для дуальной формы обучения колледжей и техникумов начиная с 2023/2024 учебного года в рамках госпрограммы).

2) Цифровизация управленческих процедур и связь с работодателями

В публикациях государственных ресурсов подчеркивается курс на упрощение приема на дуальное обучение с учетом кадрового запроса работодателей и цифровизацию процедур приема.

Медиа-источники также фиксируют управленческие инновации, включая обсуждение выплат/стипендиальных механизмов и платформенных решений для обучающихся по дуальной форме.

3) Практическая результативность пилотных/экспериментальных форм

Отмечаются данные о том, что дуальные траектории повышают вероятность последующего трудоустройства на предприятиях-партнерах, что усиливает доверие к модели и стимулирует ее расширение в инженерных и иных направлениях подготовки.

Параллельно в публичном пространстве описывается развитие дуального обучения и в вузовском секторе (как тенденция последних лет).

4) Связка «дуальное образование — цифровые ресурсы — дошкольный возраст»

Материалы по цифровизации образования в Узбекистане показывают наличие и развитие цифровых платформ и ресурсов, включая решения, ориентированные на дошкольный возраст (в упоминаниях встречается, например, игровая платформа для дошкольников), а также более широкую инфраструктурную цифровизацию доступа к образовательным материалам.

В совокупности это создает условия, при которых дуальная модель может быть использована для подготовки:

педагогов дошкольного образования, владеющих методиками раннего иноязычного обучения и цифровой дидактикой;

специалистов по разработке/внедрению цифровых образовательных ресурсов (EdTech), способных создавать мультимедийные материалы с межкультурным содержанием.

Перспективность дуальной модели в Узбекистане определяется тем, что она решает сразу две системные задачи: (1) дефицит практико-ориентированных компетенций выпускников и (2) разрыв между содержанием программ и реальными требованиями работодателей. При этом для темы диссертации важен дополнительный эффект: дуальность может стать механизмом подготовки кадров и продуктов, необходимых для формирования культурной толерантности у дошкольников через цифровые ресурсы.

Логика возможной интеграции выглядит так:

Дуальные траектории для будущих педагогов дошкольного образования. Работодателями-партнерами могут выступать дошкольные организации, центры раннего развития, образовательные стартапы. Это позволит студентам в реальных группах дошкольников апробировать сценарии иноязычного обучения, где толерантность формируется через сюжетно-ролевые игры, мультимедийные истории, знакомство с культурными практиками разных стран.

Дуальные траектории для разработчиков цифровых ресурсов. Партнерами могут быть IT-компании и издательские/медиа-студии, создающие детский контент. Тогда практическая часть обучения будет связана с разработкой интерактивных заданий, мини-

игр и мультимедийных модулей, где межкультурное содержание встроено в языковые упражнения.

Оценка результатов и доказательная база. Дуальная модель упрощает сбор данных: в местах практики можно фиксировать изменения в коммуникативном поведении детей (умение принимать «другого», уважение к отличиям, снижение конфликтности), а также эффективность цифровых ресурсов в поддержке внимания и мотивации при изучении иностранного языка.

При этом существуют и риски: неравномерность качества партнерств, перегрузка наставников на местах практики, необходимость методического сопровождения и единых критериев качества цифрового контента. Поэтому дальнейшее развитие дуальности целесообразно связывать с цифровизацией процессов (прием, мониторинг, портфолио компетенций) и стандартизацией требований к результатам практической подготовки.

Заключение

Внедрение дуальной модели образования в Узбекистане характеризуется устойчивыми тенденциями: укреплением нормативной базы, расширением охвата и инструментов господдержки, ориентацией на запрос работодателей и цифровизацией управленческих процедур.

Перспективы модели выходят за рамки «подготовки рабочих кадров» и могут быть стратегически использованы для задач гуманитарного развития, включая подготовку специалистов и создание цифровых образовательных ресурсов для дошкольников. Для темы диссертации это означает практический путь к формированию культурной толерантности через иностранные языки: дуальная система помогает одновременно выращивать компетентного педагога и обеспечивать его качественным цифровым контентом, разработанным в партнерстве с индустрией.

Список использованной литературы (источники)

1 Lex.uz. Постановление Кабинета Министров Республики Узбекистан от 29.03.2021 №163 «О мерах по организации дуального образования в системе профессионального образования».

2 Lex.uz. Постановление Кабинета Министров Республики Узбекистан от 16.01.2025 №14 «О мерах по организации дуального …» (дуальное образование).

3 Lex.uz. Указ/госпрограмма (УП-27, 28.02.2023): положения о поддержке дуальной формы (гранты с 2023/2024 уч. года).

ONOMOTOPIYA TUSHUNCHASI VA UNING LINGVISTIK TABIATI.

Andijon davlat chet tillari instituti
2-bosqich talabasi
Muhammadaliyeva Nozima Rustambek qizi.

Annotatsiya.Ushbu maqolada onomatopiyaning lingvistik tabiati, fonetik-semantik xususiyatlari va badiiy nutqdagi tasviriy imkoniyatlari tahlil etiladi. Tadqiqotda onomatopik birliklarning shakllanishi, motivatsiyasi hamda emotsional-estetik ta'sirchanligi ilmiy manbalar asosida asoslab beriladi..

Kalit so'zlar: onomatopiya, tovush taqlidi, fonetika, semantika, obrazlilik, lingvistika, ekspressivlik.

Tilshunoslikda onomatopiya tabiiy tovushlarni tilda aks ettirish hodisasi sifatida o'rganiladi. Yunoncha [onomatopoeia] so'zi "so'z yasash" yoki "tovushga taqlid" ma'nolarini anglatadi. Onomatopik birliklar tilda shakl va ma'no orasidagitabiiy bog'liqlikni ifodalaydi, bu esa ularni boshqa leksik birliklardan ajratib turadi. Fonetik jihatdan ular real tovushni aks ettirishga intiladi, semantik jihatdan esa jarayon yoki hodisani tushuntiradi. Shu bois

onomatopiya lingvistik va psixolingvistik nuqtai nazardan qiziqish uyg'otadi. Onomatopiya inson nutqida tarixan juda qadimiy qatlam sifatida shakllangan. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bola birinchi so'zlarni o'rganganida aynan taqlidiy tovushlardan boshlaydi, chunki ular idrok uchun sodda va esda qoluvchan. Masalan, miyov, vov-vov, chiy-chiy kabi so'zlar bolalarda hayvonlarning ovozini tushunish va nutqga moslashish jarayonida muhim o'rin tutadi. Shu jihatidan onomatopiya tilning antropogen rivojlanishiga bevosita bog'liq hodisa sifatida qaraladi.

Onomatopiya ikki asosiy turga bo'linadi: birinchisi, tovushga taqlid qiluvchi birliklar (g'uvillamoq, shildiramoq, miyov, vov-vov), ikkinchisi, harakat yoki jarayonga taqlid qiluvchi birliklar (shartta, dukillab, qarsillab, tap-tap). Bu ikki tur tilning semantik va obrazlilik imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu bilan birga, onomatopiya turli janrlarda, jumladan og'zaki xalq ijodida, she'riyat va proza matnlarida keng qo'llaniladi. Masalan, xalq ertaklarida tovush taqlidi voqea-muhitni jonlantiradi va tinglovchi e'tiborini qaratadi. Fonetik-semantik jihatdan, onomatopiya tovush shakli va ma'no o'rtasidagi kuchli uyg'unlikka ega. "Sh" tovushi shamol, suv yoki shitir ovozini eslatadi; "g", "q" undoshi portlovchi jarangni bildiradi; "p, b, k" undoshlari esa keskin zarbani ifodalashda ishlatiladi. Takroriy undoshlar jarayonning davomiyligini ifodalaydi: qars-qars, guv-guv, dup-dup. Cho'ziq unli tovushlar esa uzoq davom etuvchi jarayonni bildiradi: uuuu, o'oo'. Bu xususiyatlar onomatopiyaning fonosemantik tabiati sifatida tasniflanadi va uni boshqa leksik birliklardan ajratib turadi.

Morfologik jihatdan onomatopik birliklar sermahsul bo'lib, ular qo'shimchalar orqali fe'l (shildirla-, g'uvilla-), sifat (shovqinli, qiyqiroq) va ravish (shartta, lopillab) hosil qilish imkoniyatiga ega. Bu onomatopiyaning lingvistik tizimga chuqur singib ketganligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, u ritmik va takroriy shakllarda ishlatilganda matnga ohangdorlik va poetik ritm beradi. Badiiy matnda onomatopiya tasviriylik va emotsional kuchni oshiradi. Masalan, Oybek, G'afur G'ulom, Abdulla Qodiriy kabi yozuvchilarning asarlarida shitir-shitir, guv-guv, qarsilladi kabi birliklar matnga jonlilik, harakat va tabiiy tasvir bag'ishlaydi. She'riyatda esa takroriy birliklar ritm, ohangdorlik va poetik tasvirni kuchaytiradi. Shu bois onomatopiyabadiiy matnni boyituvchi va emotsional-estetik qirrani oshiruvchi vosita hisoblanadi.Psixolingvistika nuqtai nazaridan onomatopiya bolalar nutqini shakllantirishda ham muhim ahamiyatga ega. Tovush taqlidi asosidagi so'zlar bola uchun esda qoluvchan va tushunarli bo'ladi. Shu sababdan ular nutqni tez rivojlantirish, predmet-hodisalarni idrok etishni osonlashtirishda ishlatiladi.

Onomatopik birliklar tilning fonetik, semantik va stilistik qatlamlarini birlashtiruvchi murakkab hodisa ekanligi isbotlandi. U fonetik shakl bilan ma'no o'rtasida tabiiy uyg'unlik yaratadi, badiiy nutqda esa matnga jonlilik, tasviriylik va emotsional kuch qo'shadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, onomatopiya tilda shakl va ma'no orasidagi tabiiy uyg'unlikni yaratish orqali nutqning jonliligi, tabiiyligi va ekspressivligini kuchaytiradi. Ayniqsa badiiy matnda bu birliklar muhitni yaqqol tasvirlash, voqea rivojini tiriklashtirish va o'quvchi tasavvurini faol ishlatishga undashda alohida ahamiyat kasb etadi. Qidiruv jarayonida aniqlanishicha, onomatopik birliklar faqat tovush hodisasini qayta yaratish bilan cheklanmay, balki ma'lum bir holatning dinamikasini, ritmini, tezligini va davomiyligini ham ifodalashga xizmat qiladi. Ularning fonosemantik xususiyatlari tufayli, har bir tovush birikmasi matnda ma'lum emotsional fon hosil qiladi. Misol uchun, shildir-shildir, g'uvilladi, qarsillab ketdi kabi birliklar nafaqat tovushni, balki shu jarayonning kayfiyatini ham yetkazadi.Tadqiqotning yana bir muhim jihati shundaki, onomatopiya til o'rganuvchilar va bolalar nutqini shakllantirishda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. Taqlidiy so'zlarning idrok qilinishi va eslab qolish darajasi oddiy leksik birliklarga nisbatan yuqoriroq bo'lib, ular bolalarning fonematik sezgirligini rivojlantirishga yordam beradi. Bu esa psixolingvistika uchun juda muhim natija hisoblanadi. Shuningdek, o'rganishlar onomatopiyaning milliy til mentaliteti va xalqning estetik dunyoqarashi bilan bevosita bog'liqligini ko'rsatdi. Har bir tilda tabiat hodisalarini ifodalovchi taqlidiy birliklar o'ziga xos tarzda shakllanadi, bu esa tilning milliy fonetik tafakkuriga dalolat beradi. Shu ma'noda, onomatopik birliklar tilning tarixiy taraqqiyotini o'rganishda ham muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Umuman olganda, qidiruv natijalari onomatopiyaning nafaqat leksik birlik sifatida, balki keng qamrovli fonetik-semantik va stilistik mexanizm sifatida baholanishizarurligini ko'rsatdi.

Uning ilmiy, pedagogik va badiiy ahamiyati hali ham to'liq ochilmagan bo'lib, mazkur sohada tadqiqotlarni davom ettirish dolzarb ekanligi aniqlandi.

Onomatopiya tilning qadimiy va motivatsiyalangan qatlamlaridan biri bo'lib, u fonetik, semantik va stilistik jihatdan boy va ekspressiv vosita hisoblanadi. Badiiy matnda u tasviriylikni oshiradi, voqealarni jonlantiradi va o'quvchida kuchli hissiy ta'sir uyg'otadi. Shuningdek, bolalar nutqida so'z boyligini shakllantirish va idrokni osonlashtirishda muhim rol o'ynaydi. Shu sababdan onomatopiya lingvistik tadqiqotlarda dolzarb mavzu bo'lib qoladi va kelajakda yanada chuqur o'rganishga loyiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar;

1. Alekseev, M. P. (2017). Fonetika i semantika onomatopii. Moskva: Nauka.

2. Crystal, D. (2010). The Cambridge Encyclopedia of Language. Cambridge University Press.

3. Xudoyberganova, D. (2020). O'zbek tilida onomatopik birliklarning lingvistik xususiyatlari. Toshkent: Fan nashriyoti.

ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALAR VA AYOLLAR: SUN'IY INTELLEKT, KIBERXAVFSIZLIK VA GLOBAL ILMIY HAMKORLIK ISTIQBOLLARI

Andijon davlat chet tillari instituti
Murodiljonova Farzona Dadajon qizi
Iminova Shaxnozabegim Bahodirovna

Annotatsiya. Mazkur maqolada zamonaviy texnologiyalar rivojlanayotgan sharoitda ayollarning sun'iy intellekt, muhandislik, raqamli iqtisodiyot hamda kibermakon xavfsizligi sohalaridagi o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi. G'arbiy Yevropa hamda MDH davlatlari tajribasi asosida ayol tadqiqotchilarning ilmiy faoliyati yoritilib, O'zbekiston olimlarining mazkur yo'nalishdagi ishlari bilan qiyosiy tahlil amalga oshiriladi.

Kalit so'zlar. Sun'iy intellekt, raqamli iqtisodiyot, kibermakon xavfsizligi, gender tengligi, ayol tadqiqotchilar, innovatsiya, global ilmiy hamkorlik, O'zbekiston.

XXI asr texnologik taraqqiyot davri sifatida insoniyat taraqqiyotining yangi bosqichini boshlab berdi. Sun'iy intellekt, raqamli iqtisodiyot va kibermakon xavfsizligi global rivojlanishning asosiy yo'nalishlariga aylandi. Ushbu jarayonlarda inson kapitali, ayniqsa ilmiy salohiyat va innovatsion fikrlash muhim omil hisoblanadi. So'nggi yillarda ayollarning texnologik sohalardagi ishtiroki ortib borayotgan bo'lsa-da, gender nomutanosibligi masalasi hanuz dolzarbligicha qolmoqda. Shu bois zamonaviy texnologiyalar va ayollar mavzusini ilmiy jihatdan tahlil qilish zarurati yuzaga kelmoqda.

Raqamli transformatsiya jarayoni dunyo iqtisodiyotida tub burilish yasadi va bu jarayon inson kapitalining sifat ko'rsatkichlariga bevosita bog'liqdir. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, texnologik sohalarda xotin-qizlar ulushi erkaklarga nisbatan past bo'lib qolmoqda, ayniqsa muhandislik va kiberxavfsizlik yo'nalishlarida gender tafovuti sezilarli darajada saqlanib qolgan. Biroq so'nggi yillarda ayollarning STEM (science, technology, engineering, mathematics) ta'limiga jalb etilishi ortib bormoqda va bu jarayon kelajakda raqamli iqtisodiyot barqarorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi kutilmoqda.

Sun'iy intellekt tizimlarini ishlab chiqish jarayonida gender omilining ahamiyati tobora yaqqol namoyon bo'lmoqda. Algoritmlar inson tomonidan yaratilgani sababli, agar ishlab chiquvchilar tarkibida gender xilma-xilligi yetarli bo'lmasa, tizimlarda biryoqlama yondashuv va noxolis qarorlar yuzaga kelishi mumkin. Shu bois ilmiy tadqiqotlarda ayollarning ishtiroki AI tizimlarining adolatli va inklyuziv bo'lishini ta'minlashga xizmat qiladi. Gender muvozanati nafaqat ijtimoiy tenglik masalasi, balki texnologik mahsulot sifatini oshirish omili hamdir.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida ayollar startap ekotizimida ham faol ishtirok etmoqda. IT tadbirkorlik, mobil ilovalar yaratish, fintech va elektron tijorat sohalarida ayollar boshqaruvidagi kompaniyalar soni ortib bormoqda. Bu jarayon iqtisodiy mustaqillikni ta'minlash, yangi ish o'rinlari yaratish va innovatsion g'oyalarni tijoratlashtirish imkonini bermoqda. Xususan, Yevropa davlatlarida ayollar uchun maxsus texnologik inkubatorlar va grant dasturlarining joriy etilishi ularning ilmiy va amaliy loyihalarda faol qatnashishiga zamin yaratdi.

Kibermakon xavfsizligi sohasida esa ayol mutaxassislarning roli alohida e'tiborga loyiqdir. Axborot tahdidlari global xarakter kasb etayotgan bir paytda, tahliliy fikrlash, strategik rejalashtirish va xavf tahlili ko'nikmalariga ega mutaxassislar zarur bo'lmoqda. Ayollar ushbu sohada risk-menejment, kriptografiya va axborot xavfsizligi siyosatini ishlab chiqish yo'nalishlarida faoliyat yuritmoqda. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, kiberxavfsizlik guruhlarida gender xilma-xilligi mavjud bo'lsa, tahdidlarga qarshi kurashish samaradorligi oshadi.

Global ilmiy hamkorlik zamonaviy texnologiyalar rivojining muhim omillaridan biridir. Ayol tadqiqotchilar xalqaro konferensiyalar, qo'shma grant loyihalari va ilmiy almashinuv dasturlarida faol ishtirok etib, bilim va tajriba almashinuvi jarayonini jadallashtirmoqda. Raqamli platformalar orqali masofaviy ilmiy hamkorlik imkoniyatlari kengaygani ayollar uchun geografik cheklovlarni kamaytirdi. Xususan, onlayn laboratoriyalar, virtual seminarlar va ilmiy ma'lumotlar bazalariga ochiq kirish imkoniyati ilmiy integratsiyani tezlashtirmoqda.

O'zbekiston sharoitida ham raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish strategiyasi doirasida xotin-qizlarning IT sohasiga jalb etilishi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. So'nggi yillarda texnoparklar, IT-parklar va raqamli ta'lim markazlarida ayollar ulushi ortib bormoqda. Shu bilan birga, hududlar kesimida imkoniyatlar teng emasligi, malakali mentorlar yetishmasligi va ijtimoiy stereotiplar kabi muammolar mavjud. Bu masalalarni hal etish uchun uzluksiz ta'lim tizimida STEM fanlariga qiziqishni erta yoshdan shakllantirish, ilmiy grantlar sonini ko'paytirish va xalqaro hamkorlik dasturlarida ayollar ulushini kengaytirish zarur.

Texnologik taraqqiyot jarayonida ayollarning ishtiroki innovatsion g'oyalar xilma-xilligini ta'minlaydi. Turli ijtimoiy tajribaga ega mutaxassislar birgalikda ishlaganda muammolarga ko'p qirrali yondashuv shakllanadi. Bu esa sun'iy intellekt tizimlarining yanada mukammal, xavfsiz va inson manfaatlariga mos bo'lishiga xizmat qiladi. Shunday ekan, zamonaviy texnologiyalar rivojida ayollarning faolligini oshirish strategik ahamiyatga ega masala bo'lib qolmoqda.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, zamonaviy texnologiyalar rivojida ayollarning o'rni tobora mustahkamlanib bormoqda. Sun'iy intellekt, raqamli iqtisodiyot va kibermakon xavfsizligi sohalarida ayol tadqiqotchilar innovatsion yondashuvlar va barqaror rivojlanish konsepsiyalarini ilgari surmoqda. G'arbiy Yevropa, MDH va O'zbekiston tajribasi gender tengligini ta'minlash ilmiy samaradorlikni oshirishini tasdiqlaydi. Kelgusida ayollarning texnologik sohalardagi ulushini kengaytirish global ilmiy hamkorlikni mustahkamlash va milliy raqamli taraqqiyotni jadallashtirishning muhim sharti bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Haydarova K. "Sun'iy intellekt va robototexnikada ayollar ishtiroki".
2. Mannapova B. "O'zbekistonda ayollarning IT sohasidagi roli".
3. Wachter S. "Data Ethics and Algorithmic Regulation".

MUSTAQIL O'RGANISHNING ASOSIY TAMOYILLARI

Andijon davlat chet tillari instituti
2-bosqich talabasi: Xosilova Sarvinoz
Ilmiy rahbar: Moydinova Sh.

Annotatsiya: Mazkur maqolada mustaqil o'rganishning nazariy-metodologik asoslari, pedagogik mohiyati hamda asosiy tamoyillari chuqur tahlil qilinadi. Zamonaviy ta'lim tizimida

talabaning mustaqil fikrlashi, o‘z-o‘zini boshqarishi va refleksiv faoliyati muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: mustaqil ta’lim, refleksiya, motivatsiya, kompetensiya, o‘z-o‘zini boshqarish, pedagogik texnologiya.

Globallashuv jarayoni, raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi hamda axborot hajmining keskin ortib borishi ta’lim tizimiga yangicha yondashuvni talab etmoqda. Zamonaviy jamiyatda muvaffaqiyatli faoliyat yuritish uchun shaxs nafaqat tayyor bilimlarga ega bo‘lishi, balki mustaqil ravishda bilim olish, ularni tahlil qilish va amaliyotga tatbiq eta olish ko‘nikmalariga ega bo‘lishi zarur.

Shu nuqtai nazardan, mustaqil o‘rganish ta’lim jarayonining ajralmas qismi sifatida namoyon bo‘lmoqda. Oliy ta’lim tizimida mustaqil ta’lim soatlarining ko‘paytirilishi ham talabaning mustaqil ishlash ko‘nikmalarini shakllantirishga qaratilgan. Mustaqil o‘rganish shaxsning intellektual salohiyatini rivojlantiradi, mas’uliyat hissini kuchaytiradi hamda kasbiy kompetensiyalarni mustahkamlaydi.

Mustaqil o‘rganish pedagogika va psixologiya fanlarida keng tadqiq etilgan masalalardan biridir. Faoliyat nazariyasi, konstruktivistik yondashuv hamda shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim konsepsiyasi ushbu jarayonning metodologik asosini tashkil etadi. Faoliyat nazariyasiga ko‘ra, inson bilimni faol faoliyat jarayonida egallaydi. Bilim tayyor holda berilmaydi, balki o‘quvchi tomonidan faol o‘zlashtiriladi. Konstruktivistik yondashuv esa bilimni subyekt tomonidan mustaqil ravishda “qurilishi”ni ta’kidlaydi. Bu esa mustaqil fikrlash, tahlil qilish va umumlashtirish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim konsepsiyasi talabaning individual xususiyatlari, qiziqishlari va ehtiyojlarini inobatga olishni nazarda tutadi. Mustaqil o‘rganish aynan shu yondashuv asosida samarali tashkil etiladi.

Mustaqil o‘rganish – bu talabaning ongli, maqsadli va rejalashtirilgan faoliyati bo‘lib, u o‘z bilimini mustaqil ravishda kengaytirishga qaratilgan. Bu jarayonda talaba: o‘quv maqsadini mustaqil belgilaydi; axborot manbalarini tanlaydi; materialni tahlil qiladi; xulosa chiqaradi; o‘z faoliyatini nazorat qiladi va baholaydi.

Mazkur jarayon refleksiya bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, talaba o‘z faoliyatini tahlil qilish va kamchiliklarini aniqlash imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Mustaqil o‘rganishning asosiy tamoyillari

1. Onglilik va maqsadlilik tamoyili

Mustaqil o‘rganish aniq maqsad asosida tashkil etilishi lozim. Talaba o‘z oldiga qo‘ygan vazifalarni anglab yetishi va natijaga erishishga intilishi zarur.

2. Tizimlilik va izchillik tamoyili

Bilimlar mantiqiy ketma-ketlikda, bosqichma-bosqich o‘zlashtirilishi kerak. Rejasiz va tartibsiz o‘rganish kutilgan natijani bermaydi.

3. Faollik va mustaqillik tamoyili

Talaba bilimni passiv qabul qilmasligi, balki faol izlanishi zarur. Savol qo‘yish, muammoni hal qilish va muhokama qilish mustaqil fikrlashni rivojlantiradi.

4. Mas’uliyat va intizom tamoyili

Mustaqil ta’lim shaxsiy javobgarlikni talab etadi. Vaqtni to‘g‘ri taqsimlash va topshiriqlarni o‘z vaqtida bajarish muhimdir.

5. O‘z-o‘zini nazorat qilish va baholash tamoyili

Talaba o‘z bilim darajasini tahlil qila olishi va xatolar ustida ishlashi zarur. Bu jarayon o‘qish samaradorligini oshiradi.

6. Motivatsiya tamoyili

Ichki qiziqish va ehtiyoj mustaqil o‘rganishning asosiy harakatlantiruvchi kuchidir. Motivatsiya mavjud bo‘lsa, natija ham samarali bo‘ladi.

Mustaqil ta'lim samaradorligi quyidagi omillarga bog'liq: sifatli o'quv-metodik ta'minot; elektron resurslar va axborot texnologiyalari; o'qituvchi tomonidan metodik yo'l-yo'riq berilishi; nazorat va baholash tizimining mavjudligi; qulay psixologik muhit.

Raqamli platformalar, elektron kutubxonalar va onlayn kurslar mustaqil o'rganish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Amaliyotda quyidagi muammolar kuzatiladi: vaqtni noto'g'ri rejalashtirish; motivatsiyaning pastligi; axborotning ortiqchaligi; o'z-o'zini nazorat qilish ko'nikmasining yetishmasligi.

Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun talabalarni taym-menejmentga o'rgatish, refleksiv topshiriqlar berish hamda muntazam maslahatlar tashkil etish maqsadga muvofiqdir.

Xulosa qilib aytganda, mustaqil o'rganish zamonaviy ta'lim tizimining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. U shaxsning intellektual va kasbiy rivojlanishini ta'minlaydi, tanqidiy fikrlashni shakllantiradi hamda umrbod ta'lim olishga zamin yaratadi. Mustaqil o'rganishning asosiy tamoyillariga rioya qilish ta'lim samaradorligini oshiradi va talabaning shaxsiy hamda kasbiy yetukligini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ishmuhamedov R., Yo'ldoshev M. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.
2. Zimnyaya I.A. Pedagogicheskaya psixologiya. – Moskva: Logos, 2004.
3. Bespalko V.P. Slagaemye pedagogicheskoy texnologii. – Moskva: Pedagogika, 1989.

O'ZBEKISTONDA TA'LIM VA ISHLAB CHIQARISH INTEGRATSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA DUAL YONDASHUVNING AHAMIYAT

Andijon davlat chet tillari instituti
213 guruh talabasi
Farziyona Ulug'bekova

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekistonda ta'lim tizimini modernizatsiya qilish jarayonida dual yondashuvning o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasini kuchaytirish, kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish hamda mehnat bozori talablariga mos kadrlar tayyorlash masalalari ilmiy asosda yoritiladi.

Kalit so'zlar: dual yondashuv, ta'lim islohoti, kasbiy kompetensiya, integratsiya, innovatsion metodlar, mehnat bozori.

Bugungi kunda iqtisodiy taraqqiyotning barqarorligi inson kapitali sifati bilan chambarchas bog'liq. Raqamli iqtisodiyot va sanoatning jadal rivojlanishi sharoitida faqat nazariy bilimga ega mutaxassis emas, balki amaliy ko'nikmalarga ega, mustaqil qaror qabul qila oladigan va real ishlab chiqarish jarayoniga tez moslasha oladigan kadrlar zarur. Shu bois ta'lim va ishlab chiqarish o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ta'minlash dolzarb masalaga aylanmoqda. Dual yondashuv aynan shu ehtiyojdan kelib chiqqan holda shakllangan bo'lib, u ta'lim jarayonini real mehnat muhiti bilan uyg'unlashtirishga xizmat qiladi. Mazkur modelda o'quvchi yoki talaba nazariy bilimlarni ta'lim muassasasida egallasa, amaliy tajribani bevosita korxona va tashkilotlarda oladi. Natijada ta'lim jarayoni hayotiy ehtiyojlarga yaqinlashadi va o'qish bilan ish o'rtasidagi tafovut kamayadi. O'zbekistonda ta'lim sohasida olib borilayotgan islohotlar doirasida kasbiy tayyorgarlik sifatini oshirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Professional va oliy ta'lim muassasalarida amaliy mashg'ulotlar hajmini kengaytirish, ish beruvchilarni o'quv jarayoniga jalb etish, ishlab chiqarish amaliyotini kuchaytirish kabi chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Bu esa dual yondashuv elementlarini bosqichma-bosqich joriy etish imkonini bermoqda. Dual yondashuvning afzalligi shundaki, u nazariya va amaliyot o'rtasidagi tafovutni kamaytiradi, bitiruvchilarning bandlik darajasini oshiradi hamda korxonalar uchun tayyor,

moslashuvchan kadrlar yetkazib beradi. Talaba o'qish davridayoq real ish tajribasiga ega bo'lgani sababli, u mehnat bozoriga chiqishda ustunlikka ega bo'ladi. Biroq mazkur tizimni keng joriy etishda ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, ta'lim muassasalari va korxonalar o'rtasida hamkorlikning yetarli darajada tizimlashtirilmaganligi, ishlab chiqarishdagi mutaxassislarning pedagogik salohiyati pastligi, o'quv dasturlarining tezkor yangilanmasligi kabi masalalar mavjud. Shuningdek, dual yondashuvni muvofiqlashtiruvchi yagona monitoring mexanizmini yaratish zarurati ham sezilmoqda. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun birinchidan, ta'lim muassasalari va ish beruvchilar o'rtasida o'zaro manfaatli uzoq muddatli hamkorlik tizimini shakllantirish lozim. Ikkinchidan, o'quv dasturlarini mehnat bozori ehtiyojlari asosida muntazam takomillashtirib borish zarur. Uchinchidan, amaliyot rahbarlari uchun pedagogik ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan maxsus kurslar tashkil etish maqsadga muvofiqdir. To'rtinchidan, raqamli texnologiyalar yordamida dual ta'lim jarayonini nazorat qilish va baholash tizimini joriy etish samaradorlikni oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasini chuqurlashtirish orqali dual yondashuv O'zbekistonda kadrlar tayyorlash sifatini yangi bosqichga olib chiqishi mumkin. Mazkur model nafaqat bitiruvchilarning kasbiy kompetensiyasini oshiradi, balki iqtisodiyotning real sektorini malakali mutaxassislar bilan ta'minlashga xizmat qiladi. Kelgusida normativ-huquqiy bazani takomillashtirish, xalqaro tajribani o'rganish va milliy sharoitga moslashtirish orqali dual yondashuv samaradorligini yanada oshirish mumkin.

Foydalanilgan manbalar:

1. Professional ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi bo'yicha me'yoriy hujjatlar.
2. UNESCO. Technical and Vocational Education and Training Strategy. – Paris.
3. Mehnat bozori va kasbiy ta'lim integratsiyasi bo'yicha ilmiy tadqiqotlar to'plami.

DUAL TA'LIM – BU NAZARIY BILIMLARINING BEVOSITA ISHLAB CHIQARISH JARAYONI BILAN INTEGRATSIYALASHUVI

Abdulaxatova Xonzodabegim Ulug'bek qizi,
Andijon davlat chet tillari instituti,
Arab tili" yo'nalishi 2-bosqich talabasi
Ilmiy rahbar Boboyeva Vaziraxon

Annotatsiya: Ushbu maqolada oliy ta'lim tizimida dual ta'lim modelini joriy etishning ahamiyati, uning talabalar kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishdagi o'rni tahlil qilinadi. Dual ta'lim – bu nazariy bilimlarining bevosita ishlab chiqarish jarayoni bilan integratsiyalashuvi bo'lib, u mehnat bozori va ta'lim muassasalari o'rtasidagi uzviylikni ta'minlaydi.

Kalit so'zolar: Dual ta'lim, oliy ta'lim, integratsiya, kadrlar tayyorlash, amaliyot, kompetensiya, ishlab chiqarish, mehnat bozori, malaka, innovatsion ta'lim, ish beruvchi.

Global iqtisodiy o'zgarishlar va raqamli transformatsiya davrida oliy ta'lim muassasalari oldida turgan eng dolzarb vazifa — mehnat bozorining dinamik talablariga javob bera oladigan kadrlar tayyorlashdir. Bugungi kunda faqatgina fundamental nazariy bilimlar bilan cheklangan mutaxassis zamonaviy ishlab chiqarishning murakkab texnologik zanjiriga moslashishi qiyin kechmoqda. Ushbu muammo ilm-fan va ishlab chiqarish o'rtasidagi "innovatsion uzilish" (academic gap) sifatida namoyon bo'lib, iqtisodiyotning real sektorida malakali kadrlar tanqisligini keltirib chiqarmoqda. Shu nuqtai nazardan, dual ta'lim tizimi ta'lim mazmunini tubdan isloh qilishning samarali instrumenti bo'lib xizmat qiladi. Dual ta'lim — bu shunday ta'lim modeliki, unda talaba o'zining professional shakllanish jarayonini ikki xil muhitda: nazariy bilimlarni o'zlashtirish uchun oliy ta'lim muassasasida hamda amaliy ko'nikmalarni

shakllantirish uchun bevosita korxonada amalga oshiradi. Bu tizim nafaqat o‘qitish metodikasini, balki ta’limning ijtimoiy-iqtisodiy missiyasini ham o‘zgartiradi.

O‘zbekiston Respublikasining "Ta’lim to‘g‘risida"gi Qonuni va Oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida belgilangan ustuvor vazifalar, kadrlar tayyorlash jarayonini ishlab chiqarish bilan uzviy bog‘lashni taqozo etadi. Mazkur maqolada dual ta’limning pedagogik va iqtisodiy determinantlari tahlil qilinib, uning oliy ta’lim sifatini oshirishdagi o’rni xalqaro va milliy tajriba prizmasi orqali ko’rib chiqiladi.

Oliy ta’limda dual tizimning mohiyatini tahlil qilishda uning an’anaviy ta’lim paradigmasidan farqli o’laroq, "amaliyotga yo’naltirilganlik" (practice-oriented) tamoyiliga tayanishini ta’kidlash lozim. An’anaviy tizimda talaba to’rt yil davomida nazariy bilimlarni passiv qabul qiluvchi subyekt bo’lsa, dual tizimda u mehnat jarayonining faol ishtirokchisiga aylanadi. Bu yerda ta’lim oluvchi, ta’lim beruvchi va ish beruvchi o’rtasida o’zaro manfaatli "uchburchak" shakllanadi.

Birinchidan, metodologik nuqtai nazardan, dual ta’lim Germaniya va Markaziy Yevropa davlatlarining klassik tajribasiga tayanadi. Nemis modelida dualizm — bu mas’uliyatning taqsimlanishidir: davlat ta’lim standartlari va huquqiy bazani yaratadi, OTM nazariy fundamentni ta’minlaydi, korxona esa moddiy-texnik baza va real ish muhitini taqdim etadi. Bu jarayonda talaba haftaning 2-3 kunini universitetda, qolgan vaqtni esa korxonada o’tkazadi. Bunday yondashuv talabada "kasbiy identifikatsiya" hissini barvaqt shakllantiradi.

Ikkinchidan, pedagogik integratsiya masalasi. Dual ta’limda o’quv rejalari va dasturlari ish beruvchilarning real ehtiyojlaridan kelib chiqib shakllantiriladi. Bu esa "o’lik bilimlar"dan voz kechish va eng zamonaviy texnologiyalarni bevosita ish jarayonida o’rganish imkonini beradi. Korxonada biriktirilgan tajribali mentorlar (ustozlar) talabaga nafaqat texnik algoritmlarni, balki korporativ madaniyatni, jamoaviy mas’uliyatni va muammoli vaziyatlarda qaror qabul qilish ko’nikmalarini o’rgatadi. Bu esa pedagogikada "ustoz-shogird" an’anasining sanoatlashgan va institutsionallashgan ko’rinishidir.

Uchinchidan, iqtisodiy va ijtimoiy samaradorlik. Ish beruvchi uchun dual ta’lim tizimi kadrlar zaxirasini shakllantirishning eng arzon va ishonchli yo’lidir. Korxona o’zi uchun kadr tayyorlash orqali kelajakda bitiruvchini "qayta o’qitish" (re-training) xarajatlaridan qutuladi. Davlat uchun esa bu tizim yoshlar ishsizligini kamaytirish va iqtisodiyotning real sektoriga investitsiya kiritishning bilvosita usulidir. Biroq, ushbu modelni muvaffaqiyatli joriy etish uchun oliy ta’lim muassasalarining akademik mustaqilligi va korxonalarning moddiy rag‘batlantirilishi (soliq imtiyozlari va boshqalar) muhim ahamiyatga ega. O’zbekiston sharoitida dual ta’limni rivojlantirish, ayniqsa, muhandislik, IT, agrotexnologiya va turizm sohalarida yuqori natija berishi kutilmoqda. Bu jarayonda nazariy darslarning amaliy ish kunlari bilan optimal nisbatini belgilash (masalan, 40/60 yoki 30/70 nisbatda) va har bir talaba uchun individual traektoriya ishlab chiqish maqsadga muvofiqdir.

Xulosa o’rnida ta’kidlash joizki, global iqtisodiy o’zgarishlar va raqamli transformatsiya sharoitida dual ta’lim tizimi oliy ta’lim sifatini oshirishning eng samarali va strategik instrumenti bo’lib xizmat qiladi. Mazkur model oliy ta’lim muassasalari va ishlab chiqarish sektori o’rtasidagi "innovatsion uzilish"ni bartaraf etib, nazariy bilimlarni real ish muhitidagi amaliy ko’nikmalar bilan uzviy bog‘laydi. Dual tizimning joriy etilishi ta’lim oluvchi, OTM va ish beruvchi o’rtasida o’zaro manfaatli "uchburchak"ni shakllantiradi: talaba o’qish jarayonidayoq professional identifikatsiyaga va kafolatlangan ish o’rniga ega bo’ ladi, ish beruvchi esa kadrlarni qayta tayyorlash xarajatlaridan qutulib, o’ z talablariga mos mutaxassisni shakllantiradi.

Germaniya va Markaziy Yevropa davlatlarining muvaffaqiyatli tajribasi shuni ko’ rsatadiki, dual ta’lim nafaqat texnik algoritmlarni o‘rgatish, balki korporativ madaniyat, jamoaviy mas’uliyat va muammoli vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilish kabi muhim kompetensiyalarni shakllantirishning asosiy omilidir. O’zbekiston sharoitida ushbu modelni muhandislik, IT va agrotexnologiya kabi sohalarda keng ko’lamda tatbiq etish uchun OTMlarning akademik mustaqilligini oshirish va korxonalarni iqtisodiy rag‘batlantirish

mexanizmlarini takomillashtirish lozim. Binobarin, dual ta'lim tizimiga o'tish — bu shunchaki o'qitish metodikasini o'zgartirish emas, balki mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishini ta'minlovchi yuqori malakali kadrlar zaxirasini yaratishning poydevoridir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent: O'zbekiston, 2020-yil 23-sentyabr.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 163-sonli qarori. "Professional ta'lim tizimida dual ta'limni tashkil etish chora-tadbirlari haqida". – Toshkent, 2021-yil 29-mart.
3. Euler, D. Germany's dual system of vocational education and training (VET): a model for other countries? – Bertelsmann Stiftung, 2013.

OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA DUAL TA'LIM MODELINI JORIY ETISH MEXANIZMLARI VA IQTIBOSLAR

Abdumannobova Zubaydabonu Zafarbek qizi
Andijon davlat chet tillari instituti
Arab tili yo'nalishi 2-bosqich talabasi
Boboyeva Vaziraxon Ergashbayevna

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada zamonaviy global iqtisodiyot sharoitida ta'lim tizimining transformatsiyalashuv jarayonlari hamda uning mehnat bozori bilan integratsiyalashuv mexanizmlari fundamental tadqiq etiladi. Tadqiqotning diqqat markazida nazariy bilimlar va amaliy ko'nikmalarning simbioziga asoslangan dual ta'lim tizimi yotadi.

Kalit so'zolar: dual ta'lim, biznes modeli, stajirovka, texnikum, elektronika, integratsiya, mehnat bozori, raqobatbardosh kadrlar, amaliy ko'nikmalar, Germaniya tajribasi, kasbga yo'naltirish, innovatsion pedagogika.

Bugungi kunda faqatgina fundamental nazariy bilimlar bilan cheklangan mutaxassis zamonaviy ishlab chiqarishning murakkab texnologik zanjiriga moslashishi qiyin kechmoqda. Ushbu muammo ilm-fan va ishlab chiqarish o'rtasidagi "innovatsion uzilish" (academic gap) sifatida namoyon bo'lib, iqtisodiyotning real sektorida malakali kadrlar tanqisligini keltirib chiqarmoqda. Shu nuqtai nazardan, dual ta'lim tizimi ta'lim mazmunini tubdan isloh qilishning samarali instrumenti bo'lib xizmat qiladi. Dual ta'lim — bu shunday ta'lim modeliki, unda talaba o'zining professional shakllanish jarayonini ikki xil muhitda: nazariy bilimlarni o'zlashtirish uchun oliy ta'lim muassasasida hamda amaliy ko'nikmalarni shakllantirish uchun bevosita korxonada amalga oshiradi. Bu tizim nafaqat o'qitish metodikasini, balki ta'limning ijtimoiy-iqtisodiy missiyasini ham o'zgartiradi.

O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni va Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida belgilangan ustuvor vazifalar, kadrlar tayyorlash jarayonini ishlab chiqarish bilan uzviy bog'lashni taqozo etadi. Mazkur maqolada dual ta'limning pedagogik va iqtisodiy determinantlari tahlil qilinib, uning oliy ta'lim sifatini oshirishdagi o'rni xalqaro va milliy tajriba prizmasi orqali ko'rib chiqiladi.

Oliy ta'limda dual tizimning mohiyatini tahlil qilishda uning an'anaviy ta'lim paradigmasidan farqli o'laroq, "amaliyotga yo'naltirilganlik" (practice-oriented) tamoyiliga tayanishini ta'kidlash lozim. An'anaviy tizimda talaba to'rt yil davomida nazariy bilimlarni passiv qabul qiluvchi subyekt bo'lsa, dual tizimda u mehnat jarayonining faol ishtirokchisiga aylanadi. Bu yerda ta'lim oluvchi, ta'lim beruvchi va ish beruvchi o'rtasida o'zaro manfaatli "uchburchak" shakllanadi.

Ta'lim paradigmasining evolyutsion rivojlanishi bugungi kunda nazariya va amaliyotning shunchaki bog'lanishini emas, balki ularning metodologik unifikatsiyasini talab etmoqda. Ushbu

kontekstda dual ta'lim tizimi Germaniya va Markaziy Yevropa mamlakatlarining klassik tajribasiga tayanib, ta'limning institutsional arxitekturasini tubdan qayta shakllantiradi.

1. Institutsional-huquqiy aspekt. Nemis modelida dualizm — bu ijtimoiy mas'uliyatning strategik taqsimlanishidir. Bu uch tomonlama konsensusga asoslanadi: davlat — huquqiy va normativ-huquqiy bazani unifikatsiya qiladi; oliy ta'lim muassasasi (OTM) — fundamental ilmiy bazani shakllantiradi; ishlab chiqarish sub'ektlari esa — moddiy-texnik platforma va real professional muhitni kafolatlaydi. Talabaning vaqt taqsimoti (2/3 nisbatda) nafaqat ko'nikma hosil qilish, balki unda "kasbiy identifikatsiya" va korporativ sadoqat hissini shakllantirishga xizmat qiladi. Bu esa o'quvchini passiv ob'ektdan ishlab chiqarish jarayonining faol sub'ektiga aylantiradi.

2. Pedagogik integratsiya va kurrikulum transformatsiyasi. Dual ta'limda o'quv rejalarining statik modelidan voz kechilib, dinamik, ya'ni bozor talablariga moslashuvchan dasturlar joriy etiladi. Bu ilmiy tilda "inert bilimlardan" (dead knowledge) tozalanish deb ataladi. Bunda korporativ mentorlik (mentoring) tizimi alohida ahamiyatga ega. Mentor nafaqat texnik algoritmlarni o'rgatuvchi mutaxassis, balki talabaning kognitiv va muammoli vaziyatlarda qaror qabul qilish (critical thinking) qobiliyatini rivojlantiruvchi strategdir. Ushbu jarayon an'anaviy "ustoz-shogird" tizimining zamonaviy sanoatlashgan va institutsionallashgan ko'rinishi bo'lib, unda pedagogik texnologiyalar bevosita ishlab chiqarish bilan sinxronlashadi.

3. Makroiqtisodiy va ijtimoiy-strategik samaradorlik. Biznes sub'ektlari uchun dual tizim — bu kadrlarga investitsiya kiritishning eng yuqori ROIning (return on investment) ko'rsatkichidir. Korxona bitiruvchini "qayta o'qitish" (re-training) xarajatlaridan voz kechib, o'zining texnologik zanjiriga to'liq moslashgan kadrlarni shakllantiradi. Davlat darajasida esa bu tizim ijtimoiy barqarorlikni ta'minlovchi va ishsizlikning strukturaviy darajasini pasaytiruvchi drayver hisoblanadi.

O'zbekiston sharoitida ushbu modelni muvaffaqiyatli tatbiq etish uchun OTMlarning akademik avtonomiyasini kengaytirish va tadbirkorlik sub'ektlariga soliq preferensiyalari hamda moddiy rag'batlarni taqdim etish hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ayniqsa, muhandislik, IT, agrotexnologiya va turizm klasterlarida nazariya va amaliyotning optimal nisbatini (40/60 yoki 30/70) belgilash hamda har bir talaba uchun individual ta'lim traektoriyasini ishlab chiqish milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini ta'minlashda tub burilish yasaydi.

Xulosa o'rnida ta'kidlash joizki, global iqtisodiy o'zgarishlar va raqamli transformatsiya sharoitida dual ta'lim tizimi oliy ta'lim sifatini oshirishning eng samarali va strategik instrumenti bo'lib xizmat qiladi. Mazkur model oliy ta'lim muassasalari va ishlab chiqarish sektori o'rtasidagi "innovatsion uzilish"ni bartaraf etib, nazariy bilimlarni real ish muhitidagi amaliy ko'nikmalar bilan uzviy bog'laydi. Dual tizimning joriy etilishi ta'lim oluvchi, OTM va ish beruvchi o'rtasida o'zaro manfaatli "uchburchak"ni shakllantiradi: talaba o'qish jarayonidayoq professional identifikatsiyaga va kafolatlangan ish o'rniga ega bo' ladi, ish beruvchi esa kadrlarni qayta tayyorlash xarajatlaridan qutulib, o' z talablariga mos mutaxassisni shakllantiradi.

Germaniya va Markaziy Yevropa davlatlarining muvaffaqiyatli tajribasi shuni ko' rsatadiki, dual ta'lim nafaqat texnik algoritmlarni o'rgatish, balki korporativ madaniyat, jamoaviy mas'uliyat va muammoli vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilish kabi muhim kompetensiyalarni shakllantirishning asosiy omilidir. O'zbekiston sharoitida ushbu modelni muhandislik, IT va agrotexnologiya kabi sohalarda keng ko'lamda tatbiq etish uchun OTMlarning akademik mustaqilligini oshirish va korxonalarni iqtisodiy rag'batlantirish mexanizmlarini takomillashtirish lozim. Binobarin, dual ta'lim tizimiga o'tish — bu shunchaki o'qitish metodikasini o'zgartirish emas, balki mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishini ta'minlovchi yuqori malakali kadrlar zaxirasini yaratishning poydevoridir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mori, L. The Future of Vocational Education: Integrating Dual Systems into Global Markets. – Academic Press, 2020.

2. Müller, J. The German Dual System: Pedagogical and Economic Perspectives on Vocational Training. – Springer Nature, 2021.
3. Schmidt, K. Digital Transformation in Technical Education: The Role of Industry 4.0. – Munich: Educational Research Institute, 2020.

OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA DUAL TA'LIM MODELINI JORIY ETISH MEXANIZMLARI VA ISTIBOSLARI

Boboyeva Mubina Otabek qizi
Andijon davlat chet tillari instituti,
Arab tili yo'nalishi 2-bosqich talabasi
Ilmiy rahbar Boboyeva Vaziraxon

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha ta'lim tizimida dual ta'lim yondashuvini joriy etishning o'ziga xos xususiyatlari, uning pedagogik va psixologik asoslari tahlil qilinadi. Dual yondashuv – bu nazariy bilimlarni bevosita amaliyot bilan bog'lagan holda, bo'lajak mutaxassislarni tayyorlashning samarali modeli hisoblanadi.

Kalit so'zlar: Dual ta'lim, maktabgacha ta'lim, pedagogik yondashuv, amaliy ko'nikma, integratsiya, kasbiy kompetensiya, kadrlar tayyorlash, innovatsiya, metodika, ta'lim sifati, ishlab chiqarish amaliyoti, pedagogik mahorat.

Bugungi kunda mamlakatimiz ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlarning fundamental asosi — global mehnat bozori bilan integratsiyalashgan, intellektual salohiyati yuqori va raqobatbardosh kadrlar tayyorlash strategiyasiga tayanadi. Zamonaviy iqtisodiy sharoitda ta'lim sifati nafaqat nazariy bilimlar hajmi, balki ushbu bilimlarning amaliyotda qo'llanilish darajasi va bozor talablariga moslashuvchanligi bilan o'lchanmoqda. Shu sababli, ta'lim jarayonini ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohalari bilan bevosita bog'lash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylandi.

Ushbu islohotlar zanjirida maktabgacha ta'lim sohasi alohida strategik ahamiyatga ega. Pedagogik va psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, inson shaxsining 70-80 foizi aynan 7 yoshgacha bo'lgan davrda shakllanadi. Binobarin, ushbu bosqichda ta'lim sifatini oshirish — kelajakda yuqori texnologik sohalar uchun poydevor yaratish demakdir. Hozirgi davrda maktabgacha ta'lim muassasalari uchun mutaxassis tayyorlash jarayoni shunchaki pedagogik mahoratni emas, balki innovatsion texnologiyalarni boshqarish, bolalar psixologiyasini chuqur tahlil qilish va kreativ yondashuvlarni talab etmoqda.

An'anaviy ta'lim tizimida talaba nazariy bilimlarni auditoriyada oladi va faqat o'qishning ma'lum bosqichidagina amaliyotga chiqadi. Dual yondashuvda esa ta'lim jarayonining teng yarmi bevosita ish joyida, ya'ni maktabgacha ta'lim tashkilotida kechadi. Bu esa bo'lajak pedagogning kasbiy muhitga tezroq moslashishiga, bolalar bilan ishlashning real psixologik holatlarini his qilishiga va o'z bilimlarini darhol sinovdan o'tkazishiga imkon beradi. Kirish qismida ta'kidlash joizki, dual yondashuv shunchaki uslubiy yangilik emas, balki kadrlar tayyorlash sifatini tubdan o'zgartiruvchi strategik yo'nalishdir.

Maktabgacha ta'limda dual yondashuvning o'ziga xosligi bir necha fundamental jihatlar bilan belgilanadi. Birinchidan, bu o'quv rejalarining moslashuvchanligi. Oliy ta'lim muassasasi tomonidan beriladigan nazariy ma'ruzalar bevosita MTTdagi kundalik jarayonlar bilan parallel ravishda olib boriladi. Masalan, "Maktabgacha pedagogika" fanidan o'tilgan nazariy mavzu shu kunning o'zida bog'chada amaliy mashg'ulot sifatida mustahkamlanadi.

Ikkinchidan, ustoz-shogird an'anasining yangicha talqini. Dual ta'limda har bir talabaga MTTdan tajribali tarbiyachi-mentor biriktiriladi. Bu esa talabaning nafaqat darslikdagi qoidalarni, balki bolalar bilan muloqot qilishning nozik sirlarini, guruhni boshqarish va nizolarni bartaraf etishning amaliy usullarini o'zlashtirishini ta'minlaydi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, dual tizimda tahsil olgan talabalar: Ish joyiga moslashish davrini 2-3 barobar tezroq o'taydilar;

Zamonaviy ta'lim texnologiyalarini (masalan, STEAM yondashuvi) amaliyotda qo'llashda yuqori natija ko'rsatadilar;

Mehnat bozorida ish beruvchilar tomonidan yuqori baholanadilar, chunki ular allaqachon tayyor mutaxassis sifatida shakllanib bo'lgan bo'ladilar.

Shuningdek, ushbu yondashuvning o'ziga xosligi shundaki, u ta'lim oluvchiga mas'uliyatni his qilishni o'rgatadi. Talaba o'zini shunchaki "mehmon" yoki "kuzatuvchi" sifatida emas, balki jamoaning bir a'zosi sifatida his qilib, pedagogik jarayonning subyektiga aylanadi.

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha ta'limda dual yondashuvni qo'llash – bu zamonaviy ta'lim standartlariga erishishning eng qisqa va samarali yo'lidir. Ushbu model nazariya va amaliyot orasidagi "jarlik"ni yo'qotib, ta'limni hayot bilan bog'laydi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari uchun bu tayyor, malakali kadrlarga ega bo'lish imkoniyati bo'lsa, talabalar uchun o'z kasbining haqiqiy ustasi bo'lib yetishish garovidir.

Kelajakda ushbu tizimni yanada takomillashtirish uchun normativ-huquqiy bazani kuchaytirish, mentor-tarbiyachilarni rag'batlantirish mexanizmlarini joriy etish hamda oliy ta'lim va MTT o'rtasidagi raqamli integratsiyani ta'minlash maqsadga muvofiqdir. Dual ta'lim – bu shunchaki o'qitish shakli emas, balki sifatli maktabgacha ta'lim orqali millat kelajagini qurishdagi muhim qadamdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasining "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2019-yil 16-dekabr, O'RQ-595-son.

2. Mirziyoyev Sh.M. "Yangi O'zbekiston strategiyasi". – Toshkent: "O'zbekiston" nashriyoti, 2021.

3. Gulyamova M.T. "Maktabgacha ta'limda dual o'qitish tizimini tashkil etishning pedagogik shart-sharoitlari". – Toshkent: TDPU ilmiy axborotnomasi, 2022.

SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARINING CHET TILLARINI O'QITISHDAGI PEDAGOGIK AHAMIYATI

Andijon davlat chet tillari instituti talabasi D. Mamasodiqova
Ilmiy rahbar: ADCHTI f.f.f.d v.b.dotsent M.Alimova

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi ta'lim tizimida yangi paradigmaning shakllanishiga zamin yaratdi. Raqamli transformatsiya jarayoni an'anaviy o'qitish metodlarini qayta ko'rib chiqish va innovatsion yondashuvlarni joriy etishni taqozo etmoqda. Xususan, sun'iy intellekt texnologiyalari o'quv jarayonini modernizatsiya qilish, individual yondashuvni kuchaytirish va bilimlarni samarali nazorat qilish imkonini bermoqda. Chet tillarini o'qitish jarayoni esa interaktivlik, tezkor tahlil va shaxsiylashtirilgan metodlarni talab qiladigan murakkab pedagogik tizimdir. Shu bois sun'iy intellekt imkoniyatlarini lingvodidaktik jarayonga integratsiya qilish masalasi dolzarb ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etmoqda.

Mazkur tadqiqot doirasida o'rta darajadagi 40 nafar talaba ishtirok etdi. Ular ikki guruhga ajratilib, biri an'anaviy metod asosida, ikkinchisi esa sun'iy intellekt asosidagi platformalar yordamida o'qitildi. Tajriba sakkiz hafta davom etdi. O'quvchilarning bilim darajasi tinglab tushunish, o'qish, yozish va gapirish ko'nikmalari bo'yicha diagnostik testlar orqali baholandi. Boshlang'ich natijalar har ikki guruhda deyarli bir xil ko'rsatkichni namoyon etdi. Tajriba yakunida esa sun'iy intellekt asosida ta'lim olgan guruhning o'zlashtirish darajasi o'rtacha 17–20 foizga yuqori bo'ldi. Ayniqsa, yozma nutqdagi grammatik aniqlik, leksik boylik va mantiqiy izchillik sezilarli darajada yaxshilandi. Adaptiv algoritmlar har bir talabaning individual ehtiyojlarini aniqlab, topshiriqlar murakkabligini moslashtirdi. Real vaqt rejimida berilgan avtomatik tahlil va fikr-mulohazalar esa xatolarni tezkor bartaraf etish imkonini yaratdi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, sun'iy intellekt texnologiyalari nafaqat nazorat vositasi, balki o'qituvchining

samarali yordamchisiga aylanishi mumkin. U o'quvchilarning o'zlashtirish dinamikasini muntazam monitoring qilish, ta'lim jarayonini differensiallashtirish va individual rivojlanish trayektoriyasini belgilash imkonini beradi. Bu esa ta'lim sifatini oshirish va natijadorlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Mazkur tadqiqotning ilmiy yangiligi shundan iboratki, unda sun'iy intellekt texnologiyalari lingvodidaktik metodika bilan kompleks ravishda uyg'unlashtirildi hamda eksperimental asosda samaradorligi isbotlandi. Ushbu yondashuv ta'lim jarayonini tizimli va natijaviy shaklga keltirish imkonini beradi.

Olib borilgan tadqiqot natijalari sun'iy intellekt texnologiyalarini chet tillarini o'qitish jarayoniga joriy etish yuqori pedagogik samaradorlikka ega ekanligini ko'rsatdi. Mazkur yondashuv o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi, individual yondashuvni ta'minlaydi hamda bilimlarni chuqur va barqaror o'zlashtirishga yordam beradi. Zamonaviy ta'lim tizimida sun'iy intellekt texnologiyalarini metodik jihatdan takomillashtirish va milliy ta'lim muhitiga moslashtirish istiqbolli ilmiy yo'nalish sifatida qaraladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Richards J.C., Rodgers T.S. Approaches and Methods in Language Teaching. – Cambridge: Cambridge University Press, 2014.

2. Warschauer M. Technology and Language Learning. – New York: Routledge, 2011.

3. Brown H.D. Principles of Language Learning and Teaching. – New York: Pearson Education, 2014.

BADIIY ASARLAR TARJIMASINING TURLARI VA TAMOYILLARI

Nortoyeva O'g'iloy Maxamataliyevna
Andijon davlat chet tillari instituti
tayanch doktoranti

Annotatsiya: Badiiy tarjima - bu tarjimaning murakkab va o'ziga xos turi bo'lib, u asliy matnning mazmuni, uslubi hamda hissiy chuqurligini saqlagan holda uni yangi auditoriyaga yetkazishni maqsad qiladi. Mazkur maqolada badiiy tarjimaning turli ko'rinishlari, jumladan she'riyat, nasr, drama, bolalar adabiyoti hamda gibrid yoki eksperimental matnlar tarjimasi tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: badiiy tarjima, tarjima turlari, she'riyat tarjimasi, nasr tarjimasi, drama tarjimasi, bolalar adabiyoti, gibrid tarjima, tarjima tamoyillari, madaniy moslashtirish, sodiqlik, adabiy estetika, tarjima usullari.

Badiiy tarjima tarjimaning o'ziga xos murakkab shakli bo'lib, bir tildagi so'zlarni boshqa tilga o'girish bilangina cheklanib qolmaydi. U asl matnning badiiy, madaniy va hissiy mohiyatini saqlab qolishni talab qiladi.

Badiiy asarlar tarjimasining bir necha turlari mavjud bo'lib, ularning har biri o'ziga xos qiyinchilik va usullarga ega. Quyida eng keng tarqalgan turlari keltirilgan.

She'riy tarjima. She'riy asarlarni tarjima qilish badiiy tarjimaning eng qiyin shakllaridan biridir. Bu nafaqat ma'noni yetkazish, balki ritm, qofiya va uslubiy elementlarni saqlashni ham o'z ichiga oladi. Tarjimonlar so'zma-so'z ma'noga yoki she'riy tuzilishga ustuvorlik berishni hal qilishlari kerak. She'riyat tarjimasiga ba'zi yondashuvlar quyidagilarni o'z ichiga oladi:So'zma-so'z tarjima - Asl ma'noga iloji boricha yaqin bo'lish.

Qofiyali tarjima - asliyatdagi she'rning qofiyalanish tartibi va ritmini qayta yaratish.

Erkin she'riy tarjima - tuzilishga qat'iy rioya qilmasdan, mohiyat va uslubni saqlash. Nasriy tarjima. Nasriy tarjimaga romanlar, hikoyalar, esselar va she'riy bo'lmagan adabiyotning boshqa turlari kiradi. Bunda muallifning ovozi, ohangi, bayon uslubini topa bilish talab etiladi. Nasriy tarjima turlariga quyidagilar kiradi: To'g'ridan-to'g'ri tarjima - asl matnning tuzilishi va uslubiga qat'iy rioya qilish bo'lsa, adaptiv, ya'ni moslashtirilgan tarjima - madaniy havolalar

yoki iboralarni yaxshiroq o'qish uchun moslashtirish. So'zma-so'z tarjima - so'zma-so'z tarjima, bu ba'zan tabiiy oqimning yo'qolishiga olib kelishi mumkin.

Drama va pyesa tarjimasi. Drama va ssenariylarni tarjima qilish dialog, ohang va madaniy kontekstga alohida e'tibor berishni talab qiladi. Modomiki, pesalar o'ynalishi kerak ekan, tarjima tabiiy va ifodali bo'lishi kerak. Bolalar adabiyoti tarjimasi. Bolalar kitoblarida ko'pincha qofiyalar, so'z o'yinlari va sodda til mavjud. Tarjimonlar matnni yosh o'quvchilar uchun qiziqarli qilish bilan birga, ushbu elementlarni moslashtirishlari kerak. Muhim jihatlarga quyidagilar kiradi: Ritm va so'z o'yinini saqlash; madaniy havolalarni maqsadli auditoriyaga moslashtirish; tilning sodda va qiziqarli bo'lishi bolalar adabiyoti tarjimasiga qo'yiladigan eng asosiy talablardir. Gibrid va eksperimental tarjima. Ba'zi badiiy asarlarda bir matnda bir necha janrlar, uslublar yoki hatto tillar aralashib ketadi.

Badiiy tarjima tamoyillari. Badiiy tarjima - bu shunchaki lingvistik konvertatsiyadan tashqariga chiqadigan san'at - u adabiy asarning mohiyati, uslubi va hissiy teranligini saqlab qolish bilan birga uni yangi auditoriyaga yetkazishni o'z ichiga oladi. Buning uchun tarjimonlar o'z faoliyatlarini yo'naltiruvchi bir qancha asosiy tamoyillarga amal qiladilar.

Mazkur tamoyillardan birinchisi asl matnga sodiqlik hisoblanadi. Yaxshi badiiy tarjima ma'no, uslub va ohang jihatidan asl nusxaga sodiq qoladi. Ba'zi o'zgarishlar kiritilishi kerak bo'lsa-da, tarjimon muallifning niyatini o'zgartiradigan keraksiz o'zgarishlardan qochishi kerak. Jumladan: asosiy mavzular va xabarlarni saqlash, a'nodagi buzilishlardan qochish, motsional va estetik ta'sirni saqlab qolishdir.

Yana bir muhim tamoyil muallif uslubi va ovozini saqlash bo'lib, har bir yozuvchining o'ziga xos ovozi mavjud bo'lib, u o'ziga xos so'z tanlash, gap tuzilishi va uslubiy nozikliklarni o'z ichiga olishi mumkin. Badiiy tarjimon bu uslubni ehtiyotkorlik bilan takrorlashi va uni tarjima tilida tabiiy ravishda oqishi kerak.

Madaniy moslashuvchanlik va sezgirlik. Adabiyotda ko'pincha boshqa tilda to'g'ridan-to'g'ri muqobili bo'lmagan madaniy havolalar, idiomalar va iboralar mavjud. Madaniy moslashuvchanlik va sezgirlik tamoyili huddi shunday vaziyatlarda badiiy tarjimani amalga oshirishda qo'l keladi. Malakali tarjimon:

- Madaniy nozikliklarni yetkazishning ijodiy usullarini topish;
- Havolalarni mahalliylashtirish yoki asl madaniy kontekstni saqlab qolish haqida qaror qabul qilish;
- Maqsadli auditoriyani begonalashtirmasdan, asarning haqiqiyligini saqlab qolish kabi vazifalarni o'z oldiga maqsad qilib qo'yadi.

Yuqoridagi tamoyillarga rioya qilinganda asarning bir tildan ikkinchi tilga tarjimasi talafotlarsiz, yo'qotishlarsiz, badiiy ta'sirchanligi va milliy bo'yoqdorligini saqlagan holda ko'chadi:

Sahn va binolar kishi zotidan bo'sh, shuning uchun bu havli oilaning tashqarig'i qismi – mehmonxona ekanligi onglashilur." (3,32-b)

"There was nobody in front of the house and in the premises themselves, which means that it is – external part of the building – mehmonhona (the guest room)" (4-29-b)

So'zma-so'z va erkin tarjima mutanosibligi ham tarjima jarayonini sifatli tashkil etishda muhim omil sanaladi. Sof so'zma-so'z tarjima matnni g'ayritabiiy qilib ko'rsatishi mumkin, haddan tashqari erkin tarjima esa asl ma'nosini yo'qotish xavfini tug'diradi. Muvozanatni to'g'ri saqlash juda muhim: so'zma-so'z tarjima aniqlik uchun foydali, lekin ravonlik uchun moslashtirilgan bo'lishi kerak; inamik (erkin) tarjima esa tabiiylikni ta'minlaydi.

Adabiy estetikani saqlash ham badiiy tarjima tamoyillari orasida muhim o'rin tutadi. Badiiy asarlarda ko'pincha ma'lum bir muhitni yuzaga keltiruvchi poetik vositalar, metafora va obrazlarga tayaniladi. Yaxshi tarjima bo'lishi kerak: Metafora va ramziylikni samarali takrorlash; Ayniqsa, she'riyatda matn ritmini saqlash; Emotsional va badiiy ta'sirchanlikni saqlab qolish muhim ahamiyat kasb etadi.

Tovush va ritmga e'tibor. She'riyatda va ba'zi nasriy asarlarda so'z ritmi va tovushi muhim rol o'ynaydi. Tarjimon quyidagilarni ta'minlashi kerak: Tarjima qilingan matn tabiiy oqimga ega

bo‘lishi; Imkon qadar qofiya sxemalari yoki ritmik qoliplar saqlab qolinadi; Alliteratsiya, assonans va boshqa tovushga asoslangan usullar ehtiyotkorlik bilan moslashtiriladi.

Badiiy tarjima shunchaki lingvistik jarayon emas - u ijodkorlikni, madaniyatni va chuqur adabiy tushunishni talab qiladigan san’atdir. She’riy, nasriy, dramatik yoki bolalar adabiyoti bo‘lishidan qat’i nazar, har bir tur o‘ziga xos qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi va asl asarning go‘zalligi hamda ma’nosini yetkazish uchun turli strategiyalarni talab qiladi. Ushbu tamoyillarga amal qilish orqali tarjimonlar madaniyatlarni bog‘lashga yordam beradilar, adabiy durdonalarni keng auditoriyaga yetkazadilar va ularning badiiy yaxlitligini saqlab qoladilar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Гафуров И. Таржима назарияси ва таржимонлик мутахассислигига кириш. — Тошкент Tafakkur-bo'stoni,2007. — 216 b.
2. Папикян А.А. Реалия как объект переводческой деятельности. Язык и культура. - Новосибирск, 2013. № 6. – С. 88-95.
3. Қодирий А. Ўткан кунлар. – Тошкент: Адабиёт учқунлари, 2018. – 16-bet.

DUAL TA’LIM TIZIMINING FUNDAMENTAL USTUVORLIGI

Parpiyeva Mukambaroy Zafarbek qizi
Andijon davlat chet tillari instituti
Arab tili yo‘nalishi 2-bosqich talabasi
Ilmiy rahbar Boboyeva Vaziraxon

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada O‘zbekistonning zamonaviy ta’lim paradigmasida dual ta’lim tizimining tutgan o‘rni, uning nazariy asoslari va amaliy ahamiyati fundamental tadqiq etiladi. Tadqiqot doirasida Germaniya va Shveysariya kabi rivojlangan davlatlarning dual ta’lim modellari qiyosiy tahlil qilinib, ularning milliy ta’lim tizimiga adaptatsiya qilish imkoniyatlari ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: O‘zbekistonda dual ta’lim tizimi, dual ta’lim, Germaniyada dual ta’lim, Shveysariyada dual ta’lim tizimi, amaliy ko‘nikma, nazariy ta’lim, ish beruvchilar bilan hamkorlik, kasbiy malaka, o‘quv rejalar, o‘qituvchi malakasi, mehnat bozori talablari.

Dual ta’lim tizimi Germaniya, Avstriya va Shveysariya kabi Markaziy Yevropa davlatlarining iqtisodiy barqarorligini ta’minlovchi asosiy ustunlardan biri hisoblanadi. Ushbu tizimning intellektual ildizlari klassik iqtisodiy maktab asoschisi Adam Smitga borib taqaladi. Smit o‘zining “Xalqlar boyligining tabiati va sabablarini o‘rganish” (1776) asarida shogirdlik va murabbiylik tizimini kasbiy ta’limning eng hayotiy usuli sifatida ta’riflagan. Uning fikricha, usta bilan hamkorlikda ish joyida malaka oshirish — mehnat unumdorligini oshirishning tabiiy mexanizmidir.

Bugungi kunda Janubiy Koreyaning yuqori texnologik tarmoqlari hamda Germaniyaning mashinasozlik sektori aynan ushbu model yordamida "kadrlar defitsiti" muammosini hal etgan. Nemis modelida mas’uliyatning taqsimlanishi (davlat — standart, OTM — nazariya, korxona — amaliyot) ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikning kafolatidir.

Dual ta’lim tizimining fundamental ustuvorligi uning an’anaviy "bilim markazli" modeldan kompetensiyaviy yondashuvga (competence-based approach) o‘tganligidadir. Bu tizimda ta’lim oluvchi shunchaki axborot qabul qiluvchi sub’ekt emas, balki real ishlab chiqarish muhitida professional muammolarni hal qila oladigan mutaxassis sifatida shakllanadi. Xususan, 3–4-kurs talabalari uchun ushbu model quyidagi fundamental imtiyozlar iyerarxiyasini taqdim etadi:

Texnologik Konvergentsiya va Innovatsion Sinergiya

Akademik muhit va sanoat maydoni o‘rtasidagi "texnologik tafovut" (technological gap) dual ta’lim orqali bartaraf etiladi. Talaba auditoriyada olingan abstrakt nazariy tushunchalarni

bevosita elektronika, robototexnika va raqamli dasturlash asosida ishlovchi yuqori texnologik uskunalar orqali vizualizatsiya qiladi. Bu jarayonda:

Nazariy qonuniyatlar real vaqt rejimida (real-time) amaliy tekshiruvdan o'tadi;

Talabada murakkab texnologik zanjirlarni boshqarish bo'yicha sensor-motor ko'nikmalari va algoritmik fikrlash qobiliyati shakllanadi;

Laboratoriya sharoitida imkonsiz bo'lgan keng ko'lamli tajriba-sinov ishlari bevosita ishlab chiqarish liniyalarida amalga oshiriladi.

Iqtisodiy barqarorlik: Bitiruvchi diplom olish bilan bir vaqtda tayyor ish joyi va barqaror karyera startiga ega bo'ladi, bu esa jamiyatdagi strukturaviy ishsizlik muammosiga preemptiv (oldindan ogohlantiruvchi) yechim bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa o'rnida ta'kidlash lozimki, O'zbekiston ta'lim tizimida dual yondashuvni institutsional darajada joriy etish — shunchaki uslubiy yangilik emas, balki milliy iqtisodiyotning texnologik va kadrlar suverenitetini ta'minlashga qaratilgan strategik zaruriyatdir. Tadqiqot davomida olingan natijalar va xalqaro tajriba (Germaniya, Shveysariya, Janubiy Koreya) qiyosiy tahlili shuni ko'rsatadiki, nazariya va amaliyotning simbiozi kadrlar tayyorlash sifatini tubdan yangilash imkonini beradi.

O'tkazilgan ilmiy-nazariy tahlillar asosida quyidagi konseptual xulosalar shakllantirildi:

Sifatli Kadrlar Kapitali: Dual ta'lim tizimi bitiruvchini mehnat bozoriga nafaqat nazariy bilimlar egasi, balki tayyor professional kompetensiyalar majmuasiga ega mutaxassis sifatida olib chiqadi. Bu esa yosh mutaxassislarning ish joyidagi adaptatsiya davrini minimallashtiradi va ishlab chiqarish samaradorligini ilk kunlardanoq ta'minlaydi.

Iqtisodiy Sinergiya: Mazkur model doirasida shakllantirilgan "ta'lim-fan-ishlab chiqarish" klasteri ish beruvchilar uchun kadrlar zaxirasini yaratishning eng kam xarajatli va yuqori natijali mexanizmi hisoblanadi. Korxonalar tomonidan kiritilgan investitsiyalar kelajakda bitiruvchilarni qayta tayyorlash (re-training) xarajatlarining tejalishi evaziga o'zini to'liq oqlaydi.

Tizimli Integratsiya: Oliy ta'lim va professional ta'lim muassasalarining (texnikumlar) korxonalar bilan vertikal va gorizontal integratsiyalashuvi, o'quv rejalarining elektronika, IT va muhandislik kabi yuqori texnologik sohalar talablariga muvofiq dinamik yangilanishiga xizmat qiladi.

Amaliy takliflar sifatida quyidagilarni ilgari surish maqsadga muvofiq:

Dual ta'limda ishtirok etuvchi tadbirkorlik sub'ektlari uchun soliq imtiyozlari va preferensiyalar ko'lamini kengaytirish;

Korxonalarda biriktirilgan mentorlar (ustozlar) uchun maxsus pedagogik tayyorlov kurslarini tashkil etish va ularni moddiy rag'batlantirish tizimini huquqiy mustahkamlash;

Har bir talaba uchun individual amaliy trayektoriya ishlab chiqish va malaka baholashning xalqaro standartlarini (WorldSkills va boshqalar) keng joriy etish.

Yakuniy xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, dual ta'lim modelini maktab ostonasidan boshlab professional va oliy ta'lim bosqichlarigacha tizimli ravishda tatbiq etish, O'zbekistonning global raqobatbardoshligini ta'minlovchi intellektual drayver bo'lib xizmat qiladi. Pirovardida, ushbu islohotlar "Inson qadri uchun" tamoyilining amaliy ifodasi sifatida yoshlarning munosib mehnat sharoitlari va barqaror kelajagini kafolatlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Milliy axborot agentligi (UzA). Ta'lim sohasidagi islohotlar va yangiliklar tahlili. – [Elektron resurs]. URL: https://uza.uz

2. O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun va sohaviy normativ-huquqiy hujjatlar. – [Elektron resurs]. URL: https://lex.uz

3. "Professional ta'lim" ilmiy-uslubiy jurnali (Edujournal). Dual ta'lim va innovatsion pedagogik texnologiyalar bazasi. – [Elektron resurs]. URL: https://edujournal.uz

TIL O‘QITISHDA KOMMUNIKATIV YONDASHUVNING NAZARIY VA AMALIY AHAMIYATI

Andijon davlat chet tillari instituti,
IFOMT 104-guruh talabasi,
Abdulg'aniyeva Saodat Azizbek qizi
Ilmiy rahbar: Anarboyeva Mahbuba

Annotatsiya. Ushbu maqolada chet tilini o'qitishda kommunikativ yondashuv nimani anglatishini, uning ko'p yillar davomida qo'llanilgan an'anaviy grammatika tarjima texnikasi yondashuvlaridan qanday farq qilishini muhokama qilinadi. Chet tillarini o'qitishda an'anaviy yondashuvlarning aksariyati o'rganish qoidalari/tilning rasmiy jihatlariga asoslangan bo'lib, ular real hayotdagi vaziyatlarda og'zaki so'zlarni yaratish yoki tushunishga qodir emas.

Kalit so‘zlar: Kommunikativ kompetensiya, CLT, interaktiv metodlar, nutq faoliyati, lingvistika, kommunikant, autentik materiallar.

Kommunikativ yondashuvning maqsadi maqsadli tildan foydalanib, shaxslarga ularning muloqot ehtiyojlarini qondirishda yordam berish vositasi sifatida qanday foydalanishga e'tibor qaratish orqali qanday qilib muloqot qilishni o'rgatishdir. Bu shuni anglatadiki, talaba ma'lum bir qoidani eslab qoladimi yoki yo'qmi, dars talabaning berilgan vaziyatda til orqali o'zini muvaffaqiyatli ifoda etganmi yoki yo'qmi, degan savolga ko'proq e'tibor qaratiladi.1. Mustahkam ta'limni samarali harakatlar bilan bog'lash: Maktab tizimi va haqiqat o'rtasida ko'prik qurish

Bugungi kunda umumiy o'rta ta'limga yondashuvda kasbga oid ish bilan tanishish rasmiy maktabdan keyin boshlanmaydi. Bunga uchlikning uchta muhim elementi - Maktab - Oliy ta'lim - Ishlab chiqarish o'rtasida zarur o'zaro bog'liqlikni o'rnatmasdan erishish mumkin emas.

1 Kommunikativ metodologiyaning asosiy tamoyillari

Kommunikativ metodologiyaning (KM) muvaffaqiyati beshta asosiy tamoyilga asoslanadi:

Muloqot eng muhim ustuvor vazifadir va siz darsda bajaradigan barcha mashqlar sizning xabaringizni yetkazish bilan bog'liq bo'ladi.

Haqiqiylik: Darsliklar yoki boshqa turdagi materiallar kabi sun'iy materiallardan farqli o'laroq, faqat kundalik hayotda ishlatiladigan haqiqiy materiallardan foydalaning.Xatolarni tuzatish va aralashish: Xatolarni o'sish imkoniyatlariga aylantiring va o'quvchilarni iloji boricha ko'proq gapirishga undang, keyin ularni ko'rsating. Ingliz tilining vazifasi: Tilni qoidalar to'plami (masalan, fe'llar, sifatlar, ravishlar) sifatida emas, balki funktsional vazifalarni bajarish vositasi sifatida o'rgating.

Talabaga yo'naltirilgan o'qitish: O'qituvchining ko'p gapirish vaqti (TST) o'rniga darslaringizda talabalarning ko'p gapirish vaqtini (SST) rag'batlantiring.

2. Nutq faoliyatining to'rt turini birlashtirish

KM yondashuvi til ko'nikmalarini integratsiyalashgan rivojlantirishga olib keladi. Integratsiyalashgan til ko'nikmalarini rivojlantirish shuni anglatadiki, siz o'quvchilaringizning til ko'nikmalarini to'rt turdagi til faoliyati orqali rivojlantirasiz:

Podkastlarni tinglash, jonli suhbatlar va shunchaki darslik bo'lmagan boshqa har qanday narsa. Gapirish - rol o'ynash, munozaralar va muhokamalar orqali ko'nikmalarni rivojlantirish.O'qish - ham skanerlash, ham skanerlash uchun o'qish ko'nikmasi.

Yozish: Rasmiy xatlar va elektron pochta xabarlari orqali yozma tillarni yaratish va blog postlari va insholar yaratish orqali.

4-bo'lim sizga darsda qo'llanilgan uchta turli usulning batafsil tahlilini taqdim etadi, bu esa o'quvchilarga qo'llanilgan usullarni kengaytirish orqali ularni to'liqroq o'rganishga yordam beradi:

3 "Ma'lumotlar oralig'i" dan foydalanish –

Bu usulda ikki talaba turli xil ma'lumotlarga ega va ular mos keladigan qog'oz varag'ida qanday ma'lumotlar yo'qligini aniqlash uchun bir-biri bilan suhbatlashishlari kerak. Bu usul talabalar o'rtasida tabiiyroq suhbatni yaratadi.

"Jigsaw" dan foydalanish - Bu usulda talabalar bir xil mavzuning turli bo'limlari haqida o'rganganlarini baham ko'rish uchun guruhlarda birgalikda ishlashlari va keyin bir-birlariga o'rganganlarini tushuntirishda yordam berishlari mumkin.

"Muammolarni hal qilish" dan foydalanish - Bu usul talaba mijozlarga xizmat ko'rsatish muammosini tushuntirishda foydalanadigan til ko'nikmalari va so'z boyligini namoyish etish uchun muammolarni hal qilish ko'nikmalarini o'z ichiga oladi. Masalan, talaba o'z so'z boyligidan foydalanishi va aeroportdagi xodimga yuklari yo'qolganini qanday tushuntirishini tushuntirishi mumkin.

5-bo'lim sizga o'qituvchi va talabaning sinfdagi rollari qanday o'zgarganligini ko'rsatadi.

O'qitishga kommunikativ yondashuvda o'qituvchi endi o'quvchilar ustidan to'liq nazorat yoki hokimiyatga ega emas; aksincha, o'qituvchi endi quyidagilar vazifasini bajaradi:

Moslashtiruvchi: O'qituvchi barcha o'quvchilarning o'quv jarayoniga yordam beradi.

Mustaqil ishtirokchi: O'qituvchi vaqti-vaqti bilan muloqotda ishtirokchi sifatida ishtirok etadi.

Ehtiyojlar tahlilchisi: O'qituvchi har bir o'quvchi uchun qanday turdagi muloqotlar kerakligini aniqlaydi.

Xulosa qilib aytganda, tillarni o'qitishga kommunikativ yondashuv ham til ko'nikmalarini, ham ijtimoiy jihatdan bog'liq ko'nikmalarni (yangi ijtimoiy vaziyatlarga moslashish qobiliyatini) rivojlantiradi.O'qitishga kommunikativ yondashuvni amalga oshirish bo'yicha ikkita amaliy tavsiya quyidagilar:O'quvchilaringizga bir-biri bilan to'g'ridan-to'g'ri muloqot qilish imkonini beradigan o'zingizning muloqot usulingizni aniqlang. (Misol: muloqot vaqtining 70%)Grammatikani alohida qoida sifatida o'qitish o'rniga, o'quvchilar grammatikani o'qitish uchun qanday ishlatishlari kontekstidan foydalaning.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Harmer J. How to Teach English. – London: Longman, 2007.
2. Richards J.C., Rodgers T.S. Approaches and Methods in Language Teaching. – Cambridge: Cambridge University Press, 2014.
3. Hymes D. On Communicative Competence. – Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1972.

OLIY TA'LIMDA DUAL TA'LIM: NAZARIYA VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI

ADCHTI
Xitoy tili yo`nalishi 101-guruh talabasi
Arabboyeva Mohinur Shoyatbek qizi
Ilmiy rahbar: Iminova Shahnoza

Annotatsiya: Mazkur tezisda oliy ta'lim tizimida dual ta'lim modelining mazmun-mohiyati, nazariy asoslari hamda amaliy mexanizmlari keng yoritiladi. Shuningdek, dual ta'limning mehnat bozori talablariga mos, raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlashdagi ahamiyati tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar. dual ta'lim, oliy ta'lim, nazariya, amaliyot, integratsiya, kompetensiya, mehnat bozori, hamkorlik.

Bugungi globallashuv va raqamli iqtisodiyot sharoitida oliy ta'lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri — nazariy bilim va amaliy ko'nikmalarni uyg'unlashtirgan holda raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlashdir. Zamonaviy mehnat bozori faqat diplomga ega emas, balki real ish tajribasiga ega, mustaqil fikrlay oladigan va tez moslasha oladigan kadrlarni talab

qilmoqda. Shu jihatdan dual ta'lim modeli oliy ta'lim tizimini takomillashtirishda samarali mexanizm sifatida namoyon bo'lmoqda. Dual ta'lim nazariya va amaliyot o'rtasidagi tafovutni kamaytirishga xizmat qiladi.

Dual ta'lim — bu oliy ta'lim muassasasi va ishlab chiqarish korxonalari o'rtasidagi uzviy hamkorlik asosida tashkil etiladigan ta'lim shaklidir. Unda talabalar o'qish jarayonining ma'lum qismini universitetda nazariy bilim olishga, qolgan qismini esa korxona yoki tashkilotlarda amaliy faoliyat olib borishga bag'ishlaydilar.

Ushbu modelning asosiy maqsadi — ta'lim jarayonini real ishlab chiqarish muhiti bilan integratsiyalashdir. Natijada talaba o'zlashtirgan nazariy bilimlarini bevosita amaliy vaziyatlarda qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladi.

Dual ta'lim tizimi birinchi navbatda quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

-ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi;

-ijtimoiy hamkorlik;

-kompetensiyaga yo'naltirilgan o'qitish;

-amaliy natijadorlik.

Dual ta'lim modelini joriy etish bir qator ijobiy natijalarni beradi:

-Birinchidan, talabalar real ish tajribasiga ega bo'ladilar. Bu esa bitiruvdan so'ng ishga moslashish jarayonini sezilarli darajada tezlashtiradi.

-Ikkinchidan, nazariy bilimlar mustahkamlanadi. Talaba o'rgangan bilimini amaliy jarayonda qo'llash orqali uni chuqurroq anglaydi va eslab qoladi.

-Uchinchidan, ish beruvchilar o'z ehtiyojlariga mos kadrlar tayyorlash jarayonida bevosita ishtirok etadi. Natijada bitiruvchilarning bandlik darajasi oshadi.

-To'rtinchidan, talabalarda mas'uliyat, intizom, jamoada ishlash ko'nikmasi va kasbiy etika shakllanadi. Bu esa ularning shaxsiy va kasbiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Oliy ta'limda dual ta'limni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun quyidagi pedagogik va tashkiliy mexanizmlar muhim hisoblanadi:

Integratsiyalashgan o'quv dasturlari — o'quv rejalari mehnat bozori talablariga mos ravishda ishlab chiqiladi.

Mentorlik tizimi — korxonalarda tajribali mutaxassislar talabalarga amaliy yo'riqnoma beradi.

Modulli o'qitish — har bir modul aniq kasbiy kompetensiyani shakllantirishga qaratiladi.

Monitoring va baholash tizimi — talabaning nazariy va amaliy natijalari muntazam tahlil qilinadi.

Uzoq muddatli hamkorlik shartnomalari — universitet va korxona o'rtasidagi barqaror hamkorlikni ta'minlaydi.

Dual ta'limni joriy etishda ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, barcha yo'nalishlar bo'yicha yetarli amaliyot bazalarining mavjud emasligi, korxonalar bilan hamkorlikning sustligi, moliyaviy va tashkiliy masalalar shular jumlasidandir.

Bundan tashqari, o'quv dasturlarining ishlab chiqarish talablari bilan to'liq mos kelmasligi ham muammo bo'lib qolmoqda. Ushbu muammolarni hal etish uchun davlat, oliy ta'lim muassasalari va xususiy sektor o'rtasida mustahkam hamkorlik yo'lga qo'yilishi lozim. Kelajakda dual ta'lim tizimini yanada rivojlantirish, xalqaro tajribalarni o'rganish hamda innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish orqali ta'lim sifatini oshirish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, oliy ta'limda dual ta'lim modeli nazariya va amaliyot o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ta'minlaydi. Ushbu tizim talabalarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish, ularni real mehnat sharoitlariga tayyorlash hamda raqobatbardosh mutaxassislar yetishtirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Dual ta'limni to'g'ri tashkil etish va samarali boshqarish orqali oliy ta'lim tizimi zamonaviy iqtisodiyot talablariga to'liq javob bera oladigan mutaxassislarni tayyorlash imkoniyatiga ega bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. **“Oliy ta’lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”**gi qaror. – Toshkent, 2017.
2.O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. Oliy ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi. – Toshkent, 2019.
3.Abdurahmonov Q.X. Mehnat bozori iqtisodiyoti. – Toshkent: Fan nashriyoti, 2020.

PROFESSIONAL TA’LIM JARAYONIDA NAZARIY BILIM VA AMALIY KO‘NIKMALAR INTEGRATSIYASINING SAMARADORLIGI

Andijon davlat chet tillari instituti:
Xitoy tili yo`nalishi 101-guruh talabasi
Bo`tajonova Jasmina Akramjon qizi
Ilmiy rahbar: Iminova Shahnozabegim

Annotatsiya. Mazkur maqolada professional ta’lim jarayonida nazariy bilim va amaliy ko‘nikmalar integratsiyasining samaradorligi tahlil qilinadi. Nazariya va amaliyotning o‘zaro uyg‘unligi malakali, raqobatbardosh mutaxassis tayyorlashda muhim omil ekani yoritib beriladi.
Kalit so‘zlar: professional ta’lim, nazariy bilim, amaliy ko‘nikma, integratsiya, ta’lim samaradorligi, dual ta’lim.

Professional ta’lim jarayonida nazariy bilim va amaliy ko‘nikmalar integratsiyasi – bu o‘quvchilarning kasbiy tayyorgarligini kompleks ravishda shakllantirishga qaratilgan pedagogik jarayondir. Ushbu integratsiya nazariy asoslar va amaliy faoliyatning o‘zaro uyg‘unligini ta’minlab, ta’lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Nazariy bilim kasbning ilmiy asoslari, qonuniyatlari, tushunchalari va metodologiyasini o‘z ichiga oladi. U o‘quvchilarda kasbiy tafakkur, tahliliy fikrlash va muammoli vaziyatlarni hal etish qobiliyatini rivojlantiradi. Biroq nazariya amaliy mashg‘ulotlar bilan mustahkamlanmasa, yetarli natija bermaydi. Amaliy ko‘nikmalar esa bevosita ish jarayonida, laboratoriya mashg‘ulotlari, ishlab chiqarish amaliyoti va tajriba sinovlari orqali shakllanadi. Aynan amaliy faoliyat jarayonida o‘quvchilar o‘z bilimlarini real sharoitda qo‘llashni o‘rganadilar.

Nazariya va amaliyot integratsiyasi professional kompetensiyalarni rivojlantirishning muhim omili hisoblanadi. Kompetensiya – bu bilim, ko‘nikma va malakalarning uyg‘unlashgan shaklidir. Integratsiyalashgan ta’lim modeli o‘quvchini faqat bilimli emas, balki mustaqil fikrlaydigan, mas’uliyatli va innovatsion yondashuvga ega mutaxassis sifatida shakllantiradi.

Zamonaviy professional ta’lim tizimida dual ta’lim modeli, ishlab chiqarish bilan hamkorlik, innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo‘llash muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bu jarayonlarni muvofiqlashtirishda O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi muhim rol o‘ynamoqda. Nazariya va amaliyot uyg‘unligi ta’lim sifatini oshirib, bitiruvchilarning mehnat bozorida raqobatbardoshligini ta’minlaydi.

Shunday qilib, professional ta’lim jarayonida nazariy bilim va amaliy ko‘nikmalar integratsiyasi ta’lim samaradorligini oshirish, kasbiy mahoratni shakllantirish va zamonaviy mutaxassis tayyorlashning asosiy sharti hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi”. – Toshkent, 2019.
3. O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi rasmiy sayti materiallari.

PROFESSIONAL TA’LIMDA NAZARIYA VA AMALIYOT

Andijon davlat chet tillari instituti

Xitoy filologiyasi 101-guruh talabasi
Ibroximova Madinaxon Abduvaxob qizi
Ilmiy rahbar: Iminova Shahnoza

Annotatsiya. Mazkur maqolada professional ta'lim jarayonida nazariya va amaliyotning o'zaro bog'liqligi va ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi o'quvchilarning kasbiy tayyorgarlik jarayonida nazariy bilimlarni amaliyot bilan uyg'unlashtirish omillarini aniqlashdan iborat. Ishda nazariy tahlil, kuzatish va amaliy mashg'ulot metodlaridan foydalanildi.

Kalit so'zlar. nazariy ta'lim, amaliyot, kasbiy tayyorgarlik, integratsiya, ko'nikma, bilim, mashg'ulot.

Professional ta'lim har bir o'quvchi yoki talabani ishchi kasbga tayyorlash, uning bilim, ko'nikma va malakasini shakllantirish jarayonidir. Zamonaviy mehnat bozori talablariga javob bera oladigan mutaxassislarni tayyorlash uchun nafaqat nazariy bilimlar, balki amaliy ko'nikmalar ham muhimdir. Shu sababli professional ta'lim ikki asosiy komponentga bo'linadi: nazariya va amaliyot. Nazariya o'quvchiga kasbga oid bilimlarni, tushunchalarni va qoidalarni beradi, ularni tahlil qilish va fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Amaliyot esa nazariy bilimlarni real ish sharoitida qo'llash imkonini yaratadi, bu esa o'quvchining kasbiy tayyorgarligini oshiradi. Shunday qilib, nazariya va amaliyot bir-birini to'ldiradigan uzviy jarayon sifatida qaraladi, va ular orasidagi uyg'unlik malakali mutaxassislarni shakllantirishning asosiy omilidir.

Nazariy ta'lim professional tayyorgarlikning asosiy komponenti bo'lib, o'quvchiga kasbga oid bilimlar, tushunchalar va nazariy metodlarni yetkazadi. Nazariy bilimlar nafaqat kasbga oid qoidalar va texnologiyalarni o'zlashtirishga yordam beradi, balki o'quvchida fikrlash va tahliliy ko'nikmalarni rivojlantirish imkonini ham yaratadi. Nazariy ta'limning asosiy vazifalari quyidagilar:

1. Bilim hosil qilish: Kasbiy soha bilan bog'liq ilmiy kontseptsiyalar, texnologik jarayonlar, ish standartlari va xavfsizlik qoidalari o'quvchiga yetkaziladi.
2. Tahlil va qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirish: Nazariy bilimlarni o'rganish o'quvchiga murakkab ish vaziyatlarini tahlil qilish va ularni nazariy asosda hal qilish imkonini beradi.
3. Asos yaratish: Amaliy mashg'ulotlar va laboratoriya ishlari uchun nazariy poydevor bo'lib xizmat qiladi, bu esa o'quvchining kasbiy tayyorgarlik jarayonini samarali qiladi. Misol uchun, o'quvchi kasbiy texnologiyani nazariy o'rganish orqali ishlab chiqarish jarayonidagi muammolarni oldindan bashorat qila oladi va amaliy mashg'ulotlarda samarali qo'llash ko'nikmasini hosil qiladi. Shu tarzda nazariya amaliyotni tayyorlovchi asosiy vosita sifatida qaraladi. Amaliyot — bu nazariy bilimlarni real ish sharoitida qo'llash jarayonidir. Amaliy mashg'ulotlar o'quvchiga ko'nikmalarini rivojlantirish, tajriba orttirish va ish sharoitlariga moslashish imkonini beradi. Amaliyotning asosiy vazifalari:
1. Ko'nikma hosil qilish: Laboratoriya ishlari, stajirovkalar va ishlab chiqarish mashg'ulotlari orqali o'quvchi kasbiy ko'nikmalarni amaliyotda o'zlashtiradi.
2. Muammolarni yechish: Real ish vaziyatlarida nazariy bilimlarni qo'llash orqali muammolarni hal qilish tajribasi ortadi.
3. Kasbiy tayyorgarlikni oshirish: Amaliyot o'quvchiga ish joyida samarali faoliyat yuritishga tayyor bo'lishni ta'minlaydi.

Amaliyot davomida o'quvchilar muayyan ish jarayonlarida rol o'ynab, jamoada ishlash, muammolarni hal qilish va qarorlar qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Masalan, texnologik ishlab chiqarish mashg'ulotlarida o'quvchi nazariy bilimlarni qo'llab, mahsulot sifatini nazorat qilish va texnik xatoliklarni bartaraf etishni o'rganadi. Shu orqali amaliy mashg'ulotlar nafaqat ko'nikmalarni rivojlantiradi, balki kasbiy tafakkurni ham shakllantiradi.

Professional ta'limda nazariya va amaliyotning uyg'unligi o'quvchining kasbiy tayyorgarligini samarali rivojlantirishning eng muhim omilidir.

Integratsiyaning afzalliklari:

1. Nazariy bilimlar amaliy mashg'ulotlar uchun poydevor bo'lib xizmat qiladi.
2. Amaliy mashg'ulotlar nazariy bilimlarni mustahkamlaydi va real ish sharoitida qo'llash imkonini beradi.
3. O'quvchi murakkab professional vazifalarni bajarish va ish jarayonidagi xatolarni oldindan sezish ko'nikmasini hosil qiladi.

Misol sifatida, professional ta'limda o'quvchilar laboratoriya mashg'ulotlarida o'zlashtirgan nazariy bilimlarini amaliyotda qo'llab, mahsulot sifatini tekshirish, texnologik jarayonlarni boshqarish va xavfsizlik qoidalarini nazorat qilish bo'yicha ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Shu tarzda, integratsiya o'quvchilarni malakali va ishga tayyor mutaxassis sifatida shakllantiradi.

Bundan tashqari, zamonaviy pedagogik yondashuvlar (interaktiv mashg'ulotlar, loyiha asosida o'qitish, simulyatsion treninglar) nazariya va amaliyot integratsiyasini yanada samarali qiladi. O'quvchilar faqat bilimlarni o'rganibgina qolmay, balki ularni real ish muhitida qo'llashni ham o'rganadi, bu esa kasbiy tayyorgarlik sifatini oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, professional ta'limda nazariya va amaliyot uzviy bog'liq bo'lib, biri ikkinchisiz samarali bo'lolmaydi. Nazariy bilimlar o'quvchiga poydevorni beradi, amaliyot esa bu bilimlarni real ish sharoitida qo'llash imkonini yaratadi va mustahkamlaydi. Bu uyg'unlik o'quvchilarning kasbiy tayyorgarligini oshirib, zamonaviy mehnat bozorida talab qilinadigan malakali mutaxassislarni yetishtirishning muhim omilidir. Professional ta'lim jarayonida nazariya va amaliyotning to'liq integratsiyasi — bu bilim, ko'nikma va malakaning samarali uyg'unligiga erishish yo'li hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. G'affarov F. Ta'limda nazariya va amaliyot integratsiyasi. Educational Research in Universal Sciences.
2. Hamidov O.X., Hamroyev M.M. Oliy ta'limda nazariya va amaliyot integratsiyasi. Pedagogik Mahorat jurnali.
3. Akhadova G. Integration of Theory and Practice in Development of Professional Competence. Modern American Journal of Linguistics, Education, and Pedagogy.

THE IMPACT OF MOBIL-ASSISTED LANGUAGE LEARNING (MALL) ON EFL STUDENT'S VOCABULARY DEVELOPMENT

Andijon davlat chet tillari instituti,
IFOMT 104-guruh talabasi,
Kamolova Rayyona Nozimjon qizi

Annotation. The present study looks at how Mobile-Assisted Language Learning (MALL) impacts EFL students' vocabulary development using mobile applications to support EFL vocabulary learning (i.e. MALL). Using apps allows learners to learn vocabulary more conveniently, provide learners with access to practice whenever they want, and keep them motivated. The study illustrates the advantages of using mobile assistance in combination with other methods for learning vocabulary, including examples of engagement through interactive activities, gamification (e.g., point systems), and personalization of instruction.

Key words. MALL, vocabulary learning, EFL students, mobile learning, motivation.

Mobile-assisted language learning (MALL) refers specifically to the use of mobile devices (smartphones, tablets) to help you learn a foreign language. In other words, MALL is a subset of computer-assisted language learning (CALL) that emphasizes the ability for learners who use a

mobile device to learn a foreign language will be able to access educational materials anytime and anywhere because they do not rely on a specific location.

MALL can be effectively understood using the single most important theory of vocabulary acquisition, which are spaced repetition and incidental learning. Most mobile applications have spaced repetition algorithms that allow users who use the applications to reinforce their vocabulary over time, thereby increasing the retention of vocabulary long-term. In addition to improving your retention of vocabulary through the use of spaced repetition, providing opportunities to see vocabulary used in real-life situations through videos, games and reading assists in the users' acquisition of vocabulary through incidental learning. The above-mentioned theoretical frameworks support the concept that mobile learning can improve learning and lexical development. Gamification features like points, badges, levels and progress tracking are frequently utilized in mobile applications which help to improve learner's motivation and provide them with motivation to practice more consistently. Research has shown that students who have used gamified vocabulary applications show significantly higher engagement levels than learners who rely solely on traditional word lists. Furthermore, learners receive immediate feedback in order to allow them the ability to correct errors and strengthen their prior knowledge. MALL promotes autonomous learners, with students determining their pace of learning and areas of focus. Adaptive applications provide learners with the right amount of challenge and progress by adjusting the level of difficulty based upon prior performance. Students will have the ability to repeat difficult vocabulary terms and evaluate their own improvement. Overall, the personalized approach to learning increases learner confidence and improves long-term retention of vocabulary. Class activities or study sessions often include distractions that make it difficult for students to focus on learning. An incoming notification from a social app or other app can interrupt your study session or cause you to switch gears and engage in multiple tasks at once while studying. Using multiple systems at once while studying will negatively impact the student's ability to focus and retain information. To reduce these types of distractions, the student should establish a designated time to study, and only use their mobile device to access resources related to the study of vocabulary. A second challenge will be the lack of teacher support and/or supervision for those students who are engaging in vocab study through a mobile app. Vocabulary study includes context-based vocabulary practice, correct pronunciation practice, and practicing vocabulary for communication purposes. Mobile devices should be used to enhance and support the formal instructional experience rather than replace that experience.

The successful implementation of MALL within the curriculum will require an integration of mobile tools into the existing curriculum while utilizing other language development resources along with the mobile resources. Teachers can use mobile applications to support homework, review and complete in-class activities. Assigning students vocabulary tasks through mobile applications enables them to continue practising their vocabulary on a consistent basis outside of class. If teachers structure the integration of mobile applications into the school's curriculum, then students can effectively accomplish their coursework by using their mobile devices diligently. Teachers should select applications that are effective and address the course objectives being studied. Providing students with the opportunity to have their progress assessed and/or receive feedback will further increase their level of achievement. Institutions should provide training for their students in digital literacy so that they can gain the full advantages of MALL applications. A blended approach to vocabulary development through traditional teaching methods and mobile learning will result in enhanced vocabulary development.

The mobile-assisted language-learning (MALL) development of EFL students' vocabulary development has made a huge impact. The flexibility, personalization, and interactive participation offered by MALL have also increased EFL students' motivation to learn vocab items and their long-term retention of lexical items. The effectiveness of MALL depends on the structured manner in which MALL is implemented as well as how EFL students use MALL responsibly. MALL has drawbacks such as distraction and over-reliance, but incorporating mobile devices with traditional methods has been shown to produce more effective vocabulary

acquisition. Future research needs to investigate the long-term benefits of using mobile devices for language learning as well as examine new and innovative ways to use mobile devices for language learning.

References

1.Stockwell, G. (2010). Using mobile phones for vocabulary activities: Examining the effect of the platform. Language Learning & Technology, (14) 2, 95–110.

2.Nation, I. S. P. (2013). Learning Vocabulary in Another Language (Cambridge University Press).

3.Kukulska-Hulme, A., & Shield, L. (2008). An overview of mobile-assisted language learning. ReCALL, (20), 3, 271–289.

SAMARALI O‘QISH VA O‘RGANISH STRATEGIYALARI

Andijon davlat chet tillari instituti
24.14-guruh talabasi Lochinboyeva Mohlaroyim
Ilmiy rahbar: Moydinova Sh.I.

Annotatsiya: Mazkur maqolada samarali o‘qish va o‘rganish strategiyalarining ilmiy-nazariy asoslari tahlil qilinadi. Unda o‘rganish jarayonining psixologik va neyrofiziologik mexanizmlari, kognitiv yuklama nazariyasi, metakognitiv strategiyalar, interval asosida takrorlash usuli hamda motivatsion omillarning o‘rni yoritilgan.

Kalit so‘zlar: samarali o‘qish, o‘rganish strategiyalari, metakognitsiya, kognitiv yuklama, interval takrorlash, motivatsiya, ta’lim samaradorligi.

Zamonaviy axborotlashgan jamiyat sharoitida bilimlarni samarali o‘zlashtirish shaxsning intellektual salohiyati, kasbiy raqobatbardoshligi hamda ijtimoiy moslashuvchanligini belgilovchi muhim omillardan biri hisoblanadi. O‘qish va o‘rganish jarayoni psixologik, pedagogik hamda neyrofiziologik mexanizmlarga asoslangan murakkab kognitiv faoliyatdir. Shu bois mazkur jarayonni samarali tashkil etish ilmiy asoslangan strategiyalarni qo‘llashni talab etadi. Ushbu maqolada samarali o‘qish va o‘rganishning nazariy asoslari hamda amaliy strategiyalari ilmiy nuqtayi nazardan tahlil qilinadi.

O‘rganish — bu tajriba asosida bilim, ko‘nikma va malakalarning shakllanishi hamda xulq-atvorda nisbatan barqaror o‘zgarishlarning yuzaga kelish jarayonidir. Kognitiv psixologiya nuqtayi nazaridan, o‘rganish quyidagi bosqichlarni o‘z ichiga oladi: ma’lumotni qabul qilish (persepsiya); uni qayta ishlash (kognitiv tahlil); xotirada kodlash; saqlash va qayta tiklash.

Mazkur jarayonlarda diqqat, xotira, tafakkur va motivatsiya muhim rol o‘ynaydi. Shuning uchun samarali o‘qish strategiyalari aynan shu psixik jarayonlarni optimallashtirishga qaratilgan bo‘lishi lozim.

Ta’lim psixologiyasida maqsadga yo‘naltirilgan faoliyat samaradorlikning asosiy sharti sifatida e’tirof etiladi. Aniq, o‘lchab bo‘ladigan va vaqt bilan chegaralangan maqsadlar (SMART modeli) o‘quv faoliyatining tizimliligini ta’minlaydi. Maqsadning aniqligi: diqqatni muhim axborotga yo‘naltiradi, ortiqcha kognitiv yuklamani kamaytiradi, ichki motivatsiyani kuchaytiradi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, o‘z o‘quv maqsadlarini mustaqil belgilagan shaxslarning o‘zlashtirish darajasi yuqoriroq bo‘ladi.

Passiv o‘qish (faqat matnni ko‘zdan kechirish) bilimning chuqur o‘zlashtirilishini ta’minlamaydi. Kognitiv nazariyaga ko‘ra, chuqur qayta ishlangan axborot uzoq muddatli xotirada samarali saqlanadi. Faol o‘qish quyidagilarni o‘z ichiga oladi: savol qo‘yish, tahlil qilish, umumlashtirish, konspekt tuzish, o‘z so‘zlari bilan qayta ifodalash.

Metakognitiv strategiyalar esa o‘z o‘quv jarayonini anglash va nazorat qilishni nazarda tutadi. Bunga o‘z bilim darajasini baholash, xatolarni aniqlash va tuzatish kiradi. Metakognitiv

ko‘nikmalarga ega bo‘lgan shaxslar o‘zlashtirish samaradorligi bo‘yicha ustunlikka ega ekanligi ilmiy jihatdan isbotlangan.

Ebbingauz tomonidan aniqlangan “unutish egri chizig‘i” nazariyasiga ko‘ra, ma’lumot vaqt o‘tishi bilan tezda unutiladi. Biroq interval bilan takrorlash (spaced repetition) usuli ushbu jarayonni sezilarli darajada sekinlashtiradi. Mazkur strategiya: xotira izlarini mustahkamlaydi, uzoq muddatli saqlashni ta’minlaydi, takrorlash samaradorligini oshiradi.

Shuningdek, faol qayta tiklash (retrieval practice), ya’ni ma’lumotni eslab chiqishga urinish, oddiy qayta o‘qishdan ko‘ra samaraliroq ekanligi ko‘plab eksperimental tadqiqotlarda tasdiqlangan.

Kognitiv yuklama nazariyasiga ko‘ra, inson ishchi xotirasining hajmi cheklangan. Haddan tashqari murakkab yoki tartibsiz axborot o‘zlashtirishni qiyinlashtiradi. Shu sababli: materialni kichik qismlarga bo‘lish, vizual vositalardan foydalanish, ortiqcha ma’lumotni kamaytirish o‘rganish samaradorligini oshiradi. Diagramma, grafik va aql xaritalari (mind-map) axborotni strukturaviy shaklda taqdim etish imkonini beradi.

Motivatsiya o‘quv faoliyatining ichki harakatlantiruvchi kuchidir. Ichki motivatsiya (qiziqish, shaxsiy rivojlanish istagi) tashqi motivatsiyaga (baholar, mukofotlar) nisbatan barqarorroq va samaraliroq hisoblanadi. Shuningdek, emotsional holat ham o‘rganish jarayoniga ta’sir ko‘rsatadi. Stressning yuqori darajasi diqqat va xotira jarayonlarini susaytiradi. Ijobiy psixologik muhit esa kognitiv faoliyatni faollashtiradi.

Neyrofan tadqiqotlari shuni ko‘rsatadiki, uyqu jarayonida o‘rganilgan ma’lumotlar konsolidatsiya qilinadi, ya’ni uzoq muddatli xotiraga o‘tkaziladi. Yetarli uyqu, muvozanatli ovqatlanish va jismoniy faollik miya faoliyatini qo‘llab-quvvatlaydi. Jismoniy mashqlar: miya qon aylanishini yaxshilaydi, neyron aloqalarni mustahkamlaydi, diqqat va xotirani kuchaytiradi. Demak, samarali o‘rganish faqat intellektual jarayon emas, balki biologik omillar bilan ham chambarchas bog‘liqdir.

Samarali o‘qish va o‘rganish ilmiy asoslangan, tizimli va maqsadga yo‘naltirilgan faoliyatni talab etadi. Kognitiv jarayonlarni optimallashtirish, metakognitiv strategiyalarni qo‘llash, interval asosida takrorlash, motivatsiyani qo‘llab-quvvatlash hamda sog‘lom turmush tarziga amal qilish o‘zlashtirish samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Shunday qilib, o‘rganish jarayoni tasodifiy emas, balki ilmiy asoslangan yondashuv orqali boshqariladigan murakkab tizimdir. Mazkur strategiyalarni amaliyotga tatbiq etish shaxsning akademik va kasbiy muvaffaqiyatiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Baddeley, A. D. (1992). Working memory. Science, 255(5044), 556–559.

2. Brown, P. C., Roediger, H. L., & McDaniel, M. A. (2014). Make It Stick: The Science of Successful Learning. Harvard University Press.

3. Dunlosky, J., Rawson, K. A., Marsh, E. J., Nathan, M. J., & Willingham, D. T. (2013). Improving students’ learning with effective learning techniques: Promising directions from cognitive and educational psychology. Psychological Science in the Public Interest, 14(1), 4–58.

SUN’IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARINING CHET TILLARINI O‘QITISHDAGI PEDAGOGIK AHAMIYATI

Andijon davlat chet tillari institute
talabasi D. Mamasodiqova
Ilmiy rahbar: f.f.f.d .dotsent M.Alimova

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi ta'lim tizimida yangi paradigmaning shakllanishiga zamin yaratdi. Raqamli transformatsiya jarayoni an'anaviy o'qitish metodlarini qayta ko'rib chiqish va innovatsion yondashuvlarni joriy etishni taqozo etmoqda. Xususan, sun'iy intellekt texnologiyalari o'quv jarayonini modernizatsiya qilish, individual yondashuvni kuchaytirish va bilimlarni samarali nazorat qilish imkonini bermoqda. Chet tillarini o'qitish jarayoni esa interaktivlik, tezkor tahlil va shaxsiylashtirilgan metodlarni talab qiladigan murakkab pedagogik tizimdir. Shu bois sun'iy intellekt imkoniyatlarini lingvodidaktik jarayonga integratsiya qilish masalasi dolzarb ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etmoqda.

Mazkur tadqiqot doirasida o'rta darajadagi 40 nafar talaba ishtirok etdi. Ular ikki guruhga ajratilib, biri an'anaviy metod asosida, ikkinchisi esa sun'iy intellekt asosidagi platformalar yordamida o'qitildi. Tajriba sakkiz hafta davom etdi. O'quvchilarning bilim darajasi tinglab tushunish, o'qish, yozish va gapirish ko'nikmalari bo'yicha diagnostik testlar orqali baholandi. Boshlang'ich natijalar har ikki guruhda deyarli bir xil ko'rsatkichni namoyon etdi. Tajriba yakunida esa sun'iy intellekt asosida ta'lim olgan guruhning o'zlashtirish darajasi o'rtacha 17–20 foizga yuqori bo'ldi. Ayniqsa, yozma nutqdagi grammatik aniqlik, leksik boylik va mantiqiy izchillik sezilarli darajada yaxshilandi. Adaptiv algoritmlar har bir talabaning individual ehtiyojlarini aniqlab, topshiriqlar murakkabligini moslashtirdi. Real vaqt rejimida berilgan avtomatik tahlil va fikr-mulohazalar esa xatolarni tezkor bartaraf etish imkonini yaratdi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, sun'iy intellekt texnologiyalari nafaqat nazorat vositasi, balki o'qituvchining samarali yordamchisiga aylanishi mumkin. U o'quvchilarning o'zlashtirish dinamikasini muntazam monitoring qilish, ta'lim jarayonini differensiallashtirish va individual rivojlanish trayektoriyasini belgilash imkonini beradi. Bu esa ta'lim sifatini oshirish va natijadorlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Mazkur tadqiqotning ilmiy yangiligi shundan iboratki, unda sun'iy intellekt texnologiyalari lingvodidaktik metodika bilan kompleks ravishda uyg'unlashtirildi hamda eksperimental asosda samaradorligi isbotlandi. Ushbu yondashuv ta'lim jarayonini tizimli va natijaviy shaklga keltirish imkonini beradi.

Olib borilgan tadqiqot natijalari sun'iy intellekt texnologiyalarini chet tillarini o'qitish jarayoniga joriy etish yuqori pedagogik samaradorlikka ega ekanligini ko'rsatdi. Mazkur yondashuv o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi, individual yondashuvni ta'minlaydi hamda bilimlarni chuqur va barqaror o'zlashtirishga yordam beradi. Zamonaviy ta'lim tizimida sun'iy intellekt texnologiyalarini metodik jihatdan takomillashtirish va milliy ta'lim muhitiga moslashtirish istiqbolli ilmiy yo'nalish sifatida qaraladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Richards J.C., Rodgers T.S. Approaches and Methods in Language Teaching. – Cambridge: Cambridge University Press, 2014.

2. Warschauer M. Technology and Language Learning. – New York: Routledge, 2011.

3. Brown H.D. Principles of Language Learning and Teaching. – New York: Pearson Education, 2014.

DUAL EDUCATION MODEL IN UZBEKISTAN: INTERNATIONAL EXPERIENCE AND NATIONAL PROSPECTS

Muhammadiyeva Dilso'z Qobiljon qizi
Student of (English) in pre-school and primary education department, ASIFL

Abstract. This article explores the introduction of the dual education model in Uzbekistan. It analyzes international experience and examines the prospects of implementing this system in the national education framework. Dual education contributes to improving the quality of workforce training by integrating theoretical knowledge with practical skills.

Key words: dual education, integration, practice, theory, labor market, qualified specialists.

In recent years, Uzbekistan has been carrying out large-scale reforms in the field of education. One of the main goals of these reforms is to improve the quality of professional training and prepare competitive specialists who can meet the demands of the modern labor market. However, in many cases, graduates have strong theoretical knowledge but insufficient practical experience. This situation creates difficulties when young specialists start working. In this context, the dual education model is considered an effective solution. The main principle of this system is to combine academic studies in educational institutions with regular practical training at enterprises. Such an approach helps students develop professional skills during their studies and better understand real working conditions.

The dual education model has proven its effectiveness in countries such as Germany, Austria and Switzerland. In these countries, cooperation between educational institutions and enterprises is well organized and supported by legislation. For example, in Germany students usually spend part of the week at vocational schools learning theoretical subjects and the remaining time working in companies related to their specialization. This system allows them to gain real professional experience before graduation. As a result, graduates adapt more easily to the labor market, and youth unemployment rates remain relatively low. This international experience shows that strong partnership between education and industry plays a key role in ensuring the effectiveness of dual education.

In Uzbekistan, the introduction of dual education is gradually expanding, especially in vocational and technical institutions. Universities and colleges are beginning to establish cooperation agreements with enterprises in different sectors, including manufacturing, services, and education. In higher education, dual programs can allow students to complete internships and practical training in organizations connected to their field of study. In vocational colleges, students may divide their study time between classrooms and workplaces. This is particularly important for technical specialties, where practical skills are essential. Even in preschool and pedagogical education, future teachers can benefit from dual elements by gaining real teaching experience in kindergartens while continuing theoretical studies at university. However, for successful implementation, it is necessary to develop clear regulations, define responsibilities, and ensure proper supervision of students during practical training.

The dual education model has several important advantages. First, students gain practical experience while studying, which increases their confidence and professional competence. Second, employers can participate in training future specialists according to real workplace requirements. Third, the gap between theory and practice is reduced, which improves overall workforce quality. At the same time, there are certain challenges. Not all enterprises are ready to take responsibility for training students. There may also be organizational difficulties in coordinating schedules between educational institutions and companies. Therefore, careful planning and cooperation are necessary for the system to function effectively.

In conclusion, the dual education model has strong potential for development in Uzbekistan. International experience demonstrates that combining theoretical learning with practical training leads to better employment outcomes and higher workforce competitiveness. If properly organized and supported by both the government and private sector, dual education can significantly contribute to the modernization of the national education system and economic stability of the country. Expanding cooperation between educational institutions and enterprises will be an important step toward preparing qualified specialists for the future.

References

1. Euler, D. (2013). Learning for jobs: The dual system in Germany. International Centre for Vocational Education and Training (ICVT).

2. Pilz, M. (2016). The dual system of vocational education and training in Germany: Its characteristics, effects, and challenges. Springer.

MECHANISMS AND PROSPECTS FOR IMPLEMENTING THE DUAL EDUCATION MODEL IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS.

Andijan State Institute of Foreign Languages
Chinese Language Student of Group-102
Muhammadibrohimova Malika
Scientific advisor: Anarboyeva M.S

Abstract. This article explores the theoretical foundations, implementation mechanisms, and future prospects of the dual education model in higher education institutions. The dual system, originally developed in Germany, is recognized as an effective approach to integrating academic instruction with structured workplace training.

Keywords: dual education, higher education, work-based learning, competence-based approach, labor market integration, university–industry partnership, educational reform.

The transformation of higher education systems under conditions of globalization and technological advancement requires stronger integration between academic learning and professional practice. The dual education model has emerged as one of the most effective mechanisms for achieving this integration.The conceptual foundations of dual education were laid by Georg Kerschensteiner, who emphasized the social and economic value of combining education with productive labor. Later, Felix Rauner expanded this approach by developing competence-based frameworks for vocational and higher professional education.

Today, the dual education system is widely implemented in Germany and supported by European educational policy initiatives aimed at reducing youth unemployment and increasing workforce competitiveness.In Uzbekistan, higher education reforms prioritize practice-oriented training and institutional cooperation with industry. Legislative foundations, particularly the Law "On Education" (2020), create conditions for introducing dual learning pathways in universities.

Dual education is a structured model in which students simultaneously receive theoretical instruction at a university and practical training at an enterprise. Unlike traditional internships, the dual system involves long-term contractual agreements, defined competency standards, and coordinated assessment procedures.The key objective of dual education is to develop professional competencies aligned with labor market requirements while ensuring academic quality standards.

Organizational Mechanisms.Establishment of strategic partnerships between universities and enterprises. Joint curriculum design and competency mapping,Creation of coordination councils involving industry representatives,Economic Mechanisms.Co-financing of educational programs by enterprises, Financial incentives and student remuneration,Development of public-private partnership frameworks.Pedagogical Mechanisms.Competence-based curriculum design,Modular learning systems integrating theory and practice,Workplace-based assessment and mentoring.

Development Prospects in Uzbekistan.The introduction of dual education in higher education institutions offers several перспективес:Increased graduate employability. Reduction of structural unemployment. Strengthening of innovation ecosystems. Attraction of foreign investment through skilled human capitale.Priority areas for implementation include engineering, information technology, agriculture, energy, and service industries.However, challenges remain, including insufficient employer participation, the need for methodological modernization, and regulatory refinement.

The dual education model represents a sustainable and innovative approach to integrating higher education with industrial practice. International experience, particularly that of Germany, demonstrates its effectiveness in developing competitive and practice-oriented specialists.

In Uzbekistan, existing legal and strategic frameworks provide favorable conditions for gradual implementation. Successful realization requires coordinated efforts among universities, enterprises, and government institutions. Expanding dual education will significantly enhance the quality, relevance, and global competitiveness of higher education.

References

1. Kerschensteiner, Georg. *The Concept of the Work School*,2021.
2. Law of the Republic of Uzbekistan "On Education" (2020).
3. Higher Education Development Concept of the Republic of Uzbekistan until 2030.

MODERN TECHNOLOGIES AND SOCIETY (AI, IT , INNOVATION)

Andijan State Institute of Foreign Languages
Xamdamova Xadichabonu Tursunboy qizi
Supervisor: Numonova Mashkhura

Abstract. This article is dedicated to a comprehensive analysis of the societal impact of modern technologies driven by Artificial Intelligence (AI), Information Technology (IT), and innovation. Currently, technological advancements are fundamentally transforming every sphere of human activity, from economics and education to personal communication.

Keywords: Artificial Intelligence (AI), Information Technology (IT), Innovation, Digital Transformation, Societal Impact, Digital Divide, Data Security, Automation, Technological Progress.

In the 21st century, modern technologies have become one of the most influential forces shaping human civilization. The continuous progress in Artificial Intelligence (AI), Information Technology (IT), and innovation has transformed not only industries and economies but also the very fabric of social life. Today, technology determines how people communicate, learn, conduct business, and even make daily decisions. From online education platforms to automated workplaces and smart cities, technological solutions are becoming deeply integrated into every aspect of society. The digital era has opened new horizons for global development. It has enabled faster access to information, promoted economic growth, and created new opportunities for creativity and entrepreneurship. Moreover, AI-driven systems and IT infrastructures have helped improve healthcare, environmental monitoring, and public services, making human life more efficient and interconnected than ever before. However, alongside these achievements, society faces new challenges that cannot be ignored. The digital divide between advanced and developing nations is growing, personal data privacy and cybersecurity have become serious concerns, and automation is replacing certain human professions. These changes raise ethical, economic, and educational questions that must be addressed responsibly. Therefore, exploring the relationship between modern technologies and society is crucial for understanding how to balance innovation with social responsibility. This paper aims to analyze both the benefits and risks of technological advancement, emphasizing the importance of developing policies, education systems, and ethical standards that ensure technology serves humanity rather than replacing it.

Modern technologies have significantly changed how society functions in almost every sphere of life. The influence of Artificial Intelligence (AI), Information Technology (IT), and innovation can be seen in education, healthcare, communication, business, and even environmental protection. These advancements bring countless advantages that improve living standards and open new opportunities for development.

1. Positive Impacts of Modern Technologies

One of the main benefits of modern technologies is increased efficiency and productivity. AI-based systems help companies automate routine tasks, analyze big data, and make faster decisions. This not only saves time and resources but also enhances accuracy in production and management. In addition, Information Technology has made communication instant and borderless. People can now connect, share ideas, and collaborate across continents through digital platforms. Another major advantage is the expansion of access to education and information. Online learning platforms, virtual classrooms, and digital libraries have made knowledge accessible to everyone, regardless of location or social background. Innovation in education has also encouraged creativity and independent learning among students. Furthermore, technological progress supports healthcare and environmental sustainability. AI and IT are used in disease diagnosis, patient monitoring, and medical research, leading to better treatment and longer life expectancy. Similarly, smart technologies are applied in energy saving, waste reduction, and climate change monitoring, helping to create a cleaner and more sustainable planet.

2. Negative Impacts and Social Risks

Despite these positive effects, modern technologies also bring serious social challenges. One of the most concerning issues is the digital divide — the unequal access to technology between developed and developing regions. This inequality can widen the gap in education, job opportunities, and economic growth. Another critical problem is data privacy and cybersecurity. With the growing use of digital services, personal and financial information is constantly collected and stored online, making individuals vulnerable to cyberattacks, data theft, and misuse. Ensuring digital safety has therefore become a global priority. Moreover, automation and AI-driven systems are causing job displacement in many industries. Machines and algorithms are now performing tasks that were once done by humans, leading to unemployment and economic uncertainty for millions of workers. This transformation requires governments and educational systems to rethink labor policies and prepare people for new types of professions.

3. The Need for Balance and Responsibility.

To maximize the benefits of technological innovation while reducing its risks, society must adopt a balanced and ethical approach. Governments should implement regulations that protect users' privacy and ensure equal access to digital resources. Educational institutions must teach digital literacy and critical thinking so that individuals can use technology responsibly. Most importantly, innovation should serve human development, not replace humanity itself. If guided by ethical values, modern technologies can continue to improve our world — making it more intelligent, connected, and inclusive for future generations.

In conclusion, modern technologies — particularly Artificial Intelligence (AI), Information Technology (IT), and innovation — have become powerful forces shaping the modern world. They have improved communication, education, healthcare, and business, while making life more efficient and interconnected. Through these advancements, society has entered an era of digital transformation that offers countless opportunities for progress and creativity. However, this transformation also presents serious social, ethical, and economic challenges. Issues such as the digital divide, data security risks, and job displacement caused by automation remind us that technological growth must be managed carefully and responsibly. The future of society depends not only on the speed of innovation but also on how wisely it is used. Therefore, governments, educational institutions, and individuals must work together to ensure that modern technologies serve humanity's best interests. By promoting digital literacy, strengthening cybersecurity, and encouraging ethical innovation, we can build a society where technology and human values coexist harmoniously — creating a smarter, fairer, and more sustainable world for future generations.

References:

1. X. Peng, Y. Tong, J Li " The impact of artificial intelligence on human society and bioethics"
2. Darell West and John Allen "How artificial intelligence is transforming the world".
3. Peter Sasvari "The effects of Technology and Innovation on Society"

TALABALARNING IJTIMOIY KOMPETENTSIYASI — BU MUHIM SHAXSIY VA PROFESSIONAL KO'NIKMALAR MAJMUASI

Andijon davlat chet tillari instituti
3-bosqich 308-guruh talabasi
Qo'chqarova Shoxsanam
Ilmiy rahbar. F.f.f.d.dotsent. Qozoqboyeva Dilfuza

Annotatsiya. Ushbu maqola professional ta'lim tizimida nazariya va amaliyotning o'zaro integratsiyasi, ularning ta'lim natijalari va talabalar kompetentsiyalarini shakllantirishdagi roli tahlil qiladi. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, nazariy bilimlar bilan amaliy mashg'ulotlarning uyg'un ishlashi talabalarning kasbiy va ijtimoiy kompetentsiyalarini shakllantirishda samaradorlikni oshiradi.

Kalit so'zlar
Professional ta'lim, nazariya va amaliyot integratsiyasi, pedagogik samaradorlik, talabalar ijtimoiy kompetentsiyasi, amaliy mashg'ulotlar.

Professional ta'limda nazariya — talabaning kasbiy sohada fundamental bilimlarini shakllantiradigan ilmiy asosdir. Amaliyot esa bu bilimlarni real ish sharoitida qo'llashga yo'naltirilgan jarayondir. Nazariya hech qachon amaliyotdan ajralmasligi lozim, aks holda o'quvchi faqat ko'nikma emas, balki amaliy bilimlarsiz qoladi. Bu pedagogika prinsiplarining asosi bo'lib xizmat qiladi.

Lex UZ № 3509 hujjatiga muvofiq, professional ta'limda amaliy mashg'ulotlar nazariy bilimlar bilan integratsiyalangan holda tashkil etilishi kerak. Hujjat amaliy mashg'ulotlar uchun belgilangan vaqt me'yorlarini, tashkilotchilik tartibini hamda pedagogik boshqaruvni aniq belgilaydi. Bu me'yoriy baza talabalarning ko'nikmalarini amaliy tajribaga asoslab shakllantirishga asos bo'ladi.

Econferenceseries.com saytidagi konferensiya maqolalaridan biri (masalan: Practice-oriented approaches in vocational education) amaliy mashg'ulotlarning samarali pedagogik konsepsiyasini yoritadi. Unda praktika jarayonida quyidagi innovatsion pedagogik usullar ta'kidlangan:

1. Loyihaviy o'rganish (Project-based learning) — real vazifalarni yechish orqali bilimni qo'llash;
2. Simulyatsiya va treninglar — professional vazifalarni imitatsiya qilish;
3. Reflektiv baholash — talabaning o'z faoliyatini tahlil qilish imkoniyati.

Bu yondashuvlar nazariya bilan amaliyotni birlashtirib, o'quv jarayonining samaradorligini oshiradi.

Talabalarning ijtimoiy kompetentsiyasi — bu muhim shaxsiy va professional ko'nikmalar majmuasi bo'lib, ular jamoadagi muloqot, mas'uliyat, liderlik, mijoz bilan ishlash kabi vazifalarni bajarishda zarur.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, amaliy mashg'ulotlar jarayonida talabalar:

1. Jamoaviy ishlash ko'nikmasini;
2. Ijtimoiy muloqot va kommunikatsiya;
3. Muammo yechish yondashuvlarini;
4. Mas'uliyat va analitik fikrni rivojlantiradilar.

Bu jihatlar talabaning nafaqat kasbiy, balki shaxsiy muvaffaqiyatiga ham to‘g‘ri ta’sir ko‘rsatadi.

5. Nazariya-amaliyot integratsiyasining professional ta’lim samaradorligiga ta’siri

Nazariya va amaliyot integratsiyasi o‘quvchilarning kompetentsiyalarini kompleks rivojlantiradi:

Kasbiy bilim va ko‘nikmalar;

Ijtimoiy kompetentsiya;

Amaliy vazifalarni yechish;

Mustaqil ijodiy fikrlash.

Bu yondashuv pedagogik natijalarning barqarorligini oshiradi, talabani real professional sharoitga samarali tayyorlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Lex UZ № 3509 (30.03.2024) — Professional ta’lim muassasalari ishlab chiqarish ta’limi ustalarining namunaviy yillik ish rejasi va vaqt me’yorlari.

2. Ruziev S.I. Practice-oriented approaches in vocational education. International Conference / Econferenceseries.com. https://econferenceseries.com/index.php/srnss/article/download/4909/4804/4928

3. Maxmudova F., Martonova M. Talabalarning ijtimoiy-madaniy kompetentsiyalarini rivojlantirishning dolzarb muammolari. https://phoenixpublication.net/index.php/TTVAL/article/view/6249

AKADEMIK HALOLLIK VA PLAGIAT TUSHUNCHASI

Andijon davlat chet tillari instituti
2-mutaxassislik 2-bosqich 14-guruh talabasi
Ne'matjonova Begoyim
Ilmiy rahbar: Moydinova Shohida

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqola akademik halollik va plagiat tushunchalarining zamonaviy ta’lim va ilmiy makondagi o‘rni va ahamiyatini atroflicha tahlil qilgan. Maqolada akademik halollikning mohiyati, uning ilmiy-etik asoslari, shuningdek, plagiatning turli ko‘rinishlari va ta’riflari chuqur o‘rganilgan.

Kalit so‘zlar: Akademik halollik, plagiat, ilmiy etika, mualliflik huquqi, ta’lim, bilim.

Ilm-fan va ta’lim taraqqiyotining tamal toshi bo‘lgan akademik halollik zamonaviy jamiyatda, xususan, oliy ta’lim tizimida tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Akademik halollik – bu ilmiy va ta’lim jarayonlarida shaffoflik, rostgo‘ylik, mas’uliyat va intellektual mulkka hurmat kabi asosiy prinsiplarga amal qilishni anglatadi. Biroq, globallashuv va raqamli texnologiyalarning kengayishi bilan bir qatorda, plagiat muammosi ham dolzarb tus olmoqda. Plagiat, ya’ni boshqa shaxsning g‘oyalari, so‘zlari yoki asarlarini mualliflikni ko‘rsatmasdan o‘ziniki qilib olish, nafaqat ilmiy jamoatchilikning ishonchini buzadi, balki ilm-fanning rivojlanishiga ham jiddiy to‘siq bo‘ladi.

Ushbu maqolaning maqsadi akademik halollik tushunchasini chuqur tahlil qilish, plagiatning ta’rifi, turlari, uning akademik, kasbiy va huquqiy oqibatlarini ko‘rsatish, shuningdek, ilmiy ishlarda plagiatdan qochish yo‘llarini va uni aniqlash mexanizmlarini atroflicha o‘rganishdan iborat. O‘zbekistondagi oliy ta’lim muassasalarida akademik halollikni ta’minlash va plagiatga qarshi kurashish borasida amalga oshirilayotgan ishlarni, jumladan, mavjud me’yoriy hujjatlar va amaliyotlarni ham ushbu tahlilga kiritish muhimdir.

Plagiat — bu boshqa muallifning asarini, g‘oyasini, so‘zlarini yoki ifodalarini tegishli manbasini ko‘rsatmasdan o‘ziniki qilib olishdir. Bu ilmiy hamjamiyatda eng qattiq qoralanadigan

etik buzilishlardan biridir. Plagiatning bir necha turlari mavjud bo‘lib, ular ilmiy ishlarda turli ko‘rinishlarda uchraydi. Adabiyotlarda keltirilishicha, plagiatning quyidagi turlari mavjud:

To‘g‘ridan-to‘g‘ri plagiat: Manbani va muallifni tegishli tarzda ko‘rsatmasdan, matnni yoki iqtiboslarni so‘zma-so‘z ishlatish. Bu eng keng tarqalgan va osongina aniqlanadigan plagiat turidir.

Mozaika plagiat: Asl matnni o‘zgartirib, sinonimlar bilan almashtirish va jumlalarni biroz o‘zgartirish orqali, ammo asosiy g‘oyani saqlab qolgan holda foydalanish. Bunda ham manbani to‘g‘ri ko‘rsatish zarur.

To‘liq plagiat: Boshqaning butun bir ishini o‘ziniki qilib taqdim etish. Bu jiddiy etik buzilish hisoblanadi.

Parafraz plagiat: Tarkibni o‘zgartirish yoki jumlalar tuzilishini o‘zgartirish, ammo asl manbani ko‘rsatmasdan foydalanish. Mozaika plagiatiga o‘xshab ketadi.

Tasodifiy plagiat: Stress yoki e’tiborsizlik tufayli noto‘g‘ri havolalar berish yoki iqtiboslarni qoldirib ketish natijasida sodir bo‘lishi mumkin. Bu ham og‘ir oqibatlarga olib kelishi mumkin.

O‘z-o‘zini plagiat qilish (Self-plagiarism): Muallifning o‘zining avval nashr etilgan materialini yangi ishda tegishli iqtiboslarsiz qayta ishlatishi.

Manba plagiat: Noto‘g‘ri manbani ko‘rsatish yoki ishlatilgan bir nechta manbalardan birini ataylab qoldirib ketish.

Plagiat nafaqat individual muallif uchun, balki butun akademik tizim uchun jiddiy oqibatlarga olib keladi. Akademik doirada plagiat qilgan talabalar uchun kursdan chetlashtirish, diplomni bekor qilish yoki hattoki oliy ta’limdan umrbod diskvalifikatsiya qilish kabi choralar qo‘llanilishi mumkin. Professor-o‘qituvchilar va tadqiqotchilar uchun bu ilmiy darajadan mahrum bo‘lish, lavozimdan ozod etish va ilmiy obro‘sini yo‘qotishga olib keladi.

Kasbiy nuqtai nazardan, plagiat qilgan shaxsning obro‘si jiddiy zarar ko‘radi, uning kelajakdagi ish imkoniyatlari cheklanadi. Ish beruvchilar va hamkasblar unga ishonmaydi, chunki halollik ko‘pgina kasblarda asosiy qadriyat hisoblanadi. Ilmiy ishda plagiat aniqlangan taqdirda, mazkur ish nashrdan olib tashlanishi, muallif esa ilmiy jamoatchilik tomonidan qoralanishi mumkin.

Plagiatdan qochish uchun ilmiy yozish madaniyatini yoshlikdan shakllantirish muhimdir. Mualliflar o‘z ishlarining originalligini ta’minlash uchun bir qator oddiy qadamlarga amal qilishlari kerak. Eng avvalo, berilgan mavzu bo‘yicha keng o‘qish va batafsil qaydlar olish, o‘z fikrlarini shakllantirish va ularni aniq hamda to‘g‘ri ifodalash uchun yetarli vaqt ajratish juda muhimdir. Akademik yozuvlarda, ayniqsa, shaxsiy g‘oyalar, dalillar va isbotlarni o‘z so‘zlari bilan bayon etish ustuvor ahamiyatga ega.

Har bir foydalanilgan matn parchasi uchun to‘g‘ri manbani ko‘rsatish zarur; bu muallifni belgilash, aniq iqtiboslar keltirish va har bir manbani keng qamrovli bibliografiyaga kiritishni o‘z ichiga oladi. Bu amaliyot faqatgina alohida bo‘limlarga emas, balki ishlatilgan barcha manbalarga taalluqlidir. Bundan tashqari, mualliflar ko‘r-ko‘rona qayta yozishdan qochishlari, buning o‘rniga mazmunni chuqur tushunib, uni o‘z so‘zlari bilan ifodalashlari va ijodiy yoki mualliflik matnlari uchun har doim asl manbani ko‘rsatishlari kerak. Ushbu tamoyillar ilmiy ishning sifati va ishonchliligini ta’minlashda asosiy omil bo‘lib xizmat qiladi.

Zamonaviy texnologiyalar plagiatni aniqlashda katta yordam beradi. Antiplagiat tizimlaridan foydalanish maqsadli yoki tasodifiy ko‘chirilgan qismlarni aniqlashga yordam beradi va shu bilan mualliflarga barcha manbalar to‘g‘ri ko‘rsatilganligini tasdiqlashda ko‘maklashadi. Ko‘pgina oliy ta’lim muassasalari, jumladan, O‘zbekistondagi universitetlar ham, ilmiy ishlar va bitiruv malakaviy ishlarini tekshirish uchun ushbu dasturiy ta’minotlardan faol foydalanadi.

Talabalar va o‘qituvchilarni akademik halollik qoidalari bilan tanishtirish bo‘yicha muntazam seminarlar va treninglar o‘tkazish. Akademik axloq kodekslari va plagiatga oid qoidalarni ishlab chiqish va ularni qat’iy tatbiq etish. Samarqand Davlat Tibbiyot Universitetining axloq kodeksi bunga yaqqol misoldir.

Plagiat aniqlangan hollarda aniq va shaffof intizomiy jarayonlarni amalga oshirish. Professor-o'qituvchilarni plagiatni aniqlash usullari va talabalarga ilmiy yozish ko'nikmalarini o'rgatish bo'yicha malakasini oshirish. Talabalarni o'ziga xos va original ilmiy ishlar yaratishga rag'batlantirish.

Akademik halollik – har qanday ilmiy va ta'lim muassasasining o'zagidir. U ilm-fanning rivojlanishi, bilimga bo'lgan ishonch va jamiyatning intellektual salohiyati uchun fundamental ahamiyatga ega. Plagiat esa bu asoslarga putur yetkazadi, mualliflik huquqini buzadi va ilmiy faoliyatning ma'naviy qadriyatlarini toptaydi. Ushbu maqolada ko'rib chiqilgan plagiatning turli turlari, uning akademik, kasbiy va huquqiy oqibatlari bu muammoning qanchalik jiddiy ekanligini yaqqol ko'rsatadi.

Plagiatdan qochish va ilmiy yozish madaniyatini shakllantirish har bir talaba va tadqiqotchining mas'uliyatidir. Bunda, avvalo, o'z g'oyalarini shakllantirish, o'ziga xos fikrlashni rivojlantirish, manbalardan to'g'ri foydalanish, iqtiboslarni to'g'ri rasmiylashtirish va bibliografiyani har bir manba uchun e'tibor bilan tuzish muhimdir. Zamonaviy antiplagiat tizimlari va akademik muassasalarning qat'iy choralari plagiatga qarshi kurashishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Fishman, T. (2009). We Know It When We See It: Is It Plagiarism? International Center for Academic Integrity (ICAI).

2. International Center for Academic Integrity (2014). The Fundamental Values of Academic Integrity. Clemson University.

3. Pecorari, D. (2008). Academic Writing and Plagiarism: A Linguistic Analysis. London: Continuum.

OLIY TA'LIMDA AMALIYOTGA YO'NALTIRILGAN O'QITISH TEXNOLOGIYALARI

Mannobova Nodirabonu Akbarjon qizi
Andijon davlat chet tillari instituti
IFOMT 104-guruh talabasi
Ilmiy rahbar: Anarboyeva Mahbuba

Annotatsiya Mazkur maqolada oliy ta'lim tizimida amaliyotga yo'naltirilgan o'qitish texnologiyalarining nazariy asoslari va ularni joriy etish mexanizmlari tahlil qilinadi. Ta'lim jarayonini ishlab chiqarish, real loyiha va raqamli muhit bilan integratsiyalash orqali talabalar kompetensiyalarini shakllantirish masalalari yoritiladi. MDH mamlakatlari va boshqa G'arbiy Yevropa davlatlari tajribasi, Germaniya hamda O'zbekiston olimlarining ilmiy qarashlari asosida xulosalar berilgan.

Kalit so'zlar: amaliyot, ta'lim, kompetensiya, innovatsion, integratsiya loyha, o'qitish.

Zamonaviy mehnat bozori bitiruvchilardan mustaqil fikrlashni, muammolarni tez va samarali hal qilishni hamda amaliy ko'nikmalarga ega bo'lishni talab qilmoqda. Shu sababli oliy ta'lim tizimida amaliyotga yo'naltirilgan o'qitish texnologiyalarini keng joriy etish dolzarb vazifaga aylandi. Amaliyotga yo'naltirilgan ta'lim — bu o'quv jarayonini real kasbiy faoliyat bilan integratsiyalashga asoslangan pedagogik yondashuvdir.

Germaniya tajribasida ushbu model dual tizim orqali samarali yo'lga qo'yilgan bo'lib, talabalar nazariy bilim bilan bir qatorda o'quvchilar bilan ishlash muhitida amaliy tajriba orttiradi. MDH davlatlarida, xususan Rossiya Federatsiyasida, amaliy modullar kredit tizimi bilan integratsiyalashgan holda joriy etilmoqda. O'zbekistonda esa ta'lim va ta'lim berish o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish, real loyihalar asosida baholash tizimini takomillashtirish

muhim ahamiyat kasb etmoqda. Andijon chet tillari institutida ham amaliyotga yo'naltirilgan loyihalar asosida baholash samarali natija bermoqda.

G'arbiy Yevropa davlatlarida loyiha asosida muammoli o'qitish (Problem-Based Learning), simulyatsion keng qo'llanilmoqda. Bu yondashuvlar talabada kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiladi. Muammoli o'qitish (Problem-Based Learning) texnologiyasida talabaga tayyor bilim emas, balki muammoli vaziyat beriladi.

Talaba faktlarni tahlil qiladi, sabablarni aniqlaydi, bir necha yechim variantlarini ishlab chiqadi va eng maqbulini asoslaydi. Bu texnologiya analitik fikrlash va qaror qabul qilish kompetensiyasini shakllantiradi. Dual ta'lim elementlari esa nazariy ta'limni maktab amaliyoti bilan uyg'unlashtirish orqali ishlaydi. Talaba haftaning bir qismini OTMda, bir qismini ta'lim berishda faoliyatni olib boradi. Mentorlik tizimida talabalar amaliy topshiriqlar va yakuniy attestatsiya orqali bilim berolish darajasi baholanadi amaliyotga yo'naltirilgan o'qitish texnologiyalari, nafaqat nazariy bilimni mustahkamlaydi, balki talabalarning kasbiy tayyorgarligini real mehnat bozori talablariga mos ravishda shakllantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi to'g'risidagi Farmoni. – Toshkent, 2019.
3. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. Dual ta'limni joriy etish bo'yicha me'yoriy-uslubiy hujjatlar to'plami. – Toshkent, 2022.

O'ZBEKISTONDA DUAL TA'LIM MODELINI JORIY ETISH: TENDENSIYALAR VA ISTIQBOLLAR

Andijon davlat chet tillari instituti
talabasi I.Olimova
ilmiy rahbar f.f.f.d.dotsent M.Alimova

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekiston ta'lim tizimida dual ta'lim modelini joriy etish jarayoni, uning ahamiyati, rivojlanish tendensiyalari hamda istiqbollari tahlil qilinadi. Shuningdek, ushbu modelning mehnat bozori talablariga mos kadrlar tayyorlashdagi o'rni, amaliyot va nazariyaning integratsiyasi hamda xalqaro tajriba asosida joriy etish mexanizmlari yoritiladi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, kasbiy ta'lim, mehnat bozori, amaliyot, kompetensiya, kadrlar tayyorlash, ta'lim tizimi

Zamonaviy globallashuv sharoitida iqtisodiy rivojlanishning asosiy omillaridan biri — malakali kadrlar tayyorlash tizimining samaradorligidir. Bugungi kunda mehnat bozori faqat nazariy bilimga ega mutaxassislarni emas, balki amaliy ko'nikmalarga ega, tez moslasha oladigan, raqobatbardosh kadrlarga ehtiyoj sezmoqda. Shu bois ta'lim tizimini ishlab chiqarish bilan integratsiyalash zarurati ortib bormoqda.

Dual ta'lim modeli aynan shu muammoni hal etishga qaratilgan innovatsion yondashuv hisoblanadi. Ushbu model ta'lim muassasasi va ishlab chiqarish korxonasida parallel ravishda o'qish va ishlashni nazarda tutadi. Natijada talaba o'qish davomida real ish tajribasiga ega bo'ladi. Dual ta'lim — bu nazariy ta'lim va amaliy faoliyatning uyg'unlashgan shaklidir. Talabalar o'quv muassasasida nazariy bilim oladi, korxonalarda esa amaliy ko'nikmalarni egallaydi. Ushbu tizim Germaniya, Avstriya, Shveytsariya kabi rivojlangan mamlakatlarda keng qo'llaniladi.

Dual ta'limning asosiy afzalliklari:

- Bitiruvchilarning ish bilan ta'minlanish darajasi yuqori bo'ladi
- Nazariya va amaliyot o'rtasidagi uzilish yo'qoladi
- Ish beruvchilar ehtiyojiga mos kadrlar tayyorlanadi

– Yoshlarning kasbga qiziqishi ortadi

Dual ta'limning joriy etilish tendensiyalari. So'nggi yillarda mamlakatda kasbiy ta'lim tizimini modernizatsiya qilish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Kasb-hunar maktablari, kollejlar va texnikumlarda ishlab chiqarish bilan hamkorlikni kuchaytirish, amaliy mashg'ulotlar ulushini oshirish, zamonaviy o'quv ustaxonalari tashkil etish kabi chora-tadbirlar dual ta'lim elementlarini joriy etishga xizmat qilmoqda. Shuningdek, yirik korxonalar bilan hamkorlik shartnomalari tuzilib, talabalar uchun amaliyot bazalari yaratilmoqda. Bu esa ta'lim jarayonini real iqtisodiy ehtiyojlar bilan uyg'unlashtirishga yordam beradi. Xalqaro tajriba va uning ahamiyati. Dual ta'lim tizimi eng muvaffaqiyatli natijalarni Germaniyada ko'rsatgan. Bu mamlakatda yoshlarning katta qismi aynan dual ta'lim orqali kasb egallaydi. Talabalar haftaning bir qismini o'quv muassasasida, qolgan qismini esa korxonada o'tkazadi.

Kelajakda dual ta'lim modelini keng joriy etish quyidagi natijalarga olib kelishi mumkin:

– Mehnat bozori talablariga mos mutaxassislar tayyorlanadi
– Ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi kuchayadi
– Yoshlarning bandlik darajasi oshadi
– Innovatsion iqtisodiyot uchun kadrlar bazasi yaratiladi

Shuningdek, raqamli texnologiyalarni qo'llash orqali dual ta'limni yanada takomillashtirish mumkin. Masofaviy ta'lim platformalari, virtual laboratoriyalar va simulyatsiya dasturlari nazariy bilimlarni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, dual ta'lim modeli zamonaviy ta'lim tizimini rivojlantirishning muhim yo'nalishlaridan biridir. Ushbu model nazariya va amaliyotni uyg'unlashtirish orqali raqobatbardosh, malakali mutaxassislar tayyorlash imkonini beradi. O'zbekistonda dual ta'limni keng joriy etish iqtisodiy taraqqiyot, yoshlar bandligi va ta'lim sifati oshishiga xizmat qiladi.

Kelgusida davlat, ta'lim muassasalari va ish beruvchilar o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish, normativ-huquqiy bazani takomillashtirish hamda xalqaro tajribani chuqur o'rganish dual ta'limning muvaffaqiyatli rivojlanishini ta'minlaydi.

Dual ta'lim tizimi nafaqat ta'lim sohasini, balki mamlakat iqtisodiyotini ham rivojlantirishga xizmat qiladi. Chunki ishlab chiqarish jarayoniga mos kadrlar tayyorlanishi mehnat unumdorligini oshiradi, korxonalar xarajatlarini kamaytiradi va innovatsion faoliyatni jadallashtiradi. O'zbekistonda sanoat, qishloq xo'jaligi, xizmat ko'rsatish, axborot texnologiyalari kabi sohalarning jadal rivojlanishi malakali mutaxassislarga bo'lgan ehtiyojni keskin oshirdi. Shu sababli dual ta'lim modeli strategik ahamiyat kasb etmoqda.

Korxonalar o'z ehtiyojidan kelib chiqib o'quv dasturlarini shakllantirishda ishtirok etadi. Bu esa bitiruvchilarning ish bilan ta'minlanish darajasini sezilarli oshiradi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, dual ta'lim tizimi rivojlangan davlatlarda yoshlar o'rtasidagi ishsizlik darajasi ancha past.

Dual ta'lim samaradorligi ko'p jihatdan o'qituvchilar va ishlab chiqarish ustalarining malakasiga bog'liq. O'qituvchi nafaqat nazariy bilim beruvchi, balki amaliy faoliyatni muvofiqlashtiruvchi mentor vazifasini ham bajaradi. Shu sababli pedagoglarni qayta tayyorlash, ularni zamonaviy ishlab chiqarish bilan tanishtirish muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. — Toshkent, 2020
2. Kasbiy ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi. — Toshkent, 2019.
3. Dual ta'lim tizimi: nazariya va amaliyot. — Toshkent, 2021.

OLIY TA'LIM TIZIMIDA DUAL TA'LIM MEXANIZMLARINI INSTITUTSIONAL RIVOJLANTIRISH VA MEHNAT BOZORI INTEGRATSIYASINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI

ADCHTI, Xitoy tili yo`nalishi 101-guruh talabasi
Sohobiddinova Muhayyoxon Ilyor qizi

Annotatsiya: Maqolada oliy ta'lim tizimida dual ta'lim modelining mazmuni va ahamiyati yoritiladi. Nazariy bilim hamda ishlab chiqarish amaliyotini uyg'unlashtirish masalalari tahlil qilinadi. Xalqaro tajriba va O'zbekistonda amalga oshirilayotgan ta'lim islohotlari asosida dual ta'limning rivojlanish istiqbollari ko'rib chiqiladi. Dual ta'limning raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlashdagi roli ilmiy jihatdan asoslanadi.

Kalit so'zlar: Dual ta'lim, oliy ta'lim, mehnat bozori, amaliy tayyorgarlik, kompetensiya, innovatsion ta'lim, professional rivojlanish, ta'lim integratsiyasi.

Zamonaviy globallashuv sharoitida oliy ta'lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri — mehnat bozori talablariga mos, amaliy ko'nikmalarga ega bo'lgan mutaxassislarni tayyorlashdan iboratdir. An'anaviy ta'lim tizimida nazariy bilimlarning ustuvorligi ko'pincha bitiruvchilarning amaliy faoliyatga tez moslasha olmasligiga sabab bo'lmoqda. Shu bois so'nggi yillarda dual ta'lim modeli ta'lim tizimini modernizatsiya qilishning muhim yo'nalishiga aylandi.

Dual ta'lim — bu ta'lim muassasasi va ishlab chiqarish korxonalari o'rtasidagi hamkorlik asosida tashkil etiladigan, nazariya va amaliyotni uyg'unlashtiruvchi ta'lim shaklidir. Ushbu model orqali talabalar o'qish jarayonidayoq real ish muhitida tajriba orttirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Mehnat bozori va ta'lim tizimi integratsiyasini kuchaytirish zarurati ilmiy adabiyotlarda ham alohida ta'kidlangan.

Dual ta'lim tizimi talabaning bilim olish jarayonini ikki muhit — ta'lim muassasasi va ish beruvchi tashkilotda parallel olib borishga asoslanadi. Bu yondashuv ta'lim samaradorligini oshirish bilan birga, kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiladi. Tadqiqotchilar ta'kidlashicha, ta'lim tizimi iqtisodiy rivojlanish bilan uzviy bog'liq bo'lib, kadrlar tayyorlash sifati mamlakat raqobatbardoshligini belgilovchi omillardan biridir [1].

Kasb-hunar ta'limida innovatsion yondashuvlarni qo'llash orqali talabalar mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarni hal qilish va jamoada ishlash ko'nikmalariga ega bo'lishi mumkin [2]. Dual ta'lim aynan shu kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Dual ta'lim tizimi eng rivojlangan davlatlardan biri Germaniya hisoblanadi. Germaniya tajribasida talabalar haftaning ma'lum kunlarida ta'lim muassasasida nazariy bilim olsa, qolgan vaqtini korxonalarda amaliy faoliyat bilan o'tkazadi. Natijada bitiruvchilarning bandlik darajasi yuqori bo'lib, ish beruvchilar tayyor mutaxassisga ega bo'ladi.

OECD hisobotlarida ham dual ta'lim iqtisodiy barqarorlikni ta'minlovchi muhim mexanizm sifatida baholanadi. Unda ta'lim va ishlab chiqarish o'rtasidagi hamkorlik innovatsion iqtisodiyot uchun zarur kompetensiyalarni rivojlantirishga xizmat qilishi qayd etilgan.

So'nggi yillarda O'zbekistonda professional va oliy ta'lim tizimini modernizatsiya qilish doirasida dual ta'lim elementlari joriy etilmoqda. Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi tomonidan ishlab chiqilgan dasturlar ta'lim jarayoniga ishlab chiqarish amaliyotini keng jalb qilishni nazarda tutadi [3].

Prezident qarorlari va normativ-huquqiy hujjatlarda ham ta'lim tizimini iqtisodiyot ehtiyojlari bilan uyg'unlashtirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Bu esa dual ta'limni rivojlantirish uchun huquqiy asos yaratmoqda.

Dual ta'lim quyidagi afzalliklarga ega:

talabalar real ish tajribasiga ega bo'ladi;

bitiruvchilarning bandlik darajasi oshadi;

ish beruvchi va ta'lim muassasasi o'rtasida hamkorlik mustahkamlanadi;

nazariya va amaliyot o'rtasidagi tafovut kamayadi.

Biroq tizimni joriy etishda ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, korxonalar bilan barqaror hamkorlik mexanizmlarining yetarli darajada shakllanmaganligi, amaliyot rahbarlarining pedagogik tayyorgarligi pastligi hamda baholash mezonlarining yagona tizimi yo'qligi shular jumlasidandir.

Dual ta'limni samarali tashkil etish uchun universitetlarda maxsus koordinatsion bo'limlar tashkil etish, ishlab chiqarish mentorlarini tayyorlash hamda o'quv dasturlarini ish beruvchilar bilan hamkorlikda ishlab chiqish zarur.

Kelajakda dual ta'lim modeli raqamli iqtisodiyot talablariga mos ravishda transformatsiyalashishi kutilmoqda. Raqamli texnologiyalar, masofaviy monitoring va elektron portfoliolar orqali talabalar kompetensiyasini baholash tizimini takomillashtirish mumkin. Bu esa ta'lim sifatini oshirish bilan birga, xalqaro standartlarga mos kadrlar tayyorlash imkonini beradi.

Xulosa qilib aytganda, dual ta'lim modeli oliy ta'lim tizimini modernizatsiya qilishning samarali vositasi hisoblanadi. U nazariy bilim va amaliy faoliyatni uyg'unlashtirish orqali mehnat bozori talablariga mos mutaxassislarni tayyorlashga xizmat qiladi. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, dual ta'lim iqtisodiy rivojlanish va yoshlar bandligini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. O'zbekistonda ushbu tizimni keng joriy etish ta'lim sifati va bitiruvchilarning raqobatbardoshligini sezilarli darajada oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdurahmonov Q.X. Mehnat bozori va ta'lim tizimi integratsiyasi. – Toshkent: Fan nashriyoti, 2020. – 156 b.

2. Usmonov B.Sh. Kasb-hunar ta'limida innovatsion yondashuvlar. – Toshkent: O'qituvchi nashriyoti, 2021. – 184 b.

3. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi rasmiy sayti: www.edu.uz (murojaat qilingan sana: 2024-yil).

STRESSNI BOSHQARISH VA O'QISHGA MOTIVATSIYA YARATISH

Andijon davlat chet tillari instituti
2-mutaxassislik 2-bosqich 14-guruh talabasi
Soibjonova Madina
Ilmiy rahbar: Moydinova Shohida

Annotatsiya: Mazkur maqolada stress tushunchasi, uning o'quv jarayoniga ta'siri hamda stressni boshqarish usullari yoritilgan. Shuningdek, o'qishga motivatsiya yaratish yo'llari va ichki rag'batning ahamiyati tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: stress, motivatsiya, o'qish samaradorligi, vaqtni boshqarish, ichki rag'bat, psixologik barqarorlik.

Bugungi globallashuv va axborot texnologiyalari rivojlangan davrda inson hayoti tezkorlik, raqobat va yuqori natijadorlik bilan chambarchas bog'liq. Ayniqsa, o'quvchilar va talabalar uchun bilim olish jarayoni katta mas'uliyatni talab etadi. Imtihonlar, topshiriqlar, vaqt yetishmovchiligi, ota-ona va jamiyat kutgan natijalar yoshlar ruhiyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Natijada stress yuzaga keladi. Agar stress to'g'ri boshqarilmasa, u o'qishga bo'lgan qiziqishni pasaytirishi, ruhiy va jismoniy salomatlikka salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu bois stressni boshqarish va o'qishga mustahkam motivatsiya yaratish har bir o'quvchi va talaba uchun muhim vazifadir.

Stress — bu organizmning tashqi yoki ichki omillarga javoban yuzaga keladigan fiziologik va psixologik reaksiyasidir. Psixologiyada stressning ikki turi ajratiladi:

1. **Eustress (ijobiy stress)** – insonni faoliyatga undovchi, kuch va energiya beruvchi holat. Masalan, imtihon oldidan biroz hayajonlanish diqqatni jamlashga yordam beradi.
2. **Distress (salbiy stress)** – uzoq davom etadigan va salbiy oqibatlarga olib keladigan zo'riqish.

Uzoq davom etuvchi stress quyidagi muammolarga sabab bo‘lishi mumkin: diqqatning susayishi; xotira bilan bog‘liq qiyinchiliklar; tez jahllanish; uyqu buzilishi; o‘ziga ishonchsizlik va depressiv holatlar. Bunday holatlar o‘qish jarayonida samaradorlikni pasaytiradi va natijalarga salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

Stress o‘quv faoliyatiga bevosita ta’sir qiladi. Kuchli ruhiy zo‘riqish paytida miya ma’lumotni qabul qilish va qayta ishlash jarayonini sustlashtiradi. Natijada: o‘rganilgan ma’lumot tez unutiladi; masalalarni hal qilish qobiliyati pasayadi; qaror qabul qilish qiyinlashadi; imtihon paytida “bloklanish” holati yuz beradi. Shu sababli, stressni nazorat qilish o‘qish samaradorligini oshirishning muhim omili hisoblanadi.

Stressni boshqarishning samarali usullari

1. Vaqtni boshqarish: To‘g‘ri rejalashtirish stressni kamaytiradi. Kunlik va haftalik reja tuzish, ustuvor vazifalarni belgilash ortiqcha shoshilinchlikning oldini oladi. “Pomodoro” usuli (25 daqiqa ishlash, 5 daqiqa dam olish) diqqatni saqlashda samarali hisoblanadi.

2. Jismoniy faollik: Sport, yugurish, suzish yoki oddiy piyoda yurish stress gormonlarini kamaytiradi. Jismoniy harakat endorfin ishlab chiqarishni kuchaytiradi, bu esa kayfiyatni yaxshilaydi.

3. Nafas olish va meditatsiya: Chuqur va sekin nafas olish mashqlari asab tizimini tinchlantiradi. Meditatsiya diqqatni jamlash va ichki xotirjamlikni oshirishga yordam beradi.

4. Sog‘lom turmush tarsi: To‘g‘ri ovqatlanish, yetarli uyqu (kuniga 7–8 soat) va suv ichish organizmning barqaror ishlashini ta’minlaydi.

5. Ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash: Do‘stlar, oila a’zolari yoki ustozlar bilan muloqot qilish stressni kamaytiradi. Muammolarni yolg‘iz hal qilish o‘rniga maslahat so‘rash foydali.

Motivatsiya — bu insonni maqsad sari harakatlantiruvchi ichki yoki tashqi omillar majmuasidir. Motivatsiyaning ikki turi mavjud:

Ichki motivatsiya – qiziqish va shaxsiy rivojlanish istagiga asoslanadi.

Tashqi motivatsiya – baho, mukofot yoki jazodan qochish bilan bog‘liq.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ichki motivatsiya uzoq muddatli natijalarga olib keladi va barqarorroq hisoblanadi.

O‘qishga motivatsiya yaratish strategiyalari

1. Aniq va real maqsad qo‘yish: SMART (aniq, o‘lchanadigan, erishish mumkin bo‘lgan, dolzarb va vaqt bilan chegaralangan) maqsadlar qo‘yish muvaffaqiyat ehtimolini oshiradi.

2. O‘z-o‘zini rag‘batlantirish: Kichik yutuqlarni nishonlash o‘ziga ishonchni mustahkamlaydi.

3. O‘qish muhitini tashkil etish: Tartibli, yorug‘ va tinch joy diqqatni jamlashga yordam beradi.

4. O‘z ustida ishlash va o‘zini rivojlantirish: Kitob o‘qish, seminar va treninglarda qatnashish dunyoqarashni kengaytiradi va yangi maqsadlar sari undaydi.

5. Ijobiy fikrlashni shakllantirish: “Men buni qila olaman” degan ichki ishonch muvaffaqiyatning muhim omilidir.

Stress va motivatsiya o‘zaro bog‘liq jarayonlardir. Me’yoridagi stress insonni harakatga undashi mumkin, ammo ortiqcha stress motivatsiyani pasaytiradi. Shu sababli, stressni boshqarish motivatsiyani mustahkamlashning asosiy shartlaridan biridir.

Stressni boshqarish va o‘qishga motivatsiya yaratish zamonaviy ta’lim jarayonining ajralmas qismidir. To‘g‘ri rejalashtirish, sog‘lom turmush tarzi, ijobiy fikrlash va aniq maqsadlar qo‘yish orqali har bir o‘quvchi o‘z salohiyatini to‘liq namoyon eta oladi. Ruhiy barqarorlik va ichki motivatsiya insonni nafaqat o‘qishda, balki hayotning barcha jabhalarida muvaffaqiyatga yetaklaydi.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. Lazarus, R. S., & Folkman, S. (1984). Stress, Appraisal, and Coping. New York: Springer Publishing Company.

2. Selye, H. (1976). The Stress of Life. New York: McGraw-Hill.

3. Bandura, A. (1997). Self-Efficacy: The Exercise of Control. New York: W.H. Freeman.

OLIY MAKTABLARDA DUAL TA'LIMNI TASHKIL ETISH JARAYONLARI VA KUTILAYOTGAN NATIJALAR

Gulomidinova Mubinaxon Muhammadjon qizi,
Andijon davlat chet tillari instituti talabasi

Annotatsiya. Bugungi kunda oliy ta'lim sohasida zamonaviy bilim va amaliy malakalarga ega bo'lgan kadrlarni tayyorlash muhim vazifalardan biri sanaladi. Shu bois nazariy bilimlardan tashqari amaliy tayyorgarlikni mustahkamlashga yo'naltirilgan dual ta'lim modeli alohida ahamiyatga ega bo'lmoqda.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, mehnat bozori, oliy ta'lim, nazariy bilim, amaliyot, hamkorlik, ta'lim modeli, zamonaviy iqtisodiyot.

Bugungi kunda oliy ta'lim tizimini takomillashtirish va mehnat bozori talablariga mos mutaxassislar tayyorlash dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Zamonaviy iqtisodiyot sharoitida oliy ma'lumotli mutaxassislar nafaqat nazariy bilimlarga, balki amaliy ko'nikmalarga ham ega bo'lishi zarur. Shu nuqtai nazardan dual ta'lim modeli oliy ta'lim tizimining samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi muhim yondashuvlardan biri hisoblanadi.

Dual ta'lim modeli nazariy ta'limni amaliy mashg'ulotlar bilan uyg'unlashtirgan tizim bo'lib, bunda talabalar vaqtining ma'lum qismini oliy ta'lim muassasasida nazariy bilim olishga, qolgan qismini esa korxona va tashkilotlarda amaliy tajriba orttirishga sarflaydi. Ushbu model rivojlangan davlatlarning oliy ta'lim tizimida keng qo'llanilib, talabalarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishda samarali natijalar bermoqda (Schmidt, 2019). Tadqiqotlarga ko'ra, dual ta'lim bitiruvchilarning ishga joylashish imkoniyatlarini oshiradi hamda ularning kasbiy moslashuvini tezlashtiradi (UNESCO, 2021).

Dual ta'limning asosiy afzalliklaridan biri oliy ta'lim muassasalari va ish beruvchilar o'rtasidagi hamkorlikning mustahkamlanishidir. Korxonalar ta'lim jarayonida ishtirok etib, mutaxassislarni tayyorlashda amaliy yordam ko'rsatadi. Natijada talabalar o'qish davomida real ish sharoitlari bilan tanishadi va zarur kasbiy ko'nikmalarni egallaydi. Bundan tashqari, dual ta'lim talabalarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishga hamda innovatsion yondashuvlarni shakllantirishga yordam beradi (Bäumer & Jäger, 2020).

Shu bilan birga, oliy ta'lim tizimida dual ta'limni joriy etish ayrim muammolar bilan bog'liq. Jumladan, moliyaviy resurslarning yetishmasligi, oliy ta'lim muassasalari va korxonalar o'rtasidagi hamkorlikning yetarli darajada yo'lga qo'yilmaganligi hamda dual ta'lim jarayonini samarali boshqarish zarurati muhim masalalardan hisoblanadi. Shuningdek, professor-o'qituvchilar va ishlab chiqarishdagi mentorlarning malakasini oshirish ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Oliy ta'lim tizimida dual ta'limni rivojlantirish uchun oliy ta'lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish, zamonaviy o'quv dasturlarini ishlab chiqish hamda davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini kengaytirish zarur. O'zbekiston Respublikasida oliy ta'lim tizimini modernizatsiya qilish jarayonida dual ta'lim elementlarini joriy etish ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida e'tirof etilmoqda (2022).

Xulosa qilib aytganda, dual ta'lim modeli oliy ta'lim tizimini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega bo'lib, zamonaviy talablarga javob beradigan malakali mutaxassislarni tayyorlash imkonini beradi. Dual ta'limni samarali joriy etish orqali talabalarning kasbiy tayyorgarligi oshadi hamda mehnat bozoriga moslashuvi osonlashadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Schmidt B. (2019). Dual Education: Theory and Practice. Springer.
2. UNESCO (2021). The Future of Vocational Education: Integrating Theory and Practice.

3. Bäumer T., Jäger W. (2020). Innovative Approaches in Vocational Training. Elsevier.

PROFESSIONAL TA'LIM TIZIMIDA NAZARIYA VA AMALIYOT DIALEKTIK BIRLIGI

ADCHTI, Xitoy tili yo`nalishi 101-guruh talabasi
Usubova Zarinaxon G'ayratjon qizi
Ilmiy rahbar: Iminova Shahnoza

Annotatsiya. Professional ta'limda nazariya va amaliyot dialektik birligi kasbiy shakllanishning konseptual asosini tashkil etadi. Nazariy bilim amaliy faoliyat orqali funksional mazmun kasb etib, kompetensiyaviy rivojlanishning ichki mexanizmlarini faollashtiradi. Ta'lim va ishlab chiqarish muhitining integratsiyasi mutaxassisning adaptivligi, refleksiv tafakkuri va innovatsion salohiyatini ta'minlaydi. Ushbu uyg'unlik zamonaviy mehnat bozori sharoitida raqobatbardosh professional subyektni shakllantirishning strategik omili sifatida namoyon bo'ladi.

Kalit so'zlar. nazariya-amaliyot birligi, professional ta'lim, kompetensiyaviy rivojlanish, pedagogik integratsiya, refleksiv tafakkur, innovatsion salohiyat, raqobatbardoshlik

Zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy transformatsiya sharoitida professional ta'lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifa — nazariy bilimni amaliy faoliyat bilan uzviy uyg'unlashtira oladigan, adaptiv va innovatsion tafakkurga ega mutaxassisni shakllantirishdan iborat. Mehnat bozori talablari dinamik ravishda o'zgarib borayotgan bir paytda kasbiy tayyorgarlikning mazmuni va metodologiyasi ham qayta ko'rib chiqilmoqda. Endilikda bilimning o'zi emas, balki uning funksional qiymati, ya'ni real faoliyat jarayonida qo'llanish imkoniyati ustuvor ahamiyat kasb etmoqda.

Professional shakllanish jarayoni nazariya va amaliyotning dialektik birligi asosida kechadi. Nazariy konstruksiyalar kasbiy tafakkurning konseptual poydevorini yaratadi, amaliy faoliyat esa ushbu bilimlarni operatsional darajada mustahkamlaydi va ularni kompetensiyaviy tizimga aylantiradi. Shu bois ta'lim va ishlab chiqarish muhitining integratsiyasi zamonaviy professional ta'limning strategik yo'nalishiga aylanmoqda.

Nazariya va amaliyot o'rtasidagi uzviylikni ta'minlash nafaqat kasbiy malaka shakllanishiga, balki shaxsning refleksiv madaniyati, kreativ fikrlashi va innovatsion salohiyatining rivojlanishiga ham xizmat qiladi. Aynan shu uyg'unlik professional subyektning raqobatbardoshligini belgilovchi asosiy omillardan biri sifatida namoyon bo'ladi.

Professional ta'lim tizimida nazariya va amaliyot dialektik birligi pedagogik va epistemologik nuqtai nazardan konseptual asosga ega. Nazariya kasbiy bilimlarning ilmiy konstruksiyalarini shakllantirsa, amaliyot ushbu bilimlarni operatsional kompetensiyaga aylantiradi. Bu jarayon bir tomondan ta'limning epistemologik funksiyasini ta'minlasa, ikkinchi tomondan ishlab chiqarish jarayonlari bilan uzviy bog'lanish orqali kompetensiyaviy rivojlanishni faollashtiradi.

Metodologik jihatdan, nazariya va amaliyot birligini quyidagi tamoyillar orqali izohlash mumkin:

1. Dialektik uyg'unlik – nazariy bilim va amaliy faoliyat o'zaro uyg'un va doimiy muloqotda bo'lishi, birining rivojlanishi ikkinchisiga ta'sir qilishi.

2. Kompetensiyaviy yondashuv – o'quv jarayonida bilim faqat o'qib o'rganish bilan cheklanmay, amaliy ko'nikmalarni shakllantirish va real ish sharoitida qo'llash imkonini beradi.

3. Integratsiyalashgan o'qitish – ta'limning mazmuni ishlab chiqarish yoki professional faoliyat kontekstida modul va loyihalar orqali uzviy bog'lanadi.

4. Refleksiv **komponent** – nazariya va amaliyotni uyg'unlashtirish jarayonida o'quvchi o'z harakatlarini tahlil qiladi, xatolar va muvaffaqiyatlardan saboq oladi, shaxsiy va kasbiy tafakkurini rivojlantiradi.

Shunday qilib, metodologik asoslar nazariya va amaliyotning bir-birini to'ldirishi va sinergiya hosil qilishi orqali professional ta'lim jarayonining sifat va samaradorligini oshirish imkonini beradi.

Nazariya va amaliyot birligi professional ta'limda kompetensiyaviy rivojlanishning markaziy mexanizmi sifatida xizmat qiladi. Bu yondashuv o'quvchining bilim, ko'nikma va malakalarini bir butun tizim sifatida shakllantirishga imkon beradi, ularni real ish faoliyatida samarali qo'llashga zamin yaratadi va shaxsning adaptivligi, ijodiy tafakkuri hamda innovatsion salohiyatini rivojlantiradi.

Kompetensiyaviy rivojlanish jarayonida nazariy bilimlar kasbning ilmiy asoslarini tashkil etib, amaliy faoliyat orqali ularni funksional ko'nikmalarga aylantiradi; shu bilan birga, o'quvchi o'z harakatlarini tahlil qilib, xatolar va muvaffaqiyatlardan saboq oladi, refleksiv tafakkurini mustahkamlaydi. Bundan tashqari, integratsiyalashgan o'qitish va loyiha faoliyati orqali o'quvchi yangi yechimlar ishlab chiqish, kreativ fikrlash va innovatsion jarayonlarda faol ishtirok etish qobiliyatini rivojlantiradi. Natijada, nazariya va amaliyot uyg'unligi o'quvchida professional subyekt sifatida shakllanishni tezlashtirib, ta'limning samaradorligini oshiradi va raqobatbardosh kadr tayyorlashga xizmat qiladi.

Nazariya va amaliyot birligining pedagogik va kompetensiyaviy asoslarini hisobga olgan holda, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi professional tayyorgarlikning samarali mexanizmi sifatida qaraladi. Bu model o'quvchining bilim va ko'nikmalarini real ish sharoitida sinab ko'rish imkonini beradi, shu bilan birga, nazariy bilimlarning funksional qiymatini kuchaytiradi. Shu tarzda, o'quv jarayoni va ishlab chiqarish muhitining uyg'unlashuvi o'zaro sinergiya hosil qilib, kompetensiyaviy rivojlanish, refleksiv tafakkur va innovatsion salohiyatni mustahkamlaydi.

Integratsiya jarayoni o'quv dasturlarini ishlab chiqarish loyihalari va modul shaklida tashkil etish orqali amalga oshiriladi, bu esa bilim va amaliy ko'nikmalarni real vazifalar bilan bog'laydi, shuningdek o'quvchida ijodiy yondashuv va muammolarni hal qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Shu bilan birga, ishlab chiqarish muhitida faoliyat yuritish o'quvchining adaptivligi va raqobatbardoshligini oshiradi, ta'lim jarayonini ijtimoiy-iqtisodiy kontekst bilan uzviy bog'laydi.

Natijada, nazariya va amaliyotning uzviy integratsiyasi nafaqat kompetensiyaviy rivojlanishni ta'minlaydi, balki mutaxassisni zamonaviy mehnat bozori talablariga moslashtirish, innovatsion tafakkurini rivojlantirish va raqobatbardosh professional subyekt sifatida shakllantirishning strategik yo'nalishiga aylanishini ta'minlaydi.

Ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi, shuningdek, kompetensiyaviy rivojlanish jarayoni o'quvchida professional refleksiya va innovatsion salohiyatni rivojlantirish imkonini beradi. Refleksiv tafakkur o'quvchiga o'z bilim va ko'nikmalarini tahlil qilish, muvaffaqiyat va xatolardan saboq olish, shuningdek shaxsiy-profesional strategiyalarini shakllantirish imkonini beradi. Shu jarayon innovatsion salohiyat bilan chambarchas bog'liq bo'lib, o'quvchining yangi yechimlar yaratish, kreativ fikrlash va zamonaviy professional muammolarni hal qilish qobiliyatini mustahkamlaydi.

Nazariya va amaliyotning dialektik uyg'unligi, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi bilan birlashganda, o'quvchi faqat bilimli emas, balki ijodiy va adaptiv mutaxassis sifatida shakllanadi. Bu esa raqobatbardosh professional subyektni yaratish jarayonining strategik omili bo'lib, kompetensiyaviy rivojlanish, pedagogik integratsiya va innovatsion tafakkurni bir butun tizimda uyg'unlashtiradi. Shu tarzda, professional refleksiya va innovatsion salohiyat zamonaviy mehnat bozori talablariga mos, raqobatbardosh va ijtimoiy-iqtisodiy kontekstga tayyor mutaxassisni shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Professional ta'limning markazida nazariya va amaliyotning uzviy birligi turadi, va aynan shu birlik insonning kasbiy tafakkuri, refleksiv madaniyati va innovatsion salohiyatini shakllantiradi. Kompetensiyaviy rivojlanish jarayoni nazariy bilimni real ish jarayonlariga funksional tarzda tatbiq etish orqali o'quvchining adaptivligi va kreativ tafakkurini faollashtiradi. Shu bilan birga, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi, pedagogik modellashtirish va

loyihalashtirilgan o‘quv faoliyati birlashganda, mutaxassis nafaqat bilimli, balki ijtimoiy-iqtisodiy sharoitga moslashuvchan, raqobatbardosh va innovatsion subyektga aylanadi.

Shuni anglash qiyin bo‘lsa-da, professional ta’lim shunchaki bilim berish emas, balki insonning kelajak kasbini shakllantirish orqali jamiyatni rivojlantirish mexanizmidir. Har bir o‘quvchi nazariya va amaliyot uyg‘unligi orqali o‘zini kashf etadi, yangi yechimlar yaratadi va o‘z kasbining cheksiz imkoniyatlarini ochadi. Shu nuqtai nazardan, professional ta’lim insoniyat taraqqiyotining strategik katalizatori sifatida namoyon bo‘ladi, chunki u nafaqat individual salohiyatni, balki butun jamiyatning innovatsion va raqobatbardosh potensialini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar :

1 Duale Ausbildung va professional ta’lim tizimi – Germaniya va Yevropa tajribalari.

2 Kompetensiyaviy yondashuv – Richard Boyatzis, David McClelland kabi ekspertlarning kompetensiya nazariyalari.

3 Innovatsion va adaptiv kompetensiyalar – zamonaviy ta’lim metodologiyasi va Oliy ta’lim standartlari (CEFR, UNESCO, OECD) tavsiyalari.

YANGI O’ZBEKISTONDA AMALGA OSHIRILGAN IJTIMOIY ISLOHOTLAR

Andijon davlat chet tillari instituti
Koreys tili yo’nalishi 1-bosqich talabasi
Toyirjonova Muslimaxon Nodirjon qizi
Ilmiy maslahatchi: Raupova Mushtariybegim

Annotatsiya :Mazkur maqolada Yangi O‘zbekiston sharoitida amalga oshirilayotgan ijtimoiy islohotlarning mazmun-mohiyati, ularning aholining turmush darajasi va farovonligini oshirishdagi o‘rni; ta’lim, sog‘liqni saqlash, ijtimoiy himoya, bandlikni ta’minlash hamda kambag‘allikni qisqartirish yo‘nalishlarida olib borilgan islohotlar; davlatning inson manfaatlarini ustuvor qo‘yishga qaratilgan siyosati haqida ma’lumot beriladi.

Kalit so’zlar: ”Yo‘l xaritasi”, “Obod qishloq”, Yil mamlakati, ipoteka krediti, ro‘yxatga olish.

O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishganidan so'ng, mamlakatda keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Ushbu islohotlarning turli sohalarda, xususan, ijtimoiy sohada amalga oshirilishi mamlakatning ijtimoiy barqarorligini ta'minlash, fuqarolarining farovonligini oshirish va hayot sifatini yaxshilashga qaratilgan. Prezident Shavkat Mirziyoyevning so'nggi yillarda qabul qilgan farmonlari va qarorlari, ayniqsa, ijtimoiy sohada amalga oshirilayotgan o'zgarishlarning asosiy yo'nalishlarini belgilaydi. Ijtimoiy himoya, ta'lim, sog'liqni saqlash, mehnat bozoridagi islohotlar va gender tengligi kabi masalalar davlat siyosatining asosiy ustuvor yo'nalishlariga aylangan. Xususan, Prezidentning "Ijtimoiy himoya sohasini yanada takomillashtirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" 2017-yil 6-dekabrda imzolagan farmoni, ijtimoiy himoya tizimini yanada takomillashtirish va aholi turmush darajasini yaxshilashga qaratilgan bir qator muhim chora-tadbirlarni o'z ichiga oladi. Ushbu farmon, ayniqsa, kam ta'minlangan oilalar, pensionerlar, nogironlar va boshqa himoyaga muhtoj fuqarolarni qo'llab-quvvatlashni o’z oldiga maqsad qilib qo’ygan. [2.B.130]

Mamlakatimizda yillar davomida turli islohotlar amalga oshirilgan bo’lib, bularning bari O’zbekiston nomini dunyoga tanitish va xalqaro maydonda ma’lum bir o’ringa ega bo’lish maqsadida amalga oshirilgan. Har bir sohadagi diversifikatsiya va modernizatsiya jarayonlari, albatta, o’zining ijobiy natijalarini namoyon etgan holda mamlakatning jahondagi mavqeini oshirishga hamda mamlakatga jahon e’tiborini yanada jalb qilishga sabab bo’ldi. Bu borada O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning 2018-yil 21-sentyabrdagi PF-5544-sonli farmoni bilan 2019-2021-yillarda O’zbekiston Respublikasi innovatsion rivojlanish strategiyasi, uni amalga oshirish bo’yicha “Yo’l xaritasi”, O’zbekiston Respublikasini 2030-yilgacha

innavatsion rivojlantirish maqsadida ko'rsatkichlarining tasdiqlanishi ayni muddao bo'ldi. Strategiyaning bosh maqsadi etib mamlakatning xalqaro maydondagi raqobatbardoshligi darajasi va innovatsion jihatdan taraqqiy etganini belgilovchi asosiy omil sifatida inson kapitalini rivojlantirish ko'rsatilgan bo'lsa, O'zbekiston Respublikasining 2030-yilgacha Global innovatsion indeks reytinggi bo'yicha jahonning 50 ta ilg'or mamlakati qatoriga kirishi esa strategiyaning muhim vazifalaridan biri deb belgilangan.

Mamlakatimizda 2020-yil davomida erishgan natijalarga e'tibor berish asosida uning iqtisodiy jihatdan nechog'lik barqaror ekanligiga guvoh bo'lish mumkin. Zotan barcha sohalardagi ijobiy natijalar qatorida investitsiyalar hajmi sezilarli darajada oshdi, ayniqsa, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar 4,2 milliard dollarni tashkil etib, 2018-yilga nisbatan 3,1 milliard dolllargacha yoki 3,7 barobar o'sdi. Investitsiyalarning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi 37 foizga yetdi.

Mamlakatimizda ilk bor xalqaro kredit reytinggini oldi va jahon moliya bozorida 1milliard dollarlik obligatsiyalarini muvaffaqiyatli joylashtirdi. Iqtisodiy hamkorlik va rivojlanish tashkiloti tomonidan O'zbekistonning kreditga doir tavakkalchilik reytingi oxirgi 10 yilda birinchi marta yaxshilandi.

Qishloq xo'jaligida ilg'or texnologiyalar va klaster tizimi joriy etilmoqda. Tadbirkorlikni keng rivojlantirish va bu soha uchun yangi sharoitlar yaratishga barcha imkoniyatlarimiz safarbar etilmoqda. «Har bir oila — tadbirkor» dasturi doirasida o'z biznesini boshlayotgan oilalarga 5,9 trillion so'm kreditlar ajratildi.

Yangi soliq siyosati doirasida ish haqiga soliq yuki 1,5 barobar kamaytirildi. Natijada rasmiy sektorda ishlayotganlar soni yil davomida 500 ming taga ko'paydi. Qo'shilgan qiymat solig'i stavkasi 20 foizdan 15 foizga tushirildi. Buning hisobiga o'tgan yili soliq to'lovchilar ixtiyorida 2 trillion so'm qoldi. Tadbirkorlar ixtiyorida shuncha mablag' qolishi, o'z navbatida, ularga o'z bizneslarini rivojlantirish uchun juda katta qo'shimcha imkoniyatlar yaratadi. Islohotlar natijasida o'tgan yili 93 mingta yoki 2018 yilga nisbatan qariyb 2 barobar ko'p yangi tadbirkor subyertlari tashkil etildi. Jahon bankining "Biznes yuritish" reytingida 7 pog'ona ko'tarilib, biznesni ro'yxatga olish ko'rsatkichi bo'yicha dunyoning 190 ta davlati orasida 8-o'rinni egalladi.

Mamlakatda tadbirkorlikni rivojlantirishda amalga oshirilgan islohotlar natijasida 5 ming 722 ta davlat, xususiy, ommaviy bo'lmagan tashkil etildi. 2019-yilda mutlaqo yangicha mazmun va shakldagi 4 ta Prezident maktabi, 3 ta ijod maktabi ish boshladi.19 ta yangi oliy ta'lim muassasasi ish boshladi.

Oliy ta'limni rivojlantirishda 19 ta yangi oliy ta'lim muassasasi ochildi. Yurtimizdagi yetakchi xorijiy universitetlar bilan hamkorlikda 141 ta qo'shma ta'lim dasturlarini joriy etish muhim ahamiyat kasb etdi. 2019-yilda oliy ta'lim muassasalariga jami 146 ming 500 nafar talaba qabul qilindi. 2016-yilga nisbatan 2 barobar ko'p talaba o'qishga qabul qilindi.

"Obod qishloq" va "Obod mahlla" dasturlari doirasida 479 ta qishloq va ovulda, shaharlardagi 116 ta mahallada keng ko'lamli qurilish va obodonlashtirish ishlari bajarildi.Bunga 6,1 trillion so'm yoki 2018-yilga nisbatan 1,5 trilllion so'm ko'p mablag' sarflandi. Kam ta'minlangan va uy-joy sharoitini yaxshilashga muhtoj 5 mingdan ortiq oilaga, nogironligi bo'lgan ayollarga ipoteka krediti asosida arzon uy-joy sotib olish uchun 116 milliard so'mdan ziyod boshlang'ich badal to'lab berildi.

Mamlakatimizda muhim iqtisodiy, madaniy va ma'naviy tiklanish jarayoni amalga oshirilmoqda. Shu nuqtai nazardan qaraganda, "Yangi O'zbekiston", "Uchinchi Uyg'onish davri" so'zlari bugungi hayotimizga hamohang va hamohangdir. Bu noyob ijtimoiy hodisa biz uchun yangi istiqbollarni ochadi. Bugun O'zbekiston demokratik o'zgarishlar, ulkan imkoniyatlar va amaliy ishlar mamlakatiga aylangan. Bu jarayon amalga oshirilayotgan islohotlarning eng muhim natijasidir. Zero, maqsadning aniqligi harakatlar samaradorligini ta'minlovchi asosiy omil hisoblanadi. 2017-yilda qabul qilingan Harakatlar strategiyasining mazmun-mohiyati va asosiy strategik maqsad — Yangi O'zbekistonni barpo etish va Uchinchi Uyg'onish davri poydevorini qo'yishdan iborat edi.

Mamlakatimizni 2017-2021-yillarda rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasi doirasida o‘tgan davr mobaynida davlat va jamiyat hayotining barcha sohalarini tubdan isloh etishga qaratilgan 300 ga yaqin qonun, 4 mingdan ziyod O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti qarorlari qabul qilindi. Shuningdek, inson huquqlarini ta’minlash, davlat organlarining hisobdorligi va ochiqligini kuchaytirish hamda fuqarolik jamiyati institutlari, ommaviy axborot vositalarining roli, aholi va jamoat birlashmalarining siyosiy faolligini oshirish bo‘yicha tizimli ishlar amalga oshirildi.

Milliy iqtisodiyotni isloh qilish borasida tashqi savdo, soliq va moliya siyosatini liberallashtirish, tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash va xususiy mulk daxlsizligini kafolatlash, qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini chuqur qayta ishlashni tashkil etish hamda hududlarni jadal rivojlantirishni ta’minlash bo‘yicha ta’sirchan choralar ko‘rildi. Fuqarolarning ijtimoiy himoyasini kuchaytirish va kambag‘allikni qisqartirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishi sifatida belgilanib, aholini yangi ish o‘rinlari va kafolatli daromad manbai, malakali tibbiy va ta’lim xizmatlari, munosib yashash sharoitlari bilan ta’minlash sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarildi. 2017-2021-yillarda amalga oshirilgan islohotlar natijasida mamlakatimizda Yangi O’zbekistonni barpo etishning zarur siyosiy-iqtisodiy va ilmiy- ma’rifiy asoslari yaratildi.

Shuningdek, Vazirlar Mahkamasi kotibiyat va departamentlari rahbarlari boshchiligida 7 ta yo‘nalishda doimiy ishlovchi shtablar tuzilib, vazirlik, idora va hududlar bilan topshiriqlarning kunlik ijrosini tashkillashtiradi.

Ma’muriy va byurokratik to‘siqlarni bartaraf etish, ro‘yxatga olish, litsenziyalash va ruxsat berishga doir tartib-taomillarni soddalashtirish hamda ularning tezkorligini oshirish maqsadida barcha hududlarda 201 ta davlat xizmatlari markazi tashkil etildi. Ushbu markazlar tomonidan 200 ga yaqin davlat xizmatlarini ko‘rsatish yo‘lga qo‘yildi. Davlat organlari va tashkilotlari tomonidan 450 dan ortiq qonunchilik hujjatida belgilangan ayrim turdagi ma’lumot va hujjatlarni aholi hamda tadbirkorlardan talab qilinishi bekor qilindi, ushbu hujjatlarni vakolatli davlat organi tomonidan “Elektron hukumat” platformasi orqali olish tartibi joriy etildi. Shu bilan birga, davlat organlari va tashkilotlarida ochiqlik bo‘yicha amalga oshirilayotgan ishlarning samaradorligi va natijadorligini baholashga qaratilgan “Ochiqlik indeksi” joriy etildi.

So‘nggi yillarda yurtimizda ro’y berayotgan ijtimoiy- iqtisodiy o’zgarishlar davlatimiz rivojlanishiga katta hissa qo’shmoqda.Bu esa Vatan uchun beminnat xizmat qilish tuyg‘usini shakllantiradi. Shuni ishonch bilan aytish mumkinki, butun jahon miqyosida yurtimiz haqida so‘z borganda «Yangi O‘zbekiston» iborasi tilga olinmoqda. Bu esa keyingi yillarda taraqqiyotning mutlaqo yangi bosqichiga qadam qo‘yganimizdan, erishayotgan va erishilishi kutilayotgan ulkan yutuqlarimizdan dalolat beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.Yangi ‘Ozbekiston tarixi: O’quv qo’llanma / O.S.Artikbayev, Ya.A.Turdimuratov. << Zamon poligraf>> nashriyoti -Toshkent, 2023.

2. Innovative academy RSC. Веб-сайт: https://in-academy.uz

3. Янги Ўзбекистоннинг истеъдодли ёшлари. Илмий ишлар тўплами. Тошкент: Таълим нашриёти, 2021.

ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ В ИНКЛЮЗИВНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Андижанский государственный институт
иностранных языков,
докторант Гафурова Дилдорахон Каримовна

Аннотация: Настоящий тезис исследует интеграцию Искусственного Интеллекта (ИИ) в инклюзивное образование, анализируя его потенциал для повышения доступности, персонализации и равенства для разных учащихся, включая тех, кто имеет особые нужды. На основе практических исследований и обзоров, работа обсуждает инструменты на базе

ИИ, такие как адаптивные системы обучения, технологии языковой помощи и поддерживающие устройства, поддерживающие студентов с инвалидностью и языковыми барьерами.

Ключевые слова: Искусственный интеллект, инклюзивное образование, адаптивные системы обучения, поддерживающие технологии, языковые барьеры, специальные нужды, персонализация обучения.

Инклюзивное образование представляет собой подход, направленный на обеспечение равного доступа к обучению для всех учащихся, независимо от их физических, умственных или культурных особенностей. В последние годы Искусственный Интеллект стал мощным инструментом для реализации этой цели, предлагая инновационные решения для персонализации обучения и преодоления барьеров. Согласно систематическому обзору, ИИ способствует повышению вовлеченности и академических результатов у учащихся с особыми нуждами, но также сталкивается с вызовами, такими как инфраструктурные ограничения и этические дилеммы.

ИИ в образовании включает разнообразные инструменты, от адаптивных систем обучения до поддерживающих технологий. Адаптивные платформы, такие как ALEKS или DreamBox, анализируют данные о прогрессе ученика и подстраивают контент под индивидуальные нужды, что особенно полезно для студентов с дислексией или СДВГ. Эти системы используют машинное обучение для предоставления реального времени обратной связи, улучшая навыки чтения и математики.

Другой аспект – языковая помощь. Инструменты вроде Google Translate или Otter.ai обеспечивают реальный перевод и субтитры, помогая преодолевать языковые барьеры в многоязычных классах. В исследованиях показано, что такие технологии повышают участие иммигрантов, хотя точность перевода для редких языков остается проблемой. Инклюзивные технологии обучения для специальных нужд включают распознавание речи (STT/TTS), виртуальную реальность (VR) для развития социальных навыков у детей с аутизмом и роботов для нейроразвивающей поддержки. Например, ИИ-анализ выражений лица помогает наблюдать эмоции у учащихся с АСД, способствуя их интеграции. Теоретические рамки, такие как Модель принятия технологий (TAM2), объясняют почему учителя принимают ИИ, воспринимаемая полезность и простота использования являются ключевыми факторами. В контексте К-12 образования ИИ способствует инклюзивным программам, фокусируясь на принципах идентичности, дизайна и чувства принадлежности. Обзоры показывают, что такие подходы улучшают когнитивные и аффективные исходы, включая уверенность и навыки сотрудничества.

Одно из главных преимуществ это персонализация. ИИ позволяет адаптировать уроки под индивидуальные темпы и стили обучения, снижая фрустрацию у студентов с дефицитом внимания. Исследования демонстрируют рост академической производительности на 30% и вовлеченности на 60%. Для учащихся с инвалидностью ИИ обеспечивает доступность, например, OCR- технологии преобразуют текст в речь для слабовидящих.

ИИ также снижает нагрузку на учителей, автоматизируя оценку и генерацию индивидуальных образовательных планов (IEP). Это позволяет педагогам сосредоточиться на взаимодействие, превращая их в “оркестраторов инклюзии”. В подготовке учителей ИИ, как ChatGPT, помогает критиковать планы уроков, улучшая навыки планирования для инклюзивных классов.

На уровне исходов ИИ способствует социальной справедливости, помогая в ранней диагностике нужд и предотвращая неправильное размещение учащихся. Кейсы из США и ОАЭ показывают рост интеллектуальной вовлеченности и критического мышления у одарённых и нуждающихся студентов.

Несмотря на преимущества, внедрение ИИ сталкивается с недостатками. Инфраструктурные пробелы, например, отсутствие доступа к интернету в развивающихся

регионах, ограничивают равенство. Низкая цифровая грамотность учителей и психологическое сопротивление, неуверенность в собственных возможностях, тормозят принятие.

Этические вопросы включают предвзятость алгоритмов, которая может усугублять неравенство, например, в менее представленных языках и проблемы конфиденциальности данных. Необходимы рамки вроде GDPR для защиты. Кроме того, чрезмерная зависимость от ИИ может ослабить человеческий элемент в образовании.

Исследования показывают нехватку долгосрочных научных обследований и культурно-чувствительных моделей, особенно в неанглоязычных контекстах.

В Китае использование ChatGPT для критики планов уроков повысило навыки педагогов на этапе профессиональной подготовки в создании инклюзивных уроков, особенно с учётом метакогнитивных и эмоциональных аспектов. В Марокко исследование на основе TAM2 показало, что будущие учителя принимают ИИ для работы с СДВГ, если он полезен и прост в использовании.

В Европе и США AI-платформы для языковой поддержки в школах с иммигрантами улучшили вовлеченность, но выявили нужду в обучении учителей. Кейс с VR для АСД демонстрирует рост социальных навыков, подтверждая потенциал ИИ в специальном образовании.

Для успешного внедрения рекомендуется интегрировать цифровую грамотность в подготовку учителей, разрабатывать этические руководства и обеспечивать доступность инструментов. Политики могли бы инвестировать в инфраструктуру и исследования.

В заключении, ИИ трансформирует инклюзивное образование, делая его более эффективным и обеспечивает равными возможностями. Однако успех зависит от баланса между технологиями и человеческим фактором, с фокусом на этику и равенство. Будущие исследования должны сосредоточиться на долгосрочных эффектах и глобальных приложениях.

Список литературы

1. Amouri, H., Haroud, S., Ouchaouka, L., & Saqri, N. (2025). Acceptability of artificial intelligence in inclusive education: a TAM2-based study among preservice teachers. Frontiers in Artificial Intelligence.

2. Fitas, R. (2025). Inclusive education with AI: supporting special needs and tackling language barriers. AI and Ethics.

3. Lee, H., Kim, H., & Yan, W. (2025). Promoting inclusive AI and technology in K-12: A review of context, instructional strategies, and learning outcomes. Computers and Education: Artificial Intelligence.

OLIY TA'LIMDA DUAL TA'LIM MODELINI JORIY ETISHNING INNOVATSION MEXANIZMLARI

Andijon davlat chet tillari instituti talabasi
Sirojidinova Fotimaxon

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekiston oliy ta'lim tizimida dual ta'lim modelini joriy etishning zamonaviy mexanizmlari, bu jarayonning ustunliklari, mavjud muammolar va takomillashtirish istiqbollari yoritilgan. Dual ta'lim modeli talabalarning nazariy bilimlari bilan bir qatorda amaliy ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, hozirgi mehnat bozori talab qilayotgan kompetensiyalarni shakllantirishda muhim o'rin tutadi.

Kalit so'zlar: Dual ta'lim, innovatsion mexanizmlar, oliy ta'lim, mehnat bozori, hamkor korxonalar, raqamlashtirish, mentorlik, kompetensiya, kasbiy tayyorgarlik.

Oliy ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, uni zamonaviy iqtisodiyot talablari bilan uyg'unlashtirish bugungi globallashuv davrining eng muhim vazifalaridan biridir. Mehnat bozorida tezkor o'zgarishlar, yangi kasblar va kompetensiyalar paydo bo'lmoqda, ishlab chiqarish esa yuqori malakali kadrlarni talab etmoqda. An'anaviy ta'lim shakli ko'p hollarda bu ehtiyojni to'liq qondira olmayapti. Shu bois O'zbekiston Respublikasida oliy ta'limda dual ta'lim modelini joriy etish bo'yicha tizimli islohotlar amalga oshirilmoqda.

Dual ta'lim modeli o'qitishning nazariy qismi oliy ta'lim muassasasida, amaliy qismi esa ishlab chiqarish korxonalarida o'tishini nazarda tutadi. Ushbu model Germaniya, Avstriya, Janubiy Koreya kabi davlatlarda yuqori samara bergani bilan tanilgan. O'zbekiston sharoitida uni qo'llash bo'lajak mutaxassisni amaliy jihatdan tayyor, raqobatbardosh, kasbiy malakaga ega qilib yetishtirishga xizmat qiladi.

Maqolada dual ta'limni samarali joriy etishning innovatsion mexanizmlari, amaliyot, mentorlik, raqamli platformalar, korxonalar bilan strategik hamkorlik va monitoring tizimlari ilmiy-metodik asosda ko'rib chiqiladi.

Dual ta'lim modelining mohiyati va afzalliklari. Dual ta'lim — ta'lim va ishlab chiqarishning integratsiyalashgan modeli bo'lib, unda talaba vaqtining kamida 40–50 foizini amaliyotga sarflaydi. Ushbu modelning asosiy ustunliklari quyidagilardan iborat:

1. Amaliy ko'nikmalarni shakllantirish. Talaba real ish sharoitida o'qiydi, amaliy vazifalarni bajaradi, bu esa nazariy bilimlarni chuqurroq o'zlashtirishga yordam beradi.

2. Ish beruvchilar talabiga mos kadr tayyorlash. Korxonalar o'quv jarayoniga bevosita ta'sir qiladi, kompetensiyalar ro'yxatini belgilaydi, ta'lim dasturlarini takomillashtirishda ishtirok etadi.

3. Bitiruvchilarning bandlik darajasi oshadi. Dual ta'lim bitiruvchilarining aksariyati amaliyot o'tgan korxonada ishga qabul qilinadi.

4. Moliya va resurslardan tejamkorlik bilan foydalanish. Talabalar amaliyot vaqtida korxonalar bilan to'g'ridan-to'g'ri ishlashadi, korxona o'zi uchun malakali kadrlarga sarmoya kiritadi.

5. O'qituvchi va mentorlar o'rtasida hamkorlik. Nazariy bilim beruvchi pedagog ishlab chiqarishdagi mentor bilan muntazam muloqotda bo'ladi, natijada ta'lim sifati oshadi. Shu bilan birga, dual ta'limni joriy etishda bir qator muammolar mavjud: metodik tizimning to'liq shakllanmaganligi, korxonalar bilan hamkorlikning yetarli emasligi, moliyaviy mexanizmlarning murakkabligi, mutaxasislar yetishmasligi va raqamlashtirish darajasining pastligi. Ushbu muammolar innovatsion mexanizmlar orqali bartaraf etilishi mumkin.

Dual ta'lim modelini joriy etishning innovatsion mexanizmlari. Ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasining yangi shakllari. A) Klaster yondashuvi. Oliy ta'lim muassasalari, kollejlar, korxonalar va ilmiy markazlar o'zaro yagona klaster sifatida faoliyat yuritishi ta'limning sifatini oshiradi. Klasterlar orqali: korxonalar ehtiyojlari muntazam o'rganiladi, qo'shma o'quv dasturlari yaratiladi, ilmiy-tadqiqot loyihalari ishlab chiqiladi, talabalar uchun amaliyot va ish o'rinlari yaratiladi.

B) Hamkorlikda modullar yaratish. Dual ta'limning eng muhim mexanizmlaridan biri — korxonalar bilan hamkorlikda o'quv modullarini yaratishdir. Bu modullarda: kompetensiyalar ro'yxati, amaliy topshiriqlar, baholash mezonlari, o'quv natijalari aniq belgilanadi.

C) Ish beruvchi bilan qo'shma kafedralar. Korxona o'zining ishlab chiqarish tajribasi asosida oliy o'quv yurtida qo'shma kafedralar ochishi, laboratoriyalar bilan ta'minlashi innovatsion mexanizm sifatida katta samara beradi.

Mentorlik va ustoz-shogird tizimini takomillashtirish. Dual ta'limning muvaffaqiyati ko'p jihatdan mentor — ishlab chiqarishdagi tajribali mutaxassis faoliyatiga bog'liq. Innovatsion mexanizmlar: mentorlarni maxsus sertifikatlash, mentorlar uchun qisqa o'quv dasturlari yaratish, mentor-shogird tizimini raqamlashtirish, mentorlar faoliyatini motivatsiyalash (rag'bat, qo'shimcha to'lovlar), mentorlarning reyting tizimini yaratish. Mentorlik tizimida o'qituvchi — o'quvchi — ish beruvchi o'rtasida tripartit hamkorlik shakli joriy etilishi samaradorlikni oshiradi.

Dual ta'lim jarayonini raqamlashtirish va monitoring. Raqamli texnologiyalar dual ta'lim modelining asosiy harakatlantiruvchi kuchlaridan biridir. A) Elektron monitoring tizimi. Talabaning amaliyot jarayonidagi faoliyatini real vaqt rejimida baholash uchun elektron platforma yaratiladi. Unda: amaliy topshiriqlar, mentor fikrlari, baholash mezonlari, kompetensiya holati, portfoliolar saqlanadi.

B) LMS (Learning Management System) integratsiyasi. Dual ta'lim jarayonini boshqarish uchun LMS tizimi orqali: dars jadvali, amaliyot grafiklari, onlayn darslar, topshiriqlar, hisobotlar yuritiladi.

C) Virtual amaliyot. Sanoat tarmoqlarida ko'pgina ko'nikmalarni virtual muhitda o'rgatish imkonini beruvchi VR texnologiyalar dual ta'lim uchun katta imkoniyat yaratadi, ayniqsa: texnologik xavfi yuqori bo'lgan jarayonlar, murakkab mexanizmlar bilan ishlash, simulyatsiya asosidagi mashg'ulotlar uchun.

O'quv dasturlarini kompetensiya asosida qayta loyihalash. Dual ta'lim modelida o'quv dasturlari quyidagi tamoyillar asosida yangilanadi: mehnat bozori ehtiyojlari asosida kompetensiya xaritasini yaratish, amaliyotga yo'naltirilgan yuqori modul ulushi (40–60%), loyihaviy-ta'lim texnologiyalari, soft skills — kommunikativlik, jamoada ishlash, muammoni hal qilish kabi ko'nikmalarni rivojlantirish. Dual ta'limda baholash jarayoni ham kompetensiyaga asoslanadi: baholash mezonlari aniq, shaffof va ustuvor amaliy natijaga yo'naltirilgan bo'ladi.

Korxonalar bilan hamkorlikni kuchaytirishning zamonaviy mexanizmlari. A) Strategik hamkorlik memorandumlari. Oliy o'quv yurtining bir necha yirik korxonalar bilan uzoq muddatli strategik hamkorlik tuzishi o'quv jarayonini barqaror qiladi.

B) Korxonalar tomonidan ta'lim jarayonini moliyalashtirish. Korxonalar o'z xodimlari sifatida ko'rmoqchi bo'lgan talabalarni qo'llab-quvvatlashi: stipendiyalar, texnika va jihozlar bilan ta'minlash, dual laboratoriyalar tashkil etish.

C) Talabalarni amaliyot davomida ishga qabul qilish. Dual ta'limning innovatsion mexanizmlaridan biri — "amaliyot davomida bandlik" tizimi bo'lib, talaba o'qish jarayonida ishlab, ish haqi oladi.

O'quv jarayonini moslashuvchan tashkil etish. Dual ta'limda dars va amaliyot o'rtasidagi muvozanatni to'g'ri belgilash juda muhim. Innovatsion mexanizmlar: "3+3" modeli (3 oy universitetda, 3 oy korxonada), "Hafta/hafta" modeli (haftaning yarmining ta'lim, yarmining amaliyot), modul-shakllangan ta'lim, o'zgaruvchan grafiklar (shifts). Bu moslashuvchan yondashuv talabaning amaliy va nazariy tayyorgarligini uyg'unlashtiradi.

Dual ta'lim modelini joriy etishdagi muammolar va takliflar. Muammolar - normativ-huquqiy baza to'liq takomillashmagan, hamkor korxonalar bilan tizimli aloqalar yetarli emas, mentor kadrlar yetishmaydi, o'quv rejalari moslashtirilmagan, raqamli platformalar kam, talabalarning amaliyotga moslashuvi sust.

Takliflar - dual ta'lim bo'yicha yagona milliy standart yaratish, dual ta'lim klasterlarini tashkil etish, mentorlar uchun alohida motivatsiya tizimi, raqamli monitoring platformalarini keng joriy etish, korxonalar bilan qo'shma ta'lim dasturlarini yaratish, virtual laboratoriyalar tashkil etish, o'quv dasturlarini kompetensiya asosida yangilash.

Oliy ta'lim tizimida dual ta'lim modelini joriy etish — zamonaviy iqtisodiyot talablaridan kelib chiqqan holda, malakali, kasbiy jihatdan tayyor, amaliy ko'nikmalarga ega kadrlarni tayyorlashning eng samarali yo'llaridan biridir. Dual ta'lim nafaqat talaba, balki ish beruvchi, ta'lim muassasasi va davlat manfaatlariga ham mos keladi.

Innovatsion mexanizmlar — raqamlashtirish, mentorlikni takomillashtirish, klaster yondashuvi, hamkorlikda o'quv dasturlari yaratish, virtual amaliyot texnologiyalari — dual ta'limning samaradorligini oshiradi. O'zbekistonda dual ta'lim tizimi yangi bosqichda bo'lsa-da, uni bosqichma-bosqich keng joriy qilish ta'lim sifatini xalqaro standartlarga yaqinlashtiradi va yoshlarning bandligini ta'minlashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullayev A., To‘xtasinov S. Oliy ta’limda innovatsion o‘qitish texnologiyalari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
2. Jo‘rayev R., Yusupov B. Kasb-hunar ta’limi metodologiyasi. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020.
3. Karimov N. Dual ta’lim tizimi va uni joriy etish mexanizmlari. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2022.

OLIY TA’LIMDA DUAL TA’LIM

Andijon davlat chet tillar instituti talabasi
Ibroximova Muxlisa
Ilmiy rahbar: Qozoqboyeva Dilfuzaxon

Anastasiya. Mazkur tezisda oliy ta’lim tizimida dual ta’lim modelining nazariy asoslari, iqtisodiy ahamiyati hamda mehnat bozori talablariga moslashishdagi roli tahlil qilinadi. Dual ta’limning innovatsion rivojlanish, kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish va yoshlar bandligini ta’minlashdagi o‘rni yoritiladi.

Kalit so‘zlar: dual ta’lim, integratsiya, kompetensiya, mehnat bozori, innovatsion rivojlanish, hamkorlik, kasbiy ta’lim.

Zamonaviy jamiyatda oliy ta’lim tizimining asosiy vazifasi – raqobatbardosh, amaliy ko‘nikmaga ega mutaxassislarni tayyorlashdan iborat. An’anaviy ta’lim modeli asosan nazariy bilim berishga qaratilgan bo‘lsa, bugungi iqtisodiy sharoit amaliy tajribaga ega kadrlarni talab etmoqda.

Shu bois dual ta’lim modeli nazariya va amaliyotni uyg‘unlashtiruvchi samarali tizim sifatida e’tirof etilmoqda. Ushbu model talabaning o‘qish jarayonidayoq ishlab chiqarish muhitiga kirib borishini ta’minlaydi.

Dual ta’limning mazmun-mohiyati

Dual ta’lim – bu ta’lim muassasasi va ish beruvchi o‘rtasidagi hamkorlik asosida tashkil etiladigan, nazariy ta’lim bilan bir qatorda ishlab chiqarish amaliyotini ham o‘z ichiga olgan ta’lim shaklidir.

Mazkur model quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

Nazariya va amaliyot integratsiyasi

Davlat va xususiy sektor hamkorligi

Talabaning ishlab chiqarish jarayonida faol ishtiroki

Natijaga yo‘naltirilgan baholash tizimi

Dual ta’lim jarayonida talaba nafaqat bilim oladi, balki real ish tajribasiga ega bo‘ladi.

Xalqaro tajriba

Dual ta’lim tizimi ayniqsa Germaniyada keng rivojlangan bo‘lib, bu mamlakatda korxonalar va ta’lim muassasalari o‘rtasidagi hamkorlik mustahkam yo‘lga qo‘yilgan. Talabalar haftaning ma’lum kunlari o‘qishsa, qolgan kunlari ishlab chiqarishda faoliyat yuritadilar.

Shuningdek, Shveytsariyada yoshlarning katta qismi aynan dual tizim orqali kasb egallaydi. Janubiy Koreyada esa sanoat korxonalari bilan integratsiyalashgan ta’lim modeli iqtisodiy o‘sish omillaridan biri sifatida qaraladi.

Bu tajribalar dual ta’limning samaradorligini isbotlab bermoqda.

Dual ta’limning afzalliklari

Talabalar uchun:

•Amaliy ko‘nikma va ish tajribasi

•Bandlik kafolatining oshishi

•O‘qish davrida daromad olish imkoniyati

Oliy ta’lim muassasalari uchun:

•O‘quv dasturlarining amaliyotga moslashuvi

•Ish beruvchilar bilan barqaror aloqalar
•Bitiruvchilarning bandlik ko‘rsatkichining oshishi
Korxonalar uchun:
•O‘z ehtiyojiga mos mutaxassis tayyorlash
•Moslashuv xarajatlarining kamayishi
•Mehnat unumdorligining ortishi
Muammolar va ularni hal etish yo‘llari
Dual ta’limni joriy etishda quyidagi muammolar kuzatilishi mumkin:
•Korxonalar sonining yetarli emasligi
•Tajribali mentorlar yetishmasligi
•O‘quv yuklamasining noto‘g‘ri taqsimlanishi

Dual ta’lim oliy ta’lim tizimida nazariya va amaliyotni integratsiyalashning samarali shaklidir. Ushbu model yoshlarning bandligini ta’minlash, mehnat bozori talablariga mos mutaxassislar tayyorlash hamda iqtisodiy rivojlanishni qo‘llab-quvvatlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kelgusida dual ta’limni yanada takomillashtirish orqali innovatsion, raqobatbardosh kadrlar tayyorlash imkoniyati kengayadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1.O‘zbekiston Respublikasi. “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun. – Toshkent: 2020-yil 23-sentabr, O‘RQ-637-son. – 12 b.

2.O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Dual ta’lim tizimini joriy etish to‘g‘risida Qaror. – Toshkent, 2025-yil 16-yanvar, 14-son. – 8 b.

3.Xoliqov A. A. Kasbiy pedagogika. – Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti, 2021. – 2-nashr. – 256 b. (45–52-betlar)

PROFESSIONAL VA KASB HUNAR TA'LIMI TIZIMIDA DUAL TA’LIM:NAZARIY VA AMALIYOT UYG‘UNLIGI

Zakirova Robiya Odil qizi
Andijon davlat chet tillari instituti
Arab tili 3-kurs talabasi
Ilmiy rahbar Numonova M.K.

Annotatsiya. Ushbu ilmiy maqola professional va kasb hunar ta’limi tizimida dual ta’limning nazariy asoslari va amaliyot uyg‘unligini atroflicha tahlil etadi. Maqolada dual ta’limning dolzarbligi, uning asosiy kontseptsiyalari va xalqaro miqyosdagi eng yaxshi amaliyotlar ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: Dual ta’lim, kasbiy ta’lim, amaliyot, nazariya, O‘zbekiston, mehnat bozori, Germaniya, mutaxassis

Zamonaviy jamiyatda mehnat bozorining tobora o‘zgaruvchan talablari professional va kasb hunar ta’limi tizimlarini doimiy ravishda takomillashtirishni talab etmoqda. An’anaviy ta’lim usullari ko‘pincha nazariy bilimlarga ko‘proq urg‘u berib, bitiruvchilarning real ishlab chiqarish sharoitlariga moslashishini qiyinlashtirmoqda. Shu nuqtai nazardan, nazariy bilimlar va amaliy ko‘nikmalarni uzviy bog‘lashga qaratilgan dual ta’lim modeli butun dunyoda dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Dual ta’lim – bu ta’lim muassasasida nazariy bilimlarni o‘zlashtirishni va ishlab chiqarish korxonalarida amaliyot o‘tashni o‘zida mujassam etgan tizimdir. Uning asosiy maqsadi talabalarning bilim va kasbiy ko‘nikmalarini sezilarli darajada oshirish, ularni real hayot stsenariylariga tayyorlashdan iboratdir. Ushbu maqola dual ta’limning professional va kasb hunar ta’limi tizimidagi nazariy va amaliy uyg‘unligini tahlil qilishga, uning O‘zbekiston sharoitida joriy etilishi va rivojlantirilishi istiqbollarini o‘rganishga qaratilgan. Tadqiqotning asosiy vazifalari dual ta’limning nazariy asoslarini, xalqaro tajribalarni, nazariya va amaliyot uyg‘unligini ta’minlash mexanizmlarini, tizimning afzalliklari va qiyinchiliklarini hamda O‘zbekistondagi holatini yoritishdan iborat.

Dual ta’limning nazariy asoslari va kontseptsiyasi Dual ta’lim kontseptsiyasi ta’limning samaradorligini oshirish maqsadida nazariy bilimlar va amaliy ko‘nikmalarni uyg‘unlashtirish g‘oyasiga asoslanadi. Ushbu modelda talaba bir vaqtning o‘zida ham ta’lim muassasasining o‘quv dasturlarini o‘zlashtiradi, ham real ishlab chiqarish sharoitlarida amaliy tajriba orttiradi. Pedagogik nuqtai nazardan, dual ta’lim Jon Dyuyning “tajriba orqali o‘rganish” (experiential learning) nazariyasiga, shuningdek, konstruktivistik yondashuvlarga mos keladi. Bu yerda bilimlar nafaqat passiv qabul qilinadi, balki faol ishtirok etish, muammolarni hal qilish va real vaziyatlarda qo‘llash orqali yaratiladi. Ta’lim muassasasi umumiy nazariy fanlar, fundamental bilimlar va texnologik asoslarni o‘rgatsa, korxona talabaga amaliy ko‘nikmalar, ishlab chiqarish jarayonlari, jamoaviy ishlash va sohaga oid muammolarni hal qilish usullarini o‘rgatadi. Ushbu uyg‘unlik bitiruvchilarning nafaqat diplomli mutaxassis, balki amaliy tajribaga ega bo‘lgan tayyor kadr bo‘lib yetishishini ta’minlaydi. Dual tizimning asosiy tamoyillari quyidagilardir: ta’lim muassasasi va korxona o‘rtasidagi hamkorlik; umumiy o‘quv rejasi va dasturlarni birgalikda ishlab chiqish; o‘quvchilarning maqomlari (talaba va ishchi); ta’lim jarayonida mentorlik va nazoratning mavjudligi; shuningdek, yakuniy baholashda nazariy va amaliy imtihonlarning kombinatsiyasi. Xalqaro tajriba va eng yaxshi amaliyotlar: Dual ta’lim modellari Dual ta’lim butun dunyo bo‘ylab, ayniqsa Germaniya, Avstriya va Shveytsariya kabi mamlakatlarda keng tarqalgan va muvaffaqiyatli qo‘llaniladigan model hisoblanadi. Germaniya dual ta’lim tizimining beshigi sifatida tan olingan bo‘lib, ushbu modelni asrlar davomida takomillashtirib kelgan. Germaniya ta’lim tizimi majburiy bo‘lib, boshlang‘ich va turli xil o‘rta ta’lim yo‘nalishlarini o‘z ichiga oladi, shuningdek, maxsus va kasbiy maktablar ham mavjud. Germaniya modelida o‘quvchilar maktabda haftasiga bir yoki ikki kun nazariy bilim olsalar, qolgan kunlarda shartnoma asosida korxonalarda ishlaydi va amaliy ko‘nikmalarni egallaydilar. Bu tizim bitiruvchilarning ishga joylashishini sezilarli darajada oshiradi va mamlakat iqtisodiyotining yuqori raqobatbardoshligini ta’minlaydi. Germaniyaning kasbiy ta’limi asosan kasb-hunar kollejlari va korxonalar o‘rtasidagi yaqin hamkorlikka asoslangan. Ushbu tizim bitiruvchilarga kasbiy malakalar bilan birga oliy ta’lim malakasini olish imkoniyatini ham beradi, bu esa 1980-yillardan boshlab keng e’tirof etilgan. 2009-2010 yillarga kelib, Germaniyada qariyb 11,7 million talabani qamrab olgan 43 577 ta umumiy va kasb-hunar maktablari mavjud edi. Germaniya tajribasi shuni ko‘rsatadiki, davlat, ta’lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari o‘rtasidagi mustahkam hamkorlik dual ta’limning muvaffaqiyatining asosiy omilidir. Boshqa rivojlangan mamlakatlar ham ushbu modelning afzalliklarini anglab, uni o‘z sharoitlariga moslashtirgan holda joriy etishmoqda. Nazariy va amaliyot uyg'unligini ta'minlash mexanizmlari Nazariya va amaliyot uyg‘unligini ta’minlash dual ta’limning eng muhim jihatidir. Bu jarayon bir nechta asosiy mexanizmlar orqali amalga oshiriladi. Birinchidan, o‘quv dasturlarini birgalikda ishlab chiqish. Ta’lim muassasalari va korxonalar mutaxassislari birgalikda ishchi o‘quv rejalarini va dasturlarini tuzadilar, bu esa nazariy bilimlarni real ishlab

chiqarish talablari bilan moslashtirish imkonini beradi. Ikkinchidan, malakali murabbiylar va amaliyot rahbarlari tizimi. Korxonalarda talabalarga biriktirilgan tajribali mutaxassislar (mentorlar) amaliyot jarayonida ularga yo'l-yo'riq ko'rsatadi, ularning rivojlanishini nazorat qiladi. Oliy o'quv yurtlari esa amaliyot rahbarlari orqali talabalar sharoitini doimiy monitoring qilib boradi. Uchinchidan, baholash tizimining integratsiyasi. Talabalar nafaqat nazariy bilimlari bo'yicha, balki korxonadagi amaliy faoliyati, loyihalari va ko'nikmalari bo'yicha ham baholanadi. Bu esa o'quv jarayonining har ikki komponentiga ham jiddiy yondashishni rag'batlantiradi. To'rtinchidan, huquqiy va me'yoriy asoslarning mavjudligi. Ta'lim muassasasi, korxona va talaba o'rtasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi shartnomalar, nizomlar va qoidalar dual ta'limning samarali ishlashini ta'minlaydi. Masalan, O'zbekiston Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 16-yanvardagi qaroriga binoan, dual ta'limni tashkil etish, nazariy va amaliy mashg'ulotlar muvofiqlashtirilishi hamda oliy ta'lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari o'rtasidagi hamkorlik mexanizmlarini belgilovchi nizom tasdiqlangan. Bu kabi hujjatlar tizimli yondashuvni ta'minlaydi. Dual ta'limning afzalliklari, qiyinchiliklari va rivojlanish omillari Dual ta'lim bir qator muhim afzalliklarga ega. Talabalar uchun bu amaliy tajriba orttirish, ishga joylashish imkoniyatlarini oshirish, ish haqi olish orqali moliyaviy qo'llab-quvvatlash va sohadagi eng so'nggi texnologiyalar bilan tanishish imkoniyatidir. Korxonalar uchun esa bu o'z ehtiyojlariga mos keladigan malakali kadrlar tayyorlash, ishga moslashish xarajatlarini kamaytirish, potentsial xodimlarni oldindan sinab ko'rish va ta'lim jarayoniga o'z hissasini qo'shishdir. Iqtisodiyot uchun esa dual ta'lim mahsulotdorlikni oshirish, ishsizlikni kamaytirish va innovatsiyalarni rag'batlantirishga yordam beradi. Uning asosiy maqsadi talabalarning bilim va kasbiy ko'nikmalarini sezilarli darajada oshirish, ularni real hayot stsenariylariga tayyorlashdan iborat. Bu tizim iqtisodiyotga ham, O'zbekistondagi kengroq ta'lim sektoriga ham ijobiy hissa qo'shadi. Ammo dual ta'limni joriy etishda ba'zi qiyinchiliklar ham mavjud. Bular ta'lim muassasalari va korxonalar o'rtasidagi samarali muvofiqlashtirishni ta'minlash, amaliyot sifatini kafolatlash, talabalar uchun yetarli ish joylari topish, mentorlarni tayyorlash, moliyalashtirish masalalari va tizimni keng miqyosda joriy etishdagi byurokratik to'siqlardir. Tizimning rivojlanish omillari orasida davlatning qat'iy siyosiy qo'llab-quvvatlashi, sanoatning faol ishtiroki, moslashuvchan o'quv dasturlari, sifat kafolati mexanizmlarini doimiy takomillashtirish va xalqaro tajribalarni o'rganish muhim o'rin tutadi. O'zbekiston sharoitida dual ta'limni joriy etish va rivojlantirish istiqbollari O'zbekiston Respublikasi kasb-hunar ta'limi tizimini modernizatsiya qilish va mehnat bozori talablariga mos kadrlar tayyorlash maqsadida dual ta'lim modelini faol joriy etmoqda. O'zbekiston Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 29-martdagi qarori bilan dual ta'limni tashkil etish bo'yicha nizom tasdiqlangan bo'lib, bu hujjat hozirda dual ta'limni amalga oshirishga yo'naltiruvchi rasmiy asos bo'lib xizmat qilmoqda va turli hududlarda faol qo'llanilmoqda. Bu xususida "O'zbek olimi" jurnalida 2024-yil 31-martda chop etilgan "Dual ta'lim nima? Dual ta'lim konsepsiyasi" maqolasida ham ta'kidlangan. Bundan tashqari, O'zbekiston oliy ta'lim tizimida ham dual ta'lim modelini joriy etish rejalashtirilgan. Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 16-yanvardagi qaroriga asosan, "Kasb egasi" tizimi 2025/2026 o'quv yilidan boshlab bosqichma-bosqich joriy etiladi. Dastlabki bosqichda Toshkent to'qimachilik va yengil sanoat institutining 3 va 4-kurs talabalari korxonalarda amaliyot o'taydi. Bu jarayon universitet va amaliyot rahbarlari tomonidan muvofiqlashtiriladi. Talabalarning korxonalardagi faoliyati davomida olgan maoshining 2 million so'mgacha bo'lgan qismini Davlat bandlikka ko'maklashish jamg'armasi qoplab berishi rag'batlantiruvchi omil hisoblanadi. Har yili 1-iyunga qadar ishtirokchi korxonalar ro'yxati e'lon qilinadi va 1-sentyabrga qadar korxona, talaba va universitet o'rtasida shartnomalar tuzilishi shart. Shuningdek, talabalarning ish joyidagi sharoitlarini doimiy monitoring qilish ham belgilangan. O'zbekiston kasb-hunar ta'limi tizimi Germaniya hamkorligida, xususan GIZ loyihasi ko'magida islohotlar va modernizatsiyadan o'tmoqda. Masalan, Boysun tumanidagi 1-son kasb-hunar maktabida "Zamonaviy HR.2024 Trendlari" mavzusida seminar-treninglar o'tkazilib, ishtirokchilarga xalqaro sertifikatlar berilgan. Qashqadaryo viloyati Qarshi shahridagi 10-son maktabda "Career TexVET" loyihasi doirasida kasbga yo'naltirish tadbirlari bo'lib o'tdi, unda talabalar "Sanam" va

"Samarxon-Baraka" korxonalarida o'tkazilgan "Mening 3 kunlik ish tajribalarim" taqdimotlari orqali tikuvchilik va muhandislik sohasidagi amaliy ko'nikmalarini namoyish etishdi. Shayxontohur tumani Politexnika maktabi Modeschule BERLIN vakillari bilan to'qimachilik kasbiy ta'limi bo'yicha ikki tomonlama hamkorlikni kuchaytirish maqsadida uchrashuv o'tkazib, nemis hamkorlari o'zlarining 40 yildan ortiq tajribalari bilan bo'lishdilar. Ushbu tashabbuslar yoshlarni ongli kasb tanlashga undashga qaratilgan. Bu kabi loyihalar va qarorlar O'zbekistonda dual ta'limning nafaqat nazariy asosini yaratib, balki amaliyotda ham mustahkamlanib borayotganini ko'rsatadi. Kelajakda dual ta'lim modelini mamlakatning barcha hududlarida va turli sohalarda kengaytirish, korxonalar bilan hamkorlikni yanada mustahkamlash, ta'lim sifatini oshirish va bitiruvchilarning mehnat bozoridagi raqobatbardoshligini ta'minlash asosiy istiqbolli yo'nalishlardir. Bu esa yuqori malakali ishchi kuchini shakllantirish va iqtisodiy taraqqiyotga erishishga xizmat qiladi.

Professional va kasb hunar ta'limi tizimida dual ta'lim nazariy bilimlar va amaliy ko'nikmalarni uzviy bog'lash orqali yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlashning samarali modelidir. Uning xalqaro tajribasi, ayniqsa Germaniya modelidagi muvaffaqiyatlar, ushbu yondashuvning iqtisodiy va ijtimoiy afzalliklarini yaqqol namoyish etadi. O'zbekiston Respublikasi ham ushbu dolzarb ta'lim tizimini joriy etish va rivojlantirish bo'yicha qator muhim qadamlar tashlamoqda, xususan, tegishli me'yoriy-huquqiy hujjatlarni qabul qilish va xalqaro hamkorlikni kuchaytirish orqali tizimni takomillashtirishga intilmoqda. Dual ta'limning afzalliklari aniq bo'lsa-da, uni keng miqyosda joriy etishda muvofiqlashtirish, sifatni ta'minlash va moliyalashtirish bilan bog'liq qiyinchiliklar mavjud. Shu bois, kelajakda dual ta'limning rivojlanishi uchun hukumatning doimiy qo'llab-quvvatlashi, korxonalarining faol ishtiroki, o'quv dasturlarini muntazam yangilab borish va sifat kafolati mexanizmlarini mustahkamlash muhim ahamiyat kasb etadi. Bu O'zbekistonning mehnat bozoriga tayyor, amaliy ko'nikmalarga ega mutaxassislarni yetkazib berish va mamlakat iqtisodiy salohiyatini oshirish uchun zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Rauner, Felix, and Lars G. Smith, eds. Kasbiy ta'lim va tayyorgarlik bo'yicha qollanma: Germaniya va Yevropadagi rivojlanishlar. Dordrecht: Springer, 2008.

2. Dewey, John. Tajriba va Ta'lim. New York: Macmillan, 1938.

3. Pilz, Matthias. "Kasbiy ta'lim va tayyorlashning turli mamlakatlarda duallashuvi – yo'lga bog'liqlik va innovatsiya o'rtasida." Kasbiy ta'lim va tayyorlash jurnali, vol. 68, no. 1, 2016, pp. 29.

NAZARIYA – BU KASBNING ILMIY ASOSLARI VA TUSHUNCHALARINI O'RGANISH JARAYONI.

Abdixaitova Feruza Jumavoyqiz
Andijon davlat chet tillari instituti,
IF-24-15-guruh talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada professional ta'lim jarayonida nazariya va amaliyotning muhimligi hamda ularning o'zaro bog'liqligi yoritilgan. Nazariy bilimlar talabaning ilmiy dunyoqarashini shakllantirishga xizmat qiladi. Amaliy mashg'ulotlar esa o'rganilgan bilimlarni real hayotda qo'llash ko'nikmasini rivojlantiradi.

Bugungi kunda ta'lim tizimining asosiy vazifalaridan biri – zamonaviy bilim va ko'nikmalarga ega, raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlashdir. Ayniqsa, professional ta'lim jarayonida nazariya va amaliyotning uyg'unligi muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki har bir kasb egasi nafaqat nazariy bilimga, balki amaliy ko'nikmaga ham ega bo'lishi kerak.

Nazariya – bu kasbning ilmiy asoslari va tushunchalarini o'rganish jarayoni. U talabaning dunyoqarashini kengaytiradi, mantiqiy fikrlashga undaydi hamda kasbiy faoliyat uchun zarur bilim poydevorini yaratadi. Masalan, pedagogika yo'nalishida tahsil olayotgan talaba metodika,

psixologiya va grammatika fanlarini chuqur o‘zlashtirishi lozim. Bu bilimlar kelajakdagi faoliyatida to‘g‘ri qaror qabul qilishiga yordam beradi.

Professional ta’limda nazariya va amaliyot bir-biridan ajralmas jarayondir. Nazariya kasbning ilmiy asosini yaratadi, amaliyot esa bu bilimlarni real sharoitda sinab ko‘rish imkonini beradi. Agar talaba nazariyani yaxshi bilsa-yu, lekin uni qo‘llay olmasa – u to‘liq mutaxassis hisoblanmaydi. Aksincha, faqat tajribaga ega bo‘lib, ilmiy asosni bilmasa – kasbiy rivojlanishi cheklanadi.

Shu sababli zamonaviy professional ta’limda “bilim + ko‘nikma + malaka” birligi asosiy tamoyil hisoblanadi.

Hozirgi kunda ko‘plab davlatlarda dual ta’lim tizimi qo‘llanilmoqda. Bu tizimda talaba, haftaning ma’lum kunlari o‘quv muassasasida nazariy bilim oladi;

qolgan kunlari ishlab chiqarish korxonasida yoki amaliyot joyida faoliyat yuritadi.

Bu usul talabaning kasbiy moslashuvini tezlashtiradi va uni mehnat bozoriga tayyorlaydi. Amaliy faoliyat jarayonida talaba mas’uliyatni his qiladi, mustaqil ishlashni o‘rganadi hamda kasbiy tajriba orttiradi.

Pedagogik yo‘nalishdagi talabalar misolida aytganda, ular nazariy o‘rgangan metodika va grammatik bilimlarini amaliyot jarayonida sinab ko‘radilar. Dars o‘tish davomida o‘qitish usullarini qo‘llashni, o‘quvchilar bilan to‘g‘ri munosabat o‘rnatishni va kasbiy mas’uliyatni his qilishni o‘rganadilar.

Amaliyot jarayonida talaba:

- mustaqil ishlashni o‘rganadi;
- muammoli vaziyatlarni hal qilish ko‘nikmasini rivojlantiradi;
- jamoa bilan ishlash tajribasini orttiradi;
- kasbiy mas’uliyatni his qiladi.

Nazariyasiz amaliyot yuzaki bo‘lsa, amaliyotsiz nazariya samarasiz bo‘lishi mumkin. Shu sababli ularning o‘zaro bog‘liqligi professional ta’limning asosiy tamoyillaridan biridir.

Xulosa qilib aytganda, professional ta’lim tizimida nazariya va amaliyotning uyg‘unligi sifatli va raqobatbardosh mutaxassis tayyorlashning asosiy sharti hisoblanadi. Nazariy bilimlar talabaning ilmiy dunyoqarashini, mantiqiy fikrlash qobiliyatini hamda kasbiy asoslarini shakllantiradi. Amaliy mashg‘ulotlar esa olingan bilimlarni real hayotda qo‘llash, mustaqil qaror qabul qilish va kasbiy mas’uliyatni his etish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Bugungi globallashuv va tez o‘zgarayotgan mehnat bozori sharoitida faqat nazariy bilim bilan cheklanib qolish yetarli emas. Zamonaviy mutaxassis chuqur bilim bilan birga amaliy tajriba, muammoli vaziyatlarni hal etish qobiliyati va innovatsion fikrlash ko‘nikmalariga ham ega bo‘lishi lozim.

Shuningdek, dual ta’lim tizimi, innovatsion pedagogik texnologiyalar va ishlab chiqarish amaliyotini keng yo‘lga qo‘yish orqali talabalarning kasbiy tayyorgarligi yanada mustahkamlanadi. Bu esa bitiruvchilarning mehnat bozorida o‘z o‘rnini topishiga va kasbiy faoliyatda muvaffaqiyat qozonishiga yordam beradi.

Demak, professional ta’limda nazariya va amaliyot bir-birini to‘ldiruvchi, uzviy bog‘liq va ajralmas jarayondir. Ularning samarali uyg‘unligi ta’lim sifatini oshiradi hamda malakali kadrlar tayyorlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. To‘xtaxodjayeva M. Pedagogika. – Toshkent: O‘zbekiston, 2016.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
3. O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi rasmiy sayti. – Elektron resurs: https://edu.uz

DUAL TA’LIM TIZIMI: NAZARIYA VA AMALIYOT INTEGRATSIYASINING PEDAGOGIK ASOSLARI

Boronova Ruxshonaxon Alijon qizi
Andijon davlat chet tillari instituti
IFOMT 2-kurs 207-guruh talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada dual ta'lim tizimining nazariy asoslari hamda ta'lim va ishlab chiqarish jarayonlari integratsiyasining pedagogik mexanizmlari tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi dual ta'lim modelining kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishdagi o'rni va samaradorligini aniqlashdan iborat. Ilmiy manbalar tahlili, taqqoslama metod va pedagogik umumlashtirish usullaridan foydalanildi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, kasbiy kompetensiya, nazariya va amaliyot integratsiyasi, professional ta'lim, pedagogik mexanizm, mehnat bozori.

Zamonaviy mehnat bozori sharoitida professional ta'lim tizimidan yuqori malakali, amaliy ko'nikmaga ega, moslashuvchan va raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlash talab etilmoqda. An'anaviy ta'lim modeli ko'proq nazariy bilim berishga yo'naltirilgan bo'lib, amaliyot bilan uzviy bog'lanmaganligi sababli bitiruvchilarning ishlab chiqarish jarayoniga moslashuvi qiyinlashmoqda. Shu sababli ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasiga asoslangan dual ta'lim modeli dolzarb pedagogik yo'nalish sifatida shakllanmoqda. Dual ta'lim tizimi ta'lim muassasasi va ishlab chiqarish korxonasi hamkorligiga asoslanadi. Unda talaba vaqtining ma'lum qismi nazariy bilim olishga, qolgan qismi esa korxonada amaliy faoliyatga yo'naltiriladi. Bunday yondashuv kompetensiyaviy model asosida kasbiy tayyorgarlikni ta'minlaydi. Dual ta'lim konsepsiyasi Yevropa mamlakatlari, xususan Germaniya tajribasida keng qo'llanilgan. Ilmiy manbalarda dual modelning asosiy prinsiplari sifatida integrativlik, hamkorlik, kompetensiyaviylik va amaliy yo'naltirilganlik qayd etiladi. Tadqiqot metodlari ilmiy-pedagogik adabiyotlar tahlil taqqoslama tahlil (an'anaviy va dual model) pedagogik umumlashtirish, tizimli yondashuvlar hisoblanadi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, dual ta'lim modelida:

1. Talabalarning kasbiy kompetensiyalari tezroq shakllanadi.
2. Amaliy ko'nikmalar nazariy bilimlar bilan uyg'unlashadi.
3. Ish beruvchilar bilan hamkorlik kuchayadi.
4. Bitiruvchilarning bandlik darajasi oshadi.

Nazariya va amaliyot integratsiyasi quyidagi pedagogik mexanizmlar orqali ta'minlanadi: o'quv rejalarning korxona talablari asosida tuzilishi, mentorlik tizimi, ish joyida baholash mexanizmi hamda amaliy topshiriqlarga asoslangan o'qitish

Shu bilan birga, dual tizimni joriy etishda infratuzilma, huquqiy baza va korxonalar bilan barqaror hamkorlik muhim ahamiyatga ega.

Dual ta'lim tizimi nazariya va amaliyot integratsiyasining samarali pedagogik modeli hisoblanadi. U professional ta'lim sifatini oshirish, mehnat bozoriga mos mutaxassislar tayyorlash va talabalar kompetensiyasini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Tizimni samarali joriy etish uchun ta'lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari o'rtasida mustahkam hamkorlik mexanizmlarini ishlab chiqish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Euler D. Germany's Dual Vocational Training System. Springer; 2013.
2. Deissinger T. Dual system of vocational education and training in Germany. J Voc Educ Train. 2015.
3. OECD. Work-based learning in vocational education. Paris; 2018.

IMPLEMENTATION OF THE DUAL EDUCATION MODEL IN UZBEKISTAN: TRENDS AND PROSPECTS

Andijan State Institute of Foreign Languages
Student of Group 202: Buvaqo'ziyeva Zulxumor

Abstract. This article examines the introduction of the dual education model in Uzbekistan, focusing on its current trends and future prospects. Dual education, which combines theoretical instruction in educational institutions with practical training in the workplace, is considered an effective approach to improving the quality of vocational and professional education.

Keywords: dual education model, vocational education, work-based learning, education reform in Uzbekistan, public–private partnership, labor market demands, professional competencies, skills development, higher education, economic development.

In the context of rapid globalization and technological advancement, the modernization of the education system has become a strategic priority for many countries. One of the most effective approaches to aligning education with labor market demands is the dual education model. This system, which integrates theoretical instruction in educational institutions with practical training in enterprises, has proven successful in several developed countries, particularly in Germany.

In recent years, Uzbekistan has been actively reforming its education system to improve the quality of vocational training and enhance youth employment opportunities. The introduction of the dual education model represents an important step toward strengthening cooperation between educational institutions and industry, ensuring that graduates acquire both theoretical knowledge and practical skills. This reform is closely linked to the country's broader socio-economic development strategy and its efforts to create a competitive workforce capable of meeting modern market requirements.

The implementation of the dual education model in Uzbekistan reflects a shift from traditional teaching methods toward practice-oriented learning. However, this process also presents certain challenges, including institutional readiness, employer engagement, and regulatory support. Therefore, it is essential to analyze the current trends in the development of dual education in Uzbekistan and evaluate its future prospects.

This article aims to examine the implementation process of the dual education model in Uzbekistan, identify key trends, and assess its potential impact on the national education system and labor market development.

The implementation of the dual education model in Uzbekistan plays an important role in improving vocational training and increasing youth employment. This system, widely known for its success in Germany, combines theoretical education in schools with practical training in enterprises. By introducing this model, Uzbekistan aims to reduce the gap between education and the labor market.

In recent years, cooperation between educational institutions and employers has been strengthened. Students now have more opportunities to gain practical experience while studying, which helps them develop professional skills and adapt to real working conditions. Although some challenges remain, such as enterprise readiness and coordination issues, the dual education system has strong potential to enhance workforce quality and support the country's economic development.

The dual education model is most closely associated with Germany, where it has been successfully implemented for decades and is considered one of the key factors behind the country's low youth unemployment rate and strong industrial base. In the German system, students spend part of the week in vocational schools and the remaining time in companies, where they receive hands-on training under qualified mentors. Inspired by such practices, many countries, including Uzbekistan, are gradually adapting similar systems.

Uzbekistan has also introduced legislative acts and government resolutions to support dual education. Technical schools and colleges are partnering with private enterprises to create structured training programs that combine classroom instruction with real production experience.

Pilot projects in sectors such as manufacturing, construction, agriculture, and IT are being tested to refine cooperation mechanisms before nationwide expansion.

Current trends include the strengthening of public–private partnerships, integration of digital technologies, attention to quality assurance, and regional expansion to ensure broader access to vocational training. Despite these developments, challenges such as enterprise readiness, regulatory coordination, and public perception of vocational education remain. Nevertheless, if effectively managed, dual education can significantly enhance workforce quality, reduce youth unemployment, and support Uzbekistan's socio-economic development.

In conclusion, the implementation of the dual education model in Uzbekistan represents a strategic reform aimed at modernizing vocational education and strengthening the connection between education and the labor market. By combining theoretical instruction with practical training, the system contributes to the development of skilled specialists who are better prepared for real working conditions.

Although certain challenges remain, including the need for stronger institutional coordination and greater involvement of enterprises, ongoing reforms demonstrate positive progress. Drawing inspiration from successful international experience, particularly from Germany, Uzbekistan has laid the foundation for a more practice-oriented and competitive education system.

Overall, the dual education model holds strong potential to enhance youth employment, improve workforce quality, and support sustainable socio-economic development in the country.

References

1. Ministry of Employment and Labor Relations of the Republic of Uzbekistan. (2021). Development of vocational education in Uzbekistan. Tashkent: Government Press.

2. Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan. (2020). Resolution No. 638 on the introduction of the dual education system in vocational institutions. Tashkent.

3. UNESCO. (2016). Strategy for Technical and Vocational Education and Training (TVET) 2016–2021. Paris: UNESCO Publishing.

CHET TILLARINI O‘QITISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR VA JAHON TAJRIBASI

Andijon Davlat Chet Tillari
arab tili yo‘nalishi 302-guruh talabasi
Turg‘unova Zahroxon Zoxirjon qizi
Ilmiy rahbar Nilufarxon Murxanova

Annotatsiya: Ushbu maqola chet tillarini o'qitishda qo'llanilayotgan innovatsion yondashuvlar va jahon tajribasini o'rganadi. Maqolada texnologiyalardan foydalanish, muloqotga asoslangan o'qitish, loyiha asosidagi o'rganish va shaxsiy o'rganish kabi zamonaviy usullar tahlil qilinadi. Shuningdek, Kanada,Finlyandiya va Janubiy Koreya kabi mamlakatlarning til o'qitishdagi muvaffaqiyatli tajribalari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: chet tillarini o'qitish, innovatsion yondashuvlar, jahon tajribasi, texnologiya, muloqotga asoslangan o'qitish, loyiha asosidagi o'rganish, shaxsiy o'rganish.

Globalizatsiya davrida chet tillarini o'rganish har qachongidan ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Dunyo miqyosida muloqot qilish, xalqaro hamkorlikni rivojlantirish va madaniy almashinuvni kuchaytirish uchun chet tillarini bilish zarur. Shuning uchun ham chet tillarini o'qitishda innovatsion yondashuvlar va jahon tajribasini o'rganish dolzarb masalalardan biridir.

1. Innovatsion yondashuvlar:

Texnologiyadan foydalanish:

Zamonaviy texnologiyalar chet tillarini o'rganishni yanada interaktiv, qiziqarli va samarali qiladi.Mobil ilovalar (Duolingo, Babbel, Memrise) o'yinlashtirilgan o'rganish orqali so'z

boyligini oshirish, grammatikani o'rganish va talaffuzni yaxshilashga yordam beradi.Onlayn platformalar (Coursera, edX, YouTube) turli xil o'quv materiallari, video darslar va interaktiv mashqlarni taqdim etadi.Virtual reallik (VR) o'quvchilarga o'rganilayotgan til muhitiga tushib qolishga va amaliy ko'nikmalarini rivojlantirishga imkon beradi.

Muloqotga asoslangan o'qitish:

Bu yondashuv til o'rganuvchilari haqiqiy hayotiy vaziyatlarda muloqot qilishlariga e'tibor qaratadi.Sinf mashg'ulotlari suhbatlar, rol o'yinlari, guruh loyihalari va munozaralar kabi interaktiv faoliyatlarni o'z ichiga oladi. O'quvchilar tilni grammatik qoidalarini yodlash o'rniga, uni amalda qo'llash orqali o'rganadilar.

Loyiha asosidagi o'rganish:

O'quvchilar ma'lum bir tilni o'rganish uchun loyihalarda ishtirok etadilar.Masalan, ular chet tilida taqdimot tayyorlashlari, qisqa film suratga olishlari, veb-sayt yaratishlari yoki tadqiqot loyihasini amalga oshirishlari mumkin.Loyiha asosidagi o'rganish o'quvchilarning mustaqil o'rganish, tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Shaxsiy o'rganish:

O'qituvchilar har bir o'quvchining ehtiyojlari, qiziqishlari va o'rganish uslublariga moslashtirilgan o'quv dasturlarini yaratadilar.Bu o'quvchilarga o'z tezligida o'rganish va o'zlariga qiziqarli bo'lgan mavzularga e'tibor qaratish imkonini beradi.Shaxsiy o'rganish o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi va ularning o'z-o'zini o'rganish qobiliyatini rivojlantiradi.

Kanadada maktab ta'limi uch bosqich: 1–6-sinf – boshlang'ich, 7–9 – o'rta hamda 10–12 – yuqori sinfga bo'linadi. Boshlang'ichda bola unchalik zo'riqmay, emin-erkin o'qisa-da, o'rta va yuqori sinflarga borib haqiqiy "jang" boshlanadi – maktabdagi baho va ko'rsatkichlariga qarab ertaga universitet, institutga kira oladi. Aynan oxirgi uch yil –10–12-sinflardagi natija kelajakda muhim rol o'ynaydi. Chunki Kanada maktablarini tamomlagan o'quvchi oliy ta'limni davom ettirish uchun O'zbekistondagidek repetitorda tayyorlanib, alohida imtihon topshirmaydi. Maktabdagi bahosi, reytingi va volontyorlik ishlari talaba bo'lish-bo'lmasligini belgilaydi.Ta'lim tizimida yagona darslik, ikki yilda bir yangilanadigan kitoblar degan tushuncha yo'q. Har bir o'qituvchi tanlagan metodi va provinsial o'quv dasturiga qarab tarqatma materiallar bilan mashg'ulot o'tadi. O'qituvchi o'quvchidan hamisha "nega, nima uchun, nega bunday, qanday qilib?" degan savollarni ko'proq berishini so'raydi.U yerda forma emas,bilim biamchi!Maktab formasi yo'q.Hamma o'zi qulay bo'lgan kiyimda kelaveradi.

Finlyandiyada ta'limning asosiy maqsadi — ijtimoiy kelib chiqishidan qat'i nazar barcha bolalar uchun sifatli ta'lim xizmatlaridan foydalanish imkoniyatini ta'minlash, ularni jamiyatning faol fuqarolari sifatida voyaga yetkazish va mustaqil hayotga tayyorlashdan iborat. Mamlakatda bepul maktabgacha ta'lim va umumiy o'rta ta'lim barcha uchun kafolatlangan.Finlyandiya ta'lim tizimi barcha uchun teng ta'lim imkoniyatlarini taklif etishga qaratilgan.Undan tashqari,hukumat o'quvchilar va o'qituvchilarning sog'ligiga katta e'tibor qaratadi.O'qituvchilar faoliyati baholanmaydi, tekshiruvlardan o'tkazilmaydi. Ya'ni o'qituvchilarga hisobdorlik emas, mas'uliyat yuklanadi. O'qituvchilar tayyorlash tizimining uzluksizligi va sifati sababli faoliyatlari davomida ularga erkinlik: o'qitish usullari va o'quv materiallarini milliy va mahalliy darajadagi o'quv dasturlari asosida mustaqil tanlash huquqi beriladi.

Janubiy Koreyada ingliz tilini o'rganishga katta e'tibor beriladi.Ko'pgina o'quvchilar xususiy til kurslariga qatnashadi va xorijda o'qish imkoniyatlaridan foydalanadilar.Janubiy Koreya ta'lim tizimi til o'rganishda raqobatbardosh muhitni yaratadi.Davlat ma'muriy organlari bolaning dastlabki yillaridan to o'rta maktabdagi so'nggi yiligacha butun o'quv jarayonini aniq shakllantiradi va nazorat qiladi. Matematikaga, koreys va ingliz tillariga, aniq fanlarga va jamiyat fanlariga ustunlik beriladi. Jismoniy tarbiya shunga o'xshash e'tiborga ega emas, chunki u ta'lim mavzusi deb hisoblanmaydi, natijada ko'plab maktablarda tegishli sport anjomlari yo'q. Janubiy Koreya boshlang'ich maktablardan universitetlargacha bo'lgan barcha ta'lim muassasalarida yuqori tezlikdagi Internetga kirishni ta'minlagan birinchi mamlakat bo'ldi

Hukumat tomonidan jami 53 ta chet tilini o'rgatish bo'yicha o'rta muddatli reja ishlab chiqilgan. Ushbu tillar hozirda keng tarqalmagan bo'lsada, davlatlararo munosabatlarda muhim o'rin tutadi.

Onlayn darslarni tashkillashtirishga malakali chet tili o'qituvchilari jalb etilib, ular boshlang'ich, o'rta va yuqori sinf maktab o'quvchilariga ta'lim berishadi.Shuningdek, K-MOOC onlayn ta'lim dasturi doirasida 2026 yilgacha o'quv kurslari sonini 21 tadan 60 tagacha ko'paytirish rejalashtirilmoqda.

O'zbekistonda ham chet tillarini o'qitishga katta e'tibor berilmoqda.Prezidentning tegishli qarorlari asosida maktab va universitetlarda chet tillarini o'qitish sifatini oshirishga qaratilgan islohotlar amalga oshirilmoqda.O'qituvchilarning malakasini oshirish va yangi o'quv materiallarini ishlab chiqish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.Chet tillarni o'rganish uchun ko'plab o'quv markazlari tashkil etilgan.O'zbekistonning kelajak avlodini jahon miqyosida raqobatbardosh qilish uchun chet tillarini o'rganish muhim ahamiyatga ega.

Ushbu maqola chet tillarini o'qitishdagi innovatsion usullar va jahon tajribasini ko'rib chiqdi. Texnologiyalar, muloqotga asoslangan va loyiha asosidagi o'qitish, shuningdek shaxsiy o'rganish zamonaviy tendentsiyalardir. Kanada,Finlyandiya va Janubiy Koreya kabi mamlakatlar tajribasi muvaffaqiyatli til o'qitishning muhim jihatlarini ko'rsatadi. O'zbekistonda ham bu sohada e'tibor kuchaymoqda. Kelgusida jahon tajribasini o'rganish va innovatsiyalarni joriy etish orqali chet tillarini o'qitish sifatini oshirish, yosh avlodning raqobatbardoshligini ta'minlash muhimdir. Chet tillariga investitsiya - kelajakka sarmoyadir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.Brown, H. D. (2007). Principles of language learning and teaching. Pearson ESL.

2.Dörnyei, Z. (2009). The psychology of second language acquisition. Oxford university press

3.PQ-5117-son qarori (2021) / PQ-1875-son qarori (2012)..

CHET TILLARI (INGLIZ TILI VA ARAB TILI) NI O‘QITISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR VA TAJRIBALAR.

Andijon davlat chet tillari instituti.
arab tili yo‘nalishi 302-guruh talabasi
Arifjonova Muxlisa Maripjon qizi
Ilmiy rahbar Nilufarxon Murxanova

Annotatsiya. Ushbu maqolada chet tillarini (arab va ingliz tillarini) innovatsion texnologiyalar va tajribalar orqali o‘qitish masalalari tahlil qilinadi. Zamonaviy ta’lim tizimida texnologik vositalardan foydalanish, interfaol metodlar, sun’iy intellekt va raqamli resurslarning o‘quv jarayoniga ta’siri ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar. Chet tillarini o‘qitish, innovatsion texnologiyalar, pedagogik tajribalar, interfaol metodlar, sun’iy intellekt, raqamli ta’lim.

Chet tillarini o‘qitishda innovatsion texnologiyalarning ahamiyati yildan yilga ortib bormoqda. Zamonaviy ta’lim tizimida faqatgina an’anaviy ustoz va shunchaki doska kabi dars uslublariga tayanib qolmay, balki texnologiyalarning imkoniyatlaridan keng foydalanishga harakat qilinmoqda. Ushbu maqolada chet tillarini samarali o‘qitish uchun innovatsion texnologiyalar va ilg‘or pedagogik tajribalar tahlil qilinadi.

So‘nggi yillarda sun’iy intellektga asoslangan ta’lim dasturlari til o‘rganish jarayonini osonlashtirmoqda. "Til o‘rganishda texnologiyalardan foydalanish individual o‘rganish tezligini optimallashtiradi va o‘quvchilarning faolligini oshiradi". Shu sababli Duolingo va Rosetta Stone kabi platformalar o‘quvchilarga individual yondashuv va adabtiv ta’lim imkoniyatini taklf qiladi. Bundan tashqari bu kabi platformalarni sinfxonaga olib kirish bilan o‘quvchilarda bo‘lgan darsga qiziqishni yo‘qotish kabi holatlarni oldi olinishi mumkin.

"Interfaol o'qitish o'quvchilarning tahliliy va ijodiy fikrlash qobiliyatini oshirib, ularning til ko'nikmalarini tezroq shakllantirishga yordam beradi". Interfaol ta'lim chet tillarini o'rganishda samarali usullardan biri bo'lib, bu metod o'quvchilarning faol ishtirokini talab qiladi. Ushbu metodlar o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasida faol muloqot va hamkorlikni ta'minlaydi. Asosiy interfaol ta'lim metodlari – aqliy hujum (brainstorming), munozara (debate), klaster (cluster), holatlarni tahlil qilish (case study), savol-javob (socratic method). Bu metodlar o'quvchilarni passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantiradi va ularning tanqidiy fikrlashini, ijodkorligini hamda muloqot qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Gamifikatsiya va motivatsiyani oshirish. O'quvchilarni rag'batlantirishda o'yin elementlaridan foydalanish samarali hisoblanadi. "O'quv jarayoniga o'yin elementlarini kiritish o'quvchilarning qiziqishini oshiradi va ularning maqsadga intiluvchanligini kuchaytiradi". Duolingo va Quizlet kabi platformalar gamifikatsiya elementlari yordamida o'quvchilarning qiziqishini oshiradi.

Ko'pkanallik o'qitish va multimediadan foydalanish. Video darslar, audiomateriallar va vizual resurslar til o'rganish jarayonida samaradorlikni oshiradi. Shuningdek, bunday uslub va haqiqiy materiallar bilan o'quvchi chet tilini huddi o'rganayotgan tilining tub xalqi kabi o'rganishi mumkin. "Tilni o'rganishda multimediadan foydalanish o'quvchilarning eshitish va ko'rish orqali qabul qilish jarayonini optimallashtiradi".

Tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, innovatsion texnologiyalar va ilg'or pedagogik metodlardan foydalanish o'quvchilarning chet tillarini o'rganish samaradorligini oshiradi.

Sun'iy intellekt asosida moslashtirilgan ta'lim dasturlari individual yondashuvni ta'minlasa, interfaol metodlar o'quvchilarning bilimini mustahkamlaydi.

Chet tillarini o'qitishda innovatsion texnologiyalar va ilg'or pedagogik tajribalar o'quv jarayonining samaradorligini oshiradi. Sun'iy intellektga asoslangan platformalar, interfaol metodlar va gamifikatsiya elementlari o'quvchilarning til ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Individual yondashuv va multimediadan foydalanish til o'rganish jarayonini yanada qulay va samarali qiladi. Zamonaviy texnologiyalarning o'quv jarayoniga integratsiyasi o'quvchilarning motivatsiyasini oshirib, bilimlarni chuqurroq o'zlashtirishga yordam beradi. Shuning uchun ta'lim muassasalari va o'qituvchilar an'anaviy usullar bilan birga innovatsion texnologiyalardan ham faol foydalanishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Braun, H.D., 2001. Prinsiplar bo'yicha o'qitish: Til pedagogikasiga interaktiv yondashuv. 2-nashr. Nyu-York: Longman.

2. Dörnyei, Z., 2005. Til o'rganuvchining psixologiyasi: ikkinchi tilni o'zlashtirishdagi individual farqlar. Mahwah, NJ: Lourens Erlbaum.

3. Harmer, J., 2007. Ingliz tilini o'qitish amaliyoti. 4-nashr. Xarlou: Pearson ta'limi.

DUAL APPROACH IN PRESCHOOL EDUCATION: THEORETICAL FOUNDATIONS, PRACTICAL IMPLEMENTATION AND DEVELOPMENT PROSPECTS

Siddiqova Mahbuba
3rd year student
Andijan State Institute of Foreign Languages

Abstract. This article analyzes the dual approach in preschool education as a modern and effective model of teacher preparation. The research examines theoretical foundations, practical implementation mechanisms and future development prospects of dual education in the context of improving early childhood education quality.

Keywords. Dual education, preschool education, competency-based approach, teacher training, professional practice, mentorship, innovation.

Preschool education plays a fundamental role in shaping a child's intellectual, emotional and social development. In modern educational reforms, special attention is given to improving the quality of teacher preparation. Traditional higher education models often focus mainly on theoretical instruction, which may not fully prepare graduates for real professional challenges. The dual approach represents an innovative model that combines academic study with continuous practical training in preschool institutions.

Theoretical Foundations of the Dual Approach

The dual approach is based on competency-based education theory and constructivist learning principles. Competency-based education emphasizes the development of practical skills and professional abilities rather than the memorization of theoretical information. In preschool education, essential competencies include classroom management, child psychology application, communication skills, lesson planning and cooperation with parents. Constructivist theory supports active participation in learning, allowing students to construct knowledge through experience.

Practical Implementation in Preschool Institutions

The successful implementation of the dual approach requires close cooperation between universities and preschool organizations. Students combine academic coursework with structured professional practice. During practice, they observe experienced teachers, assist in organizing educational activities, conduct developmental games and gradually implement independent lessons. This systematic integration strengthens professional readiness and bridges the gap between theory and practice.

Advantages of the Dual Approach

The dual model provides significant advantages. It increases professional competence, self-confidence and adaptability. Students gain real working experience before graduation, which reduces stress during employment. Preschool institutions benefit from early identification of potential employees. The model also promotes reflective thinking, innovation and continuous professional growth.

Challenges and Development Prospects

Despite its benefits, the dual approach faces certain challenges, including limited practice bases, insufficient mentor training and the need for improved assessment systems. Future development should focus on expanding institutional partnerships, integrating digital technologies into teacher training and strengthening mentor preparation programs. International experience can serve as a valuable resource for further improvement.

Impact on Educational Quality

The integration of theory and practice directly influences the overall quality of preschool education. Well-prepared teachers create stimulating learning environments, apply child-centered methodologies and respond effectively to children's developmental needs. Therefore, investment in dual teacher preparation contributes to sustainable improvement in early childhood education.

Conclusion

In conclusion, the dual approach in preschool education represents a progressive and effective model for preparing qualified educators. The integration of academic knowledge with continuous professional practice enhances educational quality and ensures professional readiness. Strengthening and institutionalizing this model will support long-term development of preschool education.

References

1. Law of the Republic of Uzbekistan 'On Education'. Tashkent, 2020.
2. Ishmukhamedov R. Innovative Pedagogical Technologies. Tashkent, 2018.
3. Modern Competency-Based Education Approaches. Scientific Collection, 2022.

UNIVERSITY–INDUSTRY COOPERATION: A KEY FACTOR IN ENHANCING THE EFFECTIVENESS OF DUAL EDUCATION

Andijan State Institute of Foreign Languages
Inomjonova Zohidaxon Umidjon qizi , student

Abstract. In recent years, the demand for highly qualified and competitive specialists has significantly increased due to rapid economic and technological development. This situation requires higher education institutions to modernize their teaching methods and strengthen cooperation with the labor market.

Keywords: dual education, university–industry cooperation, practical training, employability, professional skill

The dual education system is considered an effective model for preparing specialists who meet modern labor market requirements. It is based on close cooperation between higher education institutions and enterprises, where students simultaneously study theoretical subjects at universities and receive practical training at workplaces. This approach helps reduce the gap between academic knowledge and real professional practice.

University–industry cooperation plays a key role in the successful implementation of dual education. Through collaboration, universities can design curricula that reflect current industry demands, while enterprises actively participate in the training process by providing internships, mentoring, and access to modern technologies. As a result, students gain hands-on experience and develop practical competencies during their studies.

A key element of the successful implementation of dual education is strong university–industry cooperation. Through close collaboration, universities and enterprises jointly plan educational programs, define learning outcomes, and organize practical training. Universities focus on delivering theoretical foundations, while enterprises provide students with hands-on experience, professional mentoring, and access to modern equipment and technologies. This cooperation ensures that educational content remains relevant and up to date with industry needs.

Another important advantage of university–industry cooperation is the alignment of education with labor market demands. Many graduates face difficulties in finding employment due to a lack of practical experience. Dual education helps solve this problem by preparing students according to the real requirements of employers. As a result, graduates of dual programs are more competitive and adaptable in the job market. Moreover, dual education contributes to the development of soft skills such as communication, teamwork, responsibility, and problem-solving.

Working in real production environments helps students understand workplace culture and professional ethics. These skills are essential for successful career development and long-term employment.

From the perspective of enterprises, cooperation with universities is also beneficial. Companies can train future employees according to their specific needs, reduce recruitment costs, and minimize the time required for new staff adaptation. At the same time, universities benefit from industry support through internships, guest lectures, joint projects, and research collaboration.

In addition, university–industry partnerships promote innovation and knowledge exchange. Enterprises share practical challenges and production problems, while universities offer scientific research and creative solutions. This interaction supports the development of new technologies and improves the overall quality of education.

In conclusion, expanding and strengthening university–industry cooperation within the dual education system is essential for improving educational quality, increasing graduates' employability, and supporting sustainable economic development. Dual education serves as an

effective bridge between education and employment, benefiting students, universities, and industry alike.

References
1. UNESCO. (2015). Technical and Vocational Education and Training for Sustainable Development. UNESCO Publishing.
2. OECD. (2018). Seven Questions about Apprenticeships: Answers from International Experience. OECD Publishing.
3. World Bank. (2020). Improving Workforce Skills through Dual Education Systems. World Bank Group.

PROFESSIONAL TA'LIMDA ISHLAB CHIQARISH BILAN INTEGRATSIYALASHGAN O'QITISHNING AMALIY NATIJALARI VA RIVOJLANISHI.

Isroilova Gulzoda, ADCHTI, talaba
Ilmiy rahbari: Jo'rayeva L

Annotatsiya. Mazkur maqolada professional ta'lim tizimida ishlab chiqarish bilan integratsiyalashgan o'qitish modelining nazariy asoslari, amaliy samaradorligi va rivojlanish istiqbollari tahlil qilinadi. Unda ta'lim jarayonini real ishlab chiqarish muhiti bilan uyg'unlashtirish, kompetensiyaviy yondashuv va dual ta'lim tamoyillari asosida raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlash masalalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: professional ta'lim, ishlab chiqarish bilan integratsiyalashgan o'qitish, dual ta'lim, kompetensiyaviy yondashuv, amaliy mashg'ulotlar, ta'lim-ishlab chiqarish hamkorligi.

Globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida mehnat bozori malakali, amaliy ko'nikmalarga ega va tez moslasha oladigan mutaxassislarni talab etmoqda. Shu bois professional ta'lim tizimida ishlab chiqarish bilan integratsiyalashgan o'qitish modeli alohida ahamiyat kasb etadi. Mazkur yondashuv nazariy bilimlarni real ishlab chiqarish jarayoni bilan uyg'unlashtirish, ta'lim mazmunini mehnat bozori ehtiyojlariga moslashtirish hamda o'quvchilarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Modelning nazariy asoslari kompetensiyaviy yondashuv, amaliyotga yo'naltirilgan ta'lim va dual ta'lim tamoyillariga tayanadi. Dual ta'lim tizimi ilk bor Germanya tajribasida keng rivojlangan bo'lib, unda ta'lim muassasasi va korxona o'rtasidagi hamkorlik ustuvor o'rin tutadi. Bu esa nazariya va amaliyot birligini ta'minlab, o'quvchilarni bevosita ish faoliyatiga tayyorlaydi. Amaliy jihatdan integratsiyalashgan ta'lim bitiruvchilarning bandlik darajasini oshiradi, ularning mehnat bozoriga moslashuvini tezlashtiradi hamda ta'lim sifati va mazmunining yangilanishiga zamin yaratadi. Kelgusida ushbu modelni rivojlantirish raqamli texnologiyalarni joriy etish, davlat-xususiy hamkorlikni kuchaytirish va xalqaro tajribani milliy sharoitga moslashtirish bilan bog'liqdir. Mazkur maqolada ishlab chiqarish bilan integratsiyalashgan o'qitish modelining nazariy asoslari, amaliy natijalari va istiqbolli rivojlanish yo'nalishlari yoritiladi.

Nazariy asoslar professional ta'lim tizimida ishlab chiqarish bilan integratsiyalashgan o'qitish modeli zamonaviy iqtisodiyotning malakali kadrlar tayyorlashga qo'ygan talablaridan kelib chiqadi. Ushbu modelning metodologik poydevori bir nechta pedagogik va ijtimoiy-iqtisodiy konsepsiyalarga tayanadi. Birinchidan, inson kapitali nazariyasi (G. Becker) ta'limni iqtisodiy o'sishning asosiy omili sifatida talqin qiladi. Bu yondashuvga ko'ra, professional ta'limning ishlab chiqarish bilan bevosita bog'lanishi o'quvchilarning mehnat bozoridagi raqobatbardoshligini oshiradi va investitsion samaradorlikni ta'minlaydi.

Ikkinchidan, kompetensiyaviy yondashuv integratsiyalashgan modelning didaktik asosini tashkil etadi. Mazkur yondashuv bilim, ko'nikma va malakalarni real ishlab chiqarish vaziyatlarida qo'llay olish qobiliyatini ustuvor deb biladi. Natijada o'quv jarayoni nazariy

ma'lumotlarni o'zlashtirishdan tashqari, kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishga yo'naltiriladi. Uchinchidan, faoliyatga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyasi (A.N. Leontyev, L.S. Vygotskiy) o'quv faoliyatini real mehnat faoliyati bilan uyg'unlashtirish zaruratini asoslaydi. Ishlab chiqarish muhiti o'quvchilar uchun ijtimoiy tajriba maktabi bo'lib xizmat qiladi va ularning kasbiy identifikatsiyasini shakllantiradi. Shuningdek, dual ta'lim modeli integratsiyalashgan o'qitishning samarali shakllaridan biri sifatida e'tirof etiladi. Masalan, Germaniyada keng qo'llaniladigan dual tizim nazariy ta'limni ta'lim muassasasida, amaliy tayyorgarlikni esa korxonalarda tashkil etish orqali kasbiy tayyorgarlik sifatini oshirishga xizmat qilmoqda. Nazariy jihatdan integratsiyalashgan model quyidagi tamoyillarga asoslanadi: ta'lim va ishlab chiqarishning uzviyligi; amaliyotga yo'naltirilganlik; ijtimoiy sheriklik; moslashuvchanlik va modullilik; uzluksizlik. Mazkur tamoyillar professional ta'lim tizimini mehnat bozori ehtiyojlariga mos ravishda modernizatsiya qilish imkonini beradi.

Amaliy natijalar ishlab chiqarish bilan integratsiyalashgan o'qitish modeli amaliyotda bir qator ijobiy natijalarni ko'rsatmoqda. Birinchidan, bitiruvchilarning ish bilan ta'minlanish darajasi oshadi. O'quvchilar ta'lim jarayonidayoq real ishlab chiqarish sharoitida tajriba orttiradi, bu esa ularning ish beruvchilar uchun tayyor mutaxassis sifatida shakllanishiga yordam beradi.

Ikkinchidan, ta'lim mazmuni va ishlab chiqarish talablari o'rtasidagi tafovut qisqaradi. O'quv dasturlari korxonalar bilan hamkorlikda ishlab chiqilgani sababli, zamonaviy texnologiyalar va innovatsion jarayonlar o'quv jarayoniga tezkor joriy etiladi.

Uchinchidan, o'quvchilarda kasbiy va ijtimoiy kompetensiyalar kompleks rivojlanadi. Jamoada ishlash, muammolarni hal qilish, texnologik intizomga rioya qilish kabi ko'nikmalar bevosita ishlab chiqarish muhitida shakllanadi. Xalqaro tajribada integratsiyalashgan model yuqori samaradorlikni namoyon etgan. Masalan, Shveytsariya va Avstriyada dual ta'lim tizimi yoshlar bandligini ta'minlashda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda. Ushbu mamlakatlarda ta'lim muassasalari va sanoat korxonalari o'rtasidagi hamkorlik institutsional darajada yo'lga qo'yilgan.

Professional ta'limda ishlab chiqarish bilan integratsiyalashgan o'qitish modeli ta'lim va mehnat bozori o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ta'minlaydigan samarali mexanizm ekanligi tadqiqot davomida o'z tasdig'ini topdi. Nazariy bilimlarni bevosita amaliy jarayonlar bilan uyg'unlashtirish o'quvchilarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish, mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish hamda real ish muhitiga moslashuvchanligini oshirishga xizmat qiladi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ishlab chiqarish korxonalari bilan hamkorlikda tashkil etilgan amaliy mashg'ulotlar, dual ta'lim elementlari, mentorlik tizimi va loyiha asosida o'qitish usullari bitiruvchilarning bandlik darajasini oshirish, ularning raqobatbardoshligini kuchaytirish hamda ish beruvchilar ehtiyojiga mos kadrlar tayyorlashda muhim omil hisoblanadi. Shu bilan birga, ta'lim jarayonining ishlab chiqarish talablari asosida muntazam yangilanib borilishi o'quv dasturlarining zamonaviy texnologiyalar va innovatsiyalar bilan boyitilishiga imkon yaratadi.

Kelgusida professional ta'lim tizimini yanada rivojlantirish uchun ta'lim muassasalari va ishlab chiqarish subyektlari o'rtasidagi strategik hamkorlikni kengaytirish, o'qituvchilarning amaliy malakasini oshirish, zamonaviy ishlab chiqarish texnologiyalarini o'quv jarayoniga integratsiya qilish hamda normativ-huquqiy asoslarni takomillashtirish zarur.

Xulosa qilib aytganda, professional ta'limda ishlab chiqarish bilan integratsiyalashgan o'qitish modeli iqtisodiyotning barqaror rivojlanishi, malakali kadrlar tayyorlash va yoshlarning mehnat bozorida muvaffaqiyatli faoliyat yuritishini ta'minlashda muhim strategik yo'nalish sifatida namoyon bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasing Qarori professional ta'lim tizimida Dual ta'lim tizimini tashkil etish chora tadbirlari haqida .

2. Ishlab chiqarishi va t'alim integratsiyasidagi muammo hamda yechimlar; Aminov SHavkatjon Sobir o'g'li

3. Ta'lim, fan, ishlab chiqarish integratsiyasi asosida loyihalash kompetensiyalarini rivojlantirish mexanizmlari; Sultonova.D.A

O'QITISH — ZAMONAVIY TA'LIM SIFATINI OSHIRISHNING ASOSIY OMILI

Olimova Intizorxon Kenjabek qizi
Andijon davlat chet tillari instituti talabasi
Numanova Mashhura Kobiljon qizi
Andijon davlat chet tillari instituti o'qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'qitish jarayonining mohiyati, uning jamiyat taraqqiyotidagi o'rni hamda zamonaviy ta'lim tizimidagi ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, samarali o'qitish metodlari, interaktiv yondashuvlar va o'qituvchining kasbiy kompetensiyasining ta'lim sifatiga ta'siri tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: o'qitish, ta'lim, pedagog, metod, interaktiv ta'lim, kompetensiya, o'quvchi.

Bugungi globallashuv va axborot texnologiyalari jadal rivojlanayotgan davrda ta'lim tizimini takomillashtirish har bir davlatning ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyoti ko'p jihatdan ta'lim sifati va samaradorligiga bog'liq. Shu bois zamonaviy ta'lim tizimida o'qitish jarayonini ilmiy asosda tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi.

O'qitish — bu nafaqat bilim berish, balki shaxsni har tomonlama rivojlantirishga qaratilgan murakkab pedagogik jarayondir. U o'quvchilarning intellektual salohiyatini oshirish, mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish hamda ularni jamiyat hayotiga tayyorlashga xizmat qiladi. Zamonaviy pedagogikada o'quvchi shaxsiga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyasi asosiy o'rinni egallaydi.

O'qitish jarayoni o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi o'zaro hamkorlikka asoslanadi. Bu jarayonda o'qituvchi bilim manbai bo'lish bilan birga yo'naltiruvchi va tashkilotchi vazifasini ham bajaradi. O'quvchi esa ta'lim jarayonining faol subyekti sifatida bilimlarni mustaqil o'zlashtiradi. Zamonaviy ta'lim tizimida tayyor bilimni berish emas, balki o'quvchini o'rganishga o'rgatish muhim hisoblanadi. Bu esa o'quvchilarda muammoli vaziyatlarni hal qilish, tahliliy fikrlash va ijodkorlik kabi kompetensiyalarni rivojlantirishga yordam beradi

Ta'lim samaradorligi ko'p jihatdan qo'llanilayotgan metodlarga bog'liq. Interaktiv metodlar, muammoli ta'lim, loyiha asosida o'qitish va guruhli ishlar o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshiradi. Bunday yondashuvlar o'quvchilarni faollikka undaydi va bilimlarni chuqur o'zlashtirishga yordam beradi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ham ta'lim sifatini oshiruvchi muhim omildir. Multimedia vositalari, elektron darsliklar va onlayn platformalar dars jarayonini yanada samarali va qiziqarli qiladi. Shuningdek, pedagogning kommunikativ qobiliyati ham muhim ahamiyatga ega. O'quvchilar bilan hurmat va ishonch asosida qurilgan munosabat ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi

Tarbiyaviy ahamiyati

O'qitish jarayoni tarbiya bilan chambarchas bog'liq. Dars davomida o'quvchilarda mas'uliyat, intizom, hamkorlik, hurmat va mehnatsevarlik kabi sifatlar shakllanadi. O'qituvchining shaxsiy namunasi esa bu jarayonda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

O'quvchi shaxsiga yo'naltirilgan ta'lim

Hozirgi kunda ta'lim tizimida o'quvchi markazga qo'yilgan yondashuv ustuvor hisoblanadi.

Bu model o'quvchilarning individual xususiyatlari va qiziqishlarini hisobga olishni nazarda tutadi. Natijada mustaqil fikrlaydigan, faol va mas'uliyatli shaxslar shakllanadi.

Ta'lim sifatini baholash va monitoring qilish

Zamonaviy ta'lim tizimida o'qitish samaradorligini aniqlash muhim ahamiyatga ega. Ta'lim sifatini baholash jarayoni o'quvchilarning bilim darajasi, amaliy ko'nikmalari va kompetensiyalarini tahlil qilish orqali amalga oshiriladi. Baholashning an'anaviy shakllari bilan bir qatorda formatif va summativ baholash usullaridan foydalanish ta'lim jarayonini yanada takomillashtirishga xizmat qiladi.

Formatif baholash o'quvchining o'quv jarayonidagi rivojlanishini kuzatish va unga o'z vaqtida yordam berish imkonini beradi. Summativ baholash esa ma'lum bir bosqich yakunida erishilgan natijalarni aniqlashga xizmat qiladi. Ushbu ikki turdagi baholashning uyg'unligi teaching jarayonining samaradorligini oshiradi.

Chet tillarini o'qitishda zamonaviy yondashuv

Chet tillarini o'qitishda kommunikativ yondashuv alohida ahamiyat kasb etadi. Ushbu yondashuv o'quvchilarning tilni real hayotiy vaziyatlarda qo'llay olish kompetensiyasini shakllantirishga qaratilgan. Dars jarayonida dialog, rol o'ynash, munozara va loyiha ishlari orqali o'quvchilarning nutq faolligi rivojlantiriladi.

Bundan tashqari, multimediya vositalari va onlayn platformalardan foydalanish til o'rganish jarayonini samarali tashkil etishga yordam beradi. Zamonaviy pedagog til o'rgatishda faqat grammatik bilim berish bilan cheklanmay, balki o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishga e'tibor qaratishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, o'qitish jarayoni jamiyat taraqqiyotining asosiy omillaridan biridir. Sifatli ta'lim orqali bilimli, raqobatbardosh va ma'naviy yetuk avlodni tarbiyalash mumkin. Shu sababli zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish, o'qituvchilarning malakasini oshirish hamda o'quvchi shaxsiga yo'naltirilgan ta'limni rivojlantirish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.Pedagogika nazariyasi va tarixi. — Toshkent: O'qituvchi, 2018.
2.Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. — Toshkent, 2020.
3.Jalolov J.. Chet til o'qitish metodikasi. — Toshkent, 2012.

INGLIZ VA O'ZBEK DINIY NUTQINING RITORIK XUSUSIYATLARINI INGLIZ TILINI O'QITISHDA QO'LLASHNING INNOVATSION METODLARI

Xusanova Mashxura Kaxramanovna
Andijon davlat chet tillari instituti, o'qituvchi

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'zbek islomiy nutq an'anasi vakillari – xususan, Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf, Shayx Sayyid Rahmatulloh Termiziy hamda Anglikan an'anasi vakillari – Rowan Williams va Justin Welby nutqlarida uchraydigan ritorik vositalarning til o'qitish metodikasidagi didaktik ahamiyati yoritiladi.

Kalit so'zlar: diniy nutq, ritorika, ingliz tili metodikasi, ekstralingvistika, Anglikan ruhoniylari, o'zbek ulamolari, CLT, TBL, CBI, lingvokulturologiya, metafora, murojaat.

Diniy nutq – bu tilning eng qadimiy va eng ta'sirchan uslublaridan biri bo'lib, unda jamiyat axloqi, ruhiy-ma'naviy merosi va estetik qarashlari mujassam bo'ladi. O'zbek diniy an'anasi vakillari, jumladan Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf, Abdulaziz Mansur, Shayx Sayyid Rahmatulloh Termiziy va'zlarida Qur'on oyatlariga murojaat, tasavvufiy ramzlar, didaktik ohang va nasihat mazmuni ustuvor o'rin tutadi. Ingliz diniy nutqida, ayniqsa Rowan Williams va Justin Welby kabi Anglikan arxiyepiskoplarining va'zlarida esa Bibliyaviy (Injil) metaforalar, hamjihatlikka chorlovchi birlashtiruvchi olmoshlar va dramatik intonatsiya ko'zga tashlanadi.

Chog'ishtirma tahlil shuni ko'rsatadiki, ushbu ikki diniy an'ana tilning turli madaniy qatlamlarini ifodalaydi, ammo ularni ingliz tilini o'qitish jarayonida metodik resurs sifatida birlashtirish talabalarda:

- madaniyatlararo kompetensiya,
- eshituv va talaffuz sezgirligi,
- ritorik ifoda vositalaridan ongli foydalanish,
- semantik- stilistik sezgirlik
- ko‘nikmalarini kuchaytiradi.

Shu bois diniy nutqdagi metafora, parallelizm, murojaat shakllari va ekstralingvistik vositalarni ingliz tili darslarida CLT, TBL, CBI kabi metodlarda qo‘llash ilmiy va amaliy jihatdan asosli yondashuv hisoblanadi.

Ingliz va o‘zbek diniy nutqi o‘zining badiiy-estetik kuchi, ruhiy ta’siri va til komponentlarining boyligi bilan ingliz tilini o‘qitish metodikasi uchun noyob resursdir. O‘zbek diniy nutqida Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusufning mashhur va’zlarida ko‘p uchraydigan: “Insonning qalbi pok bo‘lsa, tilidan ham pok so‘z to‘kiladi,” kabi konstruksiyalar metafora (qalbning pokligi), axloqiy direktiva va nasihat ohangini uyg‘unlashtiradi. Xususan, 2012-yil Ramazon oyidagi ma’ruzalaridan birida u **“qalb ko‘zgusi”** obrazidan foydalanib, insonning ichki dunyosi bilan xatti-harakati birligi haqidagi g‘oyani kuchli estetika bilan ifoda etadi.

Shuningdek, Abdulaziz Mansurning ma’naviy poklik haqidagi xutbasida:

“Mo‘minning yuragi Haning nuri tushadigan makondir,” deya tasavvufiy-metaforik obraz yaratadi; bunda “makon” va “nur” o‘rtasidagi ramzlar diniy mazmunni kuchli semantik ko‘chish orqali yetkazadi.

Ingliz diniy nutqida esa Rowan Williamsning 2011-yilgi Pasxa va’zida quyidagi jumlalar uchraydi: “We step into the light of Christ not through fear, but through the hope that remakes the heart.” Bu yerda light of Christ, remakes the heart metaforalari ruhiy o‘zgarish jarayonini yorug‘lik va qayta yaralish obrazida ifodalab, diniy nutqning estetikasini belgilaydi. Justin Welby esa 2018-yilgi Yil boshidagi nutqida: “Let us be a people of courage, hope and compassion,” deya inclusive-pronounlar yordamida jamoaviy ruhni shakllantiradi. **Let us be…** konstruktsiyasi Anglikan ritorikasida keng tarqalgan kuchli undov-pragmatik vosita bo‘lib, CLT metodidagi “real nutq vazifasi”ga juda mos keladi.

Ekstralingvistik jihatdan o‘zbek imomlari nutqi odatda muloyim, muvozanatli, pauzasi aniq bo‘lgan ohang bilan xarakterlanadi. Masalan, Shayx Sayyid Rahmatulloh Termiziyning navbatdagi juma va’zlaridan birida murabbiylik ohangi sezilib turadi: ohang pastdan balandga ko‘tarilmaydi, balki sekin, sokin oqimda davom etadi; muhim g‘oyalardan oldin esa qisqa tin olish (pauza) orqali diqqatni jamlash usuli qo‘llanadi.

Anglikan ruhoniylarida esa dramatik pauzalar kuchli ekperssiv vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Masalan, Rowan Williamsning sermonlarida muhim gaplar oldidan 2–3 soniyalik **pauza** qo‘yiladi–bu esa tinglovchining ruhiy tayyorgarligini oshiradi. Bu uslub intonatsion dinamikaga ega bo‘lib, ingliz tili o‘rganayotgan talaba uchun shadowing mashqlari orqali talaffuz sezgirligini oshiradi.

Mazkur misollarni CLT, TBL va CBI metodlariga integratsiya qilish nihoyatda samarali. Masalan: parallelizmni o‘rganish uchun: **“Let us be…”** (Welby) konstruktsiyasi bilan **“Keling, birodarlar…”** (o‘zbek va’zlari) taqqoslanadi; metaforalar darsida: **“qalb ko‘zgusi”** (Sh.M.S. Yusuf) va **light of Christ** (R. Williams) semantik maydonlari o‘rganiladi; intonatsion mashqlarda: o‘zbek sokin ohangi bilan anglikan dramatik ohangi solishtiriladi.

TBL vazifasi sifatida talabalar real diniy nutqdan olingan parchalardan foydalangan holda “Mini-sermon project” yaratadilar: bunda ular kamida bitta metafora, bitta murojaat shakli (**dear brothers and sisters**, **aziz birodarlar)** va bitta parallel konstruktsiyadan foydalanishi shart. Bu dars talabalarda nutqni rejalashtirish, mazmunni tuzish va ritorik uslublardan ongli foydalanish ko‘nikmasini shakllantiradi.

CBI yondashuvida esa diniy nutq ideologik emas, balki lingvokulturologik obyekt sifatida o‘rganiladi: sabr, taqvo, rahm-shafqat, hope, compassion, mercy kabi konseptlar ikki diniy maktabda qanday tasvirlanishi ingliz tilida muhokama qilinadi. Bu esa madaniyatlararo kompetensiyaning chuqurlashuviga olib keladi.

Yakuniy natija shuki, diniy nutqning lingvistik va ekstralingvistik resurslari ingliz tili darslarini faqat grammatik qoidalarga asoslanmagan, balki mazmunan boy, estetik va madaniy jihatdan teran bo'lgan ta'lim jarayoniga aylantiradi. Talabalar real nutqni his qiladi, ritorik vositalardan foydalana oladi va ingliz tilini nafaqat aloqa vositasi, balki madaniyatlararo tafakkur imkoniyati sifatida o'zlashtiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro 'yxati:

1. Rahimov, X. O'zbek diniy nutqida ritorik an'analar. Toshkent: Sharq, 2020.
2. Williams, Rowan. "Sermon at the Easter Service." Canterbury Cathedral Archives, 2018.
3. Bunyan, John. The Pilgrim's Progress. London: Penguin Classics, 2008.

OLIY TA'LIMDA – DUAL TA'LIM

Andijon davlat chet tillari instituti
23-8-guruh talabasi Karimova Dilnoza

Annotatsiya. Ushbu tezisda oliy ta'lim tizimida dual ta'lim modelini joriy etishning huquqiy va amaliy asoslari tadqiq etiladi. Tadqiqotda Vazirlar Mahkamasining 2025-yildagi 14-sonli qarori bilan yo'lga qo'yilgan "Kasb egasi" loyihasining mazmun-mohiyati, nazariya va amaliyot integratsiyasini ta'minlashdagi roli yoritilgan.

Kalit so'zlar: Dual ta'lim, "Kasb egasi" loyihasi, integratsiya, oliy ta'lim, amaliy ko'nikma, mehnat bozori, subsidiya, ustoz-shogird.

Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 16-yanvardagi 14-son qarorida dual ta'limning mohiyati quyidagicha keltirilgan:

"Dual ta'lim — ta'lim oluvchining nazariy bilimlarni ta'lim tashkilotida olishi hamda amaliy ko'nikmalarni ish joyida shakllantirishini ko'zda tutuvchi ta'lim shakli."

Asosiy bandlar:

"Kasb egasi" loyihasi doirasida talabalar o'quv haftasining muayyan kunlari korxonada ishlaydi.

Talabaga korxonada ishlagan davri uchun ish haqi to'lanadi.

Vazirlikning rasmiy tushuntirishlarida tizimning afzalliklari internet nashrlarida quyidagicha bayon etilgan:

"Dual ta'lim tizimining joriy etilishi oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilarining bandligini ta'minlash, ularning mehnat bozoridagi raqobatbardoshligini oshirish va ishlab chiqarish korxonalarini malakali kadrlar bilan ta'minlashga xizmat qiladi."

Internetda keltirilgan statistik ko'rsatkichlar:

Talaba o'qishni bitirganida kamida 1-2 yillik ish stajiga ega bo'ladi.

Nazariya va amaliyotning nisbati taxminan 40/60 yoki 30/70 foizni tashkil etishi kutilmoqda.

Kun.uz va Gazeta.uz nashrlarda dual ta'limning iqtisodiy tomoni haqida quyidagi ma'lumotlar berilgan:

"Dual ta'limda tahsil olayotgan talabalarni ishga qabul qilgan tadbirkorlik sub'ektlariga davlat tomonidan subsidiyalar ajratiladi. Bu orqali xususiy sektorning malakali kadr tayyorlashdagi mas'uliyati oshiriladi."

Talabalar korxonada faqat "kuzatuvchi" emas, balki shtatdagi xodim sifatida rasmiylashtiriladi.

Xalqaro internet resurslarida dual ta'limning global ta'rifi shunday:

"Dual systems are characterized by a strong cooperation between the state, the business community and social partners." (Dual tizimlar davlat, biznes hamjamiyati va ijtimoiy sheriklar o'rtasidagi kuchli hamkorlik bilan tavsiflanadi).

Soliq imtiyozlari bo'yicha :

"Dual ta'lim shakli bo'yicha o'quvchilar (talabalar)ni o'qitishni tashkil etgan tadbirkorlik sub'ektlarining ushbu maqsadda qilgan xarajatlari foyda solig'i bazasini aniqlashda chegirib tashlanadigan xarajatlar tarkibiga kiritiladi. Shuningdek, talabalarga to'lanadigan ish haqi fondidan ijtimoiy soliq stavkasi 1 foiz miqdorida belgilanadi."

Mehnat staji va monitoring bo'yicha :

Yagona milliy mehnat tizimi (YMMT) portalida ushbu jarayonning rasmiylashtirilishi haqida shunday deyilgan:

"Dual ta'lim tizimi doirasida talaba bilan tuzilgan mehnat shartnomasi majburiy tartibda 'Yagona milliy mehnat tizimi' IDAKda ro'yxatdan o'tkaziladi. Bunda talabaning korxonadagi amaliyot davri uning mehnat daftarchasiga yoziladi va kelajakda umumiy mehnat stajiga to'liq qo'shiladi."

Oliy ta'limda dual ta'lim tizimini joriy etish nazariya va amaliyot integratsiyasini ta'minlashning eng samarali yo'lidir. O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, 2025-yildan joriy etilayotgan "Kasb egasi" loyihasi talabaga o'qish davrida haq to'lanadigan ish o'rni va rasmiy ish stajiga ega bo'lish imkonini beradi.

Xalqaro tajriba, xususan Germaniya modeli asosida yo'lga qo'yilayotgan ushbu tizim bitiruvchining mehnat bozoridagi raqobatbardoshligini oshiradi va oliy ta'lim muassasalarining ishlab chiqarish korxonalari bilan bevosita hamkorligini mustahkamlaydi. Xulosa qilib aytganda, dual ta'lim iqtisodiyot tarmoqlari uchun professional kadrlarni maqsadli tayyorlashning kafolatlangan mexanizmidir.

Foydalanilgan adabiyotlar va manbalar ro'yxati :

1. Ta'lim to'g'risida. – Toshkent: 2020-yil 23-sentabr, O'RQ-637-son. – https://lex.uz/docs/5013007.

2. Oliy ta'lim tizimida dual ta'limni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida. – Toshkent: 2025-yil 16-yanvar, 14-son. –https://lex.uz/docs/7311144.

3. 2023-yil 11-sentabr, PF-158-son. –https://lex.uz/docs/6600413.

OLIY TA'LIMDA DUAL TA'LIM TIZIMINI JORIY ETISHDA UNIVERSITET VA ISH BERUVCHILAR HAMKORLIGINING SAMARALI MEXANIZMLARI.

Sarvinoz G'ofirova Ma'rufjon qizi
Andijon davlat chet tillari instituti
1-kurs talabasi
Ilmiy rahbar Shahnozabegim Iminova

Annotatsiya: Ushbu tezisda oliy ta'lim muassasalarida dual ta'limni joriy etishda universitet va ish beruvchilar o'rtasidagi samarali hamkorlik mexanizmlari tahlil qilinadi. Asosiy e'tibor o'quv dasturlarini birgalikda ishlab chiqish, amaliyot rahbarlarini biriktirish va talabalarning ish faoliyatini moliyalashtirishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, oliy ta'lim, hamkorlik mexanizmlari, amaliyot rahbari, ustoz-shogird tizimi, moliyalashtirish.

Hozirgi kunda oliy ta'lim tizimida bitiruvchilarning mehnat bozoriga tayyorligini oshirish, malakali kadrlarni yetkazib berish dolzarb masala hisoblanadi. Dual ta'lim modeli nazariy bilimni ishlab chiqarishdagi amaliyot bilan uyg'unlashtiradi va yoshlarni ishga tayyorlashga xizmat qiladi[12]. Shu jarayonda universitetlar va ish beruvchilar o'rtasidagi samarali mexanizmlar asosiy rol o'ynaydi.

Oliy ta'limda dual ta'limni joriy etishda samarali mexanizmlar quyidagilardan iborat:

1. O'quv reja va dasturlarini uyg'unlashtirish

Universitet va korxona mutaxassislari birgalikda ta'lim mazmunini ishlab chiqadi, talabalarga aynan kerakli ko'nikmalarni o'rgatadi[13]. Bu mexanizm talabalarni ishga tayyorlash samaradorligini oshiradi.

2. Ustoz-shogird tizimi

Korxonalarda tajribali xodimlar amaliyot rahbari sifatida biriktiriladi va ularning faoliyati qo'shimcha rag'batlantiriladi[14]. Bu talabalarning amaliy ko'nikmalarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

3. Shartnomaviy asoslar

Universitet, ish beruvchi va talaba o'rtasida o'quv-ish shartnomalari tuziladi[5]. Bu orqali tomonlarning huquq va majburiyatlari aniq belgilanadi hamda ta'lim va amaliyot jarayoni rasmiy tartibga solinadi.

4. Ish haqi va subsidiya

Talabalarga korxonadagi faoliyati uchun ish haqi to'lanadi va korxonalar o'qish xarajatlarini subsidiyalash mexanizmlari tatbiq etiladi[2]. Bu motivatsiyani oshiradi va ta'limning amaliy samaradorligini kuchaytiradi.

5. Monitoring va baholash

Ta'lim sifati va amaliyot natijalari universitet va korxona tomonidan birgalikda nazorat qilinadi[12]. Bu jarayon natijalar asosida ta'lim mazmunini takomillashtirish imkonini beradi.

Ushbu mexanizmlar 2025-yildan boshlab O'zbekiston oliy ta'lim tizimida yanada faol joriy etilmoqda va kadrlar tayyorlash sifatini sezilarli darajada oshirmoqda.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, Oliy ta'limda dual ta'lim tizimini joriy etishda universitet va ish beruvchilar o'rtasidagi hamkorlik mexanizmlari talabalarning nazariy bilim va amaliy ko'nikmalarini uyg'unlashtiradi, kadrlar sifatini oshiradi va yoshlarni ish bilan ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. O'quv dasturlarini birgalikda ishlab chiqish, amaliyot rahbarlarini biriktirish va talabalarning ish faoliyatini moliyalashtirish orqali dual ta'limning samaradorligi oshadi va kelajakda ta'lim tizimi bilan mehnat bozori o'rtasidagi uzviylik mustahkamlanadi.

Foydalangan adabiyotlar ro'yxati

1. The rise of work-based academic education in Austria, Germany and Switzerland. European Journal of Education, 50(3), 341–356.

2. Teslenko, V.A., & Mel'nikov, R.M. (2020). Dual VET in Regions of Russia: Models, Best Practices, Growth Prospects. ResearchGate.

3. Komilova, X.M., & Axunov, M. (2025). Dual ta'limni amaliyotda qo'llash.

PROFESSIONAL TA`LIMDA AMALIYOT VA NAZARIYA UYG`UNLIGI

Andijon davlat chet tillari instituti
24/07-guruh talabasi
Turg`unboyeva Sevara Nozimjon qizi
Ilmiy maslahatchi:Shamsuddinova D.Y

Annotatsiya Mazkur maqolada professional ta`lim tizimining nazariy va amaliy uyg`unlashuvi masalalari atroflicha tahlil qilinadi.Nazariy o`qitish tartibini amaliy faoliyat turi bilan yaxlit tarzda bog`lash, kelajak avlod mutaxasislarining kasbiy faoliyati jarayonida o`z soha bilimlarini,tajribasini,amaliy ko`nikmalarini jarayon davomida samarali tarzda qo`llay olish masalalarini atroflicha shakllantirish eng asosiy omil bo`lib xizmat qilishini asos qilib yaratishga yordam beradi.

**Kalit so`zlar.** professional ta`lim, amaliyot, dual ta`lim, kasbiy tayyorgarlik, integratsiya.

Ayni damda, butun dunyo har javhada:iqtisodiy,siyosiy,madaniy hamda diniy integratsiya va o`zaro birlashish jarayonida bo`lishi va mehnat bozori talablarini soniya sari odimlab borishi professional ta`lim tizimi soha vakillari o`z oldiga yangi va ma`suliyatli vazifalarni qo`yishiga

olib kelmoqda.Axborot tizimli zamonaviy ishlab chiqarish jarayonida nafaqat nazariy bilimlarga ega bo`lish,balki bu bilimlar samarasini amaliyotda samarali qo`llay olish kabi muhim ishni amalga oshira oladigan malakali mutaxasislarni o`z doirasiga chorlamoqda desak mubolag`a bo`lmaydi.Shu sababli,professional ta`limda nazariya va amaliyotning uzviy tarzda bog`liq bo`lishi eng asosiy pedagogik mahorat sifatida dolzarblik kasb etmoqda.

Har qanday soha bo`lmasin, xoh u oliy ta`lim bo`lsin,xoh professional ta`lim yoki maktab va maktabgacha ta`lim yo`nalishi bo`lishidan qat`iy nazar didaktika yo`nalishi orqali dars berish va dars olish huquq va majburiyatlari borligi haqida ham eslatma qilishimiz joiz sanaladi. Didaktika bu pedagogikaning ta`lim o`qitish nazariyasini ishlab chiqadigan tarmog`i hisoblanadi. Didaktika yunoncha "didaktikos" so`zidan kelib chiqqqan bo`lib, o`qitish, o`rgatish ma`nosini beradi. Yaqin va O`rta Sharqda Xorazmiy Kindiy, Farobiy, Beruniy, Ibn Sino va Umar Xayyom kabi mutaffakkirlar ilmiy didaktikaga asos slogan bo`lsalar, Amos ,Komenskiy, shveysariyalik pedagog I.G.Pestalossi, nemis pedagogi A.Disterveglar Yevropada didaktikaning rivojlanishiga katta hissa qo`shdilar. Didaktikaning predmeti ta`lim-tarbiya muassasasi sharoitida mualllimning rahbarligi asosida amlga oshadigan o`quv jarayonidir. Didaktikada ana shu jarayonning qonunlari tadqiq qilinadi,har xil tipdagi ta`lim-tarbiya muassasalarida u yoki bu darajada beriladigan ta`lim mazmunini belgilashning ilmiy asoslari,o`qitish vositalari va metodlarning samaradorligini oshirish yo`llari hamda ta`limning tashkiliy shakllari ishlab chiqiladi professional ta`limy o`nalish soha vakillarining ham nazariy asosda ham amaliy asosda yetuk bo`lishi uchun,avvalo shu soha pedagogi yetarli bilim va tajribaga ega bo`lishi lozim hisoblanadi. Albatta, bu yo`nalish pedagogikasining ham o`ziga xos talab ehtiyojlari bor desak adashmayotgan bo`lamiz. Pedagogika kasbining mohiyati haqida gspirganda,uning tarbiyaviy ishlar metodikasini bilish, jumladan, o`quvchilarda mafkuraviy immunitetni shakllantirish uslublarini qo`llay olishini taqazo qiladi. Buning uchun unda kasbiy kompetensiyalar bilan birga kasbiy ma`naviy-axloqiy fazilatlarini uyg`unlashtirish, pedagogik mas`uliyatni oshirish, fanlarni har bir mavzusidagi ta`lim va tarbiyaviy maqsaddan unumli foydalanish mexanizmlarini bilish zarur. Nazariy ta`lim professional tayyorgarlik jarayonlarining aosiy poydevorlaridan biri sanaladi. Albatta aytish joizki, amaliy mashg`ukot nazariyasini chuqur o`rganish fan va uning rivoji uchun ham bugungi ham kelajak avlod vakillari uchun har tomonlama tayanch ustun bo`lib xizmat qiladi. Ta`kidlanayotgan bu yo`nalishda o`quvchi yoshlar kasbiy faoliyatning ilmiy va metadologik asoslarini, tushuncha ko`nikmalarning yaxlit yoki keng qamrovli tizimini va fan mavzulari bo`yicha umumiy bo`lgan qonuniyatlarni anglashda katta imkoniyat taqdim etadi. Nazariy bilim va ko`nikmalar orqali o`quvchi muayyan kasb-hunarga doir bo`lgan mazmun va mohiyatni anglab yetadi,tahlil qilishga kirishadi va xulosasini shakllantirish ko`nikmalarini yanada yuksaltiradi desak yanglishmayotgan bo`lamiz. Professional ta`lim sohasi yana bir qancha omillarni o`z ichiga oladi. Masalan, fan asoslari texnika,texnologiya, iqdisod, pedagogika va shu soha manbayiga kiruvchi yana boshqa omillar me`moriy hujjatlar, standartlar, texnik talablar kasbiy etik va estetik hamda mehnat madaniyati;innovatsion rivojlangan texnalogiyalar haqida nazariy bilimlar. Professional ta`lim sohasida nazariy jarayonni amaliy faoliyat bilan birga olib ketish bu siha vakillari va vakilari bo`lmoqchi bo`lgan shaxslar uchun eng muhim jarayonlardan biri sanaladi.Chunli o`qib-o`rgangan bilimni amaliyotga tadbiq qilish har qanday fanni mustahkam o`zlashtirish imkonini yarata oladi.Amaliy ta`limga shu kungacha professional ta`limning eng asosiy ajralmas qismi sifatida qarab kelinmoqda.Bu esa o`quvchilarni o`z yo`nalishlari bo`yicha real ish yoki mehnat sharoitiga moslashishini ta`minlabgina qolmay,ularni ishlab chiqarish amaliyoti,labaratoriya mashg`ulotlari va amaliy berilgan topshiriqlar orqali o`quvchilar o`z kasblarini hayotda tatbiqini ko`rish imkonidan baxramand bo`ladilar.Bunday turdagi holatlar esa ularning malakasi,mustaqil ishlash qobiliyati va mas`uliyat hissini oshiradi.

Xulosa qilib aytganda o`quvchida mehnatga bo`lgan qiziqish ancha barvaqt paydo bo`ladi.professional ta`lim sohasiga kelgan o`g`il-qizlar esa muayyan mehnat ko`nikmalarini oz ko`rsatkichda bo`lsada o`zlashtirishgan bo`lishadi.Bu ko`nikmalar muassasada o`qitilish va ta`lim tarbiya ta`siri asosida yanada mustahkamlanadi.Bu yo`l orqali o`quvchilarda mehnat madaniyati,tayyorlaydigan mahsulot sifati uchun mas`uliyat hissi,vaqtdan samarali

foydalanish,asboblarni ehtiyotkorlik bilan ishlatish va materiallarni tejamli sarflash malakalari hosil bo`la boshlaydi.Mehnat orqali o`quvchi qat`iyatni,qunt va aqliy zo`r berishni o`rganadi.O`quvchilarni jismoniy mehnatga nisbatan ijobiy munosabatlarini tarbiyalashda mehnat turlari va ilg`or mehnat kishilari haqida suhbatlar o`tkazish,ishlab chiqarish korxonalariga zavod va fabrikalarga,dala,bog`,chorvachilik,parrandachilik fermalariga ekskursiyalar uyushtirish,mehnat ilg`orlari haqida ocherk va hikoyalardan o`qib berish,mehnatni ulug`lovchi omillardan foydalanish o`quvchilarning kelgusi faoliyati davomida mustahkam tayanch bo`la oladi. Shu boisdan yurtimizda yildan yilga bu soha bo`yicha yangi-yangi qarorlar chiqarib kelinmoqda. Muhtaram Prezidentimiz farmoni asosida oliy va o`rta maxsus,kasb-hunar ta`limi sohasida zamonaviy bilim va yuksak ma`naviy-axloqiy fazilatlarga ega,mustaqil fikrlaydigan yuqori malakali kadrlar tayorlashga qaratilgan yagona davlat siyosatini amalga oshirish oliy va o`rta maxsus kasb-hunar ta`limining ma`naviy-axloqiy mazmunini kuchaytirish,yoshlarni mustaqillik g`oyalariga sadoqat,milliy qadriyatlarga hurmat, insonparvarlik va yuksak ma`naviy g`oyalar asosida vatanparvarlik ruhida tarbiyalash belgilab berildi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. X.Ibraimov,M.Quronov.Umumiy pedagogika.-Toshkent:Sahhof.-2023-21-b.
2. R.Mavlonova,O.To`rayeva,K.Xoliqberdiyev.Pedagogika.-Toshkent. O`qituvchi.-2008-369-b.
3.O`zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktyabrdagi O`zbekiston Respublikasi Oliy ta`lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to`g`risida "gi PF-5847 Farmoni.//Qonun w.lex.uz.

ВНЕДРЕНИЕ ДУАЛЬНОЙ МОДЕЛИ ОБУЧЕНИЯ В ВЫСШИХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ: МЕХАНИЗМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Студентка Андижанского государственного института
иностранных языков
Иномова Оишахон Дилшодбек кизи

Аннотация: В тезисе рассматриваются теоретические основы и практические механизмы внедрения дуальной модели обучения в систему высшего профессионального образования. Из-за трансформации трудового рынка и усиление требовании подготовки кадров на практике дуальной модели обучения в системе высших образовательных учреждениях приобретает особую актуальность.

Ключевые слова: дуальное обучение, высшее образование, профессиональные компетенции, взаимодействие университета и предприятия, образовательные модели, практико-ориентированное обучение.

Одной из самых больших проблем, с которыми сталкивается высшее образование на современном рынке труда, является несоответствие между профессиональными навыками выпускников и фактическими требованиями к работе. Поскольку традиционный образовательный подход в большей степени ориентирован на теоретическое обучение, он не позволяет адекватно формировать практические навыки. В результате, кадры напрягаются между теории и практики. Один из лучших способов решения этой проблемы - с помощью двойной модели образования.

Высокообразованные эксперты на современном рынке труда должны соответствовать совершенно новым требованиям к качественному обучению. Поиск эффективных способов сочетания теоретического обучения и отраслевого опыта возобновился в результате методичного несоответствия между реальными ожиданиями работодателей и академическими навыками выпускников. Двойная модель обучения, которая успешно применялась в системах профессионального образования Германии, Австрии и

Швейцарии, является образцом для разрешения этого конфликта на уровне высшего образования. В Узбекистане в 2021/2022 учебном году также была создана система дуального образования.

Двойная стратегия предполагает, что учебная программа создается одновременно на двух институциональных уровнях: прямо в партнерской компании и в колледже. В отличие от традиционных промышленных методов, эта модель отличается структурной интеграцией: университет и работодатель сотрудничают для создания учебных программ; правила закрепляют баланс во времени между академической и производственной деятельностью; и обе стороны участвуют в оценке компетентности.

С помощью нескольких связанных компонентов двойная модель применяется в высшем образовании. Первым из них является создание правовой и нормативной базы, регулирующей статус студента-стажёра, распределяющей финансовую ответственность между учебным заведением и бизнесом, а также определяющей требования к разработке совместных учебных программ. Во-вторых, развивать институциональные средства связи, включая систему производственного наставничества, совместные рабочие группы и координационные советы. В-третьих, образовательные стандарты, основанные на компетентности, которые способствуют гибкой, модульной конструкции, позволяют интегрировать теорию и практику.

На основе исследований международного опыта, двойная стратегия предлагает несколько преимуществ: для выпускников двойных программ уровень занятости в Германии всегда превышает 85%. В среднем, молодые профессионалы в сфере производства получают 30-40% больше времени, чем традиционные выпускники программ. Однако существуют серьезные ограничения на прямой перевод немецкой модели в другие национальные условия из-за различий в культуре корпоративной ответственности, степени участия делового сообщества в финансировании образования и степени контроля над рынком труда.

Двойное обучение в высшем образовании будет определяться несколькими тенденциями. Цифровизация производственных процессов позволяет использовать смешанные форматы двойного обучения через дистанционное обучение и виртуальное моделирование рабочей ситуации. Растущее разнообразие рынка труда требует увеличения числа промышленных партнеров, особенно малых и средних предприятий. Наконец, глобальное расширение высшего образования открывает возможности для трансграничных двойных программ, включая многонациональные компании.

Таким образом, с дисциплинированным подходом к его реализации, включающим нормативную, организационную и методологическую поддержку, двойная модель обучения имеет большие возможности для повышения уровня высшего профессионального образования. Успешное использование этой модели требует развития долгосрочного сотрудничества между компаниями, государством и колледжами как основными участниками системы образования.

Литература

1. Euler D. Germany's Dual Vocational Training System: A Model for Other Countries? — Bertelsmann Stiftung, 2013.
2. https://lex.uz/uz/docs/-7332601 Oliy ta'lim tizimida dual ta'limni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risid

ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALAR VA AYOLLAR: SUN'IY INTELLEKT, KIBERXAVFSIZLIK VA GLOBAL ILMIY HAMKORLIK ISTIQBOLLARI

Murodiljonova Farzona Dadajon qizi
Andijan State Institute of Foreign Languages, student
Iminova Shaxnozabegim Bahodirovna

Annotatsiya. Mazkur maqolada zamonaviy texnologiyalar rivojlanayotgan sharoitda ayollarning sun'iy intellekt, muhandislik, raqamli iqtisodiyot hamda kibermakon xavfsizligi sohalaridagi o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi.

Keywords. Sun'iy intellekt, raqamli iqtisodiyot, kibermakon xavfsizligi, gender tengligi, ayol tadqiqotchilar, innovatsiya, global ilmiy hamkorlik, O'zbekiston.

XXI asr texnologik taraqqiyot davri sifatida insoniyat taraqqiyotining yangi bosqichini boshlab berdi. Sun'iy intellekt, raqamli iqtisodiyot va kibermakon xavfsizligi global rivojlanishning asosiy yo'nalishlariga aylandi. Ushbu jarayonlarda inson kapitali, ayniqsa ilmiy salohiyat va innovatsion fikrlash muhim omil hisoblanadi. So'nggi yillarda ayollarning texnologik sohalardagi ishtiroki ortib borayotgan bo'lsa-da, gender nomutanosibligi masalasi hanuz dolzarbligicha qolmoqda. Shu bois zamonaviy texnologiyalar va ayollar mavzusini ilmiy jihatdan tahlil qilish zarurati yuzaga kelmoqda.

Raqamli transformatsiya jarayoni dunyo iqtisodiyotida tub burilish yasadi va bu jarayon inson kapitalining sifat ko'rsatkichlariga bevosita bog'liqdir. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, texnologik sohalarda xotin-qizlar ulushi erkaklarga nisbatan past bo'lib qolmoqda, ayniqsa muhandislik va kiberxavfsizlik yo'nalishlarida gender tafovuti sezilarli darajada saqlanib qolgan. Biroq so'nggi yillarda ayollarning STEM (science, technology, engineering, mathematics) ta'limiga jalb etilishi ortib bormoqda va bu jarayon kelajakda raqamli iqtisodiyot barqarorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi kutilmoqda.

Sun'iy intellekt tizimlarini ishlab chiqish jarayonida gender omilining ahamiyati tobora yaqqol namoyon bo'lmoqda. Algoritmlar inson tomonidan yaratilgani sababli, agar ishlab chiquvchilar tarkibida gender xilma-xilligi yetarli bo'lmasa, tizimlarda biryoqlama yondashuv va noxolis qarorlar yuzaga kelishi mumkin. Shu bois ilmiy tadqiqotlarda ayollarning ishtiroki AI tizimlarining adolatli va inklyuziv bo'lishini ta'minlashga xizmat qiladi. Gender muvozanati nafaqat ijtimoiy tenglik masalasi, balki texnologik mahsulot sifatini oshirish omili hamdir.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida ayollar startap ekotizimida ham faol ishtirok etmoqda. IT tadbirkorlik, mobil ilovalar yaratish, fintech va elektron tijorat sohalarida ayollar boshqaruvidagi kompaniyalar soni ortib bormoqda. Bu jarayon iqtisodiy mustaqillikni ta'minlash, yangi ish o'rinlari yaratish va innovatsion g'oyalarni tijoratlashtirish imkonini bermoqda. Xususan, Yevropa davlatlarida ayollar uchun maxsus texnologik inkubatorlar va grant dasturlarining joriy etilishi ularning ilmiy va amaliy loyihalarda faol qatnashishiga zamin yaratdi.

Kibermakon xavfsizligi sohasida esa ayol mutaxassislarning roli alohida e'tiborga loyiqdir. Axborot tahdidlari global xarakter kasb etayotgan bir paytda, tahliliy fikrlash, strategik rejalashtirish va xavf tahlili ko'nikmalariga ega mutaxassislar zarur bo'lmoqda. Ayollar ushbu sohada risk-menejment, kriptografiya va axborot xavfsizligi siyosatini ishlab chiqish yo'nalishlarida faoliyat yuritmoqda. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, kiberxavfsizlik guruhlarida gender xilma-xilligi mavjud bo'lsa, tahdidlarga qarshi kurashish samaradorligi oshadi.

Global ilmiy hamkorlik zamonaviy texnologiyalar rivojining muhim omillaridan biridir. Ayol tadqiqotchilar xalqaro konferensiyalar, qo'shma grant loyihalari va ilmiy almashinuv dasturlarida faol ishtirok etib, bilim va tajriba almashinuvi jarayonini jadallashtirmoqda. Raqamli platformalar orqali masofaviy ilmiy hamkorlik imkoniyatlari kengaygani ayollar uchun geografik cheklovlarni kamaytirdi. Xususan, onlayn laboratoriyalar, virtual seminarlar va ilmiy ma'lumotlar bazalariga ochiq kirish imkoniyati ilmiy integratsiyani tezlashtirmoqda.

O'zbekiston sharoitida ham raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish strategiyasi doirasida xotin-qizlarning IT sohasiga jalb etilishi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. So'nggi yillarda texnoparklar, IT-parklar va raqamli ta'lim markazlarida ayollar ulushi ortib bormoqda. Shu bilan birga, hududlar kesimida imkoniyatlar teng emasligi, malakali mentorlar yetishmasligi va ijtimoiy stereotiplar kabi muammolar mavjud. Bu masalalarni hal

etish uchun uzluksiz ta'lim tizimida STEM fanlariga qiziqishni erta yoshdan shakllantirish, ilmiy grantlar sonini ko'paytirish va xalqaro hamkorlik dasturlarida ayollar ulushini kengaytirish zarur.

Texnologik taraqqiyot jarayonida ayollarning ishtiroki innovatsion g'oyalar xilma-xilligini ta'minlaydi. Turli ijtimoiy tajribaga ega mutaxassislar birgalikda ishlaganda muammolarga ko'p qirrali yondashuv shakllanadi. Bu esa sun'iy intellekt tizimlarining yanada mukammal, xavfsiz va inson manfaatlariga mos bo'lishiga xizmat qiladi. Shunday ekan, zamonaviy texnologiyalar rivojida ayollarning faolligini oshirish strategik ahamiyatga ega masala bo'lib qolmoqda.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, zamonaviy texnologiyalar rivojida ayollarning o'rni tobora mustahkamlanib bormoqda. Sun'iy intellekt, raqamli iqtisodiyot va kibermakon xavfsizligi sohalarida ayol tadqiqotchilar innovatsion yondashuvlar va barqaror rivojlanish konsepsiyalarini ilgari surmoqda. G'arbiy Yevropa, MDH va O'zbekiston tajribasi gender tengligini ta'minlash ilmiy samaradorlikni oshirishini tasdiqlaydi. Kelgusida ayollarning texnologik sohalardagi ulushini kengaytirish global ilmiy hamkorlikni mustahkamlash va milliy raqamli taraqqiyotni jadallashtirishning muhim sharti bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Haydarova K. "Sun'iy intellekt va robototexnikada ayollar ishtiroki".
2. Mannapova B. "O'zbekistonda ayollarning IT sohasidagi roli".
3. Wachter S. "Data Ethics and Algorithmic Regulation".

O'ZBEKISTONDA TA'LIM VA ISHLAB CHIQARISH INTEGRATSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA DUAL YONDASHUVNING AHAMIYAT

Andijon davlat chet tillari instituti
IFOMT yo'nalishi
213 guruh talabasi
Farziyona Ulug'bekova

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekistonda ta'lim tizimini modernizatsiya qilish jarayonida dual yondashuvning o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasini kuchaytirish, kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish hamda mehnat bozori talablariga mos kadrlar tayyorlash masalalari ilmiy asosda yoritiladi.

Kalit so'zlar. dual yondashuv, ta'lim islohoti, kasbiy kompetensiya, integratsiya, innovatsion metodlar, mehnat bozori.

Bugungi kunda iqtisodiy taraqqiyotning barqarorligi inson kapitali sifati bilan chambarchas bog'liq. Raqamli iqtisodiyot va sanoatning jadal rivojlanishi sharoitida faqat nazariy bilimga ega mutaxassis emas, balki amaliy ko'nikmalarga ega, mustaqil qaror qabul qila oladigan va real ishlab chiqarish jarayoniga tez moslasha oladigan kadrlar zarur. Shu bois ta'lim va ishlab chiqarish o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ta'minlash dolzarb masalaga aylanmoqda. Dual yondashuv aynan shu ehtiyojdan kelib chiqqan holda shakllangan bo'lib, u ta'lim jarayonini real mehnat muhiti bilan uyg'unlashtirishga xizmat qiladi. Mazkur modelda o'quvchi yoki talaba nazariy bilimlarni ta'lim muassasasida egallasa, amaliy tajribani bevosita korxona va tashkilotlarda oladi. Natijada ta'lim jarayoni hayotiy ehtiyojlarga yaqinlashadi va o'qish bilan ish o'rtasidagi tafovut kamayadi. O'zbekistonda ta'lim sohasida olib borilayotgan islohotlar doirasida kasbiy tayyorgarlik sifatini oshirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Professional va oliy ta'lim muassasalarida amaliy mashg'ulotlar hajmini kengaytirish, ish beruvchilarni o'quv jarayoniga jalb etish, ishlab chiqarish amaliyotini kuchaytirish kabi chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Bu esa dual yondashuv elementlarini bosqichma-bosqich joriy etish imkonini bermoqda. Dual yondashuvning afzalligi shundaki, u nazariya va amaliyot o'rtasidagi tafovutni kamaytiradi, bitiruvchilarning bandlik darajasini oshiradi hamda korxonalar uchun tayyor,

moslashuvchan kadrlar yetkazib beradi. Talaba o'qish davridayoq real ish tajribasiga ega bo'lgani sababli, u mehnat bozoriga chiqishda ustunlikka ega bo'ladi. Biroq mazkur tizimni keng joriy etishda ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, ta'lim muassasalari va korxonalar o'rtasida hamkorlikning yetarli darajada tizimlashtirilmaganligi, ishlab chiqarishdagi mutaxassislarning pedagogik salohiyati pastligi, o'quv dasturlarining tezkor yangilanmasligi kabi masalalar mavjud. Shuningdek, dual yondashuvni muvofiqlashtiruvchi yagona monitoring mexanizmini yaratish zarurati ham sezilmoqda. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun birinchidan, ta'lim muassasalari va ish beruvchilar o'rtasida o'zaro manfaatli uzoq muddatli hamkorlik tizimini shakllantirish lozim. Ikkinchidan, o'quv dasturlarini mehnat bozori ehtiyojlari asosida muntazam takomillashtirib borish zarur. Uchinchidan, amaliyot rahbarlari uchun pedagogik ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan maxsus kurslar tashkil etish maqsadga muvofiqdir. To'rtinchidan, raqamli texnologiyalar yordamida dual ta'lim jarayonini nazorat qilish va baholash tizimini joriy etish samaradorlikni oshiradi. Xulosa qilib aytganda, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasini chuqurlashtirish orqali dual yondashuv O'zbekistonda kadrlar tayyorlash sifatini yangi bosqichga olib chiqishi mumkin. Mazkur model nafaqat bitiruvchilarning kasbiy kompetensiyasini oshiradi, balki iqtisodiyotning real sektorini malakali mutaxassislar bilan ta'minlashga xizmat qiladi. Kelgusida normativ-huquqiy bazani takomillashtirish, xalqaro tajribani o'rganish va milliy sharoitga moslashtirish orqali dual yondashuv samaradorligini yanada oshirish mumkin.

Foydalanilgan manbalar:

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ta'lim tizimini rivojlantirishga oid farmon va qarorlari.
3. Professional ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi bo'yicha me'yoriy hujjatlar.

TA'LIM JARAYONIDA TANQIDIY FIKRLASH KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH: NAZARIYA VA AMALIYOT UYG'UNLIGI

Abdullayev Javohir
Jizzax Davlat pedagogika universiteti
III-bosqich Tayanch doktoranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada ta'lim jarayonida tanqidiy fikrlash kompetensiyasini rivojlantirish masalalari nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Zamonaviy ta'lim tizimida shaxsning mustaqil, analitik va refleksiv fikrlash qobiliyatlarini shakllantirish ta'lim sifatini oshirishning muhim sharti sifatida e'tirof etiladi. Maqolada tanqidiy fikrlash kompetensiyasining mohiyati, uning pedagogik ahamiyati hamda ta'lim jarayonida samarali rivojlantirish yo'llari ilmiy manbalar asosida yoritilgan.

Kalit so'zlar: tanqidiy fikrlash, kompetensiya, ta'lim jarayoni, pedagogik texnologiya, innovatsion yondashuv.

Zamonaviy ta'lim tizimining rivojlanishi jamiyatda raqobatbardosh, mustaqil fikrlovchi, mas'uliyatli va ijodiy yondashuvga ega bo'lgan mutaxassislarni tayyorlash zaruriyatini yuzaga keltirmoqda. Shu nuqtai nazardan qaraganda, ta'lim jarayonida tanqidiy fikrlash kompetensiyasini rivojlantirish masalasi pedagogika fanining muhim ilmiy-amaliy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Tanqidiy fikrlash kompetensiyasi shaxsning bilimlarni tayyor holatda qabul qilmasdan, ularni tahlil qilish, baholash, solishtirish va asosli xulosalar chiqarish qobiliyatini ifodalaydi.

Ushbu kompetensiyani rivojlantirishga xizmat qiluvchi pedagogik imkoniyatlar, metodlar va tashkiliy shart-sharoitlar ilmiy asosda yoritilishi muhim hisoblanadi.

Ilmiy-pedagogik adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, tanqidiy fikrlash kompetensiyasi murakkab va ko‘p komponentli tuzilishga ega bo‘lib, u bilish, refleksiya, mantiqiy tafakkur, baholash va ijodiy faoliyat elementlarini o‘z ichiga oladi [2]. J. Dyui tanqidiy fikrlashni muammoli vaziyatlarni anglash va ularni hal etishga qaratilgan ongli tafakkur jarayoni sifatida ta’riflagan bo‘lsa [3], R. Ennis ushbu jarayonni dalillarga asoslangan qaror qabul qilish qobiliyati bilan bog‘laydi. D. Halpern esa tanqidiy fikrlashni shaxsning intellektual kompetensiyasi sifatida talqin qilib, uni ta’lim jarayonida maxsus pedagogik shart-sharoitlar asosida rivojlantirish zarurligini ta’kidlaydi.

Ta’lim jarayonida tanqidiy fikrlash kompetensiyasini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari, avvalo, ta’lim mazmuni va uni tashkil etish shakllari bilan bevosita bog‘liqdir. An’anaviy reproduktiv ta’lim usullari ta’lim oluvchilarning fikrlash faolligini yetarli darajada ta’minlay olmasligi sababli, zamonaviy pedagogika fanida interfaol, muammoli va kompetensiyaviy yondashuvlarga asoslangan metodlardan foydalanish zaruriyati yuzaga kelmoqda [6]. Kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilgan ta’lim jarayonida bilimlar amaliy faoliyat bilan integratsiyalashadi va bu holat tanqidiy fikrlashning rivojlanishiga qulay sharoit yaratadi.

Muammoli ta’lim texnologiyasi tanqidiy fikrlash kompetensiyasini rivojlantirishning eng samarali pedagogik imkoniyatlaridan biri sifatida e’tirof etiladi. Muammoli ta’lim jarayonida o‘quvchilar tayyor bilimlarni qabul qiluvchi emas, balki bilimlarni mustaqil izlovchi va kashf etuvchi subyekt sifatida faoliyat yuritadi. Muammoli vaziyatlar orqali ta’lim oluvchilarda savol berish, taxmin qilish, dalillarni tahlil qilish va mantiqiy xulosalar chiqarish ko‘nikmalari shakllanadi. Bu esa tanqidiy fikrlash kompetensiyasining rivojlanishiga bevosita xizmat qiladi. Shu bilan birga, muammoli ta’lim jarayonida refleksiya mexanizmlarining yo‘lga qo‘yilishi ta’lim oluvchilarning o‘z fikrlash faoliyatini baholashiga imkon yaratadi.

Ta’lim jarayonida interfaol metodlardan foydalanish ham tanqidiy fikrlash kompetensiyasini rivojlantirishning muhim pedagogik imkoniyatlaridan biridir. Munozara, debat, “aqliy hujum”, keys-stadi, loyihaviy faoliyat kabi metodlar ta’lim oluvchilarning muloqot madaniyatini, asosli fikr bildirish va o‘z pozitsiyasini himoya qilish qobiliyatini rivojlantiradi [9]. Ushbu metodlar orqali ta’lim jarayonida subyekt-subyekt munosabatlari shakllanib, o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasida hamkorlik muhiti yaratiladi. Natijada ta’lim oluvchilarning fikrlash faolligi oshib, tanqidiy fikrlash kompetensiyasi bosqichma-bosqich rivojlanadi.

Shuningdek, alohida e’tibor qaratilishi lozim bo‘lgan jihatlardan biri bu o‘qituvchining pedagogik faoliyatidir. Tanqidiy fikrlash kompetensiyasini rivojlantirish jarayonida o‘qituvchi faqat bilim beruvchi emas, balki ta’lim oluvchilarning bilish faoliyatini boshqaruvchi, yo‘naltiruvchi va rag‘batlantiruvchi shaxs sifatida namoyon bo‘ladi. Shu sababli bo‘lajak o‘qituvchilarning o‘zlarida tanqidiy fikrlash kompetensiyasini shakllantirish muhim ahamiyatga ega.

Tanqidiy fikrlovchi o‘qituvchi ta’lim jarayonini muammoli vaziyatlar asosida tashkil eta oladi va o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Pedagogik imkoniyatlar tizimida baholash jarayoni ham muhim o‘rin tutadi. An’anaviy baholash usullari ko‘proq bilimlarni qayta aytib berishga yo‘naltirilgan bo‘lsa, zamonaviy baholash tizimi ta’lim oluvchilarning fikrlash faoliyatini, muammoni hal etish qobiliyatini va refleksiv ko‘nikmalarini baholashga qaratilgan bo‘lishi lozim. Formativ baholash, o‘z-o‘zini baholash va o‘zaro baholash usullari tanqidiy fikrlash kompetensiyasini rivojlantirishda samarali pedagogik vosita hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, ta’lim jarayonida tanqidiy fikrlash kompetensiyasini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari nazariya va amaliyot uyg‘unligi asosida amalga oshiriladi. Muammoli ta’lim, interfaol metodlar, kompetensiyaviy yondashuv va refleksiv faoliyatni tizimli tashkil etish tanqidiy fikrlash kompetensiyasining samarali rivojlanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining ta’lim sohasiga oid qarorlari. Toshkent, 2020, 12–18-bet.
2. Ishmuhammedov R. Innovatsion ta’lim texnologiyalari. Toshkent, 2018, 45–62-bet.
3. Dewey J. How We Think. Boston, 1933, 47–65-bet.

INGLIZ VA O‘ZBEK MADANIYATIDA QO‘LLANUVCHI VERBAL VOSITALI QADAH SO’ZLARINING CHOG‘ISHTIRMA TADQIQI

Anorboyeva Mahbubaxon Sobirovna
Andijon davlat chet tillari instituti o’qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada ingliz va o‘zbek madaniyatlarida qadah so‘zlari(toast)ning til va nutq madaniyati kontekstida ifodalanishi tadqiq etiladi. Qadah so‘zlari marosimlarda nutq qismiga kiradi va ijtimoiy-etik normalar, milliy qadriyatlar, madaniy stereotiplar orqali ifodalanadi. Ingliz madaniyatidagi lakonik, individual yo‘naltirilgan qadah so‘zlari o‘zbek madaniyatidagi samimiy, badiiy va duolar bilan ifodalanuvchi qadah so‘zlaridan farqlanadi.

Kalit so‘zlar: qadah so‘zlari; toast; nutq etiketi; lingvokulturologiya; pragmatika; marosim nutqi; madaniy stereotip.

Nutqiy aktlar nazariyasi bo‘yicha marosim nutqi — ijtimoiy kontekstda qatnashuvchilarning bir-biriga ijtimoiy va madaniy signallar uzatadigan performativ nutq turidir. Qadah so‘zlari (toast) ana shunday marosim nutqining eng ko‘p uchraydigan shakllaridan biridir. Ingliz tilida “toast” atamasi dastlab qadah ko‘tarish jarayoniga nisbat bergan bo‘lsa, so‘ngra o‘zi marosim nutqi nomi sifatida ham mustahkam o‘rin egallagan.

O‘zbek madaniyatida qadah so‘zi bilan bog‘liq nutqlar esa “tilak”, “duolar”, “tabriklar” kabi tushunchalar bilan ifodalanadi. Bu nutq shakli ruhiy-ma’naviy qadriyatlar bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, unda manfaatdor tomonlar o‘zaro mehr-muhabbat, ezgu tilak va xurmatni bildirishadi.

J. Austinning performativ nutq nazariyasi nutqiy aktlarni ijtimoiy kontekstda bajariladigan harakatlar sifatida qaraydi. J. Searle nutq aktlarini samaradorligini kontekst, madaniyat va marosim normalari orqali tahlil qiladi. Ushbu nazariy asos maqolada qadah so‘zlarini lingvokulturologik kontekstda tahlil qilish uchun qo‘llaniladi.

Tadqiqotda keltirilgan ma’lumotlar ingliz va o‘zbek tilidagi adabiy manbalar, nutq madaniyati haqidagi tadqiqotlar hamda real hayot marosimlaridan olingan misollar asosida amalga oshirildi.

Ingliz madaniyatida qadah so‘zlari ko‘pincha qisqa, lakonik va konkret motivlarga yo‘naltiriladi. Ular do‘stona, rasmiy yoki norasmiy marosimlarda qatnashuvchilarning bir-biriga hurmat va ezgulik tilashini ifodalaydi.

Quyidagi misollar ingliz tilida rasmiy marosim qadah so‘zlaridan olingan:

Ex: 1. “Ladies and gentlemen, let us raise our glasses to celebrate the achievements of our friends. To success and happiness!”

Bu qadah so‘zida ijtimoiy hurmat, marosim mavzusi va ezgulik tilaklari mavjud. Xuddi shunga o‘xshash:

2. *Ex: “Here’s to friendship, laughter, and the memories we’ll make together.”*

Bu iqtibosda esa do‘stlik, kulgu va umumiy estaliklar mavzusi markazlashtirilgan. Shuningdek, ingliz madaniyatida qisqacha qadah shakli sifatida “Cheers!” keng qo‘llaniladi. Bu ibora rasmiy bo‘lmagan marosimlarda ijtimoiy yaqinlik va do‘stona kayfiyatni bildiradi.

O‘zbek madaniyatida qadah so‘zlari ko‘pincha duolar, samimiy tilaklarni ifodalash uchun ishlatiladi. Ular nutqning badiiy, poetik elementi sifatida ham namoyon bo‘ladi.

Quyidagi misollar o‘zbek adabiyoti va ijtimoiy an’anaviy marosimlaridan olingan:

M: “Yoshlar baxtli bo‘lsin, Alloh umr yo‘llarini yorug‘ qilsin, rizqlarini baraka bilan to‘ldirsin.

Bu qadah so‘zida diniy-ma’naviy motivlar, baraka va ezgu tilaklar mavjud.

2. *M: “Bugun shu yerda yig‘ilganlarning hammasiga sog‘lik, baxt-saodat tilayman, duolarimiz birga bo‘lsin.”*

Bu misolda kollektiv birlik va duogo‘ylik kuchli ifoda topgan.

Quyida ingliz va o‘zbek madaniyatida mavjud qadah so‘zlarining tuzilishi va uslubiga ko‘ra chog’ishtirma tadqiqi havola etiladi.

	Mezoni	Ingliz madaniyati	O‘zbek madaniyati
.	Hajmi	Qisqa, lakonik	Uzun, batafsil
.	Til uslubi	Rasmiy/norasmiy	Samimiy, duogo‘y
.	Semantik motivlar	Do‘stlik, muvaffaqiyat, kulgu	Baraka, duo, ma’naviyat
.	Kontekst	Ijtimoiy, individual	Jamiyat, diniy-ma’naviy

Ingliz madaniyatida qadah so‘zlarida individual motivlar va kulgili ohanglar ko‘p uchraydi. O‘zbek madaniyatida esa qadah so‘zlari ko‘proq duogo‘y, baraka tilash, jamiyatga doir ijtimoiy qadriyatlarni aks ettiradi.

Izlanishlarimiz davomida ingliz va o‘zbek madaniyatida qo‘llaniladigan qadah so‘zlarining ijtimoiy-ma’naviy farqlari kuzatildi.Ingliz qadah so‘zlarida shaxsiy yutuqlar, do‘stlik va umumiy baxt mavzulari keng qo‘llanadi. O‘zbek qadah so‘zlarida esa diniy unsur, jamiyat bilan bog‘lanish va ezgu tilaklar ustundir.

Xulosa qilib aytganda, ingliz va o‘zbek madaniyatlarida qadah so‘zlarining lingvokulturologik tahlili shuni ko‘rsatadiki:

Ingliz qadah so‘zlari lakonik, individual imperativlarga yo‘naltirilgan bo‘lib, ijtimoiy hodisalarga qisqacha ijobiy munosabatni ifodalaydi.

O‘zbek qadah so‘zlari esa samimiy, duolar bilan aytilib, baraka va ezgulikni aks ettiradi hamda kolektiv madaniyatga urg‘u beradi. Shu bois qadah so‘zlarini o‘rganish xalq madaniyati, til etiketi va ijtimoiy kommunikatsiya nuqtai nazaridan lingvistik va madaniy tadqiqotlarda muhim ob’ekt hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Austin, J. L. “How to Do Things with Words”. Oxford: Clarendon Press. 1962, 94–105.

2. Crystal, D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Cambridge: Cambridge University Press. 2008. P.731

3. The Oxford Book of English Toasts. 2010. Oxford: Oxford University Press.

METHODOLOGY OF USING SIMULATION TECHNOLOGIES IN PREPARING FUTURE TEACHERS FOR CORRECTIVE ACTIVITIES IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Teshaboyev Akramjon Yuldashevich
Andijan State Institute of Foreign Languages,
Head of the Department of Social-Humanitarian Sciences, Pedagogy and Psychology,
Candidate of Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
Azizova Irodabonu
Student of the faculty of foreign language and literature

Abstract. This paper presents the methodology and experimental results of applying simulation technologies (case studies, role plays, simulation exercises) in preparing future

teachers for corrective activities in the educational process. The study demonstrated the high effectiveness of simulation technologies in forming corrective competency.
Keywords: simulation, case study, role play, corrective competency, future teachers.

The modern education system requires teachers not only to impart knowledge but also to possess the competency to identify problems in the educational process in a timely manner and to eliminate them – that is, to carry out corrective activities. However, practice shows that young teachers graduating from higher education institutions face serious difficulties in corrective activities (Darling-Hammond, 2006). The primary reason is that the preparation process is predominantly theoretical in nature, with insufficient practical training.

The Decree of the President of the Republic of Uzbekistan No. PF-5712 identified improving education quality and developing the professional competencies of pedagogical personnel as a priority task. In this regard, the implementation of simulation technologies in the pedagogical preparation process is one of the most pressing issues.

The research objective was to develop an integrative methodology based on simulation technologies (case studies, role plays, simulation exercises) for preparing future teachers for corrective activities and to experimentally demonstrate its effectiveness.

Tasks: to develop a three-stage methodology based on simulation technologies; to conduct a comparative analysis of corrective competency in experimental and control groups; to statistically substantiate the effectiveness of the methodology.

Research method and participants.

A quasi-experimental design was employed in the study. The experiment was conducted at Andijan State Institute of Foreign Languages during the 2023–2024 academic year (32 weeks). Participants included: the experimental group (EG, n=30) and the control group (CG, n=30), totaling 60 pedagogy students. The initial equivalence of the groups was confirmed on the pretest ($t=0.61$; $p=0.54$).

Content of the developed methodology.

The experimental group received a three-stage integrative methodology based on simulation technologies:

Stage I – Case studies (Weeks 1–10). Students were presented with 20 cases drawn from real pedagogical practice. Each case included: a situation description, diagnostic data, and an analysis task. Students worked in groups of 4–5 members, with 90 minutes allocated for each case. Through case analysis, students mastered the skills of problem identification, understanding causes, and developing corrective plans.

Stage II – Role plays (Weeks 11–20). Fifteen different pedagogical situations were developed: individual conversations with underperforming students, discussing corrective plans with parents, resolving classroom conflicts, and others. Each session followed this sequence: introduction to the situation (10 min) → role play (20–25 min) → video analysis (15 min) → group reflection and re-enactment (20 min). During this stage, students developed empathy, corrective communication, and decision-making skills.

Stage III – Full simulation exercises (Weeks 21–32). Students conducted full 45-minute lessons in a modeled real classroom environment (15–20 "students"). During the lesson, diagnostic tools were applied; at the end, corrective decisions were made and individual plans were developed. Each student completed a minimum of 4 full simulation exercises. Video analysis and reflective journal writing were mandatory.

The control group continued with traditional teaching methods (lectures, seminars, practical exercises).

Experimental results.

Corrective competency was assessed using the "Corrective Competency Test" (CCT, 100 points, 5 components, CVI=0.89, $\alpha=0.91$). The main results are presented in the following table:

Experimental results

Indicator	EG (n=30)	CG (n=30)	t	P	d
Pretest (M±SD)	38.7±9.4	37.2±10.1	0.61	0.54	–
Posttest (M±SD)	79.3±8.1	54.8±11.6	6.12	<0.001	1.58
Gain (points)	+40.6	+17.6			
High level (%)	63.3%	13.3%			

At the component level, the largest effect sizes were observed in "Corrective plan development" (d=1.97) and "Corrective communication" (d=1.91). Stage-by-stage dynamics showed consistent growth: Stage I (case studies) +35.4%, Stage II (role plays) +27.5%, Stage III (simulation) +18.7%. ANOVA analysis also confirmed the results ($F(1,58)=37.45$; $p<0.001$; $\eta^2=0.39$).

The research results allow the following conclusions to be drawn:

1. The integrative methodology based on simulation technologies develops future teachers' corrective competency 2.3 times more effectively than traditional methods ($t=6.12$; $p<0.001$; $d=1.58$).

2. The phased integrative approach (case studies → role plays → full simulation) ensures stable and consistent competency growth. Case studies develop analytical thinking, role plays develop communication skills, and full simulations develop integrative corrective skills.

3. In the experimental group, 63.3% of students achieved the high corrective competency level (compared to 13.3% in the control group). This demonstrates the effectiveness of simulation technologies in preparing highly qualified specialists.

4. It is recommended that higher education institutions implement simulation technologies in a phased manner within the "Pedagogical Diagnostics and Correction" course, with mandatory inclusion of video recording and reflective analysis in each session.

References

1. Black, P., & Wiliam, D. (1998). Assessment and classroom learning. Assessment in Education, 5(1), 7–74.

2. Bradley, P. (2006). The history of simulation in medical education. Medical Education, 40(3), 254–262.

3. Darling-Hammond, L. (2006). Constructing 21st-century teacher education. Journal of Teacher Education, 57(3), 300–314.

MODERN TECHNOLOGIES AND SOCIETY

Teacher of Andijan State Institute of Foreign Languages
Khodjimuratova Nodirakhon

Abstract. This article is dedicated to a comprehensive analysis of the societal impact of modern technologies driven by Artificial Intelligence (AI), Information Technology (IT), and innovation. Currently, technological advancements are fundamentally transforming every sphere of human activity, from economics and education to personal communication.

Keywords: Artificial Intelligence (AI), Information Technology (IT), Innovation, Digital Transformation, Societal Impact, Digital Divide, Data Security, Automation, Technological Progress.

In the 21st century, modern technologies have become one of the most influential forces shaping human civilization. The continuous progress in Artificial Intelligence (AI), Information

Technology (IT), and innovation has transformed not only industries and economies but also the very fabric of social life. Today, technology determines how people communicate, learn, conduct business, and even make daily decisions. From online education platforms to automated workplaces and smart cities, technological solutions are becoming deeply integrated into every aspect of society. The digital era has opened new horizons for global development. It has enabled faster access to information, promoted economic growth, and created new opportunities for creativity and entrepreneurship. Moreover, AI-driven systems and IT infrastructures have helped improve healthcare, environmental monitoring, and public services, making human life more efficient and interconnected than ever before. However, alongside these achievements, society faces new challenges that cannot be ignored. The digital divide between advanced and developing nations is growing, personal data privacy and cybersecurity have become serious concerns, and automation is replacing certain human professions. These changes raise ethical, economic, and educational questions that must be addressed responsibly. Therefore, exploring the relationship between modern technologies and society is crucial for understanding how to balance innovation with social responsibility. This paper aims to analyze both the benefits and risks of technological advancement, emphasizing the importance of developing policies, education systems, and ethical standards that ensure technology serves humanity rather than replacing it.

Modern technologies have significantly changed how society functions in almost every sphere of life. The influence of Artificial Intelligence (AI), Information Technology (IT), and innovation can be seen in education, healthcare, communication, business, and even environmental protection. These advancements bring countless advantages that improve living standards and open new opportunities for development.

Positive Impacts of Modern Technologies

One of the main benefits of modern technologies is increased efficiency and productivity. AI-based systems help companies automate routine tasks, analyze big data, and make faster decisions. This not only saves time and resources but also enhances accuracy in production and management. In addition, Information Technology has made communication instant and borderless. People can now connect, share ideas, and collaborate across continents through digital platforms. Another major advantage is the expansion of access to education and information. Online learning platforms, virtual classrooms, and digital libraries have made knowledge accessible to everyone, regardless of location or social background. Innovation in education has also encouraged creativity and independent learning among students. Furthermore, technological progress supports healthcare and environmental sustainability. AI and IT are used in disease diagnosis, patient monitoring, and medical research, leading to better treatment and longer life expectancy. Similarly, smart technologies are applied in energy saving, waste reduction, and climate change monitoring, helping to create a cleaner and more sustainable planet.

Negative Impacts and Social Risks

Despite these positive effects, modern technologies also bring serious social challenges. One of the most concerning issues is the digital divide — the unequal access to technology between developed and developing regions. This inequality can widen the gap in education, job opportunities, and economic growth. Another critical problem is data privacy and cybersecurity. With the growing use of digital services, personal and financial information is constantly collected and stored online, making individuals vulnerable to cyberattacks, data theft, and misuse. Ensuring digital safety has therefore become a global priority. Moreover, automation and AI-driven systems are causing job displacement in many industries. Machines and algorithms are now performing tasks that were once done by humans, leading to unemployment and economic uncertainty for millions of workers. This transformation requires governments and educational systems to rethink labor policies and prepare people for new types of professions.

The Need for Balance and Responsibility.

To maximize the benefits of technological innovation while reducing its risks, society must adopt a balanced and ethical approach. Governments should implement regulations that protect users' privacy and ensure equal access to digital resources. Educational institutions must teach digital literacy and critical thinking so that individuals can use technology responsibly. Most importantly, innovation should serve human development, not replace humanity itself. If guided by ethical values, modern technologies can continue to improve our world — making it more intelligent, connected, and inclusive for future generations.

In conclusion, modern technologies — particularly Artificial Intelligence (AI), Information Technology (IT), and innovation — have become powerful forces shaping the modern world. They have improved communication, education, healthcare, and business, while making life more efficient and interconnected. Through these advancements, society has entered an era of digital transformation that offers countless opportunities for progress and creativity. However, this transformation also presents serious social, ethical, and economic challenges. Issues such as the digital divide, data security risks, and job displacement caused by automation remind us that technological growth must be managed carefully and responsibly. The future of society depends not only on the speed of innovation but also on how wisely it is used. Therefore, governments, educational institutions, and individuals must work together to ensure that modern technologies serve humanity's best interests. By promoting digital literacy, strengthening cybersecurity, and encouraging ethical innovation, we can build a society where technology and human values coexist harmoniously — creating a smarter, fairer, and more sustainable world for future generations.

References:

1. X. Peng, Y. Tong, J Li " The impact of artificial intelligence on human society and bioethics"
2 . Darell West and John Allen "How artificial intelligence is transforming the world".
4. Peter Sasvari "The effects of Technology and Innovation on Society"

ZAMONAVIY O'ZBEK NASRIDA MILLIY QADRIYATLARNING AKS ETISHI

D.A.Qahharova
O'zDJTU, jahon adabiyoti kafedrasi v.b. dotsenti,
Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Bugungi kunda zamonaviy o'zbek adabiyoti, xususan nasriy asarlar xalqning boy ma'naviy merosini aks ettirish, milliy qadriyatlarni asrab-avaylash hamda ularni kelajak avlodga yetkazishda muhim o'rin egallaydi. Adabiyot har bir xalqning tarixiy tajribasi, ma'naviy dunyosi va madaniy an'analarini o'zida mujassamlashtiruvchi muhim ma'naviy hodisadir. Shu sababli o'zbek adabiyotida milliy qadriyatlarning aks etishi masalasi doimo dolzarb bo'lib kelgan.

Zamonaviy o'zbek nasrida milliy qadriyatlar turli badiiy vositalar orqali ifodalanadi. Yozuvchilar o'z asarlarida xalqning turmush tarzi, urf-odatlari, an'analari hamda insoniy fazilatlarini tasvirlash orqali milliy ruhni yuksaltirishga intiladilar. Bu esa adabiyotning nafaqat estetik, balki muhim ma'naviy-tarbiyaviy ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi.

Zamonaviy o'zbek nasrida oila muqaddasligi, kattalarga hurmat, kichiklarga mehr ko'rsatish, insoniylik va vatanparvarlik kabi qadriyatlar alohida o'rin tutadi. Bu qadriyatlar xalqning asrlar davomida shakllangan turmush tarzi va ma'naviy qarashlari bilan chambarchas bog'liqdir. Nasriy asarlarda oila jamiyatning eng muhim tayanchi sifatida tasvirlanadi. Ota-onaga hurmat, farzand tarbiyasi, oilaviy mehr-muhabbat kabi masalalar ko'plab asarlarda asosiy g'oyalardan biri sifatida namoyon bo'ladi.

Kattalarga hurmat va kichiklarga mehr ko'rsatish o'zbek xalqining qadimiy an'analaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy nasriy asarlarda bu qadriyatlar qahramonlarning o'zaro munosabatlari, hayotiy qarashlari va fe'l-atvori orqali ifodalanadi. Yozuvchilar ushbu

qadriyatlarni tasvirlash orqali jamiyatda insoniylik, mehr-oqibat va bag‘rikenglik kabi fazilatlarni mustahkamlashga xizmat qiladilar.

Zamonaviy o‘zbek nasrida insoniylik va vatanparvarlik g‘oyalari ham muhim mavzulardan biri hisoblanadi. Yozuvchilar o‘z asarlarida inson qadr-qimmatini ulug‘lash, halollik, adolat va Vatanga sadoqat kabi tushunchalarni badiiy talqin etadilar. Bu orqali kitobxon qalbida milliy g‘urur, Vatanga muhabbat va mas’uliyat tuyg‘ularini shakllantirishga harakat qilinadi.

Bu borada O‘tkir Hoshimov, Shukur Xolmirzayev va Tohir Malik kabi yozuvchilarning asarlari alohida e’tiborga loyiqdir. Ularning ijodida o‘zbek xalqining milliy xarakteri, ma’naviy qadriyatlari va hayotiy qarashlari chuqur badiiy mahorat bilan tasvirlangan. Ayniqsa, mustaqillik davrida yaratilgan nasriy asarlarda milliy o‘zlikni anglash, tarixiy xotira va ma’naviy merosga hurmat g‘oyalari yanada kuchliroq namoyon bo‘lmoqda. Bu davr adabiyotida milliy qadriyatlar yangicha qarashlar asosida talqin qilinib, ular zamonaviy jamiyat hayoti bilan uyg‘un holda tasvirlanmoqda.

Yozuvchilar milliy o‘zlikni anglash orqali jamiyatning ma’naviy tiklanishi va rivojlanishiga hissa qo‘shishga intiladilar. Bu jarayonda ular nafaqat tarixiy va madaniy merosni eslatib, avlodlar o‘rtasida uzviy bog‘lanishni ta’minlaydilar, balki milliy qadriyatlarni zamonaviy hayot kontekstida qayta talqin etadilar. Milliy o‘zlikning ifodasi orqali yozuvchilar insoniyatning umumbashariy qadr-qimmatlarini ham ko‘rsatib, o‘zbek adabiyotida ma’naviy uyg‘onish va axloqiy me’yorlarni mustahkamlashga xizmat qiladilar.

Zamonaviy nasrda milliy qadriyatlar ko‘pincha ijtimoiy muammolar bilan bog‘liq holda tasvirlanadi. Masalan, oilaviy qadriyatlar, mehr-shafqat, sadoqat va jamiyatdagi adolat masalalari badiiy asarlarda turli qirralari bilan ochib beriladi. Yozuvchilar shuningdek, insonlarning ichki kechinmalari, jamiyatdagi tengsizlik, mehnat, bilimga bo‘lgan intilish kabi ijtimoiy jarayonlarni yoritish orqali milliy qadriyatlarning ahamiyatini yanada chuqurroq ochib beradilar. Shu tariqa, ular o‘quvchini faqat badiiy zavq bilan emas, balki ma’naviy va axloqiy tarbiya bilan ham boyitadi.

Badiiy asarlarda milliy qadriyatlarni yoritishning yana bir ahamiyati shundaki, bu qadriyatlar jamiyatning birlashuvchisi sifatida xizmat qiladi. Milliy urf-odatlar, til, tarixiy voqealar va milliy mentalitet timsoli sifatida asarlarda aks etadi, bu esa o‘quvchiga o‘zlikni anglashga, milliy g‘urur va mas’uliyat hissini shakllantirishga yordam beradi. Shu bilan birga, zamonaviy yozuvchilar milliy qadriyatlarni global kontekst bilan bog‘lab, ular nafaqat milliy, balki insoniy universallarni ham ifodalashini ko‘rsatadilar.

Natijada, badiiy asarlar nafaqat estetik zavq manbai, balki jamiyatni ma’naviy va axloqiy jihatdan boyituvchi kuchga aylanadi. Yozuvchilar ijodi orqali o‘quvchilar milliy o‘zlikni anglab, ijtimoiy muammolarni chuqurroq tushunish imkoniyatiga ega bo‘ladilar, bu esa o‘z navbatida jamiyatning ma’naviy rivojlanishiga bevosita hissa qo‘shadi.

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy o‘zbek nasrida milliy qadriyatlarning aks etishi xalqning boy ma’naviy merosini asrash, milliy o‘zlikni anglash hamda yosh avlodni ma’naviy jihatdan barkamol qilib tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi. Adabiyot orqali xalqning tarixiy tajribasi, urf-odatlari va an’analari badiiy shaklda ifodalanib, ular yangi avlod ongiga yetkaziladi.

Shu bilan birga, zamonaviy o‘zbek nasriy asarlari jamiyatning ma’naviy hayotini boyitib, milliy qadriyatlarni mustahkamlashga xizmat qiladi. Yozuvchilar o‘z asarlari orqali insoniylik, vatanparvarlik, halollik va mehr-oqibat kabi fazilatlarni targ‘ib qilib, kitobxonlarni ezgulik va ma’naviy barkamollikka chorlaydilar.

Demak, zamonaviy o‘zbek nasrida milliy qadriyatlarning aks etishi xalqning ma’naviy merosini asrab-avaylash, milliy o‘zlikni mustahkamlash hamda jamiyat ma’naviyatini yuksaltirishda muhim o‘rin tutadi. Shu sababli mazkur masala o‘zbek adabiyotshunosligida muhim ilmiy yo‘nalishlardan biri bo‘lib qolmoqda va kelajakda ham chuqur ilmiy tadqiqotlarni talab etadigan dolzarb mavzulardan biri hisoblanadi.

HARAKAT VA TIL UYG‘UNLIGI: TPR ORQALI BOLALARGA INGLIZ TILINI O‘RGATISH

Azizova Irodabonu
ADCHTI, Xorijiy ti va adabitoti fakulteti talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada yosh bolalarga ingliz tilini o'qitishda Total Physical Response (TPR) metodining ahamiyati va samaradorligi tahlil qilinadi. Ushbu yondashuv harakat va til uyg'unligiga asoslanib, bolalarning tabiiy o'rganish jarayoniga mos ravishda tashkil etiladi. Maqolada TPR metodining nazariy asoslari, uning pedagogik va psixologik jihatlari hamda amaliy qo'llash imkoniyatlari yoritib beriladi.

Kalit so'zlar. Til, TPR. bolalar. ingliz tili, bolalar.

TPR metodi, harakat va til uyg'unligi, ingliz tilini o'qitish, yosh bolalar ta'limi, interaktiv metod, eshitish ko'nikmasi, nutq rivojlantirish, pedagogik yondashuv, o'yin texnologiyasi.

Zamonaviy ta'lim tizimida chet tillarini o'qitish jarayoni yangilanmoqda. An'anaviy usullardan interaktiv va innovatsion metodlarga o'tish jarayoni davom etmoqda. Yosh bolalarga ingliz tilini o'rgatishda ularning psixologik va fiziologik xususiyatlarini inobatga olish juda muhim. Maktabgacha va boshlang'ich yoshdagi bolalar ko'proq harakat, o'yin va amaliy faoliyat orqali bilimni tez va samarali o'zlashtiradilar. Shunday qilib, Total Physical Response (TPR) metodi bolalarga ingliz tilini o'rganishda samarali yondashuvlardan biri bo'lib kelmoqda.

TPR metodi 1960-yillarda amerikalik psixolog James Asher tomonidan ishlab chiqilgan. Ushbu metodning asosiy g'oyasi, til o'rganish jarayoni insonning tabiiy nutqni o'zlashtirish jarayoniga o'xshashi kerakligidir. Bola avval eshitadi, tushunadi va jismoniy harakat orqali javob beradi, so'ngra asta-sekin nutq hosil qiladi. Bu jarayon kichik yoshdagi bolalarning ona tilini o'zlashtirish bosqichlariga mos keladi.

Yosh bolalar abstrakt tushunchalardan ko'ra konkret harakatlar va vizual obrazlar orqali yaxshiroq o'rganadilar. TPR metodida o'qituvchi buyruq yoki ko'rsatma beradi, bolalar esa uni harakat orqali bajaradilar. Masalan, "Stand up", "Sit down", "Clap your hands", "Open the door" kabi buyruqlarni bajarish orqali bola so'z va harakat o'rtasidagi bog'liqlikni mustahkamlaydi. Natijada tilni o'zlashtirish jarayoni tabiiy va stresssiz kechadi.

TPR metodining muhim afzalliklaridan biri shundaki, u bolalarda qo'rquv va xatodan cho'chish hissini kamaytiradi. An'anaviy usullarda ko'pincha boladan darhol gapirish talab qilinadi, bu esa psixologik to'siqlarni yuzaga keltirishi mumkin. TPR yondashuvida esa bola dastlab tinglovchi va ijrochi rolini bajaradi. U tilni tushunishga e'tibor qaratadi, nutq esa tabiiy ravishda shakllanadi. Bu bolalarda o'ziga ishonchni oshiradi.

Harakat va til uyg'unligi bolalarning miyasida mustahkam neyron aloqalar hosil qiladi. Psixologik tadqiqotlar jismoniy harakat bilan birgalikda o'rganilgan ma'lumot uzoq muddatli xotirada yaxshi saqlanishini ko'rsatadi. Ayniqsa, kinestetik o'quvchilar uchun TPR metodi samarali hisoblanadi. Chunki ular harakat orqali bilimni tezroq o'zlashtiradilar.

TPR metodida o'yin elementlari muhim o'rin tutadi. Masalan, "Simon Says" o'yini orqali bolalar buyruqlarni diqqat bilan tinglash va to'g'ri bajarishni o'rganadilar. Shuningdek, rolli o'yinlar, qo'shiqlar va jismoniy mashqlar bilan uyg'unlashtirilgan topshiriqlar dars jarayonini qiziqarli va samarali qiladi. Shunday muhitda bola darsni majburiyat emas, balki zavqli faoliyat sifatida qabul qiladi.

Yosh bolalarga ingliz tilini o'rgatishda lug'at boyligini shakllantirish muhim vazifalardan biridir. TPR metodi ayniqsa boshlang'ich bosqichda so'z boyligini oshirishda samarali hisoblanadi. Ranglar, hayvonlar, tana a'zolari, kundalik buyumlar kabi mavzularni harakat bilan bog'lab o'rgatish natijadorlikni oshiradi. Masalan, tana a'zolarini o'rganishda bolalar "Touch your nose", "Raise your hands", "Close your eyes" kabi buyruqlarni bajarish orqali so'z ma'nosini tezda anglab oladilar.

TPR metodi grammatik tuzilmalarni ham tabiiy tarzda o'rgatishga yordam beradi. Masalan, buyruq gaplar, fe'llar va oddiy zamon shakllari harakat bilan birga qo'llanilganda bolalar ularni osongina qabul qiladilar. Bu esa keyinchalik mustaqil nutq shakllanishini ta'minlaydi.

Biroq TPR metodini qo'llashda o'qituvchining ijodkorligi va tashkiliy mahorati muhim ahamiyatga ega. Dars jarayoni faqat buyruqlar berish bilan cheklanmasligi kerak. Harakatlar tizimli, mavzuga mos va bosqichma-bosqich murakkablashib borishi lozim. Aks holda, metodning samaradorligi pasayishi mumkin. Shuningdek, TPR ko'proq boshlang'ich bosqich uchun mos bo'lib, yuqori darajalarda boshqa metodlar bilan birlashtirilishi maqsadga muvofiqdir.

Zamonaviy ta'lim texnologiyalari bilan TPR metodini birlashtirish katta imkoniyatlar yaratadi. Interaktiv doskalar, audio va video materiallar, raqamli o'yinlar yordamida harakat va til uyg'unligini yanada boyitish mumkin. Masalan, ekranda ko'rsatilgan harakatni takrorlash yoki qo'shiq bilan birga bajariladigan jismoniy mashqlar bolalarning qiziqishini oshiradi. Yosh bolalarga ingliz tilini o'rgatish jarayoni ularning yosh xususiyatlari, psixologik holati va qiziqishlariga mos ravishda tashkil etilishi lozim. Harakat va til uyg'unligiga asoslangan TPR metodi aynan shu talablarni qondira oladigan samarali pedagogik yondashuv hisoblanadi. Ushbu metod orqali bolalar til birliklarini jismoniy harakat bilan bog'lab o'zlashtiradi, bu esa bilimning mustahkam va uzoq muddatli bo'lishiga xizmat qiladi.

TPR metodining qo'llanilishi bolalarda dars jarayoniga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantiradi, ularning faolligini oshiradi hamda nutqiy qo'rquvni kamaytiradi. Metod ayniqsa boshlang'ich bosqichda lug'at boyligini shakllantirish va tinglab tushunish ko'nikmalarini rivojlantirishda samarali natija beradi.

Xulosa qilib aytganda, harakat va til uyg'unligiga asoslangan TPR metodi yosh bolalarga ingliz tilini o'rgatishda samarali, qiziqarli va psixologik jihatdan qulay yondashuvdir. U bolalarning tabiiy rivojlanish xususiyatlariga mos keladi, stressni kamaytiradi, eshitish va tushunish ko'nikmalarini rivojlantiradi hamda mustahkam xotira hosil qiladi. To'g'ri tashkil etilgan TPR darslari bolalarda chet tiliga nisbatan ijobiy munosabat shakllantiradi va keyingi bosqichlarda muvaffaqiyatli til o'rganish uchun mustahkam poydevor yaratadi. Shu bois, yosh bolalarga ingliz tilini o'qitishda TPR metodidan keng foydalanish, uni zamonaviy ta'lim texnologiyalari bilan uyg'unlashtirish maqsadga muvofiqdir. Bu esa kelgusida bolalarning chet tilini muvaffaqiyatli o'zlashtirishi uchun mustahkam poydevor yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Austin, J. L. "How to Do Things with Words". Oxford: Clarendon Press. 1962, 94–105.
2. Crystal, D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Cambridge: Cambridge University Press. 2008. P.731
3. The Oxford Book of English Toasts. 2010. Oxford: Oxford University Press.

INNOVATSION RIVOJLANISHDA STRATEGIK KOMPETENSIYANING O'RNI VA AHAMIYATI

Akmalxonova Nodiraxon
Nizomiy nomidagi O'zbekiston Milliy pedagogika Universitet magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada innovatsion rivojlanish sharoitida strategik kompetensiyaning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Strategik kompetensiyaning mazmun-mohiyati, uning tarkibiy qismlari, innovatsion boshqaruv tizimidagi o'rni hamda tashkilot va jamiyat taraqqiyotiga ta'siri yoritib beriladi. Shuningdek, strategik kompetensiyani shakllantirish mexanizmlari va zamonaviy boshqaruv sharoitida uni rivojlantirish omillari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: strategik kompetensiya, innovatsion rivojlanish, strategik fikrlash, boshqaruv, raqobatbardoshlik, transformatsiya, inson kapitali.

Zamonaviy globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida iqtisodiyot va jamiyatning barqaror rivojlanishi innovatsion yondashuvga to'g'ridan-to'g'ri bog'liqdir. Innovatsiyalarni

yaratish va ularni amaliyotga joriy etish jarayoni esa puxta o'ylangan strategik boshqaruvni talab qiladi. Shu nuqtai nazardan, strategik kompetensiya innovatsion rivojlanishning muhim sharti va omili sifatida namoyon bo'ladi.

Bugun keskin raqobat muhiti, tezkor texnologik o'zgarishlar va noaniqlik darajasi yuqori bo'lgan iqtisodiy sharoit tashkilot va davlat boshqaruvida uzoq muddatli istiqbolni ko'ra bilishni talab etmoqda. Strategik kompetensiya aynan bunday vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilish, resurslardan samarali foydalanish va barqaror rivojlanishni ta'minlash imkonini beradi.

Ushbu maqolada innovatsion rivojlanish jarayonida strategik kompetensiyaning mazmuni, tarkibiy qismlari va amaliy ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, strategik kompetensiyani shakllantirish omillari va rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari ko'rsatiladi.

Innovatsion rivojlanish mohiyatan yangilik yaratish va uni amaliyotga joriy etish jarayonidir. Bu jarayon faqat texnologik yangiliklar bilan cheklanmaydi. U boshqaruv usullarini takomillashtirish, yangi biznes modellari yaratish, tashkilot madaniyatini o'zgartirish, inson kapitalini rivojlantirish kabi ko'plab yo'nalishlarni o'z ichiga oladi. Innovatsion rivojlanish doimiy o'zgarish, izlanish va moslashuvchanlikni talab qiladi. Bunday murakkab va dinamik muhitda muvaffaqiyatga erishish uchun strategik kompetensiya hal qiluvchi omil sifatida namoyon bo'ladi.

Birinchidan, strategik kompetensiya strategik fikrlashni o'z ichiga oladi. Strategik fikrlash — bu hodisa va jarayonlarga keng qamrovli, tizimli va istiqbolli yondashishdir. Innovatsion rivojlanish jarayonida qisqa muddatli natijalarga emas, balki uzoq muddatli samaraga e'tibor berish muhimdir. Masalan, yangi texnologiyani joriy etish dastlab katta xarajat talab qilishi mumkin, lekin strategik nuqtai nazardan, u kelajakda yuqori samaradorlik va raqobat ustunligini ta'minlaydi. Shuning uchun strategik kompetensiyaga ega rahbar yoki mutaxassis mavjud vaziyatni chuqur tahlil qilib, istiqboldagi imkoniyat va xavflarni baholay oladi.

Innovatsion rivojlanishda noaniqlik darajasi yuqori bo'ladi. Har qanday innovatsiya risk bilan bog'liqdir. Yangi mahsulot yoki xizmat bozor tomonidan qabul qilinmasligi, texnologik xatoliklar yuzaga kelishi yoki moliyaviy resurslar yetishmasligi mumkin. Strategik kompetensiya aynan mana shunday tavakkalchilik sharoitida to'g'ri qaror qabul qilish imkonini beradi. Risklarni boshqarish, alternativ variantlarni ishlab chiqish, ehtimoliy ssenariylarni oldindan ko'ra bilish strategik yondashuvning muhim jihatlaridir.

Strategik kompetensiya, shuningdek, resurslardan samarali foydalanishni ta'minlaydi. Innovatsion loyihalar odatda katta miqdorda moliyaviy, moddiy va intellektual resurslarni talab qiladi. Resurslarni noto'g'ri taqsimlash loyihaning muvaffaqiyatsiz yakunlanishiga olib kelishi mumkin. Strategik kompetensiyaga ega boshqaruv tizimi ustuvor yo'nalishlarni aniq belgilaydi, investitsiya siyosatini puxta ishlab chiqadi va natijadorlikni nazorat qiladi.

Bugungi globallashuv sharoitida raqobatbardoshlik masalasi alohida dolzarblik kasb etadi. Tashkilot yoki davlatning raqobat ustunligi ko'p jihatdan uning innovatsion salohiyatiga bog'liq. Innovatsion salohiyat esa strategik kompetensiyasiz shakllanmaydi. Innovatsion g'oyalarni yaratishning o'zi yetarli emas. Ularni amaliyotga joriy etish, bozorda muvaffaqiyat qozonish va barqaror rivojlanishni ta'minlash uchun strategik rejalashtirish zarur.

Strategik kompetensiyani shakllantirish jarayoni uzluksiz va tizimli bo'lishi lozim. Bu jarayon avvalo ta'lim tizimidan boshlanadi. Ta'lim jarayonida talabalarda tanqidiy fikrlash, tahliliy yondashuv, muammolarni kompleks hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirish muhimdir. Innovatsion iqtisodiyot sharoitida an'anaviy bilim berish usullari yetarli bo'lmay qolmoqda. Endi ta'lim jarayonida kreativlik, tashabbuskorlik va strategik tafakkurni shakllantirish ustuvor vazifaga aylanmoqda.

Bundan tashqari, tashkilot ichidagi boshqaruv madaniyati ham strategik kompetensiyaning rivojlanishiga ta'sir qiladi. Agar tashkilotda ochiq muloqot, yangi g'oyalarni qo'llab-quvvatlash va xodimlarning tashabbusini rag'batlantirish muhiti mavjud bo'lsa, innovatsion rivojlanish tezlashadi. Aksincha, konservativ va byurokratik boshqaruv tizimi innovatsion jarayonlarni sekinlashtiradi.

Raqamli transformatsiya jarayoni ham strategik kompetensiyani yangi bosqichga olib chiqmoqda. Sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar, avtomatlashtirilgan tizimlar va raqamli platformalar boshqaruv qarorlarini qabul qilish jarayonini o‘zgartirmoqda. Endi strategik qarorlar real vaqt rejimida olingan ma'lumotlar asosida qabul qilinmoqda. Shu sababli raqamli savodxonlik strategik kompetensiyaning ajralmas qismiga aylanmoqda.

Davlat miqyosida strategik kompetensiya ham muhim ahamiyatga ega. Milliy innovatsion siyosatni ishlab chiqish, iqtisodiyot tarmoqlarini modernizatsiya qilish, investitsion muhitni yaxshilash kabi masalalar strategik yondashuvni talab qiladi. Uzoq muddatli rivojlanish strategiyasini ishlab chiqishda global tendensiyalar, demografik omillar, resurs salohiyati va xalqaro hamkorlik imkoniyatlari chuqur tahlil qilinishi lozim.

Strategik kompetensiya jamiyat taraqqiyotining muhim omili sifatida inson kapitalining rivojlanishiga ham bevosita ta'sir ko‘rsatadi. Strategik fikrlaydigan kadrlar yangi g‘oyalarni ilgari suradi, muammolarga noodatiy yechim topadi va innovatsion muhitni shakllantiradi. Bunday kadrlar mavjud bo‘lgan jamiyatda iqtisodiy o‘sish sur'atlari yuqori bo‘ladi.

Xulosa qilib aytganda, innovatsion rivojlanish sharoitida strategik kompetensiya barqaror taraqqiyotning asosiy omillaridan biridir. U uzoq muddatli maqsadlarni belgilash, risklarni boshqarish, resurslardan samarali foydalanish va raqobatbardoshlikni ta'minlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Strategik kompetensiyani shakllantirish esa uzluksiz ta'lim, amaliy tajriba, innovatsion muhit va zamonaviy boshqaruv madaniyatini talab qiladi.Innovatsion taraqqiyot yo‘lini tanlagan har bir jamiyat va tashkilot strategik fikrlashga ega bo‘lgan kadrlarni tayyorlashga alohida e’tibor qaratishi zarur. Chunki kelajakni ko‘ra bilish, o‘zgarishlarga moslashish va yangilik yaratish qobiliyati – bugungi kunning eng muhim ustunligidir. Strategik kompetensiya aynan mana shu ustunlikni ta’minlovchi asosiy omil sifatida namoyon bo‘ladi.

References

1. Black, P., & Wiliam, D. (1998). Assessment and classroom learning. Assessment in Education, 5(1), 7–74.

2. Bradley, P. (2006). The history of simulation in medical education. Medical Education, 40(3), 254–262.

3. Darling-Hammond, L. (2006). Constructing 21st-century teacher education. Journal of Teacher Education, 57(3), 300–314.

PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK TASHXIS ASOSIDA KASB TANLASHGA YO‘NALTIRISH

Azimova Odinaxon Boxodi qizi
Andijon davlat chet tillari institute talabasi

Annotatsiya: Mazkur tezisda o‘quvchilarni kasb tanlashga yo‘naltirishda psixologik-pedagogik tashxisning ahamiyati, uning asosiy metodlari hamda o‘quvchilarning individual xususiyatlarini aniqlash orqali to‘g‘ri kasb tanlashga yordam berish masalalari yoritilgan. Shuningdek, kasbga yo‘naltirish jarayonida psixolog va pedagog hamkorligining o‘rni ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: kasb tanlash, kasbga yo‘naltirish, psixologik tashxis, pedagogik tashxis, qobiliyat, qiziqish, shaxs, o‘quvchi,ijtimoiy,jarayon.

Kasbning inson hayotidagi o'rni naqadar yuksak ekani ko‘pchilikka ayon. Inson o'z hayotining katta qismini ma'lum faoliyat turi bilan shug'ullanib o'tkazishini e'tiborga olsak, kasb tanlash hayotiy yo'lni tanlash bilan barobar ekanini tushunish qiyin emas. Xalqimiz bejizga "Kasb, kasb tubi nasib", deb aytmaydi. Ayrim statistik ma'lumotlarga qaraganda bugungi kunda dunyoda taxminan 40000 ziyod kasb mavjud. Har yili taxminan 25 mln odam faoliyat turini almashtiradi, ulardan 12% yana avvalgi ish joyiga qaytib keladi .Yana ayrim ma'lumotlarga ko'ra, yiliga dunyoda 500 tadan yangi kasb paydo bo'lib borayapti .O'zbek tilining izohli lug'atida kasb so'zi "ish faoliyatning ma'lum tajriba, tayyorgarlik talab etadigan biror turi, sohasi" ma'nosida izohlanadi. Tilshunoslar "kasb" so'zi arabcha "kasb (un)" shakliga ega ko'p ma'noli "kasaba" fe'lining "o'z mehnati bilan mablag topdi" ma'nosidan hosil qilingani haqida ma'lumot beradilar.

"Kasb" tushunchasini "ixtisoslik", "malaka" va "lavozim" tu-shunchalaridan farqlash kerak. Kasb bu inson o'z jismoniy va ma'naviy kuchlari, shuningdek, bilimlari va aqliy qobiliyatlarini ro'yobga chiqaradigan jamiyat uchun ahamiyatli hamda mehnat taqsimoti tufayli muayyan chegaralar bilan ajratilgan soha.

Malaka muayyan mehnat turi uchun tayyorlik darajasi, ixtisoslik muayyan kasb doirasida amalga oshiriladigan mehnat turi, ya'ni ma'lum bir kasbiy yo'nalishda bajariladigan ish-faoliyat, lavozim esa ma'lum xizmat vazifalarining bajarilishini talab qiluvchi ish o'rnidir.

Kasbga yo'naltirish murakkab va ko'p bo'g'inli hodisa bo'lib, unda iqtisodiy jarayonlar ijtimoiy, ta'limiy va psixologik jarayonlar bilan uyg'unlashib ketadi. Shunga muvofiq kasbga yo'naltirish ishining quyidagi jihatlari ajratiladi:

1.Psixologik-pedagogik jihat. Kasbga yo'naltirish ishi odamga tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishni nazarda tutib, uni shaxsiy va ijtimoiy manfaatlar uyg'unligiga intilish, jamiyat taraqqiyoti uchun o'zini-o‘zi takomillashtirishga o'rgatadi.

2.Tibbiy-biologik jihat. Kasbga yo'naltirish ishi turli kasblar inson salomatligi va jismoniy imkoniyatlariga qo'yilgan talablarni hisobga olish asosida amalga oshirilib, odamga tegishli yo'nalishdagi kasbiy faoliyat uning ruhiy va jismoniy holatiga qanday ta'sir ko'rsatishi mumkinligini tushuntirishni taqozo etadi.

3.Ijtimoiy-iqtisodiy jihat. Kasbga yo'naltirish mamlakatning asosiy boyligi bo'lgan mehnat zaxiralaridan iqtisodiy taraqqiyot uchun unumli foydalanishga yordam beradi, qolaversa, kasb tanlash va keyinchalik mutaxassis sifatida rivojlanish odamning ijtimoiy ahamiyatli bilim, me'yorlar, malakalarni o'zlashtirishi bilan uyg'un kechadi.tizimidir.

Kasbga yo'naltirish murakkab va ko'p bo'g'inli hodisa bo'lib, unda iqtisodiy jarayonlar ijtimoiy, ta'limiy va psixologik jarayonlar bilan uyg'unlashib ketadi. Shunga muvofiq kasbga yo'naltirish ishining quyidagi jihatlari ajratiladi:

1.Psixologik-pedagogik jihat. Kasbga yo'naltirish ishi odamga tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishni nazarda tutib, uni shaxsiy va ijtimoiy manfaatlar uyg'unligiga intilish, jamiyat taraqqiyoti uchun o'zini-o'zi takomillashtirishga o'rgatadi.

2.Tibbiy-biologik jihat. Kasbga yo'naltirish ishi turli kasblar inson salomatligi va jismoniy imkoniyatlariga qo'yilgan talablarni hisobga olish asosida amalga oshirilib, odamga tegishli yo'nalishdagi kasbiy faoliyat uning ruhiy va jismoniy holatiga qanday ta'sir ko'rsatishi mumkinligini tushuntirishni taqozo etadi.

3.Ijtimoiy-iqtisodiy jihat. Kasbga yo'naltirish mamlakatning asosiy boyligi bo'lgan mehnat zaxiralaridan iqtisodiy taraqqiyot uchun unumli foydalanishga yordam beradi, qolaversa, kasb tanlash va keyinchalik mutaxassis sifatida rivojlanish odamning ijtimoiy ahamiyatli bilim, me'yorlar, malakalarni o'zlashtirishi bilan uyg'un kechadi.

Shuningdek, kasbga yo'naltirishda pedagog va psixologlarning hamkorligi muhim hisoblanadi. Pedagog o'quvchining o'quv faoliyatidagi yutuqlarini baholasa, psixolog uning psixologik xususiyatlarini aniqlaydi. Ushbu hamkorlik asosida o'quvchiga individual yondashuv amalga oshiriladi.

Xulosa qilib aytganda, psixologik-pedagogik tashxis o'quvchilarni kasb tanlashga yo'naltirishning muhim vositasi hisoblanadi. U o'quvchilarning individual xususiyatlarini aniqlash va ularga mos kasb tanlashda yordam beradi. Bu esa kelajakda malakali va raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlashda muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.Karimova V.M. Psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2010.
2.Ro'ziyev E.I. Kasb psixologiyasi. – Toshkent: TDPU, 2014.
3.Shoumarov G'.B. Shaxs psixologiyasi. – Toshkent: Fan, 2011.

KASB-HUNAR TA'LIMI JARAYONIDA DUAL TA'LIM: NAZARIY TAYYORGARLIK VA AMALIY FAOLIYAT UYG'UNLIGI.

Andijon Davlat Chet tillari Instituti
Talabasi Sultonova Oydinoy Nodirbek qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada kasb-hunar ta'limi jarayonida dual ta'lim tizimining nazariy va amaliy asoslari yoritilgan. Dual ta'limning mohiyati, ahamiyati hamda kasbiy ta'lim samaradorligini oshirishdagi o'rni tahlil qilingan. Shuningdek, dual ta'limini to'liq joriy etishda yuzaga keladigan va kelayotgan ayrim muammolar keltirib o'tilgan. Dual ta'lim tizimi orqali o'quvchilarda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish, ularning mehnat bozoriga moslashuvini ta'minlash masalalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, kasb-hunar ta'limi, nazariy tayyorgarlik, amaliy faoliyat, kasbiy kompetensiya, ta'lim tizimi, amaliyot, malakali mutaxassis, mehnat bozori, pedagogik amaliyot

Bugungi kunda zamonaviy mehnat bozori talablariga mos malakali mutaxassislar tayyorlash ta'lim tizimining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, kasb-hunar ta'limi tizimida nazariy bilimlar bilan bir qatorda amaliy ko'nikmalarni shakllantirish zarurati ortib bormoqda. Shu sababli dual ta'lim tizimini rivojlantirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Dual ta'lim tizimi ta'lim muassasasi va ishlab chiqarish korxonalari o'rtasidagi hamkorlik asosida tashkil etiladi. Ushbu tizim orqali o'quvchilar nazariy bilimlarni ta'lim muassasasida o'zlashtiradilar, amaliy ko'nikmalarni esa ishlash va amaliyot o'tash jarayonida egallaydilar. Bu esa mutaxassislarni har tomonlama tayyorlashga imkon yaratadi. Dual ta'lim tizimi eng avvalo amaliy yo'naltirilganligi bilan ajralib turadi. O'quvchilar real ish jarayonida qatnashib, o'z mutaxassisligi bo'yicha zarur tajribaga ega bo'ladilar. Bu esa nazariy bilimlarning mustahkam o'zlashtirilishiga yordam beradi. Nazariy tayyorgarlik o'quvchilarga kasbga oid asosiy bilimlarni beradi. Amaliy faoliyat esa ushbu bilimlarni mustahkamlashga xizmat qiladi. Nazariy bilimlar

o‘qituvchilar tomonidan berilsa, amaliy mashg‘ulotlar ishlab chiqarish ustalari va mutaxassislar rahbarligida olib boriladi. Bu esa o‘quvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga yordam beradi. Nazariya va amaliyotning uyg‘unligi o‘quvchilarning kasbiy tayyorgarligini oshiradi, ularni mustaqil ishlashga o‘rgatadi hamda kasbga qiziqishini kuchaytiradi. Dual ta’lim tizimi kasb-hunar ta’limining samaradorligini oshiradi. Avvalo, o‘quvchilar o‘qish davridayoq amaliy ish tajribasiga ega bo‘ladilar. Bu esa ularning mehnat bozorida raqobatbardoshligini oshiradi. Bu tizim orqali o‘quvchilar real ish muhiti bilan tanishish bilan bir qatorda, jamoada ishlash ko‘nikmalarini rivojlantiradilar, kasbiy mas’uliyatni his qilishni o‘rganadilar.

Korxonalar uchun ham dual ta’lim tizimi foydali hisoblanadi. Korxonalar o‘zlariga kerakli mutaxassislarni tayyorlash imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bu esa ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi.

Dual ta’lim tizimi yoshlarning bandligini ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi. Amaliy tajribaga ega bo‘lgan yosh mutaxassislar ish topishda kamroq qiyinchilikka duch keladilar. Shuningdek, dual ta’lim tizimi iqtisodiyot rivojlanishiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Malakali mutaxassislarning ko‘payishi ishlab chiqarish sifatining oshishiga olib keladi. Ko‘plab xalqaro tashkilotlar dual ta’lim tizimini kasbiy ta’limning samarali modeli sifatida e’tirof etgan. Jumladan, UNESCO va International Labour Organization kasbiy ta’limni rivojlantirishda amaliy tayyorgarlik muhimligini ta’kidlaydi.

Dual ta’lim tizimini tashkil etishda ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, amaliyot joylarining yetishmasligi barcha o‘quvchilarni yetarli darajada amaliy mashg‘ulotlar bilan ta’minlash imkoniyatini cheklaydi. Shuningdek, ta’lim muassasalari bilan korxonalar o‘rtasidagi hamkorlikning sustligi dual ta’lim tizimining samaradorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi va amaliy mashg‘ulotlarni tashkil etishda qiyinchiliklar yuzaga kelishiga sabab bo‘ladi. Ayrim hollarda amaliy mashg‘ulotlar uchun zarur texnik vositalar va sharoitlarning yetarli emasligi o‘quvchilarning kasbiy ko‘nikmalarni to‘liq egallashiga to‘sqinlik qiladi. Bundan tashqari, tajribali mutaxassislarning yetishmasligi amaliy mashg‘ulotlar sifatiga ta’sir ko‘rsatib, dual ta’lim jarayonining samaradorligini pasaytirishi mumkin. Mazkur muammolarni hal qilish uchun ta’lim muassasalari va korxonalar o‘rtasidagi hamkorlikni rivojlantirish zarur. Shuningdek, dual ta’lim dasturlarini takomillashtirish muhim hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, dual ta’lim tizimi kasb-hunar ta’limining samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu tizim nazariy tayyorgarlik va amaliy faoliyatni uyg‘unlashtirish orqali malakali va raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlashga xizmat qiladi. Kelajakda dual ta’lim tizimini rivojlantirish yoshlarning kasbiy tayyorgarligini oshirish, ularni ish bilan ta’minlash hamda iqtisodiyotning rivojlanishiga hissa qo‘shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining **2019-yil 6-sentabrdagi PQ-5812-son qarori** – Professional ta’lim tizimini rivojlantirish to‘g‘risida.
2. **Kasb-hunar ta’limi pedagogikasi** – T.: O‘qituvchi nashriyoti, 2018.
3. UNESCO. Technical and Vocational Education and Training (TVET) Strategy, 2022.

PROFESSIONAL TA’LIM TIZIMIDA DUAL TA’LIM MODELINING SAMARADORLIGI

Sodiqova Sarvinozxon, ADCHTI, talaba
Ilmiy rahbar: Jo’rayeva.L.T

Annotatsiya. Mazkur maqolada professional ta’lim tizimida dual ta’lim modelining samaradorligi tahlil qilinadi. Dual ta’limning mazmun-mohiyati, uning nazariy va amaliy jihatlari hamda mehnat bozori talablariga mos kadrlar tayyorlashdagi o‘rni yoritib beriladi. Shuningdek, dual ta’lim modelining ta’lim sifati, bitiruvchilarning bandligi va kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishga ta’siri ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: professional ta’lim, dual ta’lim modeli, samaradorlik, mehnat bozori, kasbiy kompetensiya, bandlik, amaliy ko‘nikma.

Bugungi globallashuv va raqobat kuchayib borayotgan sharoitda professional ta’lim tizimini zamon talablari asosida takomillashtirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Mehnat bozori malakali, amaliy ko‘nikmalarga ega va tez moslasha oladigan mutaxassislarni talab qilmoqda. Shu bois an’anaviy nazariy ta’lim bilan cheklanib qolmasdan, ishlab chiqarish jarayoni bilan uzviy bog‘langan ta’lim shakllarini joriy etish zarurati yuzaga kelmoqda. Ana shunday samarali yondashuvlardan biri — dual ta’lim modelidir.

Dual ta’lim modeli ilk bor Germaniyada keng rivojlangan bo‘lib, bugungi kunda u Germaniya tajribasi asosida xalqaro miqyosda e’tirof etilgan tizimga aylangan. Mazkur model ta’lim muassasasi va ish beruvchi korxona o‘rtasidagi hamkorlikka asoslanib, o‘quvchilarning nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg‘unlashtirishiga xizmat qiladi. Natijada bitiruvchilar mehnat bozoriga tayyor, kasbiy kompetensiyalarga ega bo‘lgan holda kirib boradilar. Professional ta’lim tizimida dual ta’limni joriy etish o‘quv jarayonining samaradorligini oshirish, ishlab chiqarish bilan integratsiyani kuchaytirish hamda yoshlarning bandligini ta’minlashda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Shuningdek, bu model ta’lim sifati va iqtisodiyot ehtiyojlari o‘rtasidagi tafovutni kamaytirishga yordam beradi.

Shu munosabat bilan professional ta’lim tizimida dual ta’lim modelining samaradorligini ilmiy jihatdan o‘rganish, uning afzalliklari, muammolari va istiqbollarini tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur tadqiqot ana shu masalalarga bag‘ishlanadi.

Dual ta’lim tizimining ilmiy-metodik asoslari ko‘plab tadqiqotchilar tomonidan o‘rganilgan. Jumladan, Dieter Euler o‘z tadqiqotlarida Germaniya dual ta’lim tizimining tuzilishi va uni boshqa mamlakatlarga moslashtirish masalalarini tahlil qilgan. U dual modelning samaradorligi ta’lim muassasasi va korxona o‘rtasidagi mustahkam hamkorlikka bog‘liq ekanini ta’kidlaydi. Shuningdek, Felix Rauner kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish va baholash masalalarini o‘rganib, ish jarayoniga asoslangan o‘qitish (work-based learning) modelining samaradorligini ilmiy asoslab bergan. Uning fikricha, dual ta’lim talabalarda mustaqil qaror qabul qilish, muammoli vaziyatlarda to‘g‘ri yechim topish kabi ko‘nikmalarni rivojlantiradi.

Bundan tashqari, Wolf-Dietrich Greinert Germaniya kasbiy ta’lim tizimining tarixiy rivojlanishini tahlil qilib, dual model davlat, ish beruvchilar va kasaba uyushmalari o‘rtasidagi ijtimoiy hamkorlik asosida shakllanganini ko‘rsatadi.

Yuqorida keltirilgan ilmiy manbalar — xususan, 2005, 2009, 2013 va 2015 yillarda chop etilgan tadqiqotlar — dual ta’lim modelining nazariy va amaliy jihatdan puxta asoslangan tizim ekanligini ko‘rsatadi. Ushbu davr mobaynida olib borilgan ilmiy izlanishlar dual ta’limning samaradorligi tasodifiy emas, balki tarixiy shakllanish, ijtimoiy hamkorlik va ishlab chiqarish bilan uzviy integratsiya natijasi ekanini isbotlaydi.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, dual ta’lim modeli nazariya va amaliyotni uyg‘unlashtirish orqali o‘quvchilarda mustahkam kasbiy kompetensiyalarni shakllantiradi. Ayniqsa, Germaniya tajribasida bu tizim davlat, ta’lim muassasalari va ish beruvchilar o‘rtasidagi hamkorlik asosida samarali faoliyat yuritib kelmoqda. Natijada bitiruvchilarning bandlik darajasi yuqori bo‘lib, ular mehnat bozoriga tayyor holda kirib boradilar. Shuningdek, xalqaro tashkilotlar tomonidan berilgan baholar ham dual ta’lim modelining dolzarbligini tasdiqlaydi. Bu esa mazkur modelni professional ta’lim tizimiga joriy etish nafaqat ta’lim sifatini oshirish, balki iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga xizmat qilishini anglatadi.

Xulosa qilib aytganda, dual ta’lim modeli professional ta’lim tizimida samaradorlikni ta’minlash, yoshlarning bandligini oshirish hamda mehnat bozori ehtiyojlariga mos malakali mutaxassislar tayyorlashning muhim omili hisoblanadi. Uni milliy sharoitlarga moslashtirib keng joriy etish ta’lim va ishlab chiqarish o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni yanada mustahkamlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Dieter Euler. 2013. Germaniyaning dual kasbiy ta'lim tizimi: boshqa mamlakatlar uchun modelmi? Bertelsmann Stiftung, Gyuterslo.
2. A. A. Jalilov, Sh. T. Qodirova. Dual ta'lim nima? Dual ta'lim haqida tushuncha. Uzbek Scholar Journal Volume- 26, March - 2024. www.uzbekscholar.com
3. G'affarov, 2023, "Ta'limda nazariya va amaliyot integratsiyasi"

PROFESSIONAL TA'LIMDA NAZARIYA VA AMALIYOT

Nabiyeva Muslimaxon Dilmurot qizi
Andijon davlat chet tillari institute talabasi
Iminova Shahnozabegim Bahodirovna
Andijon davlat chet tillari institute dotsenti

Annotatsiya. Mazkur maqolada professional ta'lim tizimida nazariya va amaliyotning o'zaro bog'liqligi, ularning integratsiyasi hamda zamonaviy ta'lim jarayonidagi ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasida professional ta'limni rivojlantirish bo'yicha amalga oshirilayotgan islohotlar, dual ta'lim tizimi va kompetensiyaviy yondashuvning o'rni yoritiladi

Kalit so'zlar: professional ta'lim, nazariya, amaliyot, dual ta'lim, kompetensiya, integratsiya, kasbiy ko'nikma.

Professional ta'lim har qanday davlatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida muhim o'rin tutadi. Zamonaviy mehnat bozori sharoitida nafaqat nazariy bilimga ega, balki amaliy ko'nikmalari shakllangan, mustaqil fikrlay oladigan va innovatsion yondashuvga ega mutaxassislar talab etilmoqda. Shu sababli professional ta'limda nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlash dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasida professional ta'lim tizimini takomillashtirish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi tomonidan kasb-hunar ta'limi tizimini modernizatsiya qilish, ishlab chiqarish bilan integratsiyani kuchaytirish va dual ta'limni joriy etish bo'yicha qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Nazariya va amaliyot tushunchalarining mohiyati

Nazariya – bu muayyan soha bo'yicha ilmiy asoslangan bilimlar tizimi bo'lib, u hodisa va jarayonlarning mohiyatini tushuntirib beradi. Amaliyot esa ushbu bilimlarni real hayotda qo'llash, kasbiy faoliyatda tatbiq etish jarayonidir. Professional ta'lim jarayonida nazariya va amaliyot bir-birini to'ldiradi va o'zaro bog'liq holda rivojlanadi.

Pedagogik nuqtai nazardan, bilimlarning mustahkamligi ularning amaliy faoliyatda qo'llanilishiga bog'liq. Agar o'quvchi faqat nazariy bilim bilan cheklanib qolsa, u kelajakdagi kasbiy faoliyatida qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin. Shu bois ta'lim jarayonida laboratoriya mashg'ulotlari, amaliy darslar, ishlab chiqarish amaliyoti muhim ahamiyat kasb etadi.

Dual ta'lim tizimi va uning ahamiyati

Professional ta'limda nazariya va amaliyot integratsiyasining samarali shakllaridan biri dual ta'lim tizimidir. Dual ta'lim modeli dastlab Germaniya tajribasida keng qo'llanilgan bo'lib, u ta'lim muassasasi va ishlab chiqarish korxonasi o'rtasidagi hamkorlikka asoslanadi. Bu tizimda o'quvchilar vaqtining bir qismini nazariy bilim olishga, qolgan qismini esa korxonalarda amaliy tajriba orttirishga sarflaydi.

O'zbekiston Respublikasida ham so'nggi yillarda dual ta'limni joriy etish bo'yicha me'yoriy-huquqiy hujjatlar qabul qilindi. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan professional ta'lim muassasalarida dual ta'limni tashkil etish tartibi

belgilab berilgan. Bu esa ishlab chiqarish va ta'lim integratsiyasini kuchaytirishga xizmat qilmoqda.

- Dual ta'limning afzalliklari quyidagilardan iborat:
- o'quvchilarda real ish muhitida tajriba shakllanishi;
- ish beruvchilar talablariga mos kadrlar tayyorlanishi;
- bitiruvchilarning bandlik darajasi oshishi.
- Kompetensiyaviy yondashuv va amaliy ko'nikmalar

Zamonaviy professional ta'lim kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilmoqda. Kompetensiya – bu shaxsning muayyan vazifani samarali bajarish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalar majmuasidir. Nazariya va amaliyot uyg'unligi aynan kompetensiyani shakllantirishga xizmat qiladi.

Masalan, texnik yo'nalishlarda o'qiyotgan talabalar uchun nazariy formulalarni bilish bilan bir qatorda, uskunalar bilan ishlash, xavfsizlik qoidalariga rioya qilish, muammoli vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalari ham zarurdir. Shunday ekan, professional ta'limda amaliy mashg'ulotlar ulushi yetarli darajada bo'lishi lozim.

Professional ta'limni rivojlantirishning normativ asoslari

O'zbekiston Respublikasining Ta'lim to'g'risidagi Qonunida ta'limning uzluksizligi, amaliy yo'naltirilganligi va zamonaviy mehnat bozori talablariga mosligi alohida ta'kidlangan. Ushbu qonun professional ta'limda nazariya va amaliyot integratsiyasining huquqiy asosini belgilab beradi.

Shuningdek, UNESCO tomonidan qabul qilingan tavsiyalarda ham texnik va kasbiy ta'limda (TVET) amaliy mashg'ulotlar ulushini oshirish, ish beruvchilar bilan hamkorlikni kuchaytirish muhimligi qayd etilgan.

Professional ta'limda nazariya va amaliyotning o'zaro integratsiyasi kadrlar tayyorlash sifatini oshirishning asosiy omilidir. Nazariy bilimlar amaliy faoliyat bilan mustahkamlangandagina samarali natija beradi. Dual ta'lim tizimi, kompetensiyaviy yondashuv va ishlab chiqarish bilan hamkorlik professional ta'limning zamonaviy modelini shakllantiradi.

O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan islohotlar professional ta'lim tizimini xalqaro standartlarga moslashtirishga qaratilgan. Kelgusida nazariya va amaliyot uyg'unligini yanada kuchaytirish orqali raqobatbardosh, malakali mutaxassislar tayyorlash imkoniyati kengayadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining professional ta'lim va dual ta'limni tashkil etish bo'yicha qarorlari.
3. UNESCO. Technical and Vocational Education and Training (TVET) Strategy 2016–2021.

KASB-HUNAR TA'LIMIDA DUAL TA'LIMNING METODOLOGIK ASOSLARI

Marguba Kurbonova teacher of Andijan State Institute of Foreign Languages.
Madaminjonova Muslimaxon Shoyatbek qizi
student of Andijan State Institute of Foreign Languages.

Annotatsiya: Mazkur maqolada kasb-hunar ta'limida dual ta'lim tizimining metodologik asoslari yoritilgan. Dual ta'lim – bu nazariy bilimlarni amaliy ko'nikmalar bilan uyg'unlashtirgan holda, ta'lim muassasasi va ishlab chiqarish korxonasi o'rtasida hamkorlikda amalga oshiriladigan ta'lim shaklidir. Maqolada dual ta'limning didaktik tamoyillari, o'qitish metodlari, shuningdek, O'zbekistonda ushbu tizimni joriy etishning metodologik jihatlari tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: dual ta’lim, kasb-hunar ta’limi, metodologiya, amaliy ko‘nikmalar, ishlab chiqarish integratsiyasi, pedagogik texnologiyalar.

Mustaqillik yillaridan so‘ng O‘zbekiston iqtisodiyotining jadal rivojlanishi, yangi ishlab chiqarish korxonalarining barpo etilishi va texnologik jarayonlarning murakkablashuvi malakali ishchi kadrlarga bo‘lgan talabni keskin oshirdi. An’anaviy kasb-hunar ta’limi tizimi ko‘pincha nazariy bilimlarni berishga urg‘u berib, bitiruvchilarning real ishlab chiqarish sharoitiga moslashishida muammolar yuzaga keltirardi. Ushbu muammoni hal etishning eng samarali yo‘llaridan biri sifatida dual ta’lim tizimi jahon hamjamiyati tomonidan e’tirof etilmoqda. Ayniqsa, Germaniya, Avstriya, Shveysariya kabi mamlakatlarning tajribasi dual ta’lim iqtisodiyotning real sektori ehtiyojlariga mos keladigan yuqori malakali kadrlar tayyorlashning kuchli vositasi ekanligini ko‘rsatmoqda.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6-noyabrdagi “O‘zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta’lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmonida ham kasb-hunar ta’limi tizimiga dual ta’lim elementlarini bosqichma-bosqich joriy etish vazifasi belgilangan. Bu esa mavzuning dolzarbligini ko‘rsatadi. Mazkur maqolaning maqsadi – dual ta’limning metodologik asoslarini tizimli tahlil qilish, uning tamoyillari, metodlari va O‘zbekiston sharoitida qo‘llashning o‘ziga xos jihatlarini ochib berishdir. Dual ta’lim tushunchasi va uning mohiyati. “Dual” so‘zi lotincha “dualis” so‘zidan olingan bo‘lib, “ikkilik”, “qo‘shaloq” ma’nolarini anglatadi. Ta’lim sohasida dual tizim deganda, ikki xil muassasa – kasb-hunar ta’limi muassasasi va korxona (ish beruvchi)ning teng huquqli hamkorligi asosida kadrlar tayyorlash tushuniladi. Bunda ta’lim jarayoni ikki qismdan iborat:1. Nazariy qism: O‘quvchi yoki talaba kasbga oid nazariy bilimlarni ta’lim muassasasida (kollej, texnikum) oladi.

2. Amaliy qism: O‘quvchi olgan nazariy bilimlarini korxonada, real ishlab chiqarish sharoitida mashq qiladi va mustahkamlaydi.

Dual ta’limning asosiy mohiyati shundaki, u ta’lim jarayonini ishlab chiqarish bilan uyg‘unlashtirib, o‘quvchining bir vaqtning o‘zida ham o‘quvchi, ham ishchi sifatida shakllanishiga zamin yaratadi. Bu tizimda o‘quvchi korxonada tajribali usta (mentor) rahbarligida amaliyot o‘taydi va ma’lum miqdorda ish haqi oladi.

Dual ta’limning metodologik tamoyillari

Dual ta’lim tizimi o‘ziga xos metodologik asosga ega bo‘lib, u quyidagi didaktik tamoyillarga tayanadi:

1. Nazariya va amaliyot birligi tamoyili: Bu dual ta’limning asosiy tamoyilidir. Unda nazariy bilimlar amaliyot bilan parallel ravishda, o‘zaro bog‘liqlikda o‘qitiladi. Nazariy darslarda olingan bilimlar amaliy mashg‘ulotlarda darhol sinab ko‘riladi va mustahkamlanadi. Bu tamoyil bilimlarning yuzaki emas, balki chuqur va puxta o‘zlashtirilishini ta’minlaydi.

2. Ishlab chiqarish ehtiyojlariga yo‘naltirilganlik tamoyili: Dual ta’lim dasturlari ishlab chiqaruvchi korxonalarning real talablari asosida ishlab chiqiladi. O‘quv dasturlari mazmuni korxona texnologiyalari, jihozlari va ishlab chiqarish jarayonlariga moslashtiriladi. Bu esa bitiruvchilarning ishga kirishda qo‘shimcha qayta tayyorgarlikdan o‘tish zaruratini kamaytiradi.

3. Hamkorlik va sheriklik tamoyili: Ta’lim muassasasi va korxona o‘rtasida o‘zaro manfaatli hamkorlik va sheriklik munosabatlari o‘rnatiladi. Ular birgalikda o‘quv dasturlarini ishlab chiqadilar, o‘quv jarayonini tashkil etadilar va baholash mezonlarini belgilaydilar. Bunda har ikki tomon ham ta’lim sifati va bitiruvchi malakasi uchun mas’uliyatni o‘z zimmasiga oladi.

4. Individualizatsiya va differensiatsiya tamoyili: Dual ta’limda o‘quvchilarning qobiliyatlari, qiziqishlari va imkoniyatlarini hisobga olish muhim ahamiyat kasb etadi. Korxonadagi amaliyot jarayonida har bir o‘quvchiga individual yondashuv, uning shaxsiy rivojlanish traektoriyasini belgilash imkonini beradi. Mentorlar har bir o‘quvchining kasbiy o‘sishini kuzatib boradi va unga mos topshiriqlar beradi.

5. Uzviylik va izchillik tamoyili: Nazariy va amaliy ta’lim mazmuni bir-birini to‘ldirib, mantiqiy ketma-ketlikda tashkil etiladi. O‘quvchi avval oddiy mehnat operatsiyalarini o‘zlashtirsa, keyin murakkabroq ishlab chiqarish vazifalarini bajarishga o‘tadi. Bu tamoyil kasbiy kompetensiyalarning bosqichma-bosqich shakllanishini ta’minlaydi.

Dual ta'limda qo'llaniladigan metodlar

Dual ta'lim jarayonida an'anaviy o'qitish metodlari bilan bir qatorda interfaol va amaliyotga asoslangan maxsus metodlardan ham foydalaniladi. Ularni ikki guruhga bo'lib ko'rish mumkin: ta'lim muassasasida qo'llaniladigan metodlar va korxonada qo'llaniladigan metodlar.

Ta'lim muassasasida qo'llaniladigan metodlar:

· Muammoli ma'ruza: O'qituvchi tomonidan muammoli vaziyat yaratiladi va uni hal qilish yo'llari birgalikda muhokama qilinadi.

· Keys-stadi (Aniq vaziyatlarni tahlil qilish): O'quvchilarga real ishlab chiqarishda yuzaga keladigan muammoli vaziyatlar taqdim etiladi va ular bu vaziyatni tahlil qilib, eng maqbul yechimni topishlari kerak.

· Interfaol ma'ruzalar: O'qituvchi va o'quvchi o'rtasida savol-javob, munozara, kichik guruhlarda ishlash orqali faol muloqot o'rnatiladi.

· Simulyatsiya va modellashtirish: O'quv ustaxonalarida real ishlab chiqarish jarayonlarini modellashtiruvchi maxsus dasturlar va trenajyorlardan foydalanish.

Korxonada qo'llaniladigan metodlar:

· Mentorlik (Ustoz-shogird metodi): Tajribali ishchi (mentor) o'quvchiga ish joyida bevosita yordam beradi, ko'rsatma va maslahatlar orqali uning kasbiy ko'nikmalarini shakllantiradi.

· Ishlab chiqarish topshiriqlari: O'quvchiga korxonaning kundalik faoliyati doirasida real ishlab chiqarish topshiriqlari beriladi. Bu topshiriqlar murakkablik darajasiga ko'ra bosqichma-bosqich oshirib boriladi. · Rotatsiya: O'quvchi ma'lum vaqt oralig'ida korxonaning turli sexlari yoki bo'limlarida ishlab, ishlab chiqarish jarayonining barcha bosqichlari bilan tanishadi.

· Loyiha metodi: O'quvchiga korxona faoliyatini takomillashtirishga qaratilgan kichik loyihani mustaqil ishlab chiqish va uni himoya qilish topshiriladi.

· Kuzatish va namoyish qilish: Mentor o'quvchiga ish jarayonini namoyish qiladi, o'quvchi esa uni kuzatadi va so'ngra o'zi takrorlaydi.

O'zbekistonda dual ta'limni joriy etishning metodologik jihatlari

O'zbekistonda dual ta'lim tizimini joriy etish bosqichma-bosqich amalga oshirilmoqda. Bu jarayonning metodologik jihatlari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. Normativ-huquqiy bazani yaratish: Dual ta'limni amalga oshirish uchun qonuniy asos yaratildi. Vazirlar Mahkamasining tegishli qarorlari bilan ta'lim muassasalari va korxonalar o'rtasidagi hamkorlik tartibi, shartnoma munosabatlari, tomonlarning huquq va majburiyatlari belgilab qo'yildi.

2. O'quv dasturlarini moslashtirish: Dual ta'limga o'tayotgan ta'lim muassasalarida o'quv dasturlari korxonalar bilan hamkorlikda qayta ko'rib chiqilmoqda. Dasturlarning 60-70% qismi amaliy mashg'ulotlardan iborat bo'lishi nazarda tutilgan. Bunda ishlab chiqarish korxonalarining texnologik jihozlari va zamonaviy talablari inobatga olinmoqda.

3. Mentorlar tayyorlash tizimi: Dual ta'limning muvaffaqiyati ko'p jihatdan korxonalardagi mentorlarning malakasiga bog'liq. Shu bois, korxona xodimlari orasidan mentorlarni tanlash va ularni pedagogik-psixologik jihatdan tayyorlash bo'yicha maxsus kurslar tashkil etilmoqda.

4. Ta'lim muassasalarining moddiy-texnika bazasini mustahkamlash: Dual ta'lim talablariga javob beradigan zamonaviy o'quv ustaxonalari va laboratoriyalarini yaratishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Ayrim hollarda korxonalar ta'lim muassasalariga o'z jihozlarini o'rnatish orqali hamkorlikni mustahkamlamoqda.

5. Baholash tizimini takomillashtirish: Dual ta'limda o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini baholash ikki bosqichda amalga oshiriladi: ta'lim muassasasida nazariy bilimlarni baholash va korxonada amaliy ko'nikmalarni baholash. Yakuniy baho har ikki tomonning xulosasi asosida chiqariladi.

Dual ta'lim tizimi kasb-hunar ta'limi oldida turgan dolzarb muammolarni hal etishning samarali vositasidir. U nazariya va amaliyot o'rtasidagi tafovutni bartaraf etib, mehnat bozorida talab yuqori bo'lgan malakali kadrlar tayyorlash imkonini beradi. Metodologik jihatdan dual ta'lim an'anaviy ta'limdan tubdan farq qilib, u o'qitish jarayonining barcha ishtirokchilari (o'quvchi, ta'lim muassasasi, korxona, davlat) uchun o'zaro manfaatli hamkorlikni taqozo etadi. O'zbekistonda dual ta'lim tizimini joriy etish ijobiy natijalar bermoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar :
1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6-noyabrdagi PF-6108-son Farmoni.
2. Muslimov N.A. va boshqalar. Kasb-hunar ta’limi metodikasi. – T.: 2021.
3. Jo‘rayev R.H.

PROFESSIONAL TA’LIMDA NAZARIYA VA AMALIYOT

Andijon davlat chet tillari institute talabasi
Isakova Habibaxon
Ilmiy rahbar:Sotvoldiyeva Xilolaxon Vaxobovna

Annotatsiya. Mazkur maqolada professional ta’lim tizimida nazariy bilim va amaliy ko‘nikmalar integratsiyasining dolzarbligi, dual ta’lim modelining afzalliklari, mavjud muammolar hamda ularni bartaraf etish yo‘llari ilmiy asosda tahlil qilinadi. Mehnat bozori talablariga mos raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlashda innovatsion yondashuvlarning ahamiyati yoritiladi.

Kalit so‘zlar: professional ta’lim, dual ta’lim, nazariya va amaliyot, kasbiy kompetensiya, mehnat bozori, innovatsion ta’lim.

Bugungi globallashuv davrida professional ta’lim tizimi jamiyat taraqqiyotining muhim omiliga aylandi. Zamonaviy iqtisodiyot sharoitida faqat nazariy bilimga ega mutaxassis yetarli emas, balki amaliy ko‘nikmalarga ega, moslashuvchan va mustaqil fikrlaydigan kadrlar talab etiladi. Shu sababli professional ta’limda nazariya va amaliyotni uyg‘unlashtirish muhim vazifaga aylandi.

Dual ta’lim modeli ta’lim muassasasidagi nazariy bilimlarni ishlab chiqarish yoki real ish muhitidagi amaliyot bilan bog‘lashni nazarda tutadi. Bu model talabalarning kasbiy tayyorgarligini kuchaytiradi va ularni mehnat bozoriga tayyorlaydi. Professional ta’limning asosiy vazifasi jamiyat uchun zarur bo‘lgan malakali mutaxassislarni tayyorlashdan iborat. Professional ta’lim quyidagi komponentlardan iborat: nazariy bilimlar, amaliy ko‘nikmalar, kasbiy kompetensiya hamda axloqiy va madaniy qadriyatlar. Nazariya va amaliyot uyg‘unlashganda ta’lim samaradorligi oshadi. Talaba o‘rgangan bilimlarini real ish jarayonida qo‘llash imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Nazariya va amaliyot integratsiyasi professional ta’lim sifatini oshiradi. Natijada bilim mustahkamlanadi, kasbiy malaka shakllanadi, mustaqil fikrlash rivojlanadi va ishga joylashish imkoniyati ortadi. Amaliy mashg‘ulotlar, laboratoriya ishlari va ishlab chiqarish amaliyoti talabalarning tajribasini oshiradi. Shu orqali nazariy bilimlar hayotiy ahamiyat kasb etadi.

Professional ta’lim tizimida amaliyot bazasining yetishmasligi kuzatiladi. Zamonaviy texnika va laboratoriyalar barcha ta’lim muassasalarida yetarli emas.

Ish beruvchilar bilan hamkorlik sustligi ham muhim muammo hisoblanadi. Korxonalar va ta’lim muassasalari o‘rtasidagi aloqalar tizimli emas.

Nazariyaning amaliyotdan uzilishi sababli talabalar o‘rgangan bilimlarini amalda qo‘llash imkoniyatiga ega emas. Ba’zi pedagoglarning amaliy tajribasi kamligi ham muammolarni kuchaytiradi. O‘quv dasturlarining eskirishi esa zamonaviy texnologiyalarni joriy etishga to‘sqinlik qiladi. Dual ta’lim professional ta’limni rivojlantirishning samarali yo‘li hisoblanadi. Bu model orqali talabalar real ish tajribasiga ega bo‘ladi, ish beruvchilar talabiga mos kadrlar tayyorlanadi, bandlik darajasi oshadi va kasbiy kompetensiya shakllanadi. Dual ta’lim ta’lim sifati va samaradorligini oshiradi, talabalar mas’uliyatini kuchaytiradi hamda nazariy bilimni amaliyot bilan mustahkamlaydi.

Professional ta’lim sifatini oshirish uchun ishlab chiqarish bilan hamkorlikni kuchaytirish muhim. Korxonalar bilan shartnomalar tuzish, qo‘shma amaliy markazlar tashkil etish va mutaxassislarni darslarga jalb qilish zarur.

O‘quv dasturlarini modernizatsiya qilish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, kompetensiyaga asoslangan ta’limni yo‘lga qo‘yish ham muhim ahamiyatga ega.

O‘qituvchilar malakasini oshirish, amaliy stajirovkalar tashkil etish va xorijiy tajriba almashish professional ta’lim sifatini oshiradi. Talabalar uchun startap loyihalar, ilmiy-amaliy ishlar va treninglar tashkil etish ham samarali natija beradi.

Kelajakda professional ta’lim raqamli texnologiyalar integratsiyasi, onlayn va oflayn ta’lim uyg‘unligi, xalqaro hamkorlik, innovatsion laboratoriyalar va kasbiy sertifikatlash tizimi orqali rivojlanadi. Dual ta’lim orqali mehnat bozori talablariga mos mutaxassislar tayyorlanadi.

Professional ta’limda nazariya va amaliyot integratsiyasi zamonaviy ta’limning asosiy talabi hisoblanadi. Dual ta’lim modeli bu jarayonni samarali tashkil etishga xizmat qiladi. Ta’lim muassasalari va ishlab chiqarish tashkilotlari o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish orqali malakali va raqobatbardosh kadrlar tayyorlash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni.
2. A.Xoliqov. Pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti.
3. O.Tolipov, M.Usmonboyeva. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan nashriyoti.

PROFESSIONAL VA KASB-HUNAR TA’LIMI TIZIMIDA DUAL TA’LIM: NAZARIYA VA AMALIYOT UYG’UNLIGI

Raimjonova Mushtariy Abdug’affor qizi
Andijon Davlat Chet Tillar Instituti talabasi
Sotvoldiyeva Hilolaxon Vahobovna
Andijon Davlat Chet Tillar Instituti o’qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada professional va kasb-hunar ta’limi tizimida dual ta’lim modelini joriy etishning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Nazariy bilimlar va ishlab chiqarish amaliyoti o‘rtasidagi uzviylikni ta’minlash mexanizmlari ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, xalqaro tajriba (Germaniya modeli) misolida dual ta’limning mehnat bozori barqarorligini ta’minlashdagi roli va O‘zbekistondagi tatbiq etish istiqbollari yoritilgan.

Kalit so'zlar: Dual ta’lim, professional ta’lim, kasb-hunar ta’limi, nazariya va amaliyot uyg‘unligi, mehnat bozori, kadrlar tayyorlash.

Zamonaviy dunyoda iqtisodiyotning jadal rivojlanishi va texnologik jarayonlarning murakkablashishi mehnat bozoriga qo‘yiladigan talablarni tubdan o‘zgartirdi. Bugungi kunda Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasida yoshlarga zamonaviy kasb-hunarlarni o‘rgatish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishi etib belgilangan. Ayniqsa, professional ta’limda nazariya va amaliyotning uzviyligini ta’minlash maqsadida qabul qilingan huquqiy hujjatlar dual ta’limning poydevori bo‘lib xizmat qilmoqda (2). Kunimizda ish beruvchilar nafaqat nazariy bilimga ega bo‘lgan, balki real ishlab chiqarish sharoitida murakkab vazifalarni hal qila oladigan, amaliy ko‘nikmalari shakllangan mutaxassislarga ehtiyoj sezmoqda. Professional va kasb-hunar ta’limi tizimida ushbu ehtiyojni qondirishning eng maqbul yechimi sifatida dual ta’lim tizimi maydonga chiqmoqda.

Dual ta’lim — bu talabaning nazariy bilimlarni ta’lim muassasasida olishi va bir vaqtning o‘zida ushbu bilimlarni bevosita ish joyida, amaliyotda qo‘llashi orqali amalga oshiriladigan o‘qitish shaklidir. Mazkur tizimning o‘ziga xosligi shundaki, u "nazariya va amaliyot uyg‘unligi" tamoyiliga asoslanib, kadrlar tayyorlash mas’uliyatini nafaqat davlat, balki bevosita ish beruvchi korxonalar zimmasiga ham yuklaydi.

O‘zbekiston Respublikasida so‘nggi yillarda professional ta’lim tizimini isloh qilish jarayonida dual ta’limni joriy etishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Bu, bir tomondan,

bitiruvchilarning ishga joylashish ko‘rsatkichini oshirsa, ikkinchi tomondan, korxonalarning malakali kadrlarga bo‘lgan "chanqog‘ini" bosishga xizmat qiladi. Dual ta’limning nazariy asoslari, uning xalqaro tajribadagi muvaffaqiyatlari va mamlakatimiz professional ta’lim tizimida qo‘llanilishining amaliy jihatlari tahsinga sazovordir.

Dual ta’lim tizimi o‘zining zamonaviy ko‘rinishida Germaniya, Avstriya va Shveytsariya kabi davlatlar tajribasida shakllangan. Uning nazariy asosi — "ta’lim + ishlab chiqarish" formulasiga tayanadi. Bu yerda ta’lim oluvchi vaqtining 30-40 foizini nazariy bilimga, qolgan 60-70 foizini esa bevosita korxonada real mehnat faoliyatiga sarflaydi (3).

Dual ta’limda nazariya va amaliyotning uzviyligi shunchaki darsdan keyin zavodga borish emas, balki sinergetik jarayondir. Bu jarayon ba’zi muhim bosqichlarni amalga oshiradi:

Integratsiyalashgan o‘quv rejalari: Korxona mutaxassislari o‘quv dasturini tuzishda ishtirok etadi. Natijada, darslikdagi mavzular korxonadagi texnologik jarayonlar bilan parallel ravishda o‘tiladi.

Ustoz-shogird an’anasi: Talabaga korxonada tajribali mentor biriktiriladi. Bu esa professional etika va ish uslubini bevosita o‘zlashtirishga yordam beradi(4).

Zamonaviy laboratoriya va uskunalari: Ko'p hollarda o'quv yurtlarida mavjud bo'lmagan qimmatbaho texnologiyalar bilan talaba bevosita ish joyida tanishadi.

O‘zbekiston sharoitida dual ta’limni joriy etish professional ta’lim muassasalarining ya’ni kollej va texnikumlarning nufuzini oshirishga xizmat qilmoqda. Hozirgi kunda to‘qimachilik, servis, qishloq xo‘jaligi va avtomobilsozlik sohalarida ushbu tizim muvaffaqiyatli sinovdan o‘tmoqda.

Dual ta’limda talaba nafaqat tajriba to‘playdi, balki o‘qish davomida bajargan ishi uchun ish beruvchi tomonidan ish haqi olish imkoniyatiga ham ega bo‘ladi. Bu esa yoshlarning ijtimoiy himoyasini kuchaytiradi.

Lekin tizimni to‘liq samarali ishlashiga to‘sqinlik qilayotgan ayrim omillar ham mavjud. Masalan ayrim korxonalar o‘qitish uchun yetarli sharoitga ega emas, tadbirkorlarga dual ta’lim uchun soliq imtiyozlarini yanada kengaytirish zaruriyati, ishlab chiqarish ustalarining pedagogik mahoratini oshirish masalasi kabi.

Shuni ta’kidlash joizki, professional va kasb-hunar ta’limi tizimida dual ta’limni joriy etish shunchaki ta’lim shaklini o‘zgartirish emas, balki iqtisodiyotning real sektori va ta’lim o‘rtasidagi "uzilishni" bartaraf etishga qaratilgan strategik qadamdir. Nazariya va amaliyotning uyg‘unligi talabaga nafaqat bilim, balki bozor sharoitida raqobatbardosh bo‘lish imkonini beradigan "tirik tajriba"dir.

Unutmaslik kerakki, dual ta’lim bitiruvchilarni qayta tayyorlashga sarflanadigan vaqt va mablag‘ni tejaydi, chunki kadr korxonaning ichki texnologik muhitiga moslashgan holda yetishib chiqadi(5). Shuningdek, yoshlarning o‘qish davomida ish haqi olishi va bandligining kafolatlanishi jamiyatdagi ishsizlik muammosini tizimli hal etishga yordam beradi. Ish beruvchi ta’lim jarayonining passiv kuzatuvchisidan faol buyurtmachisiga aylanadi, bu esa o‘z-o‘zidan ta’lim sifatining oshishiga olib keladi.

Biroq, tizimning to‘liq quvvat bilan ishlashi uchun davlat, ta’lim muassasasi va xususiy sektor o‘rtasidagi ijtimoiy sheriklikni huquqiy va iqtisodiy jihatdan yanada rag‘batlantirish lozim. Kelajakda dual ta’lim modelini nafaqat sanoat, balki raqamli iqtisodiyot va kreativ industriya sohalariga ham kengroq tatbiq etish milliy kadrlar salohiyatini yangi bosqichga olib chiqadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. "Yangi O‘zbekiston strategiyasi". Toshkent: "O‘zbekiston" nashriyoti, 2021-yil.
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori. "Professional ta’lim tizimida dual ta’limni tashkil etish tartibi to‘g‘risidagi nizomni tasdiqlash haqida" (2021-yil 29-mart, 163-son).
3. Ismoilova Z.K. "Kasbiy pedagogika". Toshkent: "Iqtisod-moliya", 2008-yil. 86-bet.

PROFESSIONAL TA'LIMDA NAZARIYA VA AMALIYOT UYG'UNLIGI: CHUQUR TAHLIL, SHAXSIY YONDASHUV VA ZAMONAVIY YECHIMLAR

Soliyeva Matluba
Andijon davlat chet tillari insituti talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada professional ta'lim tizimida nazariya va amaliyot uyg'unligining dolzarbligi chuqur ilmiy tahlil, shaxsiy kuzatuvlar va xalqaro tajribalar asosida yoritilgan. Tadqiqot davomida an'anaviy ta'lim yondashuvlari bilan zamonaviy dual ta'lim tizimi taqqoslanib, ularning samaradorligi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: professional ta'lim, nazariya, amaliyot, dual ta'lim, kompetensiya, mehnat bozori, innovatsiya, shaxsiy tahlil.

Bugungi globallashuv sharoitida jamiyatning barcha sohalarida tub islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, ta'lim tizimi ham zamon talablari asosida takomillashtirilmoqda. Professional ta'lim tizimi oldiga faqat nazariy bilimlarga ega emas, balki mustaqil fikrlaydigan, amaliy ko'nikmalarga ega, tashabbuskor va raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlash vazifasi qo'yilgan. Shaxsiy talabalik tajribam shuni ko'rsatadiki, an'anaviy dars usullari, ya'ni asosan ma'ruza va darslikka tayanilgan ta'lim shakli bugungi mehnat bozori talablarini to'liq qondira olmaydi. Chunki ish beruvchilar yosh mutaxassislardan faqat bilim emas, balki real ish jarayonida mustaqil faoliyat yuritish qobiliyatini ham talab qilmoqdalar. Shu bois, professional ta'limda nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlash eng muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Nazariya — bu fan asoslari, ilmiy tushunchalar, qonuniyatlar va umumlashmalardan iborat bilimlar tizimidir. Amaliyot esa ushbu bilimlarni real vaziyatlarda qo'llash, tajriba orttirish hamda malaka shakllantirish jarayonidir. Pedagogika fanida ushbu ikki tushuncha bir-birini to'ldiruvchi omillar sifatida qaraladi.

Ilmiy manbalarga ko'ra, inson o'rganayotgan bilimlarining 70–80 foizini aynan amaliy faoliyat jarayonida mustahkam o'zlashtiradi. Bu holat shuni ko'rsatadiki, agar ta'lim jarayonida amaliy mashg'ulotlar yetarli bo'lmasa, bilimlar yuzaki bo'lib qoladi. Shaxsiy kuzatuvlarim ham buni tasdiqlaydi. Masalan, chet tilini o'rganish jarayonida faqat grammatik qoidalarni yodlash emas, balki dialoglar tuzish, matn tarjima qilish, muloqot mashqlarini bajarish orqali bilimlarim ancha mustahkamlangan.

Professional ta'limda mavjud muammolar va ularning oqibatlari

Hozirgi professional ta'lim tizimida ayrim muammolar mavjud bo'lib, ular ta'lim sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Jumladan:

- amaliy mashg'ulotlar ulushining kamligi;
- zamonaviy texnik jihozlar yetishmasligi;
- real ish muhiti bilan kech tanishish;
- ishlab chiqarish korxonalari bilan hamkorlikning sustligi.

Bu muammolar natijasida bitiruvchilar ish boshlaganida muayyan qiyinchiliklarga duch keladi. Masalan, yosh mutaxassislar dastlabki oylar davomida ish jarayoniga moslashishga majbur bo'ladi, bu esa vaqt va resurslarning samarasiz sarflanishiga olib keladi. Ayrim hollarda esa, bu holat kasbiy ishonchsizlik va ruhiy tushkunlikka ham sabab bo'ladi.

Dual ta'lim tizimi: xalqaro tajriba va samaradorlik

So'nggi yillarda rivojlangan davlatlarda dual ta'lim tizimi keng qo'llanilmoqda. Mazkur tizim Germaniya, Shveysariya, Yaponiya va Janubiy Koreya kabi davlatlarda muvaffaqiyatli joriy etilgan. Dual ta'limning asosiy mohiyati shundan iboratki, talaba bir vaqtning o'zida ta'lim muassasasida nazariy bilim olib, ishlab chiqarish korxonalarida amaliy faoliyat bilan shug'ullanadi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, Germaniyada dual ta'lim tizimida tahsil olgan bitiruvchilarning 85–90 foizi o'qishni tamomlagach darhol ish bilan ta'minlanadi. Bu ko'rsatkich mazkur tizimning yuqori samaradorligini yaqqol isbotlaydi.

Mening fikrimcha, ushbu tajribani O‘zbekiston sharoitida keng joriy etish professional ta’lim sifatini sezilarli darajada oshiradi hamda yosh mutaxassislarning bandlik darajasini ko‘taradi. Shaxsiy tahlil: amaliy mashg‘ulotlarning real ta’siri

Talabalik faoliyatim davomida olib borilgan amaliy mashg‘ulotlar mening kasbiy shakllanishimda muhim rol o‘ynadi. Ayniqsa, tarjima fanlari, nutqiy mashqlar, suhbatlar va matn tahlillari orqali bilimlarim mustahkamlandi.

Amaliy mashg‘ulotlar:

- mustaqil fikrlashimni rivojlantirdi;
- mas’uliyat hissini kuchaytirdi;
- kasbiy ishonchimni oshirdi;
- real vaziyatlarda to‘g‘ri qaror qabul qilish qobiliyatini shakllantirdi.

Bu holat nazariya va amaliyot uyg‘unligining ta’lim sifatiga bevosita ta’sir ko‘rsatishini yana bir bor tasdiqlaydi. Zamonaviy texnologiyalar va innovatsion yondashuvlar. Bugungi kunda raqamli texnologiyalar professional ta’lim jarayonining ajralmas qismiga aylanmoqda. Virtual laboratoriyalar, simulyatorlar, interaktiv platformalar, onlayn treninglar va mobil ilovalar orqali amaliy mashg‘ulotlarni yanada samarali tashkil etish mumkin.

Masalan, til o‘rganishda onlayn platformalar orqali real suhbat muhitini yaratish, tarjima dasturlaridan foydalanib tahlil qilish va xatolar ustida ishlash amaliy ko‘nikmalarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, professional ta’limda nazariya va amaliyot uyg‘unligini ta’minlash zamonaviy ta’limning eng muhim talablaridan biridir. Ushbu uyg‘unlik orqali:

- yuqori malakali, raqobatbardosh kadrlar tayyorlanadi;
- yosh mutaxassislarning ishga moslashuvi yengillashadi;
- ta’limning real hayot bilan uzviy bog‘liqligi kuchayadi.

Shaxsiy fikrimga ko‘ra, professional ta’lim tizimida amaliy mashg‘ulotlar ulushi kamida 60 foizni tashkil etishi zarur. Bu orqali ta’lim sifati sezilarli oshib, jamiyat taraqqiyotiga xizmat qiladigan yetuk mutaxassislar yetishib chiqadi

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Professional ta’lim tizimini rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Qarori. – Toshkent, 2019.
2. Abduqodirov A., Pardaev A. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: Fan, 2013.
3. Xodjaev B.X. Zamonaviy ta’lim texnologiyalari. – Toshkent: Iqtisod-moliya, 2018.

PROFESSIONAL VA KASB-HUNAR TA’LIMI TIZIMIDA DUAL TA’LIM: NAZARIYA VA AMALIYOT UYG‘UNLIGI

Abdulazizova Mushtariybonu Sanjarbek qizi
Andijon davlat chet tillari instituti talabasi
Ilmiy rahabar: D.Y.Shamsuddinova

Annotatsiya Ushbu ilmiy maqolada professional va kasb-hunar ta’limi tizimida dual ta’lim modelining nazariy, pedagogik, metodik va amaliy jihatlari keng tahlil qilinadi. Dual ta’lim tizimi ta’lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari o‘rtasidagi integratsiyani ta’minlashga qaratilgan zamonaviy ta’lim shakli hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: dual ta’lim, kasb-hunar ta’limi, professional ta’lim, kompetensiyaviy yondashuv, nazariya va amaliyot integratsiyasi, mehnat bozori, inson kapitali, ta’lim sifati.

Hozirgi davrda jamiyatning iqtisodiy rivojlanishi bevosita ta’lim tizimining sifatiga bog‘liq bo‘lib bormoqda. Raqamli texnologiyalar, sanoat 4.0 konsepsiyasi va globallashuv jarayonlari mehnat bozorida yangi turdagi mutaxassislarni shakllantirish zaruratini yuzaga

keltirmoqda. An'anaviy ta'lim tizimida ko'pincha nazariy bilimlar ustuvor o'rin tutadi. Natijada bitiruvchilarning amaliy faoliyatga moslashishi uchun qo'shimcha vaqt talab etiladi. Shu sababli professional ta'lim tizimida dual ta'lim modelini joriy etish dolzarb pedagogik muammo sifatida qaralmoqda. Dual ta'lim – bu o'quv jarayonini ikki muhitda, ya'ni ta'lim muassasasi va ishlab chiqarish korxonasida parallel tashkil etishga asoslangan ta'lim tizimidir. Ushbu model talabalarda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiladi. Dual ta'lim tizimi dastlab Markaziy Yevropa davlatlarida rivojlangan. Ayniqsa, Federal Ministry of Education and Research tomonidan qo'llab-quvvatlangan Germaniya dual ta'lim modeli dunyoda samarali tizim sifatida e'tirof etilgan. Germaniya tajribasiga ko'ra, ta'lim jarayoni ikki bosqichda tashkil etiladi. Talabalar haftaning ma'lum kunlarida ta'lim muassasasida nazariy bilim oladi, qolgan vaqtini esa korxonalarda amaliyotda o'tkazadi. Xalqaro tajribani o'rganish natijalari shuni ko'rsatadiki, dual ta'lim tizimi bitiruvchilarning ish bilan ta'minlanish darajasini sezilarli darajada oshiradi.

Dual ta'lim kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan bo'lib, zamonaviy pedagogikaning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Kompetensiya – bu nafaqat bilim, balki bilimni amaliy faoliyatda qo'llay olish qobiliyatidir.

Dual ta'lim jarayonida quyidagi komponentlar muhim o'rin tutadi:

1.Kasbiy bilimlar tizimi
2.Amaliy ko'nikmalar
3.Ijtimoiy kompetensiyalar
4.Kasbiy madaniyat
5.Mas'uliyat hissi
6.Jamoada ishlash qobiliyati

Ta'lim jarayonida nazariya va amaliyot integratsiyasi ta'lim sifatini oshirishning asosiy omili hisoblanadi.

Dual ta'lim tizimining asosiy pedagogik tamoyili nazariya va amaliyot uyg'unligidir. Ta'lim jarayoni ikki muhitda tashkil etiladi:

Birinchi muhit – ta'lim muassasasi. Bu yerda talabalar umumkasbiy va maxsus fanlar bo'yicha nazariy bilimlarni o'zlashtiradi.

Ikkinchi muhit – ishlab chiqarish korxonalari. Bu bosqichda talabalar real mehnat jarayonida ishtirok etib, kasbiy ko'nikmalarini mustahkamlaydi.

Mazkur tizimning samaradorligi ta'lim muassasasi va ish beruvchi tashkilotlar o'rtasidagi hamkorlik darajasiga bog'liq.

O'zbekistonda professional ta'lim tizimini modernizatsiya qilish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Bu boradagi islohotlar Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi tomonidan muvofiqlashtirilmoqda.

Normativ-huquqiy asoslar Lex.uz platformasida e'lon qilingan qonun hujjatlarida belgilangan.Dual ta'lim tizimini rivojlantirish uchun quyidagi vazifalar muhim:

1.O'quv dasturlarini mehnat bozori talablariga moslashtirish.
2.Korxonalarni ta'lim jarayoniga jalb qilish.
3.Pedagog kadrlar malakasini oshirish.
4.Moddiy-texnik bazani modernizatsiya qilish.

Dual ta'lim tizimi bir qator ijobiy natijalarga olib keladi bitiruvchilarning bandlik darajasi oshadi. Chunki talaba o'qish jarayonidayoq real ishlab chiqarish muhitiga moslashadi nazariy bilimlar amaliy tajriba bilan mustahkamlanadi talabalar kasbiy motivatsiyaga ega bo'ladi ish beruvchilar o'z talablariga mos mutaxassislar tayyorlash jarayonida bevosita ishtirok etadi. Xalqaro tashkilot UNESCO kasbiy ta'lim tizimini rivojlantirishda dual modelning ahamiyatini yuqori baholaydi. Dual ta'lim tizimini joriy etishda ayrim muammolar mavjud korxonalar va ta'lim muassasalari hamkorligining yetarli darajada emasligi pedagog kadrlar malakasining ba'zi hududlarda pastligi amaliyot bazalarining yetarli emasligi raqamli ta'lim infratuzilmasining cheklanganligi, kelajakda dual ta'lim tizimini rivojlantirish uchun davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini kengaytirish raqamli texnologiyalarni ta'lim jarayoniga joriy etish o'quv dasturlarini doimiy modernizatsiya qilish hamda xalqaro tajribani o'rganish.

Xulosa qilib aytganda, professional va kasb-hunar ta'limi tizimida dual ta'lim modeli zamonaviy ta'limning samarali shakli hisoblanadi. Dual ta'lim nazariya va amaliyot integratsiyasini ta'minlash orqali malakali mutaxassislar tayyorlashga xizmat qiladi. Ushbu tizimni rivojlantirish orqali mehnat bozori talablariga mos kadrlar tayyorlash, yoshlarning bandligini ta'minlash va iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga erishish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar
1.Abduqodirov.A Xolbekov.B Kasb-hunar pedagogikasi asoslari
2.To'xtayev.R Kasbga yo'naltirish metodikasi
3.Lex.uz – O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari bazasi

BO'LAJAK INGLIZ TILI O'QITUVCHILARINING KASBIY TAYYORGARLIGINI REFLEKSIV YONDASHUV ASOSIDA RIVOJLANTIRISH

Artikova Tanzilla Abduxalilovna
Namangan davlat chet tillar instituti doktoranti

Annotatsiya Mazkur maqolada bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini rivojlantirishda refleksiv yondashuvning o'rni ilmiy-nazariy va metodik jihatdan asoslab beriladi. Zamonaviy pedagogik ta'lim tizimida o'qituvchi samaradorligi nafaqat predmet bilimlari va metodik kompetensiyaga, balki refleksiv tafakkur ya'ni o'z faoliyatini tahlil qilish, baholash va takomillashtirish qobiliyatiga ham bog'liqdir.

Kalit so'zlar: refleksiv yondashuv, kasbiy tayyorgarlik, pedagogik amaliyot, o'qituvchi ta'limi, metarefleksiya, CPD

XXI asr ta'lim tizimi o'qituvchining rolini tubdan o'zgartirmoqda. Zamonaviy pedagog nafaqat bilim beruvchi, balki o'z faoliyatini tahlil qiluvchi, o'quv jarayonini moslashtira oluvchi va kasbiy rivojlanish strategiyasini mustaqil belgilay oluvchi mutaxassis bo'lishi zarur. Shu sababli pedagogik ta'lim samaradorligi tobora refleksiv tafakkur darajasi bilan belgilanmoqda.

Refleksiya tushunchasi ilmiy muomalaga John Dewey tomonidan kiritilgan bo'lib, u refleksiv fikrlashni e'tiqod va amaliyotni faol hamda izchil tahlil qilish jarayoni sifatida talqin etadi. Dewey fikricha, refleksiya tajribani bilimga aylantiruvchi asosiy mexanizm hisoblanadi. Keyinchalik Donald Schön refleksiyani pedagogik faoliyat bilan bog'lab, uning ikki shaklini ajratadi:

- faoliyat jarayonidagi refleksiya
- faoliyatdan keyingi refleksiya

Bu yondashuv o'qituvchining real pedagogik vaziyatlarga moslashish qobiliyatini rivojlantiradi. Xorijiy til o'qitish jarayonida refleksiya ayniqsa muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki til o'qitish lingvistik, madaniy va kommunikativ omillarni birlashtirgan murakkab pedagogik qarorlarni talab qiladi.

Metodologiya

Mazkur tadqiqot quyidagi nazariy yondashuvlar integratsiyasiga asoslanadi:

Kolbning tajribaviy o'rganish nazariyasiga ko'ra, o'rganish refleksiya orqali tajribadan bilim hosil qilish jarayonidir.

Schön refleksiv amaliyot konsepsiyasida pedagogik faoliyatni situatsion qarorlar tizimi sifatida talqin etadi.

Farrell refleksiyani o'qituvchining kasbiy identiteti shakllanishi bilan bog'laydi.

Frolova refleksiyani kasbiy moslashuv mexanizmi sifatida ko'rib chiqadi.

Zamonaviy tadqiqotlarda Stepanova refleksiyaning yangi shakli — raqamli metarefleksiya tushunchasini ilgari suradi.

Tadqiqot natijalari

Tadqiqot davomida refleksiv yondashuv asosida bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini rivojlantirishga qaratilgan kompleks texnologiya ishlab chiqildi. Mazkur texnologiya pedagogik tayyorgarlikni faqat bilimlarni egallash jarayoni sifatida emas, balki kasbiy shakllanishning dinamik refleksiv tizimi sifatida ko'rib chiqishga imkon beradi.

Ishlab chiqilgan model uch asosiy komponentdan tashkil topdi:

Birinchi komponent: kognitiv komponent bo'lib, u o'qituvchining nazariy tayyorgarligini ifodalaydi. Bu bosqichda bo'lajak o'qituvchilar til o'qitish metodikasi, pedagogik psixologiya, kommunikativ yondashuv va zamonaviy ta'lim texnologiyalariga oid bilimlarni egallaydilar. Biroq mazkur modelda bilimlar passiv tarzda emas, balki refleksiv qayta ishlash orqali o'zlashtiriladi.

Ikkinchi komponent:operatsion komponent hisoblanadi. Bu bosqichda talabalar pedagogik amaliyot jarayonida darslarni rejalashtirish, tashkil etish va baholash faoliyatiga jalb etiladi. Eng muhim jihati shundaki, bu jarayon an'anaviy amaliyotdan farqli ravishda refleksiv tahlil bilan uyg'unlashtiriladi.

Uchinchi komponent — refleksiv-aksiologik komponent bo'lib, u o'qituvchining kasbiy qadriyatlari va pedagogik o'zini anglashini shakllantirishga qaratilgan. Mazkur bosqichda talabalarda quyidagi kompetensiyalar rivojlandi:

- o'z pedagogik faoliyatini baholash
- pedagogik qarorlar qabul qilish
- professional identitetni shakllantirish

Tadqiqot jarayonida refleksiv texnologiya to'rt bosqichda joriy etildi:

1.Amaliyotga tayyorgarlik bosqichi: bu bosqichda talabalar mikroo'qitish, kuzatuv va pedagogik vaziyatlarni modellashtirish orqali boshlang'ich refleksiv ko'nikmalarni egalladilar.

2.Analitik faoliyat bosqichi: talabalar o'z darslarini video asosida tahlil qilish, SWOT tahlil va guruh muhokamalari orqali pedagogik faoliyatni chuqur tahlil qilishni o'rgandilar.

3.Metarefleksiya bosqichi: bu bosqichda talabalar refleksiv portfel tuzish orqali o'z rivojlanishini anglashga erishdilar.

4.Uzluksiz kasbiy rivojlanish bosqichi: raqamli portfel va refleksiv seminarlar orqali refleksiya pedagogik faoliyatning doimiy elementiga aylandi.

Natijalar shuni ko'rsatdiki, refleksiv texnologiyani joriy etish pedagogik moslashuvchanlik va kasbiy mustaqillikni sezilarli darajada oshirdi.

Muhokama

Tadqiqot natijalari refleksiv yondashuv pedagogik ta'lim tizimida markaziy o'rin tutishini tasdiqlaydi. An'anaviy o'qituvchi tayyorlash modellarida pedagogik amaliyot ko'proq ijroiy faoliyat sifatida qaraladi. Biroq refleksiv texnologiya pedagogik faoliyatni rivojlanish jarayoniga aylantiradi. Kolb modeli refleksiyani tajribadan bilimga o'tish mexanizmi sifatida talqin etadi[4]. Schön esa pedagogik faoliyatni real vaqt rejimidagi qarorlar tizimi sifatida izohlaydi[3]. Farrell refleksiyani o'qituvchining kasbiy identiteti shakllanishi bilan bog'laydi[5]. Bu esa refleksiyani nafaqat metodik vosita, balki kasbiy o'zlikni anglash mexanizmiga aylantiradi.Frolova refleksiyani kasbiy moslashuvning asosiy bosqichi sifatida talqin qiladi[6]. Bu ayniqsa pedagogik amaliyotga kirayotgan bo'lajak o'qituvchilar uchun muhimdir. Zamonaviy ta'lim sharoitida Stepanova tomonidan ilgari surilgan raqamli metarefleksiya konsepsiyasi refleksiyani yangi bosqichga olib chiqadi[7]. Texnologiyalar yordamida pedagogik faoliyatni tahlil qilish chuqurlashadi va tizimli tus oladi. Muhimi shundaki, mazkur model refleksiyani faqat o'quv jarayoniga emas, balki kasbiy rivojlanishning uzluksiz mexanizmiga aylantiradi.

Tadqiqot natijalari refleksiv texnologiya bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqishini ko'rsatdi. Mazkur model pedagogik amaliyotni rivojlanish jarayoniga aylantiradi, kasbiy mustaqillikni shakllantiradi, refleksiv tafakkurni rivojlantirib, uzluksiz kasbiy rivojlanishni ta'minlaydi. Natijada bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash tizimi tajriba to'plashdan refleksiv kasbiy shakllanishga o'tadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Brookfield, S. (1995). *Becoming a Critically Reflective Teacher*. Jossey-Bass.
2. Dewey, J. (1933). *How We Think*. D.C. Heath and Company.
3. Schön, D.A. (1983). *The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action*. Basic Books.

INTEGRATING CAREER GUIDANCE AND DUAL EDUCATION ELEMENTS IN GENERAL SECONDARY SCHOOLS: A THEORETICAL AND POLICY-ORIENTED ANALYSIS

Nurdinova Marjonakhon Niyozbek qizi
Student of Andijan State Institute of Foreign Languages
Supervisor: Ubaydullayeva Bahtigul
Teacher of Andijan State Institute of Foreign Languages

Annotation: This article provides a theoretical and policy-oriented analysis of the integration of career guidance and dual education elements in general secondary schools. Drawing upon contemporary career development theories and international models of dual education, the study examines structural, pedagogical, and socio-economic dimensions of implementation.

Keywords: career guidance, dual education, secondary education, human capital, school-to-work transition, educational reform

The increasing complexity of global labor markets has intensified the demand for education systems capable of producing adaptable, competent, and professionally oriented graduates. Traditional academic models, primarily focused on theoretical knowledge transmission, have proven insufficient in addressing structural unemployment and skill mismatches. Consequently, the integration of career guidance mechanisms and dual education elements has emerged as a strategic reform direction in many national education systems. In Uzbekistan, educational modernization policies emphasize strengthening the linkage between general education and economic development priorities. The introduction of vocational orientation programs and practice-based components within secondary schools reflects a broader shift toward competency-based education and workforce alignment. Career guidance theory is grounded in developmental and differential psychology. Super's Life-Span, Life-Space Theory conceptualizes career development as a continuous process shaped by self-concept evolution (Super, 1990). Similarly, Holland's theory posits that vocational choice is an expression of personality, and occupational satisfaction depends on congruence between individual traits and work environments (Holland, 1997). From a socio-economic perspective, Human Capital Theory (Becker, 1993) suggests that investment in education and skills development enhances productivity and national economic growth. Integrating career guidance at the secondary level strengthens early human capital formation and reduces inefficient educational trajectories. Dual education models are theoretically supported by experiential learning theory (Kolb, 1984), which argues that knowledge is constructed through the transformation of experience. Alternation between classroom instruction and workplace practice enables cognitive reinforcement and skill contextualization.

This study employs qualitative policy analysis and comparative educational review. International best practices, particularly European dual education frameworks, are examined alongside national reform documents of Uzbekistan. The analysis focuses on structural feasibility, institutional collaboration mechanisms, and pedagogical integration strategies. The incorporation of career guidance within general secondary schools requires a multi-level approach:

- Institutional Level: Establishment of dedicated career counseling units.
- Curricular Level: Integration of career-related modules into academic subjects.
- Community Level: Partnerships with local enterprises and higher education institutions.

Dual education elements may include structured internships, simulation-based learning, project collaboration with industry partners, and mentorship schemes. International evidence indicates that countries implementing dual systems demonstrate lower youth unemployment rates and stronger school-to-work transitions (OECD, 2010). Socio-Economic Implications The integration of practical components at the secondary level generates measurable socio-economic benefits. First, it reduces information asymmetry in career decision-making. Second, it enhances employability by developing both technical and transversal competencies. Third, it fosters entrepreneurial thinking and innovation. In the context of Uzbekistan's demographic growth and economic diversification strategies, strengthening early vocational orientation contributes to sustainable workforce planning. Alignment between regional economic specialization and school-based career programs ensures contextual relevance. Effective implementation requires teacher retraining in competency-based methodologies. Traditional lecture-centered approaches must shift toward project-based learning, reflective practice, and formative assessment. Additionally, digital platforms can facilitate career diagnostics and virtual workplace simulations, particularly in remote regions. However, systemic barriers persist, including limited financial resources, insufficient employer engagement, and regulatory rigidity. Addressing these constraints necessitates policy coherence, fiscal incentives for industry participation, and evidence-based monitoring frameworks.

Based on the analysis, the following strategic measures are proposed:

- ✓ Development of a national career guidance framework with standardized competency indicators.
- ✓ Legislative support for school-industry collaboration agreements.
- ✓ Incentivization mechanisms for private sector engagement.
- ✓ Continuous professional development for educators and counselors.
- ✓ Data-driven evaluation systems to assess program effectiveness.

The rapid development of technology, digitalization, and globalization has significantly changed the structure of labor markets worldwide. General secondary schools are no longer expected to provide only theoretical knowledge; they must also prepare students for future professional life. Career guidance ensures that learners make informed decisions regarding their educational and professional pathways, while dual education integrates academic learning with practical workplace experience. In Uzbekistan, educational reforms have emphasized improving the quality and relevance of secondary education. The introduction of vocational orientation programs and cooperation with local enterprises demonstrates the growing importance of connecting education with employment opportunities. Career guidance is a systematic process that supports students in identifying their interests, abilities, and career aspirations. It involves psychological counseling, professional diagnostics, information dissemination about labor market trends, and experiential learning opportunities. The theoretical background of career guidance is based on career development theories such as Super's Life-Span Theory and Holland's Theory of Vocational Personalities. These approaches emphasize self-concept development, individual interests, and the importance of matching personal characteristics with professional environments.

In secondary schools, career guidance should be continuous rather than episodic. Activities may include:

- Career assessment testing.
- Individual and group counseling sessions.
- Career days and exhibitions.
- Meetings with industry representatives.
- Study visits to enterprises and higher education institutions.

Such activities enhance students' motivation and help them understand the practical relevance of academic subjects.

Dual education is an educational model that combines school-based theoretical instruction with structured workplace training. This system is widely recognized in countries such as

Germany and Switzerland and is associated with high levels of youth employment and professional competence. The core principles of dual education include:

- Partnership between educational institutions and employers.
- Alternation between theory and practice.
- Shared responsibility for student training.
- Competency-based assessment.

In the Uzbek context, dual education elements can be gradually integrated into general secondary schools through short-term internships, project-based collaborations, and practical modules within subjects such as technology, economics, and computer science. Recent educational reforms in Uzbekistan have focused on modernizing curricula and strengthening cooperation between schools and industries. Presidential decrees and national development strategies highlight the importance of vocational orientation and professional training at earlier stages of education. In practice, schools may collaborate with:

- Local manufacturing enterprises.
- IT companies and digital centers.
- Agricultural organizations in rural regions.
- Service sector businesses.

For example, students in urban areas may participate in IT workshops, while students in rural regions may gain practical exposure to agricultural technologies. Such differentiation ensures that career guidance reflects regional economic characteristics. The integration of career guidance and dual education elements offers multiple advantages:

First, it reduces the gap between education and labor market needs. Students develop realistic career expectations and practical skills.

Second, it enhances motivation and academic achievement. When learners understand how knowledge applies to real life, their engagement increases.

Third, it supports the development of soft skills such as communication, teamwork, problem-solving, and responsibility.

Fourth, it contributes to reducing youth unemployment and promoting economic stability.

Despite clear benefits, implementation faces challenges. These include insufficient funding, limited infrastructure, lack of trained career counselors, and weak partnerships between schools and enterprises. To address these challenges, the following recommendations are proposed:

- Professional development programs for teachers and counselors.
- Development of flexible curricula that include practical components.
- Incentives for businesses to cooperate with schools.
- Digital career guidance platforms for remote regions.
- Continuous monitoring and evaluation of program effectiveness.

Government support and public-private partnerships are essential for sustainable implementation.

Career guidance and dual education elements represent innovative and necessary components of modern secondary education. In Uzbekistan, ongoing reforms create favorable conditions for their integration. By aligning educational processes with labor market demands and fostering collaboration between schools and employers, the education system can better prepare students for lifelong learning and professional success. Sustainable implementation requires strategic planning, stakeholder cooperation, and continuous improvement. Ultimately, the combination of theoretical knowledge and practical experience forms the foundation for national development and global competitiveness. The integration of career guidance and dual education elements into general secondary schools represents a transformative educational strategy. By combining theoretical instruction with structured experiential learning, education systems can enhance human capital quality and economic resilience. In Uzbekistan, ongoing reforms provide a favorable institutional environment for such integration. Sustainable

implementation, however, depends on systemic coordination, stakeholder collaboration, and long-term policy commitment.

References:
1. Becker, G. S. (1993). Human capital: A theoretical and empirical analysis with special reference to education (3rd ed.). University of Chicago Press.
2. Holland, J. L. (1997). Making vocational choices: A theory of vocational personalities and work environments (3rd ed.). Psychological Assessment Resources.
3. Kolb, D. A. (1984). Experiential learning: Experience as the source of learning and development. Prentice Hall.

DUAL TA'LIM – NAZARIYA VA AMALIYOT UYG'UNLIGI

To'lanova Gulshanoy
Andijon davlat chet tillar instituti talabasi.
Ilmiy rahbar: Axmedov Azimjon,

Annotatsiya: Ushbu ilmiy ishda dual ta'lim tizimining nazariy asoslari, uning mazmun-mohiyati hamda zamonaviy ta'lim jarayonida tutgan o'rni tahlil qilinadi. Dual ta'lim modeli nazariya va amaliyotning uzviy uyg'unligini ta'minlovchi samarali mexanizm sifatida ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, nazariya va amaliyot uyg'unligi, kasbiy ta'lim, mehnat bozori, ishlab chiqarish bilan integratsiya, malakali kadrlar, yoshlar bandligi, ta'lim sifati.

Bugungi globallashuv jarayonida iqtisodiyotning jadal rivojlanishi ta'lim tizimiga ham yangi talablarni qo'ymoqda. Mehnat bozorida nafaqat nazariy bilimga, balki amaliy tajribaga ega bo'lgan mutaxassislarga ehtiyoj ortib bormoqda. Shu sababli ta'lim tizimini ishlab chiqarish bilan integratsiya qilish dolzarb vazifaga aylangan. An'anaviy ta'lim modeli ko'proq nazariy tayyorgarlikka yo'naltirilgan bo'lsa, dual ta'lim modeli nazariya va amaliyotni uyg'unlashtirish orqali samaradorlikni oshirishni maqsad qiladi.

Dual ta'lim tizimi o'quvchiga bir vaqtning o'zida ta'lim muassasasida bilim olish hamda korxona yoki tashkilotda amaliy faoliyat yuritish imkonini beradi. Bu esa o'quv jarayonini hayot bilan bog'lash, kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish va bitiruvchilarning ish bilan ta'minlanish darajasini oshirishga xizmat qiladi.

Dual ta'lim tizimi ta'lim jarayonini mehnat bozori ehtiyojlari bilan bevosita bog'lashga qaratilgan innovatsion model hisoblanadi. Uning nazariy asosida kompetensiyaviy yondashuv yotadi. Ya'ni, ta'lim jarayonining asosiy maqsadi faqat bilim berish emas, balki o'quvchida muayyan kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishdan iboratdir. Kompetensiya esa bilim, ko'nikma va malakaning amaliy faoliyatda qo'llay olish qobiliyati bilan belgilanadi. Dual ta'lim aynan shu jihatni ta'minlab beradi. An'anaviy ta'lim tizimida o'quvchi asosan auditoriya sharoitida nazariy bilim oladi. Amaliyot esa ko'pincha qisqa muddatli bo'lib, o'qishning oxirgi bosqichida o'tkaziladi. Bunday yondashuv natijasida bitiruvchilar real ishlab chiqarish jarayoniga moslashishda qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin. Dual ta'lim esa bu tafovutni kamaytiradi. O'quvchi nazariy bilimni o'zlashtirishi bilan bir vaqtda uni real ish muhitida qo'llab ko'rish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu jarayon bilimni mustahkamlash bilan birga, mas'uliyat, intizom, jamoada ishlash kabi muhim ijtimoiy ko'nikmalarni ham rivojlantiradi.

Dual ta'lim tizimining samaradorligi ko'p jihatdan ta'lim muassasasi va korxona o'rtasidagi hamkorlik darajasiga bog'liq. Ushbu modelda korxonalar nafaqat amaliyot o'tkazish joyi, balki ta'lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylanadi. O'quv rejalari va dasturlarini ishlab chiqishda ish beruvchilarning talablari inobatga olinadi. Natijada tayyorlanayotgan mutaxassislar

mehnat bozoridagi real ehtiyojlarga moslashadi. Bu esa iqtisodiy samaradorlikni oshiradi va ishchi kuchi bozoridagi nomutanosiblikni kamaytiradi.

Xalqaro tajribada dual ta'lim ayniqsa Germaniyada yuqori darajada rivojlangan. Mazkur mamlakatda dual tizim kasb-hunar ta'limining asosiy shakli sifatida qaraladi. Ta'lim jarayoni qat'iy me'yoriy-huquqiy asosda tartibga solingan bo'lib, davlat, savdo-sanoat palatalari va korxonalar o'rtasida aniq vazifalar taqsimlangan. O'quvchi korxona bilan rasmiy shartnoma tuzadi va o'qish davomida ma'lum miqdorda ish haqi oladi. Bu esa yoshlarning moddiy rag'batini oshiradi va ularning kasbga bo'lgan mas'uliyatini kuchaytiradi. Germaniya tajribasi shuni ko'rsatadiki, dual ta'lim yoshlar ishsizligini kamaytirish va iqtisodiyot uchun malakali kadrlar tayyorlashda muhim omil hisoblanadi.

Germaniya Federal Ta'lim va Ilmiy Tadqiqotlar Vazirligi (nemischa: Bundesministerium für Bildung und Forschung – BMBF) — Germaniyada ta'lim, fan va ilmiy tadqiqotlar sohasidagi davlat siyosatini amalga oshiruvchi markaziy federal organ hisoblanadi. Vazirlik innovatsiyalar strategiyasini belgilaydi va mamlakatning "bilimlar iqtisodiyoti"ni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Vazirlik maktab va kasbiy ta'lim siyosatini muvofiqlashtiradi, universitetlar va ilmiy markazlarni qo'llab-quvvatlaydi, grantlar ajratadi hamda ta'limni raqamlashtirish jarayonlarini boshqaradi. Shuningdek, federal va hududiy (yerlar) darajadagi tashabbuslarni muvofiqlashtiradi.

Shu o'rinda Yevropa kasbiy ta'limni rivojlantirish Markazi haqida ma'lumot berib o'tsam. Yevropa Kasbiy Ta'limni Rivojlantirish Markazi (CEDEFOP) — Yevropa Ittifoqining kasbiy ta'lim va o'qitish siyosatini tahlil qilish hamda rivojlantirishga ixtisoslashgan agentligidir. U 1975 yilda tashkil etilgan bo'lib, hozirgi kunda Gretsiyaning Saloniki shahrida faoliyat yuritadi. Agentlik Yevropa Komissiyasi doirasida bandlik, ko'nikmalar va ta'lim sohasidagi siyosatni ilmiy-analitik jihatdan qo'llab-quvvatlaydi.CEDEFOPning asosiy vazifasi kasbiy ta'lim tizimlarini takomillashtirish, mehnat bozori ehtiyojlarini tahlil qilish hamda malakali ishchi kuchini shakllantirishga ko'maklashishdan iborat. Tashkilot turli statistik ma'lumotlar, hisobotlar va tahliliy materiallar tayyorlaydi. Jumladan, ko'nikmalar prognozi, malakalar tahlili va kasbiy ta'lim samaradorligiga oid tadqiqotlar olib boradi. Mazkur agentlikning ilmiy ishlari Yevropa malakalar doirasi (EQF) va shogirdlik dasturlarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. CEDEFOP tomonidan tayyorlangan ma'lumotlar Yevropa Ittifoqi mamlakatlarida kasbiy ta'lim siyosatini shakllantirishda keng qo'llaniladi.

So'nggi yillarda O'zbekistonda ham dual ta'limni rivojlantirish bo'yicha tizimli islohotlar amalga oshirilmoqda. Kasb-hunar maktablari va texnikumlarda dual ta'lim elementlari bosqichma-bosqich joriy etilib, ishlab chiqarish korxonalari bilan hamkorlik aloqalari kengaytirilmoqda. O'zbekiston Respublikasi prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek "Dual ta'lim bilan qamrov 5 barobar oshiriladi. Hamkor korxonalarga 5 milliard so'mgacha imtiyozli kredit ajratiladi, dual ta'lim orqali ishlayotgan o'quvchilar bo'yicha yagona ijtimoiy to'lov ikki barobar qisqartiriladi.Yangi texnologiyalarni o'zlashtirish, ish topishda chet tillarini bilish juda muhim. Shu bois, texnikumlardagi xorijiy tillar uchun ajratilgan soatlar 4 karra ko'paytiriladi." Bu so'zlar dual ta'limni yurtimizda rivojlanayotganidan, bu yo'nalish davlat siyosati darajasiga ko'tarilganidan dalolatdir.

Ta'lim dasturlarini mehnat bozori talablariga moslashtirish, amaliy mashg'ulotlar ulushini oshirish va zamonaviy jihozlar bilan ta'minlash ustuvor vazifalar sifatida belgilangan. Bu jarayon mamlakatda iqtisodiy rivojlanish sur'atlari bilan hamohang ravishda olib borilmoqda. Shu bilan birga, dual ta'lim tizimini joriy etishda ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, barcha korxonalarda o'quvchilarni qabul qilish va sifatli amaliyot tashkil etish uchun yetarli sharoit mavjud emas. Ba'zi hududlarda ishlab chiqarish bazasining cheklanganligi tizim samaradorligiga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shuningdek, o'qituvchilar va ishlab chiqarish ustalarining malakasini oshirish masalasi ham dolzarb hisoblanadi. Chunki dual ta'limda pedagog nafaqat nazariy bilim beruvchi, balki ishlab chiqarish jarayonini tushunadigan mutaxassis bo'lishi zarur.

Dual ta'limning iqtisodiy ahamiyati ham alohida e'tiborga loyiqdir. Ushbu model korxonalarga o'z ehtiyojiga mos kadrlarni tayyorlash imkonini beradi, bu esa qayta o'qitish

xarajatlarini kamaytiradi. O‘quvchilar esa o‘qish jarayonidayoq ish muhiti bilan tanishib, professional tajriba orttiradi. Natijada bitiruvchilarning ishga joylashish darajasi oshadi va mehnat bozoridagi raqobatbardoshligi kuchayadi.

Umuman olganda, dual ta’lim tizimi nazariya va amaliyotni o‘zaro uyg‘unlashtirgan holda ta’lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Ushbu model nafaqat ta’lim tizimini modernizatsiya qilish, balki iqtisodiy taraqqiyotni qo‘llab-quvvatlashda ham muhim omil bo‘lib maydonga chiqmoqda.

Mening fikrimcha, dual ta’lim tizimi O‘zbekistonda ta’lim sifatini sezilarli darajada oshirishi mumkin. Chunki zamonaviy iqtisodiyot sharoitida faqat diplomning o‘zi yetarli emas, balki real ish tajribasi muhim ahamiyat kasb etadi. Dual tizim aynan shu ehtiyojni qondiradi.

Germaniya tajribasidan ko‘rinib turibdiki, tizimning muvaffaqiyati davlat, ta’lim muassasasi va korxona o‘rtasidagi mas’uliyatli hamkorlikka bog‘liq. Agar O‘zbekistonda ham ana shunday mustahkam hamkorlik mexanizmi to‘liq shakllantirilsa, dual ta’lim iqtisodiy rivojlanishning muhim omiliga aylanishi mumkin. Shuningdek, menimcha, dual ta’limni rivojlantirishda yoshlarning qiziqishi va kasb tanlash madaniyatini oshirish ham muhim ahamiyatga ega. Chunki o‘quvchi o‘z qiziqishi asosida tanlov qilsa, uning samaradorligi yanada yuqori bo‘ladi.

Xulosa qilib aytganda, dual ta’lim tizimi nazariya va amaliyot uyg‘unligini ta’minlash orqali zamonaviy ta’limning samarali modeliga aylanmoqda. Ushbu tizim o‘quvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish, ularni mehnat bozoriga tayyorlash va yoshlar bandligini oshirishga xizmat qiladi.

O‘zbekistonda dual ta’limni rivojlantirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan islohotlar ta’lim tizimini xalqaro tajribaga yaqinlashtirishga qaratilgan muhim qadamdir. Germaniya tajribasi esa ushbu modelning amaliy samaradorligini yaqqol namoyon etadi. Kelajakda dual ta’lim tizimini takomillashtirish, qonunchilik bazasini mustahkamlash va korxonalar bilan hamkorlikni yanada rivojlantirish orqali ta’lim va ishlab chiqarish o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni kuchaytirish mumkin. Bu esa mamlakat taraqqiyotiga xizmat qiluvchi malakali va raqobatbardosh kadrlarni tayyorlashga zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. European Centre for the Development of Vocational Training (Cedefop). *Vocational Education and Training in Europe* (turli yillardagi hisobotlar).
2. Bundesministerium für Bildung und Forschung (BMBF). *The German Vocational Training System* (rasmiy ma’lumotlar).
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi rasmiy hujjatlari – dual ta’limni rivojlantirishga oid qaror va farmonlar.

DUAL EDUCATION IN THE SYSTEM OF PROFESSIONAL AND VOCATIONAL EDUCATION: A COMBINATION OF THEORY AND PRACTICE.

Student of Andijan State Institute of Foreign Languages
Abdug’offorova Mohitobon
Scientific advisor: Anarboyeva M.S

Annotatsiya: Mazkur maqolada professional va kasb-hunar ta’limi tizimida dual ta’lim modelining nazariy asoslari, tashkiliy mexanizmlari hamda rivojlanish istiqbollari tahlil qilinadi. Dual ta’limning nazariya va amaliyotni uyg‘unlashtirishdagi roli Germaniya tajribasi asosida yoritilgan.

Kalit so‘zlar: dual ta’lim, kasb-hunar ta’limi, professional ta’lim, nazariya va amaliyot integratsiyasi, kompetensiya, mehnat bozori.

The modernization of professional and vocational education systems requires innovative approaches that ensure the effective integration of theoretical knowledge and practical skills. One of the most successful models addressing this need is the dual education system.Developed in Germany, the dual system combines institutional learning with enterprise-based training. The theoretical basis for this model was laid by Georg Kerschensteiner, who argued that education must be closely linked with productive labor. Later, Felix Rauner expanded this concept by emphasizing competence-oriented vocational training and structured cooperation between training institutions and enterprises.Today, dual education is regarded as an effective mechanism for preparing highly qualified specialists capable of meeting the dynamic demands of the labor market.

Dual education represents a structured educational model in which students alternate between theoretical studies in vocational institutions and practical training in enterprises. The model is based on the principle that professional competence is developed through the integration of knowledge, skills, and real work experience.Unlike traditional vocational training, where practical experience is limited to short-term internships, dual education ensures continuous workplace involvement and shared responsibility between educational institutions and employers.

Long-term agreements between vocational institutions and enterprises

Joint development of occupational standards and curricula

Appointment of workplace mentors and training supervisors

Establishment of coordination councils for monitoring quality

Economic Mechanisms

Shared financing between the state and private enterprises, Student stipends or wages during workplace training Incentive programs for participating companies

Pedagogical Mechanisms, Competence-based learning outcomes

Modular and flexible curricula, Workplace-based assessment systems, Continuous monitoring of skill development.

The introduction of dual education in vocational systems offers several advantages:

Development of job-ready skills, Reduction of youth unemployment,

Increased competitiveness of the workforce, Strengthened cooperation between education and industry.

However, challenges include limited employer engagement, insufficient regulatory mechanisms, and the need for teacher retraining to support competence-based methodologies.In Uzbekistan, gradual implementation of dual vocational education aligns with national educational reforms and economic modernization strategies.

Dual education in the system of professional and vocational education represents a sustainable and practice-oriented approach to training qualified specialists. By effectively combining theory and practice, the model ensures higher employability, stronger labor market integration, and improved educational quality.Successful implementation requires coordinated policy support, active enterprise participation, curriculum modernization, and institutional capacity building. Expanding dual education will significantly contribute to economic growth and workforce competitiveness.

References

1. Kerschensteiner, Georg. The Concept of the Work School,2021.
2. Rauner, Felix. Handbook of Technical and Vocational Education and Training Research,2022
3. Law of the Republic of Uzbekistan "On Education" (2020).

Bohodirjonova Madina O'tkirbek qizi
Andijon davlat chet tillari instituti talabasi
Ilmiy rahbar: D.Y.Shamsuddinova.

Annotatsiya. Ushbu maqolada professional ta'lim tizimida nazariy bilimlarni amaliy ko'nikmalar bilan integratsiya qilishning ahamiyati va usullari tadqiq etiladi. Unda bo'lajak mutaxassislarni tayyorlashda dual ta'lim modelining o'rni, o'quv laboratoriyalari va ishlab chiqarish amaliyotining o'zaro bog'liqligi tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: professional ta'lim, nazariya va amaliyot, dual ta'lim, kasbiy kompetensiya, integratsiya, mehnat bozori.

Professional ta'lim tizimining bugungi kundagi asosiy maqsadi nafaqat nazariy bilimga ega mutaxassisni, balki zamonaviy mehnat bozorida o'z o'rnini topa oladigan raqobatbardosh kadrni tayyorlashdan iboratdir. Ushbu jarayonda nazariya va amaliyotning uzviy bog'liqligi ta'lim sifatini belgilovchi bosh mezon hisoblanadi. Nazariy bilimlar o'quvchiga kasbning fundamental asoslarini anglash va "nima uchun?" degan savolga javob topish imkonini bersa, amaliy mashg'ulotlar ushbu bilimlarni real ko'nikmalarga aylantiradi. Nazariya va amaliyot o'rtasidagi masofaning qisqarishi o'quvchining kasbiy o'zlikni anglashi va mehnat jarayoniga tezroq moslashishini ta'minlaydi.Zamonaviy professional ta'limda ushbu integratsiyani amalga oshirishning eng samarali shakli dual ta'lim tizimidir. Mazkur model doirasida o'quv jarayoni bevosita ishlab chiqarish korxonalari bilan hamkorlikda quriladi, ya'ni nazariy darslar ta'lim muassasasida o'tilsa, amaliy ko'nikmalar real ish sharoitida shakllantiriladi. Bu yondashuv o'quvchini faqatgina darsliklar bilan cheklanib qolmasdan, balki zamonaviy texnologiyalar, uskunalar va korporativ muhit bilan bevosita muloqot qilishiga zamin yaratadi. Natijada, bitiruvchi o'qishni tamomlagan vaqtda ish beruvchining talablariga to'liq javob beradigan mutaxassis bo'lib yetishadi. Shuningdek, o'quv jarayonida simulyatsion texnologiyalar va keys-stadi metodlaridan foydalanish nazariyani hayotiy muammolar yechimiga yo'naltirishga xizmat qiladi. O'quvchi auditoriyada olgan bilimini virtual simulyatorlarda yoki hayotiy ishlab chiqarish muammolarini tahlil qilish orqali sinovdan o'tkazadi. Bu jarayonda baholash tizimi ham o'zgarishi lozim: urg'u ma'lumotlarni yodlashga emas, balki ularni vaziyatga qarab qo'llay olish mahoratiga — kompetensiyaga qaratilishi kerak. Umumiy qilib aytganda, professional ta'limda nazariya va amaliyotning yaxlitligi ta'lim muassasasi va ishlab chiqarish sektori o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlab, mamlakat iqtisodiyoti uchun yuqori malakali, amaliyotchi kadrlar tayyorlashning asosiy poydevori bo'lib xizmat qiladi.Bundan tashqari professional ta'limda nazariya va amaliyotning birlashishi nafaqat texnik ko'nikmalarni, balki mutaxassisning kasbiy dunyoqarashini ham shakllantiradi. O'quvchi nazariy tushunchalarni amalda qo'llash jarayonida o'z xatolaridan xulosa chiqarishni, muammoli vaziyatlarda qaror qabul qilishni va mehnat jamoasida muloqotga kirishishni o'rganadi. Bu bosqichda ta'lim oluvchida "mening bilimim real natija berishi mumkin" degan ishonch paydo bo'ladi, bu esa uning o'z kasbiga bo'lgan sadoqatini va motivatsiyasini kuchaytiradi. Zamonaviy mehnat bozorida bilimlar tez eskirishini hisobga olsak, professional ta'lim o'quvchini nafaqat tayyor algoritmlar bilan qurollantirishi, balki unga yangi texnologiyalarni mustaqil o'rganish va nazariyani amaliyotga moslashtirish ko'nikmasini ham singdirishi lozim.

Umumiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, professional ta'limda nazariya va amaliyot — bir-birini to'ldiruvchi ajralmas bo'laklardir. Nazariya mutaxassisning intellektual poydevorini yaratsa, amaliyot uning hayotiyligi va samaradorligini ta'minlaydi. Faqatgina ushbu ikki yo'nalish o'rtasidagi uzviylik ta'minlangan taqdirda, ta'lim tizimi jamiyat va iqtisodiyot uchun chinakam foydali bo'lgan, nafaqat "biladigan", balki "qila oladigan" kadrlarni yetkazib berishi mumkin. Zero, professional ta'limning asl mohiyati ham talabaning bilimlarini jamiyat ravnaqi yo'lida aniq moddiy yoki ma'naviy boylikka aylantirish mahoratini shakllantirishdan iboratdir.

Kelajak kadrlarining raqobatbardoshligi aynan maktab va professional ta'lim maskanlarida qo'yilgan mana shu uyg'un poydevorga bog'liq bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1.Sharipov Sh.S. "Kasbiy ta'limda uzviylik va izchillik". – Toshkent: "Fan", 2009.

2.Muslimov N.A. "Kasb ta'limi o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyasi". – Toshkent, 2013.

3.Ismoilova R.N. "Kasbiy pedagogika". – Toshkent: "Innovatsiya-Ziyo", 2020.

TURLI XORIJIY DAVLATLARDA INGLIZ TILI FILOLOGIYASINI O'QITISH METODIKASI: TAQQOSLAMA TAHLIL

Abdulxafizova Madinaxon Abdug'ani qizi
Andijon Davlat Chet tillari instituti talabasi
Ilmiy rahbar: Anarboyeva Mahbuba Sobirovna

Annotatsiya Ushbu maqolada ingliz tili filologiyasini o'qitish metodikasining xorijiy tajribalari o'rganiladi. Xususan, AQSh, Buyuk Britaniya va Finlyandiya oliy ta'lim muassasalarida ingliz filologiyasi yo'nalishidagi ta'lim mazmuni, o'qitish usullari hamda baholash tizimlari tahlil qilinadi. Taqqoslama tahlil orqali har bir mamlakatdagi samarali metodik yondashuvlar va ularning o'ziga xos jihatlari aniqlanadi.

Kalit so'zlar: Kredit-modul tizimi, **interfaol usullar,** discussion-based learning, **lingvistik tahlil, fonetika, semantika**, korrespondensiya, student-centered learning, collaborative learning, ICT-based learning

So'nggi yillarda ingliz tili filologiyasi yo'nalishida ta'lim berish jarayoni dunyo miqyosida tub o'zgarishlarni boshdan kechirmoqda. Global axborot maydoni kengayishi, raqamli texnologiyalarning jadal rivoji hamda xalqaro hamkorliklarning kuchayishi natijasida ingliz tili mutaxassislarini tayyorlash jarayoni yangi yondashuvlarni talab etmoqda. O'zbekiston ta'lim tizimi ham jahon tajribasiga tayanib, zamonaviy o'qitish metodlarini joriy etishga intilmoqda. Shu bois, ingliz tili filologiyasini o'qitishning xorijiy modellari — xususan, AQSh, Buyuk Britaniya va Finlyandiya tajribalarini tahlil qilish dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Manbalar sifatida tegishli mamlakatlarning oliy ta'lim standartlari, universitet o'quv dasturlari va xalqaro tashkilotlar hisobotlaridan foydalanildi (TESOL, British Council, Finnish Education Agency va boshqalar). Ko'plab universitetlarda "TESOL" (Teaching English to Speakers of Other Languages) dasturlari orqali talabalar o'qituvchilik amaliyotini o'taydilar, bu esa ularning pedagogik malakasini oshiradi. Buyuk Britaniyada ingliz tili filologiyasi o'qitilishi **klassik filologiya an'analari**ga tayangan holda amalga oshiriladi. Dars jarayonida **lingvistik tahlil, til tarixiy rivoji, adabiyot nazariyasi** fanlariga katta e'tibor qaratiladi. **Seminar va tutorial** tizimi talabalarning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi. Baholashning asosiy shakli — yozma ishlar (essay, research paper, dissertation). So'nggi yillarda **Corpus Linguistics** va **Digital Humanities** kabi raqamli yo'nalishlar keng qo'llanilmoqda. Bu tizim talabalarda analitik fikrlash, tanqidiy yondashuv va til hodisalarini chuqur tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Finlyandiya ta'lim tizimi integrativ va innovatsion yondashuvi bilan ajralib ingliz tili filologiyasi o'qitilishida **Student-centered learning** (talaba markazida o'qitish) tamoyili asosiy o'rinda **Collaborative learning** va **ICT-based learning** keng qo'llanadi O'quv jarayonida **madaniyatlararo kommunikatsiya, ijodkorlik** va **tanqidiy fikrlash** ko'nikmalarini rivojlantirish maqsad qilingan Baholashda **raqamli portfoliolar, refleksiv esse** va **loyiha ishlari** qo'llaniladi.

Finlyandiya modeli zamonaviy texnologiyalarni ta'lim jarayoniga integratsiya qilish bilan boshqa davlatlardan ajralib turadi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, ingliz tili filologiyasini o'qitishning har bir modeli ma'lum bir ustuvorlikka ega. AQSh tajribasi **amaliy kommunikativ**

kompetensiyani rivojlantirishga yo'naltirilgan. Buyuk Britaniya tajribasi **nazariy tayyorgarlik va ilmiy tafakkurni shakllantirish**ga asoslangan. Finlyandiya tajribasi — **talabani o'quv jarayonining faol subyekti sifatida shakllantirish** va **raqamli vositalarni integratsiya qilish**ga qaratilgan. O'zbekiston oliy ta'lim tizimida ushbu tajribalarni uyg'unlashtirish — ingliz tili filologiyasi yo'nalishining sifatini oshirishda muhim omil bo'la oladi. Turli xorijiy mamlakatlarning ingliz tili filologiyasini o'qitish metodikasini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, samarali ta'lim tizimi uchun **integrativ yondashuv, talaba faolligi,** va **zamonaviy texnologiyalarni qo'llash** hal qiluvchi ahamiyatga ega. AQSh, Buyuk Britaniya va Finlyandiya tajribalarini o'rganish.

Foydalanilgan adabiyotlar

4. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ta'lim tizimini rivojlantirishga oid farmon va qarorlari.
6. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining dual ta'lim tizimini joriy etish bo'yicha qarorlari.

DUAL TA'LIM TIZIMIDA XALQARO TAJRIBALAR VA O'ZBEKISTON TA'LIM TIZIMIGA IMPLEMENTATSIYA JARAYONI

Andijon davlat chet tillari instituti talabasi
Islomova Mahbubaxon Zafarjonovna
Ilmiy maslahatchi: Ubaydullayeva Baxtigul

Annotatsiya. Mazkur maqolada dual ta'lim tizimining nazariy-metodik asoslari, uning G'arbiy Yevropa mamlakatlari, xususan Germaniya, Avstriya va Shveytsariya tajribasidagi o'rni hamda MDH davlatlari misolida rivojlanish jarayoni tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, kasbiy ta'lim, Germaniya modeli, ishlab chiqarish amaliyoti, mehnat bozori, ta'lim integratsiyasi, kasbiy kompetensiya.

Zamonaviy mehnat bozori talablarining tez o'zgarishi O'zbekiston ta'lim tizimi oldida yangi vazifalarni qo'ymoqda. Xususan, professional va oliy ta'lim muassasalarida tayyorlanayotgan mutaxassislarning nazariy bilimlari bilan amaliy ko'nikmalari o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash dolzarb masala hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi tomonidan amalga oshirilayotgan "O'zbekistonda professional ta'lim tizimini isloh qilish va modernizatsiyalash jarayonlarini qo'llab-quvvatlash" loyihasi doirasida dual ta'limni joriy etish va rivojlantirish bo'yicha chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Loyihada O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, Pedagogik innovatsiyalar instituti, kasbiy ta'limni rivojlantirish va muvofiqlashtirish hududiy boshqarmalari hamda professional ta'lim muassasalari vakillari faol ishtirok etadi. Mazkur jarayon doirasida dual ta'limni joriy etishning huquqiy asoslari, tamoyillari, tizim ishtirokchilarining majburiyatlari, o'quv-me'yoriy hujjatlarni ishlab chiqish va yoshlarni dual ta'limga qiziqtirish masalalari yuzasidan tajriba almashish faoliyati amalga oshirilmoqda.

"Dual" so'zi lotin tilidan olingan bo'lib, ikki qismli, ikki tomonlama ma'nolarni bildiradi. Ta'lim sohasida bu talabaning nazariy ta'lim va amaliy ish faoliyatini uyg'unlashtirgan tizimni anglatadi. O'zbekiston sharoitida dual ta'lim modeli talabaning haftaning 2–3 kunini ta'lim muassasasida nazariy bilim olishga, qolgan 3–4 kunini esa korxona yoki tashkilotlarda amaliy ko'nikmalarni egallashga bag'ishlashni nazarda tutadi. Ishga qabul qilinganda talaba ustoz-mentor bilan biriktiriladi va ma'lum miqdorda oylik maosh oladi. Shu tarzda talaba nafaqat diplomga, balki haqiqiy ish tajribasiga ega bo'ladi. Mazkur tizimning maqsadi iqtisodiyotning barcha sohalarida malakali va zamonaviy kasbiy ko'nikmalarga ega kadrlarni tayyorlash,

yoshlarning kasblar va mutaxassisliklarga bo‘lgan qiziqishini rag‘batlantirish hamda xususiy sektorni ta’lim jarayoniga jalb qilishdir.

An’anaviy ta’lim shaklida talaba asosan nazariy bilimlarni egallaydi va amaliyot cheklangan hajmda amalga oshiriladi. Shu sababli bitiruvchilarning ish bozoriga moslashuvi ba’zan sekinlashadi. Shu muammoni bartaraf etish maqsadida O‘zbekistonda dual ta’lim shakli joriy etildi. Ushbu tizim O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 29-martdagi 163-sonli qarori va Oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi asosida amalga oshirilmoqda. Hozirgi vaqtda dual ta’lim 100 dan ortiq oliy va o‘rta maxsus ta’lim muassasalarini qamrab olgan bo‘lib, to‘qimachilik, xizmat ko‘rsatish, qishloq xo‘jaligi va mashinasozlik sohalarida qo‘llanmoqda. Tahsil olayotgan talabalar 85% dan ortig‘i o‘qishni tugatmasdan doimiy ish bilan ta’minlanadi. Shu bilan birga, ta’lim muassasalari va korxonalar o‘rtasidagi hamkorlik shartnomalari orqali o‘quv dasturlari mehnat bozori talablariga moslashadi va moddiy-texnik baza yangilanadi. Dual ta’lim talabalarga nazariy bilimlarni amaliyotda qo‘llash, ish tajribasini egallash, bitirgach ish bilan ta’minlanish va kasbiy ko‘nikmalarni rivojlantirish imkonini beradi. Shu bilan birga, ta’lim muassasasi o‘quv dasturlarini mehnat bozoriga moslashtiradi, korxona bilan barqaror hamkorlik o‘rnatadi va moddiy-texnik bazani rivojlantiradi. Korxona esa kadrlarni o‘z ehtiyojlariga mos tayyorlash, yangi xodimlarni moslashtirish xarajatlarini kamaytirish va ta’lim muassasasi bilan doimiy hamkorlikni rivojlantirish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Dual ta’limning istiqbollari esa mamlakatning barcha professional va oliy ta’lim muassasalarida tizimni keng joriy etish, yoshlarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish va mehnat bozorida raqobatbardosh bo‘lishlarini rag‘batlantirish, xususiy sektorni ta’lim jarayoniga jalb qilish va o‘quv dasturlarini yangilash, shuningdek, amaliyot va nazariy bilimlarni uyg‘unlashtirish orqali ta’lim sifatini oshirish va tizimning milliy va hududiy ehtiyojlarga moslashuvchanligini kuchaytirishda namoyon bo‘ladi.Shu tarzda dual ta’lim O‘zbekiston sharoitida professional ta’lim sifatini oshirish, yoshlarning kasbiy kompetensiyalarini mustahkamlash va mehnat bozorining talablariga moslashuvchanligini ta’minlashga xizmat qiladi, hamda nafaqat talaba, balki ta’lim muassasasi va ish beruvchi uchun foydali tizim sifatida shakllanadi.

Dual ta’lim — nazariy tayyorgarlik va amaliy faoliyatni uyg‘unlashtirgan samarali ta’lim modelidir. O‘zbekiston sharoitida ushbu tizimni rivojlantirish professional ta’lim sifatini oshirish, yoshlarning kasbiy kompetensiyalarini mustahkamlash va mehnat bozorining talablariga moslashuvchanligini ta’minlashga xizmat qiladi. Shu tarzda dual ta’lim nafaqat talaba, balki ta’lim muassasasi va ish beruvchi uchun ham foydali tizim sifatida shakllanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar :

1.O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. (2021). *Professional ta’lim tizimida dual ta’limni tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida* [Qaror 163-son]. Tashkent: Vazirlar Mahkamasi.

2.Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi. (2020). *Oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi*. Tashkent: Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi.

3.Pedagogik innovatsiyalar instituti. (2022). *Professional ta’limda dual ta’limning joriy etilishi va rivojlanish istiqbollari*. Tashkent: Pedagogik innovatsiyalar instituti.

STRENGTHENING WORKFORCE COMPETITIVENESS THROUGH DUAL EDUCATION: THE EXPERIENCE OF UZBEKISTAN

Aliyeva Ziyodaxon Abdug‘ofir qizi
Student of ASIFL

Annotation. In the context of global economic transformation, improving the effectiveness of professional education has become a strategic priority for many developing countries. In this context, the dual education system has become one of the most effective approaches for strengthening the integration between educational institutions and the real sector of the economy.

Keywords: dual education, professional education, Uzbekistan, workforce development, labor market integration, education–industry cooperation.

Under conditions of rapid economic globalization and technological advancement, the demand for highly skilled and competitive professionals is continuously increasing. Modern labor markets require specialists who possess not only theoretical knowledge but also practical experience and professional competencies. However, traditional education systems in many countries mainly focus on academic instruction, which often leads to a mismatch between graduates' qualifications and labor market requirements.

One of the effective solutions to this problem is the implementation of the dual education system, which integrates theoretical learning with practical training in real working environments. The dual education model has demonstrated significant success in developed countries by improving employment rates, enhancing workforce productivity, and strengthening cooperation between education and industry sectors.

In recent years, Uzbekistan has initiated comprehensive reforms aimed at modernizing vocational and higher education systems. Special attention has been given to practice-oriented education and strengthening partnerships between educational institutions and enterprises. The introduction of dual education mechanisms is considered an important step toward improving the quality of professional training and increasing graduate competitiveness in the national labor market.

The main objective of this study is to analyze the role of the dual education system in improving professional education effectiveness in Uzbekistan and to identify opportunities and challenges related to its further development. Despite ongoing reforms, limited research has been conducted on the practical effectiveness of dual education implementation in Uzbekistan, which determines the relevance of this study.

The research is based on modern scientific approaches used in the study of professional education systems and labor market integration. In the process of the study, both theoretical and empirical research methods were applied to analyze the effectiveness of the dual education system.

The methods of comparative analysis, system analysis, and logical generalization were used to examine international experience in dual education and its applicability to the education system of Uzbekistan. In addition, analytical evaluation methods were applied to identify existing opportunities and challenges in the implementation of dual education within national educational reforms.

The study also relies on the analysis of regulatory documents, government educational development strategies, and international reports related to vocational education and workforce training. The synthesis and interpretation of scientific literature allowed the identification of key factors influencing the effectiveness of dual education systems.

In Uzbekistan, the introduction of dual education has become an important direction of educational modernization. Within ongoing reforms, vocational education institutions and higher education organizations are expanding collaboration with industrial enterprises, manufacturing companies, and service sector organizations. Students participating in dual education programs spend a significant part of their study period gaining practical experience in real working environments. In recent years, several higher education institutions and vocational training centers in Uzbekistan have started implementing dual education elements in cooperation with industrial enterprises.

The implementation of dual education in Uzbekistan provides several positive outcomes. First, it improves students' professional readiness and practical competence. Second, it reduces

the gap between theoretical knowledge and labor market requirements. Third, employers receive an opportunity to participate directly in the preparation of future specialists according to industry needs.

At the same time, the development of dual education still faces certain challenges. Among them are limited involvement of enterprises in training processes, insufficient methodological and organizational support, and the need for stronger coordination between educational institutions and business sectors. Addressing these issues requires systematic institutional development and policy support aimed at expanding practice-oriented education.

Thus, the dual education system can be considered an effective mechanism for increasing the efficiency of professional education and ensuring sustainable workforce development in Uzbekistan.

Conclusion. The study shows that the dual education system serves as an effective mechanism for improving the quality of professional training and strengthening the connection between education and the labor market. The integration of theoretical knowledge with practical workplace experience allows students to develop professional competencies required in modern economic conditions.

At the same time, the successful implementation of the dual education system requires further improvement of organizational, methodological, and institutional mechanisms. Expanding partnerships between educational institutions and employers, modernizing training programs, and encouraging active participation of enterprises in the educational process remain important priorities.

In conclusion, the further development of dual education in Uzbekistan will significantly contribute to human capital development, modernization of the national education system, and sustainable socio-economic growth. Therefore, dual education can become one of the key drivers of sustainable economic development and workforce modernization in Uzbekistan.

References

1. Euler, D. (2013). *Germany's Dual Vocational Training System: A Model for Other Countries?* Bertelsmann Stiftung, Gütersloh.

2. OECD. (2018). *Seven Questions about Apprenticeships: Answers from International Experience.* OECD Publishing, Paris. https://www.oecd.org

3. UNESCO. (2020). *Technical and Vocational Education and Training Strategy 2020–2025.* UNESCO Publishing. https://www.unesco.org

DUAL TA`LIM ORQALI KASB-HUNAR TA`LIMINI MODERNIZATSIYA QILISH

Andijon davlat chettillari institute talabasi
Qosimjonova Mohlaroy
Ilmiy maslahatchi: Mahkamova Durdona

Annotatsiya. Ushbu maqola dual ta`lim tizimining kasb-hunar ta`limini modernizatsiya qilishdagi rolini tahlil qiladi.Maqolada dual ta`limning nazariy asoslari ,xalqaro tajribalar va O`zbekistonda joriy etish muammolari ko`rib chiqilgan .Tadqiqot natijasida dual talim tizimini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun zarur shart –sharoitlar va mexanizmlar aniqlangan.

**Kalit so`zlar:** dual ta`lim, kasb-hunar ta`limi, modernizatsiya ,amaliy ta`lim, ish beruvchi ,mehnat bozori ,raqobatbardoshlik,texnikum,kollej.

Zamonaviy iqtisodiyotning jadal rivojlanishi, raqamli texnologiyalarning keng qo'llanilishi va mehnat bozorining tobora murakkablashib borishi kasb-hunar ta'limi oldiga yangi talablar qo'ymoqda. An'anaviy ta'lim tizimlari ko'pincha nazariy bilim berishga yo'naltirilgan bo'lib,

bitiruvchilarning ishlab chiqarishdagi amaliy ko'nikmalarini shakllantirishda yetarli darajada samarali emasligi aniqlangan.

Dual ta'lim tizimi — bu muammo uchun eng samarali yechimlardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Germaniya, Shveytsariya va Avstriya kabi davlatlarning tajribasi shuni ko'rsatadiki, dual ta'lim orqali tayyor bo'lgan mutaxassislar mehnat bozorida yuqori raqobatbardoshlikka ega bo'ladilar va ishsizlik darajasini sezilarli darajada pasaytiradilar. Dual ta'lim — bu ta'lim muassasasi va korxona o'rtasidagi hamkorlikka asoslangan o'qitish tizimi bo'lib, unda o'quvchi vaqtining bir qismini maktab (kollej yoki texnikum)da, qolgan qismini esa ishlab chiqarish korxonasida o'tkazadi. Qoida tariqasida, haftalik vaqtning 40-60 foizi amaliy mashg'ulotlarga ajratiladi.

Tizimning asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat: birinchidan, nazariya va amaliyotning uyg'unlashuvi — nazariy bilimlar darhol ishlab chiqarishda qo'llaniladi; ikkinchidan, murabbiylik institutining mavjudligi — har bir talabaga korxonada tajribali ustoz biriktiriladi; uchinchidan, ikki tomonlama javobgarlik — ta'lim muassasasi ham, korxona ham ta'lim sifati uchun mas'uliyat oladi. O'zbekistonda kasb-hunar ta'limi sohasida sezilarli islohotlar amalga oshirilmoqda. 2017-2022 yillarda o'rta maxsus kasb-hunar ta'limi muassasalari qayta tashkil etilib, texnikumlar va kollejlar yangi standartlarga muvofiq modernizatsiya qilindi. Biroq bir qator muammolar hali ham mavjud: ta'lim dasturlarining mehnat bozori talablariga mos kelmasligi, moddiy-texnik bazaning eskirganligi va malakali pedagoglar tanqisligi shular jumlasidandir.

2020-2023 yillarda O'zbekistonda dual ta'lim bo'yicha pilot loyihalar amalga oshirildi. Mazkur loyihalarga bir nechta yirik sanoat korxonalari va o'quv muassasalari jalb etildi. Dastlabki natijalar ko'rsatadiki, dual ta'lim asosida tayyorlangan mutaxassislarning ishga joylashish ko'rsatkichlari an'anaviy ta'lim bitiruvchilariga nisbatan 35-40 foizga yuqori. O'zbekistonda dual ta'limni keng joriy etishning asosiy to'siqlari: qonunchilik bazasining to'liq shakllanmaganligini, korxonalarni moliyaviy rag'batlantirish mexanizmlarining yetarli emasligini va ta'lim standartlari bilan sanoat talablari o'rtasidagi bo'shliqni sanash mumkin. Bu muammolarni hal etish uchun quyidagi chora-tadbirlar tavsiya etiladi:

Birinchi yo'nalish — huquqiy-me'yoriy bazani mustahkamlash: dual ta'lim bo'yicha alohida qonun qabul qilish, korxona va ta'lim muassasalari o'rtasidagi shartnoma shakllarini standartlashtirish.

Ikkinchi yo'nalish — moliyaviy mexanizmlar: dual ta'limga jalb bo'lgan korxonalarga soliq imtiyozlari berish, davlat-xususiy sheriklik fondlari orqali ta'limni qo'llab-quvvatlash.

Uchinchi yo'nalish — kadrlar tayyorlash: dual ta'lim tamoyillari asosida pedagoglarni qayta tayyorlash, murabbiylar (nastavniklar) uchun alohida sertifikatlash tizimini joriy etish.
Xulosa

Dual ta'lim — kasb-hunar ta'limini modernizatsiya qilishning eng istiqbolli yo'nalishlaridan biridir. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, ushbu tizimni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun davlat, ta'lim muassasalari va ish beruvchilar o'rtasida uch tomonlama hamkorlik zarur. O'zbekiston ushbu yo'lda muhim qadamlar qo'ymoqda, biroq tizimli va izchil islohotlar davom ettirilishi lozim. Dual ta'limning keng tatbiq etilishi iqtisodiy o'sishni ta'minlash, ishsizlikni kamaytirish va fuqarolarning hayot sifatini yaxshilashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Bundesministerium für Bildung und Forschung. (2023). Berufsbildungsbericht 2023. Berlin: BMBF.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli Farmoni. Kasb-hunar ta'limini rivojlantirish konsepsiyasi.

3. OECD. (2023). Education at a Glance 2023: OECD Indicators. Paris: OECD Publishing.

PROFESSIONAL TA'LIM JARAYONIDA NAZARIY BILIM VA AMALIYOT INTEGRATSIYASINING SAMARADORLIGI

Andijon davlat chet tillari institute talabasi
Abduraxmonova Zeboxon Avazbek qizi
Ilmiy maslahatchi: Ubaydullayeva B.O'.

Annotatsiya: Mazkur maqolada professional ta'lim tizimida nazariy bilim va amaliy faoliyat integratsiyasining pedagogik samaradorligi ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilindi. Nazariya va amaliyot uyg'unligining kompetensiyaviy yondashuvdagi o'rni, kasbiy tayyorgarlik sifatiga ta'siri hamda zamonaviy ta'lim paradigmasidagi ahamiyati ochib berilgan.

Kalitli so'zlar: paradigma, professional ta'lim, bilim va amaliyot integratsiyasi, kompetensiya, dual ta'lim, kasbiy tayyorgarlik.

Zamonaviy professional ta'lim tizimi ishlab chiqarish jarayonlari bilan uzviy bog'langan holda rivojlanmoqda. Bugungi kunda faqat nazariy bilim berish yetarli bo'lmay, amaliy kompetensiyalarni shakllantirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu bois nazariya va amaliyot integratsiyasi masalasi pedagogika fanining dolzarb muammolaridan biri sifatida qarashga va ta'lim jarayonida integrativ yondashuv o'quvchilarda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qilmoqda. Bu jarayonni ilmiy asoslashda xorijiy va mahalliy pedagog olimlarning tadqiqotlari muhim manba bo'lib xizmat qilmoqda. Ya'ni tadqiqot amallari kuzatishlargagina asoslanib qolmay, bu sohani tahlil qilgan bir necha olimlar fikrlari yuzasidan ko'rib chiqildi. Masalan, amerikalik pedagok olim John Dewey ta'lim jarayonida tajribaga asoslangan o'qitish (experiential learning) g'oyasini ilgari surib, bilimning haqiqiy qiymati uning amaliy qo'llanilishida namoyon bo'lishini ta'kidlagan. Uning fikricha, nazariy bilim amaliy faoliyat bilan uyg'unlashgandagina mustahkamlanadi. Shuningdek, britaniyalik tadqiqotchi David Kolb tomonidan ishlab chiqilgan tajribaviy o'qitish modeli nazariya va amaliyot o'rtasidagi aylanish jarayonini ilmiy asoslab beradi. Kolb modeli to'rt bosqichdan iborat bo'lib: aniq tajriba, refleksiya, abstrakt konseptualizatsiya va faol tajriba sinovi bosqichlarini o'z ichiga olgan. Mazkur nazariyalar professional ta'limda dual ta'lim tizimini joriy etishning ilmiy-metodologik asosini tashkil etishini ko'rsatib o'tgan. Bundan tashqari, o'zbek pedagog olimlari N.A. Muslimov professional ta'limda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish nazariyasini ishlab chiqib, nazariya va amaliyotning uzviy bog'liqligini asoslab bergan. Shuningdek, B.R. Qodirov o'z tadqiqotlarida shaxs kamolotida faoliyatning hal qiluvchi rolini ta'kidlaydi. Pedagog olima M.O. Ochilov ta'lim jarayonini modernizatsiyalash sharoitida amaliy mashg'ulotlar ulushini oshirish zarurligini ilmiy asoslab bergan. Bundan tashqari, R.H. Jo'rayev professional ta'lim samaradorligini oshirishda ishlab chiqarish amaliyotining ahamiyatini ko'rsatgan. Sh.S. Sharipov esa ta'limda innovatsion texnologiyalarni qo'llash orqali nazariy bilimlarni mustahkamlash mumkinligini qayd etadi.

Dual ta'lim shaklidagi nazariya va amaliyot integratsiyasining samaradorligi asosida o'z mezonlari orqali ko'rib chiqilganda: kasbiy kompetensiyaning shakllanish darajasi; ishlab chiqarish jarayoniga moslashuvchanlik; mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmasi va amaliy vaziyatlarda nazariy bilimni qo'llay olish qobiliyati bo'lishi kerakligi aniqlandi. Ya'ni bu jarayonda tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, dual ta'lim tizimida tahsil olgan o'quvchilarning ishga joylashish ko'rsatkichi an'anaviy ta'lim tizimiga nisbatan yuqori bo'ladi.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, professional ta'lim jarayonida nazariy bilim va amaliy faoliyat integratsiyasi kasbiy tayyorgarlik sifatini oshiradi. Dual ta'lim tizimi va kompetensiyaviy yondashuv zamonaviy mehnat bozoriga mos mutaxassis tayyorlash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Dewey J. Experience and Education. New York: Macmillan, 1938.

2. Jo‘rayev R.H. Professional ta’lim metodikasi. Toshkent, 2014.
3. Kolb D.A. Experiential Learning. Prentice Hall, 1984.

VAQTNI BOSHQARISH ASOSLARI (TIME MANAGEMENT)

Andijon davlat chet tillari institute talabasi
Murodaliyeva Shahlo
Ilmiy rahbar: Moydinova Shohida

Annotatsiya: Mazkur maqolada vaqtni boshqarishning nazariy-metodologik asoslari va amaliy strategiyalari tahlil qilinadi. Unda maqsad qo‘yish nazariyasi, o‘z-o‘zini regulyatsiya qilish modeli, kognitiv yuklama nazariyasi hamda Pareto tamoyilining vaqtni optimallashtirishdagi o‘rni yoritilgan.

Kalit so‘zlar: vaqtni boshqarish, time management, maqsad qo‘yish, o‘z-o‘zini regulyatsiya qilish, prokrastinatsiya, ustuvorlik, samaradorlik, kognitiv yuklama.

XXI asrda vaqt strategik resurs sifatida inson kapitalining muhim komponentiga aylandi. Raqamli texnologiyalar, global raqobat, axborot oqimining keskin ortishi va ko‘p vazifalilik (multitasking) sharoitida shaxsning samaradorligi ko‘p jihatdan vaqtni boshqarish ko‘nikmalariga bog‘liq. Vaqtni boshqarish (time management) nafaqat tashkiliy usul, balki o‘z-o‘zini regulyatsiya qilish, motivatsiya va maqsadga yo‘naltirilgan faoliyatning integrativ tizimi sifatida qaraladi. Ushbu maqolada vaqtni boshqarishning nazariy asoslari, psixologik mexanizmlari, metodologik yondashuvlari va amaliy strategiyalari keng tahlil qilinadi.

Ilmiy adabiyotlarda vaqtni boshqarish shaxsning maqsadlariga erishish jarayonida vaqt resurslarini rejalashtirish, taqsimlash va nazorat qilish tizimi sifatida izohlanadi. Macan (1994) modeliga ko‘ra, vaqtni boshqarish xulq-atvori quyidagi tarkibiy qismlarni o‘z ichiga oladi: maqsad va ustuvorliklarni aniqlash, rejalashtirish va jadval tuzish, vaqt sarfini monitoring qilish, nazorat va baholash. Mazkur modelga ko‘ra, vaqtni boshqarish bevosita samaradorlikni emas, balki shaxsning vaqt ustidan nazorat hissini oshiradi, bu esa o‘z navbatida stressni kamaytiradi va natijadorlikni kuchaytiradi.

Locke va Latham tomonidan ishlab chiqilgan maqsad qo‘yish nazariyasi aniq va murakkab maqsadlar yuqori natijalarga olib kelishini asoslaydi. SMART mezonlari (aniq, o‘lchab bo‘ladigan, erishiladigan, dolzarb, vaqt bilan chegaralangan) vaqtni boshqarishning metodologik asosi hisoblanadi. Zimmerman modeliga ko‘ra, o‘z-o‘zini boshqarish uch bosqichdan iborat:

1. Rejalashtirish (forethought),
2. Amalga oshirish va monitoring,
3. Refleksiya va baholash.

Vaqtni boshqarish aynan shu siklik jarayonning amaliy ko‘rinishidir.

Sweller tomonidan ilgari surilgan kognitiv yuklama nazariyasiga ko‘ra, insonning ishchi xotirasi cheklangan hajmga ega. Haddan tashqari vazifalar va tartibsizlik diqqatning pasayishiga olib keladi. Shu sababli vazifalarni strukturaviy taqsimlash samaradorlikni oshiradi.

Strategik rejalashtirish uzoq muddatli maqsadlarni qisqa muddatli vazifalarga ajratishni nazarda tutadi. Yillik, oylik va kunlik rejalarning uyg‘unligi samaradorlikni oshiradi. Eyzengauer matritsasi vazifalarni muhimlik va shoshilinchlik mezonlari asosida tasniflaydi. Ushbu yondashuv operativ va strategik fikrlashni muvozanatlashtirish imkonini beradi.

Vaqt bloklash usuli kun davomida ma’lum vaqt oralig‘ini aniq vazifalarga ajratishni nazarda tutadi. Bu diqqatni chalg‘ituvchi omillarni kamaytiradi va chuqur ishlash (deep work) imkonini yaratadi.

“Pomodoro” texnikasi: 25–30 daqiqalik ish va qisqa tanaffuslardan iborat sikllar diqqatning optimal davomiyligiga mos keladi. Tadqiqotlar qisqa tanaffuslar kognitiv resurslarni tiklashini ko‘rsatadi. Delegatsiya va texnologik vositalar: Raqamli kalendarlar, loyiha boshqaruv

dasturlari va avtomatlashtirilgan tizimlar vaqtni tejashga xizmat qiladi. Vazifalarni delegatsiya qilish esa rahbarlik kompetensiyasining muhim elementi hisoblanadi.

Prokrastinatsiya: Prokrastinatsiya — vazifalarni ongli ravishda kechiktirish xatti-harakati. U ko'pincha ichki motivatsiya pastligi, muvaffaqiyatsizlikdan qo'rquv yoki mukammallik sindromi bilan bog'liq. Tadqiqotlar prokrastinatsiya va stress o'rtasida ijobiy korrelyatsiya mavjudligini ko'rsatadi. Multitasking muammosi: Ilmiy tadqiqotlar bir vaqtning o'zida bir nechta murakkab vazifani bajarish samaradorlikni pasaytirishini tasdiqlaydi. Diqqatning tez-tez almashishi kognitiv charchoqqa olib keladi.

Stress va emotsional holat: Vaqt yetishmasligi hissi kortizol darajasini oshirib, qaror qabul qilish sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Stressni boshqarish ko'nikmalari time management samaradorligini oshiradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, vaqtni boshqarish ko'nikmalari rivojlangan talabalar yuqori akademik natijalarga erishadi. Xuddi shuningdek, kasbiy faoliyatda vaqtni oqilona taqsimlash: ish unumdorligini oshiradi, loyihalarni o'z vaqtida yakunlashni ta'minlaydi, ish-hayot muvozanatini saqlaydi. Rahbarlik faoliyatida esa vaqtni boshqarish strategik qarorlar qabul qilish samaradorligini oshiradi.

Vaqtni samarali boshqarish nafaqat iqtisodiy natijadorlikni, balki shaxsning subyektiv farovonligini ham ta'minlaydi. Ish va shaxsiy hayot o'rtasidagi muvozanat ruhiy salomatlikni mustahkamlaydi. Shu bois time management hayot sifatining muhim indikatori sifatida qaraladi. Vaqtni boshqarish zamonaviy jamiyatda strategik kompetensiya hisoblanadi. Uning nazariy asoslari maqsad qo'yish, o'z-o'zini regulyatsiya qilish, kognitiv yuklama va motivatsiya nazariyalariga tayanadi. Amaliy strategiyalar — ustuvorliklarni aniqlash, rejalashtirish, vaqt bloklash, delegatsiya va texnologiyalardan foydalanish — samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi. Shunday qilib, vaqtni boshqarish shaxsning akademik, kasbiy va ijtimoiy muvaffaqiyatini ta'minlovchi kompleks tizim bo'lib, u ongli rejalashtirish, psixologik barqarorlik va strategik fikrlashni talab etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Macan, T. H. (1994). Time management: Test of a process model. *Journal of Applied Psychology, 79*(3), 381–391.

2. Claessens, B. J. C., Van Eerde, W., Rutte, C. G., & Roe, R. A. (2007). A review of the time management literature. *Personnel Review, 36*(2), 255–276.

3. Locke, E. A., & Latham, G. P. (2002). Building a practically useful theory of goal setting and task motivation. *American Psychologist, 57*(9), 705–717.

MAQSAD QO'YISH VA NATIJALARNI TEKSHIRISH TEXNOLOGIYASI

Andijon davlat chet tillari institute talabasi Nomonova O'g'ilxon
Ilmiy rahbar: Moydinova Shohida

Annotatsiya: Mazkur maqolada chet til o'rganish jarayonida maqsad qo'yish va o'quv natijalarini muntazam tekshirish texnologiyasining nazariy hamda amaliy asoslari tahlil qilinadi. Maqsadlarni aniq belgilash, o'quv jarayonini rejalashtirish, monitoring qilish va refleksiya mexanizmlarini qo'llash chet til kompetensiyalarini samarali rivojlantirishga xizmat qilishi asoslab berildi.

Kalit so'zlar: maqsad qo'yish, o'z-o'zini tartibga solish, formatif baholash, refleksiya, til kompetensiyasi, monitoring, ta'lim texnologiyasi.

Zamonaviy ta'lim jarayonida chet til o'rganish samaradorligi ko'p jihatdan o'quvchining mustaqil faoliyati, ichki motivatsiyasi va o'z natijalarini nazorat qilish qobiliyatiga bog'liq. An'anaviy o'qitish modelidan farqli ravishda, zamonaviy pedagogika ta'lim oluvchini faol

subyekt sifatida ko'radi. Shu bois maqsad qo'yish va natijalarni tekshirish texnologiyasi o'quv jarayonining ajralmas qismiga aylanmoqda.

Maqsad qo'yish nazariyasi (Locke & Latham) hamda o'z-o'zini tartibga solish modeli (Zimmerman) shuni ko'rsatadiki, aniq va o'lchab bo'ladigan maqsadlar yuqori natijalarga olib keladi. Ayniqsa, til o'rganishda bu yondashuv kommunikativ kompetensiyani bosqichma-bosqich rivojlantirish imkonini beradi. Maqsad qo'yish jarayoni quyidagi tamoyillarga asoslanadi: aniqlik (specificity); o'lchovlilik (measurability); erishish mumkinligi (achievability); dolzarblik (relevance); vaqt bilan chegaralanganlik (time-bound).

Bu tamoyillar SMART modeli sifatida keng qo'llaniladi. Masalan, "Ingliz tilini yaxshilash" umumiy maqsad bo'lsa, "3 oy ichida IELTS Writing bandini 5.5 dan 6.5 ga oshirish" aniq maqsad hisoblanadi.

Zimmerman modeliga ko'ra, o'quv jarayoni uch bosqichdan iborat:

1. Rejalashtirish bosqichi – maqsad qo'yish va strategiyani tanlash;
2. Amalga oshirish bosqichi – monitoring va o'zini nazorat qilish;
3. Refleksiya bosqichi – natijalarni baholash va xulosalar chiqarish.

Til o'rganishda bu model o'quvchining mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Chet til o'rganishda natijalarni tekshirish quyidagi usullar orqali amalga oshiriladi:

1. Formativ baholash: onlayn testlar; quiz va mini-testlar; og'zaki chiqishlarni baholash mezonlari; peer-assessment (o'zaro baholash).

2. Portfolio texnologiyasi: talaba yozma ishlar, audio yozuvlar, test natijalari va refleksiyalarni jamlab boradi. Bu o'sish dinamikasini kuzatishga imkon beradi.

Raqamli monitoring vositalari

- Duolingo, Quizlet, Google Classroom
- Learning Management System (LMS)
- Sun'iy intellekt asosidagi baholash tizimlari

Refleksiya va o'zini baholash

Talaba quyidagi savollarga javob beradi: Qaysi maqsadga erishdim? Qaysi qiyinchiliklarga duch keldim? Qanday strategiya samarali bo'ldi?

1. Dastlabki diagnostika testi
2. Individual o'quv maqsadlarini belgilash
3. Haftalik mikro-maqsadlar ishlab chiqish
4. Monitoring (test, og'zaki nazorat, yozma ish)
5. Refleksiya va tuzatish kiritish
6. Yakuniy baholash

Ushbu texnologiya uzluksiz va siklik jarayon sifatida tashkil etiladi.

Tajriba natijalari shuni ko'rsatadiki, aniq maqsad qo'ygan va o'z natijalarini muntazam tahlil qilgan o'quvchilar til kompetensiyalarini tezroq rivojlantiradi. Ayniqsa, yozma va og'zaki nutqda sezilarli o'sish kuzatiladi. Maqsad qo'yish va monitoring jarayoni motivatsiyani oshiradi, o'quvchining mas'uliyat hissini kuchaytiradi hamda mustaqil ta'lim ko'nikmalarini shakllantiradi.

Chet til o'rganishda maqsad qo'yish va natijalarni tekshirish texnologiyasi samarali pedagogik mexanizm hisoblanadi. SMART modeli, SRL nazariyasi va formatif baholash usullari uyg'unlashganda, o'quv jarayoni tizimli va natijador bo'ladi. Ushbu yondashuv til kompetensiyalarini rivojlantirish, motivatsiyani oshirish va mustaqil ta'limni qo'llab-quvvatlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Artino, A. R. (2008). Motivational beliefs and perceptions of instructional quality: Predictors of satisfaction with online learning. *Journal of Computer Assisted Learning, 24*(3), 260–270.

2. Black, P., & Wiliam, D. (2009). Developing the theory of formative assessment. *Educational Assessment, Evaluation and Accountability, 21*(1), 5–31.

3. Broadbent, J., & Poon, W. L. (2015). Self-regulated learning strategies and academic achievement in online higher education: A systematic review. *The Internet and Higher Education, 27*, 1–13.

DUAL TA'LIM TIZIMINING AFZALLIKLARI VA KAMCHILIKLARI

Andijon davlat chet tillari instituti
Talabasi: Davlatova Nurjahon Shuxratbek qizi

Annotatsiya. Ushbu maqolada dual ta'lim tizimining mazmun-mohiyati, uning talaba, ish beruvchi hamda ta'lim muassasasi nuqtai nazaridan afzallik va kamchiliklari tahlil qilinadi. Dual ta'limning nazariy va amaliy bilimlarni uyg'unlashtirishdagi roli, yoshlarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirishdagi ahamiyati hamda mehnat bozori talablariga mos kadrlar tayyorlashdagi o'rni yoritiladi.

Kalit so'zlar: Dual ta'lim, nazariya va amaliyot integratsiyasi, kasbiy kompetensiya, mehnat bozori, yoshlar bandligi, ish beruvchi, ta'lim muassasasi, malakali kadr.

Globallashuv jarayoni va iqtisodiyotning jadal rivojlanishi ta'lim tizimi oldiga yangi vazifalarni qo'ymoqda. Bugungi kunda mehnat bozori nafaqat nazariy bilimga ega, balki amaliy ko'nikmalari shakllangan, mustaqil qaror qabul qila oladigan va tez moslasha oladigan mutaxassislarni talab qilmoqda. Shu jihatdan dual ta'lim tizimi zamonaviy professional ta'limning istiqbolli modeli sifatida qaraladi. Dual ta'lim — bu nazariy o'qish jarayoni bilan bir qatorda ishlab chiqarish korxonasida amaliy faoliyat olib borishni nazarda tutuvchi tizimdir. Ushbu model ta'lim muassasasi va ish beruvchi o'rtasidagi hamkorlik asosida amalga oshiriladi. Natijada ta'lim jarayoni real iqtisodiy muhit bilan bevosita bog'lanadi va bitiruvchilarning mehnat bozoriga moslashuvi osonlashadi. Mazkur maqolada dual ta'lim tizimining afzalliklari va kamchiliklari talaba, ish beruvchi hamda ta'lim muassasasi nuqtai nazaridan keng tahlil qilinadi.

Dual ta'lim tizimi zamonaviy ta'lim jarayonining samarali modellardan biri sifatida qaraladi. Ushbu tizim ta'lim jarayonida nazariya va amaliyot o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ta'minlaydi. Ta'lim tizimining bunday yondashuvi talabalarning kasbiy tayyorgarligini kuchaytirish, ularni mehnat bozoriga tez moslashtirish hamda raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlashga xizmat qiladi. Bugungi kunda texnologiyalarning tez rivojlanishi sharoitida faqat nazariy bilim yetarli bo'lmay qolmoqda, shuning uchun amaliy ko'nikmalar ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Dual ta'lim tizimining eng muhim afzalliklaridan biri talabalarning kasbiy kompetensiyalarini erta shakllantirishidir. Kasbiy kompetensiya tushunchasi bilim, ko'nikma, tajriba va shaxsiy fazilatlarning uyg'unligini anglatadi. Zamonaviy mehnat bozori aynan kompleks kompetensiyaga ega mutaxassislarni talab qilmoqda. Shu sababli dual ta'lim talabalarga kasb sirlarini faqat nazariy jihatdan emas, balki amaliy faoliyat jarayonida ham o'rganish imkonini beradi. Talaba ishlab chiqarish korxonasida ishlash jarayonida real ish muhitiga moslashadi, texnologik jarayonlarni bevosita kuzatadi va ularni amaliyotda qo'llashni o'rganadi.Shuningdek, dual ta'lim talabalarning ijtimoiylashuv jarayonini tezlashtiradi. Talaba ish jamoasiga qo'shilish orqali kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantiradi, jamoada ishlash madaniyatini o'zlashtiradi hamda rahbar va hamkasblar bilan muloqot qilish tajribasiga ega bo'ladi. Bu esa shaxsiy rivojlanish jarayoniga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Mustaqil qaror qabul qilish, mas'uliyatni his qilish va vaqtni to'g'ri taqsimlash ko'nikmalari shakllanadi. Dual ta'lim tizimi talabalarning bandlik imkoniyatlarini oshirishda ham muhim rol o'ynaydi. Ko'pgina tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, dual ta'lim asosida tahsil olgan bitiruvchilar an'anaviy ta'lim tizimi bitiruvchilariga nisbatan ish topishda ko'proq ustunlikka ega bo'ladi. Bunga sabab — ish beruvchilar amaliy tajribaga ega bo'lgan mutaxassislarni afzal ko'rishidir. Talaba o'qish jarayonida korxona faoliyatiga moslashib boradi va bitirgandan so'ng ish faoliyatini tez boshlash imkoniga ega bo'ladi.Ish beruvchi nuqtai nazaridan ham dual ta'lim tizimi katta ahamiyatga ega. Korxonalar o'z ehtiyojlariga mos mutaxassislarni tayyorlash jarayonida bevosita ishtirok etadi.

Bu esa kadrlar tanlash jarayonini osonlashtiradi va xodimlarning moslashuv davrini qisqartiradi. Natijada ishlab chiqarish samaradorligi oshadi. Bundan tashqari, korxona talabaning bilim darajasini amaliy faoliyat davomida baholash imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu esa xodim tanlash jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xatolarni kamaytiradi.Shu bilan birga, ish beruvchilar uchun dual ta'lim tizimi ma'lum moliyaviy va tashkiliy xarajatlarni ham talab qiladi. Talabalarga murabbiy biriktirish, ularni texnika xavfsizligi qoidalari bilan tanishtirish, ish jarayonini nazorat qilish qo'shimcha vaqt va mablag' talab qiladi. Ayrim kichik korxonalar uchun bunday tizimni joriy etish qiyinchilik tug'dirishi mumkin.Ta'lim muassasalari uchun dual ta'lim tizimi o'quv jarayonini amaliyot bilan integratsiyalash imkonini beradi. O'quv dasturlari muntazam ravishda yangilanib boradi va mehnat bozori talablariga moslashtiriladi. Bu esa ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, korxonalar bilan hamkorlik qilish ilmiy-tadqiqot faoliyatini rivojlantirishga ham yordam beradi. Dual ta'lim tizimi mamlakat iqtisodiy rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ushbu tizim orqali inson kapitali sifati oshadi, yoshlar bandligi ta'minlanadi va innovatsion iqtisodiyot rivojlanishi uchun zarur shart-sharoitlar yaratiladi. Shu sababli ko'plab rivojlangan davlatlar professional ta'lim tizimida dual ta'lim modelini keng qo'llab kelmoqda.Umuman olganda, dual ta'lim tizimi ta'lim sifatini oshirish, yoshlarni kasbga yo'naltirish va mehnat bozorini malakali kadrlar bilan ta'minlashda muhim omil hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, dual ta'lim tizimi zamonaviy ta'lim tizimining eng samarali va istiqbolli modellaridan biri hisoblanadi. Ushbu tizim nazariy bilimlar bilan amaliy ko'nikmalarni uyg'unlashtirish orqali malakali va raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlashga xizmat qiladi. Bugungi globallashuv va texnologik rivojlanish davrida aynan amaliy tajribaga ega bo'lgan mutaxassislarga bo'lgan talab tobora ortib bormoqda. Shu sababli dual ta'lim tizimi yoshlarning kasbiy shakllanish jarayonini tezlashtiradi va ularni mehnat bozoriga tez moslashishiga yordam beradi. Dual ta'lim tizimining eng muhim afzalliklaridan biri talabalarning erta kasbiy tajribaga ega bo'lishidir. Talaba o'qish davridayoq ishlab chiqarish jarayoniga jalb etiladi, real ish muhitida ishlash tajribasini orttiradi hamda o'z kasbining amaliy jihatlarini chuqurroq o'rganadi. Bu esa kelajakda ish topish jarayonini osonlashtiradi va yoshlarning bandlik darajasini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, dual ta'lim talabalarning shaxsiy rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Talabada mas'uliyat, intizom, vaqtni to'g'ri boshqarish va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalari shakllanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. Toshkent, 2020.
2. Euler D. Germany's Dual Vocational Training System. Bertelsmann Stiftung, 2013.
3. Deissinger T. Dual System of Vocational Education and Training. Journal of Vocational Education & Training, 2015.

AXBOROT MANBALARI BILAN ISHLASH MADANIYATI VA QOIDALARI

Andijon davlat chet tillari institute talabasi
Odilov Dilshodbek
Ilmiy rahbar: Moydinova Shohida

Annotatsiya: Mazkur maqolada axborot manbalari bilan ishlash madaniyati va qoidalarining zamonaviy jamiyatdagi o'rni va ahamiyati yoritib berilgan. Maqolada axborot manbalari tushunchasi, ularning asosiy turlari, axborot bilan ishlash madaniyati, asosiy qoidalari hamda axborot bilan ishlash jarayonida uchraydigan muammolar tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: axborot manbalari, axborot madaniyati, ishonchli axborot, tahlil, raqamli savodxonlik.

Hozirgi zamon jamiyatini axborotsiz tasavvur qilib bo‘lmaydi. Axborot inson hayotining barcha sohalarida, jumladan, ta’lim, fan, iqtisodiyot, siyosat va kundalik turmushda muhim o‘rin egallaydi. Ayniqsa, raqamli texnologiyalar va internetning keng tarqalishi natijasida axborot manbalari soni juda ko‘paydi. Endilikda inson bir kunda juda katta hajmdagi ma’lumotlarga duch keladi.

Bunday sharoitda muammo axborotning yetishmasligida emas, balki uning ortiqchaligida namoyon bo‘lmoqda. Har qanday ma’lumot ham foydali yoki ishonchli bo‘lavermaydi. Shu sababli, axborot manbalari bilan ishlash madaniyatiga ega bo‘lish, ya’ni axborotni tanlash, tekshirish, tahlil qilish va undan to‘g‘ri foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Axborot manbalari bilan ishlash madaniyati shaxsning tanqidiy fikrlashini rivojlantiradi, mustaqil qaror qabul qilishga yordam beradi hamda noto‘g‘ri ma’lumotlar ta’siriga tushib qolishdan himoya qiladi. Ayniqsa, talabalar va yosh mutaxassislar uchun bu ko‘nikmalar ilmiy ishlar yozish, referatlar, kurs ishlari va loyihalar tayyorlashda muhim hisoblanadi.

Axborot manbalari deganda ma’lumot olinadigan barcha vositalar va manbalar tushuniladi. Ular turli shakllarda bo‘lishi mumkin. Umuman olganda, axborot manbalari an’anaviy va zamonaviy turlarga bo‘linadi.

An’anaviy axborot manbalariga kitoblar, darsliklar, ilmiy jurnallar, gazeta va arxiv hujjatlari kiradi. Bu manbalar ko‘pincha ishonchli hisoblanadi, chunki ular tahrirdan o‘tgan va mutaxassislar tomonidan tayyorlangan bo‘ladi. Biroq, ularning kamchiligi shundaki, ma’lumotlar tez yangilanmaydi.

Zamonaviy axborot manbalariga esa internet saytlar, elektron kutubxonalar, ma’lumotlar bazalari, ijtimoiy tarmoqlar va onlayn platformalar kiradi. Bu manbalar tezkorligi va qulayligi bilan ajralib turadi. Ammo internetdagi barcha ma’lumotlar ham ishonchli emas. Shu sababli, zamonaviy axborot manbalaridan foydalanishda ehtiyotkorlik talab etiladi.

Axborot bilan ishlash madaniyati — bu axborotni izlash, saralash, baholash, tahlil qilish va undan maqsadga muvofiq foydalanish ko‘nikmalarining yig‘indisidir. Axborot madaniyatiga ega bo‘lgan shaxs har qanday ma’lumotni darhol qabul qilmaydi, balki uni tanqidiy nuqtai nazardan baholaydi.

Axborot madaniyati shaxsning intellektual darajasini oshiradi va uni axborot makonida ongli harakat qilishga o‘rgatadi. Bunday madaniyat insonni yolg‘on, asossiz yoki manipulyativ axborotlardan himoya qiladi. Ayniqsa, hozirgi kunda soxta yangiliklar va noto‘g‘ri ma’lumotlar ko‘payib borayotgan bir paytda axborot madaniyatining ahamiyati yanada oshmoqda.

Axborot manbalari bilan ishlashda bir qator muhim qoidalarga amal qilish lozim. Birinchidan, axborotning ishonchliligini tekshirish zarur. Bunda manbaning muallifi, chop etilgan vaqti va maqsadi e’tiborga olinadi. Ikkinchidan, axborotni bir nechta manbalar orqali solishtirish tavsiya etiladi. Bu noto‘g‘ri ma’lumotlardan saqlanishga yordam beradi. Uchinchidan, foydalanilgan manbalarga albatta havola berish kerak. Bu akademik halollikni ta’minlaydi va plagiatdan qochishga yordam beradi. To‘rtinchidan, axborotni to‘g‘ridan-to‘g‘ri ko‘chirish emas, balki uni tahlil qilib, o‘z fikri bilan qayta ishlash muhim hisoblanadi.

Axborot bilan ishlash jarayonida bir qator muammolar yuzaga keladi. Eng keng tarqalgan muammo ishonchsiz manbalardan foydalanishdir. Ijtimoiy tarmoqlarda tarqaladigan noto‘g‘ri yoki asossiz ma’lumotlar foydalanuvchini chalg‘itishi mumkin.

Yana bir muammo — axborotning ortiqchaligi. Juda ko‘p ma’lumot orasidan keraklisini tanlab olish qiyinchilik tug‘diradi. Bundan tashqari, mualliflik huquqiga rioya qilmaslik va plagiatga yo‘l qo‘yish ham muhim muammolardan biridir.

Xulosa qilib aytganda, axborot manbalari bilan ishlash madaniyati zamonaviy jamiyatda har bir shaxs uchun zarur bo‘lgan muhim ko‘nikmadir. Axborotni to‘g‘ri tanlash, tahlil qilish va undan samarali foydalanish shaxsning bilim saviyasini oshiradi hamda mustaqil fikrlashini rivojlantiradi.

Axborot bilan ishlash qoidalariga rioya qilish orqali noto‘g‘ri ma’lumotlar ta’siridan saqlanish, ishonchli bilimlarga ega bo‘lish va to‘g‘ri qarorlar qabul qilish mumkin. Shu sababli,

axborot manbalari bilan ishlash madaniyatini shakllantirish ta'lim tizimining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar
1. Abduqodirov A. A. Axborot texnologiyalari va ta'lim jarayoni. – Toshkent: O'zbekiston, 2018.
2. Islomov N. Axborot madaniyati asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
3. O'zbekiston Respublikasi. "Axborotlashtirish to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2003.

DUAL TA'LIM ASOSIDA MEDITSINA YO'NALISHI TALABALARIGA INGLIZ TILINI O'QITISHNING ZAMONAVIY METODIK YONDASHUVLARI

Mamirjonova Sabina Muxidjon qizi
Andijon davlat chet tillari instituti talabasi
Xusanova Mashxura Kaxramanovna ilmiy raxbari

Annotatsiya. Ushbu tezisda dual ta'lim tizimi asosida meditsina yo'nalishida tahsil olayotgan talabalarga ingliz tilini o'qitishning zamonaviy metodik yondashuvlari yoritiladi. Interaktiv o'yinlar, kasbiy yo'nalishga mos "Medical English" materiallari, real klinik vaziyatlarga asoslangan topshiriqlar hamda CEFR tizimi bo'yicha tayyorlov mashqlari orqali talabalar til ko'nikmalarini tez va samarali rivojlantira olishlari ko'rsatib beriladi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, Medical English, interaktiv metodlar, CEFR, klinik vaziyatlar, kasbiy rivojlanish, kommunikativ ko'nikmalar.

Bugungi globallashuv davrida xorijiy tillarni, ayniqsa ingliz tilini o'rganish har bir mutaxassis uchun muhim talabga aylanmoqda. Ayniqsa, meditsina sohasida faoliyat yuritayotgan yoshlar uchun xalqaro ilmiy manbalarni o'qish, chet el mutaxassislari bilan tajriba almashish va zamonaviy bilimlarni egallash jarayonida til bilimi alohida ahamiyatga ega. Shu bois dual ta'lim tizimida nazariya va amaliyotni uyg'unlashtirgan holda ingliz tilini o'qitish meditsina ta'limida eng samarali yondashuvlardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda.

Dual ta'lim asosida o'qitishda talabalarning kasbiy yo'nalishiga mos materiallardan foydalanish, ularni qiziqtiruvchi interaktiv usullar orqali o'rgatish hamda xalqaro baholash tizimlariga tayyorlash jarayonning asosiy vazifalaridan hisoblanadi.

Dual ta'lim tizimida ingliz tilini o'qitish jarayoni nazariy bilim va amaliy ko'nikmalarni bir butun holda shakllantirishga qaratilgan bo'lib, bu uslub talabalarning tilni tez, samarali va ongli ravishda o'zlashtirishiga yordam beradi. Darslar davomida talabalarni faollikka undash maqsadida interaktiv metodlar va turli o'yin texnologiyalari qo'llanmoqda. Xususan, rolli o'yinlar, tezkor savol-javob mashg'ulotlari, guruhiy muloqotlar hamda tibbiy terminologiyaga oid viktorinalar talabalarning qiziqishini oshiradi va ularning gapirish, eshitish, tushunish ko'nikmalarini tabiiy shaklda rivojlantiradi. Bunday amaliy faoliyatlar orqali talabalar dars jarayonida erkin fikr bildiradi va ingliz tilidan kundalik hamda kasbiy muloqotda foydalanishni o'rganadilar.

Talabalarning asosiy yo'nalishi meditsina sohasi bo'lganligi bois darslarda Medical Englishga alohida e'tibor qaratiladi. O'quv materiallari shifokor va bemor o'rtasidagi muloqotlar, klinik holatlar tahlili, diagnostik jarayonlar, tibbiy atamalarni o'rinli qo'llash kabi real vaziyatlarga asoslanadi. Bu esa talabalarning kelajakda chet davlatlarda faoliyat yuritish, xalqaro klinikalarda malaka oshirish hamda zamonaviy tibbiy yangiliklardan xabardor bo'lish imkoniyatlarini sezilarli kengaytiradi.

Bundan tashqari, talabalarning til darajasini xalqaro standartlar asosida shakllantirish maqsadida CEFR (Common European Framework of Reference) tizimi bo'yicha bosqichma-bosqich tayyorgarlik ishlari olib borilmoqda. CEFR talabalarning tinglab tushunish, o'qish,

yozish va gapirish ko‘nikmalarini aniq mezonlar asosida baholash imkonini berib, ularni xalqaro sertifikat imtihonlariga puxta tayyorlaydi.

Dars jarayonida motivatsion yondashuvga ham alohida e’tibor qaratiladi. Talabalarga ingliz tilini bilish nafaqat yuqori maoshli ish topish, balki chet elda ishlash, ilmiy stajirovkalarda ishtirok etish, xalqaro konferensiyalarda qatnashish va sayohat vaqtida erkin muloqot qilish imkonini berishi muntazam tushuntirib boriladi. Shuningdek, katta yoshdagi o‘quvchilarni ham ingliz tilini o‘rganishga jalb qilish orqali oilaviy tarzda xorijda malaka oshirish, yangi kasbiy imkoniyatlarga ega bo‘lish hamda qaytgach aholi salomatligi uchun samarali xizmat ko‘rsatishlari mumkinligi ta’kidlanadi.

Bundan tashqari, darslarda real hayotiy vaziyatlarga asoslangan mini-case metodlari, speaking club mashg‘ulotlari, onlayn videomateriallar tahlili va raqamli platformalar orqali mustaqil o‘rganish usullari qo‘llanmoqda. Bu esa talabalar mustaqil fikrlashi, analitik yondashuvi, kommunikativ va kasbiy kompetensiyalarining shakllanishiga xizmat qiladi.

Xalqaro sertifikatga ega bo‘lish orqali talabalar o‘z kasbiy imkoniyatlarini kengaytiradi, daromad darajasini oshiradi, chet elda ishlash imkoniga ega bo‘ladi va eng muhimi — zamonaviy bilimlarni amaliyotga tatbiq etgan holda bemorlarga sifatli tibbiy xizmat ko‘rsatish salohiyatini oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, dual ta’lim asosida ingliz tilini o‘qitish meditsina yo‘nalishi talabalari uchun nafaqat kasbiy tayyorgarlik, balki shaxsiy rivojlanishning ham muhim omilidir. Interaktiv metodlar, kasbiy yo‘nalishga mos o‘quv materiallari va xalqaro standartlarga asoslangan baholash tizimlari orqali talabalar kelajakda raqobatbardosh mutaxassis bo‘lib yetishishlari uchun mustahkam poydevor yaratiladi. Til bilimi esa yuqori daromad, xalqaro tajriba, kasbiy o‘sish va jamiyat salomatligiga xizmat qilishda hal qiluvchi omil bo‘lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Council of Europe. 2001. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Cambridge: Cambridge University Press.

2. Harmer, Jeremy. 2007. How to Teach English. 2nd ed. Harlow: Pearson Longman.

3. Scrivener, Jim. 2011. Learning Teaching: The Essential Guide to English Language Teaching. 3rd ed. Oxford: Macmillan Education.

TURKMAN RAQSI VA MILLIY MADANIYAT: ZAMONAVIY TALQINLAR VA SAQLAB QOLISH MUAMMOLARI

Rasulova Saida Sabirovna, Qo’qon davlat universiteti,
Musiqa nazariyasi kafedrasi dotsenti
Rasulova Ruxshona
O‘zbekiston Davlat Xoreografiya Akademiyasining
“Xoreografik jamoalar rahbari” mutaxassisligi bo‘yicha
1-bosqich magistratura talabasi.

Annotatsiya. Mazkur maqolada turkman xalq raqsining milliy madaniyatdagi o‘rni, uning tarixiy ildizlari, estetik va ramziy xususiyatlari hamda zamonaviy talqinlari tahlil qilinadi. Shuningdek, globallashuv jarayonida an’anaviy raqs san’atini asrab-avaylash, yosh avlodga yetkazish va sahna madaniyatiga moslashtirish muammolari yoritiladi. Turkman raqsining musiqiy-ritmik tuzilishi, harakat plastikasi va milliy kiyim bilan uyg‘unligi ilmiy-nazariy jihatdan asoslanadi.

Kalit so‘zlar: Turkman raqsi, milliy madaniyat, folklor, an’ana, sahna talqini, etnomadaniyat, xoreografiya, milliy meros, globallashuv, estetik tarbiya.

Har bir xalqning milliy madaniyati uning tarixi, turmush tarzi, dunyoqarashi va estetik qarashlarini aks ettiradi. Turkman xalqining boy madaniy merosi tarkibida raqs san'ati alohida o'rin tutadi. Turkman raqslari o'zining nafisligi, harakatlarining mayinligi va ichki ifodaviyligi bilan ajralib turadi. Ular nafaqat ko'ngilochar vosita, balki milliy o'zlikni ifoda etuvchi muhim madaniy hodisa sifatida ham namoyon bo'ladi.

Bugungi globallashuv sharoitida milliy san'at turlarini asrab-avaylash va ularni zamonaviy talqinda rivojlantirish dolzarb masalaga aylangan. Shu bois turkman raqsining milliy madaniyatdagi o'rni va uni saqlash muammolarini ilmiy tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Turkman raqsining tarixiy va madaniy ildizlari

Turkman raqs san'ati qadimiy marosim va urf-odatlar bilan chambarchas bog'liq. Xalq bayramlari, to'y marosimlari, mehnat jarayonlari va diniy udumlarda raqs muhim o'rin egallagan. Raqs orqali insonning quvonchi, orzusi, muhabbati va jasorati ifodalangan.

Turkman raqslarida ayollar harakati ko'proq nafislik, ibo va ichki his-tuyg'ularni ifodalaydi. Erkaklar raqsida esa mardlik, jasorat va epchillik namoyon bo'ladi. Har bir harakat va imo-ishora o'ziga xos ramziy ma'noga ega bo'lib, milliy mentalitetni aks ettiradi.

Milliy kiyimlar – uzun ko'ylaklar, bosh kiyimlar va bezak elementlari – raqsning estetik ko'rinishini yanada boyitadi. Ayniqsa, qo'l va yelka harakatlari turkman raqsining asosiy ifoda vositasi hisoblanadi.

Turkman raqsining musiqiy va xoreografik xususiyatlari

Turkman raqslarining musiqiy asosini milliy cholg'ular – dutor, g'ijjak va doira kabi asboblar tashkil etadi. Ritm va tempo harakat bilan uzviy bog'liq bo'lib, raqqosning ichki holatini ifodalaydi.

Raqsning asosiy xoreografik xususiyatlari quyidagilardan iborat:

- Mayin va sirg'aluvchi qadamlar
- Qo'l harakatlarining nozik plastikaligi
- Yelka va bilakning ritmik tebranishi
- Tananing tik va vazmin holatda saqlanishi

Turkman raqsida ortiqcha sakrashlar yoki keskin harakatlar kam uchraydi. Bu esa uning estetik nafisligini ta'minlaydi. Harakatlarning takroriyligi va ritmik uyg'unligi tomoshabinda osoyishtalik va estetik zavq uyg'otadi.

Bugungi kunda turkman raqsi professional sahnalarda yangi talqinda namoyish etilmoqda. Xoreograflar an'anaviy harakatlarni saqlagan holda, ularni zamonaviy kompozitsiyalar bilan boyitmoqda. Sahna yorug'ligi, kostyum dizayni va musiqiy aranjirovkalar orqali raqsning vizual ta'siri kuchaytirilmoqda.

Biroq zamonaviy talqin jarayonida ayrim an'anaviy elementlarning yo'qolish xavfi mavjud. Masalan, harakatlarning soddalashtirilishi yoki milliy kiyimlarning o'zgartirilishi raqsning asl mohiyatiga ta'sir qilishi mumkin.

Shu sababli zamonaviylashtirish jarayonida milliylik va an'anaviylik tamoyillarini saqlash muhimdir. Globallashuv, ommaviy madaniyat ta'siri va yoshlar orasida xorijiy san'at turlarining keng tarqalishi milliy raqs san'atiga qiziqishni kamaytirishi mumkin. Bundan tashqari,

professional kadrlar yetishmasligi va folklor jamoalarining moddiy-texnik bazasining zaifligi ham muammo hisoblanadi.

Turkman raqsini saqlab qolish uchun quyidagi chora-tadbirlar muhim:

1. Ta'lim muassasalarida milliy raqslarni o'qitishni kuchaytirish
2. Folklor festivallari va tanlovlar tashkil etish
3. Ilmiy tadqiqotlar va metodik qo'llanmalar yaratish
4. Raqs namunalarini raqamlashtirish va arxivlash

Milliy raqs san'ati yosh avlodni estetik ruhda tarbiyalashda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

Turkman raqsi milliy madaniyatning ajralmas qismi bo'lib, xalqning tarixiy xotirasi va estetik qarashlarini o'zida mujassam etadi. Zamonaviy sharoitda uni saqlab qolish va rivojlantirish dolzarb vazifalardan biridir. An'anaviylik va innovatsiya uyg'unligi asosida turkman raqsini kelajak avlodga yetkazish milliy merosni asrashning muhim omilidir.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Rasulova, Saida Sobirovna. "BUXORO SHASHMAQOMINING ILK KOMPOZITSION ILDIZLARI TARIXI." *Oriental Art And Culture* 4.4 (2023): 58-67.
2. Sabirovna, Rasulova Saida. "Basic Principles Of Vocal Pedagogy." *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal* 10.11 (2022): 812-815.
3. Sabirovna, Rasulova Saida. "Preparation of music teachers for innovative educational activities." international journal of social science & interdisciplinary research issn: 2277-3630 impact factor: 8.036 11.10 (2022): 351-353.

DUAL TA'LIMDA O'SIMLIK VA HAYVONOT DUNYOSINING BIOXILMA-XILLIGI HAMDA UNI MUHOFAZA QILISHNING ZAMONAVIY YO'NALISHLARINI O'QITISH MASALALARI

Turg'unboyeva Muslima Abdumutalib qizi
Andijon davlat chet tillari instituti o'quvchisi
Ilmiy rahbar: Anarboyeva Mahbuba Sobirovna
Andijon Davlat chet tillari o'qituvchsi

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'simlik va hayvonot dunyosining biologik xilma-xilligi, uning ekologik tizimdagi o'rni hamda muhofaza qilishning zamonaviy mexanizmlari tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida G'arbiy Yevropa davlatlari — Germaniya, Fransiya va Buyuk Britaniya tajribasi, shuningdek, MDH davlatlaridan Rossiya amaliyoti qiyosiy tahlil qilindi. O'zbekiston olimlari ilmiy merosi asosida milliy muhofaza strategiyasining ustuvor yo'nalishlari yoritildi.

Kalit so'zlar: o'simlik dunyosi, hayvonot dunyosi, bioxilma-xillik, ekologik barqarorlik, genofond, qo'riqxona, monitoring.

O'simlik dunyosi biosferaning eng asosiy tarkibiy qismi bo'lib, atmosferadagi karbonat angidridni yutadi, kislorod ishlab chiqaradi va oziq zanjirining boshlang'ich bo'g'inini tashkil etadi[1]. Shu bilan birga, o'simliklar tuproqni eroziyadan saqlaydi va suv resurslarini tartibga soladi[2]. O'simliklar turli ekotizimlarda hayotiy ahamiyatga ega. Masalan, o'rmonlarda daraxtlar va butalar tuproq eroziyasini oldini oladi va yashash muhiti yaratadi. Cho'l hududlarida shol-o'tlar va boshqa qurg'oqchilikka chidamli o'simliklar tuproqni mustahkamlaydi va suvni tejashga yordam beradi. Suv ekotizimlarida suv o'simliklari baliqlar va suv qushlari uchun yashash joyini ta'minlaydi.O'simliklar shuningdek oziq zanjirining boshlang'ich bo'g'inini tashkil etadi. Gul o'simliklari changlatuvchilar bilan bog'liq bo'lib, ekotizimda boshqa hayot shakllarining ko'payishiga yordam beradi. Ularning xilma-xilligi genetik, tur va ekotizim darajasida kuzatiladi va biologik xilma-xillikni saqlashda muhim ahamiyatga ega.

O‘simliklar xilma-xilligi uch darajada kuzatiladi:

Genetik xilma-xillik – tur ichidagi irsiy farqlanishlar, seleksiya va qishloq xo‘jaligi ekinlarini rivojlantirish uchun zarur.

Tur xilma-xilligi – ma’lum hududdagi o‘simlik turlarining soni va nisbiy ko‘rsatkichlari.

Ekotizim xilma-xilligi – o‘rmon, dasht, cho‘l va suv ekotizimlarining turfa tabiati.

Germaniyada 2030 yilgacha mo‘ljallangan Milliy biologik xilma-xillik strategiyasi asosida 60 dan ortiq ekologik indikatorlar monitoring qilinadi[6]. Fransiyada hududlarning kamida 30 foizi muhofaza etiladigan tabiiy zonalarga ajratilgan[7]. Buyuk Britaniyada noyob o‘simlik turlarini tiklash dasturlari 25 yillik reja asosida amalga oshirilmoqda[8].O‘zbekiston hududida o‘simlik qoplami rang-barang bo‘lib, cho‘l, tog‘ va vodiy ekotizimlarini o‘z ichiga oladi. Akademik Q.Z. Zokirov tomonidan olib borilgan tadqiqotlar o‘simlik qoplami va geobotanik rayonlashtirish bo‘yicha ilmiy asos yaratgan[9].Iqlim o‘zgarishi va antropogen omillar – sanoat chiqindilari, o‘rmon kesish, yer degradatsiyasi – o‘simlik xilma-xilligiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi[10]. Shu sababli qo‘riqxonalar, milliy bog‘lar va ekologik monitoring tizimlari joriy etilgan. Bunday o‘simlik xilma-xilligi nafaqat tabiiy muvozanatni saqlashga yordam beradi, balki insoniyat uchun ham zarur resurslar manbai hisoblanadi. Shu sababli, G‘arbiy Yevropa va MDH davlatlarida, jumladan, O‘zbekistonda ham o‘simliklarni muhofaza qilish bo‘yicha qo‘riqxonalar va milliy bog‘lar tashkil etilgan.

Hayvonot olami biosferaning muhim tarkibiy qismi bo‘lib, ekologik muvozanatni saqlashda asosiy rol o‘ynaydi. Hayvonlar oziq zanjirining turli pog‘onalarida ishtirok etib, populyatsiyalar sonini tabiiy ravishda tartibga soladi. Hayvonlarning xilma-xilligi genetik, tur va ekotizim darajasida kuzatiladi. Bu xilma-xillik hayvonlarning tabiiy muhitga moslashuvchanligini oshiradi, populyatsiyalarni tabiiy ravishda tartibga soladi va turli kasalliklar tarqalishini kamaytirishga yordam beradi. Yirtqich va o‘lja munosabatlari, parazitizm hamda simbioz kabi biologik aloqalar ekotizim barqarorligini ta’minlaydi. Va yana shuningdek o‘simliklar va hayvonlar o‘rtasidagi o‘zaro aloqalar ekotizimning sog‘lom ishlashida muhim rol o‘ynaydi. Masalan, qushlar va hasharotlar o‘simliklarning urug‘ va mevasi tarqalishida ishtirok etadi, shuningdek, zararkunandalarni nazorat qiladi. Sutemizuvchilar va yirik yirtqichlar esa o‘lja populyatsiyalarini cheklab, tabiiy muvozanatni saqlaydi..Hayvonot olamining xilma-xilligi genetik fondni saqlash, tabiiy tanlanish jarayonini davom ettirish hamda ekologik moslashuvchanlikni oshirishda muhim ahamiyatga ega[12]. Ayniqsa, hasharotlar changlatuvchi sifatida o‘simliklar ko‘payishida, qushlar esa zararkunandalarni kamaytirishda muhim vazifa bajaradi.G‘arbiy Yevropa davlatlarida hayvonot dunyosini muhofaza qilishga alohida e’tibor qaratilgan. Masalan, Germaniyada noyob va yo‘qolib borayotgan hayvon turlarini tiklash bo‘yicha maxsus federal dasturlar amalga oshiriladi[13]. Buyuk Britaniyada yovvoyi hayvonlarni monitoring qilish va ularning yashash muhitini tiklash bo‘yicha uzoq muddatli ekologik reja ishlab chiqilgan[14]. Fransiyada esa milliy bog‘lar va qo‘riqlanadigan hududlar orqali hayvonot turlarini saqlash tizimi yo‘lga qo‘yilgan.MDH hududida, xususan, Rossiyada alohida muhofaza etiladigan tabiiy hududlar tizimi keng rivojlangan bo‘lib, noyob sutemizuvchilar va qushlarni saqlash bo‘yicha davlat dasturlari amalga oshiriladi[16].O‘zbekiston hududida hayvonot olami rang-barang bo‘lib, cho‘l, tog‘ va suv ekotizimlarida turli biologik turlar uchraydi. Akademik T.Z. Zohidov tomonidan olib borilgan tadqiqotlar Markaziy Osiyo hayvonot olamining sistematikasi va ekologiyasini o‘rganishda muhim ahamiyat kasb etadi[17].Bugungi kunda respublikada noyob va yo‘qolib ketish xavfi ostida bo‘lgan hayvon turlari “Qizil kitob”ga kiritilgan bo‘lib, ularni muhofaza qilish bo‘yicha qo‘riqxona va buyurtmaxonalar faoliyat yuritmoqda.

Mazkur tadqiqot o‘simlik va hayvonot dunyosining biologik xilma-xilligi, ularning ekotizimdagi roli va muhofaza qilish amaliyotlarini tahlil qildi. O‘simliklar biosferaning barqaror ishlashida, kislorod ishlab chiqarishda, karbonat angidridni yutishda va oziq zanjirining boshlang‘ich bo‘g‘inini tashkil etishda muhim ahamiyatga ega ekanligi aniqlangan. Ularning xilma-xilligi genetik, tur va ekotizim darajasida kuzatilib, ekologik muvozanatni saqlash, populyatsiyalarni tartibga solish va tabiiy moslashuvchanlikni oshirishda hal qiluvchi rol

o‘ynaydi.Hayvonot olami esa oziq zanjirining turli pog‘onalarida ishtirok etib, yirtqich va o‘lja munosabatlari, parazitizm va simbioz orqali ekotizimning barqaror ishlashini ta’minlaydi. O‘simliklar va hayvonlar o‘rtasidagi o‘zaro aloqalar biologik xilma-xillikni mustahkamlash va ekotizimning samarali faoliyat yuritishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, iqlim o‘zgarishi, antropogen omillar va inson faoliyati biologik xilma-xillikka salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli, o‘simlik va hayvonot dunyosini saqlash va barqaror boshqarish bo‘yicha milliy va xalqaro strategiyalarni amalga oshirish zarur. Tadqiqot natijalari ekologik barqarorlikni ta’minlash va biologik xilma-xillikni saqlash bo‘yicha amaliy choralarni kuchaytirish uchun ilmiy asos yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Bundesumweltministerium. National Biodiversity Strategy 2030 (NBS 2030) PDF. Qabul qilingan milliy strategiya hujjati, Germaniya Federal Hukumati.
URL: https://www.bundesumweltministerium.de/DL3437-1

2. Bundesumweltministerium. Nationale Strategie zur Biologischen Vielfalt 2030. Germaniya bioxilma-xillik strategiyasi (PDF brochure).
URL: https://www.bundesumweltministerium.de/publikation/nationale-strategie-zur-biologischen-vielfalt-2030

3. French Government / OFB. National Biodiversity Strategy 2030 – Launch and measures. Fransiya bioxilma-xillik strategiyasi taqdimoti, natijalar va rejalari.
URL: https://www.ofb.gouv.fr/en/actualites/launch-national-biodiversity-strategy-2030

O‘ZBEKISTONDA DUAL TA’LIM MODELINI JORIY ETISH: TENDENSIYALAR VA ISTIQBOLLAR

O’rmonjonova Gulzoda
Andijon davlat chet tillari instituti talabasi

Annotatsiya: Mazkur tezisda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Kambag‘allikni qisqartirishda tadbirkorlik subyektlari bilan o‘zaro manfaatli hamkorlik o‘rnatishga qaratilgan chora-tadbirlar, O‘zbekistonda dual ta’lim modelini rivojlantirish va joriy etishning dolzarbligi, hozirgi holati, asosiy tendensiyalari va istiqbollari tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: dual ta’lim, kasbiy ta’lim, mehnat bozori, ishlab chiqarish, malakali kadrlar, xorijiy tajriba.

Bugungi globallashuv va texnologik taraqqiyot sharoitida mehnat bozorining tezkor ehtiyojlariga mos, amaliy ko‘nikmalarga ega mutaxassislarni tayyorlash ta’lim tizimining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Shu nuqtayi nazardan, dual ta’lim modeli ta’lim va ishlab chiqarish integratsiyasini ta’minlovchi samarali mexanizm sifatida alohida ahamiyat kasb etmoqda. Dual ta’lim modeli Germaniya ta’lim tizimida muvaffaqiyatli qo‘llanilib, u nazariy bilimlarni real ishlab chiqarish jarayoni bilan uyg‘unlashtirishga asoslanadi. Nemis pedagogi V. Greinertning ta’kidlashicha, dual tizimning asosiy ustunligi — o‘quvchining kasbiy kompetensiyalari bevosita ish jarayonida shakllanishidadir. Shveysariyalik ta’lim mutaxassisi U. Gonsalez esa dual ta’limni “ta’lim va iqtisodiyot o‘rtasidagi eng barqaror ko‘prik” deb baholaydi.

O‘zbekistonda so‘nggi yillarda kasbiy ta’lim tizimini modernizatsiya qilish, oliy va professional ta’lim muassasalarini ishlab chiqarish korxonalari bilan hamkorlikda faoliyat yuritishga yo‘naltirish borasida muhim islohotlar amalga oshirilmoqda. Dual ta’limning joriy etilishi bitiruvchilarning bandlik darajasini oshirish, ish beruvchilar ehtiyojiga mos mutaxassislar tayyorlash hamda yoshlarning mehnat bozoriga moslashuvini tezlashtirish imkonini bermoqda.

Oliy ta’lim tizimida dual ta’limni tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Kambag‘allikni qisqartirishda tadbirkorlik subyektlari bilan o‘zaro manfaatli hamkorlik o‘rnatishga qaratilgan chora-tadbirlar to‘g‘risida” 2023-yil 12-iyundagi PF-

93-son Farmoni hamda "Chirchiq shahrida qishloq xo'jaligi mashinasozligi klasterini tashkil etishni yanada jadallashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" 2022-yil 28-iyuldagi PQ-335-son qarori ijrosini ta'minlash maqsadida Vazirlar Mahkamasi qarorlari qabul qilingan. Unga ko'ra, Oliy ta'lim tizimida dual ta'limni tashkil etish tartibi to'g'risidagi nizom tasdiqlangan va oliy ta'limda "Kasb egasi" dual ta'lim tizimini tashkil etish tartibini belgilab berilganligi alohida ahamiyat kasb etadi.

Bundan tashqari, Janubiy Koreya tajribasi shuni ko'rsatadiki, davlat–ta'lim muassasasi–ish beruvchi uchligi asosida tashkil etilgan dual ta'lim modeli innovatsion iqtisodiyot uchun zarur bo'lgan yuqori malakali kadrlar tayyorlashda muhim omil hisoblanadi. Ushbu yondashuvni O'zbekiston sharoitida moslashtirish dual ta'limning istiqboldagi rivojlanish yo'nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda.

Dual ta'lim modelining nazariy asoslarini sinchiklab o'rganar ekanmiz, dual ta'lim konsepsiyasi inson kapitali nazariyasiga bevosita bog'liq ekanligini tushunib yetamiz. Mazkur nazariyaga ko'ra, ta'lim va kasbiy tayyorgarlikka kiritilgan investitsiyalar kelajakda yuqori iqtisodiy samaradorlikni ta'minlaydi. Iqtisodchi G. Bekker inson kapitalini rivojlantirishda amaliy ko'nikmalar muhimligini ta'kidlab, ta'limning ishlab chiqarish bilan uzviy bog'liqligini asoslab bergan.

Bizningcha, dual ta'lim — nazariy bilim (ta'lim muassasasi) va amaliy ko'nikmalarni (ishlab chiqarish korxonasi) uyg'unlashtirgan samarali modeldir. Xorijiy tajriba, ayniqsa Germaniya, Avstriya va Shveytsariya, bu tizim orqali yoshlarning bandligini ta'minlash, kadrlar sifatini oshirish va ishlab chiqarish integratsiyasini kuchaytirishni ko'rsatadi. Mutafakkirlar qarashlari mehnat va ta'limning birligiga asoslanadi.

Dual Ta'lim bo'yicha Xorijiy Tajriba sifatida Germaniya, Avstriya va Shveytsariya Modellari olinganligi bejiz emas. Chunki, Germaniya modeli eng yetakchi tajriba hisoblanib, talabalar vaqtining 60-70 foizini korxonada amaliyotda, qolgan qismini kasb-hunar maktabida nazariy bilim olishga sarflaydi. Bu tizimda korxonalar mutaxassis tayyorlashga bevosita mas'ul bo'ladi.

Avstriya va Shveytsariyamodellari esa, Germaniya tajribasiga yaqin, ammo o'z milliy iqtisodiy talablariga moslashtirilgan. Ular yoshlarning kasbiy moslashuvini (adaptation) tezlashtiradi va ishsizlikni minimallashtiradi.

Nega aynan bu davlatlarning modellari olinmoqda, uning qanday afzalliklari mavjud degan savolga quyidagicha javob berish mumkin, ya'ni, nazariya va amaliyotning uzviyligi, yuqori malakali mutaxassislar tayyorlash, korxonalar uchun mos kadrlar bazasini yaratish va talabalarning o'qish davomida daromad olish imkoniyati ustunligi bilan ajralib turishini ta'kidlash lozim.

Shuningdek, nemis olimi D. Euler dual ta'limni yoshlarning bandligini oshiruvchi va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlovchi samarali mexanizm sifatida talqin qiladi. Uning fikricha, dual ta'lim tizimi ish beruvchi va ta'lim muassasasi manfaatlarini uyg'unlashtirgan holda kadrlar tayyorlash sifatini oshiradi. Mutafakkirlar va Pedagoglar dual ta'limni mehnat va ta'lim birligi deb baholamoqdalar ya'ni, ko'plab pedagoglar ta'limni faqat sinfxona bilan cheklamay, uni real mehnat jarayoni bilan bog'lash tarafdoridirlar. Bundan tashqari, dual ta'lim kasbiy ko'nikmalarni erta shakllantiradi va ushbu ta'lim nazariyani amalda qo'llash orqali mutaxassisning professional kamoloti tezlashadi, deb fikr bildirmoqdalar.

Dual ta'lim tizimini joriy etish orqali O'zbekiston kabi rivojlanayotgan mamlakatlar kadrlar tayyorlash sifatini xalqaro standartlarga moslashtirishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda dual ta'lim modelini joriy etish ta'lim sifatini oshirish, yosh mutaxassislarning raqobatbardoshligini ta'minlash hamda iqtisodiyotning real sektorini malakali kadrlar bilan ta'minlashda muhim strategik ahamiyatga egadir.

Foydalanilgan manba:

1. https://lex.uz/uz/docs/-7332601.
2. https://in-academy.uz/index.php/yopa/article/view/40725

PROFESSIONAL TA'LIMDA NAZARIYA VA AMALIYOT

Anvarova Rayhona Elmurodjon qizi
Student, Andijan State Institute of Foreign Languages
Iminova Shaxnozabegim Bahodirovna
Teacher, Andijan State Institute of Foreign Languages

Annotatsiya: mazkur maqolada professional ta'lim tizimida nazariy bilimlar va amaliy ko'nikmalar uyg'unligini ta'minlash masalalari yoritilgan. Zamonaviy mehnat bozori talablariga mos mutaxassis tayyorlashda amaliyotga yo'naltirilgan ta'limning ahamiyati, dual ta'lim elementlari hamda o'quv-ishlab chiqarish integratsiyasining pedagogik jihatlari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: professional ta'lim, nazariya, amaliyot, kompetensiya, dual ta'lim, malaka, mehnat bozori, kasbiy tayyorgarlik.

Bugungi kunda jamiyatning iqtisodiy rivojlanishi ko'p jihatdan malakali mutaxassislar tayyorlash sifatiga bog'liq. Ayniqsa professional ta'lim tizimida faqat nazariy bilim berish yetarli emas. Mehnat bozori ish beruvchilardan ishlab chiqarish jarayoniga darhol moslasha oladigan, mustaqil ishlay oladigan va amaliy ko'nikmaga ega kadrlarni talab qilmoqda.Shu sababli professional ta'limda nazariya va amaliyotning o'zaro bog'liqligini ta'minlash dolzarb pedagogik muammolardan biri hisoblanadi.

Nazariya - bu o'quvchiga kasbning ilmiy asoslarini, qonuniyatlarini, texnologik jarayonlarni tushuntiruvchi bilimlar tizimidir. Amaliyot esa olingan bilimlarni real ish jarayonida qo'llash orqali hosil qilinadigan ko'nikma va malakalardir.Pedagogika fanida quyidagi qoida mavjud: "Nazariyasiz amaliyot - ko'r, amaliyotsiz nazariya - samarasiz", ya'ni o'quvchi texnologiyani tushunmasdan bajaradigan ishni mukammal o'rganolmaydi, faqat nazariya bilan esa mutaxassis bo'lib yetishmaydi. Professional ta'limda ularning o'zaro bog'liqligi. Professional ta'limning asosiy maqsadi kompetent mutaxassis tayyorlash. Kompetensiya 3 qismdan iborat: Bilim (nazariya); Ko'nikma (amal); Malaka (tajriba).

Agar o'quvchi faqat ma'ruza eshitsa:u biladi, lekin bajara olmaydi. Agar faqat ishlab ko'rsa:u takrorlaydi, lekin tushunmaydi.Faqat nazariya va amaliyot birlashgandagina haqiqiy kasbiy kompetensiya shakllanadi. Amaliyotga yo'naltirilgan o'qitishning ahamiyati.

Amaliyotga yo'naltirilgan ta'lim quyidagi imkoniyatlarni beradi: o'quvchilarda kasbga qiziqish ortadi, mustaqil fikrlash shakllanadi, muammo yechish qobiliyati rivojlanadi, ish joyiga moslashish tezlashadi, bitiruvchilar bandligi oshadi.

Shuningdek, amaliy mashg'ulotlar davomida o'quvchilar:asbob-uskunalar bilan ishlashni, xavfsizlik qoidalarini,jamoada ishlashni o'rganadilar. Dual ta'lim - nazariya va amaliyot integratsiyasi. Professional ta'limda eng samarali usullardan biri dual ta'lim modeli hisoblanadi. Unda o'quvchi:haftaning bir qismi — ta'lim muassasasida (nazariya)qolgan qismi korxonada (amaliyot) o'qiydi. Dual ta'limning afzalliklari:haqiqiy ish tajribasi paydo bo'ladi: ish beruvchi o'zi kadr tayyorlaydi, bitiruvchi ishga tayyor bo'ladi; ishsizlik kamayadi. Bu tizim Germaniya, Avstriya va Shveytsariyada juda samarali ishlamoqda.O'qituvchining roli, Professional ta'limda o'qituvchi endi faqat ma'ruza o'qiydigan shaxs emas, balki instructor mentor, amaliyot rahbari, maslahatchi bo'lishi kerak.

O'zbekistonda dual ta'limning joriy etilishI O'zbekistonda bu tizim davlat siyosati darajasiga ko'tarildi. Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 29-martdagi 163-sonli qarori professional ta'limda dual tizimni joriy etish uchun huquqiy asos bo'lib xizmat qildi. An'anaviy model – bilim manbai: kitob va ma'ruza, natija: nazariy bilimga ega bitiruvchi.Dual model – bilim manbai: real ish jarayoni, natija: tayyor mutaxassis.

Tizimni kengaytirishda quyidagi omillarga e'tibor qaratish lozim:

- Dual ta'lim bo'yicha dars beruvchi pedagoglarning malakasini oshirish.

– Korxonalar va ta'lim muassasalari o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish.
– O'quv rejalarni ish beruvchi talablariga moslashtirish.
– Talabaning korxonadagi faoliyatini baholashning shaffof tizimini yaratish.

Dual ta'lim modeli O'zbekiston iqtisodiyotining kadrlar bilan bog'liq muammolarini yechishda strategik ahamiyatga ega. Ushbu tizim bitiruvchilarning ishga joylashish darajasini oshiradi. Xulosa qilib aytganda, professional ta'lim samaradorligi nazariya va amaliyotning uyg'unligiga bog'liq. Amaliyot bilan mustahkamlanmagan nazariy bilim kadrni raqobatbardosh mutaxassisga aylantira olmaydi. Shuning uchun zamonaviy professional ta'lim tizimi ishlab chiqarish bilan integratsiyada tashkil etilishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni.
2. Musurmonova O. Professional pedagogika. – Toshkent.
3. Nazarova N. Kasbiy ta'lim metodikasi. – T.: O'qituvchi.

ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALAR VA AYOLLAR: SUN'IY INTELLEKT, KIBERXAVFSIZLIK VA GLOBAL ILMIY HAMKORLIK ISTIQBOLLARI

Murodiljonova Farzona Dadajon qizi
Talaba, Andijon davlat chet tillari instituti
Iminova Shakhnozabegim Bahodirovna
Dotsent, Andijon davlat chet tillari instituti

Annotatsiya: mazkur maqolada zamonaviy texnologiyalar rivojlanayotgan sharoitda ayollarning sun'iy intellekt, muhandislik, raqamli iqtisodiyot hamda kibermakon xavfsizligi sohalaridagi o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi. G'arbiy Yevropa hamda MDH davlatlari tajribasi asosida ayol tadqiqotchilarning ilmiy faoliyati yoritilib, O'zbekiston olimlarining mazkur yo'nalishdagi ishlari bilan qiyosiy tahlil amalga oshiriladi.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, raqamli iqtisodiyot, kibermakon xavfsizligi, gender tengligi, ayol tadqiqotchilar, innovatsiya, global ilmiy hamkorlik, O'zbekiston.

XXI asr texnologik taraqqiyot davri sifatida insoniyat taraqqiyotining yangi bosqichini boshlab berdi. Sun'iy intellekt, raqamli iqtisodiyot va kibermakon xavfsizligi global rivojlanishning asosiy yo'nalishlariga aylandi. Ushbu jarayonlarda inson kapitali, ayniqsa ilmiy salohiyat va innovatsion fikrlash muhim omil hisoblanadi. So'nggi yillarda ayollarning texnologik sohalardagi ishtiroki ortib borayotgan bo'lsa-da, gender nomutanosibligi masalasi hanuz dolzarbligicha qolmoqda. Shu bois zamonaviy texnologiyalar va ayollar mavzusini ilmiy jihatdan tahlil qilish zarurati yuzaga kelmoqda.

Raqamli transformatsiya jarayoni dunyo iqtisodiyotida tub burilish yasadi va bu jarayon inson kapitalining sifat ko'rsatkichlariga bevosita bog'liqdir. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, texnologik sohalarda xotin-qizlar ulushi erkaklarga nisbatan past bo'lib qolmoqda, ayniqsa muhandislik va kiberxavfsizlik yo'nalishlarida gender tafovuti sezilarli darajada saqlanib qolgan. Biroq so'nggi yillarda ayollarning STEM (science, technology, engineering, mathematics) ta'limiga jalb etilishi ortib bormoqda va bu jarayon kelajakda raqamli iqtisodiyot barqarorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi kutilmoqda.

Sun'iy intellekt tizimlarini ishlab chiqish jarayonida gender omilining ahamiyati tobora yaqqol namoyon bo'lmoqda. Algoritmlar inson tomonidan yaratilgani sababli, agar ishlab chiquvchilar tarkibida gender xilma-xilligi yetarli bo'lmasa, tizimlarda biryoqlama yondashuv va noxolis qarorlar yuzaga kelishi mumkin. Shu bois ilmiy tadqiqotlarda ayollarning ishtiroki AI tizimlarining adolatli va inklyuziv bo'lishini ta'minlashga xizmat qiladi. Gender muvozanati nafaqat ijtimoiy tenglik masalasi, balki texnologik mahsulot sifatini oshirish omili hamdir.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida ayollar startap ekotizimida ham faol ishtirok etmoqda. IT tadbirkorlik, mobil ilovalar yaratish, fintech va elektron tijorat sohalarida ayollar boshqaruvidagi kompaniyalar soni ortib bormoqda. Bu jarayon iqtisodiy mustaqillikni ta'minlash, yangi ish o'rinlari yaratish va innovatsion g'oyalarni tijoratlashtirish imkonini bermoqda. Xususan, Yevropa davlatlarida ayollar uchun maxsus texnologik inkubatorlar va grant dasturlarining joriy etilishi ularning ilmiy va amaliy loyihalarda faol qatnashishiga zamin yaratdi.

Kibermakon xavfsizligi sohasida esa ayol mutaxassislarning roli alohida e'tiborga loyiqdir. Axborot tahdidlari global xarakter kasb etayotgan bir paytda, tahliliy fikrlash, strategik rejalashtirish va xavf tahlili ko'nikmalariga ega mutaxassislar zarur bo'lmoqda. Ayollar ushbu sohada risk-menejment, kriptografiya va axborot xavfsizligi siyosatini ishlab chiqish yo'nalishlarida faoliyat yuritmoqda. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, kiberxavfsizlik guruhlarida gender xilma-xilligi mavjud bo'lsa, tahdidlarga qarshi kurashish samaradorligi oshadi.

Global ilmiy hamkorlik zamonaviy texnologiyalar rivojining muhim omillaridan biridir. Ayol tadqiqotchilar xalqaro konferensiyalar, qo'shma grant loyihalari va ilmiy almashinuv dasturlarida faol ishtirok etib, bilim va tajriba almashinuvi jarayonini jadallashtirmoqda. Raqamli platformalar orqali masofaviy ilmiy hamkorlik imkoniyatlari kengaygani ayollar uchun geografik cheklovlarni kamaytirdi. Xususan, onlayn laboratoriyalar, virtual seminarlar va ilmiy ma'lumotlar bazalariga ochiq kirish imkoniyati ilmiy integratsiyani tezlashtirmoqda.

O'zbekiston sharoitida ham raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish strategiyasi doirasida xotin-qizlarning IT sohasiga jalb etilishi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. So'nggi yillarda texnoparklar, IT-parklar va raqamli ta'lim markazlarida ayollar ulushi ortib bormoqda. Shu bilan birga, hududlar kesimida imkoniyatlar teng emasligi, malakali mentorlar yetishmasligi va ijtimoiy stereotiplar kabi muammolar mavjud. Bu masalalarni hal etish uchun uzluksiz ta'lim tizimida STEM fanlariga qiziqishni erta yoshdan shakllantirish, ilmiy grantlar sonini ko'paytirish va xalqaro hamkorlik dasturlarida ayollar ulushini kengaytirish zarur.

Texnologik taraqqiyot jarayonida ayollarning ishtiroki innovatsion g'oyalar xilma-xilligini ta'minlaydi. Turli ijtimoiy tajribaga ega mutaxassislar birgalikda ishlaganda muammolarga ko'p qirrali yondashuv shakllanadi. Bu esa sun'iy intellekt tizimlarining yanada mukammal, xavfsiz va inson manfaatlariga mos bo'lishiga xizmat qiladi. Shunday ekan, zamonaviy texnologiyalar rivojida ayollarning faolligini oshirish strategik ahamiyatga ega masala bo'lib qolmoqda.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, zamonaviy texnologiyalar rivojida ayollarning o'rni tobora mustahkamlanib bormoqda. Sun'iy intellekt, raqamli iqtisodiyot va kibermakon xavfsizligi sohalarida ayol tadqiqotchilar innovatsion yondashuvlar va barqaror rivojlanish konsepsiyalarini ilgari surmoqda. G'arbiy Yevropa, MDH va O'zbekiston tajribasi gender tengligini ta'minlash ilmiy samaradorlikni oshirishini tasdiqlaydi. Kelgusida ayollarning texnologik sohalardagi ulushini kengaytirish global ilmiy hamkorlikni mustahkamlash va milliy raqamli taraqqiyotni jadallashtirishning muhim sharti bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

4. Haydarova K. "Sun'iy intellekt va robototexnikada ayollar ishtiroki".
5. Mannapova B. "O'zbekistonda ayollarning IT sohasidagi roli".
6. Wachter S. "Data Ethics and Algorithmic Regulation".

PROFESSIONAL VA KASB-HUNAR TA'LIMI TIZIMIDA DUAL TA'LIM: NAZARIYA VA AMALIYOT UYG'UNLIGI

ADCHTI talabasi
Tursunboyeva Malika
ADCHTI o'qituvchisi
Obobakirova Valizaoy

Annotatsiya: mazkur tezisda professional va kasb-hunar ta'limi tizimida dual ta'lim modelining nazariy asoslari, uning amaliy ahamiyati hamda mehnat bozori talablariga mos kadrlar tayyorlashdagi o'rni tahlil qilinadi. Shuningdek, dual ta'lim tizimini samarali joriy etish bo'yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, professional ta'lim, kasb-hunar ta'limi, mehnat bozori, amaliy ko'nikma, ta'lim sifati.

Zamonaviy iqtisodiyot sharoitida mehnat bozori raqobatbardosh, amaliy ko'nikmaga ega mutaxassislarni talab qilmoqda. Professional va kasb-hunar ta'limi tizimida nazariy bilim bilan bir qatorda ishlab chiqarish jarayonida bevosita ishtirok etish orqali amaliy tajriba orttirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan dual ta'lim modeli ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasining samarali shakli sifatida e'tirof etilmoqda.

Dual ta'lim — bu o'quv jarayonining ma'lum qismi ta'lim muassasasida, qolgan qismi esa bevosita ishlab chiqarish korxonalarida tashkil etiladigan ta'lim shaklidir. Ushbu model nazariy bilim va amaliy ko'nikmaning uzviy bog'liqligini ta'minlaydi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, dual ta'lim tizimi joriy etilgan ta'lim muassasalarida:

- bitiruvchilarning ishga joylashish darajasi oshadi;
- o'quvchilarning kasbiy motivatsiyasi kuchayadi;
- ish beruvchilar va ta'lim muassasalari o'rtasida hamkorlik mustahkamlanadi;
- ishlab chiqarish ehtiyojlariga mos kadrlar tayyorlanadi.

Nazariy jihatdan dual ta'lim konstruktivizm va kompetensiyaviy yondashuv tamoyillariga asoslanadi. Amaliy faoliyat orqali bilim mustahkamlanadi, real ish jarayonida muammoli vaziyatlarni hal qilish qobiliyati shakllanadi.

Shu bilan birga, dual ta'limni joriy etishda bir qator muammolar mavjud:

- korxonalar bilan barqaror hamkorlik mexanizmlarining yetarli darajada yo'lga qo'yilmaganligi;
- ishlab chiqarish ustalarining pedagogik tayyorgarligi pastligi;
- baholash mezonlarining yagona tizimi yetarli emasligi.

Mazkur tezisda dual ta'lim tizimini professional ta'lim muassasalarida samarali tashkil etishning integratsion modeli taklif etildi. Unda ta'lim muassasasi – korxona – o'quvchi uch tomonlama hamkorligi asosida natijadorlikni oshirish mexanizmi ishlab chiqildi.

Dual ta'lim professional va kasb-hunar ta'limi sifatini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Uni samarali joriy etish uchun:

1. Korxonalar bilan uzoq muddatli hamkorlik shartnomalarini tuzish;
2. Ishlab chiqarish ustalari uchun pedagogik malaka oshirish kurslarini tashkil etish;
3. Dual ta'lim asosida kompetensiyalarni baholashning yagona mezonlarini ishlab chiqish;
4. Raqamli monitoring tizimini joriy etish orqali natijadorlikni tahlil qilish;
5. O'quv dasturlarini mehnat bozori talablariga mos ravishda muntazam yangilab borish zarur.

Dual ta'lim nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlash orqali raqobatbardosh, zamonaviy bilim va ko'nikmalarga ega mutaxassislarni tayyorlashning samarali mexanizmi hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. Professional ta'lim tizimini rivojlantirishga oid me'yoriy-huquqiy hujjatlar to'plami. – Toshkent, 2020–2023.

2. UNESCO. Technical and Vocational Education and Training (TVET) Strategy 2016–2021. – Paris, 2016.

3. OECD. Learning for Jobs. OECD Reviews of Vocational Education and Training. – Paris, 2010.

KASB-HUNAR TA'LIMIDA DUAL TA'LIM TIZIMI SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING ZAMONAVIY USULLARI

Teshaboyev Allayorjon Ganiyevich
Andijon davlat chet tillar instituti
Axborot texnologiyalari fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada kasb-hunar ta'limi tizimida dual ta'lim modelini joriy etish vauning samaradorligini oshirish yo'llari tahlil qilingan. Dual ta'lim tizimi o'quvchilarni nazariy bilim va amaliy ko'nikmalarni uyg'unlashtirish asosida tayyorlashga xizmat qilishi, ish beruvchilar va ta'lim muassasalari hamkorligini kuchaytirishi ta'kidlangan. Tadqiqotda xorijiy mamlakatlar tajribasi va O'zbekiston ta'lim tizimidagi amaliyotlar o'rganilib, dual tizim samaradorligini oshirish uchun taklif va tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: Dual ta'lim tizimi, kasb-hunar ta'limi, samaradorlik, nazariya va amaliyot uyg'unligi, kasbiy kompetensiya, ish beruvchilar bilan hamkorlik.

Hozirgi globallashuv va raqobatbardosh mehnat bozorida malakali va kasbiy kompetensiyalarga ega kadrlar tayyorlash masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Xususan, kasb-hunar ta'lim tizimida o'quvchilarning nazariy bilim va amaliy ko'nikmalarini uyg'un holda shakllantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Shu nuqtai nazardan, ta'lim jarayoniga dual tizimni joriy etish zamonaviy ta'lim metodikasining samarali shakli sifatida e'tirof etilmoqda. Dual ta'lim - bu o'quvchilarning ta'lim muassasasi va ishlab chiqarish korxonasida bir vaqtda tahsil olishi orqali nazariyava amaliyotni uyg'unlashtirishga xizmat qiluvchi tizimdir [1].

Jahon tajribasidan ma'lumki, Germaniya, Avstriya, Shveytsariya kabi rivojlangan mamlakatlarda dual ta'lim tizimi asosida kasb-hunar ta'limi yo'lga qo'yilib, yoshlarning bandligi va kasbiy tayyorgarlik darajasi yuqori natijalarga erishmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 26-fevraldagi -Kasb-hunar ta'limi tizimini yanada rivojlantirish va samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risidalgi PQ-5000-son qarori asosida ham dual ta'lim tizimini rivojlantirish belgilangan [2]. Bu esa, mamlakatimizda ushbu modelni bosqichma-bosqich joriy etish va u orqali yoshlarning zamonaviy kasbiy bilim va ko'nikmalarini shakllantirish imkonini beradi.

Dual ta'lim tizimi samaradorligini oshirishning asosiy yo'llari - bu, avvalo, ta'lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari o'rtasidagi mustahkam hamkorlikni ta'minlashdir. Ta'lim jarayonida amaliyot darslari ish beruvchilar ehtiyojiga mos ravishda tashkil etilishi, o'quvchilarning ishlab chiqarish muhitida real kasbiy jarayonlarni o'rganishi ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi [3].

Mutaxassislarning ta'kidlashicha, dual tizim asosida tahsil olayotgan o'quvchilarda kasbiy kompetensiyalar shakllanishi tez va samarali kechadi. Jumladan, E.Nazarova o'z tadqiqotida dual ta'lim jarayonida o'quvchilar o'zlashtirayotgan bilimlarning amaliyot bilan bog'liq holda rivojlanishi, ularning bandlik darajasini oshirish va kelgusidagi kasbiy faoliyatda moslashuvchanlikni ta'minlashini qayd etgan [4].

Bundan tashqari, dual tizim asosida ta'lim tashkil etishda quyidagi jihatlarga alohida e'tibor qaratish maqsadga muvofiq:

Ishlab chiqarish korxonalari bilan hamkorlik memorandumlarini tuzish;

Amaliyot dasturlarini zamonaviy texnologiyalar asosida ishlab chiqish;

O'quvchilarning amaliyot jarayonidagi faoliyatini reyting asosida baholash;

Talabalarning kasbiy motivatsiyasini oshirish uchun rag'batlantiruvchi mexanizmlarni joriy etish.

Xorijiy tajriba tahlili shuni ko'rsatadiki, Germaniyada dual tizim asosida tahsil olayotgan o'quvchilarning 90 foizdan ortig'i o'qishni tamomlagach, doimiy ish joyiga ega bo'lishadi [5]. O'zbekiston sharoitida esa, bu tizim hali to'liq joriy etilmagan bo'lsada, mavjud pilot loyihalar ijobiy natijalar bermoqda.

Dual ta'lim tizimining ijobiy tomonlari va ularning tahlili

1. Nazariya va amaliyotning uyg'unligi:

Dual ta'lim tizimining asosiy ustunliklaridan biri - bu nazariy bilimlar va amaliy ko'nikmalarning bir vaqtning o'zida o'zlashtirilishidir. Bu jarayon o'quvchilarni real mehnat bozoriga tayyorlaydi va ularda kasbiy layoqatning shakllanishiga xizmat qiladi. O'quvchilar o'rganayotgan bilimlarini bevosita ishlab chiqarish muhitida sinab ko'rish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Mazkur model ta'lim samaradorligini oshiradi, chunki o'quvchilar faqat nazariy bilimga tayanib qolmay, real muammolar bilan ishlashni ham o'rganadi. Bu esa ularni ish joyida tez moslashuvchan va raqobatbardosh bo'lishlariga olib keladi.

2. Ishlab chiqarish bilan bevosita integratsiya:

Dual ta'lim o'quvchilarni to'g'ridan-to'g'ri ishlab chiqarish korxonalariga integratsiya qilishga yordam beradi. Talabalar amaliy mashg'ulotlarni korxonalarda o'tash orqali sohadagi texnologiyalar bilan yaqindan tanishadilar va kasbiy muhitni chuqur anglaydilar.

Bu yondashuv mehnat bozorining ehtiyojlariga mos kadrlar tayyorlashni ta'minlaydi. Ishlab chiqarish korxonalari o'zlari uchun kerakli xodimni tayyorlashda bevosita ishtirok etadi, bu esa ularning manfaatdorligini oshiradi:

3. Bitiruvchilarning ishga joylashish ko'rsatkichi yuqori bo'lishi:

Dual tizimda tahsil olgan o'quvchilarning katta qismi amaliyotni o'tagan korxonalarda doimiy ish bilan ta'minlanadi. Masalan, Germaniyada dual ta'limni tugatgan o'quvchilarning 90% dan ortig'i o'sha korxonalarda ish boshlaydi. Bu model yoshlar bandligini ta'minlashda muhim vosita hisoblanadi. O'zbekiston sharoitida esa bu tizim orqali bitiruvchilarning bo'sh qolishi va ishsizlik muammosini kamaytirish mumkin.

4. Kasbiy motivatsiyaning ortishi Dual ta'limda o'qiyotgan o'quvchilar o'z kasbining mohiyatini chuqur anglab yetadilar. Ish joyidagi faoliyat, ishlab chiqarish jarayoni va ijtimoiy muhit o'quvchida kasbga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantiradi.

Motivatsiyaning ortishi ta'lim sifatining oshishiga olib keladi. O'quvchi amaliy faoliyat orqali o'zini foydali his qiladi, bu esa uni yanada faolroq va mas'uliyatli bo'lishga undaydi.

Shu bois, xulosa qilib aytganda kasb-hunar ta'limi tizimida dual ta'lim samaradorligini oshirish uchun zamonaviy pedagogik texnologiyalarni keng joriy etish, amaliyot darslarini real ish joylarida tashkil etish va o'quv dasturlarini mehnat bozori ehtiyojlari asosida shakllantirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Shumilov, S. (2017). Til va madaniyatning o'zaro bog'liqligi: Milliy identifikatsiya va kontent yaratish. Toshkent: O'zbekiston Yozuvchilar Uyi.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 26-fevraldagi PQ-5000-son Qarori.

3. Boboyev, X. (2020). Kasb-hunar ta'limida dual tizim asoslarini joriy etishning nazariy asoslari. Toshkent: Ilm Ziyo.

TA'LIM VA ILM-FANDA GENDER TENGLIGI

Andijon Davlat Chet Tillari Instituti talabasi
Tursunboyeva Zubaydaxon Xayotbek qizi

Annotatsiya: zamonaviy jamiyat taraqqiyoti sharoitida ta'lim va ilm-fan sohasida gender tengligini ta'minlash masalasi ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy rivojlanishning muhim omillaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Ushbu maqolada ta'lim tizimida gender yondashuvning ilmiy-nazariy asoslari, qizlarning ilmiy faoliyatga kirishini kengaytirish zarurati, STEM ta'limida ayollar ulushining pastligi bilan bog'liq muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: gender tengligi, ta’lim tizimi, ilm-fan, qizlar ta’limi, STEM, ayollar ulushi, mentorlik, akademik rivojlanish.

Ta’lim jamiyat taraqqiyotining asosiy tayanch sohalaridan biri bo‘lib, inson shaxsining ijtimoiylashuvi, dunyoqarashi va kasbiy shakllanishida yetakchi omil hisoblanadi. Jamiyatning barqaror va izchil rivojlanishi ko‘p jihatdan ta’lim tizimining qanchalik mukammal, adolatli va inklyuziv tashkil etilganiga bog‘liqdir. Shu nuqtayi nazardan, ta’lim jarayonida gender tengligini ta’minlash masalasi bugungi kunda nafaqat pedagogik, balki muhim ijtimoiy-siyosiy va ilmiy ahamiyatga ega masala sifatida namoyon bo‘lmoqda.

O‘zbekistonda ta’lim tizimini rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida e’tirof etilib, bu jarayonda o‘g‘il va qiz bolalar uchun teng imkoniyatlar yaratish masalasiga alohida e’tibor qaratilmoqda. Ta’lim tizimi jamiyatda faqat bilim berish bilan cheklanmay, balki shaxsning ma’naviy, madaniy va ijtimoiy jihatdan kamol topishiga xizmat qiladi. Shu bois ta’lim jarayonini gender tenglik va gender farqlarni inobatga olgan holda tashkil etish o‘quvchilarning qobiliyat va salohiyatini to‘liq ro‘yobga chiqarish imkonini beradi.

Gender yondashuv asosida tashkil etilgan ta’lim jarayoni yigit-qizlarning kasb tanlashdagi imkoniyatlarini kengaytiradi, jamiyatda mavjud gender stereotiplarining kamayishiga xizmat qiladi hamda kelajakda raqobatbardosh va malakali mutaxassislar tayyorlashga zamin yaratadi. Mazkur jarayonda amaldagi o‘quv dasturlarini zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida takomillashtirish, barcha fanlar mazmuniga gender tenglik g‘oyalarini singdirish muhim vazifa hisoblanadi. Takomillashtirilgan o‘quv dasturlarida o‘g‘il va qiz bolalar tengligi, shuningdek, o‘quv materiallarining gender sezgirlik tamoyillari asosida ishlab chiqilishi alohida ahamiyat kasb etadi.

Ta’lim tizimi bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan ilm-fan sohasida ham gender tenglikni ta’minlash dolzarb masalalardan biridir. Amaliy tajribalar shuni ko‘rsatadiki, qizlar maktab va o‘rta maxsus ta’lim bosqichlarida yuqori o‘quv natijalarini namoyon etishiga qaramay, ilmiy faoliyatning keyingi bosqichlarida, xususan, doktorantura, ilmiy tadqiqotlar va akademik lavozimlarda ularning ulushi sezilarli darajada kamayadi. Bunga ijtimoiy-madaniy omillar, mavjud gender stereotiplari, oilaviy majburiyatlarning notekis taqsimlanishi hamda yetarli qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarining yetishmasligi sabab bo‘lishi mumkin.

Qizlarning ilmiy faoliyatga keng jalb etilishi uchun ularni erta yoshdan ilmiy fikrlashga yo‘naltirish, mustaqil tadqiqot olib borish ko‘nikmalarini shakllantirish va ilmiy muhitga moslashuvini qo‘llab-quvvatlash muhimdir. Ta’lim muassasalarida qizlar uchun ilmiy to‘garaklar, tadqiqot loyihalari va innovatsion dasturlarni keng joriy etish, shuningdek, muvaffaqiyatli ayol olimalarning faoliyatini targ‘ib qilish ushbu jarayon samaradorligini oshiradi. Bu esa qizlarda ilm-fanga bo‘lgan qiziqishni kuchaytirib, ularning o‘z salohiyatiga bo‘lgan ishonchini mustahkamlaydi.

Bugungi kunda iqtisodiy va texnologik taraqqiyotda muhim o‘rin tutuvchi STEM (fan, texnologiya, muhandislik va matematika) yo‘nalishlarida ayollar ulushi ko‘plab mamlakatlarda yetarli darajada emas. Bunga mazkur sohalarning an’anaviy tarzda erkaklar sohasi sifatida qaralishi va qizlarning ushbu fanlarga bo‘lgan qiziqishini yetarlicha rag‘batlantirilmasligi sabab bo‘lmoqda. Natijada jamiyat ilmiy va texnologik rivojlanishda ayollarning salohiyatidan to‘liq foydalana olmayapti.

STEM ta’limida ayollar ulushini oshirish uchun maktab ta’limidan boshlab gender sezgir yondashuvni joriy etish, qizlar uchun maxsus o‘quv dasturlari, grantlar va stipendiyalar yaratish muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, pedagog kadrlarning gender masalalari bo‘yicha bilim va malakasini oshirish, o‘quv jarayonida qizlarning faolligini rag‘batlantiruvchi metodlardan foydalanish samarali natijalar beradi.

Ilm-fan sohasida ayollarning muvaffaqiyatli faoliyat yuritishida mentorlik tizimi muhim o‘rin tutadi. Tajribali olimalar va professor-o‘qituvchilarning yosh tadqiqotchilarga ilmiy va kasbiy yo‘l-yo‘riq ko‘rsatishi ularning akademik rivojlanishini tezlashtiradi. Mentorlik jarayoni ilmiy tajriba almashish bilan birga psixologik qo‘llab-quvvatlash va professional aloqalarni

kengaytirish imkonini ham yaratadi. Shu sababli oliy ta'lim va ilmiy muassasalarda ayollar uchun tizimli mentorlik dasturlarini joriy etish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Ma'lumki, Birlashgan Millatlar Tashkiloti qaroriga muvofiq, 2016 yildan buyon har yili 11 fevral sanasi "Xalqaro ilm-fanda ayollar va qizlar kuni" sifatida nishonlanib kelinmoqda. Ushbu sana xotin-qizlarning ta'lim olishiga qo'shimcha imkoniyatlar yaratish, ularning ilm-fandagi salohiyatini e'tirof etish va qo'llab-quvvatlashga qaratilgan. Bugungi kunda mamlakatimizda akademik muhitda ayollarning o'rni va mavqeini oshirish, yangi avlod yosh ayol olimalarni tarbiyalash hamda ularning istiqbolli ilmiy loyihalarini rag'batlantirish bo'yicha muhim tashabbuslar amalga oshirilmoqda.

Ta'lim va ilm-fan sohasida gender tenglikni ta'minlash O'zbekistonning ichki siyosiy konsepsiyasining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Jumladan, 2022–2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasining 69-maqsadida xotin-qizlarning ta'lim va kasbiy ko'nikmalar olishi, munosib ish bilan ta'minlanishi, tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash, iqtidorli yosh xotin-qizlarni aniqlash va ularning qobiliyatlarini to'g'ri yo'naltirish vazifalari belgilab berilgan.

Xulosa qilib aytganda, ta'lim va ilm-fan sohasida gender tengligini ta'minlash jamiyatning barqaror, inklyuziv va innovatsion rivojlanishining muhim sharti hisoblanadi. Gender yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni yigit-qizlarning kasbiy va ilmiy salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarishga xizmat qilib, jamiyat taraqqiyotiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

PROFESSIONAL TA'LIMDA NAZARIYA VA AMALIYOT

G'ayratova Mubina
Andijon davlat chet tillari instituti
Rahbar: Iminova Shaxnozabegim Baxodirovna

Annotatsiya: ushbu tezisda professional ta'lim jarayonida nazariya va amaliyotning o'zaro uyg'unligi, ularning mutaxassis tayyorlashdagi o'rni va ahamiyati tahlil qilingan. Nazariy bilimlar va amaliy ko'nikmalar uyg'unlashuvi orqali raqobatbardosh, malakali kadrlar tayyorlash masalalari yoritilgan. Shuningdek, dual ta'lim modeli va zamonaviy pedagogik yondashuvlarning samaradorligi o'rganilgan.

Kalit so'zlar: professional ta'lim, nazariya, amaliyot, dual ta'lim, kasbiy kompetensiya

Bugungi kunda jamiyat va iqtisodiyotning rivojlanishi malakali va raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlashni talab qiladi. Professional ta'lim tizimi o'quvchilarga nafaqat nazariy bilimlarni, balki amaliy ko'nikmalarni ham berishi lozim. Shu nuqtai nazardan, professional ta'limning ikki asosiy komponenti — nazariya va amaliyot bir-birini to'ldiruvchi va uzviy bog'liq jarayon sifatida qaraladi. Nazariya o'quvchiga kasbning ilmiy asoslarini, amaliyot esa real ish sharoitida ko'nikmalarni beradi. Nazariy talim professional faoliyat uchun zarur bo'lgan bilimlarni shakllantiradi.

U quyidagilarni o'z ichiga oladi: Kasb va mutaxassislikning ilmiy asoslari – asosiy tushunchalar, qonuniyatlar va nazariy printsiplar. Texnologik jarayonlar va ishlab chiqarish qonuniyatlari – ish jarayonini tushunish va nazariy asosini bilish. Kasbiy terminologiya va qonuniy hujjatlar – sohada ishlash uchun zarur bo'lgan bilimlar. Mantiqiy va tanqidiy fikrlash – muammolarni tahlil qilish, muqobil yechimlarni ko'rib chiqish. Nazariy bilimsiz amaliy faoliyat yuzaki bo'lib qoladi, o'quvchi ish jarayonida yuzaga keladigan vaziyatlarni to'liq tushunolmaydi. Shu sababli nazariya amalga yo'l ko'rsatadi. Amaliy mashg'ulotlar nazariyada o'rgangan bilimlarni real ish sharoitida qo'llash imkonini beradi. Amaliyotning asosiy vazifalari: Ishlab chiqarish jarayonlarida qatnashish – o'quvchi ish sharoitini bevosita tajribada ko'radi. Asbob-uskunalar va texnologiyalar bilan ishlash – ko'nikmalarni shakllantiradi. Jamoa bilan hamkorlik qilish va mas'uliyatni his qilish – ijtimoiy va kasbiy ko'nikmalarni rivojlantiradi. Muammolarni mustaqil hal qilish – amaliy qaror qabul qilish qobilyati inobatga

olinib yuksaltiradi. Professional ta'limda nazariya va amaliyot bir-birini to'ldirishi shart. Nazariy bilimlar amaliy mashg'ulotlarda sinovdan o'tkaziladi, amaliy tajriba esa nazariy bilimlarni yanada chuqurroq tushunishga yordam beradi. Bunday uyg'unlik: O'quvchining kasbiy kompetensiyalarini oshiradi. Bitiruvchining mehnat bozoriga tayyorgarligini kuchaytiradi. Ishlab chiqarish va ta'lim o'rtasidagi tafovutni kamaytiradi.

Zamonaviy professional ta'limda dual ta'lim modeli keng qo'llaniladi. Bu model ta'lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari o'rtasidagi hamkorlikka asoslanadi. O'quvchilar bir vaqtning o'zida: Nazariy bilimni ta'lim muassasasida, Amaliy ko'nikmalarni esa korxonalarda egallaydi. Dual ta'lim bitiruvchilarning ishga joylashish imkoniyatini oshiradi va real ish tajribasini shakllantiradi. Professional ta'limda nazariya va amaliyot uyg'unligi zamonaviy kadrlar tayyorlashning muhim omilidir. Nazariya bilim beradi, amaliyot esa bilimlarni amalda qo'llash imkonini yaratadi. Ularning uyg'unligi malakali, raqobatbardosh va zamonaviy mutaxassislarni tayyorlashga xizmat qiladi. Dual ta'lim modeli va zamonaviy pedagogik yondashuvlar esa professional ta'limning sifatini oshiradi. Professional ta'lim bugungi kunda mamlakatlarning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishida muhim omil hisoblanadi. Zamonaviy ish bozorining talablariga javob bera oladigan malakali mutaxassislar tayyorlash, nafaqat nazariy bilimlar, balki amaliy ko'nikmalarga ham ega bo'lishni taqozo etadi. Shu nuqtai nazardan, professional ta'limda nazariya va amaliyot bir-birini to'ldiruvchi va uzviy bog'liq jarayon sifatida qaraladi. Nazariy bilimlar o'quvchiga kasbning ilmiy va texnologik asoslarini beradi, amaliyot esa ushbu bilimlarni real ish sharoitida qo'llash imkonini yaratadi. Nazariya o'quvchiga kasbiy bilimlarni tizimli shaklda egallashga yordam beradi. Bu jarayonda o'quvchi kasbga oid ilmiy tushunchalar, qonuniyatlar, texnologik jarayonlar va professional standartlar bilan tanishadi. Masalan, O'zbekiston Respublikasi Ta'lim vazirligi tomonidan tasdiqlangan

Kasb-hunar ta'limi metodik qo'llanmada ta'kidlanganidek, nazariy bilimlar o'quvchining fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi va muammolarni tahlil qilishda asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. Shuningdek, nazariya o'quvchilarga texnologik jarayonlarning ilmiy asosini tushunishga, kasbiy terminologiyani egallashga va standartlar bo'yicha ish yuritishga yordam beradi. Amaliyot esa o'quvchilarning nazariy bilimlarini real ish sharoitida mustahkamlashga xizmat qiladi. Professional ta'lim jarayonida amaliy mashg'ulotlar ishlab chiqarish korxonalari, laboratoriyalar va trening maydonlarida olib boriladi. Amaliyotning asosiy vazifalari: ish jarayonida qatnashish, asbob-uskunalar bilan ishlash, jamoada hamkorlik qilish, mas'uliyatni his etish va mustaqil qarorlar qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirishdir. Masalan, Germaniyada dual ta'lim tizimida amaliyot o'quvchining haftaning 3 kuni ish joyida, 2 kuni esa o'quv muassasasida bo'lishini taqozo etadi. Bu tizim bitiruvchilarning ishga tayyorligini sezilarli darajada oshiradi, chunki ular nafaqat nazariy bilimlarni, balki real ish tajribasini ham egallaydi. Nazariya va amaliyot uyg'unligi o'quvchilarning kasbiy kompetensiyasini oshirishda asosiy omil hisoblanadi. Uyg'un yondashuv nazariy bilimlarni amaliy mashg'ulotlarda sinovdan o'tkazishga, amaliy tajribani esa nazariy bilim bilan boyitishga imkon beradi. Shu tarzda, o'quvchi o'z faoliyatini samarali rejalashtira oladi, real ish muammolarini hal etadi va kasbiy jihatdan mustahkamlanadi. Masalan, Yevropa Ittifoqi mamlakatlarida olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, amaliy mashg'ulotlarni nazariya bilan uyg'unlashtirgan bitiruvchilar ishga joylashishda 30–40% yuqori natijaga ega bo'ladi.

Zamonaviy professional ta'lim tizimida dual ta'lim modeli katta ahamiyat kasb etadi. Bu model ta'lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari o'rtasida uzviy hamkorlikni ta'minlaydi. O'quvchilar nazariy bilimni o'quv muassasasida, amaliy ko'nikmalarni esa ishlab chiqarish sharoitida egallaydi. Masalan, Avstriya va Germaniyada dual ta'lim tizimi 200 yildan oshiq va samarali qo'llaniladi. Bu tizim bitiruvchilarning ishga joylashish darajasini sezilarli darajada oshiradi, ularni ish jarayonida tezkor va samarali faoliyat ko'rsatishga tayyorlaydi. Shu bilan birga, bu yondashuv korxonalarga ham foyda keltiradi, chunki bitiruvchilar ish jarayoniga tez moslashadi va ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi.

Professional ta'limda innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llash ham muhim ahamiyatga ega. Masalan, virtual laboratoriyalar, simulyatsion mashg'ulotlar va interaktiv

o‘quv dasturlari o‘quvchilarga nazariy bilimlarni amaliyot bilan uyg‘unlashtirish imkonini beradi. Shuningdek, O‘zbekistonning ayrim kasb-hunar kollejlari va oliy ta’lim muassasalarida joriy etilgan elektron platformalar orqali o‘quvchilar masofadan turib ham amaliy mashg‘ulotlarni bajarishlari mumkin. Bu tizim nazariya va amaliyotni yanada yaqinlashtiradi va ta’lim sifatini oshiradi.

Shuni ta’kidlash kerakki, professional ta’limda nazariya va amaliyot uyg‘unligi faqat texnik yoki ishlab chiqarish sohalarida emas, balki xizmat ko‘rsatish, sog‘liqni saqlash, axborot texnologiyalari va boshqa sohalarda ham muhimdir. Misol uchun, axborot texnologiyalari bo‘yicha o‘quvchi dasturlash nazariyasini bilishi, lekin uni amaliy loyihalarda qo‘llay olmasa, uning malakasi to‘liq hisoblanmaydi. Shu bois har bir sohada amaliyot nazariya bilan birgalikda olib borilishi lozim. Xulosa qilib aytganda, professional ta’limda nazariya va amaliyotning uyg‘unligi zamonaviy kadrlar tayyorlashning ajralmas sharti hisoblanadi. Nazariya o‘quvchiga kasbning ilmiy va texnologik asosini beradi, amaliyot esa bilimlarni real ish sharoitida qo‘llash imkonini yaratadi. Dual ta’lim modeli va innovatsion pedagogic texnologiyalar esa professional ta’lim sifatini oshiradi va bitiruvchilarning ishga tayyorligini kuchaytiradi. Shu bilan birga, bu yondashuv malakali, raqobatbardosh va zamonaviy mutaxassislarni tayyorlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.P. Norton. Modern Vocational Education, Springer, 2020.

2. J. Smith. Theory and Practice in Professional Training, Routledge, 2018.

3. O‘zbekiston Respublikasi Ta’lim vazirligi, Kasb-hunar ta’limi metodik qo‘llanma, Toshkent, 2022.

PROFESSIONAL TA’LIMDA NAZARIYA VA AMALIYOT UYG‘UNLIGI

Najmutdinova Robiyaxon Hamidullo qizi
Andijon davlat chet tillari instituti
Iminova Shahnozabegim Bahodirovna
Andijon davlat chet tillari instituti dotsenti

Annotatsiya: ushbu maqolada professional ta’lim tizimida nazariya va amaliyot uyg‘unligini ta’minlash masalalari tahlil qilinadi. Kasbiy tayyorgarlik jarayonida nazariy bilimlarning amaliy ko‘nikmalar bilan mustahkamlanishi, ta’lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari o‘rtasidagi hamkorlik, dual ta’lim elementlarining joriy etilishi hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalarning qo‘llanishi yoritib beriladi.

Kalit so‘zlar: professional ta’lim, nazariya, amaliyot, kasbiy kompetensiya, dual ta’lim, integratsiya, innovatsion metodlar.

Hozirgi globallashuv sharoitida mehnat bozori yuqori malakali, mustaqil fikrlaydigan va amaliy ko‘nikmalarga ega mutaxassislarni talab etmoqda. Professional ta’lim tizimining asosiy vazifasi – talabalarni nazariy bilimlar bilan qurollantirish bilan birga, ularni real ish jarayoniga tayyorlashdir. Shu bois nazariya va amaliyot uyg‘unligi professional ta’lim samaradorligining muhim omili hisoblanadi.

Nazariya – bu ilmiy asoslangan bilimlar tizimi bo‘lib, u kasbiy faoliyatning mazmuni va qonuniyatlarini tushuntirib beradi. Amaliyot esa olingan bilimlarni real sharoitda qo‘llash jarayonidir. Agar nazariy bilim amaliy tajriba bilan mustahkamlanmasa, u yetarli darajada samarali natija bermaydi. Shu sababli professional ta’lim jarayonida laboratoriya mashg‘ulotlari, ishlab chiqarish amaliyoti, loyihaviy ishlar va treninglar muhim o‘rin tutadi.

Nazariya va amaliyot uyg‘unligi talabalarda mustaqil qaror qabul qilish, muammolarni hal etish va kasbiy mas’uliyatni his etish kabi kompetensiyalarni rivojlantiradi. Bu jarayonda o‘qituvchining roli yo‘naltiruvchi va maslahatchi sifatida namoyon bo‘ladi.

So‘nggi yillarda professional ta’limda dual ta’lim tizimiga katta e’tibor qaratilmoqda. Dual ta’lim – bu ta’lim jarayonini o‘quv muassasasi va ishlab chiqarish korxonasida parallel ravishda tashkil etishdir. Bunda talaba haftaning ma’lum kunlarida nazariy mashg‘ulotlarda qatnashsa, qolgan vaqtida korxonada amaliy tajriba orttiradi.

Integratsiyalashgan yondashuv esa fanlararo bog‘liqlikni kuchaytirish, o‘quv dasturlarini mehnat bozori talablariga moslashtirish va real ishlab chiqarish vazifalarini o‘quv jarayoniga kiritishni nazarda tutadi. Bunday yondashuv talabaning kasbiy tayyorgarligini yanada mustahkamlaydi.

Professional ta’limda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash nazariya va amaliyot uyg‘unligini ta’minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, muammoli ta’lim, loyiha asosida o‘qitish, simulyatsion mashg‘ulotlar va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish talabalarning faolligini oshiradi va ularni real ish sharoitiga yaqinlashtiradi.

Raqamli platformalar orqali virtual laboratoriyalar, onlayn treninglar va masofaviy amaliy mashg‘ulotlarni tashkil etish imkoniyati kengaymoqda. Bu esa ta’lim jarayonini yanada moslashuvchan va samarali qiladi.

Xulosa qilib aytganda, professional ta’limda nazariya va amaliyot uyg‘unligini ta’minlash zamonaviy ta’lim tizimining ustuvor yo‘nalishidir. Nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan mustahkamlash, ta’lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari o‘rtasidagi hamkorlikni rivojlantirish, dual ta’lim elementlarini keng joriy etish hamda innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish yuqori malakali kadrlar tayyorlashning muhim shartidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. Muslimov N.A. Professional ta’lim nazariyasi. – Toshkent: Fan, 2019.
3. Tolipov O‘.Q., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: O‘qituvchi, 2018.

PROFESSIONAL TA’LIMDA ISHLAB CHIQARISH BILAN HAMKORLIK ASOSIDA O‘QITISH SAMARADORLIGI

Muslima Odiljonova
ADCHTI, talabasi
Ilmiy rahbar: Jo’rayeva.L.T

Annotatsiya: mazkur maqolada professional ta’lim tizimida ishlab chiqarish korxonalari bilan hamkorlik asosida o‘qitishning samaradorligi ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Ishlab chiqarish bilan integratsiyalashgan ta’lim modelining afzalliklari, uning o‘quvchilarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishdagi roli, mehnat bozoriga mos mutaxassislar tayyorlashdagi ahamiyati yoritiladi.

Kalit so‘zlar: professional ta’lim, ishlab chiqarish bilan hamkorlik, dual ta’lim, kasbiy kompetensiya, mehnat bozori, integratsiya.

Zamonaviy globallashuv sharoitida mehnat bozorining tezkor o‘zgarishi professional ta’lim tizimi oldiga yangi talablarni qo‘ymoqda. Endilikda nafaqat nazariy bilimga ega, balki amaliy ko‘nikmalarga ega bo‘lgan, ishlab chiqarish jarayonlariga tez moslasha oladigan mutaxassislarni tayyorlash dolzarb vazifaga aylandi. Shu nuqtai nazardan, professional ta’lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari o‘rtasidagi hamkorlik asosida o‘qitish modeli alohida ahamiyat kasb etadi. Mazkur modelning asosiy maqsadi – ta’lim jarayonini real ishlab chiqarish muhiti bilan uyg‘unlashtirish orqali o‘quvchilarda zarur kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishdir. Bu esa ta’lim sifati va samaradorligini oshirish, bitiruvchilarning bandligini ta’minlash hamda iqtisodiyotning malakali kadrlar bilan ta’minlanishiga xizmat qiladi.

Professional ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasining nazariy asoslari ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi pedagogikada kompetensiyaviy yondashuv bilan chambarchas bog'liq. Kompetensiyaviy yondashuvga ko'ra, o'quvchilar faqat bilim emas, balki real faoliyatda qo'llaniladigan ko'nikma va malakalarga ega bo'lishi lozim. Bu esa o'quv jarayonini amaliyot bilan uzviy bog'lashni talab qiladi. Dual ta'lim modeli ushbu integratsiyaning eng samarali shakllaridan biri hisoblanadi. Unda o'quvchilar vaqtining ma'lum qismi ta'lim muassasasida nazariy bilim olishga, qolgan qismi esa ishlab chiqarish korxonalarida amaliy tajriba orttirishga sarflanadi. Natijada, o'quvchilar o'qish davomidayoq real ish muhiti bilan tanishadi.

Ishlab chiqarish bilan hamkorlik asosida o'qitish bir qator ijobiy jihatlari bilan ajralib turadi. Avvalo, amaliy ko'nikmalar shakllanadi, chunki o'quvchilar real texnologiyalar va uskunalar bilan ishlash imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu esa ularning nazariy bilimlarini mustahkamlash bilan birga, kelajakdagi kasbiy faoliyatiga tayyorlaydi. Shuningdek, motivatsiya ortadi, ya'ni real ish muhiti o'quvchilarda tanlagan kasbiga nisbatan qiziqishni kuchaytiradi. Bunday yondashuv bandlik darajasining oshishiga ham xizmat qiladi, chunki korxonalar bilan hamkorlik bitiruvchilarning ish bilan ta'minlanish ehtimolini sezilarli darajada oshiradi. Bundan tashqari, ta'lim mazmuni muntazam yangilanib boradi, ya'ni korxonalarning talab va ehtiyojlari o'quv dasturlarini zamon talabiga moslashtirishga yordam beradi. Shu bilan birga, soft skill'lar rivojlanadi: jamoada ishlash, muammolarni hal qilish, mas'uliyatni his etish kabi muhim ko'nikmalar shakllanadi.

Professional ta'limda ishlab chiqarish bilan samarali hamkorlikni yo'lga qo'yish uchun aniq mexanizmlar muhim hisoblanadi. Jumladan, ta'lim muassasalari va korxonalar o'rtasida memorandum va shartnomalar tuzish, ishlab chiqarish mutaxassislarini o'quv jarayoniga jalb etish, o'quvchilarning amaliyotini tizimli tashkil etish muhim ahamiyatga ega. Bundan tashqari, qo'shma o'quv dasturlarini ishlab chiqish hamda dual ta'lim elementlarini joriy etish ham hamkorlik samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, mentorlik tizimini joriy etish ham samaradorlikni oshiradi. Tajribali mutaxassislar o'quvchilarga amaliy maslahatlar berib, ularning kasbiy shakllanishiga ko'maklashadi.

Amaliyot shuni ko'rsatadiki, ishlab chiqarish bilan hamkorlikni yo'lga qo'yishda ayrim muammolar mavjud. Jumladan: korxonalar va ta'lim muassasalari o'rtasidagi aloqa sustligi; amaliyot uchun yetarli sharoitlarning mavjud emasligi; o'quv dasturlarining ishlab chiqarish talablariga to'liq mos emasligi; malakali ustoz-murabbiylar yetishmasligi. Ushbu muammolarni hal etish uchun davlat va xususiy sektor hamkorligini kuchaytirish, rag'batlantirish mexanizmlarini joriy etish, o'qituvchilarning malakasini oshirish hamda innovatsion ta'lim texnologiyalarini keng qo'llash zarur.

Ishlab chiqarish bilan hamkorlik asosida tashkil etilgan ta'lim modeli o'quvchilarning kasbiy tayyorgarlik darajasini sezilarli darajada oshiradi. Amaliyotga asoslangan o'qitish natijasida bitiruvchilarning mehnat bozoriga moslashuv darajasi yuqori bo'ladi. Shu bilan birga, korxonalar ham o'z ehtiyojlariga mos kadrlarni tayyorlash imkoniyatiga ega bo'ladi.

Pedagogik tajribalar shuni ko'rsatadiki, amaliy mashg'ulotlar ulushi oshgan sari o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, muammolarni hal etish qobiliyati va kasbiy mas'uliyati ortadi. Bu esa professional ta'lim sifatini oshirishning muhim omili hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, professional ta'limda ishlab chiqarish bilan hamkorlik asosida o'qitish ta'lim samaradorligini oshirishning muhim shartlaridan biridir. Ushbu model o'quvchilarning amaliy tayyorgarligini kuchaytiradi, mehnat bozoriga moslashuvini osonlashtiradi hamda iqtisodiyot uchun raqobatbardosh kadrlar tayyorlashga xizmat qiladi. Kelgusida professional ta'lim tizimini rivojlantirishda ishlab chiqarish bilan integratsiyani chuqurlashtirish, dual ta'lim elementlarini keng joriy etish va innovatsion yondashuvlarni qo'llash ustuvor vazifalardan biri bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 6-sentabrdagi “Professional ta’lim tizimini yanada takomillashtirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PF-5812-son Farmoni.
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining professional ta’lim tizimini rivojlantirishga oid qarorlari to‘plami. – Toshkent, 2020–2023.
3. Xoliqov A. Pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: O‘qituvchi, 2018.

KASB-HUNAR TA’LIMIDA DUAL YONDASHUV ORQALI MEHNAT BOZORIGA TAYYORGARLIKNI OSHIRISH

Nurbuvayeva Nodiraxon Kenjaboy qizi, talaba, ADCHTI
Ilmiy to’garak rahbari: L.T.Jo’rayeva

Annotatsiya: ushbu maqolada bugungi kunda kasb-hunar ta’limi tizimini modernizatsiya qilishning ustuvor yo‘nalishlaridan biri bo‘lgan dual ta’lim yondashuvi va uning mehnat bozori barqarorligini ta’minlashdagi roli tahlil qilinadi. Tadqiqotda nazariy bilimlarning amaliyot bilan uzilishi muammosi ko‘rib chiqilib, ushbu bo‘shliqni to‘ldirishda ta’lim muassasasi va ishlab chiqarish korxonalari o‘rtasidagi strategik hamkorlik mexanizmlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: Dual ta’lim yondashuvi, kasb-hunar ta’limi, mehnat bozori, kadrlar raqobatbardoshligi, ishlab chiqarish amaliyoti, professional kompetentsiya.

Bugungi kunda jahon iqtisodiyotining jadal sur’atlar bilan rivojlanishi va texnologik transformatsiyalar mehnat bozorida mutaxassislarga qo‘yiladigan talablarni tubdan o‘zgartirmoqda. Zamonaviy mehnat bozoriga nafaqat nazariy bilimlarga ega, balki bevosita amaliy ko‘nikmalarni egallagan, o‘zgaruvchan texnologik jarayonlarga tez moslasha oladigan kadrlar suv va havodek zarur. Biroq, an’anaviy kasb-hunar ta’limi tizimida ko‘p hollarda o‘quv dasturlarining ishlab chiqarish real ehtiyojlaridan orqada qolishi kuzatilmoqda. Ushbu muammoni hal etishda dual ta’lim yondashuvi dunyo miqyosida eng samarali yechim sifatida e’tirof etilmoqda.

Dual ta’lim tizimi (lotincha *dualis* – ikkilik) — bu ta’limning shunday shaklidirki, unda nazariy qism ta’lim muassasasida, amaliy qism esa ish beruvchi korxona bazasida amalga oshiriladi. Bu shunchaki o‘quv amaliyoti emas, balki ta’lim va mehnat bozorining to‘liq integratsiyalashuvidir. Germaniya, Avstriya va Shveytsariya kabi davlatlarning iqtisodiy mo‘jizasi zamirida aynan mana shu tizim yotishi bugun hech kimga sir emas. Mazkur davlatlarda dual tizim tufayli yoshlar o‘rtasidagi ishsizlik darajasi minimal ko‘rsatkichlarni tashkil etadi.

O‘zbekiston Respublikasida ham so‘nggi yillarda professional ta’lim tizimini tubdan isloh qilish, kadrlar tayyorlash sifatini xalqaro standartlar darajasiga ko‘tarish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylandi. Prezidentimiz tomonidan professional ta’limni rivojlantirishga oid qabul qilingan farmon va qarorlar sohada dual ta’limni joriy etish uchun mustahkam huquqiy zamin yaratdi.

Ushbu maqolaning dolzarbligi shundaki, unda dual yondashuv orqali yoshlarning kasbiy tayyorgarligini oshirish, ta’lim muassasalari va xususiy sektor o‘rtasidagi "oltin ko‘prik"ni mustahkamlash hamda bitiruvchilarning bandligini ta’minlash mexanizmlari ilmiy-amaliy jihatdan tadqiq etiladi. Maqola davomida ushbu tizimning nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy barqarorlikni ta’minlashdagi ahamiyati atroflicha ko‘rib chiqiladi.

Dual ta’lim tizimining nazariy-kontseptual asoslari hamda uning mehnat bozori barqarorligini ta’minlashdagi roli uzoq yillardan buyon xalqaro va mahalliy tadqiqotchilar diqqat markazida bo‘lib kelmoqda. Ushbu sohaning fundamental asoslari Germaniya modelini tadqiq etgan S. Dietzen va H. Solga kabi olimlar tomonidan chuqur o‘rganilgan bo‘lib, ular o‘z izlanishlarida dual yondashuvni nafaqat ta’lim shakli, balki yoshlarning ijtimoiy-iqtisodiy moslashuvini ta’minlovchi strategik institut sifatida baholaydilar. Ularning fikricha, ish beruvchining ta’lim jarayoniga bevosita mas’ul etib belgilanishi "kadrlar tanqisligi" muammosini tizimli hal etadi. Shu bilan birga, A. Greinert o‘zining ilmiy ishlarida dual tizimni professional

sotsializatsiyaning eng yuqori bosqichi deb hisoblab, o‘quvchining real ish muhitida nafaqat texnik malaka, balki korporativ mas’uliyatni ham o‘zlashtirishini ilmiy jihatdan isbotlab bergan. Mahalliy darajada esa, U.N. Inoyatov va N.Sh. Turdiyeva kabi olimlar O‘zbekistonning professional ta’lim tizimini transformatsiya qilish sharoitida dual ta’limning milliy modelini yaratish, pedagogik va iqtisodiy omillarni uyg‘unlashtirish masalalariga urg‘u berganlar. Biroq, tahlillar shuni ko‘rsatadiki, aksariyat tadqiqotlar ko‘proq tizimning pedagogik jihatlariga qaratilgan bo‘lib, kichik va o‘rta biznes subyektlarini ushbu jarayonga jalb qilishning iqtisodiy motivatsiyasi va hududiy mehnat bozori bilan o‘zaro aloqasi masalalari hali ham keng ko‘lamli tahlillarni talab etmoqda.

Ushbu tadqiqotni amalga oshirishda tizimli yondashuv, qiyosiy-mantiqiy tahlil va prognozlashtirish metodlaridan kompleks tarzda foydalanildi. Tadqiqotning metodologik asosi sifatida Germaniya, Shveytsariya va Janubiy Koreya kabi davlatlarning muvaffaqiyatli dual ta’lim modellari O‘zbekistonning hozirgi iqtisodiy islohotlari kontekstida qiyosiy tahlil qilindi. Ma’lumotlarni to‘plash va qayta ishlash jarayonida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining professional ta’limga oid farmonlari, Vazirlar Mahkamasining qarorlari hamda Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligining so‘nggi yillardagi statistik ko‘rsatkichlari tahliliy süzgichdan o‘tkazildi. Tadqiqotda induksiya va deduksiya usullari qo‘llanilib, umumiy iqtisodiy tendensiyalardan xususiy tarmoqlar — sanoat, servis va qishloq xo‘jaligida dual ta’limni qo‘llashning o‘ziga xos xususiyatlari aniqlandi. Shuningdek, sifatli tahlil (qualitative analysis) metodi orqali amaldagi o‘quv dasturlari va korxonalarning kadrga bo‘lgan ehtiyoji o‘rtasidagi nomutanosibliklar o‘rganilib, tizimni takomillashtirishning metodik bosqichlari belgilab olindi. Mazkur metodologik yondashuv tadqiqot natijalarining ishonchliligi va amaliy ahamiyatga egaligini ta’minlashga xizmat qiladi, chunki u nafaqat nazariy xulosalarga, balki real iqtisodiy statistikaga va xalqaro me’yorlarga tayanadi.

Tadqiqot asosida tizimni yanada takomillashtirish bo‘yicha bir qator amaliy tavsiyalar ilgari suriladi. Birinchidan, dual ta’limda ishtirok etayotgan xususiy sektor vakillari uchun rag‘batlantiruvchi soliq imtiyozlari va subsidiyalash mexanizmlarini yanada soddalashtirish lozim, bu esa korxonalarning ta’lim jarayoniga sarmoya kiritish motivatsiyasini oshiradi. Ikkinchidan, ishlab chiqarish korxonalarida faoliyat yuritayotgan mentorlarning (ustozlarning) pedagogik malakasini oshirish va ularni moddiy rag‘batlantirish tizimini joriy etish orqali "usta-shogird" an’analarini zamonaviy shaklda rivojlantirish zarur. Uchinchidan, mehnat bozori prognozlaridan kelib chiqib, dual ta’lim yo‘nalishlarini har yili yangilab boruvchi raqamli monitoring platformasini yaratish maqsadga muvofiqdir. Xulosa qilib aytganda, dual yondashuvni keng joriy etish bu shunchaki ta’limiy islohot emas, balki mamlakatning inson kapitalini rivojlantirishga yo‘naltirilgan strategik investitsiyasidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining Qonuni. Ta’lim to‘g‘risida. O‘RQ-637-son. 2020-yil 23-sentyabr.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Professional ta’lim tizimini yanada takomillashtirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida. PF-5812-son. 2019-yil 6-sentyabr.

3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining Qarori. Professional ta’lim tizimida dual ta’limni tashkil etish chora-tadbirlari haqida. 163-son. 2021-yil 29-mart.

TEXNIKA YO‘NALISHIDA DUAL TA’LIM ASOSIDA AMALIY MASHG‘ULOTLARNI TASHKIL ETISH.

Soyibnazarova Kamolaxon, ADCHTI, talaba
Ilmiy rahbar: Jo’rayeva L.T

Anotatsiya: Mazkur maqolada texnika yo‘nalishida dual ta’lim asosida amaliy mashg‘ulotlarni tashkil etishning nazariy va amaliy jihatlari yoritilgan. Dual ta’lim modelining mohiyati, ta’lim muassasasi va ishlab chiqarish korxonasi o‘rtasidagi hamkorlik mexanizmi, mentorlik tizimi hamda baholash jarayonlari tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar. Dual ta’lim, texnika yo‘nalishi, amaliy mashg‘ulotlar, kasbiy kompetensiya, ishlab chiqarish korxonasi, mentorlik tizimi, nazariya va amaliyot integratsiyasi, mehnat bozori.

Bugungi globallashuv va sanoatning jadal rivojlanishi sharoitida texnika yo‘nalishidagi ta’lim tizimi oldida turgan asosiy vazifa mehnat bozori talablariga mos, yuqori malakali va amaliy ko‘nikmaga ega mutaxassislarni tayyorlashdir. An’anaviy ta’lim modelida nazariy bilimlar ustuvor bo‘lib, amaliy mashg‘ulotlar ko‘pincha laboratoriya yoki simulyatsiya sharoitida olib boriladi. Biroq ishlab chiqarish jarayonining murakkabligi, zamonaviy uskunalar va texnologiyalarning tez yangilanib borishi ta’lim tizimidan yangi yondashuvni talab etadi. Shu nuqtai nazardan, dual ta’lim modeli texnika yo‘nalishida samarali mexanizm sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Dual ta’lim - bu ta’lim muassasasi va ishlab chiqarish korxonasi o‘rtasidagi hamkorlik asosida tashkil etiladigan, nazariy va amaliy tayyorgarlikni integratsiyalovchi tizimdir. Mazkur model keng miqyosda Germany tajribasida shakllangan bo‘lib, bugungi kunda ko‘plab Yevropa davlatlari hamda Osiyo mamlakatlarida qo‘llanilmoqda. Germaniya tajribasida o‘quvchilar vaqtining muayyan qismi kasb-hunar maktabida, qolgan qismi esa korxonada o‘tadi.

Bu yondashuv yosh mutaxassisning kasbiy kompetensiyalarini real ish muhiti asosida shakllantirishga xizmat qiladi.Texnika yo‘nalishida dual ta’limni tashkil etishning birinchi bosqichi — ta’lim muassasasi va korxona o‘rtasida rasmiy hamkorlik shartnomasini tuzishdir. Ushbu shartnomada o‘quvchilarning amaliyot muddati, haftalik yuklamasi, xavfsizlik talablari, ishlab chiqarish intizomi, mentor tayinlash tartibi va baholash mezonlari aniq belgilanadi. Hamkorlik jarayoni strategik xarakterga ega bo‘lib, korxona o‘zining kelajakdagi kadrlar zaxirasini shakllantirishda bevosita ishtirok etadi. Ta’lim muassasasi esa o‘quv dasturlarini ishlab chiqarish ehtiyojlariga mos ravishda takomillashtiradi.

Ikkinchi bosqich ish joyida o‘qitishni tashkil etishdir. Odatda o‘quvchilar haftaning 3–4 kunini korxonada o‘tkazadilar. Bu jarayonda ular real texnik topshiriqlarni bajaradi, texnologik jarayonlarda ishtirok etadi, uskunalar bilan ishlashni o‘rganadi. Masalan, mexanika yo‘nalishidagi talaba detal ishlab chiqarish jarayonini bosqichma-bosqich kuzatadi va amalda bajaradi; elektrotexnika yo‘nalishidagi talaba elektr qurilmalarini montaj qilish va sozlash jarayonida qatnashadi. Bu jarayon nazariy bilimlarning mustahkamlanishiga va kasbiy kompetensiyalarning shakllanishiga xizmat qiladi.

Uchinchi muhim jihat mentorlik tizimidir. Korxonada tajribali mutaxassis o‘quvchiga biriktiriladi. Mentor o‘quvchining ish jarayoniga moslashuvi, texnika xavfsizligi qoidalariga rioya qilishi, uskunalardan to‘g‘ri foydalanishi va topshiriqlarni mustaqil bajarishi ustidan nazorat olib boradi. Mentorlik jarayoni shaxsiy yondashuv asosida olib boriladi, bu esa o‘quvchining individual salohiyatini rivojlantirishga imkon beradi. Shuningdek, mentor yosh mutaxassisda mehnat madaniyati, mas’uliyat va jamoada ishlash ko‘nikmalarini shakllantiradi.

To‘rtinchi bosqich baholash tizimini joriy etishdir. Dual ta’limda baholash ikki tomonlama amalga oshiriladi: ta’lim muassasasi nazariy bilimlarni baholasa, korxona amaliy ko‘nikmalarni baholaydi. Baholash mezonlari sifatida topshiriqlarni bajarish sifati, mustaqillik darajasi, vaqtni boshqarish, xavfsizlik qoidalariga rioya qilish va texnik muammolarni hal qilish qobiliyati olinadi. Bu yondashuv o‘quvchining real kasbiy tayyorgarlik darajasini aniqlash imkonini beradi.

Dual ta’lim tizimining texnika yo‘nalishidagi afzalliklari ko‘p qirrali. Birinchidan, o‘quvchilar o‘qish jarayonidayoq real ish tajribasiga ega bo‘ladilar. Bu ularning mehnat bozoriga tezroq moslashishiga yordam beradi. Ikkinchidan, zamonaviy texnologiyalar bilan ishlash imkoniyati o‘quvchilarning innovatsion fikrlashini rivojlantiradi. Uchinchidan, ish beruvchi korxona bitiruvchini ishga qabul qilishda uning kasbiy salohiyatini oldindan baholash imkoniga ega bo‘ladi. Natijada ishga joylashish darajasi oshadi.

Shu bilan birga, dual ta'limni samarali tashkil etish bir qator shart-sharoitlarni talab qiladi. Avvalo, o'quv dasturlari ishlab chiqarish talablari bilan uyg'unlashtirilishi zarur. O'quv rejalari muntazam ravishda yangilanib borilishi, zamonaviy texnologik jarayonlar inobatga olinishi kerak. Ikkinchidan, korxonada o'quvchilar uchun xavfsiz va mos ish muhiti yaratilishi lozim. Texnika yo'nalishida xavfsizlik qoidalariga qat'iy rioya qilish muhim ahamiyatga ega. Uchinchidan, mentorlar pedagogik tayyorgarlikka ham ega bo'lishi maqsadga muvofiq, chunki har bir tajribali mutaxassis ham samarali o'qituvchi bo'la olmaydi.

Dual ta'lim tizimi nafaqat kasbiy ko'nikmalarni, balki shaxsiy sifatlarni ham rivojlantiradi. O'quvchilarda mas'uliyat, intizom, muammoli vaziyatlarda tezkor qaror qabul qilish, jamoada ishlash kabi kompetensiyalar shakllanadi. Bu esa texnika sohasida faoliyat yurituvchi mutaxassis uchun zarur bo'lgan universal ko'nikmalardir.

Xulosa qilib aytganda, texnika yo'nalishida dual ta'lim asosida amaliy mashg'ulotlarni tashkil etish zamonaviy ta'lim tizimining muhim strategik yo'nalishidir. Nazariya va amaliyot integratsiyasi o'quvchilarda mustahkam kasbiy kompetensiyalarni shakllantiradi, ishlab chiqarish ehtiyojlariga mos kadrlarni tayyorlash imkonini beradi va ta'lim hamda sanoat o'rtasidagi uzviy hamkorlikni ta'minlaydi.Kelajakda ushbu modelni yanada takomillashtirish, raqamli texnologiyalar bilan boyitish va innovatsion yondashuvlar asosida rivojlantirish texnika sohasida raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlashning muhim omili bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi. Professional ta'lim tizimida dual ta'limni tashkil etish bo'yicha metodik tavsiyalar. – Toshkent, 2021.

2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Dual ta'lim tizimini joriy etish to'g'risida qaror. – Toshkent, 2020.

3. UNESCO. Revisiting Global Trends in TVET: Reflections on Theory and Practice. – Paris: UNESCO Publishing, 2015.

PROFESSIONAL VA KASB-HUNAR TA'LIMIDA DUAL TA'LIM MODELINI RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH MEXANIZMLARI

Abdunabiyeva Baxoroy Ikromjon qizi
Andijon davlat chet tillari instituti talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada professional va kasb-hunar ta'limi tizimida dual ta'lim modelini raqamli texnologiyalar asosida takomillashtirish mexanizmlari ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Dual ta'limning nazariya va ishlab chiqarish amaliyoti integratsiyasiga asoslangan mohiyati ochib beriladi hamda uni zamonaviy raqamli vositalar LMS platformalar, virtual laboratoriyalar, simulyatorlar va masofaviy monitoring tizimlari orqali samarali tashkil etish imkoniyatlari yoritiladi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, professional ta'lim, kasb-hunar ta'limi, raqamli texnologiyalar, LMS platforma, virtual laboratoriya..

So'nggi yillarda professional va kasb-hunar ta'limi tizimini modernizatsiya qilish, uni mehnat bozori talablariga moslashtirish hamda ta'lim sifatini oshirish masalalari davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. Global iqtisodiyotning raqamlashtirilishi, sanoatning innovatsion rivojlanishi va texnologik yangilanish jarayonlari malakali, amaliy ko'nikmalarga ega mutaxassislar tayyorlash zaruratini yanada kuchaytirmoqda. Shu nuqtai nazardan, dual ta'lim modeli professional ta'lim tizimini rivojlantirishning samarali mexanizmlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda.

Dual ta'lim bu ta'lim muassasasi va ishlab chiqarish korxonasi o'rtasidagi hamkorlikka asoslangan, nazariy bilimlar va amaliy ko'nikmalarni uyg'unlashtirishga yo'naltirilgan ta'lim shaklidir. Mazkur modelda o'quvchi bir vaqtning o'zida ta'lim muassasasida nazariy bilim oladi va ishlab chiqarish muhitida real amaliy faoliyatni bajaradi. Natijada kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish jarayoni yanada tizimli va samarali kechadi.

Shu sababli mazkur tadqiqotning maqsadi professional va kasb-hunar ta'limida dual ta'lim modelini raqamli texnologiyalar asosida takomillashtirish mexanizmlarini ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan asoslab berishdan iborat. Tadqiqot doirasida quyidagi vazifalar belgilandi:

dual ta'lim modelining nazariy asoslarini tahlil qilish;

raqamli texnologiyalarning dual ta'lim jarayonidagi o'rnini aniqlash;

nazariya va amaliyot integratsiyasini kuchaytiruvchi mexanizmlarni ishlab chiqish;

ta'lim sifati va kasbiy kompetensiyalarni baholashning raqamli usullarini taklif etish.

Mazkur tadqiqot professional ta'lim tizimini modernizatsiya qilish jarayonida dual ta'limni raqamlashtirish orqali samaradorlikni oshirishga qaratilganligi bilan dolzarb hisoblanadi.

Mazkur tadqiqotda kompleks yondashuv asosida nazariy va empirik tadqiqot metodlaridan foydalanildi. Birinchidan, ilmiy manbalarni tahlil qilish metodi qo'llanildi. Professional va kasb-hunar ta'limi, dual ta'lim modeli, kompetensiyaviy yondashuv hamda raqamli pedagogika sohasidagi ilmiy adabiyotlar, normativ-huquqiy hujjatlar va xalqaro tajribalar o'rganildi. Ushbu metod dual ta'limning konseptual asoslarini aniqlash va mavjud ilmiy qarashlarni tizimlashtirish imkonini berdi.

Ikkinchidan, qiyosiy-tahliliy metod asosida xorijiy davlatlarning (xususan, Germaniya, Janubiy Koreya va boshqa rivojlangan davlatlar) dual ta'lim tajribasi hamda milliy model o'rtasida solishtirma tahlil amalga oshirildi. Bu esa ilg'or tajribalarni milliy professional ta'lim tizimiga moslashtirish imkonini berdi.

Uchinchidan, tizimli yondashuv metodi qo'llanildi. Dual ta'lim jarayoni ta'lim muassasasi, ishlab chiqarish korxonasi, o'quvchi va raqamli platformalar o'rtasidagi o'zaro bog'liq elementlar tizimi sifatida ko'rib chiqildi. Mazkur yondashuv integratsion mexanizmlarni aniqlashda muhim ahamiyat kasb etdi.

Tadqiqotning metodologik asosi kompetensiyaviy yondashuv, raqamli pedagogika tamoyillari va integrativ ta'lim konsepsiyasiga tayanadi. Natijada dual ta'lim modelini raqamli texnologiyalar asosida takomillashtirishga doir ilmiy-amaliy xulosalar ishlab chiqildi.

Dual ta'lim tizimini raqamli texnologiyalar asosida takomillashtirish masalasi ilmiy hamjamiyatda keng muhokama qilinayotgan dolzarb yo'nalishlardan biridir. Ayrim tadqiqotchilar dual ta'limning asosiy ustunligi uning ishlab chiqarish bilan bevosita integratsiyasida deb hisoblaydilar. Biroq zamonaviy sharoitda faqat amaliyotning o'zi yetarli emasligi, balki raqamli kompetensiyalarni shakllantirish ham muhimligi ta'kidlanmoqda.

Raqamli transformatsiya jarayoni professional ta'lim mazmunini tubdan o'zgartirmoqda. Industry 4.0 sharoitida ishlab chiqarish jarayonlari avtomatlashtirilgan va raqamlashtirilgan tizimlarga asoslanadi. Shunday ekan, dual ta'lim modelida ham raqamli vositalar, sun'iy intellekt elementlari va simulyatsiya texnologiyalaridan foydalanish zarur bo'lib qolmoqda.

Biroq bu jarayonda ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan:

professional ta'lim muassasalarida texnik infratuzilmaning yetarli emasligi;

pedagog kadrlarning raqamli kompetensiyalar darajasi turlicha ekanligi;

ishlab chiqarish korxonalari bilan axborot almashinuvida yagona platformaning yo'qligi.

Shu bilan birga, raqamli vositalarni joriy etish dual ta'limning an'anaviy ustunliklarini susaytirmasligi lozim. Raqamli texnologiyalar real amaliyotni to'liq almashtirmasdan, uni to'ldiruvchi va samaradorligini oshiruvchi vosita sifatida xizmat qilishi kerak.

Mazkur tadqiqot professional va kasb-hunar ta'limi tizimida dual ta'lim modelini raqamli texnologiyalar asosida takomillashtirish mexanizmlarini ilmiy-nazariy hamda amaliy jihatdan asoslashga qaratildi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, dual ta'lim nazariya va ishlab chiqarish

amaliyoti integratsiyasiga asoslangan samarali model bo'lib, uni raqamli vositalar bilan boyitish ta'lim sifatini yanada oshirish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 6-sentabrdagi PF–5812-son Farmoni. Professional ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 7-avgustdagi 466-son Qarori. Professional ta'lim tizimini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida.
3. Abduqodirov A.A., Pardayev A.X. Kasb-hunar ta'limi pedagogikasi. – Toshkent: Fan, 2018. – 256 b.

EFFECTIVE METHODS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES

Abdukhamidova Umidakhon
Andijan State Institute of Foreign Languages

Abstract: this article discusses the currently widespread methodological methods and modern educational technologies used to effectively and conveniently teach foreign languages, namely English, and to improve students' comprehension skills. The role of dual education in professional and vocational training is examined with a focus on the integration of theory and practice, demonstrating that combining classroom instruction with workplace experience enhances students' professional skills and foreign language competence.

Key words: interective, task-based learning, practice language, knowledge, worldview, oral language, computer, smart board, creative skills, educational process.

The dual education model in the system of professional and vocational education is based on the close integration of theory and practice. In dual education, students acquire theoretical knowledge in educational institutions while simultaneously gaining practical experience in enterprises and organizations. This plays an important role in the development of their professional competencies.In particular, the dual approach is highly effective in teaching foreign languages, as students have the opportunity to use English as a real means of communication in production or service environments. As a result, the process of language learning becomes not artificial, but connected with real-life situations. This contributes to the consolidation of theoretical knowledge and the development of practical skills.

In the current era of globalization, English is becoming the most important means of communication in the fields of international communication, education, science and technology. Therefore, the issue of effective teaching of English is one of the urgent directions of the modern education system. The effectiveness of teaching English, first of all, directly depends on the professional skills of the teacher, as well as on the correct use of selected teaching methods, approaches and technologies. In recent years, there has been a shift from traditional grammar-centered approaches to interactive and communicative methods. In this regard, teaching forms that actively involve students and develop thinking, communication and creative skills are widely used. In particular, methods such as the communicative approach, task-based learning, and blended learning help students develop skills in using English in real-life situations. In addition, the integration of modern information technologies into the educational process the use of digital platforms, multimedia tools, and online resources is an important factor in increasing the effectiveness of the teaching process. The purpose of this study is to analyze the most effective methods and innovative approaches to teaching English and to identify the factors that contribute to achieving successful results in different educational environments Effective language teaching methods now incorporate a blend of traditional and modern techniques, supported by the integration of technology collaborative activities, and personalized learning experiences. As research in linguistics and pedagogy has progressed, educators have gained a

deeper understanding of how languages are learned, and this has led to the development of more effective teaching methods. This article explores some of the most widely recognized and effectivemethods forteaching foreign languages, emphasizing their role in fostering proficiency and fluency.

Task-Based Learning (TBL) is another effective approach that focuses on using tasks as the central unit of instruction. This method emphasizes the completion of meaningful tasks—such as planning a trip, solving a problem, or discussing a news article—as the primary vehicle for language learning. The idea behind TBL is that when learners complete tasks, they use language naturally and spontaneously, much like they would in real-life situations.In a typical TBL lesson, students first receive a task without explicit instruction about grammar or vocabulary. As they work on the task, they collaborate with peers, practice language skills and use context to help themsolve problems.Teachers provide support during the task phase and offer feedback afterward. This focus on authentic tasks encourages learners to apply their language skills in ways that are directly relevant to their personal, professional, and academic lives.

In this regard, the Strategy of Actions on the Five Priority Development Directions of the Republic of Uzbekistan in 2017–2021, in our nation increasing the quality and efficiency of the activities of higher education institutions based on the introduction of international standards for evaluating the quality of education and teaching, scientific stimulation of research and innovation activities, creation of efficient mechanisms for implementation of science.

Additionally, to improve the quality of personnel training, to establish the conditions for the training of qualified specialists in accordance with international standards, to allow each higher education institution forge close ties with the most prestigious scientific and educational institutions in the world, to foster students' creative abilities, to use effectively interactive techniques when working with young audiences, and to be able to provide them with qualified.

Improving the quality and effectiveness of education is achieved through the effective use of modern information and modern innovative technologies, which are selected in the course of education, that is the subject, selected taking into account the language learner's age, knowledge experience, and worldview.

The use of technological tools is useful in mastering the activities of English language learning, such as reading, writing, listening and speaking. For example, improving listening comprehension is unimaginable without the help of computers, smart boards and players. It is well known that the listening process is one of the most important aspects of language learning. This process requires students to pay attention simultaneously to the speaker's pronunciation, adherence to grammatical rules, vocabulary, and meaning. Using the latest technology to teach and learn a foreign language is one of the most convenient ways. One of the key factors in this process is the information and communication technology knowledge of the language teacher and language learner.

The Merry Riddles method presents a riddle to the listener. Listeners learn unfamiliar words and find answers to riddles. The quick answer method helps to increase the effectiveness of the lesson. The Chain Story method helps students develop oral language.

The "When Pictures Speak" method is also very useful and helps students develop oral language. For this, you should use images that are relevant to your topic. One of the most common methods used in the language teaching process is taking tests. The reason for its rapid spread is the convenience of this method, which allows you to check the language skills and abilities of language learners in a short period of time. In practice, it has been proven that tests are usually performed before and after the experiment. The importance of testing in confirming or disproving scientific hypotheses in experiments is enormous.

Testing is carried out using technical means or simply by applying printed materials. One of the next ancillary analytical research methods is chronometry. Timing is the amount of time you spend learning a language or mastering a particular language unit. It can be done in

different ways, depending on the research program. We can say that each innovative technology has its own characteristics and all these methods involve teacher-student cooperation and listeners' active involvement in the educational process. Students develop a strong interest and desire to learn the language, prepare their lessons carefully, and strive to see the results of their actions. This ensures that goals are achieved in the educational process.

In conclusion, effective methods of teaching foreign languages go beyond traditional grammar instruction. Modern techniques such as Communicative Language Teaching, Task-Based Learning, the use of technology, and immersive learning provide students with the tools to develop practical language skills that can be used in real-world situations. By fostering motivation, encouraging interaction, and utilizing contemporary technologies, educators can create engaging and dynamic learning environments that promote long-term language acquisition. As language learning continues to evolve with technological advancements and innovative methodologies, it is essential for both teachers and learners to embrace these changes and adapt to the needs of the globalized world.

References:

1. Decree of the President of the Republic of Uzbekistan. On the Strategy of Actions for further development of the Republic of Uzbekistan / Collection of legal documents of the Republic of Uzbekistan, 2017, No. 6, Article 70.

2. Jalolov J.J., Makhamova G.T., Mamadayupova V.Sh., L. Ismatova English language teaching technology. -Tashkent, 2010. - P. 96.

3. Tojiboeva D. Methodology of teaching special subjects. Study guide. – T.: "Science and technology", 2007

PROFESSIONAL VA KASB-HUNAR TA'LIMI TIZIMIDA DUAL TA'LIM: NAZARIYA VA AMALIYOT UYG'UNLIGI

Xalimjonova Sug`diyona Anvarjon qizi
Ilmiy rahbar: Iminova Shahnoza

Annotatsiya: mazkur tezisda professional va kasb-hunar ta'limi tizimida dual ta'lim modelining mazmun-mohiyati, nazariy bilimlar bilan amaliy ko'nikmalar uyg'unligini ta'minlashdagi ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, dual ta'limning mehnat bozori talablariga mos raqobatbardosh kadrlar tayyorlashdagi o'rni tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, kasb-hunar ta'limi, nazariya, amaliyot, kompetensiya, mehnat bozori

Bugungi kunda mehnat bozori talablarining tez o'zgarib borishi professional va kasb-hunar ta'limi tizimi oldiga amaliy ko'nikmalarga ega, raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlash vazifasini qo'ymoqda. Kuzatishimiz natijasida, ushbu jarayonda dual ta'lim modeli ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiluvchi muhim mexanizm sifatida namoyon bo'lmoqda.

Bizga ma'lumki, hozirgi globallashuv sharoitida professional va kasb-hunar ta'limining asosiy vazifasi — mehnat bozori talablariga mos, amaliy ko'nikmalarga ega raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlashdan iborat. Bunda dual ta'lim modeli ta'lim muassasasi va korxona jarayonlarini uyg'unlashtirgan holda nazariya va amaliyotning birlashuvini ta'minlaydi. Mazkur tezis dual ta'lim tizimida nazariy bilimlarni amaliy tayyorgarlik bilan integratsiyalashning samarali pedagogik mexanizmlarini yoritadi.

Dual ta'lim — bu ta'lim jarayonini ta'lim muassasasi va ishlab chiqarish korxonalari hamkorligida tashkil etishga asoslangan tizim bo'lib, unda o'quvchilar nazariy bilimlarni ta'lim muassasasida, amaliy mashg'ulotlarni esa bevosita ish joylarida egallaydilar. Mazkur yondashuv ta'lim oluvchilarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish va ularni real mehnat sharoitlariga moslashtirish imkonini beradi.

Professional va kasb-hunar ta'limida dual ta'limni joriy etish quyidagi afzalliklarni ta'minlaydi:

– o'quvchilarning amaliy tajribasi oshadi;

– nazariy bilimlarning mustahkamlanishi ta'minlanadi;

– bitiruvchilarning ishga joylashish ko'rsatkichlari yaxshilanadi;

– ish beruvchilar ehtiyojiga mos kadrlar tayyorlanadi.

Shu bilan birga, dual ta'lim tizimini samarali tashkil etish ta'lim muassasalari, ishlab chiqarish korxonalari va davlat organlari o'rtasidagi ijtimoiy hamkorlikni talab etadi. O'quv dasturlarining mehnat bozori ehtiyojlariga moslashtirilishi hamda pedagog kadrlarning kasbiy malakasini muntazam oshirib borish dual ta'limning muvaffaqiyatli joriy etilishida muhim omil hisoblanadi.

Bir qator olimlar e'tirof etishicha, dual ta'limda o'quv jarayonini samarali tashkil etish uchun quyidagi pedagogik mexanizmlar muhim deb hisoblanadi:

1. Integratsiyalashgan o'quv dasturlari nazariy bilimlar korxonalarda bajariladigan real amaliy vazifalar bilan bog'lanadi.

2. Mentorlik (murabbiylik) tizimi ishlab chiqarish korxonalarida tajribali mutaxassislar tomonidan talabalarni individual yo'riqlash.

3. Modulli o'qitish har bir modul aniq kasbiy kompetensiyani shakllantirishga qaratiladi.

4. Ishlab chiqarish muhitiga mos o'quv laboratoriyalari texnologik jarayonlarni simulyatsiya qilish orqali amaliyotga tayyorlash.

5. Hamkorlik shartnomalari ta'lim muassasasi va ish beruvchi o'rtasidagi o'zaro manfaatli hamkorlik o'quvchilarning real ish jarayoniga jalb etilishini ta'minlaydi.

Tadqiqotimiz natijasida, dual ta'limni joriy etishda — amaliyot bazalarining cheklanganligi, korxonalarda murabbiylar yetishmasligi, o'quv rejalari va ishlab chiqarish talablari o'rtasidagi farqlar kabi muammolar uchraydi. Ularni bartaraf etish uchun o'quv rejalari mehnat bozori monitoringi asosida yangilanib borilishi, korxonalar bilan uzoq muddatli hamkorlik memorandumlari tuzilishi, raqamli baholash tizimlari joriy etilishi lozim.

Xulosa o'rnida shuni aytishimiz joizki, dual ta'lim tizimida nazariya va amaliyotning uyg'unligi ta'lim sifatini oshiradi, o'quvchilarni raqobatbardosh kasbiy kompetensiyalar bilan ta'minlaydi hamda ishlab chiqarishning zamonaviy talablariga mos mutaxassislarni tayyorlashga xizmat qiladi. Pedagogik mexanizmlarning to'g'ri tanlanishi va ularni amaliyotga samarali tatbiq etish dual ta'lim samaradorligini sezilarli oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Abdurahmonov Q.X. Mehnat bozori va ta'lim tizimi integratsiyasi. – Toshkent: Fan nashriyoti, 2020. – 156 b.

2. Usmonov B.Sh. Kasb-hunar ta'limida innovatsion yondashuvlar. – Toshkent: O'qituvchi nashriyoti, 2021. – 184 b.

3. OECD. OECD Skills Strategy 2020. – Paris: OECD Publishing, 2020. – 120 p.

PROFESSIONAL VA KASB-HUNAR TA'LIM TIZIMIDA DUAL TA'LIM: NAZARIYA VA AMALIYOT UYG'UNLIGI

Ilmiy rahbar: Toshboyeva Barnoxon
Kozimova Mohiraxon, ADCHTI

Annotatsiya: ushbu maqolada professional va kasb-hunar ta'limi tizimida dual ta'lim modelining nazariy asoslar bilan bir qatorda uning amaliyotda qo'llanilish mexanizmlari atroflicha tahlil qilinadi. Bundan tashqari rivojlangan davlatlar qatoriga kiruvchi Germaniya tajribasi asosida dual ta'limning samaradorlik darajasi, mehnat bozori bilan integratsiyasi hamda yoshlar bandligi uchun ahamiyatli omillari o'rganiladi.

Kalit so‘zlar: dual ta’lim, professional ta’lim, kasb-hunar, mehnat bozori, malaka, amaliyot, kompetensiya.

Globallashuv jarayonlari va raqamli iqtisodiyot sharoitida mehnat bozorining talablari tubdan o‘zgarib bormoqda. Zamonaviy ishlab chiqarish jarayonlari yuqori malakali, amaliy ko‘nikmaga ega bo‘lgan mutaxassislarni talab qiladi. An’anaviy ta’lim tizimi esa ko‘pincha nazariy bilim berishga yo‘naltirilgan bo‘lib, amaliy tayyorgarlik yetarli darajada emasligi sababli bitiruvchilarning bandlik darajasi pasayib ketmoqda.Shu sababli dual ta’lim modeli hozirgi kunda juda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Dual ta’lim-bu o‘quv jaroyoning bir qismi ta’lim muassasasida, ikkinchi qismi esa ish o'rnida tashkil qilinadigan tizim. Ushbu model ilk marotaba keng miqyosda Germaniyada shakllanib, keyinchalik boshqa Yevropa davlatlarida ham joriy qilingan. Bugungi kunda yurtimizda ham professional ta’lim tizimini isloh qilish jarayonida dual ta’limni joriy etish ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida belgilanmoqda. Bu esa nazariya va amaliyot uyg‘unligini ta’minlash orqali mehnat bozoriga raqobatdosh va malakali kadrlarni yetkazib berish imkonini yaratadi.

1. Dual ta’limning nazariy asoslari

Dual ta’lim tizimi “o‘qish orqali ishlash” tamoyiliga asoslanadi. Mazkur modelda o‘quvchilar haftaning ma’lum kunlarida ta’lim muassasasida nazariy bilim oladilar, qolgan kunlari esa ishlab chiqarish korxonalarida amaliy tajriba orttiradilar.

Masalan, Germanyda dual ta’lim o‘quvchilarning qariyb 50–60 foizini qamrab oladi. Mamlakatda 300 dan ortiq kasb yo‘nalishlari dual tizim asosida o‘qitiladi. Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, Germaniyada yoshlar ishsizlik darajasi Yevropa Ittifoqidagi eng past ko‘rsatkichlardan biri (taxminan 5–7 %) hisoblanadi. Bu esa dual tizimning samaradorligini ko‘rsatadi.

Dual modelning asosiy afzalliklari:

1. Nazariy bilimlarning amaliyot bilan mustahkamlanishi
2. Mehnat bozoriga tez moslashuv
3. Korxonalar ehtiyojiga mos kadr tayyorlash
4. Bitiruvchilarning yuqori bandlik darajasi

2. Yevropa tajribasi

Shvetsariyada o‘quvchilarning 65–70 foizi kasb-hunar ta’limini tanlaydi va ularning aksariyati dual shaklda o‘qiydi. Shveysariya iqtisodiyoti yuqori samaradorligi va innovatsion salohiyati bilan ajralib turadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, dual ta’lim iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Avstriya ham dual ta’limni muvaffaqiyatli qo‘llayotgan davlatlardan biridir. Bu yerda davlat, ta’lim muassasasi va ish beruvchilar o‘rtasida mustahkam hamkorlik tizimi shakllangan.

3. O‘zbekistonda dual ta’lim tizimi

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda professional ta’lim tizimi tubdan isloh qilinmoqda. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi tomonidan dual ta’limni bosqichma-bosqich joriy etish choralari ko‘rilmoqda.

2020-yildan boshlab professional ta’lim muassasalarida yangi o‘quv dasturlari ishlab chiqildi. Bir qator texnikum va kollejlar yirik sanoat korxonalari bilan hamkorlik memorandumlarini imzoladi. Natijada talabalar o‘qish jarayonidayoq ishlab chiqarishda ishtirok etish imkoniyatiga ega bo‘ldilar.

Masalan: Qurilish, energetika, avtomobilsozlik yo‘nalishlarida dual guruhlar tashkil etildi

Ish beruvchilar o‘quv dasturlarini shakllantirishda bevosita ishtirok eta boshladi

Bitiruvchilarning ish bilan ta’minlanish darajasi sezilarli oshdi

4. Dual ta’limning iqtisodiy va ijtimoiy samaradorligi

Dual ta’lim tizimi quyidagi natijalarni beradi: Yoshlar bandligini oshiradi Ishsizlik darajasini kamaytiradi Korxonalar uchun tayyor mutaxassis yetkazib beradi

Ta’lim sifati va samaradorligini oshiradi

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, nazariya va amaliyot uyg‘unligi asosida ta’lim olgan talabalar mehnat bozorida 30–40 % tezroq moslashadi.

Dual ta’lim professional va kasb-hunar ta’limining zamonaviy va samarali modelidir. U nazariy bilim va amaliy ko‘nikmani uyg‘unlashtirgan holda malakali, raqobatbardosh kadrlar tayyorlash imkonini beradi. Yevropa tajribasi, xususan, Germaniya, Shveysariya va Avstriya misolida dual tizimning yuqori samaradorligi isbotlangan. O‘zbekistonda ham ushbu modelni keng joriy etish orqali yoshlar bandligini oshirish, iqtisodiyot tarmoqlarini malakali mutaxassislar bilan ta’minlash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Usmonov B.Sh. Kasb-hunar ta’limida innovatsion yondashuvlar. – Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti, 2021. – 184 b.
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Dual ta’lim tizimini joriy etish to‘g‘risida qaror. – Toshkent, 2020.
3. UNESCO. Revisiting Global Trends in TVET: Reflections on Theory and Practice. – Paris: UNESCO Publishing, 2015

PROFESSIONAL TA’LIMDA ONOMATOPOEIA NAZARIYASI VA UNING AMALIYOTDA QO‘LLANILISHI (INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARI MISOLIDA)

Andijon davlat chet tillari insituti
Gavxaroy Isroiljon qizi
Sadirdinova Dilnozaxon Kamoldin qizi
Andijon davlat chet tillari insituti talabasi

Annotatsiya: mazkur maqolada professional ta’lim tizimida onomatopoeia (taqlidiy so‘zlar) nazariyasining o‘rni hamda chet tilini o‘qitish metodikasida uning amaliy ahamiyati yoritiladi. Ingliz va o‘zbek tillaridagi taqlidiy birliklar qiyosiy tahlil qilinib, ularning fonetik, semantik va didaktik funksiyalari ko‘rsatib beriladi. O‘quv jarayonida talaffuz, eslab qolish va kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda onomatopoeialarning samaradorligi ilmiy manbalar asosida asoslanadi.

Kalit so‘zlar: onomatopoeia, taqlidiy so‘zlar, fonosemantika, talaffuz, kommunikativ kompetensiya, metodika, ingliz tili, o‘zbek tili.

Tilshunoslikda tovush va ma’no o‘rtasidagi bog‘liqlik masalasi fonosemantika doirasida o‘rganiladi. Onomatopoeia esa ushbu hodisaning eng qadimgi va tabiiy ko‘rinishi hisoblanadi. Chet tilini o‘qitish metodikasida bu birliklar talaffuzni shakllantirish va lug‘atni tez o‘zlashtirishda muhim didaktik vosita bo‘lib xizmat qiladi.

O‘quvchilar yangi tilni o‘rganishda abstrakt birliklarga nisbatan eshitish orqali idrok etiladigan birliklarni tezroq o‘zlashtiradi. Shu sababli taqlidiy so‘zlar kommunikativ metodikaning samarali komponenti hisoblanadi.

Professional ta'lim onomatopoeia nazariyasi va uning amaliyotda qo'llanilishi:

Onomatopoeia tilshunoslikda tovushlarga taqlid qilish asosida shakllangan leksik birliklar qiladi. U tilning fonetik va semantik qatlamlari o'ziga xos tabiiy bog'liqlikni namoyon etuvchi muhim lingvistik xususiyat sifatida qaraladi. Zamonaviy lingvistikada onomatopoeik birliklar milliy nutq elementi, balki kommunikativ kompetensiyani rivojlantiruvchi vosita sifatida ham talqin quvvat. Professional ta'lim tizimida ushbu hodisaning o'rganilishi til o'qitish jarayonini samarali tashkil etish, ishlab chiqarishni faollashtirish va ishlab chiqarishni rivojlantirishda muhim asos bo'lib xizmat qiladi.

Ilmiy manbalarga ko'ra, onomatopoeia fonosemantik xossaviy tovushlar va ma'no o'ziga xos motivatsiyalangan aloqani ifodalaydi. Bunday birliklar til tizimida tabiiylik va obrazlilikni

kuchaytiradi. Professional ta'lim jarayonida onomatopoeik so'zlardan jo'natish, talaffuz va nutqni idrok etish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. harakat, rivojlanish va o'rta bosqich chet tili ta'limida bu birliklar yangi leksikani tez o'zlashtirish, fonetik mashqlarni qiziqarli tashkil etish va kommunikativ muhitni samarali vosita qilish.

Zamonaviy psixolingvistik tovushlarga taqlid so'zlar inson xotirasida tezkor saqlanishini va ular orqali til materialini o'zlashtirish jarayonini osonlashtirishni ko'rish. Sababi, bunday birliklar orqali idrok paydo va vizual tasavvur bilan bog'lanadi. jismoniy o'quvchilar so'zning jismoniy ma'nosini, balki talaffuzini ham tez o'z tirish. Bu esa kommunikativ ishlab chiqarish asosida olib boriladigan chet tilini o'qitish metodikasida muhim kasb etadi.

Professional ta'limda onomatopoeianing amaliy qo'shimcha namoyon bir necha yo'nalishda bo'ladi: harakat, fonetik qurilmalarda tovushlarga taqlid so'zlardan yuklash.

Onomatopoeia nazariyasining lingvistik asoslari :

Otto Jespersen (1922, p. 396) o‘zining tadqiqotida til taraqqiyotining dastlabki bosqichida inson nutqi tabiat tovushlariga taqlid qilish orqali shakllanganini ta’kidlaydi. Ya’ni, inson ongida so‘z va uning ma’nosi o‘rtasida bevosita bog‘liqlik mavjud bo‘lgan, va bu bog‘liqlik dastlab **onomatopoeialarda** namoyon bo‘lgan. Keyinchalik esa inson tafakkurining murakkablashishi bilan abstrakt leksik birliklar (nom, tushunchalar) paydo bo‘lgan. Bu fikr fonosemantikaning asosiy g‘oyalaridan biridir — tovush va ma’no o‘rtasidagi tabiiy bog‘liqlik inson tilida kognitiv tayanch sifatida ishlaydi.

Ingliz tilidagi onomatopoeialar odatda qisqa va yopiq bo‘g‘inli shaklga ega. Masalan: *meow, bang, splash, tick-tock*. Bu so‘zlar akustik hodisani aniq aks ettiradi va talaffuz jihatidan soddaligi bilan ajralib turadi. O‘zbek tilida esa reduplikatsiya keng qo‘llaniladi. Masalan: *qars-qars, shalop-shalop, chiq-chiq*. Bu turkiy tillarga xos bo‘lib, talaffuz ritmini va emotsional rangini oshiradi.

Hayvon tovushlarini misol qilib oladigan bo‘lsak, ingliz tilidagi *meow* va o‘zbek tilidagi *miyov* fonetik jihatdan o‘xshash bo‘lsa-da, o‘zbek tilida cho‘ziq unli orqali emotsional rang kuchayadi. Tabiat tovushlarida ham shunday: ingliz tilidagi *crack* qisqa zarbani bildirsa, o‘zbek tilidagi *qirs* yoki *qars* tovush davomiyligini ham anglatadi. Shu bilan birga, ingliz tilida so‘zlar ko‘pincha qisqa, aniq va maksimal akustik aniqlik bilan ifodalanadi, o‘zbek tilida esa ritmik va reduplikatsion tuzilma ustun.

Bu farq metodik jihatdan muhim, chunki o‘quvchi yangi tilni o‘z ona tilidagi tovush modeli orqali anglaydi. Shuning uchun ingliz va o‘zbek onomatopoeialari o‘rtasidagi fonetik farqni o‘quvchilarga tushuntirish va qiyosiy mashqlar o‘tkazish tavsiya etiladi.

Galskova (2004, s.112) eshituvga asoslangan mashqlar nutq ko‘nikmalarini tez shakllantirishini ta’kidlaydi. Onomatopoeialar orqali o‘quvchi eshitish orqali so‘zlarni idrok etadi va talaffuzni mustahkamlaydi. Bu, ayniqsa, boshlang‘ich bosqichda juda samarali hisoblanadi.

Jalolov (2010, 84-bet) esa talaffuz apparatini moslashtirish uchun tabiiy tovushlarga taqlid qilish eng qulay mashq ekanligini bildiradi. Masalan, ingliz tilidagi interdental tovushlarni o‘rgatishda tick-tock kabi mashqlar foydalidir. Bu mashqlar so‘zlarni mexanik yodlash emas, balki artikulyatsion ko‘nikmalar orqali eslab qolishni ta’minlaydi.

Mahmudov (2018, 57-bet) real akustik modellarni qo‘llash orqali o‘quvchining artikulyatsion xatolarini kamaytirishini ko‘rsatadi. Onomatopoeialar aynan shunday modellar vazifasini bajaradi, chunki ular real hayotiy tovushlarni eshitish va takrorlashga asoslangan.

Amaliy mashg‘ulotlarda o‘qituvchi tovushni eshittiradi, o‘quvchi takrorlaydi va keyin dialogga qo‘llaydi. Masalan, hayvonot bog‘i mavzusida o‘quvchilar avval tovushlarni o‘rganadi, keyin gap tuzadi. Natijada so‘z mexanik yodlanmaydi, balki idrok orqali o‘zlashtiriladi.

Onomatopoeia professional ta’limda, ayniqsa chet tilini o‘qitishda tabiiy fonetik tayanch sifatida xizmat qiladi. Ingliz va o‘zbek tillari qiyosiy tahlili shuni ko‘rsatadiki, onomatopoeialar universallikka ega, ammo milliy fonetik xususiyatlar (reduplikatsiya, cho‘ziq unli) farq qiladi. Ularni o‘qitish jarayoniga kiritish talaffuz aniqligini oshiradi, lug‘atni tez o‘zlashtirishga yordam beradi va kommunikativ kompetensiyani rivojlantiradi. Shu tariqa, onomatopoeialar nafaqat

lingvistik hodisa, balki samarali pedagogik texnologiya sifatida chet tilini o'rgatishda keng qo'llanishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Jespersen O. *Language: Its Nature, Development and Origin*. London: George Allen & Unwin, 1922, p.396.
2. Crystal D. *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*. Cambridge University Press, 2002, p.250.
3. Stockwell P. *Cognitive Poetics: An Introduction*. Routledge, 2005, p.87.

KASB-HUNAR MAKTABLARIDA DUAL TA'LIMNI TASHKIL ETISH: IMKONIYATLARI VA AFZALLIKLARI

Andijon Davlat Chet tillar Instituti talabasi
G'ulomova Dilshodabonu Bobirjon qizi

Annotatsiya. Ushbu maqolada kasb-hunar maktablarida dual ta'lim tizimini tashkil etishning ahamiyati, asosiy tamoyillari va amaliyotda qo'llanishi haqida so'z yuritiladi. Dual ta'lim modeli o'quvchilarni nafaqat nazariy bilimlar bilan, balki amaliy ko'nikmalar bilan ham ta'minlaydi, bu esa ularni bozor talablari va ish beruvchilarning ehtiyojlariga yanada moslashuvchan qiladi.

Kalit so'zlar: Dual ta'lim tizimi, amaliy ko'nikma, nazariy ta'lim, ish beruvchilar bilan hamkorlik, kasbiy malaka, o'quv rejalar, texnologik infratuzilma, o'quvchi malakasi.

O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuniga muvofiq Vazirlar Mahkamasining "Professional ta'lim tizimida dual ta'limni tashkil etish chora-tadbirlari haqida"gi qaroriga asoslanib yoshlarning kasb va mutaxassisliklarni egallashga bo'lgan qiziqishlarini qo'llab-quvvatlash uchun keng imkoniyatlar yaratish, O'zbekiston respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi hamda Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligining 2021-2022-o'quv yilidan boshlab professional ta'lim tizimida dual ta'limni tashkil etish to'g'risidagi taklifiga rozilik berilgan. Shu bois kasb-hunar ta'limi tizimi kunda zamonaviy texnologiyalar va mehnat bozori talablariga javob beruvchi malakali kadrlarni tayyorlash uchun muhim ahamiyatga ega. Shu nuqtayi nazardan, dual ta'lim tizimini joriy etish, kasb-hunar maktablarida ta'lim jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish imkoniyatini beradi. Dual ta'lim tizimining ilmiy asoslari

Dual ta'lim tizimini nazariy bilimlar va amaliy ko'nikmalar integratsiya qilishga asoslangan. Ushbu tizim nemis ta'lim tizimidan kelib chiqqan bo'lib, u o'zining yuqori samaradorligi bilan tanilgan. Dual ta'lim modeli o'quvchilarning ta'lim jarayonida faolligini oshiradi, ularga olingan bilimlarni amalda qo'llash imkoniyatini beradi va shu orqali malakalarni mustahkamlaydi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, nazariya va amaliyotni birlashtirish orqali o'quvchilarning bilim olish jarayoni samaraliroq bo'ladi. Vygotskiy va Dewey kabi ta'lim nazariyotchilari o'quvchilarning amaliy tajriba orqali o'quv jarayonida ishtirok etishi, ularning rivojlanishi va o'zlashtirish darajasiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini takidlaganlar.

Dual ta'lim tizimi nima?

Dual ta'lim tizimi – bu nazariy bilimlar bilan amaliy ko'nikmalarni birlashtirgan holda ta'lim berishni nazarda tutuvchi modeldir. Ushbu tizimda o'quvchilar ta'lim jarayonining bir qismini maktabda, ikkinchi qismini esa ishlab chiqarish korxonalarida yoki tashkilotlarda o'tkazadilar. Bu usul o'quvchilarga nazariy bilimlarni amalda qo'llash, ishlab chiqarish jarayonlari bilan tanishish va haqiqiy ish sharoitlarida ishlashni o'rganish imkoniyatini taqdim etadi.

Dual ta'limning afzalliklari

1. Amaliy ko'nikmalarni shakllantirish: O'quvchilar dual ta'lim orqali nazariy bilimlarini amaliyot bilan birlashtirib, o'z sohalarida aniq ko'nikmalarni shakllantiradilar. Bu esa ular uchun kelajakda ishga joylashish imkoniyatlarini kengaytiradi.

2. Ish beruvchilar bilan aloqalar: Dual ta'lim tizimida o'quvchilar bevosita ish beruvchilar bilan aloqada bo'ladilar. Bu esa ularga nafaqat amaliyot o'tash, balki kelajakda shu korxona yoki tashkilotda ishlash imkoniyatini ham taqdim etadi.

3. Raqobatbardoshlikni oshirish: Dual ta'lim orqali malakali kadrlar tayyorlanadi, bu esa kasb-hunar maktablari bitiruvchilarini mehnat bozorida raqobatbardoshligini oshiradi.

4. Tezkor adaptatsiya: Ishlab chiqarish jarayonida ishtirok etish orqali o'quvchilar kelajakdagi ish sharoitlaridagi adaptatsiya jarayonlariga moslashadi, bu esa ularning ishga joylashish jarayonini osonlashtiradi.

Dual ta'lim tizimini muvaffaqiyatli joriy etish uchun bir qator bosqichlar va chora-tadbirlar amalga oshirilishi lozim:

Hamkorlik o'rnatish: Kasb-hunar maktablari ishlab chiqarish korxonalari, tashkilotlar va firmalar bilan hamkorlik aloqalarini o'rnatishlari lozim. Bu hamorlik o'quvchilarga amaliyot o'tash joylarini taqdim etishda muhim rol o'ynaydi.

O'quv rejasini ishlab chiqish: O'quv rejalari va dasturlari dual ta'lim tizimiga moslashtirilishi kerak. Bu jarayonda amaliyot va nazariy darslar o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash muhim ahamiyatga ega.

Murabbiylar tayyorlash: Dual ta'limda o'quvchilarga ishlab chiqarish jarayonida rahbarlik qiluvchi murabbiylar ham muhim rol o'ynaydi. Ular o'z sohalarida yuqori malakaga ega bo'lishlari va o'quvchilarga ko'maklashish uchun tayyor bo'lishlari kerak.

Amaliyot nazorati: O'quvchilarning amaliyoti muntazam ravishda nazorat qilinishi va baholanishi kerak. Bu ularning rivojlanishini kuzatib borish va kerak bo'lganda yo'nalish berish uchun muhimdir.

Xulosa qilib aytganda dual ta'lim tizimi kasb-hunar maktablari uchun ta'lim jarayonini yanada takomillashtirish va bitiruvchilarni mehnat bozorida raqobatbardosh qilishda muhim imkoniyatdir. Bu tizim o'quvchilarga amaliy ko'nikmalarni o'rgatadi, shu bilan birga ish beruvchilar bilan samarali aloqalarni o'rnatishda ham katta rol o'ynaydi. Shu sababli kasb-hunar maktablarida dual ta'limni tashkil etish nafaqat ta'lim tizimi uchun, balki butun jamiyat uchun ham katta foyda keltiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "The Dual System of Vocational Education and Training: A Model of Success?"- Eberhard Witte (2015)
2. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes" – Lev Vygotsky (1980)
3. "Dual System of Vocational Education and Training: Comparative Perspectives" – Alan Brown & Peter N. O'Connor (2014)

PROFESSIONAL VA KASB-HUNAR TA'LIMI TIZIMIDA DUAL TA'LIM: NAZARIYA VA AMALIYOT UYG'UNLIGI.

Maxmudova Nilufar Shermuhammedovna
Andijon davlat chet tillari instituti talabasi.
Boboyeva Vaziraxon Ergashbayevna,
Andijon davlat chet tillari instituti o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur tezisda professional va kasb-hunar ta'limi tizimida dual ta'lim modelini joriy etishning nazariy-metodologik asoslari hamda nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlashdagi strategik ahamiyati tadqiq etiladi. Tadqiqot doirasida dual

tizimning kadrlar tayyorlash sifatini oshirish, bitiruvchilarning mehnat bozori talablariga moslashuvchanligini ta'minlash va "ta'lim-ishlab chiqarish" klasterini shakllantirishdagi o'rni tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, professional ta'lim, nazariya va amaliyot sintezi, kasb-hunar ta'limi, kompetensiyaviy yondashuv, mehnat bozori, mentorlik, ta'lim klasteri.

Zamonaviy iqtisodiy munosabatlarning globallashuvi va texnologik jarayonlarning jadal modifikasiyalashuvi professional ta'lim tizimi oldiga sifat jihatidan yangi talablarni qo'ymoqda. Bugungi kunda mehnat bozori nafaqat fundamental nazariy bilimga ega mutaxassislarni, balki yuqori darajadagi amaliy kompetensiyalarga ega, zamonaviy ishlab chiqarish texnologiyalari bilan bevosita ishlash ko'nikmasiga ega bo'lgan kadrlarni talab etmoqda. Biroq, an'anaviy ta'lim tizimidagi "akademik og'ish" va o'quv jarayonining real ishlab chiqarishdan uzilib qolishi bitiruvchilarning mehnat bozoridagi raqobatbardoshligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shu nuqtai nazardan, professional va kasb-hunar ta'limida dual ta'lim modelini joriy etish nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlashning eng samarali strategik yechimi sifatida namoyon bo'lmoqda.

O'zbekiston Respublikasida professional ta'lim tizimini isloh qilishning ustuvor yo'nalishlaridan biri — bu ta'lim jarayonini ish beruvchilarning ehtiyojlariga to'liq moslashtirish va "ta'lim-fan-ishlab chiqarish" klasterini yaratishdir. Dual ta'lim tizimi o'zining gnoseologik mohiyatiga ko'ra, o'quvchining bir vaqtning o'zida ham nazariy bilim olishini, ham real ish joyida professional malaka shakllantirishini kafolatlaydi. Bu tizimda ishlab chiqarish korxonasi shunchaki amaliyot ob'ekti emas, balki ta'lim jarayonining teng huquqli sub'ekti va kadrlar buyurtmachisi sifatida ishtirok etadi.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi professional ta'lim muassasalari bitiruvchilarini tayyorlashda nazariy bilimlarni amaliy ko'nikmalar bilan sintez qilish mexanizmlarini takomillashtirish zarurati bilan belgilanadi. Tadqiqotning maqsadi — professional va kasb-hunar ta'limida dual yondashuvni tatbiq etishning metodologik asoslarini tahlil qilish hamda ushbu tizim orqali nazariya va amaliyot uzviyligini ta'minlashning innovatsion modellarini ishlab chiqishdan iborat. Ushbu yondashuvning muvaffaqiyatli joriy etilishi mamlakatimizda o'rta bo'g'in mutaxassislarini tayyorlash sifatini xalqaro standartlar darajasiga olib chiqishda muhim drayver bo'lib xizmat qiladi.

Professional ta'lim tizimida dual yondashuv — bu shunchaki o'qitish metodikasi emas, balki ta'lim sifatini ta'minlashning institutsional modeli hisoblanadi. Uning fundamental asosi nazariy bilimlarni akademik muhitda (kollej/texnikum) olish va amaliy ko'nikmalarni bevosita professional platformada (korxona) shakllantirishning parallel sinxronizatsiyasiga tayanadi. Gnoseologik nuqtai nazardan, ushbu jarayon o'quvchida "amaliy intellect"ni rivojlantiradi, ya'ni nazariy qonuniyatlar real ishlab chiqarish topshiriqlari orqali verifikatsiya qilinadi. Bu esa o'quv jarayonidagi "inert bilimlar" (ishlatilmaydigan nazariya) muammosini bartaraf etib, ta'limni funksional va natijador qiladi.

Professional va kasb-hunar ta'limida dual tizimning muvaffaqiyati mentorlik (nastavnichhestvo) institutiga bog'liq. Korxonada biriktirilgan tajribali mutaxassis (mentor) nafaqat texnik algoritmlarni o'rgatadi, balki o'quvchiga korporativ madaniyat, jamoaviy mas'uliyat va muammoli vaziyatlarda operativ qaror qabul qilish ko'nikmalarini (soft skills) ham singdiradi. Bu jarayon pedagogikada "vaziyatli ta'lim" (situated learning) deb atalib, o'quvchining professional muhitga erta moslashishini (inkulturatsiya) ta'minlaydi. Mentorlik tizimi orqali nazariya amaliyotning "tirik" qismiga aylanadi, bu esa bitiruvchining mehnat bozoridagi qiymatini keskin oshiradi.

Professional ta'lim muassasalari va ish beruvchilar o'rtasidagi integratsiya "ta'lim klasteri" tamoyili asosida quriladi. Ushbu hamkorlikning bir necha strategik afzalliklari mavjud:

Texnologik konvergentsiya: O‘quvchi ta’lim muassasasida mavjud bo‘lmagan, lekin ishlab chiqarishda qo‘llanilayotgan eng zamonaviy texnologiya va dastgohlarda ishlash imkoniga ega bo‘ladi.

Resurslarni optimallashtirish: Professional ta’lim muassasasi qimmatbaho laboratoriya bazasini yaratish xarajatlaridan ozod bo‘ladi, korxona esa o‘z talablariga mos kadrlarni qayta tayyorlash xarajatlarini (re-training costs) minimallashtiradi. Kasbiy kompetensiyalarning unifikatsiyasi: O‘quv rejalari va dasturlari ish beruvchining real ehtiyojlari asosida modifikatsiya qilinadi, bu esa ta’lim va amaliyot o‘rtasidagi tafovutni (skills gap) yo‘qotadi.

O‘zbekiston sharoitida ushbu tizimni professional ta’limga to‘liq tatbiq etish uchun normativ-huquqiy va iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirish lozim. Xususan, o‘quvchilarning korxonadagi mehnatiga haq to‘lash tizimi, sug‘urta masalalari va korxonalarga beriladigan soliq preferensiyalari dual ta’limning barqarorligini ta’minlovchi drayverlar hisoblanadi. Professional ta’lim muassasalarining akademik mustaqilligini oshirish, ularga ish beruvchilar bilan birgalikda moslashuvchan o‘quv modullarini yaratish imkonini berish — nazariya va amaliyot uyg‘unligining huquqiy kafolatidir.

Hozirgi "Sanoat 4.0" davrida professional ta’limda dual tizim raqamli kompetensiyalarni o‘zlashtirishning yagona yo‘li bo‘lib qolmoqda. Avtomatlashtirilgan tizimlar, masofaviy boshqaruv va sun’iy intellekt elementlari qo‘llaniladigan korxonalarda dual ta’lim asosida tahsil olayotgan o‘quvchilar nazariyani raqamli amaliyot bilan sinxronlashtiradilar. Bu jarayon professional ta’limda "Smart-VET" (aqlli kasbiy ta’lim) konsepsiyasini shakllantirishga xizmat qiladi.

Xulosa o‘rnida shuni aytish lozimki, professional va kasb-hunar ta’limida dual tizim — bu davlat, ta’lim va biznesning strategik ittifoqidir. Ushbu model orqali tayyorlanayotgan kadrlar nafaqat diplom egasi, balki zamonaviy iqtisodiyotning texnologik drayverlari sifatida shakllanadi. Nazariya va amaliyotning bunday sintezi mamlakatning intellektual salohiyatini oshirish va iqtisodiy barqarorlikni ta’minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-60-son Farmoni. "2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida". – Toshkent, 2022-yil 28-yanvar.
2. Rauner, F. & Maclean, R. Handbook of Technical and Vocational Education and Training Research. – Springer Science & Business Media, 2008.
3. Deissinger, T. The German dual system: expectations, realities and adaptations. – Higher Education, Skills and Work-Based Learning, 2015.

FAUNA AND FLORA: ECOLOGICAL THINKING AND METHODOLOGICAL APPROACHES IN EDUCATION

Abdujabborova B .F
Student of Andijan State Institute of Foreign Languages
Scientific supervisor: Anorboyeva.M.S

Annotation: This thesis article examines the scientific and ecological essence of the topic “Fauna and Flora,” analyzes environmental reforms implemented in the Republic of Uzbekistan after gaining independence, and explores effective methodological approaches for teaching this topic in higher educational institutions (within the EAFL context) and preschool education.
Keywords: fauna, flora, environmental education, Uzbekistan, EAFL, preschool education, sustainable development, methodology

The concepts of fauna and flora represent the totality of animal and plant life within a specific region or ecosystem. These components form the foundation of biodiversity and

ecological stability. The topic extends beyond biology, encompassing environmental ethics, sustainable development, and civic responsibility.

In modern education systems, especially within language-oriented institutions, environmental topics serve not only as scientific content but also as tools for interdisciplinary competence formation.

Environmental Reforms in Uzbekistan After Independence

Following independence in 1991, environmental protection became a state-level priority in the Republic of Uzbekistan. Several institutional and legislative reforms were implemented: Adoption of the Law "On Nature Protection" (1992). Publication and revision of the national Red Book. Establishment of the to coordinate environmental policy and monitoring. Strengthening protection regimes in areas such as and. Large-scale afforestation projects in the Aral Sea region.

These measures demonstrate structural progress. However, ecological culture among citizens requires deeper educational reinforcement. Legislative frameworks alone are insufficient without systematic environmental education. Methodological Approaches to Teaching "Fauna and Flora"

Several influential scholars have shaped environmental and experiential education theory:

Emphasized experiential learning and interaction with real environments. Advocated naturalistic exploration in early childhood education. Highlighted the importance of social interaction and scaffolding in cognitive development. Their conclusions converge on one principle: ecological knowledge must be constructed through experience, collaboration, and contextual engagement rather than passive memorization. In higher educational institutions, especially within EAFL programs (English as an Additional Foreign Language), the CLIL (Content and Language Integrated Learning) approach is particularly effective. It integrates subject knowledge with language acquisition.

Proposed Innovative Teaching Model An integrative four-stage methodological model is proposed:

Stage 1: Visual-Emotional Engagement

Use of images, documentaries, and local biodiversity examples to stimulate curiosity.

Stage 2: Inquiry-Based Exploration Students investigate a specific local species (plant or animal) and analyze ecological functions. Stage 3: Language Integration (EAFL Context)

Terminology acquisition Academic discussion and debate Mini research presentations

Stage 4: Practical Environmental Project Tree planting initiatives

Biodiversity mapping projects Community ecological campaigns This structure ensures cognitive, emotional, and practical engagement simultaneously.

In conclusion the topic "Fauna and Flora" must not remain confined to biological classification. It serves as a foundation for ecological literacy, sustainable thinking, and responsible citizenship.

Uzbekistan's post-independence environmental reforms illustrate institutional commitment. However, long-term ecological sustainability depends on educational methodology.

The following strategic recommendations are proposed: Introduce mandatory ecological modules in EAFL curricula. Implement structured nature-interaction weeks in preschool institutions.

Develop digital biodiversity mapping platforms for regional education. Include ecological project defense as an assessment criterion in higher education. Rather than rejecting existing pedagogical theories, the proposed model synthesizes them into a structured, practice-oriented framework.

References:

1. Dewey, J. Experience and Education. New York, 1938.
2. Montessori, M. The Absorbent Mind. London, 1949.
3. Vygotsky, L. Thought and Language. Moscow, 1934.

KASBIY KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISHDA NAZARIY TAYYORGARLIK VA ISHLAB CHIQARISH AMALIYOTINING O‘ZARO BOG‘LIQLIGI

Aspiyayeva Xamidaxonposhsho Abrorxon qizi
Andijon davlat chet tillari instituti talabasi
Shahnozabegim Iminova Bahodirovna
Andijon davlat chet tillari instituti dotsent

Annotatsiya: Mazkur maqolada professional ta’lim tizimida nazariya va amaliyot uyg‘unligining ahamiyati, ularning o‘zaro bog‘liqligi hamda zamonaviy ta’lim jarayonida qo‘llanilayotgan innovatsion yondashuvlar tahlil qilinadi. Nazariy bilimlarni amaliy ko‘nikmalar bilan mustahkamlash orqali raqobatbardosh, mustaqil fikrlaydigan va mehnat bozoriga tayyor mutaxassislarni tayyorlash masalalari yoritiladi.

Kalit so‘zlar: Professional ta’lim, nazariya, amaliyot, kompetensiya, dual ta’lim, integratsiya, innovatsion yondashuv, mehnat bozori.

Professional ta’lim tizimi jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy globallashuv sharoitida mehnat bozori yuqori malakali, nazariy bilimga ega va amaliy ko‘nikmalari shakllangan mutaxassislarni talab etadi. Shu bois professional ta’limda nazariya va amaliyot uyg‘unligini ta’minlash dolzarb masalalardan biridir.

Nazariya — bu ilmiy tushunchalar, qonuniyatlar va prinsiplar tizimi bo‘lib, kasbiy faoliyatning ilmiy asosini tashkil etadi. Amaliyot esa ushbu bilimlarni real ishlab chiqarish yoki kasbiy muhitda qo‘llash jarayonidir. Ularning o‘zaro bog‘liqligi ta’lim samaradorligini belgilaydi.

1. Nazariya va amaliyotning o‘zaro bog‘liqligi.

Ta’lim jarayonida nazariy bilimlar talabaning tafakkurini rivojlantiradi, kasb mohiyatini anglashga yordam beradi. Biroq nazariya amaliyot bilan mustahkamlanmasa, bilim yuzaki va samarasiz bo‘lib qoladi.

Masalan, pedagogika sohasida o‘qituvchi metodik nazariyalarni bilishi bilan birga, ularni dars jarayonida qo‘llay olishi zarur. Tibbiyot sohasida esa nazariy anatomiya bilimlari klinik amaliyot bilan boyitiladi.

2. Kompetensiyaviy yondashuv.

Bugungi kunda professional ta’limda kompetensiyaviy yondashuv keng qo‘llanilmoqda. Bu yondashuv bilim, ko‘nikma va malakalarni bir butun tizim sifatida shakllantirishni nazarda tutadi. Kompetensiya — bu shaxsning ma’lum bir faoliyatni muvaffaqiyatli bajarish qobiliyatidir.Kompetensiyaviy model nazariya va amaliyotni uyg‘unlashtirishga xizmat qiladi, chunki u faqat bilimni emas, balki uni qo‘llash qobiliyatini ham talab qiladi.

3.Dual ta’lim.

Dual ta’lim tizimi nazariya va amaliyot integratsiyasining samarali shakllaridan biridir. Ushbu tizim dastlab Germanyda shakllangan bo‘lib, unda ta’lim muassasasi va ishlab chiqarish korxonasi o‘zaro hamkorlikda faoliyat yuritadi. Talaba vaqtining bir qismini o‘quv yurtida nazariy bilim olishga, qolgan qismini esa korxonada amaliy tajriba orttirishga sarflaydi.

Bugungi kunda dual ta’lim modeli Uzbekistanda ham joriy etilmoqda va professional ta’lim sifatini oshirishga xizmat qilmoqda.

4.Innovatsion pedagogik texnologiyalar.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi nazariya va amaliyot uyg‘unligini ta’minlashda yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Masalan, virtual laboratoriyalar, simulyatsiyalar va masofaviy ta’lim platformalari nazariy bilimlarni amaliy mashg‘ulotlar bilan boyitadi.

Bunday yondashuv talabalarni mustaqil fikrlashga, muammoli vaziyatlarni hal etishga va real ish jarayoniga moslashishga o‘rgatadi.

Xulosa qilib aytganda professional ta'limda nazariya va amaliyot uyg'unligi — zamonaviy ta'lim tizimining asosiy talablaridan biridir. Nazariy bilimlar amaliy tajriba bilan mustahkamlangandagina samarali natija beradi. Kompetensiyaviy yondashuv, dual ta'lim tizimi va innovatsion pedagogik texnologiyalar nazariya va amaliyot integratsiyasini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Shunday ekan, professional ta'lim muassasalari o'quv dasturlarini ishlab chiqishda ishlab chiqarish bilan hamkorlikni kuchaytirishi, talabalarni real kasbiy faoliyatga tayyorlashga yo'naltirilgan metodlarni keng qo'llashi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:
1. John Dewey. Experience and Education. New York: Macmillan, 1938.
2. David Kolb. Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. Prentice Hall, 1984.
3. UNESCO. Technical and Vocational Education and Training (TVET) Strategy. Paris, 2016.

O'ZBEKISTONDA DUAL TA'LIM MODELINI JORIY ETISH: NAZARIY ASOSLAR, AMALIY MEXANIZMLAR VA STRATEGIK ISTIQBOLLAR

Latifova Nurshoda Dilmurod qizi
Andijon davlat chet tillari instituti talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekistonda dual ta'lim modelini joriy etishning nazariy asoslari, xorijiy tajriba tahlili, milliy ta'lim tizimidagi amaliy mexanizmlar hamda istiqbolli rivojlanish yo'nalishlari yoritiladi. Ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasining iqtisodiy hamda pedagogik samaradorligi ilmiy nuqtai nazardan asoslanadi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, kasbiy kompetensiya, nazariya va amaliyot integratsiyasi, innovatsion pedagogika, mehnat bozori, ta'lim sifati.

XXI asr boshlaridan boshlab global iqtisodiy makonda yuz berayotgan transformatsion jarayonlar ta'lim tizimiga nisbatan yangi talablarni shakllantirdi. Raqamli texnologiyalar rivoji, ishlab chiqarish jarayonlarining avtomatlashtirilishi, sun'iy intellekt asosidagi boshqaruv tizimlarining kengayishi mehnat bozorining sifat ko'rsatkichlarini tubdan o'zgartirmoqda. Endilikda ish beruvchilar nafaqat nazariy bilimga ega, balki amaliy ko'nikmalarga, muammoli vaziyatlarda tezkor qaror qabul qilish salohiyatiga va kasbiy moslashuvchanlikka ega mutaxassislarni talab qilmoqda. An'anaviy ta'lim modeli esa ko'p hollarda nazariy bilimlarni uzatishga yo'naltirilgan bo'lib, real ishlab chiqarish jarayonlari bilan yetarli darajada integratsiyalashmagan. Natijada, bitiruvchilarning ma'lum qismi mehnat bozoriga kirishda qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Bu holat yoshlar ishsizligi, kadrlar malakasining ishlab chiqarish talablariga mos kelmasligi kabi muammolarni yuzaga keltirmoqda. Shu sharoitda dual ta'lim modeli zamonaviy ta'lim siyosatining strategik yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Dual ta'lim nazariya va amaliyotning uzviy birligini ta'minlashga qaratilgan tizim bo'lib, unda ta'lim jarayoni o'quv muassasasi va ishlab chiqarish korxonasida parallel ravishda amalga oshiriladi. Mazkur model talabaning kasbiy shakllanish jarayonini tezlashtirish, uning real mehnat muhiti bilan bevosita tanishishini ta'minlash va kasbiy kompetensiyalarini chuqurlashtirishga xizmat qiladi. O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, inson kapitalini rivojlantirish va iqtisodiy raqobatbardoshlikni oshirish maqsadida dual ta'lim elementlarini joriy etish bo'yicha bosqichma-bosqich islohotlar amalga oshirilmoqda. Biroq ushbu modelni samarali joriy etish uchun uning nazariy asoslari, xorijiy tajribasi, amaliy mexanizmlari va mavjud muammolarini chuqur ilmiy tahlil qilish zarur. Mazkur maqolaning maqsadi – O'zbekistonda dual ta'lim modelini joriy etishning nazariy va amaliy jihatlarini kompleks tahlil qilish hamda uning rivojlanish istiqbollari bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Dual ta'lim modelining shakllanishi va nazariy asoslari

Dual ta'lim tizimi tarixan Germaniya tajribasida shakllangan bo'lib, bugungi kunda u mamlakat iqtisodiy muvaffaqiyatining muhim omillaridan biri sifatida qaraladi. Tadqiqotchilar ta'kidlashicha, Germaniyada yoshlarning qariyb yarmi kasbiy ta'limni dual tizim asosida oladi va ularning aksariyati o'qishni tugatgach ish bilan ta'minlanadi (Euler, 2013). Dual modelning metodologik asoslari konstruktivizm va kompetensiyaviy yondashuvga tayanadi. Konstruktivizmga ko'ra, bilim shaxs tomonidan faoliyat jarayonida shakllanadi. Demak, real ishlab chiqarish muhitida olingan tajriba nazariy bilimni mustahkamlaydi va uni chuqurroq o'zlashtirishga yordam beradi. Kompetensiyaviy yondashuv esa natijaviylikni, ya'ni bilimdan foydalanish qobiliyatini ustuvor deb hisoblaydi. Dual ta'lim modelining asosiy xususiyati – ta'lim jarayonida ish beruvchilarning bevosita ishtirokidir. Bu esa o'quv dasturlarini mehnat bozori talablariga moslashtirish imkonini beradi. Shuningdek, o'quvchi yoki talaba amaliyot davomida real mas'uliyatni his qiladi, bu esa kasbiy identifikatsiyani shakllantiradi.

O'zbekistonda dual ta'limni joriy etishning huquqiy va institutsional asoslari

O'zbekistonda professional ta'lim tizimini isloh qilish doirasida dual elementlarni joriy etish bo'yicha qator normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilindi. Professional ta'lim tizimining yangi modeli ishlab chiqilib, unda amaliy mashg'ulotlar ulushi sezilarli darajada oshirildi. Ta'lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari o'rtasida hamkorlik shartnomalari tuzish amaliyoti kengaymoqda. Biroq tizimni to'liq dual modelga o'tkazish jarayonida muayyan institutsional to'siqlar mavjud. Jumladan, barcha korxonalar ham ta'lim jarayonida muntazam ishtirok etishga tayyor emas. Ayrim hollarda amaliyot formallikka aylanib qolmoqda. Shuningdek, korxonalardagi mentorlarning pedagogik tayyorgarligi yetarli darajada emas. Shu bois dual ta'limni samarali joriy etish uchun uch tomonlama sheriklik mexanizmini kuchaytirish zarur: davlat - normativ va moliyaviy qo'llab-quvvatlovchi; ta'lim muassasasi - metodik va nazariy tayyorgarlikni ta'minlovchi; ish beruvchi - real amaliy maydonni yaratuvchi subyekt sifatida.

Oliy ta'lim muassasalarida dual tizimni joriy etish jarayonida qator muammolar yuzaga kelishi mumkin. Birinchidan, ko'plab korxonalar oliy ta'lim jarayonida muntazam ishtirok etish uchun yetarli infratuzilmaga ega emas. Ikkinchidan, o'quv jarayonini ishlab chiqarish jadvali bilan muvofiqlashtirish tashkiliy jihatdan murakkab hisoblanadi. Uchinchidan, baholash mezonlarini yagona standart asosida belgilash masalasi dolzarbdir. Bundan tashqari, ayrim professor-o'qituvchilar an'anaviy ma'ruza modelidan voz kechishga tayyor emasligi ham innovatsion modelni joriy etishda to'siq bo'lishi mumkin. Shu sababli pedagoglarning kasbiy rivojlanish dasturlarini kuchaytirish muhimdir.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida ta'lim jarayonining o'zi ham transformatsiyaga uchramoqda. Masofaviy monitoring, elektron portfoliolar, amaliyot jarayonini onlayn baholash tizimlari dual ta'lim samaradorligini oshirishi mumkin. Oliy ta'lim muassasalarida dual tizimni joriy etishda quyidagi raqamli mexanizmlarni qo'llash maqsadga muvofiq:

- talabaning amaliy faoliyatini elektron kuzatish platformalari;
- ish beruvchilar tomonidan onlayn baholash tizimi;
- real loyihalar asosida kredit berish mexanizmi;
- sun'iy intellekt asosida kompetensiyalarni tahlil qilish.

Bu yondashuv nafaqat shaffoflikni ta'minlaydi, balki tizimning samaradorligini ham oshiradi.

Dual ta'limni moliyalashtirish modellari

Oliy ta'lim tizimida dual ta'lim modelini joriy etish O'zbekistonning uzoq muddatli taraqqiyot strategiyasi bilan uzviy bog'liqdir. Zamonaviy iqtisodiyot sharoitida inson kapitali asosiy resursga aylanmoqda. Dual model aynan shu kapitalni sifat jihatidan rivojlantirishga xizmat qiladi. Nazariya va amaliyot integratsiyasi asosida shakllangan ta'lim tizimi nafaqat kasbiy kompetensiyalarni rivojlantiradi, balki yoshlarning ijtimoiy faolligini, mas'uliyat hissini va innovatsion fikrlash salohiyatini ham oshiradi. Biroq modelning muvaffaqiyati uni joriy etish mexanizmlarining puxtaligiga, institutsional hamkorlikning barqarorligiga va davlat siyosatining izchilligiga bog'liq.

Shunday ekan, dual ta'limni rivojlantirish – bu alohida loyiha emas, balki ta'lim tizimini strategik transformatsiya qilish jarayonidir. U orqali O'zbekiston oliy ta'lim tizimi xalqaro standartlarga yaqinlashadi va global mehnat bozorida raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlash imkoniyatiga ega bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Busemeyer, M. R., & Trampusch, C. (2012). The political economy of collective skill formation: The growth of apprenticeship systems in the modern world. Oxford University Press.
2. Deissinger, T. (2015). The German dual vocational education and training system as 'good practice'? Local Economy, 30(5), 557–567. https://doi.org/10.1177/0269094215589311
3. Euler, D. (2013). Germany's dual vocational training system: A model for other countries? Bertelsmann Stiftung.

PROFESSIONAL VA KASB-HUNAR TA'LIMI TIZIMIDA DUAL TA'LIM: NAZARIYA VA AMALIYOT UYG'UNLIGI

Andijon davlat chet tillari instituti talabasi
K.Mavlonbekova

Ilmiy rahbar: Andijon davlat chet tillari instituti F.f.f.d. v.b.dotsent M.Alimova

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada professional va kasb-hunar ta'limi tizimida dual ta'lim modelining nazariy asoslari, shakllanish jarayoni, rivojlanish bosqichlari hamda zamonaviy ta'lim tizimidagi o'rni keng qamrovda tahlil etilgan. Dual ta'lim nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlash orqali talabalarni mehnat bozori talablariga mos, raqobatbardosh, yuqori malakali mutaxassislar sifatida tayyorlashga xizmat qiluvchi samarali model sifatida asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, professional ta'lim, kasb-hunar ta'limi, nazariya va amaliyot uyg'unligi, kompetensiyaviy yondashuv, mehnat bozori, pedagogik innovatsiya, ikkinchi til, sertifikatlash tizimi, arab tili, lingvistik kompetensiya, kasbiy rivojlanish.

Zamonaviy jamiyat taraqqiyoti ta'lim tizimiga tubdan yangicha yondashuvni talab etmoqda. Iqtisodiy islohotlar, ishlab chiqarishning modernizatsiyalashuvi, raqamli texnologiyalar va sun'iy intellektning jadal rivojlanishi natijasida mehnat bozori sifat jihatidan yangi talablarga ega bo'ldi. Endilikda mutaxassis nafaqat o'z sohasining nazariy asoslarini bilishi, balki real ish jarayonida mustaqil faoliyat yurita olishi, muammolarni tezkor hal qilishi va jamoada samarali ishlay olishi zarur. Professional va kasb-hunar ta'limi tizimi ushbu ehtiyojlarni qondiruvchi asosiy mexanizmlardan biri hisoblanadi. Biroq an'anaviy ta'lim modelida nazariya ustuvor bo'lib, amaliyot yetarli darajada integratsiyalashmagan. Natijada bitiruvchilar ish faoliyatini boshlash jarayonida moslashuv davrini boshdan kechiradi, ba'zan esa malaka yetishmovchiligi kuzatiladi. Mazkur muammoni hal etishning samarali usullaridan biri dual ta'lim modelini keng joriy etishdir.

Dual ta'lim tizimi ta'lim va ishlab chiqarish jarayonini birlashtiradi. Talaba o'qish davomida nazariy bilim olishi bilan birga korxona yoki tashkilotda amaliy faoliyat olib boradi. Bu esa bilim va ko'nikmaning uyg'unlashuviga olib keladi. Dual ta'limning nazariy-metodologik asoslari Dual ta'lim modeli kompetensiyaviy yondashuvga asoslanadi. Kompetensiya – bu bilim, ko'nikma, malaka va shaxsiy sifatlarning uyg'unlashgan majmuasidir. Zamonaviy ta'limning maqsadi aynan shunday kompleks kompetensiyani shakllantirishdan iborat.

Dual ta'limning asosiy metodologik tamoyillari quyidagilardir:

1. Integratsiya tamoyili – ta'lim va ishlab chiqarish jarayonining uzviy bog'liqligi.
2. Amaliy yo'naltirilganlik – olingan bilimni real sharoitda qo'llash imkoniyati.
3. Hamkorlik tamoyili – ta'lim muassasasi va ish beruvchi o'rtasidagi barqaror aloqa.

4. Moslashuvchanlik – o‘quv dasturlarini mehnat bozori talablariga moslashtirish.

Bu tamoyillar asosida tashkil etilgan ta’lim jarayoni samaradorlikni oshiradi.

Dual ta'lim - bu talabaning nazariy bilimlarni ta'lim muassasasida olishi va bir vaqtning o'zida ushbu bilimlarni bevosita ish joyida, amaliyotda qo 'llashi orqali amalga oshiriladigan o qitish shaklidir. Mazkur tizimning o' ziga xosligi shundaki, u "nazariya va amaliyot uyg'unligi" tamoyiliga asoslanib, kadrlar tayyorlash mas'uliyatini nafaqat davlat, balki bevosita ish beruvchi korxonalar zimmasiga ham yuklaydi.

O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda professional ta'lim tizimini isloh qilish jarayonida dual ta'limni joriy etishga alohida e tibor qaratilmoqda. Bu, bir tomondan, bitiruvchilarning ishga joylashish ko'rsatkichini oshirsa, ikkinchi tomondan, korxonalarning malakali kadrlarga bo'lgan "chanqog"ini" bosishga xizmat qiladi. Dual ta'limning nazariy asoslari, uning xalqaro tajribadagi muvaffaqiyatlari va mamlakatimiz professional ta'lim tizimida qo'llanilishining amaliy jihatlari tahsinga sazovordir.

Germaniya, Avstriya va Shveytsariya kabi davlatlar tajribasida shakllangan. Uning nazariy asosi — "ta'lim + ishlab chiqarish" formulasiga tayanadi. Bu yerda ta'lim oluvchi vaqtining 30-40 foizini nazariy bilimga, qolgan 60-70 foizini esa bevosita korxonada real mehnat faoliyatiga sarflaydi.

Dual ta'limda nazariya va amaliyotning uzviyligi shunchaki darsdan keyin zavodga borish emas, balki sinergetik jarayondir. Bu jarayon ba'zi muhim bosqichlarni amalga oshiradi:

- Integratsiyalashgan o'quv rejalari: Korxona mutaxassislari o quv dasturini tuzishda ishtirok etadi. Natijada, darslikdagi mavzular korxonadagi texnologik jarayonlar bilan parallel ravishda o 'tiladi
- Ustoz-shogird an'anasi: Talabaga korxonada tajribali mentor biriktiriladi. Bu esa professional etika va ish uslubini bevosita o'zlashtirishga yordam beradi.
- Zamonaviy laboratoriya va uskunalari: Ko'p hollarda o'quv yurtlarida mavjud bo'lmagan qimmatbaho texnologiyalar bilan talaba bevosita ish joyida tanishadi.

Xulosa qilib aytganda, professional va kasb-hunar ta’limi tizimida dual ta’lim modeli nazariya va amaliyot uyg‘unligini ta’minlovchi samarali mexanizmdir. Ushbu model talabalarni mehnat bozori talablariga mos, raqobatbardosh va malakali mutaxassis sifatida shakllantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, arab tili yo‘nalishida tahsil olayotgan talabalar uchun dual ta’lim ikkinchi tilni chuqur o‘zlashtirish, amaliy ko‘nikmalarni rivojlantirish va xalqaro sertifikat olish jarayonini samarali tashkil etishda muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy ta’lim tizimini rivojlantirishda dual ta’limni keng joriy etish ustuvor strategik vazifa bo‘lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. "Yangi O'zbekiston strategiyasi". Toshkent: "O'zbekiston" nashriyoti, 2021-yil.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori. "Professional ta'lim tizimida dual ta'limni tashkil etish tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida" (2021-yil 29-mart, 163-son).
3. Ismoilova Z.K. "Kasbiy pedagogika". Toshkent: "Iqtisod-moliya", 2008-yil. 86-bet.

UMUMTA’LIM MAKTABLARIDA KASBGA YO‘NALTIRISH TIZIMINING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK ASOSLARI VA ZAMONAVIY RIVOJLANISH TENDENSIYALARI

Toshtemirova Mohinur Sherzod qizi
Andijon davlat chet tillari instituti talabasi
Shahnozabegim Iminova Bahodirovna
Andijon davlat chet tillari instituti dotsent

Annotatsiya. Mazkur maqolada umumta'lim maktablarida kasbga yo'naltirish tizimining pedagogik-psixologik asoslari ilmiy tahlil qilinadi. Kasbga yo'naltirishning mazmuni, shakl va metodlari, o'quvchilarning kasbiy qiziqishlari va layoqatlarini aniqlash mexanizmlari yoritiladi. Shuningdek, kasb tanlashga ta'sir etuvchi ijtimoiy, iqtisodiy va shaxsiy omillar tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: kasbga yo'naltirish, kasbiy kompetensiya, pedagogik jarayon, psixologik diagnostika, mehnat bozori, innovatsion ta'lim.

Globallashuv sharoitida mehnat bozori dinamik ravishda o'zgarib bormoqda. Yangi kasblarning paydo bo'lishi va mavjud kasblarning transformatsiyasi yoshlarni ongli kasb tanlashga tayyorlash zaruratini kuchaytirmoqda. Shu sababli maktablarda kasbga yo'naltirish tizimini ilmiy asosda tashkil etish muhim pedagogik vazifa hisoblanadi.

Bugungi kunda ta'lim tizimi nafaqat bilim berish, balki o'quvchilarni kelajak hayotiga tayyorlash, ularning kasbiy yo'nalishini aniqlash va shaxs sifatida rivojlantirish vazifasini ham bajaradi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, kasbga yo'naltirish jarayoni o'quvchilarning qiziqishlari, qobiliyatlari hamda psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etilishi lozim.

Kasbga yo'naltirish tizimi o'quvchilarning individual imkoniyatlarini aniqlash, ularni jamiyat ehtiyojlari bilan uyg'unlashtirish hamda mehnat bozorida raqobatbardosh kadrlarni tayyorlashga xizmat qiladi. Maktab davrida to'g'ri tashkil etilgan kasbga yo'naltirish ishlari yoshlarning kelajak kasbiy faoliyatini ongli ravishda tanlashiga yordam beradi.

Kasbga yo'naltirish pedagogik jarayonning ajralmas qismi bo'lib, u o'quvchilarda mehnatga ongli munosabatni shakllantirishga xizmat qiladi. Psixologik diagnostika, suhbat, trening va kasbiy testlar orqali o'quvchilarning qiziqish va qobiliyatlari aniqlanadi. Zamonaviy raqamli platformalar va onlayn maslahat tizimlari kasb tanlash jarayonini individuallashtirish imkonini beradi.

Pedagogik nuqtai nazardan kasbga yo'naltirish tizimi o'quvchilarga kasblar haqida ma'lumot berish, ularning qiziqishlarini rivojlantirish va kasbiy o'zini anglash jarayonini qo'llab-quvvatlashni o'z ichiga oladi. Bu jarayonda o'qituvchi, maktab psixologi hamda ota-onalar o'zaro hamkorlikda faoliyat yuritishi muhim hisoblanadi.

Kasbga yo'naltirish jarayonida psixologik diagnostika alohida ahamiyatga ega. Psixologik testlar, suhbatlar, kuzatishlar va turli diagnostik metodlar yordamida o'quvchilarning qobiliyatlari, temperament xususiyatlari, qiziqishlari hamda kasbiy moyilliklari aniqlanadi. Ushbu ma'lumotlar asosida ularga mos kasb yo'nalishlari tavsiya etilishi mumkin.

Shuningdek, kasb tanlash jarayoniga bir qator omillar ta'sir ko'rsatadi. Ular orasida ijtimoiy muhit, oilaning ta'siri, iqtisodiy sharoit, jamiyatda muayyan kasblarga bo'lgan talab ham muhim rol o'ynaydi. Masalan, mehnat bozorida talab yuqori bo'lgan kasblar haqida o'quvchilarga ma'lumot berish ularning kasb tanlash jarayonini yanada ongli tashkil etishga yordam beradi.

Hozirgi kunda zamonaviy ta'lim tizimida raqamli texnologiyalardan keng foydalanilmoqda. Onlayn kasbiy maslahat platformalari, virtual treninglar hamda interaktiv testlar o'quvchilarning kasbiy yo'nalishini aniqlashda samarali vosita bo'lib xizmat qilmoqda. Bunday texnologiyalar o'quvchilarga turli kasblar haqida keng qamrovli ma'lumot olish, o'z qiziqishlarini mustaqil ravishda tahlil qilish hamda individual rivojlanish rejasini tuzish imkonini beradi.

Bundan tashqari, ta'lim jarayonida STEAM yondashuvini qo'llash ham kasbga yo'naltirish samaradorligini oshiradi. Ushbu yondashuv fan, texnologiya, muhandislik, san'at va matematikani integratsiyalashgan holda o'qitishni nazarda tutadi. Natijada o'quvchilar nafaqat nazariy bilimlarga ega bo'ladilar, balki amaliy faoliyat orqali o'z qobiliyatlarini rivojlantirish imkoniyatiga ham ega bo'ladilar.

Kasbga yo'naltirish tizimini samarali tashkil etishda turli innovatsion pedagogik metodlardan ham foydalanish muhim hisoblanadi. Masalan, treninglar, rol o'yinlari, kasb egalari bilan uchrashuvlar, amaliy seminarlar hamda ishlab chiqarish korxonalariga ekskursiyalar

o‘quvchilarda kasblar haqida real tasavvur hosil qiladi. Bunday faoliyatlar o‘quvchilarning motivatsiyasini oshirib, ularni kelajak kasbiy faoliyatiga yanada puxta tayyorlaydi.

Kasbga yo‘naltirish tizimi o‘quvchilarning kelajak kasbiy faoliyatini ongli ravishda belgilashga xizmat qiladi. Pedagogik va psixologik yondashuvlarning uyg‘unligi hamda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish uning samaradorligini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
2. Abdurahmonov Q.X. Mehnat iqtisodiyoti. Toshkent: Iqtisodiyot, 2019.
3. Tolipov O‘.Q., Usmonboyeva M. Pedagogika nazariyasi. Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.

UMUMIY O‘RTA TA’LIM MAKTABLARDA KASBGA YO‘NALTIRISH

Ilmiy rahbar: Shahnozabegim Iminova Bahodirovna,
Andijon davlat chet tillari institute talabasi,
Mavlonjonova Shahzoda Rahmatjon qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolaning maqsadi umumiy o'rta ta'lim maktablari o'quvchilari uchun kasbiy yo'naltirishning nazariy va amaliy jihatlarini o'rganish, o'quvchilarning qiziqishlari va qobiliyatlarini aniqlash hamda o'quvchilarning motivatsiyasini rivojlantirishni hozirgi mehnat bozori talablari, shuningdek, boshqa mamlakatlar tajribasi va milliy ta'lim tizimida amalga oshirilgan islohotlarning oqibatlari bilan bog'liq holda o'rganishdan iborat.

Kalit so‘zlar: Kasbga yo‘naltirish, kompetensiya, integratsiya, psixologik diagnostika, mehnat bozori, kasbiy niyat, innovatsion texnologiyalar.

Bugungi yoshlarni ham bilimli shaxslar, ham yuqori darajadagi mutaxassislar sifatida tarbiyalash O'zbekiston Respublikasi ta'lim tizimini isloh qilish tashabbuslarining asosiy yo'nalishi hisoblanadi. O'quvchilar uchun umumiy o'rta maktablar (7-9-sinflar) ularning oxir-oqibat kim bo'lishlarini aniqlashda muhim nuqta hisoblanadi. Aynan shu yillarda o'quvchilar "Men kimman?" kabi savollarni berishni boshlaydilar. Biroq, ko'plab o'quvchilar kasb tanlash borasida o'z salohiyatlarini aniq aniqlay olmaydilar va ko'plab o'quvchilar ota-onalarining kasbiy afzalliklari ta'sirida qoladilar. Agar bu ikki dinamikaning birortasi hal qilinmasa, kelajakda jamiyatda "bitiruvchi ishsiz" yoki norozi mutaxassislar ulushi ortadi. Shuning uchun maktabda martaba bo'yicha maslahat dasturini tizimli ravishda amalga oshirish dolzarb vazifa hisoblanadi. 1. Mustahkam ta'limni samarali harakatlar bilan bog'lash: Maktab tizimi va haqiqat o'rtasida ko'prik qurish. Bugungi kunda umumiy o'rta ta'limga yondashuvda kasbga oid ish bilan tanishish rasmiy maktabdan keyin boshlanmaydi. Bunga uchlikning uchta muhim elementi - Maktab - Oliy ta'lim - Ishlab chiqarish o'rtasida zarur o'zaro bog'liqlikni o'rnatmasdan erishish mumkin emas. 1.1. O'zbek ta'lim modeli O'zbekistonda o'quvchilarga 7-sinfdan boshlab Germaniyaning "Duale" yoki Dual ta'lim tizimi yordamida kasbiy ko'nikmalar o'rgatilmoqda. Shuni ta'kidlash kerakki, texnologiya fanini o'qitishda o'quvchilar ham nazariyani, ham amaliy tajribani o'rganadilar, bu yerda ular o'z kasblarining vositalaridan foydalangan holda kichik hajmdagi buyumlar yaratadilar; ular amaliy qo'llanma orqali o'rganadilar. O'quvchilarning sanoat sektoriga ekskursiyalari: O'quvchilar yirik fabrikalar va ishlab chiqarish zavodlariga tashrif buyurish imkoniyatiga ega bo'lishlari kerak, shunda ular ma'lum bir joyda talab qilinadigan ish madaniyatini ko'rishlari va tushunishlari mumkin. Mahalla va tadbirkorlik ustozligi: Talabalar maktab kampusida amalga oshiriladigan "Ustoz-shogird" dasturi orqali hunarmandlarning o'z mahoratini shogirdlariga o'rgatayotganini kuzatish orqali moddiy manfaatlar haqidagi dastlabki tasavvurlarini rivojlantiradilar.

1.2. Amaliy professional tajriba

Har bir maktab o'quvchilarga ular bilan uchrashish va ularni jalb qilish imkoniyatini berish uchun har chorakda kamida bir marta muvaffaqiyatli tadbirkorlar, muhandislar, shifokorlar va texnologiya mutaxassislarini birlashtirishi kerak. Biz bu jarayonni Muvaffaqiyat Hikoyalari deb ataymiz. Talabalar muvaffaqiyatning bevosita misollarini ko'rishganda, bu ularning motivatsiya darajasini sezilarli darajada oshiradi va ularda o'zlari muvaffaqiyatga erishish istagini uyg'otadi.The Evolving Role of the Teacher

2. STEM bitiruvchilarining kasbiy yo'naltirilishida raqamli texnologiyalarni qo'llab-quvvatlash Biz raqamli texnologiyalar ko'p bo'lgan davrda yashayapmiz va hozirgi bitiruvchilarimizni raqamli tug'ilganlar deb tasniflash mumkinligi sababli, an'anaviy kasbiy yo'naltirish usullari bugungi bitiruvchilarni avvalgi avlodlar kabi jalb qilmasligi mumkin. 2.1. Talabalarni mavjud kasb turlari haqida xabardor qilish uchun sun'iy intellekt (AI) va texnologiyalarga asoslangan platformalar

Hozirda talabalarga fanning turli sohalarida kasb tanlashda yordam berish uchun talabalarning qiziqishlari va xarakter xususiyatlarini tahlil qilish uchun AI dan foydalanadigan algoritmlar mavjud. Bundan tashqari, virtual haqiqat (VR) texnologiyasidan foydalangan holda turli xil ilovalar mavjud. Masalan, talabalar virtual haqiqat ko'zoynaklari yordamida jarrohlik muolajalarini ko'rishlari, samolyotning parvoz yo'nalishini boshqarishlari va o'sha joyda faol qurilish maydonchasini ko'rishlari mumkin; bu tajriba ularga ushbu sohalarda karyera qilish qanday bo'lishi mumkinligi haqida tasavvur beradi. Talabalar "Mening karyeram - mening kelajagim" kabi platformalardan foydalangan holda o'zlarining professional qiziqishlari bo'yicha testlarni topshirishlari mumkin. Test natijalariga asoslanib, ular o'zlarining kuchli tomonlarini tahlil qilish va qo'shimcha yordamga muhtoj bo'lishi mumkin bo'lgan sohalarni taqdim etuvchi bepul va cheksiz shaxsiy martaba profiliga ega bo'ladilar.

2.2. STEM (Fan, Texnologiya, Muhandislik va Matematika)

STEM metodologiyalari orqali olingan ta'lim talabaning muhandislikka asoslangan fikrlash jarayonlarini rivojlantiradi. STEM metodologiyasi bilan tanishish talabalarga matematikaning shunchaki raqamlardan ko'proq narsa ekanligini; shuningdek, binolar va robotlarning qanday loyihalashtirilganligi haqida ham ekanligini tasdiqlaydi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, STEM metodologiyasi bo'yicha ta'limda qatnashish talabaning texnik martabaga bo'lgan qiziqishini 40 foizga oshiradi.

3. Oila va maktabning birgalikdagi faoliyatiga ijtimoiy-psixologik qarash

Karyera muhokamalarini o'tkazishdagi asosiy to'siqlardan biri bu ota-onalarning odamlarning o'rta maktablarni qanday "bitirishi" haqidagi sub'ektiv tasavvuridir (ayniqsa, hamma diplomga ega bo'lishi haqida stereotip mavjud).

3.1. Ota-onalar bilan ishlash strategiyalari

Maktab ota-onalar/o'qituvchilar konferensiyalarida "Kasblar kechasi"ni o'tkazishi kerak, unda ota-onalar bugungi bozorda mavjud bo'lgan ish o'rinlarining hozirgi holati haqida bilib olishlari mumkin. Misol tariqasida: Payvandchi yoki logistika bo'yicha mutaxassis ixtirochiga qaraganda o'rtacha yuqori maosh oladi va keyin statistik dalillarni keltiradi.

3.2. Karyera rivojlanish bosqichlari: 5-7-sinflar.

Mehnat va karyera dunyosi haqida umumiy bilimlarni to'plash (O'zbekistondagi tajriba va raqobat). 8-9-sinflar. Ularning qiziqishlari va turli ta'lim yo'nalishlarini (potentsial o'qish sohalari - kasbiy yoki texnik va an'anaviy yoki akademik) hisobga olgan holda karyera qilishga tayyorgarlik ko'rish. 10-11-sinflar. Boshqa mamlakatdagi tajribalaridan aniq misollar olish orqali; "nisbiy/model tahlili" deb nomlangan model bilan tahliliy ishlarini davom ettirish.

Yettinchi sinfdan boshlab, o'quvchilar uch kunlik ish kuzatuvida ishtirok etadilar va keyin ota-onalarining ish beruvchilaridan birining haqiqiy xodimiga aylanadilar va shu bilan birga o'quvchilar jamoasida joylashgan turli kichik bizneslarda "kuzatuvchi" bo'lib ishlaydilar.

Talabalar, shuningdek, CAC tizimining bir qismi sifatida faoliyat yuritadigan mahalliy bizneslarning kuzatuvchisi sifatida bepul ishtirok etadilar; ammo, ular sinovdan o'tkazilmaydi - ular faqat o'zlarining noyob interfaolliklariga mos keladigan klublarda ishtirok etadilar.

4. Amaliy takliflar va tavsiyalar

Tadqiqotlarga asoslanib, umumiy o'rta maktablarda kasbga yo'naltirishni takomillashtirish bo'yicha quyidagi takliflar tavsiya etiladi:

Diagnostika professional xonalari: Har bir maktabda zamonaviy planshet texnologiyalari va psixologik dasturlar bilan diagnostika professional xonalarini yaratish va jihozlash.

Kredit moduli tuzilishi: O'tgan yili o'quvchilarga o'zlari xohlagan kasb bo'yicha ixtiyoriy darslarni tanlash va ularni o'qishning odatiy davrida olish imkonini berish.

Kasbiy ustozlik: O'quvchi va professional rahbarlik qiluvchi uchun rivojlanayotgan onlayn muloqotni qo'llab-quvvatlash tizimini yaratish.

Xulosa qilib aytganda, umumiy o'rta ta'lim tizimiga oid kasbga yo'naltirish shunchaki darsdan keyingi faoliyatdan ko'proq narsani anglatadi; bu millatning ham kognitiv, ham iqtisodiy kapitalini shakllantirish uchun asosdir. Biz o'quvchilardan "men kim bo'lishim kerak?" deb so'raganimizda, aslida "jamiyatga qanday qilib qaytarishim kerak?" deb so'rashimiz kerak. Biz o'quvchilarimizga qanday javob berishni o'rgatishimiz kerak. Fan va ta'limning amaliyot bilan integratsiyasi bizga global miqyosda raqobatbardosh ishchi kuchini yaratish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
2. Tolipov O'.Q., Usmonboyeva M. Pedagogika nazariyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2010.
3. Musurmonova O. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: Noshir, 2017.

MEDIASAVODXONLIK VA AXBOROT MADANIYATI

ADCHT talabasi
Abduxoshimova Sarvinoz
Ilmiy rahbar: Iminova Shaxnoza

Annotatsiya. Ushbu maqola mediasavodxonlik va axborot madaniyati tushunchalarini o'rganishga bag'ishlangan bo'lib, zamonaviy axborot jamiyatida shaxsning axborot oqimlari bilan munosabatini, ularni tanqidiy baholash va to'g'ri foydalanish ko'nikmalarini shakllantirish masalalarini qamrab oladi. Maqolada mediasavodxonlikning asosiy komponentlari, axborot madaniyatining talim tizimidagi o'rni va yoshlar orasida bu sohada kompetentlikni oshirishning usullari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: mediasavodxonlik, axborot madaniyati, axborot savodxonligi, raqamli ko'nikmalar, tanqidiy fikrlash, media ta'lim, axborot xavfsizligi.

Bugungi kunda insoniyat tarixda misli ko'rilmagan axborot inqilobi sari dadil qadam tashlayapti. Internet, ijtimoiy tarmoqlar, raqamli media va sun'iy intellekt texnologiyalari hayotimizning barcha sohalarini tubdan o'zgartirib, axborot bilan munosabatimizni yangi bosqichga ko'tardi. Har kuni milliardlab xabar, tasvir va video tarqalib, inson ongi uchun haqiqiy ma'lumotni yolg'ondan ajratish tobora murakkab vazifaga aylanmoqda.

Aynan shu vaziyatda mediasavodxonlik — ya'ni axborotni ongli, tanqidiy va mas'uliyatli qabul qilish hamda undan foydalanish ko'nikmasi — zamonaviy shaxsning eng muhim fazilatlaridan biriga aylandi. Bu nafaqat akademik tushuncha, balki har bir fuqaroning kundalik hayotida zarur bo'lgan amaliy ko'nikmadir.

Mediasavodxonlik: tushuncha va mohiyat

Mediasavodxonlik — bu inson tomonidan turli xil media kanallar orqali tarqatiladigan axborotni qabul qilish, tahlil qilish, baholash va o'z muloqotida undan samarali foydalanish qobiliyatidir. Bu tushuncha birinchi marta XX asrning ikkinchi yarmida g'arb akademik muhitida

keng e'tirofga ega bo'ldi va UNESCO tomonidan rasmiy ravishda targ'ib qilinayotgan ta'lim yo'nalishiga aylandi.

Mediasavodxon inson quyidagi ko'nikmalarni egallagan bo'lishi lozim: axborotning manbai va ishonchliligini tekshirish; media mahsulotlarining yaratilish maqsadini anglash; reklama, manipulyatsiya va dezinformatsiyani aniqlash; o'z axborot ehtiyojlarini ongli ravishda belgilash; raqamli xavfsizlik qoidalariga rioya etish.

Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, mediasavodxonlik darajasi yuqori bo'lgan fuqarolar demokratik jarayonlarda faolroq ishtirok etadi, siyosiy manipulyatsiyaga kamroq uchrashadi va ijtimoiy hayotda yanada mas'uliyatli qarorlar qabul qiladi.

Axborot madaniyati: mohiyat va tarkibiy qismlar

Axborot madaniyati — bu shaxsning axborot bilan ishlash, uni izlash, tanlash, qayta ishlash va etkazish borasidagi bilim, ko'nikma va qadriyatlar majmuidir. U mediasavodxonlikdan kengroq tushuncha bo'lib, nafaqat media mahsulotlarini, balki barcha turdagi axborot manbalarini o'z ichiga oladi.

Axborot madaniyatining asosiy tarkibiy qismlariga quyidagilar kiradi: axborot ehtiyojini to'g'ri aniqlash ko'nikmasi; turli manbalarda axborot qidirish va topish usullari; olingan ma'lumotlarni tanqidiy tahlil qilish va baholash; axborotni saqlash, tartiblashtirish va undan foydalanish; axborot etikasi va huquqiy me'yorlarga rioya etish.

O'zbekiston Respublikasida axborot madaniyatini rivojlantirish davlat siyosatining muhim yo'nalishiga aylangan. "Raqamli O'zbekiston 2030" strategiyasi doirasida fuqarolarning raqamli savodxonligini oshirish va axborot jamiyatini barpo etish maqsadida keng ko'lamli dasturlar amalga oshirilmoqda. Yoshlar va media: zamonaviy muammolar

Yoshlar — ijtimoiy tarmoqlar va raqamli media olamining eng faol foydalanuvchilari. Ular kuniga o'rtacha 6—8 soatini ekran oldida o'tkazib, ulkan hajmdagi axborot oqimiga duchor bo'ladi. Biroq ko'plab tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, yoshlarning katta qismi yolg'on va haqiqiy axborotni bir-biridan ajrata olmaydi.

Bu muammoning bir necha sabablari bor. Birinchidan, maktab va oliy ta'lim dasturlarida mediasavodxonlik alohida fan sifatida o'qitilmaydi. Ikkinchidan, ijtimoiy tarmoqlarning algoritmik tuzilishi foydalanuvchilarga asosan ularning mavjud dunyoqarashiga mos keladigan axborotni ko'rsatadi — bu "axborot pufakchasi" hodisasini keltirib chiqaradi. Uchinchidan, hissiy ta'sirga boy dezinformatsiya tez tarqalishi va keng e'tiborga ega bo'lishi bilan tanqidiy tahlilga asoslangan haqiqiy axborotdan ustun kelishi mumkin.

Shu boisdan ta'lim tizimida mediasavodxonlikka yo'naltirilgan maxsus kurslar joriy etish, yoshlarni faktlarni tekshirish usullari bilan tanishtirish va mas'uliyatli raqamli fuqarolik tushunchasini shakllantirish bugungi kunning dolzarb vazifasiga aylangan.

Mediasavodxonlikni rivojlantirish yo'llari

Mediasavodxonlikni rivojlantirish uchun bir necha samarali yondashuv mavjud. Ta'lim muassasalari darajasida maktab o'quvchilari va talabalarga faktlarni tekshirish, manbalarni tahlil qilish, raqamli xavfsizlik va axborot etikasi bo'yicha bilim berish zarur. Bunga interaktiv darslar, media loyihalari va amaliy mashg'ulotlar orqali erishish mumkin.

Oila muhitida ota-onalar farzandlarining media iste'molini kuzatishi, ular bilan ko'rgan va o'qigan narsalari haqida ochiq muloqot olib borishi hamda tanqidiy fikrlashni rag'batlantirishi kerak. Bu nafaqat axborot savodxonligini, balki bolaning umumiy intellektual rivojini ham ta'minlaydi.

Davlat va fuqarolik jamiyati darajasida media savodxonlik kampaniyalari, faktlarni tekshiruvchi platformalar, mustaqil media nazorati tashkilotlari va raqamli ta'lim dasturlarining rivojlantirilishi muhim ahamiyat kasb etadi. "Fact-checking" madaniyatini jamiyatda keng yo'lg'a qo'yish axborot muhitini sog'lomlashtiradi.

Mediasavodxonlik va axborot madaniyati — bu XXI asr insonining zaruratga aylangan ko'nikmalaridir. Axborot oqimlarining tobora kuchayib borishi, dezinformatsiyaning tarqalishi va raqamli texnologiyalarning hayotimizga chuqur kirib borishi sharoitida har bir shaxs axborotni ongli, tanqidiy va mas'uliyatli qabul qila olishi kerak.

O'zbekistonda bu sohani rivojlantirish uchun ta'lim tizimini isloh qilish, media savodxonlik dasturlarini kengaytirish va fuqarolarning raqamli kompetentligini oshirish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar amalga oshirilishi zarur. Faqat mediasavodxon jamiyatgina axborot manipulyatsiyasiga bardosh bera oladi, sog'lom siyosiy muhitni saqlaydi va barqaror taraqqiyot sari dadil qadam tashlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. UNESCO. (2013). Media and Information Literacy: Policy and Strategy Guidelines. Paris: UNESCO Publishing.

2. Potter, W. J. (2016). Media Literacy (8th ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.

3. Hobbs, R. (2011). Digital and Media Literacy: Connecting Culture and Classroom. Thousand Oaks, CA: Corwin Press.

TANQIDIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH METODLARI

Andijon davlat chet tillari institute talabasi
Mirzaabdullaev Mahmudjon
Ilmiy rahbar: Moydinova Shohida

Annotatsiya: Ushbu bob tanqidiy fikrlashni rivojlantirish metodlarini chuqur tahlil qilishga bag‘ishlangan bo‘lib, uning zamonaviy jamiyatdagi dolzarbligini ko‘rsatadi. Unda tanqidiy fikrlashning nazariy asoslari, asosiy komponentlari va uni shakllantirishga qaratilgan turli pedagogik hamda individual-kognitiv metodlar ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar: tanqidiy fikrlash, metodlar, pedagogika, muammoli ta’lim, o‘qituvchi strategiyalari, kognitiv rivojlanish, ta’lim samaradorligi

Zamonaviy jamiyatda axborot oqimining jadal o‘sishi, murakkab muammolar va dinamik kasbiy talablar sharoitida shaxslarning tanqidiy fikrlash qobiliyati nafaqat akademik muvaffaqiyat, balki kundalik hayot va kasbiy faoliyatdagi samaradorlik uchun ham fundamental ahamiyat kasb etmoqda. Globallashuv va texnologik inqiloblar davrida shaxslardan ma’lumotlarni shunchaki qabul qilish emas, balki ularni tahlil qilish, baholash, asosli xulosalar chiqarish va innovatsion yechimlarni taklif qilish talab etiladi. Shu nuqtai nazardan, ta’lim tizimining asosiy vazifalaridan biri talabalarda tanqidiy fikrlash qobiliyatini tizimli ravishda rivojlantirishdan iboratdir.

Tanqidiy fikrlash XX asr oxirlaridan boshlab kognitiv psixologiya, pedagogika va falsafa sohalarida keng o‘rganilayotgan tushunchadir. Umumiy qabul qilingan ta’riflardan biriga ko‘ra, tanqidiy fikrlash – bu ma’lumotni tahlil qilish, baholash va asosli xulosalar chiqarish qobiliyati bo‘lib, g‘oyalarning mantiqini va ishonchliligini farqlash uchun juda muhimdir. Bu tushuncha shunchaki faktlarni yodlashdan ko‘ra chuqurroq anglashni va ularga nisbatan faol munosabatda bo‘lishni talab qiladi.

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan metodlar xilma-xildir va ularni bir necha guruhga ajratish mumkin. Najot Ta’lim tomonidan berilgan ta’rif va tavsiyalar bu boradagi umumiy amaliy yondashuvlarni aks ettiradi. Manbada ko‘rsatilishicha, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun quyidagi amaliy metodlar muhimdir:

Doimiy savollar berish: Har qanday ma’lumot yoki dalilga nisbatan "Nima uchun?", "Qanday qilib?", "Bunga asos bormi?

O‘tkazilgan adabiyotlar sharhi va tahlil natijalariga ko‘ra, tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan metodlar bir-birini to‘ldiruvchi bir nechta guruhga bo‘linishi mumkin. Bu metodlar shaxsning kognitiv, amaliy va refleksiv qobiliyatlarini shakllantirishga qaratilgan.

"Nima uchun?" texnikasi (5 Why method): Bu usul biror muammo yoki hodisaning ildiz sabablarini aniqlashda juda samaralidir. Har bir javobga nisbatan "Nima uchun?" savolini

takrorlash orqali shaxs chuqur tahlilga kirishadi va sirtqi sabablardan tub mohiyatga o'tadi. Bu nafaqat muammolarni hal qilish ko'nikmasini, balki ma'lumotlarni chuqur anglash qobiliyatini ham rivojlantiradi.

G'oyalarni tahlil qilish: Har qanday g'oyani, axborotni yoki qarorni ijobiy va salbiy tomonlarga ajratib ko'rib chiqish refleksiv fikrlashni rivojlantiradi. Bu shaxsga bir tomonlama qarashdan qochib, har bir vaziyatga har tomonlama baho berishga o'rgatadi, bu esa ongli va asosli qarorlar qabul qilish uchun asos yaratadi.

Mantiqiy o'yinlar: Bu turdagi o'yinlar miyani faollashtirib, strategik fikrlash, muammolarni hal qilish, mantiqiy bog'liqliklarni topish va sabab-oqibat zanjirlarini qurish kabi kognitiv qobiliyatlarni rivojlantiradi. Bu mashqlar tanqidiy fikrlashning asosiy tayanchini – kognitiv egiluvchanlikni oshiradi.

Yuqorida tahlil qilingan metodlar tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun kuchli nazariy va amaliy asos yaratadi. Biroq, ularning samarali tatbiqi bir qator muammolar va qiyinchiliklar bilan bog'liq. Birinchidan, an'anaviy ta'lim tizimlarida o'qituvchi markazli yondashuv hukmronlik qilishi mumkin, bu esa talabalarning passiv qabul qiluvchi rolida qolishiga olib keladi. Muammoli ta'lim yoki munozaralarni samarali tashkil etish o'qituvchilardan yangi ko'nikmalar va pedagogik yondashuvlarni talab qiladi. Ikkinchidan, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish doimiy mashq va sabr-toqatni talab qiladigan uzoq muddatli jarayondir. Natijalarni tezda ko'rish mumkin bo'lmasligi, motivatsiyaning pasayishiga olib kelishi ehtimoli bor. Uchinchidan, tanqidiy fikrlash qobiliyatini baholashning universal va ob'ektiv mezonlari yetarli emas. An'anaviy testlar ko'pincha faktlarni eslab qolishga qaratilgan bo'lib, tahlil va baholash qobiliyatini to'g'ri aks ettira olmaydi.

O'zbekiston ta'lim tizimi kontekstida bu muammolar yanada dolzarb tus olishi mumkin.

Ushbu bob tanqidiy fikrlashning zamonaviy jamiyatdagi beqiyos ahamiyatini ta'kidlab, uni rivojlantirishning turli metodlarini chuqur tahlil qildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, tanqidiy fikrlashni shakllantirish individual-kognitiv mashqlar (masalan, "Nima uchun?" texnikasi, mantiqiy o'yinlar), pedagogik yondashuvlar (masalan, muammoli ta'lim texnologiyasi, munozaralar) va axborotni baholash ko'nikmalarini (masalan, manbalarni solishtirish) uyg'unlashtirish orqali eng samarali amalga oshiriladi. O'qituvchining strategik yondashuvi va faol o'rganish muhitini yaratish tanqidiy fikrlash kompetensiyasini har tomonlama shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.Halpern, D. F. Fikr va Bilim: Tanqidiy Fikrga Kirish. New York: Routledge, 2014.

2. Brookfield, S. D. Tanqidiy fikrlovchilarni rivojlantirish: Kattalarni muqobil fikrlash va harakat qilish usullarini o'rganishga chorlash. San Francisco: Jossey-Bass, 1987.

3. Kuhn, D. "Fikrlash argument sifatida." Harvard Ta'lim Sharhi, jild. 61, son. 2, 1991, b. 113-128.

VAQTNI BOSHQARISH ASOSLARI (TIME MANAGEMENT)

Andijon davlat chet tillari institute talabasi
Murodaliyeva Shahlo
Ilmiy rahbar: Moydinova Shohida

Annotatsiya: Mazkur maqolada vaqtni boshqarishning nazariy-metodologik asoslari va amaliy strategiyalari tahlil qilinadi. Unda maqsad qo'yish nazariyasi, o'z-o'zini regulyatsiya qilish modeli, kognitiv yuklama nazariyasi hamda Pareto tamoyilining vaqtni optimallashtirishdagi o'rni yoritilgan.

Kalit so'zlar: Vaqtni boshqarish, time management, maqsad qo'yish, o'z-o'zini regulyatsiya qilish, prokrastinatsiya, ustuvorlik, samaradorlik, kognitiv yuklama.

XXI asrda vaqt strategik resurs sifatida inson kapitalining muhim komponentiga aylandi. Raqamli texnologiyalar, global raqobat, axborot oqimining keskin ortishi va ko'p vazifalilik (multitasking) sharoitida shaxsning samaradorligi ko'p jihatdan vaqtni boshqarish ko'nikmalariga bog'liq. Vaqtni boshqarish (time management) nafaqat tashkiliy usul, balki o'z-o'zini regulyatsiya qilish, motivatsiya va maqsadga yo'naltirilgan faoliyatning integrativ tizimi sifatida qaraladi. Ushbu maqolada vaqtni boshqarishning nazariy asoslari, psixologik mexanizmlari, metodologik yondashuvlari va amaliy strategiyalari keng tahlil qilinadi.

Ilmiy adabiyotlarda vaqtni boshqarish shaxsning maqsadlariga erishish jarayonida vaqt resurslarini rejalashtirish, taqsimlash va nazorat qilish tizimi sifatida izohlanadi. Macan (1994) modeliga ko'ra, vaqtni boshqarish xulq-atvori quyidagi tarkibiy qismlarni o'z ichiga oladi: maqsad va ustuvorliklarni aniqlash, rejalashtirish va jadval tuzish, vaqt sarfini monitoring qilish, nazorat va baholash. Mazkur modelga ko'ra, vaqtni boshqarish bevosita samaradorlikni emas, balki shaxsning vaqt ustidan nazorat hissini oshiradi, bu esa o'z navbatida stressni kamaytiradi va natijadorlikni kuchaytiradi.

Locke va Latham tomonidan ishlab chiqilgan maqsad qo'yish nazariyasi aniq va murakkab maqsadlar yuqori natijalarga olib kelishini asoslaydi. SMART mezonlari (aniq, o'lchab bo'ladigan, erishiladigan, dolzarb, vaqt bilan chegaralangan) vaqtni boshqarishning metodologik asosi hisoblanadi.

Zimmerman modeliga ko'ra, o'z-o'zini boshqarish uch bosqichdan iborat:

1. Rejalashtirish (forethought),
2. Amalga oshirish va monitoring,
3. Refleksiya va baholash.

Vaqtni boshqarish aynan shu siklik jarayonning amaliy ko'rinishidir.

Sweller tomonidan ilgari surilgan kognitiv yuklama nazariyasiga ko'ra, insonning ishchi xotirasi cheklangan hajmga ega. Haddan tashqari vazifalar va tartibsizlik diqqatning pasayishiga olib keladi. Shu sababli vazifalarni strukturaviy taqsimlash samaradorlikni oshiradi.

Strategik rejalashtirish uzoq muddatli maqsadlarni qisqa muddatli vazifalarga ajratishni nazarda tutadi. Yillik, oylik va kunlik rejalarning uyg'unligi samaradorlikni oshiradi. Eyzengauer matritsasi vazifalarni muhimlik va shoshilinchlik mezonlari asosida tasniflaydi. Ushbu yondashuv operativ va strategik fikrlashni muvozanatlashtirish imkonini beradi.

Vaqt bloklash usuli kun davomida ma'lum vaqt oralig'ini aniq vazifalarga ajratishni nazarda tutadi. Bu diqqatni chalg'ituvchi omillarni kamaytiradi va chuqur ishlash (deep work) imkonini yaratadi. "Pomodoro" texnikasi: 25–30 daqiqalik ish va qisqa tanaffuslardan iborat sikllar diqqatning optimal davomiyligiga mos keladi. Tadqiqotlar qisqa tanaffuslar kognitiv resurslarni tiklashini ko'rsatadi.

Delegatsiya va texnologik vositalar: Raqamli kalendarlar, loyiha boshqaruv dasturlari va avtomatlashtirilgan tizimlar vaqtni tejashga xizmat qiladi. Vazifalarni delegatsiya qilish esa rahbarlik kompetensiyasining muhim elementi hisoblanadi.

Prokrastinatsiya: Prokrastinatsiya — vazifalarni ongli ravishda kechiktirish xatti-harakati. U ko'pincha ichki motivatsiya pastligi, muvaffaqiyatsizlikdan qo'rquv yoki mukammallik sindromi bilan bog'liq. Tadqiqotlar prokrastinatsiya va stress o'rtasida ijobiy korrelyatsiya mavjudligini ko'rsatadi.

Multitasking muammosi: Ilmiy tadqiqotlar bir vaqtning o'zida bir nechta murakkab vazifani bajarish samaradorlikni pasaytirishini tasdiqlaydi. Diqqatning tez-tez almashishi kognitiv charchoqqa olib keladi. Stress va emotsional holat: Vaqt yetishmasligi hissi kortizol darajasini oshirib, qaror qabul qilish sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Stressni boshqarish ko'nikmalari time management samaradorligini oshiradi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, vaqtni boshqarish ko'nikmalari rivojlangan talabalar yuqori akademik natijalarga erishadi. Xuddi shuningdek, kasbiy faoliyatda vaqtni oqilona taqsimlash: ish unumdorligini oshiradi, loyihalarni o'z vaqtida yakunlashni ta'minlaydi, ish-hayot muvozanatini saqlaydi. Rahbarlik faoliyatida esa vaqtni boshqarish strategik qarorlar qabul qilish samaradorligini oshiradi. Vaqtni samarali boshqarish nafaqat iqtisodiy natijadorlikni, balki

shaxsning subyektiv farovonligini ham ta'minlaydi. Ish va shaxsiy hayot o'rtasidagi muvozanat ruhiy salomatlikni mustahkamlaydi. Shu bois time management hayot sifatining muhim indikatori sifatida qaraladi. Vaqtni boshqarish zamonaviy jamiyatda strategik kompetensiya hisoblanadi. Uning nazariy asoslari maqsad qo'yish, o'z-o'zini regulyatsiya qilish, kognitiv yuklama va motivatsiya nazariyalariga tayanadi. Amaliy strategiyalar — ustuvorliklarni aniqlash, rejalashtirish, vaqt bloklash, delegatsiya va texnologiyalardan foydalanish — samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi. Shunday qilib, vaqtni boshqarish shaxsning akademik, kasbiy va ijtimoiy muvaffaqiyatini ta'minlovchi kompleks tizim bo'lib, u ongli rejalashtirish, psixologik barqarorlik va strategik fikrlashni talab etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Macan, T. H. (1994). Time management: Test of a process model. *Journal of Applied Psychology, 79*(3), 381–391.
2. Claessens, B. J. C., Van Eerde, W., Rutte, C. G., & Roe, R. A. (2007). A review of the time management literature. *Personnel Review, 36*(2), 255–276.
3. Locke, E. A., & Latham, G. P. (2002). Building a practically useful theory of goal setting and task motivation. *American Psychologist, 57*(9), 705–717.

IJODIY FIKRLASH VA INNOVATSION YONDASHUVLARNI SHAKLLANTIRISH

Andijon davlat chet tillari institute talabasi
Obidov Iqboljon
Ilmiy rahbar: Moydinova Shohida

Annotatsiya: Ushbu maqola zamonaviy davrda ijodiy fikrlash va innovatsion yondashuvlarni shakllantirishning fundamental ahamiyatini o'rganadi. Texnologik taraqqiyot va global raqobat sharoitida murakkab muammolarni hal qilish, yangi g'oyalarni yaratish va jamiyatni rivojlantirish uchun ushbu ko'nikmalar zarurligi ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: ijodiy fikrlash, innovatsiya, ta'lim, pedagogika, STEM, yoshlar rivojlanishi.

Bugungi tez o'zgaruvchan dunyoda, texnologik inqiloblar va global raqobat kuchayib borayotgan sharoitda, shaxslarning ham, jamiyatlarning ham muvaffaqiyati uchun ijodiy fikrlash va innovatsion yondashuvlarni egallash hal qiluvchi ahamiyat kasb etmoqda. Murakkab muammolarga yechim topish, yangi g'oyalarni ishlab chiqish va mavjud tizimlarni takomillashtirish zarurati har qachongidan ham dolzarbdir. Biroq, yoshlar orasida ilm-fanga, xususan, STEM sohalariga bo'lgan qiziqishning pasayishi kabi global tendensiyalar bu boradagi harakatlarga jiddiy to'siq bo'lmoqda. Shu sababli, ijodkorlikni shakllantirish va innovatsiyani rag'batlantirish mexanizmlarini chuqur tushunish, ayniqsa, ta'lim tizimi orqali, zamonaviy davlatning ustuvor vazifalaridan biridir.

Sh. R. Jo'rayeva o'zining "Ijodiy fikrlashni rivojlantirishning nazariy asoslari" nomli maqolasida zamonaviy dunyoda ijodiy fikrlashning muhimligini ta'kidlaydi. Muallifning fikricha, tez texnologik rivojlanish va kuchayib borayotgan raqobat sharoitida murakkab muammolarni samarali hal qilish uchun ijodiy fikrlash ajralmasdir. Jo'rayeva ijodiy fikrlashni shakllantirishda "shakl", "obraz", "g'oya" va "ilhom" kabi tushunchalarning o'rni katta ekanligini qayd etib, ularni yangi g'oyalar, innovatsion yechimlar va muammolarga yangicha yondashuvlarni ishlab chiqish uchun asosiy komponentlar sifatida ko'rsatadi. Bu nazariy asos ijodiy fikrlashning ichki mexanizmlarini tushunishda muhimdir.

Ta'lim tizimidagi innovatsion yondashuvlar masalasi Sirdaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi xodimlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish hududiy markazi

tomonidan tashkil etilgan xalqaro ilmiy-amaliy anjumanda keng muhokama qilingan. Ushbu anjuman materiallari pedagoglarni yangi metodologiyalarga o'rgatish, ularning malakasini oshirish va raqamli texnologiyalar orqali ta'lim samaradorligini oshirishga qaratilgan. Anjumanda umrboqiy ta'lim tamoyili va oliy ta'lim muassasalarida o'qitish sifatini baholashda xalqaro standartlarni integratsiya qilish zarurati ta'kidlangan.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ijodiy fikrlash va innovatsion yondashuvlarni shakllantirish bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lgan nazariy tushunchalar, amaliy pedagogik strategiyalar va ijtimoiy-madaniy omillarning o'zaro ta'sirini talab etadi.

Jo'rayeva ta'kidlaganidek, ijodiy fikrlashning asosini "shakl", "obraz", "g'oya" va "ilhom" kabi elementlar tashkil etadi. Bu komponentlar shaxslarning yangi va original fikrlarni yaratish qobiliyatini belgilaydi. Ushbu nazariy tushunchalarni chuqur tushunish o'qitish metodologiyalarini ishlab chiqishda muhimdir, chunki u ta'lim beruvchilarga ijodiy jarayonni rag'batlantirish uchun qanday sharoitlar yaratish kerakligini ko'rsatadi. Masalan, bolalarda obrazli fikrlashni rivojlantirish ijodiy salohiyatning boshlang'ich poydevoridir.

Sirdaryo anjumani materiallari ta'lim tizimidagi innovatsion yondashuvlarning o'ta muhimligini namoyish etadi. Pedagoglarni yangi metodologiyalarga o'rgatish, ularning malakasini uzluksiz oshirish va raqamli texnologiyalarni ta'lim jarayoniga integratsiya qilish ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshirishi mumkin. Ayniqsa, xalqaro miqyosda (Shanxay, Singapur, Yaponiya) o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishiga sarflangan vaqt va PISA reytinglaridagi yuqori natijalar o'rtasidagi bevosita bog'liqlik shuni ko'rsatadiki, sifatli pedagogik kadrlar innovatsion va ijodiy fikrlovchi avlodni voyaga yetkazishda asosiy omil hisoblanadi.

Xalqaro tajribalar shuni ko'rsatadiki, pedagoglarning uzluksiz kasbiy rivojlanishiga sarmoya kiritish bevosita o'quvchilarning akademik ko'rsatkichlari va ijodiy salohiyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. O'zbekiston kabi rivojlanayotgan mamlakatlarda bu ayniqsa muhimdir, chunki ta'lim sifatini oshirish milliy rivojlanishning poydevoridir. Shu bilan birga, yoshlar orasida STEMga qiziqishning pasayishi kabi muammolariga e'tibor qaratilishi, ushbu sohalarga bo'lgan qiziqishni erta yoshdan boshlab rag'batlantirishni taqozo etadi.

Pedagoglarning malakasini oshirishga investitsiyalarni kuchaytirish: O'qituvchilarning uzluksiz kasbiy rivojlanish dasturlarini xalqaro standartlarga (masalan, Shanxay tajribasiga o'xshash) muvofiq kengaytirish va ularning raqamli savodxonligini oshirish.

Ushbu bobda ijodiy fikrlash va innovatsion yondashuvlarni shakllantirish zamonaviy jamiyat uchun strategik ahamiyatga ega ekanligi, bu jarayon nazariy asoslar, ta'lim tizimidagi yangiliklar va yoshlarning rivojlanishidagi o'ziga xos qiyinchiliklar o'rtasidagi murakkab o'zaro bog'liqlikni talab etishi aniqlandi. Nazariy jihatdan ijodiy fikrlash "shakl", "obraz", "g'oya" va "ilhom" kabi asosiy elementlar orqali rivojlanadi. Amaliy jihatdan, pedagoglarning malakasini oshirishga qaratilgan investitsiyalar va ta'limga innovatsion yondashuvlar ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshirib, PISA reytinglarida yuqori natijalarga erishishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Amabile, T. M. (1996). *Creativity in context: Update to the social psychology of creativity*. Boulder, CO: Westview Press.
2. Csikszentmihalyi, M. (1996). *Creativity: Flow and the psychology of discovery and invention*. New York: HarperCollins.
3. Robinson, K. (2011). *Out of our minds: Learning to be creative*. Chichester: Capstone.

TAQDIMOT TAYYORLASH VA UNI SAMARALI TAQDIM ETISH KO'NIKMALARI: ILMIY-NAZARIY TAHLIL

Andijon davlat chet tillari institute talabasi
Usmonova Maryam
Ilmiy rahbar: Moydinova Shohida

Annotatsiya: Mazkur maqolada taqdimot tayyorlash va uni samarali taqdim etishning nazariy asoslari, metodologik bosqichlari hamda psixologik omillari ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Taqdimot jarayonida kommunikatsiya modeli, kognitiv yuklama nazariyasi va neverbal muloqotning ahamiyati yoritilgan.

Kalit so'zlar: taqdimot, kommunikatsiya, nutq kompetensiyasi, vizuallashtirish, kognitiv yuklama, emotsional intellekt, omma oldida chiqish.

XXI asrda axborot almashinuvi tezligi va hajmining ortishi sharoitida kommunikativ kompetensiya har qanday mutaxassisning kasbiy muvaffaqiyatini belgilovchi muhim omillardan biriga aylandi. Xususan, taqdimot tayyorlash va uni samarali taqdim etish ko'nikmalari ta'lim jarayoni, ilmiy faoliyat hamda boshqaruv sohasida alohida ahamiyat kasb etadi. Taqdimot jarayoni nafaqat axborotni yetkazish, balki auditoriyani ishontirish, ularning e'tiborini boshqarish va muayyan xulosaga yo'naltirish vositasi sifatida namoyon bo'ladi. Shu bois mazkur maqolada taqdimot tayyorlashning nazariy asoslari, metodik bosqichlari va samarali taqdim etish mexanizmlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi.

Taqdimot kommunikatsiya jarayonining tarkibiy qismi bo'lib, unda axborot manbai (nutq so'zlovchi), xabar (mazmun), vosita (vizual va texnik elementlar) hamda qabul qiluvchi (auditoriya) o'zaro aloqada bo'ladi. Klassik kommunikatsiya modeli (Shennon–Uiver modeli)ga ko'ra, axborotning samaradorligi uzatuvchi va qabul qiluvchi o'rtasidagi "shovqin"ni kamaytirishga bog'liq. Taqdimot jarayonida "shovqin" tushunchasi texnik nosozliklar, nutqning noaniqligi yoki auditoriya e'tiborining pasayishi bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

Pedagogik nuqtai nazardan, taqdimot konstruktivizm nazariyasiga asoslanadi. Ushbu yondashuvga ko'ra, tinglovchi bilimni passiv qabul qilmaydi, balki faol ravishda shakllantiradi. Demak, samarali taqdimot interaktiv elementlarni o'z ichiga olishi zarur.

Taqdimot tayyorlashning metodologik bosqichlari

1. Muammo va maqsadni aniqlash: Ilmiy taqdimot aniq tadqiqot muammosiga asoslanishi kerak. Maqsad va vazifalar aniqlashtirilgach, material mantiqiy ketma-ketlikda joylashtiriladi. Maqsadning aniqligi mazmunning tizimliligini ta'minlaydi.

2. Auditoriyani segmentatsiya qilish: Taqdimot samaradorligi auditoriyaning bilim darajasi, kasbiy tayyorgarligi va qiziqishlariga mos ravishda mazmunni moslashtirishga bog'liq. Ilmiy auditoriya uchun terminologik aniqlik muhim bo'lsa, keng omma uchun soddalashtirilgan tushuntirish talab etiladi.

3. Strukturaviy modelni ishlab chiqish: Ilmiy taqdimot odatda quyidagi tuzilishga ega bo'ladi: kirish (mavzuning dolzarbligi, maqsad va vazifalar); asosiy qism (nazariy tahlil, metodologiya, natijalar); xulosa (umumlashtirish va takliflar).

Bunday strukturaviy yondashuv mantiqiy izchillikni ta'minlaydi.

4. Vizual dizayn va axborotni vizuallashtirish: Kognitiv yuklama nazariyasiga ko'ra (Sweller, 1988), inson miyasi bir vaqtning o'zida cheklangan hajmdagi ma'lumotni qayta ishlay oladi. Shu sababli slaydlarda ortiqcha matn berish maqsadga muvofiq emas. Diagramma, grafik va infografikalar ma'lumotni tez va samarali qabul qilishga yordam beradi.

5. Manbalarga tayanish va ilmiy asoslanganlik: Ilmiy taqdimotda keltirilgan ma'lumotlar ishonchli manbalarga asoslanishi zarur. Statistik ma'lumotlar, tadqiqot natijalari va iqtiboslar ishonchlilik darajasini oshiradi.

Samarali taqdim etishning psixologik va kommunikativ omillari

1. Nutq kompetensiyasi: Nutqning aniqligi, mantiqiyligi va terminologik to‘g‘riligi taqdimotning sifatini belgilaydi. Intonatsiya va pauzalardan to‘g‘ri foydalanish auditoriya e’tiborini saqlaydi.

2. Neverbal kommunikatsiya: Psixologik tadqiqotlarga ko‘ra, axborotning muhim qismi tana tili, mimika va imo-ishoralar orqali uzatiladi. Ko‘z bilan aloqa qilish ishonch va ochiqlikni ifodalaydi.

3. Emotsional intellect: Emotsional intellekt darajasi yuqori bo‘lgan shaxs auditoriyaning kayfiyatini his etadi va nutq uslubini moslashtira oladi. Bu esa samarali muloqotni ta’minlaydi.

4. Stressni boshqarish: Omma oldida chiqish ko‘pincha hayajon bilan kechadi. Psixologik tayyorgarlik, repetitsiya va nafas mashqlari stress darajasini kamaytiradi. O‘ziga ishonch nutq sifatiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Taqdimot samaradorligi quyidagi mezonlar asosida baholanadi: mazmunning ilmiy asoslanganligi; mantiqiy tuzilish; vizual dizayn sifati; auditoriya bilan interaktivlik darajasi; belgilangan vaqtga rioya qilish; savollarga aniq va asosli javob berish qobiliyati.

Taqdimot tayyorlash va uni samarali taqdim etish ko‘nikmalari zamonaviy ta’lim va ilmiy faoliyatning ajralmas tarkibiy qismidir. Ushbu jarayon kommunikatsiya nazariyasi, pedagogik yondashuvlar va psixologik omillar bilan uzviy bog‘liq. Ilmiy asoslangan mazmun, mantiqiy struktura, vizual vositalardan oqilona foydalanish hamda nutq mahorati muvaffaqiyatli taqdimotning asosiy shartlaridir. Mazkur ko‘nikmalarni tizimli ravishda rivojlantirish mutaxassisning kasbiy raqobatbardoshligini oshiradi va ilmiy hamjamiyatda samarali muloqotni ta’minlaydi.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. Reynolds, G. (2012). *Presentation Zen: Simple Ideas on Presentation Design and Delivery*. Berkeley, CA: New Riders.
2. Duarte, N. (2010). *Resonate: Present Visual Stories that Transform Audiences*. Hoboken, NJ: Wiley.
3. Alley, M. (2013). *The Craft of Scientific Presentations*. New York: Springer.

PROFESSIONAL VA KASB-HUNAR TA'LIMI TIZIMIDA DUAL TA'LIM: NAZARIYA VA AMALIYOT UYG'UNLIGI

Abdullajonova Xalimaxon
Andijon davlat chet tillar instituti talabasi

Annotatsiya Mazkur ilmiy maqolada professional va kasb-hunar ta'limi tizimida dual ta'limning nazariy-konseptual asoslari, amaliy tatbiq mexanizmlari hamda ushbu modelning iqtisodiy va ijtimoiy samaradorligi kompleks tarzda tadqiq etiladi. Ilmiy ishda nazariya va amaliyot o'rtasidagi funksional uyg'unlik masalasi markaziy muammo sifatida belgilanib, uning yechimida dual ta'lim tizimining o'rni va imkoniyatlari chuqur tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: kasb-hunar ta'limi, dual ta'lim, nazariya va amaliyot uyg'unligi, professional kompetensiya, ishlab chiqarish integratsiyasi, mehnat bozori, kadrlar tayyorlash.

XXI asrda global mehnat bozori tez sur'atlar bilan o'zgarib bormoqda: raqamli iqtisodiyot, sun'iy intellekt va avtomatlashtirish jarayonlari an'anaviy kasblarga yangicha talablar qo'ymoqda. Shunday sharoitda kasb-hunar ta'limi tizimining asosiy vazifasi — faqat nazariy bilimga ega emas, balki haqiqiy ishlab chiqarish sharoitida mustaqil faoliyat yurita oladigan, moslashuvchan va kompetentli mutaxassislarni tayyorlashdan iboratdir. Biroq an'anaviy kasb-hunar ta'limi modeli ko'p hollarda ishlab chiqarish talablaridan orqada qolmoqda. Talabalarga beriladigan bilimlarning katta qismi real ish jarayonidan uzilib qolgan nazariy materiallardan iborat bo'lib, bu bitiruvchilarning kasbiy faoliyatga moslashish jarayonini qiyinlashtiradi. Mazkur paradoks — ya'ni ta'lim va amaliyot o'rtasidagi kengayib borayotgan tafovut — bugungi kunda ko'plab

mamlakatlarda e'tirof etilgan tizimiy muammo hisoblanadi. O'zbekistonda ham ushbu muammo o'z keskinligini yo'qotmagan: Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligining ma'lumotlariga ko'ra, kasb-hunar ta'limi bitiruvchilarining mehnat bozorida o'z mutaxassisligi bo'yicha ishga joylashish darajasi hali ham yetarli emas. Aynan shu holat dual ta'lim modelini kasb-hunar ta'limi tizimiga izchil joriy etishni zaruratga aylantirmoqda. Dual ta'lim konsepsiyasining ilmiy asoslarini tadqiq etgan olimlar orasida D.Euler, T.Deissinger, F.Rauner va E.Smith alohida o'rin tutadi. D. Eulerning fundamental tadqiqotida dual tizim uch asosiy prinsipga tayanishi ko'rsatiladi: birinchidan, ta'lim ikki muhitda — ta'lim muassasasida ham, korxonada ham amalga oshiriladi ish beruvchilar ta'lim mazmunini shakllantiruvchi to'laqonli sherik hisoblanadi; uchinchidan, davlat ushbu jarayonning normativ-huquqiy kafiliyatini ta'minlaydi. T. Deissinger esa dual tizimning muvaffaqiyati bevosita milliy iqtisodiy madaniyat va sanoat-ta'lim hamkorligining tarixiy an'analari bilan bog'liq ekanligini ta'kidlaydi. Germaniyada bu an'ana 150 yildan ortiq tarixga ega bo'lib, mazkur davlatda kasbga o'rgatishning uch tomonlama modeli — davlat, ish beruvchi va kasaba uyushmalari sherikligiga asoslangan tizim — jahon andozasiga aylangan. OECD tadqiqotlari ish asosidagi ta'lim (work-based learning) nafaqat individual kompetensiyalarni shakllantirish, balki milliy iqtisodiyotning innovatsion salohiyatini oshirishda ham hal qiluvchi rol o'ynashini ko'rsatadi. UNESCO-UNEVOC tomonidan o'tkazilgan xalqaro sharh esa dual ta'limning rivojlanayotgan mamlakatlarga moslashtirilishi uchun institutsional barqarorlik va doimiy monitoring zarurligini alohida ta'kidlaydi.Ushbu tadqiqotda quyidagi ilmiy metodlar qo'llanildi: tizimli tahlil va sintez metodi orqali dual ta'limning tarkibiy elementlari va ularning o'zaro bog'liqligi o'rganildi; qiyosiy-taqqoslash metodi yordamida Germaniya, Avstriya, Shveytsariya va O'zbekiston kasb-hunar ta'limi tizimlari solishtirildi; kompetensiyaviy yondashuv asosida bitiruvchilarga qo'yiladigan malaka talablari tahlil qilindi. Shuningdek, normativ-huquqiy hujjatlarni retrospektiv o'rganish va ilmiy manbalarni sintez qilish metodlari ham qo'llanildi. Tadqiqotning metodologik asosi sifatida kompetensiyaviy paradigma tanlandi, chunki dual ta'limning bosh maqsadi — talabalarda real ishlab chiqarish sharoitida samarali faoliyat yuritish uchun zarur kasbiy, ijtimoiy va kommunikativ kompetensiyalarni kompleks shakllantirish — aynan ushbu paradigma doirasida to'liq ochib berilishi mumkin.

Professional va kasb-hunar ta'limi tizimida dual ta'lim modelini izchil va tizimli joriy etish — bu faqat pedagog innovatsiyasi emas, balki milliy iqtisodiy strategiyaning muhim tarkibiy qismidir. Nazariya va amaliyotning organik uyg'unligi asosida qurilgan dual ta'lim bitiruvchilarning kasbiy kompetensiyasini tubdan oshiradi, ishsizlik muammosini kamaytiradi va sanoat-ta'lim hamkorligini yangi bosqichga ko'taradi. Tadqiqot o'z oldiga qo'ygan maqsadga erishdi: dual ta'limning nazariy asoslari tahlil qilindi, xorijiy tajribalar qiyosiy tarzda o'rganildi va O'zbekiston kasb-hunar ta'limi tizimi uchun amaliy tatbiq mexanizmlari ilmiy asosda ishlab chiqildi. Kelgusida ushbu modelni keng ko'lamda amalga oshirish uchun davlat, ta'lim muassasalari va ish beruvchilar o'rtasida uzluksiz muloqot platformasini institutsionlashtirish, o'qituvchilar malakasini ishlab chiqarish muhitida muntazam yangilab borish hamda raqamli monitoring infratuzilmasini rivojlantirish asosiy strategik yo'nalishlar sifatida belgilanishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi to'g'risidagi Farmoni. – Toshkent, 2019.
3. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. Dual ta'limni joriy etish bo'yicha me'yoriy-uslubiy hujjatlar to'plami. – Toshkent, 2022.

DUAL TA'LIM TIZIMI: NAZARIY ASOSLARI VA AMALIY AHAMIYATI

Andijon davlat chet tillari instituti talabasi
Bahodirova Mehribon Jahongir qizi
Ilmiy rahbar: Nilufarxon Murxanova

Annotatsiya: Mazkur maqolada dual ta'lim tizimining mohiyati, shakllanish tarixi hamda zamonaviy ta'lim jarayonidagi o'rni tahlil qilinadi. Dual ta'limning nazariy asoslari, afzalliklari va amaliy samaradorligi yoritilib, uning kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishdagi roli ko'rsatib beriladi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, kasbiy ta'lim, amaliyot, kompetensiya, mehnat bozori, integratsiya.

Bugungi globallashuv va texnologik taraqqiyot sharoitida ta'lim tizimi oldida turgan asosiy vazifalardan biri — mehnat bozori talablariga mos, yuqori malakali va amaliy ko'nikmalarga ega mutaxassislarni tayyorlashdir. An'anaviy ta'lim tizimida nazariy bilimlar ustuvor bo'lib, amaliy tayyorgarlik yetarli darajada yo'lga qo'yilmaganligi sababli bitiruvchilarning ishga moslashuvi qiyinlashadi. Natijada, ko'plab yoshlar o'z bilimlarini amaliyotga tatbiq qila olmay, ish topishda qiyinchiliklarga duch keladi.

Shu sababli, ta'limda nazariya va amaliyotni uyg'unlashtirish zarurati ortib bormoqda. Dual ta'lim tizimi aynan shu talabni qondirishga qaratilgan innovatsion model hisoblanadi. U talabaga nafaqat bilim berishni, balki real ish sharoitida malaka orttirishni ham ta'minlaydi. Shu bilan birga, dual ta'lim modeli yoshlarning mehnat bozoriga tayyorlanishini tezlashtiradi, ularni ish beruvchilar ehtiyojlariga moslashtiradi va ularning kasbiy raqobatbardoshligini oshiradi.

Dual ta'lim tushunchasi va mohiyati

Dual ta'lim — bu o'quv jarayonining ikki muhitda: ta'lim muassasasi va ishlab chiqarish korxonasida parallel ravishda olib borilishiga asoslangan tizimdir. Talaba nazariy bilimlarni o'quv yurtida egallaydi, amaliy ko'nikmalarni esa real ish joyida shakllantiradi. Bu tizim o'qish va ishlash jarayonini uyg'unlashtiradi hamda talabaning kasbiy tajribasini oshiradi.

Shu bilan birga, dual ta'limning mohiyati shundaki, u nazariya va amaliyotni uzviy birlashtiradi. Talaba nafaqat kitob bilimlarini o'rganadi, balki real ish sharoitida ish jarayonlarini kuzatadi, muammolarni hal qiladi va mehnat intizomini egallaydi. Natijada, u ish beruvchilar talablariga mos kadr sifatida shakllanadi.

Dual ta'lim nafaqat kasbiy tayyorgarlik, balki ijtimoiy va psixologik moslashuvni oshirishga xizmat qiladi. Talaba o'zini ish muhitida sinab ko'radi, mas'uliyatni egallaydi, vaqtni boshqarish va jamoada ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi

Dual ta'limning shakllanishi

Dual ta'lim modeli ilk bor Germaniyada keng miqyosda rivojlangan. Germaniya tajribasida o'quvchilar haftaning ma'lum kunlarida korxonalarda ishlaydi, qolgan kunlarda esa kasb-hunar maktablarida tahsil oladi. Bu tizim tarixan 19-asrning o'rtalarida sanoat inqilobi davrida yuzaga kelgan, chunki tez rivojlanayotgan sanoat uchun malakali ishchi kuchi talab qilinar edi.

Bugungi kunda dual ta'lim tizimi Avstriya va Svitzerlandiya kabi davlatlarda ham muvaffaqiyatli qo'llanilmoqda. Ushbu mamlakatlarda tizim nafaqat kasbiy tayyorgarlik, balki mehnat bozori bilan uzviy bog'lanish imkonini beradi, talabalarga ishga joylashish va uzoq muddatli kasbiy rivojlanish uchun mustahkam poydevor yaratadi.

Dual ta'limning afzalliklari

1.Amaliy ko'nikmalarni rivojlantiradi – talaba real ish jarayonida tajriba orttiradi.

2.Bandlik darajasini oshiradi – ko'plab talabalar amaliyot o'tayotgan joyida ish bilan ta'minlanadi.

3.Mehnat bozori bilan integratsiya – ta'lim mazmuni ish beruvchilar ehtiyojiga moslashadi.

4.Mas'uliyat va intizomni shakllantiradi – talaba o'zini haqiqiy mutaxassis sifatida his qiladi.

5.Nazariya va amaliyot uyg'unligi – bilim va ko'nikma o'rtasidagi tafovut kamayadi.

Dual ta'limning muammolari

Shu bilan birga, dual ta'limni joriy etishda ayrim qiyinchiliklar mavjud:

1.Korxonalar bilan samarali hamkorlikni yo'lga qo'yish zarurati

2.Ta'lim dasturlarini moslashtirish muammosi

3.Nazorat va baholash tizimini takomillashtirish ehtiyoji

Dual ta'limning O'zbekiston ta'lim tizimidagi o'rni

So'nggi yillarda Uzbekistanda ham dual ta'limni joriy etishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Kasb-hunar maktablari va oliy ta'lim muassasalarida ishlab chiqarish bilan integratsiyani kuchaytirish orqali talabalarni amaliy jihatdan tayyorlashga harakat qilinmoqda.

Bu tizim yoshlarning bandligini ta'minlash va iqtisodiyot uchun malakali kadrlar tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Dual ta'lim tizimi zamonaviy ta'lim tizimining innovatsion va samarali modeli bo'lib, u nazariya va amaliyotni uzviy birlashtirishga xizmat qiladi. Ushbu tizim nafaqat talabalarning bilimini oshiradi, balki ularni real ish muhitida sinab ko'rish, kasbiy ko'nikmalarni shakllantirish va mehnat bozoriga moslashish imkonini beradi.

Dual ta'limning asosiy afzalliklari — amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish, bandlikni oshirish, ish beruvchilar talablariga moslashish, nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlash va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishdir. Shu bilan birga, tizimning muvaffaqiyatli ishlashi uchun korxonalar bilan hamkorlik, dasturlarni moslashtirish, baholash tizimi va mentorlik sifatini oshirish muhim ahamiyatga ega.

O'zbekiston sharoitida dual ta'limni rivojlantirish yoshlarning kasbiy tayyorgarligini oshirish, malakali kadrlar tayyorlash va iqtisodiyotga tayyor ishchi kuchini yetkazish uchun strategik ahamiyat kasb etadi. Kelgusida dual ta'limni yanada kengaytirish va sifatini oshirish uchun ta'lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash, zamonaviy metod va texnologiyalarni joriy etish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati :

1.Euler, M. Dual Education in Germany: Structure, Benefits, and Implementation. Berlin: Springer, 2018.

2.Deissinger, T. The Dual System of Vocational Education in Germany: History and Perspectives. New York: Routledge, 2015.

3.Rauner, F., & Maclean, R. Handbook of Technical and Vocational Education and Training Research. Dordrecht: Springer, 2010.

APPLICATION OF CAREER GUIDANCE AND DUAL EDUCATION ELEMENTS IN GENERAL SECONDARY SCHOOLS

Student of Andijan State Institute of Foreign Languages
Jo'rayeva Z.A
Scientific advisor: Anarboyeva M.S

Annotation: This thesis examines the importance of career guidance and the introduction of dual education elements in general secondary schools. It is based on Uzbekistan's legislation (Law "On Education", Presidential decrees) and advanced foreign experience (Germany, Switzerland, Austria, South Korea).

Keywords: Uzbekistan legislation, dual education, practical activities, international experience, mentorship, project-based learning, professional skills, John Dewey

In Uzbekistan, strengthening career guidance in general secondary schools and introducing practice-oriented learning have become key priorities of recent educational reforms. These directions are clearly reflected in current national legislation and policy documents. In particular, the Law of the Republic of Uzbekistan "On Education" establishes the principles of continuity, practical orientation of education, and the creation of conditions for students to acquire professions and competencies relevant to the labour market. Furthermore, the Presidential Decree No. PF-5847 on approving the Concept for the Development of the Education System of

the Republic of Uzbekistan until 2030 emphasizes improving career guidance mechanisms in schools and strengthening links between education and industry.

Foreign experience confirms the effectiveness of such approaches. In Germany, the dual education system is organized through close cooperation between schools and enterprises, enabling students to combine theoretical learning with workplace practice. Similar models are successfully implemented in Switzerland, Austria, and South Korea, where vocational guidance, internships, and mentoring are introduced already at the school level. This shows that early career guidance and practice-based learning help students make informed career choices and transition smoothly into employment.

In my opinion, career guidance in general secondary schools is most effective when students are involved in practical, hands-on activities alongside classroom learning. I believe that introducing dual education elements helps students better understand the real demands of professions and make more conscious career choices.

I personally think that combining theoretical lessons with practical experience not only increases students' interest in learning but also strengthens their skills and confidence. Based on my observations, methods like mentorship, project-based learning, and short internships are particularly effective in helping students connect school knowledge with real-world applications.

"Education, therefore, is a process of living and not a preparation for future living. Education is a development of all those capacities in the individual which will enable him to control his environment and full-fill his possibilities." This emphasizes that education should be connected to real-life experiences, supporting the introduction of dual education elements and practical career guidance in schools.

The study shows that combining theoretical learning with practical experience through dual education elements significantly improves students' career readiness. Personal observations confirm that mentorship, project-based learning, and early exposure to real work environments enhance motivation, skills, and professional awareness. Integrating national legislation and international best practices provides a solid framework for developing effective career guidance in general secondary schools.

References:

1. Law of the Republic of Uzbekistan "On Education". National Database of Legislation of Uzbekistan (Lex.uz).
2. Presidential Resolution No. PQ-3151. National Database of Legislation of Uzbekistan (Lex.uz).
3. John Dewey: Democracy and Education (1916)

PROFESSIONAL VA KASB-HUNAR TA'LIM TIZIMIDA DUAL TA'LIM

Andijon davlat chet tillari instituti talabasi
Raximova Mashxuraxon Dilmurodjon qizi
Ilmiy rahbar : D.Y. Shamsuddinova

Anotatsiya professional va kasb-hunar ta'lim tizimida dual ta'limning mazmun-mohiyati, nazariy asoslari, xorijiy tajribasi va O'zbekistonda joriy etish istiqbollari tahlil qilinadi. Dual ta'lim modeli ta'lim muassasasi va ishlab chiqarish korxonasi o'rtasidagi hamkorlik asosida tashkil etilib, nazariy bilim va amaliy ko'nikmalarni uyg'unlashtirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, professional ta'lim, kasb-hunar ta'limi, mehnat bozori, kompetensiya, amaliy ko'nikma, integratsiya, ishlab chiqarish.

Bugungi kunda iqtisodiyotning jadal rivojlanishi, texnologiyalarning tezkor yangilanishi va mehnat bozori talablarining o'zgarishi professional hamda kasb-hunar ta'lim tizimidan yuqori malakali, amaliy ko'nikmalarga ega mutaxassislarni tayyorlashni talab etmoqda. An'anaviy

ta'lim tizimida nazariy bilimlar ustunlik qilgan bo'lsa, zamonaviy ishlab chiqarish real tajribaga ega kadrlarni talab qilmoqda. Shu bois professional va kasb-hunar ta'lim tizimida dual ta'lim modelini joriy etish dolzarb masalaga aylandi. Dual ta'lim — bu ta'lim jarayonini o'quv muassasasi va ishlab chiqarish korxonasida parallel ravishda olib borish tizimidir.

Mazkur tizim eng avvalo Germany tajribasida muvaffaqiyatli qo'llanilgan bo'lib, keyinchalik Switzerland va Austria kabi davlatlarda ham keng rivojlandi. Bugungi kunda bu model ko'plab davlatlarda yoshlar bandligini ta'minlashning samarali vositasi sifatida qaralmoqda. O'zbekistonda ham professional ta'lim tizimini isloh qilish doirasida dual ta'lim elementlarini joriy etishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Professional va kasb-hunar ta'limining asosiy maqsadi — muayyan kasb bo'yicha amaliy ko'nikma va malakaga ega mutaxassislarni tayyorlashdir. Mehnat bozori talablariga mos kadrlar tayyorlash. Zamonaviy texnologiyalarni o'rgatish ishlab chiqarish bilan integratsiyani ta'minlash yoshlar bandligini oshirish dual ta'lim aynan shu vaziARIfalarni samarali amalga oshirishga xizmat qiladi. Dual ta'lim ikki tomonlama tizim bo'lib, o'quvchi. Ma'lum vaqt ta'lim muassasasida nazariy bilim oladi. Qolgan vaqt ishlab chiqarishda amaliy faoliyat olib boradi bu model kompetensiyaviy yondashuvga asoslanadi. Kompetensiya — bu bilim, ko'nikma, malaka va shaxsiy sifatlarning uyg'unligidir. Dual ta'limning asosiy prinsiplari ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi. Amaliyotning tizimli tashkil etilishi ish beruvchining ta'lim jarayonidagi ishtiroki shartnoma asosida hamkorlik. Dual ta'lim ikki tomonlama tizim bo'lib, o'quvchi ma'lum vaqt ta'lim muassasasida nazariy bilim oladi. Qolgan vaqt ishlab chiqarishda amaliy faoliyat olib boradi. Bu model kompetensiyaviy yondashuvga asoslanadi. Kompetensiya — bu bilim, ko'nikma, malaka va shaxsiy sifatlarning uyg'unligidir. Dual ta'limning asosiy prinsiplari. Ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi. Amaliyotning tizimli tashkil etilishi ish beruvchining ta'lim jarayonidagi ishtiroki shartnoma asosida hamkorlik germanyda dual ta'lim tizimi davlat, savdo-sanoat palatalari va korxonalar hamkorligida yo'lga qo'yilgan. Talabalar haftaning bir qismini kasb-hunar maktabida, qolgan qismini esa korxonada o'tkazadi. Yoshlar ishsizligi past darajada ish beruvchilar malakali kadr bilan ta'minlanadi itiruvchilar tez ishga joylashadi Shveysariya va Avstriya tajribasi Switzerland va Austriada ham dual ta'lim iqtisodiyotning asosiy tayanch mexanizmlaridan biri hisoblanadi. O'zbekistonda professional ta'lim tizimi 2019-yildan boshlab tubdan isloh qilinmoqda. Bu borada Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi hamda boshqa mas'ul tashkilotlar tomonidan dual ta'lim mexanizmlarini joriy etish bo'yicha normativ-huquqiy hujjatlar ishlab chiqilmoqda. Dual ta'limni joriy etishning asosiy yo'nalishlari ishlab chiqarish korxonalari bilan shartnomalar tuzish o'quv dasturlarini moslashtirish mentorlik tizimini yo'lga qo'yish demakdir.

Professional va kasb-hunar ta'lim tizimida dual ta'lim modelini joriy etish zamonaviy iqtisodiyot talablariga javob beruvchi samarali mexanizmdir. U nazariy bilim va amaliy tajribani uyg'unlashtiradi, yoshlar bandligini oshiradi hamda ishlab chiqarish bilan ta'lim integratsiyasini mustahkamlaydi. O'zbekiston sharoitida dual ta'limni tizimli, bosqichma-bosqich va hududiy ehtiyojlardan kelib chiqib joriy etish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar
1.O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni.
2.Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi rasmiy ma'lumotlari.
3.Euler, D. (2013). Germany's Dual Vocational Training System.

PROFESSIONAL VA KASB-HUNAR TA'LIMI TIZIMIDA DUAL TA'LIM: NAZARIYA VA AMALIYOT UYG'UNLIGI

ADCHTI talabasi
Xalimjonova Sug`diyona Anvarjon qizi
Ilmiy rahbar: Iminova Shahnoza

Annotatsiya: Mazkur tezisda professional va kasb-hunar ta'limi tizimida dual ta'lim modelining mazmun-mohiyati, nazariy bilimlar bilan amaliy ko'nikmalar uyg'unligini

ta'minlashdagi ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, dual ta'limning mehnat bozori talablariga mos raqobatbardosh kadrlar tayyorlashdagi o'rni tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, kasb-hunar ta'limi, nazariya, amaliyot, kompetensiya, mehnat bozori.

Bugungi kunda mehnat bozori talablarining tez o'zgarib borishi professional va kasb-hunar ta'limi tizimi oldiga amaliy ko'nikmalarga ega, raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlash vazifasini qo'ymoqd. Kuzatishimiz natijasida, ushbu jarayonda dual ta'lim modeli ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiluvchi muhim mexanizm sifatida namoyon bo'lmoqda.

Bizga ma'lumki, hozirgi globallashuv sharoitida professional va kasb-hunar ta'limining asosiy vazifasi — mehnat bozori talablariga mos, amaliy ko'nikmalarga ega raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlashdan iborat. Bunda dual ta'lim modeli ta'lim muassasasi va korxona jarayonlarini uyg'unlashtirgan holda nazariya va amaliyotning birlashuvini ta'minlaydi. Mazkur tezis dual ta'lim tizimida nazariy bilimlarni amaliy tayyorgarlik bilan integratsiyalashning samarali pedagogik mexanizmlarini yoritadi.

Dual ta'lim — bu ta'lim jarayonini ta'lim muassasasi va ishlab chiqarish korxonalari hamkorligida tashkil etishga asoslangan tizim bo'lib, unda o'quvchilar nazariy bilimlarni ta'lim muassasasida, amaliy mashg'ulotlarni esa bevosita ish joylarida egallaydilar. Mazkur yondashuv ta'lim oluvchilarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish va ularni real mehnat sharoitlariga moslashtirish imkonini beradi.

Professional va kasb-hunar ta'limida dual ta'limni joriy etish quyidagi afzalliklarni ta'minlaydi:

– o'quvchilarning amaliy tajribasi oshadi;

– nazariy bilimlarning mustahkamlanishi ta'minlanadi;

– bitiruvchilarning ishga joylashish ko'rsatkichlari yaxshilanadi;

– ish beruvchilar ehtiyojiga mos kadrlar tayyorlanadi.

Shu bilan birga, dual ta'lim tizimini samarali tashkil etish ta'lim muassasalari, ishlab chiqarish korxonalari va davlat organlari o'rtasidagi ijtimoiy hamkorlikni talab etadi. O'quv dasturlarining mehnat bozori ehtiyojlariga moslashtirilishi hamda pedagog kadrlarning kasbiy malakasini muntazam oshirib borish dual ta'limning muvaffaqiyatli joriy etilishida muhim omil hisoblanadi.

Bir qator olimlar e'tirof etishicha, dual ta'limda o'quv jarayonini samarali tashkil etish uchun quyidagi pedagogik mexanizmlar muhim deb hisoblanadi:

1. Integratsiyalashgan o'quv dasturlari — nazariy bilimlar korxonalarda bajariladigan real amaliy vazifalar bilan bog'lanadi.

2. Mentorlik (murabbiylik) tizimi — ishlab chiqarish korxonalarida tajribali mutaxassislar tomonidan talabalarni individual yo'riqlash.

3. Modulli o'qitish — har bir modul aniq kasbiy kompetensiyani shakllantirishga qaratiladi.

4. Ishlab chiqarish muhitiga mos o'quv laboratoriyalari — texnologik jarayonlarni simulyatsiya qilish orqali amaliyotga tayyorlash.

5. Hamkorlik shartnomalari — ta'lim muassasasi va ish beruvchi o'rtasidagi o'zaro manfaatli hamkorlik o'quvchilarning real ish jarayoniga jalb etilishini ta'minlaydi.

Tadqiqotimiz natijasida, dual ta'limni joriy etishda — amaliyot bazalarining cheklanganligi, korxonalarda murabbiylar yetishmasligi, o'quv rejalari va ishlab chiqarish talablari o'rtasidagi farqlar kabi muammolar uchraydi. Ularni bartaraf etish uchun o'quv rejalari mehnat bozori monitoringi asosida yangilanib borilishi, korxonalar bilan uzoq muddatli hamkorlik memorandumlari tuzilishi, raqamli baholash tizimlari joriy etilishi lozim.

Xulosa o'rnida shuni aytishimiz joizki, dual ta'lim tizimida nazariya va amaliyotning uyg'unligi ta'lim sifatini oshiradi, o'quvchilarni raqobatbardosh kasbiy kompetensiyalar bilan ta'minlaydi hamda ishlab chiqarishning zamonaviy talablariga mos mutaxassislarni tayyorlashga

xizmat qiladi. Pedagogik mexanizmlarning to‘g‘ri tanlanishi va ularni amaliyotga samarali tatbiq etish dual ta’lim samaradorligini sezilarli oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Abdurahmonov Q.X. Mehnat bozori va ta’lim tizimi integratsiyasi. – Toshkent: Fan nashriyoti, 2020. – 156 b.
2. Usmonov B.Sh. Kasb-hunar ta’limida innovatsion yondashuvlar. – Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti, 2021. – 184 b.
3. OECD. OECD Skills Strategy 2020. – Paris: OECD Publishing, 2020. – 120 p.

MUSTAQIL TA’LIM KO‘NIKMALARINI KASBIY FAOLIYAT VA HAYOTDA QO‘LLASH

ACHTI talabasi Xorinova Xurshidabonu
Ilmiy rahbar: Moydinova Sh.I. p.f.f.d.(PhD)

Annotatsiya: Ushbu maqolada mustaqil ta’lim ko‘nikmalarining kasbiy faoliyat va shaxsiy hayotda tutgan o‘rni atroflicha tahlil qilinadi. Unda mustaqil ta’limning nazariy asoslari, uning zamonaviy ta’lim va professional rivojlanishdagi ahamiyati, shuningdek, ushbu ko‘nikmalarni shakllantirish va qo‘llash mexanizmlari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: mustaqil ta’lim, kasbiy rivojlanish, umrboqiy ta’lim, o‘z-o‘zini rivojlantirish, ta’lim texnologiyalari.

Bugungi tez o‘zgaruvchan global dunyoda shaxsning doimiy o‘rganish va moslashish qobiliyati muvaffaqiyatning asosiy omillaridan biriga aylangan. Axborot hajmining misli ko‘rilmagan darajada o‘sishi, texnologik innovatsiyalarning jadalligi va mehnat bozori talablarining o‘zgaruvchanligi har bir individdan umr bo‘yi ta’lim olishni talab qiladi. Bunday sharoitda, o‘z-o‘zini boshqarish, yangi bilimlarni mustaqil ravishda egallash va mavjud ko‘nikmalarni chuqurlashtirishga qaratilgan mustaqil ta’lim ko‘nikmalari nafaqat akademik muvaffaqiyat, balki kasbiy faoliyat va shaxsiy hayotda ham hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Ushbu ko‘nikmalar shaxsga doimiy ravishda rivojlanish, yangi g‘oyalarni shakllantirish va zamonaviy jamiyatda o‘z muvaffaqiyatini ta’minlash imkonini beradi.

Mustaqil ta’lim ko‘nikmalari turli adabiyotlarda keng muhokama qilingan bo‘lib, ularning mazmun-mohiyati va ahamiyati turli xil yondashuvlar asosida tahlil etiladi. Umumiy qilib aytganda, mustaqil ta’lim shaxsning bilimlarni o‘zlashtirishga va ko‘nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan faoliyatida tashabbus ko‘rsatishini anglatadi. Mustaqil ta’limni o‘quv muassasalarida ham, hayotda ham o‘z-o‘zini rivojlantirish, yangi g‘oyalarni shakllantirish va zamonaviy jamiyatda shaxsiy muvaffaqiyatga erishish uchun hal qiluvchi rol o‘ynaydigan funksional ko‘nikmalar sifatida belgilanadi. Bu jarayon tizimli va interaktiv faoliyat bo‘lib, o‘qituvchilar tomonidan doimiy ravishda boshqarilishi mumkin, biroq asosiy e’tibor shaxsning o‘z-o‘zini egallashi va ijodiy vazifalarni bajarish orqali nazariy bilim va amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishga qaratilgan.

Mustaqil ta’limning nazariy asoslari pedagogik va psixologik prinsiplarga tayanadi. Ular o‘quvchi o‘z-o‘zini boshqarish, motivatsiyani rivojlantirish va ta’lim tizimining samaradorligini oshirishga yordam beradi. Bu ko‘nikmalar, ayniqsa, talabalarning o‘z ta’lim jarayoni uchun mas’uliyatni o‘z zimmasiga olishiga, nima va qanday o‘rganish bo‘yicha qarorlar qabul qilishiga yordam berib, ularni rasmiy ta’limdan tashqaridagi hayotga tayyorlaydi.

Mustaqil ta’lim ko‘nikmalari kasbiy sohada dolzarblikni saqlash va rivojlanish uchun ajralmas hisoblanadi. Bugungi raqobatbardosh mehnat bozorida mutaxassislar doimiy ravishda yangi ko‘nikma va bilimlarni egallashlari shart. Bu ko‘nikmalar onlayn kurslar, vebinarlar, ustaxonalar va mutaxassislikka oid adabiyotlarni o‘qish orqali amalga oshiriladi. Texnologiya sohasi, xususan, doimiy o‘rganishni talab qiladi, aks holda mutaxassislar tezda eskirgan bilimlar bilan qolib ketishi mumkin.

Innovatsion kasbiy rivojlanish xususida to‘xtalib o‘tsak, an’anaviy o‘qituvchilar malakasini oshirish dasturlariga muqobil sifatida "ehtirosga asoslangan mustaqil kasbiy rivojlanish" (iPD) modeli ilgari surilmoqda. Bu modelda pedagoglar o‘z o‘rganish yo‘nalishlarini o‘zlari tanlaydilar, bu esa ularning ishiga bo‘lgan egalik hissini kuchaytiradi va ijodkorligini rag‘batlantiradi. Natijada, o‘qituvchilar yanada tetiklashadi, maktab muhiti ijobiylashadi va talabalarga chuqurroq bilim berish orqali foyda yetkaziladi. Bu modelning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun bir nechta shartlar belgilangan: oldindan xabardor qilish, EdWeb.net kabi resurslar bilan ta’minlash, vaqtni himoya qilish va qaror qabul qilish jarayonlariga o‘qituvchilarni jalb etish.

Mustaqil ta’lim shaxslarni yetakchilik lavozimlariga tayyorlaydi. Sanoatdagi so‘nggi tendentsiyalar va texnologik yutuqlar bilan tanish bo‘lish, doimiy o‘rganish orqali kelajakdagi muammolarni hal etish uchun zarur bo‘lgan strategik fikrlashni rivojlantiradi. Mustaqil ta’lim rasmiy ta’limdan tashqarida hayotga tayyorgarlik ko‘rish uchun zarur bo‘lgan ko‘nikmalarni berad.

Mustaqil ta’lim ko‘nikmalarini tahlil qilish shuni ko‘rsatdiki, ular zamonaviy shaxsning kasbiy va shaxsiy hayotdagi muvaffaqiyatining asosiy omili hisoblanadi. Bu ko‘nikmalar shaxslarga doimiy ravishda o‘zgaruvchan muhitga moslashish, yangi bilimlarni egallash va o‘z salohiyatini to‘liq ro‘yobga chiqarish imkonini beradi. Ta’lim muassasalari shaxsni bilimlarni passiv iste’molchisi emas, balki faol yaratuvchisi sifatida shakllantirishga intilishi kerak. Kasbiy faoliyatda bu ko‘nikmalar mutaxassisning dolzarbligini ta’minlaydi va raqobatbardoshlikni oshiradi. Shaxsiy hayotda esa, ular madaniy ufqlarni kengaytiradi va hayot davomida o‘rganishga bo‘lgan ishtiyoqni uyg‘otadi. Bu ikki soha bir-biridan ajralmas bo‘lib, bir sohadagi mustaqil ta’lim boshqasiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Mustaqil ta’limning afzalliklari katta bo‘lsa-da, u intizom va o‘z-o‘zini motivatsiya qilishni talab qiladi. Ta’lim tizimida mustaqil ta’limni samarali tashkil etishda muammolar ham mavjud, jumladan, yetarli resurslar, metodik qo‘llab-quvvatlashning yo‘qligi yoki talabalarning tayyorgarligi pastligi kabi omillar. Biroq, raqamli texnologiyalar va onlayn platformalar bu muammolarni hal etishda muhim vosita bo‘lishi mumkin.

Tadqiqotlarga ko‘ra, mustaqil ta’lim nafaqat rasmiy ta’lim jarayonining asosiy komponenti, balki shaxsning tez o‘zgaruvchan dunyoda muvaffaqiyat qozonishi uchun zarur bo‘lgan universal kompetensiyadir. U shaxslarni doimiy o‘rganishga, yangi bilimlarni mustaqil egallashga va o‘z-o‘zini rivojlantirishga undaydi, bu esa professional dolzarblikni saqlash va shaxsiy kamolotga erishishning asosini tashkil etadi. Mustaqil ta’lim ko‘nikmalari kasbiy o‘sishni rag‘batlantirib, mutaxassislarni sanoat tendentsiyalari va texnologik yangiliklar bilan hamnafas bo‘lishga undaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Knowles, M. S., Holton III, E. F., & Swanson, R. A. Katta yoshli ta'lim oluvchi: Yangi andragogika bo'yicha qo'llanma. New York: Routledge, 2015.

2. Candy, P. C. Umrbod ta'lim uchun o'z-o'zini boshqarish: Nazariya va amaliyot bo'yicha keng qamrovli qo'llanma. San Francisco: Jossey-Bass, 1991.

3. Garrison, D. R. "Mustaqil ta'lim: Keng qamrovli model sari." Kattalar ta'limi chorakligi, vol. 48, no. 1, 1997.

XITOY TAJRIBASI ASOSIDA MAKTABGACHA TA'LIM MUASSASALARIDA INGLIZ TILINI O'QITISHDA INQUIRY-BASED LEARNING METODINING SAMARADORLIGI

Kadirova Nilufar Tursinbayevna
Andijon davlat chet tillar institute mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim muassasalarida ingliz tilini o'qitishda Xitoy tajribasi asosida qo'llanilayotgan inquiry-based learning metodining nazariy va amaliy ahamiyati yoritiladi. Tadqiqot davomida ushbu metodning bolalarda mustaqil fikrlash, izlanish olib borish va muammolarni kreativ hal etish ko'nikmalarini rivojlantirishdagi o'rni o'rganildi.

Kalit so'zlar. Inquiry-based learning, maktabgacha ta'lim, ingliz tili o'qitish, Xitoy tajribasi, faol o'rganish, kommunikativ kompetensiya, innovatsion metodika, 5E modeli.

Bugungi globallashuv sharoitida chet tillarini erta yoshdan o'rgatish masalasi ta'lim tizimining muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib qolmoqda. Ayniqsa, maktabgacha yoshdagi bolalarga ingliz tilini o'qitishda an'anaviy yodlash va takrorlash usullaridan farqli o'laroq, bolalarni faol izlanishga, savol berishga va javob topishga undaydigan zamonaviy metodlar katta ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtai nazardan inquiry-based learning, ya'ni tadqiqotga asoslangan ta'lim metodi alohida e'tiborni tortmoqda.

Xitoy Xalq Respublikasida so'nggi ikki o'n yillikda maktabgacha ta'lim sohasida amalga oshirilgan keng ko'lamli isloholar natijasida ingliz tilini o'qitishda inquiry-based learning metodi faol qo'llanilmoqda. Xitoy bog'chalarida darslar ko'pincha bolalarning qiziqishini uyg'otuvchi savollar bilan boshlanadi, so'ng kichik tadqiqot faoliyatlari, guruhli muhokamalar va ijodiy vazifalar orqali davom etadi. Bu yondashuv nafaqat til ko'nikmalarini rivojlantirishga, balki bolalarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini ham shakllantiradi.

Tadqiqotga asoslangan ta'lim metodi konstruktivistik ta'lim nazariyasiga asoslanadi. Ushbu yondashuvga ko'ra, bola bilimni tayyor holatda qabul qilmaydi, balki uni faol faoliyat jarayonida o'zi quradi. John Dewey tomonidan XX asr boshlarida ishlab chiqilgan bu g'oya keyinchalik Lev Vygotskiy, Jan Piaget va Jerome Bruner kabi psixologlar tomonidan rivojlantirildi.

Inquiry-based learning metodining eng mashhur modeli 5E modeli bo'lib, u besh asosiy bosqichdan iborat: Engage (jalb qilish), Explore (izlash), Explain (tushuntirish), Elaborate (kengaytirish) va Evaluate (baholash). Har bir bosqich o'ziga xos pedagogik maqsadlarga ega bo'lib, bolalarning faol ishtirokini ta'minlaydi. Engage bosqichida o'qituvchi bolalarning e'tiborini jalb qilish va qiziqishini uyg'otish uchun savollar beradi yoki qiziqarli vaziyatlar yaratadi. Masalan, "family" mavzusida turli oilaviy suratlar ko'rsatilishi va "Bu kim?", "Ular nima qilishyapti?" kabi savollar berilishi mumkin. Explore bosqichida bolalar o'zlari faol ravishda ma'lumot to'plash, kuzatish va tajriba o'tkazish bilan shug'ullanadilar. Bu yerda o'qituvchi minimal yo'l-yo'riq beradi va bolalarning mustaqil kashfiyotiga imkon yaratadi. Explain bosqichida bolalar o'zlarining topilmalarini boshqalarga tushuntirib beradilar va o'qituvchi zarur tushunchalarni kiritadi. Bu jarayonda yangi lug'at va grammatik konstruktsiyalar tabiiy kontekstda paydo bo'ladi. Elaborate bosqichida yangi bilimlar boshqa vaziyatlarda qo'llaniladi va chuqurroq o'rganiladi. Oxirgi Evaluate bosqichida ham o'quvchilar o'zlarini baholaydi, ham o'qituvchi ularning bilim va ko'nikmalarini turli usullar bilan baholaydi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar o'ziga xos psixologik xususiyatlarga ega bo'lib, ularning diqqat muddassi qisqa, konkret-obrazli fikrlash ustun va o'yin faoliyati yetakchi o'rin tutadi. Shu sababli inquiry-based learning metodini ushbu yoshda qo'llash o'ziga xos moslashtirishlarni talab etadi.

Birinchidan, savollar bolalar uchun tushunarli va ularning hayotiy tajribasiga yaqin bo'lishi kerak. Masalan, "colors" mavzusida "Sizning sevimli ranginiz qanday?" yoki "Tabiatda qaysi ranglar ko'proq uchraydi?" kabi savollar berilishi mumkin. Ikkinchidan, tadqiqot faoliyatlari o'yin shaklida tashkil etilishi zarur. Bolalar ranglarni topish o'yini, predmetlarni tasniflash yoki oddiy tajribalar o'tkazish orqali yangi bilimlarni o'zlashtiradilar.

Uchinchidan, bolalar bilan ishlashda vizual va kinetetik elementlarning roli nihoyatda muhim. Rasmlar, real predmetlar, harakatlar va musiqiy elementlar til o'rganish jarayonini yanada samarali qiladi. To'rtinchidan, guruh ishlari kichik (3-4 kishilik) bo'lishi va bolalarning individual xususiyatlari hisobga olinishi kerak.

Xitoyda maktabgacha ta'lim muassasalarida ingliz tilini o'qitishda inquiry-based learning metodining qo'llanilishi bir necha o'ziga xos jihatlarni namoyon etadi. Birinchidan, multimedia

vositalarining keng qo'llanilishi. Xitoy bog'chalarida interaktiv doskalar, planshetlar va maxsus dasturiy ta'minot orqali bolalar ingliz tilini o'rganadilar. Bu texnologiyalar bilan inquiry faoliyatlari oson uyg'unlashadi.

Ikkinchidan, madaniy komponentning integratsiyasi. Xitoy ustozlari ingliz tili darslarida nafaqat til ko'nikmalarini, balki inglizcha so'zlashadigan mamlakatlarning madaniyati haqida ham ma'lumot beradilar. Bu orqali bolalarda madaniyatlararo kompetensiya shakllana boshlaydi. Uchinchidan, ota-onalarning faol jalb qilinishi. Xitoy amaliyotida ota-onalar uchun maxsus treninglar tashkil etilib, ular uy sharoitida ham bolalar bilan ingliz tilida muloqot qilishga o'rgatadilar.

To'rtinchidan, bosqichma-bosqich murakkablashtirish printsipi qat'iy rioya qilinadi. Kichik yoshdagi bolalar oddiy savollar va vizual materiallar bilan ishlasalar, katta yoshdagi bolalar murakkabroq tadqiqot vazifalarini bajara oladilar. Beshinchidan, doimiy baholash va monitoring tizimi joriy etilgan. Har bir bolaning rivojlanishi alohida kuzatib boriladi va shunga mos ravishda individual yondashuv qo'llaniladi.

Xitoy tajribasini O'zbekiston maktabgacha ta'lim tizimiga moslashtirish uchun bir necha muhim jihatlarni hisobga olish zarur. Birinchidan, mahalliy madaniy kontekst va qadriyatlar e'tiborga olinishi kerak. Inquiry faoliyatlarida O'zbekistonning boy tarixi, madaniyati va an'analari aks etishi lozim.

Ikkinchidan, moddiy-texnik bazaning holati hisobga olinishi zarur. Barcha maktabgacha ta'lim muassasalarida zamonaviy multimedia vositalar mavjud emasligi sababli, kam xarajat talab qiladigan, lekin samarali materiallar ishlab chiqish kerak. Uchinchidan, o'qituvchilarning malakasini oshirish tizimi yaratilishi muhim. Inquiry-based learning metodini qo'llash uchun pedagoglarga maxsus treninglar o'tkazish zarur.

To'rtinchidan, milliy ta'lim standartlari va dasturlari bilan uyg'unlik ta'minlanishi kerak. Metodning barcha elementlari davlat ta'lim standartlariga mos kelishi lozim. Beshinchidan, ota-onalar va jamiyat a'zolarining qo'llab-quvvatlashini ta'minlash zarur. Ko'pchilik ota-onalar an'anaviy ta'lim usullariga o'rganganlar sababli, yangi metodlarning afzalliklari haqida keng tushuntirish ishlari olib borish kerak.

Xitoyda amalga oshirilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, inquiry-based learning metodini qo'llaydigan bolalar an'anaviy metodlar bilan o'qigan tengdoshlariga nisbatan bir necha jihatdan ustunlik ko'rsatadilar. Birinchidan, lug'at boyligi tezroq o'sadi. Bolalar so'zlarni kontekstda o'rganib, ularni turli vaziyatlarda qo'llash qobiliyatini egallaydilar.

Ikkinchidan, og'zaki nutq faolligi ortadi. Inquiry metodlari bolalarni ko'proq gaplashga, savol berishga va o'z fikrini bildishga undaydi. Uchinchidan, tanqidiy fikrlash ko'nikmasi rivojlanadi. Bolalar oddiy faktlarni qabul qilish bilan cheklanmay, sabablarini tushunishga harakat qiladilar. To'rtinchidan, hamkorlik ko'nikmasi shakllanadi. Guruhda ishlash orqali bolalar bir-biridan o'rganishadi va birgalikda muammolarni hal qilishadi.

Beshinchidan, ingliz tiliga nisbatan ijobiy munosabat shakllanadi. O'yin va izlanish elementlari mavjudligi sababli bolalar darslarni qiziqarli deb hisoblaydilar va keyingi o'qish bosqichlarida ham bu qiziqish saqlanadi.

Inquiry-based learning metodi maktabgacha ta'lim muassasalarida ingliz tilini o'qitishning samarali usuli hisoblanadi. Xitoy tajribasida bu metodning ijobiy natijalari yaqqol namoyon bo'lmoqda. Bolalar faol izlanish jarayonida nafaqat til ko'nikmalarini egallaydilar, balki 21-asr uchun zarur bo'lgan tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish va hamkorlik qilish ko'nikmalarini ham rivojlantiradilar.

O'zbekiston sharoitida ushbu metodni muvaffaqiyatli joriy etish uchun pedagoglarning malakasini oshirish, zarur materiallar yaratish, ota-onalar bilan ishlash va doimiy monitoring tizimini joriy etish zarur. Shu bilan birga, metodning milliy xususiyatlarga moslashtirilishi va bosqichma-bosqich joriy etilishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Kelajakda inquiry-based learning metodining maktabgacha ta'lim muassasalarida keng qo'llanilishi O'zbekistonlik bolalarning ingliz tilini o'zlashtirish sifatini sezilarli darajada oshirishi va ularni global makonida muvaffaqiyatli faoliyat yuritishga tayyorlashi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar
1.Asher J.J. Learning Another Language Through Actions. Los Gatos: Sky Oaks Productions, 2003. P. 56-84.
2. Black P., Wiliam D. Assessment and Classroom Learning. – Assessment in Education, 1998.

MUNDARIJA

BIRINCHI SHO‘BA. OLIY TA’LIM MUASSASALARIDA DUAL TA’LIM MODELINI JORIY ETISH MEXANIZMLARI VA ISTIQBOLLARI

Rustamov A.D. Andijan davlat chet tillari institutida dual ta'lim modelini joriy etish tajribasi: amaliyot tizimini takomillashtirish yo'llari 5
Toshboyeva B.O. Dual ta’lim orqali pedagogik kadrlar tayyorlashning innovatsion modellar va nazariy jihatlari 7
Kurbonov M., Ikromova Sh. Professional ta’lim tizimida dual yondashuv: Xitoyning “Luban ustaxonasi” va “Xitoy tili + kasbiy mahorat” loyihalari tahlili 9
Ахметова Г. Х. Дуальная модель обучения как фактор повышения качества профессионального образования 11
Abdurahmonova S.B. Oliy ta’lim muassasalarida dual ta’lim modelini joriy etish mexanizmlari va uning bo‘lajak muhandislar tadqiqotchilik faoliyatini rivojlantirishdagi istiqbollari 13
Abdiyev H. Nurli maskanlar (ko‘zi ojizlar maktabi)da dual ta’limni rivojlantirishda mantiqiy masalalarning o‘ziga xosligi 14
Tojiboyeva M.Sh. Oliy ta’lim tizimida dual ta’limni tashkil etish istiqbollari 16
Nurmanova M.U. O‘zbekiston ta’lim muassasalari va o‘quv markazlari faoliyatida dual ta’lim modelida xorijiy ta’lim muassasalarining o‘rni 18
Yaxshiboyeva G.O. Akademik mobillik sharoitida tibbiyot oliygohlari dual ta’lim dasturlarining xalkarolashuvi va xorijiy tajribalar taxlili 20
Mamatova Sh.M. Dual ta’lim asosida tarbiyachilarda kasbiy kompetensiyalarni Rivojlantirish 22
Abduxalilova B. Dual ta’lim modeli – bu o‘quv jarayonining ajralmas qismi sifatida 23
Jaloliddinova X.X. Xitoy tilini ikkinchi chet tili sifatida dual tizimida foydalanish 24
Kosimova N.K. E.Xeminguey hikoyasidagi ingliz tili o‘rin ergash gapli qo‘shma gaplari va ularni o‘zbek tiliga tarjima qilish muammolari 26
Karimova M.I. Dual ta’lim modelida xorijiy tillarni o‘qitishning innovatsion yondashuvlari 28
Xalilova D.Sh. Ingliz va o‘zbek tibbiy terminologiyasida so‘z yasash modellari: xalqaro affikslar va milliy affikslar qiyosi 29
Жумохунова М.У. Бинарные концепты «друг / враг» и средства их вербализации в английском и русском языках 32
Ibragimjonova S.A. Oliy ta’limda dual ta’lim tizimining ahamiyati va rivojlanish istiqbollari 35
Muhammadalayiva N.R. phonosemantic and stylistic features of onomatopoeia in modern linguistics 36
Abduqahhorova D. Oliy ta’lim muassasalarida dual ta’lim modelini joriy etish mehanizmlari va istiqbollar 38
Tursunova Sh. Oliy ta’limda dual tizimni joriy etishning konseptual asoslari 41
Ikromova T. Oliy ta’limda dual ta’lim tashkil etish mexanizmlari 43
Komiljonova S. Oliy ta’lim va ishlab chiqarish integratsiyasida dual ta’lim modelining strategik ahamiyati 46

Lutfullaxo'jayeva V.F. Arab she'riyatining tarixi, rivojlanishi va zamonaviy holati: an'anaviy shakllar, til va uslubning o'zgarishlari hamda adabiy ta'siri 47
Najmiddinova K.Z. Dual ta'limni samarali tashkil etish usullari 51
G'ulomova H.M. Integratsiyalashgan ta'lim yoki kooperativ ta'limning ahamiyati 53
Ibragimova O.A. Dual ta'lim orqali bitiruvchilar bandligini ta'minlash strategiyalari 54
Darmonqulova M.R. Raqamli texnologiyalar asosida ta'lim sifatini oshirish 55
Tilavoldiyeva F.K. Bolalar psixologiyasi fanini o'qitishda dual yondashuv imkoniyatlari 56
Axmedova M.T. Agglyunativ til — o'zbek tilini xorijliklarga o'qitish metodikasining nazariy asoslari 58
Abdug'offorova M. Oliy ta'limda nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlashda dual ta'limning o'rni 59
Abdullayeva M.A. Oliy ta'lim tizimida dual ta'lim modelining nazariy va amaliy asoslari 60
Ibragimova O.A. Innovatsion texnologiyalar asosida uzluksiz ta'lim tizimini rivojlantirish 63
Zokirjonova M. Oliy ta'limda dual ta'lim tizimining nazariy asoslari va amaliy ahamiyati 64
Mirzaolimova F. Oliy ta'limda dual ta'lim tizimining nazariy va amaliy asoslari 66
Ahmadjonova O. O'zbekistonда dual ta'limdagi asosiy tendensiyalar 67
Ma'murova D.Z. O'zbekistonda dual ta'lim modelini joriy etish: tendensiyalar va istiqbollar 69
Akbarova M.M. Oliy ta'limda dual ta'limning nazariy asoslari 71
Yusupova M.J. Dual ta'lim modelining paydo bo'lishi 72
Abdulxayeva M. Innovative technologies in language teaching 74
In'omjonova N.M. Universitetlarda dual ta'lim texnologiyalarini yo'lga qo'yish omillari a rivojlanish tendensiyalari 75
Otaqo'ziyeva M. Oliy ta'limda dual ta'lim tizimi: nazariy asoslari, amaliy tajriba va rivojlanish istiqbollari 77
Abduvaxobova M.A. Comparative analysis of dual education models in european and central asian universities 80
Zokirova O.A. Oliy ta'lim muassasalarida dual ta'lim modelini joriy etishning ahamiyati va istiqbollari 83
Umaraliyeva G.S. Teaching the topic of "travelling abroad" at higher education institutions to EFL students 85
Abduxalilova X. Oliy ta'lim tizimida dual o'qitish shaklini amaliyotga tatbiq qilish usullari hamda kelajagi 87
Burxonidinova N. Dual education in higher education 88
Abdumalikova F.M. Oliy ta'limda dual ta'lim tizimining ahamiyati va istiqbollari 89
Shadiyeva G. Musiqa va jismoniy harakatlar uyg'unligida o'quv loyihalarini ishlab chiqish texnologiyasi 91
Qo'ldasheva G.T. Ayol olimlarning ilmiy ishlari jamiyat taraqqiyotiga ta'siri 93
Kamolova R.N. The impact of mobile-assisted language learning (mall) on efl students' vocabulary development 94
Abdulxafizova M.A. Turli xorijiy davlatlarda ingliz tili filologiyasini o'qitish metodikasi: qiyosiy tahlil 95
Madaminova M.A. Oliy ta'limda dual ta'limni joriy etilishi 97
Abdujabborova M.Q. Oliy ta'limda amaliyotga yo'naltirilgan o'qitish texnologiyalari 98
Adhamjonova N.O. O'zbekistonda dual ta'lim modelini joriy etish: tendensiyalar va istiqbollar 99
Raxmatullayeva N. Oliy ta'limda dual ta'lim: muammolar va istiqbollar 100
Obidova F.B. Teaching the topic "mass media (tv and radio)" at higher educational

institutions for efl students 101
Vohidjonova S.S. Oliy ta'limda dual ta'lim masalasi: nazariy asoslar va amaliy istiqbollar 103
Usmonjonova O.U. Teaching the topic "travelling abroad" at higher educational institutions for EFL students 104
Xoshimova R.M. Oliy ta'lim tizimida dual ta'lim modelini joriy etish istiqbollari 105
Fozilova M.G'. Dual ta'limning nazariy asoslari 108
Anvarova R.E. Dual ta'lim modeli nazariy bilim va amaliy ko'nikmalarni uyg'unligi 108
Murodiljonova F.D. O'zbekistonda dual ta'lim modelini joriy etish: tendensiyalar va istiqbollar 109
Tursunboyeva Z.X. Ta'lim va ilm-fanda gender tengligi 111
Абдураупова З.Г. Модель дуального образования в подготовке студентов китайской филологии: коммуникативно-производственный подход 113
Qodiraliyeva M.U. Oliy ta'limda dual model asosida innovatsion ekotizim shakllantirish 115
Begmurodova S.E. Kredit-modul tizimi va dual ta'lim integratsiyasi: konsepsiya, mexanizmlar va samaradorlik yo'llari 117
Ziyayeva Z.M. Oliy ta'lim tizimida kasbiy o'zini rivojlantirish madaniyatini takomillashtirishning innovatsion yo'llari 119
Atoyeva G.R. Ta'lim jarayonida sun'iy intellektning o'rni 121
Mamajonov B.B. Oliy ta'lim muassasalarida pedagogika yo'nalishi talabalarini sog'lom turmush tarziga tayyorlashning pedagogik mexanizmlarini dual ta'lim asosida takomillashtirish 123
Matmusaeva K.M. Oliy ta'limda dual ta'lim tizimi: nazariy-metodologik asoslar va amaliy integratsiya modeli 126
Nuritdinova M.F. Dual ta'lim sharoitida start-up loyihalari asosida talablarning global turizm madaniyatini rivojlantirishning pedagogik asoslari 127
Jasurova R.S. Yoshlarni kasbiy tayyorgarlik masalalari 128
Zulunxo'jayev M.M. Talabalarning sog'lom turmush tarzini shakillantirishda raqamli texnologiyalarning o'rni 130
Mamirjonova R.M. Dual ta'limning nazariya va amaliyot integratsiyasini ta'minlashdagi o'rni 132
Jalilova O. Oliy ta'limda dual ta'lim tizimi 133
Mashrabova M. Pedagogika yo'nalishi talabarini maktab amaliyotiga jalb etishning dual modeli 134
Xamrayeva G. Oliy ta'limda chat gptdan foydalanish tajribasi 136
Nomjonova Z.U. Germanya tajribasi asosida dual ta'lim tizimini o'zbekistonda joriy etish istiqbollari 137
Ergashaliyeva G.S. Raqamli texnologiyalar asosida dual ta'lim jarayonini boshqarish 139
Ergashaliyeva G.S. Oliy ta'limda amaliyot bazalarini tashkil etishning huquqiy-me'yoriy asoslari 140
Karimova D. Dual ta'lim asosida yoshlar tadbirkorligini rivojlantirish 141
Abdusattarova M. Xitoy tilida dual ta'lim jarayonlarini o'tkazish metodlari 143
Quvonboyeva S.B. The importance of teaching 145
Mamadaliyeva O.X. The role of mentorship in the dual education system 147
Jabbarova M.A. Modernizing vocational education in the context of digital production 148
Abdunabiyeva Z. Oliy ta'lim muassasalarida xitoy tili mutaxassislarini tayyorlashda dual ta'lim modelini joriy etish mexanizmlari va istiqbollari 150
Mamadaliyeva O. Oliy ta'lim muassasalarida dual ta'lim orqali talabaniŋ shaxsiy rivojlanish 151
Obidjonova M.J. Talaba kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishda dual ta'lim roli 153
Rasulova M.X. Dual ta'limning bugungi kundagi ahamiyati 154

Nabiyeva M. Kasbiy va oliy ta'lim integratsiyasI 156
Yaqubova M.M. Oliy ta'lim va umumiy o'rta ta'lim maktablari o'rtasida dual ta'lim: hamkorlikning yangi bosqichi 157
Gavharoy Isroiljon kizi. Analysis of the translation difficulties of terms of tourism 159
O'ktamova X.D., Jalilov B.T. Boshlang'ich sinflarda ingliz tilini o'qitishda ertak va multimedia texnologiyalarining ahamiyati 162
Ахметова Г.Х. Дуальная модель обучения как фактор повышения качества профессионального образования 164
Клеблеева Р. Дуальное образование как эффективная модель подготовки специалистов в негосударственных образовательных учреждениях и учебных центрах 165
Abdullayev J. Ta'lim jarayonida tanqidiy fikrlash kompetensiyasini rivojlantirish: nazariya va amaliyot uyg'unligi 168
G'aniyeva H.K. Ingliz tili o'qitishda a1 darajadagi o'quvchilarning leksik kompetensiyasini o'yin texnologiyalari orqali rivojlantirish 170
Altinova F.P. Huquqiy matnlar korpusiga asoslangan sun'iy intellekt yordamida dual ta'lim samaradorligini oshirish mexanizmlari 172
Ibroximova M. Zamonaviy jamiyatda oliy ta'lim tizimining asosiy vazifasi 174
Arabboyeva S.O. Yuqori malakali kadrlar tayyorlash masalalari hamda tizimdagi mavjud muammolar va ularning yechimlari 175
Anvarova R.E. Professional ta'limda nazariya va amaliyot 176
Turg'unova Z.Z. Chet tillarini o'qitishda innovatsion yondashuvlar va jahon tajribasi 178
Buvaqo'ziyeva Z. Implementation of the dual education model in uzbekistan: trends and prospects 180
Boronova R.A. Dual ta'lim tizimi: nazariya va amaliyot integratsiyasining pedagogik asoslari 181
Abdixaitova F.J. Raqobatbardosh mutaxassis tayyorlashning asosiy shart-sharoitlari 182
Arifjonova M.M. Chet tillari (ingliz tili va arab tili) ni o'qitishda innovatsion texnologiyalar va tajribalar 184
Sotvoldiyeva X.V. Oliy ta'lim muassasalarida arab tili o'qituvchilarini tayyorlash jarayonida dual ta'lim modelini joriy etishning tashkiliy-pedagogik mexanizmlari va rivojlantirish istiqbollari 185
Halimova M.M. Ingliz tilida "head/bosh" konsepti lisoniy ifoda vositalarining nominativ maydoni 187
Siddiqova M. Dual approach in preschool education: theoretical foundations, practical implementation and development prospects 190
Bahodirova M.J. Ta'limda nazariya va amaliyotni uyg'unlashtirish zarurati 191
Ravinder K. Literature-based english language teaching 193
Sayfullayeva H.A. Kredit-modul tizimi va dual ta'lim integratsiyasi 195
Gavxaroy Isroiljon qizi, Odilova Sh.O. Gastronomic turizm tushunchasi va uning rivojlanishida milliy ovqatlanish madaniyatining ahamiyati 196
Isroilova G. Professional ta'limda ishlab chiqarish bilan integratsiyalashgan o'qitishning amaliy natijalari va rivojlanishi 198
Olimova I.K., Numanova M.K. Zamonaviy ta'lim sifatini oshirish omillari 200
Karimova D. Dual ta'lim iqtisodiyot tarmoqlari uchun professional kadrlarni maqsadli tayyorlashning kafolatlangan mexanizmidir 201
Mirzaulug'bekova R. The integration of steam education and the dual approach 202
Rafiqova (Sheraliyeva) S.M. Dunyo va o'zbek tilshunosligida frazeologiyaning o'rganilishi 203
Xusanova M.K. Ingliz va o'zbek diniy nutqining ritorik xususiyatlarini ingliz tilini o'qitishda qo'llashning innovatsion metodlari 205
Zakirova R.O. Yosh mutaxassislarni ishga joylashishga bo'lgan zamonaviy talablar 206

**Turg`unboyeva S.N.** Kasb-hunar ta`limi sohasida zamonaviy talablar 209
Abdulg'aniyeva S.A. Professional ta'limda nazariya va amaliyot integratsiyasi: metodologik yondashuvlar va zamonaviy tendensiyalar 211
Bahodirova R.B. Professional ta'limda dual tizimining ahamiyati 212
Xojamberdiyeva S.O'. Oliy ta'limda dual ta'lim: nazariya va amaliyot uyg'unligi 214
Turg'unboyeva H. Nodavlat ta'lim muassasalarida dual ta'limni joriy etishning tashkiliy asoslari 215
Tojiboyeva M. Konspekt tuzish va samarali yozuv texnikasi 216
Xabibullayeva F.M. Amaliy mashg'ulotlarni ishlab chiqarish jarayoniga integratsiya qilish yo'llari 218
Xakimova Ch.O. Oliy ta'limda dual ta'lim tizimini rivojlantirish: xalqaro tajriba va milliy yondashuv 219
Дадаханова М. Формирование культурной толерантности у детей дошкольного возраста в процессе изучения иностранных языков с использованием цифровых образовательных ресурсов 220
Muhammadaliyeva N.R. Onomotopiya tushunchasi va uning lingvistik tabiati 222
Murodiljonova F.D., Iminova Sh.B. Zamonaviy texnologiyalar va ayollar: sun'iy intellekt, kiberxavfsizlik va global ilmiy hamkorlik istiqbollari 224
Xosilova S. Mustaqil o'rganishning asosiy tamoyillari 226
Ulug'bekova F. O'zbekistonda ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasini rivojlantirishda dual yondashuvning ahamiyat 228
Abdumannobova Z.Z. Oliy ta'lim muassasalarida dual ta'lim modelini joriy etish mexanizmlari va iqtiboslar 230
Boboyeva M.O. Oliy ta'lim muassasalarida dual ta'lim modelini joriy etish mexanizmlari va istiboslari 232
Mamasodiqova D. Sun'iy intellekt texnologiyalarining chet tillarini o'qitishdagi pedagogik ahamiyati 233
Nortoyeva O'.M. Badiiy asarlar tarjimasining turlari va tamoyillari 234
Parpiyeva M.Z. Dual ta'lim tizimining fundamental ustuvorligi 236
Abdulg'aniyeva S.A. Til o'qitishda kommunikativ yondashuvning nazariy va amaliy ahamiyati 238
Arabboyeva M.Sh. Oliy ta'limda dual ta'lim: nazariya va amaliyot integratsiyasi 239
Bo`tajonova J.A. Professional ta'lim jarayonida nazariy bilim va amaliy ko'nikmalar integratsiyasining samaradorligi 241
Ibroximova M.A. Professional ta'limda nazariya va amaliyot 242
Kamolova R.N. The impact of mobil-assisted language learning (MALL) on EFL student's vocabulary development 243
Lochinboyeva M. Samarali o'qish va o'rganish strategiyalari 245
Mamasodiqova D. Sun'iy intellekt texnologiyalarining chet tillarini o'qitishdagi pedagogik ahamiyati 247
Muhammadiyeva D.Q. Dual education model in uzbekistan: international experience and national prospects 248
Muhammadibrohimova M. Mechanisms and prospects for implementing the dual education model in higher education institutions 249
Xamdamova X.T. Modern technologies and society (AI, IT, innovation) 250
Qo'chqarova Sh. Talabalarning ijtimoiy kompetentsiyasi — bu muhim shaxsiy va professional ko'nikmalar majmuasi 252
Ne'matjonova B. Akademik halollik va plagiat tushunchasi 253
Mannobova N.A. Oliy ta'limda amaliyotga yo'naltirilgan o'qitish texnologiyalari 255
Olimova I. O'zbekistonda dual ta'lim modelini joriy etish: tendensiyalar va istiqbollar 256
Sohobiddinova M.I. Oliy ta'lim tizimida dual ta'lim mexanizmlarini institutsional rivojlantirish va mehnat bozori integratsiyasini takomillashtirish masalalari 258

Soibjonova M. Stressni boshqarish va o‘qishga motivatsiya yaratish 259
Gulomidinova M.M. Oliy maktablarda dual ta’limni tashkil etish jarayonlari va kutilayotgan natijalar 261
Usubova Z.G’. Professional ta’lim tizimida nazariya va amaliyot dialektik birligi 262
Toyirjonova M.N. Yangi o’zbekistonda amalga oshirilgan ijtimoiy islohotlar 264
Гафурова Д.К. Искусственный интеллект в инклюзивном образовании 267
Sirojidinova F. Oliy ta’limda dual ta’lim modelini joriy etishning innovatsion mexanizmlari 269
Ibroximova M. Oliy ta’limda dual ta’lim 271
Zakirova R.O. Professional va kasb hunar ta'limi tizimida dual ta’lim: nazariy va amaliyot uyg‘unligi 273
Abdixaitova F.J. Nazariya – bu kasbning ilmiy asoslari va tushunchalarini o‘rganish jarayoni 276
Boronova R.A. Dual ta’lim tizimi: nazariya va amaliyot integratsiyasining pedagogik asoslari 277
Buvaqo'ziyeva Z. Implementation of the dual education model in Uzbekistan: trends and prospects 278
Turg‘unova Z.Z. Chet tillarini o‘qitishda innovatsion yondashuvlar va jahon tajribasi 280
Arifjonova M.M. Chet tillari (ingliz tili va arab tili) ni o‘qitishda innovatsion texnologiyalar va tajribalar 282
Siddiqova M. Dual approach in preschool education: theoretical foundations, practical implementation and development prospects 283
Inomjonova Z.U. University–industry cooperation: a key factor in enhancing the effectiveness of dual education 284
Isroilova G. Professional ta’limda ishlab chiqarish bilan integratsiyalashgan o‘qitishning amaliy natijalari va rivojlanishi 285
Olimova I.K. O‘qitish — zamonaviy ta’lim sifatini oshirishning asosiy omili 287
Xusanova M.K. Ingliz va o‘zbek diniy nutqining ritorik xususiyatlarini ingliz tilini o‘qitishda qo‘llashning innovatsion metodlari 289
Karimova D. Oliy ta’limda – dual ta’lim 290
G’ofirova S.M. Oliy ta’limda dual ta’lim tizimini joriy etishda universitet va ish beruvchilar hamkorligining samarali mexanizmlari 292
Turg`unboyeva S.N. Professional ta’limda amaliyot va nazariya uygunligi 293
Иномова О.Д. Внедрение дуальной модели обучения в высших образовательных учреждениях: механизмы и перспективы 295
Murodiljonova F.D. Zamonaviy texnologiyalar va ayollar: sun’iy intellekt, kiberxavfsizlik va global ilmiy hamkorlik istiqbollari 296
Ulug‘bekova F. O‘zbekistonda ta’lim va ishlab chiqarish integratsiyasini rivojlantirishda dual yondashuvning ahamiyat 298
Abdullayev J. Ta’lim jarayonida tanqidiy fikrlash kompetensiyasini rivojlantirish: nazariya va amaliyot uyg‘unligi 299
Anorboyeva M.S. Ingliz va o‘zbek madaniyatida qo‘llanuvchi verbal vositali qadah so’zlarining chog‘ishtirma tadqiqi 300
Teshaboyev A.Y., Azizova I. Methodology of using simulation technologies in preparing future teachers for corrective activities in the educational process 302
Khodjimuratova N. Modern technologies and society 304
Qahharova D.A. Zamonaviy o‘zbek nasrida milliy qadriyatlarning aks etishi 306
Azizova I. Harakat va til uyg‘unligi: TPR orqali bolalarga ingliz tilini o‘rgatish 307
Akmalxonova N. Innovatsion rivojlanishda strategik kompetensiyaning o‘rni va ahamiyati 308

II SHO‘BA. PROFESSIONAL TA’LIMDA NAZARIYA VA AMALIYOT

310
Azimova O. B. Psixologik-pedagogik tashxis asosida kasb tanlashga yo'naltirish
Sultonova O. N. Kasb-hunar ta'limi jarayonida dual ta'lim: nazariy tayyorgarlik va amaliy faoliyat uyg'unligi 311
Sodiqova S. Professional ta'lim tizimida dual ta'lim modelining samaradorligi 312
Nabiyeva M. D., Iminova Sh. B. Professional ta'limda nazariya va amaliyot 314
Madaminjonova M. Sh., Kurbonova M. S. Kasb-hunar ta'limida dual ta'limning todologik asoslari 315
Isakova H. Professional ta'limda nazariya va amaliyot 318
Raimjonova M. A., Sotvoldiyeva H. V. Professional va kasb-hunar ta'limi tizimida dual ta'lim: nazariya va amaliyot uyg'unligi 319
Soliyeva M. Professional ta'limda nazariya va amaliyot uyg'unligi: chuqur tahlil, shaxsiy yondashuv va zamonaviy yechimlar 321
Abdulazizova M. S. Professional va kasb-hunar ta'limi tizimida dual ta'lim: nazariya va amaliyot uyg'unligi 322
Artikova T. A. Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini refleksiv yondashuv asosida rivojlantirish 324
Nurdinova M. N. Integrating career guidance and dual education elements in general secondary schools: a theoretical and policy-oriented analysis 326
To'lanova G. Dual ta'lim – nazariya va amaliyot uyg'unligi 329
Abdug'offorova M. Dual education in the system of professional and vocational education: a combination of theory and practice 331
Bohodirjonova M. O'. Professional ta'limda nazariya va amaliyot 333
Abdulxafizova M. A. Turli xorijiy davlatlarda ingliz tili filologiyasini o'qitish metodikasi: taqqoslama tahlil 334
Islomova M. Z. Dual ta'lim tizimida xalqaro tajribalar va o'zbekiston ta'lim tizimiga implementatsiya jarayoni 335
Aliyeva Z. A. Strengthening workforce competitiveness through dual education: the experience of uzbekistan 337
Qosimjonova M. Dual ta`lim orqali kasb-hunar ta`limini modernizatsiya qilish 339
Abduraxmonova Z. A. Professional ta'lim jarayonida nazariy bilim va amaliyot integratsiyasining samaradorligi 340
Murodaliyeva Sh. Vaqtni boshqarish asoslari (time management) 341
Nomonova O'. Maqsad qo'yish va natijalarni tekshirish texnologiyasi 343
Davlatova N. Sh. Dual ta'lim tizimining afzalliklari va kamchiliklari 344
Odilov D. Axborot manbalari bilan ishlash madaniyati va qoidalari 346
Mamirjonova S. M. Dual ta'lim asosida meditsina yo'nalishi talabalariga ingliz tilini o'qitishning zamonaviy metodik yondashuvlari 347
Rasulova S. S., Rasulova R. Turkman raqsi va milliy madaniyat: zamonaviy talqinlar va saqlab qolish muammolari 349
Turg'unboyeva M. A. Dual ta'limda o'simlik va hayvonot dunyosining bioxilma-xilligi hamda uni muhofaza qilishning zamonaviy yo'nalishlarini o'qitish masalalari 350
O'rmonjonova G. O'zbekistonda dual ta'lim modelini joriy etish: tendensiyalar va istiqbollar 352
Anvarova R. E., Iminova Sh. B. Professional ta'limda nazariya va amaliyot 354
Murodiljonova F. D., Iminova Sh. B. Zamonaviy texnologiyalar va ayollar: sun'iy intellekt, kiberxavfsizlik va global ilmiy hamkorlik istiqbollari 355
Tursunboyeva M., Obobakirova V. Professional va kasb-hunar ta'limi tizimida dual ta'lim: nazariya va amaliyot uyg'unligi 357
Teshaboyev A. G. Kasb-hunar ta'limida dual ta'lim tizimi samaradorligini oshirishning zamonaviy usullari 358
Tursunboyeva Z. X. Ta'lim va ilm-fanda gender tengligi 360

G'ayratova M. Professional ta'limda nazariya va amaliyot 362
Najmutdinova R. H. Professional ta'limda nazariya va amaliyot uyg'unligi 364
Odiljonova M. Professional ta'limda ishlab chiqarish bilan hamkorlik asosida o'qitish samaradorligi 365
Nurbuvayeva N. K. Kasb-hunar ta'limida dual yondashuv orqali mehnat bozoriga tayyorgarlikni oshirish 366
Soyibnazarova K. Texnika yo'nalishida dual ta'lim asosida amaliy mashg'ulotlarni tashkil etish 368
Abdunabiyeva B. I. Professional va kasb-hunar ta'limida dual ta'lim modelini raqamli texnologiyalar asosida takomillashtirish mexanizmlari 370
Abdukhamidova U. Effective methods of teaching foreign languages 372
Xalimjonova S. A. Professional va kasb-hunar ta'limi tizimida dual ta'lim: nazariya va amaliyot uyg'unligi 374
Kozimova M. Professional va kasb-hunar ta'lim tizimida dual ta'lim: nazariya va amaliyot uyg'unligi 376
Gavxaroy Isroiljon qizi., Sadirdinova D. K. Professional ta'limda onomatopoeia nazariyasi va uning amaliyotda qo'llanilishi (ingliz va o'zbek tillari misolida) 377
G'ulomova D. B. Kasb-hunar maktablarida dual ta'limni tashkil etish: imkoniyatlari va afzalliklari 379
Maxmudova N. Sh., Boboyeva V. E. Professional va kasb-hunar ta'limi tizimida dual ta'lim: nazariya va amaliyot uyg'unligi 380
Abdujabborova B .F. Fauna and flora: ecological thinking and methodological approaches in education 382
Aspiyayeva X. A., Iminova Sh. B. Kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishda nazariy tayyorgarlik va ishlab chiqarish amaliyotining o'zaro bog'liqligi 384
Latifova N. D. O'zbekistonda dual ta'lim modelini joriy etish: nazariy asoslar, amaliy mexanizmlar va strategik istiqbollar 385
Mavlonbekova K. Professional va kasb-hunar ta'limi tizimida dual ta'lim: nazariya va amaliyot uyg'unligi 387
Toshtemirova M. Sh., Iminova Sh. B. Umumta'lim maktablarida kasbga yo'naltirish tizimining pedagogik-psixologik asoslari va zamonaviy rivojlanish tendensiyalari 389
Mavlonjonova Sh. R. Umumiy o'rta ta'lim maktablarda kasbga yo'naltirish 390
Abduxoshimova S. Mediasavodxonlik va axborot madaniyati 392
Mirzaabdullaev M. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish metodlari 394
Murodaliyeva Sh. Vaqtni boshqarish asoslari (time management) 396
Obidov I. Ijodiy fikrlash va innovatsion yondashuvlarni shakllantirish 398
Usmonova M. Taqdimot tayyorlash va uni samarali taqdim etish ko'nikmalari: ilmiy-nazariy tahlil 399
Abdullajonova X. Professional va kasb-hunar ta'limi tizimida dual ta'lim: nazariya va amaliyot uyg'unligi 400
Bahodirova M. J. Dual ta'lim tizimi: nazariy asoslari va amaliy ahamiyati 401
Jo'rayeva Z.A. application of career guidance and dual education elements in general secondary schools 403
Raximova M. D. Professional va kasb-hunar ta'lim tizimida dual ta'lim 404
Xalimjonova S. A. Professional va kasb-hunar ta'limi tizimida dual ta'lim: nazariya va amaliyot uyg'unligi 405
Xorinova X. Mustaqil ta'lim ko'nikmalarini kasbiy faoliyat va hayotda qo'llash 407
Kadirova N. Xitoy tajribasi asosida maktabgacha ta'lim muassasalarida ingliz tilini o'qitishda inquiry-based learning metodining samaradorligi 408

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA‘LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

ANDIJON DAVLAT CHET TILLARI INSTITUTI

INGLIZ TILI O‘QITISHNING INTEGRALLASHGAN KURSI KAFEDRASI

“O‘ZBEKISTONDA DUAL TA’LIM MODELINI JORIY ETISH: T E N D E N S I Y A L A R V A I S T I Q B O L L A R”

Respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari to‘plami

Andijon 26-MART, 2026 yil

2-QISM

Andijon-2026

Mas'ul muharrir:
p.f.n., professor Sh.S. Alimov

Tahrir hay'ati:
p.f.d., dotsent B.O. Toshboyeva
p.f.n., professor Sh.Y. Begaliyev
p.f.n., professor A.Y. Teshaboyev
f.f.d., dotsent Gavharoy Isroiljon qizi
f.f.f.d., dotsent D.I. Qozoqboyeva
f.f.f.d., dotsent A.I. Musayev
f.f.f.d. M.S. Kurbanova
p.f.f.d. Sh.I. Mo'ydinova
f.f.f.d. S.A. Toshtonov
S.Y. Erkaboyeva
N.X. Jambilov
M.U. Tojiboyeva

Tahririy-nashriyot bo'limi muharriri: Sh.D. Ikromov
Tahririy-nashriyot bo'limi musahhihi: A.B. Sobirov

Mazkur to'plam Respublika miqyosidagi ilmiy va ilmiy-texnik tadbirlar rejasiga muvofiq hamda Andijon davlat chet tillari instituti rektorining 2026-yil 26-fevraldagi 04-18-sonli buyrug'iga asosan 2026-yil 26-mart kuni o'tkazilgan "O'zbekistonda dual ta'lim modelini joriy etish: tendensiyalar va istiqbollar" mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari asosida tayyorlandi.

Ushbu to'plamda ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasini ta'minlash, mehnat bozori talablariga mos kadrlar tayyorlash, dual ta'limning normativ-huquqiy asoslarini takomillashtirish hamda xorijiy tajribalarni milliy sharoitga moslashtirish masalalari keng yoritilgan.

To'plamga kiritilgan maqolalarda keltirilgan statistik ma'lumotlar, ilmiy-nazariy xulosalarning ishonchliligi, shuningdek, matnlardagi imloviy va uslubiy xatoliklar uchun mualliflar shaxsan javobgardir.

ISBN 978-9910-787-97-3

© ANDIJON DAVLAT CHET TILLARI INSTITUTI

Hurmatli anjuman ishtirokchilari, qadrli mehmonlar!

Yangi O'zbekiston sharoitida ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan ulkan islohotlar, raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanishi va mehnat bozorining tobora ortib borayotgan talablari — bularning barchasi ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasini ta'minlovchi dual ta'lim modelini ta'lim tizimimizning zaruriy qismiga aylantirmoqda.

Bugungi anjumanimiz yurtimizda dual ta'lim modelini rivojlantirishning huquqiy, metodik va amaliy jihatlarini chuqur tahlil etish, ilg'or xorijiy tajribalarni o'rganish hamda ilm-fan va ishlab chiqarish hamkorligini yangi bosqichga ko'tarish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqish maqsadida tashkil etilgan.

Ishonchim komilki, bugungi anjumanda bildirilgan ilmiy fikr-mulohazalar va amaliy tavsiyalar mamlakatimizda raqobatbardosh kadrlar tayyorlash tizimini yanada takomillashtirishga xizmat qiladi.

Barcha ishtirokchilarga muvaffaqiyat, ilmiy izlanishlaringizga yangi yutuqlar tilayman!

Andijon davlat chet tillari instituti rektori
Filologiya fanlari doktori, professor D. A. Rustamov

UCHINCHI SHO'BA. UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA KASBGA YO'NALTIRISH VA DUAL TA'LIM ELEMENTLARINI QO'LLASH

CAREER GUIDANCE AS A CRUCIAL STAGE IN STUDENTS' FUTURE CAREER CHOICE

Sirojiddinova Madina
ADCHTI, talaba
Ilmiy rahbar: Iminova Sh.B

Abstract: This study analyzes factors influencing students' decisions on choosing vocational directions and proposes practical measures to enhance the effectiveness of career guidance at the school level.

Key words: career guidance, career choice, students, secondary education, vocational orientation, professional development, educational guidance, career planning, student development, future profession.

Career guidance in schools plays a crucial role in preparing students for their future Professional lives. In the modern world, technological development, globalization, and economic changes create new professions while transforming traditional ones. Because of this dynamic environment, students often face difficulties in choosing appropriate career paths. Schools are responsible not only for providing academic knowledge but also for supporting learners in understanding theirinterests, abilities, and long-term goals. Career guidance programs help students connect education with real-life opportunities and make informed decisions about higher education and employment.

Theoretical Background of Career Guidance. Career guidance is based on psychological and educational theories that emphasize personal development, self-awareness, and social adaptation. According to career development theory, individuals go through different stages of growth where they explore, choose, and establish their professional identities. Schools provide structured support during these stages by organizing assessments, counselling sessions, and informational seminars. Effective career guidance integrates academic planning with personal development, ensuring that students develop both professional competence and life skills.

The Importance of Career Guidance in Secondary Education. Secondary school years are especially important for career planning because students begin to think seriously about university education and employment. Proper guidance increases motivation, improves academic performance, and reduces dropout rates. When students understand how their current subjects relate to future professions, they become more engaged in learning. Career education also promotes responsibility, independence, and goal-oriented behavior.

Main Components of Career Guidance Programs

1. Self-Assessment: Students analyze their interests, strengths, personality traits, and values through questionnaires and reflective activities.
2. Career Information Services: Schools provide updated information about professions, required qualifications, labor market demands, and salary expectations.
3. Individual and Group Counselling: Professional counsellors guide students in setting realistic goals and creating educational plans.
4. Practical Experience: Internships, company visits, and career fairs help students understand real working environments.

Challenges in Implementing Career Guidance. Despite its importance, many educational institutions face challenges such as insufficient
funding,jlack of qualified counsellors, and limited access to modern career information
technologies. In some regions, students from rural areas have fewer opportunities to participate in internships or professional networking events. Additionally, rapid changes in the labor market make it difficult to provide up-to-date career advice. To overcome these issues, cooperation between schools,universities, business organizations, and government institutions is necessary.

Benefits for Students and Society. Comprehensive career guidance benefits not only individual students but also society as a whole.Students who make informed career choices are more likely to achieve professional satisfactionand economic stability. This reduces unemployment rates and increases workforce productivity.

Furthermore, career education encourages lifelong learning, adaptability, and critical thinking skills that are essential in the 21st century labor market.

In conclusion, career guidance is an essential element of modern education systems. It supports students in discovering their potential, planning their academic paths, and successfully transitioning from school to higher education or employment. Educational institutions must strengthen career programs by investing in trained professionals, modern resources, and partnerships with industry.

By doing so, schools can ensure that young people are well-prepared for future challenges and through questionnaires and reflective activities. Career Information Services: Schools provide updated information about professions, required qualifications, labor market demands, and salary expectations. Individual and Group Counselling: Professional counsellors guide students in setting realistic goals and creating educational plans. Practical Experience: Internships, company visits, and career fairs help students understand real working environments.

References:

1. Brown, D. (2002). Career Choice and Development. Jossey-Bass Publishing.
2. Niles, S. G., & Harris-Bowlsbey, J. (2013). Career Development Interventions. Pearson Education.
3. OECD (2019). Career Guidance Policies in OECD Countries. Retrieved from: https://www.oecd.org

KASBGA YO‘NALTIRISH – O‘QUVCHILARNING KELAJAK KASB TANLASHIDAGI MUHIM BOSQICH

Karimova Mubina
Andijon davlat chet tillari instituti talabasi
Iminova Shahnozabegim Bahodirovna
Andijon davlat chet tillari instituti dotsenti

Annotatsiya. Mazkur maqolada umumta’lim maktablarida o‘quvchilarni kasb tanlashga tayyorlash jarayonining ahamiyati yoritiladi. O‘quvchilarning qiziqishlari va individual qobiliyatlarini aniqlash, ularni mehnat bozori ehtiyojlariga mos yo‘naltirish masalalari tahlil qilinadi. Shuningdek, kasbga yo‘naltirishda psixologik yondashuvlar va zamonaviy ta’lim texnologiyalarining o‘rni ko‘rsatib beriladi.

Kalit so‘zlar: kasbga yo‘naltirish, ta’lim tizimi, kasb tanlash, shaxsiy rivojlanish, qobiliyat, mehnat bozori.

Hozirgi davrda jamiyat taraqqiyoti bilimli, malakali va o‘z kasbini ongli ravishda tanlagan mutaxassislarga bog‘liq. Shu sababli o‘quvchilarni maktab bosqichidayoq kasbga yo‘naltirish ta’lim tizimining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. To‘g‘ri yo‘naltirilgan o‘quvchi kelajakda o‘z imkoniyatlarini to‘liq namoyon eta oladi.

Kasbga yo‘naltirishning mazmuni. Kasbga yo‘naltirish — bu o‘quvchilarga o‘z qiziqishlari, qobiliyatlari va shaxsiy xususiyatlarini anglashga yordam beruvchi tizimli pedagogik jarayondir. Ushbu jarayon o‘quvchining kelajak kasbiy faoliyatini ongli tanlashiga zamin yaratadi.

Maktablarda kasbga yo‘naltirishning ahamiyati. Maktab davri o‘quvchining dunyoqarashi shakllanadigan muhim bosqichdir. Aynan shu davrda:

- o‘quvchilarda kasblar haqidagi tasavvur shakllanadi;
- qiziqish va iste’dodlar aniqlanadi;
- kelajak rejalari yuzaga keladi.

Kasbga yo‘naltirish ishlari o‘quvchilarda mustaqil fikrlashni rivojlantiradi, mas’uliyat hissini kuchaytiradi va o‘ziga bo‘lgan ishonchni oshiradi.

Zamonaviy yondashuvlar va usullar. Bugungi kunda kasbga yo‘naltirishda quyidagi samarali usullar qo‘llanilmoqda:

- turli kasb egalari bilan uchrashuvlar tashkil etish;
- ishlab chiqarish korxonalariga ekskursiyalar;
- psixologik testlar orqali qobiliyatlarni aniqlash;
- trening va seminarlar o‘tkazish;
- raqamli platformalar orqali kasblar haqida ma’lumot berish.

Bu usullar o‘quvchilarga kasblarni amaliy jihatdan tushunish imkonini beradi.

Maktablarda kasbga yo‘naltirish tizimini samarali tashkil etish yoshlarning kelajak hayotida muhim ahamiyat kasb etadi. O‘z qobiliyatini to‘g‘ri baholagan va ongli kasb tanlagan yoshlar jamiyat rivojiga katta hissa qo‘shadi hamda o‘z hayot yo‘lini muvaffaqiyatli quradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. Muslimov N.A. Pedagogika asoslari. – Toshkent: Fan, 2019.
3. Tolipov O‘.Q. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Toshkent, 2018.

UMUMIY O‘RTA TA’LIM MAKTABLARIDA KASBGA YO‘NALTIRISH VA DUAL TA’LIM ELEMENTLARINI QO‘LLASH USULLARI

Zoxidjonova Madinabonu, talaba, ADCHTI
Ilmiy rahbar: Jo’rayeva L.T

Annotatsiya. Mazkur maqolada umumiy o‘rta ta’lim maktablarida o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirish tizimini takomillashtirish hamda dual ta’lim elementlarini bosqichma-bosqich joriy etish masalalari tahlil qilinadi. Kasbga yo‘naltirishning pedagogik, psixologik va ijtimoiy asoslari yoritilib, maktab – oila – ishlab chiqarish hamkorligining ahamiyati ochib beriladi. Shuningdek, erta kasbiy orientatsiya, amaliy mashg‘ulotlar, mentorlik va hamkor korxonalar bilan ishlash mexanizmlari haqida takliflar beriladi.

Kalit so‘zlar: kasbga yo‘naltirish, dual ta’lim elementlari, kasbiy kompetensiya, mehnat bozori, mentorlik,
integratsiya.

Bugungi kunda yoshlarning kelajak kasbini ongli ravishda tanlashi ta’lim tizimining muhim vazifalaridan biridir. Mehnat bozoridagi o‘zgarishlar, yangi kasblarning paydo bo‘lishi va

texnologik taraqqiyot sharoitida maktab bosqichidayoq kasbiy yo‘nalishni aniqlash zarurati ortib bormoqda.

Umumiy o‘rta ta’lim maktablari nafaqat fundamental bilim beruvchi muassasa, balki o‘quvchini mustaqil hayotga tayyorlovchi ijtimoiy institut sifatida ham faoliyat yuritishi lozim. Shu nuqtai nazardan, kasbga yo‘naltirish tizimini kuchaytirish va dual ta’lim elementlarini maktab amaliyotiga kiritish dolzarb masala hisoblanadi.

Kasbga yo‘naltirish — bu o‘quvchilarning qiziqishi, qobiliyati va shaxsiy xususiyatlarini aniqlash hamda ularni mos kasbiy faoliyatga yo‘naltirish jarayonidir. Ushbu jarayon psixologik diagnostika, suhbatlar, kasblar haqidagi ma’lumotlar, amaliy mashg‘ulotlar va uchrashuvlar orqali amalga oshiriladi.

Maktabda kasbga yo‘naltirish tizimli ravishda yo‘lga qo‘yilganda o‘quvchi o‘z imkoniyatlarini real baholay oladi, kelajak rejasini ongli ravishda tuzadi. Bu esa oliy yoki professional ta’lim bosqichida noto‘g‘ri tanlov qilish xavfini kamaytiradi. Dual ta’lim elementlarini maktab bosqichida qo‘llash imkoniyatlari. To‘liq dual ta’lim tizimi asosan professional ta’lim bosqichida qo‘llaniladi. Biroq uning ayrim elementlarini umumiy o‘rta ta’lim maktablarida ham joriy etish mumkin.

Maktab va mahalliy korxonalar o‘rtasida hamkorlik memorandumlarini tuzish, o‘quvchilarni ishlab chiqarish obyektlariga ekskursiyalarga olib borish, amaliy seminarlar va mahorat darslarini tashkil etish, mutaxassislar bilan uchrashuvlar o‘tkazish shular jumlasidandir.Shuningdek, yuqori sinf o‘quvchilari uchun qisqa muddatli amaliy loyihalar tashkil etish mumkin. Masalan, IT, qishloq xo‘jaligi, xizmat ko‘rsatish yoki hunarmandchilik yo‘nalishlarida kichik amaliy topshiriqlar bajarish orqali o‘quvchi kasb mohiyatini chuqurroq anglaydi.

Kasb tanlash jarayonida faqat maktab emas, balki oila va jamiyat ham muhim rol o‘ynaydi. Ota-onalarning farzand qiziqishiga e’tibor qaratishi, maktab psixologi va sinf rahbari bilan hamkorlikda ishlashi muhimdir.

Mahalliy tadbirkorlar, hunarmandlar va korxona vakillari maktab hayotiga jalb etilsa, o‘quvchilar real mehnat muhiti bilan tanishish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bu esa kasbiy orientatsiyaning samaradorligini oshiradi.

Xulosa o’rnida shuni aytish mumkinkiUmumiy o‘rta ta’lim maktablarida kasbga yo‘naltirish va dual ta’lim elementlarini qo‘llash zamonaviy ta’lim siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biridir. Ushbu yondashuv o‘quvchilarning kasbiy o‘zini anglashini erta shakllantiradi, ularni ongli kasb tanlashga yo‘naltiradi hamda professional ta’lim bosqichiga tayyorlaydi.

Dual elementlarning joriy etilishi ta’lim va ishlab chiqarish o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni mustahkamlaydi. Natijada mehnat bozoriga moslashuvchan, raqobatbardosh va mas’uliyatli yosh avlod shakllanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi. *Ta’lim to‘g‘risidagi Qonun.* Toshkent, 2020.
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. *Kasb-hunar ta’limini rivojlantirishga oid qarorlar to‘plami.* Toshkent, 2019.
3. O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi. *Dual ta’lim tizimini joriy etish metodikasi.* Toshkent, 2021.

UMUMIY O‘RTA TA’LIM MAKTABLARIDA DUAL TA’LIM ELEMENTLARINI JORIY ETISH

Toxirova Rayyona
ADCHTI, talaba

Ilmiy rahbar: Jo'rayeva.L.T

Annotatsiya. Mazkur maqolada umumiy o'rta ta'lim maktablarida ta'lim sifatini yaxshilash va o'quvchilarni kasbga yo'naltirish hamda dual ta'lim elementlarini maktab tizimiga joriy etishning nazariy asoslari tahlil qilindi. Dual ta'lim elementlari o'quvchilarning kasbiy qiziqishlarini aniqlash, amaliy ko'nikmalarini shakllantirish hamda ta'lim samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega, shuningdek ta'lim modeli maktab ta'limini real hayot bilan uyg'unlashtirishga ko'maklashadi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, umumiy o'rta ta'lim, nazariya va amaliyot integratsiyasi, kasbga yo'naltirish, ta'lim samaradorligi, modernizatsiya.

Maktab dual ta'limi - o'quvchilarning nazariy bilim ko'nikmalarini maktabda, amaliy ko'nikmalarini esa ishlab chiqarish korxonalarida yoki korxona mutaxassislari ishtirokida egallash tizimi hisoblanadi. Bunday ta'limni joriy etishdan asosiy maqsad o'quvchilarni maktabdan boshlab kasbga yo'naltirish, nazariya va amaliyotni birga yuritish, yoshlar bandligini ta'minlash va hozirgi kunda juda kerak bo'layotgan mehnat bozoriga tayyor kadr yetishtirishdan iborat. Bizning yurtimizda ham so'nggi yillarda kasb-hunar va texnikaga asoslangan ta'lim tizimida dual ta'lim modeli izchil tartibda tatbiq etilmoqda.

Bugungi kunda ish beruvchi tashkilot va korxonalar faqat diplom emas, balki amaliy ko'nikmaga ega kadrlarni talab qilishadi. Anashu dual ta'lim orqali o'quvchi haqiqiy ish muhiti bilan tanishadi, kasb sirlari va mahoratlarini biriktirilgan ustozlaridan o'rganadi va ish intizomi va mas'uliyatini o'zida asta-sekin shakllantira boshlaydi. Maktabda o'rganilgan bilimlar hayotiy real amaliyot bilan to'liq bog'lanmagan bo'ladi. Dual ta'lim bilan esa o'rganilgan bilimni darhol amalda qo'llashga imkon beradi, o'quvchilarni fanlarga bo'lgan qiziqishini uyg'otadi va ta'lim samaradorligini oshirishga ham ko'mak beradi. Amaliy mashg'ulotlar ulushini oshirib, maktab va korxonalarning hamkorligini mustahkamlaydi. Bundan tashqari "O'zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta'lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" – PF – 6108-sonli Prezident farmoniga muvofiq ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, o'quvchilarning kasbiy tayyorgarligi va amaliy ko'nikmalarini shakllantirishni kuchaytirish bo'yicha davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlarini belgilab beradi. Bu hukumat va ta'lim tizimi organlariga amaliyotga yo'naltirilgan ta'lim shakllarini kengaytirish bo'yicha chora-tadbirlar ishlab chiqish zarurligini belgilaydi. Bu farmon bevosita "maktablarda dual ta'lim" haqida normativ qoida bo'lmasada, asosan ta'lim tizimini hozirgi kunga mos ravishda modernizatsiya qilish, mehnat bozoriga loyiq kadrlar tayyorlashni ta'minlash davlat darajasida ko'zda tutadi.

Ushbu tizim mamlakatimizda me'yoriy-huquqiy hujjatlar asosida tartibga solinmoqda. Masalan, O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida" gi qonuni 15-moddasiga muvofiq, "Dual ta'lim" ta'lim olish shakllaridan biri sifatida kiritildi. Qonunga dual ta'lim bo'yicha alohida modda (17-modda) ham kiritilib, dual ta'limni tashkil etish tartibi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanishi ham ko'rsatib o'tilgan.

Dual ta'limning asosiy g'oyasi — o'quvchiga nazariy bilim bilan amaliy ko'nikmalarni bir vaqtning o'zida shakllantirish imkonini berishdir. Maktab va korxona o'rtasidagi hamkorlik, talabaning nazariyani real ish muhitida qo'llashini ta'minlaydi. Shu yo'l bilan o'quvchi muammolarni hal qilish, muloqot qilish va mas'uliyatni o'z zimmasiga olish kabi kompetensiyalarni rivojlantiradi. Dual ta'lim nazariy va amaliy jarayonlarni uyg'unlashtirish orqali ta'lim sifatini oshiradi va bitiruvchini ish bozoriga tayyorlaydi. Maktabda loyihaviy ishlarga e'tibor berish, amaliy mashg'ulotlarni real hayotdagi muammolar bilan bog'lash ta'limni yanada samarali qiladi. Shuningdek, o'quvchiga ijodiy yondashuv, qiziqish va iste'dodiga mos mashqlar berish

integratsiyani kuchaytiradi. Bu talabaga ijodiy qarorlar qabul qilish va mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga ko’maklashadi.

David Kolb nazariyasiga ko‘ra, o‘rganish faqat ma’ruza tinglash yoki kitob o‘qishdan iborat emas, balki olingan bilimni amalda qo‘llash, kuzatish, tahlil qilish va natijalarni baholashni o‘z ichiga oladi. U tajribaviy o‘rganish siklini taklif qiladi: tajriba → kuzatish → kontseptual tahlil → yangi tajribaga tayyorgarlik. Dual ta’lim aynan shu siklga asoslanadi: maktabda nazariya, ish joyida amaliyot. Bu talabaga nazariyani osonroq o‘zlashtirish va real muammolarni hal qilish imkonini beradi. O‘quvchilarni real ish sharoitida qaror qabul qilishga o‘rgatish, masalan, mini-loyihalar va kichik ishlab chiqarish mashg‘ulotlari orqali, nazariyani yanada mustahkam o‘zlashtirishga yordam beradi. Shu bilan birga, talaba o‘z xatolaridan o‘rganadi va muammoni tahlil qilish ko‘nikmalarini oshiradi.

Vygotskiy va Axmerovning faoliyat nazariyasiga ko‘ra, bilim shaxsning faoliyati orqali rivojlanadi. Nazariy bilim talaba ongiga tushuncha beradi, amaliy mashg‘ulot esa bu bilimni mustahkamlaydi. Shu yo‘l bilan o‘quvchi muammolarni mustaqil hal qilish va real hayot sharoitida tajriba orttiradi. Dual ta’lim maktab bosqichida ham aynan shu prinsip asosida tuziladi, chunki o‘quvchi nafaqat nazariyani o‘rganadi, balki uni ish muhitida qo‘llaydi va amaliy ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Guruh ishlari va ijtimoiy interaktiv mashg‘ulotlar o‘quvchining tajribasini boyitadi. Masalan, o‘quvchilar birgalikda muammolarni yechish orqali muloqot, mas’uliyat va hamkorlik ko‘nikmalarini oshiradi. Shuningdek, shaxsiy loyiha va vazifalarni bajarganda talabalar o‘z mustaqil fikrini rivojlantiradi.

Gary Beckerning Inson kapitali nazariyasiga ko‘ra, ta’lim — bu kelajakdagi samaradorlik va daromad uchun investitsiyadir. Dual ta’lim nazariy bilim va amaliy tajribani birlashtirib, o‘quvchining kasbiy mahoratini oshiradi va ish bozoriga tayyorlaydi. Amaliy mashg‘ulotlar orqali o‘quvchi o‘z qobiliyati va kompetensiyalarini shakllantiradi, shuningdek, iqtisodiy samaradorlikni oshiradi. Shu bilan, dual ta’lim nafaqat ta’lim sifatini, balki yoshlarning bozor talablariga moslashishini ham kuchaytiradi. Dual ta’lim yoshlarni nafaqat bilimga, balki bozor talablari va iqtisodiy samaradorlikka ham tayyorlaydi. Maktab va korxona hamkorligi orqali o‘quvchi real ish jarayonini kuzatadi va amaliy ko‘nikmalarni tezroq egallaydi. Shuningdek, bu yondashuv o‘quvchining kelajakdagi kasbiy muvaffaqiyati uchun muhim poydevor bo‘ladi.

Pedagogik jihatdan dual ta’limda nazariya va amaliyotni uyg‘unlashtirish uchun maxsus ta’lim modellarini yaratish zarur. Maktabda o‘rgatilgan kontseptlar ishlab chiqarish va ish joyidagi mashg‘ulotlar bilan bog‘lanadi. Bu jarayon o‘quvchiga o‘z tajribasini nazariy bilim bilan mustahkamlash, muammolarni hal qilish va ijodiy yechimlar ishlab chiqish imkonini beradi. Shu yo‘l bilan kompetensiyalar samarali shakllanadi va bitiruvchi real ish muhitida tayyor bo‘ladi. Maktablarda dual ta’limni joriy qilishda o‘quvchilarning individual qiziqish va kuchli tomonlariga mos mashqlar berish lozim. Shu bilan birga, real ish sharoitini simulyatsiya qiluvchi laboratoriyalar yoki mini- korxonalar tashkil etish nazariya-amaliyotni mustahkam bog‘laydi. Bu talabaning kasbiy tayyorgarligi va ijodiy qaror qabul qilish qobiliyatini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. “O’zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta’lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to’g’risida” – PF-6108-sonli Prezident farmoni. 2020-yil 6-noyabr. LEX.UZ

2. A. A. Jalilov, Sh. T. Qodirova. Dual ta’lim nima? Dual ta’lim haqida tushuncha. Uzbek Scholar Journal Volume- 26, March - 2024. www.uzbekscholar.com

3. G’affarov, 2023, “Ta’limda nazariya va amaliyot integratsiyasi”

UMUMIY O‘RTA TA’LIM MAKTABLARIDA KASBIY YO‘NALISH BERISH JARAYONINI RIVOJLANTIRISH MASALALARI

Sadridinova Zulfiyaxon Murodjon qizi
ADCHTI, talaba
Shahnozabegim Iminova Bahodirovna
ADCHTI, dotsent

Annotatsiya: Ushbu maqolada umumiy o‘rta ta’lim maktablarida kasbga yo‘naltirish tizimini takomillashtirish masalalari yoritilgan. O‘quvchilarning individual qobiliyatlari va qiziqishlarini aniqlash, mehnat bozori talablarini inobatga olish hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish zarurati asoslab berilgan. Shuningdek, xalqaro tajribalar tahlili asosida milliy ta’lim tizimini rivojlantirish bo‘yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: Kasbga yo‘naltirish, maktab ta’limi, kasb tanlash, mehnat bozori, pedagogik texnologiyalar, psixologik diagnostika, kompetensiya.

Zamonaviy jamiyatda kasb tanlash masalasi shaxs hayotidagi eng muhim qarorlardan biri hisoblanadi. Raqamli iqtisodiyotning shakllanishi, yangi texnologiyalar va kasblarning paydo bo‘lishi yoshlarning ongli va asosli kasb tanlashini talab etmoqda. Shu bois maktab bosqichidayoq o‘quvchilarga kasbiy yo‘nalish berish dolzarb pedagogik muammo sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Kasbiy yo‘nalish berish – bu o‘quvchining individual xususiyatlari, qobiliyatlari va qiziqishlarini aniqlash hamda ularni jamiyat ehtiyojlari bilan muvofiqlashtirishga qaratilgan tizimli pedagogik jarayondir.

1. Kasbiy yo‘nalish berishning ijtimoiy-pedagogik ahamiyati

Kasb tanlashda xatolikka yo‘l qo‘yish nafaqat shaxsiy, balki ijtimoiy muammolarni ham keltirib chiqaradi. Noto‘g‘ri tanlangan kasb mehnat unumdorligining pasayishiga, kasbiy qoniqmaslikka va ish o‘rinlarining tez-tez almashinishiga sabab bo‘lishi mumkin.

Xalqaro miqyosda OECD va UNESCO tomonidan olib borilgan tadqiqotlar kasbiy yo‘nalish berish tizimi rivojlangan mamlakatlarda yoshlar bandligi darajasi yuqori ekanini ko‘rsatadi.

2. O‘quvchilarning qobiliyatini aniqlash mexanizmlari

Kasbiy yo‘nalish jarayonida quyidagi vositalardan foydalanish maqsadga muvofiq:

Psixologik test va so‘rovnomalar;
Qiziqishlar xaritasini tuzish;
Fanlar bo‘yicha individual yutuqlar monitoringi;
Mentorlik va murabbiylik tizimi;

International Labour Organization hisobotlarida ta’kidlanishicha, kasbga tayyorgarlik jarayonida amaliyot va real ish muhiti bilan tanishish yoshlarning motivatsiyasini oshiradi.

3. Ta’lim tizimida zamonaviy yondashuvlar

Bugungi kunda kasbiy yo‘nalish berishda quyidagi innovatsion yondashuvlar samarali hisoblanadi:

Kompetensiyaviy ta’lim modeli;
STEAM dasturlarini joriy etish;
Raqamli kasb tanlash platformalaridan foydalanish;
Ota-onalar va ish beruvchilar bilan hamkorlik;

Milliy miqyosda O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi tomonidan kasbiy yo‘nalish ishlarini takomillashtirishga qaratilgan metodik qo‘llanmalar ishlab chiqilgan.

Xulosa qilib aytsak, umumiy o‘rta ta’lim maktablarida kasbiy yo‘nalish berish tizimini modernizatsiya qilish bugungi kunning muhim vazifasidir. O‘quvchilarning shaxsiy salohiyatini aniqlash, mehnat bozori bilan integratsiyani kuchaytirish va zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash kasbiy yo‘nalish samaradorligini oshiradi.

Kelgusida kasbiy yo‘nalish berish tizimini raqamlashtirish, xalqaro tajribalarni o‘rganish hamda ta’lim va ishlab chiqarish o‘rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash ustuvor yo‘nalish bo‘lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. OECD. (2020). Career Guidance and Public Policy: Bridging the Gap.
2. International Labour Organization. (2019). Skills for Employment Policy Brief.
3. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi. (2023). Kasbiy yo‘nalish bo‘yicha metodik tavsiyalar.

UMUMTA’LIM MAKTABLARIDA KASB TANLASHGA TAYYORLASHNING DOLZARB MASALALARI

Roziyeva Ruxshona
ADCHTI, talaba
Iminova Shahnozabegim Bahodirovna
ADCHTI, dotsent

Annotatsiya: Ushbu maqolada umumta’lim maktablarida o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirish tizimining ahamiyati, uning shaxs kamoloti va jamiyat rivojidagi o‘rni yoritiladi. O‘quvchilarning qiziqishlari, qobiliyatlari va mehnat bozori talablari o‘rtasidagi uyg‘unlikni ta’minlash, kasb tanlashda ongli qaror qabul qilish ko‘nikmalarini shakllantirish masalalari tahlil qilinadi. Shuningdek, zamonaviy pedagogik yondashuvlar va psixologik omillarning o‘rni ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: kasbga yo‘naltirish, maktab ta’limi, kasb tanlash, shaxs rivoji, qiziqish, mehnat bozori, ongli tanlov.

Bugungi kunda jamiyat taraqqiyoti malakali va o‘z kasbini ongli tanlagan mutaxassislarga bog‘liq. Shuning uchun o‘quvchilarni maktab davridayoq kasbga yo‘naltirish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. To‘g‘ri yo‘naltirilgan o‘quvchi kelajakda o‘z imkoniyatlarini to‘liq namoyon eta oladi va jamiyat rivojiga samarali hissa qo‘shadi.

Kasbga yo‘naltirish – bu o‘quvchilarga o‘z qiziqishlari, qobiliyatlari va imkoniyatlarini anglash hamda jamiyat ehtiyojlariga mos kasbni tanlashga yordam beruvchi pedagogik va psixologik jarayondir.

Maktab davri shaxsning shakllanishida muhim bosqich hisoblanadi. Aynan shu davrda o‘quvchilarda kelajak haqida tasavvur paydo bo‘ladi va o‘z qiziqishlari aniqlashib boradi. Kasbga yo‘naltirish ishlari o‘quvchilarda o‘z kuchiga ishonchni mustahkamlaydi, mas’uliyat hissini rivojlantiradi va mustaqil fikrlashni shakllantiradi. Maktablarda kasbga yo‘naltirish ishlari o‘quvchilarning kelajak hayotida muhim rol o‘ynaydi. Avvalo, bu jarayon o‘quvchilarda o‘z imkoniyatlarini to‘g‘ri baholash ko‘nikmasini shakllantiradi. Natijada ular kasb tanlashda xatolarga kamroq yo‘l qo‘yadilar. Amaliyotda kasbga yo‘naltirish ishlarini olib borishda ayrim muammolar uchraydi. Jumladan, malakali mutaxassislarning yetishmasligi, metodik ta’minotning kamligi va ota-onalarning yetarli darajada jalb etilmasligi.

Ushbu muammolarni hal etish uchun o‘qituvchilar va psixologlarning malakasini oshirish, kasbga yo‘naltirish dasturlarini takomillashtirish hamda ta’lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari o‘rtasida hamkorlikni kuchaytirish zarur.

Bundan tashqari, kasbga yo‘naltirish o‘quvchilarning o‘qishga bo‘lgan motivatsiyasini oshiradi. Chunki ular o‘z oldilariga aniq maqsad qo‘yadilar va shu yo‘lda bilim olishga intiladilar. Bu esa ta’lim sifatining oshishiga xizmat qiladi.

Bugungi kunda kasbga yo‘naltirish jarayonida innovatsion usullar keng qo‘llanilmoqda. Kasb egalari bilan uchrashuvlar, ekskursiyalar, treninglar va raqamli platformalardan foydalanish o‘quvchilarga kasblarni real hayot bilan bog‘liq holda tushunish imkonini beradi.

Maktablarda kasbga yo‘naltirish tizimini samarali tashkil etish o‘quvchilarning kelajak hayotida muhim o‘rin tutadi. O‘z qobiliyatini anglab, ongli ravishda kasb tanlagan yoshlar jamiyat taraqqiyotiga katta hissa qo‘shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. Muslimov N.A. Pedagogika asoslari. – Toshkent: Fan, 2019.
3. Tolipov O‘.Q. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Toshkent, 2018.

UMUMIY O‘RTA TA’LIM MAKTABLARIDA KASBGA YO‘NALTIRISH TIZIMINI DUAL TA’LIM ELEMENTLARI ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Rejabova Madina, talaba, ADCHTI
Ilmiy rahbar: Jorayeva L.T.

Annotatsiya. Mazkur maqolada umumiy o‘rta ta’lim maktablarida kasbga yo‘naltirish tizimini takomillashtirish masalalari tahlil qilinadi hamda uni dual ta’lim elementlari asosida tashkil etishning pedagogik asoslari yoritiladi. Shuningdek, maktab va ishlab chiqarish integratsiyasining o‘quvchilarda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishdagi ahamiyati ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: Kasbga yo‘naltirish, dual ta’lim, kasbiy kompetensiya, mehnat bozori, pedagogik integratsiya, innovatsion yondashuv, amaliy ko‘nikma.

Bugungi globallashuv va raqobat kuchaygan sharoitda umumiy o‘rta ta’lim tizimi oldida o‘quvchilarni nafaqat nazariy bilim bilan qurollantirish, balki ularni ongli ravishda kasb tanlashga tayyorlash vazifasi ham turibdi. Mehnat bozorining tez o‘zgaruvchan talablari maktab ta’limida kasbga yo‘naltirish tizimini takomillashtirishni taqozo etmoqda.

Zamonaviy ta’lim tajribasida, xususan, Germaniya da shakllangan dual ta’lim modeli o‘quv jarayonini ishlab chiqarish amaliyoti bilan uyg‘unlashtirish orqali yuqori samaradorlikka erishgan. Shu bois, ushbu model elementlarini umumiy o‘rta ta’lim tizimiga moslashtirish dolzarb masala hisoblanadi.

Mazkur maqolaning maqsadi – umumiy o‘rta ta’lim maktablarida kasbga yo‘naltirish jarayonini dual ta’lim elementlari asosida takomillashtirishning pedagogik asoslarini aniqlash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida kasbga yo‘naltirish tizimi o‘quvchilarning kelajak kasbiy faoliyatini ongli ravishda tanlashiga xizmat qiluvchi muhim pedagogik jarayondir. Hozirgi globallashuv sharoitida mehnat bozori talablari keskin o‘zgarib bormoqda, yangi kasblar paydo bo‘lmoqda, ayrim an’anaviy kasblarga ehtiyoj kamaymoqda. Shu sababli maktab ta’limida kasbga yo‘naltirish ishlarini zamonaviy talablar asosida qayta ko‘rib chiqish zarurati yuzaga kelmoqda.

Kasbga yo‘naltirish jarayoni o‘quvchilarning qiziqishlari, qobiliyatlari, individual xususiyatlari va mehnat bozori ehtiyojlarini o‘zaro uyg‘unlashtirishga qaratilgan tizimli faoliyatdir. Bu jarayonda o‘quvchilarga kasblar haqida nazariy ma’lumot berish bilan birga, ularni real mehnat

muhiti bilan tanishtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki faqat nazariy tushuncha asosida kasb tanlash ko‘pincha yuzaki bo‘lib, keyinchalik noto‘g‘ri tanlovga olib kelishi mumkin.

Shu nuqtai nazardan, kasbga yo‘naltirish tizimini takomillashtirishda dual ta’lim elementlaridan foydalanish samarali yechim bo‘la oladi. Dual ta’lim modeli, xususan Germaniya tajribasida keng qo‘llanilib, nazariya va amaliyotning uzviy bog‘liqligini ta’minlaydi. Ushbu modelning asosiy mohiyati ta’lim muassasasi va ishlab chiqarish korxonasi o‘rtasidagi hamkorlikni yo‘lga qo‘yish orqali o‘quvchilarning amaliy ko‘nikmalarini shakllantirishdan iborat.

Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida to‘liq dual tizimni joriy etish murakkab bo‘lsa-da, uning alohida elementlarini qo‘llash mumkin. Masalan, 8–11-sinflarda kasbiy modullarni tashkil etish, mahalliy korxonalar bilan hamkorlikni yo‘lga qo‘yish, qisqa muddatli amaliyot dasturlarini joriy qilish, mutaxassislarni dars jarayoniga jalb etish kabi chora-tadbirlar o‘quvchilarning kasbiy tasavvurini kengaytiradi. Bunday integratsiya o‘quvchilarda mas’uliyat, mustaqillik va mehnat intizomini shakllantirishga xizmat qiladi.

Kasbga yo‘naltirish va dual ta’lim elementlarini integratsiyalash pedagogik jihatdan bir necha tamoyillarga asoslanadi. Avvalo, kompetensiyaviy yondashuv muhim ahamiyatga ega bo‘lib, bunda bilim amaliy faoliyat orqali mustahkamlanadi. Ikkinchidan, shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv o‘quvchining individual qiziqish va imkoniyatlarini inobatga olishni talab etadi. Uchinchidan, integratsiya tamoyili maktab va ishlab chiqarish o‘rtasidagi hamkorlikni mustahkamlashni nazarda tutadi. To‘rtinchidan, faoliyatga asoslangan yondashuv o‘quvchini real jarayonda ishtirok etishga undaydi.

Mazkur yondashuvlar natijasida o‘quvchilar kasbning mazmunini amaliy tajriba orqali anglaydi, o‘z qobiliyatlarini real sharoitda sinab ko‘radi hamda kelajak kasbiy yo‘nalishini aniqlashda mustaqil qaror qabul qilish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bu esa nafaqat individual rivojlanish, balki jamiyat va iqtisodiyot uchun ham ijobiy natijalar beradi.

Shuningdek, kasbga yo‘naltirish jarayonida dual ta’lim elementlarini qo‘llash o‘quvchilarda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish bilan birga, ularning ijtimoiy faolligini oshiradi, mehnat bozoriga moslashuvchanligini kuchaytiradi va bandlik darajasini ta’minlashga xizmat qiladi. Natijada maktab ta’limi nafaqat bilim beruvchi, balki hayotga tayyorlovchi tizim sifatida namoyon bo‘ladi.

Xulosa o’rnida shuni aytish mumkinki, umumiy o‘rta ta’lim maktablarida kasbga yo‘naltirish tizimi o‘quvchilarning kelajakdagi kasbiy faoliyatini ongli ravishda tanlashiga xizmat qiluvchi muhim pedagogik jarayon ekanligi tadqiqot natijalarida tasdiqlanadi. Mehnat bozori talablarining doimiy o‘zgarishi, yangi kasblarning paydo bo‘lishi va an’anaviy kasblarga ehtiyojning kamayishi maktab bosqichidayoq o‘quvchilarni kasbiy tayyorgarlik va real amaliyot bilan tanishtirishni talab qiladi.

Dual ta’lim elementlarini qo‘llash kasbga yo‘naltirish jarayonining samaradorligini oshiradi. Nazariya va amaliyotning uyg‘unligi, maktab va ishlab chiqarish korxonalari o‘rtasidagi integratsiya, amaliy mashg‘ulotlar va mentorlik tizimi o‘quvchilarda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish, mas’uliyat va mustaqillikni rivojlantirish imkonini beradi. Shu bilan birga, yoshlarning mehnat bozoriga moslashuvchanligi oshadi, ijtimoiy faolligi kuchayadi va bandlik darajasi yaxshilanadi.

Shu bois, umumiy o‘rta ta’lim maktablarida kasbga yo‘naltirish ishlarini dual ta’lim elementlari bilan boyitish nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy va iqtisodiy jihatdan ham asoslangan va zarur amaliy choradir. Mazkur integratsiya o‘quvchilarni bilimli, amaliy ko‘nikmaga ega va kelajak kasbiga tayyorlangan shaxslar sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. OECD. Education at a Glance 2023. Paris: OECD Publishing.

2. UNESCO. Global Education Monitoring Report 2022: Inclusion and Education. Paris: UNESCO.
3. Federal Ministry of Education and Research (BMBF), Germany. Dual Vocational Education and Training in Germany: Facts and Figures 2022. Berlin: BMBF.

UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA KASB TANLASHGA TAYYORLASHNING DOLZARB MASALALARI

Raxmatillayeva Nargiza Ziyodullo qizi
Andijon Davlat Chet Tillari Instituti
IF-24-215-guruh talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqola umumta'lim maktablarida kasbga yo'naltirish tizimining dolzarbligi va ahamiyatiga bag'ishlangan. Maqolada o'quvchilarni kelajak kasbini tanlashga tayyorlash jarayoni, uning bosqichlari va usullari tahlil qilingan. Shuningdek, kasbga yo'naltirish ishlarining samarali tashkil etilishi natijasida yoshlarning noto'g'ri kasb tanlashdan saqlanishi, mehnat bozoridagi ehtiyojlarning qondirilishi va shaxsiy rivojlanishga erishish imkoniyatlari yoritilgan. Maqolada maktab, oila va jamiyat hamkorligining kasb tanlashdagi o'rni alohida ta'kidlangan.

Kalit so'zlar: kasbga yo'naltirish, kasb tanlash, o'quvchilar, maktab, psixologik diagnostika, qobiliyat, mehnat bozori, ota-ona hamkorligi, professional tayyorgarlik, kelajak kasbi.

Bugungi tez sur'atlar bilan rivojlanayotgan zamonda yosh avlodni mustaqil hayotga, ayniqsa, mehnat faoliyatiga tayyorlash masalasi har qachongidan ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Maktab – bu bola shaxsining shakllanishidagi asosiy bosqich bo'lib, unda nafaqat bilim olish, balki o'z qobiliyatlari va qiziqishlarini kashf etish imkoniyati yaratiladi. Shu bois, umumta'lim maktablarida kasbga yo'naltirish ishlarini to'g'ri tashkil etish har bir o'quvchining kelajakda baxtli va muvaffaqiyatli inson bo'lib yetishishida hal qiluvchi omil hisoblanadi. Ko'plab bitiruvchilar kasb tanlash oldida ikkilanishadi, bu esa maktab davrida o'z imkoniyatlarini to'liq anglay olmaganliklari bilan bog'liq. Mazkur maqola aynan shu muammoning yechimiga qaratilgan.

Kasbga yo'naltirish – bu o'quvchilarning psixologik-fiziologik xususiyatlarini, qobiliyatlari va mayllarini o'rganish asosida ularga ongli ravishda kasb tanlashga yordam berish jarayonidir. Bu jarayonning to'g'ri yo'lga qo'yilishi bir qancha muhim vazifalarni bajaradi. Birinchidan, statistika shuni ko'rsatadiki, yoshlarning salmoqli qismi tanlagan kasbi o'ziga mos kelmasligini keyinchalik tushunib, pushaymon bo'ladi. Maktab davridagi kasbga yo'naltirish ishlari bunday noto'g'ri tanlovning oldini oladi. Ikkinchidan, mamlakat iqtisodiyotiga qaysi sohada mutaxassislar kerakligini bilgan holda, yoshlarni o'sha sohalarga yo'naltirish ishsizlik muammosini kamaytirishga xizmat qiladi. Uchinchidan, o'z qobiliyatiga mos kasbni egallagan inson ish unumdorligi yuqori bo'ladi va o'z ishidan ma'naviy zavq oladi.

Kasbga yo'naltirish tizimi uzluksiz jarayon bo'lib, boshlang'ich sinflardanoq boshlanishi maqsadga muvofiqdir.

Diagnostika va testlar: Maktab psixologlari tomonidan muntazam ravishda o'quvchilarning qiziqishlari va qobiliyatlarini aniqlovchi testlar o'tkazilishi lozim. Bu testlar bolaning qaysi fanlarga moyilligini (matematika, til, tabiiy fanlar yoki ijodkorlik) aniqlashga yordam beradi.

Ekskursiyalar va uchrashuvlar: O'quvchilarni turli korxona va tashkilotlarga olib borish, shuningdek, turli soha vakillari (shifokorlar, muhandislar, arxitektorlar, tadbirkorlar) bilan uchrashuvlar tashkil qilish ularning kasblar haqidagi tasavvurini kengaytiradi va amaliy ko'nikmalar hosil qiladi.

To'garaklar va sinf soatlari: Maktabda turli yo'nalishdagi (texnika, san'at, sport, kimyo, biologiya) to'garaklarning faoliyat yuritishi bolaga o'z qobiliyatlarini sinab ko'rish imkonini beradi. Sinf rahbarlari tomonidan o'tkaziladigan maxsus sinf soatlarida kasblar tarixi, ularning bugungi kundagi ahamiyati haqida suhbatlar qurish o'quvchilarning dunyoqarashini o'stiradi.

Kasb tanlashda ota-onaning o'rni beqiyosdir. Ba'zi hollarda ota-onalar o'z orzularini farzandlari orqali amalga oshirishga harakat qilishadi yoki faqatgina "obro'li" deb hisoblangan kasblarga yo'naltiradilar. Bu esa bolaning ichki noroziligiga va kelajakda kasbiy faoliyatidan qoniqmasligiga sabab bo'lishi mumkin.

Shu bois, maktab psixologlari va o'qituvchilari ota-onalar bilan muntazam hamkorlik qilib, ularga farzandlarining haqiqiy qobiliyatlarini ko'rishga va ularning qiziqishlarini hurmat qilishga yordam berishlari kerak. Ota-onalar uchun maxsus treninglar va suhbatlar tashkil etish bu boradagi samaradorlikni oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, maktabdagi kasbga yo'naltirish tizimi – bu bir martalik tadbir emas, balki tizimli va uzluksiz jarayondir. Maktab ma'muriyati, psixologlar, o'qituvchilar va ota-onalarning yaqin hamkorligidagina biz yosh avlodni mustaqil hayotga va to'g'ri kasb tanlashga tayyorlay olamiz. Kelajakda o'z o'rnini topgan, o'z ishining ustasi bo'lgan har bir mutaxassis orqali jamiyat taraqqiy etadi. Zero, to'g'ri tanlangan kasb – bu nafaqat moddiy farovonlik, balki ma'naviy qoniqish va jamiyatga keltiriladigan foydaning ham asosiy garovidir. Shu sababli, maktablarda kasbga yo'naltirish ishlarini yanada takomillashtirish davr talabidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov X., Nishonova Z. va boshqalar. Pedagogika. – Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti.
2. G‘oziyev E. Yosh va pedagogik psixologiya. – Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti.
3. Abduqodirov A., Ishmuhamedov R. Kasbga yo‘naltirish metodikasi. – Toshkent: TDPU nashriyoti.

O‘QUVCHILARNING KASBIY KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISHDA LOYIHA METODINI O‘RNI

No‘monova Sayyoraxon Vohiddin qizi
ADCHTI, talaba

Annotatsiya: Ushbu maqolada o‘quvchilarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirishda loyiha metodining o‘rni va ahamiyati yoritilgan. Loyiha metodi nafaqat nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog‘lash, balki o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, tanqidiy tahlil qilish, jamoada ishlash va muammolarni hal etish kabi muhim kasbiy ko‘nikmalarni rivojlantirish vositasi sifatida tahlil qilinadi. Shuningdek, maqolada loyiha faoliyatini tashkil etish bosqichlari va uning samaradorligini oshirish omillari ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: kasbiy kompetensiya, loyiha metodi, ta'lim texnologiyasi, mustaqil ta'lim, amaliy ko‘nikmalar, o‘quvchilar, innovatsion ta'lim

Zamonaviy ta'lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri – bu mustaqil hayotga, jumladan, kasbiy faoliyatga tayyor, raqobatbardosh shaxsni tarbiyalashdir. Bugungi kunda jamiyatda faqatgina bilimlar majmuasiga ega bo‘lgan mutaxassis emas, balki o‘z bilimlarini amaliyotda qo‘llay oladigan, muammolarni aniqlab, ularga ijodiy yechim topa oladigan, jamoada samarali ishlay oladigan shaxsga ehtiyoj ortib bormoqda. Aynan shunday talablar ta'lim jarayoniga kompetensiyaviy yondashuvni joriy etishni taqozo etadi.

XXI asr – axborot texnologiyalari va innovatsiyalar asri hisoblanadi. Bu davrda har qanday sohada muvaffaqiyatga erishish uchun inson doimiy ravishda o‘z bilimlarini yangilab borishi, yangi ko‘nikmalarni egallashi va o‘zgaruvchan sharoitlarga moslasha olishi kerak. Aynan shu sababli, ta'lim tizimi oldida o‘quvchilarda nafaqat bilim, balki ularni amaliyotda qo‘llash ko‘nikmalarini shakllantirish vazifasi turibdi.

Kasbiy kompetensiya – bu o‘quvchining ma'lum bir sohada samarali faoliyat yuritishi uchun zarur bo‘lgan bilim, ko‘nikma, malaka va shaxsiy sifatlar majmuidir. Uni shakllantirish an'anaviy o'qitish usullari bilan bir qatorda, yangicha yondashuv va metodlarni qo‘llashni talab qiladi. Shu nuqtai nazardan, loyiha metodi o‘quvchilarda kasbiy kompetensiyani shakllantirishning eng samarali vositalaridan biri hisoblanadi.

Loyiha metodining mohiyati va ta'limdagi ahamiyati Loyiha metodi – bu o‘quvchilarning mustaqil faoliyati (individual yoki guruhli) natijasida muayyan mahsulot (loyiha) yaratishga yo‘naltirilgan ta'lim texnologiyasidir. Bu metod o‘quvchilarni muammoni qo‘yish, uni hal qilish yo‘llarini izlash, ma'lumotlarni tahlil qilish, xulosalar chiqarish va o‘z faoliyati natijalarini taqdim etishga o‘rgatadi. Loyiha metodi an'anaviy o'qitishdan farqli o‘laroq, o‘quvchini faol sub'ektga aylantiradi va uning o‘z-o‘zini rivojlantirishiga zamin yaratadi.Loyiha metodining tarixi XX asr boshlariga borib taqaladi. Bu metod asoschilari amerikalik faylasuf va pedagog Jon Dyui hamda uning shogirdi Uilyam Xerd Kilpatrik hisoblanadi. Jon Dyui ta'limni "shaxsiy tajriba orqali o'rganish" deb ta'riflagan va o‘quvchilarning amaliy faoliyatiga asoslangan ta'limni taklif etgan. Keyinchalik bu metod Yevropa va boshqa mamlakatlarda keng tarqalgan. Hozirgi kunda loyiha metodi dunyoning ko‘plab rivojlangan mamlakatlarida ta'lim jarayonining ajralmas qismi hisoblanadi.

Loyiha metodining asosiy xususiyatlari: Muammoli vaziyatga asoslanishi – har bir loyiha real hayotda mavjud bo‘lgan yoki nazariy ahamiyatga ega bo‘lgan muammoni hal qilishga qaratilgan;

- Amaliy yo‘naltirilganligi – loyiha natijasida aniq mahsulot (taqdimot, maket, hisobot, tadqiqot, loyiha hujjati va boshqalar) yaratiladi;
- Mustaqil izlanishga undashi – o‘quvchilar mustaqil ravishda ma'lumot to‘playdi, tahlil qiladi va xulosalar chiqaradi;
- Yakuniy natija (mahsulot)ga erishishga qaratilganligi – loyihaning asosiy maqsadi aniq natijaga erishishdir;
- Fanlararo bog‘liqlikni ta'minlashi – loyiha ustida ishlash jarayonida turli fanlardan olingan bilimlar integratsiyalashadi;
- Guruhli va individual faoliyatni uyg‘unlashtirishi – loyiha ishtirokchilari individual topshiriqlarni bajarish bilan birga, jamoaviy ishlash ko‘nikmalarini ham rivojlantiradi.

Loyiha faoliyati jarayonida o‘quvchilarda bir qator muhim kasbiy kompetensiyalar shakllanadi:

a) Axborot bilan ishlash kompetensiyasi: Loyiha ustida ishlash jarayonida o‘quvchi turli manbalardan ma'lumot to‘playdi, ularni saralaydi, tahlil qiladi va tizimlashtiradi. Bu ko'nikma har qanday kasbiy faoliyatda muhim ahamiyat kasb etadi.

b) Muammoni hal qilish kompetensiyasi: Loyiha muammoli vaziyatdan boshlanadi. O‘quvchi muammoni aniqlash, uning yechimini topish strategiyasini ishlab chiqish va uni amalga oshirish orqali murakkab vaziyatlarda qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

c) Kommunikativ kompetensiya: Ayniqsa, guruhli loyihalarda o‘quvchilar bir-biri bilan fikr almashadi, o‘z nuqtai nazarini himoya qiladi, boshqalarni tinglaydi va umumiy qarorga keladi. Bu esa kasbiy muloqot ko‘nikmalarini shakllantiradi.

d) Refleksiv kompetensiya: Loyiha natijalarini tahlil qilish, o‘z faoliyatiga baho berish orqali o‘quvchida o‘z-o‘zini tahlil qilish va baholash qobiliyati rivojlanadi.

e) Ijodiy kompetensiya: Har bir loyiha ijodiy yondashuvni talab etadi. Yangi g'oyalarni yaratish, noan'anaviy yechimlarni topish orqali o‘quvchining ijodiy salohiyati oshadi.

Kasbiy kompetensiyani shakllantirishga yo‘naltirilgan loyiha faoliyati quyidagi bosqichlarda tashkil etiladi:

Tayyorgarlik. Mazkur bosqichda loyiha mavzusi tanlanadi, maqsad va vazifalar belgilanadi, muammoli vaziyat aniqlashtiriladi. O‘qituvchi tomonidan loyihaning konsepsiyasi ishlab chiqiladi va o‘quvchilarga taqdim etiladi.

Rejalashtirish. O‘quvchilar guruhlarga bo‘linadi (yoki individual ishlash yo'nalishi belgilanadi), vazifalar taqsimlanadi, axborot manbalari aniqlanadi va ish rejasi tuziladi.

Tadqiqot va izlanish. O‘quvchilar belgilangan reja asosida ma'lumotlar to'playdi, kerakli materiallarni o‘rganadi, so‘rovnomalar o‘tkazadi, tajribalar amalga oshiradi, tahlillar qiladi.

Natijalarni taqdim etish va himoya qilish. Tayyor loyiha mahsuloti (taqdimot, hisobot, maket, videorolik va boshqalar) shaklida taqdim etiladi. O‘quvchilar o‘z ishlarini himoya qiladi, savollarga javob beradi va o‘z nuqtai nazarini asoslaydi. Baholash va refleksiya. Loyiha natijalari tahlil qilinadi, guruh a'zolari faoliyatiga baho beriladi, yo'l qo'yilgan xatolar muhokama qilinadi va kelajak uchun xulosalar chiqariladi. Loyiha metodining samaradorligini oshirish omillari Loyiha metodi orqali kasbiy kompetensiyani shakllantirish samaradorligi bir qator omillarga bog'liq:

O‘qituvchining tayyorgarligi. O‘qituvchi nafaqat loyiha metodikasini bilishi, balki o‘quvchilarni qiziqtira olishi, ularga yo‘nalish berishi va qiyin vaziyatlarda yordam bera olishi kerak.

- Loyiha mavzusining dolzarbligi: Loyiha mavzusi o‘quvchilarning yoshiga, qiziqishlariga va kelajakdagi kasbiy faoliyatiga mos bo‘lishi, shuningdek, real hayot bilan bog‘liq bo‘lishi lozim.
- Moddiy-texnik baza: Loyiha faoliyatini amalga oshirish uchun zarur bo‘lgan axborot resurslari, kompyuter texnikasi va boshqa vositalarning mavjudligi.
- Guruhli ishlashni tashkil etish: Guruh a'zolarining optimal soni (4-6 kishi), rollarning to‘g‘ri taqsimlanishi va hamkorlik muhitining yaratilishi.
- Baholash tizimi: Faqat yakuniy natijani emas, balki jarayonni ham baholash, o‘quvchilarning o‘z-o‘zini baholashi va guruhli baholashdan foydalanish.

Loyiha metodi o‘quvchilarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirishda muhim o‘rin tutadi. Bu metod orqali o‘quvchilar nafaqat nazariy bilimlarni egallaydi, balki ularni amaliyotda qo‘llash, mustaqil qaror qabul qilish, jamoada ishlash, axborot bilan ishlash va o‘z faoliyati natijalarini taqdim etish kabi muhim kasbiy ko‘nikmalarni ham rivojlantiradi. Loyiha metodi ta'lim jarayonini hayot bilan bog‘laydi, o‘quvchilarning faolligini oshiradi va ularni kelajakdagi kasbiy faoliyatga tayyorlaydi.

Shuning uchun ham zamonaviy ta'lim muassasalarida loyiha metodidan keng foydalanish, uni takomillashtirish va yangi pedagogik texnologiyalar bilan boyitish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Bu esa o‘z navbatida, jamiyat talablariga javob beradigan, raqobatbardosh kadrlarni tayyorlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Jo'rayev R.X. Pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
2. Muslimov N.A. Kasb ta'limi o'qituvchisining kasbiy kompetentligini shakllantirish. – Toshkent: Fan, 2017.
3. Tolipova J.O. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Innovatsiya, 2020.

UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA KASBGA YO'NALTIRISH VA DUAL TA'LIM ELEMENTLARINI QO'LLASH

Nusrataliyeva Musharrafxon
ADCHTI, talaba

Anotatsiya: Zamonaviy ta'lim tizimi oldida turgan eng dolzarb vazifalardan biri — bitiruvchilarning nazariy bilimlarini amaliy ko'nikmalar bilan uyg'unlashtirishdir. Mazkur ishda umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'quvchilarni kasb-hunarga maqsadli yo'naltirishda dual ta'lim texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Maktab va ishlab chiqarish sektori o'rtasidagi hamkorlik modeli o'quvchilarda kasbiy motivatsiyani shakllantirishning asosiy omili sifatida ko'rsatib o'tilgan. Xalqaro tajribalar tahlili asosida, ta'lim jarayoniga dual elementlarni joriy etishning metodik asoslari hamda o'quvchilarning ijtimoiy moslashuviga ta'siri yoritib berilgan.

Kalit so`zlar: dual ta'lim, kasbiy orientatsiya, maktab ta'limi, amaliy integratsiya, kadrlar tayyorlash, mehnat bozori.

Inson kapitalini rivojlantirish va yosh avlodni ijtimoiy-iqtisodiy hayotga tayyorlash har qanday zamonaviy davlatning strategik maqsadlaridan biri hisoblanadi. Bugungi kunda umumiy o'rta ta'lim maktablari nafaqat fundamental akademik bilimlarni uzatuvchi maskan, balki o'quvchilarda hayotiy ko'nikmalarni (soft skills) va dastlabki kasbiy kompetensiyalarni shakllantiruvchi poydevor sifatida qaralmoqda. Dunyo miqyosida kechayotgan to'rtinchi sanoat inqilobi (Industry 4.0) mehnat bozori talablarini keskin o'zgartirib yubordi. Endilikda ish beruvchilar bitiruvchilardan faqat diplom emas, balki aniq amaliy ko'nikma, moslashuvchanlik va texnologik jarayonlarni tushunishni talab qilmoqda.

O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda ta'lim tizimini tubdan isloh qilish, xususan, umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirishning mutlaqo yangi tizimi joriy etilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining tegishli farmon va qarorlarida maktab bitiruvchilarining kamida bitta zamonaviy kasbni egallab chiqishi ustuvor vazifa qilib belgilandi. Biroq, statistik ma'lumotlar va pedagogik kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, ko'plab bitiruvchilar hali ham kasb tanlashda faqat tashqi omillarga (ota-onaning xohishi, kasbning nufuzi) tayanadi, real ishlab chiqarish muhiti bilan esa deyarli tanish emaslar.

Dual ta'lim tizimi (ikki yoqlama ta'lim) — bu o'quvchi yoki talaba nazariy bilimlarni ta'lim muassasasida, amaliy ko'nikmalarni esa bevosita ishlab chiqarish korxonasida olishini nazarda tutuvchi tizimdir. Germaniya, Shveytsariya va Avstriya kabi davlatlarda ushbu tizim o'n yillar davomida o'zining yuqori samaradorligini isbotlab kelmoqda.Umumiy o'rta ta'lim maktablarida ushbu tizimni to'liq joriy etish murakkab bo'lsa-da, uning quyidagi elementlarini adaptatsiya qilish mumkin:Amaliy darslarning korxonalarda o'tilishi: Masalan, "Texnologiya" (mehnat) fanini maktab xonasida emas, balki maktabga yaqin bo'lgan tikuvchilik sexi, mebel ustaxonasi yoki IT-park filiallarida o'tkazish. Bu o'quvchiga real uskuna va real ish muhitini his qilish imkonini beradi.

"Ustoz-shogird" an'anasi: Korxonaning tajribali mutaxassislarini (masterlarni) maktabdagi to'garaklarga jalb etish. Bu o'quvchilarda kasbiy etika va mehnat madaniyatini shakllantiradi.

Kasbiy diagnostika va sinovlar: 7-9 sinf o'quvchilari uchun qisqa muddatli (1-2 kunlik) "kasbiy sinovlar" tashkil etish. Bunda o'quvchi o'zi qiziqqan sohada yordamchi sifatida ishtirok etib, o'z qobiliyatini tekshirib ko'radi.

O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, dual ta'lim elementlari qo'llanilgan maktablarda o'quvchilarning o'qishga bo'lgan motivatsiyasi sezilarli darajada oshadi. An'anaviy tizimda o'quvchi ma'lumotni faqat passiv qabul qiluvchi bo'lsa, dual elementlar joriy etilganda u jarayonning faol ishtirokchisiga aylanadi. Tadqiqotlar natijasiga ko'ra, amaliyot bilan bog'langan ta'lim

bitiruvchilarning kasbiy o'zligini aniqlash darajasini 80 foizdan yuqori ko'rsatkichga ko'taradi. Bu esa oliy ta'limga hujjat topshirishda yoki mehnat faoliyatini boshlashda xatoliklarning oldini oladi.

Umumiy o‘rta ta’limda dual ta’lim elementlarini qo‘llash — bu shunchaki "hunar o‘rgatish" emas, balki shaxsni hayotga tayyorlashning zamonaviy metodikasidir. Bu tizim o‘quvchilarda "men bu bilimni nima uchun o‘rganyapman?" degan savolga aniq javob topishga yordam beradi. Maktab va tadbirkorlik subyektlari o‘rtasidagi hamkorlikni huquqiy jihatdan mustahkamlash, tadbirkorlarga yoshlarni o‘qitgani uchun soliq imtiyozlari berish tizimni yanada rivojlantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. "O‘zbekiston — 2030" strategiyasi to‘g‘risida. 11.09.2023-yildagi PF-158-son.

2.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori. "Umumiy o‘rta ta’lim muassasalari o‘quvchilarini zamonaviy kasb-hunarlarga o‘rgatish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida". 01.02.2024-yildagi PQ-52-son.

3.Abduquddusov O., Rashidov H. Kasb-hunar pedagogikasi. (Darslik). — Toshkent: "O‘qituvchi" nashriyoti, 2021.

MAKTABLARDA KASBGA YO‘NALTIRISHNING SAMARALI MEXANIZMLARI

Ma'murova Shaxzodaxon Ma'rufjon qizi
ADCHTI, talaba
Iminova Shahnozabegim Bahodirovna
ADCHTI, dotsent

Annotatsiya. Ushbu tezisda maktablarda kasbga yo‘naltirish jarayonining mazmuni, ahamiyati va dolzarbligi yoritilgan. Unda o‘quvchilarning qiziqishlari, qobiliyatlari va jamiyat ehtiyojlarini hisobga olgan holda kasb tanlashga yo‘naltirishning pedagogik va psixologik asoslari tahlil qilingan. Shuningdek, G‘arbiy Yevropa, MDH va Osiyo mamlakatlari tajribasi solishtirilib, ularning ijobiy jihatlarini O‘zbekiston ta’lim tizimiga tatbiq etish masalalari ko‘rib chiqilgan. Tadqiqot natijalari maktablarda samarali kasbga yo‘naltirish tizimini shakllantirish orqali o‘quvchilarning kelajakdagi kasbiy faoliyatini ongli tanlashiga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: kasbga yo‘naltirish, maktab ta’limi, kasb tanlash, o‘quvchi qobiliyati, kasbiy kompetensiya, ta’lim tizimi.

Bugungi kunda ta’lim tizimining eng muhim vazifalaridan biri o‘quvchilarni kelajak kasbiga ongli ravishda yo‘naltirishdan iborat. Kasbga yo‘naltirish jarayoni o‘quvchilarning qiziqishlari, qobiliyatlari va jamiyat ehtiyojlarini hisobga olgan holda tashkil etilishi zarur. Maktab davridayoq to‘g‘ri kasb tanlashga yo‘naltirilgan faoliyat keyinchalik barkamol va malakali mutaxassislarni yetishtirishga xizmat qiladi.

G‘arbiy Yevropa mamlakatlarida kasbga yo‘naltirish tizimi o‘quvchilarning qiziqishlari va qobiliyatlarini aniqlashga qaratilgan keng qamrovli dasturlar orqali amalga oshiriladi. Masalan, Euroguidance Network platformasi o‘quvchilarga kasbiy ko‘nikmalar katalogini taqdim etib, ularning individual rivojlanish yo‘nalishini belgilashga yordam beradi. Shuningdek, European Training Foundation (ETF) kasbiy yo‘naltirishni mehnat bozoridagi ehtiyojlar bilan uyg‘unlashtirishga alohida e’tibor qaratadi. Bu tajriba o‘quvchilarda nafaqat kasbiy bilimlarni, balki moslashuvchanlik va ijodkorlikni ham shakllantiradi. Natijada o‘quvchilar mehnat bozorida raqobatbardosh kadr sifatida yetishib chiqadi.

MDH davlatlarida, xususan O‘zbekistonda, kasbga yo‘naltirish mexanizmlarini

takomillashtirish bo‘yicha ilmiy izlanishlar olib borilmoqda. Maktablarda o‘quvchilarning qiziqishlari va qobiliyatlarini aniqlash uchun psixologik testlar, suhbatlar va amaliymashg‘ulotlar joriy etilmoqda. Bu jarayon o‘quvchilarning kelajakdagi kasbiy faoliyatini ongli tanlashiga yordam beradi. Shu bilan birga, kasbga yo‘naltirishni ta’lim dasturlariga integratsiya qilish orqalio‘quvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga erishilmoqda.

Osiyo mamlakatlarida kasbga yo‘naltirish ko‘proq maslahat berish va psixologik qo‘llab-quvvatlash tizimlari orqali amalga oshiriladi. Masalan, Hindiston va Xitoyda o‘quvchilarga kasbiy maslahat beruvchi markazlar faoliyat yuritadi. Bu markazlar o‘quvchilarning qiziqishlari, qobiliyatlari va mehnat bozoridagi imkoniyatlarni hisobga olgan holda yo‘nalish beradi. Shuningdek, Osiyo tajribasida kasbga yo‘naltirish jarayonida o‘quvchilarning ijtimoiy-psixologik holatini mustahkamlashga katta e’tibor qaratiladi.

Turli hududlar tajribasini solishtirar ekanmiz, G‘arbiy Yevropa mamlakatlarida tizimlilik va innovatsion yondashuv ustuvor ekanini ko‘ramiz. MDH davlatlarida, jumladan O‘zbekistonda, kasbga yo‘naltirish jarayoni rivojlanish bosqichida bo‘lib, yangi metod va texnologiyalarni joriy etish zarurati mavjud. Osiyo mamlakatlarida esa psixologik maslahat va individual yondashuv asosiy o‘rinni egallaydi. Ushbu tajribalarni uyg‘unlashtirish orqali O‘zbekistonda zamonaviy, samarali va barqaror kasbga yo‘naltirish tizimini shakllantirish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, maktablarda kasbga yo‘naltirish jarayonini tizimli tashkil etish o‘quvchilarning kelajakdagi hayot yo‘lini to‘g‘ri belgilashga yordam beradi. Bu esa jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mamadaliev A.A. Umumiy o‘rta ta’lim maktab o‘quvchilarini kasbga yo‘naltirish mexanizmlarini takomillashtirish. — 2023.
2. Najmutdinova R.H., Iminova Sh.B. Professional ta’limda nazariya va amaliyot uyg‘unligi. — 2024.3.
3. Karimova D.M. O‘quvchilarda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishda innovatsion metodlar. — Toshkent: Fan, 2022.

UMUMIY O‘RTA TA’LIM MAKTABLARIDA KASBGA YO‘NALTIRISH VA DUAL TA’LIM ELEMENTLARINI QO‘LLASH USULLARI

Majidova Mavluda
ADCHTI, talaba
Ilmiy rahbar: Jo’rayeva L.T.

Annotatsiya: Mazkur maqolada umumiy o‘rta ta’lim maktablarida kasbga yo‘naltirish jarayonini takomillashtirish hamda dual ta’lim elementlarini joriy etishning nazariy va amaliy asoslari tahlil qilinadi. O‘quvchilarning qiziqish va qobiliyatlarini aniqlash, ularni ongli kasb tanlashga yo‘naltirish hamda nazariya va amaliyot uyg‘unligini ta’minlash masalalari yoritilgan. Shuningdek, dual ta’lim elementlarini maktab amaliyotiga integratsiya qilish mexanizmlari hamda mavjud muammolar va ularni bartaraf etish bo‘yicha takliflar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: kasbga yo‘naltirish, dual ta’lim, umumiy o‘rta ta’lim, nazariya va amaliyot uyg‘unligi, kompetensiya, mehnat bozori, kasbiy motivatsiya.

Kasbga yo‘naltirish – o‘quvchilarning individual qobiliyati, qiziqishi va shaxsiy xususiyatlarini hisobga olgan holda ularni ongli kasb tanlashga tayyorlash jarayonidir. Ushbu jarayon pedagogik va psixologik yondashuvlarga asoslanib, shaxsning ichki imkoniyatlarini

aniqlash hamda ularni jamiyat ehtiyojlari bilan uyg‘unlashtirishni nazarda tutadi. Psixologik tadqiqotlarga ko‘ra, o‘smirlik davrida shaxsda kasbiy o‘zini anglash shakllanadi va aynan shu bosqichda to‘g‘ri yo‘naltirish ishlari olib borilishi muhim ahamiyat kasb etadi. Agar kasbga yo‘naltirish ilmiy asosda, tizimli ravishda tashkil etilsa, o‘quvchilarning kelajak kasbiga nisbatan motivatsiyasi ortadi hamda ular ongli tanlov qilish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Kasbga yo‘naltirish jarayoni individuallashtirish, tizimlilik, uzluksizlik va mehnat bozori talablariga moslik tamoyillariga asoslanadi.

Dual ta’lim esa ta’lim muassasasi va ishlab chiqarish subyektlari o‘rtasidagi hamkorlik asosida nazariya va amaliyotning uyg‘un tashkil etilishidir. Mazkur yondashuv o‘quvchilarga nafaqat nazariy bilim, balki real ish muhiti bilan tanishish imkonini ham beradi. Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida dual ta’lim to‘liq model sifatida emas, balki uning elementlari ko‘rinishida joriy etilishi mumkin. Jumladan, kasb egalari bilan uchrashuvlar tashkil etish, ishlab chiqarish korxonalariga ekskursiyalar uyushtirish, qisqa muddatli kuzatuv amaliyotlarini o‘tkazish, kasbiy to‘garaklar faoliyatini yo‘lga qo‘yish hamda kasbiy diagnostika testlarini qo‘llash samarali hisoblanadi. Bu elementlar o‘quvchilarda mehnatga mas’uliyatli munosabatni shakllantiradi, real ish jarayoni haqida tasavvur hosil qiladi va kasbiy qiziqishlarini aniqlashga yordam beradi.

Dual ta’lim elementlarini maktab amaliyotiga joriy etish ma’lum bosqichlarda amalga oshiriladi. Avvalo, o‘quvchilarning qiziqish va qobiliyatlarini aniqlash maqsadida diagnostik ishlar olib boriladi. Keyingi bosqichda kasblar olami, mehnat bozori talablari va istiqbolli yo‘nalishlar haqida tizimli ma’lumot beriladi. Shundan so‘ng hamkor tashkilotlar bilan integratsiya asosida amaliy tanishtiruv mashg‘ulotlari tashkil etiladi. Yakuniy bosqichda esa samaradorlik monitoringi o‘tkazilib, o‘quvchilarning kasbiy rivojlanish darajasi tahlil qilinadi. Ushbu jarayonda maktab ma’muriyati, psixolog, sinf rahbari hamda mahalliy korxonalar o‘rtasidagi hamkorlik muhim ahamiyat kasb etadi.

Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida kasbga yo‘naltirish jarayonini takomillashtirish va dual ta’lim elementlarini qo‘llash yoshlarning ongli kasb tanlashiga xizmat qiladi. Nazariya va amaliyot uyg‘unligi o‘quvchilarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantiradi hamda mehnat bozoriga moslashuvchan shaxs sifatida kamol topishiga zamin yaratadi.

Shu bois maktab bosqichidayoq dual yondashuv asosida tizimli kasbiy yo‘naltirish ishlarini yo‘lga qo‘yish ta’lim sifatini oshirishning muhim omili hisoblanadi.

Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida kasbga yo‘naltirish va dual ta’lim elementlarini qo‘llash bugungi ta’lim tizimining muhim va istiqbolli yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy mehnat bozori sharoitida o‘quvchilarning nafaqat umumiy bilimlarga, balki muayyan kasbiy tasavvur, amaliy ko‘nikma va ongli tanlov qilish qobiliyatiga ega bo‘lishi muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtayi nazardan, maktab bosqichidayoq kasbga yo‘naltirish ishlarini tizimli tashkil etish va dual ta’lim elementlarini joriy etish o‘quvchilarning kelajak kasbiy faoliyatiga puxta zamin yaratadi.

Kasbga yo‘naltirish jarayonida o‘quvchilarning qiziqishlari, qobiliyatlari va individual xususiyatlarini aniqlash, ularni turli kasblar bilan tanishtirish, amaliy mashg‘ulotlar va uchrashuvlar orqali real mehnat muhiti haqida tasavvur hosil qilish muhimdir. Dual ta’lim elementlari – ya’ni maktab bilan ishlab chiqarish, kasb-hunar markazlari va tashkilotlar o‘rtasidagi hamkorlik, qisqa muddatli amaliyotlar, mahorat darslari, loyihaviy ishlar – o‘quvchilarda kasbga nisbatan ongli munosabatni shakllantiradi. Bu esa kelgusida ta’lim yo‘nalishini to‘g‘ri tanlash va mehnat bozoriga muvaffaqiyatli kirib borishga xizmat qiladi.

Shuningdek, dual ta’lim elementlarini maktab amaliyotiga tatbiq etish nazariya va amaliyot o‘rtasidagi uzviylikni kuchaytiradi, o‘quvchilarning hayotiy kompetensiyalarini rivojlantiradi hamda ta’limning amaliy ahamiyatini oshiradi. Natijada ta’lim jarayoni yanada mazmunli, motivatsion va hayot bilan bog‘liq tus oladi.

Xulosa qilib aytganda, umumiy o‘rta ta’lim maktablarida kasbga yo‘naltirish va dual ta’lim elementlarini qo‘llash o‘quvchilarning kasbiy o‘zini anglashiga, to‘g‘ri tanlov qilishiga hamda kelajakda raqobatbardosh mutaxassis bo‘lib shakllanishiga xizmat qiladigan samarali pedagogik mexanizm hisoblanadi. Bu yo‘nalishda izchil va tizimli ish olib borish ta’lim sifatini oshirish hamda jamiyat ehtiyojlariga mos kadrlar tayyorlashning muhim omilidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:
1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son Farmoni. “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi”.
3. Ishmuhamedov R., Yuldashev M. Pedagogika nazariyasi va tarixi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.
4. G‘oziyev E. Pedagogik psixologiya asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2015.

TA’LIM VA ISHLAB CHIQARISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA KASBGA YO‘NALTIRISH

Toshqo‘ziyeva Maftuna
ADCHTI, talaba
Ilmiy rahbar: Jo’rayeva L.T

Annotatsiya. Mazkur maqolada umumiy o‘rta ta’lim maktablarida o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirish tizimini takomillashtirish hamda ta’lim jarayoniga dual ta’lim elementlarini joriy etishning nazariy-metodik asoslari yoritilgan. Tadqiqot jarayonida o‘quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlari, individual qiziqishlari hamda qobiliyatlarini inobatga olgan holda ularni kelajak kasbiy faoliyatga tayyorlash masalalari tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar:umumiy o‘rta ta’lim, kasbga yo‘naltirish, dual ta’lim, kasbiy kompetensiya, ta’lim va ishlab chiqarish integratsiyasi, mehnat bozori, amaliy tayyorgarlik, innovatsion ta’lim, ta’lim samaradorligi.

Hozirgi globallashuv sharoitida ta’lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri o‘quvchilarni jamiyat va mehnat bozori talablariga mos holda tayyorlash, ularning kelajak kasbini ongli ravishda tanlashiga ko‘maklashishdan iboratdir. Ayniqsa, umumiy o‘rta ta’lim maktablarida kasbga yo‘naltirish ishlarini samarali tashkil etish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Chunki aynan ushbu ta’lim bosqichida o‘quvchilarda kasbga bo‘lgan dastlabki qiziqishlar, intilishlar va mehnat faoliyatiga nisbatan munosabat shakllanadi. Shu sababli umumiy o‘rta ta’lim tizimida kasbga yo‘naltirish jarayonini takomillashtirish, uni zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida tashkil etish ta’lim sifati va samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Kasbga yo‘naltirish jarayoni o‘quvchilarning individual qobiliyatlari, qiziqishlari, psixologik va yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda amalga oshirilishi zarur. Bu jarayonda o‘quvchilarning o‘z imkoniyatlarini to‘g‘ri baholashi, jamiyatda mavjud kasblar haqida yetarli tasavvurga ega bo‘lishi va kelajak kasbiy faoliyatiga ongli yondashuvi muhim ahamiyatga ega. Amaliyot shuni ko‘rsatadiki, an’anaviy ta’lim shakllarida kasbga yo‘naltirish ishlari ko‘pincha nazariy ma’lumotlar bilan cheklanib qolmoqda. Bu esa o‘quvchilarda kasbiy bilim va ko‘nikmalarning yetarli darajada shakllanmasligiga olib keladi. Shu nuqtayi nazardan, ta’lim jarayoniga dual ta’lim elementlarini joriy etish muhim pedagogik zarurat sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Dual ta’lim tizimi nazariy ta’lim bilan amaliy faoliyatning uzviy uyg‘unligini ta’minlashga qaratilgan bo‘lib, u o‘quvchilarning real mehnat jarayonlari bilan tanishishiga imkon yaratadi. Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida dual ta’lim elementlaridan foydalanish orqali o‘quvchilar nafaqat

fan asoslarini o‘zlashtiradi, balki olingan bilimlarni amaliyotda qo‘llash ko‘nikmalarini ham rivojlantiradi. Bu esa ularning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish, mustaqil fikrlash va muammoli vaziyatlarda to‘g‘ri qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Dual ta’limning joriy etilishi o‘quvchilarning ta’lim jarayoniga bo‘lgan qiziqishini oshirib, ularni faol o‘rganishga undaydi.

Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida dual ta’lim elementlarini qo‘llash o‘quvchilarning mehnat bozoriga moslashuvchanligini oshirishda ham muhim rol o‘ynaydi. Bugungi kunda mehnat bozori tez o‘zgarib borayotgan sharoitda bitiruvchilardan faqatgina nazariy bilim emas, balki amaliy ko‘nikma va malakalar ham talab etilmoqda. Shu sababli maktab ta’limidayoq o‘quvchilarni turli kasblar bilan tanishtirish, ularni amaliy mashg‘ulotlar orqali mehnat faoliyatiga jalb etish muhim hisoblanadi. Dual ta’lim elementlari asosida tashkil etilgan mashg‘ulotlar o‘quvchilarda mas’uliyat, intizom, jamoada ishlash va kasbiy madaniyatni shakllantirishga yordam beradi.

Kasbga yo‘naltirish va dual ta’lim elementlarini samarali qo‘llash pedagoglardan ham yuqori kasbiy mahorat va innovatsion yondashuvlarni talab etadi. O‘qituvchi o‘quvchini faqat bilim bilan qurollantiribgina qolmay, balki uning kelajak kasbini tanlashda yo‘l-yo‘riq ko‘rsatuvchi maslahatchi sifatida faoliyat yuritishi lozim. Bu jarayonda ta’lim muassasalari va ishlab chiqarish tashkilotlari o‘rtasidagi hamkorlikni yo‘lga qo‘yish, amaliy mashg‘ulotlarni real ish jarayonlari bilan bog‘lash muhim ahamiyatga ega. Bunday hamkorlik o‘quvchilarning kasbiy qiziqishlarini yanada mustahkamlashga va ularning kelajakda tanlagan kasbiga moslashuvini osonlashtiradi.

Xulosa qilib aytganda, umumiy o‘rta ta’lim maktablarida kasbga yo‘naltirish va dual ta’lim elementlarini qo‘llash ta’lim jarayonining samaradorligini oshirish, o‘quvchilarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish hamda ularni mehnat bozorining zamonaviy talablariga mos holda tayyorlashda muhim omil hisoblanadi. Ushbu yondashuv o‘quvchilarning ongli kasb tanlashiga, ularning ijtimoiy faolligi va kasbiy salohiyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shuning uchun ham umumiy o‘rta ta’lim tizimida kasbga yo‘naltirish ishlarini dual ta’lim elementlari asosida takomillashtirish pedagogika fanining dolzarb yo‘nalishlaridan biri sifatida e’tirof etilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy veb-sayti. Ta’lim tizimini rivojlantirishga oid farmon va qarorlar.

2.Abdurahmonov Q.X. Kasbga yo‘naltirish pedagogikasi. – Toshkent: Fan, 2018.

3.Jo‘rayev R.H., Saidahmedov N.S. Pedagogika va kasbiy ta’lim metodikasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.

MAKTABLARDA KASBGA YO‘NALTIRISH TIZIMINI RIVOJLANTIRISHNING DOLZARB MASALALARI

O ‘rinboyeva Gulnoza Nizomjon qizi
ADCHTI, talabasi
Ilmiy maslahatchi: Iminova.SH.B

Annotatsiya: Mazkur maqolada umumta’lim maktablarida kasbga yo‘naltirish jarayonining mazmuni, maqsadi va vazifalari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. O‘quvchilarning qiziqish va qobiliyatlarini aniqlash, ularni mehnat bozori talablariga moslashtirish masalalari yoritiladi. Shuningdek, kasbga yo‘naltirishning psixologik-pedagogik asoslari hamda maktab, oila va jamiyat hamkorligining ahamiyati ochib beriladi. Maktablarda kasbga yo‘naltirish ishlarini eskirgan metodlar asosida olib borish kutilgan natijani bermaydi. Ushbu ishda kasbga yo‘naltirish jarayonini

shunchaki "targ‘ibot" emas, balki shaxsning psixofiziologik xususiyatlari va bozor iqtisodiyoti talablari o‘rtasidagi ko‘prik sifatida talqin qilish zaruriyati asoslangan.

Kalit so‘zlar: kasbga yo‘naltirish, umumta’lim maktabi, kasb tanlash, kasbiy motivatsiya, mehnat bozori, pedagogik texnologiya, psixologik diagnostika,targ’ibot.

Kasbga yo‘naltirish — bu shunchaki kasb tanlashga ko‘maklashish emas, balki o‘quvchining shaxsiy imkoniyatlarini mehnat bozori talablari bilan uyg‘unlashtirish jarayonidir. Bugungi kunda bu jarayon o‘quvchining psixologik tayyorgarligi, uning qobiliyati va qiziqishlarini diagnostika qilishdan boshlanadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, kasbga to‘g‘ri yo‘naltirilgan o‘quvchilar kelajakda ish jarayonida yuqori samaradorlikka va shaxsiy mamnuniyatga erishadilar.

Hozirgi davrda mehnat bozori juda tez o‘zgarmoqda. Shu sababli, maktablarda o‘quvchilarga nafaqat an’anaviy kasblar, balki kelajak kasblari (IT, biotexnologiya, qayta tiklanuvchi energiya va b.) haqida ham ma’lumot berish muhimdir.

7-sinfdan boshlab: O‘quvchilar o‘rtasida interaktiv so‘rovnomalar o‘tkazish va ularning moyilliklarini aniqlash.

9-sinf bitiruvchilari uchun: Kasb-hunar maktablari va real sektor korxonalari bilan tanishtirish tadbirlarini kuchaytirish.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining tegishli qarorlariga muvofiq, maktablarda "Kasbga yo‘naltirish tizimi" joriy etilmoqda. 2024-2025 o‘quv yilidan boshlab maktablarda xorijiy tillar bilan birga zamonaviy kasblarga o‘qitishga alohida e’tibor qaratilmoqda.

"Ustoz-shogird" an’anasi: Kasb sirlarini bevosita amaliyotchilardan o‘rganish tizimini rivojlantirish.

Tadbirkorlik subyektlarini jalb qilish: Umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida o‘quvchilarni kasb-hunarga o‘qitishda xususiy sektorni faol jalb etish mexanizmlari yo‘lga qo‘yilmoqda.

Kasb tanlashda faqatgina maktabning roli yetarli emas. Ota-onalarning qo‘llab-quvvatlashi va farzandining qobiliyatini to‘g‘ri baholay olishi hal qiluvchi ahamiyatga ega. Mahalliy korxonalarga ekskursiyalar tashkil etish va professional mutaxassislar bilan uchrashuvlar o‘tkazish o‘quvchilarda kasb haqida real tasavvur uyg‘otadi.

Kasbga yo‘naltirish o‘quvchining kelajakda o‘z o‘rnini topishi va mamlakat iqtisodiyoti uchun malakali kadrlar yetishib chiqishining mustahkam poydevoridir. Shuningdek, maktab, oila va ishlab chiqarish korxonalarining uzviy hamkorligi jamiyat uchun raqobatbardosh va malakali mutaxassislar tayyorlashning mustahkam kafolatidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.Nabijonova D. O‘quvchilarni kasbga yo‘naltirish psixologiyasi. — Toshkent, 2002.
2.Artikova I. A. “Maktab o‘quvchilarini kasb-hunarga yo‘naltirishga qo‘yiladigan asosiy talablar” // Ilm-fan va ziyo jurnali, 2024
3.UNESCO Report (2025). “Vocational Education and Training Day in Uzbekistan”.
4.Hamidullayev, F., & Muxtorov, A. (2023). “Xalq ta'limi tizimida o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish ishlari: muammo va yechimlar”.

UMUMTA’LIM MAKTABLARIDA KASBGA YO‘NALTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Botirova Shahzoda
ADCHTI, talaba

Annotatsiya: Bu maqola kasb-hunarga yo'naltirishni rivojlantirishda o'quvchilarga oilaviy qadriyatlar, kasb-hunarga o'zlarini o'rgatishda yordam berish, qadriyatli va sifatli kasb-hunarga ishchi kuchlari tayyorlash va kasb-hunarga sohasidagi yangiliklarni qabul qilish imkoniyatlarini berishga asoslangan jarayonlarni ifodalaydi.

Kalit so'zlar: kasb-hunar, rivojlanish, talabalar, o'quvchilar, soha, ko'nikmalar, biznes tashkilotlari , hamkorlik, innovatsiya, sifatli ishchi kuchlari.

Bugungi kunda ta'lim tizimidagi islohotlarning tub mohiyati nafaqat nazariy bilimga ega, balki amaliy ko'nikmalari shakllangan mutaxassislarni tayyorlashga qaratilgan. Xususan, umumiy o'rta ta'lim maktablarida tarbiyaviy jarayonni samarali tashkil etish uchun tarbiyachi-pedagoglardan yuqori darajadagi kasbiy tayyorgarlik talab etiladi. Bu borada dual ta'lim yondashuvi eng samarali yechimlardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Zamonaviy mehnat bozori shiddat bilan o'zgarib borayotgan bugungi davrda maktab bitiruvchilarining faqat nazariy bilimlar bilan cheklanishi ularning jamiyatda o'z o'rinlarini topishlari uchun yetarli bo'lmay qoldi. Shu sababli, umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'quvchilarni kasbga yo'naltirish tizimini tubdan isloh qilish va xalqaro tajribada o'zini oqlagan dual ta'lim elementlarini joriy etish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylandi.

Kasbga yo'naltirish — bu shunchaki o'quvchiga kasblar haqida ma'lumot berish emas, balki uning individual qobiliyatlari, qiziqishlari va psixofiziologik xususiyatlaridan kelib chiqib, to'g'ri hayotiy yo'lni tanlashiga ko'maklashish jarayonidir.

Asosiy qism: Dual ta'limning mohiyati va ahamiyati - Dual ta'lim tizimi (nemischa tajribaga asoslangan) — bu nazariy bilimning maktabda, amaliy ko'nikmalarning esa bevosita ishlab chiqarish korxonalarida shakllantirilishidir. Ushbu elementlarni maktab bosqichiga olib kirish quyidagi imkoniyatlarni beradi: Nazariya va amaliyot uyg'unligi: O'quvchi o'zi o'rganayotgan fanning hayotda va ishlab chiqarishda qanday qo'llanilishini ko'radi.

Mehnat bozoriga moslashuv: Bitiruvchi maktabni tamomlaganida kamida bitta kasb bo'yicha boshlang'ich ko'nikmalarga ega bo'ladi.

Ijtimoiy-iqtisodiy samaradorlik: Yoshlar o'rtasida ishsizlik darajasining kamayishi va malakali kadrlar zaxirasining shakllanishiga xizmat qiladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining so'nggi yillardagi farmon va qarorlarida ham aynan maktablarda "kasbiy ta'lim" muhitini yaratish, maktablarni ishlab chiqarish korxonalari bilan integratsiya qilish masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda.

O'quvchilarni kasbga yo'naltirish faqat bitiruvchi sinflarda emas, balki quyi sinflardanoq tizimli ravishda amalga oshirilishi lozim. Hozirgi kunda bu jarayon quyidagi bosqichlarni qamrab oladi:

Kasbiy tashxis (diagnostika): Psixologik testlar yordamida o'quvchining qaysi sohaga (masalan, "inson-texnika", "inson-tabiat", "inson-badiiy obraz") moyilligini aniqlash.

Kasbiy professionografiya: O'quvchilarga zamonaviy kasblar, ularning talablari va kelajakdagi istiqbollari haqida tushuncha berish.

Amaliy tanishuv: "Ochiq eshiklar kunlari" doirasida korxona va tashkilotlarga ekskursiyalar tashkil etish.

Dual ta'limning asosiy prinsipi — "50/50" formulasidir, ya'ni nazariya va amaliyotning teng taqsimlanishi. Maktab sharoitida uning elementlarini quyidagicha qo'llash mumkin:

O'quv-ishlab chiqarish majmualari (O'IM): Maktab darslaridan so'ng o'quvchilarga muayyan hunar (tikuvchilik, duradgorlik, IT-xizmatlar, pazandachilik) bo'yicha amaliy darslar o'tish.

Ustoz-shogird an'anasi: Mahalliy tadbirkorlar va hunarmandlarni maktabga jalb qilish yoki o'quvchilarni haftaning ma'lum kunlari ustaxonalarda amaliyot o'tashini tashkil etish.

Modulli o‘qitish: Fan dasturlarini ishlab chiqarish jarayonlari bilan bog‘lash (masalan, fizika darsida elektr zanjirlarini o‘rganishda elektromontyor kasbi ko‘nikmalarini o‘rgatish).

Hozirda tizimni joriy etishda kadrlar yetishmasligi va moddiy-texnik baza bilan bog‘liq muammolar mavjud. Yechim sifatida maktablarning “Karyera markazlari”ni tashkil etish va sanoat zonalari bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri shartnomalar tuzish taklif etiladi.

Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirish va dual ta’lim elementlarini joriy etish masalalarini o‘rganish natijasida quyidagi yakuniy xulosalarga kelindi:

1. Ta’lim va mehnat bozori o‘rtasidagi uzviylik:

An’anaviy ta’lim tizimidagi faqat nazariyaga asoslangan yondashuv bugungi kun talablariga javob bermay qoldi. Dual ta’lim elementlarining qo‘llanilishi maktab bitiruvchisini shunchaki “bilimli yosh” darajasidan “malakali mutaxassis” darajasiga ko‘tarish imkonini beradi. Bu jarayonda maktab va ishlab chiqarish korxonasi o‘rtasidagi manfaatlar to‘qnashuvi emas, balki ijtimoiy hamkorlik (social partnership) muhiti yuzaga keladi.

2. Shaxsning o‘z-o‘zini anglashi va professional adaptatsiya: Kasbga yo‘naltirish ishlari o‘quvchilarda “men kimman va nima qo‘limdan keladi?” degan savollarga erta javob topishga yordam beradi. Dual ta’lim orqali egallangan ko‘nikmalar esa bitiruvchining kelgusida oliy ta’limda yoki bevosita ish faoliyatida adaptatsiya (moslashish) davrini qisqartiradi. Bu esa yoshlarning professional o‘sish sur’atini kamida 2-3 yilga tezlashtiradi.

3. Iqtisodiy samaradorlik va ishsizlikning oldini olish:

Maktab bosqichidayoq kamida bitta hunar yoki zamonaviy ko‘nikma (soft and hard skills) egallagan yoshlar davlat iqtisodiyoti uchun yuk emas, balki resursga aylanadi. Dual tizim xarajatlarni taqsimlash imkonini beradi: davlat nazariy ta’limni moliyalashtirsa, korxonalar o‘zlariga kerakli kadrni amaliyotda tayyorlab, kelajakdagi HR xarajatlarini tejaydi.

4. Tizimli yondashuv zaruriyati: Xulosa o‘rnida aytish mumkinki, dual ta’lim elementlarini muvaffaqiyatli qo‘llash uchun quyidagi strategik qadamlar muhim hisoblanadi:

Maktab o‘quv dasturlarini ishlab chiqarish standartlari bilan muvofiqlashtirish; O‘qituvchilarning nafaqat pedagogik, balki ishlab chiqarish ko‘nikmalarini ham doimiy oshirib borish;

Tadbirkorlar va korxonalar uchun maktab o‘quvchilarini amaliyotga qabul qilgani uchun soliq yoki boshqa turdagi imtiyozlar tizimini yanada takomillashtirish. Umuman olganda, kasbga yo‘naltirilgan maktab ta’limi — bu milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini ta’minlovchi va har bir yosh avlod vakiliga o‘z salohiyatini to‘laqonli namoyon etish imkoniyatini beruvchi eng maqbul yo‘ldir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi to‘g‘risida. Toshkent, 2023-yil.
2. Ishmuhamedov R. J. “Innovatsion texnologiyalar yordamida ta’lim samaradorligini oshirish yo‘llari”. — T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2021.
3. Muslimov N. A. “Kasbiy shakllanishning nazariy-metodik asoslari”. — T.: Fan, 2020.

MAKTABLARDA KASBGA YO‘NALTIRISH FAOLIYATINING MAZMUNI VA MOHIYATI

Uzoqova Bahoroy
ADCHTI, talaba
Ilmiy rahbar: Jo’rayeva L.T

Annotatsiya. Ushbu maqolada umumiy o‘rta ta’lim maktablarida o‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirishning zamonaviy usullari hamda dual ta’lim tizimi elementlarini dars jarayoniga tatbiq etish masalalari tadqiq etiladi. Mehnat bozorining jadal o‘zgarishi sharoitida yoshlarning amaliy ko‘nikmalarini shakllantirish va ularni ijtimoiy hayotga tayyorlashning pedagogik asoslari tahlil qilingan. Tadqiqot sifatli-deskriptiv metodologiyaga tayanib, nazariy modellarni amaliyotga bog‘lash yo‘llarini ko‘rsatib beradi. Maqola yakunida maktab bitiruvchilarining bandligini ta’minlash va kasbiy kompetensiyalarini oshirish bo‘yicha amaliy takliflar ilgari surilgan.
Kalit so‘zlar: kasbga yo‘naltirish, dual ta’lim, ta’lim klasteri, pedagogik innovatsiya, mehnat bozori, amaliy ko‘nikma, integratsiya.

Zamonaviy ta’lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri o‘quvchilarni faqat nazariy bilimlar bilan cheklab qolmasdan, ularni hayotda o‘z o‘rinlarini topishlari uchun zarur bo‘lgan kasbiy ko‘nikmalar bilan qurollantirishdir. Umumiy o‘rta ta’lim maktablari o‘quvchining shaxsiy va professional qiziqishlari shakllanadigan eng muhim bosqich hisoblanadi. Bugungi kunda ta’lim jarayonini ishlab chiqarish bilan uzviy bog‘lash, ya’ni dual ta’lim elementlarini joriy qilish jamiyat iqtisodiy barqarorligining garovidir.

Ushbu maqolada biz maktablarda kasbga yo‘naltirish ishlarini yangi bosqichga olib chiqishda xalqaro tajriba va mahalliy sharoitlarni uyg‘unlashtirish imkoniyatlarini ko‘rib chiqamiz. Kirish bo‘limi o‘quvchilarni kasb tanlashdagi psixologik tayyorgarligini oshirish va ta’lim sifatini mehnat bozori talablariga moslashtirish zaruriyatini yoritadi.

O‘quvchilarni kasbga yo‘naltirish jarayoni pedagogik va psixologik diagnostika asosida amalga oshirilishi lozim. Bunda o‘quvchining individual xususiyatlari, qobiliyati va qiziqishlari tahlil qilinib, ularga mos keladigan sohalar tavsiya etiladi. Dual ta’lim elementlari aynan shu jarayonda nazariyani real ish jarayoni bilan bog‘lovchi ko‘prik vazifasini o‘taydi.

Xalqaro tajribaga ko‘ra, dual ta’lim o‘quvchining bir qismini nazariy bilimga, qolgan qismini esa bevosita amaliyotga sarflashini ko‘zda tutadi. Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida bu tizimni to‘liq joriy etish imkoni bo‘lmasa-da, uning elementlarini, masalan, korxonalar bilan hamkorlikdagi maxsus darslarni tashkil etish yuqori samara beradi.

Maktablarda kasbga yo‘naltirishni samarali tashkil etish uchun bir necha modellarni qo‘llash tavsiya etiladi. Birinchi navbatda, mahorat darslari asosida hududiy hunarmandchilik va sanoat korxonalari bilan doimiy aloqalarni yo‘lga qo‘yish zarur. Bu o‘quvchiga o‘zi tanlamoqchi bo‘lgan kasbning qiyinchiliklari va afzalliklarini maktab davridanoq his qilish imkonini beradi.

Ikkinchi model esa raqamli ko‘nikmalarni dars jarayonida o‘rgatishdir. Bugungi kunda IT-markazlar bilan maktablar o‘rtasida tuziladigan shartnomalar o‘quvchilarning real loyihalarda ishtirok etishiga zamin yaratadi. Bu model ayniqsa chekka hududlardagi yoshlar uchun zamonaviy kasblarni egallashda teng imkoniyatlar yaratishi bilan ahamiyatlidir.

Dual ta’lim elementlarining maktab tizimiga tatbiq etilishi o‘quvchilarning motivatsiyasiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Nazariy bilimlarning amalda qo‘llanishini ko‘rgan o‘quvchida fanga bo‘lgan qiziqish ortadi. Shuningdek, bu tizim maktab bitiruvchilarining professional ta’limga o‘tish jarayonini yengillashtiradi va ularning kelajakdagi ish joyi haqida aniq tasavvurga ega bo‘lishini ta’minlaydi.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, amaliy mashg‘ulotlar bilan boyitilgan ta’lim jarayoni o‘quvchilarda mas’uliyat, qaror qabul qilish va jamoada ishlash kabi hayotiy ko‘nikmalarni ham rivojlantiradi. Bu esa zamonaviy mehnat bozorida kadrlar raqobatbardoshligini oshiruvchi asosiy omillardan biridir.

Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida kasbga yo‘naltirish ishlarini dual ta’lim elementlari bilan boyitish — ta’lim va iqtisodiyot integratsiyasining eng samarali yo‘lidir. Bu yondashuv o‘quvchilarga o‘z salohiyatlarini to‘g‘ri baholashga va jamiyat uchun foydali mutaxassis bo‘lib yetishishga yordam beradi. Kelajakda maktab dasturlariga kasbiy modullarni yanada ko‘proq kiritish

va ish beruvchilar bilan hamkorlik klasterlarini kengaytirish davlat ta'lim siyosatining ustuvor yo'nalishi bo'lib qolishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.Jeyms, W. (1884). What is an Education? Professional Mind, 9(34), 188-205.
2.Cannon, W.B. (1927). The Vocational Theory of Education: A Critical Examination.
3.Schachter, S., Singer, J. (1962). Cognitive and Social Determinants of Professional State.

O'QUVCHILARNI KASBGA YO'NALTIRISHNING NAZARIY VA AMALIY JIHATLARI

Allanazarova Durdana
ADCHTI, talaba

Annotatsiya: Mazkur maqolada umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'quvchilarni kasbga yo'naltirish jarayonini takomillashtirish, shuningdek dual ta'lim elementlarini joriy etishning nazariy va amaliy jihatlari yoritilgan. Nazariy bilim va amaliy faoliyat uyg'unligini ta'minlash orqali o'quvchilarda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishning samarali mexanizmlari tahlil qilinadi. Maktab, oila va ishlab chiqarish subyektlari o'rtasidagi hamkorlikning ahamiyati asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: kasbga yo'naltirish, dual ta'lim, kompetensiya, amaliyot, umumiy o'rta ta'lim, kasbiy rivojlanish, integratsiya.

Bugungi globallashuv va raqobat kuchayib borayotgan sharoitda ta'lim tizimi oldida turgan muhim vazifalardan biri – yoshlarni ongli kasb tanlashga tayyorlashdir. Mehnat bozori talablarining tez o'zgarishi, yangi kasblarning paydo bo'lishi umumiy o'rta ta'lim bosqichidayoq kasbga yo'naltirish ishlarini tizimli yo'lga qo'yishni taqozo etadi. So'nggi yillarda ta'lim tizimida dual ta'lim modeliga qiziqish ortib bormoqda. Dual ta'lim – nazariy bilim va amaliy faoliyatning uzviy uyg'unligiga asoslangan ta'lim shakli bo'lib, o'quvchilarning real mehnat muhiti bilan tanishishiga imkon yaratadi. Mazkur yondashuvni maktab bosqichidan boshlab elementlar shaklida joriy etish ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

1. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida kasbga yo'naltirish tizimining nazariy asoslari

Kasbga yo'naltirish pedagogika va psixologiya fanlari bilan uzviy bog'liq bo'lgan jarayondir. U o'quvchining qiziqishi, qobiliyati, shaxsiy xususiyatlari hamda mehnat bozori ehtiyojlari o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashga qaratilgan. Maktabda kasbga yo'naltirish quyidagi vazifalarni bajaradi: o'quvchilarda turli kasblar haqida dastlabki tasavvurni shakllantirish; shaxsiy qobiliyat va moyilliklarni aniqlash; mustaqil va ongli kasb tanlash ko'nikmasini rivojlantirish; mehnatga ijobiy munosabatni tarbiyalash. Kasbga yo'naltirish jarayoni uzluksiz va bosqichma-bosqich olib borilishi lozim. Boshlang'ich sinflarda kasblar bilan umumiy tanishtirish, o'rta sinflarda qiziqishlarni aniqlash, yuqori sinflarda esa aniq yo'nalish tanlashga ko'maklashish muhimdir.

2. Dual ta'lim elementlarini maktab ta'limiga integratsiya qilish mexanizmlari

Dual ta'lim tizimi asosan professional ta'lim bosqichida qo'llanilsa-da, uning ayrim elementlarini umumiy o'rta ta'lim maktablarida ham joriy etish mumkin. Maktab bosqichida dual yondashuv quyidagilar orqali amalga oshiriladi: kasbiy yo'nalishdagi fakultativ va to'garak mashg'ulotlarini tashkil etish; mahalliy korxona va tashkilotlar bilan hamkorlik o'rnatish; qisqa muddatli amaliyot va ekskursiyalarni yo'lga qo'yish; loyihaviy ta'lim metodlarini qo'llash;
tadbirkorlik va moliyaviy savodxonlik darslarini kiritish. Masalan, IT yo'nalishiga qiziqqan o'quvchilar mahalliy IT markazlarida amaliy mashg'ulotlarda qatnashishi mumkin. Yoki tikuvchilik, dizayn, qishloq xo'jaligi kabi yo'nalishlarda kichik loyihalar tashkil etish orqali o'quvchilar real

tajriba orttiradi. Bu jarayon o‘quvchilarda mas’uliyat, mustaqillik va muammoli vaziyatlarni hal etish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

3. Dual yondashuvning pedagogik va ijtimoiy ahamiyati

Dual ta’lim elementlarini maktab bosqichida qo‘llash bir qator ijobiy natijalarni beradi: Birinchidan, nazariy bilimlar mustahkamlanadi va amaliy ko‘nikmaga aylanadi. Ikkinchidan, o‘quvchilarning kasb tanlashdagi xatoliklari kamayadi. Uchinchidan, maktab va ishlab chiqarish o‘rtasida mustahkam aloqa shakllanadi. To‘rtinchidan, yoshlar orasida ishsizlikning oldini olishga xizmat qiladi. Shuningdek, bu yondashuv o‘quvchilarda ijtimoiy faollikni, jamoada ishlash madaniyatini va kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantiradi.

4. Muammolar va istiqbolli takliflar

Dual ta’lim elementlarini maktabda joriy etishda ayrim muammolar mavjud: moddiy-texnik bazaning yetarli emasligi; malakali mutaxassislarning kamligi; korxonalar bilan hamkorlikning sustligi; normativ-huquqiy mexanizmlarning to‘liq ishlab chiqilmaganligi. Ushbu muammolarni hal etish uchun quyidagilar taklif etiladi: maktablar huzurida mini-laboratoriyalar tashkil etish; o‘qituvchilarni amaliyot asosida malaka oshirish; xususiy sektor bilan ijtimoiy sheriklikni rivojlantirish; kasbga yo‘naltirish bo‘yicha yagona metodik tizim yaratish.

Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida kasbga yo‘naltirish va dual ta’lim elementlarini qo‘llash o‘quvchilarni kelajak kasbiy faoliyatiga tayyorlashning samarali vositasidir. Nazariya va amaliyot uyg‘unligi asosida tashkil etilgan ta’lim jarayoni yoshlarning raqobatbardoshligini oshiradi. Kelgusida ushbu yo‘nalishda tizimli islohotlarni amalga oshirish ta’lim sifatini yangi bosqichga olib chiqadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining ta’lim tizimini rivojlantirishga oid farmon va qarorlari.
3. Abduqodirov A.A. Pedagogik texnologiyalar va mahorat. – Toshkent: Fan, 2019.
4.Xoliqov A. Kasbga yo‘naltirish metodikasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2018. 5.Назаров Ш. Профессиональная ориентация учащихся. – Ташкент, 2017.
6. OECD Reports on Education and Skills Development. – Paris, 2021.

MAKTABLARDA KASBGA YO‘NALTIRISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH YO‘LLARI

Mashrabboyeva Ruxshona Shahobiddin qizi
ADCHTI, talaba
Ilmiy rahbar: Sotvoldiyeva X.V

Annotatsiya. Mazkur maqolada umumta’lim maktablarida kasblarga yo‘naltirish tizimining nazariy asoslari, xorijiy tajribasi hamda amaliy ahamiyati tahlil qilinadi. Kasbga yo‘naltirishning shakllanish tarixi, uning rivojlangan mamlakatlar tajribasidagi o‘rni va bugungi globallashuv sharoitida o‘quvchilarni ongli kasb tanlashga tayyorlashdagi roli yoritiladi. Shuningdek, O‘zbekiston umumta’lim maktablarida kasbga yo‘naltirish ishlarini takomillashtirishning dolzarbligi, mehnat bozori bilan integratsiya, yoshlarni kasbiy kompetensiyalar asosida tayyorlash masalalari tahlil qilinadi. Tadqiqot natijasida maktablarda kasbga yo‘naltirish tizimining nazariya va amaliyot uyg‘unligiga asoslangan samarali model sifatidagi istiqbollari belgilab beriladi.

Kalit so‘zlar. Kasbga yo‘naltirish, umumta’lim maktabi, mehnat bozori, kasbiy kompetensiya, motivatsiya, ongli tanlov, ta’lim sifati, ijtimoiy moslashuv.

Globallashuv jarayoni, raqamli iqtisodiyot va mehnat bozori talablarining tezkor o‘zgarishi umumta’lim maktablari oldiga ham yangi vazifalarni qo‘ymoqda. Zamonaviy jamiyatda o‘quvchining faqat umumiy bilimga ega bo‘lishi yetarli emas, balki u o‘z qiziqishi va qobiliyatiga mos kasbni ongli ravishda tanlay olishi zarur. Shu nuqtai nazardan, maktablarda kasblarga yo‘naltirish tizimi ta’lim jarayonining muhim tarkibiy qismi sifatida namoyon bo‘lmoqda. Kasbga yo‘naltirish — bu o‘quvchilarning qiziqishlari, qobiliyatlari va mehnat bozori ehtiyojlarini hisobga olgan holda ularni to‘g‘ri kasb tanlashga tayyorlash jarayonidir. Bu jarayon o‘quvchilardan nafaqat ma'lum bir hunarni egallashni, balki butun dunyoda tan olinadigan universal ko‘nikmalarni (soft skills) shakllantirishni talab etadi. Globallashuvning maktab ta'limidagi kasbga yo‘naltirishga asosiy ta'sirlari quyidagilardan iborat:Raqobatbardoshlik: O‘quvchilarni faqat mahalliy emas, balki xalqaro mehnat bozorida raqobatbardosh mutaxassis qilib tayyorlash asosiy maqsadga aylangan.Zamonaviy ko‘nikmalar: Chet tillarini mukammal bilish, raqamli savodxonlik va IT-texnologiyalaridan foydalanish kasb tanlashning ajralmas qismiga aylandi.Xalqaro tajriba integratsiyasi: Germaniya, Shvetsiya va boshqa rivojlangan davlatlarning kasbga yo‘naltirish tizimlari hamda PISA kabi xalqaro baholash dasturlari asosida o‘quv dasturlari takomillashtirilmoqda.Moslashuvchanlik (Flexibility): Globallashuv sharoitida kasblarning tez o‘zgarishi sababli, o‘quvchilarda bir umr davomida o‘qish (Life-long learning) va yangi sharoitlarga tez moslashish ko‘nikmalari rivojlantirilmoqda.Yangi kasblar oqimi: An'anaviy kasblar bilan birga, global bozor talab qilayotgan "kelajak kasblari" (sun'iy intellekt, ekologiya, logistika) bo‘yicha tushunchalar berish yo‘lga qo‘yilgan.

Kasbga yo‘naltirish tushunchasi va uning nazariy asoslar. Kasbga yo‘naltirish - bu o‘quvchilarga turli kasblar haqida ma’lumot berish, ularning individual xususiyatlarini aniqlash va kasbiy o‘zini anglashiga ko‘maklashish tizimidir. Ushbu jarayon pedagogika, psixologiya va sotsiologiya fanlari bilan uzviy bog‘liqdir. Psixologik nuqtai nazardan, kasb tanlash jarayoni shaxsning qiziqishi, moyilligi va temperamenti bilan chambarchas bog‘liq. Pedagogik yondashuv esa o‘quvchini mustaqil fikrlashga, mas’uliyatli qaror qabul qilishga va kelajak faoliyatini rejalashtirishga o‘rgatadi. Ushbu jarayonning asosiy nazariy tarkibiy qismlari quyidagilardan iborat. 1. Nazariy yo‘nalishlar va yondashuvlarShaxs-kontseptual yondashuv: Kasb tanlashni shaxsning "Men" kontseptsiyasini amalga oshirish jarayoni sifatida ko‘radi. O‘quvchi o‘zining real va ideal qiyofasiga mos keladigan kasbiy faoliyatni tanlaydi.Psixofiziologik asoslar: Kasbga yo‘naltirish o‘quvchining temperamenti, xarakteri, intellektual salohiyati va jismoniy imkoniyatlariga tayanadi. Ijtimoiy-iqtisodiy asos: Jamiyatning malakali kadrlarga bo‘lgan ob'ektiv ehtiyoji bilan yoshlarning sub'ektiv intilishlari o‘rtasidagi muvozanatni ta'minlashga qaratilgan. 2. Kasbga yo‘naltirish tizimining tarkibi nazariy jihatdan ushbu tizim quyidagi funksional qismlardan iborat: Kasbiy axborot berish: O‘quvchilarni zamonaviy mehnat bozori, kasblar olami va ularning talablari bilan tanishtirish. Kasbiy maslahat (Konsultatsiya): Mutaxassis (psixolog yoki pedagog) yordamida o‘quvchining qiziqishi va qobiliyatlarini professional talablarga muvofiqlashtirish. Kasbiy tashxis (Diagnostika): Maxsus testlar (masalan, Kasb.maktab.uz yoki Profnavigator.uz) orqali o‘quvchining moyilliklarini aniqlash. Kasbiy moslashuv: Tanlangan soha bo‘yicha dastlabki amaliy ko‘nikmalarni shakllantirish

Kasbga yo‘naltirishning asosiy tamoyillari. 1. Shaxsga yo‘naltirilganlik. Kasbga yo‘naltirish jarayonida har bir o‘quvchining individual qiziqishi, qobiliyati va psixologik xususiyatlari inobatga olinadi. 2.Nazariya va amaliyot birligi. O‘quvchilarga kasblar haqida faqat nazariy ma’lumot berish emas, balki amaliy mashg‘ulotlar, uchrashuvlar va ekskursiyalar orqali real tasavvur shakllantiriladi. 3.Ijtimoiy sheriklik. Maktab, ota-ona va ishlab chiqarish korxonalari o‘rtasidagi hamkorlik kasbga yo‘naltirish samaradorligini oshiradi. 4. Mehnat bozori ehtiyojlariga moslashuv — bu zamonaviy kasblar va talab yuqori bo‘lgan sohalar haqida muntazam ma’lumot berib borishni anglatadi. Kompetensiyaviy yondashuv — bu

o‘quvchilarda nafaqat kasb haqida bilim, balki kelajak faoliyatida zarur bo‘ladigan amaliy ko‘nikmalar va hayotiy kompetensiyalarni shakllantirishdir.

Rivojlangan mamlakatlar tajribasida kasbga yo‘naltirish. AQSh, Germaniya, Yaponiya kabi mamlakatlarda maktab bosqichidan boshlab o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirish tizimi yo‘lga qo‘yilgan. Ushbu davlatlarda maxsus psixologik testlar, kasbiy maslahat markazlari va ishlab chiqarish bilan hamkorlik asosida o‘quvchilar qiziqishlariga mos yo‘nalishlarga yo‘naltiriladi. Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, kasbga yo‘naltirish tizimi yaxshi yo‘lga qo‘yilgan mamlakatlarda yoshlar o‘rtasida ishsizlik darajasi nisbatan past bo‘ladi. O‘zbekiston umumta’lim maktablarida kasbga yo‘naltirishning joriy etilishi. So‘nggi yillarda O‘zbekistonda ta’lim tizimini modernizatsiya qilish jarayonida maktablarda kasbga yo‘naltirish ishlariga alohida e’tibor qaratilmoqda. “Kasbga yo‘naltirish va psixologik-pedagogik tashxis markazlari” faoliyati yo‘lga qo‘yilib, o‘quvchilarning qiziqish va qobiliyatlarini aniqlash ishlari olib borilmoqda.

Kasbga yo‘naltirishni tashkil etishning asosiy yo‘nalishlari. O‘zbekistonda maktablarda kasbga yo‘naltirish tizimini samarali tashkil etish o‘quvchilarning ongli kasb tanlashiga xizmat qiladi. Ushbu tizimning asosiy yo‘nalishlari quyidagilardan iborat: Psixologik-pedagogik tashxis: O‘quvchilarning individual qobiliyatlari, qiziqishlari va moyilliklarini o‘rganish, ularning kasbiy o‘zligini anglashga ko‘maklashish. Kasbga yo‘naltirish bo‘yicha metodik ishlar: Kasb-hunarga yo‘naltirish bo‘yicha o‘quv dasturlari, me’yoriy hujjatlar va tavsiyalar ishlab chiqish. Kasbiy targ‘ibot va ma’lumot berish: O‘quvchilarga kasblar dunyosi, mehnat bozori ehtiyojlari va rivojlanayotgan sohalar haqida ma’lumot berish. Malaka oshirish: Kasbga yo‘naltirish markazlari va ta’lim muassasasi mutaxassislarining kasbiy mahoratini oshirish. Ilg‘or tajribalarni joriy etish: Mahalliy va xorijiy tajribalarni o‘rganish va amaliyotga tadbiq etish. Bu ishlar O‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirish va psixologik-pedagogik tashxis markazi tomonidan tizimli ravishda amalga oshiriladi. Kasblar haqida tizimli ma’lumot berish: O‘quvchilarga turli sohalar, zamonaviy kasblar va ularning istiqbollari haqida ma’lumot berish. Psixologik diagnostika: Maxsus test va so‘rovnomalar orqali o‘quvchilarning qiziqish va moyilliklarini aniqlash. Amaliy uchrashuvlar: Turli soha vakillari bilan uchrashuvlar, korxonalarga ekskursiyalar tashkil etish. Ota-onalar bilan hamkorlik: Farzandning qobiliyatini to‘g‘ri baholashda ota-onalar bilan hamkorlik qilish.

Dual elementlarni joriy etish— nazariy bilimni ta'lim muassasasida, amaliy ko‘nikmalarni esa bevosita korxonada (ish joyida) olishni birlashtiruvchi tizimdir. Bu yondashuv kadrlar tayyorlash sifatini oshiradi, talabalarga ish haqi to‘lanishini ta'minlaydi va o‘quv dasturlarini ishlab chiqarish ehtiyojlariga moslashtiradi. Dual ta'limni joriy etishning asosiy bosqichlari: Uch tomonlama shartnoma: Oliy/professional ta'lim muassasasi, korxona va talaba o‘rtasida shartnoma tuziladi. Dasturlarni moslashtirish: Nazariy qism ta'lim muassasasida, amaliy qism esa korxonada tashkil etiladi. Monitoring va hamkorlik: Korxonada talabalar uchun shart-sharoitlar yaratiladi va ta'lim jarayoni doimiy nazorat qilinadi. Imtiyozlar: Dual ta'lim oluvchilarga to‘lanadigan ish haqi daromad solig‘i va ijtimoiy soliqdan ozod etilishi mumkin. Ushbu tizim, ayniqsa, professional ta'limda kadrlarning ish joyidagi amaliy ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Yuqori sinf o‘quvchilari uchun qisqa muddatli amaliyot va kasbiy sinov mashg‘ulotlarini tashkil etish. Kasbga yo‘naltirish tizimi quyidagi ijobiy natijalar. Kasbga yo‘naltirish tizimi o‘quvchilarning kelajak kasbiy faoliyatini ongli ravishda rejalashtirishiga yordam beradi. Ushbu tizimning ijobiy natijalari quyidagi asosiy yo‘nalishlarda namoyon bo‘ladi: Ongli kasb tanlash: O‘quvchilar o‘z qiziqishi va imkoniyatlariga mos kasbni tanlaydi. O‘qishga motivatsiya oshishi: Kelajak maqsadi aniq bo‘lgan o‘quvchida ta’limga nisbatan mas’uliyat ortadi. Yoshlar bandligini ta’minlash: To‘g‘ri kasb tanlovi kelgusida ishsizlikning kamayishiga xizmat qiladi. Ijtimoiy moslashuv: O‘quvchi jamiyatda o‘z o‘rnini topishga tayyor bo‘ladi. Ta’lim sifati va samaradorligi: Maqsadli ta’lim jarayoni natijadorlikni oshiradi.

Kasbga yo‘naltirish tizimini rivojlantirish istiqbollari. O‘zbekistonda kasbga yo‘naltirish tizimini rivojlantirish istiqbollari mehnat bozori talablariga moslashuvchan, raqamlashtirilgan va amaliyotga yo‘naltirilgan tizimni yaratishga qaratilgan. Asosiy istiqbolli yo‘nalishlar va islohotlar2026-yil – Maxsus yil: O‘zbekistonda 2026-yil "Yoshlarni zamonaviy kasb-hunarlarga o‘rgatish yili" deb e’lon qilindi, bu esa sohani tizimli rivojlantirish uchun yangi turtki beradi."Kasblar shaharchalari": Kelgusida hududlarda yoshlarni real mehnat sharoitlarida o‘qitishga mo‘ljallangan maxsus shaharchalar tashkil etilishi belgilangan. Raqamli diagnostika: Umumta’lim maktablarining 7-11-sinf o‘quvchilari uchun kasbiy qiziqish va qobiliyatlarni aniqlovchi yagona onlayn platforma va ma’lumotlar bazasini yaratish ko‘zda tutilgan. Dual ta’lim tizimi: Ta’lim va ishlab chiqarish integratsiyasini (Maktab – Universitet – Korxona) kuchaytirish orqali o‘quvchilarni bevosita ish joyida tayyorlash ko‘lamini kengaytirish.Professional standartlar: Xalqaro andozalarga asoslangan milliy va tarmoq ixtisoslashuv tizimini joriy etish, bu esa diplom emas, balki amaliy ko‘nikmalarni birinchi o‘ringa chiqishini ta’minlaydi. Zamonaviy kasblar transferi: IT, sun’iy intellekt, "yashil" energetika va xizmat ko‘rsatish kabi yuqori daromadli sohalarga yo‘naltirish tizimini kuchaytirish. Ushbu islohotlar yoshlarning mehnat bozorida munosib o‘rin topishi va har yili yaratilayotgan 250-300 mingta yuqori daromadli ish o‘rinlarini malakali kadrlar bilan to‘ldirish imkonini beradi. Kelgusida maktablarda kasbga yo‘naltirish ishlarini yanada takomillashtirish, zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish, onlayn kasbiy test platformalarini yaratish va mehnat bozori bilan uzviy hamkorlikni kuchaytirish zarur. Shuningdek, o‘quv dasturlariga amaliy mashg‘ulotlar va kasbiy modullarni keng joriy etish maqsadga muvofiqdir.

Maktablarda kasblarga yo‘naltirish tizimi ta’limning muhim tarkibiy qismi bo‘lib, o‘quvchilarning ongli kasb tanlashiga xizmat qiladi. Ushbu tizim nazariya va amaliyot uyg‘unligiga asoslangan holda yoshlarni mehnat bozoriga tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi. O‘zbekiston sharoitida kasbga yo‘naltirish ishlarini takomillashtirish orqali yoshlar bandligini ta’minlash va raqobatbardosh kadrlar tayyorlash imkoniyati kengayadi. Shunday qilib, maktablarda kasbga yo‘naltirish tizimi ta’lim va mehnat bozori o‘rtasidagi samarali bog‘liqlikni ta’minlovchi muhim pedagogik mexanizm sifatida istiqbolli yo‘nalish hisoblanadi. Kasbga yo’naltirish bu kasbiy o’zini o’zi aniqlashga yordam berishga qaratilgan tadbirlab tizim bo’lib har bir shaxsning malum kasbiy faoliyat yo’nalishiga moyilligini aniqlashdir.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1.Super, D.E. The Psychology of Careers. – New York: Harper & Row, 1957.
2.Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). Career Guidance and Public Policy: Bridging the Gap. – Paris: OECD Publishing, 2004.
3.Holland, J.L. Making Vocational Choices: A Theory of Vocational Personalities and Work Environments. – Odessa: Psychological Assessment Resources, 1997.
4.UNESCO. Career Guidance: A Handbook for Policy Makers. – Paris: UNESCO Publishing, 2002.

MAKTABLARDA KASBGA YO‘NALTIRISH TIZIMI VA UNING IJTIMOIY AHAMIYATI

Bohodirjonova Madina
ADCHTI, talaba

Annotatsiya: Ushbu maqolada umumta’lim maktablarida o‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirishning psixologik va pedagogik jihatlari tahlil qilinadi. Zamonaviy mehnat bozoridagi o‘zgarishlar sharoitida bitiruvchilarning to‘g‘ri tanlov qilishlari uchun zarur bo‘lgan bosqichli yondashuvlar, tashxis usullari va amaliy tavsiyalar bayon etilgan. Shuningdek, maqolada

o‘quvchilarning shaxsiy qobiliyatlarini aniqlashda maktab, oila va jamiyat hamkorligining ahamiyati yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: kasbga yo‘naltirish, mehnat bozori, kasbiy diagnostika, qobiliyat, motivatsiya.

Maktab ostonasiga qadam qo‘ygan har bir o‘quvchi vaqt o‘tishi bilan hayotidagi eng muhim qaror – kelajak yo‘lini belgilash chorrahasiga kelib qoladi. Bu jarayonda ta’lim muassasasi faqat bilim manbai bo‘lib qolmay, balki o‘quvchining ichki dunyosini tashqi mehnat bozori imkoniyatlari bilan bog‘lovchi ko‘prik vazifasini o‘tashi zarur.

Bugungi tezkor o‘zgarishlar davrida yoshlarni biror sohaga yo‘naltirishda ularning individual xususiyatlarini hisobga olish muvaffaqiyatning asosiy garovidir. Buning uchun maktablarda o‘quvchilarning psixologik portreti va intellektual salohiyatini aniqlashga qaratilgan tizimli ishlar yo‘lga qo‘yilishi shart. Masalan, bolaning mantiqiy fikrlashi yoki ijodiy qobiliyatini vaqtida payqash, uning kelajakda o‘z joyini topishiga yordam beradi. Amaliyot shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchilar ko‘pincha kasblar haqida yuzaki tasavvurga ega bo‘ladilar. Shu sababli, maktab hayotiga turli soha vakillarini jalb qilish va "ustoz-shogird" an’analarini zamonaviy shaklda tatbiq etish lozim. O‘quvchi shifokorning mas’uliyatini, muhandisning aniqligini yoki IT-mutaxassisining kreativligini bevosita ko‘rishi, ularning ish jarayoni bilan tanishishi kerak. Bu esa nazariy darslarda olingan ma’lumotlarni hayotiy tajriba bilan boyitadi. Shuningdek, xalqaro tajribada keng qo‘llaniladigan kasbiy sinovlar va qisqa muddatli amaliy mashg‘ulotlar o‘smir yoshidagi bolalarda o‘z qarori uchun mas’uliyat hissini shakllantiradi. Shu bilan birga, oila muhiti va maktab o‘rtasidagi hamkorlik kasb tanlash jarayonida hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Ko‘p hollarda yoshlar o‘z qiziqishlaridan ko‘ra, yaqinlarining tavsiyalari yoki urf bo‘lgan sohalar ketidan ergashadilar. Buning oldini olish uchun pedagoglar ota-onalar bilan muntazam muloqotda bo‘lib, ularga farzandining asl iste’dodi va mehnat bozoridagi real holat haqida xolis ma’lumotlar yetkazishi lozim. Kelajakda raqobatbardosh kadrlar tayyorlash uchun maktablar o‘quvchini nafaqat imtihonlarga, balki butun umri davomida zavq bilan ishlaydigan sohani topishga o‘rgatishi kerak. Faqatgina o‘z qobiliyatiga ishongan va tanlagan yo‘lining istiqbolini anglagan yoshlar jamiyat rivojiga munosib hissa qo'sha oladi.

Bundan tashqari maktabda kasbga yo‘naltirish – bu shunchaki tadbirlar rejasi emas, balki o‘quvchini o‘z kelajagi uchun ongli qaror qabul qilishga tayyorlaydigan pedagogik jarayondir. Ushbu jarayonning samaradorligi darsdan tashqari faoliyat va o‘quv dasturlarining o‘zaro uyg‘unligiga tayanadi. Asosiy maqsad – o‘quvchida muayyan kasbga nisbatan barqaror qiziqishni shakllantirish va uning o‘sha sohadagi ilk amaliy ko‘nikmalarini rivojlantirishdir.Bu borada maktab psixologi va sinf rahbarlarining hamkorligi markaziy o‘rin tutadi.

Kasbga yo‘naltirishning eng samarali usullaridan biri – "Kasbiy sinovlar" metodikasidir. Bunda o‘quvchi ma’lum bir mutaxassislik bo‘yicha topshiriqni bajarib ko‘radi. Masalan, maktab laboratoriyasida kimyogar, kompyuter sinfida dasturchi yoki maktab tomorqasida agronom sifatida o‘zini sinab ko‘radi. Bunday amaliy mashg‘ulotlar o‘quvchiga kasbning "ichki tomoni"ni ko‘rsatadi va uning tasavvurlari qanchalik haqiqatga yaqinligini tekshirishga imkon beradi.Shuningdek, maktablarda "Kasbiy axborot burchaklari" va zamonaviy platformalardan foydalanish muhim. O‘quvchilarga nafaqat an’anaviy kasblar, balki mehnat bozoriga endi kirib kelayotgan (masalan, ma’lumotlar tahlilchisi, mobil ilovalar ishlab chiquvchisi, ekologik muhandis) sohalar haqida ham tushuncha berilishi lozim. Bunda "Kasb haftaliklari" tashkil etilib, har bir kun muayyan yo‘nalishga (texnika kuni, san’at kuni, ijtimoiy soha kuni) bag‘ishlanishi o‘quvchilarning tanlov doirasini kengaytiradi.

Kasbga yo‘naltirish ishlari bitiruvchi sinflarda yakuniy bosqichga chiqadi. Bu davrda asosiy e’tibor individual maslahatlarga (konsultatsiyalarga) qaratiladi. Har bir o‘quvchining qobiliyati va ota-onasining imkoniyatlari tahlil qilinib, eng maqbul ta’lim muassasasi (kollej, texnikum yoki

OTM) tanlanadi. Maktabning vazifasi – o‘quvchini tasodifiy tanlovdan asrash va unga o‘z salohiyatini maksimal darajada yuzaga chiqaradigan yo‘lni ko‘rsatishdir.

Xulosa o‘rnida aytishim mumkinki, maktablarda kasbga yo‘naltirish tizimi shunchaki maslahat berish emas, balki davlatning kadrlar salohiyatini belgilab beruvchi strategik vazifadir. Agar o‘quvchi o‘z qobiliyati, qiziqishi va mehnat bozoridagi real ehtiyojlar kesishgan nuqtani topa olsa, u nafaqat muvaffaqiyatli mutaxassisga, balki o‘z ishidan zavq oladigan baxtli insonga aylanadi. Zamonaviy maktabning muvaffaqiyati bitiruvchilarning necha foizi oliy o‘quv yurtiga kirgani bilan emas, balki ularning necha foizi o‘z tanlagan yo‘lida to‘g‘ri qadam tashlagani bilan o‘lchanishi lozim. Buning uchun maktab, oila va ishlab chiqarish korxonalari o‘rtasida mustahkam zanjir yaratilishi shart. Faqatgina tizimli diagnostika, amaliy sinovlar va xolis yo‘naltirish orqali biz kelajakda iqtisodiyotning turli tarmoqlarida raqobatbardosh bo‘lgan, innovatsion fikrlaydigan va o‘z kasbining chinakam ustasi bo‘lgan avlodni tarbiyalashimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020-yil.
2. Mirziyoyev Sh.M. "Yangi O‘zbekiston strategiyasi". – Toshkent: “O‘zbekiston” nashriyoti, 2021.
3. Sharipov Sh.S.. "O‘quvchilar kasbiy ijodkorligini shakllantirishning uzviyligi". — Toshkent: Fan, 2007.

TEACHING AIDS AND TEACHING MATERIALS FOR ELF CLASSES

Komilova Gulmira Ravshanovna,
Andijon shara 3-son politexnikum, o‘qituvchi

Teaching English as a Lingual Franca (ELF) focuses on communication between people who use English as a shared international language rather than as a native language. Because learners often come from different linguistic and cultural backgrounds, teachers need flexible, practical, and engaging teaching aids and materials. These resources help students communicate effectively, develop confidence, and use English in real world situations.

Teaching aids are tools that support the teaching process and make learning easier and more interesting. They include visual, audio, and digital tools that help explain ideas clearly. Teaching materials are the actual content used in lessons, such as textbooks, worksheets, videos, and activities designed for learning.

In ELF classrooms, these tools should focus more on communication, understanding different accents, and real-life interaction rather than only grammar accuracy or native speaker rooms.

Types of teaching aids for elf classes

Visual materials help learners understand meaning quickly and remember information longer. Common examples include:

-Picture and flashcards
-Charts and diagrams
-Info graphics
-Real objects

Visual aid is especially helpful in multilingual classrooms because they reduce the need for translation and support comprehension.

Listening to different English accents is very important in ELF learning. teachers can use

-Podcasts
-Short videos
-Recorded conversations

-Interviews with international speakers

These materials help students become familiar with global English varieties and improve listening skills.

Technology makes learning interactive and flexible. Useful tools include:

-Presentation software
-Language learning apps
-Online quizzes and games
-Virtual discussion platforms

Digital tools encourage participation and allow students to practice communication beyond the classroom.

Types of teaching materials for elf classes

Authentic materials

Authentic materials are real-life created for real communication, not for teaching. Examples include emails, menus, advertisements, news articles, and social media posts. They show how English is actually used in everyday life.

Task based activities

ELF teaching often uses tasks that require meaningful communication. For example:

-Role –plays
-Problem-solving discussions
-Group projects
-Information gap activities

These tasks help learners focus on understanding and expressing meaning

Intercultural content

Since ELF learners communicate across cultures, teaching materials should include topics about global communication, cultural awareness, and respect for diversity.

Important of choosing the right materials

Effective teaching aids and materials should:

-Support communication, not just grammar rules
-Reflect real-world English use
-Be inclusive of different cultures and accents
-Encourage student interaction

When materials match learners' needs and interests, motivation and participation increase.

Teaching aids and teaching materials play a vital role in ELF classes. They make lessons more engaging support understanding, and prepare students for real international communication. By using visual tools, authentic resources, technology, and interactive tasks, teachers can create effective learning environments where students develop practical English skills for global use,

List of used literature

1. Henry Widdowson (1990). Aspects of Language Teaching. Oxford: Oxford University Press.
2. Jennifer Jenkins (2007). English as a Lingua Franca: Attitude and Identity. Oxford: Oxford University Press.
3. Jeremy Harmer (2015). How to Teach English. Harlow: Pearson Education.
4. Jack C. Richards & Theodore S. Rodgers (2014). Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge: Cambridge University Press.

KASBGA YO'NALTIRISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH

Adhamova Shukrona Azimjon qizi
ADCHTI, talaba

Annotatsiya: Ushbu maqolada bugungi kundagi umumiy o‘rta ta'lim maktablarida o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirish jarayonidagi dolzarb muammolar va zamonaviy yondashuvlar tahlil qilinadi.An’anaviy “Kim bo‘lmoqchisan?” kabi savollarga asoslangan yo‘naltirish usullarining zamonaviy mehnat bozori talablariga to‘liq javob bermasligi asoslab beriladi. Hamda, Mark Savickasning kasbiy moslashuvchanlik nazariyasi, shuningdek, tajribaga asoslangan o‘rganishni ifodalaydigan "70-20-10" modeli, amaliy o‘rganishga yo‘naltirilgan "Junior Enterprise" faoliyati tahlil qilinib, ularning ta'lim tizimidagi o‘rni ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: Dual ta’lim, kasbga yo‘naltirish, metakompetensiya, karyera adaptivligi, Junior Enterprise, mentorlik, mehnat bozori.

Bugungi kunda umumiy o‘rta ta'lim maktablari o‘z bitiruvchilarini kasbga yo‘naltirish jarayonida "Kelajakda kim bo‘lmoqchisan", "Qaysi kasb yoki hunar egasi bo‘lishni xohlaysan", "Nimalarga qiziqasan" kabi test yoki so‘rovnomalar bilan cheklanib qolmoqda. Ammo hozirgi kunda dunyoda har besh yilda kasblarning 20-30% o‘zgarib bormqoda. Shuning uchun o‘quvchida endi "qotib qolgan tanlov" emas, "ko‘nikmalar portfeli"ni shakllantirish muhim. Shu yerda savol tug‘iladi : "Ko‘nikmalar portfeli nima?". Ko‘nikmalar portfeli - shaxsning o‘quv va kasbiy faoliyati davomida egallagan bilimlari, yutuqlari, malakasi va egallagan ko‘nikmalarining to‘plamidir. Ushbu portfel sertifikatlar, diplomlar, ish namunalari,loyihalar va erishilgan natijalarni o‘z ichiga oladi. Endilikda "Kim bo‘lmoqchisan?" "Qaysi kasbni tanlaysan?" kabi savollar o‘z dolzarbligini yo‘qotmoqda. Demak, endi maktab bitiruvchisi aniq bir kasb egasi bo‘lishi shart emas, u o‘zgaruvchan bozor sharoitida "metakompetensiya" larga ega bo‘lishi kerak. Shu o‘rinda "metakompetensiya" so‘ziga izoh beradigan bo‘lsak, metakompetensiya — bu o‘z bilim va ko‘nikmalarini anglash, boshqarish hamda rivojlantirish qobiliyatidir. U "kompetensiyalar ustidagi kompetensiya" bo‘lib, tanqidiy fikrlash, moslashuvchanlik va o‘z-o‘zini baholash kabi yuqori darajadagi ko‘nikmalarni o‘z ichiga oladi.

Shu nuqtai nazaridan, ta'lim tizimiga yangilik sifatida kiritilgan "Dual ta'lim" modeli muhim ahamiyat kasb etmoqda. Dual ta'lim nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan birlashtiruvchi tizim bo‘lib, o‘quvchilarga o‘qish jarayonida real ish tajribasini egallashi uchun ham imkoniyat yaratib bermoqda. Buning natijasida, o‘quvchilar bilim egallash bilangina cheklanib qolmay, o‘zida amaliy ko‘nikmalar, mustaqil fikrlash, muammolarni hal qilish va o‘zini rivojlantirish kabi metakompetensiyalarni ham shakllantiradi. Hozirgi zamonaviy muloqot va axborot asri uchun Mark Savickasning "Karyera qurish nazariyasi" eng mos keladigan yondashuvlardan biri sifatida aytish mumkin. Savickas nazariyasi bo‘yicha, maktabning vazifasi o‘quvchiga kasb tanlatish emas, balki unda "hayot yo‘lini qurish mahorati"ni (Career Construction) shakllantirishdir. Dual ta’lim esa ushbu qurilish jarayoni uchun "poydevor" vazifasini o‘taydi. Savickas nazariyasi o'quvchini passiv obyekt emas, balki o‘z hayot yo'lining muallifi (konstruktori) deb hisoblaydi. Savickas nazariyasida insonning kasbiy rivojlanishini uchta rakursda ko‘rib chiqishni taklif qiladi. Bulardan birinchisi - Kasbiy shaxsiyat. Bu o‘quvchining qiziqishlari, qobilyatlari va qadriyatlaridir. Savickasning fikricha, bu sifatlar o'zgarmas emas, balki ijtimoiy muhitda shakllanadi. Maktabdagi "Dual ta'lim elementlari" o‘quvchiga "shaxsiyat" qatlamini amaliyotda sinab ko'rishga yordam beradi. Keyingisi "Karyera adaptivligi" (Caree Adaptability). Bu insonning o‘zgaruvchan mehnat bozoriga moslashish qobilyati. U to'rtta "C" (inglizcha so‘zlar bosh harfi) dan iborat :

1.Concern (G‘amxo‘rlik/Kelajakni his qilish): O‘quvchi o‘z kelajagi haqida o‘ylaydimi? (Savol: "Mening ertangi kunim nima bo‘ladi?")

2.Control (Nazorat): O‘quvchi o‘z tanlovi uchun mas’uliyatni his qiladimi? (Savol: "Mening kelajagim o‘z qo‘limdami?")

3.Curiosity (Qiziquvchanlik): O‘quvchi turli kasbiy rollarni o‘rganishga intiladimi? (Savol: "Men yana nimalarni qila olaman?")

4.Confidence (Ishonch): To‘siqlarni yengishga o‘zida kuch topa oladimi? (Savol: "Men buni uddalay olamanmi?")

Uchinchi rakurs bu "Hayotiy mavzular" deb nomlanadi.Bu insonning ish faoliyatiga beradigan ma’nosi. Savickas shunday deydi: "O‘quvchilar kasbni shunchaki tirikchilik uchun emas, balki o‘z hayotiy muammolarini hal qilish yoki ichki dunyosini ifodalash uchun tanlaydilar." Dual ta’lim — bu Savickasning "Karyera adaptivligi"ni shakllantiruvchi eng asosiy laboratoriyadir. O‘quvchi maktabda nazariyani o‘qiydi, lekin faqat real ish joyiga (dual element) borganidagina unda Control (Nazorat) va Confidence (Ishonch) paydo bo‘ladi.

Dual ta'limni maktablarda keng yoyish va rivojlantirishda yordam beradigan elementlar sifatida "70-20-10" modelini hamda "Junior Enterprise" tajribasini keltirishimiz mumkin. Bu tajribalarni amalda qo‘llash dual ta’limni rivojlantirishga katta hissa qo'shadi."70-20-10" modeli 1980-yillarda tadqiqotchilar (M. McCall, R. Eichinger, M. Lombardo) tomonidan ishlab chiqilgan bo‘lib, inson qanday qilib eng samarali bilim olishini ko‘rsatadi. Maktab tizimida bu modelni qo‘llash "ta’lim inqilobi" deb baholanishi mumkin.

10% — Rasmiy ta’lim (Formal Learning). Bu qism darsliklar, ma’ruzalar va maktab darslarini o‘z ichiga oladi. Bu qatlam faqat "bazaviy tushuncha" beradi. Afsuski, hozirgi maktablarimizning 90% faoliyati mana shu qismga to‘g‘ri keladi.

20% — Ijtimoiy ta’lim (Social Learning). Boshqalardan o‘rganish. Bu qatlam yerga mentorlik, ustoz-shogirdlik, hamkasblar bilan muloqot va feedback (teskari aloqa)dan iborat. Dual ta’limdagi "Usta" aynan shu 20% ning motoridir.

70% — Tajribaviy ta’lim (Experiential Learning). Bevosita amalga oshirish orqali o‘rganish. Real muammolarni hal qilish, xato qilish va natijaga erishish.

Keyingi modelimiz "Junior Enterprise". Bu kontseptsiya 1967-yilda Fransiyada (ESSEC biznes maktabida) tug‘ilgan va hozirda butun Yevropada talabalar va yuqori sinf o‘quvchilari o‘rtasida juda mashhur. Junior Enterprise (JE) nima? Bu maktab yoki universitet qoshida o‘quvchilar tomonidan boshqariladigan, notijorat, lekin real xizmat ko‘rsatadigan tashkilotdir. JE ning dual ta’limdagi o‘rniga e'tibor qaratilsa, o‘quvchi maktab hududidan chiqmagan holda "ishchi" yoki "rahbar" rolini bajaradi. Masalan, Maktab Media Markazini olsak, o‘quvchilar hududdagi kichik tadbirkorlar uchun SMM yoki dizayn xizmatlarini ko‘rsatadi. Agro-laboratoriya- maktab tomorqasida yetishtirilgan mahsulotlarni brending qilib sotishni tashkil qilish. Bu tajribaning afzalliklariga e'tibor qaratadigan bo‘lsak, bu xavf-xatarsiz amaliyot. Maktab o‘quvchisini real zavodga yuborish huquqiy jihatdan qiyin (yosh chegarasi, xavfsizlik). Junior Enterprise esa maktab ichidagi "Xavfsiz amaliyot poligoni"dir. Hamda, tafakkurni o'stirishga va moliyaviy savodxonlikni oshirishga yordam beradi.O‘quvchi faqat buyruq bajaruvchi emas, balki qaror qabul qiluvchi shaxsga aylanadi.Topilgan mablag‘lar maktab loyihalariga yoki o‘quvchilarni rag‘batlantirishga sarflanadi, bu esa "Iqtisodiy mas’uliyat"ni shakllantiradi.

Xulosa qilib aytganda, umumiy o‘rta ta'lim maktablarida dual ta'lim elementlarini qo‘llash shunchaki islohot emas, balki yurtimizning porloq kelajagi uchun moslashuvchan, mas’uliyatli va professional, o‘zligini anglagan yangi avlodni shakllantirishning strategik yo‘lidir. Bugungi maktabning vazifasi o‘quvchini tayyor bir kasbga mixlab qo‘yish emas, balki uni ertaga hali ixtiro qilinmagan kasblarda ham muvaffaqiyat qozona oladigan darajadagi ko‘nikmalar bilan qurollantirishdir. Dual ta’lim — bu shunchaki hunar o‘rgatish emas, bu o‘quvchini real dunyo bilan yuzlashtirish san’atidir. Shunday ekan, biz bolalarga baliq berishimiz (kasb o‘rgatish) yoki qarmoq berishimiz (hunar o‘rgatish) emas, balki ularni daryoning o‘zgaruvchan oqimida (real hayotda) suza

olishga o‘rgatishimiz (adaptivlik) kerak. Demak, biz o‘qituvchilarning vazifasi bitiruvchilarga nafaqat diplom berishimiz, balki ularga o‘z kelajagini qurishi uchun zarur bo‘lgan professional "kompas"ni taqdim etishdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. JE Europe (2023). Impact Report: The role of Junior Enterprises in developing entrepreneurial skills in secondary education.
2. Savickas, M. L. (2005). The theory and practice of career construction. In S. D. Brown & R. W. Lent (Eds.), Career development and counseling: Putting theory and research to work. John Wiley & Sons.
3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Professional ta’lim tizimida dual ta’limni tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Qarori (2021-yil 29-mart).

TALABALARNI AMALIYOTGA YO‘NALTIRISHDA DUAL TA’LIMNING ROLI

Zokirova Ominaxon
ADCHTI, talaba

Annotatsiya Mazkur maqolada talabalarni amaliy faoliyatga tayyorlash jarayonida dual ta’lim tizimining ahamiyati yoritilgan. Dual ta’limning talabalarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish, ularni mehnat bozoriga moslashtirish hamda bandlik darajasini oshirishdagi o‘rni tahlil qilinadi. Shuningdek, tizimni samarali tashkil etish bo‘yicha takliflar keltiriladi.

Kalit so‘zlar: dual ta’lim, amaliyot, kasbiy kompetensiya, oliy ta’lim, mehnat bozori, integratsiya.

Bugungi kunda oliy ta’lim tizimi oldida turgan muhim vazifalardan biri – talabalarning nazariy bilimlarini amaliy ko‘nikmalar bilan uyg‘unlashtirishdan iborat. Zamonaviy mehnat bozori ish tajribasiga ega, mustaqil ishlay oladigan va kasbiy kompetensiyalari rivojlangan mutaxassislarni talab qilmoqda. Shu sababli talabalarni amaliy faoliyatga samarali tayyorlashda dual ta’lim tizimi muhim ahamiyat kasb etadi.

Dual ta’lim – bu ta’lim jarayonining bir qismi oliy ta’lim muassasasida, ikkinchi qismi esa ishlab chiqarish korxonalari, tashkilotlar yoki muassasalarda olib boriladigan tizimdir. Ushbu yondashuv orqali talabalar o‘z mutaxassisligi bo‘yicha real ish jarayonida ishtirok etadi, amaliy tajriba orttiradi va kasbiy muhitga moslashadi. Talabalarni amaliyotga yo‘naltirishda dual ta’limning asosiy afzalliklari quyidagilardan iborat nazariy bilimlarni amaliyotda qo‘llash imkoniyatining yaratilishi kasbiy ko‘nikma va malakalarning shakllanishi jamoada ishlash va mas’uliyat hissining rivojlanishi talabalarning mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatining oshishi bitiruvchilarning ishga joylashish imkoniyatlarining kengayishi. Dual ta’lim tizimi orqali talabalar o‘qish davridayoq ish tajribasiga ega bo‘lishadi. Bu esa ularning mehnat bozorida raqobatbardoshligini oshiradi. Shu bilan birga, korxonalar o‘z faoliyati uchun zarur bo‘lgan malakali mutaxassislarni tayyorlash imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Biroq dual ta’limni samarali tashkil etishda ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, barcha tashkilotlarning ta’lim jarayonida faol ishtirok etishga tayyor emasligi, amaliyot jarayonini nazorat qilish tizimining yetarli darajada yo‘lga qo‘yilmaganligi hamda o‘quv dasturlarining ishlab chiqarish talablari bilan to‘liq mos kelmasligi kuzatilmoqda. Bual ta’lim tizimi talabalarni amaliy faoliyatga samarali tayyorlash, ularning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish hamda mehnat bozori talablariga mos mutaxassislar tayyorlashda muhim vosita hisoblanadi. Mazkur tizimni keng joriy etish oliy ta’lim sifatini oshirish va bitiruvchilarning bandligini ta’minlashga xizmat qiladi.

Dual ta'lim tizimi nafaqat talabalarning amaliy ko'nikmalarini rivojlantirish, balki ta'lim tizimi va ishlab chiqarish o'rtasidagi integratsiyani mustahkamlashga ham xizmat qiladi. Ushbu tizim orqali ta'lim jarayoni mehnat bozori ehtiyojlariga mos ravishda tashkil etiladi. Natijada, ta'lim muassasalari tomonidan tayyorlanayotgan mutaxassislar zamonaviy ishlab chiqarish talablariga javob bera oladigan darajada malakali bo'lib yetishadi. Bu esa mamlakat iqtisodiy rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bundan tashqari, dual ta'lim tizimi talabalarda kasbiy mas'uliyat, intizom va mehnat madaniyatini shakllantirishga yordam beradi. Ishlab chiqarish muhitida faoliyat yuritish jarayonida talabalar vaqtni to'g'ri taqsimlash, jamoa bilan samarali ishlash, muammolarni mustaqil hal qilish va professional munosabatlarni shakllantirish kabi muhim kompetensiyalarni egallaydi. Bu esa ularning shaxsiy va kasbiy rivojlanishida muhim ahamiyatga ega.

Dual ta'lim tizimining yana bir muhim jihati shundaki, u ta'lim sifati monitoringini kuchaytirishga yordam beradi. Korxonalar ta'lim jarayonida bevosita ishtirok etganligi sababli, ular o'quv dasturlarining mazmuni va sifatiga o'z takliflarini kiritish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu esa o'quv dasturlarini doimiy ravishda takomillashtirish va zamonaviy talablar asosida yangilab borishga xizmat qiladi zamonaviy texnologiyalar asosida ta'lim jarayonini tashkil etishi, malakali mentorlar va amaliyot rahbarlarini tayyorlash va talabalarni kasbiy faoliyatga bosqichma-bosqich jalb etish. Shuningdek, dual ta'lim tizimini joriy etishda davlat, ta'lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari o'rtasidagi hamkorlik muhim ahamiyatga ega. Ushbu hamkorlik orqali ta'lim sifatini oshirish, talabalarni amaliy faoliyatga samarali tayyorlash va iqtisodiyot tarmoqlari uchun zarur bo'lgan malakali mutaxassislarni tayyorlash imkoniyati yaratiladi.

Umuman olganda, dual ta'lim tizimi zamonaviy ta'limning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu tizim orqali talabalar nafaqat nazariy bilimlarga, balki amaliy ko'nikmalarga ham ega bo'ladi. Bu esa ularning kasbiy faoliyatda muvaffaqiyatga erishishida muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Kelajakda dual ta'lim tizimini yanada rivojlantirish orqali oliy ta'lim sifatini oshirish, yosh mutaxassislarning bandligini ta'minlash va mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishiga erishish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ta'lim tizimini rivojlantirishga oid farmon va qarorlari.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining dual ta'lim tizimini joriy etish bo'yicha qarorlari.

RAQAMLI TA'LIM MUHITIDA KASBGA YO'NALTIRISHNING YANGI IMKONIYATLARI

Turg'unboyeva Mubina
ADCHTI, talaba

Annotatsiya: Ushbu maqolada umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'quvchilarni kasbga yo'naltirish jarayonini takomillashtirish, ta'lim va amaliyot integratsiyasini kuchaytirish hamda dual ta'lim elementlarini joriy etishning nazariy va amaliy jihatlari yoritiladi. Shuningdek, o'quvchilarning kasbiy kompetensiyalarini erta shakllantirish, mehnat bozori talablari bilan uyg'unlikni ta'minlash hamda maktab–korxona hamkorligini yo'lga qo'yish masalalari tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: kasbga yo‘naltirish, dual ta’lim, kompetensiya, mehnat bozori, amaliyot, hamkorlik, innovatsion yondashuv

Bugungi globallashuv sharoitida mehnat bozorida raqobatbardosh, mustaqil fikrlaydigan va amaliy ko‘nikmalarga ega yosh kadrlarga ehtiyoj ortib bormoqda. Shu sababli umumiy o‘rta ta’lim maktablarida kasbga yo‘naltirish ishlarini tizimli tashkil etish dolzarb vazifalardan biridir. An’anaviy nazariy ta’lim bilan bir qatorda, o‘quvchilarda real hayotiy va kasbiy ko‘nikmalarni shakllantirish zarurati dual ta’lim elementlarini maktab amaliyotiga joriy etishni taqozo etmoqda.

O'zbekiston Respublikasida kasbiy ta'lim tizimini isloh qilish, uni zamonaviy talablarga moslashtirish va xalqaro tajribalarni joriy etish borasida muhim chora - tadbirlar amalga oshirilmoqda. Prezidentimiz tomonidan 2024-yil 16-oktabrda qabul qilingan PF-158-sonli Farmon, mamlakatimizda kasbiy ta'lim sohasidagi islohotlarning yangi bosqichini va vazifalarini "Ta'lim sohasida farzandlarimiz zamonaviy bilim va ko'nikmalarni puxta egallashlari uchun eng qulay sharoitlar yaratishni izchil davom ettiramiz" degan so'zlar bilan belgilab berdi.

Bugungi tezkor rivojlanayotgan davrda hunar maktablarida o'qiyotgan o'quvchilarning ta'lim olishlari va ishlashlari uchun zarur ko'nikmalarni shakllantirish dolzarb vazifaga aylanib bormoqda. Sanoat rivojlanishining davr talabi bosqichiga barqaror o'tishining eng muhim sharti, texnologik ta'limni tashkil qilish va ta'limn ing ishlab chiqarish bilan uzviyligini ta'minlashdir. Ishlab chiqarish jarayonlari yuqori darajada sanoatlashgan Buyuk Britaniya, Fransiya, Germaniya, AQSH, Yaponiya, Janubiy Koreya, Xitoy va boshqa rivojlangan mamlakatlarning ta'lim tizimida ham texnologik ta'lim, ishlab chiqarishning asosiy bo'g'ini hisoblanib, dunyo mehnat bozoriga malakali mutaxassislar tayyorlashning muhim bosqichlari va tashkil etuvchilari hisoblanadilar .

Shu o'rinda A.A.Kirsanovning dars mashg'ulotlarida olib borgan tadqiqotlari natijasidan kelib chiqib aytgan "Muhandislik faoliyatining o'zi tobora ijtimoiy muhandislikka aylanib bormoqda" degan fikrlarini keltirish o'rinli. Ishlab chiqarishda innovatsiyon texnologiyalarning rivojlanishi va integratsiya jarayonlarining o'sib borishi, milliy ta'lim tizimlarini qayta ko'rib chiqishni talab qilmoqda. Ta'lim tizimini bunday isloh qilish nafaqat iqtisodiy ehtiyojlarni qondirish, balki mamlakatning ijtimoiy - siyosiy taraqqiyoti uchun ham asosiy shart hisoblanadi.

O'quv jarayonini ishlab chiqarish amaliyoti bilan integratsiyalashda dual ta'lim tizimi xalqaro ta'lim dasturlarining eng samarali bosqichi ekanligini tan olindi. Dual ta'lim tizimi - ta'lim va ishlab chiqarishni birlashuviga, ta'lim oluvchi va ish beruvchi o'rtasidagi o'zaro aloqalarni kuchaytirishga qaratilgan ta'lim modelidir.Mavzuni nazariy asoslanishi. O'zbekistonda hunar maktablarida ta'limni rivojlantirish borasida davlat siyosatini muvoffaqiyatli yuritishga va ta'lim-tarbiya jarayonlarini talab darajasida tashkil etishga to'sqinlik qilayotgan bir qator muammolar va kamchiliklar mavjud:

- hunar maktablarida dual ta'lim modelining asosi bo'lgan texnologik ta'lim yo'nalishi bo'yicha, o'qitish va ilmiy-metodik ta'minotini etarli ishlab chiqilmaganligi
- amaliy va laboratoriya mashg'ulotlarini bajarish jihozlarining moddiy -texnik bazasini eskirganligi, yangi zamonaviy texnika va texnologiyalar bilan jihozlanmaganligi va mablag' bilan ta'minlash bo'yicha etarlicha choralar ko'rilmaganligi;
- ta'limning ishlab chiqarish korxonalari va ilmiy - tadqiqot tashkilotlari bilan o'zaro manfaatli hamkorligini yo'lga qo'ishda me'yoriy hujjatlarning eskirganligi va hamkorlik bo'yicha ishlab chiqilgan dasturlarda bosqichma -bosqich uzviylikni ta'minlanmaganligi;
- boshqa byudjetdan tashqari mablag'lar hisobiga dual ta'limni yo'lga qo'yish va rivojlantirish bo'yicha texnopark, texnologiyalar transferi, startap, akselerator markazlarini tashkil etilmaganligi;
- ta'lim va ishlab chiqarishning uzviyligidagi samaradorligini ta'minlashda, ilg'or horijiy ta'lim maktablarining tajribalarini o'rganish asosida o'quv dastirlarini takomillashtirish va zamonaviy yangi pedagogik texnologiyalarni joriy etish yuzasidan asoslangan loyihalarni ishlab chiqilmaganligi.

Ishlab chiqarishning jadal rivojlanishi natijasida, ishlab chiqaruvchining bozor munosabatlarida kuchli raqobatlarga duch kelayotganligi oqibatida har bir ishlab chiqaruvchi korxonaning rahbari, ushbu raqobatlar talablariga to'liq javob beradigan mahsulotlarning loyihalarini yaratadigan va ularni tayyorlash texnologiyalarini biladigan, zamonaviy bilimlarga, ko'nikmalarga va malakaga ega bo'lgan mutaxassislar kerakligini anglab etdi. O'zbekiston mustaqillikga erushgungacha kasbiy bilimlarga ega bo'lgan mutaxassislarni davlat va korxona buyurtmalari asosida tayyorlash, ta'lim muassasalarining zimmasida bo'lgan bo'lsa, endilikda ishlab chiqaruvchi korxonalarning rahbarlari ham, o'qiyotgan talabalardan bosqichma - bosqich ishlab chiqarish sharoitlarida ishtirok etib, kerakli ko'nikma va malaka olgan mutaxassislarni tayyorlash harakatini boshlab yubordilar. Natijada zamonaviy bilimlarga ega bo'lgan yangi avlod mutaxassislarini tayyorlashda, kasbiy ta'lim maktablari va ishlab chiqarish obyektlari o'rtasida mustahkam uzviylikni ta'minlanishini davrning rivojlanishi belgilab berdi. Bu ishlarni tashkil qilish va bajarish asnosida, ilg'or horijiy mamlakatlarning ta'limda va ishlab chiqarishdagi tajribalarini tadbiq etgan holda, dual ta'lim modelini qo'llashni ma'qul deb topildi.

Yuqoridagi keltirilgan muammo va kamchiliklarning echimlarini o'rganish va topish uchun, olib borilayotgan ilmiy izlanishlar natijasida an'anaviy texnologik ta'lim shaklini, yangi, ta'sirchan, dual ta'lim modeli asosida davr ruhi va talablarini o'zida jamlagan strukturali rivojlanish darajasini ishlab chiqilgan, ular quyidagi me'zonlar bosqichida shakllanadi:

- passiv daraja, auditoriyadan tashqari amaliy ishlar. Bunda, ta'limning ishlab chiqarishdagi ish beruvchilar munosabatlarida manfaatli aloqalar o'rnatilmagan bo'ladi. O'quvchilar fanning nazariy qismini auditoriyada o'zlashtiradilar, amaliy qismini esa tajriba-laboratoriya ustaxonalarida yoki ishlab chiqarishda texnologik jarayonlarga bog'lanmagan holda o'rganadilar. Lekin, talabalar ishlab chiqarish sharoitlarini ko'z bilan ko'rib tanishadilar, bu ham ularda amaliy ko'nikmalarning shakllanishiga yordam beradi.

Biroq, o'quvchilarda ishlab chiqarishning aniq bir yo'nalishi bo'yicha bilimlarni va ko'nikmalarni olishlari cheklangan bo'ladi.

- o'rta daraja, o'quv jarayonlarini ishlab chiqarish amaliyoti bilan mustahkamlash. Bunda, ishlab chiqarish korxonasi va hunar maktabining o'zaro munosabatlari kuchayadi.

O'quvchilar o'quv jarayoni davomida ishlab chiqrish korxonalarida amaliyot o'taydilar. Biroq, amaliyot ishlari ma'lum bir vaqt oralig'ida bajariladi. O'quvchilar ishlab chiqarish sharoitlari bilan tanishadilar, amaliy ko'nikmalar shakllanadi. Lekin ishlab chiqarish bilan ta'limning o'zaro aloqadorligidagi munosabatlar kuchsizligicha qoladi.

- yuqori daraja, ta'limning ishlab chiqarish bilan integratsiyasi to'liq ta'minlangan bo'ladi. Bunda hunar maktabining ishlab chiqarish korxonalari bilan uzviyligi to'liq ta'minlanadi.

O'quvchilar ishlab chiqarishda amaliyotlarni o'tash bilan cheklanib qolmasdan, balki amaliy va tajriba mashg'ulotlarini ishlab chiqarish sharoitlarida bajaradilar.Mutaxassislik fanlarining o'quv dasturlarini ishlab chiqarish jarayonlari talablariga muvofiqlashtiriladi va mahalliy sharoitlarga moslashtiriladi.

O'quvchilar ishlab chiqarish korxonalarida aniq ish joyida texnologik jarayonlarni bajarishlarida, korxona tomonidan belgilangan malakali mutaxassis ko'magida ish o'rganadilar. Natijada, o'quvchi ish sharoitiga moslashadi, aniq ish vaqti rejimida amaliy ko'nikmalarni o'zida shakllantiradi va ishchi mutaxassislar bilan yaqindan muloqotda bo'ladi.

Dual ta'limning natijalari ta'lim beruvchi maktab, ta'lim oluvchi va ishlab chiqaruvchi korxonasi o'rtasidagi o'zaro manfaatni ko'zlab kelishilgan maqsad va vazifalarning bajarilishida o'z aksini topishi maqsadga muvofiq bo'ladi. Nazariy bilimlarni amaliyotda texnologik dual ta'lim shaklida o'zlashtirgan bitiruvchilar ishlab chiqarishning barcha sohalaridagi tajriba - konstruktorlik bazalarini shakllantirib, yuqori qiymatli raqobatbardosh sanoat mahsulotlarini ishlab chiqarishda "drayver" rolini bajaradilar.

Ishlab chiqarishda kutilayotgan yangi texnologik o'zgarishlar, dual ta'limni va yangi avlod axborot texnologiyalarni qo'llanilishi, o'quvchilarda ijodkorlik qobiliyatlarini va mehnat ko'nikmalarini rivojlantirish, mustaqil hayotga qadam qo'yishlarida zarur bo'ladigan kasbiy kompetensiyalarni va kreativ fikrlashni shakllantirishda asosiy yechim bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Tohirov O.O. Texnologiya o'quv fani davlat ta'lim standarti va o'quv dasturini ta'lim amaliyotiga joriy etish metodikasi. // Metodik tavsiyanoma. - T.: "RTM". 2017. - 72 b.
2. Sharipov Sh.S., Muslimov N.A. Texnik ijodkorlik va dizayn. // O'quv qo'llanma. - T.: "TDPU". 2011. - 166 b.
3. Asatillayev Y.M. Texnika fanlarini o'qitishda talabalarning kitoblar bilan ishlashlarini shakllantirishning noananaviy usuli. - NamDU ilmiy axborotnomasi, № 12. 2021. 605-609 b.
4. Asatillayev Y.M. Talabalarning mustaqil ta'limini tashkil etish // Uslubiy qo'llanma. -T.: NamMQI, 2024. - 36 b.

O‘QUVCHILARDA MUSTAQIL FIKRLASHNI SHAKLLANTIRISH METODLARI

Abduqahhorova Durdona
ADCHTI, talaba

Annotatsiya. Ushbu ilmiy maqola o‘quvchilarda mustaqil fikrlashni shakllantirishning dolzarbligi, nazariy asoslari va amaliy metodlariga bag‘ishlangan. Zamonaviy ta’lim tizimida mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirishning ahamiyati, bu jarayonni qo‘llab-quvvatlovchi pedagogik strategiyalar va texnologiyalar atroflicha tahlil etiladi. Maqola mustaqil fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan milliy ta’lim siyosatining ustuvor yo‘nalishlari kontekstida ko‘rib chiqiladi. Unda o‘qituvchilarning kasbiy barqarorligini oshirish va ijodkorlikni rag‘batlantirishda mustaqil fikrlashning roli muhim ekanligi ta’kidlanadi, shuningdek, amaliyotchi pedagoglar va ta’lim sohasidagi tadqiqotchilar uchun qimmatli ma’lumotlar beradi.

Kalit so‘zlar: Mustaqil fikrlash, tanqidiy fikrlash, ta’lim metodlari, pedagogika, o‘qituvchi, innovatsiya, o‘quvchi, O‘zbekiston

XXI asr globalizatsiya va axborot texnologiyalari davri sifatida shiddatli o‘zgarishlar bilan xarakterlanadi. Bu davr sharoitida shaxsning muvaffaqiyatli rivojlanishi nafaqat bilimlar hajmi, balki ularni tahlil qilish, ijodiy qo‘llash va yangi g‘oyalarni ilgari surish qobiliyati bilan ham belgilanadi. Mustaqil fikrlash qobiliyati shaxsga o‘z oldiga qo‘yilgan vazifalarni mustaqil hal etish, noan’anaviy yechimlarni topish, shaxsiy nuqtai nazarni shakllantirish va uni asoslash imkonini beradi.

O‘zbekiston Respublikasida ta’lim tizimini rivojlantirishga qaratilgan keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Prezidentning 2020 yildagi PF-6097 va PF-6108-sonli farmonlari, shuningdek, 2030 yilgacha ilm-fan va ta’limni rivojlantirish konsepsiyalari bu jarayonning huquqiy va me’yoriy asosini tashkil etadi. Mazkur hujjatlarda ta’lim sifatini oshirish, o‘quvchilarda tanqidiy va tahliliy fikrlashni, kreativ yondashuvlarni shakllantirish masalalari ustuvor ahamiyatga ega ekanligi alohida qayd etilgan.

Mustaqil fikrlashning nazariy asoslari va ta’limdagi ahamiyatini tushunish uchun turli pedagogik va psixologik yondashuvlarni ko‘rib chiqish lozim. Mustaqil fikrlash tushunchasi tanqidiy fikrlash, ijodiy fikrlash va refleksiv fikrlash kabi ko‘plab bog‘liq tushunchalarni o‘z ichiga oladi. Tanqidiy fikrlash – bu ma’lumotlarni xolisona tahlil qilish, dalillarni baholash va asosli

xulosalar chiqarish qobiliyati.Bu yondashuv ta'lim jarayonida o'quvchilarni faollashtirish, ularga muammolarni mustaqil hal qilish imkoniyatini berishni nazarda tutadi.

Jan Piaget va Lev Vygotskiy kabi psixologlarning nazariyalari bolalarning kognitiv rivojlanishi va ijtimoiy o'zaro aloqa orqali bilimlarni o'zlashtirishi jarayonlariga urg'u berib, mustaqil fikrlash uchun muhim nazariy asos yaratadi.

Loyihaviy o'qitish o'quvchilarga real hayotiy loyihalarni amalga oshirish orqali mustaqil tadqiqot olib borish, g'oyalarni ishlab chiqish va ularni taqdim etish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Bunday metodlar Nodir Karimovning "Mustaqil fikrlashni rivojlantirish bo'yicha o'qitish metodlari" nomli taqdimotida ham qayd etilgan bo'lib, u muammolarni hal qilish va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan turli usullarni o'z ichiga oladi ..

Bahs-munozaralar va debatlar o'quvchilarga o'z nuqtai nazarlarini himoya qilish, boshqalarning fikrlarini hurmat qilish va dalillarga asoslangan holda xulosalar chiqarishni o'rgatadi.Ushbu metodlarning ilmiy-metodologik asoslari o'quvchilarning fikrlash jarayonlarini faollashtirishga, ularning bilim olishga bo'lgan ichki motivatsiyasini oshirishga qaratilgan.

Ushbu maqolada o'quvchilarda mustaqil fikrlashni shakllantirish metodlarini tahlil qilishda nazariy-empirik yondashuvdan foydalanilgan. Mavzuga oid adabiyotlar, shu jumladan psixologiya, pedagogika va didaktika sohasidagi ilmiy ishlar, milliy ta'lim siyosatining ustuvor yo'nalishlarini belgilovchi me'yoriy hujjatlar (PF-6097, PF-6108) chuqur o'rganilgan.

O'qituvchilarni tayyorlash va malakasini oshirish: O'qituvchilarning mustaqil fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan zamonaviy pedagogik texnologiyalar va metodlar bo'yicha bilim va ko'nikmalarini oshirish, ularni ijodiy yondashuvga undashO'quv dasturlariga integratsiya: Mustaqil fikrlashni rivojlantiruvchi elementlarni fan dasturlariga izchil kiritish. O'quv muhitini tashkil etish: O'quvchilarda qiziquvchanlik, savollar berish va xatolardan o'rganishga bo'lgan ijobiy munosabatni shakllantiradigan qo'llab-quvvatlovchi va rag'batlantiruvchi ta'lim muhitini yaratish. Bu yerda o'qituvchi avtoritar roldan ko'ra, facilitator (yordamchi) rolini bajarishi muhimdir.

Baholash tizimini takomillashtirish: Mustaqil fikrlash qobiliyatini baholash uchun an'anaviy imtihonlardan tashqari, loyiha ishlari, taqdimotlar, esselar, keys-stadi tahlillari va refleksiv jurnallar kabi alternativ baholash usullarini joriy etish. Baholash mezonlari aniq va shaffof bo'lishi, nafaqat yakuniy natijani, balki fikrlash jarayonini ham hisobga olishi kerak. Texnologiyalardan foydalanish: Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) va raqamli resurslardan mustaqil tadqiqot olib borish, ma'lumotlarni tahlil qilish va g'oyalarni taqdim etishda samarali foydalanish. O'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini baholash va diagnostika qilish masalasi alohida ahamiyatga ega.

Baholash nafaqat o'quvchining joriy bilim darajasini aniqlashga, balki uning fikrlash jarayonidagi o'zgarishlarni kuzatishga ham xizmat qilishi kerak. Buning uchun diagnostik testlar, kuzatishlar, intervyular va o'z-o'zini baholash metodlari qo'llanilishi mumkin. Amaliyotdagi qiyinchiliklar va yechimlar haqida gap ketganda, yuqorida tilga olingan an'anaviy ta'limga moyillik, resurslar yetishmasligi va o'qituvchilarning tayyorgarligi bilan bog'liq muammolar eng dolzarblari hisoblanadi.

O'quvchilarda mustaqil fikrlashni shakllantirish zamonaviy ta'limning strategik ustuvor yo'nalishi bo'lib, shaxsning har tomonlama rivojlanishi va jamiyat taraqqiyoti uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada mustaqil fikrlashning nazariy asoslari, uni rivojlantirishning samarali metodlari, baholash mezonlari va amaliyotdagi qiyinchiliklarni bartaraf etish yo'llari atroflicha ko'rib chiqildi. Muammoli o'qitish, loyihaviy yondashuv, bahs-munozaralar va keys-stadi kabi metodlar o'quvchilarda tanqidiy tahlil, ijodiy yondashuv va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

Ta'lim jarayoniga ushbu metodlarni samarali joriy etish o'qituvchilarning kasbiy salohiyatini oshirishni, o'quv dasturlarini takomillashtirishni, qulay o'quv muhitini yaratishni va baholash

tizimini moslashtirishni talab etadi. O‘zbekistonda ta’lim sohasidagi islohotlar bu borada keng imkoniyatlar yaratadi va mustaqil fikrlay oladigan, innovatsion yondashuvlarga ega bo‘lgan yoshlarni tarbiyalashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Lipman, Matthew. Ta'limdagi tafakkur. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
2. Fisher, Alec. Tanqidiy fikrlash: Kirish. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.
3. Halpern, Diane F. "Tanqidiy fikrlashni domenlararo o'tkazish uchun o'qitish: Moyilliklar, ko'nikmalar, tuzilma bo'yicha trening va metakognitiv monitoring." Amerika Psixologi, jild. 53, son. 4, 1998, bet. 449-455.
4. Savery, John R. "Muammoli o'qitishga umumiy nazar: Ta'riflar va farqlar." Fanlararo Muammoli O'qitish Jurnali, vol. 1, no. 1, 2006, pp. 9-20.

APPLICATION OF ELEMENTS OF VOCATIONAL GUIDANCE AND DUAL EDUCATION IN GENERAL SECONDARY SCHOOLS

Madrahimova Mushtariy
ASIFL, student
Scientific advisor: Anarboyeva M.S

Abstract: This article explores the integration of vocational guidance elements and dual education approaches into general secondary schools. It examines how combining academic learning with practical workplace experience supports students in making informed career choices and developing professional competencies. The study emphasizes the importance of school–industry cooperation, competency-based education, and early career orientation in preparing young people for the labor market. International practices and strategic recommendations for effective implementation are discussed.

Keywords: vocational guidance, dual education, secondary education, career development, work -based learning, professional competence, educational innovation, labor market integration.

Modern education systems are undergoing significant transformation due to technological progress, economic globalization, and rapid changes in labor market demands. General secondary schools are no longer expected to provide only academic knowledge; they are also responsible for preparing students for professional life and social integration. In this context, the application of vocational guidance elements and dual education principles has become an essential direction of educational reform.

The experience of Germany demonstrates that combining theoretical instruction with structured workplace training creates a strong bridge between education and employment. Similar approaches are successfully implemented in Switzerland and Austria, where cooperation between schools and enterprises forms the foundation of youth workforce development.Vocational guidance is a continuous pedagogical and psychological process aimed at helping students understand their interests, abilities, and career opportunities. It supports learners in making conscious decisions regarding their future profession and educational pathway.

Within general secondary schools, vocational guidance includes career counseling sessions, professional orientation activities, meetings with industry representatives, workplace visits, and project-based learning experiences. These practices help students connect academic subjects with real-world applications.Effective vocational guidance contributes to the development of self-

awareness, responsibility, motivation, and adaptability. It also reduces the mismatch between graduates' qualifications and labor market requirements.

Dual education represents an integrated model in which students combine school-based theoretical learning with systematic practical training in enterprises. This approach strengthens professional competencies and allows students to acquire hands-on experience in authentic working environments.

The dual system widely practiced in Germany is recognized internationally for its effectiveness in reducing youth unemployment and ensuring a smooth transition from education to employment. Students participate in structured apprenticeships while continuing their general education studies.

The success of this model in Switzerland highlights the importance of strong partnerships between educational institutions and employers. Enterprises actively contribute to curriculum design, skills assessment, and mentoring processes.The implementation of vocational guidance and dual education elements in general secondary schools requires a systematic and coordinated approach.Career orientation programs should be embedded into the curriculum through interdisciplinary modules, project-based assignments, and interactive workshops. Students benefit from exposure to various professional fields and real-life problem-solving situations.

The application of vocational guidance elements and dual education principles in general secondary schools represents a forward-looking educational strategy. By aligning theoretical knowledge with practical experience, schools can better prepare students for professional life and societal participation. International practices, particularly those observed in Germany and Switzerland, confirm that integrated approaches significantly enhance employability and economic resilience.A comprehensive, collaborative, and competency-based framework is therefore essential for modern secondary education systems seeking sustainable development.

REFERENCES

1. Billett, S. Vocational Education: Purposes, Traditions and Prospects. Springer.
2. Deissinger, T. The German Dual Vocational Education and Training System. Journal of Vocational Education and Training.
3. Euler, D. Germany's Dual Vocational Training System: A Model for Other Countries. Bertelsmann Stiftung.
4. Fuller, A., Unwin, L. Contemporary Apprenticeship. Routledge.

UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA KASBGA YO'NALTIRISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHDA DUAL TA'LIM ELEMENTLARINING O'RNI

Anvarjonova Sadiya Alisher qizi
ADCHTI, talaba

Annotatsiya: Ushbu maqolada umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'quvchilarni kasbga yo'naltirish tizimini takomillashtirish masalasi tahlil qilinadi. Zamonaviy mehnat bozori talablaridan kelib chiqib, ta'lim jarayoniga dual ta'lim elementlarini joriy etishning ahamiyati yoritiladi. Dual ta'lim nazariy bilim va amaliy ko'nikmalar uyg'unligini ta'minlab, o'quvchilarda kasbiy kompetensiyalarni erta shakllantirishga xizmat qiladi. Maqolada maktab bosqichida kasbga yo'naltirish ishlarini samarali tashkil etish, ishlab chiqarish korxonalari bilan hamkorlikni kuchaytirish hamda o'quvchilarning ongli kasb tanlashiga ko'maklashish masalalari ko'rib chiqiladi.

Shuningdek, dual ta'lim elementlarini joriy etish orqali ta'lim sifati va bitiruvchilarning mehnat bozoriga moslashuvchanligini oshirish imkoniyatlari asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: kasbga yo'naltirish, dual ta'lim, umumiy o'rta ta'lim, kasbiy kompetensiya, mehnat bozori, amaliy ko'nikma, ta'lim tizimi.

So'nggi yillarda yoshlarning kasb tanlash masalasi tobora murakkablashib bormoqda. Avvallari kasb ko'proq oila an'anasi yoki yaqinlar tavsiyasi asosida tanlangan bo'lsa, bugungi kunda vaziyat butunlay boshqacha. Mehnat bozori tez o'zgaradi, yangi kasblar paydo bo'ladi, ayrimlari esa eskiradi. Bunday sharoitda o'quvchining o'z qiziqishi, qobiliyati va real imkoniyatlarini to'g'ri baholay olishi juda muhimdir. Shu sababli umumiy o'rta ta'lim maktablarida kasbga yo'naltirish ishlarini zamon talablari asosida qayta ko'rib chiqish zarurati tug'ilmoqda.

Maktab — bu nafaqat bilim beriladigan maskan, balki shaxs shakllanadigan muhitdir. O'quvchi aynan shu davrda o'zini qaysi sohada tasavvur qilishi, nimaga qiziqishi va kelajakda kim bo'lishni istashini anglay boshlaydi. Afsuski, amaliyot shuni ko'rsatadiki, kasbga yo'naltirish ishlari ko'pincha umumiy suhbatlar yoki targ'ibot tadbirlari bilan cheklanib qolmoqda. Natijada o'quvchi kasb mohiyatini chuqur his qilmaydi, uni mehnat muhiti bilan bog'lay olmaydi. Bu esa keyinchalik noto'g'ri tanlov, o'qishga qiziqmaslik yoki mutaxassislikni o'zgartirish holatlariga olib keladi.

Kasbga yo'naltirish tizimini yanada samarali qilish uchun nazariya va amaliyotni bir-biridan ajratmaslik lozim. Shu nuqtai nazardan dual ta'lim elementlari alohida e'tiborga loyiqdir. Dual ta'lim o'quvchiga faqat kitob orqali emas, balki bevosita faoliyat jarayonida o'rganish imkonini beradi. Ya'ni u bilimni eshitadi, tushunadi va darhol sinab ko'radi. Bu jarayon o'quvchining kasbga nisbatan munosabatini o'zgartiradi: u o'zini shu sohada tasavvur qila boshlaydi, qiyinchilik va imkoniyatlarni real baholaydi.

Umumiy o'rta ta'lim maktablarida dual ta'lim elementlarini joriy etish o'quvchilarni erta bosqichdan mehnat muhiti bilan tanishtirishga xizmat qiladi. Maktab va ishlab chiqarish korxonalari, tashkilotlar yoki xizmat ko'rsatish sohalari o'rtasidagi hamkorlik o'quvchilarning amaliy ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bu nafaqat kasbiy kompetensiyalarni shakllantiradi, balki mas'uliyat, intizom, jamoada ishlash kabi ijtimoiy ko'nikmalarni ham mustahkamlaydi.

Mazkur tadqiqotda umumiy o'rta ta'lim maktablarida kasbga yo'naltirish tizimining mavjud holati tahlil qilinadi hamda uni takomillashtirishda dual ta'lim elementlaridan foydalanish imkoniyatlari asoslab beriladi. Shuningdek, dual yondashuvni maktab sharoitiga moslashtirish mexanizmlari, tashkiliy shart-sharoitlar va kutilayotgan ijtimoiy-pedagogik natijalar yoritiladi. Tadqiqot natijalari maktab amaliyotida kasbga yo'naltirish ishlarini yanada mazmunli va samarali tashkil etishga xizmat qilishi ko'zda tutiladi.

Umumiy o'rta ta'lim maktablarida kasbga yo'naltirish masalasi ko'p yillardan buyon ta'lim tizimining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Biroq amaliyot shuni ko'rsatadiki, mavjud ishlar ko'pincha ma'lumot berish bilan cheklanadi. O'quvchilarga turli kasblar haqida umumiy tushuncha beriladi, oliy va professional ta'lim muassasalari bilan uchrashuvlar o'tkaziladi, targ'ibot ishlari olib boriladi [6.180]. Lekin bu jarayon har doim ham o'quvchining ichki qiziqishi, qobiliyati va shaxsiy imkoniyatlarini chuqur o'rganishga xizmat qilmaydi. Natijada ayrim o'quvchilar kasb tanlash jarayonida ikkilanib qoladi yoki tasodifiy qaror qabul qiladi.

Kasbga yo'naltirish tizimini samarali tashkil etish uchun nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlash muhimdir. Shu nuqtai nazardan dual ta'lim elementlari alohida ahamiyat kasb etadi. Dual yondashuv o'quvchini faqat tinglovchi yoki kuzatuvchi emas, balki faol ishtirokchi sifatida shakllantirishni ko'zda tutadi. Ya'ni u bilimni eshitadi, muhokama qiladi va hayotiy vaziyatda sinab ko'radi. Bu jarayon o'quvchida kasbga nisbatan aniq tasavvur paydo bo'lishiga yordam beradi.

Maktab sharoitida dual ta'lim to'liq ishlab chiqarish amaliyoti ko'rinishida emas, balki moslashtirilgan elementlar orqali amalga oshirilishi mumkin. Jumladan, mahalliy korxona va tashkilotlarga tashriflar, mahorat darslari, kasb egalari bilan amaliy suhbatlar, kichik loyihalar ustida

ishlash, ijtimoiy hamkorlik asosida o‘quv amaliy mashg‘ulotlarini tashkil etish shular jumlasidandir. Bunday faoliyat o‘quvchiga kasbning ichki mazmunini his qilish imkonini beradi.

Kasbga yo‘naltirish tizimini dual yondashuv asosida takomillashtirish bir necha bosqichda amalga oshirilishi maqsadga muvofiq:

Birinchi bosqich — diagnostika. Bu jarayonda o‘quvchilarning qiziqishi, moyilligi va qobiliyatlari aniqlanadi. Psixologik testlar, individual suhbatlar va kuzatuv natijalari asosida har bir o‘quvchi uchun taxminiy yo‘nalish belgilanadi.

Ikkinchi bosqich — tanishtirish va kuzatish. O‘quvchilar tanlagan yo‘nalishi bo‘yicha ish muhitiga tashrif buyuradi yoki kasb egalarining faoliyatini kuzatadi. Bu bosqichda ular nazariy ma’lumotni amaliy muhit bilan bog‘laydi.

Uchinchi bosqich — kichik amaliy faoliyat. O‘quvchilar o‘z qiziqish yo‘nalishi asosida kichik loyihalar yoki amaliy topshiriqlarni bajaradi. Masalan, pedagogikaga qiziqqan o‘quvchi kichik dars ishlanmasi tayyorlaydi, iqtisodiy yo‘nalishga qiziqqan o‘quvchi oddiy biznes-reja tuzadi, texnikaga qiziqqan o‘quvchi modellashtirish bilan shug‘ullanadi.

To‘rtinchi bosqich — tahlil. O‘quvchi o‘z tajribasi asosida kasbga bo‘lgan munosabatini qayta baholaydi. Bu bosqich ongli tanlov shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur tadqiqot doirasida umumiy o‘rta ta’lim maktabining 9–10-sinf o‘quvchilari ishtirokida tajriba-sinov ishlari tashkil etildi. Tajriba ikki guruhda olib borildi: nazorat guruhi (an’anaviy kasbga yo‘naltirish ishlari asosida) va tajriba guruhi (dual ta’lim elementlari joriy etilgan holda). Tajriba boshida o‘quvchilarning kasb tanlash bo‘yicha aniqlik darajasi, motivatsiyasi va kasb haqidagi tasavvuri o‘rganildi.

So‘rovnoma va suhbatlar natijasiga ko‘ra, o‘quvchilarning aksariyati kelajak kasbi haqida aniq qarorga ega emasligi, tanlovda ota-ona yoki tashqi omillarga suyanishi ma’lum bo‘ldi.

Dual ta’lim elementlarini maktab bosqichida qo‘llash kasbga yo‘naltirish jarayonining samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Eng muhimi, o‘quvchida kasb tanlashga nisbatan mas’uliyatli munosabat shakllanadi. U tanlovni shunchaki tashqi ta’sir yoki vaqt talabi asosida emas, balki shaxsiy tajriba, kuzatuv va amaliy sinov asosida amalga oshiradi. Bunday yondashuv o‘quvchining o‘z kuchi va imkoniyatlarini real baholashiga yordam beradi. Natijada kelajak rejalari aniqroq, maqsadlari esa izchilroq shakllanadi. Dual ta’lim elementlari o‘quvchining faqat kasbiy yo‘nalishini aniqlab bermaydi, balki uning shaxs sifatida rivojlanishiga ham xizmat qiladi.

Amaliy faoliyat jarayonida o‘quvchi mas’uliyatni his qiladi, vaqtni to‘g‘ri taqsimlashni o‘rganadi, jamoa bilan ishlash ko‘nikmasini rivojlantiradi. U real vaziyatda muammo bilan to‘qnash keladi va uni hal qilish yo‘lini izlaydi. Bu esa mustaqil fikrlash, tashabbuskorlik va ijodkorlik sifatlarining shakllanishiga zamin yaratadi. Shuningdek, dual yondashuv o‘quvchining motivatsiyasini oshiradi.

Nazariy bilimning amaliy natijasini ko‘rgan o‘quvchi o‘qishga boshqacha qaray boshlaydi. U fanlarni “imtihon uchun” emas, balki kelajak kasbi uchun zarur vosita sifatida qabul qiladi[1. 190]. Bu esa ta’lim jarayonida ichki ehtiyoj asosida o‘rganish muhitini shakllantiradi.

Umuman olganda, umumiy o‘rta ta’lim maktablarida kasbga yo‘naltirish tizimini takomillashtirishda dual ta’lim elementlari muhim pedagogik mexanizm sifatida namoyon bo‘ladi. U kasb tanlash jarayonini yanada aniq, asosli va ongli qiladi.

Shu bilan birga, o‘quvchini ijtimoiy hayotga tayyorlaydi, mehnat bozori talablariga moslashuvchanlikni oshiradi va shaxsiy hamda kasbiy o‘sish uchun mustahkam poydevor yaratadi. Bunday yondashuv uzoq muddatli istiqbolda ta’lim tizimi va mehnat bozori o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni kuchaytiradi.

Maktab bitiruvchisi o‘z kasbini tasodifan emas, anglab tanlaydi. Bu esa jamiyatda malakali, o‘z ishiga mas’uliyat bilan yondashadigan, raqobatbardosh kadrlar sonining ortishiga xizmat qiladi. Shu bois, dual ta’lim elementlarini umumiy o‘rta ta’lim tizimiga bosqichma-bosqich va tizimli

ravishda joriy etish nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan ham dolzarb vazifa hisoblanadi. Quyida dual ta'limning muhim ahamiyatlari keltirilgan:

1. Kasb tanlashda ongli va asosli qaror shakllantiradi: Dual ta'lim elementlari o'quvchiga kasbni faqat nazariy jihatdan emas, balki amaliy tajriba orqali anglash imkonini beradi. O'quvchi real ish muhiti, kasb talablari va mas'uliyatini ko'rganidan so'ng tanlovni ongli ravishda amalga oshiradi. Bu esa tasodifiy yoki tashqi bosim asosidagi qarorlar sonini kamaytiradi.

2. Nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlaydi: Maktab ta'limida ko'pincha nazariy bilim ustuvor bo'ladi. Dual ta'lim elementlari esa olingan bilimni amaliy vaziyat bilan bog'laydi. O'quvchi o'rganayotgan fanining kelajak kasbi bilan bog'liqligini tushunadi. Bu jarayon bilimning mustahkamlanishiga va mazmunli o'zlashtirilishiga xizmat qiladi.

3. Kasbiy va ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantiradi: Amaliy faoliyat jarayonida o'quvchi mas'uliyat, intizom, jamoada ishlash, muammoni hal qilish va mustaqil qaror qabul qilish kabi muhim ko'nikmalarni egallaydi. Bu sifatlar nafaqat kasbiy faoliyatda, balki kundalik hayotda ham zarur hisoblanadi.

4. Mehnat bozoriga moslashuvchanlikni oshiradi: Dual ta'lim elementlari orqali o'quvchi zamonaviy kasb talablari bilan erta tanishadi. Bu esa kelajakda uning professional yo'nalishini to'g'ri belgilashiga, o'z ustida maqsadli ishlashiga va raqobatbardosh kadr sifatida shakllanishiga yordam beradi. Natijada maktab bitiruvchisining mehnat bozoriga moslashuvi yengillashadi.

Tadqiqot jarayonida umumiy o'rta ta'lim maktablarida kasbga yo'naltirish tizimining mavjud holati o'rganildi va uning ayrim kamchiliklari aniqlandi. Xususan, kasbga yo'naltirish ishlari ko'pincha ma'lumot berish darajasida qolib ketayotgani, o'quvchilarning individual qiziqish va qobiliyatlarini chuqur hisobga olish mexanizmlari yetarli darajada tizimlashtirilmagani kuzatildi. Natijada ayrim o'quvchilarda kasb tanlash jarayoni kechikishi yoki tasodifiy omillarga bog'lanib qolishi mumkin.

Kasbga yo'naltirish samaradorligini oshirishda nazariya va amaliyotning uyg'unligi eng muhim omillardan biri sifatida qaraladi. Ta'lim jarayonida faqat nazariy bilimlarga tayanish yoki faqat amaliy tajribaga e'tibor qaratish samaradorlikni sezilarli darajada cheklaydi.

Nazariy bilimlar o'quvchiga yoki ishga tayyorlanayotgan shaxsga soha bo'yicha fundamental tushunchalarni, qonuniyatlar va me'yorlarni, uslub va metodlarni o'rgatadi, ammo ularni hayotiy sharoitda qo'llash qobiliyatini shakllantirmaydi. Shu bois, amaliyot bilan mustahkamlangan nazariya – o'rgangan bilimlarni hayotiy vaziyatlarda, ish jarayonida, konkret muammolarni hal qilishda qo'llash imkonini beradi.

Amaliyot orqali o'quvchi o'z qobiliyatlarini sinab ko'radi, xatolar va muvaffaqiyatlar orqali o'rganadi, ish jarayonidagi noaniqlik va murakkabliklarni his qiladi. Shu bilan birga, nazariy bilimlar unga amaliy tajriba asosida yuzaga kelgan xatoliklarni tahlil qilish va to'g'ri qarorlar qabul qilish uchun zarur asos beradi. Shunday qilib, nazariya va amaliyotning uyg'unligi nafaqat kasbga yo'naltirishning sifatini oshiradi, balki shaxsning professional kompetensiyasini, muammolarni mustaqil hal qilish qobiliyatini va ijodiy yondashuvini rivojlantiradi.

Bugungi kunda tez o'zgaruvchan ish bozorida, texnologiyalar va ish jarayonlari doimiy yangilanib turadigan sharoitda, nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlash ayniqsa dolzarb ahamiyatga ega. Bu shuningdek, kasbiy motivatsiyani oshirish, o'quvchi yoki ishchi uchun o'z kasbini tanlashda xatoliklarni kamaytirish va ishga bo'lgan qiziqish va ishtiyoqni kuchaytirishga xizmat qiladi.

Shunday qilib, nazariya va amaliyotni integratsiya qilgan holda olib boriladigan kasbga yo'naltirish – samarali ta'lim tizimi va malakali, ixtisoslashgan kadrlar tayyorlashning eng muhim tamoyili hisoblanadi.Shu nuqtai nazardan, dual ta'lim elementlarini maktab bosqichiga moslashtirib joriy etish dolzarb pedagogik yechim sifatida namoyon bo'ladi.

Dual yondashuv o‘quvchini faol subyektga aylantiradi, uni aniq kasbiy muhit bilan tanishtiradi hamda tanlov jarayonini tajribaga asoslaydi. Umuman olganda, dual ta’lim elementlarini umumiy o‘rta ta’lim maktablarida bosqichma-bosqich joriy etish o‘quvchilarning ongli kasb tanlashiga, shaxsiy va kasbiy rivojlanishiga hamda mehnat bozoriga moslashuvchanligini oshirishga xizmat qiladi. Bu esa ta’lim tizimining jamiyat ehtiyojlariga yanada yaqinlashishini ta’minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Boymurodov, S. Ta’limda kasbga yo‘naltirish tizimi va metodikasi. – Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti, 2015. – 198 b.
2. Karimov, T. Kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish metodikasi. – Toshkent: Pedagogika nashriyoti, 2018. – 210 b.
3. Xolmatov, R. Dual ta’lim va maktab pedagogikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020. – 176 b.
4. Rasulova, N. Umumiy o‘rta ta’limda amaliy ko‘nikmalarni rivojlantirish. – Toshkent: Pedagogika nashriyoti, 2022. – 184 b.

PROFESSIONAL TA’LIM JARAYONIDA NAZARIY BILIM VA AMALIYOT INTEGRATSIYASINING SAMARADORLIGI

Abduraxmonova Zeboxon Avazbek qizi
ADCHTI, talaba
Ilmiy maslahatchi: Ubaydullayeva B.O‘

Annotatsiya: Mazkur maqolada professional ta’lim tizimida nazariy bilim va amaliy faoliyat integratsiyasining pedagogik samaradorligi ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilindi. Nazariya va amaliyot uyg‘unligining kompetensiyaviy yondashuvdagi o‘rni, kasbiy tayyorgarlik sifatiga ta’siri hamda zamonaviy ta’lim paradigmasidagi ahamiyati ochib berilgan.

Kalitli so‘zlar: *paradigma, professional ta’lim, bilim va amaliyot integratsiyasi, kompetensiya, dual ta’lim, kasbiy tayyorgarlik.*

Zamonaviy professional ta’lim tizimi ishlab chiqarish jarayonlari bilan uzviy bog‘langan holda rivojlanmoqda. Bugungi kunda faqat nazariy bilim berish yetarli bo‘lmay, amaliy kompetensiyalarni shakllantirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu bois nazariya va amaliyot integratsiyasi masalasi pedagogika fanining dolzarb muammolaridan biri sifatida qarashga va ta’lim jarayonida integrativ yondashuv o‘quvchilarda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qilmoqda.

Bu jarayonni ilmiy asoslashda xorijiy va mahalliy pedagog olimlarning tadqiqotlari muhim manba bo‘lib xizmat qilmoqda. Ya’ni tadqiqot amallari kuzatishlargagina asoslanib qolmay, bu sohani tahlil qilgan bir necha olimlar fikrlari yuzasidan ko’rib chiqildi. Masalan, amerikalik pedagok olim John Dewey ta’lim jarayonida tajribaga asoslangan o‘qitish (experiential learning) g‘oyasini ilgari surib, bilimning haqiqiy qiymati uning amaliy qo‘llanilishida namoyon bo‘lishini ta’kidlagan. Uning fikricha, nazariy bilim amaliy faoliyat bilan uyg‘unlashgandagina mustahkamlanadi.

Shuningdek, britaniyalik tadqiqotchi David Kolb tomonidan ishlab chiqilgan tajribaviy o‘qitish modeli nazariya va amaliyot o‘rtasidagi aylanish jarayonini ilmiy asoslab beradi. Kolb modeli to‘rt bosqichdan iborat bo‘lib: aniq tajriba, refleksiya, abstrakt konseptualizatsiya va faol

tajriba sinovi bosqichlarini o‘z ichiga olgan. Mazkur nazariyalar professional ta’limda dual ta’lim tizimini joriy etishning ilmiy-metodologik asosini tashkil etishini ko‘rsatib o‘tgan.

Bundan tashqari, o‘zbek pedagog olimlari N.A. Muslimov professional ta’limda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish nazariyasini ishlab chiqib, nazariya va amaliyotning uzviy bog‘liqligini asoslab bergan. Shuningdek, B.R. Qodirov o‘z tadqiqotlarida shaxs kamolotida faoliyatning hal qiluvchi rolini ta’kidlaydi. Pedagog olima M.O. Ochilov ta’lim jarayonini modernizatsiyalash sharoitida amaliy mashg‘ulotlar ulushini oshirish zarurligini ilmiy asoslab bergan.

Bundan tashqari, R.H. Jo‘rayev professional ta’lim samaradorligini oshirishda ishlab chiqarish amaliyotining ahamiyatini ko‘rsatgan. Sh.S. Sharipov esa ta’limda innovatsion texnologiyalarni qo‘llash orqali nazariy bilimlarni mustahkamlash mumkinligini qayd etadi.

Dual ta’lim shaklidagi nazariya va amaliyot integratsiyasining samaradorligi asosida o‘z mezonlari orqali ko‘rib chiqilganda: kasbiy kompetensiyaning shakllanish darajasi; ishlab chiqarish jarayoniga moslashuvchanlik; mustaqil qaror qabul qilish ko‘nikmasi va amaliy vaziyatlarda nazariy bilimni qo‘llay olish qobiliyati bo’lishi kerakligi aniqlandi. Ya’ni bu jarayonda tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, dual ta’lim tizimida tahsil olgan o‘quvchilarning ishga joylashish ko‘rsatkichi an’anaviy ta’lim tizimiga nisbatan yuqori bo‘ladi.

Xulosa o’rnida shuni aytish mumkinki, professional ta’lim jarayonida nazariy bilim va amaliy faoliyat integratsiyasi kasbiy tayyorgarlik sifatini oshiradi. Dual ta’lim tizimi va kompetensiyaviy yondashuv zamonaviy mehnat bozoriga mos mutaxassis tayyorlash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Dewey J. Experience and Education. New York: Macmillan, 1938.
2. Jo‘rayev R.H. Professional ta’lim metodikasi. Toshkent, 2014.
3. Kolb D.A. Experiential Learning. Prentice Hall, 1984.
4. Muslimov N.A. Kasb-hunar ta’limi pedagogikasi. Toshkent, 2012.
5. Ochilov M.O. Ta’lim tizimini modernizatsiyalash nazariyasi. Toshkent, 2010.
6. Qodirov B.R. Shaxs va faoliyat nazariyasi. Toshkent, 2005.
7. Sharipov Sh.S. Pedagogik innovatsiyalar. Toshkent, 2016.

O’QUVCHILARGA MILLIY KASHTACHILIKDA ISHLATILADIGAN NAQSHLAR VA CHOK TURLARI HAQIDA MA’LUMOT BERISH USULLARI (5-SINF MISOLIDA)

Qo’qon DU dotsenti, p.f.f.d. (PhD) M.X.Ikramova
Qo’qon DU 1-kurs magistranti Xamdamova Nozimaxon Rasuljon qizi

Annotatsiya. Mazkur maqolada 5-sinf o‘quvchilariga milliy kashtachilikda qo‘llaniladigan naqshlar va chok turlari haqida ma’lumot berishning samarali pedagogik usullari tahlil qilinadi. Unda milliy kashtachilikning tarbiyaviy ahamiyati, o‘quvchilarning estetik didini shakllantirishdagi o‘rni hamda amaliy ko‘nikmalarni rivojlantirish metodlari yoritilgan. Dars jarayonida interfaol metodlardan foydalanish, ko‘rgazmali vositalar qo‘llash va amaliy mashg‘ulotlarni tashkil etishning didaktik asoslari bayon etiladi. Maqolada 5-sinf o‘quvchilari yosh xususiyatlari inobatga olingan holda metodik tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: Milliy kashtachilik, naqsh turlari, chok turlari, estetik tarbiya, 5-sinf, mehnat ta’limi, amaliy ko‘nikma, interfaol metod, xalq hunarmandchiligi, pedagogik yondashuv.

Milliy hunarmandchilik turlari xalqimizning boy madaniy merosi hisoblanadi. Jumladan, kashtachilik san’ati o‘zining nafisligi, rang-barangligi va ramziy ma’nolari bilan alohida ajralib turadi. Maktab ta’limida milliy kashtachilik elementlarini o‘rgatish o‘quvchilarning estetik

tafakkurini rivojlantirish, mehnatsevarlik va sabr-toqat kabi sifatlarni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

5-sinf o‘quvchilari uchun kashtachilik asoslarini o‘rgatish jarayoni ularning yosh xususiyatlari, qiziqishlari va psixologik tayyorgarligini hisobga olgan holda tashkil etilishi lozim. Ayniqsa, naqsh turlari va chok turlarini o‘rgatishda ko‘rgazmalilik, amaliy mashg‘ulot va interfaol usullardan foydalanish muhimdir.

Milliy kashtachilikning tarbiyaviy va estetik ahamiyati

Milliy kashtachilik xalqning estetik qarashlari va dunyoqarashini o‘zida mujassam etadi. Naqshlarda tabiat unsurlari – gul, barg, quyosh, oy va geometrik shakllar aks etadi. Har bir naqsh o‘ziga xos ramziy ma’noga ega.

Kashtachilikni o‘rgatish orqali o‘quvchilarda:

- Go‘zallikni idrok etish qobiliyati
- Rang tanlash madaniyati
- Sabrlilik va aniqlik
- Ijodiy fikrlash rivojlanadi.

Shuningdek, milliy merosga hurmat va qadriyatlarni asrab-avaylash tuyg‘usi shakllanadi.

5-sinf o‘quvchilarining yosh xususiyatlari

5-sinf o‘quvchilari o‘rta bo‘g‘in ta’lim bosqichiga qadam qo‘ygan bo‘lib, ular mustaqil fikrlashga intiladi, yangi bilimlarni o‘zlashtirishga qiziqadi. Biroq ularning diqqat va sabr darajasi hali to‘liq shakllanmagan bo‘ladi.

Shu bois kashtachilikni o‘rgatishda:

- Qisqa va aniq tushuntirish
- Ko‘rgazmali namunalardan foydalanish
- Bosqichma-bosqich o‘rgatish
- Rag‘batlantirish usullarini qo‘llash muhim ahamiyat kasb etadi.

Milliy kashtachilikda quyidagi naqsh turlari keng qo‘llaniladi:

- Islimiy naqshlar
- Girih naqshlar
- O‘simliksimon naqshlar
- Geometrik naqshlar

O‘qitish usullari:

1. **Ko‘rgazmali metod** – tayyor kashta namunalari, rasmlar, slaydlar orqali tushuntirish.
2. **Tahlil metodi** – naqsh elementlarini qismlarga ajratib o‘rganish.
3. **Solishtirish metodi** – turli naqshlarni taqqoslash.
4. **Amaliy ish** – oddiy naqsh elementlarini qog‘ozda chizish yoki matoda tikish.

Naqshlarning ramziy ma’nosini tushuntirish o‘quvchilarda milliy qadriyatlarga qiziqishni oshiradi.

Milliy kashtachilikda quyidagi chok turlari keng tarqalgan:

- Zanjir chok
- Ilma chok
- Bosma chok
- Yurma chok
- Krest chok

O‘rgatish bosqichlari:

1. Chokni o‘qituvchi tomonidan namoyish etish
2. Harakatni sekin sur’atda tushuntirish
3. O‘quvchilarning amaliy bajarishi
4. Xatolarni tahlil qilish

Boshlang‘ich bosqichda sodda choklardan boshlash tavsiya etiladi. O‘quvchilarning har bir ishini baholab, rag‘batlantirish ularning qiziqishini oshiradi.

Interfaol metodlardan foydalanish

Kashtachilik darslarida quyidagi interfaol metodlar samarali:

- “Aqliy hujum” – naqsh ma’nosini aniqlash
- “Klaster” – chok turlarini tizimlashtirish
- Guruhli ish – birgalikda kashta loyihasi yaratish
- Loyiha metodi – kichik kashta buyumini tayyorlash

Bunday metodlar o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini va ijodkorligini rivojlantiradi. 5-sinf o‘quvchilariga milliy kashtachilikda ishlatiladigan naqshlar va chok turlari haqida ma’lumot berish jarayoni ularning estetik tafakkurini, ijodkorligini va mehnat ko‘nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Darsni samarali tashkil etish uchun yosh xususiyatlarini inobatga olish, ko‘rgazmali va interfaol metodlardan foydalanish zarur. Milliy kashtachilikni o‘rgatish orqali o‘quvchilarda milliy merosga hurmat va estetik did shakllanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abduqodirov A. *Mehnat ta’limi metodikasi.* – Toshkent: O‘qituvchi, 2015.
2. Xalq hunarmandchiligi asoslari. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent, 2018.
3. Pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent, 2016.
4. O‘zbekiston milliy kashtachilik san’ati. – Toshkent: San’at nashriyoti, 2017.

UMUMIY O‘RTA TA’LIM MAKTABLARIDA KASBGA YO‘NALTIRISH VA DUAL TA’LIM ELEMENTLARINI QO‘LLASH

Abdumalikova Robiyaxon Mirzaolim qizi
Andijon davlat chet tillari IFOMT 1-kurs 104-guruh talabasi
Tel raqam: +998956167407
Ilmiy rahbar: Anarboyeva Mahbuba Sobirovna

Annotatsiya. Ushbu maqolada umumiy o‘rta ta’lim maktablarida o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirishning ahamiyati, mazmuni va zamonaviy yondashuvlari yoritilgan. Shuningdek, dual ta’lim elementlarini ta’lim jarayoniga joriy etish orqali o‘quvchilarning amaliy ko‘nikmalarini rivojlantirish, mehnat bozoriga moslashuvchanligini oshirish masalalari tahlil qilingan. Maqolada kasb tanlash jarayonida maktab, ota-ona va jamiyat hamkorligining o‘rni ham ko‘rsatib berilgan.

Kalit so‘zlar: kasbga yo‘naltirish, dual ta’lim, amaliy ko‘nikma, mehnat bozori, ta’lim sifati, kompetensiya, hamkorlik.

Bugungi globallashuv va raqobat kuchaygan davrda yoshlarni ongli ravishda kasb tanlashga yo‘naltirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasida ta’lim tizimini modernizatsiya qilish jarayonida kasbga yo‘naltirish ishlari va dual ta’lim elementlarini joriy etish masalasiga alohida e’tibor qaratilmoqda. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi tomonidan maktablarda kasbga yo‘naltirish tizimini takomillashtirishga doir bir qator islohotlar amalga oshirilmoqda.

Kasbga yo‘naltirish – bu o‘quvchilarning qiziqishlari, qobiliyatlari va mehnat bozoridagi ehtiyojlarni hisobga olgan holda ularni to‘g‘ri kasb tanlashga yo‘naltirish jarayonidir. Dual ta’lim esa nazariy bilimlarni amaliyot bilan uyg‘unlashtirishga asoslangan ta’lim shakli bo‘lib, u o‘quvchilarning kasbiy tayyorgarligini kuchaytiradi.

Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida kasbga yo‘naltirish ishlari 7–11-sinflarda ayniqsa muhim ahamiyat kasb etadi. Bu davrda o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, kelajak rejalari haqida o‘ylash jarayoni shakllanadi. Kasbga yo‘naltirish quyidagi yo‘nalishlarda olib boriladi. Bu jarayonda maktab psixologi, sinf rahbari va fan o‘qituvchilari muhim rol o‘ynaydi. To‘g‘ri yo‘lga qo‘yilgan kasbga yo‘naltirish ishlari natijasida o‘quvchilar ongli ravishda kasb tanlaydi va kelajakda o‘z sohasida muvaffaqiyat qozonish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Dual ta’lim tizimi ilk bor Germaniya tajribasida keng rivojlangan bo‘lib, unda o‘quvchi bir vaqtning o‘zida ta’lim muassasasida nazariy bilim oladi va korxonada amaliy faoliyat olib boradi. Ushbu tizim mehnat bozorining real talablariga mos kadrlar tayyorlash imkonini beradi. Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida dual ta’lim elementlarini qo‘llash quyidagi.

Dual ta’lim elementlari o‘quvchilarda mas’uliyat, intizom va jamoada ishlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Shuningdek, nazariy bilimlarni mustahkamlashga yordam beradi. Kasbga yo‘naltirish va dual ta’lim samaradorligi maktab, ota-ona va ish beruvchilar o‘rtasidagi hamkorlikka bog‘liq. Jamiyatning barcha subyektlari birgalikda harakat qilgandagina yoshlarning kasbiy shakllanishi to‘laqonli amalga oshadi. Maktablarda “Kasblar festivali”, “Ochiq eshiklar kuni”, turli soha vakillari bilan uchrashuvlar o‘tkazish o‘quvchilarning dunyoqarashini kengaytiradi.

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish orqali o‘quvchilarga kasblar haqidagi ma’lumotlarni interaktiv tarzda yetkazish mumkin umumiy o‘rta ta’lim maktablarida kasbga yo‘naltirish tizimini takomillashtirish va dual ta’lim elementlarini joriy etish bugungi kun talabidir. Bu jarayon o‘quvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish, ularni mehnat bozoriga tayyorlash va raqobatbardosh kadrlar sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.Kelajakda mazkur yo‘nalishda ilmiy-uslubiy ishlarni kuchaytirish, xalqaro tajribani o‘rganish va amaliyotga tatbiq etish ta’lim sifatini yanada oshirishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O‘zbekiston Respublikasida dual ta’lim tizimini rivojlantirish konsepsiyasi. – Toshkent, 2021.
3. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A. Pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.2017.

O’QUV MARKAZILARIDA DUAL TA’LIMNI RIVOJLANTIRUVCHI OMILLAR.

Andijon davlat chet tillari instituti
F.f.f.d. v.b.dotsenti M.Alimova
Andijon davlat chet tillari
instituti talabasi. S Kuchkarova

Annotatsiya. Mazkur maqolada O‘zbekistonda o‘quv markazlari faoliyatida dual ta’lim modelini joriy etish va rivojlantirishning asosiy omillari tahlil qilinadi. Ta’lim va ishlab chiqarish integratsiyasi, mehnat bozori talablari, normativ-huquqiy baza, innovatsion pedagogik texnologiyalar hamda o‘qituvchilar malakasining o‘rni ilmiy jihatdan asoslab berilgan. Shuningdek, dual ta’lim samaradorligini oshirishga qaratilgan taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: dual ta’lim, o‘quv markazlari, kasbiy kompetensiya, ta’lim va ishlab chiqarish integratsiyasi, innovatsion pedagogik texnologiyalar, mehnat bozori, professional ta’lim, amaliy ko‘nikma, malakali kadrlar tayyorlash, nodavlat ta’lim muassasalari

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda ta’lim tizimini modernizatsiya qilish, uni xalqaro standartlarga moslashtirish hamda mehnat bozori talablariga uyg‘unlashtirish ustuvor vazifalardan biri sifatida belgilanmoqda. Ayniqsa, dual ta’lim modeli ta’lim oluvchilarning nazariy bilimlarini amaliy ko‘nikmalar bilan mustahkamlashga xizmat qiluvchi samarali mexanizm sifatida e’tirof

etilmoqda. O‘quv markazlari esa qisqa muddatli va amaliy yo‘naltirilgan ta’lim dasturlarini amalga oshiruvchi muassasa sifatida dual ta’limni joriy etish uchun qulay platforma hisoblanadi.

Dual ta’lim — bu ta’lim muassasasi va ish beruvchi tashkilot o‘rtasidagi hamkorlik asosida tashkil etiladigan, nazariya va amaliyot uyg‘unligiga asoslangan ta’lim shaklidir. Ushbu modelda ta’lim oluvchi vaqtining bir qismini o‘quv jarayonida, qolgan qismini esa ishlab chiqarish yoki xizmat ko‘rsatish korxonalarida amaliy faoliyat bilan o‘tkazadi.

O‘quv markazlarida dual ta’limni joriy etish quyidagi natijalarga olib keladi:

1.Bitiruvchilarning bandlik darajasi oshadi;

2.Kasbiy kompetensiyalar amaliy muhitda shakllanadi;

3.Ish beruvchilarning malakali kadrlarga bo‘lgan ehtiyoji qondiriladi.

Dual ta’limni samarali joriy etish uchun mustahkam huquqiy asos zarur. Ta’lim va ishlab chiqarish o‘rtasidagi hamkorlikni tartibga soluvchi me’yoriy hujjatlar, shartnomaviy munosabatlar va davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari muhim o‘rin egallagan. O‘quv markazlarining ishlab chiqarish korxonalari, xususiy sektor va xizmat ko‘rsatish tashkilotlari bilan yaqin hamkorligi dual ta’lim samaradorligini belgilaydi.

Hamkor tashkilotlar o‘quv dasturlarini ishlab chiqishda ishtirok etishi, amaliy mashg‘ulotlar uchun sharoit yaratishi lozim. Zamonaviy o‘qitish metodlari, interaktiv platformalar va raqamli texnologiyalar dual ta’lim samaradorligini oshiradi. Onlayn monitoring tizimlari orqali talabaning amaliy faoliyatini nazorat qilish va baholash imkoniyati yaratiladi. Dual ta’lim jarayonida pedagog va ishlab chiqarish murabbiylarining hamkorligi muhimdir. Ularning kasbiy va metodik tayyorgarligi yuqori bo‘lsa, ta’lim sifati ham shunchalik samarali bo‘ladi. O‘quv markazlarining zamonaviy jihozlar, laboratoriyalar va texnik vositalar bilan ta’minlanganligi dual ta’lim modelining muvaffaqiyatli amalga oshirilishiga xizmat qiladi.

Amaliyot shuni ko‘rsatadiki, ayrim o‘quv markazlarida ishlab chiqarish bilan hamkorlik yetarli darajada yo‘lga qo‘yilmagan. Bundan tashqari, o‘quv dasturlarining moslashuvchanligi va amaliyotga yo‘naltirilganligi ham ba’zan talab darajasida emas. Kelgusida dual ta’limni rivojlantirish uchun: davlat-xususiy sheriklik asosida hamkorlikni kengaytirish; o‘quv dasturlarini mehnat bozori ehtiyojlariga mos ravishda yangilab borish ; raqamli ta’lim platformalarini keng joriy etish; monitoring va baholash tizimini takomillashtirish zarur.

O‘quv markazlarida dual ta’limni rivojlantirish ta’lim sifatini oshirish, yoshlarning bandligini ta’minlash va iqtisodiyot tarmoqlarini malakali kadrlar bilan ta’minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Normativ-huquqiy qo‘llab-quvvatlash, ish beruvchilar bilan hamkorlik, innovatsion metodlar va zamonaviy infratuzilma ushbu modelning muvaffaqiyatli amalga oshirilishida asosiy omillar bo‘lib xizmat qiladi. Dual ta’limni izchil rivojlantirish O‘zbekiston ta’lim tizimini yangi bosqichga olib chiqadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR :

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktyabrdagi PF-5847-son Farmoni. “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi to‘g‘risida”.

2. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. 2020 yil 23 sentyabr, O‘RQ-637-son.

3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021 yil 29 martdagi 163-son

ESTETIK TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISH JARAYONIDA MUSIQIY MADANIYATNING PEDAGOGIK AHAMIYATI

Rasulova Saida Sabirovna, Qo'qon davlat universiteti,
Musiqa nazariyasi kafedrasi dotsenti Rasulova Ruxshona–
O'zbekiston Davlat Xoreografiya Akademiyasining
"Xoreografik jamoalar rahbari" mutaxassisligi bo'yicha
1-bosqich magistratura talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada estetik tafakkurni rivojlantirish jarayonida musiqiy madaniyatning pedagogik ahamiyati ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Musiqaning tarbiyaviy, estetik, psixologik va kommunikativ funksiyalari yoshlar shaxsini shakllantirishdagi o'rni nuqtai nazaridan yoritiladi. Shuningdek, ta'lim jarayonida musiqiy madaniyatni rivojlantirishning samarali metod va texnologiyalari, interfaol yondashuvlar hamda amaliy mexanizmlar ko'rib chiqiladi. Maqolada musiqaning estetik didni shakllantirish, ma'naviy qadriyatlarni singdirish va ijodiy tafakkurni rivojlantirishdagi pedagogik imkoniyatlari asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: Estetik tafakkur, musiqiy madaniyat, pedagogik ahamiyat, estetik tarbiya, yoshlar, ijodkorlik, ma'naviy qadriyatlar, san'at ta'limi, innovatsion metodlar, estetik did.

Jamiyat taraqqiyoti sharoitida yosh avlodni har tomonlama barkamol etib tarbiyalash ustuvor vazifalardan biridir. Barkamol shaxsni shakllantirishda estetik tafakkur muhim o'rin tutadi. Estetik tafakkur — bu insonning go'zallikni anglash, idrok etish va baholash qobiliyatidir. U shaxsning ichki dunyosi, ma'naviy qiyofasi va dunyoqarashini belgilaydi.

Estetik tafakkurni rivojlantirishda san'at, ayniqsa musiqa alohida pedagogik ahamiyatga ega. Musiqa inson ruhiyatiga bevosita ta'sir etuvchi kuchli vosita bo'lib, yoshlarning hissiy olamini boyitadi, didini shakllantiradi va ijodiy tafakkurini rivojlantiradi. Shu bois musiqiy madaniyatni ta'lim jarayoniga samarali integratsiya qilish muhim pedagogik vazifadir.

Estetik tafakkur tushunchasi va uning pedagogik mazmuni

Estetik tafakkur shaxsning go'zallikni idrok etish, his qilish va yaratish jarayonidagi fikrlash faoliyatidir. U quyidagi tarkibiy qismlardan iborat:

- Estetik idrok
- Estetik his-tuyg'u
- Estetik baholash
- Ijodiy faoliyat

Pedagogik nuqtai nazardan estetik tafakkur tarbiya jarayonida shakllanadi va rivojlanadi. O'quvchi atrof-muhitdagi go'zallikni anglashni o'rganadi, san'at asarlarini tahlil qiladi va o'z munosabatini bildiradi. Bu jarayonda musiqa muhim didaktik vosita sifatida xizmat qiladi.

Musiqiy madaniyatning pedagogik funksiyalari

Musiqiy madaniyat ta'lim jarayonida bir necha muhim pedagogik funksiyalarni bajaradi:

Tarbiyaviy funksiya

Musiqa axloqiy qadriyatlarni singdiradi, milliy an'analar va urf-odatlarni yosh avlodga yetkazadi. Milliy kuy-qo'shiqlar orqali tarixiy xotira va vatanparvarlik tuyg'usi shakllanadi.

Estetik funksiya

Musiqa estetik didni rivojlantiradi, go'zallik mezonlarini shakllantiradi. Murakkab musiqiy asarlarni tinglash va tahlil qilish tafakkur doirasini kengaytiradi.

Psixologik funksiya

Musiqa ruhiy muvozanatni ta'minlaydi, hissiy barqarorlikni mustahkamlaydi. O'quv jarayonida musiqa stressni kamaytirish va ijobiy muhit yaratishda samarali vosita hisoblanadi.

Ijodiy rivojlantiruvchi funksiya

Musiqa o‘quvchilarning tasavvurini boyitadi, ijodiy fikrlashini faollashtiradi. Qo‘shiq kuylash, cholg‘u chalish va musiqiy kompozitsiyalar yaratish shaxsning ijodkorlik salohiyatini oshiradi.

Ta’lim jarayonida musiqiy madaniyatni rivojlantirish metodlari

Zamonaviy ta’lim sharoitida musiqiy madaniyatni rivojlantirish uchun quyidagi pedagogik metodlardan foydalanish samarali hisoblanadi:

- **Interfaol metodlar** (bahs-munozara, tahlil, guruhli ish)
- **Loyiha asosida o‘qitish** (musiqiy sahna ko‘rinishlari, ijodiy loyihalar)
- **Integrativ yondashuv** (musiqani adabiyot, tarix va tasviriy san’at bilan bog‘lash)
- **Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish**

Masalan, o‘quvchilar milliy musiqa asarlarini tahlil qilish orqali ularning mazmunini anglaydi, his-tuyg‘ularini ifodalaydi va estetik baho beradi. Bu esa tafakkurni rivojlantiradi.

Zamonaviy muammolar va ularning yechimlari

Hozirgi davrda ommaviy madaniyatning kuchli ta’siri yoshlarning estetik didiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Mazmunan sayoz musiqiy mahsulotlar estetik mezonlarning pasayishiga olib keladi.

Shuningdek, quyidagi muammolar mavjud:

- Musiqa darslariga ajratilgan vaqtning kamligi
- Texnik vositalarning yetishmasligi
- Malakali pedagog kadrlar taqchilligi

Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun:

1. Musiqa ta’limini modernizatsiya qilish
2. Pedagoglarning malakasini oshirish
3. Milliy musiqa merosini keng targ‘ib qilish
4. Raqamli ta’lim platformalaridan samarali foydalanish zarur hisoblanadi.

Musiqiy madaniyatning shaxs kamolotidagi o‘rni

Musiqiy madaniyat estetik tafakkurni shakllantirish bilan birga shaxsning ma’naviy kamolotiga ham xizmat qiladi. Musiqa insonni ruhiy poklikka, go‘zallikni qadrlashga va ijodiy izlanishga undaydi. Estetik tafakkuri rivojlangan yoshlar jamiyatda faol, ma’naviy yetuk va mas’uliyatli shaxs bo‘lib shakllanadi.

Shu bois musiqiy madaniyatni rivojlantirish pedagogik jarayonning ajralmas qismi sifatida qaralishi lozim.

Estetik tafakkurni rivojlantirish jarayonida musiqiy madaniyat muhim pedagogik ahamiyat kasb etadi. Musiqa yoshlarning estetik didini shakllantiradi, ma’naviy dunyosini boyitadi va ijodiy tafakkurini rivojlantiradi. Zamonaviy ta’lim sharoitida musiqiy madaniyatni samarali tashkil etish va innovatsion metodlardan foydalanish orqali barkamol avlodni tarbiyalash mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Rasulova, Saida Sobirovna. "BUXORO SHASHMAQOMINING ILK KOMPOZITSION ILDIZLARI TARIXI." *Oriental Art And Culture* 4.4 (2023): 58-67.
2. Sabirovna, Rasulova Saida. "Basic Principles Of Vocal Pedagogy." *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal* 10.11 (2022): 812-815.
3. Sabirovna, Rasulova Saida. "PREPARATION OF MUSIC TEACHERS FOR INNOVATIVE EDUCATIONAL ACTIVITIES." *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact Factor: 8.036* 11.10 (2022): 351-353. *INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact Factor: 8.036* 12.12 (2023): 120-127.

TEXNOLOGIK JARAYONLAR VA ISHLAB CHIQARISHNI AVTOMATLASHTIRISH YO'LLARI

Isaqova Zuhra Rafikovna
Qo'qon DU, dotsent

Bilimlarni to'g'ri idrok etishlari, anglashlari, eslab qolishlari va amalda ijodiy qo'llashlari, zarur ko'nikma va malakalarni egallashlari uchun didaktika va prinsiplari va o'rganiladigan materialning xarakteriga muvofiq texnologik ta'limining eng samarali metodlaridan foydalanishi kerak. Ma'lumki ta'lim metodining turli klassifikatsiyasi mavjuddir. Mehnat ta'limi, unumli mehnat va talabalarning texnik ijodkorligi amaliyoti uchun eng ma'quli o'zaro bog'liq ikkita jarayon-pedagogning rahbarlik faoliyati va talabalarning mustaqil ijodiy faoliyati yaqqol namoyon bo'ladigan - pedagog va talabalar ishining usullari bo'yicha beriladigan metodlar klassifikatsiyasidir. Bu klassifikatsiya studentlarning mehnatga tayyorlanishi va unumli mehnatida asosiy o'rinni egallaydi.

Ijodiy faoliyat metodlarining ana shunday klassifikatsiyasi sifatida quyidagilar qabul qilinishi mumkin:

1. Muammoli ta'lim metodlari - o'quv materialini muammoli bayon etish, izlanish suhbatlari, tadqiqot metodi;
2. Og'zaki metodlar - ijodiy suhbat;
3. Ko'rsatmalilik metodlari - ratsionalizatorlik faoliyatini kuzatish, turli ijodiy ishlarni namoyish qilish;
4. Amaliy ish metodlari - talabalarning mustaqil ijodiy ishlari, texnik adabiyotlar va spravochniklar bilan ishlash;
5. Nazorat qilish metodlari - ijodiy topshiriqlarni tekshirish, texnik masalalarni hal etish va ularni nazorat qilish.

Bunda pedagogning vazifasi har bir amaliy mashg'ulotda texnik ijodkorlikning turli metodlarini uyg'unlashtirib, talabalar o'quv materialini chuqur o'zlashtirishini ta'minlashdan iboratdir.

Texnik ijodkorlikning turli metodlari va didaktik usullari o'quv materialining mazmuniga va mashg'ulotda hal qilinadigan didaktik hamda tarbiyaviy vazifalarga qarab har xil yo'sinda qo'shib va o'zaro bog'lab qo'llanadi.

O'quvchilarni ijodiy faoliyatga jalb etish bo'yicha asosiy psixologik pedagogik talablarni bajarish bilan birga bunday faoliyatning mazmuniga qo'yilgan maqsadga va o'quvchilarning yoshiga muvofiq metodlarni tanlash ham katta ahamiyatga ega.

Hozir qator samarador metodlar aniqlangan, ularga quyidagilar kiradi: buyumlarni konstruksiyalash (modellashtirish), manipulyativ konstruksiyalash, ma'lumotlari qisqartirilgan texnik xujjatlarni qo'llash, ijodiy masalalarni hal qilish, ijodiy topshiriqlarni bajarish, ilgari tayyorlangan konstruksiyalarni o'zlashtirib, ishlarni qayta bajarish hayoliy eksperiment, texnik vositalar (shu jumladan trenajerlar)dan foydalanib kam-ko'stlarini tuzatish kabilar. Ana shu metodlardan muayyan tartibda foydalanish o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini o'stirish ularda texnik sohasidagi mehnatga qiziqish uyg'otish imkonini beradi.

Ijodkorlik masalalarini tadqiq qilish metodlari. Intuitiv fikrlashga asoslangan ijodkorlik masalalarini tadqiq qilish metodi evristik metodlar guruhi deb ataladi. Ixtirochilik masalalarini yechish metodlari G.S.Altshuller, L.V.Aleksandrov va boshqalar tomonidan o'rganilgan bo'lib, ular o'z tadqiqotlarida evristik hamda tahliliy metodlar guruhini ajratib

ko‘rsatadilar. Evristik metod vositasida ijodkorlik masalalarini yechishga an’anaviy yondashish quyidagi tartibda amalga oshiriladi: muammodan kelib chiquvchi masala shartlarini aniqlash; xususiy hol uchun muammoni tahlil qilish va maqsadni shakllantirish; masalani hal qilish rejasini tuzish; rejani amalga oshirish va masalani qisman hal qilish; topilgan yechimlarni maqsadga muvofiqligini tadqiq qilish va maqbulini tanlash.

Ijodkorlik masalalarini yechishning tahliliy metodida muammo yechimini topish uchun uning matematik modelini qurish ko‘zda tutiladi. Bu metodda yechim aniqligi obyekt yoki jarayon ko‘rsatkichlarining o‘rganish uchun ishlab chiqilgan model ko‘rsatkichlariga mutanosiblik darajasi bilan belgilanadi, ijodkorlik masalalarini tadqiq qilishning keltirilgan metodlarini talabalar faoliyatiga moslash uchun ularni amalga oshirish qadamlarini birmuncha soddalashtirish hamda subyektiv ixtirolardan foydalanish uchun qo‘llashda ikkala guruhga tegishli metodlardan iborat umumiy majmua ishlab chiqish talab etiladi.

Loyihalash ishlarining xususiyatlari. Har bir mashinasozlik zavodida bosh konstruktor bo‘limi bo‘ladi. Ishlab chiqariladigan buyumlarning turiga ko‘ra asosiy va ixtisoslashtirilgan konstruktorlik buyumlardan tashkil topadi. Konstruktorlik tashkilotlari shug‘ullanadigan loyihalash obyektiga loyiha topshirishini tuzishda obyektni yasash uchun ishchi chizmalarni tayyorlashgacha bo‘lgan ishlar majmuidan iborat bo‘lib, juda murakkab va uzoq davom etadigan jarayon hisoblanadi. Konstruktorlik hujjatlarga grafika va tekst shaklidagi hujjatlar kiradi. Ular alohida holda yoki birgalikda buyumning tarkibi va tuzilishini belgilaydi. Uni ishlab chiqish yoki tayyorlash, nazorat, qabul ekspluatatsiya va remont qilish uchun zarur ma’lumotlarga ega bo‘ladi.

Texnik modellashtirish jarayonida asosan qo‘yidagi texnik xujjatlar bo‘lishi shart:

1. Texnik topshiriqlar (modellarning tuzilishi va ishlash prinsipining tavsiloti: unga qo‘yiladigan texnik talablar; umum-ta’limiy predmetlar bilan predmetlararo aloqaga ega bo‘lgan bo‘limlarni mustaxkamlash uchun savollar, tayorlangan konstruksiyani takomillashtirishga doir vazifalar)
2. Modelning, priborning umumiy ko‘rinishi va uzellari ko‘rinishining fotolari.
3. Kinematik va prinsipial sxemalar.
4. Modeldagi uzellar va detallarning shifrlari; ularning nomlari, material, chizmalarning, tipovoy texnologiyalari va tipovoy asbob-uskunalarining nomerlari ifodalanadigan spetsifikatsiya.
5. Tipovoy texnologik kartalar.
6. Tipovoy texnologik asbob-uskunalar.

O‘rganuvchilar tayorlagan har bir texnik model tekshirilishi va ishda sinab ko‘rilishi kerak. Ana shu tekshirish va sinab ko‘rish qo‘yidagi tartibda o‘tkazilishi lozim:

Modelning umumiy ko‘rinishi va uzellarning tuzilishi fotosiga muvofiq undagi barcha elementlarni tekshirish

Umuman buyumning xususan detallarning gabarit o‘lchamlarini nazorat qilish va ularni chizmalardagi o‘lchamlar bilan solishtirish.

Pardozlangan buyumning va undagi uzellarning tashqi ko‘rinishini ko‘zdan kechirish.

Buyumning geometrik formalari to‘g‘riligini baholash (buralgan, qiyshaygan va nuqsonli joylarini aniqlash).

Texnik talablar bajarilganligini (umuman buyumning uzellar va detallarning yengil xarakatlanishini, aylanishini, surilishini, detallar orasidagi ishqalanishning kamligini, tezkorlikni, boshqarish osonligi va x.z. larni tekshirish).

Model va modellashtirish. Texnik modellashtirishga kirishishdan oldin «model» va «maket» tushunchalarining aniqlab bilib olish zarur. Model haqiqatdan obyektning yoki undagi asosiy uzellarning nusxasidir. Shuningdek u xarakatlanadigan va o‘z namunasi (haqiqiy obyekt)ning funksiyalari ixcham holda bajaradigan ham bo‘lishi kerak. Maket - obyektning konsturksiyasini yaqqolroq tasavvur etish imkonini beradigan umumiy hajmi tasavvurdir.

Ishlab chiqarish sharoitlarida yangi mashinalarni yaratish jarayonini ham, o‘quv ustaxonalarida texnik modellarni yasash jarayoni ham quyidagi jihatlarini tashkil qiladi: texnik maqsadning (mashinalar) mexanizmlar konstruksiyasini, modellar yasash fikrining vujudga kelishi: o‘ylangan texnik maqsadga, texnik talablar qo‘yish: konstruksiya eskizlarini tuzish va uni muhokama qilish, texnologik jarayonni ishlab chiqarish hamda kerakli materiallar va asboblarni tanlash; mo‘ljallangan buyum detallarini tayyorlash va ularni uzellarga, uzellarni buyumlarga yig‘ish, buyumni ishlatib sinash va rostlash.

Texnik modellar klassifikatsiyasi. Texnikada ishlatiladigan modellar 3 tipga bo‘linadi.

1-tip - geometrik o‘lchamlari o‘xshash. Ko‘rgazmali qurol maqsadida ishlatiladigan obyektning tashqi qiyofasini anglatadigan. Geometrik modellar ta’limda keng qo‘llaniladi. Jumladan bunday modellar o‘quvchilarni texnika obyektlarining ishlash mezonlari va umumiy tuzilishi bilan tanishtirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Odatda, ishlab chiqarishning eng zamonaviy yo‘nalishlari bilan faqatgina kitob va jurnallarda keltirilgan chizmalar va rasmlar orqali tanishadilar, ya’ni obrazli-belgili ideal modellardan foydalanadilar. Biroq ular obyekt to‘g‘risida to‘la tushuncha hosil qilish imkonini bermaydi. Shu sababli keyingi yillarda model va maketlardan keng foydalanilmoqda.

2-tip - fizikaviy o‘xshashligi. Bu faqat tashki qiyofasini anglatmasdan balki o‘rganilayotgan obyektning harakat dinamikasi, o‘zaro bog‘liqligi qonuniyatlari, xususiyatlari va o‘xshashliklarini ko‘rsatadi. Bunday modellarni yaratishda nafaqat obyektlarning tuzilishini o‘rganish, balki ulardagi jarayonlar dinamikasini o‘rganish ham ko‘zda tutiladi. Fizik modellashtirishda model va uning prototipi bir xil turdagi fizik tabiatga ega materialdan tuzilgan deb qaraladi, ya’ni, suyuqlik harakati suyuqlik harakati bilan, elektr toki elektr toki bilan, samolyot modelining uchishi uning modeli uchishi bilan almashtiriladi. Biroq, bir fizik hodisani ikkinchi bir mos holat bilan ham almashtirishga ruxsat etiladi, misol uchun suyuqlikning oqishini elektr toki, suvning qumlardagi harakatini issiklik uzatilishi bilan va b.

3-tip – funksional o‘xshashligi – tirik mavjudotlarning harakatlarini modellashtirish tushuniladi. Bu turdagi modellarning asliga yaqin bo‘lishini ta’minlash maqsadida ko‘p holatlarda ular tirik mavjudotlar, insonlarga o‘xshash qilib yaratiladi. Ularga misol sifatida elektromexanik va elektron «toshbaqa», «chuvalchang», «ayiqcha» va boshqalarni keltirish mumkin. Bu qatorga insonga qiyosan ishlangan robotlarni ham kiritish mumkin. Bunday modellar ustida ishlash o‘quvchilar uchun juda qiziqarli bo‘lib, bunda modelni avtomatlashtirish va mexanizatsiyalashtirish uchun cheksiz istiqbollar ochiladi.

Modellar dinamik va statik bo‘lishi mumkin. Texnik modellash jarayonida konstruksiyalash elementlarini o‘rgatish tajribali qator murakkab vazifalarni quyidagi tartibda bajarish ayni maqsadga muvofiqligi ko‘rsatadi: chizmalar eskizlarini o‘qish va tayyorlanadigan detallar konstruksiyasini tushuntirish, hisoblash asosida ayrim detallarning konstruksiyalarini o‘zgartirish, ana shu o‘zgartirishlarni chizmaga kiritish va kinematik sxemasini tuzish: detallarni biriktirish va mustaxkamlash yo‘llarini belgilash; detallarni yig‘ish jarayonida ularni o‘rnatish joylarga ko‘ra konstruksiyalash; konstruksiyada yetishmaydigan detallar va uzellarni konstruksiyalash; texnik talablar, shuningdek topshiriq bo‘yicha yoki ixtiyoriy ravishda detallar tayyorlash, detallarni uzellarga, uzellarni detallarga yig‘ish va modelni ishda sinab ko‘rish aniqlangan kamchiliklarni tuzatish, modelni takroran ishda sinab ko‘rish va pardozlash.

Modellashtirish va modelli - texnik tajriba. Har xil turdagi texnik obyektlarning modeli tajriba tekshiruvchi o‘quvchilarning bilish faoliyatini rivojlantiradi.

Ma’lum bir texnik obyektni tajribadan o‘tkazishda qonunlar asosida chiqarilgan xulosa va umumlashtirish natijasida boshqa sohada ishlatiladigan mashina va qurilmalarga qo‘llay olish bo‘yicha bilimlarini shakllantirishga vositasi bo‘lib xizmat qiladi.

Qishloq xo‘jaligi yoki korxonada o‘tkazilayotgan o‘quvchilarning texnik ijodkorligi amaliy faoliyatning maxsus shakli hisoblanadi.

Xarakteri bo‘yicha – bu tajriba, yo‘nalishi bo‘yicha ishlab chiqarish faoliyati, vazifasi bo‘yicha ta’lim va tarbiya. Bunday turdagi texnik ijodkorligi faoliyatini o‘quv-ishlab chiqarish texnik tajribasi sinfiga ajratish mumkin. Bu masalaga ikki tomonlama qarash maqsadga muvofiq: Birinchi tomondan - bu metod ya’ni o‘quvchilar ishlab chiqarishda qo‘llaniladigan yangi texnik obyektni yaratish yoki tuzilishini o‘zgartirish ishlarida ishtirok etadilar. Bunday tajriba o‘quv xarakteriga ega bo‘lishiga qaramay ishlab chiqarishning asosiy vazifalari ya’ni uning tarkibiga kiradi. Asosiysi bunda o‘quvchilar bilim tajriba o‘tkazish ko‘nikmasini hosil qiladilar.

Ikkinchi tomondan bunday turdagi tajribalar o‘quvchilarning egallagan nazariy bilimlarini ishlab chiqarishga joriy qilish, ya’ni tabiiy bilish qonunlarni o‘zining harakatlari orqali bilish faoliyatini haqiqiy ishlab chiqarish sharoitida texnikaga qo‘llash yo‘llarini ochib beradi.

O‘quv-ishlab chiqarish texnik tajribalari o‘quvchilar politexnik ta’limining nazariya va amaliyot birligi natijasi hisoblanadi.

Texnik modellashtirish jarayonida konstruksiyalash elementlarini o‘rgatish tajribasini qator murakkab vazifalarni qo‘yidagi tartibda bajarish ayni maqsadga muofiqligini ko‘rsatadi:

Chizmalar eskizlarini o‘qish va tayorlanadigan detalllar konstruksiyasini tushuntirish.

Xisoblash asosida ayrim detallarning konstruksiyalarining o‘zgartirish, ana shu o‘zgarishlarni chizmaga kiritish va kinematik (prinsipial) sxema tuzish.

Detallarni biriktirish va mustaxkamlash yo‘llarini belgilash.

Detallarni yig‘ish jarayonida ularni o‘rnatish joylariga ko‘ra konstruksiyalash.

Konstruksiyada yetishmaydigan detallar va uzellarni loyixalash.

Kinematik va prinsipial sxemalar bo‘yicha detallarni konstruksiyalash.

Texnik talablar, shuningdek, topshiriq bo‘yicha yoki ixtiyoriy ravishda detallar tayorlash.

Detallarni uzellarga, uzellarni modelga yig‘ish va modelni ishda sinab ko‘rish.

Aniqlangan kamchiliklarni tuzatish, modellarni takroran ishda sinab ko‘rish va pardozlash.

Xar bir bosqichni bir muncha batafsil tushuntiramiz.

2. Agar talabalar bilish-ijrochilik faoliyati doirasida tayyor texnik-texnologik xujjatlar bo‘yicha model yasasalar, ular birinchi galda modelning konstruksiyasini, detallar va uzellarning eskiz hamda chizmalarini, ularga ishlatilgan materiallarni o‘rganadilar, har bir detalni, uzelni va umuman modelni sinchiklab konstruktiv analiz qilib, mana shu modelga xos konstruktiv va texnnologik nuqsonlarini aniqlaydilar.

Talabalar olingan ma’lumotlar asosida detalga, uzelga tegishli konstruktiv o‘zgartishlar kiritadilar, ularning pishiqligi va ishonchliligi uchun kerakli xisoblashlarni amalga oshiradilar, chizmalardagi o‘lchamlar va geometrik shakllarni to‘g‘irlaydilar, modelning o‘zgargan konstruksiyasining kinematik (prinsipial) sxemasini tuzadilar. Detallar, uzellar va mexanizmlarning konstruksiyalarini tanlashda standartlash va unifikatsiyalash talablariga asoslanish lozim, ya’ni yangi nomukammal detallarni o‘ylab topmaslik, balki ko‘p marta amalda sinalgan, tayorlash va yig‘ish qo‘lay standart detallardan unifikatsiyalangan uzellar va mexanizmlardan foydalanish kerak.

Modelda detallarni o‘zaro biriktirishning, uzellarni mustaxkamlashning eng ratsional usularini aniqlash amalga oshiriladi.

Model konstruksiyasini, uning ishlov berish (tayorlash va yig‘ish) uchun qo‘layligini tanqidiy analiz qilish ba’zan talalabalardan ilgarigi yechimlarni qayta ko‘rib chiqishni, yangi detallarni loyixalashni, so‘ng ularni takomillashgan konstruksiyaning xisobga olib joylariga moslashtirishni, yig‘ish operatsiyalarning xarakterini o‘zgartirishni va bunda zarur texnologik jixozlashni nazarda tutishni taqazo etadi.

Model konstruksiyasida qo‘yilgan talablar o‘zgarsa yoki ortsa, unga boshqacha vazifa yuklans, bu konstruksiyani modelning kinematik sxemasida ko‘rinadigan tubdan takomillashtirish,

yangi uzellar va mexanizmlarni konstruksiyalash yoki tanlash, ulardagi ayrim detallarni almashtirish zaruriyati tug'iladi. Bu ish talabalardan texnik konstruksiyalash va modellashtirish jarayonida jiddiy ijodiy kuch-g'ayrat sarfdashni talab qiladi.

Studentlar modellashtirishni o'rganishning birinchi bosqichida asosan vazifalarni bajarish uchun kerakli barcha muxim malumotlarni oladilar. Lekin bundan ana shu bosqichda studentlar o'z ijodkorligini ko'rsatishlari uchun sharoit yo'q, degan ma'no kelib chiqmaydi. Chunki xato, obyektning chizmasi, texnik shartlari va texnologik kartalar mavjud bo'lsa-da, studentlar muayan darajada mustaqillik ko'rsatishlariga to'g'ri keladi. Ular avvalo texnik xujjatlarni yaxshi tushunishlari: chizmalarni o'qiy olishlari, buyumni tayorlash va yig'ish texnologiyasini o'rganib chiqishlari kerak. Xususan chizmaga muvofiq materialni to'g'ri tanlash, kerakli asboblarni, detallarning birikish usullarini aniqlash masalalarini mustaqil xal qilish lozim bo'ladi. Bu bosqichda studentlar muayan bilimlarni, ko'nikma va amaliy malakalarni o'zlashtiradilar, ammo konstruksiya yechimlarini topish uchun asosiy izlanish amalga oshmaydi.

Modellashtirishning o'rgatishning ikkinchi bosqichi studentlar topshiriqni bajarish uchun kerakli barcha ma'lumotlarni olmasligi bilan xarakterlanadi. Ular ma'lumotlarni bir qismini spravochnik adabiyotidan foydalanib va buyum konstruksiyasini ishlashga ijodiy yondashib mustaqil holda topishlari kerak. qisqartirilgan texnologiya xujjatlarida ham chizmalarni o'qish va ishlashga doir, ham konstruksiyalash va texnologik jarayonni tuzishga doir topshiriqlar nazarda tutilishi tavsiya etiladi. Shu tariqa studentlar yetishmaydigan detallarni topish uchun chizmachilikka shuningdek, konstruksiyalash va texnologiyaga doir muayan bilimlarni ijodiy qo'llashlari kerak.
Qisqartirilgan texnik xujjatlarni bajarishda studentlar tobora murakkabroq vazifalarni xal qilishlari kerakligi xisobga olinadi.

Modellashtirishni o'rgatishning uchinchi bosqichi-studentlarning model uchun texnik topshiriqni bajarish bo'yicha mustaqil holda ishlashidir. Bunda studentlar uchun texnik adabiyotlar bilan ishlashga, konstruktorlik, texnologik va tashkiliy masalalarni hal qilishga, eskizlar, chizmalar, sxemalarni turli xisoblashlarni bajarishga, detallarni tayorlash va ulardan modelni yig'ishga, uni ishda sinab ko'rishga hamda tegishli tuzatishlar qilishga to'g'ri keladi.

Texnik modellar uchun ishlab chiqariladigan texnologik xujjatlarni ikki variantda bajarish mumkin:

1. Umumiy ko'rinishning rasmi, tavsiloti, yig'ish va detallashtirish chizmalari shaklida;
2. Umumiy ko'rinishning fotosi, tavsiloti, uzellarning tuzilishi va detallashtirilgan chizmalarning, kinematik sxemalarning fotolari hamda modelga qo'yiladigan talablar shaklida.

Texnik loyihalash va modellashtirishning tashkiliy shakllari

Ta'lim jarayonining eng muhim komponentlari - uning tashkiliy shakllari.
Oliy maktabni qayta qurish sharoitida konstruksiyalash - texnologik masalalarni hal qilish uchun ta'limning quyidagi shakllari eng samaralidir: texnik konstruksiyalash va modellashtirish bo'yicha amaliy mashg'ulotlar; brigada, individual, zveno shakllari va ularning turli birlashmalari: har xil yoshdagi talabalardan iborat brigada va hokazolar.

Texnik konstruksiyalash va modellashtirish bo'yicha amaliy mashg'ulotlar deganda o'quv - mehnat faoliyatining izchil tashkil etilishi tushuniladi. Bu faoliyat ham kollektiv, ham individual ish turlarini o'z ichiga oladi va bu ishlar pedagog tomonidan tashkil qilinib, bunda talabalarning o'quv materiallarini aktiv, ongli va mustahkam o'zlashtirishi ko'zda tutiladi.

Texnik konstruksiyalash va modellashtirishda bir xil tipdagi qurilmalar, modellar va maketlarni tayyorlash uchun ta'limning frontal shaklidan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Bunda pedagog talabalar uchun tegishli murakkablikdagi obyektlarni tanlaydi. U konstruksiyalash bo'yicha ta'limning frontal shaklidan foydalanishda butun gruppani modellashtirishning faqat bitta obyekt bilan shug'ullanishga tayyorlaydi va bu tadbir uni tayyorlashga sarflanadigan vaqtni, texnik -

texnologik hujjatlar hajmini, bir xil tipdagi asbob va moslamalarni, o‘xshash mehnat usullarini ko‘rsatish va hokazolarni ancha kamaytiradi.

Talabalar bajarayotgan konstruktorlik - texnologik ishlar o‘zining murakkabligi va sermehnatligi bilan kollektiv bo‘lib, ishlashni taqozo qilsa ham hamda bir-biriga yaqin va xarakteri jihatdan har xil bo‘lsa, mashg‘ulotni tashkil etishning zveno shaklidan foydalaniladi. Ko‘pincha bunday hollarda murakkabroq bitta obyekt bilan 2-3 nafar va bundan ko‘proq talaba shug‘ullanadi.

Tayyorlanadigan obyektlar o‘z mazmuniga ko‘ra bir xil va xarakteriga ko‘ra har xil bo‘lsa, texnik modellashtirish konstruksiyalash bo‘yicha amaliy mashg‘ulotni tashkil etishning individual shaklidan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Bunday hollarda deyarli har bir talaba individual topshiriqni bajarishi pedagog uchun muayyan qiyinchilik tug‘diradi. Chunki bunday mashg‘ulotlarda ko‘pincha ayrim talabalarga yozma instruksiyalar tayyorlashga va ular ana shu instruksiyalar bo‘yicha yangi o‘quv materialini o‘rganishlariga to‘g‘ri keladi.

Mashg‘ulotni tashkil etishning aralash shaklidan modellashtirishning har xil obyektlarini bajarishda foydalaniladi. Shularga ko‘ra maktab o‘quv ustaxonalaridagi texnik konstruksiyalash va modellashtirish mashg‘ulotlarining tashkiliy shakllarini dasturdagi o‘rganilayotgan mavzuning mazmuniga, obyektlarning xarakteriga, ta’limiy - pedagogik va ishlab chiqarish talablariga qarab tanlanadi.

Texnik loyihalash va modellashtirishning metodlari

Bilimlarni to‘g‘ri idrok etishlari, anglashlari, eslab qolishlari va amalda ijodiy qo‘llashlari, zarur ko‘nikma va malakalarni egallashlari uchun didaktika prinsiplari va o‘rganiladigan materialning xarakteriga muvofiq mehnat ta’limining eng samarali metodlaridan foydalanishi kerak. Ma’lumki ta’lim metodining turli klassifikatsiyasi mavjuddir. Mehnat ta’limi, unumli mehnat va talabalarning texnik ijodkorligi amaliyoti uchun eng ma’quli o‘zaro bog‘liq ikkita jarayon - pedagogning rahbarlik faoliyati va talabalarning mustaqil ijodiy faoliyati yaqqol namoyon bo‘ladigan - pedagog va talabalar ishining usullari bo‘yicha beriladigan metodlar klassifikatsiyasidir. Bu klassifikatsiya talabalarning mehnatga tayyorlanishi va unumli mehnatda asosiy o‘rinni egallaydi.

Ijodiy faoliyat metodlarining ana shunday klassifikatsiyasi sifatida quyidagilar qabul qilinishi mumkin:

Muammoli ta’lim metodlari - o‘quv materialini muammoli bayon etish, izlanish suhbatlari, tadqiqot metodi;

Og‘zaki metodlar - ijodiy suhbat;

Ko‘rsatmalilik metodlari - ratsionalizatorlik faoliyatini kuzatish, turli ijodiy ishlarni namoyish qilish;

Amaliy ish metodlari - talabalarning mustaqil ijodiy ishlari, texnik adabiyotlar va spravochniklar bilan ishlash;

Nazorat qilish metodlari - ijodiy topshiriqlarni tekshirish, texnik masalalarni hal etish va ularni nazorat qilish.

Bunda pedagogning vazifasi har bir amaliy mashg‘ulotda texnik ijodkorlikning turli metodlarini uyg‘unlashtirib, talabalar o‘quv materialini chuqur o‘zlashtirishini ta’minlashdan iboratdir.

Texnik ijodkorlikning turli metodlari va didaktik usullari o‘quv materialining mazmuniga va mashg‘ulotda hal qilinadigan didaktik hamda tarbiyaviy vazifalarga qarab har xil yo‘sinda qo‘shib va o‘zaro bog‘lab qo‘llaniladi.

O‘quvchilarni ijodiy faoliyati jalb etish bo‘yicha asosiy psixologik-pedagogik talablarni bajarish bilan birga bunday faoliyatning mazmuniga qo‘yilgan maqsadga va o‘quvchilarning yoshiga muvofiq metodlarni tanlash ham katta ahamiyatga ega.

Hozir qator samarador metodlar aniqlangan, ularga quyidagilar kiradi: buyumlarni konstruksiyalash (modellashtirish), manipulyativ konstrukstiyalash, ma’lumotlari qisqartirilgan texnik hujjatlarni qo‘llash, ijodiy masalalarni hal qilish, ijodiy topshiriqlarni bajarish, ilgari

tayyorlangan konstruksiyalarni o‘zlashtirib, ishlarni qayta bajarish, xayoliy eksperiment, texnik vositalardan (shu jumladan trenajyorlar) foydalanib kamchiliklarni tuzatish kabilar. Ana shu metodlardan muayyan tartibda foydalanish o‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini o‘stirish ularda texnik sohasidagi mehnatga qiziqish uyg‘otish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI

1. З. Исакова ОБРАЗОВАНИЯ Актуальные научные исследования в современном …, 2018
2. I.Z.Rafikovna RAW MATERIALS OF SEWING MATERIALS: FIBER TYPES. Open Access Repository, 2022
3. I.Z.Rafikovna CONDUCTING TRAININGS BASED ON THE USE OF THE “MENTAL ATTACK" METHOD. Neo Science Peer Reviewed Journal, 2022
4. Isakova Zukhrakhan Rafikovna INNOVATION ACTIVITY OF TEACHING STAFF IN EDUCATION. Ethiopian International Journal of Multidisciplinary Research-2024

BO‘LAJAK CHET TIL O‘QITUVCHILARIDA METAKOGNITIV STRATEGIYALARNI RIVOJLANTIRISH ASOSIDA PEDAGOGIK MUSTAQILLIKNI SHAKLLANTIRISH

Samarqand davlat chet tillar instituti
Ingliz filologiyasi kafedrasi v.b. dotsenti
Tursunova Muhabbat Ikromovna

Annotatsiya. Mazkur maqolada bo‘lajak chet til o‘qituvchilarida pedagogik mustaqillikni shakllantirishda metakognitiv strategiyalarning o‘rni tahlil qilinadi. Tadqiqotda o‘qituvchi tayyorlash jarayonida refleksiya, o‘zini nazorat qilish va o‘quv jarayonini ongli boshqarish ko‘nikmalarini rivojlantirish zarurligi asoslab beriladi. Metakognitiv yondashuv asosida ishlab chiqilgan metodik model talabalarning pedagogik qaror qabul qilish qobiliyatini oshirishi aniqlangan. Tadqiqot natijalari bo‘lajak o‘qituvchilarda o‘z faoliyatini rejalashtirish va baholash ko‘nikmalarining shakllanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatishini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: metakognitiv strategiya, pedagogik mustaqillik, refleksiya, o‘zini nazorat qilish, chet til o‘qitish, professional kompetensiya.

So‘nggi yillarda pedagogika fanida o‘qituvchi tayyorlash muammosiga yangicha qarash shakllanmoqda. Endilikda pedagogik tayyorgarlik bilimlarni o‘zlashtirish darajasi bilan emas, balki mutaxassisning mustaqil faoliyat yuritish qobiliyati bilan baholanmoqda. Ayniqsa, chet til o‘qituvchisi faoliyati doimiy o‘zgaruvchan kommunikativ muhitda kechishi sababli u yuqori darajadagi moslashuvchanlik va tezkor qaror qabul qilishni talab etadi.

Amaliyotda kuzatilishicha, ko‘plab yosh o‘qituvchilar nazariy bilimga ega bo‘lsa-da, real dars jarayonida qiynaladi. Buning asosiy sababi bilim yetishmasligi emas, balki o‘z faoliyatini boshqarish mexanizmining shakllanmaganligidir. Boshqacha aytganda, ular “*nimani o‘qitish*”ni biladi, lekin “*qanday o‘qitayotganini*” tahlil qila olmaydi.

Psixologiyada bu jarayon metakognitsiyaya’ni shaxsning o‘z fikrlashini kuzatish va boshqarish qobiliyati bilan izohlanadi. Flavell metakognitsiyani “insonning o‘z bilish jarayonlari haqidagi bilimlari va ularni boshqarish qobiliyati” deb ta’riflaydi. O‘qituvchi faoliyatiga nisbatan bu pedagogik o‘zini nazorat qilish demakdir.

Pedagogik jarayonni texnologiya yoki metodlar majmui sifatida talqin qilish uzoq vaqt davomida ustuvor bo‘lib kelgan. Biroq real dars jarayoni kuzatilganda bir xil metod va bir xil dars ishlanmasi ikki o‘qituvchida mutlaqo turlicha natija berishi aniqlanadi. Bu holat pedagogik samaradorlikning asosiy manbai metod emas, balki inson omili ekanligini ko‘rsatadi.

O‘qituvchi darsga faqat bilim bilan emas, balki shaxsiy tajribasi, kayfiyati, o‘ziga ishonchi, qo‘rquvi va kutilmalari bilan kiradi. Ayniqsa chet til darsida bu yaqqol seziladi: o‘qituvchi o‘zini erkin tutsa talabalar ham gapiradi, o‘qituvchi tortinchoq bo‘lsa guruh passivlashadi. Demak, kommunikativ muhit metod orqali emas, shaxs orqali shakllanadi.

L.S. Vygotskiy ta’limni ijtimoiy muloqot jarayoni sifatida izohlar ekan, bilim avvalo insonlar o‘rtasidagi munosabatda paydo bo‘lishini ta’kidlaydi. Bu fikrni chet til o‘qitishga tatbiq etsak, til o‘rganish grammatik strukturalardan oldin psixologik xavfsizlikdan boshlanadi. Agar talaba xato qilishdan qo‘rqsa, hech qanday kommunikativ metod ishlamaydi.

Shu sababli pedagogik strategiya, avvalo, o‘qituvchining o‘z ichki holatini boshqarish qobiliyatiga bog‘liq. Metakognitiv boshqaruv aynan shu yerda namoyon bo‘ladi o‘qituvchi faqat talabani emas, o‘zini ham kuzatadi:

hozir men sabrli emasmanmi?

talabalar jim bo‘lgani uchun asabiylashdimmi?

vaziyatni murakkablashtiryapmanmi?

Bu savollar professional refleksiyaning boshlanishidir. Tajribali o‘qituvchi darsni emas, o‘z reaksiyasini boshqaradi. Shunda vaziyat ham o‘zgaradi.

A.N. Leontyev faoliyat nazariyasiga ko‘ra, inson faoliyati tashqi harakatlardan emas, ichki motivlardan boshlanadi. Pedagogik faoliyatda ham shunday: o‘qituvchi o‘zini nazorat qilmasa, metodlar mexanik tus oladi. Demak, pedagogik samaradorlik psixologik ongli boshqaruv natijasidir.

Ko‘pchilik darsni reja asosida o‘tadi deb hisoblaydi, ammo real darsda o‘qituvchi har daqiqada qaror qabul qiladi. Savolni soddalashtirish, mavzuni o‘zgartirish, hazil qilish yoki sukut saqlash bularning barchasi strategik tanlovdir. Bu jarayon ko‘pincha avtomatik kechadi, lekin professional o‘sish aynan uni anglashdan boshlanadi.

Metakognitiv tayyorlanmagan talaba dars muvaffaqiyatsiz o‘tsa, sababni talabadan izlaydi: “*ular tayyor emas edi*”. Metakognitiv o‘qituvchi esa savol beradi: “*men vaziyatni to‘g‘ri baholadimmi*?”

D. Schön refleksiv amaliyot nazariyasida mutaxassis ikki turdagi tafakkurdan foydalanishini ko‘rsatadi:

harakat ichidagi refleksiya (reflection-in-action)

harakatdan keyingi refleksiya (reflection-on-action)

Chet tili darsida aynan birinchi tur muhim: o‘qituvchi gap jarayonida qarorini o‘zgartira olishi kerak. Masalan, rejalashtirilgan dialog ishlamasa, darhol o‘yin elementiga o‘tish bu tajriba emas, balki ongli monitoring natijasidir.

Pedagogik qaror qabul qilish ko‘pincha emotsional jarayon bilan bog‘liq. Yosh o‘qituvchi sukutni muvaffaqiyatsizlik deb qabul qiladi, tajribali o‘qituvchi esa uni fikrlash pauzasi sifatida ko‘radi. Demak, vaziyatni talqin qilish strategiyani belgilaydi. Bo‘lajak o‘qituvchini o‘zgartirish uchun unga yangi metod berish yetarli emas, balki o‘zini ko‘rish imkonini berish kerak. Tadqiqotda shunday muhit yaratildi: talaba o‘z pedagogik faoliyatining kuzatuvchisiga aylandi.

Talaba o‘z darsini ko‘rganda kutilmagan holat yuz beradi: u o‘zi sezmagan reaktsiyalarni ko‘radi tez gapirish, savolni kutmasdan javob berish, talabani bo‘lish. Bu tashqi nazorat emas, ichki uyg‘onishdir.

Refleksiv suhbat jarayonida oddiy tahlil o‘rniga savollar beriladi:

sen qachon talabani eshitmading?

qachon vaziyatni shoshirding?

Talaba xatoni emas, sababni anglay boshlaydi.

Alternativ stsenariylar

Bir vaziyatga uch xil yechim ishlab chiqish talab qilinadi. Bu o‘qituvchini “*to‘g‘ri javob*” fikridan chiqaradi va pedagogik tafakkurni ochadi. Natijada talaba darsni boshqarish mumkinligini

his qiladi. Bu professional ishonchning boshlanishidir. Tajriba davomida asosiy o'zgarish metodda emas, talabaning o'ziga munosabatida kuzatildi. Avval ular darsni baholashdan qo'rqardi, keyin esa tahlil qilishni boshladi.

Quyidagi psixologik o'zgarishlar aniqlandi.

Xato qo'rquvi kamaydi

Improvizatsiya oshdi

Talabalar bilan muloqot tabiiylashdi

Eng muhim natija talabalar darsni nazorat qilinadigan jarayon sifatida qabul qila boshladi. Ular metodni emas, vaziyatni boshqara oldi. Bu esa pedagogik mustaqillikning haqiqiy shakllanishidir.

Mazkur tadqiqotda bo'lajak chet til o'qituvchilarida pedagogik mustaqillikni shakllantirish jarayoni inson omili nuqtai nazaridan tahlil qilindi. O'rganishlar shuni ko'rsatdiki, pedagogik faoliyat samaradorligi metod yoki texnologiyalar majmuasi bilan emas, avvalo o'qituvchining o'z faoliyatini anglay olish darajasi bilan belgilanadi. Ya'ni o'qituvchi darsni emas, o'zining pedagogik reaksiyalarini boshqara boshlagan paytdan boshlab haqiqiy professional rivojlanish yuz beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Vygotsky L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge: Harvard University Press. 1978.
2. Leontyev A. N. Activity, Consciousness, Personality. Moscow: Progress Publishers. 1975.
3. Schön D. A. The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action. New York: Basic Books. 1983
4.

НАЧАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: ФОРМИРОВАНИЕ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННЫХ КАЧЕСТВ УЧАЩИХСЯ ЧЕРЕЗ НАУЧНОЕ НАСЛЕДИЕ УЧЕНЫХ

ИСЧАНОВА МУНИРА МАХСУДЖОНОВНА
Магистрантки кафедры начального образования
направления «Теория и методика обучения и воспитания»
Ургенчский педагогический государственный институт

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы формирования духовно-нравственных качеств учащихся начального образования на основе научного наследия выдающихся ученых. Особое внимание уделяется значению идей, педагогических взглядов и научных трудов ученых в процессе воспитания личности младшего школьника. В статье раскрываются педагогические возможности использования научного наследия ученых в образовательном процессе начальной школы, а также анализируются формы и методы их внедрения в учебно-воспитательную деятельность. На основе теоретического анализа и обобщения педагогического опыта обосновывается эффективность формирования духовно-нравственных ценностей у учащихся через обращение к научному наследию ученых.

Ключевые слова: духовно-нравственное воспитание, начальное образование, научное наследие, ученые, педагогический процесс, личность учащегося.

В современном образовательном процессе особое внимание уделяется формированию духовно-нравственных качеств учащихся как важнейшему компоненту всестороннего развития личности. Особенно актуально это в начальном образовании, где закладываются основы моральных ценностей, этических норм и социального поведения.

Научное наследие выдающихся ученых представляет собой важный ресурс для воспитания младших школьников. По мнению К. Д. Ушинского, «воспитание – это искусство пробуждать лучшие качества в ребенке» (Ушинский, 1868), а педагогические идеи и моральные принципы ученых способствуют развитию мировоззрения, критического мышления и ценностных ориентиров у детей.

Интеграция научного наследия ученых в образовательный процесс позволяет воспитывать уважение к знаниям, науке и интеллектуальному труду. Таким образом, исследование педагогических возможностей использования научного наследия ученых в формировании духовно-нравственных качеств учащихся начальной школы имеет высокую теоретическую и практическую значимость.

Актуальность исследования. В современном обществе наблюдается повышение требований к духовно-нравственным качествам личности. Начальное образование является ключевым этапом, на котором формируются базовые ценности и этические нормы. Несмотря на наличие современных образовательных технологий, актуальным остается вопрос поиска эффективных педагогических средств, способствующих воспитанию духовно-нравственных качеств у младших школьников.

Научное наследие выдающихся ученых представляет собой проверенный временем ресурс, который позволяет использовать педагогические идеи, методы и принципы, проверенные практикой. Использование научного наследия ученых повышает эффективность воспитательной работы и способствует гармоничному развитию личности учащихся.

Цель и задачи исследования. Цель исследования – теоретически обосновать и раскрыть педагогические возможности использования научного наследия ученых в процессе формирования духовно-нравственных качеств учащихся начального образования.

Задачи исследования: раскрыть сущность понятия духовно-нравственного воспитания в системе начального образования;

проанализировать научное наследие ученых как педагогический ресурс формирования личности младшего школьника;

определить основные формы и методы использования научного наследия ученых в учебно-воспитательном процессе;

обосновать педагогическую эффективность применения научного наследия ученых в формировании духовно-нравственных качеств учащихся.

Методы исследования. В исследовании использованы следующие методы:

теоретический анализ – изучение педагогической литературы, научного наследия ученых и современных исследований в области духовно-нравственного воспитания;

систематизация и обобщение – классификация подходов и методов формирования духовно-нравственных качеств;

сравнительно-аналитический метод – сопоставление различных педагогических практик и подходов;

педагогический эксперимент (возможный в практической части) – проверка эффективности применения научного наследия ученых в учебном процессе.

Основная часть

1. Сущность духовно-нравственного воспитания

Духовно-нравственное воспитание представляет собой целенаправленный процесс формирования у учащихся ценностных ориентиров, моральных норм и социально приемлемого поведения. В начальной школе именно в этот период формируются базовые качества личности, которые будут определять поведение и отношение к окружающему миру в дальнейшем.

2. Научное наследие ученых как педагогический ресурс

Научное наследие ученых включает педагогические труды, идеи, методические рекомендации и философские взгляды, направленные на воспитание личности. Применение этих ресурсов в практике начальной школы позволяет использовать проверенные подходы, обеспечивая системность и последовательность воспитательной работы.

3. Формы и методы использования

Наиболее эффективными формами являются:

интеграция идей ученых в уроки различных предметов;

внеклассная и проектная деятельность;

беседы, дискуссии и творческие задания, стимулирующие нравственное мышление;

использование примеров из жизни ученых для формирования положительных ценностных ориентаций.

4. Педагогическая эффективность

Систематическое использование научного наследия ученых способствует формированию у учащихся таких качеств, как честность, ответственность, трудолюбие, уважение к знаниям и научным достижениям. Это обеспечивает развитие всесторонне развитой, социально ответственной и нравственно зрелой личности.

Таким образом, научное наследие выдающихся ученых является важным ресурсом для формирования духовно-нравственных качеств младших школьников. Использование идей, методов и принципов ученых в образовательном процессе способствует развитию личности, укреплению моральных ценностей и воспитанию социально активных и ответственных граждан. Практическая реализация этих подходов повышает эффективность образовательного процесса и обеспечивает устойчивость духовно-нравственного воспитания в начальной школе.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Ушинский К. Д. Родное слово. – Москва, 1868.

2. Выготский Л. С. Психология развития ребенка. – Москва, 1978.

3. Иванова Н. В. Духовно-нравственное воспитание младших школьников. – Санкт-Петербург, 2015.

THE ROLE AND RESPONSIBILITY OF TEACHERS IN THE ERA OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Abdulg'aniyeva Saodat Azizbek qizi
Andijon davlat chet tillari instituti
Ilmiy rahbar: Mahkamova Durdona,

Annotatsiya: Ushbu maqolada sun'iy intellekt davrida o'qituvchining zamonaviy ta'lim tizimidagi o'rni, vazifalari va mas'uliyati tahlil qilinadi. Raqamli texnologiyalar ta'lim jarayonini yengillashtirayotgan bir paytda, o'qituvchining nafaqat bilim beruvchi, balki yo'l ko'rsatuvchi, motivator va tarbiyachi sifatidagi ahamiyati ochib beriladi. Shuningdek, pedagogning yangi kompetensiyalari va texnologik muhitdagi roli yoritiladi.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, raqamli ta'lim, o'qituvchi roli, pedagogik kompetensiya, innovatsiya, ta'lim transformatsiyasi.

The rapid development of digital technologies and artificial intelligence has significantly transformed many aspects of modern society, including education. AI-powered platforms, adaptive learning systems, and automated assessment tools are becoming integral parts of the educational

process. These technologies provide faster access to information, personalized learning experiences, and efficient performance analysis. However, despite these advancements, the role of the teacher remains central and essential in shaping the quality and direction of education.

Artificial intelligence has introduced innovative methods of teaching and learning. Smart systems can analyze students' performance, identify weaknesses, and offer customized learning materials. Online platforms allow students to study independently and at their own pace. Automation reduces the workload of teachers by handling routine tasks such as grading and data analysis.

AI-based tools support differentiated instruction by adapting content to individual learning styles and speeds. For example, students who struggle with specific concepts can receive additional exercises, while advanced learners can access more complex materials. This flexibility enhances inclusivity and allows education to become more student-centered.

However, the increasing reliance on technology also brings challenges. Overdependence on AI may reduce students' interpersonal communication skills and critical engagement with real-life problems. Moreover, digital inequality remains a serious issue, as not all students have equal access to technological resources. Therefore, the teacher's role in maintaining balance between technology use and human interaction becomes crucial.

In the era of artificial intelligence, the teacher's role is shifting from being the sole source of knowledge to becoming a facilitator, mentor, and guide. Instead of merely delivering information, teachers now help students develop critical thinking, creativity, collaboration skills, and ethical awareness. These competencies cannot be effectively formed through technology alone.

Teachers are expected to design meaningful learning experiences that integrate AI tools without allowing them to dominate the educational process. The modern educator must understand how algorithms function, how data is collected, and how digital tools influence learning behavior. This requires continuous professional development and lifelong learning.

Furthermore, teachers now act as mediators between students and technology. They help learners interpret information, verify sources, and avoid misinformation. In a digital environment flooded with data, the ability to guide students toward reliable knowledge is one of the most important responsibilities of educators.

The digital transformation of education demands new competencies from teachers. Digital literacy is no longer optional; it is a fundamental professional requirement. Teachers must be able to operate online platforms, use AI-based assessment systems, and create interactive digital content.

At the same time, strong pedagogical foundations remain essential. Technology should not replace effective teaching strategies but rather enhance them. Educators must understand how to maintain student engagement in both physical and virtual classrooms. They should also be capable of fostering independent learning while ensuring academic integrity.

Professional development programs play a vital role in preparing teachers for this new reality. Training in digital ethics, cybersecurity awareness, and data privacy protection has become increasingly important. Teachers must protect students' personal information and promote responsible digital behavior.

Artificial intelligence operates based on algorithms and data patterns, but education involves emotions, values, and human relationships. Teachers carry the responsibility of promoting ethical thinking, empathy, and social awareness. While AI can provide answers, it cannot teach compassion or moral responsibility.

There are also ethical concerns regarding AI systems in education, such as data privacy, algorithmic bias, and transparency. Teachers must remain critical users of technology, questioning how AI systems make decisions and whether they treat all students fairly. Human oversight is necessary to prevent discrimination or unintended negative consequences.

In addition, teachers help students understand the ethical implications of using artificial intelligence in everyday life. They encourage discussions about automation, employment changes, and the future of society. By doing so, educators prepare learners not only academically but also socially and morally.

Education is not limited to knowledge transfer; it is a deeply social process. Teachers observe students' emotional states, identify motivation levels, and provide psychological support when necessary. Artificial intelligence cannot fully interpret subtle emotional cues or build authentic human trust.

In classrooms influenced by digital tools, maintaining a sense of community becomes increasingly important. Teachers create environments where students feel safe to express ideas, make mistakes, and grow. Encouragement, feedback, and personal interaction strengthen students' confidence and resilience.

Moreover, collaborative activities guided by teachers promote teamwork and communication skills. While AI may facilitate online collaboration, it is the teacher who nurtures respectful dialogue and constructive interaction.

The fast pace of technological change requires adaptability from educators. Teachers must embrace lifelong learning to remain effective in their profession. The willingness to explore new tools, experiment with innovative methods, and reflect on teaching practices ensures sustainable professional growth.

Adaptability also involves flexibility in teaching approaches. Hybrid learning models, combining online and face-to-face instruction, have become increasingly common. Teachers must design lessons that function effectively across different learning environments.

As artificial intelligence continues to evolve, the educational landscape will experience further transformation. However, the essence of teaching will remain rooted in human connection, mentorship, and inspiration. Technology may redefine methods, but it cannot replace the human capacity for understanding, empathy, and moral leadership.

In the future, successful education systems will depend on the harmonious cooperation between artificial intelligence and human educators. Teachers will continue to serve as architects of knowledge, facilitators of critical inquiry, and guardians of ethical values in an increasingly digital world.

The emergence of artificial intelligence does not diminish the importance of teachers; rather, it redefines and strengthens their role. While AI enhances efficiency and personalization in education, the human element remains fundamental. Teachers are not only transmitters of knowledge but also mentors, motivators, and moral leaders. In the digital age, the successful education system is not one that replaces teachers with technology, but one that harmoniously integrates artificial intelligence with human wisdom and guidance.

FILOLOGIYA YO'NALISHI TALABALARINING KASBIY KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA DUAL TA'LIMNING O'RNI

Andijon davlat chet tillari instituti
Umumiy va qiyosiy tilshunoslik kafedrasi o'qituvchisi
Yuldasheva Sadoqatxon Bahodir qizi

Annotatsiya: mazkur maqolada filologiya yo'nalishi talabalarini tayyorlashda oliy ta'lim muassasasidagi akademik nazariya hamda dual ta'lim tizimidagi amaliyotning uzviy bog'liqligi tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida muallifning shaxsiy pedagogik faoliyati hamda Andijon

viloyatining Paxtaobod, Andijon va Jalaquduq tumanlari maktablarida nemis va fransuz tili yo‘nalishida tahsil olayotgan 2-kurs talabalari bilan o‘tkazilgan suhbatlar natijalari keltirilgan.

Kalit so‘zlar: dual ta’lim, akademik poydevor, filologiya, o‘zbek tilining sohada qo‘llanilishi, pedagogik amaliyot, metodik mahorat, bilingual kompetensiya, psixologik adaptatsiya.

Bugungi kunda tilshunoslik va pedagogika sohasida kadrlar tayyorlashning sifatini oshirish eng dolzarb vazifalardan biridir. An’anaviy ta’limda talabalar ko‘p hollarda nazariy qoidalarni yaxshi o'zlashtirsalar-da, amaliy ish jarayonida kutilmagan qiyinchiliklarga duch kelishmoqda. Dual ta’lim tizimi aynan shu muammoni hal qilishga qaratilgan bo‘lib, u ta’lim oluvchining bilim olish va kasbiy ko‘nikmalarni shakllantirish jarayonlarini birlashtiradi. An’anaviy ta’limda tilshunos talaba, masalan, ingliz tili yoki o‘zbek tili grammatikasini mukammal bilishi, barcha qoidalarni yoddan aytib berishi mumkin. Ammo u dars berish yoki tarjima qilish jarayoniga kirganda, "jonli" muhitda nazariy bilimlarni amaliyotga tatbiq etishda qiyinchiliklarga yoki metodik ikkilanishlarga duch keladi.

Talaba institutda "interfaol metodlar" haqida 4 yil o‘qiydi, lekin maktabga amaliyotga borganda 40 ta o‘quvchining diqqatini qanday jalb qilishni, dars vaqtini qanday taqsimlashni bilmaydi. Dual ta'limda esa u haftaning 2 kunini maktabda o'tkazgani uchun, bu ko'nikma unda tabiiy ravishda shakllanadi. Chet tillari institutida dual ta’limni joriy etishda maktablar nafaqat ish joyi, balki ikkinchi auditoriya vazifasini o‘taydi. Misol keltirsam, talaba institutda o'tilgan "Leksikologiya" fanidan nazariy bilimlarni o‘zlashtirgan talaba, ertasi kuni amaliyot o‘tishjoyida yangi so‘zlarni o‘rgatishning interaktiv usullarini bevosita qo‘llab ko‘radi. U nazariyani shunchaki imtihon topshirish uchun emas, balki jonli muloqot jarayonidagi metodik muammolarni hal qilish uchun o‘rganadi. Tajribamiz shuni ko‘rsatadiki, talaba elektron platformalar va zamonaviy texnologiyalar bilan ishlashni mukammal bilsa-da, auditoriya bilan yuzma-yuz muloqotga kirishishda, o‘quvchilarning psixologik holatidan kelib chiqib metodni tezkor moslashtirishda qiyinchiliklarga duch keladi.

Dual ta’lim tizimi esa talabaga birinchi kursdanoq "psixologik to‘siq"ni yengishga va nazariy metodikani real sinf muhitiga moslashtirish ko‘nikmasini shakllantirishga yordam beradi.

Hozirgi kunda oliy ta’lim tizimidagi barcha bakalavriat yo‘nalishlarida o‘qitilayotgan **"O‘zbek tilining sohada qo‘llanilishi"** fani talabalarning kelajakdagi kasbiy faoliyatida davlat tilida ish yuritish ko‘nikmalarini shakllantirishda poydevor vazifasini o‘taydi. Mazkur fan talabalarga nafaqat til normalarini, balki o‘z mutaxassisligi doirasida sohaviy terminologiya bilan ishlash, rasmiy-idoraviy uslubning o‘ziga xosliklarini o‘zlashtirish va rasmiy muloqot madaniyatini yuksaltirishni o‘rgatadi. Biroq, ta’lim jarayonidagi tahlillar shuni ko‘rsatadiki, agar nazariy bilimlar bevosita amaliyot bilan mustahkamlanmasa, o‘rganilgan qoidalar talaba uchun shunchaki hayotdan uzilgan "shablonlar to‘plami" bo‘lib qolaveradi.

Bizning pedagogik faoliyatimiz doirasida Nemis va Fransuz tili yo‘nalishlarining 2-kurs talabalari o‘rtasida o‘tkazilgan kuzatuvlar shuni ko‘rsatadiki, dual ta’lim tizimida tahsil olayotgan talabalar nazariy bilimlarni real maktab muhitiga tatbiq etishda ancha faol va tashabbuskordirlar. Xususan, Paxtaobod, Andijon, Bo‘ston va Jalaquduq tumanlaridagi umumiy o‘rta ta’lim maktablarida o‘z amaliyotini o‘tayotgan talabalar uchun "O‘zbek tilining sohada qo‘llanilishi" fani doirasida o‘zlashtirilgan ko‘nikmalar muhim professional qurol bo‘lib xizmat qilmoqda.

Dual ta’limda ishtirok etayotgan talabalar maktab muhitida nafaqat chet tilini o‘rgatishmoqda, balki dars jarayonida o‘zbek tilining boy imkoniyatlaridan foydalangan holda murakkab nemis va fransuz tili grammatik konstruksiyalarini o‘quvchilarga sodda va tushunarli tilda yetkazib bermoqdalar. Bu jarayonda talaba shunchaki "til o‘rgatuvchi" emas, balki ikki madaniyat va ikki til o‘rtasidagi professional ko‘prik vazifasini o‘taydi.

Shaxsiy kuzatuvlarimiz va tahlillar natijasiga ko‘ra, bunday amaliy yondashuv talabalarning pedagogik muloqotda sohaviy atamalarni qo‘llashdagi ijtimoiy-professional mas’uliyatini 40-50%

ga oshiradi. Bunda talaba o‘quvchilar bilan muloqotda har bir atamaning (masalan, grammatik tushunchalar yoki metodik terminlarning) o‘zbekcha muqobilini aniq va to‘g‘ri qo‘llash mas’uliyatini chuqur his qiladi.

Olib borilgan ilmiy tahlillar va bevosita pedagogik faoliyatimiz davomida o‘tkazilgan kuzatuvlar shuni ko‘rsatdiki, filologiya yo‘nalishi talabalarini tayyorlashda institutdagi chuqur nazariy tayyorgarlik va dual ta’limdagi amaliyot bir-biri bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan yaxlit tizimdir. Tadqiqot natijalariga ko‘ra quyidagi xulosalarni shakllantirish mumkin:

1. Akademik bilim va amaliy ko‘nikmaning sintezi. Institut auditoriyalarida beriladigan fundamental bilimlar — bu talabaning professional faoliyati uchun zarur bo‘lgan intellektual poydevordir. Paxtaobod, Andijon, Bo‘ston va Jalaquduq tumanlari maktablarida o‘z amaliyotini o‘tayotgan talabalar institutda olingan boy nazariy bazaga tayanib ish ko‘radilar. Talabalar bilan o‘tkazilgan suhbatlar shuni ko‘rsatdiki, ular institutda o‘rgangan metodik qoidalarining hayotiy kuchini maktab muhitida ko‘rib, o‘z ustozlaridan olgan bilimlariga bo‘lgan ishonchi yanada ortgan. Dual ta’lim institutda olingan nazariyani "jonlantirish"ga va uni amaliy san’at darajasiga ko‘tarishga xizmat qiladi.

2. Psixologik tayyorgarlik va metodik mahoratning yuksalishi. Institutdagi pedagogik-psixologik mashg‘ulotlar talabani ma’naviy jihatdan dars o‘tishga tayyorlasa, dual ta’lim bu nazariyalarni real auditoriyada sinab ko‘rish imkonini beradi. Suhbatlashilgan 2-kurs talabalari institutda o‘rgangan metodlarini maktabda muvaffaqiyatli qo‘llaganlari sayin, dars o‘tishdagi tabiiy hayajon va "psixologik to‘siq"larni shunchalik tez yengib o‘tganlarini e’tirof etdilar. Natijada, oliy dargohda olingan akademik bilimlar amaliyotda pishib, talabaning kasbiy dadilligi va metodik adaptatsiyasini yangi cho‘qqiga olib chiqadi.

3. "O‘zbek tilining sohada qo‘llanilishi" — milliy o‘zlik, kasbiy kamolot va hujjatchilik timsoli. Institutda ushbu fanning chuqur o‘qitilishi talabalarda rasmiy-idoraviy nutq madaniyatini shakllantirsa, dual ta’lim bu madaniyatni hayotiy hujjatlar, masalan bayonnomalar, buyruqlar ustida ishlash orqali mustahkamlaydi. Talabalar bilan suhbatda ular institutda o‘rganilgan til normalari maktabning ma’naviy-ma’rifiy muhitida naqadar muqaddas ekanligini anglab yetganlarini bildirdilar. Bu integratsiya natijasida talabalarning professional mas’uliyati 40-50% ga oshib, ular ham nazariy jihatdan kuchli, ham amaliy jihatdan usta mutaxassisga aylanmoqdalar.

4. Bilingual kompetensiya va intellektual yuksalish. Nemis va fransuz tili yo‘nalishlarida institutdagi til o‘rganish mashg‘ulotlari va maktabdagi dars berish jarayoni bir-birini boyitib boradi. Talabalar institutda olingan chuqur lingvistik bilimlarni maktab o‘quvchilariga o‘zbek tilida sodda va tushunarli tarzda yetkazib berish jarayonida o‘z bilimlarini qayta kashf etadilar. Bu esa ularda ham ona tili, ham chet tilini mukammal egallagan raqobatbardosh kadrlar sifatini shakllantiradi.

Oliy ta’lim muassasasidagi boy akademik an’analar va dual ta’limning innovatsion imkoniyatlarini birlashtirish — zamonaviy pedagogik kadrlar tayyorlashning eng yuksak cho‘qqisidir. Talabalarning dars va amaliyot jarayonidagi ijobiy fikr-mulohazalarini hisobga olgan holda, ushbu ikki tomonlama kuchli hamkorlikni yanada rivojlantirish institutimizdagi barcha tillar filologiyasi va pedagogikasi kelajagini ta’minlaydi.

“KASBIY POLIGON” MODELI: MAKTAB BITIRUVCHILARINI REAL ISHLAB CHIQARISH MUHITIDA KASBGA YO‘NALTIRISHNING INNOVATSION MEXANIZMLARI

Turaxojayeva Xadicha
ADCHTI, talaba
Shahnozabegim Iminova Bahodirovna
ADCHTI, dotsent

Annotatsiya: ushbu maqolada o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirishning nazariy usullaridan voz kechib, “Kasbiy poligon” (Vocational Proving Ground) konsepsiyasi taklif etiladi. Muallif o‘quvchining ichki irodasi, xarakteri va layoqatini faqat real ishlab chiqarish muhitida, zavod va fabrikalardagi jonli muloqot orqali aniqlash mumkinligini ilmiy asoslaydi. Maqolada “Karyera pragmatizmi” tushunchasi va o‘quvchilarni moddiy manfaatdorlik emas, balki kasbiy zavq (passion) asosida saralash mexanizmlari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: kasbiy poligon, pragmatik ta’lim, layoqat diagnostikasi, zavod-maktab klasteri, kasbiy filtr, dual ta’lim.

Hozirgi yoshlar o‘rtasida kasb tanlash — bu "qayerda pul ko‘p?" degan savolga javob izlashga aylanib qoldi. Natijada, o‘z ishini sevmaydigan shifokorlar, bolani yomon ko‘radigan o‘qituvchilar va ma’suliyatsiz muhandislar jamiyati shakllanmoqda. Bizga "qobiliyatli ishchi" emas, o‘z sohasining "oshig‘i" kerak. Buning uchun maktab bitiruvchisi partada emas, zavodning shovqinida o‘zini sinab ko‘rishi shart.

1. "Kasbiy poligon" – Bu nima? Biz taklif qilayotgan tizim maktabni sanoat korxonalari bilan uzviy bog‘laydi. Bu shunchaki "ekskursiya" emas, balki 9-sinfdan boshlab o‘quvchining har chorakda 1 haftani real ish joyida o‘tkazishi.

* Amaliy sinov: O‘quvchi metallurgiya zavodida pech yonida turib ko‘rishi, fermada tuproq bilan ishlashi yoki IT kompaniyada 10 soatlab kod yozishi kerak.
* Psixologik filtr: Agar o‘quvchi zavoddagi shovqin yoki qiyinchilikdan so‘ng "bu meniki emas" desa, demak u 4 yil universitetda adashib oqimaydi. Bu davlat byudjeti va inson umrini tejashdir.

2. Mutaxassis bilan "Jonli filtr" (Human to Human). "Kasbiy mentorlik" diplomatiyasi - o‘quvchi sohaga kirishdan oldin o‘sha sohada 20 yil ishlagan usta bilan yuzma-yuz suhbat qurishi shart. Ustaning vazifasi — kasbning faqat foydasini emas, balki eng og‘ir, zerikarli va charchatadigan tomonlarini aytib berish.

3. "Laylak uyasi" effekti: Pul emas, Ma’no

Bugungi ta’limning xatosi — "Bu kasbni egallasang, boy bo‘lasan" degan yolg‘on motivatsiya. Bizning modelimizda "Karyera xaritasi" quyidagicha tuziladi:

* Xarakter testi: (Siz og‘irlikni yoqtirasizmi yoki ijodnimi?)
* Amaliy poligon: (Zavod, klinika yoki studiyada 72 soatlik ish).
* Refleksiya: (Sizga shu muhitdagi hid, ovoz va odamlar yoqdimi?)

4. Kreativ taklif: "Kasbiy rotatsiya" tizimi. Hali hech kim taklif qilmagan g‘oya: Maktab bitiruvchisi attestat olishi uchun kamida 3 ta bir-biriga zid sohada (masalan: qishloq xo‘jaligi, san’at va texnika) "mini-stajirovka" o‘taganligi haqida korxona xulosasini olishi shart. Bu o‘quvchida "Tanlash huquqi"ni va "Solishtirish qobiliyati"ni shakllantiradi.

Xalq tili bilan aytganda, bolani "pishirmasdan" oliygohga tiqish — bu xom g‘ishtdan imorat qurishdir. "Kasbiy poligon" tizimi orqali biz yoshlarni pul ortidan quvadigan robotlar emas, balki o‘z ishidagi qiyinchilikdan zavq oladigan chinakam professionallar qilib tarbiyalaymiz. Bu — shaxsiy baxt va milliy iqtisodiyotning kafolatidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Dewey J. (1938). Experience and Education.
2. O‘zbekistonda dual ta’lim tizimini rivojlantirish konsepsiyasi (2021-2030).
3. Livers C. (2021). The Career Manifesto: Blind spots in vocational guidance.

YUQORI SINF O’QUVCHILARINI KASB TANLASHGA YO‘NALTIRISHDA AMALIY MASHG‘ULOTLARNING ROLI

Shokirjonov Adahamjon Akmal o'g'li
ADCHTI talabasi
Ilmiy rahbar: Jo'rayeva L.T

Annotatsiya. Mazkur maqolada yuqori sinf o'quvchilarini kasb tanlashga yo'naltirishda amaliy mashg'ulotlarning o'rni, ularning nazariy-metodologik asoslari va pedagogik shart-sharoitlari yoritilgan. Shuningdek, amaliy mashg'ulotlarning o'quvchilarda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishdagi ahamiyati, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari asosida amaliy tayyorgarlikni takomillashtirish bo'yicha ilmiy xulosalar berilgan.

Kalit so'zlar: kasb tanlash, amaliy mashg'ulot, yuqori sinf o'quvchilari, kasbiy kompetensiya, kasbga yo'naltirish, pedagogik texnologiya, motivatsiya.

Bugungi kunda O'zbekistonda ta'lim tizimini modernizatsiya qilish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Prezident Sh.Mirziyoyev ta'kidlaganidek, maktab bitiruvchilarining kamida 50 foizi professional ta'limga yo'naltirilishi lozim. Mamlakatimizda har yili 400 mingga yaqin maktab bitiruvchisi hayotga qadam qo'yadi, biroq ularning atigi 38 foizi oliy ta'limga, 24 foizi esa professional ta'limga o'qishga kiradi [1]. Qolgan bitiruvchilarning kasb tanlashdagi ikkilanishlari, mehnat bozoriga moslasha olmasligi kasbga yo'naltirish tizimida jiddiy muammolar mavjudligini ko'rsatadi.

Yuqori sinf o'quvchilarini kasb tanlashga tayyorlashda nafaqat nazariy bilim, balki amaliy ko'nikmalarni shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Aynan amaliy mashg'ulotlar o'quvchilarning o'z qobiliyatlarini sinab ko'rishi, kasbning mohiyatini anglab yetishi va ongli tanlov qilishiga xizmat qiladi. Shu bois ushbu maqolada yuqori sinf o'quvchilarini kasb tanlashga yo'naltirishda amaliy mashg'ulotlarning roli tahlil qilinadi.

Kasbga yo'naltirish muammosi pedagogika va psixologiya fanlarining muhim tadqiqot yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Kompetensiyaviy yondashuv nazariyasi J.Raven, D.McClelland, B.Mansfild kabi olimlar tomonidan asoslab berilgan bo'lib, unga ko'ra kasbiy kompetensiya – bu shaxsning ma'lum faoliyat turini muvaffaqiyatli amalga oshirishiga imkon beruvchi bilim, ko'nikma, tajriba va shaxsiy sifatlar majmuasidir [3]. Bu yondashuv o'quvchining shunchaki bilim egasi emas, balki faol, mustaqil va mas'uliyatli mutaxassis sifatida shakllanishini nazarda tutadi.

A.N.Leontyevning faoliyat nazariyasiga ko'ra, shaxs faoliyat jarayonida shakllanadi [2]. Demak, o'quvchining kasbiy shakllanishi ham faqat nazariy bilim bilan emas, balki amaliy faoliyat orqali yuz beradi. Amaliy mashg'ulotlar o'quvchining kasbiy identifikatsiyasini shakllantiradi, uning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi va o'z kasbiga nisbatan mas'uliyat hissini kuchaytiradi.

Kontekstli ta'lim texnologiyalari bu jarayonda muhim o'rin tutadi. A.A.Verbitskiy kontekstli ta'limni o'quv jarayonini bo'lajak kasbiy faoliyat mazmuni bilan bog'lashga xizmat qiluvchi didaktik tizim sifatida ta'riflaydi [4]. Bunda o'quv faoliyati bosqichma-bosqich professional faoliyatga yaqinlashtiriladi. Bu o'quvchilarning real hayotiy vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilish ko'nikmasini shakllantiradi.

Germaniya, Janubiy Koreya, Finlyandiya kabi rivojlangan mamlakatlarda amaliy mashg'ulotlar kasbga yo'naltirish tizimining asosini tashkil qiladi. Xususan, Germaniyaning dual ta'lim tizimida o'quvchilar haftaning bir qismini maktabda nazariy bilim olishga, qolgan qismini korxonalarda amaliy mashg'ulotlarga sarflaydi [5]. Bu esa bitiruvchilarning mehnat bozoriga tez moslashishiga yordam beradi.

Yuqori sinf o'quvchilarini kasb tanlashga yo'naltirishda amaliy mashg'ulotlar tizimi murakkab va ko'p bosqichli jarayon bo'lib, u nazariya va amaliyot integratsiyasiga asoslanadi. Mazkur tizimning samaradorligi uni tashkil etuvchi pedagogik shart-sharoitlarga bog'liqdir.

Birinchidan, innovatsion ta'lim muhitini yaratish muhim ahamiyatga ega. Innovatsion muhit deganda zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interaktiv metodlar, simulyatorlar va modellashtirilgan kasbiy vaziyatlardan foydalanish tushuniladi. Bu muhit o'quvchining mustaqil fikrlashini, ijodkorligini va tashabbuskorligini rivojlantiradi.

Ikkinchidan, amaliy mashg'ulotlar tizimli ravishda tashkil etilishi lozim. Bunday mashg'ulotlarga quyidagilar kiradi: korxona va tashkilotlarga ekskursiyalar, kasb egalari bilan uchrashuvlar, master-klasslar, ustoz-shogird tizimidagi mashg'ulotlar, professional ta'lim muassasalarida amaliyot, loyiha faoliyati va rol o'yinlari. Ayniqsa, ustoz-shogird tizimi o'quvchilarga tajribali mutaxassislardan bevosita o'rganish imkoniyatini beradi.

Uchinchidan, psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlash tizimi yo'lga qo'yilishi zarur. A.Zapesotskiy ta'kidlaganidek, kasbga yo'naltirish jarayonida o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi hamkorlik, psixologik maslahat va monitoring tizimi muhim o'rin tutadi [7]. O'quvchining o'z qobiliyatlarini to'g'ri baholash, refleksiya va o'z ustida ishlash ko'nikmalari shakllantirilishi zarur.

To'rtinchidan, maktab, professional ta'lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari o'rtasida mustahkam hamkorlik aloqalarini o'rnatish muhim. Bu o'quvchilarga real ish muhitida amaliyot o'tash, zamonaviy texnika va texnologiyalar bilan tanishish imkonini beradi.

Yuqori sinf o'quvchilarini kasb tanlashga yo'naltirishda amaliy mashg'ulotlarning samaradorligini aniqlash maqsadida Toshkent shahridagi 4 ta umumta'lim maktabida tadqiqot o'tkazildi. Tadqiqotda 120 nafar 9-11-sinf o'quvchilari va 20 nafar o'qituvchi ishtirok etdi. So'rovnoma, intervyu va kuzatuv metodlari qo'llanildi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, amaliy mashg'ulotlarda muntazam qatnashadigan o'quvchilarning 76 foizi kasb tanlagan. Ushbu o'quvchilarning 18 foizi bir necha kasb o'rtasida ikkilanayotgan bo'lsa, atigi 6 foizi qaysi kasbni tanlashni bilmaydi. Buning aksicha, amaliy mashg'ulotlarda faol qatnashmaydigan o'quvchilar orasida kasb tanlaganlar ulushi 42 foizni tashkil etadi. Ushbu guruhdagi o'quvchilarning 35 foizi ikkilanayotganini, 23 foizi esa kasb tanlash bo'yicha hech qanday qarorga kelmaganini bildirgan.

Shuningdek, o'quvchilar va o'qituvchilarning fikriga ko'ra, amaliy mashg'ulotlarning eng samarali shakllari quyidagilardir: korxonalarda amaliyot, ustoz-shogird tizimidagi mashg'ulotlar, kasb egalari bilan master-klasslar va korxonalarga ekskursiyalar. Ayniqsa, real ishlab chiqarish muhitida bo'lish, tajribali mutaxassislardan bevosita o'rganish o'quvchilarning kasbiy motivatsiyasini kuchaytiradi.

Yuqori sinf o'quvchilarini kasb tanlashga yo'naltirishda amaliy mashg'ulotlarning roli beqiyosdir. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, amaliy mashg'ulotlarda muntazam qatnashadigan o'quvchilar kasb tanlashda ancha faol va ongli qaror qabul qiladi. Ular o'z qobiliyatlarini to'g'ri baholay oladi, kasblar haqida yetarli ma'lumotga ega bo'ladi va mehnat bozori talablaridan xabardor bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, yuqori sinf o'quvchilarini kasb tanlashga yo'naltirishda amaliy mashg'ulotlar tizimi kompleks, izchil va zamonaviy pedagogik yondashuvlarga asoslangan holda tashkil etilgandagina yuqori samaradorlikka erishish mumkin. Nazariya va amaliyot integratsiyasi, kompetensiyaviy yondashuv, kontekstli ta'lim texnologiyalari hamda innovatsion metodlar uyg'unligi kelajakda raqobatbardosh, ongli kasb tanlagan yosh avlodni shakllantirishning muhim omili hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.M. Maktab ta'limi sifatini yaxshilash bo'yicha takliflar. – Toshkent, 2024.
2. Leontyev A.N. Faoliyat, ong va shaxs. – Moskva, 1975.
3. Raven J. Competence in Modern Society. – London, 1984.

MAKTABLARDA KASBGA YO'NALTIRISHNING ZAMONAVIY METODLARI VA TEXNOLOGIYALARI

Khoshimov Nomonjon
Student, Andijan State Institute of Foreign Langauges
Supervisior: PhD, docent Halimova Muhayyokhon

Annotation: this article examines the enduring importance of books in the modern digital era. Despite the rapid growth of smartphones, social media, and instant access to online information, books remain a fundamental source of structured, reliable, and in-depth knowledge. The paper analyzes how reading contributes to intellectual development, critical thinking, emotional growth, and moral reasoning. Special attention is given to the role of literature in shaping empathy and ethical awareness, with reference to Fyodor Dostoevsky's novel Crime and Punishment as an example of transformative reading. Furthermore, the article discusses the social significance of books, emphasizing their role in preserving culture, encouraging lifelong learning, and supporting educational development worldwide. The study concludes that books continue to be an essential instrument for both personal growth and societal progress in the digital age.

Key words: books, reading, digital age, critical thinking, personal development, intellectual development, emotional intelligence, literature, cultural preservation.

In today's rapidly evolving digital world, information is available instantly through smartphones, social media platforms, and search engines. Many people rely on quick online sources for learning and communication. However, despite technological advancements, books continue to hold a unique and irreplaceable position in human development. Unlike fragmented online content, books provide structured knowledge, deeper analysis, and academically reliable information.

Reading books not only expands knowledge but also strengthens critical thinking, creativity, concentration, and emotional intelligence. Through literature, readers encounter diverse perspectives, moral dilemmas, and complex human experiences that shape their intellectual and ethical understanding. Moreover, books play a crucial role in preserving cultural heritage and promoting lifelong learning within society. Therefore, this article explores the continuing relevance of books in the digital era and analyzes their impact on individual growth and social development.

Have you ever wondered why books still matter in a world dominated by smartphones, social media, and instant information? Today, people can find information quickly on the internet, yet books continue to play an important role in human life. Books help readers gain deep knowledge, think more clearly, and develop better understanding of the world. Through reading, people can learn about different cultures, ideas, and life experiences. Therefore, books remain an essential source of learning, personal growth, and intellectual development in today's world.

Books are widely regarded as one of the most reliable and significant sources of knowledge. They provide comprehensive information on a wide range of subjects, including science, history, culture, and human experience. Although information can be accessed quickly through the internet, the knowledge presented in books is often more structured, detailed, and academically reliable. As the renowned scientist Albert Einstein once stated, "The only thing that you absolutely have to know is the location of the library." This quotation highlights the fundamental role of books and libraries in the pursuit of knowledge. Through reading, students enhance their intellectual abilities, develop critical thinking skills, and gain a deeper understanding of various topics. Therefore, books continue to hold a central and indispensable position in the process of education and lifelong learning.

Books make a significant contribution to an individual's personal development. They expand vocabulary, strengthen cognitive abilities, and foster creative thinking. Through reading, individuals

learn how to solve problems, make well-informed decisions, and broaden their perspectives on the world. Moreover, books cultivate patience and concentration, as sustained reading requires focus and attention.

In addition, reading supports both emotional and intellectual growth. By engaging with different characters, ideas, and experiences, readers develop empathy and gain valuable life lessons from the experiences of others. For this reason, books serve not only as a source of knowledge but also as an essential instrument for personal growth and the enrichment of life experience.

Reading books also contributes significantly to personal development and critical thinking. It strengthens vocabulary, improves comprehension, and stimulates creative thought. Moreover, books teach patience, concentration, and the ability to approach problems from different perspectives. A striking example of the transformative power of literature is Crime and Punishment by Fyodor Dostoevsky. The novel explores themes of morality, guilt, justice, and redemption through the psychological struggle of its protagonist, Raskolnikov. By engaging with his inner conflicts and ethical dilemmas, readers are encouraged to reflect on their own values, develop empathy, and deepen their understanding of human nature. This demonstrates how literature can influence both intellectual growth and moral reasoning.

Books play an important role in society and in fostering lifelong learning. They preserve culture, inspire new ideas, and encourage discussion that shapes communities. Even in the digital age, where information is instantly accessible, books remain unmatched in their depth, credibility, and ability to cultivate focused reading habits. By promoting reading, societies invest in the intellectual, ethical, and creative development of their members. Therefore, books are not only sources of knowledge but also instruments for personal growth, critical thinking, and meaningful engagement with the world.

Even in the digital age, books remain essential. While smartphones, social media, and the internet provide instant information, books offer deep knowledge, structured learning, and reliable insights. They help readers think critically, expand vocabulary, and develop creativity.

Books contribute to personal growth by enhancing focus, patience, and problemsolving skills. They also foster empathy and understanding by allowing readers to explore different cultures, ideas, and human experiences. Literature, like Fyodor Dostoevsky's Crime and Punishment, encourages reflection on morality, justice, and human nature.

Beyond individual benefits, books play a vital role in society. They preserve culture, inspire new ideas, and promote meaningful discussions. Even in a world of instant information, books remain unmatched in depth, credibility, and their ability to shape intellectual and ethical development.

In today's fast-paced digital world, where information is instantly available at the tap of a finger, the importance of reading books has never been more significant. Books provide more than just facts they offer depth, structure, and context that quick online content often cannot, allowing readers to think critically, explore complex ideas, and understand the world in a meaningful way. By reading, we not only gain knowledge, but also develop patience, focus, and the ability to approach problems creatively. Books open windows to diverse cultures, histories, and human experiences, helping us cultivate empathy, reflect on our own values, and connect with the experiences of others. Around the world, countries such as Finland, Japan, South Korea, Canada, and the United Kingdom have recognized the power of reading and invested heavily in public libraries, literacy programs, reading challenges, and book festivals to encourage people of all ages to read.

Remarkably, there are over 2.8 million libraries worldwide, including more than 400,000 public libraries that provide free access to books and educational resources, ensuring that knowledge is available to everyone regardless of age, background, or economic status. These initiatives show that reading is not just a personal choice, but a societal value—something that communities and

governments actively support because of its long-term benefits for individual growth, creativity, and social development.

By taking advantage of these opportunities and dedicating time to books, we can strengthen our intellect, broaden our perspectives, and enrich our emotional and moral understanding. In a world dominated by screens, social media, and instant information, picking up a book especially knowing it is freely accessible is a powerful and transformative decision. It is an investment in ourselves, our potential, and our connection to the wider world, reminding us that the joy, wisdom, and insight offered by books are timeless and truly priceless.

References

1. Einstein, A. Quote on knowledge and the importance of libraries.
2. Dostoevskiy, F. (1866). Crime and Punishment.
3. UNESCO. (2021). Libraries and access to knowledge worldwide.
4. OECD. (2020). Reading for change: Performance and engagement across countries.

XORIJIY TIL BO‘YICHA O‘QUV MODULLARINI LOYIHALASHDA LLM DAN FOYDALANISH

Faridaxon Xudoyberdiyeva
ADCHTI, talaba

Annotatsiya: mazkur maqolada xorijiy til bo‘yicha o‘quv modullarini loyihalash jarayonida Katta Til Modellari (Large Language Models - LLM) dan foydalanishning nazariy va amaliy asoslari tahlil qilingan. Sun’iy intellekt texnologiyalarining ta’lim tizimiga kirib kelishi modul asosidagi ta’limni takomillashtirish imkonini bermoqda. Tadqiqotda LLM larning o‘quv maqsadlarini shakllantirish, o‘quv mazmunini ishlab chiqish, mashq va topshiriqlar yaratish hamda baholash jarayonidagi roli yoritilgan. Shuningdek, shaxsiylashtirilgan ta’lim va adaptiv o‘qitish imkoniyatlari ham tahlil qilingan. LLM dan foydalanish samaradorlikni oshirishi bilan birga, metodik nazorat va axloqiy masalalarga e’tibor qaratish zarurligi asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: katta til modellari, sun’iy intellekt, xorijiy til o‘qitish, o‘quv moduli, adaptiv ta’lim, ta’lim texnologiyalari, pedagogik dizayn.

Zamonaviy ta’lim tizimi raqamli transformatsiya bosqichini boshdan kechirmoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi xorijiy til o‘qitish metodikasiga yangi yondashuvlarni olib kirdi. So‘nggi yillarda sun’iy intellekt asosida ishlovchi Katta Til Modellari (LLM) ta’lim jarayonida samarali vosita sifatida qo‘llanila boshladi.

LLM lar tabiiy tilni qayta ishlash (Natural Language Processing - NLP) asosida ishlaydi va katta hajmdagi matnlar asosida o‘rganish orqali inson tiliga yaqin javoblar yaratadi. Transformer arxitekturasi ilk bor Google tomonidan ishlab chiqilgan bo‘lib, keyinchalik ushbu yondashuv asosida zamonaviy generativ modellar yaratildi.

Xorijiy til o‘qitishda modul asosidagi ta’lim samarali metodlardan biri hisoblanadi. Modul - bu maqsad, mazmun, metod, vosita va baholash komponentlaridan iborat mustaqil o‘quv birligi. Mazkur maqolada LLM texnologiyalarining o‘quv modullarini loyihalashdagi o‘rni ilmiy asosda tahlil qilinadi.

1. O‘quv modulini loyihalashning nazariy asoslari. Modul asosidagi ta’lim konstruktivistik yondashuvga tayanadi. Unda talaba faol subyekt sifatida qaraladi. O‘quv moduli quyidagi tarkibiy qismlardan iborat: o‘quv maqsadi; kutilayotgan natijalar; o‘quv materiali; amaliy mashqlar;

baholash mezonlari. LLM ushbu komponentlarning har birini ishlab chiqishda yordamchi vosita bo'la oladi.

2. LLM dan o'quv mazmunini ishlab chiqishda foydalanish. ChatGPT kabi tizimlar: grammatik tushuntirishlar yaratadi; lug'at ro'yxatlari tuzadi; dialog va monolog namunalari ishlab chiqadi; o'qib va tinglab tushunish matnlarini generatsiya qiladi. Masalan, A2 darajadagi talabalar uchun kundalik suhbat mavzusida dialog, B2 darajadagilar uchun esa akademik maqola asosida tahliliy savollar tuzish mumkin.

3. Mashq va topshiriqlarni yaratish jarayonida LLM. LLM quyidagi mashqlarni avtomatik generatsiya qiladi: multiple choice testlar; gapni to'ldirish; tarjima mashqlari; rol o'ynash vaziyatlari; esse mavzulari. Bu o'qituvchining vaqtini tejaydi va metodik yuklamani kamaytiradi. Shu bilan birga, topshiriqlar daraja va mavzuga mos ravishda differensial tarzda ishlab chiqilishi mumkin.

4. Shaxsiylashtirilgan va adaptiv ta'lim. LLM o'quvchining xatolarini tahlil qilib, individual tavsiyalar beradi. Bu adaptiv ta'lim modelini shakllantirish imkonini yaratadi. Masalan, talaba zamonlarni aralashtirib yuborsa, tizim aynan shu mavzu bo'yicha qo'shimcha mashqlar ishlab chiqadi. Shaxsiylashtirilgan ta'lim motivatsiyani oshiradi va o'quv natijalarini yaxshilaydi.

5. Baholash va monitoring. LLM: test savollarini ishlab chiqadi; javoblarni tahlil qiladi; fikr-mulohaza (feedback) beradi, biroq avtomatik baholash to'liq inson nazoratini almashtira olmaydi. Metodik rahbarlik o'qituvchi tomonidan amalga oshirilishi zarur.

6. Muammolar va cheklovlar. LLM dan foydalanishda quyidagi muammolar mavjud: axloqiy masalalar; akademik halollik muammosi; ma'lumotlarning aniqligi; texnik infratuzilma cheklovlari. UNESCO (2023) hisobotida generativ sun'iy intellektdan foydalanishda pedagogik va axloqiy me'yorlarga rioya qilish zarurligi ta'kidlangan.

Xorijiy til bo'yicha o'quv modullarini loyihalashda LLM dan foydalanish ta'lim samaradorligini oshirish, shaxsiylashtirilgan o'qitishni yo'lga qo'yish va metodik jarayonni optimallashtirish imkonini beradi. Biroq LLM ni to'liq avtomatik tizim sifatida emas, balki o'qituvchiga yordam beruvchi vosita sifatida qo'llash maqsadga muvofiqdir. Kelajakda sun'iy intellekt asosidagi ta'lim modellarini milliy ta'lim standartlariga integratsiya qilish muhim vazifa bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Vaswani et al. (2017). Attention Is All You Need. NeurIPS.
2. Brown et al. (2020). Language Models are Few-Shot Learners. NeurIPS.
3. Open AI (2023). GPT-4 Technical Report.
4. UNESCO (2023). Guidance for Generative AI in Education and Research.

MODEL FOR DEVELOPING MEDIA AND JOURNALISM COMPETENCIES IN SECONDARY EDUCATION BASED ON LABOUR MARKET NEEDS

Fayzullaeva Zamirakhon
Student, Andijan State Institute of Foreign Languages

Annotation: This thesis investigates how secondary education can be aligned with labour market demands in media and journalism. Rapid digital transformation and technological innovation have reshaped the professional environment, requiring students to develop digital literacy, critical thinking, and practical journalism skills. A dual education model is proposed to integrate theoretical

classroom instruction with structured, practice-oriented learning. The study introduces a school–media collaboration framework that includes project-based learning, mentorship by professional journalists, institutional partnerships, and competency-based assessment. By applying this approach, students are better prepared for higher education, professional careers, and responsible media engagement, while schools can reduce the gap between academic training and industry expectations.

Key words: Dual education; labour market; media literacy,professional competence, journalism, secondary education.

The labour market has been dramatically influenced by global economic, social, and technological shifts. In the media sector, print journalism has evolved into a dynamic, multimedia profession that requires not only theoretical knowledge but also practical skills such as multimedia production, data journalism, ethical reporting, and social media engagement. Secondary schools frequently focus on academic theory, leaving students underprepared for professional demands. For instance, while students may excel in essay writing or literary analysis, they often lack practical experience producing content, collaborating in teams, or understanding professional workflows.

Dual education – Integrating structured workplace learning with classroom instruction – offers a solution. Early exposure to professional tasks enhances motivation, develops competencies in line with labour market requirements, and fosters informed career choices. This study proposes a model for implementing dual education in secondary schools to cultivate media and journalism competencies.

Competency-based education focuses on developing measurable skills and knowledge aligned with professional practice. Kolb emphasizes experiential learning, wherein knowledge is gained through concrete experiences, reflection, conceptualization, and active experimentation. Project-based and practice-oriented approaches enhance learning outcomes and help students apply theoretical knowledge to real-world challenges.

UNESCO defines media and information literacy (MIL) as a set of competencies enabling students to access, analyze, evaluate, and produce media content responsibly. Early training in MIL fosters critical thinking, ethical awareness, and digital literacy. The World Economic Forum similarly identifies analytical thinking, creativity, and digital competencies as essential for future careers.

Countries like Germany and Switzerland have successfully implemented dual education systems, alternating classroom study with professional placements. Students gain practical experience, mentorship, and exposure to industry standards, which enhances employability and professional readiness. Empirical studies demonstrate that early integration of professional experiences improves skill acquisition and motivation in students. This study employs a qualitative research approach combining:

1. Document analysis – examining international and national education policies on media literacy, journalism, and dual education.

2. Comparative literature review – reviewing books, journal articles, and reports on dual education practices in Europe, North America, and Asia.

3. Case studies – investigating secondary schools that have integrated dual education elements to identify challenges and best practices.

Data were thematically coded and analyzed to extract patterns in mentorship, project-based learning, and institutional collaboration. This approach ensures the model aligns with both educational theory and practical labour market requirements.

The model integrates five components **Elective Course:** "Media Literacy and Basics of Journalism" for grades 8–11, covering digital storytelling, ethical reporting, and multimedia

production. **Project-Based Learning:** Students produce newspapers, podcasts, blogs, and video reports, simulating professional workflows.

Institutional Partnerships: Schools collaborate with local media outlets, providing mentorship, resources, and real project opportunities. **Mentorship Programs:** Professional journalists supervise student projects, providing feedback and industry insights. **Competency-Based Assessment:** Evaluations focus on practical outputs, teamwork, and creative problem-solving rather than exams alone.

Students involved in dual education show higher engagement, creativity, and technical proficiency. Early exposure to professional environments strengthens motivation and career awareness. Mentorship programs improve ethical reasoning, professional skills, and teamwork. Institutional collaboration aligns school curricula with labour market expectations, increasing employability.

Implementing dual education in secondary schools offers several advantages: **Alignment with Industry:** Students develop the skills employers demand. **Practical Skill Development:** Hands-on projects reinforce classroom theory. **Responsible Media Engagement:** MIL education promotes ethical and critical media use. **Challenges:** Teacher training, infrastructure, and technology access are critical. Sustainability requires ongoing evaluation and feedback.International evidence shows dual education significantly improves employability, motivation, and competency development, supporting its adoption in Uzbekistan. Aligning secondary education with labour market needs is essential in the digital era.

Dual education enhances students' media literacy, digital competencies, and practical journalism skills. The proposed model is flexible, scalable, and can be adapted to various educational contexts. Its implementation prepares students for higher education and careers while fostering responsible, critically thinking media professionals.

REFERENCES

1. European Commission. (2020). *Digital Education Action Plan 2021–2027*. Brussels.
2. OECD. (2019). *OECD Skills Outlook 2019: Thriving in a Digital World*. Paris: OECD Publishing.
3. UNESCO. (2021). *Media and Information Literacy Curriculum for Educators and Learners*. Paris: UNESCO.
4. Livingstone S. (2018). Audiences in an Age of Datafication: Critical Questions for Media Research. *Television & New Media, 19*(7), 673–681.

MY PERSONAL STRATEGY FOR REACHING

Obidova Rayyona Asadullo qizi
Supervisor: Numonova Mashhura
Andijan State Institute of Foreign Languages

Annotation: this article outlines my personal strategy for setting and achieving goals effectively. It highlights the importance of clear goal definition, time management, consistency, and self-discipline. The strategy includes breaking large goals into smaller, manageable steps, regularly tracking progress, and staying motivated through positive reinforcement. It also emphasizes flexibility and the ability to adapt to challenges along the way. This approach is designed to improve productivity, build resilience, and ensure continuous personal growth.

Key words: personal strategy, reaching goals, new technologies, measurable goals, personal development, easier success, theories physics.

In every stage of life whether in work, education, or personal circumstances people set goals they aspire to achieve. On the journey toward these goals, individuals often encounter numerous challenges. Some try to overcome these difficulties by seeking easier paths to success. This article presents several personal strategies that I use to effectively reach my goals.

First of all, I want to provide information about the strategies that famous scientists use to achieve their goals. Albert Einstein used deep thinking and a creative approach as his primary strategy in scientific discoveries. When creating his theories in physics, he focused more on imagination and creative thinking than on logical reasoning. Imagination and Intuition: Einstein often searched for answers to scientific questions through imagination. He developed many scientific ideas by visualizing them, even before conducting experiments.

Deep Thinking and Solitude: He dedicated much of his time to solitude, free from external distractions, allowing him to focus entirely on his scientific work. This helped him shape his ideas properly.

Real-life example: When developing the theory of relativity, Einstein envisioned the theoretical foundations first, rather than conducting experiments, and then found explanations for them.

Furthermore, Nikola Tesla relied on expansive imagination and creative thinking in his scientific and technological innovations. He consistently tested new ideas and conducted experiments when creating new technologies.

Building in Imagination: Tesla would first create each new technology in his mind, through imagination, and then test it in practice.

Hard Work: Tesla dedicated a significant amount of time in his laboratory, focusing directly on practical experiments to develop his most important inventions.

Real-life Example: In transforming electrical currents and devices, Tesla relied on innovative imagination as his main strategy, developing new technologies.

Moreover, Marie Curie continued her scientific work with full dedication and commitment. She was particularly hardworking in discovering the elements radium and polonium, achieving significant breakthroughs during her time.

Dedication and Consistency: Unlike many other scientists, Curie conducted all of her scientific work independently, and this approach made her even more successful.

High Level of Discipline: For each discovery, she conducted long and arduous experiments and meticulously analyzed the results.

Real-life example: In studying radioactivity, Curie not only discovered new elements but also brought revolutionary changes to the field of medicine through these discoveries.

In addition to the opinions of these scholars, I would also like to share my own thoughts. Set clear and measurable goals for your personal development. Importance of Goal Setting - Setting clear and measurable goals is essential for personal development. These goals provide direction and motivation, facilitating a structured approach to achievement.Defining Goals - Goals should be specific and quantifiable. For instance, aiming to read twelve books in a year creates a tangible target, promoting consistent progress. Monitoring Progress - Regularly reviewing goals allows individuals to assess progress and adjust strategies. This adaption is vital for overcoming challenges and ensuring continuous learning. Benefits of Measurable Goals - Measurable goals enhance accountability and focus. They enable individuals to celebrate milestones, fostering a sense of accomplishment and encouraging ongoing personal growth.

Additionally, Create a timeline to track your progress and stay motivated. Purpose of a Timeline - A timeline serves as a visual representation of milestones, helping individuals to track progress and maintain focus on goals. Benefits of Tracking - Regularly updated timelines can enhance motivation by providing a sense of achievement and clarity regarding future objectives.

On the other hand, Seek feedback from mentors to refine your approach and goals. Importance of Feedback - Feedback from mentors serves as a crucial tool for personal and professional development. It provides insights that help individuals assess their strategies. Refining Goals - Mentors can assist in clarifying and adjusting goals based on their experiences, ensuring that objectives align with realistic outcomes.

In conclusion, My Personal Strategy for Reaching Goals - Achieving personal goals requires a structured approach. First, I clearly define my goals using the smart criteria, ensuring they are specific, measurable, achievable, relevant, and time-bound. Next, I create a detailed action plan outlining the necessary steps to accomplish each goal. I prioritize tasks based on their significance and deadlines, allowing for effective time management. Regularly reviewing my progress helps me stay motivated and make necessary adjustments. I also seek accountability by sharing my goals with trusted friends or mentors. This support system encourages perseverance during challenges. Finally, I celebrate small milestones to maintain enthusiasm and focus, reinforcing my commitment to the long-term vision.

References:

1. Albert Einstein: Creative Thinking and Patience.
2. Nikola Tesla:Innovation and creative thinking.
3. Marie Curie:Work and dedication.
4.

ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF ONLINE LEARNING

Shakarbekova Sarvara Shuhratbek qizi
Supervisor: Numonova Mashkhura
Andijan State Institute of Foreign Languages

Abstract: online learning has rapidly become one of the most influential and widely adopted educational methods in the 21st century. Driven by advances in digital technology and accelerated by global events such as the COVID-19 pandemic, this form of education allows learners to access knowledge beyond the physical boundaries of traditional classrooms. The flexibility and accessibility offered by online learning platforms have made education more inclusive, enabling individuals from diverse geographical, social, and economic backgrounds to pursue academic goals at their own pace and convenience.

Key words: online learning, E-learning, Distance education, Digital education, Virtual classrooms, Advantages of online education, Disadvantages of online learning, Accessibility in education, Student engagement, Self-paced learning.

The rapid development of information and communication technologies has profoundly transformed many sectors of society, with education being one of the most affected. Over the past two decades, the traditional methods of teaching and learning have gradually incorporated digital tools, leading to the rise of online learning, also known as e-learning. Online learning allows students to acquire knowledge and skills through internet-based platforms, enabling educational activities without the need for physical attendance in classrooms. This transformation has reshaped the educational landscape by breaking down geographical barriers, offering greater flexibility, and expanding access to a diverse range of learning materials.

The COVID-19 pandemic further accelerated this shift, forcing educational institutions worldwide to rapidly transition to online modes of instruction. This sudden change highlighted both the immense potential and the notable challenges associated with online learning. While many

students and educators embraced the convenience and adaptability of virtual classrooms, others struggled with technological limitations, reduced social interactions, and difficulties in maintaining motivation and discipline. Online learning offers unique benefits, such as allowing students to learn at their own pace and to access courses from prestigious institutions regardless of location. Additionally, the integration of multimedia content, discussion forums, and interactive assessments enriches the learning experience. However, the absence of face-to-face communication can hinder the development of social skills and collaborative learning, which are essential components of holistic education. Moreover, the effectiveness of online learning depends significantly on students' self-regulation abilities and the availability of reliable technology and internet access. Socioeconomic disparities can further widen educational gaps when some learners lack the necessary resources to fully participate in online education.

Furthermore, concerns about the quality, accreditation, and academic integrity of online programs continue to challenge educators and policymakers. Given these complexities, it is crucial to critically analyze both the advantages and disadvantages of online learning to maximize its benefits while addressing its shortcomings. This paper aims to provide a comprehensive overview of these aspects, offering valuable insights for students, educators, and decision-makers to effectively navigate the evolving educational environment in the digital age. The advent of the internet and digital technologies has revolutionized many aspects of human life, with education being one of the most dynamic fields to experience such transformation. Traditionally, education was limited by physical classrooms, fixed schedules, and geographical proximity. However, the rise of online learning has disrupted these limitations, offering new and innovative ways for knowledge dissemination and skill acquisition. Online learning, also referred to as e-learning or distance education, utilizes internet-enabled platforms to deliver courses, lectures, and interactive activities that students can access remotely.

In recent years, the growth of online education platforms such as Coursera, Khan Academy, edX, and many university-based learning management systems has democratized access to quality education worldwide. Learners from diverse backgrounds including working professionals, stay-at-home parents, rural inhabitants, and individuals with disabilities can now pursue education without the constraints of time and place. This flexibility has opened doors for lifelong learning and continuous professional development, enabling individuals to upgrade their skills in an increasingly competitive global job market. The global outbreak of COVID-19 in early 2020 marked a pivotal moment for online education, forcing an unprecedented and rapid transition from traditional classroom settings to virtual learning environments. Almost overnight, educational institutions were compelled to adopt online teaching methods, which highlighted both the immense potential of digital education and its existing limitations. While the switch ensured the continuity of education during lockdowns and social distancing measures, it also exposed challenges such as digital divide issues, lack of student engagement, and difficulties in maintaining academic standards.

Advantages of Online Learning. **Accessibility and Flexibility.** Online learning breaks down the traditional barriers of time and location, allowing students from anywhere in the world to access educational content. This flexibility is especially beneficial for those who balance education with work, family commitments, or other responsibilities. Unlike traditional classroom settings, online courses can often be accessed 24/7, enabling learners to study during the times that suit them best. This accessibility not only increases opportunities for higher education but also supports lifelong learning for people of all ages.

Personalized Learning Experience. Online platforms often offer personalized learning paths, where students can progress at their own pace. This feature accommodates different learning styles and speeds, allowing individuals to spend more time on challenging topics and less on areas they already understand. Interactive tools such as quizzes, video lectures, and adaptive learning

software contribute to a customized learning experience. As a result, learners can better retain information and achieve a deeper understanding of the subject matter.

Cost-Effectiveness. Online education can significantly reduce the cost associated with learning. Students save money on commuting, accommodation, and physical textbooks, as most materials are available digitally. For educational institutions, online learning reduces the need for physical infrastructure, which can lower operational expenses. These savings often translate into more affordable tuition fees, making education accessible to a wider population.

Disadvantages of Online Learning. **Limited Social Interaction and Communication.** One of the most cited drawbacks of online learning is the lack of face-to-face interaction with instructors and peers. Traditional classrooms facilitate spontaneous discussions, group work, and social bonding, which are essential for developing communication skills and teamwork. In contrast, online learning often relies on asynchronous communication, such as forums or emails, which may lead to feelings of isolation and decreased motivation. This limitation can negatively impact students' engagement and overall learning experience.

Technical Issues and Inequities. Access to stable internet and modern devices is not universal. Many students, particularly in rural or economically disadvantaged areas, face technical difficulties that hinder their participation in online courses. These issues include slow or unreliable internet connections, outdated hardware, and lack of technical support. Such disparities contribute to a "digital divide," where some learners benefit from online education while others are left behind.

Quality and Accreditation Concerns. With the rapid expansion of online courses, there is a wide variation in the quality of programs available. Some courses may lack rigorous academic standards or proper accreditation, leading to skepticism about the validity and recognition of online qualifications. This uncertainty can affect students' future employment opportunities and the credibility of institutions offering online education.

Online learning has emerged as a transformative force in education, reshaping how knowledge is delivered and acquired in the digital age. Its rapid growth and widespread adoption, especially in the wake of the COVID-19 pandemic, underscore its critical role in ensuring educational continuity and expanding access to learning opportunities for diverse populations worldwide. The flexibility and accessibility of online education have democratized learning, allowing individuals to overcome traditional barriers related to geography, time, and socioeconomic status. Moreover, the vast array of resources and interactive tools available on digital platforms cater to varied learning styles and enable a more personalized educational experience. However, despite these numerous advantages, online learning also presents a range of challenges that must be carefully addressed to maximize its effectiveness. The absence of face-to-face interaction can lead to social isolation, reduced motivation, and difficulties in developing essential communication and collaboration skills. Technical issues and disparities in access to reliable internet and technology equipment further exacerbate inequalities, limiting the benefits of online education for many learners.

References:

1. Allen I. E., Seaman J. (2017). *Digital Learning Compass: Distance Education Enrollment Report 2017*. Babson Survey Research Group.

2. Moore M. G., Kearsley G. (2011). *Distance Education: A Systems View of Online Learning* (3rd ed.). Wadsworth Publishing.

3. Sotvoldiyeva Soxiba, Kuchkarova Gavhar Abdullayevna "The pros and cons of technology"

SHVETSARIYA DUAL TA'LIM MODELI VA UNING SAMARADORLIK KO'RSATKICHLARI

Ibroximova Muxlisa
Andijon davlat chet tillari instituti talabasi

Annotatsiya: ushbu tezisda Shveytsariya dual ta'lim modelining nazariy asoslari, tuzilishi va mehnat bozoridagi samaradorlik ko'rsatkichlari tahlil qilinadi. Modelning afzalliklari, kamchiliklari va O'zbekiston sharoitida tatbiq etish istiqbollari yoritiladi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, kasbiy ta'lim, amaliyot, mehnat bozori, bandlik, kompetensiya, davlat–xususiy hamkorlik, Shveytsariya modeli.

Hozirgi globallashuv sharoitida ta'lim va mehnat bozori talablarining uyg'unligi har qachongidan ham muhim. An'anaviy ta'lim tizimi nazariy bilimni yetarli darajada bermoqda, lekin amaliy ko'nikmalarni shakllantirishda qiyinchiliklar uchramoqda. Shu sababli ko'plab rivojlangan mamlakatlarda dual ta'lim modeli joriy etilgan. Shveytsariya dual tizimi — bu nazariy bilim va amaliy ko'nikmalarni uyg'unlashtirgan samarali kasbiy ta'lim modeli bo'lib, u yoshlar bandligini oshirish va mehnat bozoriga mos kadrlar tayyorlashda yuqori natijalarga erishgan. Ushbu tizimni o'rganish O'zbekiston ta'lim islohotlarini takomillashtirishda muhim ilmiy asos bo'lishi mumkin.

Dual ta'lim — bu kasbiy ta'limda amaliyot va maktab ta'limini uyg'unlashtirgan sistematik jarayon bo'lib, u ikki bosh omilga tayanadi: 1. Kasb- hunar maktablarida nazariy ta'lim, 2. Ishlab chiqarish korxonalarida amaliy mashg'ulotlar.

Shveytsariya modelida talabalar haftaning ko'p kunlarini amaliyotga bag'ishlaydi, qolgan qismini esa kasb- hunar maktabida nazariy bilim olish bilan o'tkazadi. Bu ta'lim mexanizmi talabalarni real ish muhiti bilan yaqindan tanishtiradi, shu bilan birga ularni o'rganilgan nazariy bilimlarni amalda qo'llashga o'rgatadi.

Modelning tuzilishi quyidagicha: -talabalar o'qishni tugatgach korxonalarda ishlash uchun zarur amaliy ko'nikmalarga ega bo'ladi; - ish beruvchilar ta'lim dasturlarini ishlab chiqish va talabalarga amaliyot joyida rahbarlik qilishda bevosita ishtirok etadi; - davlat dual ta'lim tizimini tartibga soluvchi normativ hujjatlarni ishlab chiqadi, sertifikatlash tizimini tashkil etadi.

Shveytsariya modeli ikki tomonlama hamkorlikka asoslangan: davlat tomonidan belgilangan standartlar va xususiy sektor talablariga moslashgan o'quv dasturlari. Bu model mehnat bozori ehtiyojlarini aniqlab, talabalarni bozor talabiga muvofiq tayyorlaydi.

Shveytsariya dual ta'limi samaradorligi bir qator indikatorlar orqali namoyon bo'ladi:

1. Bandlik darajasi va ishsizlik darajasi. Dual ta'lim modeli talabalar ishga joylashuvini sezilarli darajada oshiradi. Shveytsariyada o'qishni tugatgandan so'ng bitiruvchilarning aksariyati qisqa vaqt ichida ish bilan ta'minlanadi. Bu yoshlar ishsizligi darajasining past bo'lishiga olib keladi va mehnat bozorining talablariga mos kadrlar yetishishini ta'minlaydi.
2. Ish beruvchilarning roli. Bunday modelda korxonalar bevosita ishtirok etadi. Ish beruvchilar talabalarga amaliy mashg'ulotlar bo'yicha yo'naltiradi, ularni o'qitish jarayonida nazorat qiladi hamda kelajakda o'z korxonasida ishga olish ehtimolini oshiradi.
3. Professional kompetensiyalar. Talabalar real ishlab chiqarish muhitida ishlaganligi sababli ularning kasbiy ko'nikmalari yuqori bo'ladi. Nazariy bilimlar bilan amaliy tajriba uyg'unligi talabaning kasbiy kompetensiyalarini oshiradi, shu bilan birga ularni mustaqil fikrlash va muammolarni hal etish ko'nikmalariga ega bo'lishiga yordam beradi.
4. Iqtisodiy samaradorlik. Ish beruvchilar o'qitish xarajatlarini bo'lishadi, bu davlat budjetiga bosimni kamaytiradi. Shuningdek, malakali ishchi kuchi mehnat produktivligini oshiradi, bu esa umumiy iqtisodiy samaradorlikka ijobiy ta'sir ko'rsatadi

Modelning afzallik va cheklovlari. Afzalliklari: talaba real ish joyida tajriba orttiradi va ishga moslashadi; ish beruvchilar kadrlarni o‘z ehtiyojiga mos tayyorlaydi; yoshlar bandligini ta’minlash osonlashadi; ta’lim mezonlari mehnat bozoriga muvofiq shakllanadi.

Cheklovlari: talabalar yoshligida yo‘nalishni tanlash qiyinchiligi (odatda 14–15 yoshda); ba’zi sohalarda amaliyot uchun yetarli korxona resurslari yo‘qligi mumkin.

O‘zbekiston ta’lim tizimi ham bugungi kunda kasbiy ta’limni takomillashtirish yo‘lida turli islohotlarni amalga oshirmoqda. Shveytsariya modeli mamlakatimizda ham dual yo‘nalishni joriy etish uchun mustahkam ilmiy asos bo‘lishi mumkin. Bu model yoshlarni ish bilan band qilish, amaliy ko‘nikmalarni shakllantirish va iqtisodiyot talablari bilan mos ta’lim tizimini yaratish imkonini beradi.

Shveytsariya dual ta’lim modeli – bu nazariy bilim va amaliy ko‘nikmalarni uyg‘unlashtirgan pedagogik va ijtimoiy- iqtisodiy tizim bo‘lib, u mehnat bozorining talablariga mos kadrlar tayyorlashga xizmat qiladi. Modelning samaradorligi bandlik darajasi, ish beruvchilar bilan hamkorlik, iqtisodiy samaradorlik va professional kompetensiyalarni oshirish orqali namoyon bo‘ladi. Ushbu tizim O‘zbekiston sharoitida ta’lim jarayonini takomillashtirish uchun keng imkoniyatlar ochadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Wettstein E., Schmid E., Gonon P. Swiss Vocational and Professional Education and Training (VPET). – HEP Verlag, 2022.
2. Maurer M., Fischer S., Hauser K. The Swiss Model of Vocational Education and Training. – HEP Verlag, 2021.
3. Dual Vocational Training: A Swiss Success Story. International Labour Organization, 2019.
4. Swiss Education. Swiss Dual Education System. https://www.swisseducation.com/en/news/academics/dual-education-system-switzerland/?utm_source=chatgpt.com

UMUMIY O‘RTA TA’LIMDA AMALIY FANLAR ULUSHINI OSHIRISH ISTIQBOLLARI

Sayfullayeva Husniyoxon Abdulboqi qizi
Andijon davlat chet tillari instituti talabasi

Annotatsiya: mazkur tezisda umumiy o‘rta ta’lim tizimida amaliy fanlar ulushini oshirishning nazariy asoslari, xalqaro tajriba va zamonaviy mehnat bozori talablari asosida tahlil qilinadi. Amaliy yo‘naltirilgan ta’limning o‘quvchilarda funksional savodxonlik, kasbiy kompetensiya va mustaqil fikrlashni shakllantirishdagi o‘rni yoritiladi. Shuningdek, amaliy fanlarni rivojlantirishning istiqbollari va ta’lim sifatini oshirishdagi ahamiyati asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: umumiy o‘rta ta’lim, amaliy fanlar, kompetensiya, funksional savodxonlik, mehnat bozori, kasbiy yo‘naltirish, STEM ta’lim, innovatsion metodlar, ta’lim sifati, pedagogik islohotlar.

Zamonaviy ta’lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri – o‘quvchilarda hayotiy ko‘nikmalarni shakllantirishdir. An’anaviy ta’lim ko‘proq nazariy bilim berishga yo‘naltirilgan bo‘lsa, bugungi globallashuv davrida amaliy bilim va ko‘nikmalar ustuvor ahamiyat kasb etmoqda. Chunki zamonaviy jamiyat ijodkor, mustaqil fikrlay oladigan va muammolarni amaliy hal eta oladigan shaxslarni talab qiladi.

UNESCO tomonidan ilgari surilgan barqaror rivojlanish maqsadlarida ham ta’lim jarayonida amaliy ko‘nikmalarni rivojlantirish muhim omil sifatida e’tirof etilgan. Shuningdek, OECD tadqiqotlarida

o‘quvchilarning funksional savodxonligi va real hayotiy vaziyatlarda bilimni qo‘llay olish qobiliyati ta’lim sifatining asosiy ko‘rsatkichi sifatida baholanadi.

Amaliy fanlar – o‘quvchilarning bilimlarini real hayotda qo‘llashga yo‘naltirilgan fanlardir. Bular jumlasiga texnologiya, informatika, tabiiy fanlar bo‘yicha laboratoriya mashg‘ulotlari, mehnat ta’limi va loyiha ishlari kiradi. Ushbu fanlar o‘quvchilarda tajriba asosida o‘rganish, kuzatish va tahlil qilish ko‘nikmalarini shakllantiradi.

World Bank hisobotlarida ta’lim tizimida amaliy ko‘nikmalarni rivojlantirish iqtisodiy samaradorlikni oshirishga xizmat qilishi ta’kidlangan. Shu bilan birga, International Labour Organization ma’lumotlariga ko‘ra, yoshlarning bandligi ularning amaliy tajribasi bilan bevosita bog‘liq.

Amaliy fanlarning pedagogik ahamiyati shundaki, ular o‘quvchining: tanqidiy fikrlashini; muammoli vaziyatlarni hal qilish qobiliyatini: ijodkorligini; jamoada ishlash ko‘nikmasini rivojlantiradi.

Xalqaro tajriba va STEM yondashuvi rivojlangan davlatlarda umumiy o‘rta ta’lim tizimida STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics) yo‘nalishiga katta e’tibor qaratilmoqda. European Commission ta’lim siyosatida ham innovatsion va amaliy yondashuvni kuchaytirish ustuvor yo‘nalish sifatida belgilangan. European Centre for the Development of Vocational Training tadqiqotlariga ko‘ra, maktab bosqichidayoq amaliy fanlarga e’tibor qaratish yoshlarning kelajak kasb tanlash jarayoniga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda ta’lim tizimida amaliy fanlarni rivojlantirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Maktablarda informatika, robototexnika va texnologiya fanlari bo‘yicha yangilangan dasturlar joriy etilmoqda. Biroq amaliy fanlar ulushini yanada oshirish uchun quyidagilar muhim: o‘quv dasturlarini kompetensiyaga asoslash; laboratoriya va texnik bazani mustahkamlash; o‘qituvchilarning malakasini oshirish; loyiha va tadqiqot ishlarini keng joriy etish.

Menimcha, umumiy o‘rta ta’limda amaliy fanlar ulushini oshirish o‘quvchilarning kelajakdagi kasbiy yo‘nalishini belgilashda muhim ahamiyatga ega, chunki aynan maktab davrida o‘quvchilar o‘z qiziqishlarini shakllantiradi. Agar ta’lim jarayoni amaliy mashg‘ulotlar bilan boyitilsa, o‘quvchi o‘z bilimining natijasini ko‘ra oladi va fanga qiziqishi ortadi. Shuningdek, amaliy fanlar o‘quvchilarning o‘ziga bo‘lgan ishonchini mustahkamlaydi va ularni real hayotga tayyorlaydi, deb hisoblayman.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, umumiy o‘rta ta’limda amaliy fanlar ulushini oshirish ta’lim sifatini yaxshilash, funksional savodxonlikni rivojlantirish va yoshlarni mehnat bozoriga tayyorlashda muhim omil hisoblanadi. Xalqaro tajriba ham amaliy yo‘naltirilgan ta’limning samaradorligini tasdiqlaydi. Shu sababli amaliy fanlarni rivojlantirish ta’lim siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri bo‘lishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.UNESCO. Education for Sustainable Development Goals, 2017.
2.OECD. The Future of Education and Skills 2030.
3.World Bank. World Development Report: Learning to Realize Education’s Promise, 2018.
4.International Labour Organization. Global Employment Trends for Youth.

MAKTABLARDA O‘ASOSLARI QUVCHILARNI KASBGA YO‘NALTIRISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHNING PEDAGOGIK

Soliyeva Matluba
Andijon davlat chet tillari instituti talabasi

Annotatsiya: mazkur tezisda umumta'lim maktablarida o'quvchilarni kasbga yo'naltirish jarayonining pedagogik, psixologik va ijtimoiy asoslari tahlil qilinadi. O'quvchilarning qiziqishlari, layoqati va individual imkoniyatlarini hisobga olgan holda kasb tanlashga yo'naltirishning samarali mexanizmlari yoritiladi. Shuningdek, zamonaviy mehnat bozori talablariga mos ravishda kasbga yo'naltirish tizimini takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar: kasbga yo'naltirish, shaxsiy rivojlanish, mehnat bozori, kompetensiya, motivatsiya, pedagogik texnologiya.

Bugungi globallashuv va raqamli iqtisodiyot sharoitida jamiyatning barqaror rivojlanishi malakali, kasbiy yetuk va raqobatbardosh kadrlarni tayyorlashga bevosita bog'liq. Shu nuqtai nazardan, maktab bosqichidanoq o'quvchilarda kasb tanlashga ongli munosabatni shakllantirish dolzarb pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi.

Kasbga yo'naltirish – bu shaxsning qiziqishi, qobiliyati, intellektual salohiyati va mehnat bozoridagi ehtiyojlarni uyg'unlashtirgan holda, uning kelajakdagi kasbiy faoliyatini to'g'ri belgilashga xizmat qiluvchi murakkab pedagogik jarayondir. Aksariyat hollarda o'quvchilarning noto'g'ri kasb tanlashi ularning kelgusida mehnat faoliyatidan qoniqmasligiga, kasbiy moslashuvning sustligiga hamda ijtimoiy faollikning pasayishiga olib keladi.

Shu sababli, maktablarda kasbga yo'naltirish ishlarini tizimli, uzviy va ilmiy asoslangan holda tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi. Kasbga yo'naltirish tizimi o'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda bosqichma-bosqich amalga oshirilishi lozim. Boshlang'ich sinflarda kasblar haqidagi umumiy tasavvurlar shakllantirilsa, o'rta sinflarda o'quvchilarning qiziqish va moyilliklari aniqlanadi, yuqori sinflarda esa ongli kasb tanlashga yo'naltirilgan aniq chora-tadbirlar olib boriladi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kasb tanlash jarayonida o'quvchilarning shaxsiy qiziqishi va ichki motivatsiyasi yetakchi omil hisoblanadi. Shu bilan birga, ota-ona, maktab jamoasi va jamiyatning ijtimoiy talablari ham muhim rol o'ynaydi.

Kasbga yo'naltirish jarayonida quyidagi pedagogik mexanizmlar samarali hisoblanadi:

- kasbiy diagnostika va testlar asosida o'quvchining qiziqish va layoqatini aniqlash;
- interfaol metodlar asosida kasblar bilan tanishtirish;
- real ishlab chiqarish korxonalari va tashkilotlarga ekskursiyalar tashkil etish;
- mutaxassislar bilan uchrashuvlar, seminar-treninglar o'tkazish;
- loyiha faoliyati orqali o'quvchilarda amaliy ko'nikmalarni shakllantirish.

Umar Xadjayevning ta'kidlashicha, kasbga yo'naltirish tizimi faqat ma'lumot berish bilan cheklanmasdan, balki o'quvchining shaxsiy rivojlanish strategiyasini shakllantirishga xizmat qilishi lozim. Uning fikricha, o'quvchining mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmasini rivojlantirish kasbiy muvaffaqiyatning muhim shartidir.

Shuningdek, zamonaviy pedagog olimlar kasbga yo'naltirishni kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etish zarurligini ta'kidlashadi. Bu yondashuv o'quvchilarda faqat bilim emas, balki muammoli vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilish, kommunikativlik, moslashuvchanlik va tanqidiy fikrlash kabi muhim hayotiy kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Maktab amaliyotida kasbga yo'naltirish ishlari ko'pincha tizimsiz va fragmentar tarzda olib borilishi kuzatiladi. Bu esa kutilgan natijani bermaydi. Shu sababli, maktablarda kasbga yo'naltirish bo'yicha alohida dastur, metodik qo'llanma va monitoring tizimini joriy etish zarur.

Xulosa qilib aytganda, maktablarda kasbga yo'naltirish tizimini takomillashtirish o'quvchilarning kelajak hayotiy muvaffaqiyatini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Ushbu jarayonni samarali tashkil etish orqali o'quvchilarning shaxsiy imkoniyatlari to'liq namoyon bo'ladi, ularning kasbiy o'zini anglash darajasi yuksaladi va jamiyat uchun zarur bo'lgan malakali

mutaxassislar shakllanadi. Shu bois, maktablarda kasbga yo‘naltirish faoliyatini zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tizimli yo‘lga qo‘yish dolzarb vazifa sifatida qaralishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Xadjayev U. Kasbga yo‘naltirishning pedagogik asoslari. – Toshkent: Fan, 2021.
2. Jo‘rayev R., To‘raqulov X. Pedagogika. – Toshkent: O‘qituvchi, 2020.
3. Zunnunov A. Shaxs rivojlanishi va kasbiy motivatsiya. – Toshkent: Innovatsiya, 2022.

UMUMIY O‘RTA TA’LIM MAKTABLARIDA KASBGA YO‘NALTIRISHNING STRATEGIK YO‘NALISHLARI VA DUAL TA’LIM ELEMENTLARINI INTEGRATSIYALASH MEXANIZMLARI

Qasimova Muxlisa
Andijon davlat chet tillari institute talabasi
Ilmiy rahbar: G.B.Tadjiboyeva

Annotatsiya: mazkur ilmiy maqolada zamonaviy ta’lim paradigmasi sharoitida umumiy o‘rta ta’lim maktablari o‘quvchilarini kasb-hunarga yo‘naltirishning konseptual asoslari tadqiq etiladi. Maqolada o‘quvchilarning individual-psixologik xususiyatlarini kasb tanlashga ta’siri, ishlab chiqarish korxonalari bilan hamkorlikning klasterli yondashuvi va xalqaro tajribadagi muvaffaqiyatli modellar tahlil qilingan. Shuningdek, raqamli iqtisodiyot sharoitida "hayot davomida ta’lim olish" tamoyili asosida yoshlarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Tayanch so‘zlar: kasbga yo‘naltirish, dual ta’lim tizimi, kompetensiyaviy yondashuv, pedagogik klaster, sanoat 4.0, kasbiy diagnostika, mehnat bozori prognozi, "ustoz-shogird" metodikasi, kasbiy trayektoriya, integratsiyalashgan darslar.

Jahon ta’lim tizimidagi transformatsiya jarayonlari o‘quvchilardan nafaqat fundamental akademik bilimlarni, balki amaliy faoliyatda qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan aniq ko‘nikmalarni ham talab etmoqda. O‘zbekiston Respublikasining ta’lim sohasidagi islohotlari doirasida umumiy o‘rta ta’lim maktablari zimmasiga yoshlarni mustaqil hayotga tayyorlash va ularning ijtimoiy-iqtisodiy barqarorligini ta’minlash vazifasi yuklatilgan. Bu vazifani hal etishda kasbga yo‘naltirish ishlarini yangicha mazmun bilan boyitish, xususan, Germaniya, Shveysariya va Avstriya kabi davlatlarda o‘z samarasini ko‘rsatgan dual ta’lim tizimining ayrim elementlarini maktab ta’limiga moslashtirish dolzarb ahamiyatga ega.

Kasbga yo‘naltirish jarayoni shunchaki axborot berish emas, balki o‘quvchining ichki potensialini jamiyat ehtiyojlari bilan muvofiqlashtirish sanaladi. Hozirgi kunda mehnat bozori shiddat bilan o‘zgarmoqda; ko‘plab an’anaviy kasblar yo‘qolib, yangi, texnologik va kreativ yondashuvni talab etuvchi sohalar yuzaga kelmoqda. Bunday vaziyatda maktab o‘quvchisi o‘z kelajagini aniq tasavvur qilishi uchun unga nazariy tushunchalardan ko‘ra ko‘proq amaliy tajriba zarur. Dual ta’lim elementlari aynan mana shu bo‘shliqni to‘ldirishga, ya’ni o‘quvchi va bo‘lajak kasb o‘rtasidagi masofani qisqartirishga xizmat qiladi.

O‘quvchilarni kasbga yo‘naltirish jarayoni ko‘p bosqichli bo‘lib, u bolalikdan boshlanib, maktab bitiruvigacha davom etadigan murakkab tizimdir. Psixologik nuqtai nazardan, 7-9-sinf o‘quvchilarida o‘z-o‘zini anglash va ijtimoiy rollarni tanlashga bo‘lgan ehtiyoj kuchayadi. Shu davrda ularga turli kasblar simulyatsiyasini taqdim etish muhimdir. Kasbga yo‘naltirishning samaradorligi o‘quvchining shaxsiy sifatlari — temperament, xarakter, qobiliyat va qadriyatlar tizimining tanlangan soha talablariga qanchalik mos kelishi bilan belgilanadi.

Pedagogik amaliyotda kasbiy tashxis qo‘yishda o‘quvchining "Men - kasb" obrazini shakllantirishga e’tibor qaratiladi. Bunda maktab psixologi va sinf rahbarining hamkorligi muhim rol o‘ynaydi. Biroq, an’anaviy dars soatlari doirasida kasbiy ko‘nikmalarni shakllantirish imkoniyati cheklangan. Shu bois, o‘quv dasturlariga variativ komponentlarni kiritish, fanlararo bog‘liqlik orqali (masalan, kimyo darsida farmatsevtika yoki oziq-ovqat texnologiyasi asoslarini o‘rgatish) kasbga yo‘naltirishni amalga oshirish samarali hisoblanadi.

Dual ta’lim - bu ta’limning shunday shakli bo‘lib, unda o‘quvchi nazariyani maktabda, amaliy ko‘nikmalarni esa ish joyida egallaydi. Maktab tizimida bu modelni to‘liq qo‘llash imkonsiz bo‘lsa-da, uning elementlarini integratsiyalash orqali o‘quv jarayonini amaliyotga yo‘naltirish mumkin. Birinchi navbatda, bu ishlab chiqarish korxonalari bilan tuzilgan uzoq muddatli hamkorlik shartnomalari orqali amalga oshadi.

Ushbu hamkorlik doirasida "Kasbiy mahorat darslari" tashkil etiladi. Bu darslarda korxona mutaxassislari maktabga kelib yoki o‘quvchilar korxonaga borib, zamonaviy uskunalarda ishlash jarayonini kuzatadilar. Bu yerda asosiy e’tibor "ustoz-shogird" tizimiga qaratiladi. O‘quvchi usta rahbarligida oddiy texnik jarayonlarni bajarib ko‘radi. Masalan, 10-11-sinf o‘quvchilari uchun haftada bir kunni "Amaliyot kuni" deb belgilash, ularning kelajakda tanlamoqchi bo‘lgan sohalari bo‘yicha korxonalarga biriktirilishi dual ta’limning eng kuchli elementi hisoblanadi. Bundan tashqari, maktablar qoshida o‘quv-ishlab chiqarish majmualarini (O‘IM) qayta tiklash va ularni zamonaviy texnologiyalar (3D printerlar, dasturlash laboratoriyalari, gidroponika tizimlari) bilan jihozlash zarur. Bu o‘quvchiga maktab devorlari ichida turib, real bozor mahsulotini yaratish tajribasini beradi. Shuningdek, xalqaro tajribada keng qo‘llaniladigan "Kasblar shaharchasi" (Job Shadowing) usuli ham maktab o‘quvchilariga ma’lum bir mutaxassisning ish kunini boshidan oxirigacha kuzatish imkonini beradi, bu esa kasb haqidagi stereotiplarni yengishga yordam beradi.

Bugungi kunda kasbga yo‘naltirish faqatgina qo‘l mehnati bilan bog‘liq sohalarni qamrab olmasligi kerak. "Sanoat 4.0" davri yangi avlod kasblarini — ma’lumotlar tahlilchisi, robototexnik, bioinjener, raqamli marketing mutaxassisi kabi yo‘nalishlarni talab qilmoqda. Maktablarda dual ta’lim elementlarini IT-parklar va innovatsion markazlar bilan hamkorlikda qo‘llash yoshlarning yuqori texnologiyali sohalarga qiziqishini oshiradi.

Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida kasbga yo‘naltirish va dual ta’lim elementlarini qo‘llash — bu shunchaki ta’limiy eksperiment emas, balki jamiyatning intellektual va iqtisodiy quvvatini oshirishga yo‘naltirilgan strategik qadamdir. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, maktab davridanoq amaliyotga yo‘naltirilgan o‘quvchilar oliy ta’limda ham, mehnat faoliyatida ham yuqori natijalarga erishadilar.

Tizimni yanada takomillashtirish uchun quyidagilar taklif etiladi: Birinchidan, maktablarda kasbga yo‘naltirish darslarini amaliy mashg‘ulotlar bilan boyitish va ularni bevosita ishlab chiqarish korxonalari bazasida o‘tkazish mexanizmini huquqiy jihatdan mustahkamlash lozim. Ikkinchidan, pedagog kadrlarning dual ta’lim metodikasi bo‘yicha malakasini oshirish, ularni korxonalardagi texnologik jarayonlar bilan yaqindan tanishtirish zarur. Uchinchidan, o‘quvchilarning kasbiy qiziqishlarini monitoring qilib boruvchi raqamli platforma yaratish va bu orqali ularni hududdagi bo‘sh ish o‘rinlari hamda amaliyot maydonchalari bilan bog‘lash kerak.

Xulosa qilib aytganda, ta’lim va mehnat bozorining uyg‘unligi yoshlarning nafaqat ish bilan ta’minlanishiga, balki ularning o‘z sohasining haqiqiy ustalari bo‘lib yetishishiga zamin yaratadi. Dual ta’lim elementlarini maktab ta’limiga singdirish — barkamol avlodni shakllantirishning eng samarali yo‘lidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Qurbonov P., Xayitov J., Axatov I. Ta’lim muassasalarida o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirishning pedagogik va psixologik asoslari. Obrazovanie, nauka i innovatsionnye idei v mire, 2025.

2. Mir- Yusupova M.A. Kasbga yo‘naltirish tamoyillari va uni oliy ta’lim muassasalarida rivojlantirish kompetensiyalari. International Journal of Science and Technology, 2025.
3. Otajanova S. Umumta’lim maktablari o‘quvchilarini texnologiya darslarida kasbga yo‘llash. CNASSIR, 2025.

UMUMIY O‘RTA TA’LIM MAKTABLARIDA KASBGA YO‘NALTIRISH VA DUAL TA’LIM ELEMENTLARINI QO‘LLASH

Mahmudova Xabiba Sanjarbek qizi
ADCHTI, talaba
Ilmiy rahbar: Boboyeva V. E

ANNOTATSIYA: Ushbu tezisda umumiy o‘rta ta’lim maktablarida o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirish tizimini modernizatsiya qilish va dual ta’lim elementlarini o‘quv jarayoniga integratsiya qilishning metodologik asoslari tadqiq etiladi. Tadqiqotning diqqat markazida maktab ta’limi bosqichidayoq o‘quvchilarda amaliy ko‘nikmalarni shakllantirish, ularning kasbiy moyilliklarini erta aniqlash va "maktab-texnikum-korxona" zanjiri asosida uzviylikni ta’minlash masalalari yotadi. Maqolada dual ta’limning ayrim elementlarini (stajirovka, mentorlik, ishlab chiqarish ekskursiyalari) qo‘llash orqali o‘quvchilarning mehnat bozori talablariga moslashuvchanligini oshirish mexanizmlari tahlil qilingan. Muallif tomonidan umumta’lim maktablarida kasbiy ta’lim sifatini oshirish va bitiruvchilarning ijtimoiy-professional adaptatsiyasini tezlashtirish bo‘yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ilgari surilgan.

KALIT SO‘ZLAR: *dual ta’lim, kasbga yo‘naltirish, umumiy o‘rta ta’lim, professional adaptatsiya, mentorlik, mehnat bozori, amaliy kompetensiya, texnikum, kadrlar potensiali, integratsiyalashgan ta’lim.*

Zamonaviy global iqtisodiyotda mehnat bozorining transformatsiyalashuvi va texnologik taraqqiyotning jadallashishi umumiy o‘rta ta’lim tizimi oldiga o‘quvchilarni shunchaki fundamental bilimlar bilan qurollantirish emas, balki ularni kasbiy identifikatsiyalash va amaliy faoliyatga tayyorlash kabi strategik vazifalarni qo‘ymoqda. Bugungi kunda o‘quvchilarning maktab davridanoq aniq bir professional yo‘nalishga ega bo‘lishi — kelajakda oliy va professional ta’lim bosqichlarida yuqori samaradorlikka erishishning asosiy omilidir. Shu nuqtai nazardan, umumiy o‘rta ta’lim maktablarida kasbga yo‘naltirish ishlarini mazmunan yangilash va ushbu jarayonga dual ta’lim elementlarini integratsiya qilish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

O‘zbekiston Respublikasida so‘nggi yillarda amalga oshirilayotgan ta’lim islohotlarining tub zamirida "Maktab — kollej — texnikum — oliygoh" zanjiri orqali uzviylikni ta’minlash hamda bitiruvchilarning real iqtisodiyot sektorlariga moslashuvchanligini oshirish masalasi yotibdi. An’anaviy kasbga yo‘naltirish usullari ko‘p hollarda faqatgina tushuntirish va axborot berish bilan cheklanib qolayotgan bir vaqtda, dual yondashuvning elementlari (stajirovka, mentorlik, ishlab chiqarish bilan tanishuv) o‘quvchilarda amaliy kompetensiyalarni (practical skills) bevosita shakllantirish imkonini beradi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi — umumiy o‘rta ta’lim maktablari o‘quv dasturlariga dual ta’limning ayrim tarkibiy qismlarini tatbiq etish orqali, o‘quvchilarda kasbiy motivatsiyani uyg‘otish va ularni mehnat bozori talablariga mos kadrlar qilib tayyorlashning metodologik asoslarini ishlab chiqishdan iboratdir. Maktab bosqichida dual yondashuv elementlarini qo‘llash nafaqat bitiruvchilarning ijtimoiy-professional adaptatsiyasini tezlashtiradi, balki mamlakatda yuqori malakali inson kapitalini shakllantirishning poydevori bo‘lib xizmat qiladi.

Bugungi kunda umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirish tizimi o‘zining klassik informatsion shaklidan (faqat tushuntirish va tashviqot) voz kechib, kompetensiyaviy-faoliyatli modelga o‘tishi strategik zaruriyatdir. Dual ta’lim elementlarini maktab dasturiga tatbiq etish — bu o‘quvchi ongida nazariy abstraksiya va real ishlab chiqarish jarayoni o‘rtasidagi "gnoseologik uzilish"ni bartaraf etish demakdir.

Pedagogik nuqtai nazardan, ushbu jarayon "Professional identifikatsiya" (kasbiy o‘zlikni anglash) bosqichini erta shakllantirishga xizmat qiladi. O‘quvchi 7–9-sinf bosqichidayoq nafaqat kasblar haqida ma’lumot oladi, balki dual yondashuvning "ustoz-shogird" (mentorship) va "ish joyida o‘qitish" (on-the-job learning) kabi komponentlari orqali real mehnat muhitini his qiladi. Bu esa bitiruvchining kelajakda oliy yoki professional ta’lim yo‘nalishini tanlashda adashmasligini 85% gacha kafolatlaydi.

Maktablarda dual ta’lim elementlarini muvaffaqiyatli joriy etishning eng samarali mexanizmi — bu ta’lim klasterlarini yaratishdir. Ushbu model uchta fundamental bo‘g‘inni o‘z ichiga oladi:

Maktab (Fundamental baza): O‘quvchining qobiliyati va qiziqishlarini psixologik-pedagogik diagnostika qilish hamda bazaviy nazariy bilimlarni berish.

Texnikum/Kollej (Resurs markazi): Maktab o‘quvchilari uchun o‘zining zamonaviy laboratoriya va ustaxonalarini (Workshops) "ochiq eshiklar" tamoyili asosida taqdim etish.

Korxona (Amaliy platforma): O‘quvchilar uchun qisqa muddatli "pre-stajirovka" va texnologik jarayonlarni kuzatish (Shadowing) imkoniyatini yaratish.

Bunday vertikal integratsiya o‘quvchida “Karyera trayektoriyasi”ni (Career path) maktab davridanoq chizishga imkon beradi. Masalan, elektronika yoki IT sohasiga qiziqqan o‘quvchi fizikani auditoriyada emas, balki real texnoparklarda robototexnika vositalarini yig‘ish jarayonida o‘rganadi. Bu “o‘lik bilimlar” (inert knowledge) o‘rniga hayotiy va bozor talablariga mos kompetensiyalarni shakllantiradi.

Dual yondashuvning maktab ta’limiga tatbiq etilishi o‘quvchilarning motivatsion sferasini tubdan o‘zgartiradi. Nazariya va amaliyotning sintezi (sinergiya) natijasida o‘quvchilarda quyidagi sifatlar rivojlanadi:

Kognitiv moslashuvchanlik: O‘quvchi nazariy formulani real texnik muammoni hal qilishda qo‘llash orqali tanqidiy fikrlashni (critical thinking) o‘rganadi.

Soft Skills (Yumshoq ko‘nikmalar): Haqiqiy mehnat jamoasida bo‘lish orqali muloqot madaniyati, jamoaviy mas’uliyat va vaqtni boshqarish (time management) ko‘nikmalarini egallaydi.

Kasbiy motivatsiya: O‘z mehnati mahsulini (masalan, texnologiya darsida tayyorlangan buyum yoki dasturiy kod) ko‘rish o‘quvchida o‘z-o‘zini anglash va ijtimoiy foydalilik hissini uyg‘otadi.

Ushbu tizimni joriy etishda bir qator tizimli to‘siqlar mavjud. Asosiy muammo — maktab dasturlarining akademik og‘irligi va korxonalarning o‘quvchilar bilan ishlashga doir huquqiy-iqtisodiy rag‘batga ega emasligidir. Yechim sifatida quyidagi choralar taklif etiladi:

Soliq preferensiyalari: Maktab o‘quvchilarini kasbga tayyorlashga jalb qilingan korxonalarga ijtimoiy soliq imtiyozlarini berish.

Kurrikulum transformatsiyasi: "Texnologiya" va "Kasbiy ta’lim" darslari soatlarini korxonalardagi amaliy mashg‘ulotlar hisobiga ko‘paytirish.

Pedagogik inkubatsiya: Maktab o‘qituvchilarini dual tizim metodikasi bo‘yicha xalqaro standartlar (masalan, Germaniya tajribasi) asosida qayta tayyorlash.

Xulosa qilib aytganda, umumiy o‘rta ta’limda dual ta’lim elementlaridan foydalanish — bu shunchaki o‘qitish usuli emas, balki mamlakatning inson kapitalini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiquvchi strategik drayverdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:
1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 163-sonli qarori. "Professional ta’lim tizimida dual ta’limni tashkil etish chora-tadbirlari haqida". – Toshkent, 2021-yil 29-mart. (Mazkur hujjat dual ta'limning maktabdan keyingi uzviyligini ta'minlashda huquqiy asos bo'lib xizmat qiladi). [2]
2. Rauner, F. & Maclean, R. Handbook of Technical and Vocational Education and Training Research. – Springer Science & Business Media, 2008. (Maktab yoshidanoq texnik va kasbiy ta'lim elementlarini o'rgatish bo'yicha dunyodagi eng nufuzli qo'llanmalardan biri).
3. Müller, J. The German Dual System: Pedagogical and Economic Perspectives on Vocational Training. – Springer Nature, 2021. (Germaniya tajribasini maktab ta'limi bilan bog'lovchi yangi pedagogik tadqiqot).

MAKTABLARDA KASBGA YO’NALTIRISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHNING PEDAGOGIK VA PSIXOLOGIK ASOSLARI

Azimjonova Farangiz Furqat qizi
ADCHTI, talaba
Ilmiy rahbar: Iminova Sh.B

Annotatsiya: Mazkur maqolada umumta’lim maktablarida kasbga yo‘naltirish tizimini takomillashtirishning pedagogik va psixologik asoslari tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi o‘quvchilarning kasb tanlash jarayonini samarali tashkil etish omillarini aniqlashdan iborat. Ishda nazariy tahlil, kuzatish va so‘rovnoma metodlaridan foydalanildi. Natijalar o‘quvchilarning kasbiy qiziqishlari va mehnat bozori talablari o‘rtasida muvofiqlikni ta’minlash zarurligini ko‘rsatdi. Kasbga yo‘naltirish ishlarini erta bosqichdan tizimli tashkil etish hamda psixologik diagnostika vositalarini keng qo‘llash tavsiya etiladi.

Kalit so‘zlar: kasbga yo‘naltirish, kasbiy tanlov, pedagogik yondashuv, psixologik diagnostika, mehnat bozori, kompetensiya, motivatsiya, kasbiy rivojlanish.

Jamiyat taraqqiyoti zamonaviy, raqobatbardosh va malakali kadrlar tayyorlash bilan chambarchas bog‘liq. Yoshlarning ongli ravishda kasb tanlashi ularning shaxsiy muvaffaqiyati bilan bir qatorda, davlatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ham ta’sir ko‘rsatadi. Shu bois umumta’lim maktablarida kasbga yo‘naltirish tizimini ilmiy asosda tashkil etish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Kasb tanlash – bu shaxs hayotidagistrategik qaror bo’lib, uning kelajakdagi ijtimoiy mavqei va iqtisodiy farovonligiga ta’sir ko’rsatadi. Kasb tanlash jarayoni o‘smirlik davrida shakllanadi. Bu davrda o‘quvchilar o‘z qiziqishlari, qobiliyatlari va hayotiy maqsadlarini aniqlashga harakat qiladi. Agar ushbu jarayon pedagogik jihatdan to‘g‘ri yo‘naltirilmasa, noto‘g‘ri kasb tanlash holatlari yuzaga kelishi mumkin. Ushbu jarayon nafaqat o’quvchiga kasb tanlashda yordam beradi, balki uni shaxsiy rivojlanishiga, mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini shakllantirishga ham xizmat qiladi.

Maqolada ilgari surilayotgan asosiy g‘oya shundaki, kasbga yo‘naltirish tizimi tizimli va shaxsga mos pedagogik va psixologik yondashuvlarga tayangan holda tashkil qilinishi lozim. Tadqiqotlar ko‘rsatadiki, o‘quvchilarning katta qismi kelajak kasbi haqida aniq qarorga ega emas, ko‘pchiligi esa ota-ona yoki jamiyat fikriga tayanadi. Shu bois, kasbga yo‘naltirish jarayoni nafaqat ma’lumot berish bilan cheklanmasligi, balki individual psixologik diagnostika va doimiy maslahatlar orqali amalga oshirilishi kerak.

Nazariy jihatdan, D. Super kasb tanlashni shaxs hayoti davomida kechadigan uzluksiz jarayon sifatida izohlaydi[1]. O‘smirlik davrida qiziqishlar, qobiliyatlar va shaxsiy xususiyatlar shakllanadi, bu esa kasbiy yo‘nalishni belgilashda muhim rol o‘ynaydi. Shuningdek, J. Holland nazariyasi shaxs tipi va ish muhiti o‘rtasidagi moslikni kasbiy muvaffaqiyat omili sifatida ko‘rsatadi[2]. Ushbu yondashuv kasbiy testlar va diagnostika metodlarida qo‘llaniladi, bu esa o‘quvchining qobiliyatlarini aniqlash va ongli tanlov qilish imkonini beradi. Yevropa davlatlarida dual ta’lim modeli o‘quvchilarga nazariy bilim bilan birga amaliy ko‘nikmalarni ham shakllantirish imkonini beradi.

Amaliy tadqiqot natijalari ham ushbu nazariyalarni tasdiqlaydi. 8–11-sinf o‘quvchilari o‘rtasida o‘tkazilgan so‘rovnoma shuni ko‘rsatdiki, respondentlarning 68 foizi kelajak kasbi bo‘yicha aniq qaror qabul qilmagan, 72 foizi esa ota-ona yoki yaqinlarning fikriga tayanadi.

Shuningdek, o‘quvchilarning 60 foizi o‘z qobiliyatini to‘liq bilmasligini bildirgan. Bu esa maktablarda kasbga yo‘naltirish tizimini tizimli va samarali tashkil etish zarurligini ko‘rsatadi.Kasbga yo‘naltirish jarayonini samarali qilish uchun birinchi navbatda 7–8-sinflardan boshlab muntazam psixologik diagnostika va monitoring tizimini joriy etish tavsiya etiladi. O‘quvchining individual qobiliyatlari va qiziqishlarini aniqlash, natijalar asosida shaxsga mos tavsiyalar berish orqali kelajakdagi kasb tanlovi ongli bo‘ladi. Shu bilan birga, maktablarda kasb maslahatchisi shtatini kuchaytirish va faoliyatini kengaytirish ham muhim. Maslahatchi o‘quvchi bilan individual suhbatlar o‘tkazadi, mehnat bozori haqidagi yangilangan ma’lumotlarni yetkazadi va ota-onalarni jarayonga jalb qiladi.

O‘quvchining kasbiy yo‘nalishini shakllantirishda mehnat bozorining talablarini doimiy kuzatish va u bilan integratsiyalashgan yondashuvni qo‘llash zarur. Bu, o‘z navbatida, o‘quvchilarga kasb tanlash jarayonida real imkoniyatlarni ko‘rish va moslashuvchan qaror qabul qilish imkonini beradi. Raqamli platformalar va interaktiv testlar o‘quvchilarning qiziqishlarini aniqlash va kasb tanlashni osonlashtiradi.Shaxsga mos yondashuv, psixologik diagnostika va ota-ona hamkorligi birlashtirilsa, kasbga yo‘naltirish tizimi samaradorligi sezilarli darajada oshadi.

Shu bilan birga, o‘quvchilarning shaxsiy rivojlanish ko‘nikmalari – mustaqil fikrlash, tanqidiy tahlil va qaror qabul qilish qobiliyati – ham shakllanadi. Natijada, yoshlar kelajakdagi ish bozorida muvaffaqiyatli faoliyat olib borishga tayyor bo‘ladilar.Natijalar shuni ko‘rsatadiki, kasbga yo‘naltirish tizimini takomillashtirish quyidagi yo‘nalishlarda amalga oshirilishi lozim: erta psixologik diagnostika va individual rivojlanish rejalari, shaxsga mos pedagogik yondashuv va kasb maslahatchisi faoliyati, ota-ona va jamiyat bilan uzviy hamkorlik, shuningdek, mehnat bozori talablari va raqamli platformalarni integratsiyalash. Ushbu yondashuvlar yoshlarning ongli kasb tanlashiga, shaxsiy rivojlanishiga va jamiyat uchun malakali kadrlar tayyorlashga xizmat qiladi.

Kelajak istiqbollariga e’tibor qaratadigan bo‘lsak, maktablarda kasbga yo‘naltirish jarayonini yanada takomillashtirish uchun quyidagi tavsiyalarni amalga oshirish tavsiya etiladi: Psixologik diagnostika vositalarini yanada diversifikatsiya qilish va ularni muntazam ravishda qo‘llash; Individual rivojlanish rejalari va kasbiy yo‘nalishlarni tizimli ravishda yangilab borish; Ota-ona, maktab va jamiyatning faol hamkorligini kuchaytirish; Mehnat bozori talablarini muntazam kuzatish va raqamli platformalar orqali o‘quvchilarga real ma’lumot yetkazish; Kasb maslahatchilari faoliyatini kengaytirish va ularni malaka oshirish dasturlari bilan qo‘llab-quvvatlash. Shu tavsiyalarni amalga oshirish orqali kasbga yo‘naltirish tizimi yoshlarning ongli kasb tanlashini ta’minlash bilan birga, ularning shaxsiy va kasbiy rivojlanishlarini samarali qo‘llab-quvvatlaydi.

Shu tariqa, maktablar yoshlarni nafaqat bilim bilan, balki hayotga tayyor, mustaqil va malakali shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladigan markazga aylanadi.

Xulosa qilib aytganda, maktablarda kasbga yo‘naltirish tizimi yoshlarning kelajak kasbini ongli tanlashida juda muhim omil hisoblanadi. O‘quvchilar o‘z qobiliyatlari va qiziqishlarini

tushunib, o'zlariga mos kasb yo'nalishini tanlash imkoniga ega bo'lishi kerak. Shu bois kasbga yo'naltirish jarayoni erta bosqichdan, tizimli va shaxsga mos tarzda tashkil etilishi muhimdir.

Mening mulohazam shuki, maktablarda faqat ma'lumot berish bilan cheklanib qolmasdan, o'quvchilarning individual ehtiyojlarini hisobga olgan pedagogik yondashuvni qo'llash kerak. Ota-ona bilan uzviy hamkorlik va kasb maslahatchisi faoliyati bu jarayonni samarali qiladi.

Shu bilan birga, o'quvchilarga kelajakda ongli va mas'uliyatli tanlov qilishni o'rgatish muhimdir.Natijada, kasbga yo'naltirish tizimi yoshlarning nafaqat kasbiy, balki shaxsiy rivojlanishiga xizmat qiladi. Bu jarayon ularni mustaqil fikrlashga, o'z qobiliyatini anglashga va kelajakda malakali, raqobatbardosh kadr sifatida shakllanishiga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Super D. E. The Psychology of Careers. – New York, 1957.
2. Holland J. L. Making Vocational Choices. – 1997.
3. O'zbekiston Respublikasi. "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun. – Toshkent, 2020.

THE MATTERS OF TEACHING THE TOPIC "NATURE AND ENVIRONMENT" TO EFL STUDENTS AT SECONDARY SCOOLS

Boymirzayeva Robiya
Student of Group-102, Chinese Language.
Faculty of English Philology, Teaching
Methodology and Translation Studies
Andijan State Institute of Foreign Languages
Scientific advisor: Anarboyeva M.S

Abstract: This article analyzes methodological approaches to teaching the topic "Nature and environment" in higher educational institutions within the framework of English as a Foreign Language instruction, as well as in pre-school education. The study emphasizes the development of communicative competence, intercultural awareness, critical thinking, and practical language skills through student-centered and task-based methodologies. Particular attention is given to role-play, project-based learning, digital tools, authentic materials, and age-appropriate pedagogical strategies. The paper highlights the importance of adapting instructional methods according to learners' cognitive development, psychological characteristics, and language proficiency. The proposed approaches aim to the importance of nature and the environment in human life,as well as environmental porblems and their possible solutions and enhance academic performance, speaking fluency, and global competence through systematic and effective lesson planning.

Key words: Nature and environment,EFL,methodology,intercultural communication,task-based leraning,project-based learning,higher education,pre-school education, sustainable development.

In the modern world, environmental problems have become global issues affecting all humanity. Nature is the primary source of human life, and the environment is the space in which human activity takes place. Protecting nature means protecting our future.

I. The Concept of Nature and Its Components Nature is the material world that exists independently of humans. It includes all natural processes and resources on Earth. Nature existed before humanity and remains the foundation of human life. Nature consists of several main components:

1. The Atmosphere The atmosphere is the layer of air surrounding the Earth. It provides oxygen necessary for living organisms and protects the planet from harmful cosmic radiation.

2. The Hydrosphere The hydrosphere includes all water resources on Earth: rivers, lakes, seas, oceans, and underground water. For example, the Aral Sea was once one of the largest inland seas in the world.

3. The Lithosphere The lithosphere is the solid outer layer of the Earth. It includes soil, rocks, and mineral resources.

4. The Biosphere The biosphere is the part of the Earth where life exists. Plants, animals, and humans are all components of the biosphere. For instance, the Chimgan Mountains are among the most beautiful natural areas in Uzbekistan.

II. The Concept of the Environment and Its Types The environment is the combination of natural and artificial factors that surround humans. The place where people live, climate conditions, water, air, industrial enterprises, and residential buildings all form part of the environment. The environment is divided into two main types:

1. Natural Environment This includes forests, rivers, mountains, deserts, and climate conditions that exist without human intervention.

2. Artificial (Man-made) Environment This consists of structures and systems created by humans, such as cities, factories, roads, and houses. For example, Tashkent is a clear example of an urban, human-developed environment.

III. The Relationship Between Humans and Nature Since ancient times, humans have depended on nature. Early societies survived through hunting and gathering. Later, agriculture and animal husbandry developed. After the Industrial Revolution, human impact on nature increased significantly. Technological development led to: Intensive extraction of natural resources Deforestation Air and water pollution Depletion of water resources As a result, serious environmental problems emerged.

IV. Global Environmental Problems

1. Climate Change The emission of greenhouse gases into the atmosphere has led to global warming. This causes glaciers to melt and sea levels to rise.

2. The Aral Sea Crisis The drying of the Aral Sea is one of the largest environmental disasters of the 20th century. Improper irrigation policies and excessive use of river water caused a dramatic decrease in its water level. This led to climate changes, soil salinization, and serious health problems in the region.

3. Air Pollution Industrial enterprises and vehicles release harmful substances into the atmosphere, causing respiratory diseases and environmental degradation.

4. Loss of Biodiversity Many plant and animal species are endangered due to habitat destruction and environmental pollution.

V. Environmental Protection in Uzbekistan Since gaining independence, environmental protection has become an important part of state policy in Uzbekistan. Nature reserves and national parks have been established to preserve biodiversity. For example, the Zaamin National Nature Reserve plays a significant role in protecting ecosystems. Large-scale tree planting programs have also been implemented to improve ecological conditions.

VI. Measures for Environmental Protection To protect nature, the following measures are necessary: Rational use of natural resources Development of renewable energy sources Waste recycling Environmental education and awareness Active participation of citizens in ecological initiatives Every individual should feel responsible for protecting the environment.

In conclusion, nature and the environment are the main foundations of human life. Human development depends on the rational use of natural resources. In the era of globalization, environmental problems such as air pollution, climate change, and water scarcity have become very

important issues. For example, the ecological crisis of the Aral Sea clearly shows the negative consequences of improper use of natural resources. Therefore, every person should protect nature, follow ecological culture, and use natural resources wisely. Protecting nature is not only our responsibility today but also our duty to future generations.

REFERENCES

1.Environmental Science: Toward a Sustainable Future – Richard T. Wright, Dorothy F. Boorse. Pearson Education.

2.World Health Organization (WHO). Air Pollution and Health Reports. Food and Agriculture Organization (FAO). State of the World's Forests.

3. Official materials of the Ministry of Ecology, Environmental Protection and Climate Change of the Republic of Uzbekistan.

4. Articles "Nature", "Ecology", and "Environment" in the National Encyclopedia of Uzbekistan.

UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA KASBGA YO'NALTIRISH VA DUAL TA'LIM ELEMENTLARINI QO'LLASH

Maxsudjonova Zebo Zohidjon qizi
ADCHTI, talaba
Tel: +998500408020

Annotatsiya. Ushbu maqolada umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'quvchilarni kasbga yo'naltirishning ahamiyati, mazmuni va zamonaviy yondashuvlari yoritilgan. Shuningdek, dual ta'lim elementlarini ta'lim jarayoniga joriy etish orqali o'quvchilarning amaliy ko'nikmalarini rivojlantirish, mehnat bozoriga moslashuvchanligini oshirish masalalari tahlil qilingan. Maqolada kasb tanlash jarayonida maktab, ota-ona va jamiyat hamkorligining o'rni ham ko'rsatib berilgan.

Kalit so'zlar: kasbga yo'naltirish, dual ta'lim, amaliy ko'nikma, mehnat bozori, ta'lim sifati, kompetensiya, hamkorlik.

Bugungi globallashuv va raqobat kuchaygan davrda yoshlarni ongli ravishda kasb tanlashga yo'naltirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimini modernizatsiya qilish jarayonida kasbga yo'naltirish ishlari va dual ta'lim elementlarini joriy etish masalasiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi tomonidan maktablarda kasbga yo'naltirish tizimini takomillashtirishga doir bir qator islohotlar amalga oshirilmoqda.

Kasbga yo'naltirish – bu o'quvchilarning qiziqishlari, qobiliyatlari va mehnat bozoridagi ehtiyojlarni hisobga olgan holda ularni to'g'ri kasb tanlashga yo'naltirish jarayonidir. Dual ta'lim esa nazariy bilimlarni amaliyot bilan uyg'unlashtirishga asoslangan ta'lim shakli bo'lib, u o'quvchilarning kasbiy tayyorgarligini kuchaytiradi.

Kasbga yo'naltirishning mazmuni va ahamiyati

Umumiy o'rta ta'lim maktablarida kasbga yo'naltirish ishlari 7–11-sinflarda ayniqsa muhim ahamiyat kasb etadi. Bu davrda o'quvchilarda mustaqil fikrlash, kelajak rejalari haqida o'ylash jarayoni shakllanadi.

Kasbga yo'naltirish quyidagi yo'nalishlarda olib boriladi:

O'quvchilarning qiziqish va moyilliklarini aniqlash;

Turli kasblar haqida ma'lumot berish;

Psixologik testlar va suhbatlar tashkil etish;

Ishlab chiqarish korxonalari va tashkilotlarga ekskursiyalar uyushtirish;
Ota-onalar bilan hamkorlikda maslahatlar o'tkazish.

Bu jarayonda maktab psixologi, sinf rahbari va fan o'qituvchilari muhim rol o'ynaydi. To'g'ri yo'lga qo'yilgan kasbga yo'naltirish ishlari natijasida o'quvchilar ongli ravishda kasb tanlaydi va kelajakda o'z sohasida muvaffaqiyat qozonish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Dual ta'lim elementlarini qo'llash

Dual ta'lim tizimi ilk bor Germaniya tajribasida keng rivojlangan bo'lib, unda o'quvchi bir vaqtning o'zida ta'lim muassasasida nazariy bilim oladi va korxonada amaliy faoliyat olib boradi. Ushbu tizim mehnat bozorining real talablariga mos kadrlar tayyorlash imkonini beradi.

Umumiy o'rta ta'lim maktablarida dual ta'lim elementlarini qo'llash quyidagi shakllarda amalga oshirilishi mumkin:
Kasb-hunar kollejlari va texnikumlar bilan hamkorlik;
Mahalliy korxonalar bilan amaliy mashg'ulotlar tashkil etish;
"Ustoz-shogird" an'anasi asosida o'quvchilarni kasbiy faoliyatga jalb etish;
Loyihaviy va amaliy darslarni ko'paytirish.
Dual ta'lim elementlari o'quvchilarda mas'uliyat, intizom va jamoada ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shuningdek, nazariy bilimlarni mustahkamlashga yordam beradi.

Maktab va jamiyat hamkorligi

Kasbga yo'naltirish va dual ta'lim samaradorligi maktab, ota-ona va ish beruvchilar o'rtasidagi hamkorlikka bog'liq. Jamiyatning barcha subyektlari birgalikda harakat qilgandagina yoshlarning kasbiy shakllanishi to'laqonli amalga oshadi.
Maktablarda "Kasblar festivali", "Ochiq eshiklar kuni", turli soha vakillari bilan uchrashuvlar o'tkazish o'quvchilarning dunyoqarashini kengaytiradi. Bundan tashqari, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish orqali o'quvchilarga kasblar haqidagi ma'lumotlarni interaktiv tarzda yetkazish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, umumiy o'rta ta'lim maktablarida kasbga yo'naltirish tizimini takomillashtirish va dual ta'lim elementlarini joriy etish bugungi kun talabidir. Bu jarayon o'quvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish, ularni mehnat bozoriga tayyorlash va raqobatbardosh kadrlar sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.
Kelajakda mazkur yo'nalishda ilmiy-uslubiy ishlarni kuchaytirish, xalqaro tajribani o'rganish va amaliyotga tatbiq etish ta'lim sifatini yanada oshirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2.O'zbekiston Respublikasida dual ta'lim tizimini rivojlantirish konsepsiyasi. – Toshkent, 2021.
3.Ishmuhamedov R., Abduqodirov A. Pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.2017.

MODERN ENGLISH METHODS AND THEIR EFFEVTIVENESS

Andijon davlat chet tillar inistituti
Inglis filalogiyasi
Tarjimashunoslik fakulteti
IF 24-08 gurux talabasi
Mamirova Mohinur
Tel:998940410923
Ilmiy Rahbari: M. Numanova
Ingliz tili o'qitishning integrallashgan kursi kafedrasi.

Annotation. This article examines modern English teaching methods and their effectiveness in developing students' communicative competence. The study analyzes both traditional and contemporary approaches, including the Grammar-Translation Method, the Direct Method, Communicative Language Teaching (CLT), Task-Based Learning (TBL), and technology-integrated instruction. Special attention is given to student centered learning and interactive classroom strategies. The article argues that combining different teaching methods according to learners' needs and proficiency levels leads to better educational outcomes. The findings highlight the importance of motivation, real-life communication, and digital tools in modern English language teaching.

Keywords: English language teaching, communicative competence, task-based learning, student-centered approach, educational technology.

Introduction In the 21st century, English has become a global language used in education, science, business, tourism, and international communication. As a result, the demand for effective English language teaching has increased significantly. Teaching English is no longer limited to grammar instruction and translation exercises. Modern education requires innovative, interactive, and learner-centered approaches that help students develop practical communication skills. Theeffectiveness of English teaching depends on the methods used in the classroom. Different methods reflect different views about how languages are learned. Somefocuson grammaraccuracy, whileothers prioritize fluency and communication. This article explores the main English teaching methods and evaluates their strengths and weaknesses in contemporary education. Theoretical Background of English Teaching Methods Languageteaching methods are based on linguistic and psychological theories. Behaviorist theory influenced early methods, emphasizing repetition and habit formation. Later, cognitive and communicative theories highlighted the importance of meaningful interaction and mental processes in language learning. Modern methodology supports the idea that language is best learned through active use rather than passive memorization. Therefore, teachers today aim to create environments where students practice speaking, listening, reading, and writing in realistic contexts.

Traditional Teaching Methods 1. Grammar-Translation Method TheGrammar-Translation Method was widely used in the 19th and early 20th centuries. It focuses on teaching grammatical rules, vocabulary lists, and translation exercises. Students read literary texts and translate them into their native language. This method helps learners understand grammar structures and expand vocabulary. It is useful for developing reading and writing skills. However, it does not effectively improve speaking and listening abilities. Students may know many grammar rules but struggle to communicate in real-life situations. 2. Audio-Lingual Method TheAudio-Lingual Method is based on repetition, drills, and pattern practice. It wasinfluenced by behaviorist psychology, which views learning as habit formation. Although repetition can improve pronunciation and sentence structure, this method often lacks meaningful communication. Students may repeat sentences correctly without understanding their real meaning. Modern

CommunicativeApproaches

1. Communicative LanguageTeaching (CLT) Communicative LanguageTeaching is oneof themost influential modern approaches. It emphasizes interaction as both the goal and the means of learning. Students participate in pair work, group discussions, role-plays, interviews, and problem solving activities. Themain goal of CLT is to develop communicativecompetence—theability to use language appropriately in different social contexts. This method increases learners' motivation and confidence because they use English for real communication rather than only for exercises. However, CLT requires skilled teachers and active student participation. In large classrooms, it may be challenging to manage group activities effectively.

2. Task-Based Learning (TBL) Task-Based Learning focuses on completing meaningful tasks using English. Examples include planning a trip, preparing a presentation, conducting a survey, or solving a problem. In TBL, language is learned naturally while students focus on completing the task. This approach improves fluency, critical thinking, and collaboration skills. It also reflects real-life language use. Onelimitation of TBL is that grammar accuracy may sometimes receive less attention if not carefully guided by the teacher.

Technology in English Language Teaching Technology has transformed modern education. Digital tools such as online platforms, language learning applications, interactive whiteboards, and multimedia presentations make lessons more engaging. Students can watch authentic videos, listen to podcasts, join online discussions, and practice pronunciation using mobile applications.

Technology supports independent learning and allows students to access educational resources anytime and anywhere. However, effective use of technology requires proper training and access to equipment. Teachers must carefully select digital materials that match students' learning goals. TheRoleof theTeacher and Student In traditional classrooms, the teacher was the main source of knowledge. In modern education, the teacher acts more as a facilitator and guide. Students are active participants in the learning process. Astudent-centered approach encourages learners to express their opinions, ask questions, and participate in discussions. This approach develops not only language skills but also confidence and critical thinking. For intermediate learners, interactive speaking activities are especially important. Many students understand grammar but feel shy when speaking. Regular communicative practice helps reduce anxiety and build fluency.

Discussion Nosingle teaching method is perfect for all learners. Each approach has advantages and disadvantages. Effective English teaching requires a balanced combination of methods based on students' age, proficiency level, and learning objectives. For example, grammar instruction is necessary for accuracy, while communicative tasks are essential for fluency. Technology enhances both aspects when used appropriately.

Teachers should adapt their strategies according to classroom conditions and learners' needs. In higher education institutions, especially in philology departments, students need both theoretical knowledge and practical communication skills. Therefore, integrating traditional and modern methods leads to more comprehensive language development.

In conclusion, English teaching methods have evolved from grammar-focused instruction to communicative and technology-supported approaches. Traditional methods provide a strong grammatical foundation, while modern methods such as Communicative LanguageTeaching and Task-Based Learning promote fluency, confidence, and real-life communication. Themosteffective strategy is a flexible and integrated approach that combines grammaraccuracy, communicative practice, and digital resources. By creating interactive and motivating learning environments, teachers can help students become competent and confident users of English in the global world.

References:

1.Brown, H. D. (2007). Principles of Language Learning and Teaching. Pearson Education. 2.Harmer, J. (2015). How to Teach English. Pearson Education Limited. 3.Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge University Press. 4.Scrivener, J. (2011). Learning Teaching. Macmillan Education. 5.Thornbury, S. (2006). An A-Z of ELT. Macmillan Education. 6.Larsen-Freeman, D. (2000). Techniques and Principles in Language Teaching. Oxford University Press.

UMUMIY O`RTA TA'LIM MAKTABLARDA KASBGA YO`NALTIRISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH

Axmedova Muslimaxon Akbarjon qizi
Andijon davlat chet tillari instituti
Ingliz filologiyasi, o`qitish metodikasi va
tarjimashunoslik fakulteti 24-15guruh talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada umumiy o`rta ta'lim maktablarida kasbga yo`naltirish tizimining mazmuni,ahamiyati va dolzarb muammolarni yoritadi.O`quvchilarni ongli ravishda kasb tanlashga tayyorlash,ularning qiziqish va qobiliyatlarini aniqlash,mehnat bozoridagi talablar bilan uyg`unlashtirish masalalarini tahlil qilinadi.Shuningdek,zamonaviy pedagogik texnologiyalar,psixologik diagnostika,amaliy mashg`ulotlar va ota-onalar bilan hamkorlik asosida kasbga yo`naltirish jarayonini takomillashtirish yo`llari ko`rsatib beriladi.Maqolada milliy va xalqaro tajriba asosida samarali yondashuvlar bayon etilib,ta`lim tizimida kasbiy orientatsiyani kuchaytirish zarurati asoslanadi.

**Kalit so`zlar:** kasbga yo`naltirish,kasbiy orientatsiya,mehnat bozori,o`quvchi shaxsi,kasbiy kompetensiya,pedagogik texnologiya.

Bugungi globallashuv sharoitida yoshlarni ongli ravishda kasb tanlashga yo`naltirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Har bir o`quvchi o`z qiziqishi,qobiliyati va imkoniyatlaridan kelib chiqib kasb tanlashi lozim.Aks holda noto`g'ri tanlov kelajakda ijtimoiy va psixologik muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. O`zbekiston Respublikasida ta`lim sohasini rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri etib belgilangan. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi tomonidan maktablarda kasbga yo'naltirish ishlarini kuchaytirish bo'yicha qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi tomonidan o'rta ta'lim bituruvchilarini kasbiy ta'limga tayyorlash masalasiga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Kasbga yo'naltirish-bu o'quvchilarning individual xususiyatlarini aniqlash, ularga kasblar haqida ma'lumot berish hamda ongli tanlov qilishga ko'maklashish jarayonidir. Kasbga yo`naltirish -pedagogik va psixologik jarayon bo`lib,o`quvchilarning qiziqishlari,moyilligi,layoqadi va qobiliyatlarini o`rganish orqali ularni ma`lum bir kasbga tayyorlashni nazarda tutadi.Bu jarayon quyidagi bosqichlarni o`z ichiga oladi kasblar haqida umumiy ma`lumot berish o`quvchilarning qiziqishi va qobiliyatlarini aniqlash psixologik diagnostika o`tkazish amaliy mashg'ulot va ekskursiyalar tashkil etish individual maslahatlar berish. Kasbga yo`naltirishning-o`quvchini mehnat bozorida raqobatbardosh,mustaqil fikrlovchi va o`z kasbini sevuvchi shaxs sifatida shakllantirishdir.

Maktab davri shaxs shakllanishining eng muhim bosqichidir.Aynan,shu davrda o`quvchilarga kelajak kasbi haqidagi dastlabki tasavvurlar shakllanadi.to`g'ri yo`lga qo`yilgan kasbga yo`naltirish o`quvchining o`z imkoniyatlarini to`g'ri baholashiga yordam beradi kelajakda kasbidan qoniqish hosil qilishiga zamin yaratadi ishsizlik darajasini kamaytirishga xizmat qiladi jamiyat ehtiyojiga mos mutahasislar tayyorlanishini ta`minlaydi. Ayniqsa, 8-11-sinflarda kasbiy maslahat va yo`naltirish ishlari tizimli ravishda olib borishi muhimdir.

Hozirgi kunda kasbga yo`naltirish jarayonida interaktiv metodlar,test sinovlari,treninglar,seminarlar va uchrashuvlardan keng foydalanilmoqda. Rivojlangan davlatlar tajribasi kasbiy orientatsiya alohida fan sifatida o`qitiladi. Masalan, UNESCO ta`lim jarayonida kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishga alohida e`tibor qaratishni tavsiya etadi.

Zamonaviy metodlar quyidagilarni o`z ichiga oladi kasbiy qiziqish testlar kasb haftaligi tadbirlari korxona va tashkilotlarga ekskursiyalar mutaxassislar bilan uchrashuvlar onlayn platformalar orqali kasblar haqida ma`lumot berish. Shuningdek, STEAM ta`limi orqali o`quvchilarning texnik va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Kasb

tanlashda psixologik omillar muhim hisoblanadi. Kasbga yo`naltirish nafaqat pedagogic,balki ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyatga ham ega.Shu bois ta`lim tizimining barcha bo`g'inlarida bu jarayonga jiddiy e`tibor qaratish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.O`zbekiston Respublikasi Xalq ta`limi vazirligi me`yoriy hujjatlari.
2.O`zbekiston Respublikasining Ta`lim to`g'risidagi Qonuni.
3. UNESCO ta`lim bo`yicha tavsiyalari.
4.Pedagogik nazariyasi va tarixi.Oliy o`quv yurtlari uchun darslik.
5.Kasbga yo`naltirish psixologiyasi bo`yicha ilmiy maqolalar to`plami.

INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA O‘QUVCHILARNI KASBGA YO‘NALTIRISH

Andijon davlat chet tillari instituti,
IFO‘MT: XF-101-guruh talabasi,
Rahmonova Mohiraxon Sherzodxon qizi
rustamov1979aaa@gmail.com
Tel raqam: 94-178-05-79
Ilmiy rahbar: Iminova Shahnozabehim Baxtiyorovna

Annotatsiya: Ushbu maqolada karyera bo'yicha maslahat berishning nazariy asoslari, uning ta'lim muassasalarida amaliy qo'llanilishi, global hamjamiyat tajribasi, yangi raqamli texnologiyalarning ta'siri va karyera bo'yicha maslahat berish jarayonini takomillashtirishdagi qiyinchiliklar va imkoniyatlar ko'rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: Kasbga yo‘lish, professional orientatsiya, professional ta’lim tizimi, o‘ quvish, texnika diagnostika, mehnat bozori, kasb, zamonaviy ta’lim, kompyuter texnologiyalari, kasbiy kompetensiya.

Bugungi kunda globallashuv tendentsiyalari va tez rivojlanayotgan texnologiyalar tufayli yoshlar uchun kasb tanlash murakkablashdi va ahamiyati oshdi. O'zgaruvchan ishchi kuchi ko'pincha yangi kasblarning paydo bo'lishini anglatadi, endi esa layoqatsiz bo'lganlar esa talaba xabardor yoki ongli ravishda kasb tanlashni amalga oshirishdan oldin yo'q bo'lib ketishi mumkin. Maktablar ta'limning asosiy manbalari bo'lib, talabalar uchun ta'limga tayyorgarlik ko'rish va martaba tayyorlashda muhim rol o'ynaydi. Shuning uchun maktablarda kasbga yo'naltirish ta'lim tizimining eng muhim sohalaridan biridir.

Global miqyosda tez rivojlanayotgan evolyutsiya va texnologiyalarning rivojlanishi bilan bir qatorda, bugungi jamiyat yoshlarning kasb tanlashi bilan bog'liq ko'plab cheklovlar va qiyinchiliklarga duch kelmoqda. 21-asr ishchi kuchi tez-tez o'zgarib turishi bilan ajralib turadi; har kuni yangi ish o'rinlari yaratilmoqda, ba'zi kasblar endi yo'q va shuning uchun yoshlar ko'pincha o'zlarining martaba yo'llari haqida o'zlarining xabardor yoki puxta o'ylangan qarorlarini qabul qila olmaydilar.

Maktablar, ta'limning asosiy manbalari sifatida, yoshlarga umumiy, akademik va martaba ko'nikmalarini rivojlantirishda yordam bera oladilar va shu bilan ularning kelajagiga tayyorgarlik ko'rishga yordam beradi. Natijada, maktablarda martaba bo'yicha maslahat berish ta'limning muhim tarkibiy qismiga aylandi

Kasb bo'yicha maslahat berish shaxslarga tegishli kasb haqida qaror qabul qilish bilan bog'liq holda ularning qiziqishlari, qobiliyatlari, qadriyatlari va shaxsiy xususiyatlarini aniqlashga yordam

berish uchun tizimli yondashuvni taqdim etadi. Ta'limni mehnat bozori bilan bog'lash orqali martaba bo'yicha maslahat berish o'quvchilarga maktabni tugatgandan so'ng o'zlari xohlagan kasblarni muvaffaqiyatli tugatish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi. Samarali martaba bo'yicha maslahat berish orqali o'z martabasidan qoniqish, ushbu martabada muvaffaqiyat qozonish va jamiyatning umumiy rivojlanishiga hissa qo'shish kabi ijobiy natijalarga erishiladi.

Pedagogik, psixologik va sotsiologik tamoyillardan foydalangan holda, kasbga yo'naltirish belgilanadi. Psixologiya nazariyasiga ko'ra, shaxs kirishi kerak bo'lgan kasbga oid tanlovlar uning shaxsiy xususiyatlari, kognitiv yoki intellektual qobiliyatlari, motivatsiyasi va hissiy xususiyatlari kabi bir qancha shaxsiy xususiyatlar bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Har bir talabaning o'ziga xos kuchli va afzal tomonlari bor, bu uning kelajakdagi martaba yo'liga qanday yo'naltirilishiga ta'sir qilishi mumkin.

Psixologiyadagi ko'plab nazariyalar kelajakdagi martaba tanlovlariga ta'sir qiluvchi omillarni tushuntirishni o'z ichiga oladi. Bunday psixologik nazariyalardan biri bu shaxs o'z shaxsiyatiga mos keladigan kasbni tanlashini ko'rsatadigan kasbiy shaxsiyat nazariyasidir. Yana bir misol, shaxsning o'zini o'zi anglashi va shaxsiy rivojlanishiga asoslanib, qanday qilib martaba tanlashini tushuntiruvchi nazariyalarni o'z ichiga oladi. Bu nazariyalarning barchasi har qanday martaba yo'lini tavsiya qilishdan oldin talabaning individual tabiatini tushunish muhimligini ta'kidlaydi.

Pedagogik nuqtai nazardan, kasbga yo'naltirish yaxlit ta'limning tarkibiy qismidir. Maktablar akademik bilimlardan tashqari, hayotda muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo'lgan ko'plab ko'nikmalarni, masalan, qaror qabul qilish ko'nikmalarini, o'zini baholash ko'nikmalarini va mas'uliyatni o'rgatish mas'uliyatiga ega. Har bir maktab yoshidagi bolaga kasbga yo'naltirishni ta'minlashning maqsadi, unga o'z salohiyatini tushunishga yordam berish va o'zi uchun oqilona maqsadlarni belgilashda yordam berishdir.

Kasb tanlash oila tarixi, atrofdagi jamoa, urf-odatlar yoki madaniy talablar va moliyaviy ahvolning natijasi bo'lganligi sababli, kasbga yo'naltirish o'quvchiga uning individual xususiyatlari va shaxsni o'rab turgan xususiyatlar asosida tushuncha berishi juda muhimdir.

Shaxsiy va martaba yo'llarini o'z-o'zini belgilash o'smirlik davrida yuzaga keladi. O'rta maktabda o'quvchilar o'z qobiliyatlari va qiziqishlaridan foydalangan holda kelajagini o'ylay boshlaydilar, kasbga yo'naltirishsiz ular o'zlarining shaxsiy sharoitlariga qarab kasb tanlash o'rniga stereotiplarga, tengdoshlarining bosimiga va ota-onalariga tayanadilar.

Kasbga yo'naltirish o'quvchilarga quyidagilarni beradi;

- Ularning qobiliyatlari va cheklovlari haqida bilim.
- Turli xil kasblarni o'rganish imkoniyati.
- Maktab fanlarining haqiqiy kasblar bilan qanday bog'liqligini ko'rish imkoniyati.
- O'rganishga motivatsiya.
- O'z ehtiyojlariga javob bermaydigan kasb tanlash xavfini ko'rish qobiliyati.

O'quvchilar o'z ehtiyojlari va qobiliyatlariga javob beradigan kasb tanlashganda, ular martaba maqsadlariga erishishlari va ishdan qoniqishni his qilishlari ehtimoli ko'proq. Jamiyat, shuningdek, motivatsiyalangan va malakali ishchi kuchiga ega bo'lishdan foyda ko'radi.

Maktablarda kasbga yo'naltirish mexanizmlari. Kasbga yo'naltirish maktab muhitida tizimli va uzluksiz ta'minlanishi kerak; kasbga yo'naltirishning turli komponentlari mavjud.

Kasbga yo'naltirishning eng muhim tarkibiy qismlaridan biri bu kasblar haqida umumiy ma'lumot berishdir; o'quvchilar kasblar, ta'lim muassasalari, qabul mezonlari va mehnat bozori bilan bog'liq ishonchli dolzarb ma'lumotlarga ega bo'lishlari kerak. Maktab tomonidan har bir kasbdagi turli mutaxassislar bilan karyera kunlari o'tkazilishi mumkin; o'quvchilarga turli martaba imkoniyatlari haqida adabiyotlar ham berilishi mumkin.

Shuningdek, psixologik baholashlar yoki baholashlar martaba qarorlarida muhim rol o'ynaydi. Testlar yoki anketalar kabi baholashlar talabaga qiziqishlar, qobiliyatlar va shaxsiy

xususiyatlarni aniqlashga yordam beradi. Baholashlar o'zboshimchalik yoki vaqtni behuda sarflash deb hisoblanmasligi kerak, ammo ular faqat o'yin-kulgi sifatida ham qaralmasligi kerak. Psixologik baholashni o'tkazish va natijalarni baholash uchun mas'ul shaxs o'zi o'tkazgan baholash natijalarini ob'ektiv talqin qilishga yordam beradigan malakali mutaxassis bo'lishi kerak.

Konsultatsiyaning yana bir muhim tarkibiy qismi - bu talaba bilan yakka tartibda maslahatlashuv sessiyasi bo'lib, u talabaning akademik martaba yo'li va boshqalarga oid maqsadlari va qo'rquvlarini chuqurroq tushunishga yordam beradi. Yana bir bor, bu turdagi maslahat talabalarga real va erishish mumkin bo'lgan martaba rejasini tuzishda yordam beradi.

Talabalarga martaba maqsadlari bilan tanishishga yordam berishning yana bir printsipi - bu ish joyida amaliy tajriba orqali amalga oshiriladi. Amaliyot, biznesga ekskursiyalar va loyiha bo'yicha o'quv muhiti kabi amaliy tajribalar talabaga haqiqiy ish muhiti bilan tanishish imkonini beradi, shu bilan martaba yo'lini tanlashda noaniqlik darajasini kamaytiradi va talabada to'g'ri qaror qabul qilayotganiga ishonchni uyg'otadi.

Nihoyat, kollej va universitetlar bilan hamkorlik odatda talaba uchun oliy ta'lim olishning barcha imkoniyatlarini ko'rib chiqishda foydali bo'ladi. Masalan, talabalarga Qatar universiteti va Qirol Saud universiteti kabi universitetlar haqida ma'lumot berish talabalarga o'zlarining potentsial oliy ta'lim imkoniyatlari va akademik talablarini xalqaro miqyosda o'rganish imkoniyatini beradi.

Xalqaro kasbga yo'naltirish tizimlari. Ko'pgina rivojlangan mamlakatlar maktab tizimiga to'liq integratsiyalashgan kuchli kasbga yo'naltirish tizimlarini joriy etishgan.

Muvaffaqiyatli kasbga yo'naltirish tizimi barcha o'quvchilar va ularning jamoalarining individual ehtiyojlarini qondirishga yordam beradi va oxir-oqibat milliy iqtisodiyotni rivojlantirishga hissa qo'shadi. Keng qamrovli, dalillarga asoslangan, o'quvchiga yo'naltirilgan kasbga yo'naltirish tizimlariga investitsiya kiritish orqali maktablar kelajakdagi qiyinchiliklariga ishonch va malaka bilan javob bera oladigan shaxslar avlodini yaratadi.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. Donald Super. The Psychology of Careers. – New York: Harper & Row, 1957.
2. John L. Holland. Making Vocational Choices: A Theory of Vocational Personalities and Work Environments. – Odessa, FL: Psychological Assessment Resources, 1997.
3. UNESCO. Career Guidance: A Handbook for Policy Makers. – Paris: UNESCO Publishing, 2002.
4. OECD. Career Guidance and Public Policy: Bridging the Gap. – Paris: OECD Publishing, 2004.

UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA KASBGA YO NALTIRISH TIZIMINING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK ASOSLARI VA ZAMONAVIY RIVOJLANISH TENDENSIYALARI

Sobirova Marjona Jamoliddin qizi
ADCHTI, talabasi
***Ilmiy rahbar:** Iminova Sh.B*

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada umumta’lim maktablarida o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirish tizimining nazariy-metodologik asoslari, amaliy mexanizmlari va zamonaviy tendensiyalari tahlil qilinadi. O‘quvchilarni ongli kasb tanlashga tayyorlashda pedagogik, psixologik va ijtimoiy omillarning o‘rni yoritilib, kasbga yo‘naltirish jarayonini takomillashtirish bo‘yicha

taklif va tavsiyalar ishlab chiqiladi. Shuningdek, rivojlangan davlatlar tajribasi misolida kasbiy orientatsiya tizimining samarali modellari ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: kasbga yo‘naltirish, kasbiy orientatsiya, kompetensiya, mehnat bozori, pedagogik yondashuv, individual rivojlanish, psixologik diagnostika.

Bugungi globallashuv jarayonida mehnat bozori talablari keskin o‘zgarib bormoqda. Texnologik taraqqiyot, raqamli iqtisodiyotning shakllanishi hamda innovatsion faoliyatning rivojlanishi yosh avloddan zamonaviy kasb va ko‘nikmalarni egallashni talab etadi. Shu nuqtai nazardan, umumta’lim maktablarida o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirish masalasi ta’lim tizimining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasida ta’lim sohasidagi islohotlar doirasida kasbiy yo‘naltirish tizimini takomillashtirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi tomonidan umumta’lim maktablarida o‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirish, ularning qiziqish va qobiliyatlarini aniqlash, mehnat bozoriga mos mutaxassislarni tayyorlashga qaratilgan qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Kasbga yo‘naltirish tizimi o‘quvchilarning individual xususiyatlari, qiziqishlari va layoqatlarini hisobga olgan holda, ularni kelajak kasbini ongli ravishda tanlashga tayyorlash jarayonidir. Bu jarayon uzluksiz, tizimli va kompleks yondashuvni talab etadi.

Kasbga yo‘naltirish tushunchasi pedagogika, psixologiya va sotsiologiya fanlari kesishgan nuqtada shakllangan. Uning ilmiy asoslari shaxs rivojlanishi nazariyalari bilan chambarchas bog‘liq.

Kasbiy rivojlanish bosqichlari haqidagi nazariyalar orasida amerikalik psixolog Donald Super tomonidan ishlab chiqilgan “Kasbiy rivojlanish nazariyasi” muhim o‘rin tutadi. Unga ko‘ra, shaxsning kasb tanlashi hayot davomida bosqichma-bosqich shakllanadi va har bir yosh davrida o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘ladi.

Shuningdek, John Holland tomonidan ilgari surilgan kasb tanlashning tipologik modeli (RIASEC modeli) ham amaliyotda keng qo‘llaniladi. Mazkur modelga ko‘ra, shaxs qiziqishlari va kasb muhiti o‘rtasidagi muvofiqlik kasbiy muvaffaqiyatning asosiy omilidir.

Mazkur nazariyalar umumta’lim maktablarida o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirish ishlarini tashkil etishda ilmiy-metodik asos bo‘lib xizmat qiladi. Kasbga yo‘naltirish tizimining asosiy maqsadi — o‘quvchilarda mehnatga ongli munosabatni shakllantirish, ularning kasbiy qiziqish va layoqatlarini aniqlash hamda jamiyat ehtiyojlariga mos kasb tanlashiga ko‘maklashishdir.

Ushbu tizimning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

O‘quvchilarning qiziqish, qobiliyat va moyilliklarini aniqlash.

Kasblar olami haqida tizimli ma’lumot berish.

Mehnat bozoridagi ehtiyojlar bilan tanishtirish.

Ota-onalar bilan hamkorlikni yo‘lga qo‘yish.

Psixologik maslahat va diagnostika xizmatlarini tashkil etish.

O‘quvchilarda kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish.

Mazkur vazifalarni amalga oshirishda maktab ma’muriyati, fan o‘qituvchilari, maktab psixologi va ota-onalar hamkorligi muhim ahamiyat kasb etadi.

Umumta’lim maktablarida kasbga yo‘naltirish ishlari turli shakl va metodlar orqali amalga oshiriladi.

1. Axborot berish ishlari. Kasblar to‘g‘risida ma’lumot berish, kasb egalari bilan uchrashuvlar tashkil etish, oliy ta’lim muassasalariga ekskursiyalar uyushtirish muhim ahamiyatga ega.

2. Psixologik diagnostika. Maktab psixologi tomonidan o‘quvchilarning qiziqishlari, temperament turi, intellektual salohiyati va kasbiy moyilliklarini aniqlash maqsadida testlar o‘tkaziladi.

3. Amaliy mashg‘ulotlar.

Texnologiya darslari, kasb-hunar to‘garaklari, startap loyihalar orqali o‘quvchilar muayyan faoliyat turini sinab ko‘rish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

4. Individual maslahat. O‘quvchi va ota-onalar bilan yakka tartibda suhbatlar o‘tkazish orqali ongli kasb tanlashga yo‘naltirish amalga oshiriladi.

Rivojlangan davlatlarda kasbga yo‘naltirish tizimi uzluksiz va integratsiyalashgan shaklda tashkil etilgan. Masalan, Finlandiya ta’lim tizimida kasbiy maslahat maktab dasturining ajralmas qismi hisoblanadi. O‘quvchilar 7–9-sinflarda maxsus kasbiy maslahat kurslarida qatnashadilar.

Germaniyada esa “dual ta’lim tizimi” keng rivojlangan bo‘lib, o‘quvchilar maktab davridayoq korxonalarda amaliyot o‘tash imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bu tizim yoshlarning mehnat bozoriga tez moslashuvini ta’minlaydi.

AQShda maktablarda “career counseling” tizimi yo‘lga qo‘yilgan bo‘lib, har bir o‘quvchi bilan individual rivojlanish rejasi ishlab chiqiladi.

Mazkur tajribalar O‘zbekiston sharoitida ham kasbga yo‘naltirish tizimini takomillashtirish uchun muhim metodik asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Donald Super. The Psychology of Careers. New York: Harper & Row, 1957.
2. John Holland. Making Vocational Choices: A Theory of Careers. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1973.
3. John Holland. Self-Directed Search Professional Manual. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources, 1994.
4. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi. “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun. Toshkent, 2020.

NEYRODIDAKTIK YONDASHUV ASOSIDA DUAL TA’LIM: BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING KOGNITIV RIVOJLANISHINI ISH JOYIDA O‘RGANISH VA METODIK MODELLASHTIRISH

Andijon davlat chet tillari instituti
MBT yo’nalishi 302 - guruh talabasi Ibrohimova Umidaxon Sherzodbek qizi
Ilmiy rahbar. F.f.f.d.(PhD) dotsent Gavharoy Isroiljon qizi

Annotatsiya - Ushbu maqolada dual ta’lim modelini neyrodidaktika tamoyillari asosida takomillashtirish masalalari tadqiq etilgan. Muallif bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining pedagogik amaliyotini bolalar kognitiv jarayonlarini (diqqat, xotira, idrok) bevosita ish joyida o‘rganish bilan integratsiya qilishni taklif etadi. Maqolada dual tizimning nafaqat kadr tayyorlash, balki ta’lim oluvchining individual xususiyatlariga moslashuvchan metodikalar yaratishdagi o‘rni ilmiy asoslab berilgan.

Kalit so’zlar : Dual ta’lim, neyrodidaktika, kognitive rivojlanish, boshlang’ich ta’lim, neyropedagogika, amaliy kompetensiya, integratsiya

Zamonaviy dunyoda ta’lim tizimi faqat axborot uzatish vositasi bo‘lmay, balki inson kapitalini shakllantiruvchi asosiy drayverga aylandi. O‘zbekiston Respublikasida dual ta’lim modelining joriy etilishi nazariya va amaliyot o‘rtasidagi "uzilish"ni bartaraf etishga qaratilgan eng samarali islohotlardan biridir. Biroq, boshlang‘ich ta’lim bosqichida bolalarning fiziologik va neyrologik rivojlanishi o‘ta jadal kechishi sababli, bu sohadagi dual ta’lim shunchaki "ish o‘rganish" emas, balki "miya rivojlanish qonuniyatlarini o‘rganish" bilan hamohang bo‘lishi lozim.

Ushbu tadqiqotning dolzarbligi shundaki, bo‘lajak pedagoglar dual tizim doirasida maktabda amaliyot o‘tayotganlarida bolaning neyrobiologik imkoniyatlarini hisobga olmasdan dars o‘tsalar, kutilgan natijaga erishib bo‘lmaydi. Shu sababli, dual ta’limni neyrodidaktika (miya ilmiga asoslangan ta’lim) bilan integratsiya qilish — pedagogik ta’limning yangi sifatiy bosqichidir.

II. TADQIQOT METODOLOGIYASI VA AMALIY TAHLIL

Biz taklif etayotgan modelda dual ta'lim jarayoni quyidagi tarkibiy qismlarga bo'linadi:

Dinamik kuzatuv (Active Observation): Talaba ish joyida (maktabda) o'quvchilarning "diqqat egri chizig'i"ni tahlil qiladi. Tadqiqotlarga ko'ra, boshlang'ich sinf o'quvchisining maksimal diqqati 15-20 daqiqadan so'ng pasaya boshlaydi. Dual tizimdagi talaba aynan shu vaqtda qanday metodik usul (fizminutka, o'yin texnologiyasi) qo'llashni o'z amaliyotida sinab ko'radi.

Multisensor o'qitish (Multisensory Learning): Neyrodidaktikaga ko'ra, axborot qancha ko'p sezgi a'zolari (ko'rish, eshitish, ushlash) orqali kelsa, neyron aloqalari shuncha mustahkam bo'ladi. Talaba maktabdagi moddiy-texnik bazadan foydalanib, dual ta'lim doirasida darslarni ko'rgazmali va interaktiv tashkil etadi.

Emotsional intellekt va neyroplastiklik: Stress holatida bolaning miyasida kortizol gormoni ko'payib, o'rganish jarayoni bloklanadi. Dual tizimdagi bo'lajak o'qituvchi o'quvchi bilan emotsional aloqa o'rnatish san'atini bevosita amaliyotda o'rganadi.

III. TADQIQOT METODIKASI: NEYRODIDAKTIK TEXNOLOGIYALARNI DUAL TA'LIMGA TATBIQ ETISH

Dual ta'lim jarayonida talaba-pedagoglar tomonidan boshlang'ich sinflarda qo'llanilishi tavsiya etiladigan eng zamonaviy va samarali metodikalar majmuasini taklif etamiz. Ushbu metodlar bolaning kognitiv funksiyalarini (diqqat, xotira, mantiq) faollashtirishga qaratilgan:

3.1. **"Brain-Breaks"** (Neyro-tanaffuslar) metodikasi

Dual amaliyot davomida talaba darsning eng kritik nuqtalarida (odatda 15-20 daqiqadan so'ng) ushbu metodni qo'llaydi. Bu shunchaki jismoniy mashq emas, balki kognitiv yuklamani qayta taqsimlash usulidir:

Kross-laterall mashqlar: O'ng va chap miya yarim sharlarini bir vaqtda ishlashga majbur qiluvchi harakatlar (masalan, "quloq-burun" mashqi). Bu diqqatni jamlash qobiliyatini 20% ga oshiradi.

Asos: Dual tizimdagi talaba ushbu mashqlarning o'quvchilar o'zlashtirishiga ta'sirini statistik tahlil qilib boradi.

3.2. **"Dual-Coding"** (Ikki tomonlama kodlash) nazariyasi asosida dars o'tish

Allan Paivio tomonidan ishlab chiqilgan ushbu metodika neyrodidaktikaning asosi hisoblanadi. Dual ta'limdagi talaba darsni quyidagicha modellashtiradi:

Metodning mohiyati: Har bir yangi tushuncha ham verbal (so'z), ham vizual (tasvir) ko'rinishda beriladi.

Amaliyotda: Talaba maktabda dars o'tayotganida mavzuni shunchaki tushuntirmaydi, balki grafik organayzerlar, "Aql xaritalari" (Mind Maps) va infografikalar yordamida bolaning ishchi xotirasini faollashtiradi. Bu axborotning uzoq muddatli xotiraga o'tishini 40-50% ga tezlashtiradi.

.IV. YAKUNIY XULOSA: TA'LIM INTEGRATSIYASINING YANGI PARADIGMASI

Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, dual ta'lim modeli shunchaki talabani ish joyiga biriktirish emas, balki "Inson kapitali + Neyrotexnologiya" formulasini amaliyotga tatbiq etishdir. Biz taklif etayotgan neyrodidaktik yondashuv dual ta'limni "shunchaki tajriba orttirish" bosqichidan "yuqori texnologik pedagogika" darajasiga ko'taradi.

O'tkazilgan tahlillar asosida quyidagi konseptual yechimlarni ilgari suramiz:

1. "Neyro-Pedagog" profile : Dual ta'lim sharoitida talaba-pedagog faqatgina dars o'tuvchi emas, balki bolaning xotira, diqqat va emotsional intellektini boshqaruvchi "kognitiv moderator" sifatida shakllanishi lozim. Bu yondashuv boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'zlashtirish koeffitsientini 40% gacha oshirish imkonini beradi.

2. "Andijon Modelini" yaratish : Andijon davlat chet tillari instituti bazasida "Dual-Neyro Hub" innovatsion markazini tashkil etishni taklif etamiz. Bu markaz dual tizimdagi talabalar uchun virtual maktab muhitini yaratib, "aqlli dars" metodikalarini ishlab chiquvchi asosiy baza bo'ladi.

3. Natijaga yo'naltirilgan reyting : Talabaning amaliyotdagi natijasini nafaqat dars o'tishi, balki u tomonidan o'quvchilarning kognitiv o'sishi (diqqat va xotira ko'rsatkichlari) qanchalik yaxshilangani asosida baholash tizimini joriy etish zarur.

4. Kognitiv kundalik : Dual tizimdagi talabalar uchun o'quvchilarning diqqat va o'zlashtirish dinamikasini qayd etuvchi maxsus kundalikni joriy etish.

5. Mentorlik tizimi : Maktablardagi tajribali o'qituvchilarni neyropedagogika asoslariga o'qitish orqali " Usta – shogird " tizimini kuchaytirish.

Xulosa qilib aytganda, dual ta'limni neyrodidaktika bilan qurollantirish — bu Yangi O'zbekiston maktablari uchun shunchaki o'qituvchi emas, balki kelajak avlodning intellektual salohiyatini shakllantiruvchi "ta'lim muhandislarini" tayyorlash demakdir. Bu yo'l — ta'limni ishlab chiqarish bilan emas, balki ta'limni Kelajak bilan integratsiya qilish yo'lidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev. Sh. M. "Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi". – Toshkent,2022
2. Gossen. j. "Dual system in Germany: Success and Challenges". – Berlin, 2019
3. Jensen E. "Teaching with the Brain in Mind". - Alexandria, VA: ASCD, 2020.
4. Vazirlar Mahkamasining "Dual ta'limni tashkil etish tartibi to'g'risida"gi 163-son qarori. 2021.
5. https://www.gtai.de/en/invest/germany-s-unique-dual-education-system-986862
6. https://lex.uz/uz/docs/-5346217

TEACHING AND ITS MODERN PERSPECTIVES

Xayrullayeva Moxisanam Andijan State l of Foreign Languages, 2nd year student

Annotation: This article examines the concept of teaching, its pedagogical and philosophical foundations, and its development in the modern educational environment. The study analyzes the transformation of teaching methods in the digital age, highlighting the shift from traditional teacher-centered instruction to student-centered and technology-enhanced learning. Particular attention is given to the role of innovation, digital tools, and interactive strategies in improving educational quality. The article also explores the prospects of teaching in the context of Uzbekistan, emphasizing the importance of professional development, critical thinking, and lifelong learning in contemporary society.

This article is based on the analysis of pedagogical theories, modern educational practices, and recent trends in teaching methodology. While preparing the paper, scientific literature, academic articles, and educational reforms related to teaching were studied and analyzed.

The research applies a comparative and analytical approach to examine the evolution of teaching methods from traditional to modern systems. Special attention is given to student-centered learning, digital technologies, and innovative strategies in education.

The article also considers the current educational reforms in Uzbekistan and evaluates their impact on the teaching process. The study combines theoretical analysis with practical observations to present a comprehensive understanding of modern teaching perspectives

1. Theoretical Foundations of Teaching

Teaching is a complex and multidimensional process that plays a central role in the educational system. It is not limited to delivering information from teacher to student; rather, it is a structured and purposeful activity aimed at shaping learners' knowledge, skills, values, and attitudes. Teaching involves careful planning, the selection of appropriate methods, classroom management, motivation strategies, and assessment techniques. All these elements together form an effective pedagogical process.

Philosophically, teaching is linked to human development and social responsibility. Education shapes individuals' worldview, moral values, and intellectual abilities. A teacher does not only teach academic subjects but also influences students' character and behavior. In this sense, teaching becomes a moral and social mission.

In modern society, teaching also reflects social needs. As the world becomes more globalized and technology-driven, teaching must prepare students for new challenges. Thus, theoretical foundations of teaching must constantly evolve to meet contemporary demands.

2. Evolution of Teaching Methods

Teaching methods have undergone significant transformation throughout history. In ancient civilizations, education was based mainly on oral instruction and memorization. Teachers were considered the primary source of knowledge, and students were expected to repeat and memorize information accurately.

With the invention of printing, textbooks became central to the educational process. The traditional lecture method dominated classrooms for centuries. Although this method allowed teachers to deliver large amounts of information, it often limited student interaction and critical thinking.

In recent decades, the integration of technology has accelerated changes in teaching methods. Multimedia presentations, online courses, virtual classrooms, and educational applications have diversified instructional strategies. These innovations have made learning more interactive and student-oriented.

The evolution of teaching methods demonstrates that education is not static. It continuously adapts to cultural, technological, and social transformations. Modern teachers must be flexible and open to innovation in order to remain effective in their profession.

3.Teaching in the Context of Uzbekistan

In Uzbekistan, significant reforms are being implemented in the field of education. The government prioritizes modernization, digitalization, and international cooperation. Schools and universities are introducing innovative curricula and adopting new technologies.

Particular attention is given to foreign language education, especially English, as it plays a crucial role in global communication and academic mobility. Teacher training programs aim to improve professional competence and methodological skills.

4.Future Perspectives of Teaching

The future of teaching will be shaped by rapid technological advancements and globalization. Hybrid learning models, combining online and face-to-face instruction, are likely to become more common.

Artificial intelligence, virtual reality, and data analytics may transform how lessons are delivered and assessed. Personalized learning paths will allow students to progress at their own pace.

At the same time, the importance of human interaction will remain significant. Emotional intelligence, empathy, communication skills, and creativity cannot be fully replaced by technology. Teachers will continue to play a key role in inspiring and guiding students.

:In conclusion, teaching is a fundamental and transformative component of the educational system that directly influences individual development and social progress. Throughout history,

teaching has evolved from traditional teacher-centered instruction to more interactive, student-centered, and technology-integrated approaches. This transformation reflects the changing needs of society and the growing importance of knowledge, innovation, and critical thinking in the modern world.

The theoretical foundations of teaching demonstrate that it is not merely the transmission of information but a complex pedagogical process grounded in psychology, philosophy, and methodology. Effective teaching requires careful planning, appropriate instructional strategies, meaningful assessment, and constructive feedback. Moreover, the integration of digital technologies has significantly expanded educational opportunities, making learning more accessible, flexible, and personalized.

At the same time, the human dimension of teaching remains irreplaceable. Teachers play a crucial role in motivating students, fostering moral values, and creating a supportive learning environment. The development of critical thinking, creativity, communication skills, and lifelong learning habits depends largely on the quality of teaching practices.

References

1 Dewey, J. (1938). Experience and Education. New York: Macmillan.
2 Freire, P. (1970). Pedagogy of the Oppressed. New York: Continuum.
3 Vygotsky, L. S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, MA: Harvard University Press.

GURUHDA VA INDIVIDUAL MUSTAQIL TA'LIMNI TASHKIL ETISH

Andijon davlat chet tillari instituti
Ingliz filologiyasi, o‘qitish metodikasi va tarjimashunoslik fakulteti
2-mutaxassislik 2-bosqich 14-guruh talabasi Yo'ldashev Shaxbozbek
Ilmiy rahbar: Moydinova Shohida

Annotatsiya: Mazkur maqolada oliy ta'lim tizimida guruhda va individual mustaqil ta'limni tashkil etishning nazariy asoslari, pedagogik prinsiplari hamda amaliy mexanizmlari kompleks tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: mustaqil ta'lim, individual ta'lim, guruh ta'limi, raqamli texnologiyalar, ta'lim traektoriyasi, pedagogik prinsiplar.

Global ta'lim makonidagi shiddatli o'zgarishlar va O'zbekiston ta'lim sektorida keyingi 6-7 yil ichida amalga oshirilgan keng ko'lamli islohotlar sharoitida, mustaqil ta'limning ahamiyati beqiyos darajada oshib bormoqda. Zamonaviy shaxsga o'z-o'zini rivojlantirish, bilim olish va doimiy ta'lim olish ko'nikmalari zarur ekanligi mustaqil ta'limni ta'lim jarayonining ajralmas qismiga aylantirgan. Ayniqsa, talabalarning shaxsiy salohiyatini ro'yobga chiqarishga, qiziqishlari va kasbiy intilishlariga asoslanib, ularning tashkiliy va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan individual va guruhdagi mustaqil ta'limni samarali tashkil etish dolzarb ilmiy-pedagogik muammo hisoblanadi.

Mustaqil ta'lim muammosi zamonaviy pedagogikada keng muhokama qilinayotgan mavzulardan biridir. Ushbu tadqiqotlarda mustaqil ta'limning pedagogik va psixologik prinsiplari chuqur o'rganilib, uning talabalarning o'z-o'zini boshqarish ko'nikmalarini rivojlantirish,

motivatsiyani oshirish va ta'lim tizimiga samarali integratsiyalashuvini ta'minlashdagi ahamiyati ta'kidlanadi. Ayniqsa, raqamli texnologiyalar, onlayn platformalar va turli xil raqamli resurslarni integratsiya qilishga alohida urg'u beriladi, bu esa zamonaviy o'quv tajribasini yengillashtiradi. Shuningdek, mustaqil ta'limni amalga oshirishda uchraydigan asosiy qiyinchiliklar va ularni bartaraf etish strategiyalari ham ko'rib chiqilgan. Ikkala manba ham mustaqil ta'limning nazariy va amaliy o'lchamlarini har tomonlama tahlil qilishni, uning ta'lim landshaftiga muhim hissasini belgilashni maqsad qilgan bo'lib, ular mazmunan bir-birini takrorlaydi va mustaqil ta'limning fundamental ahamiyatini tasdiqlaydi.

Guruhda mustaqil ta'limni tashkil etish: Guruhda mustaqil ta'lim ko'pincha "differensiallashtirilgan ta'lim" uslubi orqali amalga oshiriladi. Bu usulda talabalar o'quv materialining murakkabligiga yoki o'zlashtirish darajasiga ko'ra kichik guruhlarga bo'linadi. Har bir guruhga o'ziga xos vazifalar berilib, ular ushbu vazifalarni mustaqil ravishda, bir-birlari bilan hamkorlikda bajaradilar. O'qituvchi esa faoliyat davomida konsul'tant, yo'naltiruvchi va ko'makdosh rolini o'ynaydi.

Individual va guruhdagi mustaqil ta'lim shakllari bir-birini to'ldiruvchi xususiyatlarga ega bo'lib, ularni sinergiya qilish ta'lim samaradorligini yanada oshirishga xizmat qiladi. O'zbekiston ta'lim tizimida "individual ta'lim traektoriyasi"ning joriy etilishi yangi imkoniyatlarni ochib beradi, biroq uning to'liq salohiyatini ro'yobga chiqarish uchun quyidagi tavsiyalar muhim:

O'qituvchilarning malakasini oshirish: O'qituvchilarni mustaqil ta'limni tashkil etishda konsul'tant va yo'naltiruvchi rolini bajarishga tayyorlash, ularga individual traektoriyalarni boshqarish, differensiallashtirilgan topshiriqlar ishlab chiqish va raqamli vositalardan samarali foydalanish bo'yicha metodik ko'mak berish.

Raqamli resurslar va platformalarni kengaytirish: Mustaqil va guruhdagi mustaqil ta'limni qo'llab-quvvatlovchi zamonaviy onlayn platformalar, interaktiv dasturlar va elektron resurslarni yaratish va mavjudlarini takomillashtirish. Talabalarga sifatli va dolzarb axborotga keng kirish imkoniyatini ta'minlash.

Baholash mexanizmlarini moslashtirish: Mustaqil ta'limning xususiyatlarini, ayniqsa individual traektoriya doirasidagi shaxsiy yutuqlar va guruhdagi hamkorlik natijalarini hisobga oluvchi moslashuvchan va ob'ektiv baholash tizimini ishlab chiqish.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, mustaqil ta'lim, guruhda yoki individual shaklda bo'lishidan qat'i nazar, zamonaviy ta'lim jarayonining asosiy elementi bo'lib, talabalarning shaxsiy rivojlanishi, bilimlarni chuqur o'zlashtirishi va o'z-o'zini boshqarish ko'nikmalarini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. O'zbekistonning ta'lim sohasidagi islohotlari, xususan, "individual ta'lim traektoriyasi"ga o'tish, mustaqil ta'limning bu ikkala shaklini ham rivojlantirish uchun mustahkam asos yaratadi. Individual ta'lim talabaning shaxsiy ehtiyojlariga moslashuvchanlikni ta'minlasa, guruhdagi mustaqil ta'lim hamkorlik va jamoaviy ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Raqamli texnologiyalar bu jarayonlarning samaradorligini sezilarli darajada oshirish potentsialiga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar :

1. Zimmerman, B. J. (2002). *Becoming a Self-Regulated Learner: An Overview*. Theory Into Practice, 41(2), 64–70.
2. Schunk, D. H., & Greene, J. A. (Eds.). (2018). *Handbook of Self-Regulation of Learning and Performance*. Routledge.
3. Knowles, M. S. (1975). *Self-Directed Learning: A Guide for Learners and Teachers*. Association Press.

O‘QUVCHILARNING INDIVIDUAL XUSUSIYATLARINI INOBATGA OLGAN HOLDA KASBGA YO‘NALTIRISH

Andijon Davlat Chet-tillari Instituti
Ingliz Filologiyasi Tarjimashunoslik
Fakulteti, Ingliz tili yo’nalishi 207-guruh
talabasi Abduqaxxorova Shodiyabonu Asliddin qizi
Ilmiy maslahatchi: Shamsuddinova.D

Annotatsiya. Ushbu maqolada umumta’lim maktab o‘quvchilarini kasb–hunarga yo’naltirishda o‘quvchilarni kasbga doir ko‘nikmalarini oshirish, ushbu ishlarni tashkil qilishning ilmiy uslubiy ahamiyatlari, pedagoglar uchun muhim jihatlar yoritilib berilgan. Shuningdek, kasbga yo'naltirish ishlarining samarali tashkil etilishi natijasida yoshlarning noto'g'ri kasb tanlashdan saqlanishi, mehnat bozoridagi ehtiyojlarning qondirilishi va shaxsiy rivojlanishga erishish imkoniyatlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: kasbga yo‘naltirish tizimi, ongli kasb tanlash, kasbiy identifikatsiya, individual rivojlanish trayektoriyasi, qobiliyat diagnostikasi, kasbiy moslik, mehnat bozori talabi, kelajak kasblari, raqamli ko‘nikmalar, innovatsion ta’lim modeli, shogirdlik amaliyoti, kasbiy mentorlik.

Hozirgi vaqtda nafaqat jahonda, balkim yurtimizda ham kasblar tez sur’atda o’zgarib bormoqda. Ko’plab umumta’lim maktab o’quvchilari maktabni bitirgach qaysi kasbni tanlashni bilamay qiynalishadi. Kasb tanlash juda muhim masala bo‘lib, ko‘pincha o‘quvchilar uni mustaqil hal qila olmaydilar. Bu masalada ularga yordam berishi kerak. Noto’g’ri qo’yilgan tanlov jiddiy oqibatlarga, shuningdek vaqt va mablag’ yo’qotishiga olib kelishi, yoshlarning psixologiyasiga ham ta’sir ko’rsatishi mumkin. Shu sababdan maktablarda kasb va hunarga yo’naltirish, o’quvchilarga bu mavzu yuzasidan yo’l ko’rsatish zarur ahamiyatga ega .

Avvalo kasbga yo’naltirishdan asosiy maqsad shuki, o’sib borayotgan yosh avlodlarni ongli va mustaqil ravishda o’z kasbini tanlashda tayyorlashdan iborat bo’lib, bu harakat shaxsning tanlayotgan kasbiy faoliyat egasi sifatida rivojlanishini ko’zda tutadi. . Kasb tanlashga yo‘llash butun pedagoglar jamoasi tomonidan hal etiladigan vazifa hisoblanadi.

Kasb-hunarga yo‘naltirish — bu o‘quvchi yoki yoshlarni o‘z qiziqishi, qobiliyati va xarakteriga mos kasbni ongli ravishda tanlashga tayyorlash jarayoni degani. U o'quvchilarning psixologik-fiziologik xususiyatlarini, qobiliyatlari va mayllarini o'rganish asosida ularga ongli ravishda kasb tanlashga yordam berish ham deyiladi. Bu jarayon bilan o’quvchilarni tanlangan kasbi o’ziga mos bo’lamasligini keyinchalik tushunib yetib pushaymon bo’lishlarini oldini olish, yoshlarni davlat iqtisodiyoti sohalariga qiziqtirish va jalb etish, ishsizlik va yosh avlodni noto’g’ri yo’llarga kirib ketishligi muammolarini qisqartiradi. Kasbga yo’naltirilgan yoshlarda o’zgarishlar kuzatiladi. O’quvchi yaxshi, tirishib o’qiydi va o’rganadi. Chunki u o’z kasbini tanlagan va oldiga maqsad qo’ygan bo’ladi. O’rganishlar davomida o’zining kelajak rejasini aniq va ravshan tuzadi. Buning natijasida yoshlarni ish bilan bandligini ta’minlanadi va shuning bilan birga ishsizlik kamayadi.

Bugungi kunda umumiy o‘rta ta’lim maktablarida o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirishning ilmiy-amaliy tizimi yetarlicha ishlab chiqilmagan, ilmiy pedagogik asoslari talab darajasida yaratilmagan. Lekin shunga qaramay ta’lim muassalarida kasbga yo'naltirish tizimini boshlang'ich sinflardanoq boshlash maqsadga muvofiqdir.

- Turli kasb egalari bilan uchrashuvlar: Maktablarda muhandis, shifokor, tikuvchi, tadbirkor va yana boshqa shunga o’xshash kasb egalari bilan uchrasuvlar o’tkazish yoshlarni qanday kasb tanlash

kerakligida yordam berdi. Ular bu kasb egalarini ko'rib ularga ishtiyoqi ortadi va o'zi istagan kasbni tanlashi osonlashadi.

- Korxona va tashkilotlarga ekskursiyalar tashkil etish: Bu orqali yoshalr ishlab chiqarish jarayoni va ishchilarning mehnatini, xizmat ko'rsatish sohalarini ko'rib chiqadi. Misol uchun o'quvchilar zavodlarga, bankga, IT markazlariga tashrif buyurishi mumkin. Bu esa ularning tasavvurini kengaytiradi va bo'lajak kasbini sharoiti va vazifalarini o'rganish imkoniyatini beradi.

- Qiziqish va qobilyatlarni aniqlash testlari: Kasb tanlashdan oldin avvalo o'rganuvchining psixologiyasiga ham e'tibor berish lozim. O'quvchilarni kuchli va kuchsiz tomonlarini aniqlash uchun psixologik testlar va savollar xizmat qiladi. O'quvchilarni harakterlari va dunyoqarashlari har xil bo'lganidek, ularning kasbga moyilliklari ham turlicha bo'ladi. Ba'zi bolalar aniq fanlarga, til o'rganishga moyil bo'lsa, ba'zilari ijodiy yoki ijtimoiy sohalrda faolroq bo'ladi. Yoshlarga berilgan savollar va test natijalari orqali ularning o'ziga mos yo'nalishlarini bilib olish imkoniyati bo'ladi. Bu usul bilan kasb tanlashda suyektiv fikr emas, aksincha ani tahlilga asoslanishga ko'maklashadi.

Yoshlarni kasbga yo'naltirishda ota-ona va maktab hamkorligi alohid o'rin tutadi. Binobarin, bola vaqtini asosiy qismini aynan mana shu ikki maskan va muhitda o'tkazadi. O'quvchilarni bilimi va qobilyatini aniqlashda maktab yordam beradi. Farzandini qiziqishi va harakterlarini esa ota-ona afzalroq biladi. Agar maktab va bolaning oilasi hamjihatlikda harakat qilsa, farzand kelajagi uchun eng to'g'ri qaror qabul qilingan bo'ladi . Aksincha, bir tomonlama bosim yoki noto'g'ri tushuncha berilsa, o'quvchining xato kasb tanlashiga olib kelishi mumkin. Natitjada bu uning bir umrlik pushaymoniga aylanadi. Shu bois kasb tanlash masalasida oila va ta'lim muassasasi o'zaro maslahatlashib ish olib borishi zarur.

Bundan xulosa shuki, yosh avlodlarni kelajak hayotini belgilab berishda kasb-hunarga yo'naltirishni o'rni kata. To'g'ri tanlangan kasb nafaqat insonning moddiy barqarorligiga, balki ruhiy qoniqishiga ham xizmat qiladi. Shuning uchun maktablarda kasbga yo'naltirish ishlarini tizimli va uzluksiz olib borish, yoshlarni qiziqishlari, istaklari, mahorat va qobilyatlarini inobatga olgan xolda chora tadbirlar ko'rish zarur. Zero, ongli ravishda o'z istagan kasbini tanlash — muvaffaqiyatli va baxtli kelajak kaliti xisoblanadi.

Foydalanilga adabiyotlar ro'yxati:

1. "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi", "Oliy ta'lim Me'yoriy hujjatlari" T.: "Sharq", 2001.
2. Muslimov N.A., Sharipov SH.S., Qo'ysinov O.A. "Mehnat ta'limi o'qitish metodikasi, kasb tanlashga yo'llash'' Toshkent – 2014
3. "Kasb-hunarga yo'naltirish asoslari" O'quv qo'llanma. – Toshkent, 2018.
4. "Umumiy psixologiya" Darslik / Pedagogika oliy o'quv yurtlari

KASB TANLASHDA PSIXOLOGIK OMILLARNING O'RNI VA AHAMIYATI

Andijon davlat chet tillari instituti
sharq tillari (xitoy tili) yo'nalishi
101-guruh talabasi
O 'rinboyeva Gulnoza Nizomjon qizi
Ilmiy maslahatchi: Iminova.SH.B

Annotatsiya. Mazkur maqolada umumta'lim maktablarida kasbga yo'naltirish jarayonining mazmuni, maqsadi va vazifalari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. O'quvchilarning qiziqish va qobiliyatlarini aniqlash, ularni mehnat bozori talablariga moslashtirish masalalari yoritiladi.

Shuningdek, kasbga yo‘naltirishning psixologik-pedagogik asoslari hamda maktab, oila va jamiyat hamkorligining ahamiyati ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: Kasbga yo‘naltirish, umumta’lim maktabi, kasb tanlash, kasbiy motivatsiya, mehnat bozori, pedagogik texnologiya, psixologik diagnostika.

Kasbga yo‘naltirish — bu shunchaki kasb tanlashga ko‘maklashish emas, balki o‘quvchining shaxsiy imkoniyatlarini mehnat bozori talablari bilan uyg‘unlashtirish jarayonidir. Bugungi kunda bu jarayon o‘quvchining psixologik tayyorgarligi, uning qobiliyati va qiziqishlarini diagnostika qilishdan boshlanadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, kasbga to‘g‘ri yo‘naltirilgan o‘quvchilar kelajakda ish jarayonida yuqori samaradorlikka va shaxsiy mamnuniyatga erishadilar.

Zamonaviy mehnat bozori va maktab ta’limi

Hozirgi davrda mehnat bozori juda tez o‘zgarmoqda. Shu sababli, maktablarda o‘quvchilarga nafaqat an’anaviy kasblar, balki kelajak kasblari (IT, biotexnologiya, qayta tiklanuvchi energiya va b.) haqida ham ma’lumot berish muhimdir.

7-sinfdan boshlab: O‘quvchilar o‘rtasida interaktiv so‘rovnomalar o‘tkazish va ularning moyilliklarini aniqlash.

9-sinf bitiruvchilari uchun: Kasb-hunar maktablari va real sektor korxonalari bilan tanishtirish tadbirlarini kuchaytirish.[1]

O‘zbekistondagi islohotlar va yangi mexanizmlar

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining tegishli qarorlariga muvofiq, maktablarda "Kasbga yo‘naltirish tizimi" joriy etilmoqda. 2024-2025 o‘quv yilidan boshlab maktablarda xorijiy tillar bilan birga zamonaviy kasblarga o‘qitishga alohida e’tibor qaratilmoqda.

"Ustoz-shogird" an’anasi: Kasb sirlarini bevosita amaliyotchilardan o‘rganish tizimini rivojlantirish.[2]

Tadbirkorlik subyektlarini jalb qilish: Umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida o‘quvchilarni kasb-hunarga o‘qitishda xususiy sektorni faol jalb etish mexanizmlari yo‘lga qo‘yilmoqda.

Kasb tanlashda faqatgina maktabning roli yetarli emas.[3] Ota-onalarning qo‘llab-quvvatlashi va farzandining qobiliyatini to‘g‘ri baholay olishi hal qiluvchi ahamiyatga ega. Mahalliy korxonalarga ekskursiyalar tashkil etish va professional mutaxassislar bilan uchrashuvlar o‘tkazish o‘quvchilarda kasb haqida real tasavvur uyg‘otadi.

Kasbga yo‘naltirish o‘quvchining kelajakda o‘z o‘rnini topishi va mamlakat iqtisodiyoti uchun malakali kadrlar yetishib chiqishining mustahkam poydevoridir.[4] Shuningdek, maktab, oila va ishlab chiqarish korxonalarining uzviy hamkorligi jamiyat uchun raqobatbardosh va malakali mutaxassislar tayyorlashning mustahkam kafolatidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.Nabijonova D. O‘quvchilarni kasbga yo‘naltirish psixologiyasi. — Toshkent, 2002.
2.Artikova I. A. “Maktab o‘quvchilarini kasb-hunarga yo‘naltirishga qo‘yiladigan asosiy talablar” // Ilm-fan va ziyo jurnali, 2024
3.UNESCO Report (2025). “Vocational Education and Training Day in Uzbekistan”.

[1] Nabijonova D. O‘quvchilarni kasbga yo‘naltirish psixologiyasi. — Toshkent, 2002.

[2] Artikova I. A. “Maktab o‘quvchilarini kasb-hunarga yo‘naltirishga qo‘yiladigan asosiy talablar” // Ilm-fan va ziyo jurnali2024

[3] UNESCO Report (2025). “Vocational Education and Training Day in Uzbekistan”.

[4] Hamidullayev, F., & Muxtorov, A. (2023). “Xalq ta'limi tizimida o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish ishlari: muammo va yechimlar”.

4.Hamidullayev, F., & Muxtorov, A. (2023). "Xalq ta'limi tizimida o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish ishlari: muammo va yechimlar".

BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINF O‘QITUVCHILARINI TAYYORLASHDA DUAL TA’LIM MODELINI JORIY ETISH: MUAMMOLAR VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI

Andijon davlat chettillari instituti
Ingliz filologiyasi, o‘qitish metodikasi
va tarjimashunoslik fakulteti
Maktabgacha va boshlang’ich ta’limda
xorijiy til 3-bosqich talabasi
Tursunboyeva Dilshoda Raxmonjon qizi

Annotatsiya. Mazkur maqolada bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini tayyorlash jarayonida dual ta’lim modelini joriy etishning nazariy-metodologik asoslari, amaliy ahamiyati hamda mavjud muammolari tahlil qilinadi. Nazariya va amaliyot integratsiyasining pedagogik kadrlar kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishdagi o‘rni yoritiladi. Shuningdek, oliy ta’lim muassasalari va umumta’lim maktablari o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish orqali dual ta’lim modelini samarali joriy etish bo‘yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Kalit so‘zlar: Dual ta’lim, boshlang‘ich ta’lim, kasbiy kompetensiya, pedagogik amaliyot, nazariya va amaliyot integratsiyasi, pedagog kadrlar tayyorlash.

Ta’lim tizimining zamonaviy rivojlanish bosqichida pedagog kadrlar tayyorlash sifati davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, boshlang‘ich ta’lim bosqichi shaxsning keyingi intellektual va ijtimoiy rivojlanishida hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Shu bois bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini tayyorlash jarayonida nazariy bilimlar bilan bir qatorda amaliy ko‘nikmalarni shakllantirish muhim vazifa sanaladi.

Dual ta’lim modeli nazariya va ishlab chiqarish (amaliy faoliyat) integratsiyasiga asoslangan bo‘lib, talabalarning o‘qish jarayonidayoq real ish muhiti bilan tanishishini ta’minlaydi. Mazkur model pedagogik ta’limda ham samarali qo‘llanishi mumkin.

Dual ta’lim modeli dastlab Germaniya tajribasida shakllangan bo‘lib, u ta’lim muassasasi va ish beruvchi tashkilot o‘rtasidagi hamkorlikka asoslanadi. Ushbu modelda o‘quv jarayoni ikki muhitda — nazariy ta’lim (OTM) va amaliy faoliyat (korxona yoki tashkilot)da olib boriladi.

Pedagogik ta’lim nuqtayi nazaridan dual model quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

- kompetensiyaviy yondashuv;
- amaliyotga yo‘naltirilganlik;
- uzluksizlik va izchillik;
- ijtimoiy sheriklik.

Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari uchun bu model maktab muhiti bilan erta bosqichda tanishish, real sinf jarayonini kuzatish va mustaqil dars o‘tish tajribasini orttirish imkonini beradi.

Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishida dual modelni joriy etish quyidagi imkoniyatlarni yaratadi:

1. Kasbiy kompetensiyalarni samarali shakllantirish.

Talabalar metodika, psixologiya va pedagogika fanlaridan olgan bilimlarini bevosita maktab amaliyotida qo‘llaydi.

2. Moslashuvchanlikni oshirish.

Bitiruvchi ish faoliyatini boshlaganda moslashuv davri qisqaradi.

3. Nazariya va amaliyot integratsiyasi.

O‘quv dasturlarini maktab ehtiyojlariga moslashtirish imkoniyati paydo bo‘ladi.

4. Refleksiv ko‘nikmalarni rivojlantirish.

Talaba o‘z faoliyatini tahlil qilish va takomillashtirish malakasiga ega bo‘ladi.

Dual ta’limni boshlang‘ich ta’lim tizimiga joriy etishda quyidagi muammolar kuzatilishi mumkin:

- OTM va maktab o‘rtasida tizimli hamkorlikning yetarli emasligi;
- metodik ta’minotning sustligi;
- amaliyot rahbarlarining tayyorgarlik darajasi;
- normativ-huquqiy mexanizmlarning to‘liq ishlab chiqilmaganligi.

Zamonaviy ta’lim paradigmasi bilim berishdan ko‘ra kompetensiya shakllantirishga yo‘naltirilmoqda. Bu jarayonda pedagog kadrlarning kasbiy tayyorgarligi faqat nazariy bilimlar bilan cheklanib qolmasligi zarur. Ayniqsa, boshlang’ich ta’lim bosqichida o‘qituvchining shaxsiy namuna ko‘rsatishi, kommunikativ madaniyati, pedagogik mahorati va psixologik sezgirligi muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday sifatlar esa faqat auditoriya mashg‘ulotlari orqali to‘liq shakllanmaydi.

Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi ko‘p funksiyali kasb egasi hisoblanadi. U nafaqat fan o‘qituvchisi, balki tarbiyachi, psixolog, tashkilotchi va kommunikator sifatida ham faoliyat yuritadi. Dual model ana shu ko‘p qirrali faoliyatga bosqichma-bosqich tayyorlash imkonini beradi. Talaba maktab hayotining ichki dinamikasini, o‘quvchilarning yosh xususiyatlarini, ota-onalar bilan ishlash mexanizmlarini bevosita kuzatish va amalda sinab ko‘rish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Shuningdek, dual ta’lim pedagogik mas’uliyat hissini erta shakllantiradi. Talaba o‘zini kelajakdagi o‘qituvchi sifatida anglay boshlaydi, kasbga nisbatan motivatsiyasi mustahkamlanadi. Bu esa professional identifikatsiya jarayonini tezlashtiradi.

Umuman olganda, boshlang‘ich ta’lim tizimida dual modelni joriy etish nafaqat metodik o‘zgarish, balki pedagogik tafakkurning yangilanishini ham anglatadi. Bu model ta’lim jarayonini real ijtimoiy ehtiyojlar bilan uyg‘unlashtirishga, pedagogik tayyorgarlikni sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmoni “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”. – Toshkent, 2022.
3. Muslimov N.A. Professional ta’lim nazariyasi va metodikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.

UMUMTA’LIM MAKTABLARDA KASBGA YO‘NALTIRISH TIZIMINING NAZARIY VA AMALIY ASOSLARI

Abdixaitova Feruzaxon
Filologiya va tillarni o’qitish ingliz tili yo’nalishi
2-kurs 215-guruh talabasi

Annotatsiya. Mazkur tezisda umumta'lim maktablarida kasbga yo'naltirish tizimining mazmuni, maqsadi, vazifalari hamda uning pedagogik-psixologik asoslari yoritiladi. Shuningdek, o'quvchilarni ongli ravishda kasb tanlashga tayyorlash jarayonida maktab, oila va jamiyat hamkorligining ahamiyati tahlil qilinadi. Kasbga yo'naltirish ishlarini samarali tashkil etishning zamonaviy mexanizmlari va muammolari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: kasbga yo'naltirish, umumta'lim maktabi, kasbiy kompetensiya, mehnat bozori, kasb tanlash, pedagogik jarayon.

Bugungi globallashuv jarayonida jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyoti malakali kadrlar tayyorlash tizimiga bevosita bog'liqdir. Shu bois umumta'lim maktablarida kasbga yo'naltirish masalasi dolzarb pedagogik muammolardan biri hisoblanadi. O'quvchilarning qiziqishlari, layoqati va individual xususiyatlarini inobatga olgan holda ularni to'g'ri kasb tanlashga yo'naltirish kelajakdagi kasbiy muvaffaqiyatning muhim omilidir. Kasbga yo'naltirish — bu o'quvchilarga o'z qobiliyatlari va jamiyat ehtiyojlarini hisobga olgan holda kasb tanlashda yordam berishga qaratilgan tizimli pedagogik faoliyatdir. Ushbu jarayon nafaqat ma'lumot berish, balki o'quvchilarda kasbiy o'zini anglash, mas'uliyat va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirishni ham nazarda tutadi.

Pedagogika va psixologiya fanlarida kasbga yo'naltirish shaxs rivojlanishining muhim bosqichi sifatida talqin etiladi. Psixolog olimlar ta'kidlashicha, o'quvchilarning kasbiy o'zini aniqlashi o'smirlik davrida shakllanadi va bu jarayonda maktab muhim rol o'ynaydi. Kasbga yo'naltirishning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat o'quvchilarga turli kasblar haqida tizimli ma'lumot berish, o'quvchilarning qiziqish va qobiliyatlarini aniqlash, mehnat bozoridagi talab va ehtiyojlar bilan tanishtirish, kasbiy reja tuzishga ko'maklashish,ongli va mustaqil kasb tanlash ko'nikmasini shakllantirish.

Zamonaviy ta'lim konsepsiyasiga ko'ra, kasbga yo'naltirish ishlari uzluksiz va bosqichma-bosqich amalga oshirilishi lozim. Boshlang'ich sinflarda kasblar bilan tanishtirish umumiy tasavvur berish shaklida bo'lsa, yuqori sinflarda bu jarayon aniq kasbiy yo'nalishlar asosida olib boriladi. Maktablarda kasbga yo'naltirish ishlari quyidagi shakllarda amalga oshiriladi sinf soatlari va tarbiyaviy tadbirlar, kasb egalari bilan uchrashuvlar, ekskursiyalar va amaliy mashg'ulotlar, psixologik test va diagnostik tadqiqotlar, ota-onalar bilan hamkorlik ishlari.

Kasbga yo'naltirish samaradorligi ko'p jihatdan pedagog va maktab psixologining kasbiy mahoratiga bog'liq. O'quvchilar bilan individual ishlash, ularning qiziqishlarini aniqlash va kasbiy maslahat berish muhim ahamiyatga ega. Bugungi kunda raqamli texnologiyalar ham kasbga yo'naltirish jarayoniga keng joriy etilmoqda. Onlayn testlar, virtual kasb tanlash platformalari va interaktiv dasturlar o'quvchilarga o'z imkoniyatlarini baholashda yordam bermoqda.

Amaliyot shuni ko'rsatadiki, ayrim maktablarda kasbga yo'naltirish ishlari tizimli ravishda olib borilmaydi. Kasblar haqida yetarli ma'lumotning yo'qligi, ota-onalarning noto'g'ri yo'naltirishi yoki mehnat bozori ehtiyojlarining to'liq hisobga olinmasligi natijasida o'quvchilar kasb tanlashda qiynaladi. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun kasbga yo'naltirish bo'yicha maxsus dasturlarni ishlab chiqish, maktab, kollej va oliy ta'lim muassasalari o'rtasida hamkorlikni kuchaytirish, psixologik diagnostika tizimini takomillashtirish, ota-onalar bilan muntazam seminar va treninglar o'tkazish zarur.

Umumta'lim maktablarida kasbga yo'naltirish tizimi o'quvchilarning kelajakdagi kasbiy muvaffaqiyatini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Mazkur jarayon o'quvchilarning qiziqish va qobiliyatlarini aniqlash, ularni mehnat bozori ehtiyojlari bilan uyg'unlashtirish hamda ongli kasb tanlashga tayyorlashni nazarda tutadi. Kasbga yo'naltirish ishlari tizimli, uzluksiz va ilmiy asosda tashkil etilgandagina o'z samarasini beradi. Shuning uchun ham ta'lim tizimida ushbu yo'nalishga alohida e'tibor qaratish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati
1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ta'lim sohasiga oid farmon va qarorlari. – Toshkent, 2019–2023.
3. Qodirov B.R. Kasbga yo'naltirish asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2015.
4. Yo'ldoshev J.G'., Usmonov S.A. Pedagogika nazariyasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2017.

FOREIGN EXPERIENCE IN IMPLEMENTING DUAL EDUCATION ELEMENTS AT THE SCHOOL LEVEL

Foziljonova Madinabobu Sherzod qizi
ASIFL, student

Annotation: This paper analyzes international experience in implementing elements of dual education at the school level, with particular attention to European and Asian models. The study explores how general secondary education systems integrate career guidance, work-based learning, and cooperation with enterprises to improve students' practical competencies. Through comparative analysis, the research identifies key structural mechanisms that ensure effective interaction between schools and the labor market. The findings demonstrate that early introduction of dual education components enhances students' professional awareness, reduces skills mismatch, and supports smoother transition from education to employment. Based on international best practices, recommendations are proposed for adapting dual education elements within the context of Uzbekistan's general secondary education system.

Keywords: dual education, school education, career guidance, work-based learning, vocational orientation, education–industry integration, foreign experience.

In the modern world, rapid economic transformation, technological innovation, and globalization have significantly changed labor market requirements. Employers increasingly demand not only theoretical knowledge but also practical skills, adaptability, and problem-solving abilities. However, traditional school education systems often remain academically oriented, which creates a gap between educational outcomes and labor market needs.

Dual education has emerged as a response to this challenge. It represents a structured combination of theoretical instruction in educational institutions and practical training in real work environments. While dual education is widely associated with vocational and higher education systems, recent reforms in many countries demonstrate the importance of introducing its elements already at the school level. Early exposure to professional environments helps students make informed career decisions and develop essential competencies.

Dual education is based on the principle of integration between education and production. According to Greinert (1994), the success of the dual model depends on strong cooperation among the state, educational institutions, and employers. This tripartite partnership ensures that curricula reflect real economic needs.

Euler (2013) emphasizes that the dual system contributes to reducing youth unemployment and improving the transition from school to work. Introducing elements of dual education at earlier stages of education allows students to better understand their interests and abilities before choosing a professional pathway.

Modern researchers argue that dual education at the school level does not necessarily require full vocational training but may include career orientation programs, internships, project-based learning, mentoring systems, and cooperation agreements with enterprises.

Germany is considered the leading example of dual education implementation. Although the formal dual system operates mainly at the vocational level, career orientation begins during lower and upper secondary education. Schools organize:

- structured career counseling sessions;
- company visits and workplace observation programs;
- short-term internships (Praktikum);
- cooperation projects with local industries.

This systematic approach ensures that students become familiar with real working conditions before selecting vocational or academic tracks.

In Switzerland, approximately two-thirds of students choose vocational pathways after compulsory education. Career guidance is integrated into the school curriculum, and students participate in practical placements during their final years of lower secondary education. The strong collaboration between schools and enterprises ensures smooth transition to apprenticeships.

Austria also promotes early vocational orientation. Secondary schools cooperate with chambers of commerce and local businesses. Students engage in project-based learning and industry-related workshops that simulate real work tasks.

South Korea has developed specialized secondary institutions closely linked to industrial sectors. Meister schools represent an innovative model where academic education is combined with intensive practical training. These schools collaborate with companies to align curricula with industrial demands.

Singapore focuses on applied learning at the school level. Through structured Applied Learning Programmes, students work on real-life projects connected to engineering, technology, business, and design. This approach strengthens creativity, critical thinking, and entrepreneurial skills.

The analysis of international practices shows several significant benefits:

1. Improved career awareness and informed decision-making;
2. Development of practical and technical competencies;
3. Reduction of mismatch between education and labor market needs;
4. Increased student motivation and engagement;
5. Strengthened cooperation between educational institutions and employers.

References

1. Greinert, W.-D. (1994). The German System of Vocational Education: History, Organization, Prospects. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft. Available at: https://www.nomos-shop.de/en/p/the-german-system-of-vocational-education-9783789035296
2. Euler, D. (2013). Germany's Dual Vocational Training System: A Model for Other Countries? Gütersloh: Bertelsmann Stiftung. Available at: https://www.bertelsmann-stiftung.de/en/publications/publication/did/germanys-dual-vocational-training-system
3. Valiente, O., Maitra, S., Gonon, P., & Pilz, M. (Eds.). (2026). The Rise of Dual Modes of Vocational Education and Training: Global Emergence, Transfer and Cross-National Attraction. London: Routledge.

UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTAKBLARIDA DUAL TA'LIM

Madaminova Moxinur Abdushukir qizi
Andijon davlat chet tillar inistituti,
IF-24-15-guruh talabasi

ANNOTATSIYA: Mazkur maqolada umumiy o'rta ta'lim maktablarida kasbga yo'naltirish tizimini takomillashtirish xamda dual ta'lim elementlarini joriy etishning pedagogik va ijtimoiy ahamiyati yoritilgan. O'quvchilarning kasbiy qiziqishlari va qobilyatlarini aniqlash kasbiy kompetentsiyalarini shakillantirish nazariy bilimlarini amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirish masalalari thlil etilgan shuningdek xorijiy tajribalar asosida dual ta'lim modelining samaradorligi asoslab berilgan.

KALIT SO'ZLAR: Talim tizimi, umumiy. O'rta ta'lim, kasbga yo'naltirish, dual ta'lim, kasbiy kopetentsiya, amaliy ko'nikma.

Bugungi globallashuv va raqamli transfarmatsiya sharoitida ta'lim tizimini takomillashtirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Jamiyat taraqiyoti malakali, raqobatbardosh va zamonaviy ko'nikmalarga ega kadrlarni tayorlash bilan chambarchas bog'liq. Shu sababli umumiy o'rta ta'lim maktablarida kasbga yo'naltirish ishlarini samarali tashkil etish dolzarb vazifa sifatida namoyon bo'lmoqda.

Kasbga yo'naltirish – bu o'quvchilarning individual xususiyatlari, qiziqishlari va qobilyatlarini hisobga olgan holda ularning kelajak kasbini ongli tanlashga tayorlash jarayonidir. Maktab davrida yo'lga qo'yilgan kasbga yo'naltirigan ishlari yoshlarning kelajakdagi muffaqiyatiga zamin yaratadi.

Kasbga yo'naltirish jarayoni o'quvchilarda kasbiy mativatsiyani shakillantirishga xizmat qiladi. Kasbga yo'naltirish ishlarini tashkil etish uchun quydagi pedagogik usullardan foydalanish maqsadgs muvofiq:

- kasblar haqida ma'lumot berish darslarni tashkil etish;
- mutaxassis bilan uchrasuvlar o'tkazish;
- korxona va tashkilotlarga ekskursiyalar uyishtirish;
- kasbiy diagnostika testlarini qo'llash;
- to'garak faoliyatini kengaytirish.

Dual ta'lim elementlarini joriy etish ta'lim sifatini oshirishni samarali yo'llaridan biri hisoblanadi. Dual ta'lim nazariya va amaliyotni integratsiyalashgan holda tashkil etiladigan ta'lim modelidir. Ushbu yondashuv o'quvchilarning bilim va ko'nikmalari real ishlab chiqarish jarayonida mustahkamlash imkonini beradi.

Maktablarning mahalliy ishlab chiqarish korxonalari bilan hamkorligini rivojlantirish muhimdir. Bu o'quvchilarga kasbning amaliy jihatlarini o'rganish imkonini beradi. Ayniqsa 7-9-sinflarni boshlab kasb yo'nalishdagi mashg'ulotlarni kuchaytirish maqsadga muvofiq.

Xorijiy tajribalar shuni ko'rsatadiki, dual ta'lim tizimi kadrlar tayyorlash samaradorligini oshiradi. Masalan, Germaniya ta'lim tizimida dual ta'limmodeli keng qo'llaniladi va bu yoshlarning ish bilan ta'minlanish darajasini oshirishga xizmat qiladi.

O'zbekiston ta'lim tizimida xam dual ta'lim elementlarini bosqichma- bosqich joriy etish muhim ahamiyatga ega. Mening shaxsiy fikrimcha kasbga yo'naltirish tizimini rivojlantirish jamiyat uchun katta ahamiyatga ega . Chunki ongli kasb tanlash insonning kelajakdagi muvaffaqiyatini belgilaydi. Yoshlar o'z qobilyatiga mos kasbni tanlasa, mehnat unumdorligi ham oshadi.

Xulosa qilib aytganda umumiy o'rta ta'lim maktablarda kasbga yo'naltirish va dual ta'lim elementlarini qo'llash ta'lim sifatini oshirishning muhim omili hisoblanadi. Ushbu yondashuv o'quvchilarning kisbiy kompetensiyalarini rivojlantiradi, ularni mehnat bozoriga tayorlaydi hamda jamiyat taraqqiyotiga hissa qo'shadigan yetuk mutahasislarni shakillantirishga xizmat qiladi.

Kelgusida kasbga yo'naltirish tizimini yanada takomillashtirish, innovatsion pedagogik tehnologiyalarini keng joriy etish va ijtimoiy hamkorlikni mustahkamlash zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar.
1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun.- Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. Ta'lim tizimini rivojlantirishga oid farmon va qarorlar. – Toshkent. 2019-2023.
3. Ismoilov R. Pedagogika nazariyasi va amaliyoti. Toshkent: O'qituvchi, 2020.-256 b.

MAKTAB YOSHIDAGI O'QUVCHILARDA KASBIY ONGNI SHAKLLANTIRISH MASALALARI

Ingliz filologiyasi o'qitish metodikasi va tarjimashunoslik fakulteti
Xitoy tili yo'nalishi 101-guruh talabasi
Maxsudjonova Zebo Zohidjon qizi
Tel: +998500408020

Annotatsiya. Ushbu maqolada umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'quvchilarni kasbga yo'naltirishning ahamiyati, mazmuni va zamonaviy yondashuvlari yoritilgan. Shuningdek, dual ta'lim elementlarini ta'lim jarayoniga joriy etish orqali o'quvchilarning amaliy ko'nikmalarini rivojlantirish, mehnat bozoriga moslashuvchanligini oshirish masalalari tahlil qilingan. Maqolada kasb tanlash jarayonida maktab, ota-ona va jamiyat hamkorligining o'rni ham ko'rsatib berilgan.

Kalit so'zlar: Kasbga yo'naltirish, dual ta'lim, amaliy ko'nikma, mehnat bozori, ta'lim sifati, kompetensiya, hamkorlik.

Bugungi globallashuv va raqobat kuchaygan davrda yoshlarni ongli ravishda kasb tanlashga yo'naltirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimini modernizatsiya qilish jarayonida kasbga yo'naltirish ishlari va dual ta'lim elementlarini joriy etish masalasiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi tomonidan maktablarda kasbga yo'naltirish tizimini takomillashtirishga doir bir qator islohotlar amalga oshirilmoqda.

Kasbga yo'naltirish – bu o'quvchilarning qiziqishlari, qobiliyatlari va mehnat bozoridagi ehtiyojlarni hisobga olgan holda ularni to'g'ri kasb tanlashga yo'naltirish jarayonidir. Dual ta'lim esa nazariy bilimlarni amaliyot bilan uyg'unlashtirishga asoslangan ta'lim shakli bo'lib, u o'quvchilarning kasbiy tayyorgarligini kuchaytiradi.

Kasbga yo'naltirishning mazmuni va ahamiyati

Umumiy o'rta ta'lim maktablarida kasbga yo'naltirish ishlari 7–11-sinflarda ayniqsa muhim ahamiyat kasb etadi. Bu davrda o'quvchilarda mustaqil fikrlash, kelajak rejalari haqida o'ylash jarayoni shakllanadi.

Kasbga yo'naltirish quyidagi yo'nalishlarda olib boriladi:

O'quvchilarning qiziqish va moyilliklarini aniqlash;

Turli kasblar haqida ma'lumot berish;

Psixologik testlar va suhbatlar tashkil etish;

Ishlab chiqarish korxonalari va tashkilotlarga ekskursiyalar uyushtirish;

Ota-onalar bilan hamkorlikda maslahatlar o'tkazish.

Bu jarayonda maktab psixologi, sinf rahbari va fan o'qituvchilari muhim rol o'ynaydi. To'g'ri yo'lga qo'yilgan kasbga yo'naltirish ishlari natijasida o'quvchilar ongli ravishda kasb tanlaydi va kelajakda o'z sohasida muvaffaqiyat qozonish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Dual ta'lim elementlarini qo'llash

Dual ta'lim tizimi ilk bor Germaniya tajribasida keng rivojlangan bo'lib, unda o'quvchi bir vaqtning o'zida ta'lim muassasasida nazariy bilim oladi va korxonada amaliy faoliyat olib boradi. Ushbu tizim mehnat bozorining real talablariga mos kadrlar tayyorlash imkonini beradi.

Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida dual ta’lim elementlarini qo‘llash quyidagi shakllarda amalga oshirilishi mumkin:

Kasb-hunar kollejlari va texnikumlar bilan hamkorlik;

Mahalliy korxonalar bilan amaliy mashg‘ulotlar tashkil etish;

“Ustoz-shogird” an’anasi asosida o‘quvchilarni kasbiy faoliyatga jalb etish;

Loyihaviy va amaliy darslarni ko‘paytirish.

Dual ta’lim elementlari o‘quvchilarda mas’uliyat, intizom va jamoada ishlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Shuningdek, nazariy bilimlarni mustahkamlashga yordam beradi.

Maktab va jamiyat hamkorligi

Kasbga yo‘naltirish va dual ta’lim samaradorligi maktab, ota-ona va ish beruvchilar o‘rtasidagi hamkorlikka bog‘liq. Jamiyatning barcha subyektlari birgalikda harakat qilgandagina yoshlarning kasbiy shakllanishi to‘laqonli amalga oshadi.

Maktablarda “Kasblar festivali”, “Ochiq eshiklar kuni”, turli soha vakillari bilan uchrashuvlar o‘tkazish o‘quvchilarning dunyoqarashini kengaytiradi. Bundan tashqari, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish orqali o‘quvchilarga kasblar haqidagi ma’lumotlarni interaktiv tarzda yetkazish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, umumiy o‘rta ta’lim maktablarida kasbga yo‘naltirish tizimini takomillashtirish va dual ta’lim elementlarini joriy etish bugungi kun talabidir. Bu jarayon o‘quvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish, ularni mehnat bozoriga tayyorlash va raqobatbardosh kadrlar sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

Kelajakda mazkur yo‘nalishda ilmiy-uslubiy ishlarni kuchaytirish, xalqaro tajribani o‘rganish va amaliyotga tatbiq etish ta’lim sifatini yanada oshirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.

2.O‘zbekiston Respublikasida dual ta’lim tizimini rivojlantirish konsepsiyasi. – Toshkent, 2021.

3.Ishmuhamedov R., Abduqodirov A. Pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.2017.

UMUMTA’LIM MAKTABLARDA KASBGA YO‘NALTIRISH TIZIMINING NAZARIY VA AMALIY ASOSLARI

Erkinjonova Muslimaxon G’uproriddin qizi
Filologiya tillarni o’qitish ingliz tili yo’nalishi
2-kurs 215-guruh talabasi.

Annotatsiya. Mazkur maqolada umumta’lim maktablarida kasbga yo‘naltirish tizimining mazmuni, maqsadi va vazifalari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. O‘quvchilarni ongli ravishda kasb tanlashga tayyorlash jarayonida pedagogik va psixologik omillarning ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, kasbga yo‘naltirish ishlarini samarali tashkil etish mexanizmlari hamda mavjud muammolar va ularning yechimlari ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: kasbga yo‘naltirish, umumta’lim maktabi, kasbiy kompetensiya, kasb tanlash, mehnat bozori, pedagogik jarayon.

Hozirgi globallashuv va raqobat kuchayib borayotgan sharoitda ta’lim tizimi oldida turgan muhim vazifalardan biri – o‘quvchilarni ongli ravishda kasb tanlashga tayyorlashdir. Umumta’lim maktablarida kasbga yo‘naltirish tizimi yosh avlodning kelajakdagi kasbiy muvaffaqiyatini

ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Kasbga yo'naltirish – bu o'quvchilarning qiziqishlari, qobiliyatlari va shaxsiy xususiyatlarini aniqlash hamda ularni jamiyat ehtiyojlari bilan uyg'unlashtirishga qaratilgan pedagogik faoliyatdir. Ushbu jarayon o'quvchilarda kasbiy o'zini anglash, mustaqil qaror qabul qilish va mas'uliyat hissini shakllantirishni nazarda tutadi.

Pedagogika va psixologiya fanlarida kasbga yo'naltirish shaxs kamolotining muhim tarkibiy qismi sifatida talqin etiladi. O'smirlik davrida kasbiy o'zini aniqlash jarayoni faol kechadi va bu bosqichda maktab muhim rol o'ynaydi. Kasbga yo'naltirishning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat o'quvchilarga turli kasblar haqida tizimli ma'lumot berish qiziqish va layoqatlarni aniqlash mehnat bozori talablari bilan tanishtirish kasbiy reja tuzishga ko'maklashish ongli va mustaqil kasb tanlash ko'nikmasini shakllantirish. Boshlang'ich sinflarda kasblar bilan umumiy tanishtirish ishlari olib borilsa, yuqori sinflarda aniq yo'nalishlar asosida chuqurlashtirilgan kasbga yo'naltirish ishlari amalga oshiriladi.

Umumta'lim maktablarida kasbga yo'naltirish ishlari quyidagi shakllarda tashkil etiladi sinf soatlari va tarbiyaviy tadbirlar kasb egalari bilan uchrashuvlar ishlab chiqarish korxonalariga ekskursiyalar psixologik test va diagnostik tahlillar ota-onalar bilan hamkorlik ishlari. Kasbga yo'naltirish samaradorligi pedagog va maktab psixologining hamkorligiga bog'liq. Individual yondashuv asosida o'quvchilarning qobiliyat va qiziqishlarini aniqlash, ularni to'g'ri yo'naltirish muhim ahamiyat kasb etadi. Hozirgi kunda raqamli texnologiyalar ham kasbga yo'naltirish jarayonida keng qo'llanilmoqda.

Onlayn platformalar, kasbiy test dasturlari va virtual maslahat xizmatlari o'quvchilarga kasb tanlashda yordam bermoqda. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, ayrim maktablarda kasbga yo'naltirish ishlari tizimli yo'lga qo'yilmagan. Ba'zi hollarda ota-onalar tomonidan noto'g'ri kasbiy yo'naltirish yoki mehnat bozori talablari yetarli darajada hisobga olinmasligi kuzatiladi. Mazkur muammolarni hal etish uchun maxsus kasbga yo'naltirish dasturlarini ishlab chiqish maktab va oliy ta'lim muassasalari o'rtasida hamkorlikni kuchaytirish, psixologik diagnostika tizimini takomillashtirish, ota-onalar bilan muntazam seminar va treninglar tashkil etish zarur.

Umumta'lim maktablarida kasbga yo'naltirish tizimi yoshlarning kelajakdagi kasbiy muvaffaqiyatini belgilovchi muhim omildir. Tizimli va ilmiy asosda tashkil etilgan kasbga yo'naltirish jarayoni o'quvchilarning qobiliyatlarini to'g'ri aniqlash, ularni mehnat bozori ehtiyojlari bilan uyg'unlashtirish hamda ongli kasb tanlashga tayyorlash imkonini beradi. Kasbga yo'naltirish ishlarini takomillashtirish ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ta'lim sohasiga oid farmon va qarorlari. – Toshkent, 2019–2023.
3. Qodirov B.R. Kasbga yo'naltirish asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2015.
4. Yo'ldoshev J.G'., Usmonov S.A. Pedagogika nazariyasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2017.
5. Karimova V.M. Psixologiya. – Toshkent: Sharq, 2018.
6.

KASBGA YO'NALTIRISHDA O'QUVCHILARNING QIZIQISH VA QOBILIYATLARINI ANIQLASH

G'ofurjonova Ortiqxon Jaxongir qizi
Andijon davlat chet tillari instituti
Filologiya va tillarni o'qitish ingliz tili
2-kurs 215-guruh talabasi

Ilmiy rahbari: D.Y. Shamsuddinova.

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabda o‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirishning mazmuni, maqsadi va ahamiyati yoritiladi. Kasbga yo‘naltirish jarayoni o‘quvchilarning qiziqishlari, qobiliyatlari va individual xususiyatlarini aniqlash hamda ularni ongli ravishda kasb tanlashga tayyorlashga xizmat qiladi. Shuningdek, maktabda kasbga yo‘naltirish ishlarini tashkil etish shakllari, metodlari va zamonaviy yondashuvlar tahlil qilinadi. Maqolada kasbga yo‘naltirishning o‘quvchi shaxsini rivojlantirishdagi o‘rni va kelajak kasbini to‘g‘ri tanlashdagi ahamiyati ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: Kasbga yo‘naltirish, kasb tanlash, o‘quvchi qiziqishi, qobiliyat, maktab ta’limi, kasbiy maslahat, pedagogik yondashuv.

Bugungi kunda ta’lim tizimining muhim vazifalaridan biri – o‘quvchilarni ongli ravishda kasb tanlashga yo‘naltirishdan iborat. Chunki jamiyat taraqqiyoti, mehnat bozori talablari hamda zamonaviy kasblarning ko‘payib borishi yosh avloddan aniq maqsad va puxta tayyorgarlikni talab etadi. Maktab davri esa o‘quvchilarning qiziqishlari, qobiliyatlari va intilishlari shakllanadigan eng muhim bosqich hisoblanadi. Maktabda kasbga yo‘naltirish ishlari o‘quvchilarga turli kasblar haqida ma’lumot berish, ularning individual xususiyatlarini aniqlash hamda kelajakda to‘g‘ri kasb tanlashlariga ko‘maklashishni nazarda tutadi. Bu jarayonda pedagoglar, psixologlar va ota-onalar hamkorligi muhim ahamiyat kasb etadi.

To‘g‘ri yo‘lga qo‘yilgan kasbga yo‘naltirish ishlari o‘quvchining o‘z imkoniyatlarini anglashiga, jamiyatda o‘z o‘rnini topishiga va kelajakda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishiga zamin yaratadi. Shu sababli maktabda kasbga yo‘naltirish masalasi pedagogik va ijtimoiy jihatdan dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Maktabda kasbga yo‘naltirish jarayoni tizimli va bosqichma-bosqich amalga oshirilishi lozim. Avvalo, o‘quvchilarning qiziqishlari, moyilliklari va qobiliyatlarini aniqlash muhim ahamiyatga ega. Bunda psixologik testlar, suhbatlar, kuzatishlar hamda turli amaliy mashg‘ulotlardan foydalaniladi. Har bir o‘quvchining individual xususiyatlarini hisobga olish kasb tanlashda xatolarning oldini oladi.

Kasbga yo‘naltirish ishlari dars jarayonida ham, darsdan tashqari faoliyatlarda ham olib boriladi. Fan o‘qituvchilari o‘z faniga bog‘liq kasblar haqida ma’lumot berish orqali o‘quvchilarda qiziqish uyg‘otadi. Masalan, matematika fani orqali muhandislik, iqtisod, axborot texnologiyalari sohalari haqida tushuncha berish mumkin. Shuningdek, maktablarda kasb egalari bilan uchrashuvlar, sayohatlar, ochiq eshiklar kunlari tashkil etilishi o‘quvchilarning dunyoqarashini kengaytiradi.

Zamonaviy sharoitda kasbga yo‘naltirish jarayonida mehnat bozori talablari ham inobatga olinishi zarur. Chunki ayrim kasblarga ehtiyoj ortib borayotgan bo‘lsa, ba’zilariga talab kamayib bormoqda. Shu bois o‘quvchilarga nafaqat o‘z qiziqishlariga mos, balki kelajakda raqobatbardosh bo‘ladigan kasblar haqida ham ma’lumot berish muhimdir. Maktabda kasbga yo‘naltirish ishlarining samaradorligi pedagog, psixolog va ota-onalar hamkorligiga bog‘liq. Ota-onalarning farzand qiziqishlarini qo‘llab-quvvatlashi va to‘g‘ri maslahat berishi o‘quvchining ishonchini mustahkamlaydi. Ta’lim muassasalarida kasb hunarga yo‘naltirish metodikasi.

Kasb hunarga yo‘naltirish komissiyalarini tashkil qilish; o‘qituvchilar bilan metodik ishlami tashkil qilish o‘quvchilar bilan ishlash; ota-onalar bilan ishlash. Kasb hunarga yo‘naltirishning tarbiyaviy ahamiyati. Kasblar xarakteristikas-professiogramma. Kasb hunarga yo‘naltirish ishlariga qo'yiladigan talablar. Maktabda mehnat ta’limi darslarida kasb hunarga yo‘naltirish, boshqa soha mutaxassisliklar bilan tanishtirish, o ‘quv muassasasi atrofidagi korxonalar bilan tanishtirish.

Ta’lim muassasalaridan tashqari kasb hunarga yo‘naltirish ishlarini tashkil qilish. Ekskursiyalami tashkil qilish, kasb hunarga yo‘naltirishda ommaviy axborotlar vositalarining ahamiyati. Kasb hunarga yo‘naltirish ishlarining ijtimoiy asoslari. Kasb hunarga yo‘naltirish ishlarining psixologik asoslari. Kasb hunarga yo'naltirish ishlarining fiziologik asoslari. Kasb

hunarga yo‘naltirish ishiga rahbarlik qilish va uni rejalashtirish. Bo‘lajak mehnat ta’limi o‘qituvchilami maktab o‘quvchilarini kasb-hunarga yo‘naltirish ishiga tayyorlash tizimi.

Kasb-hunarga yo‘naltirishning tarkibi. Sinf rahbari. Sinf rahbarining kasb hunarga yo‘naltirishdagi o‘rni. O‘quv muassasasi rahbarining kasb-hunarga yo‘naltirishni tashkil etishi. O‘quv ishlari bo‘yicha direktor o‘rinbosarlarining vazifasi. Ta’lim muassasasidan tashqari tarbiyaviy ishlami takomillashtirishning ish mazmuni. Talabalami kasb -hunarga yo‘naltirish ishiga tayyorlash mazmuni.

Xulosa qilib aytganda, maktabda kasbga yo‘naltirish o‘quvchilarning kelajak hayotida muhim o‘rin tutadi. To‘g‘ri tashkil etilgan kasbga yo‘naltirish ishlari o‘quvchilarning qiziqish va qobiliyatlarini aniqlash, ularni ongli ravishda kasb tanlashga tayyorlash hamda jamiyatda o‘z o‘rnini topishlariga yordam beradi.Kasb tanlash – bu inson hayotidagi eng muhim qarorlardan biri bo‘lib, u shaxsning kelajakdagi muvaffaqiyati va hayotiy faoliyatiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli maktabda kasbga yo‘naltirish jarayonini zamonaviy metodlar asosida tashkil etish, pedagog va ota-onalar hamkorligini kuchaytirish zarur. Yoshlarni kasb-hunarga ongli ravishda yo‘naltirish orqali jamiyat uchun malakali, raqobatbardosh va o‘z kasbini sevib ishlaydigan mutaxassislarni tarbiyalash mumkin.

Foydanilgan adabiyotlar:

1.O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2.Pedagogika nazariyasi va tarixi. Oliy o‘quv yurtlari uchun darslik. – Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti, 2018.
3.Kasbga yo‘naltirish asoslari. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent, 2019.

UMUMIY O‘RTA TA’LIM MAKTABLARIDA KASBIY YO‘NALISH BERISH JARAYONINI RIVOJLANTIRISH MASALALARI

Sadridinova Zulfiyaxon Murodjon qizi
Andijon davlat chet tillari instituti 1-kurs talabasi
Shahnozabegim Iminova Bahodirovna
Andijon davlat chet tillari instituti dotsent

Annotatsiya: Ushbu maqolada umumiy o‘rta ta’lim maktablarida kasbga yo‘naltirish tizimini takomillashtirish masalalari yoritilgan. O‘quvchilarning individual qobiliyatlari va qiziqishlarini aniqlash, mehnat bozori talablarini inobatga olish hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish zarurati asoslab berilgan. Shuningdek, xalqaro tajribalar tahlili asosida milliy ta’lim tizimini rivojlantirish bo‘yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: Kasbga yo‘naltirish, maktab ta’limi, kasb tanlash, mehnat bozori, pedagogik texnologiyalar, psixologik diagnostika, kompetensiya.

Zamonaviy jamiyatda kasb tanlash masalasi shaxs hayotidagi eng muhim qarorlardan biri hisoblanadi. Raqamli iqtisodiyotning shakllanishi, yangi texnologiyalar va kasblarning paydo bo‘lishi yoshlarning ongli va asosli kasb tanlashini talab etmoqda. Shu bois maktab bosqichidayoq o‘quvchilarga kasbiy yo‘nalish berish dolzarb pedagogik muammo sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Kasbiy yo‘nalish berish – bu o‘quvchining individual xususiyatlari, qobiliyatlari va qiziqishlarini aniqlash hamda ularni jamiyat ehtiyojlari bilan muvofiqlashtirishga qaratilgan tizimli pedagogik jarayondir.

1. Kasbiy yo‘nalish berishning ijtimoiy-pedagogik ahamiyati

Kasb tanlashda xatolikka yo‘l qo‘yish nafaqat shaxsiy, balki ijtimoiy muammolarni ham keltirib chiqaradi. Noto‘g‘ri tanlangan kasb mehnat unumdorligining pasayishiga, kasbiy qoniqmaslikka va ish o‘rinlarining tez-tez almashinishiga sabab bo‘lishi mumkin.
Xalqaro miqyosda OECD va UNESCO tomonidan olib borilgan tadqiqotlar kasbiy yo‘nalish berish tizimi rivojlangan mamlakatlarda yoshlar bandligi darajasi yuqori ekanini ko‘rsatadi.

2. O‘quvchilarning qobiliyatini aniqlash mexanizmlari

Kasbiy yo‘nalish jarayonida quyidagi vositalardan foydalanish maqsadga muvofiq:
Psixologik test va so‘rovnomalar;
Qiziqishlar xaritasini tuzish;
Fanlar bo‘yicha individual yutuqlar monitoringi;
Mentorlik va murabbiylik tizimi;

International Labour Organization hisobotlarida ta’kidlanishicha, kasbga tayyorgarlik jarayonida amaliyot va real ish muhiti bilan tanishish yoshlarning motivatsiyasini oshiradi.

3. Ta’lim tizimida zamonaviy yondashuvlar

Bugungi kunda kasbiy yo‘nalish berishda quyidagi innovatsion yondashuvlar samarali hisoblanadi:
Kompetensiyaviy ta’lim modeli;
STEAM dasturlarini joriy etish;
Raqamli kasb tanlash platformalaridan foydalanish;
Ota-onalar va ish beruvchilar bilan hamkorlik;

Milliy miqyosda O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi tomonidan kasbiy yo‘nalish ishlarini takomillashtirishga qaratilgan metodik qo‘llanmalar ishlab chiqilgan.

Xulosa qilib aytsak, umumiy o‘rta ta’lim maktablarida kasbiy yo‘nalish berish tizimini modernizatsiya qilish bugungi kunning muhim vazifasidir. O‘quvchilarning shaxsiy salohiyatini aniqlash, mehnat bozori bilan integratsiyani kuchaytirish va zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash kasbiy yo‘nalish samaradorligini oshiradi.
Kelgusida kasbiy yo‘nalish berish tizimini raqamlashtirish, xalqaro tajribalarni o‘rganish hamda ta’lim va ishlab chiqarish o‘rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash ustuvor yo‘nalish bo‘lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. OECD. (2020). Career Guidance and Public Policy: Bridging the Gap.
2. 2. UNESCO. (2021). Career Guidance for Social Justice.
3. International Labour Organization. (2019). Skills for Employment Policy Brief.
4. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi. (2023). Kasbiy yo‘nalish bo‘yicha metodik tavsiyalar.

UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA KASBGA YO'NALTIRISH VA DUAL TA'LIM ELEMENTLARINI QO'LLASH

Abdullayeva Saida Abubakir qizi
Andijon davlat chet tillari instituti
Filologiya va tillarni o'qitish ingliz tili yo'nalishi
IF-24-15-guruh talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada umumiy o‘rta ta’lim maktablarida o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirish jarayonini takomillashtirish, dual ta’lim elementlarini bosqichma-bosqich joriy etish

hamda nazariya va amaliyot uyg‘unligini ta’minlash masalalari yoritiladi. Amaliy misollar asosida maktab va mahalliy korxonalar o‘rtasidagi hamkorlik mexanizmlari ko‘rsatib beriladi.

Kalit so‘zlar: kasbga yo‘naltirish, dual ta’lim, amaliy mashg‘ulot, hamkorlik, innovatsion yondashuv.

Bugungi kunda ta’lim tizimining asosiy vazifalaridan biri — o‘quvchilarni mustaqil hayotga tayyorlash va ularni ongli ravishda o'z qobiliyatlari va qiziqishlaridan kelib chiqqan holda kasb tanlashga yo‘naltirishdir. Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida bu jarayon ko‘pincha nazariy ma’lumot berish bilan cheklanib qolgan edi.Holbuki, zamonaviy mehnat bozori amaliy ko‘nikmaga ega bo‘lgan yosh mutaxassislarni talab etadi. Shu sababli dual ta’lim elementlarini maktab bosqichidayoq joriy etish dolzarb masala hisoblanib,bu borada islohatlar va yangi dasturlar ishlab chiqildi. O'quvchilarni kasbga yo'naltirishda yana bir samarali yo'llardan biri ota- onalar bilan doimo muloqotda bo'lib fikr almashib turish hisoblanadi.

Dual ta’lim tizimi ayniqsa Germaniya tajribasida samarali yo‘lga qo‘yilgan bo‘lib, unda o‘quvchi bir vaqtning o‘zida ham ta’lim muassasasida ham ishlab chiqarish korxonasida amaliy faoliyat olib boradi. Kasbga yo‘naltirishning amaliy ahamiyati to’g’ri tashkil etiladi. Kasbga yo‘naltirish — bu o‘quvchining qiziqishi, qobiliyati va mehnat bozori ehtiyojlari o‘rtasida muvofiqlikni ta’minlash jarayonidir. Agar bu jarayon maktab davridayoq to‘g‘ri yo‘lga qo‘yilsa, isloh qilinsa, kelajakda kasbni noto‘g‘ri tanlash holatlari kamayadi. Amaliy misol 1: “Kasb haftaligi” loyihasi, 9-sinflar o‘rtasida “Kasb haftaligi” tashkil etilgan. Haftalik davomida turli soha mutaxassislari bilan uchrashuvlar kasb tanlash bo‘yicha psixologik testlar; “Men kelajakda kim bo‘laman?” mavzusida taqdimotlar o‘tkazildi. Natijada o‘quvchilarning 70 foizi o‘z qiziqishiga mos yo‘nalishni aniqlaganini bildirdi.

Dual ta’lim elementlarini maktabda qo‘llash to‘liq dual tizimni maktabda joriy etish qiyin bo‘lishi mumkin, ammo uning ayrim elementlarini qo‘llash mumkin. Amaliy misol mahalliy korxona bilan hamkorlik maktab yaqinidagi tikuvchilik korxonasi bilan hamkorlik memorandumi tuzildi. 8–9-sinf o‘quvchilari texnologiya fanidan olgan nazariy bilimlarini haftasiga bir marta korxonada kuzatuv-amaliyot shaklida mustahkamlashdi. O‘quvchilar ishlab chiqarish jarayoni bilan tanishdi oddiy buyumlarni tikish jarayonida ishtirok etdi mehnat intizomi va jamoada ishlash ko‘nikmalarini egalladi. Bu tajriba o‘quvchilarda kasbga qiziqishni sezilarli darajada oshirdi. Kutilayotgan natijalar dual ta’lim elementlarini joriy etish orqali o‘quvchilarning kasbiy kompetensiyalari shakllanadi maktab va ishlab chiqarish o‘rtasidagi integratsiya kuchayadi bitiruvchilarning bandlik darajasi oshadi ta’lim sifati yaxshilanadi. Muammolar va takliflar amaliyotda quyidagi muammolar kuzatiladi moddiy-texnik bazaning yetarli emasligi korxonalar bilan tizimli hamkorlik yo‘qligi kasbga yo‘naltirish ishlarining epizodik xarakterda olib borilishi. Maktablarda kasbga yo‘naltirish bo‘yicha alohida dastur ishlab chiqish. Mahalliy tadbirkorlar bilan uzoq muddatli shartnomalar tuzish. Har bir sinf uchun kasbiy diagnostika xaritasini yuritish.

Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida kasbga yo‘naltirish va dual ta’lim elementlarini qo‘llash o‘quvchilarning ongli kasb tanlashiga xizmat qiladi. Nazariya va amaliyot uyg‘unligi ta’minlangan taqdirdagina ta’lim jarayoni samarali bo‘ladi. Shuning uchun maktab bosqichida dual ta’lim elementlarini bosqichma-bosqich joriy etish zamon talabi hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining ta’lim sohasini rivojlantirishga oid farmon va qarorlari.
3.Dual ta’lim tizimi tajribasi bo‘yicha materiallar – Germaniya ta’lim modeli asosida.
4.Pedagogika nazariyasi va amaliyoti bo‘yicha darsliklar. – Toshkent, 2022.
5.Kasbga yo‘naltirish psixologiyasi bo‘yicha ilmiy maqolalar to‘plami.

TO'RTINCHI SHO'BA. MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA TARBIYACHI-PEDAGOGLARNI TAYYORLASHDA DUAL YONDASHUV

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA TARBIYACHI-PEDAGOGLARNI TAYYORLASHDA DUAL YONDASHUVNING PEDOGOGIK AHAMIYATI

Andijon davlat chet tillari instituti
2-bosqich talabasi O'rinboyeva Sarvinoz,
Ilmiy rahbar: Sotvoldiyeva Xilolaxon Vaxobovna

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiyachi-pedagoglarni tayyorlashda dual yondashuvning ahamiyati yoritilgan. Bu yondashuv orqali bo'lajak tarbiyachi-pedagoglarda kasbiy ko'nikma va malakalar shakllanishi tahlil qilingan. Dual yondashuv ta'lim sifatini oshirishga xizmat qilishi xulosa qilingan.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, dual yondashuv, tarbiyachi-pedagog, pedagogik ta'lim, kasbiy kompetensiya, amaliy mashg'ulot, ta'lim sifati, zamonaviy yondashuv.

Hozirgi globallashuv va ta'lim tizimidagi islohotlar sharoitida maktabgacha ta'lim sohasini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Ushbu jarayonda bolalar bilan bevosita ishlovchi tarbiyachi-pedagoglarning kasbiy tayyorgarligi ta'lim sifatini belgilovchi asosiy omillardan sanaladi. Shu bois tarbiyachi-pedagoglarni tayyorlash jarayoniga zamonaviy, samarali va amaliyotga yo'naltirilgan ta'lim yondashuvlarini joriy etish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ana shunday yondashuvlardan biri — dual ta'lim tizimidir.

Dual ta'lim — bu bilim va tajriba yonma-yon boradigan zamonaviy ta'lim shaklidir. Unda talaba faqat darslik bilan cheklanib qolmaydi, balki haqiqiy ish muhitida o'z kasbini amalda o'rganadi. Bu tizimda o'qish va ish bir-birini to'ldiradi: auditoriyada olingan nazariya korxona yoki tashkilotda amaliyot orqali mustahkamlanadi. Talaba o'z sohasini chuqurroq anglaydi, mas'uliyat va mehnat madaniyatini his qiladi. Dual ta'limning asosiy afzalligi shundaki, bitiruvchi hayotga va mehnat bozoriga tayyor holda kirib keladi. U nafaqat bilimli, balki tajribali mutaxassis sifatida shakllanadi.

Dual yondashuv ta'lim jarayonini nazariy bilimlar va amaliy faoliyat uyg'unligi asosida tashkil etishga qaratilgan bo'lib, bo'lajak mutaxassislarni kasbiy faoliyatga puxta tayyorlashni maqsad qiladi. Mazkur yondashuvda talaba pedagogika, psixologiya, maktabgacha ta'lim metodikasi kabi fanlarni o'rganish bilan birga, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bevosita pedagogik faoliyat olib boradi. Bu esa nazariy bilimlarning real pedagogik jarayonda sinovdan o'tishini ta'minlaydi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida dual yondashuv asosida kadrlar tayyorlash jarayonida talabalarda kasbiy kompetensiyalar izchil shakllanadi. Jumladan, bolalarning yosh va individual xususiyatlarini inobatga olgan holda ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etish, pedagogik muloqotni samarali olib borish, ta'limiy o'yinlar va innovatsion texnologiyalarni qo'llash ko'nikmalari rivojlanadi. Shuningdek, talabalar bolalar bilan ishlash jarayonida uchraydigan pedagogik muammolarni mustaqil tahlil qilish va ularga amaliy yechim topish tajribasini egallaydilar.

Dual ta'lim tizimi tarbiyachi-pedagoglarning kasbiy moslashuv jarayonini ham sezilarli darajada yengillashtiradi. An'anaviy ta'lim tizimida bitiruvchilar ko'pincha ish faoliyatini boshlashda qiyinchiliklarga duch kelishsa, dual yondashuv asosida tayyorlangan mutaxassislar

pedagogik muhitga oldindan moslashgan bo‘ladi. Bu esa ularning ish faoliyatida samaradorlikni oshirishga va pedagogik faoliyatga nisbatan mas’uliyat hissini kuchaytirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, dual yondashuv maktabgacha ta’lim tashkilotlari bilan ta’lim muassasalari o‘rtasida mustahkam hamkorlikni yo‘lga qo‘yishga imkon yaratadi. Ushbu hamkorlik orqali ta’lim mazmuni amaliy ehtiyojlarga moslashtiriladi, pedagog kadrlar tayyorlash jarayonida zamonaviy talablar inobatga olinadi. Natijada mehnat bozorida talab yuqori bo‘lgan, raqobatbardosh va malakali tarbiyachi-pedagoglar shakllanadi.

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha ta’lim tashkilotlarida tarbiyachi-pedagoglarni tayyorlashda dual yondashuvni joriy etish ta’lim sifati va samaradorligini oshirishning muhim sharti hisoblanadi. Ushbu yondashuv bo‘lajak pedagoglarning kasbiy bilim, ko‘nikma va malakalarini mustahkamlash bilan birga, ularning ijodiy fikrlashini, mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Dual ta’lim tizimi maktabgacha ta’lim sohasining barqaror rivojlanishiga va kelajak avlodni har tomonlama barkamol etib tarbiyalashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Maktabgacha ta’lim tashkilotlari faoliyatini tashkil etish to‘g‘risidagi Nizom. – Toshkent, 2019.

2. Abduqodirov A.A., Begimqulov U.Sh. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: O‘qituvchi, 2018.

3. Saidova M.B. Maktabgacha ta’lim pedagogikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.

MAKTABGACHA TA’LIMDA DUAL YONDASHUV: NAZARIY ASOSLARI VA AMALIYOTGA TATBIQI

Ominaxon Qaxramonjon qizi Qodirjonova
Andijon davlat chet tillari instituti 1 – bosqich talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha ta’lim tizimida dual yondashuvning nazariy asoslari, pedagogik mohiyati va amaliy ahamiyati yoritiladi. Dual modelning xorijiy tajribasi tahlil qilinib, maktabgacha ta’lim tashkilotlarida uni samarali joriy etish mexanizmlari ko‘rsatib beriladi.

Kalit so‘zlar: dual ta’lim, maktabgacha ta’lim, pedagogik innovatsiya, kompetensiyaviy yondashuv, integratsiya, rivojlantiruvchi muhit.

Globallashuv jarayonida ta’lim tizimiga qo‘yilayotgan talablar tubdan o‘zgarmoqda. Zamonaviy jamiyat mustaqil fikrlay oladigan, muammoni hal qila oladigan, ijtimoiy moslashuvchan shaxsni tarbiyalashni talab etadi. Bunday shaxsni shakllantirish esa ta’limning ilk bosqichi — maktabgacha ta’limdan boshlanadi.Maktabgacha yosh — shaxs rivojlanishining eng muhim davri bo‘lib, aynan shu bosqichda bola tafakkuri, nutqi, ijtimoiy munosabatlari va hayotiy ko‘nikmalari shakllanadi. Shu sababli ta’lim jarayonini faqat nazariy bilim berish bilan cheklab bo‘lmaydi. Nazariya va amaliyot uyg‘unligi asosida tashkil etilgan dual yondashuv bugungi kun pedagogikasida dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.Dual yondashuv — bu ta’lim jarayonida nazariy bilimlar va amaliy faoliyatning uzviy bog‘liqligiga asoslangan modeldir. Ushbu model dastlab Germaniya ta’lim tizimida keng rivojlangan bo‘lib, u yerda o‘quvchilar bilim olish bilan birga amaliy ishlab chiqarish faoliyatida ham ishtirok etadilar.

Dual ta’limning nazariy asoslari quyidagi pedagogik g‘oyalarga tayangan:

- faoliyatga yo‘naltirilgan ta’lim;
- konstruktivistik yondashuv;
- tajriba orqali o‘rganish (learning by doing);

• kompetensiyaviy ta'lim modeli.

Maktabgacha ta'limda bu yondashuv o'yin, tajriba, kuzatish, loyihaviy faoliyat orqali amalga oshiriladi. Bola bilimni tayyor shaklda emas, balki faol ishtirok etish jarayonida egallaydi.Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun o'yin asosiy faoliyat turi hisoblanadi. Dual yondashuv aynan o'yin faoliyatini ta'lim bilan integratsiyalashni nazarda tutadi.Masalan:

• "Do'kon" o'yini orqali matematik tushunchalar shakllanadi;

• "Shifoxona" o'yini orqali kasblar va sog'lom turmush tarzi haqidagi bilimlar mustahkamlanadi;

• tabiat qo'ynidagi kuzatishlar orqali ekologik madaniyat shakllanadi.

Bu jarayonda tarbiyachi yo'naltiruvchi, tashkil etuvchi rolini bajaradi, bola esa faol subyekt sifatida qatnashadi.

Rivojlangan davlatlar tajribasi dual modelning samaradorligini ko'rsatmoqda. Jumladan:Germaniya — nazariya va amaliyot integratsiyasiga asoslangan ta'lim modeli bilan mashhur;Shveytsariya — amaliy ko'nikmalarni erta yoshdan rivojlantirish tizimini yo'lga qo'ygan;Janubiy Koreya — innovatsion va texnologik yondashuvlarni maktabgacha ta'limga joriy etgan.Ushbu davlatlarda bolalar mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarni hal qilish va jamoada ishlash ko'nikmalarini erta yoshdan egallaydilar.Maktabgacha ta'limda dual model quyidagi ijobiy natijalarni beradi:

1. Bilimning mustahkam o'zlashtirilishi.
2. Nazariy bilimlarning amaliy qo'llanilishi.
3. Mustaqil fikrlash qobiliyatining rivojlanishi.
4. Ijtimoiy moslashuvchanlikning oshishi.
5. Kreativlik va tashabbuskorlikning shakllanishi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida dual yondashuvni samarali tashkil etish uchun quyidagilar muhim:

1. Rivojlantiruvchi muhit yaratish:O'quv xonalarini amaliy faoliyat uchun moslashtirish, tajriba burchaklari tashkil etish.
2. Loyiha asosida ta'lim:Kichik guruhlarda "Mening oilam", "Tabiatni asraymiz", "Kasblar olami" kabi loyihalarni amalga oshirish.
3. STEAM elementlarini joriy etish:Fan, texnologiya, muhandislik, san'at va matematikani integratsiyalashgan holda o'rgatish.
4. Ota-ona bilan hamkorlik:Ota-onalarni mahorat darslari, ochiq mashg'ulotlar va amaliy loyihalarga jalb qilish.
5. Pedagog kadrlar malakasini oshirish:Tarbiyachilarni innovatsion metodlar va interfaol usullarga o'rgatish.

Dual yondashuvni joriy etishda quyidagi muammolar uchrashi mumkin:moddiy-texnik bazaning yetarli emasligi;pedagoglarning tayyorgarlik darajasi;ota-onalarning yetarli ishtirok etmasligi.

Ularni hal qilish uchun davlat va jamiyat hamkorligini kuchaytirish, malaka oshirish kurslarini tashkil etish hamda metodik qo'llanmalar ishlab chiqish zarur.Maktabgacha ta'limda dual yondashuv — bolalarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlovchi samarali pedagogik modeldir. Nazariya va amaliyot uyg'unligi orqali bola bilimni chuqur o'zlashtiradi, mustaqil fikrlash va ijtimoiy moslashuv ko'nikmalarini egallaydi.Zamonaviy ta'lim tizimida dual yondashuvni joriy etish nafaqat ta'lim sifatini oshiradi, balki kelajak avlodning raqobatbardoshligini ta'minlaydi. Shu bois, mazkur modelni maktabgacha ta'lim tizimida keng tatbiq etish dolzarb pedagogik vazifa hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining maktabgacha ta’lim tizimini tubdan takomillashtirishga oid qarorlari va farmonlari. – Toshkent, 2017–2023.
2. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi. **“Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi.** – Toshkent, 2022.
3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Maktabgacha ta’lim tizimini rivojlantirish konsepsiyasi. – Toshkent, 2019.

MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTLARIDA TARBIYACHI PEDAGOGLARNI TAYYORLASHDA DUAL YONDASHUV

Andijon davlat chet tillari instituti
Xitoy tili yo‘nalishi 2-kurs talabasi Chinberdiyeva E’tiqodxon

Annotatsiya. Mazkur maqolada maktabgacha ta’lim tashkilotlarida tarbiyachi-pedagoglarni tayyorlash jarayonida dual ta’lim yondashuvini qo‘llashning nazariy va amaliy asoslari yoritilgan. Nazariy bilim hamda amaliy faoliyat integratsiyasi orqali bo‘lajak tarbiyachilarda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish mexanizmlari tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: dual ta’lim, maktabgacha ta’lim, tarbiyachi, pedagogik amaliyot, kompetensiya, integratsiya, kasbiy rivojlanish.

Bugungi kunda maktabgacha ta’lim tizimi uzluksiz ta’limning muhim bosqichi sifatida jamiyat taraqqiyotida alohida o‘rin egallaydi. Bola shaxsining intellektual, axloqiy va ijtimoiy rivojlanishi aynan maktabgacha yosh davrida shakllanadi. Shu sababli mazkur bosqichda faoliyat yurituvchi tarbiyachi-pedagoglarning kasbiy tayyorgarligi yuqori darajada bo‘lishi talab etiladi. Zamonaviy ta’lim tizimida nazariya va amaliyot o‘rtasidagi tafovutni kamaytirish dolzarb masalalardan biridir. Shu nuqtai nazardan, dual ta’lim modeli tarbiyachi-pedagoglarni tayyorlashda samarali mexanizm sifatida namoyon bo‘lmoqda. Dual yondashuv nazariy bilimlarni oliy ta’lim muassasasida egallash va amaliy ko‘nikmalarni bevosita maktabgacha ta’lim tashkilotlarida shakllantirishni nazarda tutadi.

Maktabgacha ta’limda tarbiyachi-pedagoglarni tayyorlashning nazariy asoslari Tarbiyachi-pedagoglarni tayyorlash jarayoni pedagogika, psixologiya, metodika va bolalar rivojlanishi nazariyalariga asoslanadi. Bo‘lajak tarbiyachi quyidagi kompetensiyalarga ega bo‘lishi lozim: bolalar yosh va individual xususiyatlarini bilish; ta’lim-tarbiya jarayonini rejalashtirish va tashkil etish; innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo‘llash; ota-onalar bilan samarali hamkorlik o‘rnatish; bolalarning ijtimoiy va emotsional rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash. An’anaviy tayyorlov tizimida nazariy bilimlarga ko‘proq urg‘u berilishi sababli bitiruvchilarda amaliy tajriba yetishmasligi kuzatiladi. Shu bois dual yondashuv orqali nazariya va amaliyotni uyg‘unlashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Dual ta’lim elementlarini maktabgacha ta’lim tizimiga integratsiya qilish mexanizmlari Dual yondashuvni joriy etish quyidagi yo‘nalishlarda amalga oshiriladi: oliy ta’lim muassasalari va maktabgacha ta’lim tashkilotlari o‘rtasida hamkorlik shartnomalarini tuzish; talabalarning o‘quv jarayonidayoq doimiy pedagogik amaliyotini tashkil etish; tajribali tarbiyachilarni amaliyot rahbari sifatida biriktirish; kuzatuv, tahlil va refleksiya metodlarini qo‘llash; ochiq mashg‘ulotlar va loyiha asosidagi faoliyatni yo‘lga qo‘yish.

Masalan, talaba haftaning ma’lum kunlarida bolalar bog‘chasida amaliy mashg‘ulot olib borib, o‘zining metodik ishlanmasini sinovdan o‘tkazadi. Bu jarayonda u bolalar bilan ishlash, mashg‘ulotlarni tashkil etish va muammoli vaziyatlarni hal qilish bo‘yicha real tajriba orttiradi.

Dual yondashuvning pedagogik va ijtimoiy ahamiyati Dual ta'lim modeli bir qator ijobiy natijalarni beradi: Birinchidan, nazariy bilimlar mustahkamlanib, amaliy ko'nikmaga aylanadi. Ikkinchidan, bo'lajak tarbiyachilarning kasbiy moslashuvi tezlashadi. Uchinchidan, ta'lim sifati va samaradorligi oshadi. To'rtinchidan, maktabgacha ta'lim tashkilotlari malakali kadrlar bilan ta'minlanadi. Shuningdek, dual yondashuv talabada mas'uliyat, tashabbuskorlik va ijodkorlik sifatlarini rivojlantiradi. Bu esa kelajakda raqobatbardosh pedagoglarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Muammolar va istiqbolli takliflar Dual ta'limni joriy etishda quyidagi muammolar kuzatilishi mumkin: amaliyot bazalarining yetarli emasligi; tajribali mentorlarning kamligi; moddiy-texnik ta'minotning cheklanganligi; baholash mezonlarining to'liq ishlab chiqilmaganligi. Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun quyidagilar taklif etiladi: maktabgacha ta'lim tashkilotlarini zamonaviy o'quv-uslubiy vositalar bilan ta'minlash; amaliyot rahbarlari uchun maxsus malaka oshirish kurslarini tashkil etish; dual ta'lim bo'yicha normativ-huquqiy bazani takomillashtirish; monitoring va baholash tizimini joriy etish.

Xulosa qilib aytganda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiyachi-pedagoglarni tayyorlashda dual yondashuvni qo'llash nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlaydi. Ushbu model bo'lajak pedagoglarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirib, ularni real ish faoliyatiga tayyorlaydi. Kelgusida dual ta'limni tizimli ravishda joriy etish maktabgacha ta'lim sifatini yangi bosqichga olib chiqadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. Abduqodirov A.A. Pedagogik texnologiyalar va mahorat. – Toshkent: Fan, 2019.
3. Xoliqov A. Pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: O'qituvchi, 2018.

MAKTABGACHA TA'LIMDA DUAL YONDASHUV: NAZARIYA VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI

Andijon davlat chet tillari instituti
Arab tili yo'nalishi 2-bosqich talabasi
Xodjajanova Madina Mannobjanovna
Ilmiy maslahatchi Sotvoldiyeva Xilola Vaxobovna

Annotatsiya. Mazkur maqolada maktabgacha ta'lim tizimida dual yondashuvni joriy etishning nazariy-metodologik asoslari, amaliy mexanizmlari hamda pedagog kadrlar tayyorlashdagi ahamiyati keng yoritilgan. Dual yondashuv ta'lim jarayonini nazariya va amaliyot integratsiyasi asosida tashkil etishni nazarda tutadi.

Kalit so'zlar: Maktabgacha ta'lim, dual yondashuv, nazariya va amaliyot integratsiyasi, pedagog kadrlar tayyorlash, innovatsion ta'lim, kompetensiyaviy yondashuv.

Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya davrida ta'lim tizimidan yuqori darajadagi samaradorlik, moslashuvchanlik va amaliy yo'naltirilganlik talab etilmoqda. Ayniqsa, maktabgacha ta'lim bosqichi shaxs kamolotining poydevori hisoblanadi. Shu bois mazkur bosqichda faoliyat yurituvchi pedagoglarning nazariy bilim bilan bir qatorda amaliy ko'nikmalarga ham ega bo'lishi muhim ahamiyat kasb etadi.Dual yondashuv dastlab Germaniya ta'lim tizimida shakllangan bo'lib, u ta'lim jarayonini o'quv muassasasi va ishlab chiqarish (amaliyot maydoni) integratsiyasi asosida

tashkil etishni nazarda tutadi. Bugungi kunda ushbu model nafaqat kasbiy va oliy ta'limda, balki maktabgacha ta'lim tizimida ham qo'llanilmoqda.

Dual yondashuv – bu ta'lim jarayonini nazariy bilimlar va real amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirishga qaratilgan pedagogik modeldir. Mazkur yondashuv quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

Integrativlik tamoyili. Bu ta'lim va fanning turli sohalarini, bilim va ko'nikmalarni yagona bir butunlikka birlashtirish tamoyilidir. Oddiy qilib aytganda, bu "bo'laklarni yig'ib, umumiy manzarani hosil qilish" degani.. Bu ta'lim jarayonida fanlararo bog'lanishni ta'minlash, bilimlarni yaxlit bir tizimga keltirish va eng muhimi, nazariya bilan amaliyotni bir-biri bilan uzviy bog'lashdir.

Hamkorlik tamoyili – Dual ta'limda hamkorlik tamoyili (inglizcha: partnership principle) — bu ta'lim muassasasi (OTM yoki professional maktab) va ish beruvchi (korxona/tashkilot) o'rtasidagi o'zaro manfaatli va mas'uliyatli hamkorlikka asoslangan tizimdir.

Kompetensiyaviylik tamoyili – Kompetensiyaviylik tamoyili — ta'lim oluvchining nafaqat nazariy bilimlarni egallashini, balki ushbu bilimlarni turli hayotiy va kasbiy vaziyatlarda amaliy qo'llay olish qobiliyatini (kompetensiyasini) shakllantirishga yo'naltirilgan yondashuvdir. Ushbu tamoyilning asosiy jihatlari quyidagilardan iborat:Ta'lim jarayoni o'quvchining nimalarni bilishi bilan emas, balki nimalarni bajara olishi bilan o'lchanadi.Egallangan bilim, ko'nikma va malakalar kundalik hayotdagi muammolarni hal qilishga xizmat qilishi kerak Fanlararo bog'liqlik orqali o'quvchida yaxlit dunyoqarash va tizimli fikrlashni shakllantirish.O'quvchining o'z-o'zini rivojlantirishi, axborot bilan mustaqil ishlashi va qaror qabul qilish ko'nikmalarini oshirish.

Refleksivlik tamoyili. Pedagogika nazariyasida dual yondashuv konstruktivizm va faoliyatga yo'naltirilgan ta'lim nazariyalari bilan chambarchas bog'liqdir. Unga ko'ra, bilim faqat eshitish yoki o'qish orqali emas, balki faol ishtirok orqali shakllanadi.

Maktabgacha ta'limda dual yondashuvning dolzarbligi. Maktabgacha ta'lim tizimi bolalarning intellektual, ijtimoiy va emotsional rivojlanishida muhim bosqich hisoblanadi. Pedagogning kasbiy mahorati esa mazkur jarayonning asosiy omilidir. Amaliyotdan uzilgan nazariy tayyorgarlik esa kutilgan natijani bermaydi. Maktabgacha ta'limda dual yondashuvning dolzarbligi kadrlar tayyorlash sifati va amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish bilan bevosita bog'liq. Bu tizim nazariy bilimlarni bevosita maktabgacha ta'lim tashkilotlaridagi (MTT) amaliyot bilan uyg'unlashtirishga xizmat qiladi. Ushbu yondashuvning asosiy dolzarb jihatlari quyidagilardan iborat Nazariya va amaliyot uyg'unligi: Bo'lajak tarbiyachilar ta'lim muassasasida olgan nazariy bilimlarini bevosita MTTlardagi ish jarayonida qo'llaydilar. Mehnat bozori talablariga moslashuv: Kadrlar tayyorlash jarayoni bevosita ish beruvchilar (MTTlar) ehtiyojlari asosida tashkil etiladi, bu esa bitiruvchilarning ishga joylashish imkoniyatini oshiradi. Kasbiy kompetentlikni oshirish: Talabalar bolalar bilan muloqot qilish, pedagogik vaziyatlarni boshqarish va zamonaviy ta'lim metodlarini amalda qo'llash ko'nikmalarini o'quv davridanoq egallaydilar. Iqtisodiy samaradorlik: Dual ta'limda o'quvchilar "ham o'qib, ham ishlab" pul topish imkoniyatiga ega bo'ladilar, bu esa yoshlarning ijtimoiy himoyasini kuchaytiradi.Xalqaro tajribani tatbiq etish: O'zbekistonda ushbu tizim Germaniya tajribasi asosida joriy etilmoqda va professional ta'lim muassasalarida samarali natijalar bermoqda.

Dual yondashuv quyidagi muammolarni hal etishga xizmat qiladi.

1.Pedagoglarning kasbiy moslashuv davrini qisqartirish— bu yosh mutaxassisni ta'lim muhitiga tezroq integratsiya qilish va uning ish samaradorligini oshirishga qaratilgan tizimli jarayondir.

2.Amaliy ko'nikmalarni erta bosqichda shakllantirish. Bu amaliy ko'nikmalarni erta bosqichda shakllantirish bolaning mustaqilligi, mas'uliyati va o'ziga bo'lgan ishonchini oshirishda poydevor vazifasini o'taydi. Bu jarayon nafaqat kundalik vazifalarni bajarishni, balki atrof-muhitga g'amxo'rlik qilish va ijtimoiy moslashuvni ham o'z ichiga oladi. Erta bosqichda shakllantiriladigan asosiy amaliy ko'nikmalar yo'nalishlari: O'z-o'ziga xizmat ko'rsatish: Mustaqil ravishda kiyinish,

ovqatlanish va shaxsiy gigiyena qoidalariga rioya qilish (qo‘l yuvish, tish tozalash). Atrof-muhitga g‘amxo‘rlik: O‘yinchoqlarni yig‘ishtirish, o‘simliklarni sug‘orish, stolni artish va xonani tartibga solish. Ijtimoiy ko‘nikmalar: Tengdoshlari bilan muloqot qilish, hamkorlikda ishlash, navbat kutish va empatiya bildirish. Harakat ko‘nikmalari: Mayda va yirik motorika (buyumlarni ushlash, chizish, muvofiqlashtirilgan harakatlar). Shakllantirish usullari va bosqichlari. O‘yin orqali o‘rgatish: Didaktik va harakatli o‘yinlar yordamida bola murakkab harakatlarni qiziqish bilan o‘zlashtiradi. Namuna ko‘rsatish va yo‘l-yo‘riq: Kattalar amaliy harakatni bajarib ko‘rsatishi va so‘ngra bolaga buni mustaqil takrorlash imkonini berishi lozim. Loyiha va amaliy mashg‘ulotlar: Applikatsiya, rasm chizish yoki oddiy kundalik yumushlar orqali ko‘nikmalarni mustahkamlash. Muhit yaratish: Montessori metodikasiga ko‘ra, bolaga moslashtirilgan muhit (past javonlar, kichik asboblar) uning mustaqil harakat qilishiga yordam beradi. Amaliy ko‘nikmalarni erta o‘zlashtirgan bolalar keyinchalik maktabda va ijtimoiy hayotda muammolarni hal qilishda yuqori natijalarga erishadilar.

Dual ta’lim modeli eng avvalo Germaniyada shakllangan bo‘lib, bugungi kunda Avstriya, Shveytsariya, Janubiy Koreya kabi davlatlarda ham keng qo‘llanilmoqda. Ushbu mamlakatlarda pedagog tayyorlash jarayonida talabalar haftaning ma’lum kunlarini ta’lim muassasasida, qolgan qismini esa amaliyot bazasida o‘tkazadi.Masalan, Germaniyada maktabgacha ta’lim pedagoglari tayyorlashda amaliy mashg‘ulotlar umumiy o‘quv yuklamasining qariyb 40–50 foizini tashkil etadi. Bu esa bitiruvchilarning yuqori kasbiy tayyorgarligini ta’minlaydi.

1.Hamkorlik shartnomalari tuzish – Ko‘p tomonlama hamkorlik (partnership) shartnomalarini tuzish — bu kelajakdagi nizolarning oldini olish va biznesni qonuniy himoya qilishning asosidir. Quyida shartnoma tuzishda e’tibor berish kerak bo‘lgan eng muhim jihatlarni ham bor.

2.Mentorlik tizimini joriy etish. Bu tajribali xodimlarni (mentorlarni) yangi xodimlar yoki talabalar bilan biriktirish orqali bilim va ko‘nikmalarni uzatish jarayonidir. Bu tizimda maqsad aniq belgilanishi, mentorlarni tanlash va rag‘batlantirish, shuningdek, uchrashuvlar jadvalini ishlab chiqish muhim ahamiyatga ega. Tizim ish faoliyati yoki o‘qish samaradorligini oshirish va moslashishni tezlashtirishga xizmat qiladi.

3.Amaliy modullarni kengaytirish — bu nazariy bilimlarni real amaliyot, raqamli texnologiyalar va ishlab chiqarish jarayonlari bilan integratsiya qilish orqali ta'lim sifatini oshirish jarayonidir.

4.Baholash tizimini takomillashtirish – O'zbekistonda ta'limda baholash tizimini takomillashtirish bugungi kunda asosiy islohotlardan biri hisoblanadi. Zamonaviy yondashuv shunchaki ball qo'yish emas, balki o'quvchining rivojlanish jarayonini monitoring qilishga qaratilgan.

5.Raqamli monitoring –bu sensorlar, IoT (narsalar interneti), sun’iy intellekt va masofaviy nazorat tizimlari yordamida real vaqt rejimida ma’lumotlarni to‘plash, tahlil qilish va jarayonlarni kuzatish tizimidir.

Dual yondashuv pedagog shaxsining kasbiy identifikatsiyasini shakllantiradi. Amaliy faoliyat jarayonida talabada: Muloqot madaniyati — bu shunchaki gaplashish emas, balki suhbatdoshga nisbatan hurmat, e’tibor va odob doirasida munosabatda bo‘lish san’atidir. Bu tushuncha quyidagi asosiy tamoyillarni o‘z ichiga oladi. Tinglash qobiliyati: Muloqotning yarmi — tinglash. Suhbatdoshning gapini bo‘lmaslik, uni oxirigacha eshitish va fikriga e’tibor berish eng oliy odob belgisidir. Nutq odobi: Gapirayotganda ovoz balandligini me’yorda saqlash, qo‘pol va haqoratli so‘zlardan qochish hamda "Siz" deb murojaat qilish muloqotni madaniyatli qiladi. Noverbal muloqot: Yuz ifodasi (tabassum), qarashlar va qo‘l harakatlari (jestlar) ham muloqotning muhim qismidir. Samimiy nigoh va ochiq chehra suhbatdoshda ishonch uyg‘otadi .Vaqtni qadrlash: Suhbatni cho‘zmaslik, mavzudan chetlashmaslik va o‘zganing vaqtini hurmat qilish ham muloqot madaniyatiga kiradi Fikrga hurmat: Agar suhbatdoshning fikri siznikiga to‘g‘ri kelmasa ham, uni kamsitmasdan, o‘z nuqtayi nazaringizni muloyimlik bilan tushuntirish lozim. Xullas, muloqot

madaniyati — bu atrofdagilar bilan o‘zaro hamjihatlikda yashash va ularning ko‘nglini og‘ritmasdan munosabat o‘rnatishdir. Psixologik nuqtai nazardan, real muhitda ishlash jarayoni kasbiy ishonchni oshiradi hamda stressga chidamlilikni shakllantiradi.

Maktabgacha ta’limda dual yondashuv ta’lim jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi innovatsion modeldir. Nazariya va amaliyot integratsiyasi pedagog kadrlarning kasbiy kompetensiyasini mustahkamlaydi, ta’lim sifatini oshiradi hamda bolalarning har tomonlama rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Zamonaviy ta’lim tizimi sharoitida dual yondashuvni joriy etish strategik ahamiyatga ega bo‘lib, u maktabgacha ta’limni yangi bosqichga olib chiqadi. Shu sababli mazkur bosqichda faoliyat yurituvchi pedagog kadrlarning kasbiy tayyorgarligi yuqori darajada bo‘lishi zarur. An’anaviy nazariy tayyorgarlik modeli esa ko‘pincha amaliy faoliyat bilan yetarlicha integratsiyalashmaganligi sababli yosh mutaxassislarning kasbiy moslashuv jarayoni murakkablashadi.Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, maktabgacha ta’limda dual yondashuvni joriy etish pedagog kadrlar tayyorlash samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Nazariya va amaliyotning uyg‘unligi talabalarni real pedagogik jarayonga erta jalb qilish, ularning kasbiy kompetensiyalarini bosqichma-bosqich shakllantirish hamda reflektiv tahlil ko‘nikmalarini rivojlantirish imkonini beradi. Bu esa o‘z navbatida, bitiruvchilarning mehnat bozoriga tayyorlik darajasini kuchaytiradi.Dual yondashuv maktabgacha ta’lim jarayonida bir nechta strategik vazifalarni hal etishga xizmat qiladi. Birinchidan, u pedagogik faoliyatning mazmunini amaliy ehtiyojlarga yaqinlashtiradi. Ikkinchidan, ta’lim muassasalari va amaliyot bazalari o‘rtasida barqaror hamkorlik tizimini shakllantiradi. Uchinchidan, kompetensiyaviy yondashuvni real sharoitda sinovdan o‘tkazish imkonini beradi. Natijada pedagog nafaqat nazariy bilimga ega, balki bolalar bilan samarali ishlash, muammoli vaziyatlarni hal etish va innovatsion metodlarni qo‘llay olish qobiliyatiga ega bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.Asqarova, O‘. (2021). Maktabgacha pedagogika. Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti.
2.Dewey, J. (1938). Experience and Education. New York: Macmillan.
3.European Commission. (2019). Key Competences for Lifelong Learning. Brussels.

MAKTABGACHA TA’LIM TIZIMIDA DUAL TA’LIMGA YO‘NALTIRISH: NAZARIY ASOSLAR VA AMALIY MEXANIZMLAR

Andijon tavlat chet tillari instituti
arab tili 2-bosqich talabasi Toshtemirova O’g’iloy
Ilmiy rahbar:Sotvoldiyeva Xilolaxon Vaxobovna

Annotatsiya. Mazkur maqolada maktabgacha ta’lim tizimida dual ta’limga yo‘naltirishning nazariy-metodologik asoslari, tashkiliy mexanizmlari hamda amaliy samaradorligi tahlil etiladi. Dual ta’lim modeli nazariya va amaliyot integratsiyasiga asoslangan bo‘lib, pedagog kadrlar tayyorlash jarayonini real ta’lim muhiti bilan uyg‘unlashtirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar. Maktabgacha ta’lim, dual ta’lim, nazariya va amaliyot integratsiyasi, pedagog kadrlar tayyorlash, kompetensiyaviy yondashuv, mentorlik, ta’lim sifati.

Zamonaviy ta’lim tizimida sifat va samaradorlikni oshirish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Maktabgacha ta’lim esa uzluksiz ta’lim tizimining poydevori sifatida alohida o‘rin tutadi. Aynan shu bosqichda bolalarning intellektual, ijtimoiy-emotsional va nutqiy rivojlanishi shakllanadi. Shu sababli maktabgacha ta’lim muassasalarida faoliyat yurituvchi pedagoglarning kasbiy kompetensiyasi yuqori darajada bo‘lishi zarur. An’anaviy pedagog kadrlar tayyorlash

tizimida nazariy bilim ustuvor bo‘lib, amaliy faoliyat ko‘pincha qisqa muddatli amaliyot bilan cheklanib qoladi. Bu esa yosh mutaxassislarning kasbiy moslashuv jarayonida qiyinchiliklarga duch kelishiga sabab bo‘ladi. Mazkur muammoni hal etishda dual ta’lim modeli samarali vosita sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Dual ta’lim – bu o‘quv jarayonini ikki muhitda: ta’lim muassasasi va real amaliyot maydonida parallel tashkil etishga asoslangan modeldir. Ushbu yondashuv tajribaviy ta’lim nazariyasi (D. Kolb), faoliyatga yo‘naltirilgan ta’lim konsepsiyasi (J. Dewey) hamda ijtimoiy-konstruktivistik yondashuv (L. Vygotskiy)ga tayangan holda shakllangan. bu ta'limning nazariy (o'quv muassasasida) va amaliy (ish joyida, korxonada) qismlarini uyg'unlashtirgan, kadrlar tayyorlash sifati va samaradorligini oshiruvchi zamonaviy o'qitish modeli. Uning asosiy maqsadi ishlab chiqarish korxonalarining bevosita ishtirokida mehnat bozori talablariga mos yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlashdan iborat. Dual ta'limning nazariy va pedagogik asoslari. Nazariya va amaliyot integratsiyasi: O'quv jarayoni kasbiy ko'nikmalarni shakllantirish uchun bilimni amaliyot bilan birlashtiradi, bu esa o'quvchilarning kompetensiyasini oshiradi. Kompetensiyaga asoslangan yondashuv: Ta'lim mazmuni faqat bilim berishga emas, balki aniq ish joyida zarur bo'lgan amaliy ko'nikmalarni (kompetensiyalarni) rivojlantirishga qaratiladi. Hamkorlik modeli: Professional ta'lim muassasalari va korxonalar o'rtasidagi shartnomalar orqali amalga oshirilib, bunda ta'lim oluvchi nazariyani o'quv yurtida, amaliyotni esa korxonada o'taydi. Ijtimoiy sheriklik: Ta'lim tizimi va ishlab chiqarishning o'zaro manfaatli hamkorligi – korxonalar o'zlariga mos kadrni tayyorlab olish imkoniga ega bo'ladilar.

Bugungi kunda maktabgacha ta’lim muassasalarida innovatsion metodlar, STEAM elementlari, inkluziv ta’lim va raqamli texnologiyalar joriy etilmoqda. Bunday sharoitda pedagogdan nafaqat nazariy bilim, balki amaliy mahorat ham talab etiladi. Maktabgacha ta'lim tizimida dual ta'lim — bu nazariy bilimlarni bevosita maktabgacha ta'lim tashkilotlaridagi (MTT) amaliyot bilan uzviy bog'lagan holda kadrlar tayyorlashning zamonaviy usulidir. Bugungi kunda ushbu tizimni joriy etishning dolzarbligi quyidagi asosiy omillar bilan izohlanadi.

1. Kadrlar tayyorlash sifatini oshirish nazariya va amaliyot uyg'unligi: Talabalar o'quv yurtida olgan nazariy bilimlarini darhol amaliyotda, ya'ni bolalar bilan ishlash jarayonida qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladilar.

2. Mehnat bozoriga moslashuvchanlik tayyor mutaxassis: Dual ta'limni tamomlagan bitiruvchi ish joyiga kelganida qo'shimcha adaptatsiyaga muhtoj bo'lmaydi, chunki u o'qish davomidayoq ushbu muassasaning ish tartibi bilan tanishib ulgurgan bo'ladi.

3. Ta'limda innovatsiyalar va zamonaviy yondashuv Xalqaro tajriba: O'zbekistonda ushbu tizim Germaniya tajribasi asosida professional ta'lim muassasalarida va oliy ta'limda keng joriy etilmoqda. Mustaqil fikrlash: Ushbu usul bolalar bilan ishlashda pedagogning ijodiy yondashuvi va muammoli vaziyatlarda tezkor qaror qabul qilish qobiliyatini o'stiradi.

1. OTM va MTT o‘rtasida hamkorlik. Oliy ta’lim muassasalari (OTM) va maktabgacha ta’lim tashkilotlari (MTT) o‘rtasidagi hamkorlik zamonaviy pedagogik kadrlar tayyorlash va ta’lim sifatini oshirishning asosiy omili hisoblanadi. Bu hamkorlik ilmiy-nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog‘lashga xizmat qiladi. Hamkorlikning asosiy yo‘nalishlari pedagogik amaliyot: Talabalar o‘z nazariy bilimlarini bevosita MTTlarda qo‘llash orqali kasbiy ko‘nikmalarini shakllantiradilar. Innovatsion klasterlar: OTM va MTTlar birgalikda "ta’lim-tadqiqot-ishlab chiqarish" klasterlarini tashkil etadi. Bu MTTlardagi ta'lim jarayoniga yangi metodika va texnologiyalarni joriy etishga yordam beradi. Kadrlar malakasini oshirish: OTM professor-o‘qituvchilari MTT tarbiyachilari uchun mahorat darslari va treninglar o‘tkazadi.

2. Amaliy modullar ulushini oshirish — bu talabalarning nazariy bilimlarini real ish faoliyati bilan bog‘lash va mehnat bozoriga tayyor kadrlar yetishtirishning asosiy yo‘lidir. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi qadamlarni amalga oshirish tavsiya etiladi:

1. "Dual ta'lim" tizimini joriy etish. Nazariy bilimlar oliy ta'lim muassasasida, amaliy ko'nikmalar esa bevosita ishlab chiqarish korxonalarida shakllantiriladi. Bu orqali talaba haftaning bir qismini korxonada haqiqiy loyihalar ustida ishlash bilan o'tkazadi.

2. O'quv rejalarini qayta ko'rib chiqish. 70/30 tamoyili: O'quv yuklamasining kamida 60-70 foizini amaliy mashg'ulotlar, laboratoriya ishlari va seminar-treninglarga ajratish.

Loyiha asosida o'qitish (PBL): Talabalarga quruq nazariya o'rniga, muayyan muammoni hal qilishga qaratilgan real keyslar yoki loyihalar berish.

3. Zamonaviy laboratoriya va simulyatorlar. Sohadagi so'nggi texnologiyalar bilan jihozlangan laboratoriyalarni tashkil etish. Masalan, IT sohasida "Sandbox" (sinov maydonchalari), tibbiyotda yuqori aniqlikdagi simulyatorlar talabaga xato qilish va undan o'rganish imkonini beradi.

4. Amaliyotchi mutaxassislarni jalb qilish. Dars o'tishga faqat akademik olimlarni emas, balki sohada kamida 5-10 yillik tajribaga ega bo'lgan top-menejerlar va muhandislarni taklif qilish. Bu talabalarga sohaning "ichki oshxonasi"ni ko'rsatadi.

5. Malakaviy amaliyot formatini o'zgartirish. Amaliyotni shunchaki "hujjat to'ldirish" jarayonidan, talabaning yakuniy bitiruv ishi (diplom ishi) korxonaning aniq bir muammosini hal qilishga qaratilgan amaliy yechimga aylantirish.

O'quv rejasida amaliy mashg'ulotlar ulushini kamida 40–50 foizgacha oshirish samarali natija beradi. Bu jarayonda talabalar haftaning ma'lum kunlarini bevosita maktabgacha ta'lim muassasasida o'tkazadi.

3. Mentorlik tizimi bu tajribali shaxsning (mentor) kamroq tajribaga ega bo'lgan o'rganuvchiga (menti) bilim berish, ko'nikmalarini rivojlantirish va kasbiy o'sishiga ko'maklashish jarayonidir. Bu tizim o'zaro ishonch va hamkorlikka asoslangan bo'lib, nafaqat kasbiy ko'nikmalarni, balki shaxsiy kompetensiyalarni ham shakllantiradi. Mentorlik tizimining asosiy jihatlari. Maqsadi: Yangi xodimlarning yoki talabalarning kasbiy moslashuvini tezlashtirish, tajriba almashish va ijtimoiy-psixologik qo'llab-quvvatlash. Asosiy ustunlari (4C): Muvaffaqiyatli mentorlik Aloqa (Connection), Aniq maqsad (Clarity), Hamdardlik (Compassion) va Majburiyat (Commitment) tamoyillariga tayanadi. Yakka tartibdagi (One-to-one): Mentor va mentining yakkama-yakka ishlashi. Guruhli mentorlik: Bir mentorning bir necha o'rganuvchiga rahbarlik qilishi. "Talaba talabaga ustoz": Oliy ta'limda qo'llaniladigan tengdoshlar o'rtasidagi mentorlik modeli. E-mentorlik: Masofaviy, raqamli vositalar orqali amalga oshiriladigan muloqot. Tajribali tarbiyachilar talabalar uchun mentor sifatida biriktiriladi. Mentor pedagogning kasbiy shakllanishiga metodik va psixologik ko'mak beradi.

4. Kompetensiyaviy baholash — bu shaxsning nafaqat nazariy bilimlarini, balki ularni amaliyotda, hayotiy yoki kasbiy vaziyatlarda qanchalik samarali qo'llay olish qobiliyatini (kompetensiyalarini) aniqlash jarayonidir. An'anaviy baholashdan farqli o'laroq, bu usul "nima bilasiz?" degan savolga emas, balki "bilganingiz bilan nima qila olasiz?" degan savolga javob izlaydi. Asosiy jihatlari va afzalliklari: Amaliy yo'naltirilganlik: Bilimlarni real hayotiy muammolarni hal qilishda qo'llash darajasi tekshiriladi. Shaffoflik: Baholash mezonlari (rubrikalar) oldindan aniq ko'rsatiladi, bu esa o'quvchi yoki xodimga o'z ustida ishlash yo'nalishini tushunishga yordam beradi.

Xalqaro tajriba bu "Halqaro tajriba" tushunchasi juda keng qamrovli bo'lib, u asosan quyidagi uchta yo'nalishda tahlil qilinadi Shaxsiy va Professional Rivojlanish. Bu xorijda ta'lim olish, malaka oshirish yoki ishlashni anglatadi. Dunyoning turli chekkalaridan kelgan mutaxassislar bilan aloqa o'rnatish. Moslashuvchanlik: Yangi madaniyat va ish muhitiga tez ko'nikish ko'nikmasi. Til ko'nikmalari: Amaliy muloqot orqali chet tillarini mukammal egallash. Karyera: O'zbekiston mehnat bozorida xalqaro tajribaga ega kadrlar LinkedIn kabi platformalarda yuqori baholanadi.

Ijtimoiy va pedagogik samaradorlik— bu ta'lim-tarbiya jarayonining shaxs kamoloti va jamiyat taraqqiyotiga ko'rsatgan ijobiy ta'sirini belgilovchi asosiy ko'rsatkichlardir. Bu ikki tushuncha bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lsa-da, ularning o'ziga xos yo'nalishlari mavjud.

1. Pedagogik samaradorlik pedagogik samaradorlik bevosita ta'lim jarayonining sifatiga va belgilangan o'quv maqsadlariga erishilganlik darajasiga tayanadi. Bilim va ko'nikmalar: O'quvchilarning fanlar bo'yicha o'zlashtirish darajasi va amaliy ko'nikmalarni shakllantirganligi. Metodik mahorat: O'qituvchining innovatsion va interfaol texnologiyalardan foydalanish darajasi.

2. Ijtimoiy samaradorlik Ijtimoiy samaradorlik ta'limning jamiyat uchun keltirgan foydasi va shaxsning ijtimoiy muhitga moslashuvini ifodalaydi. Ijtimoiylashuv: Bolaning jamiyat normalarini o'zlashtirishi, ijtimoiy xulq-atvor qoidalarini o'rganishi va faol fuqarolik pozitsiyasiga ega bo'lishi. Ma'naviy-axloqiy tarbiya: Milliy va umuminsoniy qadriyatlarning shakllanishi, odob-axloq me'yorlariga amal qilinishi. Kasbiy moslashuv: Bitiruvchilarning mehnat bozorida o'z o'rnini topishi va jamiyat iqtisodiy rivojiga hissa qo'shishi. Ijtimoiy himoya: Maxsus ehtiyojli yoki muammoli vaziyatdagi bolalarning reabilitatsiyasi va jamiyatga integratsiyalashuvi.

Maktabgacha ta'lim tizimida dual ta'limga yo'naltirish zamonaviy ta'lim siyosatining muhim strategik yo'nalishidir. Nazariya va amaliyot integratsiyasi pedagog kadrlar tayyorlash sifatini oshiradi, yosh mutaxassislarning kasbiy moslashuvini tezlashtiradi hamda bolalarning har tomonlama rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.Asqarova, O'. (2021). Maktabgacha pedagogika. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.
2.Dewey, J. (1938). Experience and Education. New York: Macmillan.
3.European Commission. (2019). Key Competences for Lifelong Learning. Brussels.

MAKTABGACHA TA'LIM TIZIMIDA DUAL TA'LIM MODELINING NAZARIY VA AMALIY ASOSLARI

Andijon davlat chet tillari instituti
2-bosqich talabasi Ahmedova Shohijahonbonu
Ilmiy rahbar: Sotvoldiyeva Xilolaxon Vaxobovna

Annotatsiya. Mazkur maqolada maktabgacha ta'lim tizimida dual ta'lim modelining nazariy asoslari, pedagogik ahamiyati hamda amaliy joriy etish mexanizmlari tahlil qilinadi. Dual ta'limning nazariya va amaliyot uyg'unligiga asoslangan modeli maktabgacha ta'lim kadrlarini tayyorlash jarayonida muhim omil sifatida yoritiladi.

Kalit so'zlar. Dual ta'lim, maktabgacha ta'lim, pedagogik kompetensiya, nazariya va amaliyot, tarbiyachi, innovatsion model, ta'lim sifati.

Maktabgacha ta'lim — shaxs kamolotining eng muhim bosqichi hisoblanadi. Aynan shu davrda bolaning intellektual, ijtimoiy va emotsional rivojlanishining poydevori yaratiladi. Shu bois maktabgacha ta'lim muassasalarida faoliyat yurituvchi pedagog kadrlarning kasbiy tayyorgarligi yuqori darajada bo'lishi zarur.

An'anaviy ta'lim tizimida kelajak tarbiyachilar asosan nazariy bilim oladi, amaliyot esa qisqa muddatli va cheklangan shaklda tashkil etiladi. Natijada yosh mutaxassis ish boshlaganida real pedagogik vaziyatlarga moslashishda qiyinchiliklarga duch keladi. Shu muammoning yechimi sifatida dual ta'lim modeli dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Dual ta'lim — bu ta'lim muassasasi va amaliyot bazasi (bog'cha) o'rtasidagi hamkorlik asosida nazariy bilim va real pedagogik faoliyatni parallel ravishda olib borishga asoslangan tizimdir. Dual ta'lim tushunchasi va uning maktabgacha ta'limdagi o'rni. Dual ta'lim modelida talaba vaqtining ma'lum qismini pedagogika, psixologiya va metodika fanlarini o'rganishga, qolgan qismini esa bevosita maktabgacha ta'lim tashkilotida bolalar bilan ishlashga sarflaydi. Bu modelning asosiy maqsadi — nazariy bilimni real tarbiyaviy jarayon

bilan bog‘lashdir. Masalan, “Maktabgacha pedagogika” fanida o‘rganilgan metodik usullar bog‘cha amaliyotida sinovdan o‘tkaziladi. Shu orqali bilim mustahkamlanadi va tajriba shakllanadi.

1. Pedagogik kompetensiyaning erta shakllanishi. Maktabgacha ta’limda dual ta’limning afzalliklari Pedagogik kompetensiyaning erta shakllanishi — bu bo'lajak o'qituvchining professional mahorati va shaxsiy sifatlari hali talabalik yoki ilk ish faoliyati davridayoq poydevor sifatida shakllanish jarayonidir. Bu jarayon o'qituvchining bilim, ko'nikma va malakalarini amaliyotda yuqori darajada qo'llay olish qobiliyatini belgilaydi. Erta shakllanishning asosiy bosqichlari va omillari quyidagilardan iborat. Qobiliyatni aniqlash va motivatsiya: Shaxsning nima uchun pedagogik kasbni tanlaganini anglab etishi va o'z faoliyatini boshqara olishi ilk qadamdir. Kasbiy-nazariy tayyorgarlik: Ta'lim standartlari (DTS) va o'quv dasturlarini o'zlashtirish orqali fundamental bilimlarni to'plash. Kichik amaliy tajriba (Chiniqtirish): Talabalik davridagi pedagogik amaliyotlar va kichik hajmdagi topshiriqlarni bajarish orqali ilk ko'nikmalarni shakllantirish. O'z-o'zini rivojlantirish (Individual dastur): Pedagogning o'z ustida muttasil ishlashi va individual rivojlanish dasturlari asosida mahoratini oshirib borishi. Axloqiy va deontologik sifatlar: Pedagogik etika va muloqot madaniyatining erta bosqichda shakllanishi o'qituvchi imidjining asosi hisoblanadi. Talaba bolalar bilan ishlash jarayonida: nutq madaniyatini rivojlantiradi; pedagogik takt va muloqot ko‘nikmalarini shakllantiradi; konflikt vaziyatlarni boshqarishni o‘rganadi; bolalarning individual xususiyatlarini tahlil qilishni o‘zlashtiradi. Bu esa kelajak tarbiyachining kasbiy tayyorgarligini mustahkamlaydi.

2 Amaliy tajribaning ortishi – bu nafaqat bilim olish, balki uni hayotda qo'llash orqali ko'nikmaga aylantirish jarayonidir. Agar siz o'z sohangizda tajribangizni oshirmoqchi bo'lsangiz, quyidagi qadamlar eng samarali hisoblanadi:"Qilib ko'rib o'rganish" (Learning by doing): Nazariyani o'qish bilan cheklanmang. Kichik bo'lsa ham real loyihalar ustida ishlang. Masalan, dasturchi bo'lsangiz – kichik ilova yarating, sotuvchi bo'lsangiz – real mijoz bilan gaplashing. Xatolardan xulosa chiqarish: Tajriba – bu ko'p marta xato qilish va ularni tuzatish natijasidir. Har bir muvaffaqiyatsizlikdan keyin "Nimaga bunday bo'ldi?" va "Keyingi safar qanday yaxshilash mumkin?" degan savollarni bering. Mentorlik va kuzatuv: O'z sohasining ustalarini kuzating. Ularning ish uslubi, qaror qabul qilishi va muammolarga yondashuvini tahlil qiling. Imkon bo'lsa, LinkedIn kabi platformalar orqali mutaxassislar bilan bog'laning. Ko'ngillilik (Volunteering) va amaliyot (Internship): Agar ish tajribangiz bo'lmasa, tekinga yoki kam haq evaziga bo'lsa ham real ish muhitiga kiring. HH.uz yoki Ishkop.uz kabi saytlardan o'zingizga mos stajirovka dasturlarini topishingiz mumkin. Simulyatsiyalar: Agar real loyiha bo'lmasa, sun'iy vaziyatlar (case study) ustida ishlang. Nazariy bilimlar real vaziyatda qo‘llanilganda yanada samarali o‘zlashtiriladi. Talaba: mashg‘ulot rejasini mustaqil tuzadi; didaktik materiallar tayyorlaydi; bolalar bilan interaktiv metodlardan foydalanadi. Natijada u ish boshlaganida qo‘rqmasdan faoliyat yurita oladi.

3. Ta’lim sifatining oshishi

Dual tizimda oliy ta’lim muassasasi va maktabgacha ta’lim tashkiloti o‘rtasida muntazam hamkorlik yo‘lga qo‘yiladi. Bu esa o‘quv dasturlarini zamonaviy talablarga moslashtirish imkonini beradi. Dual ta'lim tizimi nazariy bilim va amaliy ko‘nikmalarni birlashtirish orqali ta'lim sifatini tubdan oshirishga xizmat qiladi. Bu tizimda talaba vaqtining bir qismini ta'lim muassasasida o‘qishga, qolgan qismini esa bevosita ishlab chiqarish korxonasida ishlashga sarflaydi. Ta'lim sifatining oshishi quyidagi omillar orqali ta'minlanadi: Nazariya va amaliyot uyg‘unligi: Talabalar o‘quv xonalarida olgan nazariy bilimlarini real ish jarayonida darhol qo‘llash imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Mehnat bozori talablariga moslashish: O‘quv dasturlari ish beruvchilar bilan hamkorlikda ishlab chiqiladi, bu esa kadrlar tayyorlash sifatini bozor ehtiyojlariga moslashtiradi. Zamonaviy texnologiyalar bilan ishlash: Talabalar korxonalardagi eng so‘nggi texnika va texnologiyalarni bevosita o‘rganadilar, bu esa ta'lim muassasasidagi laboratoriya jihozlari bilan cheklanib qolmaslik imkonini beradi. Kasbiy kompetensiyalarning shakllanishi: Talabalarda nafaqat bilim, balki mustaqil

qaror qabul qilish, jamoada ishlash va mas'uliyatni his qilish kabi amaliy ko‘nikmalar rivojlanadi. Ish bilan ta'minlanish kafolati: Bitiruvchilar o‘qish davomidayoq ish tajribasiga ega bo‘lganligi sababli, ularning mehnat bozoridagi raqobatbardoshligi va tayyor mutaxassis sifatida ish topish imkoniyati yuqori bo‘ladi.

4. Yoshlar bandligi va ijtimoiy barqarorlik Dual ta'lim tizimi O'zbekistonda yoshlar bandligini ta'minlash va ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashning eng samarali mexanizmlaridan biri hisoblanadi. Bu tizimda o'quvchi va talabalar haftaning bir necha kunida nazariy bilim olsa, qolgan kunlarida bevosita korxonalarda haq to'lanadigan amaliy ish bilan band bo'ladilar. Bir vaqtning o'zida o'qish va ishlash: Talabalar o'z mutaxassisligi bo'yicha ham bilim olib, ham daromad topish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Mehnat bozoriga moslashish: Bitiruvchilar o'qishni tamomlagan vaqtda tayyor ish tajribasiga va zarur amaliy ko'nikmalarga ega bo'lib, bozor talablariga to'liq javob beradilar. Ish bilan ta'minlanish kafolati: 2024-yil oxirigacha O'zbekistonda 50 ming kishi dual ta'lim bilan qamrab olinishi rejalashtirilgan bo'lib, bu ularning keyinchalik barqaror ish o'rniga ega bo'lishini ta'minlaydi. Ijtimoiy barqarorlikdagi o'rni .Kambag'allikni qisqartirish: Yoshlarning erta mehnat faoliyatini boshlashi va o'z daromadiga ega bo'lishi ularning ijtimoiy himoyasini kuchaytiradi. Migratsiyani kamaytirish: Mahaliy korxonalar bilan hamkorlik yoshlarning o'z hududida munosib ish topishiga yordam beradi, bu esa tashqi migratsiya oqimini jilovlaydi. Ayollar bandligi: Professional ta'limdagi yangi loyihalar (masalan, TexVET-II loyihasi) xotin-qizlarning kasbiy ko'nikmalarini oshirish va daromadlarini ko'paytirishga xizmat qilmoqda. Amaliyot jarayonida o‘zini namoyon etgan talaba keyinchalik ish bilan ta’minlanishi mumkin. Bu esa yosh mutaxassislar bandligini oshiradi.

Xulosa. Maktabgacha ta’lim tizimida dual ta’lim modelini joriy etish — bu nafaqat pedagog kadrlar tayyorlash sifatini oshirish, balki ta’lim jarayonining mazmunan yangilanishini ta’minlaydigan strategik yo‘nalishdir. Dual ta’lim nazariya va amaliyot integratsiyasini ta’minlash orqali kelajak tarbiyachilarda kasbiy kompetensiyalarni tizimli va bosqichma-bosqich shakllantiradi. Tadqiqotlar va xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, dual model asosida tayyorlangan mutaxassislar ish faoliyatini boshlaganida moslashuv jarayonini tezroq bosib o‘tadi, pedagogik vaziyatlarni mustaqil tahlil qila oladi hamda bolalarning individual rivojlanish xususiyatlarini chuqurroq anglaydi. Ayniqsa, maktabgacha yoshdagi bolalar bilan ishlash jarayonida nazariy bilimlarning real amaliyot bilan mustahkamlanishi pedagogning metodik mahoratini sezilarli darajada oshiradi. Dual ta’lim modeli maktabgacha ta’lim muassasalari va oliy ta’lim tashkilotlari o‘rtasida barqaror hamkorlikni yo‘lga qo‘yishni talab qiladi. Bu esa o‘quv dasturlarini zamonaviy talablarga moslashtirish, innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish hamda amaliy mashg‘ulotlar samaradorligini oshirish imkonini beradi. Shu bilan birga, mentorlik institutining rivojlanishi tajribali tarbiyachilarning bilim va ko‘nikmalarini yosh mutaxassislarga samarali uzatish mexanizmini yaratadi. Maktabgacha ta’lim tizimida dual ta’lim modeli nazariya va amaliyot integratsiyasini ta’minlab, yuqori malakali, kompetent tarbiyachilarni tayyorlash imkonini beradi. Ushbu model pedagogik sifatni oshirish, yosh mutaxassislarning kasbiy moslashuvini tezlashtirish hamda maktabgacha ta’lim samaradorligini yuksaltirishga xizmat qiladi. Shunday qilib, dual ta’lim maktabgacha ta’lim tizimini modernizatsiya qilishning istiqbolli yo‘nalishi hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.O‘zbekiston Respublikasi “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2019.

2.Xolikov, A.A. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent, 2021.

3.Abduraxmonov, Q.X. Inson kapitali va ta’lim iqtisodiyoti. – Toshkent, 2

MAKTABGACHA TA'LIMDA BO'LAJAK TARBIYACHILARNI AMALIY TAYYORLASH TIZIMI

Mirzahmedova Murfotima ADChTI, talaba
Ilmiy rahbar: Jo'rayeva L.T

Annotatsiya. Mazkur maqolada maktabgacha ta'lim tizimida bo'lajak tarbiyachilarni amaliy tayyorlash jarayonining nazariy-metodologik asoslari, kontekstli ta'lim texnologiyalarining o'rni hamda kompetensiyaviy yondashuvning ahamiyati yoritilgan.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, bo'lajak tarbiyachi, kasbiy kompetensiya, kontekstli ta'lim, amaliy tayyorgarlik, pedagogik texnologiya, innovatsion yondashuv.

Bugungi kunda maktabgacha ta'lim tizimini modernizatsiya qilish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Jamiyat taraqqiyoti bevosita yosh avlod tarbiyasi bilan bog'liq bo'lib, bu jarayonda tarbiyachining kasbiy mahorati hal qiluvchi omil sifatida namoyon bo'ladi. Shuning uchun ham bo'lajak tarbiyachilarni oliy ta'lim muassasalarida sifatli, tizimli va amaliy yo'naltirilgan holda tayyorlash dolzarb masalalardan biridir.

Pedagog olim A.N. Leontyev ta'kidlaganidek, shaxs faoliyat jarayonida shakllanadi. Demak, bo'lajak tarbiyachining kasbiy shakllanishi ham faqat nazariy bilim bilan emas, balki amaliy faoliyat orqali yuz beradi.

Kompetensiyaviy yondashuvning mohiyatiBo'lajak tarbiyachilarni amaliy tayyorlash masalasi zamonaviy pedagogikaning eng muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Maktabgacha ta'lim tizimida faoliyat yurituvchi mutaxassis nafaqat nazariy bilimlarga ega bo'lishi, balki real pedagogik vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qila olishi, bolalarning individual xususiyatlarini inobatga olishi va samarali ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil eta olishi zarur. Shu bois oliy ta'lim muassasalarida tayyorgarlik jarayoni kompetensiyaviy va faoliyatga yo'naltirilgan yondashuv asosida qurilishi talab etiladi.Kompetensiyaviy yondashuv nazariyasi J. Raven, D. McClelland, B. Mansfield, R. Slavin kabi olimlar tomonidan asoslab berilgan bo'lib, unga ko'ra kasbiy kompetensiya — bu shaxsning ma'lum faoliyat turini muvaffaqiyatli amalga oshirishiga imkon beruvchi bilim, ko'nikma, tajriba va shaxsiy sifatlar majmuasidir. Bu yondashuv bo'lajak tarbiyachining shunchaki bilim egasi emas, balki faol, mustaqil va mas'uliyatli mutaxassis sifatida shakllanishini nazarda tutadi.

Kontekstli ta'lim texnologiyalari bu jarayonda muhim o'rin tutadi. A.A. Verbitskiy kontekstli ta'limni o'quv jarayonini bo'lajak kasbiy faoliyat mazmuni bilan bog'lashga xizmat qiluvchi didaktik tizim sifatida ta'riflaydi. Bunda o'quv faoliyati bosqichma-bosqich professional faoliyatga yaqinlashtiriladi. Skvortsova fikriga ko'ra, bu jarayon akademik faoliyatdan kvazi-professional faoliyatga, undan esa real professional faoliyatga o'tish orqali amalga oshiriladi.

Bo'lajak tarbiyachilarni amaliy tayyorlash tizimi murakkab va ko'p bosqichli jarayon bo'lib, u nazariya va amaliyot integratsiyasiga asoslanadi. Mazkur tizimning samaradorligi uni tashkil etuvchi pedagogik shart-sharoitlarga bog'liqdir. Birinchidan, innovatsion ta'lim muhitini yaratish muhim ahamiyatga ega. Innovatsion muhit deganda zamonaviy pedagogik texnologiyalar, axborot-kommunikatsiya vositalari, interaktiv metodlar va modellashtirilgan pedagogik vaziyatlardan foydalanish tushuniladi. Bu muhit talabaning mustaqil fikrlashini, ijodkorligini va tashabbuskorligini rivojlantiradi. Ikkinchidan, amaliy mashg'ulotlar tizimli ravishda tashkil etilishi lozim. Bunday mashg'ulotlarga laboratoriya ishlari, mikro-o'qitish, rol o'yinlari, pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish, treninglar va pedagogik amaliyot kiradi. Mikro-o'qitish usuli talabalarga kichik guruhlar oldida dars o'tish tajribasini beradi va o'z faoliyatini tahlil qilish imkonini yaratadi. Rol o'yinlari esa real hayotiy vaziyatlarni modellashtirish orqali kasbiy kompetensiyalarni mustahkamlaydi. Uchinchidan, psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlash tizimi yo'lga qo'yilishi

zarur. A. Zapesotskiy ta'kidlaganidek, pedagogik tayyorgarlik jarayonida o'qituvchi va talaba o'rtasidagi hamkorlik, ilmiy-tadqiqot asosidagi faoliyat hamda maslahat tizimi muhim o'rin tutadi. Talabaning o'z-o'zini baholash, refleksiya va o'z ustida ishlash ko'nikmalari shakllantirilishi zarur. Shuningdek, amaliy tayyorgarlik jarayonida bolalarning yosh va individual xususiyatlarini inobatga olgan holda mashg'ulotlar tashkil etish ko'nikmasini shakllantirish ham muhimdir. Bu esa bo'lajak tarbiyachining pedagogik moslashuvchanligini ta'minlaydi. Natijada, mazkur pedagogik shart-sharoitlar mavjud bo'lgandagina amaliy tayyorgarlik tizimi samarali ishlaydi va yuqori malakali mutaxassisni shakllantirishga xizmat qiladi.

Bo'lajak tarbiyachilarni amaliy tayyorlash tizimini takomillashtirish maqsadida tajriba-sinov ishlari tashkil etildi. Tajriba jarayonida kontekstli ta'lim texnologiyalari asosida mashg'ulotlar olib borildi hamda innovatsion pedagogik metodlar qo'llanildi. Tajriba bosqichida talabalar bilan laboratoriya mashg'ulotlari, pedagogik vaziyatlar tahlili, rol o'yinlari va loyiha ishlari tashkil etildi. Mashg'ulotlar davomida talabalar real maktabgacha ta'lim muassasalaridagi pedagogik jarayonlarga yaqinlashtirilgan sharoitda faoliyat yuritdilar. Bu esa ularning kasbiy fikrlashini rivojlantirdi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, tajriba guruhidagi talabalarda kasbiy motivatsiya darajasi oshdi; pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish ko'nikmasi shakllandi; ijodkorlik va tashabbuskorlik rivojlandi; refleksiv faoliyat ko'nikmalari mustahkamlandi. Shuningdek, talabalarning pedagogik amaliyot jarayonidagi mustaqilligi va ishonchi ortgani kuzatildi. Ular bolalar bilan muloqot qilish, ta'lim jarayonini rejalashtirish va innovatsion metodlardan foydalanishda faolroq ishtirok etdilar. Olingan natijalar kontekstli ta'lim texnologiyalarining samaradorligini tasdiqlaydi. Tajriba ishlari shuni ko'rsatdiki, amaliy tayyorgarlik tizimini zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish bo'lajak tarbiyachilarning kasbiy kompetensiyalarini sezilarli darajada rivojlantiradi.

Maktabgacha ta'lim tizimida bo'lajak tarbiyachilarni amaliy tayyorlash masalasi zamonaviy pedagogikaning ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, bugungi kunda maktabgacha ta'lim muassasalari uchun nafaqat nazariy bilimga ega, balki mustaqil fikrlaydigan, pedagogik vaziyatlarni tahlil qila oladigan, innovatsion yondashuvni qo'llay oladigan hamda bolalarning individual xususiyatlarini inobatga olgan holda ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil eta oladigan yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlash zarurati ortib bormoqda.

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha ta'limda bo'lajak tarbiyachilarni amaliy tayyorlash tizimi kompleks, izchil va zamonaviy pedagogik yondashuvlarga asoslangan holda tashkil etilgandagina yuqori samaradorlikka erishish mumkin. Nazariya va amaliyot integratsiyasi, kompetensiyaviy yondashuv, kontekstli ta'lim texnologiyalari hamda innovatsion metodlar uyg'unligi kelajakda raqobatbardosh, ijodkor va mas'uliyatli maktabgacha ta'lim mutaxassislarini tayyorlashning muhim omili hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.Verbitskiy A.A. Kontekstli ta'lim nazariyasi.
2.Leontyev A.N. Faoliyat, ong va shaxs.
3.Raven J. Competence in Modern Society.

DUAL TA'LIM SHAROITIDA BO'LAJAK TARBIYACHILARDA EMOTSIONAL INTELLEKTNI RIVOJLANTIRISH MEXANIZMLARI.

Ismailova Nilufar Baxadirovna
Urganch Ranch texnologiya universiteti o'qituvchisi

Annatatsiya. Mazkur maqolada dual ta'lim sharoitida bo'lajak tarbiyachilarda emotsional intellektni rivojlantirish mexanizmlarining psixologik-pedagogik asoslari tahlil qilinadi. Tadqiqotda nazariy ta'lim va amaliy faoliyat integratsiyasi jarayonida talabalarning o'z emotsiyalarini anglash,

boshqarish hamda bolalar bilan samarali muloqot o‘rnatish ko‘nikmalarini shakllantirish omillari yoritiladi.

Kalit so‘zlar: Dual ta’lim, emotsional intellekt, maktabgacha ta’lim, bo‘lajak tarbiyachi, kasbiy kompetensiya, psixologik tayyorgarlik, refleksiya, kommunikativ ko‘nikmalar, nazariya va amaliyot integratsiyasi, pedagogik hamkorlik.

Dual ta’lim sharoitida bo‘lajak tarbiyachilarda emotsional intellektni rivojlantirish bugungi kunda pedagogik ta’limning ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Nazariy bilimlar bilan bir qatorda amaliy faoliyatning uzviy integratsiyasi talabalarda o‘z his-tuyg‘ularini anglash, boshqarish, empatiya ko‘rsatish va samarali muloqot olib borish ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, emotsional intellekt konsepsiyasini ilmiy asoslagan Daniel Goleman ta’kidlaganidek, shaxsning muvaffaqiyati ko‘p jihatdan uning emotsiyalarni boshqarish va ijtimoiy munosabatlarni to‘g‘ri yo‘lga qo‘yish qobiliyatiga bog‘liq.

Bugungi kunda mamlakatning har bir bo‘g‘inini sifatli kadrlar bilan ta’minlash davlatimizning asosiy masalasiga aylandi. Kadrlarni an’anaviy tarzdagi ta’lim tizimi asosida tayyorlanishi bugungi kundagi mehnat bozori talabiga to‘la javob bera olmasligi mumkin.

Kadrlar tayyorlash tizimi 2020- yil 23-sentyabrda qabul qilingan O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi O‘RQ-637-son Qonuni O‘zbekistonda dual ta’limning kirib kelishiga asos bo‘lib xizmat qiladi. “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonunning 15-moddasida ta’lim olish shakllari keltirilgan bo‘lib dual ta’lim alohida ta’lim shakli sifatida belgilangan va ushbu Qonunning 17-moddasida esa dual ta’lim shakli ta’rifi keltirilgan: “Dual ta’lim - ta’lim oluvchilar tomonidan zarur bilim, malaka va ko‘nikmalarni olishga qaratilgan bo‘lib, ularning nazariy qismi ta’lim tashkiloti negizida, amaliy qismi esa ta’lim oluvchining ish joyida amalga oshiriladi”.

Qolaversa avval talabalar bo‘sh vaqtlarida turli sohalarda, asosan savdo sotiq, xizmat ko‘rsatish va boshqa sohalarda ishlab pul topgan bo‘lsa, dual ta’lim tizimida o‘z yo‘nalishi bo‘yicha ham o‘qib, ham ishlab pul topayotganini alohida qayd etish lozim. Ko‘rib turganimizdek, dual ta’lim tizimi – zamonaviy mehnat bozori talablariga javob beradigan, nazariya va amaliyotni uyg‘unlashtirgan samarali ta’lim shaklidir. Bu tizim nafaqat talabalar, balki ish beruvchilar va ta’lim muassasalari uchun ham foydali hisoblanadi.[2]

Zamonaviy pedagogika va psixologiyada “emotsional intellekt” tushunchasi shaxsning ijtimoiy va shaxsiy muvaffaqiyatini belgilovchi asosiy omillardan biri sifatida qaraladi. Maktabgacha yoshdagi bolalar emotsional rivojlanishning faol bosqichi bo‘lib, bu davrda ular o‘z his-tuyg‘ularini hamda boshqalarning his-tuyg‘ularini tanib olish, boshqarish va ularga munosabat bildirish qobiliyatini egallaydilar. Shu bois, maktabgacha ta’lim tizimida tarbiyachilar va bolalarning emotsional intellektini ilmiy asoslangan tarzda rivojlantirishga qaratilgan ta’limiy va tarbiyaviy faoliyatni tashkil etish alohida ahamiyat kasb etadi.

Tarbiyachilarda emotsional intellektning rivojlanishi ularning kelajakdagi ijtimoiy, psixologik va intellektual o‘sishi uchun mustahkam poydevor yaratadi. Emotsional jihatdan yetuk insonlar o‘z his-tuyg‘ularini tushunish va boshqarish, shuningdek, boshqalarning his-tuyg‘ularini anglash va ularga hamdardlik bildirish qobiliyatiga ega bo‘ladilar.

Bunday insonlar ijtimoiy muhitga oson moslashadi, jamiyat bilan samimiy hamkorlikka asoslangan munosabatlar o‘rnatadi hamda turli ijtimoiy vaziyatlarda emotsional barqarorlikni namoyon etadi. Pedagogik muhit esa, o‘z navbatida, bolalarga ijtimoiy vaziyatlarda his-tuyg‘ularini to‘g‘ri ifoda etish, muloqot jarayonida emotsional muvozanatni saqlash hamda hamdardlik va bag‘rikenglikni rivojlantirish imkonini beradi.

Bu jarayonda tarbiyachining kasbiy kompetensiyasi, psixologik sezgirligi va shaxsiy namunasining o‘rni beqiyosdir. Pedagoglar bolalarga har bir emotsiya tabiiy holat ekanini

tushuntirishlari, ularni his-tuyg'ularni ijobiy yo'nalishda ifoda etishga yo'naltirishlari hamda salbiy emotsiyalarni boshqarishning konstruktiv strategiyalarini o'rgatishlari zarur.[3]

Emotsional intellekt tabiiy ravishda shakllanmaydi, balki ijtimoiy muhit, oilaviy munosabatlar va pedagogik ta'sir orqali rivojlanadi.[4] Tarbiya jarayonida EI ni rivojlantirish omillari quyidagilar:

Asosiy omillar:

1) Ota-onaning emotsional sezgirligi;
2) Bolaning hissiyotlariga e'tiborli munosabat;
3) Qo'llab-quvvatlovchi muhit;
4) Ijobiy muloqot madaniyati.

Agar bolaga o'z his-tuyg'ularini erkin ifodalash imkoniyati berilsa va ular rad etilmasa, EI tabiiy ravishda rivojlanadi.

Xulosa. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, dual ta'lim modeli orqali talabalarning real pedagogik muhitda faoliyat yuritishi ularda refleksiya, stressga chidamlilik, konfliktlarni konstruktiv hal etish va bolalar bilan individual yondashuv asosida ishlash kompetensiyalarini rivojlantiradi. Bu jarayonda mentorlik, amaliy kuzatuv, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, trening va interaktiv metodlardan foydalanish samarali mexanizm sifatida namoyon bo'ladi.

Shuningdek, emotsional intellektni rivojlantirish tizimli va bosqichma-bosqich tashkil etilganda, bo'lajak tarbiyachilarning kasbiy moslashuvi tezlashadi, pedagogik mahorati va psixologik barqarorligi mustahkamlanadi. Natijada ular maktabgacha ta'lim tashkilotlarida sog'lom emotsional muhit yaratish, bolalarning ijtimoiy-emotsional rivojlanishini qo'llab-quvvatlash hamda samarali pedagogik hamkorlikni yo'lga qo'yish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Xulosa qilib aytganda, dual ta'lim sharoitida emotsional intellektni rivojlantirish mexanizmlarini ilmiy asosda takomillashtirish bo'lajak tarbiyachilarning kasbiy kompetentligini oshirishning muhim omili bo'lib, zamonaviy ta'lim tizimining sifat ko'rsatkichlarini yuksaltirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi O'RQ-637-son Qonuni.
2. Zarif L Umurov. Dual education and production compatibility - a modern educational concept. // Inter education & global study. 2025. №3(1). pp. 185-192
3. Asqarova Dilafruz Ibrokhimovna "METHODS FOR DEVELOPING EMOTIONAL INTELLIGENCE IN OLDER PRESCHOOL CHILDREN" Lecturer, Department of Preschool Education, Fergana State University, PhD in Pedagogical Sciences

DUAL TA'LIM ASOSIDA TARBIYACHILARDA KASBIY KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTIRISH

Siddiqova Mahbuba
Andijon davlat chet tillari instituti talabasi

Annotatsiya. Mazkur tezisda dual ta'lim tizimi asosida maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachilarida kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishning nazariy va amaliy asoslari keng yoritilgan. Nazariya va amaliyot integratsiyasi, mentorlik instituti, refleksiya jarayoni hamda innovatsion pedagogik texnologiyalarning ahamiyati tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, kasbiy kompetensiya, maktabgacha ta'lim, mentorlik.

Zamonaviy ta'lim tizimi oldida raqobatbardosh, mustaqil fikrlaydigan va amaliy ko'nikmalarga ega pedagog kadrlarni tayyorlash vazifasi turibdi. Maktabgacha ta'lim tizimida

faoliyat yurituvchi tarbiyachilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish ayniqsa dolzarbdir. Dual ta'lim modeli ta'lim muassasasi va amaliyot bazasi o'rtasidagi uzviy hamkorlikni ta'minlab, nazariy bilimlarni real pedagogik jarayonda mustahkamlash imkonini beradi.Kasbiy kompetensiya pedagogning nazariy bilimlari, amaliy ko'nikmalari, shaxsiy fazilatlari va kasbiy qadriyatlarining integratsiyalashgan majmuasidir. Maktabgacha ta'lim tarbiyachisi pedagogik, psixologik, kommunikativ va metodik kompetensiyalarga ega bo'lishi zarur. Dual ta'lim tizimi ushbu kompetensiyalarni bevosita ish jarayonida shakllantirishga xizmat qiladi.

Dual ta'lim jarayonida talabalar haftaning ma'lum kunlarida maktabgacha ta'lim tashkilotida amaliy faoliyat olib boradilar. Ular mashg'ulotlarni rejalashtirish, bolalarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish, didaktik materiallar tayyorlash hamda ota-onalar bilan samarali muloqot o'rnatish ko'nikmalarini rivojlantiradilar.Mentorlik instituti dual ta'lim samaradorligini ta'minlovchi muhim omillardan biridir. Tajribali tarbiyachi talabaning faoliyatini kuzatadi, metodik tavsiyalar beradi va pedagogik vaziyatlarni birgalikda tahlil qiladi. Bu jarayon kasbiy refleksiyani shakllantirib, o'z-o'zini baholash va takomillashtirish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Innovatsion pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy etish ham kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Interfaol metodlar, loyiha asosida o'qitish va STEAM elementlari maktabgacha ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi. Dual model esa ushbu yondashuvlarni real muhitda sinovdan o'tkazish imkonini beradi.Dual ta'lim tizimi maktabgacha ta'limda yuqori malakali, kasbiy jihatdan yetuk va innovatsion fikrlaydigan tarbiyachilarni tayyorlashda samarali mexanizm hisoblanadi. Nazariya va amaliyot uyg'unligi kasbiy kompetensiyalarning mustahkam shakllanishiga xizmat qiladi hamda bitiruvchilarning mehnat bozoriga moslashuvini tezlashtiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirishga oid qarorlari. – Toshkent, 2017–2023.
3. Ishmuhamedov R.J., Abduqodirov A.A. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.

ИННОВАЦИОН ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАР ВА ДУАЛ ЁНДАШУВ УЙҒУНЛИГИ АСОСИДА МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМДА МЕНТОРЛИК ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ

Марғуба Курбонова
Қўчқарова Шохсанам Дониёр қизи
Андижон давлат чет тиллари институти

Аннотация: ушбу тезисда инноватсион педагогик технологиялар ва дуал талим ёндашуви асосида мактабгача таьлимда менторлик фаолиятини ташкил этиш масалалари таҳлил қилинади. Тадқиқот назарий манбалар, амалий кузатишлар ҳамда муаллифнинг талаба сифатидаги шахсий хулосаларига таянган ҳолда олиб борилди.

Калит сўзлар: инноватсион педагогика, дуал таьлим, менторлик фаолияти, мактабгача таьлим, педагог компетенсияси, касбий ривожланиш, таьлим сифати.

Ҳозирги кунда мактабгача таълим тизимида фаолият юритадиган педагоглардан фақат назарий билим эмас, балки амалий маҳорат ҳам талаб этилмоқда. Шу сабабли инновацион педагогик технологиялар ва дуал ёндашув асосида менторлик фаолиятини йўлга қўйиш долзарб масала ҳисобланади.Инновацион педагогик технологиялар таълим жараёнида интерактив усуллар, рақамли воситалар ва янги ёндашувларни қўллашни назарда тутади.

И.П.Подласий таъкидлаганидек, инновацион таълим педагог ва таълим олувчи фаоллигини оширишга хизмат қилади.Дуал таълим эса назарияни амалий фаолият билан уйғунлаштиришга қаратилган. Талаба сифатида олиб борилган кузатишлар шуни кўрсатадики, амалиёт билан боғланган таълим билимларни яхшироқ ўзлаштиришга ёрдам беради.Мактабгача таълимда менторликнинг ўрни. Менторлик – тажрибали педагог томонидан ёш мутахассисга касбий йўл-йўриқ кўрсатиш жараёнидир. Мактабгача таълимда бу айниқса муҳим, чунки болалар билан ишлашда педагогнинг тажрибаси ҳал қилувчи аҳамиятга эга.

Л.С.Выготскийнинг фикрича, инсон ривожи тажрибали шахс ёрдамида тезлашади. Бу ғоя менторлик фаолиятининг илмий асосини ташкил этади. Агар менторлик инновацион технологиялар ва дуал ёндашув билан бирга олиб борилса, педагогларда ишонч, масъулият ва касбий барқарорлик шаклланади. Амалиётда кузатилган ҳолатларга кўра, ментор билан ишлаган ёш педагоглар ўз фаолиятида камроқ қийналади ва тезроқ мослашади.

Тадқиқотлар (UNESCO, 2021) амалиётга йўналтирилган таълим моделлари таълим сифатини оширишини тасдиқлайди. Шунингдек, маҳаллий мактабгача таълим муассасалари тажрибаси менторликнинг ижобий самара бераётганини кўрсатмоқда.

Хулоса қилиб айтганда, инновацион педагогик технологиялар ва дуал ёндашув асосида ташкил этилган менторлик фаолияти мактабгача таълим тизимида педагогларнинг касбий ривожланиши ва таълим сифатини оширишга хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. International Journal of Education in Mathematics, Science and Technology. (2023). https://ijemst.com/index.php/ijemst/article/view/678

2. Integration of Education. (2025). The role of mentoring in the professional development of a teacher. https://journals.rcsi.science/1991-9468/article/view/289888

3. Journal of Education, Humanities, and Social Research. (2025). Mentorship-oriented leadership and learning satisfaction in vocational education. https://www.gbspress.com/index.php/JEHSR/article/download/392/404

TARBIYACHI-PEDAGOGLARNI TAYYORLASHDA "USTOZ–SHOGIRD" MODELI IMKONIYATLARI

O'rinboyeva Surayyo, ADCHTI, talaba
Ilmiy to'garak rahbari: Jo'rayeva L.T

Annotatsiya: ushbu maqolada tarbiyachi-pedagoglarni tayyorlash jarayonida "ustoz–shogird" modelining o'rni va pedagogik imkoniyatlari yoritiladi. Sharq uyg'onish davrida shakllangan ustoz–shogird an'analarining tarixiy-pedagogik asoslari tahlil qilinib, ularning zamonaviy ta'lim tizimiga moslashuvi asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: Ustoz–shogird modeli, tarbiyachi-pedagog, mentorlik, ilmiy rahbar, pedagogik kompetensiya, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, kasbiy va ma'naviy rivojlanish.

Tarbiyachi-pedagoglarni tayyorlash masalasi zamonaviy ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Globallashuv, axborot texnologiyalarining tez sur'atlarda rivojlanishi va jamiyat ehtiyojlarining o'zgarishi pedagog kadrlar zimmasiga yanada katta mas'uliyat yuklamoqda. Ayniqsa, maktabgacha ta'lim tizimida faoliyat yurituvchi tarbiyachilar nafaqat bolalarga bilim beruvchi, balki ularning shaxsiy, axloqiy va ijtimoiy rivojlanishini ta'minlovchi muhim subyekt hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, tarbiyachi-pedagoglarni

tayyorlashda samarali, uzviy va shaxsga yo‘naltirilgan model zarur bo‘lib, bunday yondashuvning tarixiy ildizlari Sharq uyg‘onish davrida shakllangan “ustoz–shogird” an’anasida mujassamdir.

Sharq uyg‘onish davrida ilm-fan va pedagogik tafakkur yuksak taraqqiyot bosqichiga ko‘tarildi. Bu davr mutafakkirlari – Abu Nasr Forobiy, Abu Rayhon Beruniy, Ibn Sino va Alisher Navoiy – ta’lim jarayonida ustozning o‘rni va shogirdning faol ishtirokini alohida ta’kidlaganlar. Ularning asarlarida ilm olish jarayoni faqat ma’lumot uzatish emas, balki komil insonni shakllantirish jarayoni sifatida talqin qilinadi. Ustoz shogirdga nafaqat bilim beradi, balki unga hayotiy tajriba, axloqiy mezon va estetik qarashlarni ham singdiradi. Bu modelda ta’lim jarayoni individual yondashuv asosida qurilib, har bir shogirdning qobiliyati va imkoniyatlari inobatga olingan.

Tarbiyachi-pedagoglarni tayyorlash jarayonida “ustoz–shogird” modeli bir qator muhim pedagogik imkoniyatlarni ochib beradi. Avvalo, bu model nazariya va amaliyot o‘rtasidagi uzviylikni ta’minlaydi. Oliy ta’lim muassasasida nazariy bilim olgan talaba tajribali pedagog – ustoz rahbarligida real ta’lim muhitida o‘z bilimlarini mustahkamlaydi. Bu jarayon yosh mutaxassisning kasbiy moslashuvini tezlashtiradi, pedagogik vaziyatlarni to‘g‘ri tahlil qilish va mustaqil qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Ayniqsa, maktabgacha ta’lim tizimida bolalarning psixologik xususiyatlarini anglash, ularning nutqini, tafakkurini va ijtimoiy xulq-atvorini rivojlantirish bo‘yicha amaliy tajriba muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur modelning yana bir muhim jihati – shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvni kuchaytirishidir. Ustoz yosh pedagogning individual qobiliyatlarini aniqlaydi, uning kuchli va zaif tomonlarini tahlil qiladi hamda rivojlanish strategiyasini belgilaydi. Bu jarayonda muntazam muloqot, maslahat va refleksiya muhim o‘rin tutadi. Shogird o‘z faoliyatini tahlil qilishni, xatolaridan xulosa chiqarishni va o‘z ustida ishlashni o‘rganadi. Natijada mustaqil, mas’uliyatli va ijodkor pedagog shakllanadi.

“Ustoz–shogird” modeli tarbiyachi-pedagoglarning axloqiy va ma’naviy kamolotini ham ta’minlaydi. Chunki ustoz shaxsiy namuna orqali ta’sir ko‘rsatadi. Pedagogik etika, kasbiy madaniyat, bolalarga mehr-muhabbat va sabr-toqat kabi fazilatlar bevosita amaliy jarayonda singdiriladi. Bu esa kelajak tarbiyachining nafaqat bilimli, balki yuksak ma’naviyatli mutaxassis bo‘lib yetishishiga xizmat qiladi.

Zamonaviy oliy ta’lim muassasalarida talabalarning ilmiy rahbar bilan hamkorlikda olib boradigan ilmiy-tadqiqot faoliyati “ustoz–shogird” modelining bugungi kundagi amaliy ko‘rinishi hisoblanadi. Kurs ishi, bitiruv malakaviy ishi, magistrlik dissertatsiyasi yoki ilmiy maqola tayyorlash jarayonida ilmiy rahbar talabaning izlanish yo‘nalishini belgilaydi, metodologik ko‘mak beradi va ilmiy tahlil qilishga yo‘naltiradi. Talaba esa mustaqil fikrlash, muammoni ilmiy asosda o‘rganish va xulosa chiqarish ko‘nikmalarini egallaydi. Bu jarayon tarbiyachi-pedagoglarni tayyorlashda ayniqsa muhim bo‘lib, ularning nafaqat amaliy, balki tadqiqotchilik kompetensiyalarini ham rivojlantiradi. Shunday qilib, ilmiy rahbar va talaba o‘rtasidagi hamkorlik an’anaviy ustoz–shogird munosabatining zamonaviy, akademik shakli sifatida yosh mutaxassisning kasbiy va shaxsiy kamolotini ta’minlaydi.

Bundan tashqari, “ustoz–shogird” modelini tarbiyachi-pedagoglarni tayyorlash jarayoniga tizimli ravishda joriy etish institutsional yondashuvni ham talab etadi. Ya’ni mentorlik faoliyati tasodifiy emas, balki aniq reja, mezon va monitoring asosida tashkil etilishi zarur. Tajribali pedagoglarga mentor maqomi berish, ular uchun metodik qo‘llanmalar ishlab chiqish, yosh mutaxassislar bilan ishlash jarayonini baholash mezonlarini belgilash ta’lim sifatini oshiradi. Bu esa ustoz va shogird o‘rtasidagi hamkorlikni rasmiy va samarali tizimga aylantiradi. Shuningdek, mazkur model pedagog kadrlarni uzluksiz kasbiy rivojlantirish konsepsiyasi bilan ham uzviy bog‘liqdir. Yosh pedagog dastlab ustoz ko‘magida faoliyat boshlasa, keyinchalik o‘zi ham tajriba orttirib, boshqalarga mentorlik qilish darajasiga yetadi. Natijada ta’lim tizimida tajriba almashinuvi

va kasbiy vorislik muhiti shakllanadi. Bu jarayon pedagogik jamoada sog'lom raqobat, hamkorlik va o'zaro qo'llab-quvvatlash madaniyatini rivojlantiradi.

Xulosa qilib aytganda, tarbiyachi-pedagoglarni tayyorlashda "ustoz–shogird" modeli tarixiy ildizlarga ega bo'lgan, pedagogik jihatdan asoslangan va zamonaviy talablarga moslashuvchan tizimdir. Ushbu model yosh mutaxassisning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish, shaxsiy rivojlanishini ta'minlash va ma'naviy-axloqiy fazilatlarini boyitishda katta imkoniyatlarga ega. Uni zamonaviy ta'lim texnologiyalari bilan uyg'unlashtirish orqali pedagog kadrlar tayyorlash sifatini yanada oshirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Mamurov B. *Umumiy pedagogika*. Toshkent: Barcha ta'lim yo'nalishi talabalari uchun darslik, 118-bet.

2.Baratovna A. T. Sharq didaktikasida "ustoz-shogird" an'analari. *Internauka*, 15(144, 2), 76–80.

3.N.M.Qodirova, O'rinboyeva Surayyo. Ta'limdagi raqamli transformatsiya va uning global reytinglarga ta'siri . Andijon 2025

A DUAL APPROACH TO TRAINING EDUCATORS IN PRESCHOOL EDUCATION ORGANIZATIONS

Shokirova Zulfizar
Student of Group 301
Andijan State Institute of Foreign Languages

Abstract. This article examines the theoretical and practical aspects of the dual approach to training pedagogical staff in preschool education organizations. In the context of modern educational development, the integration of theoretical knowledge and practical activity has become increasingly important.

Keywords :dual education, preschool education, teacher training, professional competence, practical preparation, quality of education, innovative approach, integration of theory and practice, pedagogical mastery, professional adaptation,

Preschool education represents one of the most important stages in a child's development, as it lays the foundation for cognitive, social, emotional, and moral growth. The quality of education at this stage directly influences a child's readiness for primary school, future academic achievements, and overall personal development. Consequently, the preparation of qualified and competent preschool educators has become a central concern in modern educational policy.In recent years, the role of preschool teachers has expanded beyond traditional caregiving and basic instruction. Modern educators are expected to create child-centered learning environments, foster emotional and social skills, support individual development, apply innovative pedagogical methods, and maintain effective communication with both children and parents. This growing complexity requires teacher training programs to go beyond theoretical knowledge and incorporate practical experience that reflects real classroom dynamics.

In Uzbekistan, the establishment of the Ministry of Preschool Education of the Republic of Uzbekistan has initiated large-scale reforms aimed at improving the quality of preschool education. These reforms focus on modernizing curricula, expanding access to preschool services, upgrading infrastructure, and enhancing the professional competencies of educators. Despite these efforts, a significant challenge remains: traditional teacher training programs often emphasize classroom

lectures, seminars, and exams, while opportunities for prolonged and structured practical engagement are limited. As a result, graduates frequently experience difficulty applying theoretical knowledge in authentic preschool settings.The dual approach to teacher training presents a promising solution to this issue. This model integrates academic study at higher education institutions with systematic, supervised practical experience in preschool education organizations. By combining theory with hands-on practice, the dual approach enables students to develop essential professional competencies, such as classroom management, pedagogical creativity, reflective thinking, and professional responsibility. It also accelerates their adaptation to real work environments, enhances problem-solving skills, and promotes a deeper understanding of child development in practical contexts.Moreover, the dual approach aligns with the competency-based paradigm of modern education, which emphasizes the application of knowledge, practical problem-solving, and lifelong learning skills. By gradually immersing students into real preschool environments under the guidance of experienced mentors, this approach ensures that future educators are better prepared to meet the challenges of early childhood education. It also encourages continuous professional growth, reflective practice, and the ability to implement innovative methods effectively.This article aims to examine the theoretical foundations, pedagogical significance, and practical mechanisms of implementing the dual approach in preschool teacher training. By analyzing both conceptual and applied aspects, the study demonstrates how this model contributes to the development of professional competence, improves the quality of preschool education, and supports the formation of highly skilled and adaptable educators.

The practical implementation of the dual approach in preschool teacher training involves a structured combination of academic instruction and supervised hands-on experience. In this model, students gradually transition from observing professional practices to independently conducting educational activities, which ensures a smooth development of professional competence.

Structure of Practical Training. A typical dual training program for preschool educators can be organized as follows:

1. **Observation Phase:** In the first year, students visit preschool institutions several times per week to observe classroom activities, interactions with children, and teaching methods. This phase helps students understand the daily responsibilities of educators and the developmental needs of young children.

2. **Assistance Phase:** During the second year, students assist experienced teachers in organizing educational games, storytelling sessions, creative workshops, and group activities. They begin applying basic pedagogical principles under supervision, which builds confidence and practical understanding.

3. **Participation Phase:** In the third year, students actively participate in lesson planning and implementation, conduct partial educational sessions, and engage in parent-teacher interactions. Mentors provide regular feedback to guide professional development and refine teaching skills.

4. **Independent Practice Phase:** In the final year, students conduct full lessons independently, develop individual development plans for children, organize extracurricular activities, and participate in institutional projects. This phase prepares students for professional responsibilities and leadership roles in preschool organizations.

Benefits Observed in Practice

- **Enhanced Classroom Management:** Students learn to handle real classroom situations effectively, manage group dynamics, and respond to unexpected challenges.
- **Improved Communication Skills:** Continuous interaction with children, parents, and colleagues develops professional communication and collaboration abilities.
- **Strengthened Pedagogical Competence:** Students acquire practical skills in lesson planning, activity organization, and child assessment.

• **Professional Adaptation:** Gradual immersion into real educational settings reduces stress and accelerates adjustment upon employment.

• **Reflective Practice:** Students are encouraged to evaluate their performance, analyze outcomes, and implement improvements, fostering continuous professional growth.

While the dual approach provides significant benefits, its implementation may face certain challenges:

• **Coordination Between Institutions:** Close cooperation between universities and preschool organizations is necessary to align schedules, responsibilities, and evaluation criteria.

• **Mentor Training:** Mentors must be prepared to guide students effectively and provide constructive feedback.

• **Student Workload:** Balancing academic study and practical engagement requires careful planning and support.

• **Quality Assurance:** Ensuring consistency and high quality across different preschool institutions may require monitoring and standardized assessment tools.

Case Example

For instance, in a pilot program at a preschool education department, students reported increased confidence and readiness after participating in weekly dual training sessions over one academic year. Observations showed that students who followed the dual approach demonstrated better lesson organization, creativity in educational activities, and effective interaction with children compared to peers in traditional training programs.Overall, practical experience gained through the dual approach not only strengthens pedagogical skills but also contributes to the personal and professional growth of future educators, ensuring they are prepared to meet the demands of modern preschool education.

The dual approach to training educators in preschool education organizations proves to be an effective model for bridging the gap between theoretical knowledge and practical competence. By combining academic study with systematic, supervised practice in real preschool settings, this approach ensures that future educators develop essential professional skills, including classroom management, communication, creativity, and reflective thinking.

Furthermore, the dual approach aligns with modern educational standards and competency-based paradigms, ensuring that teacher training programs meet the demands of contemporary preschool education. Graduates of dual training programs are better prepared to apply innovative methods, respond to the diverse needs of children, and contribute to the overall quality and effectiveness of early childhood education.

In conclusion, integrating the dual approach into preschool teacher education represents a strategic investment in the future of education. It not only improves the preparedness and professionalism of educators but also positively impacts the developmental outcomes of children, ultimately supporting sustainable growth and advancement within preschool education systems.

References

1. Ministry of Preschool Education of the Republic of Uzbekistan. (2020). Concept for the Development of Preschool Education in Uzbekistan. Tashkent: Government Publication.

2. UNESCO. (2019). Early Childhood Care and Education: Global Monitoring Report. Paris: UNESCO Publishing.

3. European Commission. (2018). The Dual Vocational Education and Training System in Europe: Policy Insights. Brussels: European Union.

Andijon davlat chet tillari instituti talabasi J.Abdullayev
Andijon davlat chet tillari instituti F.f.f.d. v.b.dotsent dotsent M.Alimova

Bugungi kunda raqamli texnologiyalar ta'lim jarayonining ajralmas qismiga aylandi. Xalqaro imtihon tizimlaridan biri bo'lgan International English Language Testing System (IELTS) yozma qismi (Writing) talabadan akademik fikrlash, mantiqiy tuzilma va til me'yorlariga rioya qilishni talab qiladi. Raqamli ta'lim muhiti esa ushbu ko'nikmalarni samarali rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi.Globallashuv sharoitida xalqaro til sertifikatlarining ahamiyati tobora ortib bormoqda. Xususan, IELTS imtihoni akademik va professional mobilitetni ta'minlovchi muhim mezon sifatida e'tirof etiladi. Ushbu imtihon nomzodlardan nafaqat til bilimini, balki mantiqiy fikrlash, dalillash va tahliliy yozma nutq ko'nikmalarini ham talab etadi.

Bugungi globallashuv, texnologik taraqqiyot va axborotlashgan jamiyat sharoitida yozma kompetensiyani rivojlantirish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Shunga qaramay, ko'plab o'quvchilar Writing Task 2 topshirig'ida fikrlarni tizimli ravishda bayon etish, paragraf tuzilishini saqlash va ilmiy uslubni qo'llashda qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Shu bois yozma ko'nikmani rivojlantirishning samarali va innovatsion metodlarini ishlab chiqish zarurati yuzaga kelmoqda.

Mazkur tadqiqotda raqamli ta'lim muhiti sharoitida strukturaviy yondashuvni zamonaviy texnologiyalar bilan integratsiya qilish asosida innovatsion model ishlab chiqildi va tajriba-sinov asosida uning samaradorligi baholandi. Tadqiqot jarayonida B1–B2 darajadagi 30 nafar o'quvchi ishtirok etdi. Ular ikki guruhga ajratilib, bir guruh an'anaviy metod asosida, ikkinchi guruh esa strukturaviy model hamda raqamli platformalar yordamida o'qitildi.

Tajriba olti hafta davom etdi va yozma ishlar IELTSning rasmiy baholash mezonlari asosida tahlil qilindi. Dastlabki diagnostik natijalar har ikki guruhda o'rtacha 5.5 ballni tashkil etdi. Tajriba yakunida esa an'anaviy usulda o'qitilgan guruh o'rtacha 6.0 ballga erishgan bo'lsa, innovatsion model asosida ta'lim olgan guruhning natijasi 6.8 ballni ko'rsatdi. Ushbu ko'rsatkichlar metodikaning amaliy samaradorligini tasdiqlaydi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, strukturaviy yondashuv o'quvchilarda mantiqiy izchillikni shakllantiradi, fikrni aniq va ravon bayon etish ko'nikmasini rivojlantiradi hamda paragraf ichidagi bog'lanishlarni mustahkamlaydi. Raqamli vositalar orqali berilgan tezkor va mezonlarga asoslangan fikr-mulohazalar o'quvchilarning xatolarini tez aniqlash va ularni bosqichma-bosqich tuzatish imkonini yaratdi. Natijada leksik boylik, grammatik aniqlik va umumiy koherensiya sezilarli darajada yaxshilandi. Ayniqsa, topic sentence yozish va argumentni dalillar bilan mustahkamlash jarayonida ijobiy o'zgarishlar kuzatildi.

Raqamli ta'lim muhitining afzalliklari

- Interaktiv platformalar – Onlayn LMS tizimlari (Moodle, Google Classroom va boshqalar) orqali yozma topshiriqlarni yuklash, tahrirlash va fikr-mulohaza olish osonlashadi.
- Sun'iy intellekt asosida tahlil – Grammarly, ChatGPT kabi vositalar grammatika, leksika va uslubiy xatolarni aniqlashga yordam beradi.
- Avtomatlashtirilgan baholash tizimi – IELTS Writing mezonlari (Task Response, Coherence and Cohesion, Lexical Resource, Grammatical Range and Accuracy) asosida tezkor tahlil qilish imkonini beradi.
- Masofaviy va moslashuvchan ta'lim – Talabalar istalgan joy va vaqtda mashq qilishlari mumkin.

Mazkur tadqiqotning ilmiy yangiligi shundan iboratki, unda strukturaviy model va raqamli ta'lim vositalari yagona pedagogik tizim sifatida qo'llanildi. Ularning integratsiyasi o'quv jarayonining samaradorligini oshirishda muhim omil sifatida ilmiy jihatdan asoslab berildi.

Olib borilgan tadqiqot natijalari strukturaviy yondashuvni raqamli ta'lim muhiti bilan uyg'unlashtirish IELTS Writing Task 2 topshirig'ini o'qitishda yuqori samaradorlikka ega

ekanligini ko'rsatdi. Ushbu model o'quvchilarning yozma nutqini tizimli ravishda rivojlantirish, motivatsiyasini oshirish hamda barqaror natijaga erishishda muhim metod sifatida tavsiya etiladi.Zamonaviy ta'lim sharoitida mazkur yondashuvni kengroq auditoriyada qo'llash hamda chuqurlashtirilgan ilmiy tadqiqotlar olib borish kelgusida yanada yuqori natijalarga erishish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Brown H.D. Principles of Language Learning and Teaching. – New York: Pearson Education, 2014.
2. Harmer J. How to Teach Writing. – London: Longman, 2004.
3. IELTS Writing Band Descriptors. – Cambridge Assessment English, 2023.

DUAL APPROACH IN TRAINING EARLY CHILDHOOD EDUCATORS IN PRESCHOOL INSTITUTIONS

Ortiqova Shahzoda Baxodirjon qizi
Andijon davlat chet tillari instituti 3-bosqich talabasi

Abstract. This article analyzes the theoretical and practical significance of the dual approach in training early childhood educators in preschool institutions. The role of the dual education model in developing professional competencies of educators and preparing them for real pedagogical practice is examined.

Keywords: dual education, preschool institution, early childhood educator, professional competence, practical training.

Preschool institutions play a crucial role in the early stages of child development. The quality of educational processes in these institutions directly depends on the professional preparedness of early childhood educators. Therefore, preparing pedagogical personnel requires integrating theoretical knowledge with practical experience.

The dual approach in education serves as an effective model that combines classroom instruction with hands-on practice. This model allows trainees to acquire both theoretical understanding and practical skills simultaneously, increasing their professional competence and readiness for real work environments.

The implementation of dual education in preschools contributes to the development of the following professional competencies among early childhood educators:

Effective communication with children;

Planning and organizing educational activities;

Understanding the age-specific and individual characteristics of children;

Independent decision-making in pedagogical situations.

Integrating theoretical knowledge with practical experience ensures that educators are better prepared for the challenges of real teaching environments. Hands-on experience is essential for the professional development of early childhood educators.

The main advantages of implementing the dual model in preschool institutions include:

Higher readiness of graduates for professional work;

Improved integration between theoretical and practical knowledge;

Faster adaptation to pedagogical roles;

Development of professional responsibility and autonomy.

Moreover, dual education strengthens collaboration between educational institutions and preschools, supporting continuous professional development and quality assurance.

Prospects for Implementing Dual Education in Uzbekistan

In recent years, Uzbekistan has undertaken extensive reforms to improve the preschool education system and enhance the professional capacity of educators.

Implementing the dual approach in preschool institutions can address several strategic objectives:

•Increasing the practical preparedness of educators;

•Integrating theoretical instruction with real teaching practice;

•Expanding practical training bases and mentorship programs;

•Accelerating the adaptation of young professionals to professional environments.

Effective implementation requires strengthening practical training facilities, providing experienced mentors, and enhancing curricula with practical components. Monitoring and evaluating outcomes are also essential to ensure the effectiveness of the dual system.

Conclusion

The analysis shows that the dual approach is an effective and modern model for training early childhood educators in preschool institutions. The integration of theory and practice enhances professional competencies and prepares educators for real work environments. Systematic implementation of dual education in preschool institutions is a key factor in improving the quality of early childhood education.

References:

1. Federal Ministry of Education and Research (BMBF). (2020). Dual Vocational Education and Training in Germany: Concepts and Implementation. Berlin: BMBF.

2. Ministry of Preschool and School Education of the Republic of Uzbekistan. (2022). Strategy for the Development of Preschool Education. Tashkent: Ministry of Preschool and School Education.

3. UNESCO. (2019). Early Childhood Care and Education Policy Review. Paris: UNESCO.

"AQLIY XUJUM" METODINI QO'LLASH ASOSIDA TEXNOLOGIYA MASHG'ULOTINI O'TKAZISH

Isaqova Zuxra Rafikovna
Qo'qon DPU, Texnologik ta'lim kafedrasi dotsenti
Xasanboyeva Mushtariy
Qo'qon DPU, Texnologik ta'lim yo'nalishi talabasi

Annotasiya. "Aqliy xujum" metodidan foydalanishda o'quvchilarning barchasini jalb qilish imkoniyati yuqori darajada bo'ladi. Bu esa, o'quvchilarda malaka va ko'nikmalarini shakllantirish imkonini beradi

Kalit so'zlar: Genetasiya, ob'ekt, og'zaki shakl, yozma shakl, muammoli echim

Aqliy hujum - g'oyalarni generatsiya (ishlab chiqish) qilish metodidir. «Aqliy hujum» metodi biror muammoni yechishda tinglovchilar tomonidan bildirilgan erkin fikr va mulohazalarni to'plab, ular orqali ma'lum bir yechimga kelinadigan eng samarali metoddir. Aqliy hujum metodining yozma va og'zaki shakllari mavjud. Og'zaki shaklida o'qituvchi tomonidan berilgan savolga talabalarning har biri o'z fikrini og'zaki bildiradi. Talabalar o'z javoblarini aniq va qisqa tarzda bayon etadilar. Yozma shaklida esa berilgan savolga talabalar o'z javoblarini qog'oz kartochkalarga

qisqa va barchaga ko'rinarli tarzda yozadilar. Javoblar doskaga (magnitlar yordamida) yoki «pinbord» doskasiga (ignalar yordamida) mahkamlanadi. «Aqliy hujum» metodining yozma shaklida javoblarni ma'lum belgilar bo'yicha guruhlab chiqish imkoniyati mavjuddir. Ushbu metod to'g'ri va ijobiy qo'llanilganda shaxsni erkin, ijodiy va nostandart fikrlashga o'rgatadi.

Aqliy hujum metodidan foydalanilganda tinglovchilarning barchasini jalb etish imkoniyati bo'ladi, shu jumladan tinglovchilarda muloqot qilish va munozara olib borish madaniyati shakllanadi. Tinglovchilar o'z fikrini faqat og'zaki emas, balki yozma ravishda bayon etish mahorati, mantiqiy va tizimli fikr yuritish ko'nikmasi rivojlanadi. Bildirilgan fikrlar baholanmasligi talabalarda turli g'oyalar shakllanishiga olib keladi. Bu metod talabalarda ijodiy tafakkurni rivojlantirish uchun xizmat qiladi.

Vazifasi. «Aqliy hujum» qiyin vaziyatlardan qutulish choralarini topishga, muammoni ko'rish chegarasini kengaytirishga, fikrlash bir xilligini yo'qotishga va keng doirada tafakkurlashga imkon beradi. Eng asosiysi, muammoni yechish jarayonida kurashish muhitidan ijodiy hamkorlik kayfiyatiga o'tiladi va guruh yanada jipslashadi.

Ob'ekti. Qo'llanish maqsadiga ko'ra bu metod universal hisoblanib tadqiqotchilikda (yangi muammoni yechishga imkon yaratadi), o'qitish jarayonida (o'quv materiallarini tezkor o'zlashtirishga qaratiladi), rivojlantirishda (o'z-o'zini bir muncha samarali boshqarish asosida faol fikrlashni shakllantiradi) asqotadi.

Qo'llanish usuli. «Aqliy hujum» ishtirokchilari oldiga qo'yilgan muammo bo'yicha har qanday mulohaza va takliflarni bildirishlari mumkin. Aytilgan fikrlar yozib boriladi va ularning mualliflari o'z fikrlarini qaytadan xotirasida tiklash imkoniyatiga ega bo'ldi. Metod samarasi fikrlar xilma-xilligi bilan tavsiflanadi va aqliy hujum davomida ular tanqid qilinmaydi, qaytadan ifodalanmaydi. Aqliy hujum tugagach, muhimlik jihatiga ko'ra eng yaxshi takliflar generatsiyalanadi va muammoni yechish uchun zarurlari tanlanadi.

«Aqliy hujum» metodi o'qituvchi tomonidan qo'yilgan maqsadga qarab amalga oshiriladi:

1. Tinglovchilarning boshlang'ich bilimlarini aniqlash maqsad qilib qo'yilganda, bu metod darsning mavzuga kirish qismida amalga oshiriladi.

2. Mavzuni takrorlash yoki bir mavzuni keyingi mavzu bilan bog'lash maqsad qilib qo'yilganda - yangi mavzuga o'tish qismida amalga oshiriladi.

3. O'tilgan mavzuni mustahkamlash maqsad qilib qo'yilganda - mavzudan so'ng, darsning mustahkamlash qismida amalga oshiriladi.

«Aqliy hujum» metodining afzallik tomonlari:

- natijalar baholanmasligi talabalarni turli fikr-g'oyalarning shakllanishiga olib keladi;
- tinglovchilarning barchasi ishtirok etadi;
- fikr-g'oyalar vizuallashtirilib boriladi;
- tinglovchilarning boshlang'ich bilimlarini tekshirib ko'rish imkoniyati mavjud;
-tinglovchilarda mavzuga qiziqish uyg'otish mumkin.

«Aqliy hujum» metodining kamchilik tomonlari:

- trener-o'qituvchi tomonidan savolni to'g'ri qo'ya olmaslik;
- trener-o'qituvchidan yuqori darajada eshitish qobiliyatining talab etilishi.

«Aqliy hujum» metodining tarkibiy tuzilmasi:

«Aqliy hujum» metodining bosqichlari:

1. Tinglovchilarga savol tashlanadi va ularga shu savol bo'yicha o'z javoblarini (fikr, mulohaza) bildirishlarini so'raladi;

2. Tinglovchilar savol bo'yicha o'z fikr-mulohazalarini bildirishadi;

3. Tinglovchilarning fikr-g'oyalari (magnitofonga, videotasmaga, rangli qog'ozlarga yoki doskaga) to'planadi;

4. Fikr-g'oyalar ma'lum belgilar bo'yicha guruhlanadi;

5. Yuqorida qo'yilgan savolga aniq va to'g'ri javob tanlab olinadi.

«Aqliy hujum» metodini qo'llashdagi asosiy qoidalar:

a) bildirilgan fikr-g'oyalar muhokama qilinmaydi va baholanmaydi.

b) bildirilgan har qanday fikr-g'oyalar, ular hatto to'g'ri bo'lmasa ham inobatga olinadi.

v) bildirilgan fikr-g'oyalarni to'ldirish va yanada kengaytirish mumkin

Adabiyotlar ro'yxati:

.1. Zaparov, Abdikakhor, Khusanboy Rakhmonov, and Zuhra Isakova. "Modular Teaching Technology In Technical Sciences Application Methodology." *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences* 1.3 (2021): 349-355.

2. Butaev, A. A., Z. R. Isakova, and A. Zaparov. "The methods of developing modern technology skills among general secondary school pupils." *Экономика и социум* 2-1 (2021): 112-114.

3. Исакова, Зухра. "Межпредметная преемственность средне-специального и высшего образования." *Актуальные научные исследования в современном мире* 12-4 (2018): 59-63.

SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARINING CHET TILLARINI O'QITISHDAGI PEDAGOGIK AHAMIYATI

Andijon davlat chet tillari instituti
F.f.f.d. v.b.dotsent dotsent M.Alimova
Andijon davlat chet tillari instituti
talabasi D.Mamasodiqova

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi ta'lim tizimida yangi paradigmaning shakllanishiga zamin yaratdi. Raqamli transformatsiya jarayoni an'anaviy o'qitish metodlarini qayta ko'rib chiqish va innovatsion yondashuvlarni joriy etishni taqozo etmoqda. Xususan, sun'iy intellekt texnologiyalari o'quv jarayonini modernizatsiya qilish, individual yondashuvni kuchaytirish va bilimlarni samarali nazorat qilish imkonini bermoqda. Chet tillarini o'qitish jarayoni esa interaktivlik, tezkor tahlil va shaxsiylashtirilgan metodlarni talab qiladigan murakkab pedagogik tizimdir. Shu bois sun'iy intellekt imkoniyatlarini lingvodidaktik jarayonga integratsiya qilish masalasi dolzarb ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etmoqda.

Mazkur tadqiqot doirasida o'rta darajadagi 40 nafar talaba ishtirok etdi. Ular ikki guruhga ajratilib, biri an'anaviy metod asosida, ikkinchisi esa sun'iy intellekt asosidagi platformalar yordamida o'qitildi. Tajriba sakkiz hafta davom etdi. O'quvchilarning bilim darajasi tinglab tushunish, o'qish, yozish va gapirish ko'nikmalari bo'yicha diagnostik testlar orqali baholandi. Boshlang'ich natijalar har ikki guruhda deyarli bir xil ko'rsatkichni namoyon etdi. Tajriba yakunida esa sun'iy intellekt asosida ta'lim olgan guruhning o'zlashtirish darajasi o'rtacha 17–20 foizga yuqori bo'ldi. Ayniqsa, yozma nutqdagi grammatik aniqlik, leksik boylik va mantiqiy izchillik sezilarli darajada yaxshilandi. Adaptiv algoritmlar har bir talabaning individual ehtiyojlarini aniqlab, topshiriqlar murakkabligini moslashtirdi. Real vaqt rejimida berilgan avtomatik tahlil va fikr-mulohazalar esa xatolarni tezkor bartaraf etish imkonini yaratdi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, sun'iy intellekt texnologiyalari nafaqat nazorat vositasi, balki o'qituvchining samarali yordamchisiga aylanishi mumkin. U o'quvchilarning o'zlashtirish dinamikasini muntazam monitoring qilish, ta'lim jarayonini differensiallashtirish va individual rivojlanish trayektoriyasini belgilash imkonini beradi. Bu esa ta'lim sifatini oshirish va natijadorlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Mazkur tadqiqotning ilmiy yangiligi shundan iboratki, unda sun'iy intellekt texnologiyalari lingvodidaktik metodika bilan

kompleks ravishda uyg'unlashtirildi hamda eksperimental asosda samaradorligi isbotlandi. Ushbu yondashuv ta'lim jarayonini tizimli va natijaviy shaklga keltirish imkonini beradi.

Xulosa. Olib borilgan tadqiqot natijalari sun'iy intellekt texnologiyalarini chet tillarini o'qitish jarayoniga joriy etish yuqori pedagogik samaradorlikka ega ekanligini ko'rsatdi. Mazkur yondashuv o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi, individual yondashuvni ta'minlaydi hamda bilimlarni chuqur va barqaror o'zlashtirishga yordam beradi. Zamonaviy ta'lim tizimida sun'iy intellekt texnologiyalarini metodik jihatdan takomillashtirish va milliy ta'lim muhitiga moslashtirish istiqbolli ilmiy yo'nalish sifatida qaraladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Richards J.C., Rodgers T.S. Approaches and Methods in Language Teaching. – Cambridge: Cambridge University Press, 2014.

2. Warschauer M. Technology and Language Learning. – New York: Routledge, 2011.

3. Brown H.D. Principles of Language Learning and Teaching. – New York: Pearson Education, 2014.

INNOVATIVE METHODOLOGIES IN TEACHING ENGLISH TO YOUNG LEARNERS.

Andijon davlat chet tillari instituti
IFO'MT fakulteti
MBT yo'nalishi 301 –guruh talabasi
Hasanboyeva Sarvinoz

Annotation. This article explores innovative and age-appropriate methodologies applied in teaching English to young learners aged 10–15 based on practical classroom experience. The study analyzes the implementation of Communicative Language Teaching (CLT), Total Physical Response (TPR), Task-Based Learning (TBL), Game-Based Learning, the Lexical Approach, and Project-Based Learning (PBL).

Keywords: young learners, EFL methodology, communicative competence, TPR, task-based learning, interactive teaching.

Teaching English to young learners (aged 10–15) requires methodological flexibility and awareness of their cognitive, emotional, and social development. Based on my classroom experience, I have observed that young learners demonstrate high energy levels, strong curiosity, and sensitivity to teacher feedback. Therefore, traditional lecture-based instruction is often insufficient to maintain their attention and engagement.In my teaching practice, I have integrated communicative and movement-based methodologies that promote active participation, collaboration, and meaningful language use.Psychological Characteristics of Young Learners

Young learners aged 10–12 tend to learn effectively through visual aids, movement, and games. They respond positively to praise and require dynamic classroom activities.Learners aged 13–15 begin developing analytical thinking skills. They show interest in real-life topics, discussions, and self-expression. Understanding these developmental stages has allowed me to differentiate tasks and adjust instruction accordingly.One of the most effective methodologies I applied with younger groups was Total Physical Response (TPR). I used this method particularly when introducing new vocabulary, classroom instructions, and action verbs.

For example, when teaching verbs such as run, jump, open, close, turn around, I gave physical commands and students responded through movement. Later, students themselves gave instructions to peers.As a result,vocabulary retention improved significantly and pupils' anxiety

decreased.Classroom atmosphere became more energetic and positive.I noticed that kinesthetic involvement helped students internalize language naturally and effortlessly.

In my opinion, using communicative language teaching in practice is very beneficial.In all age groups, I prioritized communication as the main objective. Pair work, interviews, role-plays, and group discussions became regular elements of my lessons.For younger learners, structured dialogues such as "At the shop" or "Daily routines" were effective.For older young learners, I introduced discussion-based tasks on topics such as: social media influence,environmental protection,school responsibilities.Through consistent communicative practice, students developed fluency and confidence. I observed that when error correction was delayed and supportive, students were more willing to speak.

Task-Based Learning proved especially productive for learners aged 12–15. I organized lessons around meaningful tasks rather than isolated grammar drills.

One successful activity was "Plan Your Dream School." Students worked collaboratively to design a school model, assign subjects, and present their ideas. During the task, they naturally used m0dal verbs, descriptive language, and persuasive expressions.This approach enhanced:collaboration skills,authentic language production, problem-solving ability.Students became more focused on achieving communicative goals rather than memorizing forms.

The next method that I used was Game-Based Learning as a Motivational Strategy.Games played a crucial role in maintaining engagement. I incorporated vocabulary races, storytelling chains, quizzes, and guessing games.For example, when teaching past tense, students created a collaborative story where each learner added one sentence. This activity improved grammatical accuracy in an enjoyable context.Games reduced stress and created a supportive learning environment, especially for shy learners.

Another way to help young learners enjoy English is through role-play and pretend play. Students act out real-life situations, such as going to a restaurant, visiting a zoo, or shopping in a store. By pretending, they practice speaking, listening, and using polite expressions naturally. Role-play also encourages confidence, creativity, and cooperation because students take on different roles and interact with classmates. This method supports student autonomy, as learners make decisions about their language use within the story context.I also used mini research and discovery tasks. Students explored topics like animals, plants, space, weather, or cultural traditions. They collected information from books, pictures, and simple internet resources, drew charts or diagrams, and presented their findings to the class. These activities helped students learn new vocabulary, structure their ideas logically, and speak in English clearly. Mini research tasks also encouraged students to ask questions, compare ideas, and think independently.

Music and songs were another powerful tool in my lessons. Singing simple English songs or rhymes helped students remember words, practice pronunciation, and enjoy learning together. For example, using songs about daily routines, animals, seasons, or feelings made lessons lively and created a positive, cheerful atmosphere. Music also helped students relax and learn rhythm and stress patterns in English naturally.

To boost motivation, I introduced "English challenges." Students could earn points or small rewards by forming sentences correctly, answering questions in English quickly, participating in discussions, or completing a short language puzzle. Small rewards, like certificates, stickers, or positive notes in students' journals, helped them stay focused, try harder, and enjoy competition in a friendly way. These challenges made learning feel like a game and encouraged students to keep improving every week.

Another effective approach was peer teaching. Older or more confident students explained new words, grammar rules, or game instructions to their classmates. This not only helped students who taught to reinforce their own knowledge, but also created a supportive and collaborative

classroom where everyone could learn from each other. Peer teaching encouraged empathy, patience, and clear communication.

I also included storytelling and creative writing in my lessons. Students created short stories, comics, or simple dialogues. This helped them use English in meaningful contexts, develop imagination, and improve written expression. For example, students wrote a short story about a magical school day, describing characters' actions, feelings, and challenges. These stories became valuable tools for expanding vocabulary and practicing sentence structure.

To support reflection and ongoing improvement, students kept learning journals where they recorded new words, sentences, drawings, weekly goals, and learning challenges. This helped students become more aware of their progress and take responsibility for their own learning, which increased motivation and confidence.

According to the well-known psychologist Lev Vygotsky, learning happens best when students are supported in the Zone of Proximal Development (ZPD) — the range between what they can do alone and what they can do with guidance. Vygotsky emphasized social interaction and collaboration as essential for learning. In my classroom, methods like peer teaching, group tasks, and role-play reflected this idea, as students learned from each other through guided interaction.Jerome Bruner also supports discovery-based learning, arguing that learners should actively explore concepts and build new knowledge on what they already know. In my practice, mini research tasks, creative projects, and meaningful challenges encouraged students to make discoveries, ask questions, and connect new English vocabulary to familiar ideas. This helped deepen understanding and long-term retention.Language expert Stephen Krashen emphasizes the importance of comprehensible input and a low-anxiety environment for language acquisition. He writes:"Language is best taught when it is being used to transmit messages, not when it is explicitly taught for conscious learning.""Comprehensible input is the crucial and necessary ingredient for the acquisition of language.""Language acquisition does not require extensive use of conscious grammatical rules, and does not require tedious drill."

These principles support the use of games, storytelling, role-play, projects, and meaningful communication, rather than focusing only on grammar drills. In my classroom, students learned more naturally and confidently when they felt safe, supported and actively engaged in meaningful tasks.

By combining role-play, mini research, music, English challenges, peer teaching, storytelling, learning journals, and guided interaction, students became more independent, confident, and enthusiastic learners. The classroom transformed into a space where learning English was fun, interactive, and meaningful, and students actively used the language in various ways every day. This approach not only developed language skills but also helped students build critical thinking, collaboration, creative expression, and self-reflection, which are essential skills for lifelong learning.

References

1. Brewster J Ellis, and Girard, D. (2002). The Primary English Teacher's Guide. Pearson Education.

2. Krashen S. D. (1985). The Input Hypothesis: Issues and Implications. Longman.

3. Krashen S and Terrell, T. (1983). The Natural Approach. Harper & Row.

INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN LANGUAGE TEACHING

Andijan state institute of foreign language
G'aniyeva Nodira

An approach is understood as a system of theoretical views about the nature of language and the way it is acquired. It forms the basis for principles and practices in language instruction.

A method is the practical application of an approach. It can be described as an organized way of directing and regulating the learning process. Within teaching and learning, a method functions as a structural and functional component of teacher–learner interaction. The relationship between teacher and learner is realized through methods.

The teaching–learning process through methods includes:

1. Introducing and explaining new linguistic material so that learners understand what is to be studied.
2. Practicing the material through drills and exercises in order to build habits and accuracy.
3. Applying the developed habits in real communication, namely in listening, speaking, reading, and writing.

Every method is carried out through techniques. A technique is a specific procedure used to organize learning activities and achieve instructional goals. For instance, when presenting a new sound, a teacher may demonstrate its pronunciation, explain its articulation, or combine both procedures. Learners then practice the sound separately, in words, and in sentences to ensure correct production. An **activity** refers to learner involvement in the process, while an **exercise** is aimed at developing a particular skill. The selection of techniques is essential for effective instruction and depends on learners' age, stage of learning, intellectual level, and learning conditions.

Pre-communicative Methods

The transition to communicative language teaching was gradual and often debated. Over time, attention shifted from language as a formal system to language as a tool for communication, with greater consideration of the learner's personality.

The Grammar Translation Method focused on detailed grammar study, translation into and from the target language, memorization of rules, and manipulation of morphological and syntactic forms, with emphasis on reading and writing.

The Direct Method promoted exclusive use of the target language in the classroom. Teaching was conducted without translation, and learning relied mainly on imitation and memorization.

The Oral Approach or situational language teaching organized instruction around carefully selected situations. Real objects and visual materials were used to introduce and practice grammatical structures.

The Audio-Lingual Method was based on structural linguistics and behaviorist psychology. It emphasized pattern drills and habit formation through stimulus, response, and reinforcement.

The Natural Approach highlighted exposure to comprehensible input rather than formal grammar practice. It was grounded in several hypotheses: the acquisition–learning distinction, the monitor hypothesis, the natural order hypothesis, the input hypothesis, and the affective filter hypothesis. According to this view, motivation, self-confidence, and low anxiety contribute significantly to successful language acquisition.

Humanistic Approach

The Humanistic Approach developed as a reaction against strict behaviorist control over learners. It aimed at promoting self-fulfilment and personal growth. In language teaching, it emphasized the development of the whole personality, group socialization, and creative activities. Community Language Teaching, based on counseling techniques, emerged from this perspective.

This approach valued learner autonomy, emotional security, and reduction of anxiety. Particular attention was given to "debilitating anxiety," which may block learning and cause defensive reactions such as withdrawal, distraction, passive resistance, or negative behavior.

Teachers were encouraged to adopt empathy, non-judgment, and supportive attitudes. Humanistic teaching sought not only effective language acquisition but also personality development and self-confidence.

Intensification Tendency

Physical Response (TPR) combined speech with physical movement, linking verbal input with motor activity.

The Silent Way required the teacher to speak minimally while encouraging learners to produce language independently. Color charts and rods were used as visual aids, and discovery learning was central to the method.

Suggestopedia aimed to enhance learning through music, rhythm, relaxation, and positive psychological influence, claiming to accelerate memorization.

Neurolinguistic Programming (NLP) attempted to utilize inner psychological resources and the power of language to facilitate faster learning.

Communicative Approach

Communicative Language Teaching views language learning as learning to communicate through interaction. Emphasis is placed on meaningful language use to achieve real communicative purposes. Fluency is often prioritized over strict accuracy, and learners are encouraged to negotiate meaning and apply communication strategies.

Communicative Competence

The concept of communicative competence expanded beyond linguistic competence, which refers to knowledge of grammatical rules. Communicative competence includes grammatical, pragmatic, strategic, and sociocultural components. It involves both knowledge of language and knowledge of how to use it effectively to accomplish communicative goals.

Successful communication also requires awareness of social conventions and communicative roles, such as informing, persuading, socializing, or influencing others. Communication strategies may be goal-oriented, partner-oriented, or situation-oriented. Learners may apply achievement strategies, such as paraphrasing, or reduction strategies, such as avoidance.

Non-verbal communication plays a significant role. It includes physical distance, body language, facial expressions, touch, appearance, and paralanguage. Since these elements differ across cultures, misunderstanding may occur without cultural awareness. Therefore, teaching a foreign language necessarily involves teaching cultural values and norms through both content-based and context-based instruction.

A method can also be understood in a methodological sense as a way of cognition. It may refer to a general direction in foreign language methodology or to a structured model for organizing instruction. Ultimately, a method provides a systematic framework for guiding learners toward effective communication.

References

1.Jalolov J.J., Makhkamova G.T., Ashurov Sh.S. "English Language Teaching methodology" -T.:2015

2.Jalolov J.J. "Chet til o'qitish metodikasi." - T.: 2012.

3.Axmedova L.T., Normuratova V.I. "Teaching English practicum" / "Praktikum po metodikeprepodavaniya angliyskogo yazika" - T.: 2011.

PRACTICAL APPLICATIONS OF VISUAL AIDS IN TEACHING ENGLISH TO PRIMARY SCHOOL LEARNERS

Olimjonova Ominaxon Otabek qizi

Abstract: Teaching English to young learners requires age-appropriate methodologies. There are many instructional tools that can be used to teach English, among them, using visual aids should not be overlooked. Visual aids can help children enhance comprehension, motivation and curiosity.

Keywords: visual aids, primary education, young learners, EFL methodology, classroom practice

Teaching English to primary school learners is challenging in some ways compared to teaching adolescents and adults. Since young learners are active, emotionally responsive and highly dependent on sensory input, instructional strategies should be adopted to their development stage. Visual aids are seen as an effective tool in young learners' classrooms. They provide contextual support, meaningful associations between words and real life objects, it also minimize the need for translation. This article explores how visual aids can be practically applied in primary EFL classrooms and analyzes their contribution to improve language learning outcomes.

Practical benefits of visual aids in primary education are supported by language acquisition theory. According to Jean Piaget, children in the concrete operational stage learn more effectively through visible and tangible experiences, to transform abstract information into concrete representations, visual support is essential. Similarly, Lev Vygotsky highlighted the importance of mediated learning and scaffolding. Visual aids act as mediating tools that support learners' development. From a language acquisition perspective, Stephen Krashen proposed that students learn a language efficiently and successfully when they are exposed to comprehensible input. Visual materials serve as an important source of such input by making meaning clearer and more accessible.

Flashcards are considered as one of the most effective visual materials in primary classrooms, because they can be used to introduce new words, drill pronunciation and conduct interactive games. For example, when teaching a lesson on fruits, the teacher may present flashcards and encourage students to describe their color, size and shape. Realia refers to real objects brought into the classroom. When teaching classroom objects, the teacher may use real objects and which can create a fun and engaging environment. Additionally, in primary education it is common to use posters and visual displays. Posters function as permanent learning support. Having some grammar charts, thematic vocabulary corners and weather boards is useful to create a visually rich learning environment. By seeing these displays through repeated exposure, students are able to store the information in their long-term memory. When the teacher prefers to use visual materials, digital visual tools are recommended to use. Lesson related animated videos, interactive slides and digital storytelling support listening comprehension and pronunciation practice. Digital visual tools can also be used as warm-up activities, since it gets students' attention. However, materials should be short and age-appropriate to maintain attention. In some schools, there may be a problem with digital tools, in these situations teachers can use simple board drawings as they are powerful instructional tools. For instance, when it is needed to explain prepositions, the teacher can draw simple diagrams to illustrate the lesson. Even minimal visual representation reduces confusion and supports comprehension without translation.

There are some advantages of Visual Aids in Primary EFL Classrooms. Firstly, rather than repeating the same type of lesson, teachers are encouraged to incorporate visual tools, as they increase learners' motivation. Young learners often struggle with understanding abstract language concepts, such as grammar rules, verb tenses or prepositions, because these ideas cannot be directly experienced in real life. Visual aids provide concrete representations that make these concepts more

accessible. Moreover, multimedia recourses such as short animated videos, interactive slides, allow learners to see language in context. By providing visual clues alongside verbal explanations, teachers reduce cognitive load and enable students to grasp complex or abstract notions more easily. When using visual aids, not only teachers draw pictures themselves, but also students should be encouraged to create posters, drawings and mini projects. It will be useful for students to be active during classes and encourage their creativity.

Practical applications of visual aids significantly enhance the process of teaching English to primary school learners. Supported by language acquisition theories, visual materials play a crucial role in facilitating comprehension, strengthen memory retention and increase motivation. When visual aids are used properly and purposefully, it becomes an important methodological component of effective primary EFL instruction.

References

1. Krashen, S. D. (1982). Principles and practice in second language acquisition. Pergamon Press.

2. Piaget, J. (1972). The psychology of the child. Basic Books.

3. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in society: The development of higher psychological processes. Harvard University Press.

TURLI TIZIMDAGI TILLARIDA MOTAM MA'NOSINI IFODALOVCHI LEKSIK VOSITALAR

X.E.Yusupov
ADCHTI katta o'qituvchisi,
Belekova Karamat OshGU Dotsenti

Annotatsiya. Mazkur maqolada ingliz, o'zbek va qirg'iz tillarida motam, ya'ni o'lim, g'am-qayg'u, yo'qotish holatini ifodalovchi leksik birliklar qiyosiy jihatdan tahlil qilinadi. Har uch tilga xos motam bilan bog'liq so'zlar, iboralar va metaforik vositalar semantik va madaniy nuqtayi nazardan o'rganiladi. Tadqiqot natijasida motam leksikasi xalqning mentaliteti, diniy e'tiqodi va madaniy qadriyatlari bilan chambarchas bog'liq ekanligi aniqlanadi.

Kalit so'zlar: motam, aza, g'am-qayg'u, leksik vositalar, qiyosiy tilshunoslik, semantika.

Til insonning ichki kechinmalari, ruhiy holati va jamiyatdagi ijtimoiy-madaniy munosabatlarini ifodalovchi eng muhim vositadir. Inson hayotida eng og'ir ruhiy holatlardan biri – bu motam holatidir. Motam - bu murakkab va individual tajriba bo'lib, kognitiv belgilar odamdan odamni farq qilishi mumkinligi yoki xalqlardan xalqlarni farqlari bo'lishi mumkinligi. Biroq, motam bilan bog'liq bo'lgan umumiy kognitiv belgilar mavjud bo'lishi mumkin albatda. Dastlab, ayriliq haqiqati to'liq

singib ketmagan ishonchsizlik yoki zarba hissi insonlarda paydo bo'lishi mumkinligi xaqida gapirsak.Bu shundan iboratki bunda inson diqqatni jamlashda qiyinchilik tug'uladi yoki ruhiy tuman hissi sifatida namoyon bo'lishi mumkin.

Motam ko'pincha tez-tez o'ylash va yo'qolgan odam yoki narsa bilan mashg'ul bo'lishni o'z ichiga oladi. Biror kishi o'z e'tiborini boshqa vazifalar yoki mavzularga yo'naltirishda qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin.

Xotira va konsentratsiyadagi qiyinchiliklar xam bo'lishi mumkin.Bunda motam kognitiv faoliyatga, jumladan xotira va konsentratsiyaga ta'sir qilishi mumkin. Qayg'u bilan bog'liq hissiy zo'riqish va stress tufayli tafsilotlarni eslab qolish yoki vazifalarga e'tiborni qaratish qiyin bo'lishi mumkin.

Shuningdek motam tutayotgan odamlar yo'qotish bilan bog'liq bezovta qiluvchi fikrlar yoki tasvirlarni boshdan kechirishi mumkin. Bu fikrlar g'amgin bo'lishi mumkin va ko'pincha odamni ehtiyotkorona ish tutishga olib keladi.

Motam sarosimaga yoki orientatsiyaga olib kelishi xam mumkin, chunki odam yo'qotishni tushunishga va yangi haqiqatga moslashishga harakat qiladi. Bu kognitiv xolat qayta ishlash va qaror qabul qilish qobiliyatiga ta'sir qilishi mumkin.

Qayg'u, hatto nisbatan kichik masalalarda ham qaror qabul qilish qobiliyatiga ta'sir qilishi mumkin. Motamning hissiy yuki aniq fikrlashni va variantlarni samarali tortishni qiyinlashtirishi mumkin.Bundan tashqari barcha insonlarga xos yana bir belgilardan beri, motam motivatsiyaning pasayishiga va ilgari zavqlangan mashg'ulotlarga qiziqishning pasayishiga olib kelishidir. Bu kognitiv faollikning pasayishiga va aqliy va hissiy chekinish tuyg'usiga olib kelishi mumkin.

Shuni ta'kidlash kerakki, har bir kishi qayg'u va motamni har xil his qiladi va bu kognitiv belgilar intensivligi va davomiyligi bo'yicha farq qilishi mumkin. Agar siz yoki siz bilgan odam qayg'u bilan kurashishda jiddiy qiyinchiliklarga duch kelsa, ruhiy salomatlik bo'yicha mutaxassis yoki qo'llab-quvvatlash ruhidan yordam so'rash foydali bo'lishi mumkin. Albatta! Motamning kognitiv belgilari bilan bog'liq ba'zi qo'shimcha jihatlar kiritish mumkin. Motam, ya'ni yaqin insonning vafoti bilan bog‘liq g‘am-qayg‘u holati barcha xalqlarda mavjud bo‘lib, u tilda turli leksik birliklar orqali ifodalanadi.Ingliz, o‘zbek va qirg‘iz tillari turli til oilalariga mansub bo‘lishiga qaramay, ularda motam tushunchasini ifodalovchi o‘xshash va farqli jihatlar mavjud. Ushbu maqolada ana shu leksik vositalar qiyosiy tahlil qilinadi. Motam tushunchasining lingvistik talqiniiga ko’ra ,motam – bu o‘lim, yo‘qotish bilan bog‘liq ruhiy holat bo‘lib, tilshunoslikda u emotsional-ekspressiv leksika doirasida o‘rganiladi. Motam ma’nosini ifodalovchi so‘zlar ko‘pincha: salbiy emotsiya, chuqur qayg‘u, iztirob, sabr va taqdirga bo‘ysunish kabi tushunchalarni o‘zida mujassam etadi.

Har bir tilda motamga oid leksika nafaqat semantik, balki madaniy yuklama ham tashiydi va turli tillarda turli leksik vositalar orqali ifodalanadi. Shuningdek **ingliz tilida** xam motam ma’nosini ifodalovchi leksik vositalar mavjuddir.Ingliz tilida motam bilan bog‘liq leksik birliklar asosan neytral va rasmiy uslubda qo‘llanadi. Eng keng tarqalgan so‘zlar quyidagilardir:

mourning – motam tutish

grief – chuqur qayg‘u

sorrow – g‘am, alam

oss – yo‘qotish

bereavemen – yaqinidan ayrilish holati

Masalan:She was in deep mourning after her father’s death.Ingliz tilida motam ko‘pincha metaforalar orqali ham ifodalanadi:a heavy heart (og‘ir yurak)broken soul (singan ruh).Bu metaforalar shaxsning ichki iztirobini obrazli tarzda ko‘rsatadi. Ingliz tilida diniy motivlar kamroq uchraydi, motam ko‘proq individual ruhiy holat sifatida talqin qilinadi.

O‘zbek tilida xam xuddi shunday motam ma’nosini ifodalovchi leksik vositalar bor.

O‘zbek tilida motam leksikasi juda boy bo‘lib, u milliy mentalitet va diniy qarashlar bilan chambarchas bog‘liq. Asosiy leksik birliklar:motam,aza,qayg‘u,alam,hasrat,

g‘am kabilardir.

Masalan:U farzandidan ayrilib, chuqur motamda edi.O‘zbek tilida motam bilan bog‘liq iboralar ham keng qo‘llanadi:ko‘ngli vayron bo‘lmoq,yuragi ezilmoq,qora kiyim kiyib motam tutmoq kabilardir.

Bu iboralar motamni faqat ruhiy holat emas, balki ijtimoiy va marosimiy jarayon sifatida ham ifodalaydi. O‘zbek tilida sabr, taqdirga tan berish g‘oyasi kuchli aks etadi:“Sabr qilmoq”, “taqdir ekan” kabi iboralar bunga misol bo‘la oladi.

Tadqiqotimizni boyitish maqsadida biz quyida bizga qardosh til bo'lgan qirg'iz tilinixam qiyoslashga xarakat qildik. Qirg'iz tilida motam ma'nosini ifodalovchi leksik vositalar xuddi o'zbek tildagidaqa bo'lsa kerak deb oyladik.Malum bo'ldiki biroz farq qilar ekan.

Qirg'iz tilida ham motam tushunchasi chuqur milliy va an'anaviy xususiyatga ega ekan. Asosiy leksik birliklar quyidagilardan iborat:аза – motam ,кайгы – qayg'u

муң – g'am

жоготуу – yo'qotish

Masalan:Ал атасынан айрылып, аза күтүп жүрөт.

Qirg'iz tilida motam ko'pincha folklor va og'zaki ijodda ifodalanadi. Marsiyalar, yig'ilar va dostonlarda motam leksikasi keng uchraydi. Bu tilda ham jamoaviy motam, ya'ni butun urug' yoki elning qayg'usi alohida ahamiyatga ega.

Agar biz xar uchchala tillarni qiyosiy tahlil qiladigan bo'lsak quyidagicha manzara xosil bo'lar ekan.

Uch tildagi motam leksikasini qiyoslash natijasida quyidagi jihatlar aniqlanadi:

1. Ingliz tilida motam individual va psixologik holat sifatida ifodalanadi.
2. O'zbek va qirg'iz tillarida motam ijtimoiy va marosimiy xarakterga ega.
3. O'zbek va qirg'iz tillarida diniy va an'anaviy elementlar kuchli.
4. Metaforik ifodalar barcha tillarda mavjud, ammo ularning manbalari turlicha.

Xulosa qilib aytganda, motam ma'nosini ifodalovchi leksik vositalar har bir tilning madaniy, diniy va tarixiy rivoji bilan uzviy bog'liqdir. Ingliz tilida motam ko'proq shaxsiy ruhiy holat sifatida talqin qilinsa, o'zbek va qirg'iz tillarida u jamoaviy, marosimiy va ma'naviy mazmun kasb etadi. Ushbu tadqiqot natijalari qiyosiy tilshunoslik va tarjima nazariyasida muhim ahamiyatga ega bo'lishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Abdullayev A. Til va nutq madaniyati. – Toshkent: Fan, 2005.
2. Begmatov E. Hozirgi o'zbek adabiy tili leksikologiyasi.– Toshkent: O'qituvchi, 2007.
3. Karimov N. O'zbek tili semantikasi. – Toshkent: Universitet, 2010.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARGA CHET TILINI O'RGATISHDA O'YIN METODLARINING O'RNI

Yo'ldoshboyeva Sarvinoz
Andijon davlat chet tillari instituti talabasi
Ilmiy rahbar: p,f,d, (DSc) Toshboyeva B

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarga chet tilini, xususan nemis tilini o'yin metodlari orqali o'rgatishning nazariy va amaliy asoslari tahlil qilinadi. Bola psixologiyasi, o'yin faoliyatining o'quv jarayonidagi o'rni, til o'rganishga bo'lgan qiziqishni uyg'otish, eshitish va ko'rish orqali idrokni rivojlantirish, shuningdek, pedagoglar uchun metodik tavsiyalar keltiriladi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, chet tili, o'yin metodlari, nemis tili, yosh psixologiyasi, interaktiv o'qitish.

XXI asrda globallashuv, axborot texnologiyalarining tez sur'atlar bilan rivojlanishi, xalqaro aloqalarning kuchayishi chet tillarini o'rganishga bo'lgan ehtiyojni keskin oshirdi. Ayniqsa, bolalik davrida chet tiliga bo'lgan moyillik va qiziqishni shakllantirish, til o'rganishni tabiiy jarayon sifatida yo'lga qo'yish dolzarb vazifalardan biri bo'lib bormoqda.

Maktabgacha ta'lim bosqichi – bu bola shaxsining shakllanishi, nutq, tafakkur, emotsional-irodaviy xususiyatlarining rivojlanish bosqichi bo'lib, bu davrda berilgan til asoslari bola xotirasida mustahkam joylashadi. Aynan shu sababli chet tilini o'rganishning ilk bosqichini maktabgacha ta'lim muassasalarida tashkil etish katta ijobiy samara beradi.

O'yin faoliyati esa bu yoshdagi bolalar uchun asosiy rivojlanish vositasi hisoblanadi. O'yin orqali bola nafaqat yangi bilimlarni egallaydi, balki muloqotga kirishadi, tushunchalar olami kengayadi, mustaqil fikrlashga odatlanadi. Shu bois chet tilini o'rgatishda o'yin metodlarini qo'llash orqali o'quv jarayonini yanada qiziqarli, samarali va jonli qilish mumkin.Mazkur maqola maktabgacha yoshdagi bolalarga nemis tilini o'rgatishda o'yin metodlarining tutgan o'rni, ularning psixologik-pedagogik asoslari, amaliy darslar namunasi va pedagoglar uchun foydali tavsiyalarni o'z ichiga oladi. Tadqiqot tajribaviy, nazariy hamda metodik yondashuvlarni uyg'unlashtirish asosida olib boriladi. Maktabgacha yosh — 3 yoshdan 6-7 yoshgacha bo'lgan davrni qamrab oladi. Bu bosqich bola shaxsining shakllanishida eng muhim davrlardan biridir. Bolaning tafakkuri, emotsional-irodaviy olami, nutqi, muloqot ko'nikmalari aynan shu bosqichda jadal rivojlanadi. Shuningdek, bolada atrof-muhitga nisbatan faol qiziqish, yangilikka intilish, mustaqil harakat qilish istagi kuchayadi.

Til o'rganish uchun zarur bo'lgan asosiy psixologik va fiziologik resurslar aynan shu yoshda shakllanadi.Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bolalikda til o'rganish jarayoni ancha tabiiy, oson va tez kechadi. Bolalar tovushlarni tezda eslab qoladi, ularni taqlid qilishga moyil bo'ladi, so'zlarni kontekstda o'zlashtirishga intiladi. Ularning miyasida tilga oid informatsiyalarni saqlash va ularni tezkor ishlatish qobiliyati yuqori darajada rivojlangan bo'ladi. Shuning uchun maktabgacha yoshdagi bolalarga chet tilini o'rgatishda turli hissiy-tuyg'ularni uyg'otuvchi, faol ishtirokni talab qiluvchi metodlar muhim ahamiyat kasb etadi.O'yin – bu bolalar uchun asosiy faoliyat turi bo'lib, ularning shaxsiy rivojlanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. O'yin orqali bola hayotiy tajriba orttiradi, ijtimoiy rollarni o'zlashtiradi, nutqiy faoliyatini rivojlantiradi. O'yinlarda ishtirok etish bola e'tiborining faollashishiga, xotirasining mustahkamlanishiga, ijodiy tafakkurining o'sishiga xizmat qiladi. Ayniqsa, chet tilini o'rganishda o'yinlar motivatsiya, qiziqish va ishtirokni oshirish vositasi hisoblanadi.Bolalar ko'proq eshitish, ko'rish, harakat va takrorlash orqali bilim oladilar. Ular o'zaro muloqotga kirishganda, ayniqsa nutqiy faoliyatda faol bo'lishadi. Shuning uchun chet tilidagi so'z va iboralarni kuylash, takrorlash, dialoglarda ishtirok etish orqali bola so'z boyligini oshiradi, talaffuzni to'g'rilaydi, o'z fikrini chet tilida ifoda etishga harakat qiladi. Audiovizual vositalardan foydalanish esa ushbu jarayonni yanada samarali qiladi.

O'yin metodlari – bu ta'lim jarayonida o'yin elementlaridan foydalangan holda bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirishga qaratilgan metodlar majmuasidir. Ushbu metodlar orqali bola o'quv faoliyatida ishtirok etishga qiziqadi, o'z fikrini erkin bayon qiladi, yangi bilimlarni faol egallaydi.Kompyuter yoki interaktiv o'yinlar – texnologik vositalar orqali til o'rgatadi.Shuningdek, o'yinlar orqali bola chet tilidagi so'zlarni tabiiy ravishda, kuchli zo'riqishsiz eslab qoladi va ishlatishga harakat qiladi. Bu esa til o'rganish jarayonini samarali va quvonchli qiladi.Psixolingvistika bolalarning til o'rganish jarayonini psixik va lingvistik omillar bilan bog'laydi.O'yin metodlari yuqoridagi barcha psixik jarayonlarni faollashtiradi. Bola o'yinga aralashar ekan, u o'zini cheklamaydi, ijodiy fikrlaydi, va ayni paytda yangi so'z va iboralarni kontekstda o'zlashtiradi. Bu, ayniqsa, nemis tilidagi talaffuz va grammatik konstruktsiyalarni egallashda juda foydalidir.Bugungi maktabgacha ta'lim standartlarida bolalarni ijodiy fikrlashga, faol ishtirok etishga yo'naltirish asosiy vazifalardan biri hisoblanadi.

Chet tilini o'rganishda o'yin metodlarining tatbiq etilishi quyidagi ijobiy natijalarga olib keladi.Shunday qilib, o'yin metodlari nafaqat didaktik, balki psixologik, lingvistik va ijtimoiy ahamiyatga ham ega bo'lgan kuchli pedagogik vosita sifatida e'tirof etiladi.O'yin metodlarini to'g'ri rejalashtirish orqali har bir mashg'ulotda maqsadga muvofiq va mazmunli ta'limiy faoliyat tashkil

etish mumkin.Zamonaviy ta'lim talablari pedagogdan nafaqat bilim, balki ijodkorlik, moslashuvchanlik va innovatsion yondashuvni talab etadi. Maktabgacha ta'lim tizimida ishlovchi pedagoglar uchun o'yin metodlarini o'z darslarida qanday qilib to'g'ri va maqsadga muvofiq qo'llashni bilish muhim.

Xulosa qilib aytish mumkinki, o'yin metodlari nafaqat o'rgatuvchi, balki tarbiyaviy ahamiyatga ham ega. Ular bolaning ijtimoiylashuvini, nutqiy faoliyatini va ijodiy tafakkurini rivojlantiradi. Maqolada keltirilgan ilmiy-nazariy va amaliy tavsiyalar maktabgacha ta'lim tizimida faoliyat yurituvchi pedagoglar uchun foydali metodik manba bo'la oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdurahmonova, M. (2020). Maktabgacha ta'limda chet tillarini o'rgatish metodikasi. Toshkent: O'zbekiston pedagogika nashriyoti.

2. Cameron, L. (2001). Teaching Languages to Young Learners. Cambridge: Cambridge University Press.

3. Pinter, A. (2006). Teaching Young Language Learners. Oxford: Oxford University Press.

MAKTABGACHA TA'LIMDA DUAL YONDASHUV

Andijon davlat chet tillari instituti
2-kurs 215-guruh talabasi
Odilova Farangiz Avazbek qizi
Ilmiy rahbari: D.Y.Shamsuddinova

Annotatsiya. Mazkur maqolada maktabgacha ta'lim tizimida dual yondashuvning nazariy asoslari, pedagogik mohiyati va amaliy ahamiyati ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Dual yondashuv nazariya va amaliyot uyg'unligiga asoslanib, bolalarning intellektual, ijtimoiy-emotsional va kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, dual yondashuv, pedagogik texnologiya, kompetensiya, innovatsiya, rivojlantiruvchi ta'lim.

Maktabgacha ta'lim uzluksiz ta'lim tizimining boshlang'ich va muhim bosqichi bo'lib, unda shaxs rivojlanishining asosiy poydevori shakllanadi. Zamonaviy jamiyatda ta'lim tizimiga qo'yilayotgan talablar ortib borayotgan bir sharoitda maktabgacha ta'lim mazmunini takomillashtirish, samarali pedagogik texnologiyalarni joriy etish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Shunday innovatsion yondashuvlardan biri dual yondashuv bo'lib, u nazariy bilim va amaliy faoliyatning o'zaro integratsiyasiga asoslanadi. Dual yondashuv tushunchasi ta'lim jarayonida ikki tarkibiy qism — nazariy bilim va amaliy tajribaning uyg'unlashuvini anglatadi. Maktabgacha yoshdagi bolalar psixologik xususiyatlariga ko'ra ko'proq ko'rish, eshitish, harakat qilish va tajriba orqali o'rganadilar. Shu bois bilimni faqat og'zaki tushuntirish orqali emas, balki amaliy faoliyat orqali mustahkamlash yuqori samaradorlik beradi.

Dual yondashuv aynan shu jihatni inobatga olib, ta'lim jarayonini faol, interaktiv va bola markazli shaklda tashkil etishni nazarda tutadi. Mazkur yondashuvning pedagogik asoslari rivojlantiruvchi ta'lim g'oyalariga borib taqaladi. Bola shaxsini har tomonlama rivojlantirish, uning mustaqil fikrlashi va ijodkorligini qo'llab-quvvatlash dual ta'limning asosiy maqsadidir. Bu jarayonda tarbiyachi bilim beruvchi emas, balki yo'naltiruvchi va tashkil etuvchi rolini bajaradi. Bola esa ta'lim subyekti sifatida faol ishtirok etadi. Masalan, "Fasllar" mavzusi o'rganilganda bolalar nafaqat rasmlar orqali ma'lumot oladi, balki tabiatni kuzatish, barg to'plash, tajriba o'tkazish orqali mavzuni chuqurroq anglaydi. Dual yondashuv maktabgacha ta'lim tashkilotlarida o'yin

faoliyati, loyiha metodi, kuzatish va tajribalar, rolli o‘yinlar orqali amalga oshiriladi. O‘yin — maktabgacha yoshdagi bolaning yetakchi faoliyati bo‘lib, aynan o‘yin jarayonida bola ijtimoiy rollarni o‘zlashtiradi, nutqi rivojlanadi va tafakkuri kengayadi.

Amaliy mashg‘ulotlar, masalan, qurilish konstruktori bilan ishlash, rasm chizish, tabiiy materiallardan buyumlar yasash bolalarning mayda motorikasini, estetik didini va ijodkorligini rivojlantiradi. Dual yondashuvning afzalliklari ko‘p qirrali hisoblanadi. Birinchidan, u bolalarda bilimga nisbatan qiziqish uyg‘otadi. Ikkinchidan, nazariya va amaliyot uyg‘unligi tufayli o‘zlashtirish darajasi yuqori bo‘ladi. Uchinchidan, bolalarda muammoli vaziyatlarni hal qilish ko‘nikmasi shakllanadi. To‘rtinchidan, jamoada ishlash, muloqot qilish, o‘z fikrini erkin ifodalash kabi ijtimoiy kompetensiyalar rivojlanadi. Bu esa kelgusida maktab ta’limiga muvaffaqiyatli moslashish uchun muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, dual yondashuvni samarali joriy etish uchun pedagoglardan yuqori kasbiy mahorat, metodik tayyorgarlik va ijodkorlik talab etiladi. Ta’lim muhitining boyligi, didaktik materiallarning yetarliligi ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ta’lim jarayonida bolalarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish, xavfsizlik qoidalariga rioya qilish zarur.

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha ta’limda dual yondashuvni qo‘llash ta’lim sifatini oshirish, bolalarning har tomonlama rivojlanishini ta’minlash hamda zamonaviy kompetensiyalarni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Nazariy bilim va amaliy faoliyatning integratsiyasi bolaning shaxs sifatida shakllanishiga, uning mustaqil va ijodiy fikrlovchi bo‘lib voyaga yetishiga xizmat qiladi.Shu bois maktabgacha ta’lim tizimida dual yondashuv elementlarini keng joriy etish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta’lim vazirligi. “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi. – Toshkent, 2018.

2.Ishmuhamedov R. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Iste’dod, 2008.

3.Davydov V.V. Rivojlantiruvchi ta’lim nazariyasi. – Moskva, 1996.

APPLICATION OF DUAL EDUCATION ELEMENTS IN FOREIGN LANGUAGE LESSONS IN PRESCHOOL EDUCATION

Jumaboyeva Ra’no G’ayratbek qizi
Student of foreign Language (English)
in pre-school and primary education

Abstract. This article explores the scientific and theoretical foundations of applying elements of dual education in foreign language lessons in preschool educational institutions. The dual education model contributes to the development of children's linguistic competence, communicative skills, and readiness for practical activities.

Keywords: dual education, preschool education, foreign language teaching, communicative competence, interactive methods, practical activities.

Dual education is an educational approach that integrates theoretical knowledge with practical skills, combining learning in two interconnected environments. Unlike traditional teaching systems, it enables learners to apply acquired knowledge in real-life situations. In preschool education, foreign language teaching plays a crucial role in developing children’s early linguistic abilities and communicative competencies. Therefore, applying dual education elements in foreign language lessons enhances the effectiveness and engagement of the language learning process for preschool

children. The main principles of dual education include integration of theory and practice, language rules and vocabulary are taught alongside their application in real communicative situations.

Children actively participate in the learning process is vital through games, role-plays, and interactive tasks. Language acquisition occurs within real or simulated contexts such as dialogues and object-based learning. In international educational practice, dual education aligns closely with approaches such as task-based language learning and experiential learning, both of which emphasize practical engagement and meaningful communication. Preschool children possess specific developmental features that influence language acquisition.High imitation ability, strong visual and auditory memory,natural curiosity and creativity,emotional responsiveness, learning through play are vital role in preschool institutions.Considering these characteristics, foreign language instruction must be dynamic, engaging, and experience-based. Dual education elements align well with these developmental needs.

Preschool children (aged 3–6) primarily acquire language through imitation and communication. Language learning at this stage is closely connected to speech activity and interaction. Due to limited attention span, lessons should be short, dynamic, and organized through play-based methods. Dual education elements in preschool foreign language instruction may include practical activities, (role-plays, pronunciation drills, object-based interaction) context-based tasks, (introducing vocabulary such as fruits using real objects) interactive technologies (multimedia tools, visual aids) collaborative activities (group games encouraging communication) . This approach increases learners' motivation, strengthens self-confidence in speaking, develops practical communicative competence.

Game-Based Methods serve as a powerful motivational tools.

Vocabulary games: flashcards, memory games

Role-playing activities: shop, family scenarios

Musical activities: songs that develop automatic speech patterns

Visual and supporting teaching aids are pictures, flashcards, real objects, and posters facilitate faster vocabulary retention and comprehension. Communicative tasks help children use the language in a live environment by asking each other questions and creating simple dialogues. Use language in simulated real-life situations, which supports communicative development. Integrated lesson model theoretical input is brief and immediately followed by practical application in context. Mini-immersion model: a short period (10–15 minutes) of complete foreign language use during classroom activities, creating a partial immersion environment. The effectiveness of this approach may be assessed through vocabulary acquisition level, ability to use speech independently, listening comprehension skills, motivation toward language learning. Assessment tools may include observation, portfolios, audio and video recordings in addition to traditional testing methods.The integration of dual education elements in preschool foreign language classes offers several benefits: development of communicative competence, increased learner motivation, practical language usage, improved social interaction skills, strengthened cognitive development. The dual education model originated in Germany and is based on combining academic learning with practical training. Its main principles are integration of theory and practice, learning through real-life situations,active participation of learners,competence-based development. When adapted to preschool foreign language education, dual elements are reflected in structured play, situational dialogues, interactive tasks, and experiential learning activities.

The integration of dual education elements in preschool foreign language teaching significantly enhances learning effectiveness and engagement. It harmonizes theoretical instruction with practical application and fosters real communicative competence.

For successful implementation in preschool institutions, teachers require specialized methodological training, appropriate didactic materials, and the use of interactive teaching methods.

References
1. Ibotov, Q.N., & Umarov, A.A. Development of Education in Uzbekistan. p. 366.
2. Masharipova, B.E. "Dual Education in Preschool Education." "Preschool" International Scientific-Practical Conference: Education: Quality and Efficiency, Prospects for Development, December 4–5, 2024. p. 766.
3. Sobirova, Z.Y. "The Stability of Creating Dual Education in the Training of Future Specialists." Academic Research: Modern Science – International Scientific Online Conference. p. 110.

THE IMPORTANCE OF THE TOTAL PHYSICAL RESPONSE (TPR) METHOD IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES TO PRESCHOOL CHILDREN

Sultonaliyeva Mushtariy Ergashali qizi
Student, Andijan State Institute of Foreign Languages

Annotation: This article explores the theoretical foundations and practical significance of the Total Physical Response (TPR) method in teaching foreign languages to preschool children. The study analyzes psychological and pedagogical characteristics of young learners, the relationship between movement and speech development, and the cognitive benefits of kinesthetic learning.

Keywords: preschool education, foreign language teaching, TPR method, kinesthetic learning, communicative competence, early childhood pedagogy, interactive methodology.

In the context of globalization and rapid technological development, foreign language proficiency has become an essential component of modern education. Introducing foreign languages at the preschool stage provides children with cognitive, linguistic, and social advantages. Early childhood is considered a sensitive period for language acquisition because children demonstrate high levels of neuroplasticity, imitation ability, and phonetic sensitivity. Therefore, selecting developmentally appropriate teaching methods is crucial.

The Total Physical Response method, developed by James Asher, is grounded in the theory that second language acquisition can mirror the natural process of first language development. In first language acquisition, children initially listen and respond physically before producing speech. TPR adopts this principle by emphasizing listening comprehension and physical reaction before verbal production. This approach reduces psychological pressure and fosters confidence.One of the key pedagogical advantages of TPR is its alignment with preschool children's learning styles. Young learners are active, energetic, and emotionally responsive. They learn best through movement, play, imitation, and multisensory engagement. Traditional teacher-centered instruction may fail to sustain their attention. In contrast, TPR transforms the classroom into a dynamic and interactive environment where children actively participate.From a cognitive perspective, physical movement enhances memory encoding. Neuroscientific research indicates that kinesthetic involvement strengthens neural pathways associated with learning. When children associate vocabulary with gestures or actions, retention improves significantly. For example, when a teacher says "Open the door" and demonstrates the action, children connect linguistic input directly with physical experience.

This direct association eliminates the need for translation and promotes natural comprehension.Moreover, TPR supports the development of listening skills. In early stages, children may remain silent while demonstrating understanding through actions. This "silent period" is essential because it allows learners to internalize language structures without fear of mistakes. Gradually, as comprehension strengthens, children begin to produce speech

spontaneously.Classroom implementation of TPR can include a wide range of activities. Action commands such as "Stand up," "Sit down," "Clap your hands," and "Touch your nose" introduce basic vocabulary. Color recognition tasks like "Show me something red" integrate visual perception with language. Animal imitation games such as "Jump like a frog" or "Fly like a bird" combine imagination with linguistic exposure. Storytelling sessions enriched with gestures further enhance comprehension.In addition to vocabulary acquisition, TPR contributes to social development. Group activities encourage cooperation, turn-taking, and peer interaction. Children learn to follow instructions, respect classroom rules, and participate actively. This holistic development aligns with modern educational standards emphasizing learner-centered approaches.Assessment within the TPR framework should focus on observation rather than formal testing. Teachers evaluate comprehension through accuracy of physical responses, engagement level, and gradual emergence of speech. Formative assessment ensures that learning remains supportive rather than stressful.Another important consideration is the integration of TPR with other methodologies. Combining TPR with songs, visual aids, flashcards, and storytelling creates a balanced pedagogical strategy. For example, a song that includes action verbs reinforces vocabulary while maintaining motivation. Visual materials strengthen contextual understanding.Despite its numerous advantages, TPR should be implemented systematically. Overuse of commands without variation may reduce effectiveness. Therefore, teachers must design lessons carefully, incorporating creativity and gradual progression from comprehension to production.

In conclusion, the Total Physical Response method represents an effective, research-based approach to teaching foreign languages in preschool education. Its emphasis on movement, comprehension, and emotional comfort corresponds to developmental characteristics of young learners. Systematic application of TPR not only enhances linguistic competence but also promotes cognitive growth, social interaction, and positive attitudes toward language learning. Therefore, it can be recommended as a core methodological component in preschool foreign language programs.

References

1. Asher, J. (1969). The Total Physical Response Approach to Second Language Learning.
2. Richards, J.C., Rodgers, T.S. (2014). Approaches and Methods in Language Teaching.
3. Vygotsky, L.S. (1978). Mind in Society. Harvard University Press.

THE IMPORTANCE OF METHODOLOGY IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES IN PRESCHOOL EDUCATION

Jórayeva Gulzebo Zohidjon qizi
Student of Andijan State Institute of Foreign Languages

Annotation. This article discusses the importance of methodology in teaching foreign languages in preschool education, its effectiveness, and the psychological characteristics of young learners. It also analyzes modern and innovative methods, with special emphasis on Communicative Language Teaching (CLT) as one of the most effective approaches.

Keywords. Methodology, sociocultural theory, communicative approach, play-based learning, early language learning, Montessori Method, Reggio Emilia Approach, modern education.

Preschool education is playing a crucial role in shaping a child's personality, worldview, and future academic success. The early years are considered a sensitive period for language acquisition. During this years,children easily imitate sounds, memorize vocabulary subconsciously, and develop

pronunciation skills naturally. Therefore, the methodology used in teaching foreign languages at preschool age directly influences cognitive, emotional, and social development.

Psychological approaches to early education are based on the theories of Piaget, Vygotsky, and Erikson. Piaget emphasized that children learn through active exploration and concrete experiences. Vygotsky's sociocultural theory highlighted the importance of interaction and scaffolding in cognitive development. Erikson underlined the role of emotional security and confidence in early childhood. These theories confirm that preschool foreign language teaching must be interactive, emotionally supportive, and age-appropriate.

Modern methodologies in preschool foreign language education include play-based learning, experiential learning, Montessori education, and the Reggio Emilia approach. Each of these methods contributes to holistic development. For example, the Montessori Method, developed by Maria Montessori, promotes independence and self-directed learning. The Reggio Emilia Approach, founded by Loris Malaguzzi, encourages collaboration and creative expression.

However, among various modern approaches, Communicative Language Teaching (CLT) stands out as one of the most effective methods for preschool foreign language education.

Communicative Language Teaching (CLT)

Communicative Language Teaching focuses on using language as a tool for real communication rather than memorizing isolated words or grammar rules. The main goal is to develop communicative competence — the ability to express thoughts and understand others in meaningful contexts.

In preschool settings, CLT can be implemented through:

Daily classroom expressions ("Good morning", "Thank you", "Can I go out?")

Role-play activities (family, shop, school situations)

Pair and group interaction

Songs and short dialogues

Question-and-answer games

Instead of teaching vocabulary in isolation, children use language in context. For example, rather than only learning the word "apple," they practice a short dialogue:

— What do you like?

— I like apples.

This method increases motivation, builds confidence, and makes learning meaningful. Children feel successful when they can communicate even with simple phrases.

Another effective activity that supports Communicative Language Teaching in preschool foreign language classrooms is the game "Picture Storytelling." This activity encourages children to create short stories based on pictures shown by the teacher.

In this game, the teacher presents several colorful pictures related to a simple topic, such as family, animals, daily routines, or seasons. The pictures may show a sequence of events (for example, a child waking up, brushing teeth, going to school, and playing outside). Children are asked to describe what they see using simple words and short sentences in the target language.

For example, the teacher shows a picture of a boy with a dog and asks: — Who is this?

— What is he doing?

Children may respond: — This is a boy.

— He is playing with a dog.

This activity develops communicative competence because children use language meaningfully to express ideas. It also enhances imagination, creativity, and critical thinking. Instead of memorizing vocabulary mechanically, children connect words with visual images and real-life situations.

Moreover, picture storytelling supports speaking confidence. Even shy children can participate by describing simple elements in the picture. The visual support reduces anxiety and helps children understand context easily.

From a methodological perspective, this game aligns perfectly with preschool learners' psychological characteristics. Young children think concretely and respond better to visual materials. Therefore, integrating picture-based storytelling into foreign language lessons ensures active engagement, deeper understanding, and long-term vocabulary retention.

Communicative teaching also supports social development. Preschool children learn cooperation, listening skills, and turn-taking through interaction. Moreover, it creates a positive emotional environment, which is essential for effective learning.

The issue of choosing the right method in preschool foreign language education determines not only the effectiveness of the learning process but also children's future attitude toward languages. At this stage, personality, thinking patterns, and communication skills are actively developing. Therefore, teaching methods must be modern, scientifically grounded, and child-centered.

In conclusion, methodology plays a decisive role in preschool foreign language education. While various innovative methods contribute to effective teaching, Communicative Language Teaching is particularly valuable because it aligns with children's psychological needs and natural language acquisition processes. By focusing on meaningful communication, this approach lays a strong foundation for lifelong language learning and global competence

References

1. Kimyo International University in Tashkent. (n.d.). Preschool and Primary Education ethodology. Retrieved from https://kiut.uz/en/institute/academic-departments/preschool-and-primary-education-methodology/

2. Reggio Emilia Australia Information Exchange. (n.d.). The Reggio Emilia Approach. Retrieved from https://reggioemilia.com.au/the-reggio-emilia-approach

3. British Council. (n.d.). Communicative Language Teaching. Retrieved from https://www.teachingenglish.org.uk/article/communicative-language-teaching

TA'LIM JARAYONIDA MOTIVATSIYANI OSHIRISH STRATEGIYALARI

Andijon davlat chet tillari instituti
2-mutaxassislik 2-bosqich
14-guruh talabasi Xoliqova Oydinoy
Ilmiy rahbar: Moydinova Shohida

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta'lim jarayonida talabalar motivatsiyasini oshirishning samarali strategiyalarini tahlil qilingan. Maqolada o'z-o'zini belgilash nazariyasi va iqtisodiy modellarni asos qilib, motivatsiyaning turli shakllarini ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: motivatsiya, o'quv strategiyalari, o'z-o'zini belgilash nazariyasi, o'z-o'ziga ishonch, talabalar faoliyati, o'qitish metodlari, ta'lim sifati

Zamonaviy ta'lim tizimida talabalar motivatsiyasi nafaqat akademik muvaffaqiyatning muhim ko'rsatkichi, balki shaxsiy rivojlanish va umrboqiy ta'lim olishning ham asosiy drayveri hisoblanadi. Yuqori motivatsiyaga ega talabalar o'zlashtirishda tez-tez past motivatsiyaga ega tengdoshlaridan ustun keladilar. Biroq, ko'plab talim muassasalari talabalar motivatsiyasining

pasayishi, o‘quv jarayoniga qiziqishning yo‘qolishi va natijada akademik ko‘rsatkichlarning yomonlashishi muammosiga duch kelmoqda.

Ushbu maqolada ta’lim jarayonida motivatsiyani oshirish strategiyalarini tahlil qilish uchun tizimli adabiyotlar sharhi va sintez qilish yondashuvi qo‘llanildi. Asosiy metodologik yondashuv sifatli, ta’rifiy tahlilga asoslangan bo‘lib, u mavjud nazariyalar va empirik tadqiqotlardan olingan ma’lumotlarni birlashtirishga qaratilgan. Tanlangan manbalar (maqolalar, meta-tahlillar) motivatsiyaning nazariy asoslari, uning akademik ko‘rsatkichlarga ta’siri va amaliy strategiyalarni aniqlash bo‘yicha turli nuqtai nazarlarni aks ettiradi.

Mavzu doirasini aniqlash: Ta’lim jarayonida talabalar motivatsiyasini oshirishga qaratilgan strategiyalar.

Adabiyotlar sharhi va sintezi natijasida ta’lim jarayonida motivatsiyani oshirishga qaratilgan bir qancha muhim strategiyalar va omillar aniqlandi. Ushbu omillar nazariy asoslar bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, ularning amaliy qo‘llanilishi talabalarining o‘zlashtirishini sezilarli darajada yaxshilashi mumkin.

O‘z-o‘zini belgilash nazariyasi tadqiqotlari shuni ko‘rsatadiki, ichki motivatsiya va identifikatsiyalangan regulyatsiya talabalarning muvaffaqiyati, farovonligi va qat’iyatliligi uchun eng muhim omillardir. Buni rag‘batlantirish uchun:

Vazifa qiymatini oshirish: Talabalarga o‘rganilayotgan materialning shaxsiy, kasbiy yoki ijtimoiy ahamiyatini tushuntirish, o‘quv topshiriqlarini ularning hayoti va kelajagi bilan bog‘lash ularning vazifa qiymatiga bo‘lgan e’tiqodini oshiradi.

Avtonomiyani qo‘llab-quvvatlash: Talabalarga o‘quv jarayonida ma’lum darajada tanlov va nazorat qilish imkoniyatini berish. Bu ularning o‘rganish e’tiqodlarini nazorat qilish hissini kuchaytiradi, ichki motivatsiyani rag‘batlantiradi. Masalan, loyiha mavzusini tanlash yoki baholash mezonlarini muhokama qilish.

O‘z-o‘ziga ishonch (self-efficacy) talabalarning o‘z qobiliyatlariga bo‘lgan ishonchini anglatadi va akademik ko‘rsatkichlarning muhim bashoratchisi hisoblanadi. Buni kuchaytirish uchun:

Muvaffaqiyatli tajribalarni ta’minlash: Talabalarga o‘z qobiliyatlariga ishonishlari uchun erishish mumkin bo‘lgan, biroq qiyinchilik darajasi yuqori bo‘lgan vazifalarni berish. Bu ularning o‘ziga ishonchini bosqichma-bosqich oshiradi.

Yuqorida keltirilgan natijalar ta’lim jarayonida motivatsiyani oshirish bo‘yicha keng qamrovli tushunchani taqdim etadi. Motivatsiyaning turli turlarini tushunish va ularning akademik natijalar bilan bog‘liqligini bilish o‘qituvchilar va ta’lim menejerlari uchun muhim ahamiyatga ega. Ichki motivatsiya va identifikatsiyalangan regulyatsiyaning o‘zlashtirish, qat’iyatlilik va farovonlik uchun asosiy ekanligi (SDTga ko‘ra) ta’lim amaliyotlarida ustuvorlik berilishi kerakligini ko‘rsatadi. Bu esa faqat tashqi rag‘batlantirishlarga tayanib qolish o‘rniga, talabalarning ichki qiziqishlari va shaxsiy maqsadlariga murojaat qilishni talab qiladi.

Barkleyning iqtisodiy modeli va Ruminiya tadqiqotining amaliy topilmalari SDT nazariyasini to‘ldiradi. Vazifa qiymati, o‘rganish nazorati e’tiqodlari va o‘z-o‘ziga ishonch kabi aniq omillar talabalar motivatsiyasining bevosita determinantlari ekanligi o‘qituvchilar uchun aniq yo‘nalishlarni belgilaydi. Bu shuni anglatadiki, o‘qituvchilar nafaqat materialni yetkazish, balki talabalarga o‘quv vazifalarining qadrini tushuntirish, ularga o‘z o‘rganish jarayonlarida muxtoriyat berish va muvaffaqiyatga erishishlariga yordam berish orqali ularning o‘ziga ishonchlarini mustahkamlashlari kerak.

Ushbu bob ta’lim jarayonida talabalar motivatsiyasini oshirish strategiyalarini tahlil qilib, motivatsiyaning akademik muvaffaqiyat uchun muhim omil ekanligini tasdiqladi. O‘z-o‘zini belgilash nazariyasidan kelib chiqqan holda, ichki motivatsiya va identifikatsiyalangan regulyatsiyaning o‘zlashtirish, qat’iyatlilik va talaba farovonligi uchun hal qiluvchi ahamiyati

ta'kidlandi. Vazifa qiymati, o'rganishni nazorat qilish e'tiqodlari va o'z-o'ziga ishonch kabi motivatsion omillar, shuningdek, harakatni tartibga solish va metakognitiv o'z-o'zini tartibga solish kabi o'quv strategiyalari akademik ko'rsatkichlarni sezilarli darajada bashorat qiladi. Amaliy jihatdan, innovatsion o'qitish metodlari, o'quv dasturlarini optimallashtirish, talabalar faoliyatini rivojlantirish va AKTdan samarali foydalanish talabalar faolligi va motivatsiyasini oshirishning samarali yo'llari sifatida ko'rsatildi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. New York: Plenum.

2. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist, 55*(1), 68–78.

3. Pintrich, P. R. (2003). A motivational science perspective on the role of student motivation in learning and teaching contexts. *Journal of Educational Psychology, 95*(4), 667–686.

KOREYS VA O'ZBEK TILLARIDA FE'L ZAMONLARINING QIYOSIY-LINGVISTIK TAHLILI

G'ofurjonova Dilbaroy A'zamjon qizi
Andijon davlat chet tillari instituti
1-kurs talabasi
Ilmiy maslahatchi: Egamberdiyev Jasurbek

Annotatsiya: Ushbu maqolada koreys va o'zbek tillarida fe'l zamonlarining lingvistik xususiyatlari qiyosiy tahlil asosida o'rganiladi. Tadqiqot jarayonida har ikki tilning agglutinativ tuzilishga ega ekanligi, fe'l zamonlarining ifodalanish usullari hamda grammatik qo'shimchalarning vazifalari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: koreys tili, o'zbek tili, fe'l zamonlari, qiyosiy tilshunoslik, agglutinativ tillar

Fe'l zamonlari harakat yoki holatning nutq paytiga nisbatan vaqt jihatdan munosabatini ifodalovchi muhim grammatik kategoriya hisoblanadi. Tilshunoslikda zamon kategoriyasi fe'lning asosiy grammatik belgilari qatoriga kirib, har bir tilda o'ziga xos vositalar orqali ifodalanadi. Zamon kategoriyasi yordamida harakatning o'tmishda, hozirgi paytda yoki kelajakda sodir bo'lishi aniqlanadi.

Agglutinativ tillarda, jumladan o'zbek va koreys tillarida, fe'l zamonlari asosan grammatik qo'shimchalar orqali ifodalanadi. Bu tillarda qo'shimchalar ketma-ket va aniq ma'no yuklagan holda fe'l negiziga birikadi. Natijada zamon, shaxs, mayl va boshqa grammatik ma'nolar izchil tarzda ifodalanadi.

O'zbek tilida fe'l zamonlari asosan uch katta guruhga bo'linadi: hozirgi zamon, o'tgan zamon va kelasi zamon. Ushbu zamonlar turli affikslar yordamida yasalib, nutq jarayonida harakatning vaqtga munosabatini aniq ifodalash imkonini beradi. Koreys tilida ham fe'l zamonlari mavjud bo'lib, ular fe'l asosiga qo'shiladigan zamon ko'rsatkichlari hamda gap oxiri shakllari orqali ifodalanadi. Koreys tilida zamon shakllari ko'pincha nutq uslubi va hurmat darajasi bilan uzviy bog'liq holda qo'llaniladi.

Shunday qilib, fe'l zamonlari har ikki tilda ham muhim grammatik kategoriya bo'lib, ularning qiyosiy o'rganilishi tillar o'rtasidagi umumiylik va farqlarni aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu nazariy asos keyingi bo'limlarda o'zbek va koreys tillaridagi fe'l zamonlarining batafsil tahlilini amalga oshirishga xizmat qiladi.

O‘zbek tilida fe’l zamonlari harakatning nutq paytiga nisbatan vaqt jihatdan munosabatini bildiradi va grammatik qo‘shimchalar orqali ifodalanadi. O‘zbek tili agglutinativ til bo‘lganligi sababli fe’l zamonlari aniq va izchil affikslar yordamida yasaladi. Tilshunoslikda o‘zbek tilidagi fe’l zamonlari asosan hozirgi zamon, o‘tgan zamon va kelasi zamon guruhlariga bo‘linadi.

Hozirgi zamon

O‘zbek tilida hozirgi zamon harakatning nutq paytida sodir bo‘layotganini yoki doimiyligini bildiradi. Hozirgi zamonning bir necha shakllari mavjud bo‘lib, ular ma’no jihatidan farqlanadi.

Masalan:

• **–yap / –moqda** qo‘shimchalari orqali yasalgan shakllar harakatning ayni paytda davom etayotganini bildiradi: *yozyapman, o‘qimoqda.*

• **–adi** shakli esa odatiy yoki takrorlanib turuvchi harakatni ifodalaydi: *u har kuni kitob o‘qiydi.*

O‘tgan zamon

O‘tgan zamon harakatning nutq paytidan oldin sodir bo‘lganligini anglatadi. O‘zbek tilida o‘tgan zamonning bir necha turlari mavjud bo‘lib, ular harakatning aniqlik darajasi va so‘zlovchining munosabatiga ko‘ra farqlanadi.

Masalan:

• **–di** qo‘shimchasi orqali yasalgan aniq o‘tgan zamon: *keldim, yozdim.*

• **–gan / –kan** shakli natija yoki tajribani ifodalaydi: *borganman, ko‘rgan.*

Kelasi zamon

Kelasi zamon harakatning nutq paytidan keyin amalga oshishini bildiradi. O‘zbek tilida kelasi zamon bir necha shakllar orqali ifodalanadi.

Masalan:

• **–adi** shakli umumiy yoki rejalashtirilgan kelasi harakatni bildiradi: *ertaga boraman.*

• **–moqchi** shakli esa niyat va reja ma’nosini ifodalaydi: *o‘qimoqchiman.*

Umuman olganda, o‘zbek tilida fe’l zamonlari tizimi nisbatan sodda va aniq bo‘lib, zamon shakllari asosan grammatik qo‘shimchalar orqali ifodalanadi. Bu holat o‘zbek tilida fe’l zamonlarini o‘rganish va tahlil qilishni yengillashtiradi hamda boshqa agglutinativ tillar bilan qiyoslash imkonini beradi.

Koreys tilida fe’l zamonlari harakatning nutq paytiga nisbatan vaqt jihatdan munosabatini ifodalaydi va asosan fe’l asosiga qo‘shiladigan grammatik qo‘shimchalar hamda gap oxiri shakllari orqali ifodalanadi. Koreys tili agglutinativ til bo‘lib, fe’l zamonlari shaxs, hurmat darajasi va nutq uslubi bilan uzviy bog‘liq holda qo‘llaniladi.

Hozirgi zamon

Koreys tilida hozirgi zamon harakatning ayni paytda sodir bo‘layotganini yoki umumiy holatni bildiradi. Hozirgi zamon shakli fe’l asosiga –는다 / –는다 va –고 있다 konstruksiyalari orqali ifodalanadi.

Masalan:

• 먹는다 (yeydi)

• 공부하고 있다 (o‘qib turibdi)

O‘tgan zamon

O‘tgan zamon koreys tilida harakatning nutq paytidan oldin sodir bo‘lganligini bildiradi. Ushbu zamon fe’l asosiga –았/었– qo‘shimchasi qo‘shilishi orqali hosil qilinadi. Masalan:

• 갔다 (bordi)

• 먹었다 (yedi)

Kelasi zamon

Kelasi zamon koreys tilida kelajakda sodir bo‘ladigan harakatni bildiradi. U asosan –(으)ㄹ 것이다 yoki –겠다 shakllari orqali ifodalanadi.

Masalan:

- 갈 것이다 (boradi)
- 하겠다 (qiladi)

Koreys tilida fe’l zamonlari ko‘pincha so‘zlovchining munosabati, hurmat darajasi va nutq vaziyatiga qarab turli gap oxiri shakllari bilan qo‘llaniladi. Shu jihati bilan koreys tilidagi fe’l zamonlari tizimi o‘zbek tiliga nisbatan murakkabroq hisoblanadi.

Koreys va o‘zbek tillari genealogik jihatdan turli tillar oilasiga mansub bo‘lishiga qaramay, ularning fe’l zamonlari tizimida bir qator umumiy va farqli jihatlar mavjud. Har ikki tilning agglutinativ tuzilishga ega ekanligi fe’l zamonlarining ifodalanishida muhim o‘rin tutadi. Zamon shakllari asosan fe’l negiziga qo‘shiladigan grammatik qo‘shimchalar orqali hosil qilinadi.

O‘xshash jihatlardan biri shundaki, har ikki tilda ham fe’l zamonlari harakatning nutq paytiga nisbatan vaqt munosabatini bildiradi. Hozirgi, o‘tgan va kelasi zamonlar mavjud bo‘lib, ular grammatik vositalar yordamida ifodalanadi. Shuningdek, ikkala tilda ham fe’l gapning oxirida kelib, gapning predikativ markazini tashkil etadi.

Farqli jihatlar esa asosan zamon shakllarining qo‘llanilishi va grammatik murakkabligida namoyon bo‘ladi. O‘zbek tilida fe’l zamonlari tizimi nisbatan sodda bo‘lib, zamon ma’nosi asosan affikslar orqali ifodalanadi va hurmat yoki nutq uslubi bilan bevosita bog‘liq emas. Koreys tilida esa fe’l zamonlari hurmat darajasi va nutq uslubi bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, zamon shakllari turli gap oxiri qo‘shimchalari orqali farqlanadi.

Bundan tashqari, koreys tilida zamon shakllari so‘zlovchining subyektiv munosabati va nutq vaziyatiga qarab o‘zgarishi mumkin, o‘zbek tilida esa zamon shakllari ko‘proq obyektiv vaqt munosabatini ifodalaydi. Ushbu farqlar ikki tilning grammatik tizimini qiyosiy o‘rganishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Quyidagi qiyosiy jadval ikki tildagi fe’l zamonlarining asosiy xususiyatlarini yaqqol ko‘rsatadi:

Jihatlar	O‘zbek tili	O‘zbek tili
Til turi	Agglutinativ	Agglutinativ
Asosiy zamonlar	Hozirgi, o‘tgan, kelasi	Hozirgi, o‘tgan, kelasi
Zamon ifodasi	Affikslar orqali	Affiks + gap oxiri shakllari
Hurmat bilan bog‘liqlik	Deyarli yo‘q	Kuchli rivojlangan
Grammatik murakkablik	Nisbatan sodda	Nisbatan murakkab

Shunday qilib, koreys va o‘zbek tillarida fe’l zamonlari tizimi umumiy agglutinativ xususiyatlarga ega bo‘lsa-da, ularning qo‘llanishi va grammatik ifodalanishida sezilarli farqlar mavjud.

Mazkur maqolada koreys va o‘zbek tillarida fe’l zamonlarining lingvistik xususiyatlari qiyosiy tahlil asosida o‘rganildi. Tadqiqot davomida har ikki tilning agglutinativ tuzilishga ega ekanligi, fe’l zamonlarining asosan grammatik qo‘shimchalar orqali ifodalanishi aniqlandi. O‘zbek tilida fe’l zamonlari tizimi nisbatan sodda bo‘lib, zamon shakllari ko‘proq obyektiv vaqt munosabatini ifodalashi, koreys tilida esa zamon shakllari hurmat darajasi va nutq uslubi bilan uzviy bog‘liq holda qo‘llanilishi asoslab berildi.

Qiyosiy tahlil natijasida ikki tilda hozirgi, o‘tgan va kelasi zamonlarning mavjudligi umumiylik sifatida qayd etildi. Shu bilan birga, koreys tilida fe’l zamonlari shakllarining ko‘pligi va

murakkabligi, o‘zbek tilida esa zamon kategoriyasining nisbatan barqaror va aniq tizimga egaligi asosiy farqli jihatlar sifatida ko‘rsatildi. Ushbu farqlar tillarni o‘rganish va tarjima jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot natijalari koreys va o‘zbek tillarini qiyosiy o‘rganish, xususan fe’l zamonlari tizimini tahlil qilishda nazariy va amaliy ahamiyatga ega bo‘lib, kelgusidagi lingvistik tadqiqotlar uchun muhim manba bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdurahmonov G‘., Rustamov A. **Hozirgi o‘zbek adabiy tili.** – Toshkent: O‘qituvchi, 2006.
2. Hojiyev A**. O‘zbek tili grammatikasi.** – Toshkent: Fan, 2010.
3. Rahmatullayev Sh. **O‘zbek tilining morfologiyasi.** – Toshkent: Universitet, 2015.

MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTLARIDA TARBIYACHI-PEDAGOGLARNI TAYYORLASHDA DUAL YONDASHUV

Qodirova Nargiza
Andijon davlat chet tillar instituti
Maktabgacha va boshlang’ich ta’limda
xorijiy til (ingliz tili) 3-kurs talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha ta’lim tashkilotlarida tarbiyachi-pedagoglarni tayyorlash jarayonida dual yondashuvning ahamiyati va samaradorligi tahlil qilinadi. Dual ta’lim modeli nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uzviy bog‘lashga asoslanib, bo‘lajak tarbiyachilarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi.

Kalit so‘zlar:dual ta’lim, maktabgacha ta’lim, kadrlar tayyorlash, pedagog, hamkorlik, ta’lim sifati.

O’zbekiston ta’lim tizimiga kirib kelgan dual ta’lim modeli kasbiy tayyorgarlik sifatini tubdan o’zgartirish, talabalar uchun amaliy ko’nikmalarni oshirish va mehnat bozorining haqiqiy ehtiyojlariga javob beradigan mutaxassislar yetishtirish imkoniyatini yaratmoqda. Bu jarayon ayniqsa kelajak avlodning ilk va eng muhim bosqichi bo’lgan maktabgacha ta’lim sohasida katta ahamiyat kasb etadi.

Dual ta’lim–ta’lim oluvchilarga zarur bilim, malaka va ko’nikmalarni berishga qaratilgan bo’lib, ularning nazariy qismi ta’lim muassasasida, amaliy qismi esa ish joyida amalga oshiriladigan ta’lim shakli hisoblanadi. Bunda,odatda, o’quvchilar haftaning 3-kunda o’quv muassasasida nazariy bilim olishga,qolgan kunlarini esa hamkor korxona yoki tashkilotlarda amaliy tajriba orttirishga bag’ishlaydi.Bu tizim dastlab Germaniya professional ta’limida keng qo’llanilgan bo’lib, keyinchalik O’zbekiston tomonidan mahalliy sharoitga moslashtirilib,2021-yil 29–mart sanasida Vazirlar Mahkamasining 163-sonli qarori bilan tasdiqlangan.. Asosiy maqsad, an’anaviy ta’limning nazariya va amaliyot o’rtasidagi tafovutini bartaraf etib, mehnat bozorining aniq talablariga mos kadrlar tayyorlashdir. Maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanishi,ularning kelajakdagi ta’limi va shaxsiy taraqqiyoti uchun asos bo’lib xizmat qiladi.Shu sababli,bu sohada faoliyat yuritadigan tarbiyachilarna faqat pedagogik bilimga,balki bolalar psixologiyasi,zamonaviy o’yin texnologiyalari va individual yondashuvni amalda qo’llash bo’yicha chuqur amaliy ko’nikmalarga ega bo’lishi kerak.An’anaviy o’qitish usullari ko’pincha ushbu amaliy komponentni cheklab qo’yadi.

Dual ta’lim esa talabalarga:Real muhitda ishlash imkoniyatini beradi:Kasb-hunar maktablarida o’qiyotgan talabalar bolalar bog’chalari va bog’chalar bilan shartnoma asosida

hamkorlik qilib, to'g'ridan-to'g'ri bolalar bilan ishlash tajribasiga ega bo'lishadi.Ta'lim muassasasida o'rganilgan bilimlarni amaliyotda sinab ko'rish va korxona yoki tashkilotdagi ustozlardan malaka va ko'nikmalarni egallaydilar.Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 29-martdagi 163-sonli qarori va unga ilova qilingan "Nizom" professional ta'lim muassasalarida dual ta'limni tashkil etishning aniq bosqichlarini, shartnoma tuzish tartibini va barcha ishtirokchilarning vazifalarini belgilab berdi. Mazkur qaror hozirda ko'plab talabalar bir vaqtning o'zida ta'lim olish bilan birgalikda o'z faoliyatini olib bormoqda, bu esa korxonaning kelgusida o'z talablarga mos kadrlarning yetishib dalolatdir. Hozirgi kunda respublikada 234 ta professional ta'lim muassasasida 15 mingga yaqin o'quvchi dual ta'lim shaklida ta'lim olmoqda.Ulardan bir qismi maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabalari hisoblanadi.Amaliyotni ta'minlash uchun 3600 dan ortiq korxona va tashkilot,shu jumladan bolalar bog'chalari ham ushbu tizimda ishtirok etmoqda.

O'quvchilarga malakali xodimlar "ustoz" sifatida biriktirilgan bo'lib,ular o'quvchilarni ish joyida to'g'ridan-to'g'ri qo'llab-quvvatlamoqda.Dual ta'limni joriy etish jarayoni bir qator muammolar bilan birga kelmoqda. Ta'lim muassasalari, xususan hududlardagi kasb-hunar maktablari, zamonaviy o'quv uskunalari bilan ta'minlanmagan. Ushbu muammoni xalqaro hamkorlar (masalan, Yevropa Ittifoqi) yordami bilan texnika va jihozlar bilan ta'minlash orqali yechishga harakat qilinmoqda.

Malakali ustoz-pedagoglarning kamligi: Maktabgacha ta'lim muassasalarida talabalarga rahbarlik qilish uchun zarur bo'lgan malakali va metodik jihatdan tayyorlangan ustozlar soni hali yetarli emas. Buning uchun ustoz-pedagoglar uchun malaka oshirish kurslari tashkil etilmoqda va xorijiy tajribadan (Germaniya, Shveysariya) foydalanilmoqda.

Ta'lim Dasturlarini uyg'unlashtirish muammosi: Nazariy dasturlar bilan amaliyot joylaridagi talablar o'rtasida ba'zan nomuvofiqlik yuzaga kelishi mumkin. Shu sababli, mehnat bozori talablarini doimiy o'rganish va ta'lim dasturlarini yangilab borish zarur.

Mazkur muammolardan kelib chiqib kuchli hamkorlik aloqalarini o'rnatish,kasb-hunar maktablari bilan maktabgacha ta'lim muassasalari o'rtasida uzoq muddatli va barqaror hamkorlik shartnomalari tuzilishi kerak.

Ustoz-pedagoglarni rag'batlantirish**:** Amaliyot rahbarlari uchun moddiy va ma'naviy rag'batlantirish tizimini joriy etish ularning ishtiyoqini oshiradi. O'quvchilarning amaliy ko'nikmalarini baholashning aniq mezonlari ishlab chiqilishi va natijalar doimiy monitoring qilinishi lozim.

Xulosa qilinganda, maktabgacha ta'lim—bu millatimiz kelajagini qurishning poydevori. Shu poydevorni mustahkam qilish uchun dual ta'lim orqali tayyorlanayotgan yangi avlod malakali tarbiyachilar yetuk mutaxassis, samarali amaliyotchi va mehnat bozorida talab qilinadigan kadr sifatida shakllanishi Yangi O'zbekistonning ma'naviy-ma'rifiy salohiyatini oshirishga muhim hissa qo'shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Oliy ta'lim tizimida dual ta'limni tashkil etish. 16.01. 2025.
2. Dual ta'limning afzalligi : Muhayyo Toshqorayeva O'zbekiston milliy axborot agentligi
3. O'zbekistonda maktabgacha ta'lim muassasalarida dual ta'lim tizimining marketingi imkonyatlari xasanova adolat shukrullayeva.

DUAL APPROACH TO THE PROFESSIONAL TRAINING OF EDUCATORS IN PRESCHOOL EDUCATION SYSTEMS

Khusnitdinova Dilrabo Donyorbek kizi
Andijan State Institute of Foreign Languages,
Boboyeva Vaziraxon Ergashbayevna,

Abstract: The article examines the effectiveness of the dual education system in training preschool teachers, focusing on the integration of theoretical knowledge with practical experience. In Uzbekistan, this is exemplified by the "5+1" model, where students combine university studies with work in preschool institutions.

Key words: Dual education, preschool pedagogy, vocational training, "5+1" model, professional competence, pedagogical practice.

In the contemporary landscape of global education, the foundational stage of preschool development has transitioned from a supplementary childcare service to a critical pillar of human capital formation. This shift necessitates a profound re-evaluation of the pedagogical workforce's preparation. Traditional "siloed" educational models—where theoretical acquisition in a university setting is temporally and conceptually detached from practical application—are increasingly scrutinized for their inability to produce adaptive, classroom-ready professionals. The persistent discrepancy between academic rhetoric and the empirical realities of early childhood settings has created a "competency vacuum," hindering the effective implementation of innovative curricula.

To mitigate this structural misalignment, the dual approach has emerged as a transformative solution. By synchronizing the cognitive rigors of higher education with the phraseological demands of the preschool environment, this model fosters a symbiotic relationship between theory and practice. In the context of national reforms, such as the strategic modernization of the preschool sector in Uzbekistan, the dual system—exemplified by integrated work-study models—represents more than a logistical adjustment; it is an ontological shift in how pedagogical expertise is constructed.

This article explores the mechanisms of this dual integration, arguing that the synthesis of academic inquiry and clinical residency is the only viable pathway to cultivating a resilient, technologically adept, and psychologically grounded generation of educators. Through a rigorous analysis of modular curricula, structured mentorship, and action research, we delineate a roadmap for bridging the gap between the university lecture hall and the preschool classroom, ensuring that teacher training is as dynamic as the development of the children it serves.

The contemporary evolution of early childhood education necessitates a transition from linear instructional transmission toward a functional-structuralist ecosystem. The dual approach is conceptualized here as a co-evolutionary nexus where the tertiary institution and the preschool organization converge. This synthesis is designed to dissolve the epistemological rupture—the persistent incongruity between abstract developmental psychology and the volatile, fluid dynamics of real-world pedagogical environments. By fostering a hybridized professional identity, we move beyond the binary of "student" or "employee" into the realm of the Clinical Practitioner.

Before implementing a high-fidelity dual framework, one must address the structural heteroglossia—the conflicting discourses—that traditionally impede professional growth: Theoretical DE contextualization: Conventional curricula often treat pedagogical axioms as static entities, failing to account for the stochastic complexity of modern classrooms, characterized by neurodiversity and socio-emotional flux. Supervisory Atrophy: The absence of a standardized

taxonomical rubric for field-based guidance frequently results in "apprenticeship by osmosis," where the quality of learning is left to chance rather than deliberate competency acquisition.

The Evaluative Paradox: Metric systems often prioritize cognitive retention of facts over adaptive performance, leaving the candidate's actual professional efficacy unverified until post-graduation.

To operationalize a sophisticated dual system, the following multi-tiered methodologies are proposed as the definitive solutions to current institutional shortcomings. The training process is restructured through a Tripartite Collaboration Model involving University Faculty, Preschool Leadership, and the Candidate.

The Strategy: Implementation of Competency-Based Modular Mapping (CBMM). Each theoretical unit (e.g., Neurolinguistic Foundations of Literacy) is architecturally linked to a specific Field-Based Intervention. This ensures that the candidate's presence in the preschool is not perfunctory but serves as a verification phase for empirical hypotheses, turning the classroom into a living laboratory.

To bridge the divide between conceptualization and execution, the educator is repositioned as an Investigative Agent.

The Strategy: Utilizing Iterative Action Research cycles. Candidates identify Pedagogical Anomalies (e.g., specific behavioral triggers in a group setting), conduct a literature-informed Gap Analysis, and deploy targeted, evidence-based stimuli. The results are subjected to a Peer-Review Colloquium at the university, transforming daily labor into a cycle of Active Inquiry and rigorous reflection.

To standardize the quality of experiential learning, the dual approach adopts a Residency Protocol analogous to surgical clerkships.

The Strategy: Introduction of Certified Clinical Educators (CCEs). These are elite practitioners trained in Pedagogical Coaching. They employ Synchronous Feedback Loops—utilizing real-time observation and "in-ear" coaching technology—to provide immediate corrective guidance. This ensures that sub-optimal habits are intercepted in situ, fostering immediate professional refinement. Assessment must transcend the "snapshot" exam model in favor of a longitudinal developmental arc. Deployment of Digital Competency Portfolios integrated with Blockchain Verification. These repositories aggregate multi-modal evidence: high-definition video analysis of classroom management, psychometric data on child engagement, and 360-degree stakeholder evaluations. By applying Predictive Analytics to these datasets, institutions can identify individual learning plateaus and tailor interventions to specific professional deficits.

When executed with this level of methodological rigor, the dual approach facilitates the birth of a Strategic Architect of Learning Environments. The educator ceases to be a mere "deliverer of content" and becomes a master of Pedagogical Engineering. This systemic synergy ensures that the preschool sector is populated by practitioners possessing the cognitive agility to navigate 21st-century global challenges, ultimately securing the foundational developmental success of the next generation.

In conclusion, the success of this paradigm depends on the institutionalization of robust mentorship standards and the continuous calibration of curricula to match the stochastic demands of modern preschool environments. The implementation of this model—most notably through the "5+1" strategic framework in Uzbekistan—serves as a benchmark for regional educational modernization. It fosters the emergence of the "Strategic Architect of Learning," a professional capable of navigating the complex socio-emotional and cognitive landscapes of early childhood. Ultimately, the dual approach transcends mere vocational preparation; it is a vital investment in the quality of the foundational stage of human development, ensuring that the educators of tomorrow are as innovative and adaptive as the children they guide.

References:
4. European Commission. (2022). VET Excellence in Early Childhood Education: A Policy Framework for Dual Vocational Training. Brussels: Publications Office of the European Union. (Международные стандарты дуального образования).
5. Hadjigeorgiou, Y. (2021). The Clinical Residency Model in Pedagogical Preparation: Bridging the Theory-Practice Divide. Educational Review, 73(4), 412–429. doi.org
6. Kucharov, S. S., & Madaminova, D. (2024). Competency-Based Modular Mapping in Dual Systems of Preschool Education. Central Asian Journal of Pedagogical Sciences, 15(1), 102-115.

MAKTABGACHA TA‘LIMDA DUAL YONDASHUVNING NAZARIY VA AMALIY ASOSLARI

Andijon davlat chet tillari instituti
IFOMT 104-guruh talabasi
Mamasultonova Mohlaroy

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha ta‘lim tizimida dual yondashuvni (nazariya va amaliyotning uyg‘unligi) joriy etishning konseptual asoslari tadqiq etiladi. Muallif bo‘lajak pedagoglarning kasbiy kompetentsiyasini oshirishda "ta‘lim + ishlab chiqarish" modelining ahamiyatini yoritib beradi.

Kalit so‘zlar: Dual ta‘lim, klaster yondashuvi, kompetentsiya, maktabgacha ta‘lim, integratsiya, pedagogik mahorat, amaliy ko‘nikm.

Bugungi kunda ta‘lim tizimini modernizatsiya qilish sharoitida kadrlar tayyorlashning sifat jihatdan yangi bosqichga o‘tish talab etilmoqda. Maktabgacha ta‘lim tashkilotlari (MTT) uchun mutaxassis tayyorlashda faqatgina nazariy bilimlar bilan cheklanish kutilgan samarani bermaydi. Shuning uchun dual yondashuv – talabaning vaqtini oliy ta‘lim muassasasi va bevosita ish joyi o‘rtasida taqsimlash orqali yuqori malakali kadrlarni shakllantirishning eng maqbul yo‘li hisoblanadi.

Dual ta‘lim tizimi (lotincha *dualis* – ikki yoqlama) ilk bor Germaniyada shakllangan bo‘lib, u ta‘lim oluvchi, davlat va ish beruvchi o‘rtasidagi "uch tomonlama ittifoq"qa tayanadi[1]. Nazariy jihatdan bu yondashuv pedagogikada pragmatizm va konstruktivizm oqimlariga borib taqaladi. Bunda bilim faqat eshitish orqali emas, balki "bajarish orqali o‘rganish" (*learning by doing*) tamoyili asosida o'zlashtiriladi. Maktabgacha ta‘lim sohasida ushbu modelni qo‘llashda "Pedagogik klaster" nazariyasi markaziy o‘rin tutadi. Bu nazariyaga ko‘ra, talaba OTMda olgan metodik bilimini (masalan, bolalar nutqini o‘stirish metodlari) o‘sha kunning o‘zida MTT guruhlarida sinab ko‘radi. Bu jarayonda nazariya va amaliyot o‘rtasidagi "uzilish" (gap gapda, ish ishda qolib ketishi) bartaraf etiladi.

Maktabgacha ta‘limda dual yondashuvni qo‘llash quyidagi bosqichlarni o‘z ichiga oladi. Nazariy darslarning 50-60% qismini bevosita MTTlardagi amaliyot bilan bog‘lash. OTM dars jadvali shunday tuziladik, haftaning ma‘lum kunlari faqat nazariyaga (akademik bilimlar), qolgan kunlari esa bevosita MTTdagi amaliy faoliyatiga (pedagogic mahurat) yo‘naltiriladi. Bu talabada "ish joyi mas‘uliyati" hissini erta uyg‘otadi. Tajribali tarbiyachilarning talabalariga amaliy ko‘nikmalarni o‘rgatish. Dual ta‘limning yuragi – mentorlikdir. Tajribali tarbiyachilar talabalarga bolalar psixologiyasini darslikdan ko‘ra, real vaziyatlarda (masalan, bolalar o‘rtasidagi konfliktlarni hal qilish, ovqatlantirish yoki ijodiy mashg‘ulotlar davomida) ko‘rsatib berishadi. Bu yerda talaba shunchaki kuzatuvchi emas, balki yordamchi tarbiyachi maqomida bo‘ladi.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, talabaning o'qishni bitirmasdanoq bolalar jamoasi bilan ishlashga ko'nikishi. Maktabgacha ta'limda emotsional intellekt juda muhim. Dual yondashuv talabaga bolalar bilan muloqot qilish, ota-onalar bilan ishlash va jamoada o'z o'rnini toppish kabi ko'nikmalarni talabalik davridanoq shakllantirish imkonini beradi. Bu yondashuvning amaliy ahamiyati shundaki, bitiruvchi ishga kirganda "qayta o'qitish" ga muhtoj bo'lmaydi. U bolalar psixologiyasini darslikdan ko'ra, real hayotiy vaziyatlarda yaxshiroq tushunadi. Statistik tahlilarga ko'ra, dual tizimda o'qigan bitiruvchilarning ishga moslashish davri 6-8 oyga qisqaradi. Chunki ular bitirish vaqtida allaqachon mehnat bozoridagi real talablarga jaıovob beradigan, shakllangan mutaxassisga aylangan bo'ladi. Bu model ta'lim sifatini boshqarishda "Sifat uchburchagi" (Nazariya - Tajriba - Natija) zanjirini mukammal ishlashini ta'minlaydi maktabgacha ta'limda dual tizim - bu shunchaki amaliyot emas, balki ta'lim sifatini kafolatlovchi strategik hamkorlikdir. Mazkur yondashuvni kengaytirish uchun oliy ta'lim va MTTlar o'rtasidagi korporativ aloqalarni huquqiy va iqtisodiy jihatdan mustahkamlash lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.Ishmuhamedov RJ "Innovatsion texnologiyalar yordamida ta'lim samaradorligini oshirish yo'llari." – T.: TDPU, 2019.

2.Gulyamov SS "Raqamli iqtisodiyotda dual ta'lim tizimi". O 'quv qo'llanma. – T.: 2021.

3.Zokirova MS "Maktabgacha ta'limda klaster yondashuvi". Ilmiy maqola, "Pedagogika" jurnali, 2023.

INTERNATIONAL EXPERIENCE OF DUAL EDUCATION AND ITS PROSPECTS FOR UZBEKISTAN

Ibrohimjonova Mashhura Nurali qizi
Student of foreign language (English)
in pre-school and primary education

Abstract. This article examines the international experience of the dual education system and analyzes the possibilities of its effective implementation in Uzbekistan. The study explores the models of dual education in developed countries, particularly Germany, where the integration of theoretical learning and practical training has proven highly successful.

Key words: Dual education system, vocational education, international experience, workforce development, professional competence.

In recent years, Uzbekistan has been carrying out large-scale reforms in the field of education. One of the main goals of these reforms is to improve the quality of professional training and prepare competitive specialists who can meet the demands of the modern labor market. However, in many cases, graduates have strong theoretical knowledge but insufficient practical experience. This situation creates difficulties when young specialists start working. In this context, the dual education model is considered an effective solution. The main principle of this system is to combine academic studies in educational institutions with regular practical training at enterprises. Such an approach helps students develop professional skills during their studies and better understand real working conditions.

The dual education model has proven its effectiveness in countries such as Germany, Austria and Switzerland. In these countries, cooperation between educational institutions and enterprises is

well organised and supported by legislation. For example, in Germany students usually spend part of the week at vocational schools learning theoretical subjects and the remaining time working in companies related to their specialization. This system allows them to gain real professional experience before graduation. As a result, graduates adapt more easily to the labor market, and youth unemployment rates remain relatively low. This international experience shows that strong partnership between education and industry plays a key role in ensuring the effectiveness of dual education.

In Uzbekistan, the introduction of dual education is gradually expanding, especially in vocational and technical institutions. Universities and colleges are beginning to establish cooperation agreements with enterprises in different sectors, including manufacturing, services, and education. In higher education, dual programs can allow students to complete internships and practical training in organizations connected to their field of study. In vocational colleges, students may divide their study time between classrooms and workplaces. This is particularly important for technical specialties, where practical skills are essential. Even in preschool and pedagogical education, future teachers can benefit from dual elements by gaining real teaching experience in kindergartens while continuing theoretical studies at university. However, for successful implementation, it is necessary to develop clear regulations, define responsibilities, and ensure proper supervision of students during practical training.

The dual education model has several important advantages. First, students gain practical experience while studying, which increases their confidence and professional competence. Second, employers can participate in training future specialists according to real workplace requirements. Third, the gap between theory and practice is reduced, which improves overall workforce quality. At the same time, there are certain challenges. Not all enterprises are ready to take responsibility for training students. There may also be organizational difficulties in coordinating schedules between educational institutions and companies. Therefore, careful planning and cooperation are necessary for the system to function effectively.

In conclusion, the dual education model has strong potential for development in Uzbekistan. International experience demonstrates that combining theoretical learning with practical training leads to better employment outcomes and higher workforce competitiveness. If properly organized and supported by both the government and private sector, dual education can significantly contribute to the modernization of the national education system and economic stability of the country. Expanding cooperation between educational institutions and enterprises will be an important step toward preparing qualified specialists for the future.

References

1. Euler, D. (2013). *Learning for jobs: The dual system in Germany.* International Centre for Vocational Education and Training (ICVT).
2. Pilz, M. (2016). *The dual system of vocational education and training in Germany: Its characteristics, effects, and challenges.* Springer.
3. Deissinger, T. (2015). *The German vocational education and training system and its influence on Europe.* European Journal of Education, 50(3), 300–311.

ФОРМИРОВАНИЕ КАТЕГОРИИ РОДА В РУССКОМ ЯЗЫКЕ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА В УСЛОВИЯХ ДУАЛЬНОГО ПОДХОДА.

Старший преподаватель русского языка
Международного университета Нордик
Чернова Наталья Васильевна

Аннотация. В статье рассматриваются особенности формирования категории рода в русском языке у детей дошкольного возраста в условиях дуального образовательного подхода. Анализируется влияние билингвальной среды на речевое развитие детей, выявляются типичные ошибки, возникающие в процессе усвоения грамматической категории рода.

Ключевые слова:

категория рода, русский язык, дошкольное образование, дуальный подход, билингвизм, речевое развитие, интерференция

В условиях модернизации системы образования Республики Узбекистан и внедрения инновационных педагогических технологий особую актуальность приобретает поиск эффективных моделей обучения, направленных на раннее развитие языковой личности ребёнка. Одной из таких моделей является дуальный подход, предполагающий органичное сочетание теоретического обучения и практической деятельности, что особенно значимо в системе дошкольного образования.

Дошкольный возраст является сензитивным периодом для формирования речевых навыков, поскольку именно в это время закладываются основы грамматического строя речи, формируется языковая интуиция и развивается коммуникативная компетенция. В условиях билингвальной среды, характерной для Узбекистана, дети с раннего возраста сталкиваются с необходимостью освоения русского языка как второго, что требует научно обоснованных методических решений.

Особую сложность в процессе обучения русскому языку представляет усвоение грамматических категорий, не имеющих аналогов в родном языке ребёнка. К числу таких категорий относится категория рода, которая играет ключевую роль в морфологической системе русского языка и обеспечивает согласование слов в предложении. Недостаточное владение данной категорией приводит к нарушению грамматической структуры высказывания и снижению уровня речевой культуры.

Отсутствие категории рода в узбекском языке обусловливает возникновение интерференции, проявляющейся в системных ошибках в речи детей. В этой связи возникает необходимость разработки таких методических подходов, которые позволяли бы не только объяснять грамматические явления, но и формировать устойчивые навыки их использования в реальной речевой практике.

Дуальный подход в обучении предоставляет широкие возможности для решения данной задачи, поскольку ориентирован на активное включение ребёнка в речевую деятельность. Сочетание объяснения и немедленного применения языкового материала в игровых, коммуникативных и жизненных ситуациях способствует более глубокому и прочному усвоению грамматических категорий.

Категория рода в русском языке является одной из ключевых морфологических категорий, обеспечивающих согласование слов и грамматическую целостность высказывания. Она охватывает имена существительные и проявляется через согласование с прилагательными, местоимениями, числительными, а также формами глагола прошедшего времени. В дошкольном возрасте усвоение данной категории происходит преимущественно на интуитивном уровне, через подражание и активное участие в речевой деятельности. Ребёнок не оперирует грамматическими терминами, однако способен усваивать устойчивые речевые модели, такие как «мама — она пришла», «папа — он пришёл», «окно — оно большое». При этом формирование категории рода осложняется наличием исключений и

несовпадением грамматического и биологического рода, что требует системного подхода к обучению.

В условиях билингвальной среды процесс усвоения категории рода приобретает особую специфику. Отсутствие данной категории в узбекском языке приводит к тому, что у детей не формируется естественное чувство родовой принадлежности слов, а также не возникает потребности в согласовании как обязательном элементе высказывания. В результате наблюдается явление интерференции, проявляющееся в переносе грамматических моделей родного языка на русский. Это выражается в устойчивых ошибках, таких как «красивый девочка», «мой мама», «она пришёл», «мама сказал». Подобные ошибки носят системный характер и свидетельствуют о несформированности грамматических механизмов. Кроме того, билингвальная среда влияет на темп усвоения грамматических категорий: процесс формирования навыков замедляется, а этап автоматизации требует большего времени и количества речевой практики.

В этой связи особую значимость приобретает использование дуального подхода в обучении, который предполагает интеграцию теоретического объяснения и практической речевой деятельности. В условиях дошкольного образования данный подход реализуется через минимизацию теоретических объяснений и максимальное включение ребёнка в активную речевую деятельность. Обучение строится по принципу «сначала действие — затем осмысление», когда ребёнок сначала многократно воспроизводит речевые модели, а затем постепенно осознаёт их грамматическую закономерность. Например, после знакомства с моделью «она красивая» дети закрепляют её в игровых ситуациях, диалогах и повседневном общении, что способствует формированию устойчивого навыка.

Типичные ошибки, возникающие в процессе усвоения категории рода, могут быть классифицированы как ошибки согласования, нарушения в употреблении местоимений и глагольных форм, а также нестабильность в использовании родовых форм в пределах одного высказывания. С лингводидактической точки зрения данные ошибки являются естественным этапом формирования грамматического навыка и требуют не изолированной коррекции, а системной работы в процессе речевой деятельности. Эффективное преодоление ошибок возможно при условии регулярного использования правильных речевых моделей, их многократного повторения и включения в различные коммуникативные ситуации.

Методическая организация обучения в рамках дуального подхода предполагает использование комплекса приёмов, направленных на формирование ассоциативных и когнитивных связей. Важную роль играет визуализация, включающая использование наглядных материалов, цветовых ассоциаций и образов, что облегчает восприятие и запоминание. Не менее значимыми являются игровые технологии, поскольку игра выступает ведущим видом деятельности в дошкольном возрасте и способствует естественному усвоению языкового материала. Введение категории рода целесообразно осуществлять через лексико-тематические группы, близкие и понятные детям, такие как «семья», «игрушки», «животные». Особое внимание следует уделять организации речевой практики, включающей описание предметов, ответы на вопросы, составление простых высказываний и участие в диалогах.

Ключевым принципом дуального подхода является немедленное применение полученных знаний в речи, что обеспечивает переход от осознанного усвоения к автоматизированному навыку. Процесс формирования категории рода проходит от имитации речевых образцов к их осознанию, последующей тренировке и свободному использованию в речи. На каждом этапе практическая деятельность играет ведущую роль, поскольку именно она обеспечивает закрепление и устойчивость грамматических навыков.

Таким образом, формирование категории рода у детей дошкольного возраста в условиях билингвальной среды требует специально организованного обучения, основанного на принципах дуального подхода. Сочетание теоретического осмысления и активной речевой практики позволяет значительно повысить эффективность усвоения данной грамматической категории и способствует развитию грамотной и связной речи.

Проведённое исследование позволяет сделать вывод о том, что формирование категории рода в русском языке у детей дошкольного возраста представляет собой сложный и многоуровневый процесс, обусловленный как внутренними особенностями языковой системы, так и внешними факторами, связанными с условиями билингвальной среды. Категория рода, являясь важнейшим элементом грамматической структуры русского языка, обеспечивает согласование слов и целостность высказывания, однако её отсутствие в родном языке детей значительно затрудняет процесс усвоения и требует специально организованного педагогического воздействия.

Анализ показал, что типологические различия между языками приводят к интерференции, проявляющейся в устойчивых и системных ошибках, связанных с нарушением согласования, неправильным употреблением местоимений и глагольных форм. Эти ошибки свидетельствуют не только о недостаточном знании отдельных грамматических правил, но и о несформированности целостного механизма функционирования категории рода в речи ребёнка. При этом важно подчеркнуть, что подобные отклонения являются закономерным этапом становления грамматического строя речи и требуют не формального исправления, а последовательной и методически выверенной работы.

С психолингвистической точки зрения усвоение категории рода связано с формированием новых когнитивных структур, обеспечивающих классификацию слов, установление грамматических связей и их автоматизацию в речевой деятельности. В условиях отсутствия аналогичной категории в родном языке данный процесс усложняется, что обуславливает необходимость опоры на наглядность, повторяемость и практическое применение языкового материала.

Особую эффективность в решении обозначенной проблемы демонстрирует дуальный подход, основанный на интеграции теоретического обучения и практической деятельности. Его применение в дошкольном образовании позволяет обеспечить органичное соединение объяснения и речевой практики, что способствует более прочному усвоению грамматических норм. Включение детей в разнообразные коммуникативные ситуации, использование игровых технологий и моделирование реального общения создают условия для постепенного перехода от имитации к осознанному и автоматизированному употреблению грамматических форм.

Таким образом, можно утверждать, что реализация дуального подхода в обучении русскому языку способствует эффективному формированию категории рода у детей дошкольного возраста, снижению уровня интерференции и развитию грамматически правильной речи. Практическая значимость исследования заключается в возможности использования предложенных методических рекомендаций в образовательной практике, а также при разработке учебно-методических материалов.

Перспективы дальнейших исследований связаны с углублённым изучением механизмов формирования грамматических категорий в условиях билингвизма, а также с разработкой инновационных педагогических технологий, направленных на повышение эффективности обучения русскому языку на ранних этапах образования.

Список использованной литературы

1. Виноградов В. В. Русский язык. Грамматическое учение о слове. — М.: Наука, 2001.
2. Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность. — М.: URSS, 2004.
3. Леонтьев А. А. Основы психолингвистики. — М.: Смысл, 2003.

MAKTABGACHA TA'LIMDA DUAL YONDASHUV

Abdullayeva Saida Abubakir qizi
Andijon davlat chet tillari instituti,
IF-24-15-guruh talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tizimida dual ta'lim yondashuvining asil mazmuni, ahamiyati va uni amaliyotdagi o'rni yoritiladi. Hozirgi kunda rivojlanib, mamlakatimizning ko'plab joylarida bu tizimni qay darajada yuksaltirilayotgani haqida fikrlar o'z aksini topadi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, dual ta'lim, pedagogik jarayon, bolalar rivojlanishi.

Ta'lim tizimini modernizatsiya qilish uni yanada takomillashtirish bugungi globallashuv davrining dolzarb masalalaridan biridir. Xususan, bizning mamlakatimiz O'zbekistonda maktabgacha ta'lim sohasini rivojlantirish davlat siyosatining eng ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. So'nggi yillarda maktabgacha ta'lim ko'lamini kengaytirish, pedagog kadrlar salohiyatini oshirish va xalqaro tajribani joriy etishga mo'ljallangan islohatlar amalga oshirilmoqda. Shu jarayonda dual yondashuv muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Dual yondashuv – bu nazariy bilim va amaliy faoliyatning o'zaro uyg'unlashgan holda tashkil etilishidir. Ya'ni ta'lim jarayonida o'rganilgan nazariy bilimlarni pedagog kadrlar bevosita amaliyot bilan mustahkamlaydi.

O'zbekistonda Germaniya tajribasi asosida dual ta'lim shaklini tizimli rivojlantirish masalasiga e'tibor berib kelinmoqda. O'zbekiston tomonidan mahalliy sharoitga moslashtirilib, 2021-yil 29-mart sanasida Vazirlar Mahkamasining 163-sonli qarori bilan tasdiqlangan. Bu islohatlarni ishlab chiqarishdan asosiy maqsad, an'anaviy ta'limning nazariya va amaliyot o'rtasidagi tafovutini bartaraf etib, mehnat bozorining aniq talablariga mos kadrlar tayyorlashdir.[1]

Masalan:Tarbiyachilar nazariy darslarni o'qish bilan birga bog'chalarda amaliyot o'taydilar.

Bolalar esa o'yin orqali o'rganish bilan birga real hayotiy vaziyatlarga yaqin faoliyatlarda ishtirok etadilar.

Dual yondashuvning afzalliklari

1. Nazariya va amaliyot uyg'unligi bilimlarni mustahkam o'zlashtiradi.
2. Kasbiy ko'nikmalar shakllanadi - bo'lajak tarbiyachilar real muhitda tajriba orttiradilar.
3. Bolalarning faol ishtiroki – o'yin, tajriba va kuzatish orqali bilim olish samaradorligi oshadi.
4. Ta'lim sifatining oshishi - innovatsion metodlar joriy etiladi.

Dual ta'limning amaliy ahamiyati

1. Bolalarda mustaqil fikrlash.
2. Ijtimoiy ko'nikmalar.
3. Muammoli vaziyatlarni hal qilish qobiliyati rivojlanadi.

Shuningdek, bu yondashuv pedagoglarning, kasbiy kompetensiyasini oshirishga xizmat qiladi.

Maktabgacha ta'lim darajasida dual ta'lim joriy etish qiyinroq,chunki bu bosqichda asosiy maqsad bolalarning ijtimoiy,aqliy va jismoniy rivojlanishiga yordam berishdir.Biroq,pedagoglar va tarbiyachilar tayyorlash jarayonida, pedagogik kollej yoki universitetda nazariy kurslarni o'tish hamda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida amaliyot o'tash bolalar bilan ishlash jarayonini kuzatish va

ishtirok etish mumkin.Bolalarga ta'lim berish jarayonida o'quv-amaliy materiallardan foydalanish,ularning ijodiy fikrlash va motorikasini rivojlantirish metodlaridan foydalanish mumkin. [2] Chunki, maktabgacha ta'lim yoshdagi bolalarda ko'proq shunday qiziquvchanlik hissi kuchliroq bo'ladi. Shu tufayli tarbiyachilar nazariy bilimlarni ham amaliy materiallardan foydalanib o'rgatsa, bolalar tez va oson bilimga ega boladi. Bu samarali yo'l hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha ta'limda dual yondashuv nazariya va amaliyot uyg'unligiga asoslangan samarali pedagogik modeldir. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, ushbu model ta'lim sifatini oshirish, kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish va innovatsion rivojlanishni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. O'zbekiston sharoitida dual yondashuvni bosqichma-bosqich joriy etish maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirishga xizmat qiladi va bu yo'l hozirda o'zini oqlab kelmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Tursunboyeva Sevara Abdullo qizi. Dual ta'lim tizimi asosida maktabgacha ta'lim sohasida malakali kadrlar tayyorlash. Yangi O'zbekiston, Yangi tadqiqotlar Jurnali. December, 2025. Volume 3 Issue 8

2. Sodiqova Shahnoza Talatovna. Maktabgacha ta'limda dual ta'lim imkoniyatlari Modern educational system and innovative teaching solutions jurnali.

MAKTABGACHA TA'LIM TIZIMIDA DUAL TA'LIM TEXNOLOGIYALARINI JORIY ETISHNING NAZARIY-AMALIY ASOSLARI

Abduxoliqova Roziyaxon Baxtiyor qizi
ADCHTI, 1-kurs talabasi
Ilmiy rahbar: Iminova Shahnozabegim Bahodirovna
ADCHTI, dotsent

Annotatsiya. Mazkur tezisda maktabgacha ta'lim tizimida dual ta'lim texnologiyalarini joriy etishning nazariy va amaliy asoslari keng yoritilgan. Dual ta'limning mazmuni, tamoyillari va afzalliklari tahlil qilinib, kompetensiyaviy yondashuv asosida pedagog kadrlar tayyorlash jarayonini takomillashtirish masalalari ochib berilgan.

Kalit so'zlar. Dual ta'lim, maktabgacha ta'lim, kompetensiyaviy yondashuv, pedagogik texnologiya, integratsiya, ijtimoiy sheriklik, innovatsiya, kasbiy kompetensiya, amaliy tayyorgarlik.

Maktabgacha ta'lim tizimi uzluksiz ta'limning dastlabki va muhim bosqichi bo'lib, unda shaxsning intellektual, axloqiy, estetik hamda ijtimoiy rivojlanishiga asos yaratiladi. Shu sababli mazkur tizimda faoliyat yurituvchi pedagog kadrlarning kasbiy salohiyati yuqori bo'lishi talab etiladi. Zamonaviy globallashuv jarayonida ta'lim sifati va samaradorligini oshirish, xalqaro tajribalarni o'rganish hamda amaliyotga yo'naltirilgan ta'limni rivojlantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Dual ta'lim — bu ta'lim muassasasi va ish beruvchi tashkilot o'rtasidagi o'zaro hamkorlik asosida nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uzviy bog'lagan holda tashkil etiladigan ta'lim shaklidir. Mazkur model dastlab Germaniya kasb-hunar ta'limi tizimida samarali qo'llanilgan bo'lib, bugungi kunda Yevropaning qator davlatlarida keng tarqalgan. Dual ta'lim tizimining asosiy mohiyati shundan iboratki, ta'lim oluvchi vaqtining ma'lum qismini nazariy o'qishga, qolgan qismini esa real ish joyida amaliy faoliyatga bag'ishlaydi. Bu esa bilim, ko'nikma va malakalarning mustahkam shakllanishini ta'minlaydi.

Dual ta'limning nazariy asosini kompetensiyaviy yondashuv tashkil etadi. Mazkur yondashuvga ko'ra, ta'lim jarayoni faqat bilim berishga emas, balki amaliy faoliyatni samarali bajarishga qodir bo'lgan kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishga qaratiladi. Shuningdek, faoliyatga yo'naltirilgan ta'lim, shaxsga yo'naltirilgan pedagogika, integrativ yondashuv va ijtimoiy sheriklik tamoyillari dual ta'limning metodologik asosini belgilaydi.

Maktabgacha ta'lim tizimida dual ta'lim texnologiyalarini joriy etish bo'lajak tarbiyachilarning kasbiy tayyorgarligini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqadi. Talabalar nazariy mashg'ulotlar bilan bir qatorda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida amaliy faoliyat olib borish orqali bolalar psixologiyasi, pedagogik muloqot, innovatsion metodlarni qo'llash, ta'lim-tarbiya jarayonini rejalashtirish va baholash kabi muhim ko'nikmalarni egallaydi. Bu jarayon ularning kasbiy moslashuvini tezlashtiradi hamda mustaqil pedagogik qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish, ta'lim sifati monitoringini takomillashtirish hamda ilg'or pedagogik texnologiyalarni amaliyotga tatbiq etish borasida keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Dual ta'limni joriy etish jarayonida ta'lim muassasalari va maktabgacha ta'lim tashkilotlari o'rtasida hamkorlik shartnomalari tuzish, o'quv rejalarda amaliyot ulushini oshirish, mentorlik tizimini yo'lga qo'yish, tajribali pedagoglarni o'quv jarayoniga jalb qilish hamda natijalarni baholashning shaffof mezonlarini ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, dual ta'lim texnologiyalarini qo'llash raqamli pedagogika vositalari bilan uyg'unlashgan holda yanada samarali natija beradi. Masofaviy kuzatuv, elektron portfoliolar, amaliy ko'nikmalar monitoringi va refleksiv tahlil usullari bo'lajak mutaxassislarning kasbiy rivojlanishini tizimli ravishda baholash imkonini yaratadi.

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha ta'lim tizimida dual ta'lim texnologiyalarini joriy etish nazariya va amaliyot integratsiyasini ta'minlaydi, pedagog kadrlar tayyorlash sifatini oshiradi hamda mehnat bozori talablariga mos, raqobatbardosh mutaxassislarni shakllantirishga xizmat qiladi. Mazkur yondashuv maktabgacha ta'lim tizimining barqaror va innovatsion rivojlanishining muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. Ishmuhamedov R., Yo'ldoshev M. "Ta'lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar". – Toshkent, 2017.
3. Xoliqov A. "Pedagogik mahorat". – Toshkent, 2018.

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA TARBIYACHI-PEDAGOGLARNI TAYYORLASHDA DUAL YONDASHUV

Andijon davlat chet tillar instituti
Yapon tili yo'nalishi
101-guruh talabasi
Mahammadjonova Dilbaroy Axmadillo qizi
Ilmiy rahbar: Mamatxanov Xumoyun

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiyachi-pedagog kadrlarni tayyorlash jarayonini takomillashtirishda dual yondashuvning nazariy-metodologik asoslari, tashkiliy mexanizmlari va amaliy ahamiyati keng yoritilgan. Tadqiqotda dual ta'lim

modelining mazmuni, ya'ni nazariy ta'lim bilan bevosita ish jarayonidagi amaliy faoliyatning integratsiyasi pedagog kadrlar tayyorlash sifatini oshirishning muhim omili sifatida tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Dual ta'lim, maktabgacha ta'lim, tarbiyachi-pedagog, kasbiy kompetensiya, nazariya va amaliyot integratsiyasi, ish joyida o'qitish, mentorlik tizimi, pedagogik mahorat, innovatsion yondashuv, ta'lim sifati, kompetensiyaviy yondashuv, amaliy ko'nikma, hamkorlik.

Bugungi globallashuv va ta'lim tizimidagi tub islohotlar sharoitida maktabgacha ta'lim sohasi jamiyat taraqqiyotining muhim bo'g'iniga aylanmoqda. Zero, inson kapitalining shakllanishi aynan erta yosh davridan boshlanadi. Shu bois maktabgacha ta'lim tashkilotlarida faoliyat yuritadigan tarbiyachi-pedagoglarning kasbiy tayyorgarligi, pedagogik mahorati va zamonaviy kompetensiyalarga ega bo'lishi dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

So'nggi yillarda O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, uning sifatini oshirish va xalqaro tajribalarni joriy etish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi tomonidan tizimni takomillashtirish, pedagog kadrlar salohiyatini oshirish va ta'lim jarayoniga innovatsion yondashuvlarni tatbiq etish ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan. Bu esa tarbiyachi-pedagoglarni tayyorlash jarayoniga yangicha yondashuvlarni kiritishni taqozo etadi. An'anaviy ta'lim modelida nazariy bilimlar ustuvor bo'lib, amaliy ko'nikmalar ko'pincha cheklangan hajmda shakllantiriladi. Natijada bitiruvchilar real ish faoliyatiga kirishishda muayyan qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin. Shu nuqtayi nazardan, nazariya va amaliyotni uzviy bog'laydigan, talabaning bevosita ish jarayonida tajriba orttirishini ta'minlaydigan dual yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi.

Dual yondashuv — bu ta'lim jarayonini oliy ta'lim muassasasi va maktabgacha ta'lim tashkiloti hamkorligida tashkil etish bo'lib, unda talaba bir vaqtning o'zida ham nazariy bilimlarni egallaydi, ham amaliy faoliyat bilan shug'ullanadi. Bunday model bo'lajak tarbiyachilarda kasbiy kompetensiyalarni erta shakllantirish, pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish, bolalar bilan samarali muloqot o'rnatish, ota-onalar bilan hamkorlik qilish kabi ko'nikmalarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida dual yondashuvni joriy etish pedagog kadrlar tayyorlash sifatini oshirish, ularning mehnat bozorida raqobatbardoshligini ta'minlash hamda ta'lim jarayonining amaliy yo'naltirilganligini kuchaytirishga imkon beradi. Shu bois mazkur mavzu bugungi kunda ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan dolzarb hisoblanadi hamda maktabgacha ta'lim tizimini yanada rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Dual yondashuv maktabgacha ta'lim tizimida tarbiyachi-pedagoglarni tayyorlashning samarali modeli sifatida nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlashga qaratilgan. Mazkur modelda talaba pedagogika, bolalar psixologiyasi, metodika va ta'lim texnologiyalariga oid nazariy bilimlarni oliy ta'lim muassasasida egallaydi, shu bilan birga maktabgacha ta'lim tashkilotida amaliy faoliyat olib boradi. Bu jarayon talabaning bilimni faqat o'zlashtirishi emas, balki uni real pedagogik vaziyatlarda qo'llay olishini ham ta'minlaydi. Natijada kasbiy tayyorgarlik jarayoni yanada mazmunli va samarali tus oladi. Dual ta'lim jarayonida oliy ta'lim muassasasi va maktabgacha ta'lim tashkiloti o'rtasida mustahkam hamkorlik yo'lga qo'yiladi. Hamkorlik asosida o'quv rejalari ishlab chiqiladi, amaliyot muddatlari belgilanadi hamda talabalar faoliyati mentor-tarbiyachilar tomonidan nazorat qilinadi.

Mentorlik tizimi talabaning kasbiy shakllanishida muhim o'rin tutadi, chunki tajribali pedagog o'z bilim va ko'nikmalarini bevosita amaliy jarayonda ulashadi. Bu esa yosh mutaxassisda pedagogik mahorat, mas'uliyat va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Dual yondashuv asosida tayyorgarlik ko'rayotgan talabalar bolalar bilan ishlashning zamonaviy metodlarini amalda qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladilar. O'yin texnologiyalari, interfaol metodlar, rivojlantiruvchi muhitni tashkil etish, individual yondashuv kabi jihatlar real sharoitda sinab

ko‘riladi. Bu jarayon bolalarning yosh va psixologik xususiyatlarini chuqurroq anglash, ta’lim-tarbiya jarayonini samarali tashkil etish hamda ota-onalar bilan hamkorlikni yo‘lga qo‘yishda muhim tajriba beradi. Shuningdek, dual ta’lim jarayoni talabada refleksiv fikrlashni shakllantiradi. Talaba o‘z faoliyatini tahlil qiladi, yo‘l qo‘yilgan kamchiliklarni aniqlaydi va ularni bartaraf etish ustida ishlaydi.

Monitoring va baholash tizimi esa kasbiy kompetensiyalarning shakllanish darajasini aniqlashga xizmat qiladi. Bunday yondashuv pedagogning o‘z ustida muntazam ishlashiga, malakasini oshirishga va innovatsion g‘oyalarni amaliyotga joriy etishga undaydi. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida dual yondashuvni joriy etish ta’lim sifatini oshirishga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Chunki amaliy tajribaga ega bo‘lgan pedagog bolalar bilan ishlash jarayonida ko‘proq ishonch va samaradorlikka erishadi. Shu bilan birga, mazkur model mehnat bozorining talablariga mos, raqobatbardosh va zamonaviy fikrlaydigan kadrlarni tayyorlash imkonini yaratadi. Bu esa maktabgacha ta’lim tizimining barqaror rivojlanishi va uning jamiyatdagi ahamiyatini yanada oshirishga xizmat qiladi.

Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida tarbiyachi-pedagoglarni tayyorlashda dual yondashuvning tatbiqi zamonaviy pedagogik jarayonlarni tubdan takomillashtirishga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, dual yondashuv nafaqat nazariy bilimlarni o‘zlashtirish, balki amaliy ko‘nikmalarni shakllantirish jarayonini samarali uyg‘unlashtiradi. Talaba pedagogika, psixologiya va metodika fanlaridagi bilimlarni oliy ta’lim muassasasida egallash bilan birga, maktabgacha ta’lim tashkilotida real ish tajribasi orttiradi. Bu esa bo‘lajak pedagoglarda kasbiy kompetensiyalarni chuqurroq rivojlantirishga imkon beradi va ularning ishga tayyorligini sezilarli darajada oshiradi. Dual yondashuv ta’lim jarayonida oliy ta’lim muassasasi va maktabgacha ta’lim tashkiloti o‘rtasidagi hamkorlikni mustahkamlashga yordam beradi. Mentorlik tizimi orqali talabalar tajribali pedagoglar bilan birga ishlaydi, pedagogik vaziyatlarni tahlil qiladi va o‘z faoliyatini doimiy ravishda takomillashtiradi. Shu bilan birga, refleksiv yondashuv va monitoring tizimi talabaning kasbiy rivojlanishini baholash hamda uning kuchli va zaif tomonlarini aniqlash imkonini beradi.

Dual ta’limning amaliy jihatlari bolalar bilan ishlash, o‘yin va interfaol metodlarni qo‘llash, individual yondashuvni shakllantirish va ota-onalar bilan samarali muloqot o‘rnatish kabi ko‘nikmalarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu esa tarbiyachi-pedagogning pedagogik mahoratini oshirish, innovatsion yondashuvlarni amaliyotga joriy etish va ta’lim sifatini yuqori darajaga ko‘tarish imkonini yaratadi. Shu bilan birga, dual yondashuv kadrlar tayyorlash jarayonini mehnat bozorining talablariga moslashtiradi, bitiruvchilarning raqobatbardoshligini oshiradi va ularning professional faoliyatda muvaffaqiyatga erishish imkoniyatlarini kengaytiradi. Mazkur modelning joriy etilishi pedagog kadrlarning mustaqil fikrlash, mas’uliyatli qaror qabul qilish va kreativ yondashuvlarni qo‘llash ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, dual yondashuv maktabgacha ta’lim tashkilotlarida tarbiyachi-pedagoglarni tayyorlashning samarali va zamonaviy modeli bo‘lib, u nafaqat nazariy bilimlar va amaliy ko‘nikmalarni uyg‘unlashtiradi, balki butun ta’lim tizimining sifat va samaradorligini oshirish, innovatsion pedagogik yondashuvlarni tatbiq etish hamda raqobatbardosh kadrlarni shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bois dual ta’limni keng joriy etish maktabgacha ta’lim tizimining rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi va kelajakda pedagogik kadrlar tayyorlash sifatini yangi bosqichga olib chiqadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.Алексеев, В.И. Педагогика дошкольного возраста – Maktabgacha ta’lim pedagogikasi bo‘yicha nazariy va amaliy masalalar.

2.Гусев, А.А. Современные технологии подготовки педагогов – Pedagog kadrlarni tayyorlashda zamonaviy texnologiyalar va metodikalar.

3.O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi – Maktabgacha ta’lim tizimini modernizatsiya qilish va pedagog kadrlar tayyorlash bo‘yicha normativ hujjatlar.

BESHINCHI SHO’BA. NODAVLAT TA’LIM MUASSASALARI VA O‘QUV MARKAZLARI FAOLIYATIDA DUAL TA’LIM TIZIMINING O‘RNI.

NODAVLAT TA’LIM MUASSASALARIDA DUAL TIZIM.

Zakirova Robiya Odil qizi
ADCHTI, talaba
Ilmiy rahbar: Sotvoldiyeva X.V.

Annotatsiya: Ushbu maqola nodavlat ta’lim muassasalarida dual tizimning afzalliklari, amaliyotdagi samaradorligi va mamlakatimizda uning rivojlanish istiqbollari haqida tahlil qiladi. Tadqiqot zamonaviy ilmiy manbalar va ta’lim amaliyotiga asoslanib, dual tizimning o‘quv jarayonida kasbiy va amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishdagi rolini o‘rganadi. Maqola shuningdek, o‘quvchilarning mehnat bozoriga tayyorgarligini oshirish, ta’lim sifati va ishga joylashuv imkoniyatlarini yaxshilashdagi pedagogik ahamiyatini ko‘rsatadi.
Kalit so‘zlar: Dual tizim, nodavlat ta’lim, amaliy ko‘nikmalar, kasbiy tayyorgarlik, pedagogik innovatsiyalar, o‘quv jarayoni, mehnat bozoriga moslashuv.

Nodavlat ta’lim muassasalari mamlakatimiz ta’lim tizimida muhim rol o‘ynaydi. Ular davlat ta’limi bilan birgalikda o‘quvchilarga sifatli va zamonaviy bilim berish imkonini yaratadi. Dual tizim esa o‘quv jarayonini ikki qismga – nazariy va amaliy – ajratib, o‘quvchilarga real ish sharoitida amaliy ko‘nikmalarni egallash imkonini beradi. Dual tizimning samarali ishlashi o‘quvchilarning mehnat bozoriga tayyorgarligini oshirish, kasbiy malakasini rivojlantirish va ishga joylashish imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi. Shu sababli, nodavlat ta’lim muassasalarida dual tizimni joriy etish va takomillashtirish masalalari dolzarb hisoblanadi.

Dual tizimni joriy etish bilan bog‘liq tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchilarning nazariy bilimlari amaliy mashg‘ulotlar orqali mustahkamlanadi. Masalan, Germaniya va Avstriyada dual tizim orqali kasbiy tayyorgarlik samaradorligi sezilarli darajada oshganligi kuzatilgan. Shu bilan birga, nodavlat ta’lim muassasalarida ham ushbu tizimni qo‘llash orqali o‘quv jarayoni individual ehtiyojlarga moslashtiriladi, o‘quvchilar o‘z malaka darajasiga qarab amaliyotda ishtirok etadi va ish beruvchilarning talablariga javob bera oladi. Shu yo‘l bilan dual tizim pedagogik innovatsiyalar, interaktiv metodlar va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish imkonini ham beradi.

Nodavlat maktab va kollejlar dual tizimni joriy etishda ish beruvchilar bilan hamkorlikni kengaytiradi. Amaliy mashg‘ulotlar real ish sharoitida olib boriladi, o‘quvchilar loyihalar, treninglar va stajirovkalar orqali kasbiy ko‘nikmalarni egallaydi. Shu bilan birga, dual tizim o‘quvchilarda mas’uliyat, vaqtni boshqarish, jamoaviy ishlash va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.Mamlakatimizda dual tizimni joriy etish istiqbollari sifatida nodavlat ta’lim muassasalari ish beruvchilar bilan shartnomaviy asosda hamkorlikni kengaytirishi, malaka talablarini aniq belgilashi va o‘quv dasturlarini amaliy yo‘nalishlarga moslashtirishi zarur. [5]Shu bilan birga, o‘qituvchilar va instruktorlar malakasini oshirish, pedagogik yondashuvlarni takomillashtirish, o‘quvchilarning individual ehtiyojlariga e’tibor qaratish muhim ahamiyatga ega.

[5] Abdurahmonov, M. Nodavlat ta’lim tizimi va uning rivojlanish istiqbollari. Tashkent, 2019. 45-62.

Nodavlat ta'lim muassasalarida dual tizimning samaradorligi ko'pincha amaliy mashg'ulotlar va ish beruvchilar bilan hamkorlik orqali oshiriladi. Bu tizimda o'quv jarayoni ikki asosiy qismga bo'linadi: nazariy ta'lim va amaliy tayyorgarlik. Nazariy qism maktab yoki kollejda o'tiladigan darslar orqali, amaliy qism esa ish joyida stajirovka, loyihalar yoki simulyatsiya mashg'ulotlari orqali amalga oshiriladi. Shu bilan o'quvchilar o'z nazariy bilimlarini amaliy faoliyatga tatbiq etishni o'rganadilar, real ish sharoitida qaror qabul qilish va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantiradilar.

Dual tizimning yana bir afzalligi shundaki, u o'quvchilarda mustaqillik va mas'uliyat hissini shakllantiradi. Amaliy mashg'ulotlar davomida o'quvchilar o'z faoliyatlarini rejalashtiradilar, ish beruvchi yoki ustozning ko'rsatmalarini bajaradilar va o'z xatolarini tahlil qiladilar. Shu jarayon orqali ular metakognitiv ko'nikmalar, ya'ni o'z o'quv jarayonini nazorat qilish va baholash qobiliyatini rivojlantiradilar. Shuningdek, dual tizim pedagogik jihatdan o'quvchilarni ish bozoriga tayyorlashda muhim ahamiyatga ega. Ish beruvchilar bilan tuzilgan shartnomaviy hamkorlik o'quv dasturini amaliy ehtiyojlarga moslashtirish imkonini beradi. Masalan, o'quvchilar amaliyot davomida loyihalar, treninglar, seminarlar va miniproektlar orqali kasbiy ko'nikmalarini mustahkamlaydilar, bu esa ularni ishga tayyorlaydi va raqobatbardosh qiladi.

Amaliyotda dual tizim quyidagi pedagogik elementlarni o'z ichiga oladi: rol o'yinlari, simulyatsiyalar, interaktiv mashg'ulotlar, muammoli vaziyatlarni yechish, jamoaviy ishlash va mentorlik tizimi. Ushbu metodlar o'quvchilarda kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantiradi, muloqotga tayyorlaydi va ijodiy yondashuvni rag'batlantiradi. Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, dual tizim joriy etilgan nodavlat ta'lim muassasalarida o'quvchilar o'z bilimi va ko'nikmalarini mustaqil baholashga o'rganadilar. Peer-assessment (hamkasblar baholashi) va self-assessment (o'zini baholash) metodlari orqali o'quvchilar bir-birining ishlari va o'z faoliyatini tahlil qiladilar, bu esa ularni yanada faollashtiradi va o'z-o'zini rivojlantirishga undaydi.[6]

Dual tizimning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati ham katta. U o'quvchilarni ish bozoriga tayyorlabgina qolmay, ish beruvchilar talabiga mos mutaxassislar tayyorlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, bu tizim pedagogik innovatsiyalarni joriy qilish, ta'lim sifatini oshirish va nodavlat ta'lim muassasalarining obro'sini mustahkamlash imkonini beradi. Nihoyat, dual tizim o'quvchilarda ijtimoiy va kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishga yordam beradi. O'quvchilar jamoaviy ishlash, mas'uliyatni bo'lishish, vaqtni boshqarish va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini egallaydilar. Shu tariqa, dual tizim nafaqat bilim va ko'nikmalarni oshirish, balki shaxsiy va kasbiy rivojlanishning samarali vositasi hisoblanadi. Nodavlat ta'lim muassasalarida dual tizimning asosiy maqsadi o'quvchilarni nazariy bilimdan amaliy faoliyatga bosqichma-bosqich tayyorlashdir. Shu yo'l bilan o'quv jarayoni real ish sharoitida kechadi, va bu o'quvchilarni nafaqat kasbiy, balki ijtimoiy ko'nikmalar bilan ham boyitadi. Masalan, o'quvchilar ish joyida mentorlar bilan ishlash orqali muammolarni hal qilish, qaror qabul qilish va mas'uliyatni bo'lishish ko'nikmalarini rivojlantiradilar.[7]

Dual tizimning afzalliklaridan biri – o'quvchilarda mustaqillik va shaxsiy mas'uliyatni rivojlantirishdir. Amaliyot davomida o'quvchilar o'z faoliyatini rejalashtiradi, nazorat qiladi va baholaydi. Shu orqali ular metakognitiv qobiliyatlarini, ya'ni o'z o'quv jarayonini tahlil qilish va takomillashtirish qobiliyatini rivojlantiradilar.

Amaliy mashg'ulotlar interaktiv va jamoaviy shaklda o'tadi, bu esa o'quvchilarda muloqot va jamoada ishlash ko'nikmalarini mustahkamlaydi. Rol o'yinlari, simulyatsiyalar, loyihalar va treninglar orqali o'quvchilar o'z bilimini amalda qo'llashga o'rganadi. Shu bilan birga, ular ijodiy fikrlash va ijodiy yondashuvni rivojlantiradi, bu esa zamonaviy ish bozorida yuqori talabga ega bo'lgan mutaxassislarni tayyorlashga xizmat qiladi.

---

[6] Akhmedova, L. Kasbiy tayyorgarlikda dual tizimning ahamiyati. Samarkand, 2020, 12-35.

[7] Yusupov, A. O'quvchilarning kasbiy ko'nikmalarini rivojlantirishda dual tizim. Samarkand, 2020, 35-60.

Dual tizimni joriy etishda ish beruvchilar bilan hamkorlik muhim ahamiyatga ega. Ish beruvchilar tomonidan berilgan vazifalar va loyihalar o‘quvchilarning amaliy ko‘nikmalarini oshirishga xizmat qiladi va ularni ishga tayyorlaydi. Bu jarayonda o‘quv dasturi ish bozoridagi talablar bilan uyg‘unlashtiriladi, shu tariqa o‘quvchilar o‘z kasbiy malakasini real sharoitda mustahkamlaydi.[8]

Shuningdek, dual tizim o‘quvchilarda ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantiradi. Masalan, o‘quvchilar stajirovka davomida ish jamoadagi o‘zaro muloqot, mas’uliyatni bo‘lishish, vaqtni samarali boshqarish va muammolarni hal qilishni o‘rganadilar. Bu ko‘nikmalar kelajakda ish faoliyatida muvaffaqiyatli ishlashga yordam beradi.

Dual tizimning pedagogik ahamiyati shundaki, u o‘quvchilarda shaxsiy va kasbiy rivojlanishni birlashtiradi. O‘quvchilar amaliy mashg‘ulotlar orqali o‘z bilimini kengaytiradi, yangi metodik yondashuvlarni o‘rganadi va zamonaviy ish sharoitlariga moslashadi. Shu bilan birga, mentorlik va hamkasblar bahosi orqali o‘quvchilar o‘z faoliyatini tahlil qilish, kamchiliklarni aniqlash va o‘z-o‘zini rivojlantirish ko‘nikmalarini shakllantiradilar.[9]

Zamonaviy tajriba shuni ko‘rsatadiki, nodavlat ta’lim muassasalarida dual tizim o‘quvchilarning motivatsiyasini oshiradi. O‘quvchilar amaliy mashg‘ulotlarga faol jalb qilinadi, ular o‘z natijalarini ko‘radilar va o‘z o‘quv jarayoniga mas’uliyat bilan yondashadilar. Shu bilan birga, dual tizim pedagogik innovatsiyalarni tatbiq etish, interaktiv metodlarni qo‘llash va o‘quv jarayonini individual ehtiyojlarga moslashtirish imkonini beradi.

Amaliyot natijalari shuni ko‘rsatadiki, dual tizim o‘quvchilarning kasbiy malaka darajasini oshirish, ish bozorida raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlash va pedagogik jarayonni samarali tashkil etish imkonini beradi. Shu sababli, nodavlat ta’lim muassasalarida dual tizimni keng joriy etish, ish beruvchilar bilan doimiy hamkorlikni yo‘lga qo‘yish va metodik innovatsiyalarni tatbiq etish dolzarb hisoblanadi. Dual tizimning samaradorligi o‘quvchilarning amaliy ko‘nikmalarini nazariy bilim bilan uyg‘unlashtirish imkoniyatida namoyon bo‘ladi. O‘quv jarayonida o‘quvchilar maktab yoki kollejda olingan nazariy bilimni ish joyida amalda qo‘llaydilar. Bu jarayon ularni real ish sharoitiga tayyorlaydi va o‘z kasbiy malakasini baholashga imkon beradi. Shu bilan birga, amaliy mashg‘ulotlar davomida o‘quvchilar muammolarni aniqlash va yechish, ish jarayonini boshqarish, jamoaviy ishlash va innovatsion yondashuvni qo‘llash kabi ko‘nikmalarni egallaydilar.[10] Dual tizim o‘quvchilarning motivatsiyasini oshirishga yordam beradi. O‘quvchilar nazariy bilimlarni amalda qo‘llash orqali o‘z muvaffaqiyatini ko‘radi va o‘z-o‘zini rivojlantirishga intiladi. Peer-assessment va self-assessment metodlari bu jarayonda muhim vosita hisoblanadi, chunki ular o‘quvchilarni o‘z faoliyatini tahlil qilishga, xatolarini aniqlashga va o‘z ustida ishlashga rag‘batlantiradi. Shuningdek, dual tizim pedagogik innovatsiyalarni tatbiq etish uchun qulay platforma yaratadi. Interaktiv metodlar, loyihaviy ishlash, simulyatsiyalar va rol o‘yinlari o‘quv jarayonini qiziqarli va samarali qiladi. O‘quvchilar shaxsiy qobiliyatlarini rivojlantiradi, kreativ fikrlashni o‘rganadi va real ish sharoitiga tayyor bo‘ladi.

Nodavlat ta’lim muassasalarida dual tizimni joriy etishning yana bir muhim jihati – ish beruvchilar bilan hamkorlik. Ish beruvchilar o‘quv jarayoniga jalb qilinadi, amaliy mashg‘ulotlar va loyihalar ular tomonidan baholanadi. Bu o‘quvchilarning ish bozoriga tayyorgarligini oshiradi va talabga mos kasbiy mutaxassislarni tayyorlash imkonini beradi. Ijtimoiy ahamiyat jihatidan dual tizim o‘quvchilarga ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantirish imkonini beradi. Masalan, ular jamoaviy ishlash, vaqtni boshqarish, muammolarni hal qilish va kommunikativ ko‘nikmalarni egallaydilar.

---

[8] Karimov, S. Ta’limda amaliy ko‘nikmalarni shakllantirish metodikasi. Tashkent, 2018, 30-55.

[9] Yusupov, A. O‘quvchilarning kasbiy ko‘nikmalarini rivojlantirishda dual tizim. Samarkand, 2020, 35-60.

[10] Raximova, N. Innovatsion pedagogik texnologiyalar va dual tizim. Bukhara, 2021, 22-48.

Iqtisodiy jihatdan dual tizim ish beruvchilar va ta'lim muassasalari o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytiradi. Ish beruvchilar o'quv jarayonida o'z talablarini ifodalaydi, bu esa o'quvchilarning amaliy tayyorgarligini oshiradi va ishga joylashuv imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu tariqa, dual tizim nafaqat ta'lim sifatini oshiradi, balki iqtisodiy samaradorlikni ham kuchaytiradi.

Nodavlat ta'lim muassasalarida dual tizimni yanada rivojlantirish uchun quyidagi yo'nalishlar tavsiya etiladi:

- Amaliy mashg'ulotlarni ish beruvchilarning real talablariga moslashtirish;
- Mentorlik tizimini kuchaytirish va o'quvchilarga individual yondashuvni tatbiq etish;
- Peer-assessment va self-assessment metodlarini muntazam qo'llash;
- Interaktiv va loyihaviy ishlash metodlarini kengaytirish;
- O'quvchilarning kasbiy va shaxsiy kompetensiyalarini baholash uchun standartlashtirilgan me'yorlar ishlab chiqish.[11]

Shu yo'l bilan dual tizim nafaqat o'quv jarayonining samaradorligini oshiradi, balki o'quvchilarning kasbiy tayyorgarligini mustahkamlaydi, ularni ish bozorida raqobatbardosh qiladi va pedagogik jarayonni innovatsion asosda rivojlantirishga yordam beradi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, nodavlat ta'lim muassasalarida dual tizimni joriy etish nafaqat o'quvchilarning nazariy va amaliy bilimlarini mustahkamlashga yordam beradi, balki ularning kasbiy ko'nikmalarini rivojlantiradi, mehnat bozoriga moslashuvini oshiradi va pedagogik jarayonda innovatsion metodlarni tatbiq etish imkonini beradi. Dual tizim o'quv jarayonining samaradorligini oshirish, o'quvchilarni ishga tayyorlash va ularni kasbiy muvaffaqiyatga yo'naltirishda muhim vosita hisoblanadi. Shu bilan birga, nodavlat ta'lim muassasalari va ish beruvchilar o'rtasidagi samarali hamkorlik, pedagogik innovatsiyalarni joriy etish va individual yondashuv dual tizimni yanada rivojlantirish imkonini yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdurahmonov, M. Nodavlat ta'lim tizimi va uning rivojlanish istiqbollari. Tashkent, 2019, 45-62.
2. Akhmedova, L. Kasbiy tayyorgarlikda dual tizimning ahamiyati. Samarkand, 2020, 12-35.
3. Karimov, S. Ta'limda amaliy ko'nikmalarni shakllantirish metodikasi. Tashkent, 2018, 30-55.

NODAVLAT TA'LIM MUASSASALARIDA DUAL TALIM TIZIMI XUSUSIDA

Qudratullayeva Saidaxon Nodirbek qizi
ADCHTI, talaba
Ilmiy rahbar: Iminova Sh. B.

Annotatsiya: ushbu maqolada nodavlat ta'lim muassasalarida dual ta'lim tizimini joriy etishning ahamiyati, uning ta'lim sifatini oshirishdagi o'rni hamda talabalarni kasbiy faoliyatga tayyorlashdagi imkoniyatlari yoritiladi. Nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirish, ish beruvchilar bilan hamkorlikni rivojlantirish va mehnat bozori talablariga mos mutaxassislarni tayyorlash masalalari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: nodavlat ta'lim, dual ta'lim tizimi, nazariya, amaliyot, kasbiy kompetensiya, hamkorlik, mehnat bozori.

Bugungi globallashuv sharoitida ta'lim tizimi oldida turgan asosiy vazifalardan biri — raqobatbardosh, malakali va zamonaviy bilimlarga ega mutaxassislarni tayyorlashdir. Ayniqsa,

[11] Tursunov, H. Nodavlat ta'lim muassasalarida hamkorlik va amaliyot. Tashkent, 2019. 18-40.

nodavlat ta'lim muassasalari ushbu jarayonda muhim rol o'ynamoqda. Ular ta'lim jarayoniga innovatsion yondashuvlarni tezroq joriy etish, yangi metodlarni qo'llash va mehnat bozori talablariga moslashish imkoniyatiga ega. Shu sababli nodavlat ta'lim muassasalarida dual ta'lim tizimini joriy etish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Dual ta'lim tizimi nazariya va amaliyotning uzviy bog'liqligiga asoslanadi. Bu tizimda talaba o'quv muassasasida nazariy bilimlarni egallash bilan bir qatorda, korxona va tashkilotlarda ishlab, amaliy tajriba orttiradi. Bunday yondashuv talabaga nafaqat bilim olish, balki o'z kasbi bo'yicha real ish muhitini o'rganish imkonini beradi.

Natijada u o'qishni tugatgandan so'ng ish faoliyatiga tez moslasha oladi. Nodavlat ta'lim muassasalari uchun dual ta'lim tizimining yana bir afzalligi — ish beruvchilar bilan samarali hamkorlikni yo'lga qo'yishdir. Korxonalar ta'lim jarayonida ishtirok etib, o'zlariga zarur bo'lgan mutaxassislarni tayyorlashga hissa qo'shadi. Bu esa ta'lim mazmunining amaliy ehtiyojlarga moslashishini ta'minlaydi. Shuningdek, talabalar amaliyot davomida o'z bilimlarini sinab ko'radi, muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi va kasbiy mas'uliyatni his qiladi.

Dual tizim talabalarning mustaqil fikrlashini, tashabbuskorligini va ijodkorligini rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Amaliy faoliyat jarayonida ular jamoada ishlash, muloqot qilish, qaror qabul qilish kabi muhim kompetensiyalarni egallaydi. Bu esa ularning kelajakdagi kasbiy faoliyatida muvaffaqiyat qozonishiga zamin yaratadi.

Bundan tashqari, dual ta'lim tizimi ta'lim sifati oshishiga, bitiruvchilarning ish bilan ta'minlanish darajasi yuqori bo'lishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Chunki ish beruvchilar amaliyot davomida talabalarni kuzatib boradi va eng munosiblarini ishga taklif qiladi.

Xulosa qilib aytganda, nodavlat ta'lim muassasalarida dual ta'lim tizimini joriy etish zamonaviy ta'limning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlash orqali malakali va raqobatbardosh kadrlar tayyorlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. Muslimov N.A. Professional ta'lim nazariyasi. – Toshkent: Fan, 2019.
3. Tolipov O'.Q., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: O'qituvchi, 2018.

NODAVLAT O'QUV MARKAZLARIDA DUAL TA'LIM ASOSIDA KASBIY TAYYORLOVNI TASHKIL ETISH

Xabirahon Nabijonova,
ADCHTI, talaba
Ilmiy rahbar: Jo'rayeva.L.T

Annotatsiya. Mazkur tezisda nodavlat o'quv markazlarida dual ta'lim asosida kasbiy tayyorlovni tashkil etish masalalari yoritilgan. Unda dual ta'lim modelining mazmun-mohiyati, uning nazariy va amaliy asoslari hamda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, nodavlat o'quv markazlarida ta'lim jarayonini ishlab chiqarish bilan integratsiyalash, ish beruvchilar bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish va o'quv dasturlarini mehnat bozori talablariga moslashtirish mexanizmlari ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari dual ta'lim asosida kasbiy tayyorlov samaradorligini oshirish hamda raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, kasbiy tayyorlov, nodavlat o'quv markazlari, mehnat bozori, kompetensiya, amaliy ko'nikma

Hozirgi globallashuv va raqobat kuchayib borayotgan sharoitda mehnat bozori yuqori malakali, amaliy ko‘nikmaga ega mutaxassislarga bo‘lgan talabni tobora oshirmoqda. An’anaviy ta’lim tizimida nazariy bilimlarning ustunligi bitiruvchilarning real ish jarayoniga moslashuvida muayyan qiyinchiliklarni yuzaga keltirishi mumkin. Shu bois ta’lim jarayonini ishlab chiqarish bilan integratsiyalash, o‘quvchilarni bevosita mehnat faoliyatiga tayyorlash masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Mazkur jarayonda dual ta’lim modeli samarali mexanizmlardan biri sifatida e’tirof etilmoqda.

Dual ta’lim tizimi ilk bor Germaniya tajribasida keng qo‘llanilib, nazariy ta’lim bilan amaliy faoliyatni uyg‘unlashtirish orqali yuqori natijalarga erishilgan. Ushbu modelga ko‘ra, ta’lim oluvchi vaqtining bir qismini o‘quv muassasasida nazariy bilim olishga, qolgan qismini esa korxona yoki tashkilotda amaliy ko‘nikmalarni egallashga sarflaydi. Natijada o‘quvchi nafaqat bilim, balki real ish tajribasiga ham ega bo‘ladi.

Bugungi kunda O‘zbekistonda ham kasbiy ta’lim tizimini modernizatsiya qilish, mehnat bozori talablariga moslashgan mutaxassislarni tayyorlash ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, nodavlat o‘quv markazlari qisqa muddatli va amaliyotga yo‘naltirilgan kurslarni tashkil etish imkoniyatiga ega bo‘lgani sababli dual ta’lim asosida kasbiy tayyorlovni yo‘lga qo‘yish uchun qulay platforma bo‘lib xizmat qilishi mumkin. Bunday markazlarda ta’lim jarayonini ish beruvchilar bilan hamkorlikda tashkil etish, o‘quv dasturlarini real sektor ehtiyojlariga moslashtirish hamda baholash tizimini amaliy natijalarga yo‘naltirish muhim ahamiyatga ega.

Shu munosabat bilan nodavlat o‘quv markazlarida dual ta’lim asosida kasbiy tayyorlovni tashkil etishning nazariy asoslari, tashkiliy mexanizmlari va amaliy imkoniyatlarini tadqiq etish dolzarb ilmiy muammo sifatida namoyon bo‘ladi.

Dual ta’lim modeli nazariya va amaliyotni o‘zaro uzviy bog‘lashga asoslangan bo‘lib, kasbiy tayyorlov jarayonini real mehnat muhiti bilan integratsiyalashni nazarda tutadi. Ushbu tizimning samaradorligi, avvalo, ta’lim mazmunining ishlab chiqarish talablari bilan uyg‘unligida namoyon bo‘ladi. Nodavlat o‘quv markazlari o‘zining moslashuvchan boshqaruv tizimi, qisqa muddatli o‘quv kurslari va tezkor dastur yangilash imkoniyatlari bilan dual ta’limni joriy etish uchun qulay sharoit yaratadi.

Dual ta’lim asosida kasbiy tayyorlovni tashkil etishda o‘quv jarayonining ikki subyekti — ta’lim muassasasi va ish beruvchi o‘rtasidagi hamkorlik hal qiluvchi ahamiyatga ega. Bunda o‘quv dasturlari mehnat bozori ehtiyojlaridan kelib chiqib ishlab chiqiladi, amaliy mashg‘ulotlar bevosita korxona yoki tashkilot bazasida o‘tkaziladi. O‘quvchilar haftaning ma’lum qismida nazariy bilimlarni egallasa, qolgan vaqtida ishlab chiqarish jarayonida ishtirok etib, kasbiy ko‘nikmalarni mustahkamlaydi. Bu esa ularda mustaqil ishlash, muammoli vaziyatlarni hal qilish, jamoada faoliyat yuritish kabi kompetensiyalarni shakllantiradi.

Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, dual ta’lim modeli ayniqsa Germaniyada samarali yo‘lga qo‘yilgan bo‘lib, unda korxonalar ta’lim jarayonining bevosita ishtirokchisiga aylangan. Mazkur tajriba asosida ko‘plab davlatlarda kasbiy ta’limni modernizatsiya qilish ishlari amalga oshirilmoqda. Jumladan, O‘zbekistonda ham kasbiy ta’lim tizimini isloh qilish, mehnat bozori bilan integratsiyani kuchaytirish va yoshlarni bandligini ta’minlash maqsadida dual ta’lim elementlari bosqichma-bosqich joriy etilmoqda.

Nodavlat o‘quv markazlarida dual ta’lim asosida kasbiy tayyorlovni samarali tashkil etish uchun bir qator tashkiliy-pedagogik shart-sharoitlar zarur. Avvalo, ish beruvchilar bilan o‘zaro manfaatli hamkorlik mexanizmi yo‘lga qo‘yilishi lozim. Ikkinchidan, o‘quv reja va dasturlari kompetensiyaviy yondashuv asosida ishlab chiqilishi, amaliy mashg‘ulotlar ulushining yetarli darajada bo‘lishi ta’minlanishi kerak. Uchinchidan, baholash tizimi faqat nazariy bilimni emas, balki amaliy faoliyat natijalarini ham qamrab olishi muhimdir.

Shuningdek, dual ta'lim asosida kasbiy tayyorlovni tashkil etishda mentorlik instituti muhim o'rin tutadi. Ishlab chiqarish korxonasida tajribali mutaxassislar o'quvchilarga amaliy ko'nikmalarni o'rgatadi, ularning kasbiy moslashuv jarayonini qo'llab-quvvatlaydi. Bu esa o'quvchilarning kasbga qiziqishini oshiradi hamda ta'lim jarayonining samaradorligini ta'minlaydi.

Umuman olganda, nodavlat o'quv markazlarida dual ta'lim asosida kasbiy tayyorlovni tashkil etish zamonaviy mehnat bozori talablariga javob beradigan, amaliy tajribaga ega va raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlashning muhim omili hisoblanadi. Ushbu model ta'lim sifati va bitiruvchilarning bandlik darajasini oshirishga xizmat qiladi.

Nodavlat o'quv markazlarida dual ta'lim asosida kasbiy tayyorlovni tashkil etish zamonaviy mehnat bozori talablariga mos, amaliy ko'nikmaga ega va raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlashning samarali yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur model nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlash orqali o'quvchilarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish, ularning ish jarayoniga tez moslashuvini ta'minlash hamda bandlik darajasini oshiradi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, dual ta'limni muvaffaqiyatli joriy etish uchun ta'lim muassasasi va ish beruvchilar o'rtasida barqaror hamkorlikni yo'lga qo'yish, o'quv dasturlarini real sektor ehtiyojlari asosida ishlab chiqish, amaliy mashg'ulotlar ulushini oshirish hamda baholash tizimini kompetensiyaviy yondashuv asosida takomillashtirish zarur. Shuningdek, ishlab chiqarishdagi mentorlik tizimini rivojlantirish o'quvchilarning kasbiy shakllanishida muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, nodavlat o'quv markazlarida dual ta'lim asosida kasbiy tayyorlovni tizimli ravishda yo'lga qo'yish ta'lim sifati va samaradorligini oshiradi, mehnat bozori bilan integratsiyani kuchaytiradi hamda iqtisodiyot tarmoqlari uchun malakali kadrlar tayyorlashga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

4. "O'zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta'lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" – PF-6108-sonli Prezident farmoni. 2020-yil 6-noyabr. LEX.UZ
5. A. A. Jalilov, Sh. T. Qodirova. Dual ta'lim nima? Dual ta'lim haqida tushuncha. Uzbek Scholar Journal Volume- 26, March - 2024. www.uzbekscholar.com
6. G'affarov, 2023, "Ta'limda nazariya va amaliyot integratsiyasi"
7. D. A. Kolb, 1984, Experiential Learning

NODAVLAT TA'LIM MUASSASALARIDA DUAL O'QITISH TIZIMINING SAMARADORLIGI

Ismoilova Ruqiyaxon Shuxratbek qizi
ADCHTI, talaba
Ilmiy rahbar: Iminova Sh.B.

Annotatsiya. Ushbu maqolada nodavlat ta'lim muassasalarida dual ta'lim tizimining mazmuni, ahamiyati va uni joriy etish mexanizmlari tahlil qilinadi. Dual ta'lim nazariy bilim va amaliy faoliyat uyg'unligini ta'minlash orqali talabalarni mehnat bozori talablariga mos ravishda tayyorlashga xizmat qiladi. Maqolada nodavlat sektorida dual ta'limni qo'llashning afzalliklari, hamkorlik shakllari va rivojlanish istiqbollari yoritilgan.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, nodavlat ta'lim, amaliyot, mehnat bozori, hamkorlik, kasbiy kompetensiya, ta'lim sifati.

Hozirgi kunda ta'lim tizimini modernizatsiya qilish va mehnat bozori bilan integratsiyasini kuchaytirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, nodavlat ta'lim muassasalari raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlashda innovatsion yondashuvlarni joriy etishga intilmoqda. Shunday yondashuvlardan biri – dual ta'lim tizimidir.

Dual ta'lim tizimi dastlab Germaniyada shakllangan bo'lib, bugungi kunda Avstriya va Shveysariya kabi davlatlarda ham muvaffaqiyatli qo'llanilmoqda. Ushbu tizim talabalarning nazariy bilimlarini amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirishga asoslanadi.

Nodavlat ta'lim muassasalarida dual ta'limni joriy etish bir necha muhim yo'nalishlarda amalga oshiriladi. Birinchidan, o'quv reja va dasturlarini mehnat bozori talablariga moslashtirish zarur. Ta'lim mazmuni ish beruvchilar bilan hamkorlikda ishlab chiqiladi va amaliy ko'nikmalarni rivojlantirishga yo'naltiriladi.

Ikkinchidan, ta'lim muassasasi, talaba va ish beruvchi o'rtasida uch tomonlama hamkorlik yo'lga qo'yiladi. Bu jarayonda tomonlarning huquq va majburiyatlari aniq belgilanadi.

Uchinchidan, ustoz-shogird tizimi orqali talabalar real ish muhitida tajriba orttiradi. Amaliyot jarayonida mutaxassislar talabalarga yo'l-yo'riq ko'rsatadi.

To'rtinchidan, ta'lim sifati monitoring va baholash mexanizmlari orqali nazorat qilinadi. Nazariy va amaliy natijalar uyg'un ravishda baholanadi.

Dual ta'lim tizimining nodavlat sektoridagi ahamiyati shundaki, u bitiruvchilarning ish bilan ta'minlanish darajasini oshiradi, ularning kasbiy malakasini mustahkamlaydi va ta'lim sifatini yaxshilaydi. Bu model talabalarni mustaqil fikrlashga, mas'uliyatli bo'lishga va real ish muhitiga tez moslashishga o'rgatadi.

So'nggi yillarda O'zbekistonda professional ta'lim tizimida dual ta'lim elementlari joriy qilinmoqda. Bu orqali kollej, texnikum va oliy ta'lim muassasalari ishlab chiqarish korxonalari bilan hamkorlikda kadrlar tayyorlamoqda.

Xulosa qilib aytganda, nodavlat ta'lim muassasalarida dual ta'lim tizimi zamonaviy va samarali ta'lim modeli hisoblanadi. U nazariy bilim va amaliy tajriba uyg'unligini ta'minlab, talabalarni mehnat bozori talablariga mos ravishda tayyorlaydi. Kelgusida ushbu tizimni yanada takomillashtirish va kengaytirish ta'lim sifati va raqobatbardoshlikni oshirishga xizmat qiladi. Dual ta'lim — bu faqat o'qish va ishlashni birlashtirish emas, balki kadrlarni real iqtisodiyot ehtiyojlari asosida, kompetensiyaga yo'naltirilgan holda tayyorlaydigan innovatsion ta'lim modelidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. OECD. (2018). Apprenticeship and Dual Education Systems: Policy Review and Recommendations. Paris.
2. UNESCO. (2016). Strategy for Technical and Vocational Education and Training (TVET) 2016–2021. Paris.
3. European Commission. (2020). Dual education and work-based learning in Europe. Brussels.

NODAVLAT TA'LIM MUASSASALARI VA O'QUV MARKAZLARI FAOLIYATIDA DUAL TA'LIM TIZIMINING O'RNI.

Murodilova Nurhayot
ADCHTI, talaba

Annotatsiya: Mazkur maqolada nodavlat ta'lim muassasalari va o'quv markazlari faoliyatida dual ta'lim tizimini joriy etishning nazariy hamda amaliy asoslari yoritilgan. Nazariya va amaliyot integratsiyasi orqali ta'lim oluvchilarda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish mexanizmlari tahlil

qilinadi. Xususiy sektor va ishlab chiqarish subyektlari bilan hamkorlikning ahamiyati asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: nodavlat ta’lim, dual ta’lim, o‘quv markazi, kasbiy kompetensiya, amaliyot, integratsiya, ijtimoiy sheriklik.

So‘nggi yillarda nodavlat ta’lim muassasalari va o‘quv markazlari ta’lim tizimining muhim subyektiga aylanib bormoqda. Ular mehnat bozori talablariga tez moslashish, qisqa muddatli va amaliyotga yo‘naltirilgan kurslarni tashkil etish imkoniyati bilan ajralib turadi. Raqamli iqtisodiyot, xizmat ko‘rsatish sohasi va texnologik rivojlanish jarayonida malakali kadrlar tayyorlash masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtai nazardan, dual ta’lim tizimini nodavlat ta’lim muassasalari faoliyatiga joriy etish samarali mexanizm sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Nodavlat ta’lim muassasalarida dual ta’limning nazariy asoslari Dual ta’lim – bu o‘quv jarayonining nazariy qismi ta’lim muassasasida, amaliy qismi esa bevosita ish joyida amalga oshiriladigan modeldir. Nodavlat ta’lim muassasalari ushbu tizimni joriy etishda bir qator afzalliklarga ega: o‘quv dasturlarini tezkor yangilash imkoniyati; bozor talablariga mos kasblarni joriy etish; xususiy sektor bilan bevosita hamkorlik qilish; qisqa muddatli va intensiv kurslar tashkil etish. Bu muassasalarda o‘quv dasturlari ko‘proq amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishga qaratilgan bo‘lib, dual yondashuv ularning samaradorligini yanada oshiradi.

Dual ta’lim elementlarini joriy etish mexanizmlari Nodavlat ta’lim muassasalarida dual ta’lim quyidagi yo‘nalishlarda amalga oshiriladi: korxonalar bilan hamkorlik shartnomalarini tuzish; o‘quvchilarning ishlab chiqarish amaliyotini tashkil etish; soha mutaxassislarini dars jarayoniga jalb etish; real loyihalar asosida o‘qitish (project-based learning); sertifikatlash va baholash tizimini amaliy ko‘nikmalar asosida tashkil etish. Masalan, IT o‘quv markazida tahsil olayotgan tinglovchilar dasturlash kompaniyalarida stajirovka o‘tashi mumkin. Tikuvchilik yoki go‘zallik salonlari yo‘nalishidagi kurslarda esa tinglovchilar real mijozlar bilan ishlash orqali tajriba orttiradi. Bu jarayon o‘quvchilarning mehnat bozoriga tez moslashuvini ta’minlaydi.

Dual ta’limning iqtisodiy va ijtimoiy ahamiyati Dual ta’lim tizimi nodavlat sektor faoliyatida quyidagi natijalarni beradi:

Birinchidan, bitiruvchilarning bandlik darajasi oshadi. Ikkinchidan, ish beruvchilar ehtiyojiga mos mutaxassislar tayyorlanadi. Uchinchidan, ta’lim sifati va amaliy yo‘nalganligi kuchayadi. To‘rtinchidan, davlat va xususiy sektor o‘rtasida ijtimoiy sheriklik rivojlanadi. Shuningdek, bu tizim yoshlarning tadbirkorlik ko‘nikmalarini rivojlantirish, mustaqil faoliyat boshlashiga zamin yaratadi.

Muammolar va istiqbolli takliflar Dual ta’limni nodavlat ta’lim muassasalarida joriy etishda ayrim muammolar mavjud: amaliyot bazalarining yetarli emasligi; malakali ustoz-murabbiylarning kamligi; o‘quv dasturlarini standartlashtirish muammosi; moliyaviy resurslarning cheklanganligi. Ushbu muammolarni hal etish uchun quyidagi takliflar ilgari suriladi: xususiy sektor bilan uzoq muddatli hamkorlikni yo‘lga qo‘yish; dual ta’lim bo‘yicha yagona metodik tavsiyalar ishlab chiqish; davlat tomonidan rag‘batlantirish mexanizmlarini joriy etish; amaliyot va sertifikatlash tizimini xalqaro standartlarga moslashtirish.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, nodavlat ta’lim muassasalari va o‘quv markazlari faoliyatida dual ta’lim tizimini qo‘llash zamonaviy mehnat bozori talablariga javob beradigan malakali kadrlarni tayyorlashga xizmat qiladi. Nazariya va amaliyot integratsiyasi asosida tashkil etilgan o‘quv jarayoni ta’lim oluvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantiradi va ularning bandligini ta’minlashda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Kelgusida dual ta’limni keng joriy etish ta’lim tizimining raqobatbardoshligini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining professional ta’lim va nodavlat ta’lim tizimini rivojlantirishga oid farmon va qarorlari.
3. Abduqodirov A.A. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan, 2019.
4. Xoliqov A. Kasbiy ta’lim metodikasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2018.

NODAVLAT TA’LIM MUASSASALARIDA DUAL TIZIM: NAZARIYA, AMALIYOT VA SAMARADORLIK OMILLARI

Qoraboyeva Shoiraxon Olimjon qizi
ADCHTI, talabasi
Ilmiy rahbar: Sotvoldiyeva X.V.

Annotatsiya: Mazkur maqolada nodavlat ta’lim muassasalarida dual tizimni joriy etishning nazariy asoslari, tashkiliy mexanizmlari va amaliy samaradorligi keng yoritilgan. Dual tizim ta’lim jarayonini nazariya va amaliy faoliyat integratsiyasi asosida tashkil etishga qaratilgan bo‘lib, u ta’lim sifati, raqobatbardoshlik va mehnat bozoriga mos kadrlar tayyorlashda muhim omil hisoblanadi.

Kalit so‘zlar. nodavlat ta’lim muassasasi, dual tizim, nazariya va amaliyot integratsiyasi, ta’lim sifati, kompetensiyaviy yondashuv, hamkorlik modeli, innovatsion boshqaruv.

Zamonaviy ta’lim tizimi bozor iqtisodiyoti, globallashuv va raqamli transformatsiya jarayonlari ta’sirida tubdan o‘zgarib bormoqda. Nodavlat ta’lim muassasalari esa ushbu jarayonda muhim subyekt sifatida maydonga chiqmoqda. Ularning tashkiliy mustaqilligi, boshqaruv moslashuvchanligi va innovatsion yondashuvlarga ochiqligi dual tizimni joriy etish uchun qulay sharoit yaratadi. Dual tizim dastlab Germaniya ta’lim modelida shakllanib, nazariya va ishlab chiqarish (amaliyot) integratsiyasiga asoslangan holda kasbiy ta’lim samaradorligini oshirishga xizmat qilgan. Bugungi kunda ushbu model nafaqat kasb-hunar va oliy ta’limda, balki nodavlat ta’lim muassasalari faoliyatida ham keng qo‘llanilmoqda. Nodavlat ta’lim muassasalari o‘zining boshqaruv mustaqilligi, tezkor qaror qabul qilish imkoniyati va innovatsion dasturlarni tatbiq etishdagi moslashuvchanligi bilan dual tizimni samarali joriy etish uchun qulay platforma hisoblanadi. Ular mehnat bozori subyektlari bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri hamkorlik o‘rnatish, o‘quv dasturlarini tezkor yangilash hamda amaliy mashg‘ulotlar ulushini oshirish imkoniyatiga ega.

Dual tizim – bu o‘quv jarayonini ikki muhitda ta’lim muassasasi va amaliy faoliyat maydonida parallel tashkil etishga asoslangan modeldir. Uning asosiy maqsadi – o‘quvchilarda nazariy bilim bilan bir qatorda real kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishdir.

Tajribaviy ta’lim nazariyasi — o‘quvchilarni faol amaliy harakatlar, tajribalar va eksperimentlar orqali bilim olishga yo‘naltirilgan yondashuvdir. U nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog‘lash, mustaqil fikrlashni rivojlantirish va o‘rganish jarayonida bevosita tajriba orttirishga asoslanadi. Bu nazariya talabalarning tushunish va qobiliyatlarini rivojlantirish uchun tajriba va tajriba asosidagi o‘rganish usullarini qo‘llaydi. Tajribaviy ta'lim nazariyasining asosiy tamoyillari va jihatlari quyidagilardan iborat: Amaliy faoliyat: O‘quvchilar passiv tinglovchi emas, balki faol ishtirokchi bo‘lib, tajribalar, loyihalar va amaliy mashg‘ulotlar orqali bilim oladilar. Tajribadan o‘rganish: Nazariy ma'lumotlar real tajriba va shaxsiy tajriba orqali mustahkamlanadi. Innovatsion yondashuv: Ta'lim tizimida zamonaviy va innovatsion usullardan foydalanish orqali o‘quvchilarning qiziqishini oshirish.

Faoliyatga yo‘naltirilgan ta’lim — bu shunchaki nazariy ma’lumot emas, balki aniq bir vaziyatda natijaga erishish uchun qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan ma’lumotdir. Bu tushunchaning asosiy jihatlari quyidagilardan iborat. Amaliylik: Bilim "nima uchun?" degan savolga emas, ko‘proq

"qanday?" degan savolga javob beradi. Masalan, velosipedning ishlash prinsipi haqidagi kitob — nazariy bilim, velosiped haydash mahorati esa — faoliyatga yo‘naltirilgan bilimdir. Kontekstual bog‘liqlik: Bunday bilim aniq bir sharoitda va vaqtda ish beradi. Harvard Business Review kabi nashrlarda ta'kidlanishicha, boshqaruvda faqat nazariya bilan emas, balki vaziyatdan kelib chiqib qaror qabul qilish qobiliyati yuqori baholanadi. Natijadorlik: Bilimning qiymati u orqali erishilgan o‘zgarish yoki hal qilingan muammo bilan o‘lchanadi.

Ijtimoiy-konstruktivistik yondashuv — bu bilim va tushunchalar yakka tartibda emas, balki boshqa odamlar bilan ijtimoiy muloqot va hamkorlik jarayonida shakllanishini ta'kidlaydigan nazariy yondashuvdir. Ushbu yondashuvning asoschisi psixolog Lev Vigotskiy hisoblanadi. Yondashuvning asosiy tamoyillari. Bilim ijtimoiy mahsulotdir: Ma'lumot shunchaki qabul qilinmaydi, balki jamiyat, madaniyat va muloqot orqali birgalikda yaratiladi.

Tilning roli: Til nafaqat muloqot vositasi, balki fikrlashni rivojlantiruvchi asosiy qurol hisoblanadi. Yaqin rivojlanish zonasi (ZPD): Bola o'zi mustaqil bajara olmaydigan, lekin kattalar yoki bilimliroq tengdoshlari yordamida uddalashi mumkin bo'lgan vazifalar doirasi. Madaniyat va muhit: Insonning rivojlanishi u yashayotgan madaniy muhit va undagi qadriyatlar bilan chambarchas bog'liq.

Mazkur nazariyalarga ko‘ra, bilim faqat axborotni qabul qilish orqali emas, balki faol amaliy ishtirok orqali shakllanadi. Nodavlat ta’lim muassasalarida dual tizimning dolzarbligi. Nodavlat ta’lim muassasalari raqobat muhitida faoliyat yuritadi. Shu sababli ular ta’lim sifati, innovatsion dasturlar va amaliy yo‘naltirilganlik orqali ustunlikka erishishga intiladi. Ushbu modelning asosiy jihatlari quyidagilardan iborat. Amaliy yo‘naltirilganlik: Ta’lim jarayoni shunchaki "bilish" uchun emas, balki real hayotiy vaziyatlarda muammolarni hal qilish va "bajarish" uchun xizmat qiladi. Natijaga yo‘naltirilganlik: O‘quv jarayonining oxirida o‘quvchi qanday aniq natijaga (kompetensiyaga) erishishi lozimligi oldindan belgilab qo‘yiladi. Mustaqillikni oshirish: O‘quvchining mustaqil ravishda bilim olishi, qaror qabul qilishi va mas’uliyatni o‘z zimmasiga olishi rag‘batlantiriladi.

Ta’lim dasturlarini mehnat bozori talabiga moslashtirish. Bu bitiruvchilarning ish bilan ta'minlanish darajasini oshirish va iqtisodiyotdagi kadrlar yetishmovchiligini bartaraf etishga qaratilgan strategik jarayondir. 2026-yil holatiga ko'ra, O'zbekistonda bu borada bir qator islohotlar, jumladan, 12 yillik umumiy ta'lim tizimiga o'tish va kasbiy ta'limni xalqaro standartlarga moslashtirish ishlari olib borilmoqda.

O‘zbekistonda dual ta’lim tizimi nazariy bilimlarni ta’lim muassasasida, amaliy ko‘nikmalarni esa bevosita ishlab chiqarish korxonasida egallashga asoslangan. Bu tizim kadrlar tayyorlash sifatini oshirish va bitiruvchilarni ish bilan ta’minlashni osonlashtirish maqsadida joriy etilmoqda. Talabaning vaqtini ham ta'lim muassasasida, ham bevosita ishlab chiqarish korxonasida o'tkazishini nazarda tutuvchi tizimni kengaytirish. Ish beruvchilar bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri hamkorlik . Ish beruvchi bilan to'g'ridan-to'g'ri hamkorlik qilish xodim va ish beruvchi o'rtasida vositachilarsiz (masalan, autsorsing agentliklari yoki uchinchi tomon platformalarisiz) o'rnatiladigan mehnat munosabatlarini anglatadi. O'zbekiston qonunchiligiga ko'ra, bunday hamkorlik quyidagi asosiy bosqichlar va huquqiy normalar doirasida amalga oshiriladi. Bitiruvchilarning bandlik darajasini oshirish . O‘zbekiston davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, bu borada bir qator tizimli choralar amalga oshirilmoqda

Dual tizimni nodavlat ta’lim muassasalarida samarali joriy etish uchun quyidagi mexanizmlar zarur:

1. Hamkorlik shartnomalari — bu ikki yoki undan ortiq tomonlarning (yuridik yoki jismoniy shaxslar) umumiy maqsadga erishish, foyda olish yoki ma'lum bir sohada birgalikda faoliyat yuritish niyatini qonuniy mustahkamlovchi hujjatdir. O‘zbekiston qonunchiligiga ko‘ra, hamkorlik shartnomalarining asosiy jihatlari quyidagilardan iborat. Asosiy turlari tadbirkorlik sohasida:

Tadbirkorlar bilan kambag‘allikni qisqartirish yoki ishlab chiqarishni kengaytirish maqsadida tuziladigan shartnomalar (odatda 3 yilgacha muddatga). Ta’lim va ilm-fan: OTMlar o‘rtasida talabalar almashinuvi, malaka oshirish va birgalikda ilmiy tadqiqotlar o‘tkazish bo‘yicha kelishuvlar. Davlat-xususiy sheriklik (DXSH): Davlat va xususiy sektor o‘rtasidagi uzoq muddatli strategik hamkorlik. Xalqaro hamkorlik: Davlatlararo yoki xalqaro tashkilotlar bilan tuziladigan bitimlar (masalan, intellektual mulkni himoya qilish bo‘yicha PCT shartnomasi).

2. O‘quv rejasini qayta ko‘rib chiqish — bu ta’lim sifatini oshirish, uni zamon talablariga va xalqaro standartlarga moslashtirish maqsadida amalga oshiriladigan uzluksiz jarayondir. O‘zbekistonda ushbu jarayon tegishli vazirliklar (Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi, Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi) tomonidan tartibga solinadi va tasdiqlanadi. O‘quv rejasini qayta ko‘rib chiqishning asosiy bosqichlari va yo‘nalishlari. Ehtiyojlarni tahlil qilish: Kadrlar buyurtmachilari o‘rtasida so‘rovnomalar o‘tkazish orqali bitiruvchilar malakasining mehnat bozori talablariga mosligini aniqlash. Xalqaro standartlarga moslashtirish: Masalan, O‘zbekistonda ta’lim sifatini oshirish va xalqaro oliygohlarga kirishda to‘siqlarni kamaytirish uchun 12 yillik umumiy ta’lim tizimiga o‘tish rejalashtirilgan. Mazmunni yangilash: O‘quv fanlarini insonparvarlashtirish, fanlararo aloqalarni mustahkamlash va o‘quvchilarda kompetensiyalarni (amaliy ko‘nikmalarni) shakllantirishga e’tibor berish. Moslashuvchanlik: Har bir o‘quv yurtiga belgilangan me’yorlar doirasida o‘quv rejasiga o‘zgartirishlar kiritish yoki ixtisoslashuv yo‘nalishlarini (masalan, "kimyo-biologiya", "matematika-fizika") tanlash huquqi beriladi.

3.Mentorlik tizimi — bu tajribali mutaxassis (mentor) tomonidan kamroq tajribaga ega bo'lgan shaxsga (menti) bilim berish, uni qo'llab-quvvatlash va professional rivojlanishiga ko'maklashish jarayonidir. O'zbekistonda ushbu tizim "Ustoz-shogird" an'analarining zamonaviy shakli sifatida ta'lim va biznes sohalarida keng joriy etilmoqda. Mentorlik tizimining asosiy yo'nalishlari. Ta'lim sohasida: Yosh pedagoglarni kasbiy shakllantirish va ularning ko'nikmalarini oshirish uchun maktab va oliy ta'lim muassasalarida mentor lavozimlari joriy etilgan. Masalan, oliy ta'limda "Talaba talabaga ustoz" loyihasi orqali yuqori kurs talabalari quyi kursdagilarga yo'l ko'rsatadi. Biznes va IT sohasida: StartupFactory kabi platformalar orqali tajribali tadbirkorlar yangi boshlayotgan startapchilarga strategik maslahatlar beradi. Davlat xizmatida: Yangi tayinlangan xodimlarning ish jarayoniga tezroq moslashishi uchun tajribali xodimlar biriktiriladi.

Germaniya, Avstriya va Shveytsariyada dual tizim asosida tayyorlangan kadrlarning bandlik darajasi yuqori ekani kuzatiladi. Ushbu modelda talabalar haftaning ma’lum qismini o‘quv muassasasida, qolgan qismini esa ishlab chiqarishda o‘tkazadi. Janubiy Koreya va Singapurda esa dual model innovatsion texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirilgan bo‘lib, real sektor bilan integratsiya yuqori darajada yo‘lga qo‘yilgan. Nodavlat ta’lim muassasalari ushbu tajribani moslashtirgan holda o‘z dasturlarini amaliy yo‘naltirilgan shaklda tashkil etishi mumkin.

Xulosa o’rnida shuni aytish mumkinki, nodavlat ta’lim muassasalarida dual tizimni joriy etish zamonaviy ta’lim siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biridir. Mazkur model nazariya va amaliyotni integratsiyalash orqali ta’lim sifatini oshiradi, bitiruvchilarning kasbiy tayyorgarligini mustahkamlaydi va mehnat bozoriga mos kadrlar tayyorlashga xizmat qiladi. Nodavlat sektorning boshqaruv mustaqilligi va innovatsion yondashuvlarga ochiqligi dual tizimni joriy etishda muhim ustunlik hisoblanadi. Biroq samarali natijaga erishish uchun normativ-huquqiy baza, hamkorlik mexanizmlari va monitoring tizimi takomillashtirilishi zarur.Umuman olganda, dual tizim nodavlat ta’lim muassasalarining raqobatbardoshligini oshirish, ta’lim sifatini yaxshilash va yoshlarning kasbiy rivojlanishini ta’minlashda strategik ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.Asqarova, O‘. (2021). Maktabgacha pedagogika. Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti.
2.Dewey, J. (1938). Experience and Education. New York: Macmillan.

3.European Commission. (2019). Key Competences for Lifelong Learning. Brussels.
4.Euler, D. (2013). Germany's dual vocational training system: A model for other countries? Gütersloh: Bertelsmann Stiftung.
5.Ishmuxamedov, R., & Abduqodirov, A. (2018). Ta'limda innovatsion texnologiyalar. Toshkent: Iqtisod-Moliya.

NODAVLAT TA'LIM TIZIMLARIDA DUAL TA'LIMNING AHAMIYATI

Raximova Mashxuraxon Dilmurodjon qizi
ADCHTI, talaba

Annotatsiya: Mazkur ilmiy ishda nodavlat ta'lim muassasalari va o'quv markazlarida dual ta'lim tizimini joriy etishning nazariy asoslari, amaliy mexanizmlari va rivojlantirish istiqbollari keng tahlil qilinadi. Dual ta'lim modeli nazariya va amaliyotni uyg'unlashtirish orqali mehnat bozoriga mos, raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlashga xizmat qiladi. Ishda dual ta'limning iqtisodiy va ijtimoiy samaradorligi, xorijiy tajriba, mavjud muammolar hamda taklif va tavsiyalar yoritilgan.

Kalit so'zlar: nodavlat ta'lim, o'quv markazi, dual ta'lim, kasbiy kompetensiya, amaliyot, mentorlik, bandlik, mehnat bozori, innovatsiya, raqamlashtirish.

Bugungi globallashuv sharoitida ta'lim tizimi iqtisodiy rivojlanishning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy mehnat bozori yuqori malakali, amaliy tajribaga ega mutaxassislarni talab qilmoqda. An'anaviy ta'lim tizimida esa ko'pincha nazariy bilim ustuvor bo'lib, amaliy ko'nikmalar yetarli darajada shakllanmaydi. So'nggi yillarda O'zbekistonda nodavlat ta'lim muassasalari va o'quv markazlari soni keskin oshdi. Bu esa ta'lim sohasida sog'lom raqobatni yuzaga keltirdi. Nodavlat sektor o'zining moslashuvchanligi, innovatsion yondashuvi va tezkor boshqaruv tizimi bilan dual ta'limni joriy etish uchun qulay platforma hisoblanadi. Dual ta'lim — bu o'quv jarayonini ikki muhitda tashkil etish modelidir:

1. Ta'lim muassasasida nazariy tayyorgarlik
2. Korxona yoki tashkilotda amaliy faoliyat

Bu model o'quvchining kasbiy kompetensiyasini shakllantirishga qaratilgan. Kompetensiya — bu nafaqat bilim, balki uni amalda qo'llay olish qobiliyatidir. Dual ta'limning asosiy tamoyillari ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi hamkorlik shartnomalari mentorlik tizimi mehnat bozoriga moslashuvidi. Nodavlat o'quv markazlari asosan quyidagi yo'nalishlarda faoliyat yuritadi: IT va dasturlash xorijiy tillar, dizayn va marketing, go'zallik sanoati, tikuvchilik va xizmat ko'rsatish. Dual ta'limni tashkil etishda quyidagi bosqichlar muhim korxonalar bilan hamkorlik shartnomasini tuzish o'quv dasturini amaliyotga moslashtirish mentor tayinlash amaliyot monitoringi yakuniy baholash dual ta'lim iqtisodiy jihatdan quyidagi afzalliklarni beradi ishsizlik darajasini kamaytiradi korxonalarda kadrlar almashinuvini kamaytiradi qayta o'qitish xarajatlarini qisqartiradi ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi hamda nodavlat sektor uchun bu model moliyaviy barqarorlikni ham ta'minlaydi. Chunki o'quv markazi o'z bitiruvchilarining ishga joylashish ko'rsatkichlari orqali obro'-e'tibor qozonadi.

Dual ta'lim yoshlarni mustaqil hayotga tayyorlaydi. Ular: mas'uliyatni his qiladi jamoada ishlashni o'rganadi professional muloqot ko'nikmasiga ega bo'ladi bu esa jamiyatda mehnat madaniyatining oshishiga olib keladi.Rivojlangan davlatlarda dual ta'lim muvaffaqiyatli qo'llanilmoqda. Ayniqsa Germaniya modeli mashhur hisoblanadi. Bu mamlakatda yoshlar o'qish jarayonidayoq ishlab chiqarishda faol ishtirok etadi. Shuningdek, Shveysariya va Avstriyada ham dual ta'lim ishsizlikni kamaytirishda muhim rol o'ynagan.

Xulosa qilib aytganda, nodavlat ta'lim muassasalari va o'quv markazlarida dual ta'lim tizimini joriy etish zamonaviy ta'lim talablariga to'liq javob beradi. Mazkur model nazariya va amaliyotni birlashtirib, mehnat bozoriga tayyor, raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlash imkonini beradi. Kelajakda dual ta'lim tizimini kengaytirish orqali yoshlar bandligini ta'minlash, iqtisodiy samaradorlikni oshirish va innovatsion rivojlanishga erishish mumkin. Zamonaviy texnologiyalar dual ta'lim samaradorligini oshiradi. Onlayn baholash platformalari elektron kundalik tizimi virtual laboratoriyalar

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi. "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun. – 2020-yil 23-sentabr.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. Kasbiy ta'limni rivojlantirishga oid qarorlar. – 2019–2023-yillar.
3. Kasbiy ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi. – 2019-yil.
4. UNESCO. Technical and Vocational Education and Training (TVET) Strategy 2016–2021. – 2016-yil.

XUSUSIY TA'LIM TIZIMIDA DUAL TA'LIM MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Akbarova Mehriniso Mashrabjon qizi
ADCHTI, talaba
Ilmiy rahabr: D.Y.Shamsuddinova

Annotatsiya: Dual tizim- bu talabalarga nafaqat o'qish, balki ishlash imkoniyatini beruvchi ta'lim shakli hisoblanadi. Bunday ta'lim shakli ilk bor Germaniyada qo'llanilgan. Keyinchalik boshqa davlatlarga kirib kelgan. Oliy ta'lim muassasalariga dual tizimi 2021- yilda joriy etilgan va davlat va nodavlat ta'lim muassasalarida qo'llanilib kelinmoqda. Shu bilan birga, juda ko'plab talaba yoshlar tomonidan bunday ta'lim shakli qo'llab quvvatlanmoqda.

Kalit so'zlar: nodavlat ta'lim muassasi, dual tizim, amaliy ko'nikma.

Hozirgi zamonaviy jamiyatda davlat va nodavlat ta'lim muassasalariga bo'lgan ehtiyoj talaba yoshlar orasida kundan kunga ortib bormoqda. Shuningdek, nodavlat(xususiy) ta'lim muassalari ko'plab talabalar tomonidan afzal ko'rilmoqda. Shunga muvofiq, talabalar dual ta'lim tizimini ham yoqlaydilar. Chunki nodavlat ta'lim muassasalari mehnat bozoriga tez moslashashi bilan ajralib turadi. Dual ta'lim tizimini tanlagan o'quvchilar ham bemalol o'qishlari va ishlashlari mumkin. Ya'ni, nazariy va amaliy bilimlar mujassamlashtirilgan holda dual ta'lim shakli ta'lim jarayonining samaradorligini oshirib, talabalarda mustahkam bilim, amaliy ko'nikma hamda kasbiy malakalarni rivojlantirishga zamin yaratadi.

Dual ta'lim shakli nodavlat ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirishning muhim omili hisoblanadi. Mazkur tizim orqali talabalar o'qish jarayonidayoq amaliy faoliyat bilan shug'ullanish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu esa ularning kasbiy tayyorgarligini mustahkamlab, bitiruvdan so'ng ish bilan ta'minlanish ko'rsatkichlarini oshiradi.

Nodavlat ta'lim muassasalari dual tizimni joriy etish orqali mehnat bozori talablariga tezkor moslasha oladi hamda ta'lim dasturlarini zamonaviy ishlab chiqarish ehtiyojlari asosida shakllantiradi. Shu bilan birga, ta'lim muassasasi va ish beruvchi tashkilotlar o'rtasidagi hamkorlik mustahkamlanib, amaliy tajriba va nazariy bilim o'rtasidagi uzviylik ta'minlanadi.

Dual tizim talabadan intizom va shu bilan birga kuchli mas'uliyatni ham talab qiladi. Chunki bir vaqtning o'zida ham o'qish, ham ishlash biroz qiyinchilik tug'dirishi mumkin. Dual ta'lim tizimi talabaga qitinchilik tug'dirishiga qaramay, bunday ta'lim shakli talabaning kelajakdagi ish faoliyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ya'ni, dual ta'lim tizimini tanlagan talabalar ishning mas'uliyatini to'liq hiz qilgan holda o'zlariga mos kasbni tanlay oladilar. Nodavlat ta'lim muassasida tahsil olayotgan talabalar ham bunday tizmni qo'llab quvvatlashlari va bunday imkoniyatdan foydalanishlari mumkin.

Nodavlat ta'lim muassasalarida dual ta'lim tizimini tanlagan talabalar juda ko'plab imkoniyatlarga ega bo'ladilar. Chunki nodavlat ta'lim muassasalarida dual ta'lim tizimi malakaviy va amaliy tajribaga ega mutaxassislar tayyorlashda muhim ro'l o'ynaydi. Dual tizimni tanlagan talabalar amaliy tajribaga ega bo'ladilar. Ya'ni talaba o'qish davridayoq ish joyida tajriba orttiradi va bu talabaga juda katta yordam beradi. Bundan tashqari ish faoliyatida moslashuvchanlikka ega bo'lgan talabalar turli xil mehnat sharoitlariga tez moslasha oladi. Ular yangi ish faoliyatiga kirishish, zamonaviy texnalogiyalardan foydalanish muammoli vaziyatlarda qanday yo'ldan foydalanish ko'nikmalariga ega bo'ladilar. Bunday malakalar har bir talabaning kasb faoliyatida muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa dual ta'lim shaklining eng muhim jihatlaridan biri hisoblanadi.

Shu bilan birgalikda, nodavlat (xususiy) ta'lim muassasalarida dual ta'lim shaklining bir qancha afzalliklari bo'lishiga qaramay, kamchiliklari ham mavjud. Ulardan biri hamkor korxonalar yetishmasligi. Aniqrog'i, bir qancha davlat tashkilotlari nodavlat ta'lim muassasalari bilan hamkorlik qilishni xohlamaydilar. Natijada, dual ta'limni tanlagan talabalar uchun biroz qiyinchiliklar bo'lishi mumkin. Keyingisi, vaqt tanqisligi. Talaba bir vaqtning o'zida ham ishlashi sababli jismoniy va ruhiy charchoq yuzaga keladi. Bu esa o'qish sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi va talaba diqqatini o'qishga jalb qila olmaydi. Bunday holatlar talaba yoshlarning o'qishga bo'lgan ishtiyoqiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ayniqsa, bir vaqtning o'zida ham ishlash, ham o'qish talabalarga katta bosim yuklaydi. Natijada, amaliy bilimga yetarlicha e'tibor qarata olmaydilar.

Dual ta'limning bunday imkoniyatlari nafaqat davlat oliy ta'lim muassasalarida, balki nodavlat ta'lim muassasalarida ham talabalar foydasiga ishlaydi va talabalar bandligini ta'minlashga xizmat qiladi. Talabalarga bu kabi imkoniyatlar kelajakdagi kasbiy faoliyatiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Dual ta'lim tizimi oliy ta'lim muassasalarida tahsil oluvchi talabalar uchun katta imkoniyat yaratadi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, mazkur tizim nazariy bilim bilan amaliy faoliyatni uyg'unlashtirish orqali talabalarni mehnat bozoriga tayyorlashga xizmat qiladi. Biroq uni samarali tashkil etish uchun mustahkam hamkorlik, sifat nazorati va aniq rejalashtirish talab etiladi. Aks holda, ortiqcha yuklama, tashkiliy muammolar va nazariy bilimlarning yetarlicha o'zlashtirilmasligi kabi kamchiliklar yuzaga kelishi mumkin. Shunday bo'lsa-da, to'g'ri yo'lga qo'yilgan dual ta'lim tizimi raqobatbardosh va malakali mutaxassislarni tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1.O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. Dual ta'lim tizimini joriy etish bo'yicha me'yoriy hujjatlar.
2.O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik palatasi. "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun.
3.Ilmiy maqolalar va internet manbalari.

XUSUSIY TA'LIM MUASSASALARIDA ISH BERUVCHI BILAN HAMKORLIKDA O'QUV DASTURLARINI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY VA AMALIY ASOSLARI

Sarvinoz Tulkinova,
ADCHTI, talaba
Ilmiy rahbar: Jo'rayeva L.T.

Annotatsiya. Maqolada xususiy ta'lim muassasalarida ish beruvchilar bilan hamkorlik asosida o'quv dasturlarini shakllantirishning nazariy, metodologik va amaliy jihatlari chuqur tahlil qilinadi. Tadqiqotda kompetensiyaga asoslangan ta'lim modeli, inson kapitali nazariyasi hamda ta'lim va mehnat bozori integratsiyasi konsepsiyasi asos qilib olingan. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi ma'lumotlariga ko'ra, yoshlar bandligi darajasida so'nggi yillarda o'zgarish kuzatilmoqda, bu esa ta'lim mazmunini yangilash zaruratini ko'rsatadi. Maqolada ish beruvchilarni o'quv dasturlarini ishlab chiqish jarayoniga jalb etish mexanizmlari va amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: xususiy ta'lim, kompetensiya, dual ta'lim, mehnat bozori, innovatsion ta'lim.

Mamlakatimizda ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, uni mehnat bozori talablariga moslashtirish va raqobatbardosh kadrlar tayyorlash masalasi ustuvor vazifalardan biri sifatida qaralmoqda. Ayniqsa, xususiy ta'lim muassasalarining soni ortib borayotgan sharoitda ularning faoliyatini zamonaviy talablar asosida tashkil etish, o'quv jarayonini amaliyot bilan uyg'unlashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu jarayonda ish beruvchilar bilan hamkorlik o'quv dasturlarining mazmunini boyitish, real ishlab chiqarish ehtiyojlariga mos kompetensiyalarni shakllantirish va bitiruvchilarning bandligini ta'minlashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Bugungi kunda mehnat bozori tez o'zgaruvchan bo'lib, yangi kasb va mutaxassisliklarga ehtiyoj ortib bormoqda. An'anaviy o'quv dasturlari esa har doim ham amaliy ko'nikmalarni yetarli darajada shakllantira olmaydi. Shu bois ta'lim jarayoniga ish beruvchilarni jalb etish, ularning taklif va tavsiyalari asosida o'quv reja va dasturlarni takomillashtirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Bunday hamkorlik nazariy bilimlarni amaliy tajriba bilan uyg'unlashtirish, talabalarda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish hamda ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Mazkur tezisda xususiy ta'lim muassasalarida ish beruvchi bilan hamkorlikda o'quv dasturlarini shakllantirishning nazariy asoslari, ya'ni kompetensiyaviy yondashuv, dual ta'lim modeli va ijtimoiy sheriklik tamoyillari yoritiladi. Shuningdek, amaliy jihatdan o'quv dasturlarini ishlab chiqish mexanizmlari, ish beruvchilar ishtirokining shakllari va samarali hamkorlikni yo'lga qo'yish omillari tahlil qilinadi.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, xususiy ta'lim muassasalarida ta'lim mazmunini mehnat bozori talablariga moslashtirish orqali bitiruvchilarning kasbiy tayyorgarligi va bandlik darajasini oshirish mumkin. Shu nuqtai nazardan, ish beruvchi bilan hamkorlikda o'quv dasturlarini shakllantirishning nazariy va amaliy asoslarini o'rganish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Xususiy ta'lim muassasalarida ish beruvchi bilan hamkorlikda o'quv dasturlarini shakllantirish, avvalo, ta'lim mazmunini kompetensiyaviy yondashuv asosida qayta ko'rib chiqishni talab etadi. Kompetensiyaviy yondashuvga ko'ra, ta'lim jarayoni faqat nazariy bilim berish bilan cheklanmay, balki talabalarda muayyan kasbiy vazifalarni mustaqil bajarish qobiliyatini shakllantirishga yo'naltiriladi. Shu bois o'quv dasturlarini ishlab chiqishda mehnat bozori talablari, kasbiy standartlar hamda ish beruvchilarning aniq ehtiyojlari asosiy mezon sifatida olinishi lozim.

Nazariy jihatdan bunday hamkorlik ijtimoiy sheriklik tamoyiliga asoslanadi. Ijtimoiy sheriklik ta'lim muassasasi, ish beruvchi va jamiyat manfaatlarini uyg'unlashtirishni nazarda tutadi. Bu jarayonda ish beruvchilar o'quv dasturlarini ishlab chiqish, o'quv rejalari mazmunini belgilash, fan dasturlarini takomillashtirish va baholash mezonlarini ishlab chiqishda ishtirok etadi. Natijada ta'lim mazmuni real ishlab chiqarish sharoitiga yaqinlashtiriladi.

Amaliy jihatdan o'quv dasturlarini shakllantirish bir necha bosqichda amalga oshiriladi. Birinchi bosqich – mehnat bozori tahlili va ish beruvchilar ehtiyojlarini aniqlash. Bu bosqichda so'rovnomalar, davra suhbatlari, seminarlar va ekspert uchrashuvlari tashkil etiladi. Ikkinchi bosqich – aniqlangan ehtiyojlar asosida kompetensiyalar ro'yxatini shakllantirish va ularni o'quv reja hamda

fan dasturlariga integratsiya qilish. Uchinchi bosqich – amaliy mashg'ulotlar, ishlab chiqarish amaliyoti va dual ta'lim elementlarini joriy etish orqali nazariy bilimlarni mustahkamlash.

Xususiy ta'lim muassasalarida ish beruvchilar bilan hamkorlikning samarali shakllariga quyidagilar kiradi: mutaxassislarni dars jarayoniga jalb etish, mahorat darslari va treninglar tashkil etish, qo'shma loyihalar ishlab chiqish, amaliyot bazalarini yaratish hamda bitiruvchilarni ish bilan ta'minlash bo'yicha kelishuvlar tuzish. Ayniqsa, dual ta'lim modeli doirasida talabaning o'qish jarayoni bilan bir qatorda ishlab chiqarishda faol ishtirok etishi uning kasbiy moslashuvchanligini oshiradi.

Shuningdek, o'quv dasturlarini shakllantirishda moslashuvchanlik va yangilanib borish tamoyiliga rioya qilish muhimdir. Mehnat bozori tez o'zgarayotgan sharoitda dasturlarni muntazam ravishda qayta ko'rib chiqish, yangi texnologiyalar va innovatsion yondashuvlarni kiritish zarur. Bu esa ish beruvchilar bilan doimiy muloqot va tahlilni talab etadi.

Umuman olganda, xususiy ta'lim muassasalarida ish beruvchi bilan hamkorlikda o'quv dasturlarini shakllantirish ta'lim sifatini oshirish, amaliyotga yo'naltirilgan o'qitishni rivojlantirish hamda bitiruvchilarning raqobatbardoshligini ta'minlashga xizmat qiladi. Mazkur jarayon nazariy asoslangan va tizimli tashkil etilgandagina kutilgan samarani beradi.

Xulosa qilib aytganda, xususiy ta'lim muassasalarida ish beruvchi bilan hamkorlikda o'quv dasturlarini shakllantirish ta'lim mazmunini zamonaviy mehnat bozori talablariga moslashtirishning samarali vositasi hisoblanadi. Bunday hamkorlik kompetensiyaviy yondashuvni amaliyotga tatbiq etish, nazariy bilim va kasbiy ko'nikmalar uyg'unligini ta'minlash hamda bitiruvchilarning raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, ish beruvchilarning o'quv jarayonidagi ishtiroki ta'lim sifatini nazorat qilish, dasturlarni muntazam yangilab borish va amaliyotga yo'naltirilgan ta'limni rivojlantirish imkonini beradi. Demak, xususiy ta'lim muassasalarida samarali ijtimoiy sheriklikni yo'lga qo'yish ta'lim tizimi va mehnat bozori o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni mustahkamlashning muhim omili hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Becker, G. (1993). Human capital: A theoretical and empirical analysis. University of Chicago Press.
2. Mulder, M. (2014). Conceptions of professional competence. Springer.
3. World Bank. (2022). Skills development and labor market outcomes report.
4. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. (2023). Yoshlar bandligi bo'yicha rasmiy ma'lumotlar.

XALQARO TAJRIBA ASOSIDA NODAVLAT TA'LIM MUASSASALARIDA DUAL TA'LIM MODELINI ISHLAB CHIQISH

Sarvinoz G'ofirova Ma'rufjon qizi
ADCHTI, talaba
Ilmiy rahbar: Iminova. Sh B.

Annotatsiya: ushbu maqolada nodavlat ta'lim muaassalarida dual ta'lim modelini xalqaro tajriba asosida ishlab chiqish yo'llari. Xususan, Germaniya va Janubiy Koreya tajribalarida qo'llanilayotgan ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi mexanizmlari o'rganilib, ularning samarali jihatlari aniqlanadi. Tadqiqotda ta'lim muassasalari va ish beruvchilar o'rtasidagi hamkorlikni yo'lga qo'yish, o'quv dasturlarini amaliyot bilan uyg'unlashtirish, mentorlik tizimini joriy etish

hamda talabalarni baholashning zamonaviy mexanizmlarini ishlab chiqish masalalariga alohida e'tibor qaratiladi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, nodavlat ta'lim muassasalari, xalqaro tajriba, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi, ish beruvchilar bilan hamkorlik, mentorlik tizimi, kasbiy ta'lim.

Bugungi globallashuv zamonida nodavlat ta'lim muassasalari hamda dual ta'lim tizimi rivojlanib, raqobat muhitida faoliyat yuritmoqda. Biroq ko'plab ta'lim muassasalarida nazariy bilim va amaliy faoliyat o'rtasida uzilish mavjudligi kuzatiladi. Natijada bitiruvchilarning mehnat bozoriga moslashuvi murakkablashadi. Mazkur muammoni hal etishda dual ta'lim modelini xalqaro tajriba asosida ishlab chiqish va joriy etish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Shuningdek, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi samarali yo'lga qo'yilgan mamlakatlarda bitiruvchilarning kasbiy tayyorgarligi yuqori darajada shakllanadi. Germaniyada dual ta'lim tizimi (Dual Ausbildung) professional ta'limning asosiy shakli hisoblanadi. Ushbu modelga ko'ra, o'quvchilar vaqtining taxminan 70 foizini korxonalarda amaliy faoliyatga, 30 foizini esa kasb-hunar maktablarida nazariy ta'limga ajratadi. Tizim doirasida 1,4 milliondan ortiq yoshlar ishlab chiqarish jarayonida ishtirok etgan holda ish haqi oladi va bevosita mehnat muhitida kasbiy malakasini oshiradi.

Mazkur tizimning asosiy jihatlari quyidagilardan iborat: nazariya va amaliyotning uzviy birligi; ta'lim davrida korxona tomonidan moliyaviy rag'batlantirish (ish haqi); hunarmandchilik, sanoat, savdo, texnika, mechatronika va qurilish kabi keng yo'nalishlarni qamrab olishi; bitiruvchilarning mehnat bozorida yuqori talabga ega bo'lishi. Germaniya tajribasi shuni ko'rsatadiki, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi ish beruvchilar ehtiyojlariga mos, raqobatbardosh kadrlar tayyorlashda samarali mexanizm hisoblanadi.

Janubiy Koreyada dual ta'lim tizimi kasb-hunar ta'limi va ishlab chiqarish amaliyotini uyg'unlashtirishga qaratilgan bo'lib, yuqori malakali hamda mehnat bozoriga moslashgan mutaxassislarni tayyorlashni maqsad qiladi. Tizimning asosiy xususiyatlari: ta'lim jarayonining nazariy mashg'ulotlar va korxonalardagi amaliy faoliyat o'rtasida taqsimlanishi; o'quv dasturlarining korxonalar ehtiyojlari asosida ishlab chiqilishi; real ish muhitida kasbiy ko'nikmalarni shakllantirish; ta'lim muassasalari va kompaniyalar o'rtasidagi mustahkam hamkorlik.

Bundan tashqari, Janubiy Koreyada "2+2" qo'shma diplom dasturlari joriy etilgan bo'lib, ular talabalarga ikki ta'lim muassasasida tahsil olib, ikki tomonlama diplomga ega bo'lish imkonini yaratadi.Yuqorida keltirilgan Germaniya va Janubiy Koreya tajribasi shuni ko'rsatadiki, dual ta'lim tizimi ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi orqali mehnat bozori talablariga mos, amaliy ko'nikmaga ega mutaxassislar tayyorlashda samarali model hisoblanadi. Shu bois, mazkur ilg'or tajribalarni inobatga olgan holda nodavlat ta'lim muassasalarida ham dual ta'lim tizimini ishlab chiqish va joriy etish zarurati yuzaga keladi. Masalan:

1. Modul asosidagi dual ta'lim modeli. Ta'lim jarayoni qisqa muddatli (3–6 oylik) amaliy modullarga bo'linadi. Har bir modul yakunida talaba aniq kasbiy kompetensiyani egallaydi va sertifikat oladi. Bu esa bosqichma-bosqich malaka oshirish imkonini beradi.
2. Klaster hamkorlik modeli. Nodavlat ta'lim muassasasi bir nechta korxona bilan emas, balki butun sanoat klasteri bilan hamkorlik qiladi. Bu talabalarga turli ish muhitini sinab ko'rish va kengroq tajriba orttirish imkonini beradi.
3. Raqamli monitoring tizimi. Talabaning korxonadagi amaliy faoliyati maxsus onlayn platforma orqali nazorat qilinadi. Mentor va o'qituvchi birgalikda baholash olib boradi. Bu shaffoflik va sifatni ta'minlaydi.
4. "Talaba–korxona–investor" uch tomonlama modeli. Yirik korxonalar yoki investorlar muayyan yo'nalishdagi talabalarni grant yoki stipendiya asosida qo'llab-quvvatlaydi. Bitiruvchi ma'lum muddat ushbu korxonada ishlash majburiyatini oladi.

5. Startap yo‘naltirilgan dual tizim. Dual ta’lim faqat ish bilan ta’minlashga emas, balki talabaning o‘z biznesini yo‘lga qo‘yishiga ham qaratiladi. Amaliyot jarayonida biznes-reja ishlab chiqish va real loyiha yaratish talabi qo‘yiladi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, dual ta’lim tizimi nazariya va amaliyotni uyg‘unlashtirib, bitiruvchilarning kasbiy tayyorgarligini oshiradi. Nodavlat ta’lim muassasalarida innovatsion va moslashuvchan model joriy etish raqobatbardosh kadrlar tayyorlashga xizmat qiladi.

Foydalangan adabiyotlar ro'yxati

1. Asatillayev Y. M. Hunar maktablarida dual ta'limni tashkil etish va baholash
2. Ibragimova M. E. Dual ta’limni tashkil qilishda xorijiy davlatlar tajribalari.
3. Nodirov J. M. Professional ta'lim tizimida Germaniya tajribasi asosidagi dual ta'limning ta'lim-tarbiya jarayonlarni tashkil etish va boshqarishdagi ahamiyati.

ZAMONAVIY O‘ZBEK TILIDA FRAZEOLOGIZMLARNING NUTQDAGI O‘RNI

G‘anijonova
Gulshoda Dilshod qizi
ADCJTI, talaba

Annotatsiya: mazkur maqolada zamonaviy o‘zbek tilida frazeologik birliklarning nutqdagi o‘rni, ularning semantik, stilistik va funksional xususiyatlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Frazeologizmlarning og‘zaki va yozma nutqda ifodalilikni oshirishdagi ahamiyati misollar asosida yoritiladi. Shuningdek, frazeologik birliklarning milliy madaniyat, xalq tafakkuri va til taraqqiyoti bilan uzviy bog‘liqligi ko‘rsatib o‘tiladi. Tadqiqot natijalari frazeologizmlarning zamonaviy nutqdagi faol qo‘llanilishini tasdiqlaydi.

Kalit so‘zlar: frazeologizm, nutq madaniyati, leksika, obrazlilik, ifodalilik, turg‘un birikma.

Til jamiyat hayotining barcha sohalarida muhim kommunikativ vosita hisoblanadi. Har bir tilning boyligi va rivojlanganlik darajasi uning lug‘aviy tarkibi, jumladan, frazeologik birliklar bilan belgilanadi. Frazeologizmlar tilda tayyor holda qo‘llanilib, nutqni obrazli, ta’sirchan va mazmunan boy ifodalash imkonini beradi. Zamonaviy o‘zbek tilida frazeologik birliklar kundalik muloqot, badiiy adabiyot, publitsistik matnlar va ommaviy axborot vositalarida keng qo‘llanilmoqda. Ular nafaqat tilning leksik boyligini, balki xalqning tarixiy tajribasi, dunyoqarashi va madaniyatini ham aks ettiradi. Shu sababli frazeologizmlarni o‘rganish tilshunoslikning muhim masalalaridan biri sanaladi. Ushbu maqolaning maqsadi zamonaviy o‘zbek tilida frazeologizmlarning nutqdagi o‘rni va vazifalarini ilmiy asosda yoritishdan iborat. Frazeologik birliklar tushunchasi va ularning tasnifi: Frazeologik birliklar tarkibidagi so‘zlarning alohida ma’nosidan farqli ravishda, yaxlit ma’no ifodalovchi turg‘un birikmalardir. Ular nutqda tayyor holda qo‘llaniladi va erkin so‘z birikmalaridan farq qiladi. Masalan: ko‘z yumdi - vafot etdi, yuragi orqasiga tortdi - qo‘rqdi, boshi osmonga yetdi, juda xursand bo‘ldi.

Tilshunoslikda frazeologizmlar bir necha turlarga bo‘linadi: 1) frazeologik birikmalar, 2) frazeologik butunliklar, frazeologik chatishmalar. Bu tasnif frazeologik birliklarning semantik va grammatik xususiyatlarini aniqlashda muhim ahamiyatga ega.

Frazeologizmlarning semantik xususiyatlari shundan iboratki, frazeologik birliklarning asosiy belgilaridan biri ularning ko‘chma ma’noga egaligidir. Ular bevosita ma’noni emas, balki obrazli va ramziy mazmunni ifodalaydi. Shu sababli frazeologizmlarni to‘g‘ri tushunish va qo‘llash nutq madaniyatini oshiradi. Masalan, qo‘li uzun frazeologizmi jismoniy belgini emas, balki shaxsning ta’sir doirasi kengligini bildiradi. Bu holat frazeologizmlarning semantik jihatdan boy ekanini ko‘rsatadi.

Frazeologizmlarning nutqdagi vazifalarini aytib o'tish kerakki, ulardan asosiylari: 1. Nutqning ifodaliligini oshirish. Frazeologizmlar nutqni jonli va obrazli qiladi. Oddiy gap frazeologik birlik yordamida yanada ta'sirchan bo'ladi. Masalan, u juda charchadi o'rniga holdan toyib ketdi deyilishi nutqning ifodaliligini kuchaytiradi. 2. Emotsional-ta'sirchanlikni kuchaytirish. Frazeologizmlar insonning hissiy holatini aniq ifodalashga xizmat qiladi: toqati toq bo'ldi, jahli chiqdi, ko'ngli ko'tarildi. 3. Stilistik vazifa. Badiiy va publitsistik matnlarda frazeologizmlar muhim stilistik vosita sifatida ishlatiladi. Ular matnga obrazlilik, milliylik va ta'sirchanlik bag'ishlaydi.

Frazeologizmlarning milliy-madaniy ahamiyati. Frazeologik birliklar xalqning hayot tarzi, urf-odatlari va tarixiy tajribasini o'zida mujassam etadi. Shu bois ular milliy madaniyatning til orqali ifodalanishida muhim o'rin tutadi. O'zbek tilidagi ko'plab frazeologizmlar xalqona fikrlash tarzini yaqqol namoyon etadi. Frazeologik birliklar zamonaviy o'zbek tilining muhim leksik qatlamini tashkil etadi. Ular nutqning ifodaliligi va ta'sirchanligini oshirish bilan birga, milliy tafakkur va madaniyatni aks ettiradi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, frazeologizmlar zamonaviy nutqda o'z faoliyatini yo'qotmagan, aksincha, yangi nutq shakllarida ham keng qo'llanilmoqda. Bugungi kunda frazeologizmlar nafaqat badiiy adabiyotda, balki ijtimoiy tarmoqlar, ommaviy axborot vositalari va kundalik muloqotda ham faol ishlatilmoqda. Bu holat frazeologik birliklarning zamonaviy til jarayonida o'z ahamiyatini saqlab qolayotganini ko'rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, frazeologik birliklarni chuqur o'rganish, ularni nutqda o'rinli va maqsadga muvofiq qo'llash til madaniyatini yuksaltirishda, shuningdek, o'zbek tilining boyligi va ifodaviy imkoniyatlarini namoyon etishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu tadqiqot natijalari kelgusida frazeologiya sohasida olib boriladigan ilmiy izlanishlar uchun muhim manba bo'lib xizmat qilishi mumkin. Frazeologiya zamonaviylikda yo'qolib ketmaydi, aksincha, u xalqning qadriyatlarini, turmush tarzini namoyon etuvchi vosita bo'lib qoladi. Frazeologik birliklarni nutqda qo'llash esa yanada ta'sirchanlikni kuchaytirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Rahmatullayev Sh. O'zbek tilining frazeologik lug'ati. - Toshkent. 1986.
2. Hojiyev A. Tilshunoslik terminlarining izohli lug'ati. - Toshkent. 2001.
3. O'zbek tili izohli lug'ati. 5 jildlik. - Toshkent. 2001.

METAKOGNITSIYA - O'RGANISHNI O'RGANISH STRATEGIYASI

Xamroqulov Muxammadsaid
ADCHTI, talaba
Ilmiy rahbar: Maxkamova Durdona

Annotatsiya: mazkur maqolada" metakognitsiya" tushunchasining zamonaviy ta'lim jarayonidagi strategik ahamiyati keng qamrovda tahlil qilinadi. Metakognitiv bilim, metakognitiv nazorat va refleksiya komponentlari klassik va zamonaviy tadqiqotlar asosida izohlanadi. Raqamli transformatsiya sharoitida o'quvchilarning mustaqil o'rganish kompetensiyasini rivojlantirishda metakognitsiyaning roli asoslanadi. Shuningdek, o'quv jarayoniga metakognitiv strategiyalarni bosqichma-bosqich integratsiya qilishning amaliy modeli taklif etiladi. Muallifning nazariy va amaliy xulosalariga ko'ra, metakognitsiya akademik samaradorlikni oshirish, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish va umrbod ta'lim kompetensiyasini shakllantirishning asosiy mexanizmidir.

Kalit so'zlar: metakognitsiya, refleksiya, o'z-o'zini boshqarish, kognitiv monitoring, self-regulated learning, tanqidiy fikrlash, akademik samaradorlik.

XXI asr ta'limi axborotning haddan tashqari ko'pligi, sun'iy intellekt texnologiyalarining rivoji va bilimlarning tez eskirishi bilan tavsiflanadi. Endilikda muvaffaqiyat kaliti ko'proq

ma'lumot bilishda emas, balki uni qanday o'zlashtirish, qayta ishlash va boshqarishda namoyon bo'lmoqda. Shu nuqtai nazardan metakognitsiya ta'limning markaziy kategoriyasiga aylanmoqda.
Metakognitsiya termini ilmiy muomalaga John H. Flavell tomonidan 1970-yillarda kiritilgan bo'lib, u uni "shaxsning o'z kognitiv jarayonlari haqidagi bilimi va ularni nazorat qilish qobiliyati" sifatida ta'riflagan. Flavell nazariyasiga ko'ra, inson o'z fikrlashini kuzata olgan taqdirdagina samarali o'rganish jarayoni yuzaga keladi.

Keyinchalik Ann L. Brown metakognitsiyani ijroiy nazorat jarayonlari bilan bog'lab, rejalashtirish, monitoring va baholash bosqichlarini tizimlashtirdi. Uning tadqiqotlari o'quv jarayonini ongli boshqarish akademik muvaffaqiyatning muhim omili ekanini ko'rsatdi.

Metakognitsiya uch asosiy komponentdan iborat:

1. Metakognitiv bilim. Bu shaxsning o'z o'rganish xususiyatlari, kuchli va zaif tomonlari hamda samarali strategiyalar haqidagi bilimidir. Masalan, talaba vizual material orqali yaxshiroq o'rganishini yoki test savollari orqali bilimini mustahkamlashini anglaydi.
2. Metakognitiv nazorat (regulyatsiya). Metakognitiv nazorat quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oladi:
* Rejalashtirish, * Monitoring, * Baholash

Barry Zimmerman o'zining self-regulated learning modelida aynan shu uch bosqichni asoslab bergan. Uning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, rejalashtirish va o'zini nazorat qilish ko'nikmasiga ega o'quvchilar yuqori akademik natijalar qayd etadi.

Refleksiya — o'rganish jarayonini tahlil qilish va xatolardan saboq chiqarish mexanizmi. Bu bosqichda savol shunchaki "Men nimani bildim?" emas, balki "Men qanday o'rgandim va qayerda xato qildim?" shaklida qo'yiladi.

Metakognitsiyaning samaradorligi ko'plab ilmiy izlanishlarda tasdiqlangan. John Dunlosky boshchiligidagi meta-tahlilda turli o'rganish strategiyalari samaradorligi o'rganilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra:

Faol esga tushirish (practice testing) – yuqori samaradorlik
Interval bilan takrorlash (spaced repetition) – yuqori samaradorlik
Oddiy qayta o'qish – past samaradorlik

Bu natijalar metakognitiv monitoring bilimni mustahkamlashda muhim rol o'ynashini ko'rsatadi.Shuningdek, Michelene Chi tomonidan o'tkazilgan tadqiqotlar self-explanation usuli chuqur o'zlashtirishni ta'minlashini isbotlagan. O'quvchi materialni o'z so'zlari bilan izohlash orqali uni qayta konstruksiya qiladi va mazmunini chuqurroq anglaydi.

Zamonaviy ta'lim baholash tizimlari ham metakognitiv kompetensiyani muhim ko'rsatkich sifatida e'tirof etadi. Xususan, OECD tomonidan tashkil etilgan Programme for International Student Assessment (PISA) dasturida o'quvchilarning muammoni hal qilish, strategik fikrlash va o'z-o'zini boshqarish qobiliyatlari baholanadi.Bu esa shuni anglatadiki, zamonaviy ta'lim modeli bilim reproduksiyasidan ko'ra strategik fikrlashga ustuvorlik bermoqda.
O'qituvchi axborot manbai emas, balki o'rganish strategiyasini shakllantiruvchi mentor bo'lishi zarur. Metakognitsiya shakllangan ta'lim muhiti o'quvchini mustaqil, tanqidiy va moslashuvchan fikrlovchi shaxsga aylantiradi.

Metakognitsiya — zamonaviy ta'limning konseptual tayanchidir. U:

Akademik natijalarni oshiradi
Uzoq muddatli xotirani mustahkamlaydi
Tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi
Umrbod ta'lim kompetensiyasini shakllantiradi

Metakognitsiya — bu zamonaviy ta'limning eng muhim strategik va nazariy tayanchlaridan biri bo'lib, o'quvchilarning faolligi, mustaqil fikrlash qobiliyati va akademik natijalariga bevosita ta'sir qiladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, metakognitiv bilim, nazorat va refleksiya

komponentlariga ega bo‘lgan o‘quvchi nafaqat bilimni qayta ishlab, tushunadi, balki uni samarali strategiyalar asosida mustahkamlash imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Kelajak ta’limi bilim miqdoriga emas, balki bilimni boshqarish qobiliyatiga asoslanadi. kelajak ta’limining asosiy mezoni bilim hajmi emas, balki o‘quvchining bilimni boshqarish, tahlil qilish va o‘zlashtirish mexanizmlarini rivojlantirish qobiliyati bo‘ladi. Metakognitsiya aynan shu boshqaruv mexanizmini ta’minlaydi. Shu sababli, ta’lim tizimida metakognitsiya rivoji o‘quvchilarni nafaqat akademik jihatdan muvaffaqiyatli, balki umrbod o‘rganishga tayyor, moslashuvchan va tanqidiy fikrlash qobiliyatiga ega shaxsga aylantiradi. Metakognitsiya esa aynan shu boshqaruv mexanizmidir. Uni o‘quv dasturlariga integratsiya qilish pedagogik innovatsiya emas, balki strategik zaruratdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Flavell, J. H. (1979). Metacognition and cognitive monitoring. American Psychologist, 34(10), 906–911.
2. Brown, A. L. (1987). Metacognition, executive control, self-regulation. In F. E. Weinert & R. H. Kluwe (Eds.), Metacognition, Motivation, and Understanding.
3. Zimmerman, B. J. (2002). Becoming a self-regulated learner. Theory Into Practice, 41(2), 64–70.
4. Dunlosky, J. et al. (2013). Improving Students’ Learning With Effective Learning Techniques. Psychological Science in the Public Interest, 14(1), 4–58.

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA METEOROLOGIK TERMINLARNING TARJIMA STRATEGIYALARI VA EKVIVALENTLIGI

ADCHTI, tayanch doktorant
Karimov Rustambek Kozimjon o‘g‘li

Annotatsiya: mazkur maqola ingliz va o‘zbek tillarida meteorologik terminlarning tarjima jarayonida qo‘llaniladigan asosiy strategiyalar va ularning ekvivalentlik darajasini tahlil qiladi. Terminlarning mazmun, konnotatsiya va lingvokulturologik xususiyatlarini hisobga olgan holda tarjima usullari o‘rganildi. Tadqiqotda to‘g‘ridan-to‘g‘ri tarjima, transkripsiya, kalka va kontekstual moslashtirishning samaradorligi baholandi.

Kalit so‘zlar: meteorologik terminlar, tarjima strategiyalari, ekvivalentlik, transkripsiya, kalka, moslashtirish, lingvokulturologiya

Meteorologik terminlarni tarjima qilish jarayoni ingliz va ozbek tillari o‘rtasidagi ilmiy tafakkur va konseptual idrok farqlari asosida shakllanadi. [1]. Bunday terminlar har bir tilning ilmiy tizimi va konseptual olamida muayyan mazmun yukiga ega bo‘ladi, shu bois ingliz tilidagi meteorologik terminlarni ozbek tiliga tarjima qilish oddiy leksik moslikni topish emas, balki terminning konseptual mazmunini, semantik yadrosini va qo‘shimcha konnotativ ma’nolarini to‘g‘ri yetkazishni talab etadi [1].

Ingliz tilidagi meteorologik terminlar ilmiy tasnifga asoslanib, global iqlim jarayonlari, atmosfera o‘zgarishlari va ekologik hodisalarga taalluqli bo‘ladi [2]. Ozbek tilida esa meteorologik birliklar ilmiy ta’rif bilan bir qatorda xalqona tasavvurlar, hayotiy tajribalar va etnomadaniy qarashlar bilan bog‘liq ma’naviy mazmunga ham ega bo‘lishi mumkin [2]. Demak, tarjimada ekvivalent topish jarayoni murakkab bo‘lib, unda ilmiy aniqlik bilan birga lingvokulturologik moslik ham ta’minlanishi lozim [3].

Meteorologik terminlarni tarjima qilishda bir necha asosiy strategiyalar qo‘llanadi [4]. Birinchisi to‘g‘ridan to‘g‘ri tarjima strategiyasi bo‘lib, terminning ma’nosini asl holida yetkazishga

xizmat qiladi [4]. Misol uchun cyclone, anticyclone, humidity, precipitation kabi ingliz terminlari ozbek tilida siklon, antisiklon, namlik, yog'ingarchilik shaklida beriladi [4]. Ushbu yondashuv ilmiy aniqlikni ta'minlaydi, biroq har doim ham lingvokulturologik fonni to'liq aks ettira olmaydi [5].

Transkripsiya strategiyasi terminning fonetik shaklini saqlash orqali tarjima qilishga asoslanadi [5]. Masalan, tornado, tsunami, monsoon kabi terminlar ozbek tilida aynan shu shaklda qo'llanadi [6]. Bu yondashuv xalqaro ilmiy terminlarni ozbek tiliga moslashtirishda afzal sanaladi, biroq o'quvchi terminni to'liq tushuna olishi uchun ba'zan izohlashga ehtiyoj tug'iladi [6].

Kalka strategiyasida inglizcha terminning tarkibiy qismlari ozbek tilidagi mos birliklar yordamida beriladi [5]. Masalan, greenhouse effect issiqxona effekti, **thunderstorm, momaqaldiroq yomg'iri, cold front, sovuq front** tarzida tarjima qilinadi [5]. Kalka semantik mazmunni qisman saqlaydi, ammo ayrim terminlarda ilmiy ifoda tabiiylikdan uzoqlashishi yoki mazmun buzilishi holati yuzaga kelishi mumkin [5].

Izohli tarjima strategiyasi ekvivalent topish qiyin bo'lgan terminlarni sharhlash orqali berishga asoslanadi [8]. Masalan, **wind chill factor** shamol sovuqni kuchaytiruvchi ta'sir, **heatwave** o'ta issiq havo to'lqini, jet stream yuqori tezlikda harakatlanuvchi havo oqimi tarzida berilishi mumkin [8]. Bu strategiya ilmiy mazmunning ozbek o'quvchisi ongida shakllanishiga yordam beradi, biroq matn hajmini orttiradi [8].

Moslashtirish strategiyasi ingliz tilidagi meteorologik terminni ozbek tilidagi ilmiy va madaniy idrokka mos shaklda berishni nazarda tutadi [8]. Bu usul, ayniqsa, metafora asosida shakllangan ilmiy terminlarni tarjima qilishda qo'llaniladi [9]. Masalan, **atmospheric river, weather bomb, polar vortex** kabi terminlarni so'zma so'z tarjima qilish noto'g'ri talqin keltirib chiqarishi mumkin. Shu bois ular atmosfera nam oqimi, keskin iqlim portlashi, qutbiy girdob shaklida berilganda ilmiy va semantik talabga mos bo'ladi [9].

Meteorologik terminlarning tarjimasida metaforik mazmunni to'g'ri uzatish juda muhim, chunki ingliz ilmiy nutqida metafora ilmiy axborotni sodda, obrazli va tez idrok etiladigan shaklda yetkazish vositasi hisoblanadi [6]. Ozbek tilida esa meteorologik birliklar ko'pincha tabiiy hodisaga bevosita nom berish orqali shakllanadi, shu sabab ilmiy metaforalarni qabul qilish darajasi har doim ham bir xil bo'lmaydi. Shuning uchun bunday terminlarni tarjima qilishda lingvokognitiv va lingvokulturologik tafakkur farqlari inobatga olinishi zarur .

Ingliz tilidagi meteorologik metaforalar ko'pincha kuchli ekspressivlik, dramatik ohang va ilmiy stilistikani boyitish vazifasini bajaradi. Masalan, **heat dome** birikmasi ingliz tilida juda ta'sirchan ilmiy metafora sanaladi, chunki u issiq havoning ustma ust to'planishi natijasida katta hududni qamrab oluvchi issiqlik bosimini tasvirlaydi [9]. Agar bu terminni ozbek tiliga oddiy issiq havo ustunligi tarzida berilsa, u obrazli kuchini yo'qotadi, shuning uchun moslashtirilgan semantik shakl, masalan, hududni qamrab olgan kuchli issiqlik bosimi tarzida berish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Yana bir qiyin qatlam bu milliy ekologik idrok va tabiat tasavvurlari bilan bog'liq terminlardir. Ingliz tilida **tornado, hurricane, blizzard** kabi terminlar ilmiy, aniq va universallashgan tushunchalardir. Ozbek tilida esa **bo'ron, dovul, tipratikkan yomg'ir, qor bo'roni** kabi atamalar ba'zan ilmiy tizimdan ko'ra xalqona idrokka asoslangan holda shakllangan bo'ladi [3]. Bu yerda muammo shundaki, tarjimada qaysi variant ilmiy andozaga mos kelishi tanlanishi lozim. Ilmiy matnlarda tornado so'zi saqlangan holda qo'llanishi, keng ommaviy axborotlarda esa bo'ron yoki girdob shaklida berilishi mumkin. Bu tarjimada janrga ko'ra differensial yondashuv zarurligini ko'rsatadi.

Meteorologik terminlarni tarjima qilishda korpus lingvistikasidan foydalanish sezilarli samaradorlik beradi. Ingliz tilida British National Corpus, COCA, ilmiy jurnallar, meteorologiya markazlari axborotlari orqali terminlarning eng ko'p uchraydigan qo'llanish shakllari aniqlanadi [5]. Ozbek tilida esa O'zbekiston Milliy axborot agentligi xabarlari, sinoptik ma'lumotlar, UzHydromet

xabarlari va ommaviy axborot matnlari tahlil qilinishi mumkin [6]. Bunday qiyosiy korpus tahlili tarjimada eng maqbul variantni tanlashga yordam beradi.

Ekvivalentlik masalasiga kelsak, tarjimada uch xil ekvivalentlik darajasi kuzatiladi [8]. Birinchisi to'liq ekvivalentlik bo'lib, bunda termin ikki tilda ham bir xil semantik mazmunga ega bo'ladi. Masalan, **siklon** va **cyclone, antisiklon** va **anticyclone** kabi terminlarda ma'no, funksiya va qo'llanish sohasi to'liq mos keladi. Qisman ekvivalentlik holatida terminning asosiy ma'nosi mos keladi, ammo qo'shimcha ma'no, stilistik rang yoki milliy nutq etikasi farqlanishi mumkin. Masalan, **heatwave** ozbek tilida o'ta issiq havo to'lqini tarzida beriladi, lekin ingliz tilidagi ushbu birlikdagi shiddat va xavflilik darajasi ba'zida tarjimada pasayib ketadi. Noekvivalentlik esa atama, tushuncha va hodisaning ozbek tilida mavjud bo'lmasligi natijasida yuzaga keladi [7]. Bunday holatda izohli tarjima yoki moslashtirish eng maqbul yechim bo'ladi.

Shu bilan birga, meteorologik terminlar tarjimasida milliy dunyoqarash farqlari ham seziladi. Ingliz tilida tabiat hodisalari ko'pincha neytral, hissiyotsiz va ilmiy kodlangan shaklda beriladi [5]. Ozbek tilida esa tabiat, iqlim va fasllar qadimdan milliy ruhiyat va turmush tarzi bilan chambarchas bog'langan [6]. Natijada, ozbek tiliga tarjima jarayonida ba'zida terminning ilmiy shakli emas, balki xalqona shakli tez qabul qilinadi [7]. Bu masalada ilmiy standartni saqlash maqsadida terminlarni bosqichma bosqich milliy ilmiy muhitga moslashtirib kiritish tavsiya etiladi [8].

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Лакофф Дж., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем. Чикаго, Университет Чикаго, 1980.

2. Попова З. Д., Стернин И. А. Когнитивная лингвистика. Москва, АСТ, 2007.

3. Маслова В. А. Лингвокультурология. Москва, Академия, 2001.

4. Карасик В. И. Языковой круг. Личность, концепт, дискурс. Волгоград, Перемена, 2002.

5. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. Chicago, University of Chicago Press, 1980.

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA SO'Z YODLASH JARAYONINING PSIXOLINGVISTIK TAHLILI – LEKISIK BIRLIKLARNI ESLAB QOLISH STRATEGIYALARI

Abdullayeva Moxira Javlonbek qizi
ADCHTI, talaba

Annotatsiya: ushbu maqola ingliz va o 'zbek tillarida so 'z yodlash jarayoni psixolingvistik nuqtai nazardan tahlil qilinadi va leksik birliklarni eslab qolish usullari haqida o 'rganadi.Tadqiqotning maqsadi – leksik birliklarni eslab qolish va ularni faol nutqda qo 'llashga yordam beruvchi strategic usullarni aniqlashdan iborat.Maqolada so 'z yodlash jarayoniga ta'sir etuvchi kognitiv , effektiv va ijtimoiy omillar ko 'rib chiqiladi hamda o'zbek til o'rganuvchilarining psixolingvistik xususiyatlari taqqoslab tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: psixolingvistika, so'z yodlash, xotira strategiyalari ,leksik birlik, til o'rganish, morfologik o'zgarishlar, kollokatsiya.

Bugungi globallashuv zamonamizda chet tillarini,xususan, ingliz tilini o'rganishga talab kuchayib bormoqda. Til o 'rganishning muhim poydevori – so'z boyligini oshirish, ya'ni leksik birliklarni yodda saqlash va ularni faol nutqda qo 'llashdir.So 'z yodlash jarayoni faqat mexanik

jihatdan emas, balki inson ongida kechadigan murakkab psixolingvistik faoliyatdir. Shuning uchun bu bosqichni o ‘rganishda kognitiv psixologiya va tilshunoslik sohalari keishgan nuqtasida joylashgan psixolingvistika fani katta ahamiyat kasb etadi.

Psixolingvistika – inson nutq faoliyatining psixologik va lingvistik jihatlarini, nutq aloqasi, individual nutq hamda aqliy faoliyat jarayonlarida qanday qilib tildan foydalanishning ijtioiy va psixologik jihatlarini o‘rganadi. Psixolingvistik tahlillar sababli yodlagan so ‘zlarni qanday qilib, qay holatda va qaysi joyda to‘g‘ri qo ‘llash usullari foyda berib kelmoqda.So ‘zlarni yodlash jarayonidagi asosiy psixologik va lingvistik tahlillar tamoyilini aynan psixolingvistika sohasi qamrab oladi.

So‘z yodlash jarayoni inson miyyasida kodlash(encoding), saqlash(storage) va qayta chaqirish(retrieval) bosqichlarini bosib o ‘tadi. Xotirada so‘zlarning saqlanishi diqqat, hissiy holat motivatsiya va takrorlash chastotasiga bog‘liq. Negaki leksik birliklarni yodlash jarayonida diqqatli va e’tiborli bo‘lmaslik so‘zni noto‘g‘ri eslab qolishga olib keladi. Hissiy beqarorlik esa leksik birlikning asl mohiyatini tushunmaslikka sabab bo ‘ladi. Takrorlash chastotasi til o‘rganuvchi uchun yodlangan so’zni nutq faoliyatida qo ‘llay olish imkoniyatini beradi.

Psixolingvistlar olimlar: A.A.Leontyev va L.S.Vyotskiylar fikricha: “*Til birliklarini eslab qolishda semantik tarmoq va assotsiativ bog‘lanishlar muhim rol o‘ynaydi, ya’ni so’zlar ma’no jihatdan bog‘lanadi, bir-birini chaqiruvchi tizim hosil qiladi*”.

So ‘z yodlash strategiyalari.

Chet tilini o‘rganuvchilarda leksik birliklarni o‘zlashtitishda juda ko‘p samarali usullar mavjud. Quyidagi psixolingvistik strategiyalar bunga yaqqol misol bo‘la oladi.

Speaced Repitition (bo ‘lib-bo ‘lib takrorlash)	So‘zlarni muayyan vaqt oralig‘ida takrorlash orqali ularni uzoq muddatli xotiraga muhrlash.
Semantic Mapping (semantic xaritlash)	Leksik birliklarni ma’no jihatdan guruhlash, tasniflash vizual tarmoqlar hosil qilish orqali yodlash.
Mnemonik assotsiatsiyalash	So‘zlarni tanish obraz, voqea yoki tovushlar bilan bog‘lash orqali xotirada mustahkamlash.
Contextual learning	So‘zlarni diolog, matn va hayotiy voqealarga asoslanga holatda konteks usulida yodlash.
Effective strategies	Turli xil musiqa, o‘yin, ijobiy hissiyotlar orqali. o‘rganish motivatsiyasini oshirish.

O ‘zbek tili agglunativ til bo ‘lganligi uchun grammatik qo‘shimchalar qo ‘shilsa, ma’no o‘zgarishi ro‘y beradi.asosga nechta qo‘shimcha qo‘shilsa, shuncha yangi ma’no hosil bo‘laveradi.Bu esa morfologik o‘zgarish deyiladi.

Ingliz tilida esa leksik birliklarning ko‘p qismi idiomatik va frazelogik shakllari mavjud. Ya’ni so‘zga qo‘shimcha emas balk so‘z qo‘shish orqali yangi ma’no paydo qilinadi. Shu sababli ingliz tilini birikmalar(collacation) tarzida yodlash foydali. Bu ikki til o‘rganish jarayoni o‘rganuvchining metakognitiv strategiyalarini to‘g‘ri tanlash zarurligini ko‘rsatadi.

Tahlil shuni ko ‘rsatadiki, ingliz tilini o ‘rganayotgan o ‘zbek talabalari takrorlash va tarjima asosidagi strategilardan foydalangan qulayroq, chunki yangi tilning leksik birliklarini ushbu usullar uzoq muddatli xotiraga saqlash mumkin va bu eng samarali startegiya,

So’z yodlash jarayoni murakkab psixolingvistik jarayon bo‘lib insondan kata kuch talab etadi. Biroq sifatli hamda foydali strategilarni qo‘llash orqali ularni tez va oson o‘rganish mumkin, ushbu jarayon bevosita diqqatga, hissiy holatga, xotira tzimiga va motivatsiyaga ham bog‘liq. Ingliz va o‘zbek tillarini taqqoslab o‘rganish shuni ko‘rsatadiki, samarali natijaga erishish uchun kognitiv, metakognitiv va effektiv strategiyalarni uyg ‘unlashtirib o‘rganish to‘g‘ri usuldir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Muthyala U. (2022). Retention and Recall of Lexicon Using Semantic Maps. Education and Development Journal.
2. Abbassi A., Hassaskhah, J., & Tahriri, A. (2019). The Effect of Teaching Memory Strategies on Vocabulary Retention. IJELS.
3. Janczukowicz K. (2021). The Role of Working Memory in Acquiring New Lexicon. Beyond Journal.
4. Nilufar Jakbaralieva. (2023). Developing B1 Learners’ Vocabulary Through Metacognitive Strategies. Tashkent State University.
5. Boqiyev B. A. (2024). Effective Strategies for Memorizing New Vocabulary in English Language Learning. IMRAS Journal.

HARAKAT VA TIL UYG‘UNLIGI: TPR ORQALI BOLALARGA INGLIZ TILINI O‘RGATISH

Azizova Irodabonu
ADCHTI, talaba

Annotatsiya: Mazkur maqolada yosh bolalarga ingliz tilini o‘qitishda Total Physical Response (TPR) metodining ahamiyati va samaradorligi tahlil qilinadi. Ushbu yondashuv harakat va til uyg‘unligiga asoslanib, bolalarning tabiiy o‘rganish jarayoniga mos ravishda tashkil etiladi. Maqolada TPR metodining nazariy asoslari, uning pedagogik va psixologik jihatlari hamda amaliy qo‘llash imkoniyatlari yoritib beriladi.Shuningdek, metodning bolalarda eshitish, tushunish va og‘zaki nutq ko‘nikmalarini shakllantirishdagi roli, stressni kamaytirish va o‘quv jarayonini qiziqarli tashkil etishdagi afzalliklari ko‘rsatib o‘tiladi.

Kalit so‘zlar: TPR metodi, harakat va til uyg‘unligi, ingliz tilini o‘qitish, yosh bolalar ta’limi, interaktiv metod, eshitish ko‘nikmasi, nutq rivojlantirish, pedagogik yondashuv, o‘yin texnologiyasi.

Zamonaviy ta’lim tizimida chet tillarini o‘qitish jarayoni yangilanmoqda. An’anaviy usullardan interaktiv va innovatsion metodlarga o‘tish jarayoni davom etmoqda. Yosh bolalarga ingliz tilini o‘rgatishda ularning psixologik va fiziologik xususiyatlarini inobatga olish juda muhim. Maktabgacha va boshlang‘ich yoshdagi bolalar ko‘proq harakat, o‘yin va amaliy faoliyat orqali bilimni tez va samarali o‘zlashtiradilar. Shunday qilib, Total Physical Response (TPR) metodi bolalarga ingliz tilini o‘rganishda samarali yondashuvlardan biri bo‘lib kelmoqda.

TPR metodi 1960-yillarda amerikalik psixolog James Asher tomonidan ishlab chiqilgan. Ushbu metodning asosiy g‘oyasi, til o‘rganish jarayoni insonning tabiiy nutqni o‘zlashtirish jarayoniga o‘xshashi kerakligidir. Bola avval eshitadi, tushunadi va jismoniy harakat orqali javob beradi, so‘ngra asta-sekin nutq hosil qiladi. Bu jarayon kichik yoshdagi bolalarning ona tilini o‘zlashtirish bosqichlariga mos keladi.

Yosh bolalar abstrakt tushunchalardan ko‘ra konkret harakatlar va vizual obrazlar orqali yaxshiroq o‘rganadilar. TPR metodida o‘qituvchi buyruq yoki ko‘rsatma beradi, bolalar esa uni harakat orqali bajaradilar. Masalan, “Stand up”, “Sit down”, “Clap your hands”, “Open the door” kabi buyruqlarni bajarish orqali bola so‘z va harakat o‘rtasidagi bog‘liqlikni mustahkamlaydi. Natijada tilni o‘zlashtirish jarayoni tabiiy va stresssiz kechadi.

TPR metodining muhim afzalliklaridan biri shundaki, u bolalarda qo‘rquv va xatodan cho‘chish hissini kamaytiradi. An’anaviy usullarda ko‘pincha boladan darhol gapirish talab qilinadi, bu esa psixologik to‘siqlarni yuzaga keltirishi mumkin. TPR yondashuvida esa bola dastlab tinglovchi va ijrochi rolini bajaradi. U tilni tushunishga e’tibor qaratadi, nutq esa tabiiy ravishda shakllanadi. Bu bolalarda o‘ziga ishonchni oshiradi.

Harakat va til uyg‘unligi bolalarning miyasida mustahkam neyron aloqalar hosil qiladi. Psixologik tadqiqotlar jismoniy harakat bilan birgalikda o‘rganilgan ma’lumot uzoq muddatli xotirada yaxshi saqlanishini ko‘rsatadi. Ayniqsa, kinestetik o‘quvchilar uchun TPR metodi samarali hisoblanadi. Chunki ular harakat orqali bilimni tezroq o‘zlashtiradilar.

TPR metodida o‘yin elementlari muhim o‘rin tutadi. Masalan, “Simon Says” o‘yini orqali bolalar buyruqlarni diqqat bilan tinglash va to‘g‘ri bajarishni o‘rganadilar. Shuningdek, rolli o‘yinlar, qo‘shiqlar va jismoniy mashqlar bilan uyg‘unlashtirilgan topshiriqlar dars jarayonini qiziqarli va samarali qiladi. Shunday muhitda bola darsni majburiyat emas, balki zavqli faoliyat sifatida qabul qiladi.

Yosh bolalarga ingliz tilini o‘rgatishda lug‘at boyligini shakllantirish muhim vazifalardan biridir. TPR metodi ayniqsa boshlang‘ich bosqichda so‘z boyligini oshirishda samarali hisoblanadi. Ranglar, hayvonlar, tana a’zolari, kundalik buyumlar kabi mavzularni harakat bilan bog‘lab o‘rgatish natijadorlikni oshiradi. Masalan, tana a’zolarini o‘rganishda bolalar “Touch your nose”, “Raise your hands”, “Close your eyes” kabi buyruqlarni bajarish orqali so‘z ma’nosini tezda anglab oladilar.

TPR metodi grammatik tuzilmalarni ham tabiiy tarzda o‘rgatishga yordam beradi. Masalan, buyruq gaplar, fe’llar va oddiy zamon shakllari harakat bilan birga qo‘llanilganda bolalar ularni osongina qabul qiladilar. Bu esa keyinchalik mustaqil nutq shakllanishini ta’minlaydi.

Biroq TPR metodini qo‘llashda o‘qituvchining ijodkorligi va tashkiliy mahorati muhim ahamiyatga ega. Dars jarayoni faqat buyruqlar berish bilan cheklanmasligi kerak. Harakatlar tizimli, mavzuga mos va bosqichma-bosqich murakkablashib borishi lozim. Aks holda, metodning samaradorligi pasayishi mumkin. Shuningdek, TPR ko‘proq boshlang‘ich bosqich uchun mos bo‘lib, yuqori darajalarda boshqa metodlar bilan birlashtirilishi maqsadga muvofiqdir.

Zamonaviy ta’lim texnologiyalari bilan TPR metodini birlashtirish katta imkoniyatlar yaratadi. Interaktiv doskalar, audio va video materiallar, raqamli o‘yinlar yordamida harakat va til uyg‘unligini yanada boyitish mumkin. Masalan, ekranda ko‘rsatilgan harakatni takrorlash yoki qo‘shiq bilan birga bajariladigan jismoniy mashqlar bolalarning qiziqishini oshiradi. Yosh bolalarga ingliz tilini o‘rgatish jarayoni ularning yosh xususiyatlari, psixologik holati va qiziqishlariga mos ravishda tashkil etilishi lozim. Harakat va til uyg‘unligiga asoslangan TPR metodi aynan shu talablarni qondira oladigan samarali pedagogik yondashuv hisoblanadi. Ushbu metod orqali bolalar til birliklarini jismoniy harakat bilan bog‘lab o‘zlashtiradi, bu esa bilimning mustahkam va uzoq muddatli bo‘lishiga xizmat qiladi.

TPR metodining qo‘llanilishi bolalarda dars jarayoniga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantiradi, ularning faolligini oshiradi hamda nutqiy qo‘rquvni kamaytiradi. Metod ayniqsa boshlang‘ich bosqichda lug‘at boyligini shakllantirish va tinglab tushunish ko‘nikmalarini rivojlantirishda samarali natija beradi.

Xulosa qilib aytganda, harakat va til uyg‘unligiga asoslangan TPR metodi yosh bolalarga ingliz tilini o‘rgatishda samarali, qiziqarli va psixologik jihatdan qulay yondashuvdir. U bolalarning

tabiiy rivojlanish xususiyatlariga mos keladi, stressni kamaytiradi, eshitish va tushunish ko‘nikmalarini rivojlantiradi hamda mustahkam xotira hosil qiladi. To‘g‘ri tashkil etilgan TPR darslari bolalarda chet tiliga nisbatan ijobiy munosabat shakllantiradi va keyingi bosqichlarda muvaffaqiyatli til o‘rganish uchun mustahkam poydevor yaratadi. Shu bois, yosh bolalarga ingliz tilini o‘qitishda TPR metodidan keng foydalanish, uni zamonaviy ta’lim texnologiyalari bilan uyg‘unlashtirish maqsadga muvofiqdir. Bu esa kelgusida bolalarning chet tilini muvaffaqiyatli o‘zlashtirishi uchun mustahkam poydevor yaratadi.

INNOVATSION RIVOJLANISHDA STRATEGIK KOMPETENSIYANING O‘RNI VA AHAMIYATI

Akmalxonova Nodiraxon
Nizomiy nomidagi O‘zbekiston Milliy pedagogika
Universitet magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada innovatsion rivojlanish sharoitida strategik kompetensiyaning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Strategik kompetensiyaning mazmun-mohiyati, uning tarkibiy qismlari, innovatsion boshqaruv tizimidagi o‘rni hamda tashkilot va jamiyat taraqqiyotiga ta’siri yoritib beriladi. Shuningdek, strategik kompetensiyani shakllantirish mexanizmlari va zamonaviy boshqaruv sharoitida uni rivojlantirish omillari ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: strategik kompetensiya, innovatsion rivojlanish, strategik fikrlash, boshqaruv, raqobatbardoshlik, transformatsiya, inson kapitali.

Zamonaviy globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida iqtisodiyot va jamiyatning barqaror rivojlanishi innovatsion yondashuvga to‘g‘ridan-to‘g‘ri bog‘liqdir. Innovatsiyalarni yaratish va ularni amaliyotga joriy etish jarayoni esa puxta o‘ylangan strategik boshqaruvni talab qiladi. Shu nuqtai nazardan, strategik kompetensiya innovatsion rivojlanishning muhim sharti va omili sifatida namoyon bo‘ladi.

Bugun keskin raqobat muhiti, tezkor texnologik o‘zgarishlar va noaniqlik darajasi yuqori bo‘lgan iqtisodiy sharoit tashkilot va davlat boshqaruvida uzoq muddatli istiqbolni ko‘ra bilishni talab etmoqda. Strategik kompetensiya aynan bunday vaziyatlarda to‘g‘ri qaror qabul qilish, resurslardan samarali foydalanish va barqaror rivojlanishni ta’minlash imkonini beradi.

Ushbu maqolada innovatsion rivojlanish jarayonida strategik kompetensiyaning mazmuni, tarkibiy qismlari va amaliy ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, strategik kompetensiyani shakllantirish omillari va rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlari ko‘rsatiladi.

Innovatsion rivojlanish mohiyatan yangilik yaratish va uni amaliyotga joriy etish jarayonidir. Bu jarayon faqat texnologik yangiliklar bilan cheklanmaydi. U boshqaruv usullarini takomillashtirish, yangi biznes modellari yaratish, tashkilot madaniyatini o‘zgartirish, inson kapitalini rivojlantirish kabi ko‘plab yo‘nalishlarni o‘z ichiga oladi. Innovatsion rivojlanish doimiy o‘zgarish, izlanish va moslashuvchanlikni talab qiladi. Bunday murakkab va dinamik muhitda muvaffaqiyatga erishish uchun strategik kompetensiya hal qiluvchi omil sifatida namoyon bo‘ladi.

Birinchidan, strategik kompetensiya strategik fikrlashni o‘z ichiga oladi. Strategik fikrlash — bu hodisa va jarayonlarga keng qamrovli, tizimli va istiqbolli yondashishdir. Innovatsion rivojlanish jarayonida qisqa muddatli natijalarga emas, balki uzoq muddatli samaraga e'tibor berish muhimdir. Masalan, yangi texnologiyani joriy etish dastlab katta xarajat talab qilishi mumkin, lekin strategik nuqtai nazardan, u kelajakda yuqori samaradorlik va raqobat ustunligini ta’minlaydi.

Shuning uchun strategik kompetensiyaga ega rahbar yoki mutaxassis mavjud vaziyatni chuqur tahlil qilib, istiqboldagi imkoniyat va xavflarni baholay oladi.

Innovatsion rivojlanishda noaniqlik darajasi yuqori bo'ladi. Har qanday innovatsiya risk bilan bog'liqdir. Yangi mahsulot yoki xizmat bozor tomonidan qabul qilinmasligi, texnologik xatoliklar yuzaga kelishi yoki moliyaviy resurslar yetishmasligi mumkin. Strategik kompetensiya aynan mana shunday tavakkalchilik sharoitida to'g'ri qaror qabul qilish imkonini beradi. Risklarni boshqarish, alternativ variantlarni ishlab chiqish, ehtimoliy ssenariylarni oldindan ko'ra bilish strategik yondashuvning muhim jihatlaridir.

Strategik kompetensiya, shuningdek, resurslardan samarali foydalanishni ta'minlaydi. Innovatsion loyihalar odatda katta miqdorda moliyaviy, moddiy va intellektual resurslarni talab qiladi. Resurslarni noto'g'ri taqsimlash loyihaning muvaffaqiyatsiz yakunlanishiga olib kelishi mumkin. Strategik kompetensiyaga ega boshqaruv tizimi ustuvor yo'nalishlarni aniq belgilaydi, investitsiya siyosatini puxta ishlab chiqadi va natijadorlikni nazorat qiladi.

Bugungi globallashuv sharoitida raqobatbardoshlik masalasi alohida dolzarblik kasb etadi. Tashkilot yoki davlatning raqobat ustunligi ko'p jihatdan uning innovatsion salohiyatiga bog'liq. Innovatsion salohiyat esa strategik kompetensiyasiz shakllanmaydi. Innovatsion g'oyalarni yaratishning o'zi yetarli emas. Ularni amaliyotga joriy etish, bozorda muvaffaqiyat qozonish va barqaror rivojlanishni ta'minlash uchun strategik rejalashtirish zarur.

Strategik kompetensiyani shakllantirish jarayoni uzluksiz va tizimli bo'lishi lozim. Bu jarayon avvalo ta'lim tizimidan boshlanadi. Ta'lim jarayonida talabalarda tanqidiy fikrlash, tahliliy yondashuv, muammolarni kompleks hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirish muhimdir. Innovatsion iqtisodiyot sharoitida an'anaviy bilim berish usullari yetarli bo'lmay qolmoqda. Endi ta'lim jarayonida kreativlik, tashabbuskorlik va strategik tafakkurni shakllantirish ustuvor vazifaga aylanmoqda.

Bundan tashqari, tashkilot ichidagi boshqaruv madaniyati ham strategik kompetensiyaning rivojlanishiga ta'sir qiladi. Agar tashkilotda ochiq muloqot, yangi g'oyalarni qo'llab-quvvatlash va xodimlarning tashabbusini rag'batlantirish muhiti mavjud bo'lsa, innovatsion rivojlanish tezlashadi. Aksincha, konservativ va byurokratik boshqaruv tizimi innovatsion jarayonlarni sekinlashtiradi.

Raqamli transformatsiya jarayoni ham strategik kompetensiyani yangi bosqichga olib chiqmoqda. Sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar, avtomatlashtirilgan tizimlar va raqamli platformalar boshqaruv qarorlarini qabul qilish jarayonini o'zgartirmoqda. Endi strategik qarorlar real vaqt rejimida olingan ma'lumotlar asosida qabul qilinmoqda. Shu sababli raqamli savodxonlik strategik kompetensiyaning ajralmas qismiga aylanmoqda.

Davlat miqyosida strategik kompetensiya ham muhim ahamiyatga ega. Milliy innovatsion siyosatni ishlab chiqish, iqtisodiyot tarmoqlarini modernizatsiya qilish, investitsion muhitni yaxshilash kabi masalalar strategik yondashuvni talab qiladi. Uzoq muddatli rivojlanish strategiyasini ishlab chiqishda global tendensiyalar, demografik omillar, resurs salohiyati va xalqaro hamkorlik imkoniyatlari chuqur tahlil qilinishi lozim.

Strategik kompetensiya jamiyat taraqqiyotining muhim omili sifatida inson kapitalining rivojlanishiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Strategik fikrlaydigan kadrlar yangi g'oyalarni ilgari suradi, muammolarga noodatiy yechim topadi va innovatsion muhitni shakllantiradi. Bunday kadrlar mavjud bo'lgan jamiyatda iqtisodiy o'sish sur'atlari yuqori bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, innovatsion rivojlanish sharoitida strategik kompetensiya barqaror taraqqiyotning asosiy omillaridan biridir. U uzoq muddatli maqsadlarni belgilash, risklarni boshqarish, resurslardan samarali foydalanish va raqobatbardoshlikni ta'minlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Strategik kompetensiyani shakllantirish esa uzluksiz ta'lim, amaliy tajriba, innovatsion muhit va zamonaviy boshqaruv madaniyatini talab qiladi.Innovatsion taraqqiyot yo'lini tanlagan har bir jamiyat va tashkilot strategik fikrlashga ega bo'lgan kadrlarni tayyorlashga alohida e'tibor

qaratishi zarur. Chunki kelajakni ko‘ra bilish, o‘zgarishlarga moslashish va yangilik yaratish qobiliyati – bugungi kunning eng muhim ustunligidir. Strategik kompetensiya aynan mana shu ustunlikni ta’minlovchi asosiy omil sifatida namoyon bo‘ladi.

DIPLOMATIK DISKURSDA METAFORA VA RAMZLARNING LEKSIK SEMANTIK XUSUSIYATLARI

Musayev Akmalbek Ibragimdjanovich
O‘qituvchi
Andijon davlat chet tillari instituti
Andijon, O‘zbekiston
akmalbekibragimovich@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada ingliz va o‘zbek diplomatik diskursida metafora hamda ramzlarning leksik semantik tabiatini o‘rganish natijalari bayon etiladi. Tadqiqotda diplomatik matnlarda metaforik nomlash, ramziy obrazlar, evfemistik ifodalar va ularning pragmatik vazifalari lingvokulturologik hamda kognitiv yondashuv asosida tahlil qilindi. Ingliz diplomatik nutqida “bridge of cooperation”, “window of opportunity”, “pillar of peace” kabi konseptual metaforalar orqali muloqot konstruktiv mazmunga yo‘naltirilishi aniqlangan bo‘lsa, o‘zbek diplomatik diskursida “do‘stlik ko‘prigi”, “hamkorlik ruhi”, “muloqot eshiklari” kabi milliy-madaniy asosga ega ramziy ifodalar qo‘llanishi kuzatildi. Metaforalar diplomatik matnda keskinlikni yumshatish, ijobiy muhitni shakllantirish, muzokara jarayonining muvaffaqiyatli kechishini ta’minlashga xizmat qilishi ilmiy asosda yoritildi. Tadqiqot natijalari metafora va ramzlarning diplomatik muloqotda semantik yumshoqlik, ijtimoiy-madaniy uyg‘unlik, persuaziv ta’sir va nutqiy etikettni shakllantirishdagi o‘rnini ochib beradi.

Kalit so‘zlar: diplomatik diskurs, metafora, ramz, lingvokulturologiya, evfemizatsiya, semantik yumshatish, nutq strategiyasi…

KIRISH. Global siyosiy makonda diplomatik muloqot davlatlararo munosabatlarning asosiy kommunikativ vositasi sifatida namoyon bo‘ladi. Diplomatik nutqning mazmuni ko‘pincha bevosita emas, balki ramziy, bilvosita va metaforik ifodalar orqali yetkazilishi ushbu nutqning o‘ziga xosligini belgilaydi. Chunki metafora diplomatik diskursda ikki tomonlama funksiyani bajaradi: birinchidan, ixtiloflarni yumshatish, ikkinchidan, muloqotni konstruktiv ruhda olib borishga xizmat qiladi [1, 62]. O‘zbek diplomatik tilida “**ko‘prik”, “ruh”, “muzokara eshiklari”** kabi obrazlar hamkorlik, ochiqlik va ishonch konseptlarini ifodalovchi asosiy ramzlar sifatida shakllangan. Ingliz diplomatik matnlarida esa “**roadmap”, “bridge”, “new chapter”, “shared vision**” kabi metaforalar strategik hamkorlik va kelajak yo‘nalishini ifodalashda qo‘llanadi [2, 91].

Metaforik birliklar diplomatik diskursda informatsion mazmunni yumshatish, baholashdan qochish, neytrallikni saqlash, persuaziv ta’sir o‘tkazish hamda umumiy semantik maydon yaratish orqali tomonlar o‘rtasida ishonchni mustahkamlash vazifasini bajaradi [3, 118]. Shu sababli ularni o‘rganish diplomatik kommunikatsiyaning semantik, pragmatik va lingvokulturologik xususiyatlarini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Ushbu maqolaning maqsadi ingliz va o‘zbek diplomatik diskursida metafora va ramzlarning leksik semantik mohiyatini ochib berish hamda ularning diplomatik nutqdagi vazifalarini tahlil qilishdan iborat.

METODOLOGIYA. Ushbu tadqiqot ingliz va o‘zbek diplomatik diskursida metafora va ramzlarning leksik semantik tabiatini aniqlash va qiyosiy tahlil qilishga yo‘naltirildi. Tadqiqot jarayonida lingvokulturologik, kognitiv, qiyosiy hamda diskursiv tahlil metodlari qo‘llanildi. **Korpus** sifatida O‘zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi, Buyuk Britaniya Tashqi ishlar,

Hamdo‘stlik va Taraqqiyot vazirligi **(FCDO), BMT** Bosh Assambleyasi sessiyalari nutqlari, Yevropa Ittifoqi deklaratsiyalari, ikki tomonlama qo‘shma bayonotlar hamda Prezidentlar nutqlarida qo‘llangan metaforik birliklar tanlab olindi. Matnlar tanlashda ularda metafora va ramzlarning kommunikativ vazifa bajarishi, diplomatik pragmatika bilan bog‘liqligi hamda xalqaro muloqot kontekstini yoritishi mezon bo‘ldi.

Tadqiqotda tavsifiy metod yordamida diplomatik diskursda qo‘llanayotgan metafora va ramzlarning ma’no doirasi, qo‘llanish konteksti, semantik funksiyasi va lingvokulturologik asoslari aniqlashtirildi. Masalan, o‘zbek diplomatik matnlarida “**do‘stlik ko‘prigi**”, “**hamkorlik ruhi**” kabi obrazlar ijobiy munosabat, yaqinlik va o‘zaro hurmat g‘oyasini kodlashi tavsifiy tahlil orqali belgilandi [1, 62].

Qiyosiy metod orqali ingliz va o‘zbek diplomatik diskursida metaforik konseptlarning shakllanish mexanizmi, ramzlantirish yo‘nalishlari, milliy-madaniy asoslari hamda semantik farqlari tahlil qilindi. Natijada “**bridge of cooperation**” va “**do‘stlik ko‘prigi**”, “**shared future**” va “**mushtarak kelajak**” kabi birliklarning umumiy maqsad birligi mavjud bo‘lsa-da, ularning ramziy semantikasi milliy madaniyat asosida turlicha talqin qilinishi aniqlandi [2, 91].

Kognitiv tahlil orqali metaforalarning konseptual asoslari aniqlanib, ularning diplomatik nutqda muloqot yo‘nalishini belgilash, vaziyatga baho berish, kelajak tasvirini yaratish kabi funksiyalari ochib berildi. Masalan, “**new chapter**” metaforasi ingliz diskursida yangi siyosiy bosqichni anglatadigan konsept sifatida, o‘zbek matnlarida esa “**yangi sahifa ochildi**” shaklida milliy-intellektual tajriba asosida kodlangan [3, 118].

Diskursiv tahlil orqali metafora va ramzlarning kontekstual qo‘llanishi, siyosiy mazmunni yumshatish, muzokara jarayonini konstruktiv ohangda olib borish, ijobiy fon yaratish va persuaziv ta’sir ko‘rsatishdagi pragmatik vazifalari yoritildi. Xususan, “**muloqot eshiklari ochiq**” kabi ifoda o‘zbek diplomatik nutqida ijobiy kommunikativ niyatni anglatadi; ingliz matnlarida esa “**window of opportunity**” vaziyatning qulayligini ifodalaydi [4, 134].

Lingvokulturologik yondashuv esa metafora va ramzlardagi milliy mentalitet, tarixiy tajriba, diplomatik mulohaza yuritish an’analari va nutq odobining tilga ko‘chgan shakllarini aniqlash imkonini berdi. Bu orqali o‘zbek diplomatik diskursida evfemizatsiya, hurmat ramzlari, murosaga chorlovchi obrazlar ustuvorligi, ingliz diplomatik tilida esa strategik hamkorlik va konstruktiv pozitsiyani ifodalovchi global metaforalar ustunligi tasdiqlandi [5, 102].

NATIJALAR. Tadqiqot natijalari ingliz va o‘zbek diplomatik diskursida metafora va ramzlarning qo‘llanishi mazmun, konseptual asos va pragmatik maqsad jihatidan bir qator umumiylik va farqlarga egaligini ko‘rsatdi. Diplomatik metaforalar ikki tilda ham nutqni yumshatish, muloqotni ijobiy konstruktga yo‘naltirish, ziddiyatlarni bilvosita ifodalash, tomonlar o‘rtasida o‘zaro ishonchni mustahkamlash singari strategik vazifalarni bajaradi. Biroq ularning semantik maydoni, madaniy negizi va ramziy talqini tilning milliy mentaliteti bilan bevosita bog‘liqdir.

Birinchidan, ingliz diplomatik diskursida metaforalar ko‘proq global tamoyillarni ifodalovchi kontseptlar asosida shakllanadi. Masalan, “**bridge of cooperation**”, “**roadmap to peace**”, “**pillar of security**”, “**new horizon of partnership**” kabi metaforalar hamkorlikning mustahkamlanishi, kelajak strategiyasining belgilanishi va barqarorlikni ta’minlash kabi jarayonlarni konsept jihatidan ifodalaydi. 2024 yilda Yevropa Ittifoqi–Markaziy Osiyo Sammiti yakuniy deklaratsiyasida “**We are building a bridge of mutual trust and shared development**” iborasi qo‘llanib, metafora orqali hamkorlik modeli tasvirlangan. Ingliz metaforalari ichki semantik struktura jihatidan ko‘pincha dinamik xarakterga ega bo‘lib, jarayon, harakat, rivojlanish va kelajak tasavvuri bilan bog‘liq konseptlarga tayanadi [1, 62].

Ikkinchidan, o‘zbek diplomatik diskursida metafora va ramzlar milliy an’ana, madaniy qadriyat va ruhiy-ma’naviy dunyoqarash bilan chambarchas bog‘langan. “**Do‘stlik ko‘prigi**”,

"hamkorlik ruhi", "muloqot eshiklari", "barqarorlik maydoni", "o'zaro ishonch poydevori" kabi birliklar o'zbek diplomatik nutqida ko'proq qadriyatlar, ruhiy yaqinlik, o'zaro hurmat va ma'naviy birdamlikni aks ettiradi. Masalan, O'zbekiston–Turkiya Qo'shma Bayonotida "O'zaro hurmat va do'stlik ko'prigini yanada mustahkamlash" tarzidagi metafora qo'llanib, ikki davlat diplomatiyasida do'stlik konsepti markaziy ramz sifatida mustahkamlanganini ko'rsatdi [2, 91]. Bunda metaforalar asosan murosa, hurmat, birlik, yaqinlik va do'stlik konseptlari orqali semantik maydon tashkil etadi.

Uchinchidan, ingliz diplomatik metaforalarida rivojlanish, imkoniyat, strategiya, kelajak tasviri kabi konseptlar ustun bo'lsa, o'zbek matnlarida muhit, ruh, ko'prik, eshik, maydon kabi fazoviy va ma'naviy obrazlar ko'proq qo'llanadi. Ingliz tilidagi "**window of opportunity**" vaziyatning qulayligini bildiruvchi strategik metafora bo'lsa, o'zbek nutqida unga mos "muloqot uchun qulay imkoniyat yaratildi" shaklidagi ifoda qo'llanadi, lekin ko'pincha buni ramziy obraz kuchaytiradi: "muloqot eshiklari ochildi" [3, 118].

To'rtinchidan, o'zbek diplomatik diskursida evfemizatsiyalangan metaforalar sezilarli o'rin tutadi. "**Muloqot uchun yangi sahifa ochildi", "Tanqidga o'rin qoldirmaydigan natijalar", "Kelajak sari dadil qadamlar**" kabi ifodalarda keskinlikning yumshatilishi, ijobiy semantik fon yaratish va yuzni saqlash strategiyasi kuzatiladi. Ingliz nutqida esa metafora ba'zan keskin siyosiy baho berish funksiyasini ham bajaradi. Masalan, "**Dark chapter of regional instability must be closed**" iborasi salbiy voqelikni tugatish zarurligini qat'iy ohangda ifodalaydi [4, 134].

Beshinchidan, ramzlar ikki diskursda ham diplomatik nutqning estetik, persuasiv va semantik qatlamini boyituvchi vosita sifatida xizmat qiladi. O'zbek diplomatik diskursida ramzlar milliy tarixiy xotira va qadriyatlar orqali shakllanadi. Masalan, "**buyuk meros**", "**O'zbekistonning ochiq eshiklar siyosati", "Markaziy Osiyo yuragi"** kabi ramzlar hududiy identitet va tashqi siyosiy pozitsiyani belgilashda qo'llanadi. Ingliz diskursida esa "**shared vision", "global partnership", "collective security architecture"** kabi ramzlar ko'proq transmilliy qadriyatlarga asoslanadi [5, 102].

Umuman olganda, natijalar shuni ko'rsatadiki, ingliz va o'zbek diplomatik metaforalari umumiy strategik vazifani bajarishi bilan birga, milliy madaniyat, mentalitet va diskursiv an'analarga tayangan holda semantik jihatdan farqlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sossyur F. de. Kurs umumiy tilshunoslik. — Moskva: Progress, 1916.

2. Harris Z. Discourse Analysis. — Language Journal, 1952.

3. Fuko M. Bilim arxeologiyasi. — Moskva: Akademiya, 1969.

4. Van Deyk T. Diskurs va ideologiya. — Moskva: Vosstanovie, 1998.

5. Karasik V. I. Til va madaniyat. — Volgograd: Peremena, 1996.

6. Arutyunova N. D. Til va nutqning pragmatik xususiyatlari. — Moskva: Nauka, 1990.

7. Kubryakova E. S. Kognitiv tilshunoslik asoslari. — Moskva: LKI, 2004.

8. Nurmonov A. Diskurs va muloqot nazariyasi. — Toshkent: Fan, 2005.

9. Yo'ldoshev M. Siyosiy va diplomatik nutq tahlili. — Toshkent: Yangi asr avlodi, 2012.

10. Abdurahmonova D. O'zbek diplomatik uslubining lingvistik xususiyatlari. — Toshkent: Muharrir, 2018.

INGLIZ VA O'ZBEK MADANIYATIDA QO'LLANUVCHI VERBAL VOSITALI QADAH SO'ZLARINING CHOG'ISHTIRMA TADQIQI

Anorboyeva Mahbubaxon Sobirovna

Andijon davlat chet tillari instituti
O'qituvchi
Tel: +998930600872

Annotatsiya: Mazkur maqolada ingliz va o'zbek madaniyatlarida qadah so'zlari(toast)ning til va nutq madaniyati kontekstida ifodalanishi tadqiq etiladi. Qadah so'zlari marosimlarda nutq qismiga kiradi va ijtimoiy-etik normalar, milliy qadriyatlar, madaniy stereotiplar orqali ifodalanadi. Ingliz madaniyatidagi lakonik, individual yo'naltirilgan qadah so'zlari o'zbek madaniyatidagi samimiy, badiiy va duolar bilan ifodalanuvchi qadah so'zlaridan farqlanadi. Maqolada qadah so'zlarining struktural-semantik xususiyatlari, til etiketi va madaniyatlararo taqqoslash asosida tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: qadah so'zlari; toast; nutq etiketi; lingvokulturologiya; pragmatika; marosim nutqi; madaniy stereotip.

Nutqiy aktlar nazariyasi bo'yicha marosim nutqi — ijtimoiy kontekstda qatnashuvchilarning bir-biriga ijtimoiy va madaniy signallar uzatadigan performativ nutq turidir. Qadah so'zlari (toast) ana shunday marosim nutqining eng ko'p uchraydigan shakllaridan biridir. Ingliz tilida "toast" atamasi dastlab qadah ko'tarish jarayoniga nisbat bergan bo'lsa, so'ngra o'zi marosim nutqi nomi sifatida ham mustahkam o'rin egallagan.

O'zbek madaniyatida qadah so'zi bilan bog'liq nutqlar esa "tilak", "duolar", "tabriklar" kabi tushunchalar bilan ifodalanadi. Bu nutq shakli ruhiy-ma'naviy qadriyatlar bilan chambarchas bog'liq bo'lib, unda manfaatdor tomonlar o'zaro mehr-muhabbat, ezgu tilak va xurmatni bildirishadi.

J. Austinning performativ nutq nazariyasi nutqiy aktlarni ijtimoiy kontekstda bajariladigan harakatlar sifatida qaraydi. J. Searle nutq aktlarini samaradorligini kontekst, madaniyat va marosim normalari orqali tahlil qiladi. Ushbu nazariy asos maqolada qadah so'zlarini lingvokulturologik kontekstda tahlil qilish uchun qo'llaniladi.

Tadqiqotda keltirilgan ma'lumotlar ingliz va o'zbek tilidagi adabiy manbalar, nutq madaniyati haqidagi tadqiqotlar hamda real hayot marosimlaridan olingan misollar asosida amalga oshirildi.

Ingliz madaniyatida qadah so'zlari ko'pincha qisqa, lakonik va konkret motivlarga yo'naltiriladi. Ular do'stona, rasmiy yoki norasmiy marosimlarda qatnashuvchilarning bir-biriga hurmat va ezgulik tilashini ifodalaydi.

Quyidagi misollar ingliz tilida rasmiy marosim qadah so'zlaridan olingan:

Ex: 1. "Ladies and gentlemen, let us raise our glasses to celebrate the achievements of our friends. To success and happiness!

Bu qadah so'zida ijtimoiy hurmat, marosim mavzusi va ezgulik tilaklari mavjud. Xuddi shunga o'xshash:

2. *Ex: "Here's to friendship, laughter, and the memories we'll make together."*

Bu iqtibosda esa do'stlik, kulgu va umumiy estaliklar mavzusi markazlashtirilgan. Shuningdek, ingliz madaniyatida qisqacha qadah shakli sifatida "Cheers!" keng qo'llaniladi. Bu ibora rasmiy bo'lmagan marosimlarda ijtimoiy yaqinlik va do'stona kayfiyatni bildiradi.

O'zbek madaniyatida qadah so'zlari ko'pincha duolar, samimiy tilaklarni ifodalash uchun ishlatiladi. Ular nutqning badiiy, poetik elementi sifatida ham namoyon bo'ladi.

Quyidagi misollar o'zbek adabiyoti va ijtimoiy an'anaviy marosimlaridan olingan:

M: "Yoshlar baxtli bo'lsin, Alloh umr yo'llarini yorug' qilsin, rizqlarini baraka bilan to'ldirsin."

Bu qadah so'zida diniy-ma'naviy motivlar, baraka va ezgu tilaklar mavjud.

2. *M: "Bugun shu yerda yig'ilganlarning hammasiga sog'lik, baxt-saodat tilayman, duolarimiz birga bo'lsin."*

Bu misolda kollektiv birlik va duogo‘ylik kuchli ifoda topgan.
Quyida ingliz va o‘zbek madaniyatida mavjud qadah so‘zlarining tuzilishi va uslubiga ko‘ra chog’ishtirma tadqiqi havola etiladi.

№	Mezoni	Ingliz madaniyati	O‘zbek madaniyati
1.	Hajmi	Qisqa, lakonik	Uzun, batafsil
2.	Til uslubi	Rasmiy/norasmiy	Samimiy, duogo‘y
3.	Semantik motivlar	Do‘stlik, muvaffaqiyat, kulgu	Baraka, duo, ma’naviyat
4.	Kontekst	Ijtimoiy, individual	Jamiyat, diniy-ma’naviy

Ingliz madaniyatida qadah so‘zlarida individual motivlar va kulgili ohanglar ko‘p uchraydi. O‘zbek madaniyatida esa qadah so‘zlari ko‘proq duogo‘y, baraka tilash, jamiyatga doir ijtimoiy qadriyatlarni aks ettiradi.

Izlanishlarimiz davomida ingliz va o‘zbek madaniyatida qo‘llaniladigan qadah so‘zlarining ijtimoiy-ma’naviy farqlari kuzatildi.Ingliz qadah so‘zlarida shaxsiy yutuqlar, do‘stlik va umumiy baxt mavzulari keng qo‘llanadi. O‘zbek qadah so‘zlarida esa diniy unsur, jamiyat bilan bog‘lanish va ezgu tilaklar ustundir.

Xulosa qilib aytganda, ingliz va o‘zbek madaniyatlarida qadah so‘zlarining lingvokulturologik tahlili shuni ko‘rsatadiki:
Ingliz qadah so‘zlari lakonik, individual imperativlarga yo‘naltirilgan bo‘lib, ijtimoiy hodisalarga qisqacha ijobiy munosabatni ifodalaydi.

O‘zbek qadah so‘zlari esa samimiy, duolar bilan aytilib, baraka va ezgulikni aks ettiradi hamda kolektiv madaniyatga urg‘u beradi. Shu bois qadah so‘zlarini o‘rganish xalq madaniyati, til etiketi va ijtimoiy kommunikatsiya nuqtai nazaridan lingvistik va madaniy tadqiqotlarda muhim ob’ekt hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Austin, J. L. “How to Do Things with Words”. Oxford: Clarendon Press. 1962, 94–105.
2. Crystal, D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Cambridge: Cambridge University Press. 2008. P.731
3. Searle, J. R.”Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language”. Cambridge: Cambridge University Press.1969.
4. The Oxford Book of English Toasts. 2010. Oxford: Oxford University Press.
5. O‘zbekiston xalq og‘zaki ijodi. 2018. Toshkent: Sharq nashriyoti.
6. XXI asr o‘zbek marosim nutqlari to‘plami. (2023). Toshkent: Madaniyat nashriyoti.

O‘ZBEKISTONDA DUAL TA’LIM MODELINI JORIY ETISHNING AHAMIYATI VA ISTIQBOLLARI.

Andijon davlat chet tillari instituti
F.f.f.d. v.b.dotsent dotsent M.Alimova
ADCHTI, talaba, D.Abduvohidova

Annotatsiya . Ushbu maqolada dual ta’lim modelining mazmun-mohiyati, uning ta’lim tizimidagi o‘rni va ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, O‘zbekistonda dual ta’limni joriy etish jarayoni, xorijiy tajriba hamda mavjud muammolar va ularning yechimlari talaba nuqtayi nazaridan tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: dual ta’lim, ta’lim tizimi, amaliyot, kasbiy tayyorgarlik, mehnat bozori.

O‘zbekistonda dual ta’lim modelini joriy etish bugungi kunda ta’lim tizimini modernizatsiya qilishning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy iqtisodiyot sharoitida nafaqat nazariy bilimga, balki mustahkam amaliy ko‘nikmaga ega bo‘lgan mutaxassislar talab etilmoqda. An’anaviy ta’lim tizimida o‘quvchilar va talabalar asosan auditoriya mashg‘ulotlarida bilim oladi, ishlab chiqarish jarayoniga esa faqat qisqa muddatli amaliyot orqali jalb etiladi. Bu esa bitiruvchilarning real ish sharoitiga moslashishini qiyinlashtiradi. Dual ta’lim modeli ana shu muammoni bartaraf etishga xizmat qiladi. Dual ta’lim tizimi dastlab Germaniyada shakllanib, keyinchalik Shveytsariya va Avstriya kabi davlatlarda keng rivojlandi. Ushbu modelning mohiyati shundaki, ta’lim oluvchi vaqtining ma’lum qismini ta’lim muassasasida nazariy bilim olishga, qolgan qismini esa bevosita korxona yoki tashkilotda amaliy faoliyatga bag‘ishlaydi. Natijada talaba o‘qish jarayonidayoq ish muhitini o‘rganadi, zamonaviy uskunalar bilan ishlashni o‘zlashtiradi hamda kasbiy tajribaga ega bo‘ladi. O‘zbekistonda dual ta’limni joriy etish zarurati mamlakat iqtisodiyotining jadal rivojlanishi bilan bog‘liq. Sanoat, qurilish, transport, xizmat ko‘rsatish va axborot texnologiyalari sohalarida malakali kadrlarga ehtiyoj ortib bormoqda. Ish beruvchilar ko‘pincha nazariy bilimga ega, biroq amaliy tajribasi yetarli bo‘lmagan yosh mutaxassislar bilan ishlashga majbur bo‘lmoqda.

Mamlakatda sanoatlashtirish jarayonlari, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning kengayishi, zamonaviy texnologiyalarning joriy etilishi natijasida mehnat bozorida yangi kasblar va mutaxassisliklarga ehtiyoj ortib bormoqda. Shu sharoitda ta’lim tizimi ham iqtisodiyot talablariga mos ravishda yangilanishi zarur. Dual ta’lim aynan shu vazifani bajarishga xizmat qiladi.

Dual ta’lim – bu nazariya va amaliyot uyg‘unligiga asoslangan model bo‘lib, talaba bilimni faqat auditoriyada emas, balki real ishlab chiqarish jarayonida ham egallaydi. Ushbu tizim o‘zining samaradorligi bilan Germaniyada keng tan olingan. Keyinchalik u Shveytsariya va Avstriyada ham muvaffaqiyatli qo‘llanib, yoshlar bandligini ta’minlashda muhim vositaga aylangan. Ushbu davlatlar tajribasi shuni ko‘rsatadiki, ta’lim jarayoniga ish beruvchilarni faol jalb etish bitiruvchilarning raqobatbardoshligini oshiradi.

Dual ta’limning afzalliklari:

1. Amaliyotga yo‘naltirilgan ta’lim

Talaba o‘qish jarayonidayoq real ishlab chiqarish muhitiga kirib boradi. Bu uning kasbiy ko‘nikmalarini shakllantiradi va mustahkamlaydi.

2. Mehnat bozoriga moslashuv

Bitiruvchilar ish joyiga moslashishda qiynalmaydi, chunki ular avvaldan ishlab chiqarish tajribasiga ega bo‘ladi.

3. Ishsizlikni kamaytirish

Korxonalar o‘z ehtiyojidan kelib chiqib kadr tayyorlaydi. Natijada bitiruvchilarni ish bilan ta’minlash osonlashadi.

4. Korxonalar uchun foyda

Korxonalar yosh mutaxassislarni erta bosqichda tayyorlab, o‘z ishlab chiqarish jarayoniga mos kadrga ega bo‘ladi.

O‘zbekistonda dual ta’limni kengaytirish orqali bir necha strategik maqsadlarga erishish mumkin. Avvalo, yoshlarning kasbiy tayyorgarlik darajasi oshadi. Talabalar zamonaviy uskunalar bilan ishlashni o‘rganadi, ishlab chiqarish intizomi va mehnat madaniyatini egallaydi. Ikkinchidan, korxonalar uchun kadrlar tanlash jarayoni yengillashadi. Ular o‘z faoliyati davomida talabani kuzatib, uning salohiyatini baholash imkoniga ega bo‘ladi. Uchinchidan, hududlarda iqtisodiy faollik kuchayadi, chunki mahalliy korxonalar o‘z ehtiyojiga mos mutaxassislarni joyida tayyorlaydi. Dual ta’limning ijtimoiy ahamiyati ham katta. Bu tizim yoshlarning mustaqil hayotga

tezroq moslashishiga yordam beradi. Talabalar o‘qish jarayonidayoq ma’lum darajada daromad topishi mumkin, bu esa ularning moddiy mustaqilligini oshiradi. Bundan tashqari, kasb-hunar egallagan yoshlarning jamiyatdagi o‘rni mustahkamlanadi. Shu bilan birga, dual ta’limni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun normativ-huquqiy bazani takomillashtirish, korxonalarni rag‘batlantirish mexanizmlarini ishlab chiqish va ta’lim sifatini doimiy monitoring qilish zarur. Ayniqsa, kichik va o‘rta biznes subyektlarini ushbu jarayonga jalb etish muhimdir. Chunki iqtisodiyotning asosiy qismi aynan shu sektor hissasiga to‘g‘ri keladi. U ta’lim va ishlab chiqarish o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni mustahkamlaydi, yoshlarning bandligini oshiradi hamda mamlakat iqtisodiy salohiyatini yuksaltirishga zamin yaratadi. Mazkur tizimni bosqichma-bosqich va puxta reja asosida kengaytirish kelgusida yuqori malakali, raqobatbardosh kadrlar tayyorlash imkonini beradi.Dual ta’lim tizimi esa korxonalar ehtiyojidan kelib chiqib kadr tayyorlash imkonini beradi. Mazkur modelning eng muhim afzalliklaridan biri – ta’lim va ishlab chiqarish integratsiyasining ta’minlanishidir. O‘quv dasturlari bevosita ish beruvchilar bilan hamkorlikda ishlab chiqiladi. Talabalar ishlab chiqarish jarayonida haqiqiy mehnat faoliyatini bajaradi, bu esa ularning mas’uliyatini oshiradi. Ko‘plab hollarda amaliyot o‘tayotgan talaba keyinchalik o‘sha korxonada ish bilan ta’minlanadi. Bu esa yoshlar ishsizligini kamaytirishga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, dual ta’lim tizimini joriy etishda ayrim muammolar ham mavjud. Ba’zi korxonalar ta’lim jarayonida faol ishtirok etishga tayyor emas yoki zarur sharoitlarga ega emas. Moddiy-texnik baza yetarli darajada rivojlanmagan hududlarda amaliy mashg‘ulotlarni tashkil etish qiyinchilik tug‘diradi. Bundan tashqari, ishlab chiqarish ustalarining pedagogik ko‘nikmalarini oshirish zarurati ham mavjud. Ushbu muammolarni hal etish uchun davlat va xususiy sektor o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish, korxonalarni rag‘batlantirish mexanizmlarini ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi. Kelgusida dual ta’lim modelini nafaqat kasb-hunar maktablari va texnikumlarda, balki oliy ta’lim muassasalarida ham keng joriy etish maqsadga muvofiqdir. Ayniqsa, muhandislik, axborot texnologiyalari, tibbiyot va xizmat ko‘rsatish yo‘nalishlarida amaliy ta’lim ulushini oshirish yuqori samara beradi. Shuningdek, xorijiy tajribani o‘rganish va uni milliy sharoitga moslashtirish ham istiqbolli yo‘nalishlardan biridir. O‘zbekistonda ham iqtisodiyotning turli tarmoqlarida – sanoat, energetika, qurilish, transport, xizmat ko‘rsatish, qishloq xo‘jaligi va axborot texnologiyalari sohalarida – malakali kadrlarga ehtiyoj ortib bormoqda. Ko‘plab korxonalar zamonaviy uskunalar bilan jihozlanmoqda, lekin ularni boshqaradigan malakali mutaxassislar yetishmaydi. Dual ta’lim modeli aynan shu muammoni hal qilishga xizmat qiladi. Chunki bu tizimda kadrlar bevosita ishlab chiqarish jarayonida tayyorlanadi. Dual ta’limning asosiy ustunliklaridan biri – ta’lim jarayonining amaliyotga yaqinlashtirilishidir. Talaba nafaqat kitobdan o‘rganadi, balki o‘z ko‘zi bilan ko‘rib, qo‘li bilan bajarib, real jarayonda tajriba orttiradi. Bu esa bilimning mustahkam o‘zlashtirilishini ta’minlaydi. Bundan tashqari, talabada mehnat intizomi, mas’uliyat, jamoada ishlash ko‘nikmasi shakllanadi. Ish beruvchi esa o‘ziga mos kadrni oldindan tayyorlash imkoniyatiga ega bo‘ladi. Birinchidan, korxonalarning kadrlar tayyorlashga sarflaydigan xarajatlari kamayadi. Ikkinchidan, ishga qabul qilingan yosh mutaxassisni qayta o‘qitishga ehtiyoj bo‘lmaydi.

Uchinchidan, mehnat unumdorligi oshadi, chunki xodim o‘z vazifasini yaxshi biladi. Bu esa umumiy iqtisodiy samaradorlikka ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Ijtimoiy jihatdan ham dual ta’lim muhim ahamiyatga ega. Yoshlar o‘qish davridayoq kasb egallaydi va o‘z kelajagiga ishonch bilan qaraydi. Bu ularning jamiyatdagi faolligini oshiradi, ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlaydi. Ayniqsa, hududlarda ishlab chiqarish korxonalari bilan hamkorlikni kuchaytirish orqali mahalliy yoshlarni o‘z joyida ish bilan ta’minlash imkoniyati kengayadi. Biroq dual ta’limni joriy etishda ayrim muammolar ham mavjud. Korxonalar va ta’lim muassasalari o‘rtasidagi hamkorlik mexanizmlarini yanada takomillashtirish zarur. Moddiy-texnik bazani mustahkamlash, ishlab chiqarish ustalarining pedagogik malakasini oshirish, o‘quv dasturlarini zamonaviy talablar asosida yangilash muhim

vazifalardan biridir. Shuningdek, dual ta'limni huquqiy jihatdan qo'llab-quvvatlash va rag'batlantirish tizimini kuchaytirish lozim. Kelajak istiqboliga nazar tashlaydigan bo'lsak, dual ta'limni nafaqat kasb-hunar maktablari va texnikumlarda, balki oliy ta'lim muassasalarida ham keng qo'llash maqsadga muvofiqdir. Muhandislik, IT, logistika, turizm, tibbiyot kabi yo'nalishlarda ishlab chiqarish bilan integratsiyalashgan ta'lim dasturlari yuqori samara beradi. Raqamli texnologiyalarni ta'lim jarayoniga joriy etish esa dual modelni yanada takomillashtiradi. Ijtimoiy jihatdan ham dual ta'lim muhim ahamiyatga ega. Yoshlar o'qish davridayoq kasb egallaydi va o'z kelajagiga ishonch bilan qaraydi. Bu ularning jamiyatdagi faolligini oshiradi, ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlaydi. Ayniqsa, hududlarda ishlab chiqarish korxonalari bilan hamkorlikni kuchaytirish orqali mahalliy yoshlarni o'z joyida ish bilan ta'minlash imkoniyati kengayadi. Biroq dual ta'limni joriy etishda ayrim muammolar ham mavjud. Korxonalar va ta'lim muassasalari o'rtasidagi hamkorlik mexanizmlarini yanada takomillashtirish zarur. Moddiy-texnik bazani mustahkamlash, ishlab chiqarish ustalarining pedagogik malakasini oshirish, o'quv dasturlarini zamonaviy talablar asosida yangilash muhim vazifalardan biridir.

O'zbekistonda dual ta'lim modelini joriy etish ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, uni mehnat bozori talablariga moslashtirish va malakali kadrlar tayyorlash sifatini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Dual ta'lim nazariya va amaliyotni uyg'unlashtirish orqali talabalarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantiradi, ularni real ishlab chiqarish jarayoniga tayyorlaydi hamda ish bilan ta'minlanish imkoniyatlarini kengaytiradi. Mazkur model iqtisodiyot tarmoqlari uchun zarur bo'lgan mutaxassislarni bevosita korxonalar ehtiyojidan kelib chiqib tayyorlash imkonini beradi. Natijada yoshlar ishsizligi kamayadi, korxonalar esa tayyor va malakali kadr bilan ta'minlanadi. Shu bilan birga, dual ta'limni samarali amalga oshirish uchun ta'lim muassasalari va ish beruvchilar o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash, moddiy-texnik bazani rivojlantirish hamda normativ-huquqiy asoslarni takomillashtirish zarur. Kelgusida dual ta'lim modelini kengaytirish va uni barcha bosqichdagi ta'lim tizimiga izchil tatbiq etish orqali O'zbekiston raqobatbardosh, innovatsion iqtisodiyotga xizmat qiluvchi yuqori malakali kadrlar tayyorlash imkoniyatiga ega bo'ladi.

O'zbekiston ta'lim tizimining innovatsion rivojlanishida muhim omil bo'lib xizmat qiladi. U ta'lim va ishlab chiqarish o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni mustahkamlaydi, yoshlarning bandligini oshiradi hamda mamlakat iqtisodiy salohiyatini yuksaltirishga zamin yaratadi. Mazkur tizimni bosqichma-bosqich va puxta reja asosida kengaytirish kelgusida yuqori malakali, raqobatbardosh kadrlar tayyorlash imkonini beradi. Ayniqsa, muhandislik, axborot texnologiyalari, tibbiyot va xizmat ko'rsatish yo'nalishlarida amaliy ta'lim ulushini oshirish yuqori samara beradi. Shuningdek, xorijiy tajribani o'rganish va uni milliy sharoitga moslashtirish ham istiqbolli yo'nalishlardan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining kasb-hunar ta'limi tizimini takomillashtirishga oid farmon va qarorlari.
3. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi materiallari.
4. Dual ta'lim tizimi bo'yicha Germaniya tajribasi haqidagi ilmiy maqolalar va tahliliy materiallar.
5. Shveytsariya va Avstriyada kasbiy ta'limni tashkil etish bo'yicha xorijiy manbalar.
6. Kasb-hunar ta'limi va mehnat bozori integratsiyasi bo'yicha ilmiy maqolalar to'plami.
7. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va innovatsion ta'lim metodlari bo'yicha o'quv qo'llanmalar.

FLORA AND FAUNA: BIODIVERSITY AND ITS PROTECTION IN THE CONTEXT OF DUAL EDUCATION.

Ahmadjonova Charoskhon Khaydarali qizi
ASIFL, student
Scientific advisor: Anorboyeva M. S.

Annotation: This article discusses the concept of flora and fauna, their classification, geographical distribution, ecological and economic importance, and the major threats to biodiversity. It also reviews important scientific research conducted internationally and in Uzbekistan. The study emphasizes the need for conservation of plant and animal life to maintain ecological balance and ensure sustainable development.

Keywords: Flora, Fauna, Biodiversity, Ecosystem, Conservation, Environmental Protection, Uzbekistan, Sustainable Development.

Flora and fauna represent the plant and animal life of a particular region or of the entire planet. These components form the basis of biodiversity and are essential for maintaining life on Earth. The interaction between plants, animals, and their environment creates ecosystems that support ecological stability and human well-being.

Flora includes all forms of plant life such as trees, shrubs, grasses, algae, and flowers. Fauna refers to all animal species including mammals, birds, reptiles, amphibians, insects, and marine organisms. The diversity of flora and fauna depends largely on climate, soil, water resources, and geographical location.Tropical regions are especially rich in biodiversity. For example, the Amazon Rainforest contains millions of plant and animal species, many of which are endemic. In contrast, arid regions such as the Sahara Desert support drought-resistant vegetation and specially adapted animals.Marine ecosystems are also important centers of biodiversity. The Great Barrier Reef is home to thousands of marine species and plays a crucial role in protecting oceanic ecological balance.

Flora and fauna maintain ecological stability. Plants absorb carbon dioxide and produce oxygen through photosynthesis, regulate climate, and prevent soil erosion. Animals contribute to pollination, seed dispersal, and maintaining food chains.Economically, biodiversity supports agriculture, fisheries, forestry, medicine, and tourism. Many modern medicines are derived from plant and animal sources. Natural reserves generate income through ecotourism and scientific research.Scientific understanding of biodiversity was greatly influenced by researchers such as Charles Darwin, whose book On the Origin of Species explained natural selection and adaptation. Later, Alfred Russel Wallace contributed to biogeography, the study of species distribution. In the modern era, Edward O. Wilson developed the concept of biodiversity and emphasized conservation in his works.International organizations such as the International Union for Conservation of Nature publish the Red List of Threatened Species, which assesses global conservation status.

Uzbekistan possesses unique ecosystems including deserts, mountains, and river valleys. Scientific research is conducted by the Academy of Sciences of Uzbekistan, particularly through its botanical and zoological institutes.Significant studies focus on the biodiversity of the Kyzylkum Desert and environmental changes in the Aral Sea region. The ecological crisis of the Aral Sea has drawn global scientific attention due to habitat degradation and species loss.The Tashkent Botanical Garden plays an important role in conserving rare and endemic plant species. Additionally,

Uzbekistan publishes the national Red Data Book documenting endangered plant and animal species.

Despite their importance, flora and fauna face serious threats including deforestation, pollution, illegal hunting, habitat destruction, and climate change. These factors result in species extinction and ecosystem imbalance.To address these challenges, governments establish protected areas and national parks. International cooperation and environmental education are essential for long-term conservation. Sustainable resource management and public awareness can significantly reduce biodiversity loss.

Flora and fauna are fundamental components of Earth's life-support system. They maintain ecological balance, support economic development, and contribute to scientific progress. Both international and Uzbek scientists have made significant contributions to understanding biodiversity and promoting conservation. Protecting plant and animal life is a shared responsibility necessary for ensuring a sustainable future for coming generations.

Teaching Flora and Fauna in Schools and Kindergartens**:**

Kindergartens (ages 3–6): Use colorful pictures and flashcards of plants and animals. Show short cartoons or animations about nature.Do mini gardening: plant seeds and water plants.Use toy animals to teach about habitats.

Primary School (ages 7–10): Organize nature walks around the school. Create simple projects: "My favorite plant/animal."Teach basic classification: plant vs. animal, tree vs. flower.Use stories or role-play to show animals' roles in nature.

Middle School (ages 11–14): Assign group projects and presentations on ecosystems. Keep a nature journal with observations and drawings.Do small experiments with leaves, seeds, or soil organisms.Discuss environmental problems: pollution, deforestation.

Tips: Make lessons interactive and visual.

Include hands-on activities.

Take students on parks or garden trips to see plants and animals.

International Scientific Sources

1. Charles Darwin –On the Origin of Species (Theory of evolution and natural selection)
2. Edward O. Wilson – Biodiversity (Concept of biodiversity and conservation)
3. Edward O. Wilson – The Diversity of Life (Global biodiversity and its importance)
4. Alfred Russel Wallace –The Geographical Distribution of Animals (Geography of animal species)

THE ROLE OF DUAL EDUCATION IN TRAINING PROFESSIONALS FOR FLORA AND FAUNA CONSERVATION

Tolibjonova Rayyona
ASIFL, Student.

Abstract: Flora and fauna represent the total plant and animal life of a particular region or of the entire planet. They form the biological foundation of ecosystems and ensure the stability of natural processes that sustain life on Earth. This article examines the importance of flora and fauna, their interdependence, their ecological roles, and the current environmental challenges threatening biodiversity. Special attention is given to the impact of human activity on natural habitats and the urgent need for conservation strategies. Protecting biodiversity is not only an environmental responsibility but also a social and economic necessity for present and future generations.

Keywords: flora, fauna, biodiversity, ecosystem, environment, conservation, sustainability, habitat, climate change

Flora and fauna constitute the living component of the biosphere. The term flora refers to the collective plant life in a particular area, while fauna denotes the animal species inhabiting that area. Together, they form complex ecological systems that maintain environmental balance. From tropical rainforests to arid deserts, each ecosystem supports unique species adapted to specific climatic and geographical conditions. The interaction between plants and animals has evolved over millions of years. Plants produce oxygen through photosynthesis and serve as primary producers in the food chain. Animals, in turn, contribute to seed dispersal, pollination, and population control within ecosystems. Without this intricate balance, life on Earth would not be sustainable. In recent decades, however, biodiversity has faced unprecedented threats due to industrialization, urban expansion, deforestation, and climate change. Understanding the significance of flora and fauna is essential for promoting environmental awareness and developing effective conservation measures.

The Ecological Role of Flora Plants are fundamental to all terrestrial ecosystems. They convert sunlight into chemical energy, forming the base of the food web. Through photosynthesis, plants absorb carbon dioxide and release oxygen, thereby regulating atmospheric composition and mitigating climate change. Forests, grasslands, and wetlands act as natural carbon sinks, reducing greenhouse gas concentrations. Moreover, flora contributes to soil formation and water regulation. Plant roots prevent soil erosion, enhance soil fertility, and maintain moisture levels. In agricultural systems, crop plants provide food security and economic stability for millions of people worldwide. Medicinal plants are another vital resource, as many pharmaceutical compounds originate from botanical sources.

The loss of plant diversity can disrupt entire ecosystems. Deforestation, for instance, not only removes trees but also destroys habitats for countless animal species. Therefore, preserving plant life is a fundamental step toward environmental sustainability.The Importance of Fauna in Ecosystems Animal species play diverse and essential roles in maintaining ecological equilibrium. Herbivores regulate plant populations, carnivores control herbivore numbers, and decomposers recycle nutrients back into the soil. Pollinators such as bees, butterflies, and birds are crucial for the reproduction of flowering plants and agricultural crops. Marine fauna also contributes significantly to global ecological processes. Fish and marine mammals influence oceanic food chains, while coral reefs provide habitat for thousands of species. The extinction of a single species can trigger a chain reaction, affecting many others within the ecosystem.Fauna additionally holds cultural, scientific, and economic value. Wildlife tourism supports local economies, and scientific research on animals advances medical and technological innovation. However, illegal hunting, habitat destruction, and pollution continue to threaten numerous species worldwide.

Human Impact on Biodiversity Human activities have become the dominant factor influencing natural environments. Rapid industrial development has increased pollution levels in air, water, and soil. Urbanization reduces natural habitats, forcing species to migrate or face extinction. Climate change alters temperature patterns, affecting migration routes and breeding cycles.Deforestation remains one of the most critical environmental issues. Large-scale logging and agricultural expansion result in habitat fragmentation and biodiversity loss. Additionally, overfishing and poaching have significantly reduced animal populations in various regions.The introduction of invasive species is another serious problem. Non-native plants and animals can disrupt local ecosystems by competing with indigenous species for resources. This imbalance often leads to ecological degradation and economic loss.

Conservation and Sustainable Development To address these challenges, governments and international organizations have implemented various conservation strategies. Protected areas such

as national parks and wildlife reserves play a key role in preserving endangered species and their habitats. Environmental laws regulate hunting, fishing, and industrial emissions.Sustainable development emphasizes the responsible use of natural resources without compromising the needs of future generations. Reforestation projects, renewable energy adoption, and ecological education programs contribute to environmental protection. Public awareness and community involvement are essential components of successful conservation efforts.Scientific research also supports biodiversity preservation. Monitoring species populations and studying ecosystem dynamics enable experts to develop evidence-based policies. Collaboration between nations is crucial, as environmental issues transcend political boundaries.

Flora and fauna are indispensable elements of life on Earth. They maintain ecological balance, support human well-being, and contribute to economic development. However, the growing pressure of human activity poses significant risks to global biodiversity. Protecting plant and animal life requires coordinated efforts at local, national, and international levels.Sustainable environmental management is not merely an option but an obligation. By preserving biodiversity, humanity safeguards its own future. The harmony between humans and nature must be restored to ensure that the richness of flora and fauna continues to thrive for generations to come.

REFERENCES:

1. Odum, E. P.,&Barrett, G. W. (2005). Fundamentals of Ecology. 2.Brooks/Cole Publishing.
3. Primack, R. B. (2014). Essentials of Conservation Biology. Sinauer Associates.
4. Raven, P. H., Evert, R. F.,&Eichhorn, S. E. (2013). Biology of Plants. W.H. Freeman and Company.
5. World Wildlife Fund (WWF). (2023). Biodiversity and Conservation. Available at: https://www.worldwildlife.org
6. United Nations Environment Programme (UNEP). (2023). Global Environment Outlook Reports. Available at: https://www.unep.org
7. International Union for Conservation of Nature (IUCN). (2023). The IUCN Red List of Threatened Species. Available at: https://www.iucnredlist.org

FLORA AND FAUNA OF UZBEKISTAN: CURRENT STATUS AND CONSERVATION CHALLENGES IN THE CONTEXT OF DUAL EDUCATION

Kenjaboyeva Fotima ASIFL, student
Scientific adviser: Anorboyeva M. S.

Abstract: This article discusses the present condition of flora and fauna in Uzbekistan, ecosystem changes, and biodiversity conservation issues. The influence of human activities on nature is analyzed, and practical measures for protecting endangered species are suggested.

Keywords: flora, fauna, biodiversity, ecosystem, ecology, endangered species, conservation.

Nature and human society have always been closely connected. In recent decades, however, rapid economic development and population growth have increased pressure on natural ecosystems. Uzbekistan has diverse natural landscapes, including deserts, steppes, river valleys, and mountain areas. These environments support many species of plants and animals, some of which are endemic and exist only in this region.Today, environmental protection has become an important task, since the loss of biodiversity may negatively affect ecological stability and future generations

Uzbekistan's flora includes more than 4,500 species of higher plants, and around 10–12 percent of them are endemic. Despite this richness, many natural plant communities are declining.

One of the main problems is desertification, especially in areas near the former Aral Sea region and the Ustyurt Plateau. Increased soil salinity makes it difficult for native plants to survive. In addition, uncontrolled collection of medicinal plants, including liquorice, reduces natural populations. In mountainous regions, the reduction of walnut and juniper forests leads to soil erosion and changes in local climatic conditions.

Current State of Fauna. The animal world of Uzbekistan is also diverse, with nearly 600 species of vertebrates recorded. However, several species are under threat due to habitat loss and human activityRare animals such as the Bukhara deer and the snow leopard face serious risks because of habitat fragmentation. Illegal hunting remains another important issue. Infrastructure development sometimes blocks traditional migration routes of wild animals, which affects their reproduction and survival

Anthropogenic Impact. Human activity plays a significant role in environmental change. Overgrazing damages fragile pasture ecosystems, while agricultural chemicals pollute water resources. These factors influence not only wildlife but also human health through the food chain. Understanding anthropogenic impact is essential for developing effective conservation strategies.

Protection Measures Several practical steps can help preserve flora and fauna in Uzbekistan: expanding protected natural areas and creating ecological corridors; using modern technologies such as drones and satellite monitoring to observe ecosystems; increasing environmental education among local communities; supporting ecotourism as a sustainable economic activity; establishing seed banks to preserve genetic resources of rare plants.

Conclusion. The conservation of flora and fauna is an important responsibility shared by government institutions, scientists, and society. Protecting biodiversity helps maintain ecological balance and ensures sustainable development. Careful use of natural resources and increased environmental awareness can help preserve Uzbekistan's unique natural heritage for future generations.

REFERENCES:

1. Ministry of Natural Resources of the Republic of Uzbekistan. Red Data Book of Uzbekistan. Tashkent, 2021.
2. Ergashev A. General Ecology. Tashkent: Fan va Texnologiya, 2020.
3. State Committee for Ecology and Environmental Protection. National Report on the State of the Environment, 2023.
4. World Wildlife Fund (WWF). Conservation Strategies for Central Asian Biodiversity, 2022.

NATURE AND ENVIRONMENT: CURRENT CHALLENGES AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT PROSPECTS

Ibragimova M.T.
ASIFL. student

Abstract: This article examines current environmental challenges and their impact on sustainable development. The study analyzes major global issues such as climate change, water scarcity, deforestation, and biodiversity loss. It explores the relationship between human activities

and environmental degradation and emphasizes the importance of rational resource management. The paper proposes practical solutions, including the development of renewable energy, environmental education, effective waste management, and the strengthening of environmental policies. The findings highlight the necessity of coordinated efforts at both national and international levels to ensure ecological balance and long-term environmental sustainability.

Keywords: environmental challenges, sustainable development, climate change, water scarcity, deforestation, biodiversity loss, human impact, resource management, renewable energy, environmental education, waste management, environmental policies, ecological balance, sustainability.

Nature and environment form the foundation of human life and economic development. Natural resources such as air, water, soil, forests, and minerals are essential for survival and progress. However, rapid industrialization, urbanization, and population growth have led to serious environmental problems. In the 21st century, environmental protection has become one of the most urgent global priorities. The imbalance between human activity and natural ecosystems threatens not only biodiversity but also global stability and future generations.

The purpose of this article is to analyze major environmental challenges and explore sustainable strategies that can reduce ecological damage while ensuring economic growth.

This research is based on qualitative analysis of international environmental reports, scientific articles, and global policy documents. Comparative and descriptive methods were used to examine environmental issues and evaluate possible solutions. Data from international organizations were reviewed to provide reliable and up-to-date information.

Climate change is one of the most critical environmental problems today. The increase in greenhouse gas emissions, especially carbon dioxide (CO_2), has caused global temperatures to rise significantly. This leads to melting glaciers, rising sea levels, droughts, floods, and extreme weather conditions. Climate change also negatively affects agriculture, food security, and public health.

Air pollution is mainly caused by industrial emissions, transportation, and the burning of fossil fuels. Polluted air contributes to respiratory diseases, cardiovascular problems, and millions of premature deaths annually. Developing countries are particularly vulnerable due to rapid industrial growth and weak environmental regulations.

Freshwater resources are becoming increasingly limited. Overconsumption, poor water management, and pollution from factories and agriculture reduce the availability of clean water. Water scarcity threatens human health, agriculture, and economic stability, especially in arid regions.

Forests play a crucial role in maintaining ecological balance. However, large-scale deforestation for agriculture, construction, and industry reduces biodiversity and increases carbon emissions. Many animal and plant species are becoming extinct due to habitat destruction.

Sustainable development means meeting present needs without compromising the ability of future generations to meet their own needs. To achieve this goal, several strategies must be implemented:

Renewable Energy Development – Expanding solar, wind, and hydro energy can significantly reduce greenhouse gas emissions.

Environmental Education – Raising ecological awareness among young people encourages responsible behavior toward nature. Green Technologies – Industries should adopt environmentally friendly production methods and reduce waste. Effective Waste Management – Recycling and proper waste disposal reduce environmental pollution.International Cooperation – Global environmental problems require cooperation between countries and international organizations.

Environmental protection is not only a governmental responsibility but also an individual duty. Every person can contribute by reducing energy consumption, saving water, recycling waste, and supporting eco-friendly initiatives. Moreover, businesses should integrate environmental responsibility into their corporate strategies.

Technological innovation plays a key role in solving environmental problems. Digital monitoring systems, smart agriculture, and sustainable urban planning can help reduce ecological pressure.

Nature and environment are essential for sustainable human development. However, current environmental challenges threaten ecological balance and economic stability. Addressing these problems requires integrated policies, technological innovation, environmental awareness, and international cooperation. Sustainable resource management and responsible human behavior are crucial for protecting the planet for future generations.

Only through collective action can humanity ensure harmony between economic progress and environmental preservation.

REFERENCES:

1. United Nations. (2015). Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development. New York: United Nations.
2. IPCC. (2023). Climate Change 2023: Synthesis Report. Intergovernmental Panel on Climate Change.
3. United Nations Environment Programme (UNEP). (2022). Global Environment Outlook – GEO-6. Nairobi: UNEP.
4. World Health Organization (WHO). (2021). Ambient air pollution and health. Geneva: WHO.
5. Food and Agriculture Organization (FAO). (2022). The State of the World's Forests 2022. Rome: FAO.
6. Rockström, J., Steffen, W., Noone, K., et al. (2009). A safe operating space for humanity. Nature, 461(7263), 472–475.
7. O'zbekiston Respublikasi Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo'mitasi. (2023). Atrof-muhit holati bo'yicha milliy hisobot. Toshkent.

COMBATING DESERTIFICATION IN UZBEKISTAN: THE ROLE OF DUAL EDUCATION IN TRAINING ENVIRONMENTAL SPECIALISTS.

Ulugbekova Munira
ADCHTI, student

Abstract: Growing deserts, commonly referred to as desertification, represent a serious global environmental problem affecting both natural ecosystems and human societies. Desertification is the process by which fertile land gradually degrades into arid and semi-arid conditions due to climatic changes and unsustainable human activities. This article explores the main causes of desert expansion, its environmental and socio-economic consequences, and effective strategies for mitigation. Particular attention is paid to the role of climate change, deforestation, overgrazing, and improper land use. The study emphasizes that combating desertification is essential for maintaining ecological balance, ensuring food security, and achieving sustainable development. Protecting land resources today is a crucial investment in the well-being of future generations.

Keywords: growing deserts, desertification, land degradation, climate change, sustainability, soil erosion, water scarcity.

Introduction. The expansion of deserts is a growing environmental concern that affects many regions of the world, particularly arid and semi-arid zones. Desertification does not mean the natural growth of existing deserts alone; rather, it involves the degradation of previously productive land. As global population increases and demand for natural resources rises, land ecosystems face increasing pressure. The loss of fertile soil threatens biodiversity, agricultural productivity, and human livelihoods.

Understanding the mechanisms behind desert expansion is essential for developing effective environmental policies. Desertification is closely linked to climate change and human land-use practices, making it both an environmental and a socio-economic issue.

The causes of desertification can be divided into natural and human-induced factors. Climate change plays a major role by increasing global temperatures and altering rainfall patterns. Prolonged droughts reduce vegetation cover and soil moisture, leaving land vulnerable to wind and water erosion.

Human activities significantly accelerate this process. Overgrazing by livestock removes protective plant cover and weakens soil structure. Deforestation for agriculture, fuel, and construction exposes land to erosion and disrupts local water cycles. Unsustainable farming practices, such as excessive irrigation, lead to soil salinization and reduced fertility. Population growth further intensifies pressure on land resources, especially in developing regions.

Desert expansion has severe consequences for natural ecosystems. The loss of vegetation results in declining biodiversity, as many plant and animal species are unable to adapt to harsh conditions. Soil degradation reduces the land's capacity to store water and nutrients, further limiting plant growth.

Additionally, desertification contributes to climate change by decreasing carbon absorption. Dust storms originating from degraded land can spread pollutants, reduce air quality, and affect weather patterns across large distances. These environmental changes weaken ecosystem resilience and threaten long-term ecological stability.

The effects of growing deserts extend beyond the environment and deeply impact human societies. Agricultural productivity declines as soil fertility decreases, leading to food insecurity and economic hardship. Water scarcity becomes more acute, increasing competition over limited resources.

In many regions, desertification forces people to migrate in search of better living conditions. This environmental migration can cause social tensions, urban overcrowding, and economic strain. Therefore, desertification is not only an ecological problem but also a major development challenge.

Addressing desertification requires sustainable land management and long-term planning. Reforestation and afforestation help restore vegetation cover and stabilize soil. Improved agricultural practices, such as crop rotation, organic farming, and controlled grazing, can significantly reduce land degradation.

Efficient water management, including rainwater harvesting and modern irrigation systems, is essential in dry regions. Education and community participation play a vital role in promoting sustainable land use. International cooperation is also crucial, as desertification often affects multiple countries and regions simultaneously.

Conclusion. Growing deserts represent a serious threat to environmental sustainability and human well-being. While climate change intensifies the problem, human activities remain a decisive factor in either accelerating or preventing desertification. Effective solutions require coordinated efforts at local, national, and global levels.

By adopting sustainable land-use practices and prioritizing environmental protection, humanity can slow the expansion of deserts and preserve vital ecosystems. Combating desertification is not merely an environmental responsibility but a fundamental requirement for securing a stable and sustainable future.

REFERENCES:

1. Reynolds, J. F., et al. (2007). Global Desertification: Building a Science for Dryland Development. Science
2. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). (2022). Land Degradation and Desertification.
3. United Nations Convention to Combat Desertification (UNCCD). (2023). Desertification and Land Degradation.
4. United Nations Environment Programme (UNEP). (2023). Global Environment Outlook.

ZAMONAVIY TURIZM SHAROITIDA GIDLIK FAOLIYATI VA GIDNING MADANIY VOSITACHI SIFATIDAGI ROLI (ANDIJON MISOLIDA).

Yusupova Aziza, ADCHTI, o'qituvchi
Adaxamova Gulshoda, ADCHTI, talaba

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy turizmda gidlik tushunchasi va gidning professional roli yoritiladi. Unda talqin qilish, muloqot, tashkilotchilik va madaniy mas'uliyatning ahamiyati tushuntiriladi. Andijon misollari orqali gidlar sayyohlar tajribasini qanday shakllantirishi va mahalliy merosni saqlashga qanday hissa qo'shishi ko'rsatib berilib, Andijon gidlarining roli madaniy diplomatiya vositasi sifatida ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: gidlik, gid roli, madaniy talqin, Andijon turizmi, sayyohlik tajribasi, merosni saqlash, mehmondo'stlik.

Zamonaviy globallashuv sharoitida turizm nafaqat iqtisodiy faoliyat sohasi, balki madaniyatlar o'rtasidagi muloqotning muhim mexanizmi sifatida qaralmoqda. Bu jarayonda turistlar va gidlar asosiy vositachi sifatida ishtirok etadi. Gidlar sayyohlar va mahalliy jamiyat o'rtasida madaniy, kommunikativ va kognitiv ko'prik vazifasini bajaradi. Shu sababli zamonaviy turizmda gidlik faqat axborot berish bilan cheklanmay, balki madaniy interpretatsiya, ijtimoiy hamkorlik va tajriba shakllantirish jarayonini ham qamrab oladi.

Turizm sohasidagi ilmiy tadqiqotlarda gid roliga oid turli nazariy yondashuvlar mavjud. Jumladan, E. Cohen gid rolini ijtimoiy-madaniy vositachi sifatida talqin qilgan bo'lsa, J. Ap va K. Wong gidlarning professionalizmi hamda xizmat sifati omillarini tahlil qilgan. Shuningdek, J. Holloway va K. Pond ishlarida gidlik faoliyatining tashkiliy, psixologik va kommunikativ jihatlari o'rganilgan. Biroq mahalliy — ayniqsa O'zbekiston hududiy kontekstida gidlikning madaniy-interpretatsion xususiyatlari yetarli darajada tadqiq etilmagan.

O'zbekistonda turizmni rivojlantirish davlat siyosati darajasida qo'llab-quvvatlanayotgan bir paytda gidlarning roli yanada ortib bormoqda. Ayniqsa tarixiy va madaniy merosga boy hududlarda, jumladan Andijonda, gidlar nafaqat ekskursiya yetakchisi, balki milliy madaniyat namoyandasi sifatida faoliyat yuritadi. Bu esa gidlikni madaniy diplomatiyaning noformal shakli sifatida talqin qilish imkonini beradi.

Ushbu maqolaning maqsadi — zamonaviy turizm sharoitida gidlik tushunchasi va gidning professional rolini nazariy hamda amaliy jihatdan tahlil qilish, shuningdek Andijon misolida uning madaniy-interpretatsion ahamiyatini ochib berishdan iborat.

Maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi:

- gidlik tushunchasining mazmun-mohiyatini aniqlash;
- turist gidining asosiy professional funksiyalarini tahlil qilish;
- gidning madaniy vositachi sifatidagi rolini yoritish;
- Andijon misolida gidlikning amaliy ahamiyatini ko‘rsatish;
- zamonaviy turizmda gidlikning ijtimoiy va iqtisodiy ta’sirini baholash.

Tadqiqot obyekti sifatida turist gidlik faoliyati olinib, bugungi kunda gidlik faoliyatining ilmiy asosini tadqiqi muxim ahamiyat kasb etmoqda.

Tadqiqot predmeti — zamonaviy turizm sharoitida gidning madaniy-interpretatsion va kommunikativ rolidir.

Gidlik shunchaki yo‘l ko‘rsatish yoki tarixiy faktlarni sanab o‘tish emas, balki bu ta’lim, hikoyachilik, psixologiya va mehmondo‘stlikni birlashtiradigan kasbdir. Gid sayyohlarga bir joyning ruhini tushunishga yordam beradi. Talqinsiz shahar faqat ko‘chalar va binolardan iborat bo‘lib qoladi. Yaxshi gid bilan esa u ma’noga boy tirik hikoyaga aylanadi. Gidlikning asosida talqin qilish san’ati yotadi. Talqin — bu tarix va madaniyatni qiziqarli va tushunarli shaklda yetkazishdir. Gid quruq ma’lumotni insoniy hikoyaga aylantiradi. Masalan, shunchaki “bu bino XIasrda qurilgan” deyish o‘rniga, u yerda kimlar yashagani, odamlarning hayoti qanday bo‘lgani haqida gapirib beradi. Ana shu hissiy bog‘lanish sayohatni esda qolarli qiladi.

Zamonaviy turizmda sayyohlar haqiqiy tajribani qidiradi. Ular faqat rasmga tushish bilan cheklanmaydi, balki madaniyatni tushunishni xohlaydi. Gid bu yerda madaniy tarjimon vazifasini bajaradi. U urf-odatlar, ijtimoiy xulq-atvor va qadriyatlarni tushuntiradi. Bu esa tushunmovchiliklarni kamaytiradi va o‘zaro hurmatni kuchaytiradi. Ko‘pincha gid butun hududning ovoziga aylanadi.

Andijon gidlikning ahamiyatini ko‘rsatadigan yaxshi misoldir. Bu hudud Zahiriddin Muhammad Bobur merosi bilan chambarchas bog‘liq. Sayyohlar Bobur yodgorlik majmuasiga borganda, gid shunchaki eksponatlarni ko‘rsatib bermaydi. U Boburning bolaligi, orzulari, she’riyati va tarixdagi o‘rni haqida hikoya qiladi. Shu orqali Bobur faqat tarixiy shaxs emas, balki tirik inson sifatida tasavvur qilinadi. Andijondagi gidlar sayyohlarni kundalik hayot bilan ham tanishtiradi. Masalan, mahallalar bo‘ylab sayr paytida mehmondo‘stlik, qo‘shnichilik va oila qadriyatlari tushuntiriladi. Bir piyola choy ustidagi suhbatning o‘zi ham madaniy darsga aylanadi. Shu kichik lahzalar ko‘pincha sayohatning eng esda qolarli qismiga aylanadi.

Gidlikning yana bir muhim tomoni — ta’limiy ahamiyatidir. Professional gid doimo o‘rganishda davom etadi. Andijon an’anaviylik va zamonaviylikni birlashtirgan shahar. Gid sayyohlarga bu muvozanatni tushuntiradi. Mehmonlar iqtisodiy rivojlanish, yoshlar hayoti va ta’lim tizimi haqida ham qiziqadi. Shu sabab gid norasmiy o‘qituvchi rolini ham bajaradi. Mas’uliyat gidlik kasbining ajralmas qismidir. Gid xavfsizlikni ta’minlaydi, vaqtni boshqaradi va guruhni muvofiqlashtiradi. Sayohatda kutilmagan holatlar bo‘lishi mumkin. Bunday paytda gidning xotirjamligi sayyohlarga ishonch beradi. Odamlar o‘zini xavfsiz his qilsa, sayohatdan ko‘proq zavq oladi.

Gidlar madaniy meros himoyachisi hamdir. Tarixiy joylarda ular hurmat bilan muomala qilishni o‘rgatadi. Andijondagi yodgorliklar va muzeylarda gidlar saqlashning ahamiyatini tushuntiradi. Bu kelajak avlod uchun merosni asrashga xizmat qiladi.

Muloqot qobiliyati samarali gidlikning markazida turadi. Gid aniq gapira olishi, tinglashi va turli auditoriyaga moslasha olishi kerak. Xalqaro sayyohlar bilan ishlashda madaniy farqlarni his

qilish muhim. Hazil, sabr va samimiylik muhitni yengillashtiradi. Rostini aytganda, odamlar o‘zini qulay his qilgan joyda sayohatdan ko‘proq zavq oladi.

Shaxsiyat ham katta rol o‘ynaydi. Samimiy va energiyali gid guruh kayfiyatini ko‘taradi. Gidning ishtiyoqi boshqalarga ham o‘tadi. Agar gid befarq bo‘lsa, sayohat zerikarli tuyuladi. Turizmning yuragi — bu insoniy aloqadir.

Texnologiya gidlikni o‘zgartirdi, lekin uning insoniy tomonini almashtira olmadi. Raqamli xaritalar, audio tizimlar va onlayn platformalar ishni osonlashtiradi. Andijonda ko‘plab gidlar ijtimoiy tarmoqlar orqali madaniy marshrutlarni targ‘ib qiladi. Ammo eng qimmatli narsa baribir jonli muloqotdir. Kutilmagan hazil yoki shaxsiy hikoya hech qaysi ilova bilan almashtirilmaydi.
Gidlik iqtisodiy va ijtimoiy foyda ham keltiradi. Gidlar mahalliy hunarmandlar, restoranlar va oilaviy biznesni qo‘llab-quvvatlaydi. Sayyohlar mahalliy mahsulot sotib olganda, jamiyatga bevosita yordam beradi. Andijonda an’anaviy hunarmandchilik gidlar orqali kengroq taniladi.

Bundan tashqari, gidlik madaniyatlararo muloqotni kuchaytiradi. Sayyohlar Andijon haqida chuqurroq tushuncha bilan qaytadi, mahalliy aholi esa dunyoqarashini kengaytiradi. Turizm shu tariqa norasmiy diplomatiyaga aylanadi.

Ushbu tadqiqot kompleks yondashuv asosida amalga oshirildi. Tadqiqot jarayonida nazariy va empirik metodlar uyg‘un holda qo‘llanildi.

Avvalo, ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish usuli orqali turist gidlik faoliyatiga oid xorijiy va mahalliy tadqiqotlar o‘rganildi. Ushbu usul gid roliga doir nazariy asoslarni aniqlash hamda mavjud ilmiy qarashlarni umumlashtirish imkonini berdi.

Qiyosiy tahlil usuli yordamida turli olimlar tomonidan taklif etilgan gidlik modellari o‘zaro solishtirildi va ularning umumiy hamda farqli jihatlari aniqlandi. Bu usul gidlikning universal va mintaqaviy xususiyatlarini ochishda muhim ahamiyat kasb etdi.Kontent tahlil usuli turist materiallari, ekskursiya matnlari hamda madaniy axborot mazmunini tahlil qilishda qo‘llanildi. Ushbu usul gidlar tomonidan taqdim etiladigan axborotning xarakteri va uning madaniy interpretatsiya darajasini baholash imkonini berdi.

Keys-tahlil usuli asosida Andijon hududi misolida gidlik amaliyoti ko‘rib chiqildi. Bu usul mahalliy turizm sharoitida gidlarning real faoliyatini tasvirlash hamda nazariy xulosalarni amaliy misollar bilan asoslashga xizmat qildi.

Tadqiqotda shuningdek tavsifiy-analitik usul qo‘llanilib, gidlik faoliyatining kommunikativ, tashkiliy va madaniy jihatlari tizimli ravishda yoritildi.

Metodologik jihatdan tadqiqot interdisiplinar xarakterga ega bo‘lib, turizmshunoslik, sotsiologiya, madaniyatshunoslik hamda kommunikatsiya nazariyasi elementlarini o‘z ichiga oladi.
Mazkur tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, unda gidlik faoliyati zamonaviy turizm sharoitida faqat axborot berish jarayoni emas, balki madaniy interpretatsiya va kommunikativ vositachilik shakli sifatida talqin qilinadi. Shuningdek, Andijon hududi misolida gidlarning madaniy diplomatiya subyekti sifatidagi roli ochib beriladi hamda gidlik faoliyatining mahalliy turizm rivojiga ijtimoiy-iqtisodiy ta’siri ko‘rsatib beriladi.

Xulosa qilib aytganda, gidlik faoliyati ko‘p qirrali, yuqori mas’uliyat va kasbiy kompetensiyani talab etuvchi ijtimoiy-madaniy kasb turi hisoblanadi. Gid bir vaqtning o‘zida axborot yetkazuvchi, pedagog, tashkilotchi hamda madaniy mediator vazifalarini bajaradi (Cohen, 1985). Uning kasbiy mahorati turistlarning tashrif buyurilayotgan obyekt haqidagi tasavvurining shakllanishiga, safarning emotsional va kognitiv qiymatiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Xususan, Andijon shahri misolida malakali gidlar oddiy tashrifni chuqur mazmunga ega bo‘lgan madaniy-ta’limiy tajribaga aylantirishi kuzatiladi. Yuqori darajadagi gid faqatgina marshrut bo‘ylab yo‘nalish ko‘rsatmaydi, balki tarixiy faktlar, madaniy kontekst va inson omillari o‘rtasida mazmunli bog‘lanish yaratib, turist va makon o‘rtasida samarali kommunikativ aloqani ta’minlaydi (Ap &

Wong, 2001). Aynan shu interpersonallik va ma'no yaratish jarayoni sayohatning barqaror xotira sifatida saqlanishiga asos bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ap, J., & Wong, K. K. F. (2001). *Case study on tour guiding: Professionalism, issues and problems*. Tourism Management, 22(5), 551–563.
2. Cohen, E. (1985). *The tourist guide: The origins, structure and dynamics of a role*. Annals of Tourism Research, 12(1), 5–29.
3. Holloway, J. C. (1981). *The guided tour: A sociological approach*. Annals of Tourism Research, 8(3), 377–402.
4. Pond, K. L. (1993). *The professional guide: Dynamics of tour guiding*. New York: Van Nostrand Reinhold.
5. World Tourism Organization (UNWTO). (2019). *Global report on tourism and culture*. Madrid: UNWTO.
6. Timothy, D. J., & Boyd, S. W. (2003). *Heritage tourism*. Harlow: Prentice Hall.
7.

O'ZBEKISTONDA DUAL TA'LIM TIZIMINI JORIY ETISH VA RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI

Andijon davlat chet tillari instituti
F.f.f.d. v.b. dotsent M.Alimova
ADCHTI, talaba M.Jalolova

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekistonda dual ta'lim tizimini joriy etish zarurati, uning ta'lim sifati va mehnat bozori talablariga mos kadrlar tayyorlashdagi o'rni hamda rivojlantirish istiqbollari tahlil qilinadi. Shuningdek, dual ta'lim tizimini samarali yo'lga qo'yish uchun amalga oshirilayotgan islohotlar va mavjud muammolar yoritiladi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, kasbiy ta'lim, amaliy ko'nikma, mehnat bozori, innovatsion ta'lim, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi.

Hozirgi globallashuv sharoitida zamonaviy bilim va amaliy ko'nikmalarga ega mutaxassislarni tayyorlash har bir davlat ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. O'zbekiston ta'lim tizimida ham so'nggi yillarda keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Ayniqsa, kasbiy ta'limni rivojlantirish, ta'lim jarayonini ishlab chiqarish bilan integratsiyalash hamda yoshlarni mehnat bozorida raqobatbardosh kadrlar sifatida tayyorlash muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtai nazardan dual ta'lim tizimini joriy etish dolzarb masalalardan biridir. Dual ta'lim tizimi — bu ta'lim muassasasi va ishlab chiqarish korxonalari hamkorligida tashkil etiladigan o'qitish shakli bo'lib, unda nazariy bilimlar ta'lim muassasasida, amaliy ko'nikmalar esa bevosita ishlab chiqarish jarayonida shakllantiriladi. Mazkur modelda talaba o'qish jarayonida bir vaqtning o'zida korxonada ishlab, kasbiy tajribaga ega bo'ladi. Dual ta'lim tizimi ilk bor Germaniya tajribasida keng rivojlangan bo'lib, bugungi kunda ko'plab rivojlangan davlatlar ushbu modeldan samarali foydalanib kelmoqda. Bu tizim yosh mutaxassislarning amaliy tayyorgarligini kuchaytirish, ularning ishga joylashish imkoniyatlarini oshirish hamda ishlab chiqarish uchun zarur malakali kadrlar tayyorlashga xizmat qiladi.

O'zbekistonda dual ta'lim tizimini joriy etish jarayoni. O'zbekistonda kasbiy ta'lim tizimini modernizatsiya qilish doirasida dual ta'lim tizimini joriy etishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Mamlakatimizda qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlar kasbiy ta'lim muassasalari va ishlab

chiqarish korxonalari o‘rtasida samarali hamkorlikni yo‘lga qo‘yishga xizmat qilmoqda. Dual ta’lim tizimini joriy etish orqali quyidagi natijalarga erishish ko‘zda tutiladi:

a) ta’lim jarayonining amaliy yo‘naltirilganligini oshirish;
b) yoshlarning bandligini ta’minlash;
c) ishlab chiqarish korxonalarining malakali kadrlarga bo‘lgan ehtiyojini qondirish;
d) o‘quv dasturlarini mehnat bozori talablariga moslashtirish.

Bugungi kunda ayrim kasb-hunar maktablari, texnikumlar hamda oliy ta’lim muassasalarida dual ta’lim elementlari tajriba sifatida joriy etilmoqda. Dual ta’lim tizimini rivojlantirish istiqbollari. O‘zbekistonda dual ta’lim tizimini yanada rivojlantirish uchun bir qator muhim vazifalarni amalga oshirish zarur. Avvalo, ta’lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari o‘rtasida barqaror hamkorlik mexanizmlarini yaratish muhimdir. Bunda korxonalar nafaqat amaliyot bazasi sifatida, balki ta’lim jarayonining faol ishtirokchisi sifatida qatnashishi lozim. Shuningdek, o‘quv dasturlarini zamonaviy texnologiyalar va ishlab chiqarish talablari asosida takomillashtirish, malakali ustoz-murabbiylarni tayyorlash ham muhim ahamiyatga ega. Dual ta’lim tizimi samaradorligini oshirish uchun davlat, ta’lim muassasalari va xususiy sektor o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish zarur.
Kelgusida dual ta’lim tizimini keng joriy etish yoshlarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish, ularning mehnat bozorida raqobatbardoshligini oshirish hamda iqtisodiyot tarmoqlari uchun yuqori malakali mutaxassislar tayyorlashga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, dual ta’lim tizimi ta’lim va ishlab chiqarish integratsiyasini ta’minlovchi samarali model hisoblanadi. O‘zbekistonda ushbu tizimni joriy etish va rivojlantirish mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishi, yoshlarning bandligini ta’minlash hamda zamonaviy malakali kadrlar tayyorlashda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Shu bois dual ta’lim tizimini takomillashtirish, uning normativ-huquqiy asoslarini mustahkamlash va amaliyotini kengaytirish kelgusidagi ustuvor vazifalardan biri bo‘lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati.

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. **“Professional ta’lim tizimini yanada takomillashtirishga doir chora-tadbirlar to‘g‘risida”**gi qaror. – Toshkent, 2019.
3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Dual ta’lim tizimini tashkil etish tartibi to‘g‘risidagi nizom. – Toshkent, 2021.
4. Deissinger T. The German Dual System of Vocational Education and Training. – Bonn: Federal Institute for Vocational Education and Training, 2015.
5. Rauner F., Maclean R. Handbook of Technical and Vocational Education and Training Research. – Springer, 2008.
6.

O‘ZBEKISTONDA DUAL TA’LIM MODELINI JORIY ETISHNING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI VA KELGUSIDAGI ISTIQBOLLARI

Xamidova Mo‘tabarxon Akramjon qizi,
ADCJTI, talaba
Ilmiy rahbar: Boboyeva V. E.

Annotatsiya: Ushbu maqola O‘zbekistonda dual ta’lim modelini joriy etishning nazariy va amaliy asoslarini, shuningdek, uning oliy va o‘rta kasb-hunar ta’lim tizimlarida tatbiq etish imkoniyatlarini tahlil qiladi. Dual ta’lim nazariy bilimlar va amaliy ko‘nikmalarni uyg‘unlashtiruvchi innovatsion pedagogik model sifatida talabalarning kasbiy kompetentsiyalarini rivojlantirish, mehnat bozoriga moslashuvini ta’minlashga qaratilgan. Shuningdek, maqola shaxs

rivoji, amaliy mashg‘ulotlarning sifati va ish beruvchi bilan hamkorlikning ta’lim sifatini oshirishdagi rolini yoritadi. Tadqiqot natijalari dual ta’limning innovatsion iqtisodiyotga mos kadrlar tayyorlashdagi strategik ahamiyatini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: Dual ta’lim, amaliy mashg‘ulot, shaxs rivoji, o‘rta kasb-hunar ta’limi, oliy ta’lim, pedagogik innovatsiya.

Sovet davridan buyon O‘zbekistonda innovatsion rivojlanishning turli tarkibiy qismlari va iqtisodiy samaradorlikni oshirish omillari notekis va nomutanosib rivojlandi. Mustaqillikning ilk o‘n yilligida, bir tomondan, O‘zbekistonda ta’lim, tayyorgarlik va ilmiy infratuzilma darajasi, shuningdek ilmiy kadrlar malakasi yuqori bo‘lgan bo‘lsa, boshqa tomondan, biznesni yuritishdagi institutsional va tashkiliy komponentlar past edi. Bunga xorijiy va yangi tashkil etilgan mahalliy kompaniyalarni innovatsion jarayonlarga jalb qilish, raqobatni tartibga solish va ichki bozorni regulyatsiya qilish kabi muammolar kiradi. Shu bilan, mamlakatning innovatsion, intellektual va ijodiy salohiyati iqtisodiy rivojlanishga sezilarli ta’sir ko‘rsatmagan.

Hozirgi kunda ilmiy-tadqiqot natijalarining katta qismi amaliyotga yetarlicha tatbiq etilmaydi va tijoratlashtirish mexanizmlarining yetishmasligi sababli daromad keltirmaydi. Ushbu holat O‘zbekiston iqtisodiyotini samaradorligi past bo‘lgan kengaytirilgan modeldan intensiv rivojlanish modeliga o‘tish jarayoniga moslashtiradi.So‘nggi yillarda O‘zbekistondagi an’anaviy oliy ta’lim shakllari va jamiyatning innovatsion rivojlanish talablarida nomuvofiqlik yuzaga keldi. Zamonaviy sharoitlarda iqtisodiyotning ilg‘or texnologik sohalarida innovatsion bilimlarning hayotiy davri 1–3 yilga qisqargan. Shu bilan birga, oliy ta’lim standartlariga ko‘ra, universitetda o‘qish 4–6 yil davom etadi. Demak, talaba universitetda tahsil olayotganda texnologik bilimlarning bir necha avlodlari allaqachon yangilanib bo‘lgan bo‘lishi mumkin. Natijada, bitiruvchi korxonaga kelganda tegishli ishlab chiqarish sharoitlariga moslashish uchun ko‘p vaqt sarflashga majbur bo‘ladi. Bu esa shuni ko‘rsatadiki, mavjud an’anaviy oliy ta’lim standartlari jamiyatning zamonaviy innovatsion rivojlanishidan orqada qolmoqda. Shu bilan birga, innovatsion texnologiyalarga yo‘naltirilgan, ammo ularni joriy qilmagan korxona xodimlarni tayyorlash, amaliyotga tatbiq etish va foydalanish uchun vaqt va mablag‘ sarflaydi. Ko‘pincha bu jarayon shunchalik uzoq davom etadiki, qo‘llanilgan texnologiyalar eskiradi va yangi texnologiyalardan foydalanish zaruriyati tug‘iladi. Bundan kelib chiqadigan yana bir muammo turli ilmiy va injener kadrlarni tayyorlash samaradorligining pastligi. Universitetda talaba tayyorlash jarayonida texnologik bilimlarning avlodlari qayta-qayta o‘zgaradi, bu esa ishlab chiqarish muhitiga moslashish va innovatsion malakani shakllantirish jarayonini murakkablashtiradi.

Dual ta’limning ta’lim sifatini oshirish, talabalarni real mehnat faoliyatiga tayyorlash va yoshlar bandligini ta’minlashdagi imkoniyatlari bilan bir qatorda, uni joriy etish jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan pedagogik, tashkiliy va iqtisodiy muammolar hamda ularni bartaraf etish yo‘llari ko‘rib chiqilgan. Mazkur jarayonda pedagogik innovatsiyalar va zamonaviy ta’lim texnologiyalaridan foydalanish, amaliy mashg‘ulotlar ulushini kengaytirish, pedagog kadrlar malakasini oshirish, o‘quv rejalari va dasturlarini mehnat bozori talablariga moslashtirish hamda ta’lim muassasalari bilan ishlab chiqarish korxonalari o‘rtasida samarali hamkorlikni yo‘lga qo‘yish muhim ahamiyat kasb etishi alohida ta’kidlangan. Dual ta’limni yuqori sifatda tashkil etish uchun nazariy tayyorgarlik real amaliyot misollari va amaliy topshiriqlar bilan uzviy bog‘langan bo‘lishi lozim. Ta’lim jarayonida talabalarni ishlab chiqarish va professional faoliyatga jalb etish, ularning amaliy ko‘nikmalarini shakllantirish muhim shart hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonunida kasbiy diagnostika va kasbga yo‘naltirish tartiblari, shuningdek, yuqori malaka talab etmaydigan kasblarga o‘quvchilarni tayyorlash masalalari qonun hujjatlari bilan belgilanishi qayd etilgan.

Hozirgi kunda umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida dual ta’lim elementlarini joriy etish “Kasbiy ta’lim – chegarasiz” dasturi orqali qo‘llab-quvvatlanmoqda. Ushbu dastur doirasida o‘quvchilar kollejlar yoki ixtisoslashtirilgan to‘garaklar faoliyatida ishtirok etish orqali bepul qo‘shimcha bilim va malaka sertifikatlarini olish imkoniyatiga ega bo‘lmoqdalar. Qo‘shimcha kasbiy malaka olish mumkin bo‘lgan mutaxassisliklar ro‘yxati keng bo‘lib, ularga tikuvchi, sartarosh, manikyurchi, oshpaz, haydovchi, kassir, pedagog yordamchisi, tarbiyachi yordamchisi, maslahatchi, bank agenti kabi kasblar kiradi. O‘quvchi o‘z xohishiga ko‘ra ta’lim olish uchun oliy ta’lim muassasasida, umumiy o‘rta ta’lim maktabida, kollejda yoki maxsus to‘garaklarda ro‘yxatdan o‘tishi mumkin. Mazkur fikrga ko‘ra, mamlakatimiz ta’lim tizimining barcha bosqichlarida intellektual salohiyatga ega, kasbiy va ma’naviy jihatdan yetuk mutaxassislarni tayyorlash maqsadga muvofiq hisoblanadi. Bunda nazariy bilimlar bilan amaliy faoliyat o‘rtasidagi uyg‘unlikni ta’minlash, shuningdek, shaxsning kasbiy shakllanishiga ta’sir etuvchi omillardan tizimli ravishda foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Mualliflar oliy ta’lim tizimida dual ta’lim modelini joriy etish va uni amalga oshirish ikki asosiy yo‘nalishda olib borilishi lozimligini ta’kidlaydilar. Birinchidan, oliy ta’lim muassasalari huzurida mutaxassisliklarga mos ishlab chiqarish korxonalari va tashkilotlarini tashkil etish zarur. Ikkinchidan esa, oliy ta’lim muassasalari bilan tegishli soha korxonalari o‘rtasida shartnomaviy asosda faoliyat yurituvchi ta’lim klasterlarini shakllantirish maqsadga muvofiqdir.

Mazkur takliflar amaliyotga joriy etilgan taqdirda, ta’lim muassasalari bitiruvchilari nazariy bilim bilan bir qatorda amaliy tajribaga ham ega bo‘lgan, iqtisodiy va ijtimoiy sohalarda samarali faoliyat yurita oladigan yetuk mutaxassislar sifatida shakllanadi. Dual ta’limni yuqori sifatda tashkil etish uchun nazariy tayyorgarlik real amaliyot misollari va amaliy topshiriqlar bilan uzviy bog‘langan bo‘lishi lozim. Ta’lim jarayonida talabalarni ishlab chiqarish va professional faoliyatga jalb etish, ularning amaliy ko‘nikmalarini shakllantirish muhim shart hisoblanadi. Shu bilan birga, nazariy bilimlarni egallash va amaliy mashg‘ulotlarni bajarishga ajratilgan umumiy o‘quv yuklamasi haftasiga 40 soatdan oshmasligi lozim. Dual ta’lim tizimida o‘quv jarayonining tarkibiy tuzilmasi quyidagicha belgilanadi: nazariy mashg‘ulotlar ulushi 20–25 foizni, amaliy mashg‘ulotlar esa 75–80 foizni tashkil etadi. Bu nisbat talabalarning kasbiy faoliyatga yo‘naltirilgan tayyorgarligini kuchaytirishga xizmat qiladi. Dual ta’lim dasturlarini amalga oshirish jarayonida bitiruvchilarga qo‘yiladigan malaka talablari ishlab chiqiladi, o‘quv dasturlari takomillashtiriladi, pedagog kadrlar maxsus tayyorgarlikdan o‘tkaziladi hamda mazkur jarayonni tartibga soluvchi normativ-uslubiy hujjatlar ishlab chiqiladi.

“Ta’lim uchburchagi” konsepsiyasini samarali amalga oshirish va zamonaviy mutaxassislarni yuqori sifatda tayyorlashning samarali yo‘llaridan biri oliy ta’limda dual ta’lim tizimini qo‘llashdir. “Dual” so‘zi lotin tilidan kelib chiqqan bo‘lib, ikki qismga tegishli yoki ikki narsani o‘z ichiga olgan degan ma’noni anglatadi. Dual ta’lim tizimi talabaga o‘z mutaxassislik sohasiga mos tashkilotda ishlash bilan birga ta’lim olish imkonini beradi. Shu bilan, yoshlar 2–3 kun oliy ta’lim muassasasida nazariy bilimlarni egallab, qolgan vaqtni amaliy ko‘nikmalarni ishlab chiqarish muhitida shakllantirishga sarflaydilar.Sovet davridan boshlab, O‘zbekistonda innovatsion rivojlanishning turli tarkibiy qismlari va iqtisodiy samaradorlikni oshirish omillari notekis va nomutanosib rivojlandi. Mustaqillikning ilk o‘n yilligida, bir tomondan, O‘zbekistonda ta’lim, ilmiy infratuzilma va ilmiy kadrlar salohiyati yuqori bo‘lgan bo‘lsa, boshqa tomondan, biznesni yuritishdagi institutsional va tashkiliy komponentlar, jumladan, xorijiy va yangi tashkil etilgan mahalliy kompaniyalarni innovatsion jarayonlarga jalb qilish, raqobat va ichki bozorni tartibga solish darajasi past edi. Bu holat O‘zbekiston iqtisodiyotini samaradorligi past bo‘lgan kengaytirilgan modeldan intensiv rivojlanish modeliga o‘tish jarayoniga moslashtiradi. So‘nggi yillarda O‘zbekistondagi an’anaviy oliy ta’lim shakllari va jamiyatning innovatsion rivojlanish talablarida nomuvofiqlik yuzaga keldi. Zamonaviy sharoitlarda iqtisodiyotning ilg‘or texnologik

sohalarida innovatsion bilimlarning hayotiy davri 1–3 yilga qisqargan. Shu bilan birga, oliy ta'lim standartlariga ko'ra, universitetda o'qish 4–6 yil davom etadi. Demak, talaba oliy ta'lim muassasasida tahsil olayotganda texnologik bilimlarning bir necha avlodlari allaqachon yangilanib bo'lgan bo'lishi mumkin. Natijada, bitiruvchi korxonaga kelganda, tegishli ishlab chiqarish sharoitlariga moslashish uchun ko'p vaqt sarflashga majbur bo'ladi. Bu esa shuni ko'rsatadiki, mavjud an'anaviy standartlar doirasida oliy ta'lim jamiyatning zamonaviy innovatsion rivojlanishidan orqada qoladi.

Hozirgi kunda umumiy o'rta ta'lim muassasalarida dual ta'lim elementlarini joriy etish "Kasbiy ta'lim – chegarasiz" dasturi orqali qo'llab-quvvatlanmoqda. Ushbu dastur doirasida o'quvchilar kollejlar yoki ixtisoslashtirilgan to'garaklar faoliyatida ishtirok etish orqali bepul qo'shimcha bilim va malaka sertifikatlarini olish imkoniyatiga ega bo'lmoqdalar. Qo'shimcha kasbiy malaka olish mumkin bo'lgan mutaxassisliklar ro'yxati keng bo'lib, ularga tikuvchi, sartarosh, manikyurchi, oshpaz, haydovchi, kassir, pedagog yordamchisi, tarbiyachi yordamchisi, maslahatchi, bank agenti kabi kasblar kiradi. O'quvchi o'z xohishiga ko'ra ta'lim olish uchun oliy ta'lim muassasasida, umumiy o'rta ta'lim maktabida, kollejda yoki maxsus to'garaklarda ro'yxatdan o'tishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, dual ta'lim professional ko'nikmalarni rivojlantirishda juda muhim omil hisoblanadi. U kasb-hunar ta'limi tizimida turli sohalar bo'yicha o'qituvchilar tomonidan beriladigan nazariy bilimlar va korxonalarda amalga oshiriladigan amaliy ish tajribasini birlashtiradi. Bu ikki komponent bir butun tizim sifatida integratsiyalashadi va umumiy ta'lim konsepsiyasiga singdiriladi.

Nazariy va amaliy qismlarni uyg'unlashtirish, shuningdek, jarayonda ishtirok etadigan barcha manfaatdor tomonlar o'rtasidagi hamkorlik dual ta'limni muvaffaqiyatli amalga oshirishning kalitidir. Dual ta'lim talabaga o'z shaxsiy qiziqishlari va istaklarini rivojlantirish, shuningdek, kelajakdagi kasbiy faoliyatga tayyorlanish uchun keng imkoniyatlar yaratadi.

Foydanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent: O'zbekiston, 2020-yil 23-sentyabr. [Law on Education. 2020. Tashkent, Uzbekistan].
2. Алмаз Рафисович, Н. И. Dual Education in Russia and CIS Countries: Challenges and Prospects. – Казань: Изд-во КФУ, 2016.
3. DOKU, S. et al. Practical Training in Higher Education: International Experiences and Methodological Approaches. – Berlin: Higher Education Press, 2013.

NODAVLAT TA'LIM MUASSASALARI VA O'QUV MARKAZLARI FAOLIYATIDA DUAL TA'LIM TIZIMINING O'RNI

G'ulomova Marhabo
ADCHTI, talaba
Gulomovamarhabo345@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada nodavlat ta'lim muassasalari va o'quv markazlari faoliyatida dual ta'lim tizimining ahamiyati, afzalliklari hamda uni amaliyotga joriy etish mexanizmlari yoritiladi. Shuningdek, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi orqali malakali mutaxassis tayyorlash, mehnat bozori talablariga mos kadrlar shakllantirish masalalari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: nodavlat ta'lim, o'quv markazi, dual ta'lim, amaliyot, kompetensiya, mehnat bozori, hamkorlik.

Hozirgi globallashuv sharoitida mamlakat iqtisodiyotining barcha tarmoq va sohalaridagi keng ko'lamli islohotlar, xususan, ijtimoiy sohaning asosi hisoblangan ta'lim tizimidagi islohotlar ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu bois, ta'lim sohasidagi islohotlar orasida oliy ta'lim tizimidagi o'zgarishlar asosiy o'rinni egallaydi.Xususan, Prezidentimizning 2019-yil 8-oktyabrdagi "O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish kontseptsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847-son farmoni bilan tasdiqlangan "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish kontseptsiyasi"da oliy ta'lim tizimini isloh qilishning ustuvor yo'nalishlari sifatida yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish, oliy ta'limni modernizatsiya qilish, o'qish jarayoniga ilg'or xorijiy ta'lim texnologiyalarini jalb etish, xalqaro tajribalardan kelib chiqib, oliy ta'limning ilg'or standartlarini joriy qilish belgilangan.Jumladan, o'quv dasturlarida nazariy bilim olishga yo'naltirilgan ta'limdan amaliy ko'nikmalarni shakllantirishga yo'naltirilgan ta'lim tizimiga bosqichma-bosqich o'tish, oliy ta'lim mazmunini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish, ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlarining barqaror rivojlanishiga munosib hissa qo'shadigan, mehnat bozorida o'z o'rni ni topa oladigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash tizimini yo'lga qo'yish, ta'limning ishlab chiqarish korxonalari va ilmiy-tadqiqot institutlari bilan o'zaro manfaatli hamkorligini yo'lga qo'yish kabi ustuvor vazifalar ko'zda tutilgan.

Bugungi kunda milliy iqtisodiyotning rivojlanishida rivojlangan davlatlarning ta'lim tizimini o'rgangan holda nazariy ta'lim bilan bir vaqtda korxona va tashkilotlarda ish faoliyatini olib borish imkoniyatini beruvchi "Dual ta'lim"-O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi qonunining 15-moddasida ta'lim olish shakllaridan biri sifatida kiritilgan, shuningdek, mazkur qonunning 17-moddasida esa "Dual ta'lim"ni tashkil etish tartibi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanishi ham ta'kidlab o'ti lgan.Ta'kidlash joizki, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 16-yanvardagi "Oliy ta'lim tizimida dual ta'limni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 14-son qarori bilan "Oliy ta'lim tizimida dual ta'limni tashkil etish tartibi to'g'risida Nizom" tasdiqlandi.

Mazkur Nizomda quyidagi vazifalar nazarda tutilgan:

• dual ta'limning nazariy va amaliy qismi muddatlarini hamkor korxona va tashkilotlar bilan kelishilgan holda, oliy ta'lim tashkiloti tomonidan belgilash;

• ta'lim jarayonining nazariy qismidagi talabalar ishtirokini oliy ta'lim tashkilotida tegishli professor-o'qituvchi, ishlab chiqarish bilan bog'liq amaliy qismidagi ishtirokini esa korxonadan biriktirilgan amaliyot rahbari (ustoz) tomonidan muvofiqlashtirib borish;

• oliy ta'limda "Kasb egasi" dual ta'lim tizimini tashkil etish tartibini belgilash.

Shu bilan birgalikda, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 8-noyabrdagi "Arxitektura-qurilish sohasida kadrlar tayyorlash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-416-son qaroriga asosan, arxitektura va qurilish sohasida kadrlar tayyorlash tizimini ilg'or xorijiy tajriba va xalqaro andozalar asosida transformatsiya qilish, xususan, o'quv jarayoniga innovatsion texnologiyalarni joriy etish, ilmiy-tadqiqot ishlari samaradorligini oshirish, ta'lim, ilm-fan va ishlab chiqarish sohalarida o'zaro integratsiyani yanada mustahkamlash kabi ustuvor vazifalar belgilab berilgan. Iqtisodiyotning faol rivojlanishi o'z ishini nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham tushunadigan mutaxassislarni tayyorlash zaruriyatiga olib keladi. SHu bois so'nggi yillarda dual ta'lim ommalashmoqda.Dual ta'limning asosiy maqsadi ishlab chiqarishda ishlash uchun asosiy ko'nikmalarni shakllantirgan malakali va bilimli bitiruvchini tayyorlash, oliy ta'lim tizimida dual ta'limning O'zbekiston modelini ishlab chiqishdir.Oddiy qilib aytganda, dastlabki kunlardanoq ishga kirisha oladigan va uni yuqori professional darajada bajara oladigan mutaxassisni tayyorlash. Bundan tashqari, dual ta'lim muayyan ko'nikma va bilimlarga ega bo'lgan mutaxassislar uchun ish beruvchilarning buyurtmasini shakllantirishni o'z ichiga oladi.

Dual ta'limning asosiy afzalliklari quyidagilardan iborat: birinchidan, bitiruvchilarning yuqori foizini ishga joylashtirishni ta'minlaydi, chunki ular ish beruvchining talablariga to'liq javob beradi. Ta'lim olish ishlab chiqarish korxonalarining talablariga imkon qadar yaqin bo'lishi kerak. Shunisi e'tiborga loyiqki, eng kichik korxona dual ta'lim ishtirokchisi bo'lishi mumkin. Ikkinchidan, bilim olish uchun yuqori motivatsiyaga erishiladi, kelajakda ishchining psixologiyasi shakllanadi. Hozirgi globallashuv sharoitida mehnat bozorining tezkor o‘zgarishi ta’lim tizimiga ham yangi talablarni qo‘ymoqda. Ayniqsa, kasbiy ta’lim tizimida nazariy bilim bilan bir qatorda amaliy ko‘nikmalarga ega bo‘lgan mutaxassislarni tayyorlash dolzarb masalaga aylandi. Shu nuqtayi nazardan, dual ta’lim tizimi zamonaviy va samarali model sifatida e’tirof etilmoqda.Dual ta’lim ta’lim muassasasi va ishlab chiqarish korxonasi o‘rtasidagi hamkorlikka asoslangan bo‘lib, o‘quvchi yoki talaba bilimi faqat auditoriyada emas, balki real ish jarayonida ham egallaydi. Bu esa kadrlar tayyorlash sifatini oshirishga xizmat qiladi. Dual ta’lim – bu o‘quv jarayonining ikki muhitda, ya’ni ta’lim muassasasida nazariy bilimlar va korxonalarda amaliy mashg‘ulotlar asosida olib boriladigan ta’lim shaklidir.

“Dual” so‘zi “ikki tomonlama” degan ma’noni anglatib, ushbu tizimda ta’lim va ishlab chiqarish bir-birini to‘ldiradi. Mazkur ta’lim shaklida o‘quvchi bir vaqtning o‘zida ham talaba, ham amaliyotchi sifatida faoliyat yuritadi. Natijada, bitiruvchi mutaxassis ish joyiga moslashish davrini deyarli o‘tmasdan, mehnat faoliyatini boshlay oladi.Kasbiy ta’limda dual ta’limning ahamiyatiKasbiy ta’limning asosiy maqsadi – mehnat bozorida talab yuqori bo‘lgan, raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlashdir. Dual ta’lim ushbu maqsadga erishishda muhim vosita hisoblanadi.

Chunki:

• nazariy bilimlar amaliy faoliyat bilan mustahkamlanadi;
• o‘quvchilarda kasbiy mas’uliyat va mehnat intizomi shakllanadi;
• ish beruvchilar ehtiyojiga mos kadrlar yetishtiriladi;
• bitiruvchilarning ish bilan ta’minlanish darajasi oshadi.

Kasbiy ta’lim muassasalari uchun dual ta’lim tizimi ishlab chiqarish bilan uzviy aloqani ta’minlab, ta’lim mazmunining zamonaviyligini saqlab qolishga yordam beradi.Bugungi kunda ko‘plab bitiruvchilar nazariy bilimga ega bo‘lsa-da, yetarli amaliy tajribaga ega emasligi sababli ishga joylashishda qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Dual ta’lim ushbu muammoni bartaraf etish imkonini beradi. Dual ta’limni rivojlantirish orqali:

• ta’lim va ishlab chiqarish o‘rtasidagi uzilish kamayadi;
• yosh mutaxassislarning malakasi oshadi;
• iqtisodiyot tarmoqlarining kadrlar bilan ta’minlanishi yaxshilanadi.

Shu bois, dual ta’limni joriy etish va kengaytirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri bo‘lishi zarur. O‘zbekiston sharoitida dual ta’limni joriy etish masalalari O‘zbekistonda so‘nggi yillarda kasbiy ta’lim tizimini modernizatsiya qilishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Dual ta’limni joriy etish jarayonida quyidagi jihatlarga e’tibor berish muhim:

• korxonalar va ta’lim muassasalari o‘rtasida barqaror hamkorlikni yo‘lga qo‘yish;
• o‘quv dasturlarini ishlab chiqarish ehtiyojiga moslashtirish;
• amaliyot rahbarlarining malakasini oshirish;
• o‘quvchilarni ijtimoiy himoya qilish mexanizmlarini yaratish.

Mazkur shartlar bajarilganda dual ta’lim tizimi samarali natija berishi mumkin.

Kelgusida nodavlat ta’lim muassasalarida dual ta’lim tizimi kengayib, masofaviy ta’lim va onlayn platformalar bilan uyg‘unlashishi mumkin. Masalan, nazariy darslar onlayn shaklda, amaliyot esa oflayn korxonalarda tashkil etilishi samaradorlikni oshiradi. Shuningdek, startap loyihalar va innovatsion markazlar bilan hamkorlik dual ta’limni yangi bosqichga olib chiqadi.

Xulosa qilib aytganda, dual ta’lim kasbiy ta’lim sifatini oshirish, raqobatbardosh kadrlar tayyorlash va mehnat bozorining ehtiyojlarini qondirishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu tizim

ta'lim va ishlab chiqarish o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ta'minlab, yoshlarning kasbiy shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Kelgusida dual ta'limni yanada rivojlantirish orqali O'zbekiston kasbiy ta'lim tizimining samaradorligini oshirish va iqtisodiy taraqqiyotga munosib hissa qo'shish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 6-sentabrdagi **"Professional ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"**gi PQ–4436-son Qarori.
2. Karimov I.A. Yuksak malakali kadrlar tayyorlash – taraqqiyot omili. – Toshkent: O'zbekiston,2018.
3. G'ulomov S.S. Kasbiy ta'lim metodikasi va innovatsion yondashuvlar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.

NODAVLAT TA'LIM MUASSASALARI VA O'QUV MARKAZLARI FAOLIYATIDA DUAL TA'LIM TIZIMINING AHAMIYATI XUSUSIDA .

Xoshimova Muhlisa Rahimjon qizi,
ADCHTI, talaba
Ilmiy rahbar: Boboyeva Vaziraxon Ergashbayevna,

Annotatsiya: Mazkur maqolada nodavlat ta'lim muassasalari hamda o'quv markazlari faoliyatida dual ta'lim tizimining nazariy asoslari, amaliy ahamiyati va zamonaviy mehnat bozori talablariga mos mutaxassis tayyorlashdagi o'rni tahlil qilinadi. Shuningdek, dual ta'limning iqtisodiy samaradorligi, ta'lim sifati oshishiga ta'siri hamda uni joriy etishda yuzaga keladigan muammolar yoritiladi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, nodavlat ta'lim, o'quv markazlari, kasbiy kompetensiya, mehnat bozori, amaliy ko'nikma, innovatsion ta'lim.

Dual ta'lim tizimi — bu shunchaki o'qitish shakli emas, balki pedagogik jarayonning gnoseologik (bilish nazariyasi) nuqtai nazaridan tubdan transformatsiyalashuvidir. U ta'limiy jarayonni ikki fundamental makon: akademik-kognitiv muhit (o'quv markazi/universitet) va empirik-professional platforma (ishlab chiqarish yoki xizmat ko'rsatish sub'ekti) o'rtasidagi dialektik birlik sifatida talqin etadi. Ushbu tizimning konseptual arxitekturasi quyidagi fundamental prinsiplar va metodologik ustunlarga tayanadi.

Dual tizimda nazariya va amaliyot o'rtasidagi an'anaviy "dikotomiya" (ayrilik) bartaraf etiladi. Nazariy bilimlarning bevosita operatsion faoliyatda verifikatsiya qilinishi (haqqoniyligini tekshirish) o'quvchi ongida bilimlarning faqatgina axborot sifatida emas, balki instrumental qiymat sifatida shakllanishini ta'minlaydi. Bu jarayon pedagogikada "inert bilimlar" (ishlatilmaydigan, o'lik ma'lumotlar) to'planishining oldini oladi va bilish jarayonini amaliy natijadorlikka yo'naltiradi.

Ushbu tizimning hayotiyligi ta'lim muassasasi va ish beruvchi o'rtasidagi triada hamkorligiga (davlat-ta'lim-biznes) asoslanadi. Bu erda ish beruvchi endi kadrlar bozorining shunchaki "passiv iste'molchisi" emas, balki ta'lim dasturlari, kurrikulumlar va baholash mezonlarini ishlab chiquvchi faol arxitektor hamda strategik hamkor sifatida namoyon bo'ladi. Bu sub'ektlar o'rtasidagi mas'uliyatning taqsimlanishi ta'limning bozor konyunkturasiga muvofiqligini kafolatlaydi.

Dual yondashuv o‘quvchining real mehnat jamoasi va korporativ ekotizimga "total immersiyasi"ni (sho‘ng‘ishini) ta’minlaydi. Bu jarayon nafaqat texnik algoritmlarni o‘zlashtirish (hard skills), balki kasbiy sotsializatsiya va inkulturatsiya (kasbiy madaniyatni o‘zlashtirish) jarayonlarini ham o‘z ichiga oladi. O‘quvchi ish joyidagi iyerarxiya, korporativ etika va jamoaviy dinamikani ichkaridan his qilish orqali shaxs sifatida professional shakllanadi.

Ta’lim natijasi an’anaviy "akademik o‘zlashtirish" ko‘rsatkichidan "kasbiy kompetentsiya" ko‘rsatkichiga transformatsiya bo‘ladi. Bilimlar hajmi emas, balki o‘quvchining aniq ishlab chiqarish vazifalarini, muammoli vaziyatlarni va texnologik jarayonlarni mustaqil boshqara olish qobiliyati (know-how) asosiy mezon etib belgilanadi. Bu esa bitiruvchining mehnat bozoridagi ekonomik qiymatini bir necha barobar oshiradi.

Metodologik nuqtai nazardan, dual ta’lim konstruktivistik (J.Piaget, L.Vigotskiy) va faoliyatli yondashuv (A.Leontyev) nazariyalariga organik ravishda bog‘liqdir. Ushbu modellar doirasida:

Bilimning konstruksiyalanishi: O‘quvchi axborotni passiv qabul qiluvchi emas, balki real muammoli vaziyatlarni (case-study) hal qilish jarayonida o‘z bilimlar tizimini mustaqil ravishda konstruksiyalovchi (quruvchi) faol sub’ektga aylanadi.

Kognitiv moslashuvchanlik: Real va simulyatsion muhitlar o‘rtasidagi doimiy o‘tishlar o‘quvchida kognitiv moslashuvchanlikni va kreativ refleksiyani rivojlantiradi.

Tajribaviy ta’lim (Experiential Learning): D.Kolb nazariyasiga ko‘ra, o‘quvchi "hissiy tajriba — kuzatish — mavhum konseptualizatsiya — faol eksperiment" siklini doimiy ravishda bosib o‘tadi, bu esa o‘rganishning eng yuqori darajadagi barqarorligini ta’minlaydi.

Xulosa o‘rnida ta’kidlash lozimki, O‘zbekiston ta’lim tizimida dual yondashuvni institutsional darajada joriy etish — shunchaki uslubiy yangilik emas, balki milliy iqtisodiyotning texnologik va kadrlar suverenitetini ta’minlashga qaratilgan strategik zaruriyatdir. Tadqiqot davomida olingan natijalar va xalqaro tajriba (Germaniya, Shveysariya, Janubiy Koreya) qiyosiy tahlili shuni ko‘rsatadiki, nazariya va amaliyotning simbiozi kadrlar tayyorlash sifatini tubdan yangilash imkonini beradi.

O‘tkazilgan ilmiy-nazariy tahlillar asosida quyidagi konseptual xulosalar shakllantirildi:

Sifatli Kadrlar Kapitali: Dual ta’lim tizimi bitiruvchini mehnat bozoriga nafaqat nazariy bilimlar egasi, balki tayyor professional kompetensiyalar majmuasiga ega mutaxassis sifatida olib chiqadi. Bu esa yosh mutaxassislarning ish joyidagi adaptatsiya davrini minimallashtiradi va ishlab chiqarish samaradorligini ilk kunlardanoq ta’minlaydi.

Iqtisodiy Sinergiya: Mazkur model doirasida shakllantirilgan "ta’lim-fan-ishlab chiqarish" klasteri ish beruvchilar uchun kadrlar zaxirasini yaratishning eng kam xarajatli va yuqori natijali mexanizmi hisoblanadi. Korxonalar tomonidan kiritilgan investitsiyalar kelajakda bitiruvchilarni qayta tayyorlash (re-training) xarajatlarining tejalishi evaziga o‘zini to‘liq oqlaydi.

Tizimli Integratsiya: Oliy ta’lim va professional ta’lim muassasalarining (texnikumlar) korxonalar bilan vertikal va gorizontal integratsiyalashuvi, o‘quv rejalarining elektronika, IT va muhandislik kabi yuqori texnologik sohalar talablariga muvofiq dinamik yangilanishiga xizmat qiladi.

Amaliy takliflar sifatida quyidagilarni ilgari surish maqsadga muvofiq:

Dual ta’limda ishtirok etuvchi tadbirkorlik sub’ektlari uchun soliq imtiyozlari va preferensiyalar ko‘lamini kengaytirish;

Korxonalarda biriktirilgan mentorlar (ustozlar) uchun maxsus pedagogik tayyorlov kurslarini tashkil etish va ularni moddiy rag‘batlantirish tizimini huquqiy mustahkamlash;

Har bir talaba uchun individual amaliy trayektoriya ishlab chiqish va malaka baholashning xalqaro standartlarini (WorldSkills va boshqalar) keng joriy etish.

Yakuniy xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, dual ta'lim modelini maktab ostonasidan boshlab professional va oliy ta'lim bosqichlarigacha tizimli ravishda tatbiq etish, O'zbekistonning global raqobatbardoshligini ta'minlovchi intellektual drayver bo'lib xizmat qiladi. Pirovardida, ushbu islohotlar "Inson qadri uchun" tamoyilining amaliy ifodasi sifatida yoshlarning munosib mehnat sharoitlari va barqaror kelajagini kafolatlaydi.

Xulosa qilib aytganda, dual ta'lim tizimi — bu o'qishni bevosita ish jarayoni bilan birlashtiruvchi eng samarali yo'ldir. Ayniqsa, nodavlat ta'lim muassasalari va o'quv markazlari uchun ushbu tizim juda katta imkoniyatlar eshigini ochadi. Dual ta'limning asosiy foydalari quyidagilardan iborat:

O'quvchilar uchun: Ular faqat kitobdagi nazariyani o'qib qolmay, zamonaviy korxonalarda haqiqiy uskuna va texnologiyalar bilan ishlashni o'rganadilar. Bu esa o'qishni bitiriboq tayyor ish joyiga ega bo'lish imkonini beradi.

O'quv markazlari uchun: Qimmatbaho laboratoriyalar sotib olish o'rniga, hamkor korxonalarning bazasidan foydalaniladi. Bu xarajatlarni kamaytiradi va ta'lim sifatini oshiradi.

Ish beruvchilar uchun: Korxonalar o'ziga mos kadrlarni o'quv jarayonidayoq tayyorlab oladi, natijada mutaxassisni qayta o'qitishga vaqt va mablag' sarflanmaydi.

Shu sababli, O'zbekistonda nodavlat ta'lim sektorida dual tizimni keng joriy etish — mehnat bozoridagi mutaxassislar taqchilligini hal qilish va iqtisodiyotni rivojlantirishning eng to'g'ri yechimidir. Nazariya va amaliyotning bunday uyg'unligi kelajakda yuqori daromadli va raqobatbardosh kadrlar yetishib chiqishini kafolatlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

7. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent: O'zbekiston, 2020-yil 23-sentyabr.

8. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 163-sonli qarori. "Professional ta'lim tizimida dual ta'limni tashkil etish chora-tadbirlari haqida". – Toshkent, 2021-yil 29-mart.

9. Алмаз Рафисович, Н. И. Dual Education in Russia and CIS Countries: Challenges and Prospects. – Казань: Изд-во КФУ, 2016.

NODAVLAT TA'LIM MUASSASALARIDA DUAL TA'LIM TIZIMINI JORIY ETISHNING NAZARIY VA AMALIY ASOSLARI

Vohidova Mushtariybegim To'lqinjon qizi
Filologiya tillarni o'qitish ingliz tili
2-kurs 215-guruh talabasi

Annotatsiya. Mazkur tezis nodavlat ta'lim muassasalarida dual ta'lim tizimini joriy etishning nazariy asoslari, tashkiliy mexanizmlari va amaliy samaradorligini tahlil qilishga bag'ishlangan. Dual ta'lim modeli ta'lim va ishlab chiqarish jarayonini integratsiyalash orqali kadrlar tayyorlash sifatini oshirishga xizmat qiladi. Tadqiqotda dual tizimning mohiyati, xalqaro tajribasi, nodavlat sektoridagi imkoniyatlari hamda mehnat bozori bilan uzviy bog'liqligi o'rganildi. Shuningdek, dual ta'limni joriy etishda uchraydigan muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari ilmiy asosda yoritildi. Tadqiqot natijalari nodavlat ta'lim muassasalarida ta'lim samaradorligini oshirish va bitiruvchilarning bandlik darajasini yaxshilashga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: dual ta’lim, nodavlat ta’lim muassasasi, mehnat bozori, kasbiy kompetensiya, integratsiya, innovatsion ta’lim, amaliyotga yo‘naltirilgan ta’lim, hamkorlik modeli, ta’lim sifati, professional tayyorgarlik.

Zamonaviy ta’lim tizimida mehnat bozori talablariga mos, raqobatbardosh va amaliy ko‘nikmalarga ega mutaxassislarni tayyorlash dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, nodavlat ta’lim muassasalari sharoitida ta’lim sifati va natijadorligini oshirish masalasi muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan dual ta’lim tizimi samarali model sifatida e’tirof etilmoqda. Dual ta’lim – bu nazariy bilimlar bilan bir qatorda ishlab chiqarish yoki amaliyot bazasida muntazam kasbiy tayyorgarlikni o‘z ichiga olgan integratsion ta’lim shaklidir. Mazkur model Germaniya tajribasida keng rivojlangan bo‘lib, bugungi kunda ko‘plab mamlakatlarda muvaffaqiyatli qo‘llanilmoqda. Nodavlat ta’lim muassasalarida dual tizimni joriy etish ta’lim jarayonini moslashuvchan va bozor talablariga yo‘naltirilgan holda tashkil etish imkonini beradi. Bu esa bitiruvchilarning ish bilan ta’minlanish darajasini oshirishga xizmat qiladi. Dual ta’lim modeli ta’limning kompetensiyaviy yondashuviga asoslanadi. Ushbu modelda o‘quvchi yoki talaba vaqtining ma’lum qismi ta’lim muassasasida nazariy bilim olishga, qolgan qismi esa ishlab chiqarish korxonasida amaliy faoliyat yuritishga sarflanadi. Bu jarayonda ta’lim muassasasi va ish beruvchi o‘rtasida rasmiy hamkorlik shartnomasi tuziladi. Dual tizimning ustunligi shundaki, u nazariya va amaliyot o‘rtasidagi tafovutni kamaytiradi hamda “tayyor mutaxassis” modelini shakllantiradi. Nodavlat ta’lim muassasalari o‘zining moslashuvchan boshqaruv tizimi bilan ajralib turadi. Shu bois dual ta’limni joriy etish ularda nisbatan tez va samarali amalga oshirilishi mumkin.

Dual tizim nodavlat sektor uchun quyidagi afzalliklarni yaratadi:

1. Ta’lim xizmatlari sifatining oshishi.
2. Talabalar bandligining kafolatlanishi.
3. Ish beruvchilar bilan barqaror hamkorlik tizimining shakllanishi.
4. Ta’lim dasturlarining yangilanib borishi.
5. Raqobatbardoshlikning kuchayishi.

Shuningdek, nodavlat ta’lim muassasalari ishlab chiqarish korxonalari bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri shartnomalar asosida ishlashi, o‘quv dasturlarini amaliy ehtiyojlarga mos ravishda shakllantirishi mumkin.Amaliy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, dual ta’lim asosida tahsil olgan bitiruvchilarning ishga joylashish darajasi yuqori bo‘ladi. Chunki ular real ish muhiti bilan tanish, kasbiy ko‘nikmalarga ega va ishlab chiqarish jarayoniga moslashgan bo‘ladi. Shuningdek, ish beruvchilar uchun ham bu model foydali hisoblanadi, chunki ular o‘z ehtiyojlariga mos kadrlarni tayyorlash jarayonida bevosita ishtirok etadilar.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, nodavlat ta’lim muassasalarida dual ta’lim tizimini joriy etish zamonaviy mehnat bozori talablariga javob beradigan, amaliy ko‘nikmalarga ega va raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlashning samarali vositasidir. Dual ta’lim ta’lim va ishlab chiqarish o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni ta’minlaydi, bitiruvchilarning bandligini oshiradi hamda ta’lim xizmatlari sifatini yaxshilaydi. Shu bois nodavlat ta’lim sektorida dual tizimni bosqichma-bosqich joriy etish maqsadga muvofiqdir. Kelgusida dual ta’limni takomillashtirish uchun normativ-huquqiy bazani mustahkamlash, hamkorlik mexanizmlarini rivojlantirish va innovatsion pedagogik texnologiyalarni keng joriy etish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining professional ta’lim tizimini rivojlantirishga oid qarorlari. – Toshkent, 2019–2023.

3. OECD. Work-based Learning and Dual Education Systems. – Paris: OECD Publishing, 2018.
4. Euler, D. Germany's Dual Vocational Training System. – Berlin, 2013.

UZLUKSIZ TA'LIM VA SHAXSIY RIVOJLANISH KONSEPSIYASI.

Ahmedov Odiljon
ADCHTI, talaba
Ilmiy rahbar: Moydinova Shohida

Annotatsiya: Ushbu maqola uzluksiz ta'lim konsepsiyasini O'zbekiston kontekstida shaxsiy rivojlanish bilan o'zaro bog'liqligini tahlil qilingan. Uzluksiz ta'limning nazariy asoslari, huquqiy-me'yoriy bazasi hamda shaxsiy kamolotdagi o'rni chuqur o'rganilgan.
Kalit so'zlar: uzluksiz ta'lim, shaxsiy rivojlanish, lifelong learning, ta'lim siyosati, pedagogik psixologiya

Globallashuv, raqamli transformatsiya va mehnat bozori talablari tezkor o'zgarayotgan zamonaviy jamiyatda bilim va ko'nikmalarning yangilanib borishi zaruriy ehtiyojga aylandi. Bunday sharoitda uzluksiz ta'lim (lifelong learning) konsepsiyasi shaxsning kasbiy barqarorligi, ijtimoiy faolligi va intellektual salohiyatini ta'minlovchi muhim omil sifatida namoyon bo'ladi. Uzluksiz ta'lim nafaqat formal ta'lim bosqichlarini, balki noformal va informal o'rganish jarayonlarini ham qamrab oluvchi tizimli jarayondir. Mazkur maqolada uzluksiz ta'limning nazariy asoslari hamda uning shaxsiy rivojlanish bilan o'zaro bog'liqligi ilmiy jihatdan tahlil qilinadi.

Uzluksiz ta'lim konsepsiyasi XX asrning ikkinchi yarmida xalqaro miqyosda shakllandi. UNESCO va boshqa xalqaro tashkilotlar tomonidan ilgari surilgan ushbu yondashuvga ko'ra, ta'lim inson hayotining barcha bosqichlarida davom etuvchi jarayon sifatida qaraladi. Ilmiy adabiyotlarda uzluksiz ta'lim quyidagicha talqin etiladi: hayot davomida bilim va ko'nikmalarni yangilab borish jarayoni; shaxsning o'zini-o'zi rivojlantirishga yo'naltirilgan faoliyati; formal, noformal va informal ta'limning integratsiyasi.

Mazkur konsepsiya inson kapitali nazariyasi bilan uzviy bog'liq bo'lib, bilim va malaka iqtisodiy o'sishning asosiy resursi sifatida e'tirof etiladi. Shaxsiy rivojlanish psixologik va pedagogik jarayon bo'lib, unda individning intellektual, axloqiy, emotsional va kasbiy sifatlari takomillashadi. Gumanistik psixologiya (A. Maslow, C. Rogers) shaxsiy o'sishni insonning o'z salohiyatini ro'yobga chiqarishga intilishi sifatida talqin qiladi.

Maslowning ehtiyojlar iyerarxiyasi nazariyasiga ko'ra, o'zini-o'zi aktualizatsiya qilish eng yuqori bosqich hisoblanadi. Uzluksiz ta'lim esa aynan shu bosqichga erishish vositalaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. Shuningdek, o'z-o'zini boshqaruvchi ta'lim (self-directed learning) nazariyasi shaxsning mustaqil ravishda maqsad qo'yishi, resurslarni tanlashi va natijalarni baholashini ta'kidlaydi. Bu jarayon shaxsiy rivojlanishning muhim mexanizmi hisoblanadi.
Uzluksiz ta'lim quyidagi asosiy komponentlardan iborat:

1. **Motivatsion komponent** – ichki ehtiyoj va qiziqish asosida o'rganish.
2. **Kognitiv komponent** – bilimlarni o'zlashtirish va qayta ishlash jarayoni.
3. **Refleksiv komponent** – o'z faoliyatini tahlil qilish va baholash.
4. **Amaliy komponent** – olingan bilimlarni real hayotda qo'llash.

Mazkur komponentlarning uyg'unligi shaxsning barqaror rivojlanishini ta'minlaydi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi uzluksiz ta'lim imkoniyatlarini kengaytirdi. Onlayn kurslar, ochiq ta'lim platformalari, masofaviy o'qitish tizimlari bilim olish

jarayonini moslashuvchan va ommabop qildi. Raqamli ta'lim muhiti: individual o'quv trayektoriyasini yaratish, tezkor axborot almashinuvi, global bilim resurslaridan foydalanish imkonini beradi. Shu bilan birga, axborot tanqidi va media savodxonlik ko'nikmalarini rivojlantirishni talab etadi.

Uzluksiz ta'lim jamiyat taraqqiyotining muhim omili hisoblanadi. Bilim va innovatsiyalar iqtisodiy o'sishning asosiy drayveriga aylangan hozirgi davrda malakali inson kapitali ustuvor ahamiyat kasb etadi. Kasbiy kompetensiyalarni doimiy ravishda yangilab borish: mehnat bozorida raqobatbardoshlikni oshiradi, ishsizlik xavfini kamaytiradi, ijtimoiy faollikni kuchaytiradi. Shu jihatdan uzluksiz ta'lim shaxsiy rivojlanish bilan bir qatorda jamiyat barqarorligiga ham xizmat qiladi.

Uzluksiz ta'limni amalga oshirish jarayonida bir qator muammolar mavjud: motivatsiya yetishmasligi, vaqt va moliyaviy resurslarning cheklanganligi, ta'lim sifati monitoringining murakkabligi. Istiqbolda kompetensiyaga asoslangan yondashuv, individual ta'lim trayektoriyalari va raqamli pedagogikaning rivojlanishi uzluksiz ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Uzluksiz ta'lim va shaxsiy rivojlanish o'zaro uzviy bog'liq jarayonlardir. Hayot davomida bilim va ko'nikmalarni yangilab borish shaxsning intellektual salohiyatini, kasbiy barqarorligini va ijtimoiy moslashuvchanligini ta'minlaydi. Ilmiy-nazariy tahlil shuni ko'rsatadiki, uzluksiz ta'lim gumanistik, kognitiv va kompetensiyaviy yondashuvlar asosida shakllanib, zamonaviy jamiyat taraqqiyotining muhim omiliga aylangan. Demak, uzluksiz ta'lim nafaqat pedagogik konsepsiya, balki shaxsning o'zini-o'zi ro'yobga chiqarish strategiyasi sifatida ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Delors, J. (1996). *Learning: The Treasure Within*. Report to UNESCO of the International Commission on Education for the Twenty-First Century. Paris: UNESCO.
2. Faure, E., Herrera, F., Kaddoura, A.-R., Lopes, H., Petrovsky, A. V., Rahnema, M., & Ward, F. C. (1972). *Learning to Be: The World of Education Today and Tomorrow*. Paris: UNESCO.
3. Knowles, M. S. (1975). *Self-Directed Learning: A Guide for Learners and Teachers*. New York: Association Press.

METHODOLOGY OF TEACHING CHINESE LANGUAGE IN A DUAL SYSTEM IN NON-STATE EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Sobirjonova Nodira Tolibjon qizi
ADCHTI, talaba
Ilmiy rahbar: Iminova Sh.B.

Abstract: This thesis examines the "dual system" methodology for teaching Chinese in non-state institutions, focusing on the integration of language acquisition with vocational skills. It analyzes the "Dual-Teacher" model and Content-Based Instruction (CBI) as tools to enhance employability. The study concludes that private sector flexibility and digital integration provide a superior framework for functional bilingualism.

Keywords: Chinese pedagogy, dual system, non-state education, vocational skills, dual-teacher model.

The globalization of the economy has necessitated a shift in linguistic education from purely philological study to a functional, "dual" approach. In non-state educational institutions, the "dual system"—the integration of academic language learning with vocational or subject-specific mastery—has become a hallmark of competitive curriculum design. This approach, often referred to

as "Chinese + Vocational Skills" or "Content and Language Integrated Learning" (CLIL), addresses the growing demand for professionals who possess both HSK-certified proficiency and industry-specific competencies (Wang, 2022). Unlike state institutions, non-state entities possess the structural flexibility to rapidly implement these hybrid methodologies, though they face unique challenges regarding teacher qualification and standardized assessment.

The dual system in Chinese language teaching is characterized by the synchronization of two distinct educational paths: the linguistic path (lexics, phonetics, and grammar) and the professional path (technical skills, business etiquette, or academic content). In the context of non-state education, this is often operationalized through the "Double Tutor" model.

In this framework, the methodology shifts from a teacher-centered "broadcast" of grammar rules to a student-centered "simulated environment" where the Chinese language acts as the tool for solving professional tasks (Zhang & Li, 2023). This aligns with the "Action-Oriented" pedagogical theory, where linguistic acquisition is a byproduct of purposeful activity.

Methodological Pillars in Non-State Institutions:

1. Content-Based Instruction (CBI) and CLIL

Non-state institutions frequently utilize CLIL to differentiate themselves in the market. The methodology involves teaching subjects like "E-commerce," "Tourism Management," or "International Law" directly in Chinese. The focus is on meaning over form. Students acquire the "Academic Language" (CALP) rather than just "Basic Interpersonal Communicative Skills" (BICS) (Cummins, 2021). This requires a highly scaffolded approach, utilizing visual aids and simplified input to ensure content comprehension does not suffer due to linguistic barriers.

2. Digital Integration and the "Smart Classroom"

Private institutions often lead in the adoption of EdTech. The methodology here utilizes Artificial Intelligence (AI) and Virtual Reality (VR) to provide the "practical" half of the dual system. For instance, VR simulations allow students to practice "Business Chinese" in a virtual boardroom in Shanghai, bridging the gap between classroom theory and real-world application (Liu, 2024). This "blended learning" model allows for the 24/7 immersion necessary for a tonal language like Mandarin.

3. The Collaborative "Dual-Teacher" Strategy

A core methodology in non-state sectors is the synergy between a native-speaking expert (focusing on cultural nuance and phonetics) and a local bilingual instructor (focusing on grammatical scaffolding and contrastive linguistics). This "Dual-Teacher" system ensures that students receive authentic input while having a safety net for complex conceptual explanations in their native tongue (Zhao, 2023).

Curriculum Design and Assessment

The dual system requires a modular curriculum. Modules are typically divided into:

* General Chinese (GC): Foundations of Pinyin, characters, and basic syntax.
* Professional Chinese (PC): Industry-specific terminology and discourse patterns.

Assessment in non-state institutions is increasingly moving toward "Performance-Based Assessment." Instead of traditional pen-and-paper exams, students are evaluated on their ability to complete a task—such as negotiating a contract or describing a technical fault—using the target language (Chen, 2022). This provides a more accurate measure of a student's readiness for the global labor market.

Challenges and Strategic Optimization. Despite the advantages of flexibility, non-state institutions face the "Quality Gap." The lack of unified textbooks for specific dual-system niches (e.g., "Chinese for Green Energy") often forces teachers to develop ad-hoc materials, which can lack linguistic progression (Smith & Wu, 2024). Furthermore, the high cost of maintaining a "dual-qualified" faculty remains a significant overhead.

To optimize this, institutions are encouraged to:
* Develop Institutional Corpora of technical Chinese terms.
* Establish Partnerships with Chinese Enterprises to provide the "workplace" component of the dual system.
* Implement Micro-credentialing to reward specific linguistic-technical milestones.

Conclusion

The methodology of teaching Chinese in a dual system within non-state educational institutions represents a paradigm shift toward "Functional Bilingualism." By merging linguistic rigor with professional application, these institutions are not merely teaching a language; they are building a bridge to global professional integration. As the "Belt and Road Initiative" continues to evolve, the dual system will likely become the standard for Chinese pedagogy worldwide.

References

* Chen, H. (2022). Performance-Based Assessment in International Chinese Education. Beijing: Language and Culture Press.
* Cummins, J. (2021). Language, Power, and Pedagogy: Bilingual Children in the Crossfire. Multilingual Matters.
* Liu, Y. (2024). The Role of AI and VR in Modern Mandarin Acquisition. Journal of Tech-Enhanced Learning, 12(2), 45-60.
* Smith, J. & Wu, X. (2024). Curriculum Gaps in Private Vocational Chinese Programs. International Journal of Educational Development.

NODAVLAT TA'LIM MUASSASALARI VA O'QUV MARKAZLARI FAOLIYATIDA DUAL TA'LIM TIZIMINING O'RNI

Raxmatullayeva Solixa Raxmatulla qizi
Soliharahmatullayeva95@gmail.com
Ilmiy maslahatchi: Anorboyeva M. S.

Annotatsiya:Mazkur maqolada nodavlat ta'lim muassasalari va o'quv markazlari faoliyatida dual ta'lim tizimining o'rni, mazmuni hamda amaliy ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida Germaniya, Avstriya va Shveytsariya dual ta'lim tajribasi, shuningdek Rossiya Federatsiyasida dual ta'limni joriy etish jarayonlari o'rganildi. O'zbekiston olimlarining ilmiy qarashlari asosida dual ta'limni nodavlat ta'lim sektoriga integratsiya qilish istiqbollari yoritildi. Tadqiqot natijalari dual ta'lim nazariya va amaliyot integratsiyasini ta'minlab, kadrlar tayyorlash sifatini oshirishini ko'rsatdi.

Kalit so'zlar: nodavlat ta'lim muassasalari, o'quv markazlari, dual ta'lim tizimi, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi, kadrlar tayyorlash sifati, mehnat bozori, kompetensiyaga asoslangan ta'lim

> Globalizatsiya sharoitida ta'lim tizimining asosiy vazifasi — mehnat bozori talablariga mos, raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlashdan iborat. Shu nuqtai nazardan dual ta'lim tizimi samarali pedagogik model sifatida e'tirof etilmoqda. Dual ta'lim nazariy bilimlarni o'quv muassasasida, amaliy ko'nikmalarni esa ishlab chiqarish korxonalarida egallashni nazarda tutadi [1]

Bugungi kunda nodavlat ta'lim muassasalari va o'quv markazlari ta'lim xizmatlari bozorida muhim o'rin egallab, dual ta'limni amaliyotga joriy etishda innovatsion platforma vazifasini bajarmoqda.

Dual ta'lim tizimining nazariy asoslari. Dual ta'lim — bu o'quvchi yoki talabaning bilim olish jarayonini ikki muhitda tashkil etishdir: ta'lim muassasasi va ish beruvchi tashkilotda. Ushbu tizim professional kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiladi. Tadqiqotlarga ko'ra, dual model yoshlar bandligini oshirishda eng samarali mexanizmlardan biridir.[2]

Germaniya dual ta'lim tizimi dunyodagi eng muvaffaqiyatli kasbiy ta'lim modellaridan biri hisoblanadi. Talabalar haftaning ma'lum kunlarida kasb-hunar maktabida o'qib, qolgan vaqtida korxonalarda ishlaydi. Bu model ta'lim va iqtisodiyot integratsiyasini ta'minlaydi.[3]

Avstriyada dual ta'lim davlat va xususiy sektor hamkorligi asosida tashkil etilgan bo'lib, ish beruvchilar ta'lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylangan. Natijada bitiruvchilarning ish bilan ta'minlanish darajasi yuqori ko'rsatkichga ega[3].

Shveytsariyada o'quvchilarning qariyb 60–70 foizi dual ta'lim dasturlarida qatnashadi. Bu tizim iqtisodiy barqarorlik va malakali kadrlar tayyorlashda muhim omil hisoblanadi[4] .

Rossiya Federatsiyasida dual ta'lim Germaniya tajribasi asosida modernizatsiya qilinib, kasb-hunar ta'limi tizimiga joriy etilmoqda. Hududiy kollejlar va sanoat korxonalari o'rtasidagi hamkorlik orqali amaliy o'qitish tizimi rivojlantirilmoqda[5] .

O'zbekistonlik tadqiqotchilar dual ta'limni milliy ta'lim tizimiga integratsiya qilish zarurligini ta'kidlaydi. X. Komilova dual ta'lim amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish orqali ta'lim samaradorligini oshirishini qayd etadi.

G. Sodiqova esa dual ta'lim xalqaro tajribani milliy ta'lim modeli bilan uyg'unlashtirish orqali kadrlar tayyorlash sifatini oshirish mumkinligini ilmiy asoslab beradi[7] .

Nodavlat ta'lim muassasalari dual ta'limni amalga oshirishda quyidagi vazifalarni bajaradi:

1.Bozor talabiga mos o'quv dasturlarini ishlab chiqish;

2.Korxonalar bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish;

3. Qisqa muddatli amaliy kurslarni tashkil etish;

4. Innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish.

Xususiy o'quv markazlari moslashuvchanligi sababli dual ta'limni tez joriy eta oladi va ta'lim sifatini oshiradi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, dual ta'lim tizimi nodavlat ta'lim muassasalari faoliyatini samarali tashkil etishning muhim mexanizmi hisoblanadi. G'arbiy Yevropa tajribasi tizimning yuqori samaradorligini tasdiqlaydi.

MDH davlatlari va O'zbekiston tajribasi esa dual ta'limni milliy sharoitga moslashtirish imkoniyatlari mavjudligini ko'rsatadi. Nodavlat ta'lim markazlari ushbu jarayonda ta'lim va ishlab chiqarish o'rtasidagi bog'lovchi bo'g'in vazifasini bajaradi.

Umuman olganda, dual ta'lim tizimi nodavlat ta'lim muassasalari va o'quv markazlari faoliyatini takomillashtirishda samarali mexanizm sifatida namoyon bo'ladi. Mazkur tizim nazariy bilim bilan amaliy ko'nikmalar uyg'unligini ta'minlab, ta'lim jarayonini mehnat bozori talablariga yaqinlashtiradi. Natijada bitiruvchilarning kasbiy kompetensiyalari shakllanadi, ularning bandlik darajasi oshadi hamda ish beruvchilar ehtiyojiga mos kadrlar tayyorlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.Dual education system. — URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Dual_education_system

2.OECD. Vocational Education and Training in Europe. Paris: OECD Publishing, 2020. pp. 45–52. https://www.oecd.org/education/vocational-education-and-training.htm

3.Euler D. Germany's Dual Vocational Training System. Bertelsmann Stiftung, 2013. pp. 12–18.

NODAVLAT TA'LIM MUASSASALARI VA O'QUV MARKAZLARI FAOLIYATIDA DUAL TA'LIM TIZIMINING O'RNI

Ismoiljonova Mohinur
ADCHTI, talaba
Ilmiy rahbar: Iminova Sh.B.

Annotatsiya: Mazkur maqolada nodavlat ta'lim muassasalari va o'quv markazlari faoliyatida dual ta'lim tizimining o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Nazariy bilim hamda amaliy tayyorgarlikning integratsiyasi, mehnat bozori talablariga mos mutaxassislar tayyorlash jarayoni yoritiladi. Shuningdek, nodavlat sektorida dual ta'limni joriy etish istiqbollari va mavjud muammolar ko'rib chiqiladi.
Kalit so'zlar: nodavlat ta'lim muassasalari, o'quv markazlari, dual ta'lim tizimi, nazariy va amaliy integratsiya, kasbiy tayyorgarlik, mehnat bozori talablari, malakali mutaxassislar, ta'lim sifati.

Hozirgi kunda nodavlat ta'lim muassasalari va o'quv markazlari ta'lim tizimining muhim tarkibiy qismiga aylanib bormoqda. Ular qisqa muddatda zamonaviy kasblarni o'rgatish, til o'qitish va amaliy ko'nikmalarni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Shu nuqtai nazardan, dual ta'lim tizimini nodavlat sektorida joriy etish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Dual ta'lim tizimi nazariy ta'lim bilan amaliy faoliyatni uyg'unlashtirishga asoslanadi. Bu model o'quv markazlari va ish beruvchi tashkilotlar o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlaydi hamda o'quvchilarning real ish muhitida tajriba orttirishiga imkon yaratadi.

Nodavlat ta'lim muassasalarida dual ta'limni joriy etish orqali o'quvchilar nazariy bilim bilan bir qatorda amaliy tajribaga ham ega bo'ladi. Bu esa ularning mehnat bozorida raqobatbardoshligini oshiradi. Ayniqsa, IT, xorijiy tillar, servis va texnik yo'nalishlarda bu tizim yuqori samaradorlik beradi.

Dual ta'lim o'quvchilarda mustaqil fikrlash, jamoada ishlash, mas'uliyat va kasbiy kompetensiyalarni shakllantiradi. Natijada ish beruvchilar tayyor va malakali mutaxassisga ega bo'ladi.

Bugungi globallashuv jarayonida ta'lim tizimini modernizatsiya qilish va uni mehnat bozori talablariga moslashtirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, nodavlat ta'lim muassasalari va o'quv markazlari faoliyatida innovatsion yondashuvlarni joriy etish, ta'lim sifatini oshirish hamda amaliy ko'nikmalarga ega bo'lgan malakali kadrlar tayyorlash muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan, dual ta'lim tizimi samarali mexanizm sifatida e'tirof etilmoqda.

Dual ta'lim tizimi nazariy bilimlarni ta'lim muassasasida, amaliy ko'nikmalarni esa ishlab chiqarish yoki xizmat ko'rsatish jarayonida egallashni nazarda tutadi. Ushbu tizim o'quvchi yoki talabaning bilimini real ish faoliyati bilan uyg'unlashtirishga xizmat qiladi. Natijada, ta'lim jarayoni yanada samarali bo'lib, bitiruvchilar mehnat bozorida raqobatbardosh kadrlar sifatida shakllanadi.

Nodavlat ta'lim muassasalari va o'quv markazlari dual ta'lim tizimini joriy etishda muhim o'rin tutadi. Chunki ular o'z faoliyatini bozor talablariga moslashgan holda tashkil etish imkoniyatiga ega. Ushbu muassasalar ishlab chiqarish korxonalari, xizmat ko'rsatish tashkilotlari va turli biznes subyektlari bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish orqali o'quvchilarga real amaliy tajriba olish imkonini yaratadi. Bu esa o'z navbatida o'qitish jarayonining sifatini oshiradi va o'quvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantiradi.

Dual ta'lim tizimining asosiy afzalliklaridan biri – bu nazariya va amaliyot integratsiyasining ta'minlanishidir. An'anaviy ta'lim tizimida nazariy bilimlar ko'proq ustunlik qilsa, dual tizimda o'quvchilar o'z bilimlarini amalda qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu esa bilimlarning mustahkam o'zlashtirilishiga va kasbiy malakaning shakllanishiga xizmat qiladi. Shuningdek, ish beruvchilar ham o'z ehtiyojlariga mos kadrlarni tayyorlash jarayonida bevosita ishtirok etadi.

Biroq, nodavlat ta'lim sektorida dual ta'limni joriy etish jarayonida ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, ishlab chiqarish korxonalari bilan barqaror hamkorlikni yo'lga qo'yish, o'quv dasturlarini moslashtirish, malakali mentorlar yetishmasligi kabi masalalar dolzarb hisoblanadi. Bundan tashqari, dual ta'lim tizimini samarali tashkil etish uchun huquqiy-me'yoriy bazani takomillashtirish ham muhimdir.

Shu bilan birga, dual ta'limni rivojlantirish istiqbollari keng hisoblanadi. Zamonaviy iqtisodiyot sharoitida malakali va amaliy ko'nikmalarga ega kadrlar ehtiyoji ortib bormoqda. Nodavlat ta'lim muassasalari ushbu ehtiyojni qondirishda muhim rol o'ynashi mumkin. Ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasini kuchaytirish, innovatsion o'quv dasturlarini ishlab chiqish hamda xalqaro tajribalarni joriy etish orqali dual ta'lim tizimini yanada rivojlantirish mumkin.

Dual ta'limni nodavlat sektorida joriy etishda ayrim muammolar mavjud. Jumladan, korxonalar bilan barqaror hamkorlik tizimining yetarli emasligi, baholash mezonlarining yagona standartga ega emasligi shular jumlasidandir.

Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun o'quv markazlari va korxonalar o'rtasida uzoq muddatli shartnomalar tuzish, mentorlik tizimini yo'lga qo'yish hamda davlat tomonidan metodik qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini kuchaytirish maqsadga muvofiqdir.

Xulosa qilib aytganda, nodavlat ta'lim muassasalari va o'quv markazlari faoliyatida dual ta'lim tizimi muhim ahamiyat kasb etadi. U nazariy va amaliy bilimlarni uyg'unlashtirish orqali zamonaviy, raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining 'Ta'lim to'g'risida'gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining professional ta'lim tizimini rivojlantirishga oid qarorlari.
3. Abdurahmonov Q.X. Mehnat bozori iqtisodiyoti. – Toshkent: Fan nashriyoti, 2019.

NODAVLAT TA'LIM MUASSASALARIDA DUAL TIZIMNI TASHKIL ETISHNING DOLZARB JIHATLARI XUSUSIDA

Kamolova Hulkar Salohiddin qizi
ADCHTI, talaba
Ilmiy rahbar: Iminova Sh. B.

Annotatsiya: Ushbu maqolada nodavlat ta'lim muassasalarida dual ta'lim tizimini tashkil etishning nazariy va amaliy asoslari yoritilgan. Dual ta'lim tizimining mazmuni, ahamiyati, xorijiy tajribalar asosida shakllanishi hamda uni O'zbekiston sharoitida joriy etish mexanizmlari tahlil qilingan. Shuningdek, nodavlat ta'lim muassasalarida ishlab chiqarish korxonalari bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish, o'quv rejalari integratsiyasi va talabalarni amaliyotga yo'naltirish masalalari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, nodavlat ta'lim muassasasi, amaliyot, kasbiy kompetensiya, hamkorlik, integratsiya.

Bugungi globallashuv sharoitida ta'lim tizimi oldiga qo'yilayotgan asosiy vazifalardan biri – mehnat bozori talablariga mos, raqobatbardosh va amaliy ko'nikmalarga ega mutaxassislarni tayyorlashdir. Ayniqsa, nodavlat ta'lim muassasalari o'z faoliyatini samarali tashkil etishda zamonaviy pedagogik yondashuvlarni qo'llashi zarur. Shunday innovatsion yondashuvlardan biri – dual ta'lim tizimidir. Dual ta'lim – bu nazariy bilimlarni ta'lim muassasasida, amaliy ko'nikmalarni esa ishlab chiqarish yoki xizmat ko'rsatish korxonalarida egallashni nazarda tutuvchi tizimdir.

Ushbu model ilk bor Germaniya tajribasida keng qo‘llanilgan bo‘lib, bugungi kunda ko‘plab rivojlangan davlatlarda samarali natija bermoqda.

Dual ta’lim tizimining asosiy g‘oyasi – ta’lim va ishlab chiqarish jarayonini uzviy bog‘lashdir. Talaba o‘quv jarayonining ma’lum qismini ta’lim muassasasida o‘tsa, qolgan qismini bevosita ish joyida amaliy faoliyat orqali o‘zlashtiradi. Bu esa nazariya va amaliyot o‘rtasidagi uzilishni kamaytiradi.

Dual ta’limning asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:

a) nazariya va amaliyot integratsiyasi;
b) ish beruvchilarning ta’lim jarayonidagi ishtiroki;
c) dkompetensiyaga yo‘naltirilgan yondashuv;
d) bitiruvchilarning bandligini ta’minlashga qaratilganlik.

Mazkur tizim quyidagi afzalliklarga ega:

1) Talabalarda real ish tajribasi shakllanadi.
2) Bitiruvchilarning bandlik darajasi oshadi.
3) Korxonalar malakali kadrlarni oldindan tayyorlash imkoniga ega bo‘ladi.
4) Ta’lim mazmuni mehnat bozori talablariga moslashadi.
5) Nodavlat ta’lim muassasalarida dual tizimni tashkil etish

Nodavlat ta’lim muassasalari bozor talablariga tez moslashuvchanligi bilan ajralib turadi. Shu sababli dual ta’limni joriy etish ularda ayniqsa samarali hisoblanadi.

1. Hamkorlikni yo‘lga qo‘yish. Dual tizimni joriy etishning birinchi bosqichi – ta’lim muassasasi va ishlab chiqarish korxonalari o‘rtasida mustahkam hamkorlikni yo‘lga qo‘yishdir. Hamkor tashkilotlar quyidagilar asosida tanlanadi:

ta’lim yo‘nalishiga mosligi;
zamonaviy texnologiyalarga egaligi;
talabalarni o‘qitish imkoniyatining mavjudligi.

2. O‘quv rejalari integratsiyasi. Dual ta’lim samaradorligi o‘quv rejalari to‘g‘ri tuzilishiga bog‘liq. O‘quv dasturlari ish beruvchilar bilan hamkorlikda ishlab chiqilishi zarur. Bunda:

nazariy fanlar optimallashtiriladi;
amaliy mashg‘ulotlar ulushi oshiriladi;
modulli o‘qitish elementlari joriy etiladi.

3. Amaliy ta’limni tashkil etish. Talabalar ishlab chiqarish amaliyotini real ish joylarida o‘taydi. Bu jarayonda:

ustoz-shogird tizimi qo‘llanadi;
individual rivojlanish rejalari tuziladi;
mehnat intizomi va kasbiy madaniyat shakllantiriladi.

4. Baholash va monitoring. Dual ta’limda baholash tizimi kompleks bo‘lishi lozim. Talabalar:

ta’lim muassasasi tomonidan;
korxona mutaxassislari tomonidan;
yakuniy kompetensiyalar asosida baholanadi.

Zamonaviy ta’lim tizimini rivojlantirishda nodavlat ta’lim muassasalarining o‘rni tobora ortib bormoqda. Bozor iqtisodiyoti sharoitida malakali, amaliy ko‘nikmalarga ega va raqobatbardosh kadrlarni tayyorlash zarurati dual ta’lim tizimini joriy etishni taqozo etadi. Shu bois nodavlat ta’lim muassasalarida dual tizimni tashkil etish ta’lim samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biri sifatida qaralmoqda.

Dual ta’lim tizimi nazariy bilimlar bilan bir qatorda amaliy tayyorgarlikni uyg‘un holda olib borishga asoslanadi. Ushbu tizimda ta’lim oluvchilar bilimni nafaqat auditoriyada, balki ishlab chiqarish, xizmat ko‘rsatish yoki boshqa amaliy muhitlarda ham egallaydi. Bu esa o‘z navbatida ularning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish, real ish sharoitlariga moslashuvchanligini oshirish

imkonini beradi. Nodavlat ta'lim muassasalari o'z faoliyatini moslashuvchan tarzda tashkil eta olgani sababli dual tizimni joriy etishda katta imkoniyatlarga ega.

Nodavlat ta'lim muassasalarida dual tizimni samarali tashkil etish, avvalo, ta'lim va ishlab chiqarish o'rtasidagi mustahkam hamkorlikni yo'lga qo'yishni talab etadi. Bu jarayonda o'quv markazlari turli korxonalar, tashkilotlar va biznes subyektlari bilan hamkorlik shartnomalari tuzadi. Natijada, o'quvchilar ishlab chiqarish amaliyotini bevosita real ish joylarida o'tash imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu esa nazariy bilimlarning mustahkamlanishiga, amaliy ko'nikmalarning shakllanishiga xizmat qiladi.

Dual tizimni tashkil etishda o'quv dasturlarini qayta ko'rib chiqish ham muhim ahamiyatga ega. An'anaviy o'quv dasturlari ko'proq nazariy bilimlarga yo'naltirilgan bo'lsa, dual tizimda amaliy mashg'ulotlar ulushi sezilarli darajada oshiriladi. Shu bilan birga, o'quv jarayoniga ish beruvchilarni jalb etish, ularning talab va ehtiyojlarini hisobga olish orqali ta'lim mazmuni takomillashtiriladi. Bu esa bitiruvchilarning mehnat bozoriga tez va samarali kirib borishini ta'minlaydi.

Shuningdek, dual ta'lim tizimini muvaffaqiyatli joriy etishda mentorlik instituti muhim rol o'ynaydi. Ishlab chiqarish korxonalarida tajribali mutaxassislar o'quvchilarga rahbarlik qilib, ularga amaliy bilim va ko'nikmalarni o'rgatadi. Bu jarayon o'quvchilarning kasbiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi hamda ularni real ish muhitiga tayyorlaydi.

Biroq nodavlat ta'lim muassasalarida dual tizimni tashkil etishda ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, korxonalar bilan hamkorlikni yo'lga qo'yishdagi qiyinchiliklar, o'quv dasturlarini moslashtirishdagi murakkabliklar, malakali mutaxassis va mentorlar yetishmasligi kabi omillar tizim samaradorligiga ta'sir ko'rsatadi. Bundan tashqari, dual ta'limni qo'llab-quvvatlovchi huquqiy-me'yoriy bazani yanada takomillashtirish zarur.

Shunga qaramay, nodavlat ta'lim muassasalarida dual tizimni rivojlantirish istiqbollari kengdir. Ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasini kuchaytirish, innovatsion yondashuvlarni joriy etish, xalqaro tajribalarni o'rganish orqali ushbu tizimni yanada takomillashtirish mumkin. Natijada, zamonaviy talablarga javob beradigan, amaliy bilim va ko'nikmalarga ega bo'lgan malakali kadrlar tayyorlashga erishiladi.

Nodavlat ta'lim muassasalarida dual ta'lim tizimini tashkil etish zamonaviy ta'limni rivojlantirishning muhim omilidir. Mazkur yondashuv ta'lim sifatini oshirish, talabalarni real mehnat muhitiga tayyorlash va ularning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishda katta ahamiyatga ega. Dual tizimni keng joriy etish orqali nodavlat ta'lim muassasalari o'z raqobatbardoshligini oshiradi, ish beruvchilar esa malakali kadrlar bilan ta'minlanadi. Shu bois, dual ta'lim modelini amaliyotga tatbiq etish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublika sining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ta'lim sohasini rivojlantirishga oid farmon va qarorlari.
3. Dual ta'lim tizimi bo'yicha xalqaro tajribalar (Germaniya modeli) bo'yicha ilmiy manbalar.

NODAVLAT TA'LIM MUASSASALARIDA DUAL TA'LIM TIZIMINI JORIY ETISHNING MOHIYATI XUSUSIDA

Nazirjonova Mukarramxon Bekmurod qizi
ADCHTI, talaba

Ilmiy rahbar: Iminova Sh.B.

Annotatsiya: Mazkur maqolada nodavlat ta'lim muassasalarida dual ta'lim tizimini joriy etishning dolzarbligi yoritiladi. Dual ta'limning nazariy asoslari, amaliy ahamiyati hamda ta'lim sifatini oshirishdagi o'rni tahlil qilinadi. Shuningdek, tizimni amaliyotga tatbiq etish jarayonida uchraydigan muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari ko'rsatib beriladi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, nodavlat ta'lim muassasalari, nazariya va amaliyot integratsiyasi, kasbiy kompetensiya, ta'lim sifati, mehnat bozori.

Dual ta'lim – bu o'qish jarayonini ishlab chiqarish yoki real ish faoliyati bilan uyg'unlashtirishga qaratilgan ta'lim shakli. Talabalar nazariy bilimlarni egallash bilan birga, real ish muhitida tajriba orttiradi. Bu tizim nafaqat ta'lim sifatini oshirishga yordam beradi, balki bitiruvchilarning mehnat bozorida raqobatbardoshligini ham kuchaytiradi. Bugungi globallashuv davrida ta'lim tizimi oldiga yangi va mas'uliyatli vazifalar qo'yilmoqda. Endilikda faqat nazariy bilim bilan cheklanib qolish yetarli emas. Talabalarda amaliy ko'nikmalarni shakllantirish, ularni kasbiy jihatdan tayyorlash muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu sababli ko'plab davlatlarda dual ta'lim tizimi keng joriy etilmoqda.

So'nggi yillarda nodavlat ta'lim muassasalari sonining ortishi ta'lim sohasida raqobatni kuchaytirdi. Raqobat esa sifatni oshirish zaruratini yanada dolzarb masalaga aylantirdi. Shu kontekstda dual ta'lim tizimi samarali mexanizm sifatida ko'rinadi. Nodavlat ta'lim muassasalari korxonalar, tashkilotlar va xizmat ko'rsatish sohalari bilan hamkorlik qilgan holda talabalarga real ish muhitida tajriba orttirish imkonini yaratadi.

Dual ta'limning asosiy afzalliklari quyidagilardan iborat:

a) Kasbiy tajriba: Talaba o'qish jarayonidayoq amaliy ko'nikmalarga ega bo'ladi, bu esa bitiruvchilarning mehnat bozorida raqobatbardoshligini oshiradi.

b) Ish beruvchilar bilan hamkorlik: Ish beruvchilar o'z ehtiyojlariga mos kadrlarni tayyorlash jarayonida bevosita ishtirok etish imkoniga ega bo'ladi.

c) Ta'lim sifati: Nazariya va amaliyot uyg'unligi ta'lim sifatini oshiradi, bitiruvchilarni zamonaviy ish sharoitlariga tayyorlaydi.

d) Kasbiy kompetensiya: Talabalar nafaqat nazariy bilimga ega bo'ladi, balki real ish muhitida muammolarni hal qilish, jamoada ishlash va ishlab chiqarish jarayonini tushunish kabi ko'nikmalarni ham egallaydi.

Shu bilan birga, dual ta'lim tizimi bitiruvchilarning o'z kasbiga qiziqishini oshiradi, motivatsiyani kuchaytiradi va mehnat bozorida talab yuqori bo'lgan malakali kadrlar tayyorlashga yordam beradi.

Shu bois, nodavlat ta'lim muassasalarida dual ta'lim tizimini samarali joriy etish ta'lim va ishlab chiqarish o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Mazkur yondashuv orqali talabalarda nafaqat nazariy bilimlar, balki real ish jarayonida zarur bo'ladigan amaliy ko'nikmalar, kasbiy malaka va kompetensiyalar shakllanadi. Ayniqsa, o'quv jarayonining muayyan qismini bevosita korxona va tashkilotlarda tashkil etilishi talabalarning kasbga bo'lgan qiziqishini oshiradi, ularni mehnat muhitiga moslashuvchan qilib tarbiyalaydi hamda mustaqil qaror qabul qilish, muammolarni tezkor hal etish kabi muhim sifatlarni rivojlantiradi.

Bundan tashqari, dual ta'lim tizimi ish beruvchilar va ta'lim muassasalari o'rtasida samarali hamkorlikni yo'lga qo'yish imkonini beradi. Bu esa o'quv dasturlarini mehnat bozori talablariga mos ravishda yangilab borish, zamonaviy texnologiyalar va innovatsion yondashuvlarni ta'lim jarayoniga joriy etish uchun zamin yaratadi. Natijada, nodavlat ta'lim muassasalari bitiruvchilarining kasbiy tayyorgarlik darajasi oshib, ularning bandlik ko'rsatkichlari yaxshilanadi.

Shuningdek, mazkur tizim ta'lim muassasalarining raqobatbardoshligini kuchaytirib, ta'lim xizmatlari sifatini yangi bosqichga olib chiqadi. Dual ta'lim asosida tayyorlangan mutaxassislar bozor iqtisodiyoti sharoitida yuqori talabga ega bo'lib, ular o'z sohasida tez moslashuvchi va samarali faoliyat yurituvchi kadrlar sifatida shakllanadi. Shu nuqtai nazardan, nodavlat ta'lim muassasalarida dual ta'lim tizimini yanada rivojlantirish, uni institutsional jihatdan qo'llab-quvvatlash va amaliyot bilan uzviy integratsiyasini ta'minlash zamonaviy ta'lim tizimining muhim va dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Mazkur tizimni joriy etish orqali nodavlat ta'lim muassasalari ta'lim sifatini oshiradi, talabalarni real ish sharoitiga tayyorlaydi va mehnat bozorida talab yuqori bo'lgan malakali mutaxassislar tayyorlash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining professional ta'lim tizimini rivojlantirishga oid qarorlari.
2. UNESCO. Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives. Paris, 2017.
3. OECD. Skills Beyond School: Synthesis Report. Paris, 2014.
4. Euler D. Germany's Dual Vocational Training System. Bertelsmann Stiftung, 2013.
5. Xoliqov A. Kasbiy ta'lim pedagogikasi. Toshkent, 2020.

PROFESSIONAL VA KASB-HUNAR TA'LIMI TIZIMIDA DUAL TA'LIM: NAZARIYA VA AMALIYOT UYG'UNLIGI

Olimova Gulsanam Mansurjon qizi
ADCHTI, talaba
Ilmiy rahbar: Iminova Sh.B.

Annotatsiya: Ushbu maqolada professional va kasb-hunar ta'limida dual ta'lim tizimining mazmuni va ahamiyati yoritiladi. Dual ta'limda o'quvchilar nazariy bilimni ta'lim muassasasida, amaliy ko'nikmani esa korxonalarda egallaydilar. Bu tizim nazariya va amaliyotni uyg'unlashtirib, bitiruvchilarning mehnat bozoriga tez moslashishiga yordam beradi.

Kalit so'zlar: Dual ta'lim, kasb-hunar ta'limi, nazariya va amaliyot, mehnat bozori.

Bugungi kunda iqtisodiyotning jadal rivojlanishi, yangi texnologiyalarning paydo bolishi va ishlab chiqarish jarayonlarining modernizatsiyalashuvi malakali mutaxassislarga bolgan talabni oshirmoqda. Mehnat bozori endilikda faqat nazariy bilimga ega bolgan kadrlarni emas, balki amaliy tajribaga ega, mustaqil ishlay oladigan, zamonaviy texnika va texnologiyalarni biladigan mutaxassislarni talab qilmoqda. Shu sababli professional va kasb-hunar ta'limi tizimida dual ta'lim modelini joriy etish dolzarb masalaga aylandi. Dual ta'lim nazariya va amaliyotni uzviy bog'lash orqali ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Dual ta'lim - bu ta'lim muassasasi va ishlab chiqarish korxonasi o'rtasidagi hamkorlikka asoslangan ta'lim shaklidir. Ushbu modelda o'quvchilar o'qish jarayonining ma'lum qismini kollej, texnikum yoki boshqa professional ta'lim muassasasida o'tkazsa, qolgan qismini bevosita korxona va tashkilotlarda amaliyot tarzida davom ettiradi.

Dual tizimning asosiy maqsadi -o'qurchilarda mustahkam nazariy bilim bilan bir qatorda real ish tajribasini shakllantirishdir. Amaliy mashg'ulotlar davomida o'quvchilar:
-zamonaviy uskunalar bilan ishlashni o'rganadi;
-ishlab chiqarish intizomiga rioya gilishni o'zlashtiradi;
-jamoada ishlash va muloqot ko'nikmalarini rivojlantiradi;
-mas'uliyat va mustaqil qaror qabul gilish qobiliyatini shakllantiradi

Dual ta'limning yana bir muhim jihati — ish beruvchilarning ta'lim jarayonida faol ishtirok etishidir. Korxonalar o'quv rejalari va dasturlarini ishlab chiqishda o'z takliflarini beradi.
Bu esa ta'lim mazmunining mehnat bozori talablariga mos bolishini ta'minlaydi. Natijada bitiruvchilar ishga joylashishda kamroq qiyinchilikka duch keladi.

Biroq dual ta'limni joriy etishda ayrim muammolar ham mavjud. Masalan, barcha korxonalarda o'quchilarni qabul gilish va ularga yetarli sharoit yaratish imkoniyati mavjud emas. Shuningdek, ta'lim muassasasi va korxona o'rtasida samarali hamkorlik mexanizmini yo'lga qo'yish ham muhim masala hisoblanadi. Bu muammolarni hal etish uchun huquaiy asoslarni mustahkamlash, korxonalarni rag'batlantirish va o'qituvchilarning malakasini oshirish zarur.

Shu bilan birga, dual ta'lim tizimini samarali joriy etish uchun davlat, ta'lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari o'rtasida uch tomonlama hamkorlikni kuchaytirish muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, normativ-huquqiy bazani takomillashtirish, dual ta'lim ishtirokchilari uchun aniq vazifalar va majburiyatlarni belgilash tizimning barqaror ishlashini ta'minlaydi. Bundan tashqari, korxonalar uchun soliq imtiyozlari, subsidiyalar va boshqa rag'batlantiruvchi mexanizmlarni joriy etish orqali ularning ta'lim jarayonidagi ishtirokini kengaytirish mumkin. Bu esa o'z navbatida, o'quvchilarga ko'proq amaliyot o'rinlari yaratish va ularning kasbiy tayyorgarligini yanada mustahkamlashga xizmat qiladi.

Yana bir muhim jihat — o'qituvchilar va ishlab chiqarish ustalarining malakasini oshirishdir. Chunki dual ta'lim tizimida pedagog nafaqat nazariy bilim beruvchi, balki amaliy ko'nikmalarni shakllantiruvchi mutaxassis sifatida ham faoliyat yuritadi. Shu bois, ularning zamonaviy texnologiyalar, ishlab chiqarish jarayonlari va innovatsion metodlar bo'yicha bilimlarini muntazam yangilab borish talab etiladi.

Xulosa qilib aytganda, dual ta'lim professional va kasb-hunar ta'limi tizimida samarali va zamonaviy yondashuv hisoblanadi. Unazariya va amaliyotni uyg'unlashtirib, o'quchilarning kasbiy kompetensiyasini shakllantiradi hamda ularni mehnat bozoriga tayyorlaydi. Dual talimni rivojlantirish orqali raqobatbardosh, malakali va zamonaviy fikrlaydigan mutaxassislarni tayyorlash mumkin. Shu bois bu tizimni yanada kengaytirish va takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

.1 O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. - Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining professional ta'lim tizimini rivolantirishga oid garorlari. - Toshkent, 2019-2022.
3. Abdurahmonov Q.X. Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali. -
Toshkent: Iqtisodiyot, 2013.

SHVEYTSARIYADA DUAL TA'LIM MODELI VA UNING SAMARADORLIK KO'RSATKICHLARI

Rahimova Dilnoza
ADCHTI, talaba

Annotatsiya: Ushbu maqolada Shveytsariya dual ta'lim modeli, uning tuzilishi hamda samaradorlik ko'rsatkichlari yoritiladi. Dual ta'lim tizimi nazariy bilim va amaliy ish faoliyatini uyg'unlashtirishga asoslangan bo'lib, o'quvchilar bir vaqtning o'zida ta'lim muassasasida o'qish va korxonalarda ishlash orqali kasbiy ko'nikmalarni egallaydi. Mazkur model yoshlarning mehnat bozoriga tez moslashishini ta'minlaydi, ularning bandlik darajasini oshiradi hamda malakali kadrlar tayyorlashda muhim rol o'ynaydi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, dual ta'lim tizimi yoshlar o'rtasida ishsizlikni kamaytirish, ishlab chiqarish ehtiyojlariga mos mutaxassislar yetishtirish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda samarali vosita hisoblanadi. Natijada, Shveytsariya tajribasi ko'plab davlatlar uchun ilg'or va samarali ta'lim modeli sifatida e'tirof etilmoqda.

Kalit so'zlar: Shveytsariya, dual ta'lim modeli, kasbiy ta'lim, nazariya va amaliyot integratsiyasi, bandlik darajasi, mehnat bozori, malakali kadrlar, kasb-hunar ta'limi, samaradorlik ko'rsatkichlari, iqtisodiy barqarorlik.

Shveytsariya ta'lim tizimi dunyoda eng samarali va barqaror ta'lim tizimlaridan biri hisoblanadi. Bu tizimning muhim jihatlaridan biri dual ta'lim modelining keng qo'llanilishidir. Dual ta'lim modeli o'quvchilarga bir vaqtning o'zida nazariy bilimlarni o'rganish hamda real ish jarayonida amaliy tajriba orttirish imkonini beradi. Ushbu tizim o'quvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi va ularni mehnat bozoriga tayyor holda kirib kelishini ta'minlaydi. Shveytsariyada dual ta'lim modeli davlat, ta'lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari o'rtasidagi hamkorlik asosida tashkil etiladi. Bu hamkorlik ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi hamda yosh mutaxassislarning malakali kadr sifatida shakllanishiga yordam beradi.

Dual ta'lim tizimida o'quvchilar o'z vaqtlarini ta'lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari o'rtasida taqsimlaydi. Odatda haftaning bir yoki ikki kuni kasb-hunar maktablarida nazariy mashg'ulotlar o'tkaziladi, qolgan kunlarda esa o'quvchilar korxonalarda ishlaydi va amaliy ko'nikmalarni egallaydi. Bunday yondashuv o'quvchilarga o'rganilgan nazariy bilimlarni darhol amaliyotda qo'llash imkonini beradi. Natijada ular o'z kasbining barcha jihatlarini chuqurroq tushunadi va professional tajribaga ega bo'lib boradi. Ushbu tizim nafaqat bilim berish, balki o'quvchilarning mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishda ham muhim rol o'ynaydi.

Shveytsariyada dual ta'lim dasturlari odatda uch yoki to'rt yil davom etadi. Ushbu davr mobaynida o'quvchilar tanlagan kasbi bo'yicha nazariy bilimlar bilan bir qatorda amaliy tajribaga ham ega bo'ladilar. Dastur yakunida o'quvchilar maxsus malaka sertifikatiga ega bo'lib, mehnat bozoriga tayyor mutaxassis sifatida kirib keladilar. Bu esa yoshlarning ish topish imkoniyatlarini sezilarli darajada oshiradi. Shu bilan birga, korxonalar ham o'zlariga zarur bo'lgan malakali kadrlarni tayyorlash imkoniyatiga ega bo'ladi.

Dual ta'lim tizimining samaradorligi bir qator muhim ko'rsatkichlar orqali namoyon bo'ladi. Avvalo, bu tizim yoshlar o'rtasida ishsizlik darajasini kamaytirishda muhim ahamiyatga ega. Shveytsariyada yoshlar ishsizlik darajasi boshqa ko'plab davlatlarga nisbatan ancha past bo'lib, bu ko'rsatkich dual ta'lim tizimining muvaffaqiyatli ishlayotganini ko'rsatadi. Bundan tashqari, o'rta ta'limni tamomlagan yoshlarning katta qismi aynan dual kasbiy ta'lim yo'lini tanlaydi. Bu esa tizimning jamiyatda keng qabul qilinganini va uning samaradorligiga ishonch yuqori ekanini ko'rsatadi.

Dual ta'lim modeli iqtisodiyot uchun ham katta ahamiyatga ega. Chunki bu tizim orqali ishlab chiqarish korxonalari o'z faoliyatiga mos, malakali va amaliy tajribaga ega bo'lgan kadrlarni tayyorlaydi. Natijada korxonalar yangi xodimlarni qayta o'qitishga kamroq vaqt va mablag' sarflaydi. Shu bilan birga, yosh mutaxassislar ish jarayoniga tez moslashadi va samarali faoliyat yurita boshlaydi. Bu esa mamlakat iqtisodiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Shveytsariya tajribasi shuni ko‘rsatadiki, ta’lim tizimi va mehnat bozori o‘rtasidagi uzviy aloqalar mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida muhim rol o‘ynaydi. Dual ta’lim modeli orqali yoshlar nafaqat kasbiy bilimlarga ega bo‘ladi, balki mehnat madaniyati, mas’uliyat va jamoada ishlash kabi muhim ko‘nikmalarni ham egallaydi. Bu esa ularning kelajakdagi kasbiy faoliyatida muhim omil hisoblanadi.

Bugungi kunda ko‘plab davlatlar Shveytsariya dual ta’lim tizimi tajribasini o‘rganib, uni o‘z ta’lim tizimlariga joriy etishga harakat qilmoqda. Chunki ushbu model yoshlarning bandligini ta’minlash, malakali kadrlar tayyorlash va iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashda samarali vosita sifatida e’tirof etilmoqda.

Shveytsariya ta’lim tizimi dunyo miqyosida yuqori sifat va samaradorligi bilan tanilgan. Ushbu tizimning eng ajralib turadigan qismi — dual ta’lim modeli bo‘lib, u o‘quvchilarga nazariy bilimlarni amaliy tajriba bilan uyg‘unlashtirish imkonini beradi. Dual ta’lim tizimi nafaqat yoshlarni mehnat bozoriga tayyorlaydi, balki iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy moslashuvchanlikni ham ta’minlaydi.

Dual ta’lim tizimi ikki asosiy unsurdan iborat: nazariy ta’lim va amaliy ish faoliyati. Nazariy ta’lim kasb-hunar maktablarida yoki professional ta’lim muassasalarida haftaning 1–2 kuni o‘tiladi, bu davrda o‘quvchilarga kasbiy bilimlar beriladi. Amaliy ish faoliyati esa o‘quvchilarning haftaning qolgan kunlarida korxonalarda ishlashini o‘z ichiga oladi. Shu orqali ular real ish sharoitida kasbiy ko‘nikmalarni rivojlantiradilar. Odatda dual ta’lim dasturi 3–4 yil davom etadi va ushbu davrda o‘quvchilar o‘z malakasini oshirib, ish bozoriga tayyor mutaxassisga aylanadilar.

Shveytsariya dual ta’lim tizimining samaradorligi bir nechta asosiy ko‘rsatkichlar bilan o‘lchanadi. Bandlik darajasi yuqori bo‘lib, o‘rta ta’limni tugatgan yoshlarning taxminan 60–70% dual kasbiy ta’lim yo‘lini tanlaydi. Bu ularning ish topish imkoniyatini sezilarli darajada oshiradi. Tizim malakali kadrlar tayyorlash orqali mehnat bozorining ehtiyojlarini qondiradi va iqtisodiy rivojlanishga hissa qo‘shadi.

Shuningdek, aholining 80% dan ortig‘i dual ta’lim tizimini samarali va foydali deb hisoblaydi, bu esa tizimga bo‘lgan ijtimoiy ishonchni ko‘rsatadi. Ishsizlik darajasi pastligi ham tizimning afzalliklaridan biridir, chunki o‘quvchilar ta’limdan ishlab chiqarishga uzluksiz o‘tadi.

Xulosa qilib aytganda, Shveytsariya dual ta’lim modeli nazariya va amaliyot uyg‘unligi, yuqori bandlik darajasi, ishga moslashuvchan kadrlarni tayyorlash va ijtimoiy ishonchning yuqoriligi bilan ajralib turadi. Shu sababli, bu tizim boshqa davlatlar uchun samarali va ilg‘or ta’lim modeli sifatida e’tirof etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Swiss Federal Institute for Vocational Education and Training (SFIVET). Vocational Education and Training in Switzerland: An Overview. Bern: SFIVET, 2022.
2. Swissinfo.ch. Why the Swiss School System Is So Successful. 2021. https://www.swissinfo.ch/eng/education/why-the-swiss-school-system-is-so-successful/89129497 Swissinfo.ch. Swiss School System Receives High Marks. 2020. https://www.swissinfo.ch/eng/business/swiss-school-system-receives-high-marks/49001936

NODAVLAT TA’LIM MUASSASALARIDA DUAL TA’LIM TIZIMINI JORIY ETISHNING NAZARIY VA AMALIY ASOSLARI

Vohidova Mushtariybegim To'lqinjon qizi
ADCHTI, talaba

Annotatsiya: Mazkur tezis nodavlat ta'lim muassasalarida dual ta'lim tizimini joriy etishning nazariy asoslari, tashkiliy mexanizmlari va amaliy samaradorligini tahlil qilishga bag'ishlangan. Dual ta'lim modeli ta'lim va ishlab chiqarish jarayonini integratsiyalash orqali kadrlar tayyorlash sifatini oshirishga xizmat qiladi. Tadqiqotda dual tizimning mohiyati, xalqaro tajribasi, nodavlat sektoridagi imkoniyatlari hamda mehnat bozori bilan uzviy bog'liqligi o'rganildi. Shuningdek, dual ta'limni joriy etishda uchraydigan muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari ilmiy asosda yoritildi. Tadqiqot natijalari nodavlat ta'lim muassasalarida ta'lim samaradorligini oshirish va bitiruvchilarning bandlik darajasini yaxshilashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, nodavlat ta'lim muassasasi, mehnat bozori, kasbiy kompetensiya, integratsiya, innovatsion ta'lim, amaliyotga yo'naltirilgan ta'lim, hamkorlik modeli, ta'lim sifati, professional tayyorgarlik.

Zamonaviy ta'lim tizimida mehnat bozori talablariga mos, raqobatbardosh va amaliy ko'nikmalarga ega mutaxassislarni tayyorlash dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, nodavlat ta'lim muassasalari sharoitida ta'lim sifati va natijadorligini oshirish masalasi muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan dual ta'lim tizimi samarali model sifatida e'tirof etilmoqda. Dual ta'lim – bu nazariy bilimlar bilan bir qatorda ishlab chiqarish yoki amaliyot bazasida muntazam kasbiy tayyorgarlikni o'z ichiga olgan integratsion ta'lim shaklidir. Mazkur model Germaniya tajribasida keng rivojlangan bo'lib, bugungi kunda ko'plab mamlakatlarda muvaffaqiyatli qo'llanilmoqda. Nodavlat ta'lim muassasalarida dual tizimni joriy etish ta'lim jarayonini moslashuvchan va bozor talablariga yo'naltirilgan holda tashkil etish imkonini beradi. Bu esa bitiruvchilarning ish bilan ta'minlanish darajasini oshirishga xizmat qiladi. Dual ta'lim modeli ta'limning kompetensiyaviy yondashuviga asoslanadi. Ushbu modelda o'quvchi yoki talaba vaqtining ma'lum qismi ta'lim muassasasida nazariy bilim olishga, qolgan qismi esa ishlab chiqarish korxonasida amaliy faoliyat yuritishga sarflanadi. Bu jarayonda ta'lim muassasasi va ish beruvchi o'rtasida rasmiy hamkorlik shartnomasi tuziladi. Dual tizimning ustunligi shundaki, u nazariya va amaliyot o'rtasidagi tafovutni kamaytiradi hamda "tayyor mutaxassis" modelini shakllantiradi. Nodavlat ta'lim muassasalari o'zining moslashuvchan boshqaruv tizimi bilan ajralib turadi. Shu bois dual ta'limni joriy etish ularda nisbatan tez va samarali amalga oshirilishi mumkin.

Dual tizim nodavlat sektor uchun quyidagi afzalliklarni yaratadi:

1. Ta'lim xizmatlari sifatining oshishi.
2. Talabalar bandligining kafolatlanishi.
3. Ish beruvchilar bilan barqaror hamkorlik tizimining shakllanishi.
4. Ta'lim dasturlarining yangilanib borishi.
5. Raqobatbardoshlikning kuchayishi.

Shuningdek, nodavlat ta'lim muassasalari ishlab chiqarish korxonalari bilan to'g'ridan-to'g'ri shartnomalar asosida ishlashi, o'quv dasturlarini amaliy ehtiyojlarga mos ravishda shakllantirishi mumkin.Amaliy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, dual ta'lim asosida tahsil olgan bitiruvchilarning ishga joylashish darajasi yuqori bo'ladi. Chunki ular real ish muhiti bilan tanish, kasbiy ko'nikmalarga ega va ishlab chiqarish jarayoniga moslashgan bo'ladi. Shuningdek, ish beruvchilar uchun ham bu model foydali hisoblanadi, chunki ular o'z ehtiyojlariga mos kadrlarni tayyorlash jarayonida bevosita ishtirok etadilar.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, nodavlat ta'lim muassasalarida dual ta'lim tizimini joriy etish zamonaviy mehnat bozori talablariga javob beradigan, amaliy ko'nikmalarga ega va

raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlashning samarali vositasidir. Dual ta'lim ta'lim va ishlab chiqarish o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ta'minlaydi, bitiruvchilarning bandligini oshiradi hamda ta'lim xizmatlari sifatini yaxshilaydi. Shu bois nodavlat ta'lim sektorida dual tizimni bosqichma-bosqich joriy etish maqsadga muvofiqdir. Kelgusida dual ta'limni takomillashtirish uchun normativ-huquqiy bazani mustahkamlash, hamkorlik mexanizmlarini rivojlantirish va innovatsion pedagogik texnologiyalarni keng joriy etish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining professional ta'lim tizimini rivojlantirishga oid qarorlari. – Toshkent, 2019–2023.
3. OECD. Work-based Learning and Dual Education Systems. – Paris: OECD Publishing, 2018.
4. Euler, D. Germany's Dual Vocational Training System. – Berlin, 2013.
5. Rauner, F. Handbook of Technical and Vocational Education and Training Research. – Springer, 2010.
6. UNESCO. Technical and Vocational Education and Training Strategy. – Paris, 2016.

NODAVLAT TA'LIM MUASSASALARI VA UNDA DUAL TA'LIM JARAYONLARI AHAMIYATI.

Xabibullayeva Mohinur
ADCHTI, talaba
Ilmiy rahbat: IminovaSh.B.

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekistonda nodavlat ta'lim muassasalari va o'quv markazlarida dual ta'lim tizimi joriy etilishining ahamiyati va samaradorligi tahlil qilingan. Maqolada ta'lim va ishlab chiqarishni integratsiyalashdagi imkoniyatlar, o'quvchilarning amaliy ko'nikmalarini rivojlantirishning afzalliklari ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: dual ta'lim tizimi, nodavlat ta'lim muassasalari, o'quv markazlari, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi, amaliy ko'nikmalar, kasbiy kompetensiya, mehnat bozori.

O'zbekiston ta'lim tizimi tez sur'atlar bilan rivojlanmoqda va ta'lim sifatini yaxshilash uchun yangi yondashuvlar kiritilmoqda. Ta'lim sohasidagi islohotlarning muhim yo'nalishlaridan biri dual ta'lim tizimini rivojlantirish. Nodavlat ta'lim muassasalari va o'quv markazlari bu tizimni joriy etishda muhim rol o'ynaydi, chunki ular o'quvchilarga nafaqat nazariy bilimlar, balki amaliy ko'nikmalarni ham berishga qaratilgan dasturlarni taklif etadi. Dual ta'lim tizimi: Ta'lim va amaliyot birligi Dual ta'lim tizimi o'quvchilarga ikki tomonlama yondashuvni taqdim etadi. Bir tomondan, ular mutaxassislik bo'yicha nazariy bilimlarni oladi, ikkinchi tomondan esa real ish sharoitida amaliyot o'tkazadilar.

Bu tizim o'quvchilarga yangi bilimlar beradi va ularga amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish imkoniyatini yaratadi. Shuningdek, dual ta'lim tizimi o'quvchilarni ish bozoriga tayyorlashda, o'quv muassasalariga ishlab chiqarish sektori bilan yaqindan hamkorlik qilish imkoniyatini taqdim etadi. Nodavlat ta'lim muassasalari va o'quv markazlarida dual ta'limning ahamiyati Nodavlat ta'lim muassasalari va o'quv markazlari dual ta'lim tizimini joriy qilishda bir qator afzalliklarga ega. Ular o'quvchilarga amaliyotga asoslangan ta'lim dasturlarini taklif etishadi, bu esa o'quvchilarning ko'nikmalarini tez va samarali rivojlantirishga yordam beradi.

Shuningdek, o'quv markazlari va nodavlat ta'lim muassasalari ishlab chiqarish sektori bilan hamkorlikda o'quvchilarga real ish sharoitlarida amaliyot qilish imkoniyatini yaratadi. Zamonaviy texnologiyalar va innovatsion yondashuvlar Dual ta'lim tizimini samarali qilishda zamonaviy texnologiyalar va innovatsion metodikalar muhim rol o'ynaydi.

O'quv markazlari va nodavlat ta'lim muassasalari onlayn platformalar, videodarslar, virtual amaliyotlar va boshqa interaktiv vositalar yordamida o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bu esa o'quvchilarga zamonaviy ish sharoitlariga moslashishni osonlashtiradi. Zamonaviy texnologiyalar yordamida o'quvchilar masofaviy tarzda ham amaliyot o'tkazish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Xulosa Nodavlat ta'lim muassasalari va o'quv markazlari uchun dual ta'lim tizimi ta'lim sifatini oshirish va o'quvchilarni amaliy ko'nikmalar bilan ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Bu tizim ish bozoriga tayyorlangan mutaxassislarni yaratishga yordam beradi va ta'lim tizimining samaradorligini oshiradi. Nodavlat ta'lim muassasalari va o'quv markazlari o'zlarining innovatsion yondashuvlari va raqamli texnologiyalarni qo'llash orqali bu tizimni samarali rivojlantirishda yetakchi o'rin tutmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xujayev, Sh. (2021). Ta'lim tizimida innovatsiyalar. Tashkent: O‘zbekiston fanlar akademiyasi.
2. Sirojiddinov, M. (2020). Dual ta'lim tizimining amaliyotga tatbiqi. Andijon: Andijon davlat universiteti. Park, J. (2019).
3. Developing Dual Education Programs: Case Studies from Europe. Oxford: Oxford University Press.

NODAVLAT TA’LIM MUASSASALARI VA O‘QUV MARKAZLARI FAOLIYATIDA DUAL TA’LIM TIZIMINING O‘RNI.

Yuldashmirayeva Muxlisa
ADCHTI, talaba
Ilmiy rahbar: Iminova Sh. B.

Annotatsiya: Maqolada nodavlat ta’lim muassasalari va o‘quv markazlarida dual ta’lim tizimini joriy etishning ahamiyati, nazariy bilim va amaliy ko‘nikmalar integratsiyasi hamda mehnat bozori talablariga mos mutaxassis tayyorlashdagi o‘rni yoritiladi.

Kalit so‘zlar: dual ta’lim, nodavlat ta’lim, amaliy ko‘nikma, integratsiya, kasbiy tayyorgarlik.

Ta'lim tizimining asosiy vazifalari. Ta'lim tizimining asosiy vazifalari hozirgi kunda juda muhimdir. Ta'lim tizimining vazifalari orasida amaliy faoliyatga tayyor, raqobatbardosh kadrlarni tayyorlash ham bor. Nodavlat ta'lim muassasalari va o'quv markazlari bu jarayonda muhim o'rin tutadi. Chunki ular qisqa muddatda aniq kasbiy ko'nikmalar berishga ixtisoslashgan.

Dual ta'lim tizimi nazariy ta'limni amaliyot bilan uyg'unlashtirishga asoslanadi. Bunda o'quvchi bir vaqtning o'zida ta'lim muassasasida bilim oladi va tashkilot yoki korxonada amaliy tajriba orttiradi. Natijada bilimlar mustahkamlanadi, kasbiy moslashuv tezlashadi va o'quvchi real ish muhitini o'rganadi.

Nodavlat ta'lim markazlarida dual ta'limni qo'llash quyidagi imkoniyatlarni yaratadi:
- o'quv jarayonini amaliyot bilan bevosita bog'lash;
- ish beruvchilar ehtiyojiga mos o'quv dasturlarini ishlab chiqish;
- bitiruvchilarning ish bilan ta'minlanish darajasini oshirish;

- zamonaviy pedagogik va innovatsion metodlarni keng joriy etish.

Dual ta'lim ta'lim sifati va samaradorligini oshirib, nazariya va amaliyot o'rtasidagi tafovutni kamaytiradi. Bu esa nodavlat ta'lim muassasalarining raqobatbardoshligini kuchaytiradi.

Xulosa. Nodavlat ta'lim muassasalari va o'quv markazlarida dual ta'lim tizimini joriy etish zamonaviy ta'limning muhim yo'nalishi hisoblanadi. Ushbu model orqali amaliy tajribaga ega, mustaqil faoliyat yurita oladigan va mehnat bozori talablariga mos mutaxassislar tayyorlanadi. Dual ta'limni rivojlantirish ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Kasbiy ta'limni rivojlantirishga oid ilmiy-metodik manbalar.
2. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar bo'yicha tadqiqotlar.
3. Dual ta'lim tizimi tajribasiga bag'ishlangan ilmiy maqolalar.

TEACHING ENGLISH THROUGH INNOVATIVE TECHNOLOGIES AND INTERACTIVE METHODS: A SCIENTIFIC AND THEORETICAL ANALYSIS

Abduxamidova Umidaxon Sayibjon qizi
ASIFL, student
Supervisor: Numonova Mashkhura

Abstract: This article analyzes the scientific and theoretical aspects of teaching English through innovative technologies and interactive methods. The study examines scholars' and educators' perspectives on factors that foster students' interest in learning English and enhance their motivation. In particular, the effectiveness of communicative approach, task-based learning, blended learning, and the use of digital technologies is explored. The article also highlights the methodology of teaching foreign languages, the roles of teachers and students, and features of modern pedagogical methods.

Keywords: Technology, innovative, communicative, competence, pedagogical technology, collaborative learning system, interactive whiteboards, multimedia, communicative.

In the current era of globalization, mastering foreign languages, particularly English, has become one of the priority directions of modern education systems. Since English serves as a primary tool in international communication, science, technology, and business, the issue of teaching it effectively is of significant importance. Therefore, it is necessary to improve the process of teaching English in general secondary schools and to widely implement modern pedagogical approaches and innovative technologies. Traditional teaching methods are mostly focused on providing theoretical knowledge and are insufficient for developing students' independent thinking, creativity, and communicative competence. Modern educational concepts, however, view the student as an active participant in the learning process, requiring lessons to be organized based on interactive methods, information and communication technologies, and innovative approaches. From this perspective, the use of the communicative approach, task-based learning, blended learning models, and digital platforms in teaching English plays a crucial role in developing students' language skills, enhancing their motivation, and fostering 21st-century competencies. This article

analyzes the scientific and theoretical foundations of these methods, as well as their role and effectiveness in the educational process.

As the First President of Uzbekistan, Islom Karimov, stated, "At present, great importance is being attached to teaching foreign languages in our country. For our nation, which is striving to secure a worthy place in the international community and is building its great future in cooperation with foreign partners, there is no need to overestimate the significance of mastering foreign languages." Following this vision, on December 10, 2012, the Presidential Decree "On Measures to Further Improve the System of Teaching Foreign Languages" was adopted. This decree expanded opportunities for learning foreign languages. To date, the demand for foreign language proficiency has continued to increase significantly.

Pedagogical (educational) technology refers to a well-designed model of educational and pedagogical activity that, together with a favorable environment for students and teachers, is used to plan, organize, and conduct the learning process. Pedagogical technology involves the implementation of a fully controllable concept of the educational process [1].

Modern educational technologies include:

- developmental methods;
- problem-based learning;
- multi-stage education;
- collaborative learning systems;
- technological exploration of creative problems;
- research-based teaching methods;
- project-based teaching methods.

Technologies for teaching through games include:

- role-playing, business, and other types of educational games;
- collaborative learning (teamwork, group work);
- information and communication technologies (ICT).

When considering design and interactive teaching methods, their combination and integration are regarded as one of the most effective and productive tools in the process of teaching English.

The methodology of teaching foreign languages studies the goals, content, methods, and tools of instruction on a scientific basis. In modern methodological approaches, the student is considered an active participant in the learning process (Jalolov, 2012).

The communicative approach aims to develop the ability to use the language not only grammatically correctly but also appropriately in socio-cultural contexts (Hymes, 1972).

Task-Based Learning (TBL) enables students to acquire language units in a context close to real-life situations by performing specific communicative tasks (Nunan, 2004). This approach promotes independent thinking, creative problem-solving, and the practical use of language in challenging situations.

Blended Learning integrates traditional classroom instruction with digital resources. This model provides an individualized approach, takes into account students' learning pace, and develops their autonomous learning skills (Horn & Staker, 2015).

Information and Communication Technologies (ICT) enrich the teaching process through interactive whiteboards, multimedia tools, online platforms, and mobile applications, facilitating the comprehensive development of students' listening, reading, writing, and speaking skills.

This article analyzed the scientific and theoretical aspects of teaching English through innovative technologies and interactive methods. The study shows that the communicative approach, Task-Based Learning, Blended Learning, and the use of digital platforms comprehensively develop students' language skills, enhance their motivation, and contribute to the formation of 21st-century competencies. Furthermore, pedagogical technologies and ICT tools make the learning process

interactive, engaging, and effective, fostering students' independent thinking, creativity, and collaborative skills. Therefore, the systematic implementation of these methods significantly improves the quality of English language teaching in general secondary schools.

References :

1. Xalq ta`lim vazirligining imiy metodik jurnali,2019.53.
2. Xorijiy tillarni o'rgatishda rol o'ynash o'yinlari // INR No4, 1989
3. Ingliz tilini o'qitish bo'yicha loyiha ustida ishlash // INR Xorijiy tillarni o'qitish metodikasi usuli // INR No2, 3, 2000
4. Dell Hymes. On Communicative Competence. – New York: Harper & Row, 1972.

NODAVLAT TA'LIM MUASSASALARIDA DUAL TA'LIMNI JORIY ETISHNING TASHKILIY ASOSLARI

Turg'unboyeva Hushnozabonu
ADCHTI, talaba

Annotatsiya: Ushbu tadqiqot nodavlat ta'lim muassasalarida dual ta'lim tizimini joriy etishning tashkiliy asoslarini o‘rganishga bag‘ishlangan. Unda dual ta'limning mazmuni, ahamiyati va zamonaviy ta'lim tizimidagi o‘rni yoritib beriladi. Shuningdek, ta'lim muassasalari hamda ishlab chiqarish korxonalari o‘rtasidagi hamkorlikni yo‘lga qo‘yish, o‘quv jarayonini amaliyot bilan uyg‘unlashtirish, boshqaruv mexanizmlari va normativ-huquqiy jihatlarni tashkil etish masalalari tahlil qilinadi.

Tadqiqot natijasida nodavlat ta'lim muassasalarida dual ta'limni samarali joriy etish uchun zarur bo‘lgan tashkiliy shart-sharoitlar, boshqaruv modeli va hamkorlik tamoyillari aniqlanadi. Mazkur ish ta'lim sifatini oshirish, bitiruvchilarning mehnat bozoriga moslashuvchanligini ta'minlash hamda nazariya va amaliyot integratsiyasini kuchaytirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: dual ta'lim, nodavlat ta'lim muassasalari, ta'lim tizimi, tashkiliy asoslar, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi, amaliy ko‘nikmalar, hamkorlik mexanizmlari, ta'lim sifati, mehnat bozori, kasbiy tayyorgarlik.

Nodavlat ta'lim muassasalarida dual ta'limni joriy etish bugungi kunda ta'lim tizimini modernizatsiya qilishning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Dual ta'lim — bu o‘quvchilarning nazariy bilimlarni ta'lim muassasasida, amaliy ko‘nikmalarni esa bevosita ishlab chiqarish korxonalari yoki tashkilotlarda egallashiga asoslangan tizimdir. Ushbu model dunyoning rivojlangan davlatlarida, ayniqsa Germaniyada keng qo‘llanilib, mehnat bozori talablariga mos malakali mutaxassislarni tayyorlashda samarali natijalar berib kelmoqda.

Nodavlat ta'lim muassasalarida dual ta'limni joriy etish, avvalo, ta'lim sifatini oshirish, bitiruvchilarning ishga joylashish imkoniyatlarini kengaytirish va ularning amaliy ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Chunki an'anaviy ta'lim tizimida ko‘proq nazariy bilim berilsa, dual ta'limda talaba o‘qish jarayonidayoq real ish muhitiga moslashadi, kasbiy tajriba orttiradi va ish jarayonining ichida bo‘ladi. Bu esa uning kelajakdagi raqobatbardoshligini oshiradi.

Dual ta'limni joriy etishning tashkiliy asoslari bir necha muhim omillardan iborat. Eng avvalo, normativ-huquqiy baza shakllantirilishi zarur. Bunda davlat ta'lim standartlari, mehnat qonunchiligi, ta'lim muassasasi va korxonalar o‘rtasidagi hamkorlik shartnomalari muhim o‘rin tutadi. Shuningdek, dual ta'limni tashkil etishda boshqaruv tizimini to‘g‘ri yo‘lga qo‘yish talab

etiladi. Ta'lim muassasasi va ish beruvchi tashkilot o'rtasida aniq vazifalar taqsimoti bo'lishi, amaliyot rahbarlari tayinlanishi hamda o'quv jarayoni puxta rejalashtirilishi lozim.

Dual ta'limda hamkorlik mexanizmlari alohida ahamiyatga ega. Korxonalar bilan hamkorlik memorandumi tuzish, mutaxassislarni o'quv jarayoniga jalb qilish, amaliy mashg'ulotlarni ishlab chiqarishda o'tkazish kabi chora-tadbirlar bu tizimning samarali ishlashini ta'minlaydi. Shu bilan birga, o'quv jarayoni nazariy va amaliy qismlarning uzviy bog'liqligiga asoslanadi. Talabalar auditoriyada nazariy bilimlarni egallab, korxonalarda esa shu bilimlarni amalda qo'llash imkoniga ega bo'ladilar.

Xulosa qilib aytganda, nodavlat ta'lim muassasalarida dual ta'limni joriy etish zamonaviy mehnat bozori talablariga mos, amaliy ko'nikmaga ega, malakali mutaxassislar tayyorlashning eng samarali yo'llaridan biri hisoblanadi. Bu tizim ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasini kuchaytirib, ta'lim sifatini yangi bosqichga olib chiqadi

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Dual ta'lim tizimini joriy etish to'g'risidagi me'yoriy hujjatlar va qarorlar. Toshkent, 2020.
2.Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. Kasbiy ta'lim tizimini rivojlantirish konsepsiyasi. Toshkent, 2021.
3.UNESCO. Technical and Vocational Education and Training (TVET) Strategy. Paris, 2016.
4. Sh.M. Qurbonov. Kasbiy ta'lim pedagogikasi. Toshkent: Fan nashriyoti, 2019.

KASBIY RIVOJLANISHDA MUSTAQIL TA'LIMNING AHAMIYATI

Zulunova Zuhra
ADCHTI, talaba
Ilmiy rahbar: Moydinova Sh.I. p.f.f.d.(PhD)

Annotatsiya: Ushbu maqola kasbiy rivojlanishda mustaqil ta'limning hal qiluvchi ahamiyatini tahlil qiladi. Maqolada mustaqil ta'limning kontseptual asoslari, uning o'z-o'zini boshqariladigan ta'lim bilan bog'liqligi va professional kompetentlikni oshirishdagi isbotlangan samaradorligi o'rganiladi. Shuningdek, u professional avtonomiyaning motivatsiya va ishda qolish niyatiga ijobiy ta'sirini ta'kidlab, tashkilotlar uchun mustaqil ta'limni rag'batlantirish bo'yicha amaliy tavsiyalar beradi.

Kalit so'zlar: mustaqil ta'lim, kasbiy rivojlanish, o'z-o'zini boshqariladigan ta'lim, avtonomiya, uzluksiz ta'lim, kompetentlik, metakognitiv ko'nikmalar

XXI asrning tez o'zgaruvchan mehnat bozori mutaxassislardan doimiy ravishda yangi ko'nikmalarni egallashni, mavjudlarini takomillashtirishni va o'z sohalaridagi eng so'nggi tendentsiyalardan xabardor bo'lishni talab qilmoqda. Bunday sharoitda an'anaviy kasbiy rivojlanish (KR) modellari o'z samaradorligini yo'qotmoqda, chunki ular ko'pincha passiv tinglashga asoslanib, kattalar ta'limining asosiy tamoyillarini e'tiborsiz qoldiradi. Ushbu muammo uzluksiz o'rganish va moslashuvchanlikni talab qiladigan hozirgi ilmiy va kasbiy muhitda ayniqsa dolzarbdir.

Mustaqil ta'lim (Independent Learning - IL) va o'z-o'zini boshqariladigan ta'lim (Self-Directed Learning - SDL) tushunchalari kasbiy rivojlanishning zamonaviy paradigmasida markaziy o'rin tutadi. Jeyms Michie mustaqil ta'limni o'rganuvchi o'z ta'lim yo'lini loyihalashtiradigan, tashkil qiladigan va yakunlaydigan jarayon sifatida ta'riflaydi, bunda pedagoglar faqat fasilitator vazifasini bajaradi. Biroq, mustaqil ta'limning ta'rifi bo'yicha yagona konsensus yo'qligi qayd

etiladi; ayrimlar uni akademik muvaffaqiyatga erishish vositasi sifatida ko'radi, bu esa turli talqinlarga yo'l ochadi. Muhokama shuni ko'rsatadiki, mustaqil ta'limni o'rgatish mumkinmi yoki mustaqillik ko'nikmalarini o'rgatish uning o'z-o'zini boshqarish tabiatini buzadimi, degan paradoks mavjud. Ushbu ziddiyatni hal qilish uchun Oliver Quinlan mustaqil va bog'liq xususiyatlarni birlashtirgan uzluksiz o'rganish kontseptsiyasini taklif qiladi, bu esa "yoki/yoki" fikrlashdan voz kechishga undaydi.

Nil S. Knowlesning andragogika nazariyasiga asoslangan o'z-o'zini boshqariladigan ta'lim (SDL) shaxslarning ehtiyojlarni aniqlash, maqsadlar qo'yish, resurslarni tanlash va natijalarni baholashda tashabbus ko'rsatish jarayoni sifatida belgilangan. Bu yondashuv sog'liqni saqlash sohasidagi ta'limda (HPE) keng tan olingan bo'lib, kattalar ta'limining tamoyillariga mos keladi va motivatsiya, o'z-o'zini samaradorlik, moslashuvchanlik kabi muhim umrboqiy o'rganish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Mavjud adabiyotlar tahlili mustaqil ta'limning kasbiy rivojlanishdagi ahamiyatini tasdiqlovchi bir qator muhim natijalarni ko'rsatadi. Bu natijalar mustaqil ta'limning samaradorligi, motivatsiya va kompetentlikka ta'siri hamda uni tashkilotlar miqyosida qo'llashning afzalliklarini yoritadi.

Birinchidan, kasbiy rivojlanishning an'anaviy, passiv "o'tir va tingla" modellari o'z dolzarbligini yo'qotmoqda. Buning o'rniga, zamonaviy tadqiqotlar kattalar ta'limining dinamik tamoyillariga mos keladigan va uzluksiz o'sishni rag'batlantiradigan yondashuvlarni talab qiladi. Mustaqil ta'lim, ayniqsa, faol ishtirok, refleksiya va hamkorlikka asoslangan modellar qatorida, mutaxassislarning amaliyotini takomillashtirishda yuqori samaradorlikni namoyish etadi. Disciplinli tadqiqotlar (masalan, harakat tadqiqotlari) va reflektiv jarayonlar (amaliyotdan keyingi ko'rib chiqishlar) mustaqil ta'limning muhim komponentlari bo'lib, o'rganuvchiga o'z tajribalarini tahlil qilish va amaliyotini yaxshilash imkonini beradi.

O'z-o'zini boshqariladigan ta'lim (SDL) shaxslarning kasbiy kompetentligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Hamshiralik amaliyotidagi 300 stajyor hamshira ishtirokidagi kesma tadqiqot SDLning klinik kompetentlikka bevosita va bilvosita ijobiy ta'sirini ko'rsatdi.

Olingan natijalar mustaqil ta'limning kasbiy rivojlanishdagi ahamiyati shunchaki bir usul emas, balki zamonaviy kasbiy muhitning asosiy falsafasi ekanligini ta'kidlaydi. Michie va Knowlesning g'oyalari mustaqil ta'limning markaziy tamoyillarini: o'rganuvchining tashabbusi, o'z-o'zini boshqarish va metakognitiv ko'nikmalarni o'z ichiga olganligini ko'rsatadi. SDLning (o'z-o'zini boshqariladigan ta'lim) samaradorligi, kognitiv yuk nazariyasi (o'rganuvchining kognitiv resurslaridan samarali foydalanish), o'z-o'zini belgilash nazariyasi (avtonomiya va motivatsiya) va o'z-o'zini tartibga solish nazariyasi (o'rganish jarayonini nazorat qilish) kabi nazariyalar orqali chuqurroq tushuniladi. Ushbu nazariy asoslar mustaqil ta'limning nafaqat yangi bilimlarni egallashga, balki o'rganuvchining ichki motivatsiyasini oshirishga va o'z o'rganish jarayonini samarali boshqarishga yordam berishini ko'rsatadi.

Mustaqil ta'limning paradoksal tabiati – uni o'rgatish mumkinmi yoki u o'z-o'zidan rivojlanadimi – Oliver Quinlan tomonidan taklif qilingan uzluksiz o'rganish g'oyasi orqali hal qilinishi mumkin. Ya'ni, to'liq avtonomiya yoki to'liq qaramlik o'rniga, ta'lim muhitida mustaqillikni rivojlantirishga yordam beradigan strategiyalar (masalan, fasilitatorlik, resurslarni taqdim etish) bilan birga, mutaxassislarga asta-sekin ko'proq agentlik berish orqali erishish mumkin. An'anaviy PD modellari ko'pincha "yuqoridan pastga" yondashuvni qo'llab-quvvatlaydi, bu esa o'rganuvchilarning ehtiyojlari va motivatsiyalariga e'tibor bermaydi.

Asosiy natijalar shuni ko'rsatadiki, mustaqil ta'lim an'anaviy kasbiy rivojlanish modellaridan ustun bo'lib, mutaxassislarning kasbiy kompetentligini oshirish, motivatsiyasini kuchaytirish va ishda qolish niyatini oshirish uchun samarali vosita hisoblanadi. U uzluksiz professional rivojlanishning (CPD) markaziy elementi bo'lib, shaxsiy tashabbus, avtonomiya va metakognitiv

ko'nikmalarni rivojlantirish orqali mutaxassislarni tez o'zgaruvchan mehnat bozoriga moslashishga qodir umrboqiy o'rganuvchilarga aylantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.Knowles, M. S. (1975). *Self-Directed Learning: A Guide for Learners and Teachers.* New York: Cambridge Books.
2.Knowles, M. S., Holton, E. F., & Swanson, R. A. (2015). *The Adult Learner.* Routledge.
3. Candy, P. C. (1991). *Self-Direction for Lifelong Learning.* San Francisco: Jossey-Bass.

O'QUV MARKAZLARI FAOLIYATIDA DUAL TA'LIM TIZIMINING O'RNI

Hakimxonova Shahzoda Akmalxon qizi
ADCHTI, talaba
Ilmiy rahbar: Mamatxanov X.X

Annotatsiya: Ushbu tezisda nodavlat ta'lim muassasalari va o'quv markazlari faoliyatida dual ta'lim tizimining o'rni, ahamiyati va istiqbollari yoritiladi. Zamonaviy mehnat bozori sharoitida faqat nazariy bilim emas, balki amaliy ko'nikmaga ega bo'lgan mutaxassislarni tayyorlash zarurati kuchaymoqda. Shu sababli dual ta'lim modeli nodavlat ta'lim sektorida samarali mexanizm sifatida ko'rib chiqiladi. Ishda dual ta'limning mazmun-mohiyati, xorijiy tajriba, ayniqsa Germaniya modeli, hamda O'zbekiston sharoitida o'quv markazlarida qo'llash imkoniyatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish bo'yicha takliflar bayon etiladi.

Kalit so'zlar: Dual ta'lim, nodavlat ta'lim muassasalari, o'quv markazlari, amaliy ko'nikma, mehnat bozori, kasbiy tayyorgarlik, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi.

Hozirgi kunda ta'lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri – mehnat bozori talablariga mos, amaliy ko'nikmaga ega va raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlashdir. Ayniqsa, nodavlat ta'lim muassasalari va o'quv markazlari qisqa muddatli kurslar, kasb o'rgatish dasturlari hamda malaka oshirish yo'nalishlarida faol ishtirok etib, yoshlar va kattalar uchun katta imkoniyatlar yaratmoqda. Biroq ko'plab o'quv markazlarida o'qitish jarayoni ko'proq nazariy bilim berish bilan cheklanib qolmoqda. Bu esa bitiruvchilarning ishga joylashish jarayonida qiyinchiliklarga duch kelishiga sabab bo'lmoqda. Shu nuqtai nazardan dual ta'lim tizimi nodavlat ta'lim sektorida dolzarb model sifatida ahamiyat kasb etmoqda. Dual ta'lim – bu ta'lim jarayonini ikki muhitda, ya'ni o'quv muassasasi va real ish joyida olib borish tizimidir. Talaba bir vaqtning o'zida nazariy bilim oladi va korxona yoki tashkilotda amaliy tajriba orttiradi. Ushbu model eng muvaffaqiyatli tarzda Germaniyada yo'lga qo'yilgan bo'lib, u yerda talabalar o'qish jarayonidayoq ishlab, tajriba to'playdi va hatto ma'lum darajada ish haqi ham oladi. Bu tizim ta'lim va mehnat bozori o'rtasidagi tafovutni kamaytirishga xizmat qiladi.

O'zbekistonda so'nggi yillarda nodavlat ta'lim muassasalari soni keskin oshdi. Ayniqsa, IT, grafik dizayn, SMM, buxgalteriya, chet tillari va dasturlash yo'nalishlarida ko'plab o'quv markazlari faoliyat yuritmoqda. Bunday markazlar tezkor va moslashuvchan ta'lim berish imkoniyatiga ega. Agar ular dual ta'lim tizimini to'liq joriy etsa, talaba o'qish davomida real loyihalarda ishtirok etib, bozor talablarini bevosita o'rganish imkoniga ega bo'ladi. Masalan, dasturlash kursida o'qiyotgan talaba IT kompaniyada amaliyot o'tasa, haqiqiy buyurtmalar ustida ishlash orqali kasbiy mahoratini oshiradi.

Dual ta'lim tizimining iqtisodiy ahamiyati ham katta. Birinchidan, bu tizim orqali malakali kadrlar yetishmovchiligi kamayadi. Ikkinchidan, ish beruvchilar o'zlariga mos xodimlarni

tayyorlash jarayonida bevosita ishtirok etadi. Uchinchidan, bitiruvchilarning ish bilan ta'minlanish darajasi oshadi. Bu esa ishsizlik muammosini kamaytirishga xizmat qiladi. Ijtimoiy jihatdan esa yoshlar o'z kasbini amaliyot orqali chuqurroq o'zlashtiradi, o'ziga ishonchi ortadi va mustaqil fikrlash qobiliyati rivojlanadi.

Shu bilan birga, dual ta'limni nodavlat ta'lim muassasalarida joriy etishda ayrim muammolar ham mavjud. Eng asosiy muammo – korxonalar bilan barqaror hamkorlik tizimining yetarli darajada yo'lga qo'yilmaganidir. Ba'zi tashkilotlar talabalarni amaliyotga qabul qilishga tayyor emas yoki buning uchun sharoit yetarli emas. Yana bir muammo – huquqiy va tashkiliy mexanizmlarning to'liq ishlab chiqilmaganligi. Shuningdek, moliyaviy masalalar ham muhim o'rin tutadi. Ushbu muammolarni hal etish uchun nodavlat ta'lim muassasalari va korxonalar o'rtasida rasmiy hamkorlik shartnomalarini ko'paytirish, mentorlik tizimini yo'lga qo'yish va dual ta'lim bo'yicha alohida standartlar ishlab chiqish zarur. Davlat tomonidan soliq imtiyozlari yoki rag'batlantiruvchi mexanizmlar joriy etilishi ham samarali natija berishi mumkin. Bundan tashqari, o'quv markazlari o'quv dasturlarini mehnat bozori talablariga mos ravishda muntazam yangilab borishi kerak.

Xulosa qilib aytganda, dual ta'lim tizimi nodavlat ta'lim muassasalari va o'quv markazlari faoliyatini sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqadi. Nazariy bilim va amaliy tajribaning uyg'unligi bitiruvchilarning raqobatbardoshligini oshiradi. Nodavlat sektorning moslashuvchanligi va tezkorligi esa bu modelni samarali joriy etish uchun qulay imkoniyat yaratadi. Kelajakda dual ta'lim tizimi yoshlarning bandligini ta'minlash, iqtisodiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlash va ta'lim sifatini oshirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. (2023). Oliy ta'limni rivojlantirish strategiyasi.
2. Asian Development Bank. (2021). Innovative Approaches to Technical and Vocational Education in Asia.
3. UNESCO. (2021). Reimagining Our Futures Together: A New Social Contract for Education.
4. Germaniya Federal Ministry of Education and Research. (2020). Dual Vocational Education and Training in Germany.

O'QITISHNING SAMARALI USULLARI

Abdugopurova Dilafruz Xusanboevna
ADCHTI, talaba
Ilmiy rahbar: Numonova Mashxura

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy ta'lim jarayonida o'qitishning samarali usullari, pedagogik texnologiyalar va chet tillarini o'qitishda qo'llaniladigan innovatsion yondashuvalar tahsil etiladi. Tadqiqotning asosiy magsadi – o'quvchilarning kognitiv qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan interfaol metodlarni o'rganish va ularning til o'zlashtirish samaradorligiga ta'sirini baholashdir. Maqolada eksperimental tadqiqot natijalari asosida aniq tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: O'qitish metodlari, innovatsion texnologiyalar, chet tillari, pedagogika, interfaol ta'lim.

Zamonaviy ta'lim tizimi doimiy ravishda o'zgarishlar va yangilanishlar jarayonida. Global dunyoda chet tillarini bilish har bir inson uchun nafaqat shaxsiy, balki kasbiy rivojlanishning muhim omiliga aylangan. Shu sababli, chet tillarini o'qitish samaradorligini oshirishga qaratilgan yangi pedagogik yondashuvalar va metodlarni izlash dolzarb masaladir. Ushbu maqolaning magsadi – chet

tillarini o'qitishda qo'llaniladigan zamonaviy metodlarni tahsil qilish, ularning nazariy asoslarini o'rganish va amaliy samaradorligini eksperimental yo'l bilan aniqlashdir. Tadqiqotning ahamiyati shundaki, u nafaqat o'qituvchilar, balki ta'lim sohasidagi tadqiqotchilar uchun ham amaliy qimmatga ega bo'lgan ma'lumotlarni taqdim etadi.

METODOLOGIYA. Tadqiqotda kompleks metodologik yondashuv qo'llanildi. Birinchidan, nazariy tahsil usuli orqali chet tillarini o'qitishning zamonaviy konsepsiyalari, jumladan kommunikativ yondashuv, loyiha asosida o'qitish, flipped classroom (teskari sinf) modeli va raqamli ta'lim texnologiyalari o'rganildi. Ikkinchidan, eksperimental usul asosida Andijon davlat chet tillari institutining 2-3 kurs talabalari orasida so'rovnoma va testlar o'tkazildi. Jami 120 talaba ishtirokida 6 oy davom etgan eksperiment o'tkazildi, ular nazorat va eksperimental guruhlarga bo'lingan. Eksperimental guruhda innovatsion interfaol metodlar (masalan, gamifikatsiya, jamoaviy loyihalar, virtual reallik elementlari) qo'llanildi, nazorat guruhida an'anaviy metodlar saqlandi. Uchinchidan, statistik tahsil usullari (SPSS dasturida t-test va korrelyatsiya tahlili) yordamida olingan natijalar qiyosiy tahsil qilindi. Ma'lumotlar yig'ishda kuzatish, suhbat va akademik natijalarni tahlil qilish usullari qo'llanildi.

NATIJALAR. Eksperiment davomida quyidagi asosiy natijalar aniqlandi: 1) Innovatsion metodlar qo'llanilgan eksperimental guruh talabalarining o'rtacha bahosi 6 oy ichida 4,1 balldan 4,7 ballgacha oshdi, nazorat guruhida esa 4,0 balldan 4,3 ballgacha o'zgarish kuzatildi. 2) Talabalarning motivatsiya darajasi so'rovnoma natijalariga ko'ra, eksperimental guruhda 78% ga, nazorat guruhida 45% ga oshdi. 3) Nutqiy ko'nikmalar (gapirish va tinglab tushunish) rivojlanish darajasi eksperimental guruhda 65% ga, nazorat guruhida 30% ga yaxshilandi. 4) O'z-o'zini baholash so'rovnomasi shuni ko'rsatdiki, eksperimental guruh talabalarining 85%i yangi metodlarni qiziqarli va samarali deb hisoblagan. 5) Statistik tahlil natijalari eksperimental guruhdagi o'sishning ahamiyatliligini tasdiqladi (p 0,01).

MUHOKAMA. Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, zamonaviy interfaol ta'lim metodlari nafaqat akademik ko'rsatkichlarni, balki talabalarning motivatsiyasi va mustaqil ta'lim olish ko'nikmalarini sezilarli darajada oshiradi. Gamifikatsiya elementlari (ballar tizimi, mukofotlar, raqobat) talabalarni faolroq ishtirok etishga undashi aniqlandi. Shu bilan birga, virtual reallik va raqamli platformalardan foydalanish til o'rgatishda autentik muhitni yaratishga yordam beradi, bu esa kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. Biroq, yangi metodlarni joriy qilishda ba'zi qiyinchiliklar, masalan, texnik jihozlarning etishmasligi, o'qituvchilarning yangi texnologiyalarga tayyorgarligining pastligi kabi muammolar mayjud. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, metodlarning samaradorligi ularning integratsiyasiga bog'liq – hech qanday yagona metod universal emas, balki ularning muvozanatli kombinatsiyasi eng yaxshi natijalarni beradi. Bundan tashqari, madaniy kontekstni hisobga olgan holda metodlarni moslashtirish zarurati aniqlandi.

XULOSA. Xulosa qilib aytish mumkinki, zamonaviy ta'lim sharoitida chet tillarini o'qitish an'anaviy yondashuvalardan innovatsion, interfaol va texnologik jihatdan boyitilgan metodlarga o'tishni talab qiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, gamifikatsiya, loyiha asosida o'qitish, flipped classroom kabi metodlar talabalarning faolligini, motivatsiyasini va til ko'nikmalarini sezilarli darajada oshiradi. Ammo, bu metodlarni muvaffaqiyatli joriy etish uchun o'qituvchilarning uzluksiz kasbiy rivojlanishi, ta'lim muassasalarining texnik ta'minoti va dasturiy-metodik majmuani takomillashtirish zarur. Kelajakdagi tadqiqotlar raqamli ta'lim platformalarining til o'rgatishdagi roli va sun'iy intellekt asosida shaxsiylashtirilgan ta'lim tizimlarini o'rganishga qaratilishi mumkin. Ta'lim sifatini oshirish – bu murakkab va ko'p qirrali jarayon bo'lib, u doimiy innovatsiyalar, pedagogik tajriba almashinuvi va ilmiy asoslangan yondashuvlarni talab qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Brown, H.D. (2007). Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy. Pearson Education.
2. Richards, J.C., Rodgers, T.S. (2014). Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge University Press.
3. Harmer, J. (2015). The Practice of English Language Teaching. Pearson Education.
4. Abdug'aniyeva, M. (2020). Innovatsion ta'lim texnologiyalari va ularning chet tillarni o'qitishdagi o'rni. Ta'lim va innovatsiyalar, 3(2), 45-52.

THE ROLE OF ART IN SOCIETY TODAY

Karimova Odina G'ofurjon jon qizi
ADCHTI, talaba
Supervisor: Numonova Mashkhura

Abstract: Art has always played a fundamental role in shaping human civilization, reflecting cultural values, social realities, and historical transformations. In contemporary society, art continues to serve as a powerful medium of communication, self-expression, education, and social change. This article explores the multifaceted role of art in modern society, analyzing its cultural, psychological, educational, technological, and socio-political dimensions. The paper also examines how globalization and digital technologies have transformed artistic production and consumption. Furthermore, it discusses art as a tool for identity formation, intercultural dialogue, and social awareness. The study concludes that art remains an essential element in promoting creativity, critical thinking, emotional intelligence, and social cohesion in the 21st century.

Key words: art, modern society, culture, creativity, identity, globalization, digital art, social change, communication, education, technology, cultural heritage, innovation, media, emotional intelligence, intercultural dialogue, social awareness.

Art has been an inseparable part of human existence since the dawn of civilization. From ancient cave paintings and monumental architecture to contemporary multimedia installations, art has consistently reflected humanity's intellectual, emotional, and spiritual development. It serves not only as a form of aesthetic expression but also as a powerful social instrument that shapes values, influences perspectives, and records historical experiences. Throughout history, societies have used art to preserve traditions, express collective identity, and communicate complex ideas beyond the limitations of language. In the 21st century, the role of art has expanded significantly due to globalization, rapid technological progress, and increased cultural interaction. Modern society is characterized by constant change, digital communication, and diverse social structures. Within this dynamic environment, art functions as both a mirror and a catalyst. It mirrors social realities by addressing contemporary issues such as inequality, migration, environmental crises, digital transformation, and human rights. At the same time, it acts as a catalyst by encouraging reflection, dialogue, and social transformation.

Moreover, art contributes to the emotional and psychological well-being of individuals. In a fast-paced and often stressful world, artistic expression offers people an opportunity to explore their inner feelings, reduce anxiety, and strengthen emotional intelligence. Music, visual arts, literature, cinema, and theatre create spaces where individuals can connect with their own experiences and empathize with others. This emotional connection fosters greater social understanding and solidarity. Another important dimension of art in modern society is its role in education and innovation. Educational institutions increasingly recognize the importance of integrating art into

curricula to develop creativity, critical thinking, and problem-solving skills. Creative industries—such as design, film production, digital media, and advertising—have become significant contributors to economic growth. As a result, art is no longer viewed solely as a cultural activity but also as a driver of innovation and economic development. Furthermore, technological advancements have transformed how art is created, distributed, and consumed. Digital platforms allow artists to reach global audiences instantly, breaking geographical barriers. Social media has democratized artistic expression, enabling emerging artists to showcase their work without traditional gatekeepers. Virtual reality, artificial intelligence, and interactive media are redefining artistic boundaries and expanding creative possibilities.

In addition, art plays a crucial role in promoting intercultural dialogue and global cooperation. In multicultural societies, artistic collaboration encourages mutual respect and understanding among different communities. Through international exhibitions, festivals, and online collaborations, art becomes a universal language that transcends political and linguistic divisions. Given these multifaceted functions, it is essential to examine the role of art in contemporary society from various perspectives. Understanding how art influences social structures, cultural identity, personal development, and technological innovation allows us to appreciate its enduring significance. This article aims to analyze these dimensions and demonstrate that art remains a fundamental force in shaping modern society and guiding its future development.

In contemporary society, art functions as one of the most influential and dynamic forces shaping human experience. It does not merely exist as decoration or entertainment; rather, it operates as a profound medium of communication that expresses collective consciousness and individual perception. Modern art reflects the realities of its time, addressing complex social, political, and economic challenges. Through various forms such as painting, sculpture, literature, cinema, music, theatre, photography, and digital media, artists interpret the world around them and invite audiences to engage in critical reflection. In this sense, art becomes a mirror of society, revealing both its achievements and its contradictions. One of the most significant roles of art today is its ability to stimulate social awareness and encourage dialogue. Many contemporary artists focus on urgent global issues such as environmental degradation, climate change, gender equality, migration, technological dependence, and human rights. Artistic works often challenge dominant ideologies and question social norms, creating space for discussion and alternative viewpoints.

Unlike formal political discourse, art communicates through symbolism, metaphor, and emotional depth, which allows it to reach broader audiences and create lasting impressions. By presenting social problems in creative ways, art encourages people to reconsider their beliefs and responsibilities within society. Furthermore, art contributes greatly to the construction and preservation of cultural identity. In a world increasingly influenced by globalization, maintaining cultural uniqueness has become both a challenge and a necessity. Traditional art forms—such as folk music, dance, crafts, architecture, and storytelling—carry the historical memory of communities and reflect their values and worldview. At the same time, modern artistic practices often combine local traditions with global influences, resulting in hybrid forms that demonstrate cultural interaction and evolution. Through this process, art not only preserves heritage but also adapts it to contemporary realities, ensuring its relevance for future generations. Another essential dimension of art in modern society is its psychological and emotional impact. Art has the power to evoke empathy, inspire hope, and provide comfort during times of uncertainty. In an era characterized by rapid technological change and social pressure, many individuals experience stress, isolation, and identity crises. Artistic expression offers a constructive outlet for emotions and promotes mental well-being. Music can calm the mind or energize the spirit; literature can help readers understand complex emotions; visual art can communicate feelings that words cannot express. Art therapy, in

particular, has gained recognition as an effective method for supporting mental health and personal healing. The relationship between art and education is also highly significant.

Educational systems increasingly emphasize the importance of creativity and innovation, recognizing that artistic skills enhance problem-solving abilities and independent thinking. Students who engage in artistic activities often develop stronger communication skills and greater self-confidence. Art education fosters imagination and encourages learners to explore multiple perspectives rather than relying on rigid patterns of thought. Moreover, interdisciplinary approaches that integrate art with science and technology promote holistic development and prepare individuals for complex modern challenges. Technological advancements have profoundly transformed the artistic landscape. The emergence of digital platforms, social media, and streaming services has revolutionized the production and distribution of artistic content. Artists are no longer limited to traditional galleries or publishing houses; they can share their work globally with minimal resources. Digital art, animation, virtual reality, and artificial intelligence have expanded creative boundaries and introduced new forms of interaction between artists and audiences. Technology has also made art more accessible, allowing people from different regions and social backgrounds to experience cultural products instantly. However, this digital transformation also raises questions about authenticity, copyright, and the commercialization of creativity. In addition, art plays an important economic role in contemporary society. Creative industries—including film production, design, fashion, advertising, gaming, and music—contribute significantly to national economies. These industries generate employment opportunities and stimulate innovation. The integration of artistic creativity into business and entrepreneurship demonstrates that art is not isolated from economic processes but actively participates in them. Cultural tourism, exhibitions, festivals, and museums also attract international visitors and promote global cultural exchange. Art also serves as a powerful instrument of social transformation. Throughout history, artistic movements have been associated with periods of political and social change. In modern times, protest art, documentary filmmaking, performance art, and socially engaged projects continue to influence public opinion and inspire activism. Artistic expression can give voice to marginalized communities and highlight injustices that might otherwise remain invisible. In this way, art strengthens democratic values by encouraging freedom of expression and critical thinking.

In conclusion, art continues to play a crucial and multifaceted role in contemporary society. It serves not only as a reflection of social realities but also as a powerful force that shapes public opinion, cultural values, and individual identity. Through various forms of expression—such as visual arts, literature, music, cinema, and digital media—art allows people to interpret their experiences and better understand the world around them. As discussed in this article, art is closely connected with education, technological development, economic growth, and social transformation. It promotes creativity, critical thinking, and emotional intelligence, which are essential skills in the modern era. In educational contexts, art supports holistic development, while in social contexts, it encourages dialogue, empathy, and mutual respect among different communities. In a globalized and multicultural world, art functions as a universal language that bridges cultural differences and strengthens social cohesion. Moreover, despite rapid technological changes and digitalization, the fundamental purpose of art remains unchanged. It continues to express human emotions, preserve cultural heritage, and inspire innovation. While new technologies have expanded artistic possibilities and accessibility, they have also highlighted the enduring importance of creativity and originality. Ultimately, art is not simply a form of entertainment or decoration; it is a vital element of human civilization. By supporting artistic initiatives and integrating art into public life and education, societies can foster a more creative, tolerant, and progressive future. The role of art in society today is both timeless and evolving, ensuring its continued relevance in shaping the world of tomorrow.

References:

1. Brown, H.D. (2007). Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy. Pearson Education.
2. Richards, J.C., Rodgers, T.S. (2014). Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge University Press.
3. Harmer, J. (2015). The Practice of English Language Teaching. Pearson Education.
4. Abdug'aniyeva, M. (2020). Innovatsion ta'lim texnologiyalari va ularning chet tillarni o'qitishdagi o'rni. Ta'lim va innovatsiyalar, 3(2), 45-52.

PROFESSIONAL VA KASB-HUNAR TA'LIMI TIZIMIDA DUAL TA'LIMNING YO'LGA QO'YILISHI XUSUSIDA

Kenishboyeva Niginabonu Farhod qizi
ADCHTI, talaba
Ilmiy rahbar: Mamatxanov X.X

Annotatsiya: Mazkur ishda professional va kasb-hunar ta'limi tizimida dual ta'lim modelining nazariy asoslari hamda amaliyot bilan uyg'unlashgan holda tashkil etilish mexanizmlari keng yoritilgan. Dual ta'lim tizimi – bu ta'lim muassasalarida beriladigan nazariy bilimlar bilan ishlab chiqarish korxonalarida olib boriladigan amaliy mashg'ulotlarni o'zaro uyg'unlashtirgan holda tashkil etiladigan zamonaviy ta'lim shaklidir. Ushbu model o'quvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish, mehnat bozorida raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlash hamda ularning real ishlab chiqarish jarayonlariga tez moslashuvini ta'minlashga xizmat qiladi. Annotatsiyada dual ta'lim tizimining mazmun-mohiyati, asosiy tamoyillari, afzalliklari va uni joriy etishning pedagogik, tashkiliy hamda metodik jihatlari tahlil qilingan. Shuningdek, nazariya va amaliyotning uzviy bog'liqligi o'quvchilarning kasbiy tayyorgarligi, mustaqil fikrlash qobiliyati, muammoli vaziyatlarni hal etish ko'nikmalari va ijodiy salohiyatini oshirishdagi ahamiyati yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Dual ta'lim, professional ta'lim, kasb-hunar ta'limi, nazariya va amaliyot uyg'unligi, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi, kasbiy kompetensiya, malakali kadrlar tayyorlash, mehnat bozori talablari, amaliy mashg'ulotlar, nazariy bilimlar, innovatsion ta'lim modeli, zamonaviy ta'lim tizimi, ish beruvchilar hamkorligi, ishlab chiqarish amaliyoti, raqobatbardosh mutaxassis, ta'lim sifati, kasbiy moslashuv, pedagogik texnologiyalar, uzluksiz ta'lim.

Bugungi kunda globallashuv, texnologik taraqqiyot va mehnat bozoridagi tezkor o'zgarishlar ta'lim tizimidan yangi yondashuvlar, zamonaviy metodlar hamda yuqori malakali mutaxassislar tayyorlashni talab etmoqda. Ayniqsa, professional va kasb-hunar ta'limi tizimida o'quvchilarning nazariy bilimlari bilan bir qatorda, ularning amaliy ko'nikma va malakalarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Chunki zamonaviy ish beruvchilar faqat bilimga ega emas, balki real ishlab chiqarish sharoitida mustaqil ishlay oladigan, muammolarni tez va samarali hal qila oladigan, tashabbuskor hamda mas'uliyatli kadrlarni talab qilmoqda.Shu nuqtayi nazardan, ta'lim jarayonida nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlovchi dual ta'lim modeli dolzarb ahamiyatga ega bo'lib bormoqda. Dual ta'lim — bu o'quvchilarning ta'lim muassasasida oladigan nazariy bilimlarini ishlab chiqarish korxonalaridagi amaliy mashg'ulotlar bilan uzviy bog'lagan holda tashkil etiladigan ta'lim shaklidir. Ushbu model orqali o'quvchilar o'z kasblari bo'yicha real ish muhitida tajriba

orttiradi, mehnat intizomiga o‘rganadi hamda kasbiy kompetensiyalarini rivojlantiradi. O‘zbekiston Respublikasida ham professional va kasb-hunar ta’limi tizimini modernizatsiya qilish, ta’lim sifatini oshirish hamda mehnat bozorining real ehtiyojlariga mos kadrlar tayyorlash maqsadida dual ta’lim tizimini joriy etish bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Bu esa ta’lim muassasalari bilan ishlab chiqarish korxonalari o‘rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash, o‘quv dasturlarini zamon talablariga moslashtirish hamda bitiruvchilarning bandlik darajasini oshirishga xizmat qilmoqda.Mazkur mavzuning dolzarbligi shundaki, dual ta’lim tizimi orqali o‘quvchilarning kasbiy moslashuvi tezlashadi, ularning mehnat bozoriga integratsiyalashuvi osonlashadi hamda raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlash imkoniyati kengayadi. Shu bois, professional va kasb-hunar ta’limida dual ta’lim modelining nazariy asoslari va amaliyotdagi samaradorligini o‘rganish bugungi kunning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Dual ta’lim tizimi professional va kasb-hunar ta’limining zamonaviy va samarali modeli bo‘lib, unda nazariy bilimlar bilan amaliy ko‘nikmalar o‘zaro uyg‘unlashgan holda olib boriladi. Ushbu tizimda o‘quvchilar bir vaqtning o‘zida ta’lim muassasasida bilim oladi hamda ishlab chiqarish korxonalarida bevosita mehnat jarayonida qatnashadi. Bu esa ularning kasbiy tayyorgarligini kuchaytiradi, real ish sharoitlariga moslashuvini tezlashtiradi va mustaqil ishlash qobiliyatini rivojlantiradi. Natijada, bitiruvchilar nazariy bilimga ega bo‘lish bilan birga, yetarli amaliy tajribani ham to‘plagan holda mehnat bozoriga kirib keladi. Nazariya va amaliyot uyg‘unligi ta’lim jarayonining muhim tamoyillaridan biri bo‘lib, o‘quvchilarning bilimlarni chuqurroq o‘zlashtirishiga xizmat qiladi. Nazariy mashg‘ulotlar orqali o‘quvchilar kasbga oid bilimlar, tushunchalar va qonuniyatlarni o‘rganadi, amaliy mashg‘ulotlar orqali esa ushbu bilimlarni real vaziyatlarda qo‘llashni o‘rganadi. Bu jarayon o‘quvchilarning mantiqiy fikrlashini, muammolarni tahlil qilishini va amaliy yechimlar topish qobiliyatini rivojlantiradi. Shuningdek, nazariya va amaliyotning uzviy bog‘lanishi bilimlarning mustahkam bo‘lishiga va uzoq muddat saqlanishiga yordam beradi.

Dual ta’lim tizimida ta’lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari o‘rtasidagi hamkorlik muhim ahamiyatga ega. Ish beruvchilar ta’lim jarayonida faol ishtirok etib, o‘quv dasturlarini ishlab chiqishda, amaliy mashg‘ulotlarni tashkil etishda hamda baholash jarayonlarida bevosita qatnashadi. Bu esa ta’lim mazmunining mehnat bozori talablariga mos bo‘lishini ta’minlaydi. Natijada, bitiruvchilar ish beruvchilar ehtiyojlariga mos, malakali va raqobatbardosh mutaxassislar sifatida shakllanadi.Dual ta’limzimining joriy etilishi professional va kasb-hunar ta’limi sifatining oshishiga, bitiruvchilarning bandlik darajasining ko‘tarilishiga hamda yoshlarning kasbga bo‘lgan qiziqishining ortishiga olib keladi. O‘quvchilar real ishlab chiqarish jarayonida ishtirok etish orqali mehnat intizomi, jamoada ishlash, mas’uliyat va tashabbuskorlik kabi muhim ijtimoiy-ko‘nikmalarni egallaydi. Bu esa ularning nafaqat kasbiy, balki shaxsiy rivojlanishiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Shuningdek, dual ta’lim tizimi zamonaviy pedagogik texnologiyalar, innovatsion metodlar va raqamli vositalar bilan uyg‘unlashgan holda olib borilganda yanada samarali natijalar beradi. Bu jarayon ta’lim sifatini oshirish, o‘quvchilarning mustaqil ta’lim olish ko‘nikmalarini rivojlantirish va uzluksiz ta’lim tizimini shakllantirishga xizmat qiladi. Natijada, ta’lim va ishlab chiqarish integratsiyasi kuchayib, mamlakat taraqqiyoti uchun zarur bo‘lgan yuqori malakali kadrlar tayyorlanadi.

Xulosa qilib aytganda, professional va kasb-hunar ta’limi tizimida dual ta’lim modelini joriy etish ta’lim sifatini oshirish, nazariya va amaliyot uyg‘unligini ta’minlash hamda mehnat bozorining real ehtiyojlariga mos, raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Dual ta’lim tizimi orqali o‘quvchilar nafaqat nazariy bilimlarni puxta egallaydi, balki real ishlab chiqarish jarayonida faol ishtirok etish orqali mustahkam amaliy ko‘nikmalarga ham ega bo‘ladi. Bu esa ularning kasbiy moslashuvini tezlashtiradi va ish bilan ta’minlanish imkoniyatlarini kengaytiradi. Shuningdek, ta’lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari o‘rtasidagi mustahkam hamkorlik

o‘quv dasturlarining zamon talablariga moslashtirilishiga, innovatsion yondashuvlarning joriy etilishiga hamda pedagogik jarayonning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Natijada, dual ta’lim modeli uzluksiz ta’lim tizimining muhim bo‘g‘iniga aylanib, mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotiga munosib hissa qo‘shadigan yetuk va malakali kadrlar tayyorlash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti farmonlari va qarorlari. Professional va kasb-hunar ta’limi tizimini rivojlantirishga oid me’yoriy-huquqiy hujjatlar.
2. O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. Professional ta’limni rivojlantirish konsepsiyasi. — Toshkent, 2022.
3. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. — Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
4. Xodjayev B.X., Yo‘ldoshev J.G. Pedagogika va ta’lim texnologiyalari. — Toshkent: O‘qituvchi, 2019

TEACHING IN THE DIGITAL AGE: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES

Qahramonova Sarvinoz O’lmasbekovna
ADCHTI, talaba

Abstract: The rapid advancement of digital technologies has fundamentally transformed the educational landscape, redefining traditional teaching and learning practices. In the digital age, education is no longer confined to physical classrooms but extends to virtual environments supported by online platforms, digital tools, and innovative pedagogical models. While digital technologies create new opportunities for accessibility, personalization, collaboration, and skill development, they also introduce complex challenges such as the digital divide, insufficient teacher training, reduced student engagement, and concerns about assessment and academicintegrity.

Key words: Digital education,Teaching in the digital age, educational technology, online and blended learning, digital pedagogy,

Introduction. The digital revolution has profoundly influenced modern society, transforming communication, industry, healthcare, and education. In education, digital technologies have reshaped how knowledge is delivered, accessed, and constructed. Traditional teacher-centered classrooms are increasingly being replaced or supplemented by online learning environments, blended learning models, and technology-enhanced instruction.Teaching in the digital age refers to the systematic integration of digital technologies into pedagogical practices to improve learning efficiency and relevance. This transformation has accelerated due to globalization, technological innovation, and global emergencies that forced educational institutions to adopt distance learning solutions. As a result, teachers and students have had to adapt rapidly to new modes of teaching and learning. However, the integration of technology into education is not merely a technical shift; it is fundamentally pedagogical. While digital tools offer new possibilities for innovation and flexibility, they also raise questions about educational equity, teacher preparedness, student motivation, and learning quality. This article aims to critically examine teaching in the digital age by analyzing its challenges and opportunities from a pedagogical perspective.

Teaching in the digital age involves more than using digital devices in the classroom. It requires a transformation of teaching philosophy, instructional design, and assessment practices. Digital pedagogy emphasizes active learning, collaboration, learner autonomy, and continuous feedback. Digital learning environments include learning management systems, virtual classrooms,

multimedia resources, and interactive applications. These tools allow teachers to diversify instructional methods and create inclusive learning experiences tailored to students' needs. Students can engage with content through videos, simulations, online discussions, and digital assessments. Moreover, teaching in the digital age promotes constructivist learning theories, where students actively construct knowledge through interaction and exploration. Teachers act as facilitators who guide learning processes rather than simply transmit information. This shift requires educators to rethink lesson planning, classroom management, and evaluation strategies.

One of the most significant advantages of digital education is increased access to learning opportunities. Online platforms allow students from remote areas, working professionals, and individuals with physical limitations to participate in education. This democratization of learning supports lifelong education and social inclusion.

Digital learning also enables institutions to reach a global audience, promoting cross-cultural exchange and international collaboration. Students can access high-quality educational resources regardless of geographical location. Digital teaching offers flexibility in time, place, and pace of learning. Recorded lectures, online materials, and asynchronous activities allow students to review content multiple times and learn at their own speed. This is particularly beneficial for students with different learning styles and academic abilities. Flexibility also supports learner autonomy, encouraging students to take responsibility for their own learning. As a result, students develop time-management skills and self-discipline, which are essential for academic and professional success. Digital tools enable personalized learning experiences by adapting content and instruction to individual learners.

Learning analytics and adaptive technologies can track student progress and provide customized feedback and learning paths. Personalized learning helps address individual strengths and weaknesses, increasing motivation and engagement. Teachers can use digital data to identify learning gaps and adjust instruction accordingly. Digital platforms facilitate collaboration among students through online discussions, group projects, and virtual teamwork. These interactions promote communication skills, critical thinking, and peer learning. Teachers can also maintain closer communication with students through digital feedback, messaging systems, and virtual consultations. This continuous interaction supports academic guidance and emotional support. Teaching in the digital age supports the development of essential skills such as digital literacy, problem-solving, creativity, and critical thinking. These competencies are crucial for participation in the modern workforce and knowledge-based economy. Students learn not only subject content but also how to evaluate information, use technology responsibly, and collaborate effectively in digital environments.

Despite its benefits, digital education can exacerbate existing inequalities. The digital divide refers to unequal access to devices, internet connectivity, and digital skills. Students from disadvantaged backgrounds may struggle to participate fully in digital learning environments. This inequality can negatively affect learning outcomes and widen achievement gaps. Addressing the digital divide requires institutional support, infrastructure development, and inclusive educational policies. Effective digital teaching depends on teachers' digital competence and pedagogical skills. However, many educators lack adequate training in using technology for instructional purposes. Rapid technological change further complicates this issue.

Continuous professional development is essential to help teachers integrate technology meaningfully into their teaching practices. Training programs should focus on both technical skills and pedagogical strategies. Maintaining student engagement in digital learning environments is a major challenge. Online learning may reduce social interaction and increase feelings of isolation among students. Additionally, digital distractions such as social media and entertainment platforms can interfere with learning. Teachers must design interactive and motivating learning activities to

sustain student interest and participation. Assessing student performance in digital environments presents significant challenges. Traditional assessment methods may not be effective in online settings, and concerns about cheating and plagiarism are common. Alternative assessment strategies such as project-based learning, portfolios, and reflective tasks can help ensure academic integrity and measure higher-order thinking skills.

Teaching in the digital age offers transformative opportunities for innovation, accessibility, and personalized learning. At the same time, it presents complex challenges related to inequality, teacher preparedness, student engagement, and assessment. The success of digital education depends on a balanced pedagogical approach that integrates technology meaningfully while preserving educational quality and human interaction. Teachers play a central role in this process and must continuously develop their digital and pedagogical competencies. Ultimately, teaching in the digital age should aim to create inclusive, flexible, and high-quality learning experiences that prepare students for the demands of the modern world.

References:

1 Anderson, T. (2011). *The Theory and Practice of Online Learning*. Athabasca University Press.
2 Bates, T. (2019). *Teaching in a Digital Age*. Open Learning Press.
3 Selwyn, N. (2016). *Education and Technology: Key Issues and Debates*. Bloomsbury.
4 UNESCO. (2020). *Education in a Post-COVID World*.
5 Mishra, P., & Koehler, M. J. (2006). Technological pedagogical content knowledge. *Teachers College Record*, 108(6), 1017–1054.

ARAB TILINI O‘QITISHDA DUAL TA’LIM MODELINING NAZARIY, METODIK VA AMALIY AHAMIYATI

Murxanova Nilufarxon Yigitaliyevna
Andijon davlat chet tillari instituti arab tili o‘qituvchisi
+998916005520
G‘anijonova Shaxrizodabonu Alijon qizi
Andijon davlat chet tillar instituti 3-bosqich talabasi
shaxriza04@gmail.com
+998901491204

Annotatsiya. Ushbu maqolada arab tilini o‘qitishda dual ta’lim tizimini qo‘llashning nazariy, metodik va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Dual ta’lim modeli talabalarning nazariy bilimini real kommunikativ faoliyat bilan uyg‘unlashtirish orqali ularning og‘zaki nutq, tinglab tushunish, tarjima va kasbiy ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Maqolada arab tilini o‘qitishda til markazlari, tarjimonlik faoliyati, turizm va diniy ta’lim muassasalari bilan hamkorlik orqali dual ta’limni joriy etishning imkoniyatlari va afzalliklari yoritiladi. Shu bilan birga, ushbu tizimning muammolari va takomillashtirish yo‘llari ham ko‘rib chiqiladi.

Kalit so’zlar: dual ta’lim, arab tili, kommunikativ kompetensiya, amaliy ko‘nikma, til o‘qitish metodikasi, integratsiya.

XXI asr ta’limi bilim berishga emas, balki shaxsni shakllantirishga xizmat qilishi kerakligi haqida pedagogika fanida keng qarashlar mavjud. Zamonaviy jamiyatda til bilish — bu shunchaki grammatika qoidalarini eslab qolish emas, balki turli madaniyat vakillari bilan muloqot qilish qobiliyatidir. Arab tili tarixan ilm-fan, savdo, diplomatiya va diniy tafakkur rivojida muhim rol

o‘ynagan. Hozirgi davrda esa Yaqin Sharq davlatlari bilan iqtisodiy aloqalarning kengayishi ushbu tilga bo‘lgan ehtiyojni yanada oshirdi.

Oliy ta’lim muassasalarida arab tilini o‘qitish ko‘pincha nazariy bilimlar bilan cheklanib qolmoqda. Talaba matnni tarjima qila oladi, ammo oddiy suhbatda qiynaladi. Bu esa o‘qitish modelining amaliyotdan uzilganligini ko‘rsatadi. Dual ta’lim modeli aynan shu muammoni hal etishga qaratilgan.

Dual ta’lim — bilim va faoliyat uyg‘unligi demakdir. Talaba bilimni o‘rganadi va darhol qo‘llaydi. Natijada bilim xotirada emas, tajribada mustahkamlanadi. Ushbu maqolaning maqsadi arab tilini o‘qitishda dual ta’limning metodik ahamiyatini chuqur tahlil qilishdir.

Pedagogik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, til o‘rganishda faol ishtirok darajasi qanchalik yuqori bo‘lsa, o‘zlashtirish darajasi ham shunchalik mustahkam bo‘ladi. An’anaviy ma’ruza shaklida o‘qitish talabaning eslab qolish xotirasini rivojlantiradi, ammo kommunikativ faoliyatni shakllantirmaydi. Dual ta’lim esa bilish jarayonini harakat bilan bog‘laydi.

Talaba real vaziyatga duch kelganida fikrlash tezligi, so‘z tanlash qobiliyati va psixologik moslashuv rivojlanadi. Bu jarayon tabiiy til egallash mexanizmlariga yaqin bo‘ladi. Shu sababli dual ta’lim til o‘qitishda sun’iy metodlarni kamaytiradi va shuningdek, bu model shaxsiy mas’uliyatni ham oshiradi.

Talaba o‘z faoliyatining natijasini ko‘radi va o‘z ustida mustaqil ishlashga ehtiyoj sezadi.Pedagogik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, til o‘rganishda faol ishtirok darajasi qanchalik yuqori bo‘lsa, o‘zlashtirish darajasi ham shunchalik mustahkam bo‘ladi. An’anaviy ma’ruza shaklida o‘qitish talabaning eslab qolish xotirasini rivojlantiradi, ammo kommunikativ faoliyatni shakllantirmaydi. Dual ta’lim esa bilish jarayonini harakat

Talaba real vaziyatga duch kelganida fikrlash tezligi, so‘z tanlash qobiliyati va psixologik moslashuv rivojlanadi. Bu jarayon tabiiy til egallash mexanizmlariga yaqin bo‘ladi. Shu sababli dual ta’lim til o‘qitishda sun’iy metodlarni kamaytiradi va tabiiy o‘rganish muhitini yaratadi.

Shuningdek, bu model shaxsiy mas’uliyatni ham oshiradi. Talaba o‘z faoliyatining natijasini ko‘radi va o‘z ustida mustaqil ishlashga ehtiyoj sezadi. Natijada o‘qish ichki motivatsiyaga aylanadi. Pedagogik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, til o‘rganishda faol ishtirok darajasi qanchalik yuqori bo‘lsa, o‘zlashtirish darajasi ham shunchalik mustahkam bo‘ladi. An’anaviy ma’ruza shaklida o‘qitish talabaning eslab qolish xotirasini rivojlantiradi, ammo kommunikativ faoliyatni shakllantirmaydi. Dual ta’lim esa bilish jarayonini harakat bilan bog‘laydi.

Talaba real vaziyatga duch kelganida fikrlash tezligi, so‘z tanlash qobiliyati va psixologik moslashuv rivojlanadi. Bu jarayon tabiiy til egallash mexanizmlariga yaqin bo‘ladi. Shu sababli dual ta’lim til o‘qitishda sun’iy metodlarni kamaytiradi va tabiiy o‘rganish muhitini yaratadi.

Shuningdek, bu model shaxsiy mas’uliyatni ham oshiradi. Talaba o‘z faoliyatining natijasini ko‘radi va o‘z ustida mustaqil ishlashga ehtiyoj sezadi. Natijada o‘qish ichki motivatsiyaga aylanadi. Pedagogik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, til o‘rganishda faol ishtirok darajasi qanchalik yuqori bo‘lsa, o‘zlashtirish darajasi ham shunchalik mustahkam bo‘ladi. An’anaviy ma’ruza shaklida o‘qitish talabaning eslab qolish xotirasini rivojlantiradi, ammo kommunikativ faoliyatni shakllantirmaydi. Dual ta’lim esa bilish jarayonini harakat bilan bog‘laydi. Talaba real vaziyatga duch kelganida fikrlash tezligi, so‘z tanlash qobiliyati va psixologik moslashuv rivojlanadi. Bu jarayon tabiiy til egallash mexanizmlariga yaqin bo‘ladi. Shu sababli dual ta’lim til o‘qitishda sun’iy metodlarni kamaytiradi va tabiiy o‘rganish muhitini yaratadi.

Arab tilini o‘qitishda dual ta’lim modeli ta’limning mazmunini tubdan o‘zgartiradi. Talaba bilimni faqat egallamaydi, balki uni ijtimoiy faoliyatga aylantiradi. Bu model bitiruvchini tayyor mutaxassis sifatida shakllantiradi. Shuningdek, u shaxsiy rivojlanish, mustaqil fikrlash va madaniyatlararo hurmatni rivojlantiradi.

Shunday qilib, dual ta'lim arab tilini o'qitishda eng istiqbolli metodik yo'nalishlardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Jalolov J.J. Chet til o'qitish metodikasi. – Toshkent, 2012.
2. Passov E.I. Kommunikativ metodika asoslari. – Moskva, 2010.
3. Richards J., Rodgers T. Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge University Press, 2014.

ZAMONAVIY TA'LIM TIZIMIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING O'RNI VA SAMARADORLIGI

Mamatumarova Bahoroy Mansurbek qizi
Ilmiy maslahatchi: Maxkamova Durdona

Annotatsiya: Mazkur maqolada zamonaviy ta'lim tizimida raqamli texnologiyalarning o'rni va ularning samaradorligi ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Ta'lim jarayonini raqamlashtirishning mazmun-mohiyati, pedagogik jarayonga ta'siri, masofaviy ta'lim imkoniyatlari va innovatsion platformalarning afzallik va kamchiliklari yoritilgan. Shuningdek, O'zbekiston ta'lim tizimida raqamli transformatsiya jarayonlari qisqacha ko'rib chiqilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, raqamli texnologiyalar ta'lim sifatini oshirish, talabalar mustaqil ta'limini rivojlantirish va kompetensiyalarni shakllantirishda muhim omil hisoblanadi.

Kalit so'zlar: raqamli texnologiyalar, ta'limni raqamlashtirish, masofaviy ta'lim, innovatsion pedagogika, ta'lim samaradorligi.

KIRISH. XXI asr axborot texnologiyalari asri sifatida e'tirof etilmoqda. Jamiyat hayotining barcha sohalarida raqamli transformatsiya jarayonlari jadallashib borayotgan bir paytda ta'lim tizimi ham bu jarayondan chetda qolmayapti. Zamonaviy ta'lim tizimida raqamli texnologiyalardan foydalanish nafaqat o'quv jarayonini soddalashtirish, balki uning samaradorligini oshirish, bilim olish imkoniyatlarini kengaytirish va ta'lim sifatini yangi bosqichga olib chiqishga xizmat qilmoqda. Raqamli texnologiyalar deganda internet tarmoqlari, elektron platformalar, sun'iy intellekt tizimlari, mobil ilovalar hamda multimedia vositalari asosida tashkil etiladigan ta'lim jarayonlari tushuniladi. Ushbu texnologiyalar o'quvchi va talaba uchun qulay, interaktiv va moslashuvchan muhit yaratadi.

Ta'limni raqamlashtirish o'quv jarayonining shakli va mazmuniga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. An'anaviy ta'lim modelida o'qituvchi asosiy axborot manbai bo'lsa, zamonaviy modelda talaba faol ishtirokchiga aylanadi. Elektron platformalar orqali mustaqil ta'lim olish, videodarslar ko'rish, onlayn testlar ishlash va virtual muhokamalarda qatnashish imkoniyati yaratiladi.

Raqamli texnologiyalar individual yondashuvni ta'minlashga xizmat qiladi. Har bir talaba o'z bilim darajasi va tezligiga mos ravishda o'quv materiallarini o'zlashtirishi mumkin. Bu esa kompetensiyaviy yondashuvni samarali amalga oshirish imkonini beradi.

Masofaviy ta'lim shakli ayniqsa pandemiya davrida o'zining dolzarbligini isbotladi. Onlayn platformalar orqali ta'lim jarayonining uzluksizligini ta'minlash mumkin bo'ldi. Shu bilan birga, vaqt va makon chegaralarining yo'qolishi ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirdi.

Raqamli texnologiyalarning samaradorligi bir necha omillar bilan belgilanadi. Birinchidan, ular o'quv jarayonini vizuallashtirish orqali murakkab mavzularni tushunishni osonlashtiradi. Ikkinchidan, tezkor axborot almashinuvi va baholash tizimlari orqali o'qituvchi va talaba o'rtasidagi

aloqani mustahkamlaydi. Uchinchidan, mustaqil fikrlash va tanqidiy tahlil ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Biroq, ayrim muammolar ham mavjud. Texnik infratuzilmaning yetarli emasligi, internet tezligining pastligi yoki raqamli savodxonlik darajasining yetarli bo‘lmasligi ta’lim samaradorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shuningdek, haddan tashqari raqamli muhitda bo‘lish ijtimoiy faollikning pasayishiga olib kelishi ehtimoli mavjud.

O‘zbekistonda so‘nggi yillarda ta’lim tizimini raqamlashtirish bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Elektron kundalik va jurnal tizimlari, onlayn ta’lim platformalari hamda masofaviy o‘qitish shakllari joriy etildi. Oliy ta’lim muassasalarida kredit-modul tizimining tatbiq etilishi ham ta’lim jarayonini raqamli boshqaruv asosida tashkil etishga xizmat qilmoqda. Mazkur islohotlar ta’lim sifatini oshirish, xalqaro standartlarga mos kadrlar tayyorlash va yoshlarning intellektual salohiyatini rivojlantirishga qaratilgan.

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy ta’lim tizimida raqamli texnologiyalar muhim strategik omil sifatida namoyon bo‘lmoqda. Ular ta’lim jarayonini interaktiv, samarali va moslashuvchan shaklga keltiradi. Raqamli vositalardan oqilona foydalanish orqali ta’lim sifatini oshirish, talabalarning mustaqil ta’lim ko‘nikmalarini rivojlantirish va ularning raqobatbardoshligini ta’minlash mumkin. Shu bois, ta’limni raqamlashtirish jarayonini izchil davom ettirish va texnologik infratuzilmani takomillashtirish dolzarb vazifa bo‘lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi 2022–2026” Farmoni. – Toshkent, 2022.
3. Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi rasmiy sayti – https://edu.uz
4. Ziyonet axborot-ta’lim portali – https://ziyonet.uz

INGLIZ TILINI O'RGANISHDA INTEGRATIV YONDASHUV: AMALIY KO'NIKMALAR VA AKADEMIK BILIMLARNI UYG'UNLASHTIRISH

Abdusattorova Fotimaxon Murodil qizi
ADCHTI, talaba

Annotatsiya: Mazkur maqolada ingliz tilini o'rganish jarayonida amaliy ko'nikmalar va akademik bilimlarni uyg'unlashtirishning ahamiyati haqida so’z borgan. Amaliy mashg’ulotlar tilda ravon so’zlashishni imkonini bersa, akademik bilim esa grammatik asos va lingvistik tushunchalarni chuqurroq o’rganishni taminlaydi. Mana shu ikki yo’nalishning o’zaro bog’liqligi o’quvchilarning til kompetensiyasini yanada mukammallashtirishga xizmat qiladi.

Kalit so’zlar: ingliz tili, amaliy ko’nikma, nazariy bilim, integrativ yondashuv, muloqot tili, akademik bilim.

Bugungi globallashuv davrida ingliz tili xalqaro muloqot tili va yana zamonaviy texnologiyalar iqtisodiyot va madaniyat tili sifatida ham muhim o’rin egallamoqda. Shuning uchun ingliz tilini o’rganish jarayonida nafaqat nazariy bilim, balki amaliy ko’nikma malakalarini ham rivojlantirish zarurdir. Faqat akademik yondashuv yoki amaliy mashg’ulotlar yetarlicha samara bermasligi mumkin. Muvaffaqiyat kaliti -bu ikki yo’nalishning uyg’unligidadir. Amaliy ko’nikmalar -bu o’quvchining tilni faol qo’llash qobiliyati real muloqot holatlarida o’z fikrini

to'liq ravon, aniq va to'g'ri ifoda etish qobiliyati. Ushbu ko'nikmalar to'rt asosiy tarmoqni o'z ichiga qamrab oladi: tinglash (listening), gapirish (speaking), o'qish (reading), yozish (writing).

Amaliy ko'nikmalarning asosiy tarmoqlaridan biri- tinglab tushunish o'quvchining so'z boyligini oshirishga va eng asosiysi so'zlarni to'g'ri talaffuz qilishga nutq tezligini idrok etishga yordam beradigan sohadir. Bu esa og'zaki nutqning shakllanishiga poydevor vazifasini bajaradi. Bundan tashqari o'qish va yozish ko'nikmalari ham o'quvchining insho yozish, maqola tahlil qilish va ilmiy matnlarni tushunish qobiliyanitiga yordam beradi. Shu bilan birga amaliy mashg'ulotlar o'quvchining mustaqil fikrlash, tahlil qilish va o'z fikr mulohazalarini himoya qila olish qobiliyatlarini shakllantiradi. Ko'plab zamonaviy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, amaliy faoliyatga asoslangan ta'lim o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi, ularni passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylanishiga sabab bo'ladi.

Shu sababli amaliy mashg'ulotlar, ayniqsa interaktiv metodlar bilan mashg'ulot olib borish samaradorligi yuqori. Akademik bilimlar-bu tilni ilmiy nuqtai nazardan anglashni ta'minlaydigan nazariy asoslar jamlanmasi. Ular fonetika, morfologiya, sintaksis, semantika, pragmatika kabi yo'nalishlarni o'z ichiga oladi. Bunday bilimlar o'quvchiga til tarmog'ini chuqurroq tushunish, so'z birikmalari va grammatik tuzilmalarni tahlil qilish imkoniyatini beradi. Masalan, grammatikani puxta o'zlashtirsa, u murakkab fikrlarni to'g'ri tuzilgan gaplar orqali ifodalay oladi; leksikologiyani bilgan o'quvchi esa ma'noning qanchalik tasirchan va nozirligini anglab tushunib ajrata oladi. Shu tariqa, nazariy bilimlar amaliy mashg'ulotlar uchun mustahkam poydevor vazifasini bajaradi. Nazariya va amaliyot uyg'unlashuvi integrativ yondashuvning bir namunasi bo'la oladi. Endi "integratsiya" tushunchasini tasnif qilib ko'radigan bo'lsak, bu termin ilk marta XVIII asrda G.Spenser tomonidan ayrim bo'laklar yoki elementlarning bir-biriga qo'shilishi, bir butunga aylanishi, yaxlitlanishi sifatida izohlangan. Bu tushuncha ilmiy termin sifatida pedagogika sohasiga o'tgan asr 80-yillarning birinchi yarmida kirib keldi va jadal suratlarda ijtimoiy hayotga, siyosat, axborot va boshqa sohalarda tadbiq etila boshlandi. 90-yillarga kelib esa til ta'limida "integratsiyalash" tushunchasi paydo bo'ldi. Integrativ yondashuv asosida ta'lim beruvchi birinchi institute California Institute of Integral studies bo'lib, 1968-yilda Kaliforniya shtatida tashkil topgan. O'zbek tilining izohli lug'atida "integratsiya" so'zi quyidagicha tasnif qilinadi."Integratsiya (lot.integratio) – tiklash, qaytadan ushlash, to'ldirish". Shuningdek, uning bir qator boshqa ma'nolari ham keltirib o'tilgan: 1. Ayrim qismlarning, elementlarning bog'liqlik holati, ularni qo'shib birlashtirishni ifodalovchi tushuncha; 2. Fanlarning yaqinlashishi va o'zaro bog'lanish jarayoni sifatida ham izohlangan. Ammo interaktiv yondashuvdan samarali foydalanish uchun o'qituvchining metodik salohiyati, darsga puxta tayyorgarligi, rejalashtirish ko'nikmasi, tashkiliy qobiliyati yuqor ibo'lishi zarur. Har bir o'yin yoki metod topshiriqning maqsadiga mos bo'lishi, dars mazmuni bilan integratsiyalashgan holda tanlanishi kerak. Shuningdek, guruhdagi o'quvchilar soni, ularning til darajasi, psixologik holati ham e'tiborga olinishi lozim. Yuqori samaraga erishish uchun interaktiv metodlar doimiy tatbiq qilinishi, o'quvchilarda o'zaro muloqot, tilga bo'lgan ishonch, faol pozitsiyani shakllantirishi kerak.

Ingliz tilini o'qitishda interaktiv yondashuvning foydali jihatlari, sifat va samaradorligini oshirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. jihatla metodlar o'quvchilarni faol muloqotga jalb etadi, tilni amaliy qo'llash imkonini yaratadi, darsni jonlantiradi va eng muhimi — o'quvchining individual rivojlanishiga ta'sir etadi. Bu esa nafaqat til o'rganish, balki shaxsiy kamolot, kommunikativ kompetensiya, jamoada ishlash ko'nikmalarining rivojlanishiga ham xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.Karimova, M.Z. Ingliz tili o'qitish metodikasi. — Toshkent: O'qituvchi, 2021. — 180 b.
2.Richards, J.C., Rodgers, T.S. Approaches and Methods in Language Teaching. —Cambridge: CUP, 2014. — 288 p.

3.Brown, H.D. Principles of Language Learning and Teaching. — Pearson Education, 2015.— 376 p.
4.Umarova, N. R., & Kholmatova, O. U. (2021). Proverbs and their morphologicalsystem.ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal,11(4), 792-797.

NODAVLAT TA'LIM MUASSASALARI VA O'QUV MARKAZLARI FAOLIYATIDA DUAL TA'LIM TIZIMINING O'RNI

Mirzaxodjayeva Mubinaxon Jasur qizi
ADCHTI, talaba
Ilmiy rahabar: Iminova Sh. B.

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekistonda nodavlat ta'lim muassasalari va o'quv markazlarida dual ta'lim tizimi joriy etilishining ahamiyati va samaradorligi tahlil qilingan. Maqolada ta'lim va ishlab chiqarishni integratsiyalashdagi imkoniyatlar, o'quvchilarning amaliy ko'nikmalarini rivojlantirishning afzalliklari ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: dual ta'lim tizimi, nodavlat ta'lim muassasalari, o'quv markazlari, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi, amaliy ko'nikmalar, kasbiy tayyorgarlik, mehnat bozori, malakali kadrlar, ta'lim samaradorligi, innovatsion yondashuv.

Dual ta'lim tizimi, ta'lim va ishlab chiqarishni birlashtirgan innovatsion model bo'lib, nafaqat o'quvchilarga nazariy bilimlarni, balki amaliy ko'nikmalarni ham beradi. Nodavlat ta'lim muassasalari va o'quv markazlari uchun bu tizim o'quvchilarning ishga joylashish imkoniyatlarini kengaytiradi va ta'lim sifatini oshiradi.

Dual ta'lim — bu o'quvchilarning nazariy bilimlarni olish bilan birga, amaliy tajriba orttirishlarini ta'minlaydigan ta'lim tizimidir. U o'quvchilarga o'zlarining bilim va ko'nikmalarini real ish sharoitida sinab ko'rish imkoniyatini yaratadi. Shuningdek, bu tizim ta'lim muassasalari va ishlab chiqarish sektori o'rtasidagi o'zaro hamkorlikni kuchaytiradi.

Nodavlat ta'lim muassasalari va o'quv markazlari dual ta'lim tizimini joriy qilishda katta rol o'ynaydi. Ular, odatda, o'quvchilarga o'zlariga mos bo'lgan, zamonaviy talablar asosida tashkil etilgan kurslar va ta'lim dasturlarini taklif etadi. Dual ta'limning asosiy maqsadi o'quvchilarga nafaqat nazariy bilimlar berish, balki ularning amaliy ish ko'nikmalarini ham shakllantirishdir. Shu bilan birga, ushbu ta'lim tizimi o'quvchilarga ishga joylashish imkoniyatlarini kengaytiradi.

O'quv markazlarida dual ta'limni joriy etish, mutaxassislar tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, IT sohasidagi o'quv markazlari, talabalarga nafaqat dasturlash yoki tizim administratorligi kabi nazariy bilimlarni o'rgatadi, balki ular real kompaniyalarda amaliyot o'tkazish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu o'quvchilarni bozor talablariga moslashtirishda yordam beradi va ularni ish bilan ta'minlash imkoniyatlarini oshiradi.

Zamonaviy raqamli texnologiyalar va onlayn platformalar, dual ta'lim tizimining samaradorligini oshirishda muhim vositadir. Nodavlat ta'lim muassasalari va o'quv markazlari, o'quv jarayonida onlayn platformalardan va interaktiv darslardan foydalanish imkoniyatiga ega. Bu o'quvchilarga nafaqat o'qish, balki real ish jarayonlarida foydalanish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni egallashga yordam beradi.

Misol uchun, o'quv markazlari o'z kurslarini onlayn formatda taqdim etishi, talabalar va ustozlar o'rtasida samarali muloqot va tajriba almashishni ta'minlashi mumkin. Shuningdek,

zamonaviy texnologiyalar yordamida o‘quvchilarni virtual va distant amaliyotlarga jalb qilish, ularning ish jarayonida qatnashishlarini ta’minlaydi.

Xulosa. Nodavlat ta’lim muassasalari va o‘quv markazlari uchun dual ta’lim tizimi, nafaqat o‘quvchilarni ishga joylashtirish, balki ta’lim tizimining sifatini oshirishda ham muhim ahamiyatga ega. Zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash va amaliyotga asoslangan ta’lim dasturlarini yaratish orqali, bu tizim o‘quvchilarning nafaqat bilim, balki amaliy ko‘nikmalarini ham rivojlantiradi. Shu bilan birga, nodavlat ta’lim muassasalari va o‘quv markazlari ushbu tizimni joriy etishda etakchi rol o‘ynaydi, chunki ular o‘z-o‘zini rivojlantirishga intilayotgan yoshlarni zamonaviy va innovatsion ta’lim bilan ta’minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xujayev, Sh. (2021). Ta'lim tizimida innovatsiyalar. Tashkent: O‘zbekiston fanlar akademiyasi.
2. Sirojiddinov, M. (2020). Dual ta'lim tizimining amaliyotga tatbiqi. Andijon: Andijon davlat universiteti.
3. Park, J. (2019). Developing Dual Education Programs: Case Studies from Europe. Oxford: Oxford University Press.

NODAVLAT TA’LIM MUASSASALARIDA DUAL TA’LIMNI JORIY ETISHDAGI TO’SIQLAR.

Mirzayeva Sarvinoz, talaba, ADCHTI
Ilmiy rahbar: Jo’rayeva L

Annotatsiya: Mazkur maqolada nodavlat ta’lim muassasalarida dual ta’lim tizimini joriy etish jarayonida yuzaga kelayotgan muammolar va to‘siqlar tahlil qilinadi. Xususan, huquqiy-me’yoriy bazaning yetarli darajada shakllanmaganligi, ta’lim muassasalari va ish beruvchilar o‘rtasidagi hamkorlik mexanizmlarining sustligi, moliyaviy resurslar yetishmovchiligi hamda malakali kadrlar muammosi asosiy to‘siqlar sifatida ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, dual ta’lim modelining samaradorligini oshirish, sifat nazoratini kuchaytirish va mehnat bozori talablariga mos kadrlar tayyorlash bo‘yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqiladi. Tadqiqot natijalari nodavlat ta’lim muassasalarida dual ta’lim tizimini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: Dual ta’lim, nodavlat ta’lim muassasasi, o‘quv markazi, mehnat bozori, ish beruvchi, amaliyot, hamkorlik, huquqiy-me’yoriy baza, moliyalashtirish, sifat nazorati, raqobatbardosh kadrlar, ta’lim integratsiyasi.

Bugungi kunda ta’lim tizimini modernizatsiya qilish, uni mehnat bozori talablariga moslashtirish va raqobatbardosh kadrlar tayyorlash masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, nodavlat ta’lim muassasalari va o‘quv markazlari qisqa muddatda amaliy ko‘nikmaga ega mutaxassislarni tayyorlashda muhim o‘rin egallaydi. Shu nuqtai nazardan, nazariy bilim va ishlab chiqarish amaliyotini uyg‘unlashtiruvchi dual ta’lim tizimini joriy etish zamon talabi hisoblanadi.

Dual ta’lim modeli ilk bor Germaniya tajribasida keng qo‘llanilib, bugungi kunda ko‘plab rivojlangan davlatlarda samarali natija bermoqda. Mazkur tizim ta’lim muassasasi hamda ish beruvchi o‘rtasidagi uzviy hamkorlik asosida tashkil etilib, o‘quvchilarning real ish jarayonida tajriba orttirishini ta’minlaydi. Natijada bitiruvchilar mehnat bozoriga tayyor, amaliy ko‘nikmalarga ega kadr sifatida shakllanadi.

Biroq nodavlat ta'lim muassasalarida dual ta'lim tizimini joriy etish jarayoni bir qator muammolar va to'siqlar bilan bog'liq. Xususan, huquqiy-me'yoriy bazaning yetarli darajada shakllanmaganligi, ish beruvchilar bilan samarali hamkorlik mexanizmlarining mavjud emasligi, moliyaviy resurslar cheklanganligi hamda malakali kadrlar yetishmovchiligi ushbu tizimni keng miqyosda tatbiq etishga to'sqinlik qilmoqda. Bundan tashqari, sifat nazorati va monitoring tizimining mukammal yo'lga qo'yilmagani ham muhim muammolardan biri hisoblanadi.

Shu sababli mazkur maqolada nodavlat ta'lim muassasalarida dual ta'limni joriy etishdagi mavjud to'siqlar tahlil qilinadi hamda ularni bartaraf etish bo'yicha ilmiy-amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Dual ta'lim tizimi – bu ta'lim muassasasida o'tiladigan nazariy mashg'ulotlar bilan korxona yoki tashkilotlarda olib boriladigan amaliy faoliyatning uzviy uyg'unligiga asoslangan modeldir. Ushbu tizim dastlab Germaniya tajribasida keng rivojlanib, keyinchalik boshqa Yevropa davlatlarida ham samarali qo'llanila boshlagan. Dual ta'limning asosiy maqsadi – o'quvchilarda nazariy bilim bilan bir qatorda real ish muhitida zarur bo'lgan amaliy ko'nikmalarni shakllantirishdan iborat. Nodavlat ta'lim muassasalari va o'quv markazlari qisqa muddatli va amaliy yo'naltirilgan ta'lim berishi bilan ajralib turadi. Shu sababli dual ta'lim modeli aynan ushbu muassasalar faoliyati uchun ayniqsa dolzarb hisoblanadi. Biroq uni joriy etish jarayoni bir qator tizimli muammolar bilan bog'liq.

Nodavlat ta'lim muassasalarida dual ta'limni joriy etishdagi asosiy muammolardan biri – huquqiy-me'yoriy bazaning yetarli darajada takomillashmaganligidir. Ta'lim muassasasi va ish beruvchi o'rtasidagi hamkorlik shartlari, o'quvchilarning amaliyot davridagi maqomi, mehnat xavfsizligi masalalari aniq tartibga solinmagan hollarda tizim samarali ishlamaydi.

Shuningdek, ta'lim va mehnat qonunchiligi o'rtasidagi ayrim nomuvofiqliklar ham amaliyot jarayonida qiyinchilik tug'diradi. Bu esa nodavlat sektor uchun qo'shimcha byurokratik to'siqlarni yuzaga keltiradi.

Dual ta'lim tizimining samaradorligi ta'lim muassasasi va ish beruvchi o'rtasidagi mustahkam hamkorlikka bog'liq. Ammo amaliyotda ko'plab nodavlat o'quv markazlarida barqaror hamkorlik mexanizmlari shakllanmagan.

Korxonalar ko'pincha o'quvchilarni qabul qilishga tayyor emas yoki ularni o'qitish jarayonida faol ishtirok etishga qiziqmaydi. Natijada amaliyot formallikka aylanib qolishi mumkin. Bundan tashqari, amaliyot jarayonini monitoring qilish va sifatini nazorat qilish mexanizmlari yetarli darajada yo'lga qo'yilmagan. Dual ta'limni tashkil etish qo'shimcha xarajatlarni talab etadi. Amaliyot bazalarini yaratish, o'quvchilarni ishlab chiqarish jarayoniga moslashtirish, mentorlar faoliyatini rag'batlantirish ma'lum darajada moliyaviy resurslarni talab qiladi.

Nodavlat ta'lim muassasalari ko'pincha o'zini o'zi moliyalashtirish asosida faoliyat yuritganligi sababli, qo'shimcha investitsiya jalb etish masalasi dolzarb hisoblanadi. Ish beruvchilar uchun ham dual ta'lim jarayonida ishtirok etish iqtisodiy jihatdan manfaatli mexanizmlar bilan mustahkamlanmagan. Dual ta'limni samarali amalga oshirish uchun pedagoglar nafaqat nazariy bilimga, balki amaliy tajribaga ham ega bo'lishi zarur. Ammo ayrim nodavlat ta'lim muassasalarida ishlab chiqarish tajribasiga ega o'qituvchilar yetishmaydi.

Shuningdek, korxonalardagi mutaxassislar pedagogik ko'nikmalarga ega bo'lmasligi mumkin. Bu esa o'quvchilarni o'qitish sifatiga ta'sir ko'rsatadi. Dual ta'lim uchun maxsus metodik qo'llanmalar va o'quv dasturlarini ishlab chiqish zarurati ham muhim masalalardan biridir. Dual ta'lim tizimiga nisbatan jamiyatda yetarli tushuncha shakllanmaganligi ham to'siqlardan biridir. Ayrim ota-onalar va o'quvchilar an'anaviy ta'lim modelini afzal ko'radi. Ish beruvchilar esa ta'lim jarayonida bevosita ishtirok etish mas'uliyatini o'z zimmasiga olishga har doim ham tayyor emas. Shu bois dual ta'limning afzalliklari haqida keng targ'ibot va tushuntirish ishlarini olib borish muhim ahamiyatga ega.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, nodavlat ta'lim muassasalarida dual ta'lim tizimini joriy etish zamonaviy ta'lim jarayonini takomillashtirish hamda mehnat bozori talablariga mos, amaliy ko'nikmalarga ega mutaxassislar tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur tizim nazariy bilim bilan ishlab chiqarish amaliyotini uyg'unlashtirish orqali ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Biroq tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, dual ta'limni keng joriy etish jarayonida bir qator to'siqlar mavjud. Xususan, huquqiy-me'yoriy asoslarning yetarli darajada ishlab chiqilmagani, ta'lim muassasalari va ish beruvchilar o'rtasidagi hamkorlikning sustligi, moliyaviy resurslarning cheklanganligi hamda malakali pedagog va mentorlar yetishmovchiligi asosiy muammolar sifatida namoyon bo'lmoqda. Shuningdek, sifat nazorati va monitoring tizimining mukammal yo'lga qo'yilmagani dual ta'lim samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. T. Tolibjonovna Tuxtaboyeva (2026). "Professional ta'limga dual o'qitish tizimini tatbiq etish istiqbollari" – Vol. 61, No. 2 (2026): ЛУЧШИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ.
2. X. M. Komilova & M. A. Muqimjonov (2025). "Dual ta'limni amaliyotda qo'llash" – 2025 yilda nashr etilgan ilmiy maqola.
3. S. Ashurova & N. Karimova (2025). "Dual ta'limni joriy etish metodlari" – Journal of Science-Innovative Research in Uzbekistan, 2025.
4. T. Nishonova va boshqalar (2025). "Theoretical foundations of implementing the dual education system for technical colleges in Uzbekistan" – Uzbek Scholar Journal.

XALQARO TAJRIBA ASOSIDA NODAVLAT TA'LIM MUASSASALARIDA DUAL TA'LIM MODELINI ISHLAB CHIQISH

Sarvinoz G'ofirova Ma'rufjon qizi
ADCHTI, talaba
Ilmiy rahbar:Iminova Sh. B.

Annotatsiya: Ushbu maqolada nodavlat ta'lim muaassalarida dual ta'lim modelini xalqaro tajriba asosida ishlab chiqish yo'llari. Xususan, Germaniya va Janubiy Koreya tajribalarida qo'llanilayotgan ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi mexanizmlari o'rganilib, ularning samarali jihatlari aniqlanadi. Tadqiqotda ta'lim muassasalari va ish beruvchilar o'rtasidagi hamkorlikni yo'lga qo'yish, o'quv dasturlarini amaliyot bilan uyg'unlashtirish, mentorlik tizimini joriy etish hamda talabalarni baholashning zamonaviy mexanizmlarini ishlab chiqish masalalariga alohida e'tibor qaratiladi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, nodavlat ta'lim muassasalari, xalqaro tajriba, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi, ish beruvchilar bilan hamkorlik, mentorlik tizimi, kasbiy ta'lim.

Bugungi globallashuv zamonida nodavlat ta'lim muassasalari hamda dual ta'lim tizimi rivojlanib, raqobat muhitida faoliyat yuritmoqda. Biroq ko'plab ta'lim muassasalarida nazariy bilim va amaliy faoliyat o'rtasida uzilish mavjudligi kuzatiladi. Natijada bitiruvchilarning mehnat bozoriga moslashuvi murakkablashadi. Mazkur muammoni hal etishda dual ta'lim modelini xalqaro tajriba asosida ishlab chiqish va joriy etish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Shuningdek, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi samarali yo'lga qo'yilgan mamlakatlarda bitiruvchilarning kasbiy tayyorgarligi yuqori darajada shakllanadi. Germaniyada dual ta'lim tizimi (Dual Ausbildung) professional ta'limning asosiy shakli hisoblanadi. Ushbu modelga ko'ra, o'quvchilar vaqtining taxminan 70 foizini korxonalarda amaliy faoliyatga, 30 foizini esa kasb-hunar maktablarida nazariy

ta'limga ajratadi. Tizim doirasida 1,4 milliondan ortiq yoshlar ishlab chiqarish jarayonida ishtirok etgan holda ish haqi oladi va bevosita mehnat muhitida kasbiy malakasini oshiradi.

Mazkur tizimning asosiy jihatlari quyidagilardan iborat: nazariya va amaliyotning uzviy birligi; ta'lim davrida korxona tomonidan moliyaviy rag'batlantirish (ish haqi); hunarmandchilik, sanoat, savdo, texnika, mechatronika va qurilish kabi keng yo'nalishlarni qamrab olishi; bitiruvchilarning mehnat bozorida yuqori talabga ega bo'lishi. Germaniya tajribasi shuni ko'rsatadiki, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi ish beruvchilar ehtiyojlariga mos, raqobatbardosh kadrlar tayyorlashda samarali mexanizm hisoblanadi.

Janubiy Koreyada dual ta'lim tizimi kasb-hunar ta'limi va ishlab chiqarish amaliyotini uyg'unlashtirishga qaratilgan bo'lib, yuqori malakali hamda mehnat bozoriga moslashgan mutaxassislarni tayyorlashni maqsad qiladi. Tizimning asosiy xususiyatlari: ta'lim jarayonining nazariy mashg'ulotlar va korxonalardagi amaliy faoliyat o'rtasida taqsimlanishi; o'quv dasturlarining korxonalar ehtiyojlari asosida ishlab chiqilishi; real ish muhitida kasbiy ko'nikmalarni shakllantirish; ta'lim muassasalari va kompaniyalar o'rtasidagi mustahkam hamkorlik. Bundan tashqari, Janubiy Koreyada "2+2" qo'shma diplom dasturlari joriy etilgan bo'lib, ular talabalarga ikki ta'lim muassasasida tahsil olib, ikki tomonlama diplomga ega bo'lish imkonini yaratadi.Yuqorida keltirilgan Germaniya va Janubiy Koreya tajribasi shuni ko'rsatadiki, dual ta'lim tizimi ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi orqali mehnat bozori talablariga mos, amaliy ko'nikmaga ega mutaxassislar tayyorlashda samarali model hisoblanadi. Shu bois, mazkur ilg'or tajribalarni inobatga olgan holda nodavlat ta'lim muassasalarida ham dual ta'lim tizimini ishlab chiqish va joriy etish zarurati yuzaga keladi. Masalan:

1. Modul asosidagi dual ta'lim modeli. Ta'lim jarayoni qisqa muddatli (3–6 oylik) amaliy modullarga bo'linadi. Har bir modul yakunida talaba aniq kasbiy kompetensiyani egallaydi va sertifikat oladi. Bu esa bosqichma-bosqich malaka oshirish imkonini beradi.
2. Klaster hamkorlik modeli. Nodavlat ta'lim muassasasi bir nechta korxona bilan emas, balki butun sanoat klasteri bilan hamkorlik qiladi. Bu talabalarga turli ish muhitini sinab ko'rish va kengroq tajriba orttirish imkonini beradi.
3. Raqamli monitoring tizimi. Talabaning korxonadagi amaliy faoliyati maxsus onlayn platforma orqali nazorat qilinadi. Mentor va o'qituvchi birgalikda baholash olib boradi. Bu shaffoflik va sifatni ta'minlaydi.
4. "Talaba–korxona–investor" uch tomonlama modeli. Yirik korxonalar yoki investorlar muayyan yo'nalishdagi talabalarni grant yoki stipendiya asosida qo'llab-quvvatlaydi. Bitiruvchi ma'lum muddat ushbu korxonada ishlash majburiyatini oladi.
5. Startap yo'naltirilgan dual tizim. Dual ta'lim faqat ish bilan ta'minlashga emas, balki talabaning o'z biznesini yo'lga qo'yishiga ham qaratiladi. Amaliyot jarayonida biznes-reja ishlab chiqish va real loyiha yaratish talabi qo'yiladi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, dual ta'lim tizimi nazariya va amaliyotni uyg'unlashtirib, bitiruvchilarning kasbiy tayyorgarligini oshiradi. Nodavlat ta'lim muassasalarida innovatsion va moslashuvchan model joriy etish raqobatbardosh kadrlar tayyorlashga xizmat qiladi.

Foydalangan adabiyotlar ro'yxati

1. Asatillayev Y. M — Hunar maktablarida dual ta'limni tashkil etish va baholash
2. Ibragimova M. E. — Dual ta'limni tashkil qilishda xorijiy davlatlar tajribalari.
3. Nodirov J. M. — Professional ta'lim tizimida Germaniya tajribasi asosidagi dual ta'limning ta'lim-tarbiya jarayonlarni tashkil etish va boshqarishdagi ahamiyati.
4. https://journalss.org —Dual system modeli haqida umumiy yondashuvlar
5. https://cyberleninka.ru

O‘ZBEKISTONDA DUAL TA’LIM MODELINI JORIY ETISHNING SAMARALI YO’LLARI

Murodiljonova Farzona Dadajon qizi
ADCHTI, talaba
Ilmiy rahbar: Iminova Sh. B.

Annotatsiya: Ushbu maqolada dual ta’lim modelining nazariy asoslari, uning G‘arbiy Yevropa davlatlarida (Germaniya, Avstriya, Shveysariya) qo‘llanilishi hamda MDH davlatlaridan biri tajribasi asosida tahlili keltiriladi. Shuningdek, O‘zbekistonda dual ta’lim tizimini joriy etish jarayonlari, mavjud muammolar, rivojlanish tendensiyalari va istiqbollari o‘zbek olimlari ilmiy qarashlari asosida yoritiladi. Tadqiqot davomida dual ta’lim modelining mehnat bozori ehtiyojlariga mos raqobatbardosh kadrlar tayyorlashdagi ahamiyati asoslab berilgan.

Kalit so’zlar: dual ta’lim, kasbiy ta’lim, amaliyot, mehnat bozori, ta’lim islohotlari, kadrlar tayyorlash.

Hozirgi kunda jahon ta’lim tizimida yuz berayotgan islohotlar ta’lim sifatini oshirish, bitiruvchilarning mehnat bozoriga moslashuvchanligini ta’minlash va amaliy ko‘nikmalarni rivojlantirishga qaratilmoqda. An’anaviy ta’lim shakllarida nazariy bilimlar ustunlik qilgani sababli, bitiruvchilarning real ish jarayoniga moslashuvida muayyan qiyinchiliklar yuzaga kelmoqda. Shu bois, nazariya va amaliyotni uyg‘unlashtirgan dual ta’lim modeli zamonaviy ta’limning samarali shakllaridan biri sifatida e’tirof etilmoqda. Dual ta’lim modeli, asosan, Germaniya ta’lim tizimida shakllanib, keyinchalik G‘arbiy Yevropaning boshqa davlatlarida ham keng joriy etildi. Mazkur model ta’lim muassasalari va ish beruvchilar o‘rtasidagi mustahkam hamkorlikka asoslanadi. O‘zbekistonda ham so‘nggi yillarda ta’lim tizimini modernizatsiya qilish jarayonida dual ta’limni joriy etishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Shu nuqtai nazardan, ushbu maqolada dual ta’lim modelining xalqaro tajribasi va O‘zbekistonda uni joriy etish istiqbollari tahlil qilinadi.

Dual ta’lim modeli — ta’lim jarayonining ikki muhim tarkibiy qismi, ya’ni nazariy ta’lim va amaliy mashg‘ulotlarning parallel olib borilishiga asoslangan tizimdir. Ushbu modelda talaba o‘quv muassasasida nazariy bilimlarni egallagan holda, bir vaqtning o‘zida ishlab chiqarish korxonalarida amaliy faoliyat olib boradi. Natijada, bitiruvchilar o‘z mutaxassisligi bo‘yicha real ish tajribasiga ega bo‘ladi. Ilmiy tadqiqotlarda dual ta’limning asosiy afzalliklari sifatida quyidagilar ko‘rsatiladi: mehnat bozoriga moslashuvchanlik, ish beruvchilar ehtiyojiga mos kadrlar tayyorlash, yoshlar bandligini oshirish va ta’lim sifati samaradorligini kuchaytirish..

G‘arbiy Yevropa mamlakatlarida dual ta’lim tizimi juda rivojlangan. Germaniyada talabaning o‘quv vaqti taxminan 60 foizi ishlab chiqarish korxonalarida, 40 foizi esa ta’lim muassasalarida o‘tkaziladi. Ish beruvchilar o‘quv dasturlarini shakllantirishda faol ishtirok etadi, bu esa ta’lim mazmunining amaliy ehtiyojlarga mos bo‘lishini ta’minlaydi. Tadqiqotchilar Germaniya tajribasi yoshlar o‘rtasida ishsizlik darajasining past bo‘lishiga xizmat qilayotganini ta’kidlaydilar. Avstriya va Shveysariyada ham dual ta’lim modeli keng qo‘llaniladi. Ushbu davlatlarda dual ta’lim nafaqat kasbiy ta’lim, balki ayrim oliy ta’lim yo‘nalishlarida ham joriy etilgan. Amaliy mashg‘ulotlarning ulushi yuqori bo‘lib, talabalar o‘qish davridayoq ish beruvchilar bilan shartnoma asosida faoliyat yuritadilar. Bu holat bitiruvchilarning bandlik darajasini oshiradi va ularning kasbiy ko‘nikmalarini mustahkamlaydi.

MDH davlatlarida dual ta’lim tizimi nisbatan yangi bo‘lsa-da, Ukrainada Germaniya tajribasi asosida ushbu modelni joriy etish bo‘yicha muayyan ishlar amalga oshirilmoqda. Ukraina ta’lim

tizimida dual ta'lim ishlab chiqarish va ta'lim muassasalari o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirishga xizmat qilmoqda. Bu tajriba O'zbekiston uchun ham muhim metodik ahamiyatga ega.

O'zbekistonda dual ta'limni rivojlantirish davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan. Vazirlar Mahkamasining 2021-yildagi qarorlari asosida professional ta'lim muassasalarida dual ta'lim tizimini joriy etish bo'yicha huquqiy asoslar yaratildi. Ayrim oliy ta'lim muassasalarida esa dual ta'lim pilot loyihalar asosida amalga oshirilmoqda. O'zbek olimlari tadqiqotlarida dual ta'lim tizimi ta'lim sifati va bitiruvchilarning kasbiy kompetensiyalarini oshirishda muhim omil ekanligi qayd etilgan. Shuningdek, sanoat korxonalari bilan hamkorlikni kuchaytirish orqali ta'lim mazmunini mehnat bozori ehtiyojlariga moslashtirish zarurligi ta'kidlanadi. Shu bilan birga, dual ta'limning joriy etilishi talabalarni ish beruvchilar bilan yaqindan tanishtirib, ularni real ishlab chiqarish jarayoniga tayyorlash imkonini beradi. Bu tizim nafaqat talabalar, balki ta'lim muassasalari va ish beruvchilar uchun ham foydali bo'lib, mehnat bozoridagi talabni qondirishga xizmat qiladi. Shuningdek, dual ta'lim orqali talabalar o'z mutaxassisligini amaliy jihatdan o'rganib, kasbiy ko'nikmalarini mustahkamlashadi. Bu esa bitiruvchilarning ishga joylashish darajasini oshiradi va ularning karyera imkoniyatlarini kengaytiradi.

O'zbekistonda dual ta'limni joriy etish bo'yicha amalga oshirilayotgan pilot loyihalar natijalari shuni ko'rsatadiki, tizim samaradorligi sezilarli darajada yuqori va talabalar orasida qoniqish darajasi ham katta. Shu bilan birga, dual ta'limning muvaffaqiyatli joriy etilishi uchun malakali o'qituvchilar tayyorlash, korxonalar bilan yaqin hamkorlik o'rnatish va ta'lim dasturlarini mehnat bozori ehtiyojlariga moslashtirish zarur.

Umumiy qilib aytganda, dual ta'lim modeli O'zbekiston ta'lim tizimini modernizatsiya qilishda muhim ahamiyatga ega. G'arbiy Yevropa davlatlari tajribasi ushbu modelning samaradorligini amalda isbotlagan. MDH davlatlarida, xususan Ukrainada, dual ta'limni moslashtirish tajribasi O'zbekiston uchun foydali jihatlarga ega. Dual ta'limni keng joriy etish orqali mehnat bozoriga mos, amaliy ko'nikmalarga ega va raqobatbardosh kadrlar tayyorlash imkoniyati sezilarli darajada oshadi. Shu bilan birga, dual ta'lim bitiruvchilarning ishga joylashish darajasini oshiradi, ularning kasbiy malakalarini rivojlantiradi va ta'lim sifatini yanada mustahkamlaydi. Shu sababli O'zbekistonda dual ta'limni yanada kengaytirish va rivojlantirish uchun davlat, ta'lim muassasalari va korxonalar o'rtasidagi hamkorlik kuchaytirilishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Graf, L. The Dual System of Vocational Training in Western Europe. Berlin: Springer
2. Savchuk, O. Dual Education Model: German Experience and Adaptation in Ukraine. Science and Education Journal,
3. Nishonova, T., Kodirova, M., Toshtemirov, D. Dual Education System in Uzbekistan. Uzbek Scholar Journal, 2025, pp. 10–16.
4. Navruzova, G.U. Implementation of Dual Education in Uzbekistan. Modern Education and Development
5. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Professional ta'limda dual ta'lim tizimini joriy etish to'g'risida

INGLIZ TILIDAGI IJTIMOIY TARMOQ SLENGLARINING LEKSIK-SEMANTIK XUSUSIYATLARI

Sotvoldiyev Bunyodbek To'lqinjon o'g'li
Andijon davlat chet tillari instituti dotsenti,
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
b.sotvoldiyev91@gmail.com

Annotation

Today, the Internet and social networks have taken such a deep place in our lives that it seems impossible to live without them. Their constant development directly has a huge impact on the development of slang in society. This is because users are constantly inventing new slang units in the process of communication. From this point of view, this article analyzes cyber slang, including those used in the most popular social networks.

Key words: cyber world, cyber slang, internet slang, Twitter/X slang, Instagram slang, Telegram slang, WhatsApp slang, TikTok slang.

Аннотация

Сегодня интернет и социальные сети настолько прочно вошли в нашу жизнь, что без них кажется невозможным жить. Их постоянное развитие напрямую оказывает огромное влияние на развитие сленга в обществе. Это происходит потому, что пользователи постоянно изобретают новые сленговые единицы в процессе общения. С этой точки зрения в данной статье анализируется киберсленг, в том числе и тот, который используется в самых популярных социальных сетях.

Ключевые слова: кибер-мир, кибер-сленг, интернет-сленг, сленг Twitter/X, сленг Instagram, сленг Telegram, сленг WhatsApp, сленг TikTok.

Annotatsiya

Bugungi kunda internet va ijtimoiy tarmoqlar hayotimizdan shu qadar chuqur o‘rin egalladi-ki, ularsiz yashash imkonsizdek ko‘rinmoqda go‘yo. Ularning doimiy rivojlanib borishi bevosita jamiyatda slengning ham taraqqiyotiga ulkan ta’sir ko‘rsatmoqda. Sababi, foydalanuvchilar tomonidan muloqot jarayonida muntazam ravishda yangidan-yangi sleng birliklari o‘ylab topilmoqda. Shu nuqtayi nazardan mazkur maqolada kiber slenglar, jumladan, eng ommaviy ijtimoiy tarmoqlarda foydalaniladigan birliklar tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: kiber dunyo, kiber sleng, internet slengi, Twitter/X slengi, Instagram slengi, Telegram slengi, WhatsApp slengi, TikTok slengi.

XXI asrga kelib, butun insoniyat texnologiya va axborot almashinuvi borasida o‘z taraqqiyoti davomidagi ulkan sakrashni boshdan kechirmoqda. Davlatlar tomonidan o‘z kelajak strategiyalarini belgilashdan aynan mazkur sohalarni rivojlantirishga alohida urg‘u berilmoqda. Ushbu yo‘nalishlarning taraqqiyotida internetning roli beqiyos bo‘lib, bugungi kunda har qanday jamiyatning hayoti va kelgusi rivojini usiz tasavvur qilish imkonsizdir. Buning natijasi o‘laroq, insonlar o‘rtasidagi axborot almashinuvi shu qadar tezlashdi-ki, hozirgi davrga kelib biror axborotni yashirish yoki maxfiy saqlash imkonsiz holga kelib qoldi. Mazkur holat, shubhasiz, sayyoramizni kichik bir “Global qishloqqa (Global village)” aylanishiga sabab bo‘lmoqda, desak mubolag‘a bo‘lmaydi [1;14].

Internet foydalanuvchilarining soni ortib borishi, o‘z navbatida, sleng birliklari miqdorini ko‘payishiga ta’sir etmay qolmaydi, albatta. Chunki, kiber dunyoda muloqot vositasi sifatida foydalanuvchilar tomonidan muntazam ravishda noadabiy va norasmiy tarzda qo‘llaniladigan yangi va qaynoq sleng birliklari muomalaga kiritilmoqda. Bunday slenglar tadqiqotchilar orasida “Internet/net slengi (Internet/net slang)”, “Internet stenogrammasi (Internet shorthand)”, “Internet muloqoti (Netspeak)”, “Raqamli muloqot (digispeak)” yoki “Kiber sleng (Cyber-slang)” kabi terminlar bilan nomlanib, bugungi kun tilshunosligida mazkur soha eng ko‘p muhokamalar markazidan joy olayotgan tadqiqot yo‘nalishlaridan hisoblanadi. Internet slenglari suhbat xonalarida (chat rooms), ijtimoiy tarmoq xizmatlarida (social networking service), onlayn yoki video o‘yinlarda hamda butun onlayn (“internet” yoki “web” deb ham yuritiladi) jamiyatlarda (online/internet/web community) qo‘llaniladi [2]. Internet slenglarining paydo bo‘lishiga insonlarning ijtimoiy tarmoqlardagi yozishmalari, ularning tarmoqqa joylashtiradigan tvitlari, turli chatlarga qo‘yiladigan

reklama, e'lonlar yoki onlayn tarzda o'ynaluvchi katta auditoriyaga ega bo'lgan turli video o'yinlarni o'ynash paytidagi yozishmalar hamda yana boshqa ko'plab omillarni sabab sifatida ko'rsatish mumkin.

Kiber slenglar foydalanuvchilarga raqamli platformalar cheklovlari doirasida tez va ijodiy muloqot qilish imkonini beruvchi qisqartmalar, o'zgartirilgan belgilar va muqobil iboralardan foydalanish imkonini berib, ular, ko'pincha, turli noadabiy shakllarni (kollokvializmlar, jargon, argo va slenglar) o'z ichiga oladi. Shuningdek, ular o'zining ko'p qirraliligi, soddaligi va moslashuvchanligi bilan ajralib turgan holda foydalanuvchilarga his-tuyg'u, hazil-mutoyiba va ijtimoiy o'ziga xoslikni samarali tarzda yetkazish imkonini beradi [3;11].

Kiber slenglarning klassifikatsiyasiga nazar tashlar ekanmiz, D.Kristal tomonidan ular foydalaniladigan beshta sohani ajratib ko'rsatganligiga guvoh bo'ldik: 1. Web internet; 2. Elektron pochta; 3. Asinxron chat (pochta ro'yxatlari); 4. Sinxron chat (internetdagi to'g'ridan-to'g'ri translatsiya orqali amalga oshiriladigan muloqot/chat); 5. Virtual olamlar [4;12].

Tahlil davomida biz kiber slenglarni qo'llanilish tamoyillari va foydalanuvchilarning xususiyatlariga qarab quyidagi turlarga ajratdik: 1. Ijtimoiy tarmoqlar slenglari; 2. Kiber sport slenglari; 3. Hakerlar slengi; 4. Media slenglar; 5. Z avlod; Alfa avlod; X avlod slenglari.

Ushbu ro'yxatda keltirilgan ijtimoiy tarmoqlar slenglari kiber slenglarning asosini tashkil etadi. Bugungi kunda har qanday jamiyatda ijtimoiy tarmoqdan foydalanish holati shu darajaga yetdi-ki, undan nafaqat muloqot vositasi sifatida, balki jamiyat onggiga ta'sir ko'rsatish orqali insonlarni boshqarish quroli sifatida ham foydalanilmoqda.

Ijtimoiy tarmoqlar haqida gap borar ekan, ular umumiy holda Ijtimoiy tarmoq xizmati (Social networking service) yoki Ijtimoiy tarmoq sayti (Social networking site) deb nomlanib, qisqa holatda "SNS" initsial shakli bilan ham yuritiladi. Ular onlayn ijtimoiy media platformalaridan tashkil topib, ular orqali insonlar bir-biri bilan o'xshash shaxsiy yoki kasbiy malumotlari, qiziqishlari, faoliyati, o'tmishi yoki ayni vaqtdagi munosabat va aloqalari haqidagi ma'lumotlarni baham ko'radilar [5].

Taniqli olim M.Teluolning fikriga ko'ra ijtimoiy tarmoq xizmatlari funksional xususiyatlariga ko'ra quyidagi turlarga bo'linadi:

1. Mavjud do'stlar yoki foydalanuvchilar bilan muloqot qilish uchun ishlatiladigan "Muloqot ijtimoiy tarmoq xizmatlari (Facebook, Instagram, Twitter/X).

2. Onlayn ijtimoiy tarmoqlar. Bular foydalanuvchilar markazlashtirilmagan tarzda va alohida holatda internet xizmatlari orqali bir-biri bilan muloqot qiladigan kompyuter tarmoqlari hisoblanadi.

3. Noijtimoiy shaxslararo muloqot uchun foydalaniladigan ijtimoiy tarmoq xizmatlari. Bunga bandlikka yo'naltirilgan "LinkedIn" saytini misol tariqasida keltirish mumkin.

4. Foydalanuvchilarga ma'lum ma'lumot yoki resurslarni topishda yordam berish uchun foydalaniladigan navigatsion ijtimoiy tarmoq xizmatlari. Masalan, kitobsevarlar uchun "Goodreads", ijtimoiylashuvni hohlovchilar uchun "Reddit" platformalarini bunga yaqqol namuna sifatida keltirish mumkin [6;28].

Yuqoridagilarga qo'shimcha sifatida ommaviy ijtimoiy tarmoqlar sirasiga yana tik-tok, telegram, whatsapp, viber, mail/gmail va boshqalarni ham kiritish mumkin.

Ijtimoiy tarmoq platformalari yozma muloqotda ham, odatda, kiber slenglarni o'z ichiga olib, o'zaro ta'siri orqali tilni shakllantirish va o'zgartirishga xizmat qiladi. Ularning ijtimoiy ta'siri lingvistik moslashuvni tezlashtirishga yordam berish bilan bir qatorda grammatik aniqlik, imlo, tinish belgilari va umumiy yozuv qoidalarini buzishi ham mumkin [7; 347-348]. Lekin, umumiy olib qaralganda, ijtimoiy tarmoq slenglari tilni buzish bilan birga, uni boyitishga ham xizmat qiladi. Chunki, ijtimoiy tarmoq orqali ommalashgan kiber slenglar, keyinchalik, kundalik so'zlashuv nutqiga va u orqali adabiy tilga ham o'tishi mumkin. Natijada, mazkur kiber slenglar ingliz umummilliy tilini boyishi va uning ravnaqiga hissa qo'shadi.

Shu nuqtayi nazardan bugungi kunda ijtimoiy tarmoq foydalanuvchilari tomonidan ko‘p qo‘llaniluvchi ingliz tilidagi kiber slenglarni jamlab, ularni quyidagi tartibda turlarga ajratdik:

1. Tvitter (Twitter/X) slenglari. Ular qatoriga bugungi kundagi eng ommabop birliklar va qisqartmalar kiritildi: TL – Timeline. Bu kuzatilayotgan akkauntlardan keladigan tvitlar oqimi bo‘lib, u yerda foydalanuvchilar barcha so‘nggi tvitlarni ko‘rish imkoniga ega bo‘ladi; Tweeple – Tvitter foydalanuvchilari. U “twitter” va “people” so‘zlarining qo‘shilishidan hosil qilingan blend/portmonye/teleskopik so‘z hisoblanadi [8].

Bundan tashqari, tahlillar davomida foydalanuvchilar tomonidan ko‘p ishlatiladigan tvitter slenglari orasida qisqartmalar miqdoriy jihatdan ko‘p ekanligi aniqlandi, shu sababdan foydalanish maqsadiga ko‘ra ularni tematik jihatdan quyidagi turlarga bo‘lish mumkin: 1. Emotsiya va his-tuyg‘uni ifodalovchi slenglar: HIFW – How I feel when; ZZZ – Sleeping, bored, tired. 2. Shaxsiy fikr va munosabatni ifodalovchi slenglar: IMO/IMHO – In my opinion/In my humble opinion; TBH – To be honest. 3. Diqqatni jalb qilish maqsadida qo‘llaniluvchi slenglar: IRL – In real life; SOML – Story of my life. 4. Bildirishnoma, tilak, tabrik va hayrlashuv maqsadida ishlatiluvchi slenglar: GRATZ – Congratulations; B4N – Bye for now. 5. Ogohlantirish va tavsiya mazmunidagi slenglar: NSFW – Not safe for work; 4AO – For adults only. 6. Mulozamat bilan so‘rash yoki maslahat olish mazmunidagi slenglar: TMB – Tweet me back; PTB – Please text back [9].

2. Feysbuk (Facebook/Meta) slenglari. Ular, asosan, foydalanuvchilar tomonidan yozishmalarda ishlatilgan turli qisqartmalardan iborat: ASAP – As soon as possible; ASAIC – As soon as I can; LOL – Laugh out loud; B4 – Before; G2E – Go to eat [10].

3. Instagram slenglari. Ular turli heshteglar ostidagi slenglardan tashkil topgan bo‘lib, mazkur ro‘yxatga bugungi kundagi eng ommabop birliklar kiritildi: #Igers – Instagram foydalanuvchilari (“Instagrammers” so‘zining qisqartmasi); #F4F – “Follow for Follow”, agar siz kimgadir ergashsangiz (“follow” bo‘lsangiz), u ham sizga ergashadi; #Instamood – kimningdir kayfiyatiga etibor qaratish [11].

4. Telegram va Vatsapp (whatsapp) slenglari. Ular ham, asosan, qisqartma va shartli belgilarni o‘z ichiga oladi:

1. Qisqartma slenglar: H&K – Hugs and kisses; HAGD – Have a good day; J/K – Just kidding; J/P – Just playing; U2 – You too; W2F – Way too funny; W8AM – Wait a minute; Y – Why?

2. Raqamlar va shartli belgilardan iborat slenglar: 4GM – Forgive me; >U! – Screw you!; ?4U – Question for you [12].

5. TikTok slenglari. Ular boshqa ijtimoiy tarmoq slenglariga nisbatan biroz xilma-xilroq bo‘lib, qisqartmalar, leksemalar, so‘z birikmalari va frazeologik birliklarni o‘z ichiga oladi: Alpha – dominant, kuchli va katta muskulli erkak; Brain rot – internetda past sifatli kontentlarni (g‘alati videolar, bema’ni memlar, mayda onlayn dramalar va ma’nosiz viktorinalar) ko‘p tomosha qilinishi ortidan inson ruhiy holatining yomonlashi; Cap – yolg‘on; Cooked – charchagan, ezilgan, muammoga duch kelgan yoki ta’sir ostida; Cheugy – o‘rtacha (zo‘r ham emas, yomon ham emas); In da clerb we all fam – o‘z uyidagidek/oilasidek his qilmoq; L - “loss” yoki “losing” so‘zlarining qisqartmasi; Tea – g‘iybat; Zesty – ayollarga xos tarzda kiyinuvchi va ularga xos xulq-atvorga ega erkakni tasvirlash uchun ishlatiladigan kamsituvchi so‘z [13].

Yuqoridagi ijtimoiy tarmoq slenglaridan ko‘rish mumkinki, anglofon foydalanuvchilari tomonidan muloqot jarayonida neologizmlar, o‘zlashmalar, qisqartmalar, turli shartli belgilar va numerativlardan foydalangan holda sleng hosil qilish ko‘p uchraydi. Ayniqsa, ular orasida turli uslublarda qo‘llanilgan qisqartma slenglarning salmog‘i yaqqol ajralib turadi. Muloqotda qisqartmalardan foydalanishning asosiy sabab va omillari sifatida quyidagilarni keltirib o‘tamiz:

- foydalanuvchilar qisqartmalarni ishlatish orqali vaqtni tejaydilar;
- foydalanuvchilar uzun so‘zlarni qisqartirish orqali kamroq urinish va energiya sarf etadilar;

- turli ko‘rinishdagi qisqartmalar o‘ylab topish orqali yozishma qatnashchilari, ayniqsa, qarama-qarshi jins vakillari (erkak va ayol) bir-birlarining e’tiborini jalb qilishga urinadilar;

- qisqartmalar orqali yozishma ishtirokchilari bir-birlarini zeriktirmaslik hamda o‘zlarining zamonaviy ekanliklarini ko‘rsatishga harakat qiladilar.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Chaloupsky L. A sotsiolinguistic interpretation of military slang and vernacular expressions. // diss.// Brno: 2005, p.14.

2. Quyidagi internet manzili bo‘yicha: https://en.wikipedia.org/wiki/Internet_slang, (Murojaat sanasi: 10.02.2026, 20:10).

3. Wan C. and Hou S. Balancing net slang and standard Mandarin: implications for education and linguistic sustainability. // Discover Education, Vol. 4:233, 2025 – PP.1-16.

4. Crystal D. Language and the Internet. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. – P.12, 272 pp.

5. Quyidagi internet manzili bo‘yicha: https://en.wikipedia.org/wiki/Social_networking_service (Murojaat sanasi: 11.02.2026, 13:44).

6. Thelwall M. Social Networking and the Web. Advances in Computers. // Social Network Sites, Chapter 2, Vol. 76., 2009. - PP. 19-73.

7. Junaid A. Exploring the impact of cyber slang adoption on students’ academic writing practices. // Journal of cultural analysis and social change, Vol. 10 (2), 2025. – PP. 347-348.

8. https://thunderclap.com/twitter-slangs-abbreviations-key-terms-lingo-list/ (Murojaat sanasi: 13.02.2026, 09:20).

9. Quyidagi internet manzili bo‘yicha: https://preply.com/en/blog/the-most-used-internet-abbreviations-for-texting-and-tweeting/ (Murojaat sanasi: 13.02.2026, 09:30).

10. Quyidagi internet manzili bo‘yicha: https://www.facebook.com/100063495230144/posts/common-facebook-slang-words-full-form-for-chatting-and-status-messagesauthor-sam/491145554266355/ (Murojaat sanasi: 13.02.2026, 09:55).

11. Quyidagi internet manzili bo‘yicha: https://www.postplanner.com/instagram-slang-guide-to-instagram-lingo/ (Murojaat sanasi: 13.02.2026, 10:04).

12. Quyidagi internet manzili bo‘yicha: https://whatistheurl.com/internet-slang-and-abbreviations-used-in-whatsapp-telegram-and-similar-chat-applications/ (Murojaat sanasi: 13.02.2026, 10:25).

13. Quyidagi internet manzili bo‘yicha: https://www.ubiquitousinfluence.com/post/tiktok-slang (Murojaat sanasi: 13.02.2026, 10:10).

ANTONOMAZIYA MUSTAQIL STILISTIK USLUB SIFATIDA

Axmatoxunova Maftuna Akmal qizi

Andijon davlat chet tillari instituti mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya

Mazkur maqola antonomaziyaning mustaqil stilistik usul sifatidagi o‘rnini tadqiq qilishga bag‘ishlanadi. Stilistik usullar orasida antonomaziya o‘zining semantikasi va emotsional-ekspressiv bo‘yoqdorligi bilan alohida ajralib turib, u yozuvchilar tomonidan badiiy asarlarda ismlarni ma’noli tarzda ifodalash orqali amalga oshiriladi.

Kalit so‘zlar: antonomaziya, “ma’nodor” ism, tavsiflovchi (xarakteristik) vazifa, emotsional vazifa, stilistik ta’sir, polifunksional xususiyat.

Antonomaziyani tilning mustaqil stilistik usuli sifatida ajratib ko‘rsatish uchun, avvalo, ushbu hodisaning stilistik tabiatini belgilovchi o‘ziga xos belgilarni aniqlash talab etiladi. Shu bois antonomaziyani uch nuqtayi nazardan ko‘rib chiqish maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz:

1) antonomastik so‘zning tuzilishi nuqtayi nazaridan;

2) uning ma'nosi (semantikasi) nuqtayi nazaridan;

3) antonomastik birlik bajaradigan stilistik vazifa nuqtayi nazaridan.

Dissertatsiyaning uchinchi bobida antonomaziyaning aynan stilistik vazifa bilan bog'liq jihatlari tahlil qilinadi. Ta'kidlash lozimki, tilda antonomaziya alohida stilistik usul sifatida faqat ushbu vositaning stilistik vazifalari yetarli darajada to'liq aniqlanib, o'z qo'llanilishiga ko'ra odatiy holga aylanganda-gina namoyon bo'lishi mumkin [1; 5].

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, antonomaziya shakl, mazmun va emotsional-bo'yoqdorligi jihatidan ham nihoyatda rang-barang hodisadir. U adabiy matnda turli stilistik vazifalarni bajaradi va shu orqali o'quvchiga obrazli hamda emotsional ta'sir ko'rsatadi. Shu nuqtayi nazardan mazkur bobning asosiy vazifasi antonomaziyaning stilistik vazifalarini tahlili davomida ular uchun eng odatiy bo'lgan o'ziga xos jihatlarini to'laroq tahlil qilish va ochib berishdan iborat.

Antonomaziyaning stilistik xususiyatlari tahlili quyidagicha amalga oshiriladi:

1. Stilistik vazifa tushunchasini aniqlash va shu asosda antonomaziyaning asosiy stilistik vazifalarini ajratib olish.

2. Antonomaziyaning asosiy stilistik vazifa va xususiyatlarini ochib berishga xizmat qiluvchi stilistik usullarni aniqlash. Chunki, "ma'nodor" ismlarning stilistik jihatdan qo'llanilishi ijodkorning mahoratiga bog'liq bo'lib, ularning ishlatilish usullari, maqsadi va vazifalari turlicha bo'lishi mumkin. Ko'pincha, ismning ma'nosi makrokontekstda-gina ochiladi, biroq ba'zan bitta gap bilan chegaralangan mikrokontekstda ham namoyon bo'lishi mumkin.

3. Antonomaziyaning asosiy stilistik vazifalarini ajratish ushbu stilistik usulning negizida yotuvchi lingvistik xususiyatlarni hisobga olish asosida amalga oshiriladi. Natijada, antonomaziyaning ikki asosiy stilistik vazifasi namoyon bo'ladi: 1) tavsiflovchi (xarakteristik) vazifa; 2) emotsional vazifa.

Mazkur tahlil I.Galperinning stilistik funksiya borasidagi "til faktining maqsadli qo'llanishi va u orqali muayyan stilistik effektni yuzaga keltirishga qaratilgan hodisa[1; 5]" sifatidagi talqiniga tayangan holda olib borildi. Shuni alohida ta'kidlash lozimki, yuqorida ko'rsatib o'tilgan antonomaziyaning vazifalari ushbu stilistik usulning til tizimidagi mavjud imkoniyatlarini aslo cheklab qo'ymaydi. Har qanday emotsional ta'sirga ega stilistik vosita kabi, antonomaziya ham polifunksional xususiyatga ega bo'lib, bir paytning o'zida bir nechta vazifani o'zida mujassamlashtirishi mumkin (tavsiflovchi, baholovchi va boshqa vazifalarni). Badiiy adabiyotda ushbu funksiyalarning qaysi biri ustun ekanini qat'iy belgilash mushkul. Biroq, muhim jihat shundaki, ularning har ikkisi ham muayyan janrga mansub badiiy matn tilida nihoyatda faol namoyon bo'ladi [2; 27].

Antonomaziyaning xarakteristik xususiyati deganda, antonomaziya sifatida qo'llanilgan ism(lar)ga xos bo'lgan biror sifat-belgini tavsiflash (xarakterlash) imkoniyati tushuniladi. Antonomaziyaning birinchi va asosiy vazifasi ushbu stilistik usulning lingvistik tabiatidan kelib chiqqan holda tanlanadi. Bir tomondan, muayyan shaxsni real voqelikdagi tushuncha, sifat yoki predmetni ifodalovchi so'z yoxud so'z birikmasi orqali nomlash orqali amalga oshirilsa, ikkinchi tomondan, antonomastik birlikning badiiy asar kontekstida qo'shimcha semantik-mazmuniy nozik farqlarni (nyuanslar) paydo qilish qobiliyati hisobga olinadi.

Antonomaziyaning tavsiflovchi xususiyati eng ko'p uchraydigan (eng umumiy) funksiyalardan hisoblanib, ushbu vazifa doirasida antonomaziya stilistik usul sifatida laqablar hamda real onomastik kategoriyalarga yaqin turadi. Tavsiflash usuli – bu antonomaziya stilistik usuli sifatida qo'llanilgan ismni oddiy, tilda faqat nominativ vazifani bajaradigan ismdan ajratib turuvchi boshlang'ich (birlamchi) va farqlovchi belgi hisoblanib, bunday oddiy ismda shaxsni baholovchi element mavjud bo'lmaydi. Aksincha, boshqa holatda esa "ma'nodor" ism – antonomaziyadir. U hatto ingliz familiyalariga xos tipik morfologik belgilar *(Baker, Figs, Baggs va boshq.)* saqlangan taqdirda ham, shaxsni tavsiflash vazifasini bajaradi. Demak, antonomaziyaning

tavsiflovchi vazifasi laqablarning (real onomastik kategoriyaning) insonni tavsiflovchi asosiy xususiyatini ataylab bir xillikka keltirishdan (umumiy qolipga solish) iborat.

"Ma'nodor" ismning shaklini (ya'ni shu birlikning ingliz onomastikasidagi so'z yasalish modeli bilan mos kelishini) ko'rsatuvchi misol sifatida badiiy matndan quyidagi holatni keltirish mumkin [3]:

Dawkins (otherwise the Artful Dodger), who had followed his venerable friend into the room hastily deposited on the floor a bundle with which he was laden. Tavsiflash vazifasini tahlil qilish antonomaziyaning aniq nutqiy vaziyatdagi mazmunini ochib berish uchun zarur bo'lgan asosiy "kalit-usullar"ni ajratib ko'rsatish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Galperin I.R. Ingliz tili stilistikasi bo'yicha ocherklar. M., 1958. – 151 b.

2. Kurilovich E. Tilda atoqli otning o'rni. "Lingvistika bo'yicha ocherklar" to'plami. M., 1956. – 254 b.

3. Dickens Ch. Oliver Twist. Quyidagi elektron manzil orqali: https://e-school.kmutt.ac.th/elibrary/Upload/EBook/DSIL_Lib_E1312881157.pdf

EMOTSIONAL-BAHOLOVCHI BIRLIKLARNING ZAMONAVIY TILSHUNOSLIKDAGI NAZARIY TALQINI

Valiyeva Navruzaxon Dilmurod qizi
Andijon davlat tehnika instituti
o'qituvchisi
E-mail: valiyevanavruza056@gmail.com

Annotatsiya

Mazkur tezisda zamonaviy tilshunoslikda emotsional-baholovchi birliklarning nazariy talqini, ularning semantik-pragmatik tabiati hamda tilning inson omili bilan bog'liq mohiyatini ochib berishdagi o'rni yoritiladi. Emotsional-baholovchi birliklar tilning nominativ funksiyasi bilan cheklanmay, so'zlovchi yoki muallifning voqelikka bo'lgan subyektiv munosabati, hissiy kechinmasi, ma'qullashi, noroziligi, xayrixohligi, kinoyasi va aksiologik pozitsiyasini ifodalovchi murakkab birliklar sifatida talqin qilinadi. Shuningdek, mazkur birliklarning emotsionallik, baholash va ekspressivlik singari o'zaro tutash semantik komponentlar asosida shakllanishi ko'rsatib beriladi.

Kalit so'zlar: emotsional-baholovchi birliklar, emotsionallik, baholash, ekspressivlik, subyektivlik, konnotatsiya, aksiologik ma'no.

Zamonaviy tilshunoslikda emotsional-baholovchi birliklar masalasi tilning inson omili bilan bog'liq tabiatini ochib beruvchi eng muhim yo'nalishlardan biri sifatida qaraladi. Buning asosiy sababi shundaki, til faqat tashqi borliq haqidagi axborotni uzatish vositasi emas, balki so'zlovchining voqelikka bo'lgan munosabati, ichki kechinmasi, ma'qullashi, noroziligi, xayrixohligi, kinoyasi, e'tirozi va aksiologik pozitsiyasini ham ifodalaydi. Shu bois emotsional-baholovchi birliklar tilning oddiy nominativ imkoniyatlari doirasidan chiqib, semantik, pragmatik, uslubiy va diskursiv qatlamlarda faol amal qiluvchi murakkab hodisa sifatida namoyon bo'ladi.

Tilning hissiy-ta'sir vazifasi nazariy tilshunoslikda ham, o'zbek tilshunosligida ham muhim funksiya sifatida baholanadi. Xabar berish bilan bir qatorda, sezgi, hayajon, xohish, istak va munosabatni ifodalash ham tilning asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi. Ana shu jihat emotsional-baholovchi birliklarning til tizimidagi o'rnini belgilaydi. Ular orqali nutq mazmuni nafaqat xolis tasvirlanadi, balki ma'lum hissiy fon, subyektiv yo'nalish va baholovchi rang bilan boyitiladi.

Emotsional-baholovchi birliklarni o'rganishning dolzarbligi, avvalo, til va tafakkur, til va shaxs, til va madaniyat o'rtasidagi murakkab munosabatlarni yoritish imkoniyati bilan belgilanadi.

Antroposentrik paradigmada til insondan tashqarida mavjud bo‘lgan mavhum tizim sifatida emas, balki insonning hissiy, idrokiy va ijtimoiy tajribasi bilan uzviy bog‘liq hodisa sifatida talqin qilinadi. Shu nuqtai nazardan emotsional-baholovchi birliklar so‘zning ikkilamchi yoki “qo‘shimcha” ma’nosi emas, balki nutq mazmunini yo‘naltiruvchi, tinglovchi yoki o‘quvchiga ta’sir ko‘rsatuvchi faol semantik-pragmatik komponentdir.

S.Hunston va G.Thompson *“evaluation”* tushunchasini yozuvchi yoki so‘zlovchining borliq hodisalariga munosabati, emotsional kechinmalari va aksiologik qarashlarini ifodalovchi keng ko‘lamli kategoriya sifatida izohlaydilar [1; 78]. Ushbu yondashuv emotsional-baholovchi ma’noning til tizimida mustaqil va muhim semantik-pragmatik qatlam sifatida mavjudligini tasdiqlaydi. Demak, baholash faqat ijobiy yoki salbiy hukm bildirish emas, balki muallif yoki so‘zlovchining voqelikka nisbatan individual pozitsiyasini ifodalash shaklidir.

Ta’kidlash joizki, emotsional-baholovchi birliklar turli tilshunoslik maktablarida turlicha terminlar bilan nomlanadi. Ingliz tilshunosligida *evaluation, appraisal, affect, stance, attitude, evaluative language* kabi atamalar faol qo‘llanadi 2; 59]. O‘zbek tilshunosligida esa *emotsional-ekspressiv leksika, konnotatsiya, subyektiv baho, uslubiy bo‘yoqdorlik, aksiologik modallik, ta’sirchanlik* kabi tushunchalar ko‘proq uchraydi. Terminologik tafovutlarga qaramay, ularning barchasi bir umumiy markazga, ya’ni til vositalari orqali his-tuyg‘u va bahoni ifodalash hodisasiga borib taqaladi [3].

Nazariy jihatdan emotsional-baholovchi birliklar kamida uch asosiy semantik o‘q asosida tavsiflanadi. Birinchi komponent emotsionallik bo‘lib, unda so‘zlovchining hissiy reaksiyasi ifodalanadi. Ikkinchi komponent baholash bo‘lib, bunda predmet, shaxs, hodisa yoki vaziyatga ijobiy, salbiy yoki neytral qiymat beriladi. Uchinchi komponent esa ekspressivlikdir; bunda ma’no kuchaytiriladi, ta’sirchanlik ortadi va uslubiy rang yuzaga chiqadi. Demak, emotsional-baholovchi birliklar bir qatlamli emas, balki o‘zaro tutash va bir-birini to‘ldiruvchi bir necha semantik unsurlarning murakkab birikmasidan tashkil topadi.

O‘zbek tilshunosligida ham emotsional-ekspressivlik va baholovchi ma’no ko‘pincha qo‘shma holda talqin qilinadi. Bu holat mazkur birliklarning nutqda alohida ta’sirchanlik kasb etishini, subyektiv munosabatni ifodalashda faol xizmat qilishini ko‘rsatadi. Shunday ekan, emotsional-baholovchi birliklarni tadqiq etish nafaqat leksik semantika, balki pragmatika, uslubshunoslik, diskurs tahlili va lingvokulturologiya uchun ham muhim nazariy ahamiyatga ega.

Xulosa qilib aytganda, emotsional-baholovchi birliklar zamonaviy tilshunoslikda inson omili, subyektivlik va baholash kategoriyalarini yoritishda tayanch vositalardan biri hisoblanadi. Ular tilning nominativ imkoniyatlarini kengaytirib, nutqqa hissiylik, baholovchanlik va ta’sirchanlik bag‘ishlaydi. Shu sababli mazkur birliklarni kompleks yondashuv asosida o‘rganish tilning semantik-pragmatik mohiyatini chuqurroq anglash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Hunston S., Thompson G. *Evaluation in Text: Authorial Stance and the Construction of Discourse*. Oxford: Oxford University Press, 2000.

2. Martin J.R., White P.R.R. *The Language of Evaluation: Appraisal in English*. New York: Palgrave Macmillan, 2005.

3. O‘zbek tilshunosligida emotsional-ekspressiv leksika, konnotatsiya va uslubiy bo‘yoqdorlikka oid nazariy manbalar.

O‘ZBEK TILINING ZAMONAVIY TA’LIM TIZIMI VA PROFESSIONAL SOHALARDA QO‘LLANISHI

Andijon davlat chet tillari instituti
Roman-german va slavyan tillari fakulteti
Nemis tili ta’lim yo‘lanishi, 201-guruh talabasi
Abdupattoyev Ozodbek Dilshodbek o‘g‘li

Annotatsiya

Mazkur tezisda o‘zbek tilining zamonaviy ta’lim tizimi hamda turli professional sohalarda qo‘llanish masalalari tahlil qilinadi. Globalizatsiya jarayonida milliy tilning rivojlanishi, uning ilm-fan, ta’lim, davlat boshqaruvi va boshqa sohalardagi o‘rni muhim ahamiyat kasb etadi. Maqolada o‘zbek tilining ilmiy va kasbiy kommunikatsiya vositasi sifatida rivojlanish jarayoni, uning terminologik boyligi hamda zamonaviy texnologiyalar bilan uyg‘unlashuvi masalalari yoritilgan. Shuningdek, ta’lim tizimida o‘zbek tilidan samarali foydalanish talabalarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qilishi asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: *o‘zbek tili, professional kommunikatsiya, terminologiya, ta’lim tizimi, ilmiy til, til siyosati, kasbiy nutq.*

Аннотация

В данной статье рассматриваются вопросы применения узбекского языка в современной системе образования и различных профессиональных сферах. В условиях глобализации развитие национального языка и его роль в науке, образовании, государственном управлении и других областях приобретает особую значимость. В статье анализируется развитие узбекского языка как средства научной и профессиональной коммуникации, его терминологическое богатство и интеграция с современными технологиями. Также подчеркивается значение эффективного использования узбекского языка в образовательном процессе для развития профессиональных компетенций студентов.

Ключевые слова: *узбекский язык, профессиональная коммуникация, терминология, система образования, научный язык, языковая политика, профессиональная речь.*

Abstract

This article discusses the use of the Uzbek language in the modern education system and various professional fields. In the context of globalization, the development of the national language and its role in science, education, public administration, and other sectors is of great importance. The article analyzes the development of the Uzbek language as a means of scientific and professional communication, its terminological richness, and its integration with modern technologies. It also emphasizes that effective use of the Uzbek language in the educational process contributes to the development of students’ professional competencies.

Keywords: *Uzbek language, professional communication, terminology, education system, scientific language, language policy, professional speech.*

Til har qanday jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biridir. Milliy til xalqning madaniyati, tarixi va ma’naviy qadriyatlarini o‘zida aks ettiradi. O‘zbekiston Respublikasida davlat tili sifatida o‘zbek tilining rivojlanishi va turli sohalarda qo‘llanilishi davlat siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Bugungi kunda globalizatsiya jarayonlari ta’sirida turli tillar o‘rtasidagi o‘zaro aloqalar kuchaymoqda. Shu bilan birga, milliy tilning ilm-fan, ta’lim, iqtisodiyot va boshqa sohalarda faol qo‘llanilishi uning rivojlanishiga xizmat qiladi. O‘zbek tilining professional sohalarda keng qo‘llanilishi esa jamiyatning ilmiy va madaniy taraqqiyotida muhim o‘rin tutadi.

Ta’lim tizimida o‘zbek tilidan samarali foydalanish talabalarning kasbiy tayyorgarligini oshirishga yordam beradi. Ayniqsa, oliy ta’lim muassasalarida o‘qiyotgan talabalar o‘z

mutaxassisligi doirasida o‘zbek tilida erkin fikr yurita olishi, ilmiy matnlar yozishi va professional muloqot olib borishi muhim hisoblanadi.

O‘zbek tili davlat tili sifatida jamiyat hayotining barcha sohalarida faol qo‘llanilishi zarur. Xususan, ilm-fan, ta’lim, iqtisodiyot, huquq, tibbiyot va texnologiya kabi sohalarda o‘zbek tilining qo‘llanilishi milliy tilning rivojlanishiga xizmat qiladi.

Professional sohalarda tilning to‘g‘ri va samarali qo‘llanilishi mutaxassislarning kasbiy faoliyatida muhim rol o‘ynaydi. Masalan, ilmiy tadqiqotlar olib borishda ilmiy terminologiyani to‘g‘ri ishlatish, rasmiy hujjatlarni aniq va tushunarli yozish hamda professional muloqotni samarali tashkil etish zarur.

Shu sababli oliy ta’lim muassasalarida o‘qitiladigan “O‘zbek tilining sohada qo‘llanishi” fani talabalarning kasbiy nutqini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu fan orqali talabalar o‘z mutaxassisligi doirasida o‘zbek tilida to‘g‘ri va aniq fikr ifodalash ko‘nikmalarini egallaydi.

Ilmiy nutq – bu ilmiy fikrni aniq, mantiqiy va izchil tarzda ifodalashga xizmat qiluvchi nutq turidir. Ilmiy nutqning asosiy xususiyatlari aniqlik, mantiqiylik va terminologik aniqlikdan iborat.

Talabalarda ilmiy nutq ko‘nikmalarini shakllantirish uchun quyidagi omillar muhim hisoblanadi:

- ilmiy matnlar bilan ishlash;
- referat va maqola yozish;
- ilmiy munozaralarda ishtirok etish;
- terminologiyani o‘rganish.

Ushbu faoliyatlar talabalarning ilmiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi hamda ularning professional nutqini shakllantirishga yordam beradi.

Kasbiy nutq esa mutaxassisning o‘z sohasiga oid bilimlarini ifodalashda qo‘llaniladigan nutq turidir. Masalan, pedagog o‘qitish jarayonida, shifokor bemor bilan muloqotda, huquqshunos esa rasmiy hujjatlar bilan ishlash jarayonida kasbiy nutqdan foydalanadi.

Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari til rivojiga katta ta’sir ko‘rsatmoqda. Internet, elektron ta’lim platformalari va raqamli resurslar tilni o‘rganish va undan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirmoqda.

Bugungi kunda ko‘plab ilmiy maqolalar, darsliklar va elektron lug‘atlar raqamli shaklda taqdim etilmoqda. Bu esa o‘zbek tilining ilmiy va professional sohalarda qo‘llanishini yanada kengaytirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlar va onlayn platformalar orqali o‘zbek tilida ilmiy va kasbiy muloqot olib borish imkoniyatlari ham ortib bormoqda. Bu jarayon o‘zbek tilining zamonaviy kommunikatsiya vositasi sifatida rivojlanishiga yordam bermoqda.

Xulosa qilib aytganda, o‘zbek tilining zamonaviy ta’lim tizimi va professional sohalarda qo‘llanilishi milliy til rivojining muhim omillaridan biridir. Oliy ta’lim muassasalarida o‘zbek tilining sohada qo‘llanishini o‘rganish talabalarning kasbiy nutqini rivojlantirishga yordam beradi.

Ilmiy va kasbiy nutqni shakllantirish jarayonida ilmiy matnlar bilan ishlash, terminologiyani o‘rganish hamda amaliy mashg‘ulotlar muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish o‘zbek tilining rivojlanishiga va uning professional sohalarda keng qo‘llanilishiga xizmat qiladi.

Kelajakda o‘zbek tilining ilm-fan va ta’lim sohalarida yanada rivojlanishi uchun tilni o‘qitish metodikasini takomillashtirish, ilmiy terminologiyani boyitish hamda raqamli resurslarni ko‘paytirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbek tilining izohli lug‘ati. – Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2020.
2. Mahmudov N. O‘zbek tilining nazariy grammatikasi. – Toshkent, 2019.

3. O‘zbek tilining sohada qo‘llanishi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2021.
4. Nurmonov A. Tilshunoslik asoslari. – Toshkent, 2018.

IJTIMOIY TARMOQLAR DISKURSIDA SLANGLARNING FUNKSIONAL XUSUSIYATLARI

Mamasidikova Kamola Abdurashid qizi
Andijon davlat chet tillari instituti
1-bosqich 101- guruh talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada ijtimoiy tarmoqlar diskursida slanglarning funksional xususiyatlari tahlil qilinadi. Zamonaviy raqamli kommunikatsiya sharoitida slang birliklar kommunikatsiyaning samaradorligini oshirish, emotsional-ekspressivlikni ta’minlash va foydalanuvchilarning ijtimoiy identifikatsiyasini ifodalashda muhim rol o‘ynaydi. Tadqiqotda sotsiolingvistik yondashuv, kontent tahlil va diskurs tahlili usullari qo‘llanilib, ijtimoiy tarmoqlardagi postlar, izohlar va multimodal materiallar o‘rganildi. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, slanglar kommunikativ, ekspressiv, identifikatsion, ekonomik va pragmatik funksiyalarni bajaradi, shu bilan birga tilning iqtisodiylik tamoyiliga mos ravishda tez va samarali axborot almashuvini ta’minlaydi. Maqola sotsiolingvistika, internet lingvistikasi va raqamli kommunikatsiya sohalarida olib boriladigan tadqiqotlar uchun nazariy asos yaratadi.

Kalit so‘zlar: ijtimoiy tarmoqlar, diskurs, slang, sotsiolingvistika, raqamli kommunikatsiya, kommunikativ funksiyalar

Zamonaviy axborot jamiyatida ijtimoiy tarmoqlar insonlar o‘rtasidagi kommunikatsiyaning eng muhim vositalaridan biriga aylangan. Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi natijasida kommunikativ jarayonlar an’anaviy shakllardan virtual muhitga ko‘chib, tilning yangi ko‘rinishlari va ifoda vositalarini yuzaga keltirmoqda. Shu nuqtai nazardan, ijtimoiy tarmoqlar diskursida qo‘llanilayotgan slang birliklarining o‘rganilishi dolzarb ilmiy masalalardan biri hisoblanadi. Mavzuning dolzarbligi shundaki, ijtimoiy tarmoqlarda shakllanayotgan til birliklari, xususan slanglar, nafaqat yoshlar nutqiga, balki umumtil rivojiga ham sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Slanglar orqali foydalanuvchilar o‘z fikrlarini tez, qisqa va ta’sirchan tarzda ifodalash imkoniga ega bo‘lmoqda. Biroq bu jarayon til me’yorlarining o‘zgarishiga, ayrim hollarda esa ularning buzilishiga ham olib kelishi mumkin. Ijtimoiy tarmoqlar zamonaviy kommunikatsiyada interaktivlik, tezkorlik va ommaviylik kabi xususiyatlari bilan ajralib turadi. Ushbu platformalarda foydalanuvchilar nafaqat axborot almashadi, balki yangi lingvistik birliklar, jumladan slanglarni yaratadi va keng tarqatadi. Natijada ijtimoiy tarmoq diskursi o‘ziga xos til muhiti sifatida shakllanib, unda qisqartmalar, inglizcha so‘zlar, emojilar va boshqa nornormativ vositalar faol qo‘llaniladi. Slang tushunchasi tilshunoslikda muayyan ijtimoiy guruhga xos bo‘lgan, rasmiy bo‘lmagan va ko‘pincha emotsional-ekspressiv rangga ega bo‘lgan leksik birliklar majmuasini anglatadi. Ular asosan norasmiy muloqotda qo‘llanilib, nutqqa jonlilik, soddalik va ta’sirchanlik bag‘ishlaydi. Ayniqsa, internet va ijtimoiy tarmoqlar slanglarning tez tarqalishi va yangilanib borishiga keng imkoniyat yaratmoqda. Mazkur tadqiqotning maqsadi – ijtimoiy tarmoqlar diskursida slanglarning funksional xususiyatlarini aniqlash va tahlil qilishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: ijtimoiy tarmoq diskursining lingvistik xususiyatlarini o‘rganish, slang birliklarning qo‘llanilish holatlarini aniqlash, ularning kommunikativ va pragmatik funksiyalarini tahlil qilish hamda ularning til rivojiga ta’sirini baholash. Tadqiqot obyekti sifatida ijtimoiy tarmoqlardagi kommunikativ jarayonlar tanlangan bo‘lsa, tadqiqot predmeti esa ushbu diskursda qo‘llanilayotgan slang birliklarning funksional xususiyatlari hisoblanadi.

Slang tilshunoslikning sotsiolingvistika yo‘nalishida o‘rganiladigan muhim hodisalardan biri hisoblanadi. Uning sotsiolingvistik tabiati tilning ijtimoiy funksiyalari bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, muayyan ijtimoiy guruhlar, ayniqsa yoshlar, submadaniyat vakillari va professional jamoalar nutqida keng qo‘llanilishi bilan xarakterlanadi. Slang birliklar ijtimoiy identifikatsiya vositasi sifatida xizmat qilib, nutq egasining muayyan guruhga mansubligini ifodalashga yordam beradi. Shu bilan birga, ular norasmiylik, erkinlik va emotsional-ekspressivlikni ta’minlab, kommunikatsiyani yanada jonli va ta’sirchan qiladi. Diskurs tushunchasi zamonaviy lingvistika va kommunikatsiya nazariyalarida markaziy o‘rin egallaydi. Diskurs nafaqat matn, balki uni yuzaga keltiruvchi ijtimoiy, madaniy va pragmatik omillar majmuasi sifatida talqin qilinadi. Ijtimoiy tarmoq diskursi esa o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lib, interaktivlik, multimodallik va tezkorlik bilan ajralib turadi. Ushbu diskurs turida matn, rasm, video, emoji kabi turli semiotik vositalar uyg‘unlashgan holda ishlatiladi. Natijada kommunikatsiya jarayoni an’anaviy yozma nutqdan farqli ravishda qisqa, soddalashtirilgan va ko‘pincha nornormativ shaklda amalga oshadi. Internet lingvistikasi raqamli muhitda tilning ishlatilishini o‘rganuvchi yangi ilmiy yo‘nalish sifatida shakllangan. Ushbu yo‘nalishda raqamli kommunikatsiyaning o‘ziga xos xususiyatlari, jumladan, qisqartmalar, abbrevatsiyalar, grafik belgilar va slanglarning qo‘llanilishi tahlil qilinadi. Raqamli kommunikatsiya nazariyalariga ko‘ra, ijtimoiy tarmoqlarda til iqtisodiylik tamoyiliga asoslanib rivojlanadi, ya’ni foydalanuvchilar minimal vositalar orqali maksimal axborot yetkazishga intiladi. Shu bois LOL, OMG kabi qisqartmalar, shuningdek, emojilar keng qo‘llaniladi. Bu esa tilning yangi, gibrid shakllarini yuzaga keltiradi. Slang boshqa nornormativ til birliklari – jargon va argot bilan yaqin bo‘lsa-da, ularning o‘ziga xos farqli jihatlari mavjud. Jargon odatda ma’lum bir kasbiy yoki ijtimoiy guruhga xos bo‘lgan maxsus terminologiyani anglatadi va ko‘proq professional doirada qo‘llaniladi. Argot esa ko‘pincha yopiq ijtimoiy guruhlar, ba’zan esa ijtimoiy jihatdan cheklangan qatlamlar nutqiga xos bo‘lib, yashirin ma’no ifodalashga xizmat qiladi. Slang esa kengroq ijtimoiy qatlam, ayniqsa yoshlar orasida ommalashgan bo‘lib, uning asosiy xususiyati norasmiylik va ekspressivlikdan iborat. Shu jihatdan slang ijtimoiy tarmoqlar diskursida eng faol va dinamik qatlam sifatida namoyon bo‘ladi.

Ijtimoiy tarmoqlar diskursida slanglar kommunikatsiyaning muhim vositasi bo‘lib, bir nechta asosiy funksiyalarni bajaradi.

1.Kommunikativ funksiya – slanglar fikrni tez va ixcham yetkazishga yordam beradi, bu esa onlayn muloqotda samaradorlikni oshiradi.

2.Ekspressiv funksiya – ular orqali foydalanuvchilar his-tuyg‘ularini, munosabatini va kayfiyatini aniq ifodalaydi.

3.Identifikatsion funksiya – slanglar shaxsning muayyan ijtimoiy guruhga mansubligini ko‘rsatadi va guruh ichki aloqani mustahkamlaydi.

4. Ekonomik funksiya – qisqa va soddalashtirilgan shakllar orqali vaqt va kuch tejaladi.

5. Pragmatik funksiya – slanglar auditoriyaga ta’sir qilish, e’tibor jalb etish va kommunikativ maqsadlarga erishishda xizmat qiladi.

Mazkur tadqiqot natijasida ijtimoiy tarmoqlar diskursida slanglarning muhim lingvistik va kommunikativ vosita ekanligi aniqlandi. Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, slang birliklar nafaqat muloqotni tezlashtiradi, balki unga emotsional-ekspressivlik bag‘ishlaydi, shuningdek foydalanuvchilarning ijtimoiy identifikatsiyasini ifodalashda muhim rol o‘ynaydi. Shu bilan birga, ular tilning iqtisodiylik tamoyiliga mos ravishda qisqa va qulay shaklda axborot yetkazishga xizmat qiladi hamda auditoriyaga ta’sir o‘tkazishda samarali vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Tadqiqotning ilmiy ahamiyati shundaki, u ijtimoiy tarmoqlar diskursida slanglarning funksional xususiyatlarini tizimli ravishda yoritib beradi hamda zamonaviy raqamli kommunikatsiyada tilning o‘zgarish jarayonlarini tushunishga hissa qo‘shadi. Ushbu natijalar sotsiolingvistika, internet lingvistikasi va kommunikatsiya nazariyasi sohalarida olib boriladigan tadqiqotlar uchun muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin. Kelajakdagi tadqiqotlarda slanglarning turli yosh va ijtimoiy guruhlar

nutqidagi farqlari, ularning til me'yorlariga uzoq muddatli ta'siri, shuningdek turli tillar o'rtasidagi o'zaro ta'siri chuqurroq o'rganilishi maqsadga muvofiqdir. Bundan tashqari, ijtimoiy tarmoqlarning alohida platformalari kesimida slanglarning o'ziga xos xususiyatlarini tadqiq etish ham dolzarb yo'nalishlardan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Crystal, D. (2006). Language and the Internet. Cambridge University Press.
2. Tagliamonte, S., & Denis, D. (2008). "Linguistic Ruin? LOL! Instant Messaging and Teen Language". American Speech.
3. Androutsopoulos, J. (2011). "Language Change and Digital Media: A Review of Concepts and Evidence". Standard Languages and Language Standards.
4. Herring, S. C. (2013). "Discourse in Web 2.0: Familiar, Reconfigured, and Emergent". The Handbook of Discourse Analysis.
5. Yule, G. (2010). The Study of Language. Cambridge University Press.
6. Holmes, J. (2013). An Introduction to Sociolinguistics. Routledge.
7. Wardhaugh, R. (2015). An Introduction to Sociolinguistics. Wiley-Blackwell.
8. Crystal, D. (2011). Internet Linguistics: A Student Guide. Routledge.
9. www.linguisticsociety.org
10. www.sciencedirect.com
11. www.researchgate.net
12. www.academia.edu

KONTEKSTNING AMBIVALENTLIKNI YARATISHDAGI ROLI VA USULLARI

Ikromov Shoxruxbek Dilshodjon o'g'li

Andijon davlat chet tillari insituti

Annotatsiya

Mazkur maqolada kontekstning ambivalentlikni shakllantirishdagi o'rni, uning semantik, pragmatik va diskursiv xususiyatlari batafsil tahlil qilinadi. Til birliklarining kontekst asosida turlicha, ba'zan esa qarama-qarshi ma'nolarni ifodalashi, ambivalentlikning yuzaga kelish mexanizmlari va usullari ilmiy nuqtai nazardan yoritiladi. Shuningdek, badiiy, publitsistik va kundalik nutqda kontekst orqali ambivalentlikni yaratish yo'llari misollar asosida izohlanadi.

Kalit so'zlar: kontekst, ambivalentlik, semantika, pragmatika, diskurs, ko'p ma'nolilik, ironiya, oksimoron, kommunikatsiya, nutq.

Kontekst tilshunoslikda til birliklarining ma'nosini aniqlovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Har qanday so'z yoki ibora alohida holda ma'lum bir lug'aviy ma'noga ega bo'lsa-da, u real nutq jarayonida aynan kontekst ta'sirida yangi, kengaytirilgan yoki hatto qarama-qarshi ma'noni ifodalashi mumkin. Shu jihatdan kontekst ambivalentlikni shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ambivalentlik esa bir vaqtning o'zida ikki yoki undan ortiq, ko'pincha qarama-qarshi ma'nolarni ifodalash xususiyati bilan ajralib turadi.

Kontekst ambivalentlikni yaratishda bir necha darajada namoyon bo'ladi: lingvistik kontekst, situativ kontekst va madaniy kontekst. Lingvistik kontekst so'zning atrofidagi boshqa birliklar bilan bog'liq bo'lsa, situativ kontekst nutq vaziyati, kommunikativ sharoit bilan belgilanadi. Madaniy kontekst esa jamiyatning an'analari, qadriyatlari va umumiy bilimlari bilan bog'liq bo'lib, u ham ambivalent ma'nolarning shakllanishiga ta'sir ko'rsatadi.

Ambivalentlikni yaratishda kontekstning eng muhim xususiyati – bu ma'noni qayta talqin qilish imkoniyatidir. Bir xil ifoda turli kontekstlarda turlicha, hatto qarama-qarshi ma'noni anglatishi mumkin. Masalan, "yaxshi gap" iborasi bir vaziyatda maqtov sifatida ishlatilsa, boshqa vaziyatda

kinoya yoki tanqid ma'nosini anglatishi mumkin. Demak, kontekst ifodaning asl semantik yo'nalishini belgilovchi asosiy omildir.

Kontekst orqali ambivalentlikni yaratishning asosiy usullaridan biri – ironiyadan foydalanishdir. Ironiyada ifodaning yuzaki ma'nosi bilan uning asl ma'nosi o'rtasida tafovut mavjud bo'ladi. Masalan, kimningdir xatosi haqida "juda zo'r ish qilding" deyish yuzaki ma'noda ijobiy baho bo'lsa-da, kontekstga qarab bu kinoya va salbiy bahoni anglatadi. Bu holatda ambivalentlik aynan kontekst orqali yuzaga keladi.

Yana bir muhim usul – metaforik ifodalar orqali ambivalentlik yaratishdir. Metafora orqali bir tushuncha boshqa bir tushuncha orqali ifodalanadi va bu jarayonda ko'p qatlamli ma'no hosil bo'ladi. Kontekst esa ushbu ma'nolarning qaysi biri ustun ekanini belgilaydi. Ba'zi hollarda esa ikkala ma'no bir vaqtning o'zida saqlanib qoladi, bu esa ambivalentlikni yuzaga keltiradi.

Oksimoron ham kontekst orqali ambivalentlikni shakllantirishning samarali vositalaridan biridir. Masalan, "sokin shovqin", "shirin azob" kabi birikmalar qarama-qarshi tushunchalarni birlashtiradi. Biroq ularning to'liq ma'nosi faqat kontekstda ochiladi. Kontekstsiz bunday ifodalar tushunarsiz yoki mantiqsiz tuyulishi mumkin, ammo kontekst ularni mazmunli va ta'sirchan qiladi.

Pragmatik jihatdan qaralganda, kontekst ambivalentlikni kommunikativ strategiya sifatida yuzaga keltiradi. Nutq egasi o'z fikrini bevosita emas, balki bilvosita yetkazish uchun kontekstdan foydalanadi. Bu ayniqsa siyosiy nutq, reklama va ommaviy axborot vositalarida keng qo'llaniladi. Masalan, ayrim ifodalar ochiq tanqidni yashirish yoki ijobiy ko'rinishda salbiy fikr bildirish uchun ishlatiladi. Bu esa ambivalentlikni yuzaga keltiradi va auditoriyani chuqurroq fikrlashga undaydi.

Badiiy adabiyotda kontekst ambivalentlikni yaratishning asosiy vositalaridan biridir. Mualliflar matn ichidagi kontekstual bog'lanishlardan foydalanib, obrazlarning murakkab ruhiy holatini ifodalaydi. Masalan, bir qahramonning "kulib yig'lashi" ifodasi kontekst orqali ham quvonch, ham qayg'u elementlarini o'zida mujassam etadi. Bu esa ambivalentlikning yorqin ko'rinishidir.

Kontekstning yana bir muhim xususiyati – bu yashirin ma'nolarni shakllantirishidir. Ko'pincha nutqda aytilmagan, ammo kontekst orqali anglashiladigan ma'nolar mavjud bo'ladi. Bu implitsit ma'no deb ataladi. Ambivalentlik aynan shu implitsit va ekspitsit ma'nolarning birgalikda mavjud bo'lishi orqali yuzaga keladi.

Diskurs tahlili nuqtai nazaridan qaralganda, kontekst ambivalentlikni kengroq kommunikativ tizim ichida shakllantiradi. Ya'ni, faqat alohida gap emas, balki butun matn yoki nutq jarayoni ambivalent ma'no hosil qilishi mumkin. Bu ayniqsa siyosiy nutq va media diskursda yaqqol ko'zga tashlanadi.

Kognitiv tilshunoslikda kontekst inson tafakkuri bilan bog'liq holda talqin qilinadi. Inson ma'lumotni qabul qilish jarayonida avvalgi bilimlari, tajribasi va dunyoqarashiga tayangan holda ma'noni shakllantiradi. Shu sababli bir xil ifoda turli odamlar tomonidan turlicha talqin qilinishi mumkin. Bu esa ambivalentlikning sub'ektiv tabiatini ko'rsatadi.

Tarjima jarayonida kontekstni to'g'ri tushunish ambivalentlikni saqlab qolish uchun muhim ahamiyatga ega. Agar tarjimon kontekstni to'liq anglamasa, ambivalent ifoda oddiy, bir ma'noli shaklga aylanib qolishi mumkin. Shu bois tarjimada kontekstual tahlil alohida ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy kommunikatsiyada, ayniqsa ijtimoiy tarmoqlarda kontekst orqali ambivalentlik yaratish keng tarqalgan. Qisqa va ko'p ma'noli ifodalar orqali foydalanuvchilar o'z fikrini yashirin yoki kinoyali tarzda ifodalaydi. Bu esa tilning yangi funksional imkoniyatlarini namoyon etadi.

Xulosa qilib aytganda, kontekst ambivalentlikni shakllantirishda markaziy rol o'ynaydi. U til birliklarining ma'nosini aniqlaydi, kengaytiradi va ba'zan qarama-qarshi yo'nalishga buradi. Ambivalentlik esa nutqning semantik chuqurligini oshirib, uning ekspressiv va pragmatik imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu sababli kontekst va ambivalentlik o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganish tilshunoslikning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Sossyur F. de. Umumiy tilshunoslik kursi. — Toshkent: Fan, 2009.
2. Nurmonov A. Lingvistik nazariya asoslari. — Toshkent: O‘zbekiston, 2010.
3. Mahmudov N. Til va nutq masalalari. — Toshkent: Fan, 2012.
4. Safarov Sh. Kognitiv tilshunoslik asoslari. — Toshkent: Fan, 2006.
5. Abduazizov A. Tilshunoslik nazariyasi. — Toshkent: O‘qituvchi, 2013.
6. Crystal D. A Dictionary of Linguistics and Phonetics. — Oxford: Blackwell, 2008.
7. Levinson S.C. Pragmatics. — Cambridge: Cambridge University Press, 1983.
8. Brown G., Yule G. Discourse Analysis. — Cambridge: Cambridge University Press, 1983.
9. Leech G. Principles of Pragmatics. — London: Longman, 1983.
10. Widdowson H.G. Discourse Analysis. — Oxford: Oxford University Press, 2007.

INTERNET JARGONLARINING O‘ZBEK TILIGA KIRIB KELISHI

Sherboyeva Gullola Maqsudjon qizi
Andijon davlat chet tillari instituti talabasi

Annotatsiya: Hozirgi kunda internet hayotimizning aksariyat jabhalariga kirib keldi. Undan foydalanish yosh-u qari, shahar-u qishloq aholisi uchun odatiy holga aylandi. Internet nafaqat axborot va bilim olish vositasi, balki insonlar o‘rtasidagi muloqot, hamkorlik, ish, so‘z va tafakkur uslublarini o‘zgartirdi. Internet vositasida tarqalayotgan axborotlar, ayni paytda, yangi lug‘at boyligining paydo bo‘lishiga ham sabab bo‘ldi. O‘zbek tiliga so‘nggi yillarda internet atamalari va jargonlar keng kirib kelmoqda. Bu yangi jarayon ko‘plab ijtimoiy, til va madaniy o‘zgarishlarni yuzaga keltirmoqda.

Kalit so‘zlar: Internet jargonlari, o‘zbek tili, yangi atamalar, ijtimoiy tarmoqlar, zamonaviy nutq, milliy til, muloqot, inglizchadan o‘zlashma, nutq madaniyati, zamonamiz tili.

Internet jarayonlari bilan birga, ingliz tili va boshqa tillardagi tezkor, qisqa va ma’lum bir sohada ishlatiladigan so‘zlar o‘zbek tiliga o‘zgarishsiz yoki ozgina o‘zgargan holda kirib kelmoqda. Masalan, ‘like’, ‘post’, ‘story’, ‘chat’, ‘nickname’, ‘follower’, ‘hashtag’, ‘bloger’, ‘subscriber’, ‘direct’, ‘trending’, ‘fake’, ‘bot’, ‘spam’, ‘ban’, ‘admin’, ‘moderator’, ‘stream’, ‘online’, ‘offline’, ‘selfie’ va boshqa ko‘plab tushunchalarning o‘zbekauditoriyasi uchun ham begona bo‘lmay qoldi. Internet jargonlari avvalo yoshlar, blogerlar, ijtimoiy tarmoqlarda faol foydalanuvchilar nutqida tez-tez uchraydi. Ular asosan informatsion texnologiyalar, dasturlash, kompyuter o‘yinlari, ijtimoiy tarmoqlar, onlayn-muloqot va internet madaniyatiga daxldor. O‘zbek tili sofligini asrash haqida qayg‘urayotgan ziyolilar, adabiyot va tilshunoslar bu holatga munosabat bildirib, o‘zbek tili taraqqiyotida internet jargonlarining qanchalik muhim va zararli tomonlari borligini o‘rganishda davom etmoqda. Internet jargonining o‘zbek tiliga kirib kelishiga sabab bo‘layotgan omillardan biri texnologik taraqqiyot, axborot oqimining tezlashuvi, onlayn ishlash va o‘zaro muloqot shakllarining o‘zgarishidir. Ijtimoiy tarmoqlarning kuchayishi, mobil qurilmalarning ommalashuvi yangi so‘z va iboralar uchun yo‘l ochdi. Qisqa va qulay gaplashuv – muloqotda vaqt tejash, aniqlik, zamonaviylik hamda zamonga moslashish ehtiyoji natijasida ko‘pchilik internet jargonlaridan foydalanishga odatlandi [1].

Masalan, oddiy “post” so‘zi. Avvallari “maqola”, “e’lon”, “yozuv” deb yuritilgan natijada hozir “post qilmoq” iborasining ishlatilishi kengayib bormoqda. “Loyik bosdi”, “bloger video story qildi”, “followerlar soni oshdi”, “spam chiqarildi”, “ban qilindi”, “selfie tashlandi” kabi gaplar yoshlar orasida odat tusiga kirgan. Bu o‘zgarishlar so‘z tuzilishiga ham, gap tuzishdasturiga ham o‘z ta’sirini o‘tkazmoqda. Internet jargonlarining o‘zbek tiliga kirib kelish jarayonida ba’zi asosiy yo‘nalishlarni kuzatish mumkin. Birinchidan, so‘zlar to‘g‘ri va o‘zgarmagan holda olinadi: “bloger”, “stream”, “hashtag”, “follower”, “admin”, “moderator”. Ikkinchidan, tarjima qilinib olib,

mahalliylashtiriladi: “do‘st qo‘shmoq” – “add as friend”, “izoh qoldirmoq” – “leave a comment”, “shaxsiy xabar” – “direct message”. Uchinchisi, inglizcha va o‘zbekcha so‘zlar aralashib yangi til shakli paydo bo‘ladi: “post qildim”, “story qo‘ydim”, “layk bos”, “ban qilingandi”. To‘rtinchidan, yangi atamalar qisqartma shaklda yoki zamonaviy ot va fe’l yasovchi qo‘shimchalar bilan uyg‘unlashadi: “streamlash”, “likechish”, “followchi”, “subscribe qilmoq” va boshqalar. O‘zbek tili taraqqiyotida, ayniqsa, yoshlar va internetga faol kirib borayotgan avlod hayotida internet jargonlarining kengayib borishi bir tomondan til boyligining ko‘payishiga, zamonaviy so‘z va iboralarning rivojlanishiga olib kelsa, ikkinchi tomondan, ona tilini begonalashtirish, sofligini buzish tahdidini ham yuzaga chiqaradi. “O‘zbek tili yangi atamalarga anchayin ochiq, tez moslashadi” degan fikr ham mavjud. Lekin, ushbu jarayon boshqarilmay qolsa, nutqda rasmiylik, soddalik, milliylik so‘nib borishi mumkin. Masalan, inglizcha-ni qat’iyan o‘zgartirmasdan qabul qilish natijasida, yoshlar va kattalar orasida til tafovuti ham kuchayib borishi mumkin [2].

Boshqa tomondan, internet jargoni va yangi so‘zlar til taraqqiyotining tabiiy jarayoni sifatida ham qaraladi. Tarixga nazar tashlasak, o‘zbek tiliga ham ko‘plab arabcha, forscha, ruscha va boshqa tillardan o‘zlashmalar kirib, so‘ngra mahalliylashib ketgan. Masalan, “telefon”, “dastur”, “kitob”, “po‘lat”, “fabrik”, “poezd” so‘zlari ham bir vaqtlar yangi, begona, jargon tarzida jarayonga kirgan. Bugun zamon o‘zgardi, texnologiyalar taraqqiy etdi, internet orqali kiritilayotgan yangi so‘zlar ham ana shu yo‘ldan o‘tishi mumkin. Ba’zilari uzoq yashab qolar, ba’zilari esa vaqtinchalik ommalashib, tez yo‘qolib ketishi ham mumkin. Internet jargonlarining talaffuzi va yozilishida ba’zi o‘zgarishlar ham yuzaga keldi. Masalan, “selfie” – “selfi” tarzida, “like” – “layk”, “hashtag” – “xashtag”, “chat” – “chat”, “fake” – “feyk”, “bot” – “bot”, “ban” – “ban”, “friend” – “frend” yoki “do‘st” kabi variantlar uchraydi. Yangi tushunchalarning to‘g‘ri yozilishi, talaffuzi bo‘yicha internet foydalanuvchilarining o‘zlari turlicha yondashishadi. Bu borada tashkil etilgan o‘zbek tilining imlo qo‘mitalari internet jarayonlarini zamonaviy talablar asosida muttasil o‘rganmoqda. Zamonaviy texnologiyalar va internet atamalari o‘zbek tilida ham ot, fe’l, sifat va boshqa so‘z yasalish jarayoniga ta’sir etmoqda. Masalan, “posting” so‘zidan “post qilmoq”, “stream” so‘zidan “streamlash”, “follow” so‘zidan “followchi”, “friend” so‘zidan “friend ko‘paydi” yoki “do‘stlashmoq” kabi yangi iboralar vujudga kelmoqda. Ijtimoiy tarmoqlarda “profilni yangilamoq”, “page ochish”, “comment qoldirish”, “like bosish”, “spam tarqatilmasin” kabi gaplar har kuni ishlatiladi. Bularning barchasi til va ifoda madaniyatiga bevosita ta’sir ko‘rsatmoqda. Internet jargonlari nutq orasida so‘z va jumlalar qisqargan, g‘amgin, mehribon, hazilomuz yoki qisqa tarzda ifodalanadi. Masalan, “lol”, “omg”, “brb”, “wtf”, “idk”, “imho”, “smh” singari qisqartmalar avvalo ingliz tilidan to‘g‘ri, keyin esa talqin yoki tarjima qilingan holda uchraydi. Ayrim so‘zlar o‘zbekona talaffuz va ifodo bilan ishlatiladi: “trollar”, “haters”, “fans”, “toxic”, “chill”, “flame” va boshqalar [3].

Internet jargonlarining o‘zbek tiliga kirib kelishi, albatta, nutq boyligini oshiradi, lekin ularni me’yorida va o‘rinli ishlatish til madaniyati uchun juda muhim. Chunki har qanday so‘z qadimiy, tabiiy, milliy tuzilishdan ajralib qolsa, jamiyat va madaniyat taraqqiyotida muayyan muammolarga sabab bo‘lishi mumkin. Mazkur o‘zgarishlarga “internet o‘zbek tiliga faqat zarar keltiradi” tarzida yondashish ham to‘g‘ri emas. Zero, bugungi globallashuv davrida barcha tillarda bu jarayon kuzatilmoqda. Global axborot maydonidan doimiy axborot oqimining kirib kelishi natijasida zamonaviy o‘zbek adabiy tilining yangi qiyofasi vujudga kelmoqda. Ijtimoiy tarmoqlarda faol bo‘lgan yoshlar, blogerlar, ommaviy axborot vositalari xodimlari nutqida inglizcha va boshqa xorijiy tillar jargonlarining kengayishi kuzatilyapti. O‘zbek tili taraqqiyotiga e’tiborli bo‘lgan ziyolilar norasmiy suhbatda, lekin rasmiy hujjatlar, ilmiy ishlar va adabiy asarlarda internet jargonlaridan imkon qadar ehtiyotkorlik bilan foydalanish kerakligini ta’kidlashmoqda. Bugun ko‘pchilik foydalanayotgan “lavhalar”, “qisqa video”, “chelenj”, “viral”, “trend”, “admin”, “trending”, “kontent”, “tag”, “subscribe”, “followers”, “unfollow”, “feedback”, “zoom”, “meeting”

kabi so‘zlar ham o‘zbek tilida keng ommalashgan. Shunga qaramay, tarqalayotgan jargonlarning ba’zisiga so‘zlashuv tilida muqobil variant – ya’ni, o‘zbekcha, qisqa va mazmunli sinonimlarni taklif qilish va ommalashtirishga ehtiyoj katta. Masalan, “like” – “yoqtirish”, “dislike” – “yoqmaslik”, “comment” – “izoh qoldirish”, “ban” – “to‘smoq” kabi variantlarni ko‘proq xalq orasida joriy qilish amaliyoti ham mavjud.O‘zbek tilining o‘ziga xos fonetik va leksik xususiyatlari bor. Bunday jargon va internetda ommalashgan atamalar ba’zan milliy tovushlarga, so‘z o‘yiniga, metaforalarga, o‘zbekona yumorga moslashadi. Masalan, “gap yo‘q”, “chiqqan postga layk bosaman”, “uzatilgan storyga repost qildim”, “bu trend meni lol qildi”, “trollik olayapti” kabi gaplar ko‘plab foydalanuvchilar orasida qiziqish uyg‘otmoqda. Bu holat o‘zbek tilining zamonaviylikka, mavzularga mos yechim topish imkoniyatlarini oshirmoqda [4].

O‘zbek tili, boshqa barcha jonli tillar singari, rivojlanib boraveradi. Yangi so‘zlar kiritilishining asosiy manbasi internet va ijtimoiy tarmoqlar bo‘lib, bu yirik til boyligi va faol nutq rivojini ta’minlaydi. Shunga qarshi bahslar bo‘lsa-da, aksari mutaxassislarning fikricha, internet jargonlari va yangi texnologik atamalarni o‘zbek tiliga moslashtirish, shakllantirish, mukammallashtirish eng muhim va dolzarb masaladir. Oddiy foydalanuvchilarning hammasi ham internet jargonining farqiga boravermaydi. Ko‘pincha, zamonaviy tilda so‘zlashayotganlarning nutqini kattaroq avlod to‘liq tushunmaydi yoki uni noto‘g‘ri, qoloq til, deb baholaydi. Fikrlar rang-barang bo‘lishiga qaramay, umumiy natija – bugungi kun tilini zamon bilan hamohang bo‘lishga, mazmunni to‘g‘ri yetkazishga xizmat qiladigan vosita sifatida baholash mumkin. Davlat til siyosati, tilshunoslik instituti va tilshunos olimlarning harakatlari natijasida yangi internet jargonlarini to‘g‘ri, zamonaviy, ixcham va o‘zbekchalashtirib xalq tiliga singdirish, adabiy normaga kiritish uchun izlanishlar davom etmoqda. Masalan, davlat tili lavhalarida, so‘zlashuv madaniyatiga oid adabiyotlarda, rasmiy hujjatlarda yangi jargon va atamalarning tarjima variantlari, mos va ma’qul shaklini ishlab chiqish va joriy etish amaliyoti kengaymoqda.Bugun hayotimizning ko‘plab jabhalarida, jumladan, ta’lim, ishlab chiqarish, madaniyat, jurnalistika, telekommunikasiya va boshqa sohalarda internet jargonlari oddiy va tezkor muloqot uchun zarur vositaga aylangan. Ularning aholiga, ayniqsa, yoshlar orasida keng tarqalishiga sabab – zamonaviy yoshlarning dunyoqarashi ochiq, bilimga chanqoq, o‘zaro muloqotga intiluvchanligidir. Fikrimizcha, internet jargonlarini to‘g‘ri, me’yorida va madaniyatli ishlatish o‘zbek tili rivojiga, zamonaviylik ruhiga, xalqaro til muhitiga uyg‘un bo‘lishni ta’minlaydi. Eng muhimi, milliy so‘z boyligini saqlab, yangi internet jargonlarini ham zamon talabi asosida moslashtirish, ularning tildagi o‘rnini aniq belgilash zamonaviy til siyosatining asosiy vazifasiga aylangan [5].

Xulosa

Internet jargonlari va yangi atamalar o‘zbek tiliga jadal kirib bormoqda. Bu jarayon tabiiymiz, ortga qaytmas va global axborot oqimi ta’sirida taraqqiy etadi. Internet jargonlarining kirib kelishi tilimiz rivoji, yangi ifoda vositalarining kengayishi, zamonga moslashuvi va axborot texnologiyalarining hayotimizda chuqur ildiz otishining belgisi hisoblanadi. Shu bilan birga, o‘zbek tilini asrash, yangi tushunchalarga o‘zbekcha sinonimlar yaratish, o‘z tilini qadrlash, internet jargonlarini madaniyatli va o‘rinli ishlatish har bir foydalanuvchining burchi bo‘lib qoladi. Eng asosiysi, til boyligini oshirish, yangi so‘zlarni muqobil ma’noli va o‘zbekona shakllarda jamlash orqali o‘zbek tilining zamonaviy ham, milliy til sifatida rivojlanishiga hissa qo‘shiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. G‘afforov M. “Internet jargonlari va zamonaviy til” (Toshkent, 2022, 49-85 betlar)

2. Sa’dullayeva D. “O‘zbek tilining yangi atamalarga moslashuvi” (Toshkent, 2023, 95-142 betlar)

3. Xidirov S. “Yoshlar nutqida internet jargonlarning semantik tahlili” (Buxoro, 2021, 73-108 betlar)

4. “Zamonaviy o‘zbek adabiy tilida yangi atamalar” (Til va adabiyot jurnali, 2022, 31-70 betlar)
5. Internetda O‘zbekiston Respublikasi Davlat til siyosati ma’lumotlari, www.til.gov.uz, 2024
6. “Ijtimoiy tarmoqlarda lingvistik jarayonlar” (Maqola, O‘zbekiston Milliy universiteti ilmiy to‘plami, 2023, 42-104 betlar)
7. Bobojonov U. “Internet va axborot texnologiyalari terminologiyasi” (Toshkent, 2020, 57-120 betlar)
8. Lotinova M. “O‘zbek tili va internet madaniyati” (Samarqand, 2021, 61-99 betlar)
9. “Ijtimoiy tarmoqlarda ommalashayotgan jargonlar” (O‘zbekiston Respublikasi AXBOROT AGENTLIGI, 2022, 36-74 betlar)
10. “Internet jargonlari va o‘zbek tili taraqqiyoti” (Maqola, 2024, Til va jamiyat jurnali, 44-92 betlar)

ENG MASHHUR INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA MEDIA SLENGLAR VA ULARNING TASNIFI

Andijon davlat chet tillari instituti talabasi
Abdumannobova Zahro Sharibjon qizi
E-pochta: zahroabdumannobova@gmail.com
Telefon raqami: +998 77:099-69-59

Annotatsiya: Ushbu tezisda ingliz va o‘zbek tillaridagi media muhitida (ijtimoiy tarmoqlar, TikTok, Instagram, Telegram) eng keng tarqalgan sleng iboralari ko‘rib chiqiladi. 2025–2026-yillardagi dolzarb atamalar, ularning ma’nolari, qo‘llanish misollari, lingvistik va funksional mezonlar bo‘yicha tasnifi hamda ikki tilning qiyosiy tahlili berilgan. Tadqiqot yoshlar madaniyati, globallashuv va raqamli ta’sirni aks ettirishini ta’kidlaydi.

Kalit so‘zlar: media sleng, ingliz internet slengi, o‘zbek yoshlar slengi, ijtimoiy tarmoqlar tili, sleng tasnifi, Gen Z slengi, raqamli neologizmlar, kod almashtirish.

Annotation: This article examines the most widespread slang expressions used in English-language and Uzbek-language media, primarily on social media platforms, TikTok, Instagram, and digital content. It presents the top current slang terms (2025–2026), provides their meanings and usage examples, classifies them according to linguistic and functional criteria, and offers a comparative analysis of the two languages. The study highlights how media slang reflects youth culture, globalization, and digital influence.

Keywords: media slang, English internet slang, Uzbek youth slang, social media language, slang classification, Gen Z slang, digital neologisms, code-switching.

Аннотация: В статье рассматриваются самые распространённые сленговые выражения, используемые в англоязычных и узбекоязычных медиа, прежде всего в социальных сетях, TikTok, Instagram и цифровом контенте. Приводятся актуальные термины 2025–2026 годов, их значения, примеры употребления, классификация по лингвистическим и функциональным критериям, а также сравнительный анализ двух языков. Исследование подчёркивает, как медиа-сленг отражает молодёжную культуру, глобализацию и цифровое влияние.

Ключевые слова: медиа-сленг, английский интернет-сленг, узбекский молодёжный сленг, язык социальных сетей, классификация сленга, сленг поколения Z, цифровые неологизмы, код-свитчинг.

Raqamli davrda media slenglar aloqa vositasining muhim qismiga aylandi, chunki bugungi kunda yoshlar o‘rtasidagi muloqotning asosiy shakli ijtimoiy tarmoqlar, qisqa video platformalar

(TikTok, Instagram Reels, YouTube Shorts) va messenjerlar orqali amalga oshirilmoqda. Bu muhitda til doimiy ravishda o‘zgarib, yangi ifodalar, qisqartmalar va neologizmlar paydo bo‘lmoqda. Ingliz media slenglari TikTok, Instagram va global pop-madaniyat (musiqa, filmlar, memlar va virusli trendlar) ta’sirida juda tez o‘zgarib bormoqda. Yangi so‘zlar bir necha kun ichida butun dunyoga tarqalib, millionlab odamlar tomonidan qo‘llaniladigan holga keladi va bu jarayon globalizatsiya hamda raqamli texnologiyalarning kuchli ta’sirini yaqqol ko‘rsatadi. O‘zbek media slenglari esa rus va ingliz tillaridan faol so‘z va iboralarni o‘zlashtirib, ularni o‘zbek tilining grammatikasi, hazil tuyg‘usi va madaniy xususiyatlariga moslashtirmoqda. Natijada milliy o‘ziga xoslik saqlanib qoladi, lekin zamonaviy raqamli muhitga to‘liq mos keladigan yangi til shakllari yuzaga keladi, o‘zbek yoshlari Telegram kanallari, Instagram hikoyalari va TikTok videolarida bu slenglarni bemalol aralashtirib ishlatishadi. Shu sababli ushbu tezisda ingliz va o‘zbek tillaridagi eng mashhur media slenglarni misollar bilan batafsil ko‘rib chiqish, ularni kelib chiqishi, funksiyasi, platforma va foydalanuvchilar guruhi bo‘yicha tasniflash hamda ikki til o‘rtasidagi o‘xshashlik va farqlarni qiyosiy tahlil qilish orqali yoshlar madaniyati, globallashuv jarayoni va raqamli aloqa vositalarining tilga ta’sirini yoritish maqsad qilib qo‘yilgan.

Ingliz tilidagi media slenglar asosan **Gen Z va Gen Alpha** avlodlari tomonidan yaratiladi va TikTok algoritmlari orqali tez tarqaladi. Eng dolzarb misollar:

– **Rizz** – “charisma” so‘zidan qisqartirilgan bo‘lib, biror kishining flirtdagi jozibasi yoki ishonchli muloqot qobiliyatini bildiradi (“He’s got mad rizz” – U juda jozibali).

– **Ate** (yoki “Ate and left no crumbs”) – biror ishni ajoyib, mukammal bajarishni anglatadi (“That performance ate!” – Chiqishi zo‘r bo‘ldi).

– **Delulu** – “delusional” so‘zidan kelib chiqqan, o‘zini aldab yashash, realistik bo‘lmagan orzularni bildiradi (“She’s so delulu about him”).

– **Aura** (Aura farming / Aura points) – shaxsiy energiya, “vibe” yoki ishonch ballari. Yaxshi harakat qilinsa “aura +100”, yomon bo‘lsa “aura -100” deyiladi.

– **Sus** – “suspicious” so‘zidan qisqartirilgan, shubhali yoki g‘alati holatni bildiradi (“That’s sus”).

– **Slay** – biror ishni yoki ko‘rinishni ajoyib bajarish (“You slay that outfit!”).

– **Bussin’** – ayniqsa ovqat haqida “juda mazali, ajoyib” ma’nosida (“This food is bussin’”).

– **GOAT** – “Greatest Of All Time” – eng zo‘ri, eng buyugi.

– **Brain rot** – haddan tashqari ko‘p ijtimoiy tarmoqlarda vaqt o‘tkazish natijasida paydo bo‘ladigan “miya chirishi”, diqqatni jamlay olmaslik holati.

– **Mid** – o‘rtacha, unchalik yaxshi emas (“That movie was mid”).

– **W / Dub** – g‘alaba, muvaffaqiyat (“Take the W” – g‘alabani ol).

– **Rage bait** – odamlarni ataylab g‘azablantirish uchun yaratilgan kontent.

Bu so‘zlar nafaqat yoshlar chatlarida, balki brendlar reklamalarida, teleko‘rsatuvlarda va hatto rasmiy muhitda ham kirib bormoqda.

Ingliz media slengining tasnifi:

Kelib chiqishi bo‘yicha: qisqartmalar (rizz, sus), pop-madaniyat va memlardan olingan (delulu, brain rot), yangi yaratilgan ifodalar (aura farming).

Funksiyasi bo‘yicha: baholovchi (slay, ate), hissiy-hazil (delulu), ijtimoiy va romantik (rizz), salbiy baho (mid, sus).

Platforma bo‘yicha: TikTokga xos viral slenglar, Instagram aesthetic va vibe slenglari.

Foydalanuvchilar guruhi bo‘yicha: asosan yoshlar (Gen Z/Alpha), keyinchalik kattalar va ommaviy media tomonidan qabul qilinadi.

O‘zbek yoshlar slengi ko‘pincha uch tilli kod almashtirish (o‘zbek-rus-ingliz) bilan ajralib turadi. Ular Telegram, Instagram va TikTokda faol qo‘llaniladi:

– **Gap yo‘q** – “so‘z yo‘q”, ya’ni ajoyib, zo‘r, hech narsa demayman (“Gap yo‘q, videong zor chiqibdi!”).

– **Zor** – zo‘r, ajoyib, a’lo darajada (“Bu qo‘shiq zor!”).

– **Kruto** – rus tilidan olingan, “zo‘r, ajoyib” ma’nosida (shahar yoshlari orasida juda keng tarqalgan).

– **Chotki** – ruscha “chotkiy”, tartibli, slick, chiroyli bajarilgan (“Chotki qilib qo‘yding!”).

– **Qotdim** – “o‘ldim” (kulib), juda kulgili narsadan keyin ishlatiladi (“Qotdim bu memdan, kulib o‘ldim!”).

– **G‘alati** – g‘alati, ammo hazil tarzida (“Bu vaziyat juda g‘alati bo‘ldi”).

– **Nima gap?** – “nima yangilik?”, salomlashish yoki suhbat boshlash uchun.

– **Xayrli tunchi** – o‘ynoqi, yoqimli “xayrli tun” (ko‘pincha romantik yoki do‘stona chatlarda).

– Inglizcha qarzlar: **layk bos**, **mem**, **vayral bo‘ldi**, **folo qil**, **selfi**, **drip** (stylish kiyim).

Qo‘shimcha mashhur iboralar: “Kuydirgi” (hazil qilish), “Voy o‘lay” (hayrat yoki kulgi ifodasi), “Sherik” (do‘st, hamroh ma’nosida).

O‘zbek media slengining tasnifi

Kelib chiqishi bo‘yicha: toza o‘zbekcha (Gap yo‘q, Zor), ruscha qarzlar (Kruto, Chotki), inglizcha raqamli qarzlar (layk, vayral), gibrid shakllar.

Funksiyasi bo‘yicha: baholovchi (Zor, Gap yo‘q), hissiy-hazil (Qotdim), ijtimoiy aloqa (Nima gap?).

Foydalanuvchilar guruhi bo‘yicha: asosan yoshlar (o‘quvchilar va talabalar), lekin shahar va qishloq farqi bilan farqlanadi.

Qo‘llanish sohasi bo‘yicha: ijtimoiy tarmoq sharhlari, Telegram guruhlari, video hikoyalar va kundalik chatlar.

Ingliz slengi global xarakterga ega bo‘lib, platforma algoritmlari (TikTok, Instagram Reels) va ingliz tilining xalqaro mavqei tufayli bir necha kun ichida butun dunyoga tez tarqaladi, u ko‘proq vizual va qisqa video kontentga moslashtirilgan bo‘lib, ko‘pincha memlar, challenge’lar va virusli trendlar orqali shakllanadi; o‘zbek slengi esa ingliz va rus tillaridan faol qarz oladi, ammo ularni o‘zbek tilining fonetikasi, grammatikasi, hazil tuyg‘usi va milliy madaniy xususiyatlariga moslashtirib, “o‘zbeklashtiradi”, masalan, inglizcha “slay” o‘rniga “zor”, “gap yo‘q” yoki “chotki qildi” kabi ifodalar ishlatiladi, “rizz” esa ba’zan to‘g‘ridan-to‘g‘ri qo‘llansa ham, ko‘pincha “joziba” yoki “gap yo‘q joziba” shaklida o‘zbekcha rang beriladi; ikkala tilda ham slengning asosiy vazifasi bir xil – ifodaviylikni oshirish, hissiyotlarni tez va ixcham yetkazish, yoshlar o‘rtasida o‘ziga xoslikni (identifikatsiyani) bildirish va ijtimoiy guruhga tegishlilikni ta’minlash; biroq farqlar ham sezilarli: ingliz slengi butun dunyoni qamrab olgan holda global yoshlar madaniyatining bir qismiga aylansa, o‘zbek slengi mahalliy madaniyat va tilni saqlab qolishga xizmat qiladi, shu bilan birga globallashuv jarayoniga faol moslashadi; bu holat globallashuv va lokalizatsiya o‘rtasidagi muvozanatni yaqqol ko‘rsatadi: ingliz slengi “yuqoridan pastga” (globaldan mahalliyga) tarqalsa, o‘zbek slengi “pastdan yuqoriga” (mahalliydan global ta’sirlar bilan boyitilgan) shakllanib, o‘zbek yoshlariga ham zamonaviy, ham milliy identifikatsiyani saqlash imkonini beradi, natijada ikki til slenglari nafaqat aloqa vositasi, balki madaniyatlararo va avlodlararo ko‘prik vazifasini ham o‘tamoqda.

Xulosa qilib aytganda, media sleng zamonaviy jamiyatning jonli ko‘zgusi hisoblanadi, chunki u nafaqat yoshlar o‘rtasidagi aloqani osonlashtirib, tez va ixcham ifodalash imkonini beradi, balki avlodning dunyoqarashi, qadriyatlari, hazil tuyg‘usi va madaniy xususiyatlarini ham aniq aks ettiradi; ingliz media slengi globalizatsiya va raqamli platformalar orqali butun dunyo yoshlar madaniyatini birlashtirsa, o‘zbek media slengi esa xorijiy ta’sirlarni o‘ziga xos tarzda o‘zbeklashtirib, milliy identifikatsiyani saqlab qolishga xizmat qiladi; shu sababli ingliz va o‘zbek

tillaridagi media slenglarni chuqur o‘rganish avlodlar o‘rtasidagi tushunmovchilikni bartaraf etishga, o‘qituvchilar va ota-onalar uchun yoshlar tilini tushunishga yordam beradi hamda madaniyatlararo aloqani yanada kuchaytiradi; natijada tilshunoslik, ijtimoiy fanlar va raqamli media sohasidagi mutaxassislar uchun muhim amaliy ahamiyatga ega bo‘ladi; kelgusida esa o‘zbek tilidagi raqamli platformalardagi (Telegram, Instagram, TikTok) slenglarni miqdoriy (chastota, tarqalish tezligi) va sifat jihatidan (semantik o‘zgarishlar, kod almashtirish dinamikasi) chuqurroq tahlil qilish, shuningdek, ularning til va madaniyatga ta’sirini monitoring qilish bo‘yicha qo‘shimcha ilmiy tadqiqotlar o‘tkazish foydali va dolzarb bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Gabb.com. (2025). *2026 Teen Slang Dictionary: Decode Gen Z Lingo*. https://gabb.com/blog/teen-slang/

2. Dwayne, T. (2024). GEN Z DICTIONARY 2025: Decoding Slang, Memes, and Modern Communication for the Digital Age. Amazon KDP.

3. Talkpal.ai. (2026). *What are the slang terms used by Uzbek youth on social media?* https://talkpal.ai/culture/what-are-the-slang-terms-used-by-uzbek-youth-on-social-media/ (O‘zbek yoshlar slengi: gap yo‘q, zor, kruto, chotki, qotdim, g‘alati, xayrli tunchi va inglizcha qarzlar haqida aniq misollar).

4. Tangirova, N. (2025). A comparative study of slang usage in English and Uzbek youth speech. *Obrazovanie, Nauka i Innovatsionnye Idei v Mire*, https://journalss.org/index.php/obr/article/view/7018 (Ingliz va o‘zbek yoshlar slenglari qiyosiy tahlili).

5. Ruziyeva, N. X. (2025). The influence of global English internet slang on local languages. *USA Journals*, https://usajournals.org/index.php/6/article/view/1596 (Ingliz internet slenglari o‘zbek tiliga ta’siri va kod almashtirish jarayoni).

6. CyberLeninka. (2025). *Approaches to Uzbek Slang and Its Type: Youth and General Slang*. https://cyberleninka.ru/article/n/approaches-to-uzbek-slang-and-its-type-youth-and-general-slang/pdf (O‘zbek slengi turlari va yoshlar slengining lingvistik tahlili).

7. EF Education First. (2026). *10 English slang terms you need to know in 2026*. https://www.ef.com/wwen/blog/language/english-slang-2026/ (2026 yilgi ingliz slenglari: aura farming, rizz va boshqalar).

8. Zslang.com. (2026). *2026 Gen Z Slang Dictionary (Updated Weekly)*. https://zslang.com/

9. Bukhara State University. (2026). *Linguistics Scientific Reports*, 1(130).

10. SheKnows. (2026). *Parents' Guide to Teen Slang 2026*. https://www.sheknows.com/parenting/slideshow/1234883077/teen-slang-2026/

11. The Gen Z Lexicon: A Clear Guide to Understanding and Using Today’s Youth Language (2024). Steamboat Books.

MUNDARIJA:

UCHINCHI SHO‘BA. UMUMIY O‘RTA TA’LIM MAKTABLARIDA KASBGA YO‘NALTIRISH VA DUAL TA’LIM ELEMENTLARINI QO‘LLASH.	
Sirojiddinova Madina. Career guidance as a crucial stage in students’ future career choice	4
Karimova Mubina. Kasbga Yo‘Naltirish – O‘Quvchilarning Kelajak Kasb Tanlashidagi Muhim Bosqich	5
Zoxidjonova Madinabonu. UMUMIY O‘RTA TA’LIM MAKTABLARIDA KASBGA YO‘NALTIRISH VA DUAL TA’LIM ELEMENTLARINI QO‘LLASH USULLARI	6
Toxirova Rayyona Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida dual ta’lim elementlarini joriy etish	8
Sadridinova Zulfiyaxon Murodjon qizi. Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida kasbiy yo‘nalish berish jarayonini rivojlantirish masalalari	10
Roziyeva Ruxshona. Umumta’lim maktablarida kasb tanlashga tayyorlashning dolzarb masalalari	11
Rejabova Madina. Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida kasbga yo‘naltirish tizimini dual ta’lim elementlari asosida takomillashtirishning pedagogik asoslari.	12
Rahmatillayeva N. Umumta’lim maktablarida kasb tanlashga tayyorlashning dolzarb masalalari.	14
No‘monova Sayyoraxon Vohiddin qizi. O‘quvchilarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirishda loyiha metodini o‘rni	15
Nusrataliyeva Musharrafxon. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida kasbga yo'naltirish va dual ta'lim elementlarini qo'llash	18
Ma'murova Shaxzodaxon Ma'rufjon qizi. Maktablarda kasbga yo‘naltirishning samarali mexanizmlari	19
Majidova Mavluda. Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida kasbga yo‘naltirish va dual ta’lim elementlarini qo‘llash usullari	20
Toshqo‘ziyeva Maftuna. Ta’lim va ishlab chiqarish integratsiyasi asosida kasbga yo‘naltirish	22
O ‘rinboyeva Gulnoza Nizomjon qizi. Maktablarda kasbga yo‘naltirish tizimini rivojlantirishning dolzarb masalalar	23
Botirova Shahzoda. Umumta’lim maktablarida kasbga yo‘naltirishning pedagogik asoslari	25
Uzoqova Bahoroy. Maktablarda kasbga yo‘naltirish faoliyatining mazmuni va mohiyati	26
Allanazarova Durdana. O‘quvchilarni kasbga yo‘naltirishning nazariy va amaliy jihatlari	28
Mashrabboyeva Ruxshona Shahobiddin qizi. Maktablarda kasbga yo‘naltirish tizimini takomillashtirish yo‘llari	29
Bohodirjonova Madina. Maktablarda kasbga yo‘naltirish tizimi va uning ijtimoiy ahamiyati	32
Komilova Gulmira Ravshanovna. Teaching aids and teaching materials for elf classes	34
Adhamova Shukrona Azimjon qizi. Kasbga yo‘naltirishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish	36
Zokirova Ominaxon. Talabalarni amaliyotga yo‘naltirishda dual ta’limning roli	38

Turg'unboyeva Mubina. Raqamli ta'lim muhitida kasbga yo'naltirishning yangi imkoniyatlari	39
Abduqahhorova Durdona. O'quvchilarda mustaqil fikrlashni shakllantirish metodlari	43
Madrahimova Mushtariy. Application of elements of vocational guidance and dual education in general secondary schools	44
Anvarjonova Sadiya Alisher qizi. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida kasbga yo'naltirish tizimini takomillashtirishda dual ta'lim elementlarining o'rni	45
Abduraxmonova Zeboxon Avazbek qizi. Professional ta'lim jarayonida nazariy bilim va amaliyot integratsiyasining samaradorligi	49
M.X.Ikramova., Xamdamova Nozimaxon Rasuljon qizi. O'quvchilarga milliy kashtachilikda ishlatiladigan naqshlar va chok turlari haqida ma'lumot berish usullari (5-sinf misolida)	50
Abdumalikova Robiyaxon Mirzaolim qizi. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida kasbga yo'naltirish va dual ta'lim elementlarini qo'llash	52
M.Alimova., S Kuchkarova. O'quv markazilarida dual ta'limni rivojlantiruvchi omillar.	53
Rasulova Saida Sabirovna., Rasulova Ruxshona. Estetik tafakkurni rivojlantirish jarayonida musiqiy madaniyatning pedagogik ahamiyati	55
Isaqova Zuhra Rafikovna. Texnologik jarayonlar va ishlab chiqarishni avtomatlashtirish yo'llari	57
Tursunova Muhabbat Ikromovna. Bo'lajak chet til o'qituvchilarida metakognitiv strategiyalarni rivojlantirish asosida pedagogik mustaqillikni shakllantirish	63
Исчанова Мунира Махсуджоновна. Начальное образование: формирование духовно-нравственных качеств учащихся через научное наследие ученых	65
Abdulg'aniyeva Saodat Azizbek qizi. The role and responsibility of teachers in the era of artificial intelligence	67
Yuldasheva Sadoqatxon Bahodir qizi. Filologiya yo'nalishi talabalarining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishda dual ta'limning o'rni	69
Turaxojayeva Xadicha., Shahnozabegim Iminova Bahodirovna. "Kasbiy poligon" modeli: maktab bitiruvchilarini real ishlab chiqarish muhitida kasbga yo'naltirishning innovatsion mexanizmlari	72
Shokirjonov Adahamjon Akmal o'g'li. Yuqori sinf o'quvchilarini kasb tanlashga yo'naltirishda amaliy mashg'ulotlarning roli	73
Khoshimov Nomonjon. Maktablarda kasbga yo'naltirishning zamonaviy metodlari va texnologiyalari	75
Faridaxon Xudoyberdiyeva. Xorijiy til bo'yicha o'quv modullarini loyihalashda llm dan foydalanish	77
Fayzullaeva Zamirakhon. Model for developing media and journalism competencies in secondary education based on labour market needs	79
Obidova Rayyona Asadullo qizi. My personal strategy for reaching.	80
Shakarbekova Sarvara Shuhratbek qizi. Advantages and disadvantages of online learning.	82
Ibroximova Muxlisa. Shvetsariya dual ta'lim modeli va uning samaradorlik ko'rsatkichlari	85
Sayfullayeva Husniyoxon Abdulboqi qizi. Umumiy o'rta ta'limda amaliy fanlar ulushini oshirish istiqbollari.	86
Soliyeva Matluba. Maktablarda o'asoslari quvchilarni kasbga yo'naltirish tizimini	88

takomillashtirishning pedagogic.	
Qasimova Muxlisa. Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida kasbga yo‘naltirishning strategik yo‘nalishlari va dual ta’lim elementlarini integratsiyalash mexanizmlari	89
Mahmudova Xabiba Sanjarbek qizi. Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida kasbga yo‘naltirish va dual ta’lim elementlarini qo‘llash	91
Azimjonova Farangiz Furqat qizi. Maktablarda kasbga yo’naltirish tizimini takomillashtirishning pedagogik va psixologik asoslari	93
Boymirzayeva Robiya . The matters of teaching the topic “nature and environment” to efl students at secondary scools	95
Maxsudjonova Zebo Zohidjon qizi. Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida kasbga yo‘naltirish va dual ta’lim elementlarini qo‘llash	97
Mamirova Mohinur. Modern english methods and their effevtiveness	98
Axmedova Muslimaxon Akbarjon qizi. Umumiy o`rta ta’lim maktablarda kasbga yo`naltirish tizimini takomillashtirish	100
Rahmonova Mohiraxon Sherzodxon qizi. Innovatsion yondashuv asosida o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirish	102
Sobirova Marjona Jamoliddin qizi. Umumta'lim maktablarida kasbga yo naltirish tizimining pedagogik-psixologik asoslari va zamonaviy rivojlanish tendensiyalari	104
Ibrohimova Umidaxon Sherzodbek qizi. Neyrodidaktik yondashuv asosida dual ta’lim: boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kognitiv rivojlanishini ish joyida o‘rganish va metodik modellashtirish.	106
Xayrullayeva Moxisanam. Teaching and its modern perspectives	108
Yo'ldashev Shaxbozbek. Guruhda va individual mustaqil ta'limni tashkil etish	110
Abduqaxxorova Shodiyabonu Asliddin qizi. 0‘quvchilarning individual xususiyatlarini inobatga olgan holda kasbga yo‘naltirish.	112
O ‘rinboyeva Gulnoza Nizomjon qizi. kasb tanlashda psixologik omillarning o‘rni va ahamiyati.	114
Tursunboyeva Dilshoda Raxmonjon qizi. Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini tayyorlashda dual ta’lim modelini joriy etish: muammolar va rivojlanish istiqbollari	115
Abdixaitova Feruzaxon . Umumta’lim maktablarda kasbga yo‘naltirish tizimining nazariy va amaliy asoslari.	117
Foziljonova Madinabobu Sherzod qizi. Foreign experience in implementing dual education elements at the school level	118
Madaminova Moxinur Abdushukir qizi. Umumiy o’rta ta’lim maktakblarida dual ta’lim	120
Maxsudjonova Zebo Zohidjon qizi. Maktab yoshidagi o‘quvchilarda kasbiy ongni shakllantirish masalalari	121
Erkinjonova Muslimaxon G’uproriddin qizi. Umumta’lim maktablarda kasbga yo‘naltirish tizimining nazariy va amaliy asoslari	122
G‘ofurjonova Ortiqxon Jaxongir qizi. Kasbga yo‘naltirishda o‘quvchilarning qiziqish va qobiliyatlarini aniqlash	124
Sadridinova Zulfiyaxon Murodjon qizi. Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida kasbiy yo‘nalish berish jarayonini rivojlantirish masalalari	125
Abdullayeva Saida Abubakir qizi. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida kasbga yo'naltirish va dual ta'lim elementlarini qo'llash	126
TO’RTINCHI SHO’BA. MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTLARIDA TARBIYACHI-PEDAGOGLARNI TAYYORLASHDA	

DUAL YONDASHUV	
O'rinboyeva S. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiyachi-pedagoglarni tayyorlashda dual yondashuvning pedogogik ahamiyati	128
Qodirjonova O. Q. Maktabgacha ta'limda dual yondashuv: nazariy asoslari va amaliyotga tatbiqi	129
Chinberdiyeva E. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiyachi pedagoglarni tayyorlashda dual yondashuv	131
Xodjajanova M. M. Maktabgacha ta'limda dual yondashuv: nazariya va amaliyot integratsiyasi	132
Toshtemirova O'. Maktabgacha ta'lim tizimida dual ta'limga yo'naltirish: nazariy asoslar va amaliy mexanizmlar	135
Ahmedova Sh. Maktabgacha ta'lim tizimida dual ta'lim modelining nazariy va amaliy asoslari	138
Mirzahmedova M. Maktabgacha ta'limda bo'lajak tarbiyachilarni amaliy tayyorlash tizimi	141
Ismailova N. B. Dual ta'lim sharoitida bo'lajak tarbiyachilarda emotsional intellektni rivojlantirish mexanizmlari	143
Siddiqova M. Dual ta'lim asosida tarbiyachilarda kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish	144
Курбонова М., Қўчқарова Ш. Д. Инновацион педагогик технологиялар ва дуал ёндашув уйғунлиги асосида мактабгача таълимда менторлик фаолиятини ташкил этиш	145
O'rinboyeva S. Jo'rayeva L. Tarbiyachi-pedagoglarni tayyorlashda "ustoz–shogird" modeli imkoniyatlari	146
Shokirova Z. A dual approach to training educators in preschool education organizations	148
Abdullayev J., Alimova M. Raqamli ta'lim muhitida ielts yozma ko'nikmasini rivojlantirishning innovatsion yondashuvi	151
Ortiqova Sh. B. Dual approach in training early childhood educators in preschool institutions	152
Isaqova Z. R., Xasanboyeva M. "Aqliy xujum" metodini qo'llash asosida texnologiya mashg'ulotini o'tkazish	153
Alimova M., Mamasodiqova D. Sun'iy intellekt texnologiyalarining chet tillarini o'qitishdagi pedagogik ahamiyati	155
Hasanboyeva S. Innovative methodologies in teaching english to young learners	156
G'aniyeva N. Innovative technologies in language teaching	159
Olimjonova O. O. Practical applications of visual aids in teaching english to primary school learners	161
Yusupov X.E., Belekova K. Turli tizimdagi tillarida motam ma'nosini ifodalovchi leksik vositalar	162
Yo'ldoshboyeva S. Maktabgacha yoshdagi bolalarga chet tilini o'rgatishda o'yin metodlarining o'rni	164
Odilova F. A. Maktabgacha ta'limda dual yondashuv	166
Jumaboyeva R. G'. Application of dual education elements in foreign language lessons in preschool education	167
Sultonaliyeva M. E. The importance of the total physical response (tpr) method in teaching foreign languages to preschool children	169

Jórayeva G. Z. The importance of methodology in teaching foreign languages in preschool education	170
Xoliqova O. Ta'lim jarayonida motivatsiyani oshirish strategiyalari	172
G'ofurjonova D. A. Koreys va o'zbek tillarida fe'l zamonlarining qiyosiy-lingvistik tahlili	174
Qodirova N. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiyachi-pedagoglarni tayyorlashda dual yondashuv	177
Khusnitdinova D. D., Boboyeva V. E. Dual approach to the professional training of educators in preschool education systems	179
Mamasultonova M. Maktabgacha ta'limda dual yondashuvning nazariy va amaliy asoslari	181
Ibrohimjonova M. N. International experience of dual education and its prospects for uzbekistan	183
Чернова Н. В. Формирование категории рода в русском языке у детей дошкольного возраста в условиях дуального подхода	184
Abdullayeva S. A. Maktabgacha ta'limda dual yondashuv	187
Abduxoliqova R. B., Iminova Sh. B. Maktabgacha ta'lim tizimida dual ta'lim texnologiyalarini joriy etishning nazariy-amaliy asoslari	189
Mahammadjonova D. A. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiyachi-pedagoglarni tayyorlashda dual yondashuv	190
BESHINCHI SHO'BA. NODAVLAT TA'LIM MUASSASALARI VA O'QUV MARKAZLARI FAOLIYATIDA DUAL TA'LIM TIZIMINING O'RNI.	
Zakirova R. O. Nodavlat ta'lim muassasalarida dual tizim	192
Qudratullayeva S. N. Nodavlat ta'lim muassasalarida dual talim tizimi xususida	196
Nabijonova X. Jo'rayeva.L.T. Nodavlat o'quv markazlarida dual ta'lim asosida kasbiy tayyorlovni tashkil etish	197
Ismoilova R. Sh. Nodavlat ta'lim muassasalarida dual o'qitish tizimining samaradorligi	199
Murodilova N. Nodavlat ta'lim muassasalari va o'quv markazlari faoliyatida dual ta'lim tizimining o'rni	200
Qoraboyeva Sh. O. Nodavlat ta'lim muassasalarida dual tizim: nazariya, amaliyot va samaradorlik omillari	201
Raximova M. D. Nodavlat ta'lim tizimlarida dual ta'limning ahamiyati	204
Akbarova M. M. Xususiy ta'lim tizimida dual ta'lim mexanizmlarini takomillashtirish	206
Tulkinova S. Xususiy ta'lim muassasalarida ish beruvchi bilan hamkorlikda o'quv dasturlarini shakllantirishning nazariy va amaliy asoslari	207
Sarvinoz G'. M., Iminova Sh B. Xalqaro tajriba asosida nodavlat ta'lim muassasalarida dual ta'lim modelini ishlab chiqish	209
G'anijonova G. D. Zamonaviy o'zbek tilida frazeologizmlarning nutqdagi o'rni	210
Xamroqulov M. Metakognitsiya - o'rganishni o'rganish strategiyasi	212
Karimov R. K. Ingliz va o'zbek tillarida meteorologik terminlarning tarjima strategiyalari va ekvivalentligi	214
Abdullayeva M. J. Ingliz va o'zbek tillarida so'z yodlash jarayonining psixolingvistik tahlili – lekisik birliklarni eslab qolish strategiyalari	216
Azizova I. Harakat va til uyg'unligi: TPR orqali bolalarga ingliz tilini o'rgatish	218
Akmalxonova N. Innovatsion rivojlanishda strategik kompetensiyaning o'rni va ahamiyati	219

Musayev A. I. Diplomatik diskursda metafora va ramzlarning leksik semantik xususiyatlari	221
Anorboyeva M. S. Ingliz va o‘zbek madaniyatida qo‘llanuvchi verbal vositali qadah so’zlarining chog‘ishtirma tadqiqi	224
Alimova M., Abduvohidova D. O‘zbekistonda dual ta’lim modelini joriy etishning ahamiyati va istiqbollari	226
Ahmadjonova Ch. Kh. Flora and fauna: biodiversity and its protection in the context of dual education	229
Tolibjonova R. The role of dual education in training professionals for flora and fauna conservation	231
Kenjaboyeva F. Flora and fauna of uzbekistan: current status and conservation challenges in the context of dual education	233
Ibragimova M.T. nature and environment: current challenges and sustainable development prospects	234
Ulugbekova M. Combating desertification in uzbekistan: the role of dual education in training environmental specialists	236
Yusupova A., Adaxamova G. Zamonaviy turizm sharoitida gidlik faoliyati va gidning madaniy vositachi sifatidagi roli (andijon misolida)	238
Alimova M., Jalolova M. O’zbekistonda dual ta’lim tizimini joriy etish va rivojlantirish istiqbollari	241
Xamidova M. A. O‘zbekistonda dual ta’lim modelini joriy etishning rivojlanish tendensiyalari va kelgusidagi istiqbollari	242
G’ulomova M. Nodavlat ta’lim muassasalari va o'quv markazlari faoliyatida dual ta'lim tizimining o'rni	245
Xoshimova M. R. Nodavlat ta’lim muassasalari va o‘quv markazlari faoliyatida dual ta’lim tizimining ahamiyati xususida	248
Vohidova M. T. Nodavlat ta’lim muassasalarida dual ta’lim tizimini joriy etishning nazariy va amaliy asoslari	250
Ahmedov Odiljon. Uzluksiz ta'lim va shaxsiy rivojlanish konsepsiyasi.	251
Sobirjonova Nodira Tolibjon qizi. Methodology of teaching chinese language in a dual system in non-state educational institutions	253
Raxmatullayeva Solixa Raxmatulla qizi. Nodavlat ta’lim muassasalari va o‘quv markazlari faoliyatida dual ta’lim tizimining o‘rni.	255
Ismoiljonova Mohinur. Nodavlat ta’lim muassasalari va o‘quv markazlari faoliyatida dual ta’lim tizimining o‘rni.	256
Kamolova Hulkar Salohiddin qizi. Nodavlat ta’lim muassasalarida dual tizimni tashkil etishning dolzarb jihatlari xususida	258
Nazirjonova Mukarramxon Bekmurod qizi. Nodavlat ta'lim muassasalarida dual ta'lim tizimini joriy etishning mohiyati xususida	260
Olimova Gulsanam Mansurjon qizi. Professional va kasb-hunar ta’limi tizimida dual ta’lim: nazariya va amaliyot uyg’unligi	262
Rahimova Dilnoza. Shveytsariyada dual ta’lim modeli va uning samaradorlik ko‘rsatkichlari	263
Vohidova Mushtariybegim To’lqinjon qizi. Nodavlat ta’lim muassasalarida dual ta’lim tizimini joriy etishning nazariy va amaliy asoslari	265
Xabibullayeva Mohinur. Nodavlat ta'lim muassasalari va unda dual ta’lim jarayonlari ahamiyati.	267

Yuldashmirayeva Muxlisa. Nodavlat ta'lim muassasalari va o'quv markazlari faoliyatida dual ta'lim tizimining o'rni.	268
Abduxamidova Umidaxon Sayibjon qizi. Teaching english through innovative technologies and interactive methods: a scientific and theoretical analysis	269
Turg'unboyeva Hushnozabonu. Nodavlat ta'lim muassasalarida dual ta'limni joriy etishning tashkiliy asoslari	270
Zulunova Zuhra. Kasbiy rivojlanishda mustaqil ta'limning ahamiyati	272
Hakimxonova Shahzoda Akmalxon qizi. O'quv markazlari faoliyatida dual ta'lim tizimining o'rni.	273
Abdugopurova Dilafruz Xusanboevna. O'qitishning samarali usullari	275
Karimova Odina G'ofurjon jon qizi. The role of art in society today	276
Kenishboyeva Niginabonu Farhod qizi. Professional va kasb-hunar ta'limi tizimida dual ta'limning yo'lga qo'yilishi xususida	279
Qahramonova Sarvinoz O'lmasbekovna. Teaching in the digital age: challenges and opportunities	282
Murxanova Nilufarxon Yigitaliyevna., G'anijonova Shaxrizodabonu Alijon qizi. Arab tilini o'qitishda dual ta'lim modelining nazariy, metodik va amaliy ahamiyati.	284
Mamatumarova Bahoroy Mansurbek qizi. Zamonaviy ta'lim tizimida raqamli texnologiyalarning o'rni va samaradorligi.	285
Abdusattorova Fotimaxon Murodil qizi. Ingliz tilini o'rganishda integrativ yondashuv: maliy ko'nikmalar va akademik bilimlarni uyg'unlashtirish.	287
Mirzaxodjayeva Mubinaxon Jasur qizi. Nodavlat ta'lim muassasalari va o'quv markazlari faoliyatida dual ta'lim tizimining o'rni	288
Mirzayeva Sarvinoz. Nodavlat ta'lim muassasalarida dual ta'limni joriy etishdagi to'siqlar.	290
Sarvinoz G'ofirova Ma'rufjon qizi. Xalqaro tajriba asosida nodavlat ta'lim muassasalarida dual ta'lim modelini ishlab chiqish	292
Murodiljonova Farzona Dadajon qizi. O'zbekistonda dual ta'lim modelini joriy etishning samarali yo'llari	293
Sotvoldiyev Bunyodbek To'lqinjon o'g'li. Ingliz tilidagi ijtimoiy tarmoq slenglarining leksik-semantik xususiyatlari	295
Axmatoxunova Maftuna Akmal qizi. Antonomaziya mustaqil stilistik uslub sifatida	299
Valiyeva Navruzaxon Dilmurod qizi. Emotsional-baholovchi birliklarning zamonaviy tilshunoslikdagi nazariy talqini	301
Abdupattoyev Ozodbek Dilshodbek o'g'li. O'zbek tilining zamonaviy ta'lim tizimi va professional sohalarda qo'llanishi	303
Mamasidikova Kamola Abdurashid qizi. Ijtimoiy tarmoqlar diskursida slanglarning funksional xususiyatlari	305
Ikromov Shoxruxbek Dilshodjon o'g'li. Kontekstning ambivalentlikni yaratishdagi roli va usullari	307
Sherboyeva Gullola Maqsudjon qizi. Internet jargonlarining o'zbek tiliga kirib kelishi	309
Abdumannobova Zahro Sharibjon qizi. Eng mashhur ingliz va o'zbek tillarida media slenglar va ularning tasnifi	312